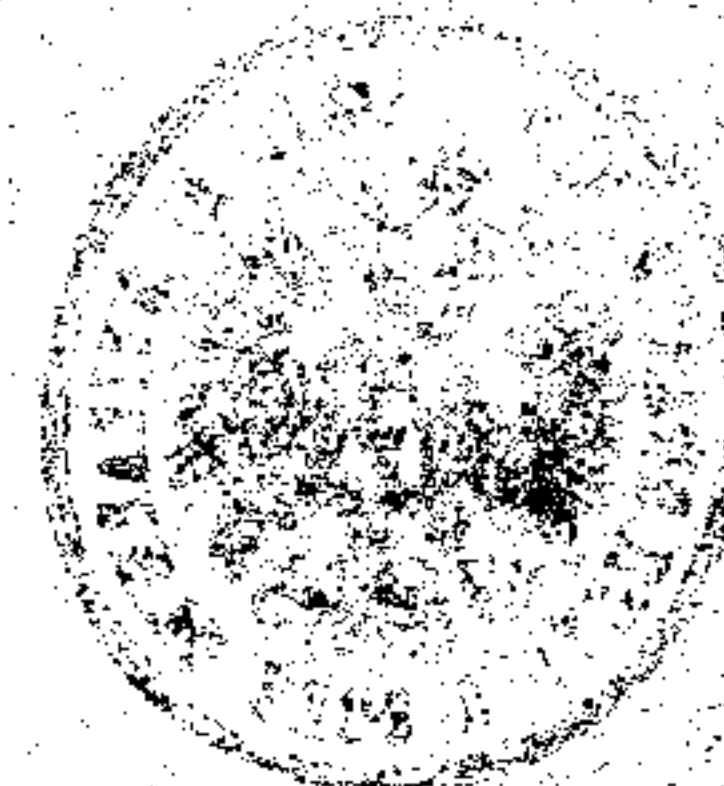

PLUTARCHI
VITAE PARALLELAE.

ITERUM RECOGNOVIT

CAROLUS SINTENIS.

VOL. I.

LIPSIAE

SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.

MDCCCLXXIII.

MAURICIO HAUPTIO

AMICO.

PRAEFATIO.

Revocatus ad Plutarchi vitas iterum edendas meum esse putavi verba eius denuo examinare et quae vel ipse meditando adsecutus essem vel ab aliis recte administrata viderem ad emendationem eorum conferre. quae nolui ambitiosius exornata hoc loco iactare: satis habui suis locis singula simpliciter adnotasse. qua in re sic versatus sum, ut pleno hanc editionem recensu eorum locorum instruerem qui contra libros manuscriptos ex solis editorum coniecturis correcti essent, ei ut omnes uno quasi obtutu comprehendi possent. ita fecisse mihi videor quod et gratum hominibus doctis et utile scriptori esset futurum. teneri igitur hoc volo a lectoribus, ut de quibus nihil viderint adnotatum esse, ea librorum fide edita esse existiment. porro in locis vel desperatis vel nondum satis probabiliter correctis criticorum conamina indicavi, nec quae propter hiatus vitii suspecta essent vel emendare vel adnotare neglexi. interpunctionem correxi et resinxi totam duces secutus Immanuel Bekkerum praeclare eo nomine de Plutarcho meritum.

D. Servestae Anhaltinorum m. Novembri a. MDCCCLVII.

ADNOTATIO CRITICA.

INDEX NOTARUM.

Br = Bryanus.	S = Sintenis.
C = Coraes.	Sch = Schaeferus.
R = Reiskius.	St = Stephanus.
X = Xylander.	

Vita Thesei p. 1, 1 Σόσιε Bekkerus, idem posuit Dion. 1 oblitus id facere Demosth. 1 Anton. 34. — 3, 11 Ἀθηνέων Sch.: Ἀθηναίων vel Ἀθηναίων libri. — 12 διηπάτησε] ἐξηπάτησε Cobetus var. lect. p. 219. — 4, 29 σέβονται Vat. id est codex Vaticanus: σέβουσι v. — 5, 16 τε καὶ βιάζεσθαι S. βιάζεσθαι τε καὶ vel καὶ βιάζεσθαι καὶ vel βιάζεσθαι τε καὶ libri. — 32 ἐξηγούμενος] διηγούμενος Cobetus p. 219. — 6, 21 αὐτόν] αὐτός? S. — 22 λόγῳ καὶ δόξῃ Vat.: δόξῃ καὶ λόγῳ v. — 7, 3 φορούμενον] τὸ φορούμενον? S. — 8, 32 Ἐρμῆ C: Ἐρμῆ Palmerius, ἔρμιόνη codices, Ἐρμίονι v. — 9, 32 ταῦτη S: ταῦτα v. — τέμνων] τεμῶν? S. — 10, 14 δ' ὅ] δὲ S. — 11, 3 Ἐκαλήσια C. — 5 Ἐκαλήνη C: Ἐκαλήνην v. — 11, 18 ἐνέσκηψε pro ἐπέσκηψε etiam Vat. — 12, 22 ἔοικε γάρ] ἔοικε δ' ἄρ'? S. — 25 καὶ λοιδορούμενος del. Cobetus p. 56. — 13, 5 μέρος ἔχει pro μέρος μετέχει etiam Vat. — 32 πρίνου Meziriacus: πρίνος v. — 14, 9 Σκίρου ἱερῶ cogitandum utrum conponi possit cum ἱερῶ Ἀρτέμιδος c. 31, an id quoque suspectum sit habendum. hic quidem σκίρωνος editt. vet., de quo cf. Harpocration v. Σκίρον. — 16 ἐπὶ θάλασσαν del. Cobetus p. 371. — 15, 17 lacunam notavit S. — 16, 24 τῶν add. R. — 19 ὁμοίας C et Vat.: ὁμοίως v. — 28 περιελλῆεις Br. — 18, 28 γίνεσθαι Sch.: γενέσθαι v. — 19, 5 κύλικ' εὐζώρου οἴνου μεθύουσι καθεύδειν God. Hermannus cl. Etymol. m. v. εἰρεσιώνη. — 6 γίνεσθαι S: γενέσθαι v. — 29 ὀσχοῦς Vat.: οἰσχοῦς v. — 20, 17 οὖν add. C. — 21, 22 δημιουργῶν Sch. et Vat.: τῶν δημιουργῶν v. — 22, 23 ἀριστεῶν S cl. Alciphron. ep. 3, 36, 2 γυναῖκας, ἃς ἔλεγεν ἐκ τῆς λίστας ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἀριστείας αὐτῶ γέρας δεδόσθαι: ἀριστεῖον v.

quod del. Cobetus p. 60. — 31 οὔτε] οὔτι vel οὐδὲ S. — 24, 14 τὸ δὲ δεξιόν C. — 15 ἦκειν] ἀνήκειν S. — 26, 27 καὶ ante Ἰκετίδων transponit S. — 28, 2 Λυγκέως Leopoldus: Λυγγέως v. — 9 ἱερῶ Ἀρτέμιδος] cf. ad 14, 9. — 29, 13 ἐλθεῖν Vat.: ἐπελθεῖν v. — 21 scribebatur Ἀκαδημίας et mox Ἀκαδημῖαν. — 22 Ἐχέμου] Ἐχεδήμου X. cf. Meinekius ad Steph. Byz. p. 262. — 30 Διοσκουροῖς Br et Vat.: Διοσκουρίδαις v. — 30, 4 εὐρυχόρῳ Portus: εὐρυχώρῳ v. — 8 Ἀφιδνας X: Ἀθήνας v. — 32 καὶ τοῦτο Vat.: τοῦτο v. — 31, 1 Μουλίτου Meziriacus. — 6 ἐν Θεσσαλίᾳ τὸν Πάριν C. — 22 τῶ addit Vat. — 24 αὐθις R. — 26 τὸ — τῶ X: τῶ — τὸ v. — 32, 6 ἐξήτει] ἀπήτει expuncto ἀπολαβεῖν Cobetus p. 371. — 29 Κίμων Br.: καὶ Κίμων v. — 33, 7 φύξιμον S. φύξιον v. — 33, 22 ἀσφάλειον Cobetus p. 87: ἀσφάλιον v.

Vita Romuli 34, 3 οἱ δ' ἀσκάνιον τὸν Vat., οἱ δ' Ἀσκανίῳ τοῦ X, οἱ δ' Ἀσκανίῳ τῶ Sch. — 35, 3 σωθέντος anonymus: σωθέντας v. lacunam post ἀπροσδοκῆτως notavit Bekkerus. — 23 δοθησομένας] δοθησομέναις S. — 36, 8 ὁ Πίκτωρ S: οὐκίτωρ codices, Πίκτωρ v. — 25 λάθοι Vat.: λάθη v. — 29 Φαυστύλον anonymus: φαιστύλον v et postea. — 37, 5 Κερμαλὸν X: κερμανὸν libri. — 30 θύουσιν οἱ Vat.: θύουσι v. — 31 αὐτῇ delendum cum Benselero de hiatu p. 317. — 38, 7 τιθεῖς] θεῖς S. — 13 θεοῦ ἔξοντος Plutarchum non scripsisse certum est. — 39, 27 ἀμύνασθαι Vat.: ἀλέξασθαι v. — 41, 12 ἴσως ὕστερον Vat.: ὕστερον ἴσως v. — 25 ὑφορώμενος] ἐρωτώμενος Bekkerus. vulgatam legit Zonaras 7, 2. — 27 περὶ Zonaras: πρὸς libri. — 28 ἀποκρίσεις Vat. Zonaras: ἀνακρίσεις v. — 30 παιδία Vat.: παιδάρια v. — 42, 19 αὐτὸς S: αὐτοῖς v. — 28 ἅμα δὲ S: ἅμα δὴ v. — 43, 21 ἐκουσίῳ Br: ἐκουσίως v. — 44, 31 aut ἐχλεύασε aut ἐγίνετο S. — 45, 3 Πλειστίνος] Φαυστίνος S secundum Dionys. a. r. 1, 84 ubi pro Φαυστύλῳ ex Urbin. et Chis. scribendum Φαυστίνῳ. — 11 Πεμορία pro Πεμορία ex codd. quibusdam propter optimorum librorum consensum Dionysii 1, 85. supra 44, 4 erat Πεμώνιον. — 46, 2 τῶν S: τῶν τε v. — 11 Παρήλια Leopoldus: Παρήλια v et infra. — 47, 3 γεγονέναι τοῦ Ρωμύλου Vat.: τοῦ Ρωμύλου γεγονέναι v. — 48, 18 ἑτέροις R: ἑτέροισι v. — 49, 13 συμμενεῖν R: συμμένειν v. — 51, 5 τὸν Ταλάσιον ἐβόων Vat.: ἐβόων τὸν Ταλάσιον v. — 7 παρα-

μένει Vat.: παραμένειν v. — 8 Ἰόβας Vat.: ὁ Ἰόβας v. — 24 μὴ εἰσελθεῖν uncis sepsit Bekkerus. — 28 τοῖς αἰτίαις] ταῖς αἰτίαις C. — 29 μὲν accessit ex Vat. — 52, 6 ἀποδόντα S: ἀποδιδόντα v. — 54, 1 ἀνελεῖν vel καθελεῖν pro ἐλεῖν S. — 19 Ρομετάλης scribitur mor. 207^a, Ροιμητάλης in inscriptionibus. — 55, 5 ὑπὲρ Vat.: ὑπὸ v. — 10 παρὰ Br: παρὰ v. — 13 σκηπτούχῳ R: σκηπτούχων v. — 18 φόνον God. Hermannus: φόνου v. — 28 ἐμελλον anonymus: ἐμελλεν v. — 56, 25 περιχεομένης R: περιχομένης v. — 57, 3 Ρήγιαν C: Ρήγειαν v. — 5 δ' Benselerus: δὴ v. — 9 ὀλολυμοῦ Zonaras 7, 4: ἀλαλαγμοῦ v. — 58, 31 Λουκερήνης C: Λουκερήνης v. — 59, 5 εἶναι ἐκείνων] ἐκείνων εἶναι S. — 19 καλῆς] immo Κακίας vel Κάκου cl. Diodor. 4, 21 Schwegler. histor. rom. 1, 373. — 29 ὄν] ἐν R. — 60, 21 κάρινα St: κάρινα v. — 61, 1 περὶ anonymus: παρὰ v. — 63, 28 ἀσμένῳ R: ἀσμένως v. — 31 χρώμενον ἐν πᾶσιν εὐνοία S, χρώμενον εἰς πᾶν εὐμενεῖ Bekkerus. — 64, 17 ἀφορταῖς — ἀγονταῖς R: ἀφορτίας — ἀγοντίας v. — 27 scite de h. l. iudicavit G. A. Beckerus antiq. rom. 1, 177. — 65, 19 ἐν del. Benselerus. — 31 γε add. Vat. — 66, 6 Σεπτεμπίριον X: σεπτεμπίριον v. — 67, 4 γὰρ del. S. — 5 τὸ δημόσιον anonymus: τὸν δῆμον v. — νῦν S: καὶ νῦν v. — 10 Ἀλβανοῖς X: Σαβίνοις v. — καὶ R: δὲ καὶ v. — δεδογμένον ἐκείνω S cl. Zonaras 7, 4: πεπραγμένον ἐκείνους (ἐκείνοι Vat.) v. — 31 πίστιν] πύστιν R. — 69, 3 παρελθόντα S: προελθόντα v. — 14 ἐκεῖθεν ὄντας vulgo post χρόνον collocata transposuit S, cf. Zonar. l. l. — 18 καὶ διὰ Vat.: καὶ v. — 70, 7 εἰπεῖν] ἀνειπεῖν vel ἀνελεῖν S. — 13 θεοῖς Br: θεοῖς v. — 17 ἐατέον] λεκτέον R. — 22 καὶ ἀρίστη Vat.: ἀρίστη v. αὕτη γὰρ ψυχὴ ἀρίστη R. — 71, 4 οἱ δὲ πολίτην ὅτι libri duo suspectae fidei. — 6 κῦριν Dacerius: κυρίων v. — 71, 11 ἐστὶ om codex. — 17 Μάρκου Λουαίου X cl. Camill. 33: Μαρκέλλου καὶ v. — 72, 12 τῶν Λατίνων] τῶν Ρωμαίων S. — προκαλύμμασι St: προκαλύμματι v. — 73, 30 παραβαλεῖν S: παραβάλλειν v. — 74, 4 πλεύσας S: πλεῦσαι v. — 76, 15 τὴν — ὁδὸν R: τῆς — ὁδοῦ v. — 24 Ἐρεχθιδῶν — Κερροπιδῶν Cobetus v. l. p. 390: Ἐρεχθιδῶν — Κερροπιδῶν v. — 30 ἀγάμοις S: ἀγαθοῖς v. — 31 τῇ περὶ Vat.: περὶ v.

Vita Lycurgi 78, 31 ante ἐπεὶ non nulla excidisse suspicatur S. δὲ ante πλεῖστοι 79, 1 inseruit Bekkerus post διήγησιν commate distinguens. — 79, 3 Εὐρουπῶντα Valokenarius ad Theocr. adon. p. 267 et infra Εὐρουκωντίδας: Εὐρουπίωνα et Εὐρουτιωνίδας v et deinceps. — 6 Διεντυχίδας Br: δὲ Εὐντυχίδας v. — 12 Κλειτορίων Leopoldus: Κλειτορίων v. — 15 τῶν ὀρκίων ὁμολογιῶν] τῶν ὀρκίων καὶ ὁμολογιῶν St, ὁμολογιῶν del. Cobetus p. 371., τῶν ὀρκωμοσιῶν S. — 80, 3 γενέσθαι R: ἔσεσθαι v. — 23 ὡς add. St. — 81, 1 πειρώμενον R: πειρώμενοι v. — 82, 4 Κρεωφύλου C. — 17 Ἑλληνικῶν St: Ἑλλήνων καὶ v. — 83, 4 ἄρξεται Sch: ἄρξεται v. — 18 τῶν Λυκούργου ἔργων] Λυκούργῳ τῶν ἔργων S. — 26 εἴη Gatakerus cl. mor. 55^a 218^b 537^d: οὐκ εἴη v. — 84, 3 ἔρμα Casaubonus: ἔρμα v. — 22 Συλλαντίου — Συλλαντίας] Ἑλλαντίου — Ἑλλαντίας Br, sed v. Meinekius ad Steph. Byz. p. 579. — ἰδρυσάμενον Br: ἰδρυσάμενος v. — 25 ἀπελλάξεν] ἀπελλάξοντα S. — Κνακτιῶνος Sauppis ep. crit. p. 68: Κνακτιῶνος v. — 26 δάμω δὲ τὰν κυρίων ἡμεν καὶ κράτος S: libri γαμοδᾶν γοριᾶν ἢ μὴν vel γαμοδᾶν γηριανίμην, quod C correxit δάμω δὲ κυρίων εἶμεν. — 28 διελεῖν St: διεχέειν v. — 32 post Βαβύκαν lacunam indicavit Curtius Peloponnesi 2, 315. — 85, 11 ἐφείτο Br: ὑφείτο v. — 16 ἔλοιτο C: ἔροιτο v. — 17 ἡμεν Bekkerus: εἶμεν v. — 23 οἵκαδ' ἐνεικαν X: οἱ τάδε νικᾶν v. — 86, 2 πρώτων R: πρώτον v. — 87, 15 διερχόμενον Porphyrius de abstin. 4, 3: διεξερχόμενον v. — 28 κυρωθέντος Porphyr.: ἐπιχυθέντος v. — 88, 15 αὐτῇ Porphyr.: αὐτὴν v. — 16 πολλὰ Porphyr.: τὰ πολλὰ v. — 17 ἐγκατακοδομημένης Porphyr.: ἐγκατακοδομουμένης v. — 24 προσισχόμενα Porphyr.: προισχόμενα v. — 89, 2 κατακλινέντας v omissum add. S ex Porphyr., qui κατακλιναντας. — εἰς Porphyr.: ἢ v. — 3 χερσὶ Porphyr.: ἐν χερσὶ v. — δεομένην Porphyr.: δεομένων v. — 15 βλέπεσθαι Porphyr.: σώζεσθαι v. — 25 ἐξέπεσε] ἐξέπαυσε Cobetus p. 121. — 90, 19 Ὀπιλιτίν Lobeckius pathol. p. 119: Ὀπιλιτίν v. — 27 ἀνδρεία Cobetus v. l. p. 87: ἀνδρία v. — 91, 3 συσσίτων Porphyr.: συσσίτων v. — 4 ἡμίμναια anonymus: ἡμίμνεα v. — 18 εἰθίζοντο] ἡθίζοντο Porphyr.: εἰθίζον v. — 28 δ' ἐκκρίνων R: δὲ κρίνων v. — 32 συνεῖναι anonymus: συνιέναι v. — κενκαδίδεσθαι C qui et ἐκκεκαδίδεσθαι: κενκαδδεῖσθαι v. — 92, 3 μηδὲ R: μήτε v. —

5 τοῦ ζῶμου καταχομένους corrupta sunt. sententia requirere videtur τῷ ζῶμῳ καταχομένους vel simile. — 17 γὰρ R: οὖν v. — 27 πᾶν τῆς C: πάσης v. — 93, 9 συναρμόζεσθαι R: ἴσην ἀρμόζεσθαι v. — 27 νομιζόμενα] κομιζόμενα S. — 94, 2 ἀπολείπειν C: ἀπολιπεῖν v. — 7 γεννωμένων Br: γενομένων v. — 13 πομπεύειν Amiotus: πολιτεύειν v. — 95, 8 γυμνοπαιδίας S: γυμνοπαιδαῖς v. — 16 εἰπὼν S: αὐτῷ εἰπὼν v. — 96, 3 γενέσθαι ἐνίοις] ἐνίοις γενέσθαι S. — 7 οὐ διακορεῖς S: οὐδὲ διακορεῖς v. — 13 καὶ τεκνώσεως] τεκνώσεως R. — κοινωνεῖν R: κοινωνίαν v. — 97, 25 Ταῦγετον R: Ταῦγετον τὸν v. — 98, 10 τοὺς S: τῶν v. — 22 ἀεὶ del. S. — 99, 15 νομοθετοῦντος post Amiotum Br: νομοθετοῦντος v. — 100, 23 Ὀρθίας X: Ὀρνιθείας v. — ἐναποθνήσκοντες anonymus: ἀποθνήσκοντες v. — 102, 1 μάλιστα mor. 191^e: μόλις v. — 8 τὰς πολιτείας] τῆς πολιτείας Leopoldus. — 18 ἐράτε ἡμεν Haitingerus: ἐρατέημεν v. — 19 ἀνδρείοις] ἀνδράσι mor. 228^e. — 103, 19 εἶχε R: ἔχει v. — 104, 32 ἀριστεύοντι C: ἀριστευόντων v. — 105, 4 ῥέπει Ios. Scaliger: ἔρπει v. — τῷ σιδάρῳ Welckerus: τῷ σιδάρῳ v. — 9 τῶν μαχομένων] οἱ μαχομένοι S. — 10 τότε Dacerius: ποτέ v. — 14 περὶ] παρὰ Wyttenbachius. — 23 τῆς R: ἅμα τῆς v. — 29 ἐμβαινόντων anonymus: ἐκβαινόντων v. — 106, 11 ἐκβεβαιώσασθαι R: ἐμβεβαιώσασθαι v. — στρατειῶν Br: στρατιῶν v, στρατηγιῶν R. — 107, 14 παρεσκεύασε S: παρεσκεύασε v. — 15 ἀφθονία St: ἀφθονίαν v. — 25 ἐλευθερίας Br: ἐλευθερίαν v. — 108, 18 μηδὲ S: μήτε v. — 26 Πολυκρατίδας mor. 231^f: Πεισιστρατίδας v. — 109, 11 οὐδὲ ἐν anonymus: οὐδὲ v. — 110, 9 αὐτὸς] αὐτοῖς Br. — 18 γυναικὸς τῶν ἱερῶν] γυναικὸς ἱερῶς libri non nulli, num γυναικὸς ἱερείας? cf. Herodot. 2, 54. — 22 κατεμίγνυε R: κατεμιγνύετο v. — 26 ἰόντας] πάντας R. sed latet aliud. — 28 διαφόρων Br: διαφορὰν v. — 111, 12 κρυπτεία S et postea: κρυπτεία v. — 15 ἐνειργασμένη R: ἀνειργασμένη v. — 23 τοὺς ἀγροὺς C: τοῖς ἀγροῖς v. — 112, 17 ἐργάσασθαι Sch: εἰργάσθαι v. — 23 ἐκτετραμμένης R: ἐκτετραμμένης v. — 113, 8 ἐμμενεῖν καὶ χρήσεσθαι R: ἐμμενεῖν καὶ χρήσασθαι v. — 10 ἐπανέλθη ο Λυκοῦργος] ἐπανέλθη Λυκοῦργος S. — 15 διαμμενεῖν St: διαμμενεῖν v. — 114, 9 διὰ Λύσανδρον Br: δι' Ἀλέξανδρον μάλλον δὲ διὰ Λύσανδρον v. — 115, 5 ἐνεργάσασθαι Br: ἐργάσασθαι v. —

8 οὐδὲ χρήματα Sch: οὔτε χρήματα v. — 116, 5 προενεγκάμενος R: προσενεγκάμενος v. — 19 καὶ γενέσθαι] καὶ om libri duo, utrumque del. S.

Vita Numae 117, 15 φαινόμενας] φερομένης Cobetus p. 121. — 118, 17 τιν' R: τὴν v. — 119, 2 δὲ Br: τε v. — 15 ἀπεργάσεται Bekkerus: ἀπεργάσεται v. — 19 Κυρίων del. Muretus. — 120, 15 Κύρεων anonymus: Κυριτῶν v. — 16 ἀνακραθεῖσι Auratus: ἀνακηρυχθεῖσι v. — 17 Πομπωνίου] Πόμπωνος S dissert. de hiatu p. 12. — 23 καὶ κακοπαθείας] καὶ ἀπαθείας S. — καὶ φιλοσοφίας om codex. — 31 οὐδὲν R: οὐδὲ v. — 121, 7 ἰδιωτεύοντος Benselerus: ἰδιώτου ὄντος v. — 22 ἄλλοι τε περὶ ἄλλων C: ἄλλων τε πολλῶν v. — 24 λόγον Sch: λόγος v. — 122, 8 ᾧ Muretus: οὗ v. — 10 αὐτῷ χρᾶν turbant structuram. — 123, 12 ἐν add. St. — 13 γεγεννημένης] γεγεννημένης C. — 17 μήτ' ἄπεισι R: μηδ' ἄπεισι v. — 23 ἐπιβουλεύσαι St: ἐπιβεβουλεύσασθαι v. — 31 ὅ τε anonymus: ὁ δὲ v. — 124, 8 τὰμὰ R: τὰλλα v. — 30 ἔστι S: ἔσται v. — 125, 9 πόλεων Bekkerus: πολιτῶν v. — 27 περιφέρων C: προφέρων v. — 30 καὶ δεξιῶν del. S. — 126, 7 scribebatur φλαμίνα et φλαμίνας. — 12 λαίνας St: λεαίνας v. — 15 Καδμίλον requirebat rei veritas pro Κάμιλλον, quod qui delent falli videntur. — 21 τότε Br: τοῦτ' v., — συστάσα R: συστάντων v. — 30 ἐπηγάγετο R: ἠγάγετο v. — 127, 9 ἀγγιστεία] ἀγιστεία Br. — 25 ἐνεάν X: νέαν v. — 31 τε C: δὲ v. — 128, 8 γε R: τε v. — 15 ἕτερον Br: ἕτεροι v. — 26 πιστεύεσθαι] πιστουῖσθαι R. — 129, 2 δυνατῶν] ἀδυνάτων Heraldus. — 10 αὐτῆς anonymus: αὐτὴν v. — 16 ταμιεύοντος] τιμητεύοντος Beckerus antiquit. rom. 1, 695. — 30 παρατιθεμένου Br: παρατιθεμένους v. — 130, 7 οὗ φασὶ δεῖν R: ὅ φασὶ μὴ δεῖν v. — 9 ἀνάπτοντας anonymus: ἀνάπτοντα v. — 25 Βερηνίαν] Βερανίαν Hasius, Οὐρηανίαν Bekkerus. — 27 διατηρῆσαι] διατηρεῖσθαι C. — 131, 20 ἐν ἣ τὶς ἔστι pro ἐν ἣ ἔστί τις libri duo. — 132, 30 Λιβύτιναν] rectius, ut videtur, alibi apud Plutarchum Λιβιτίνην. — 133, 1 μιᾶς R: μίαν v. — 11 Φιτιαλέων et 13 Φιτιαλεῖς S: Φιτιαλίων et Φιτιάλοι v. — 20 μαρτυράμενοι R: μαρτυρόμενοι v. — 26 δικαίου anonymus: δίκαιον v. — 29 ἱερέων S: ἱερῶν v. — 134, 7 ἐκσπόνδου καὶ ἀπίστου S: ἐκσπονδον καὶ ἀπίστον v. — 15 τοιαύτης Pflugkius: τῆς τοιαύτης v. — 20 λόγον λέγεσθαι]

λέγεσθαι λόγον S. — 135, 3 Ούετούριον S: Βετούριον v. — 136, 2 οὐ Ούετούριον S: ούετούριον v et deinde ἄλλοι pro ἄλλᾳ. — 9 αὐτὸν Sch: αὐτοὺς v. — 12 ἱερέων] ἱερῶν anonymus. — 137, 1 τοὺς πολλοὺς anonymus: πολλοὺς v. — 8 δόξει R: δόξη v. — 138, 12 Πανῶν anonymus: Τιτάνων v. — 139, 7 θύοντι post αὐτῶ addendum esse secundum Zonarae 7, 5 suspicatur S. — 17 οὗτος S: αὐτός v. — 140, 23 αὐτῶν R: αὐτῶ libri tres, αὐτὸ v. — 141, 9 ἐν R: ἐν μὲν v. — 25 δέκα μόνον R: δεκάμηνον vel δέκα μηνῶν libri. — 142, 4 τάξις Sch: τάξις ἐκάλει v. — 13 αἱ γυναῖκες ἐστεφανωμένοι e codice ἐστεφανωμένοι αἱ γυναῖκες v. — 19 Ἦρας Amiotus: ὄρας v. — 28 ἐρεξῆς δύο Br. — 29 αὐτοῦ πρόσανυμiais ex codicibus: αὐτοῦ ἐπώνυμiais v. — 143, 19 ἦν R: ἦ v. — 144, 7 διαχειομένης Br: διαδεχομένης v. — 9 αἰθᾶν St: ἐνθα δ' v. — πορπάξιν St: πορπάξιν vel πορπάξιν libri. — 11 scribebatur χαλκίων. — 19 δαίμονος] δαιμόνιος Br. — 145, 2 ἀκύνονος Wyttenbachius in indice: ἀκύνονος v. — 3 πολιτείας anonymus: βοηθείας v. — 13 γένους ἐντίμου] γένος ἐντιμον S. — 19 προστιθέντων] προτιθέντων S. — 146, 12 οὖν add. St. — 19 τὰς ἱεράς βίβλους suspecta reddit librorum fluctuatio. — 24 γε Br: τε v. — 25 πραγματείας Br: καὶ πραγματείας v. — 26 ἐκδοθείσης Br: ἐκδοθείσας v. — 147, 9 ὀρμηῆσαι] κομίσαι cod. Par ex quo additum λέγων a Corae desideratum. — 25 μὲν οὖν del. S. — 148, 10 ἰδία] ἰδίων Benselerus. — 21 περὶ del. Leopoldus. — 24 τοὺς πολίτας καταθέσθαι] καταθέσθαι τοὺς πολίτας Benselerus. — 149, 23 οὖν add. R. — 28 ἀκράτως Br: ἀκρατῶς v. — 150, 28 ἐμποιοῦντες ἀμφοτέροι R: ἐμποιοῦσῆς ἀμφοτέροις v. — 151, 6 καὶ τὰ ταράττοντα Sch: ἐταράττοντα v. — 7 ζηλοτυπίας R: ζῆν λύπαις καὶ ζηλοτυπίας v. — 8 αἰσχυνομένη ἀτυφία vitii suspecta sunt. — 13 ἄθηλος X: θῆλος v. — 23 νεορτὸν Valckenarius: νεοργὸν v. — ἄς ἔτ' Auratus: ἄσεν' v. — 26 γενέσθαι S: γίνεσθαι v. — 152, 16 Γεγανίαν St: Γετανίαν v. — 29 τὸ μὲν — τὸ δὲ anonymus: τὰ μὲν — τὰ δὲ v. — 153, 14 πρῶτον] πρότερον Bekkerus. — 21 ἀνέδευσε] ἐνέδευσε R. — 25 ἰσχυρῶς Bekkerus: ἰσχυρᾶς v. — 154, 18 libri plerique πάντας οὐκ ἄλλως: latetne πάντας ὁμαλῶς?

Vita Solonis 155, 7 τυφόμενα Δίου G. Hermannus ad Eurip. Bacch. 8: τυφομένην ἀδρού v. — 17 scribebatur Ἀκα-

δημία. — 156, 3 ἐπὴν καὶ] ἐπὴν κεν G. Hermannus de ἄν particula p. 190. — 4 ἀρμαδία C ex Theognideis: ἀρμονία v. — 16 Πρωτίς Vossius ad Justin. 43, 3, 8: Πρωτός v. — 157, 2 παράγων Br: περιάγων v. — 159, 32 υἱὸς om libri duo. — 161, 8 πεπαῦσθαι] πεπραῦχθαι libri duo, παρατετάχθαι alius, πεπραῦχθαι Br. — 23 πιλίδιον Br: πλυθίον libri plerique, πιλίου v. — 162, 7 κελύοντα] κελύσοντα R. — 19 lacunam indicavit S. cl. Polyaei 1, 20: οἱ δὲ Μεγαρεῖς τῇ ὄψει τῶν ἀγγελίων καὶ τῇ ἐσθῆτι τῶν γυναικῶν ἐξαπατῶμενοι τῶν νεῶν ἀποβάντες ἐπειρῶντο συλλαμβάνειν, οἷα δὲ γυναῖκας. οἱ δὲ σπασάμενοι τὰ ἐγχειρίδια μάλα δὴ ἀντὶ γυναικῶν ἄνδρες ἐφάνησαν, τοὺς πολεμίους ἐκτείναν, τῶν νεῶν ἐπέβησαν, τῆς Σαλαμῖνος ἐκράτησαν. — 26 κόλποις Sch: κόλπος v. — 163, 2 Εὐβοίαν] Νίσαιαν S. — 6 τῶν πολεμίων] τὰ τῶν πολεμίων Br. — 17 lacunam indicavit S. — 31 Αἴαντος υἱοὶ] οἱ Αἴαντος υἱοὶ codices duo, οἱ Αἴαντος deleto υἱοὶ S. — 165, 23 προφαίνεσθαι St: προσφαίνεσθαι v. — 167, 1 ἐκτῆμοροι] ἐκτῆμοροι C. — 169, 6 ἀριστον] ἀπίστον Westermannus. — 29 τιμῆν] τιμῆς S. — 170, 3 συνάδει Br: συνάδειν v. — 9 ἀνήγαγεν secundam Aristidis 2, 397 Jebb.: ἀπήγαγεν v. — 10 οὐκέτ' Aristides: οὐκ v. — 12 δουλίην Aristides: δουλείην libri tres, δουλοσύνην v. — 171, 21 δῆμον] θυμὸν Canterus. — 29 ὀρίσαι C: ὀρίσαντα v. — 173, 3 ἐπαρκεῖ] ἀπαρκεῖ C. — 14 ἐνὸς μέρους] ἐνὸς σώματος μέρος X. — 174, 10 ἔφευγον S: ἔφυγον v. — 28 δοκεῖ καὶ γελοῖος ὁ libri duo: καὶ γελοῖος δοκεῖ ὁ v. — 32 συνεῖναι anonymus: συνιέναι v. — 175, 9 κατατραγοῦσαν C: συγκατατραγοῦσαν v. — 19 γίνεσθαι C: γενέσθαι v. — 32 μετοικίσει St: μετοικήσει v. — 176, 12 ἐνίοις] ἴσως Wyttenbachius, ἐνίοτε S. — 22 δεσμῶν] δεσμῶ Sch. — 177, 29 δὲ S: τε v. — 178, 12 λέγων R: λέγω v. — 24 λυκιδέα X: λυκίδα v. — 179, 2 Γελέοντας] γε δέοντας vel τελέοντας libri. — 9 ἀπέχει S: ἀπεῖχε v. — 181, 12 ἐμβάλλειν C: ἐμβαλεῖν v. — 17 ἀτοπον — ἐπίφθονον R: ἐπίφθονον — ἀτοπον v. — 184, 9 ἀθαρσοῦς Cobetus v. l. p. 15: εὐθαρσοῦς v. — 187, 13 versum primum tertium faciunt Diogenes 1, 52 Diodorus exc. vat. p. 24. — 188, 14 ὄματα] ὄυσια Diogenes. — 189, 25 Ἐρέσιος X: Ἐφέσιος v.

Vita Publicolae 190, 25 μέχοι C et codex: καὶ μέχοι v. — 192, 15 συνεκβαλεῖν C et codex: συνεκβάλλειν v. —

21 et 22 τὸν — τὸν R: τῶν — τῶν v. — 22 ἔχοντα Br: ἔχον-
 τας v. — 193, 28 φιλανθρωποῖς] φιλανθρωποῖς τρόποις Por-
 sonus advers. p. 135. — 194, 15 περιβαλόντες pro περιβάλ-
 λοντες St. — 31 ὦ Τιβέριε X: Οὐαλλέριε libri plerique, ὦ
 Οὐαλλέριε v. — 197, 4 ἐνέβαλλον Sch et codex: ἐνέβαλον v.
 — 8 τῶν Sch et libri duo: τῶν δ' v. — 32 Οὐρσον ἄλσος]
 silva Arsia Livio 2, 7 Valerio M. 1, 8, 5 unde Ἄρσιον ἄλ-
 σος correctum post Amiotum. — 199, 25 ὑπὲρ R: ὑπὸ v. —
 200, 12 Οὐίκας πότας C ex Livii 2, 7: οὐίκας πότας plerique,
 οὐίκος πόπλικος v. — 16 μέγα ποιῶν R: μεταποιῶν v. —
 30 τὸν γενησόμενον S: τὸ γενησόμενον v. — 201, 5 γενέσθαι
 S et libri duo: γέγενῆσθαι v. — 10 πολιτῶν] πολλῶν Sch. —
 202, 12 μυριάδες S: μυριάδας v. — 20 Ὁράτιος] nullus liber
 Ὁράτιος, nec infra. — 30 ἐμβαλόντων R: ἐμβαλλόντων v. —
 203, 14 ὡς Sch: ὡς δ' v. — 204, 4 κλήρω] κληρουμένων ver-
 tendo expressit X. — 205, 11 ἂν add. C. — 17 τοῦ καλοῦ]
 καὶ τοῦ καλοῦ S. — 31 Λάραν S: Κλάραν v. — Πορσίναν]
 nullus liber Πορσίναν, nec infra. — 206, 14 συνεσπίασαντο
 Pflugkii et libri duo: συνεσπίασαντο v. — 25 Λάρκιος S cum
 Dionysio 2 p. 898 Livio 2, 10: Λουκρήτιος v. — 207, 9 αὐτῷ
 vitii arguit hiatus. — 17 ἐπεξήλθε R: ὑπεξήλθε v. — 208, 2
 τὸν C et codex: τὸ v. — 15 Σάνδωνος Perizonius ad Aeliani
 v. h. 12, 15: Σάνδων v. — 209, 2 καὶ ἡ R. — 211, 2 τὸ
 τέταρτον abesse malit S. — 212, 17 καταστῆναι R: καταστῆ-
 σαι v. — 30 οἱ add. Sch et libri duo. — 214, 4 ἕκαστον
 pro ἕκαστος codex. — συνεισενεγκεῖν S: συνεισῆνεγκεν v. —
 7 οὕτως S: οὕτος v. — 11 ὑπῆνεγκεν] ὑπενεγκεῖν S.

215, 5 μακαριζομένης C et libri duo: μακαριουμένης v.
 — 8 ποιῆσαιμι] καλλεῖποιμι Stobaeus CXXI. — 18 ἐπιούσης
 Haitingerus: ἐπούσης v. — 28 μὲν γὰρ Sch et libri duo:
 μὲν v. — 217, 9 μέλλοντα C: μέλλοντι v. — 218, 10 δίκη Br:
 νίκη v.

Vita Themistoclis 219, 19 Λυκομιδῶν S et postea:
 Λυκομηδῶν v. — 220, 11 ἀμύνεσθαι C et codex: ἀμύνασθαι
 v. — 221, 11 φαίνονται S: φαίνονται codex, γένονται v. —
 19 πορευόμενος anonymus: πορευόμενον v. — 21 Κεῖου ex
 vita Aristid. 2: Τηίου v. — 223, 13 αὐτοῦς anonymus: αὐτοῖς
 v. — 225, 4 καὶ παῖδας αὐτοῦ del. Cobetus v. l. p. 371. —
 12 ἔπειθεν Sch: ἔπεισεν v. — 32 Ἀφεταιῖς Bekkerus: Ἀφέ-

ταις v. — 226, 15 τριηρίτας S: πολίτας v. — 227, 3 ὅτι pro
 ὅτι St. — 10 αὐτῷ] αὐτὸν R. — 25 δι' ἀρετὴν καὶ S et co-
 dex: καὶ δι' ἀρετὴν v. — 31 διὰ τῶν R et codex: διὰ v. —
 228, 17 οἱ πολλοὶ R: ὅπερ οἱ πολλοὶ v. — 229, 3 Ἀθηναίων S:
 Ἀθηναίων v. — 25 γενεᾶς S et codex: γονεᾶς v. — 230, 2
 ἐκπεσεῖν Wyttenbachius: ἐμπεσεῖν v. — 3 λιποθυμήσας
 Bekkerus: λειποθυμήσας v. — 231, 11 ἄνωθεν τῆς νεῶς del.
 Cobetus v. l. p. 371. — 24 στενῶν R: στενωπῶν v. — 232, 4
 ἦσθη καὶ τέλος om codex. — 20 Τηρία Palmerius: Τενεδία v,
 cui quod subiiciebatur μία del. R. — 233, 6 καθιερεῦσαι S:
 καθιερωῦσαι v. — πάντας — προσενξάμενον] πάντων —
 προσενξάμενων S. — 19 τραγωδία del. Cobetus p. 371. —
 31 ἀλιτενεῖς Br: ἀτενεῖς v. — 234, 18 ἐξαγόντων C et libri
 duo: ἐξαγαγόντων v. — 235, 22 ἀπαλλαγῆσεται R: ἀπαλλα-
 γῆσεται v. — 236, 31 περικειμένους S: περικειμένα v. —
 237, 16 ὑστεραῖαν S: ὑστέραν v. — 238, 23 προσέμαξεν X
 προσέμιξεν v. — 239, 25 προῆγον R: προῆγοντο v. — 240, 9
 ἐπεὶ God. Hermannus (opusc. 5, 198): ἐπεὶ δὲ v. — 12 ἀργυ-
 ροῖς σκυβαλικοῖσι Hermannus: ἀργυροῖσι σκυβαλικοῖσι v. —
 13 πάτραν Hermannus: πατρίδα v. — 18 ἀργυρίων] ἀργυρέων
 Hermannus. — δὲ πανδόκευς Hermannus: δ' ἐπανδόκευε vel
 δὲ πανδόκευε libri. — 20 Θεμιστοκλεῦς Hermannus: Θεμιστο-
 κλέους v, Θεμιστοκλῆ' ἰκέσθαι Cobetus p. 63. — 32 μῦθος]
 μῦθος ὅς Hermannus. — ὄρκιατομεῖ Hermannus: ὄρκια τέ-
 μοι et ὄρκια τομῆ et ὄρκια τέμνει libri. — 241, 1 οὐκ] κοῦκ
 Hermannus. — 5 μνημονεύων Br: μνημονευομένων v. —
 27 Λεωβώτης Cobetus p. 369: Λεωβότης v. — Ἀγραυλῆθεν]
 sic etiam Alcib. 22, 21. — 242, 15 ἔγραψεν] ἔγραψεν S. —
 20 ἄγειν C: ἐνάγειν v. — 243, 30 φησὶ καὶ πλεῦσαι] καὶ
 πλεῦσαι φησιν S. — 245, 2 δ' οὖν S et codex: γοῦν v. —
 22 συνταττομένοις] συντεταγμένους codex, συντεταγμένοις S.
 — 246, 19 ἐπεὶ δ' οὖν Benselerus: ἐπειδὴ οὖν v. — 247, 18
 θύραις R: θύρας v. — 249, 31 ἐθεᾶτο C et codex: ἐθεάσατο
 v. — 32 εἶδε δὲ C: εἶδε καὶ v. — 250, 31 ἄλλους S et codex:
 ἄλλως v. — 252, 9 περὶ αὐτὴν] ἐπ' αὐτῇ C. — 13 τοὺς τ'
 ἐκπλέοντας] οὓς ἐκπλέοντας τ' Bekkerus. — 14 ἄμιλλα] ἄμιλλ' ἢ
 Porsonus.

Vita Camilli 253, 23 ἐπὶ] ἀπὸ codex. — 25 τιμη-
 τεύοντος S: τιμητοῦ ὄντος v. — 28 τὸ καὶ S: καὶ τὸ v. —

31 Οὐσιενταυούς X: Οὐσιετανούς v. — 255, 22 λογίων R: λόγων v. — 26 ἔφη μόνον ἐνηνοχέναι codex: μόνα ἔφη ἐνηνοχέναι v. — 256, 19 ἀνωθεῖν C: ἀνωθεν v. — 258, 32 καὶ add. C et codex. — 259, 26 ἀχρήματος ἄσμενος R: χρηματισάμενος v. — 260, 6 ταύτων C: τούτων v. — 11 πρὸς e codice pro εἰς. — 23 ὁμολογοῦντι ἐπιλαθέσθαι] ὁμολογοῦντι λαθέσθαι S. — 261, 14 ἀπεκρήντων R et codex: ἐπεκρήντων v. — 262, 14 αὐθις St pro αὐτοῦς. — 263, 7 πατέρα καὶ θεὸν ἀνακαλοῦντες, codex: θεὸν καὶ πατέρα ἀνακαλοῦντες v. — 10 θαῦμα τε St pro θαυμάζειν. — 264, 10 καὶ τοὺς συναρξάντας om codex. — 29 ἄσσαριον γὰρ ἦν] ἄσσαρίων γὰρ ἦν Scaliger. — 265, 8 Ἰουλλίου τοῦ τιμητοῦ post Amiotum X: Ἰουλλίου μηνός ἢ τοῦ τιμητοῦ v. — 12 Καιδέκιος S et postea: Κεδίκιος v, καὶ δίκιος codex. — 25 γενόμενοι R: γενόμεναι v. — 30 scribebatur, Σευνώων. — Κελτορίων] Κελτῶν Br, Κελτιβήρων C. — 266, 1 ἔκφρονες — πάντες St pro ἔκφρονας — πάντας. — 2 γενεῆς S et Zonaras 7, 22: γονέας v. — 19 δαπάναις C et libri tres: καὶ δαπάναις v. — 268, 22 τῶν R: τῶν v. — 269, 6 ἀπολεῖσθαι Sch et codex: ἀπολέσθαι v. — 270, 11 ὁρθῶς R: μὴ ὁρθῶς v. — 20 Κερησσῶ Palmerius: Γεραιστῶ v. — 25 δ' add. anonymus. — 271, 1 Θαρρηλιῶνος del. R. — 19 Καιπίωνος X: Σκηπίωνος v. — 272, 12 ἔφυγον ἀσπασάμεναι codex: ἀσπασάμεναι ἔφυγον v. — 28 κατεῖχε] κατέχει Sch. — 273, 9 πιθήσκων C: πίδων v, πιθήκων codex. — 29 ἀγορᾶ καθήντο S: ἀγορᾶ ἐκάθηντο v. — 274, 5 βραχὺ vel βραχεῖ C: βραχὺν v. — 275, 12 προσδιέφθειραν C et codex: προσδιέφθειρον v. — 13 δὲ C et codex: δὲ καὶ v. — 25 ἀνδρός St pro τοῦ ἀνδρός. — 276, 17 μέσας e codice: μέσας τὰς v. — 277, 3 στρατηγῶν ἀλλότρια codices duo: στρατηγοῦ ἀλλότρια v. — 4 περιβαλλόμενοι R: περιβαλλόμενοι v. — 6 αὐτοὶ τὰ ὄπλα e codice: τὰ ὄπλα αὐτοὶ v. — 7 οὐδ' Sch: οὐδ' v. — 12 ὑπακούειω] ὑπακούσειν C. — 30 τῶ] ἐν τῶ Br. — 278, 21 οὕτω — 24 πολεμίους del. R. — 280, 17 χύδην C: καὶ χύδην v. — 281, 28 τὸ μὲν χρυσὸν Zonaras 7, 23: τὸν μὲν χρυσὸν v. — 282, 9 προῆλθον S et codex: παρῆλθον v. — 16 Γαβινίαν X: Σαβινίαν v. — 283, 24 δημαγωγῶν Br: δημαγωγῶν v. — 284, 3 ἠρία R: ἠρῶα v. — 18 σωθέντας Br: συνθέντας v. — 285, 14 καλιάδα R: καλλιᾶδα v. — 31 ἐμβαλλόντων R: ἐμβαλόντων v. — 286, 8 βουλομένους Br:

βουλομένους v. — 287, 4 πύλης Br: πόλεως v. — 11 συνεπιλαμβανομέναις Bekkerus: συνεπιλαμβανομένας v. — 17 κατὰ ταύτην R: κατ' αὐτήν v. — 288, 3 ἐπιέναι] ἐπεξίεναι C. — 13 πυροβόλα S: πυρὰ πολλὰ v. — 15 βέλεσι καὶ κρानγγῇ καθ' ἕτερον μέρος R et codex: βέλεσι καὶ καθ' ἕτερον μέρος κρानγγῇ v. — 28 καταλειφθέντας Br: καταληφθέντας v. — 292, 19 Σατρίαν X: Σουτρίαν v. — 295, 11 τὸ δημοτικὸν C: τῶν δημοτικῶν v. — 24 αὐτοῦς C et codex: αὐτὸς v. — 31 συγκλίσεις Br: συγκλείσεις v. — 297, 10 παρέργω R: τῶ παρέργω v. — 12 χαλεπώτερος] καὶ χαλεπώτατος R. — 14 ἀντιταπτομένης C et codex: ἀντιπραπτομένης v. — 298, 6 εὐξάτο Κάμιλλος e codice: ἠῦξάτο ὁ Κάμιλλος v.

Vita Periclis 298, 32 ἐπεὶ R. ἐπεὶ κυνῶν τε καὶ πιθήκων ἔκγονα v, unde v. 22 κυνῶν τε καὶ πιθήκων ἔκγονα scribendum esse suspicatur S. — 299, 4 τῆς πληγῆς R: τὴν πληγὴν v. — 16 ἱστορήμασιν] ἱστορήσασιν R. — 24 οὕτω om codex, alius τῶ, alius τό: τοι S. — 28 νέμει pro νέμη St. — 300, 2 Φιλητᾶς Br: Φιλήμων v. — 301, 9 Χείρωσι Sch: Χείρωσι v. — 10 Κρόνος anonymus: χρόνος v. — 13 καραῖε Meinekus: κάριε codices duo, μακάριε v, καραῖε S. — 24 μουσικὴν Br: μουσικὴν ἂν v. — 302, 4 ὡς φασί, Χείρων Cobetus observ. p. 188. — 20 ἐν μειγμένοις R: ἐμμεμιγμένοις v. — 303, 20 ὄση et ἐνεργάζεται anonymus: ὄση et ἐργάζεται v. — 304, 10 γέγονε R: γεγονέναι v. — 13 λέγοντες τοῦ σημείου] τοῦ σημείου λέγοντες S. — 305, 15 ἐστὶ Br: ἐπὶ v. — 24 ἐτέρους Geelius: ἐταίρους v. — 306, 2 βαφῆν Br: βαφῆ v. — 11 τῶ ἀνδρὶ R et codex: τῶ ἀνδρὶ αὐτῶ v. — 18 Μελησίον S: Μιλησίον v. — 307, 8 ἂ παρέχουσι Br: ἄπερ ἔχουσι v. — 28 Δαμωνίδου τοῦ Ὀαθεν S cl. Steph. Byz. v. Ὀα: Δημωνίδου τοῦ Οἴηθεν v. — 308, 14 Λακεδαιμονίων στρατῶ μεγάλω] στρατῶ μεγάλω Λακεδαιμονίων S. — 14 Ταναγραϊκὴν S: Ταναγραϊκὴν v. — 20 ἐρρωμενεστάτην τὴν Cobetus v. l. p. 152: ἐρρωμενεστάτην v. — 23 συνεπητιάτο] συνεπητιάτο Cobetus p. 391. — 29 κατελθῶν S: ἀπελθῶν v. — 310, 11 ἦν anonymus: ἦ v. — διπλόη Ruhnkenius ad Tim. p. 86: διαπλοκὴ v. — 311, 3 ἐκείνην Br: ἐκείνη v. — 4 τοῦτο anonymus: τούτω v. — 25 γενομένων — γινομένων anonymus: γινομένων — γενομένων v. — 312, 11 καὶ add. R. — 14 λιουρογοὶ X: λιθοουρογοὶ v. — 23 ὑπερβάλλεσθαι Sch: ὑπερβαλέσθαι v.

27 ποτὲ X: τότε v. — 29 δ' ἐν] δὲ Wyttenbachius. — 313, 3 πρὸς] εἰς Cobetus p. 274. — 6 καινότης τις ἄδικτον S: καινότης αἰεὶ τις ἄδικτον libri plerique, τις καινότης αἰεὶ ἄδικτον v, quod ortum debet seq. αἰεὶθαλές. — 15 Ἐυπέτιος] Ἐυπεταίων Cobetus p. 386. — 22 λόγοισι pro λόγοις St. — προσάγει R: προσάγει v. — 29 ὁ σχινοκέφαλος Zeus ὁδὶ προσέρχεται | ὁ Περικλῆς Meinekius, ὁ σχινοκέφαλος Zeus ὁδὲ | προσέρχεται τῷδεῖον ἐπὶ τοῦ κρανίου | ἔχων Cobetus p. 372. — 32 πρῶτον R et codex: πρῶτα v. — 314, 15 scribatur Ὑγείας. — 18 εἶναι del. S. — 316, 4 ἀνεγκλίτω Emperius et codex: ἀνεγκλήτω v. — 7 προσβιάζων Sch. προσβιάζων v. — 9 ἀβλαβεῖς R: εὐλαβεῖς v. — 317, 5 τὰ δὲ αὐτὰ] corrigunt τάχα δ' αὐτὰ vel τότε δ' αὐτὰ vel τὰ δὲ ταῦτα vel εἰτ' αὐτὰ. — 14 διήνεκε Pflugkius: διήνευκε v. — 32 ἀπάδοντα Valckenarius diatr. p. 223: ἅπαντα v. — 319, 6 Ἀχαιοὺς Baehrius: καὶ Ἀχαιοὺς v. — 8 κοινοπραγία anonymus: καινοπραγία v. — 16 παραβάλλεσθαι] παραβαλέσθαι S. — 320, 16 πολλὴν Emperius: πόλιν libri plerique, πόλεις v. — 24 Οἰνιάδας S: Οἰνεάδας v. — 322, 4 ἐκπεπολεμημένοι X: ἐκπεπολεμημένοι v. — 23 καλοῖς S: κακοῖς v. — 323, 5 μὲν Br: δὲ v. — 7 κατώκισε, μόνοις R: μόνοις κατώκισε v. — 324, 20 Καταπυγοσύνη Emperius: καὶ καταπυγοσύνην v. — 23 δήμοις X: δημοσίοις v. — 326, 22 ὑπόπρωρος C: ὑπόπρωρος v. — 23 φορτοφορεῖν C: ποντοπορεῖν v. — 25 τυράννου] τοῦ τυράννου S. — 328, 2 ἡμέρας R: ἡμέραις v. — 329, 11 κολούων anonymus: κωλύων v. — 330, 1 γε Br: τε v. — 7 πρεσβείας — ἀφιγμένης Br: πρεσβεῖς — ἀφιγμένους v. — 26 πάτριον R et codex: πατρικόν v. — 28 Θριασίας R: Θριασίλους v. — 331, 23 ἠλέγγοντο Sch: ἔλεγοντο v. — 332, 24 ἀδικίου R: ἀδίκου v. — 28 καὶ προὔπεμψεν om libri duo. — 334, 14 δηλοῖ ποιήσαντος S: δηλοποιήσαντος libri praeter unum, qui δηλοποιεῖ τά. — 18 ψυχὴν δὲ Τέλητος ὑπέστης] ψυχὴ δὲ Τέλητος ὑπεστίν Emperius. — 18 ἀκόνη σκληρᾶ Muretus: ἀκόνη σκληρὰ v. — 28 παραδηγομένου Muretus: παραδηγομένη v. — βρούχεις anonymus: βρούχει v, βρούχεις H. Jacobi ind. dictionis com. s. v. — 335, 12 καθάπερ R: καθάπερ πρὸς v. — 336, 27 διατεταραγμένων R: διατεταραγμένων v. — 30 Τισάνδρου S: Ἰσάνδρου v. — 337, 30 δ' vulgo post ποθοῦσης positum huc transpo-

suit Bekkerus. — 340, 18 ἀνωμολογοῦντο R: ἀνωμολόγουν τὸ v.

Vita Fabii 341, 9 καὶ μεγάλους R: μεγάλους v. — 10 Ρούλλου pro Ρυλάου vel Ρυάλου X. — 16 βραδυτήτα S: βαρύτητα v. — 26 ἀπραγίαν X: εὐπραγίαν v. — 342, 7 Λιγύων X et codex: Λιβύων v. — 343, 2 ἐπιπέμποντας S: ἐπιπέμπειν τὰς v. — 3 αὐτῇ R: αὐτὴν v. — 8 Κάμιλλος pro Καλλιμάχος Amiotus. — 14 Θρασυλίαν] Θρασίδαν codices duo, Θρασυμένην anonymus, Θρασουμένην S. — 27 ἠγνοεῖτο τὸ R: ἠγνοεῖ τὸ v. — 344, 9 συνήχθησαν] συνηνέχθησαν C. — 345, 5 ἀλλὰ C: ἀλλὰ καὶ v. — 7 ἐργαζόμενος] ἐνεργαζόμενος Br. — 10 χρησίμων] χρησίων R. — 17 ὄρη X: ὄροι v. — 27 ἀρχῇ] ἀρχὴν R. — 346, 11 παρέχειν C: παρῆχεν v. — παράγων C et codices duo: παραγαγὼν v. — 347, 24 ὁ Δοθρόνος del. C. — 348, 7 προσμάχεσθαι Br: προμάχεσθαι v. — 27 ἀπ' anonymus: ἐπ' v. — 349, 6 καὶ del. C. — 29 προσδιέβαλε C et codices tres: προσδιέβαλλε v. — 350, 4 ὁμολογήκεισαν R: ὁμολογήκει v. — 7 τὸν κομιζόμενον R: τῶν κομιζομένων v. — 11 οὐδὲ C: οὔτε v. — 30 τῶ ὑπολειπομένῳ R: τῶν ὑπολειπομένων v. — 351, 6 ἢ τὴν ἀτυλίαν supplevit S cl. mor. 195^b. — 15 χρόνον R: χρόνω v. — 16 ὡς κρατοῦντι] καὶ κρατεῖν? S. — 19 οὐδ' R: οὐδὲν v. — 352, 15 Βουτεῶνα pro Βουλεῶνα Amiotus. — 25 ἄγνοιαν] ἄνοιαν Bigotus. — 353, 9 μόνος ἄρξων codices: μόνον ἄρχειν v. — βέλτιον S: βέλτιόν τι ὄν v, τε om libri tres. — 354, 8 ἐπὶ τοῦ R: ἐπὶ v. — 10 ἀπὸ R: ἐπὶ v. — 355, 3 Μάρκου pro Μαρκίου St. — 4 ἀνῆρ] ὁ ἀνῆρ Sch. — 356, 1 μὴ del. Sch. — 20 χρηστὸν uncis sepsit Bekkerus. — 357, 5 μενεῖν C: μένειν v. — 15 πολλῶν v post καταπλήγα positum transposuit R. — 17 ἀνίστη R: ἀνέστη v. — 358, 24 εἶναι] ἰέναι Sch. — 27 οὕτως Sch: οὕτως ὡς v. — 359, 4 αὐτῶ pro αὐτῶν anonymus. — 5 αὐτὸ Br: αὐτὸς v. — 7 χρησόμενος Sch: χρησάμενος v. — 18 ὑπεκκλίναντες R: ἐπεκκλίναντες v. — 359, 31 ἐπὶ] ἔτι R. — 360, 1 πένθει] πάθει C. — 24 ἄμ' del. S. — συνεπισπεσεῖν] συνεπισπεσεῖν codex. — 361, 9 ἔχει] εἶχε S. — 363, 2 φιλοπολέμους pro φιλοπολέμους St. — 5 τρόπῳ R: τῷ τρόπῳ v. — 14 συνηθεία] συντονία C. — 16 παρερρηγνύτο S: παρερρηγνύετο v. — 365, 16 μενεῖν R: μένειν v. —

28 εἰς Τάραντα v post ἀδελφὴν v. 23 posita transposuit S. — 366, 27 ἀπολουμένους Br: ἀπολλυμένους v. — 368, 1 τό τε R: τὸ v. — 10 Μάρκος pro Μάρκιος St. — Δίβιος pro Λεύκιος X. — 369, 10 συνεξελθεῖν S: συνελθεῖν v. — 370, 2 δέους R: δέος v. — 6 ἔπεισε Sch: ἔπειθε v. — 10 μὴ add. S. — 371, 20 αἰεὶ εὐτυχεῖν] εὐτυχεῖν αἰεὶ vel διευτυχεῖν S.

373, 8 ἐνεορτάσαι pro ἐορτάσαι St. — 9 φυλάξαι R: φυλάσσεται v. — 15 ὀρωμένω] ἐρωμένω R, ἤρωσμένω C. — 21 τῷ del. C. — 30 Φούβιον pro Φούριον vel Φρούριον X. — 374, 25 θάρσος Gesnerus: θράσος v. — 375, 18 τούτων R: τούτω v.

Vita Alcibiadis 376, 15 Ἀλκιβιάδου οὐδὲν vitii arguit hiatus. — 377, 4 κλασανχενεύεται Br: κλαυσανχενεύεται v. — 7 πρὸς αὐτὸ καὶ R: καὶ πρὸς αὐτὸ v. — 24 καὶ μετὰ βοῆς R: μετὰ βοῆς καὶ v. — 378, 1 ἕκαστον Classenus: ἐκάστου v. — 18 ἄσαστον] ἀβίωτον Cobetus v. l. p. 386. — 21 ἄ γε Br: ἄτε v. — 28 ἐνορῶν] ὀρῶν? S. — 32 οὐδένα R: οὐδὲν v. — 379, 4 ὡς C: ὅσοις v. — 380, 15 προσελθῶν] προελθῶν R. — 21 τελῶναι ἐξηπορήθησαν] τελῶναι διηπορήθησαν Cobetus p. 220. — 24 ἀργύριον διδόντες] διδόντες ἀργύριον S. — 381, 28 γράμματα διδάσκεις Ὀμηρον ἐπανορθοῦν ἱκανὸς ὢν; οὐχὶ τοὺς νέους παιδεύεις;] γράμματα διδάσκεις; Ὀμηρον ἐπανορθοῦν ἱκανὸς ὢν σὺ γε τοὺς νέους παιδεύεις; S. — 383, 9 ἔδει τὸ pro ἔδειτο anonymus. — 11 ἐπελθῶν C: ἐπεξελεθῶν v. — 32 γίνεσθαι C: γενέσθαι v. — 384, 25 καὶ τὸ νικῆσαι δὲ] τὸ δὲ καὶ νικῆσαι Bekkerus. — 30 δ' add. R. — 385, 1 δις] Διὸς G. Hermannus. — βοᾶν pro βοᾶν aliquot libri. — 4 πόλεων pro πολεμίων Amiotus. — 386, 19 κατὰ τοῦ Ὑπερβόλου pro τῷ Ὑπερβόλω κάτω anonymus; κάτω om libri tres. — 387, 22 ἀποληφθέντας C: ἀπολειφθέντας v. — 26 κωλύειν] κωλύει R. — 388, 6 κἂν] καὶ νῦν ἂν? S. — 7 ἀγνωμονήσει pro ἀγνωμοσύνη X. — 22 πράξαι Haitingerus: πράξειν v. — 389, 1 Ἀθηναίων R: Ἀθηναίων v. — 21 Ἀγραύλου Valesius: Ἀγραύλω v. — προβαλλόμενον Meursius: προβαλλόμενος v. — 27 ὑβρίσματα R: ὑβρίσματά τε v. — 390, 1 ἄπερ del. Br. — 392, 14 ἐν τοῖς Br: ἐνίοις v. — 32 σημείον pro σημείων et mox τετολμημένον pro τετολμημένων anonymus. — 393, 6 δῆμος C et codices duo: δῆμος ὡς v. — 394, 10 προσήκειν pro

προσῆκει anonymus. — 395, 15 ὃ add. C, καὶ voluerat Br. — 396, 19 χρῆσθαι Sch: κεχρησθαι v. — 30 τοῖς R: τῶν v. — 397, 4 μητρὶ] μητρίδι Aelianus v. h. 13, 38. — 10 τὴν Δήμητραν καὶ τὴν Κόρην del. C. — 11 δεικνύοντα] δεικνύοντα et mox δεικνύσει Cobetus p. 372 qui et ὁ ἱεροφάντης et 15 Φηγαῖα pro Φηγεῖα. — 14 Πουλτυτίωνα pro Πολυτίωνα cum supra 393, 11 praebuissent libri hic quoque restituendum fuit. — 26 τὸ Haitingerus: τότε v. — 30 πρότερον pro πρότερος anonymus. — 31 παραγενόμενος προθύμως] προθύμως παραγενόμενος R. — 398, 22 ἐν Θετταλοῖς supplevit S, ἐν Θετταλίᾳ alii. — 399, 7 τὰς ὀπαδοὺς R: τοὺς ὀπαδοὺς v. — 30 ἤδη in aliquot libris post φιλοτιμώτατοι positum delendum esse suspicatur S. — 400, 16 ἔνεκεν καὶ] ἔνεκα S. — 401, 7 οὐδεμία R: οὐδεμίας v. — 15 Δειραδιώτης Palmerius: Διραδιώτης v. — 403, 21 μάλιστα] ἢ μάλιστα R. — 404, 12 ἀπράκτοις] ἀπρακτος R. — 405, 17 νῆ C: μὰ v. — 26 ἤδη] ἤδη ναυμαχεῖν vel simile quid desiderat S. — 406, 17 κἄλα Bergkii: καλὰ v. — ἀπέσσουα C: ἀπέσσουα vel ἀπέσσουα libri plerique. — 31 δ' add. C. — 407, 1 ἀνεμίγνυτο R: ἀνεμίγνυτο v. — 16 ἐξαγαγῶν S. συναγαγῶν v. — 408, 4 Σηλυβριανοῖς Ἀθηναίους Br: Σηλυβριανούς Ἀθηναίους v. — 5 ἐναντία] ἐναντία τὰ Cobetus p. 385. — 409, 16 ὑπεξελομένοι pro ὑπεξελεῖν anonymus. — 410, 7 Καλλιπιδὴν Sch: Καλλιπιδὴν v. — 8 ξυστίδας — ἀμπεχομένους C: ξυστίδα — ἀμπεχομένον v. — 10 ἐπικωμάζοντος C: ἐπικωμάζοντας v. — 23 δάκρυον] τὸ δακρυῶν Br. — 411, 27 Πραξιεργίδαι R: Πραξιεργίδαι v. — 412, 2 αἶς — ἔμελλε S: αἶ — ἔμελλον v. — 25 ἐπαναγαγῶν R: ἐπαγαγῶν v. — 27 στρατιάν Br: στρατηγίαν v. — 413, 1 πράξη καὶ] παραστῆ vel παράσχη? S. — 10 κοινῶν] καινῶν Haitingerus. — 14 ἀπιστία Br: ἀπιστίαν v. — 415, 8 ὀρμῶσιν R: ὀρμῶσιν v. — 417, 5 οὐκ ἔστι Muretus: οὐκέτι v. — 18 μεθ' αὐτοῦ Sch: μετ' αὐτοῦ v.

Vita Coriolani 418, 25 Ἄγκος ὁ Νομᾶ pro Γάιος ὄνομα et Τύλλον pro Τύλλιον X. — 419, 11 χρώμενον R: χρώμενος v. — 23 μαρτυρεῖ τὸ pro ἐμαρτυρεῖτο et 31 ἐξηρτυμένον pro ἐξηρητημένον Muretus. — 420, 10 συγκατήγον] κατήγον S. — 24 πολίτου pro πολλῇ τοῦ X et codices quidam. — 27 μελίτειον C: μελίτιον v. — 421, 17 ἐρίζοντας

μαρτυρίας C, aliquid excidisse suspicatur S, contra καὶ μαρτυρίας ὑπερβαλέσθαι uncis sepsit Bekkerus. — 422, 12 ἐδέξαντο] ἀνεδέξαντο? S. — 13 Μάρκον pro Μάρκιον St. — 24 ὑφέσθαι] ὑφείσθαι S. — 423, 11 Μενήμιος pro Μενίνιος anonymus. — 424, 18 ἐπεξήλθον C: ὑπεξήλθον v. — 425, 9 ἀναμειγμένος pro ἀναμειγμένους Muretus, 14 Λαρκίω pro Μαρκίω idem. — 24 προκεχωρηκος Br: προσκεχωρηκος v. — 426, 6 περιεπτύξατο] περιέπτυσέ τε S. — 31 Λαρκίου S: Μαρκίου v. — 428, 3 τὸν R et codices duo: τὸ v. — 5 δὲ τρίτῳ] τρίτῳ δὲ S. — ἐχρήσαντο C: ἐχρήσατο v. — 429, 26 ἂν add. Sch. — 28 αὐτοῦ R: αὐτῷ v. — 31 νοσεροῦ R et codices: τοῦ νοσεροῦ v. — 430, 14 κατέδραμεν pro κατέδραμον St. — 29 ἐκταπεινούοντας — δεικνύοντας Sch: ἐκταπεινούοντες — δεικνύοντες v. — 32 δήπου Br: δήμου v. — 431, 1 προσιέναι R: προιέναι v. — 24 μηδὲν] μηδένα St. — 432, 10 ἐραστήν pro ἐραστής St. — 433, 9 ἀναρχίας Pflugkii: ἀναρχίαν v. — 434, 24 ἀπολυόμενοι R: ἀποδύομενοι v. — 435, 9 αὐτὸν S: αὐτὸν v. — 12 τοὺς del. S. — 30 ἐπειδὴ R: ἐπεὶ δὲ v. — 438, 2 οὖν R: αὖ v. — 439, 3 ἀναστῆσαι ἐπ' αὐτοῦς suspecta reddit hiatus. — 27 ἐκάθισε C et codices: ἐκάθιζε v. — 442, 20 μικρὰς R: μικρᾶς v. — 26 γίνεσθαι] γενέσθαι S. — 443, 11 ὅσας ἀφήρηται pro ὅσαι ἀφήρηται St. — 29 συνεξελθεῖν R: συνελθεῖν v. — 444, 12 φύλακα pro φύλακας et 13 αὐτὸν pro αὐτῶν Dacerius. — 30 προσδεχόμενος Muretus: προσδεχομένων v. — 445, 5 Λαουικανούς pro Οὐικάνους X. — 22 συστάσει R: συστάσει. — 446, 13 Κλοιλίας Sch: Κλοιλείας v. — 32 ὄγκου Br: ὄχλου v. — 447, 25 πάντα R: πάντα ταῦτα v. — 27 οὐδὲν ἐν R: οὐδ' ἐν v. — 448, 6 ὑφέσθαι C: ὑφείσθαι v. — 10 γενήσεσθαι pro γενέσθαι et 12 ἀποκρίνεσθαι pro ἀποκρίνασθαι C. — 21 ὀργιασταὶ ἢ] ὀργιασταὶ καὶ Benselerus. — 24 ἦν R: ἐνῆν v. — 25 ταῦτα S: ταῦτα v. — 449, 5 τῶν — λεγομένων — πείθον] τῷ — λεγομένῳ — πείθοντι R. — 14 ἦ τι Homerus Od. 9, 339: ἦτοι v. — 450, 10 δοκιμώταται pro δοκιμώτατοι anonymus. — 29 σωτηρίαν] σωτήρια C. — 451, 21 τὸ τ' οἰκτρὸν R: τότε οἰκτρὰν v. — 31 εἶτα R: ἔτι v. — 452, 19 περιμενῶ R: περιμένῳ v. — 21 ἀντὶ add. Sch. — 454, 22 συμβαλλόμεναι Sch. et codex: συμβαλλόμεναι v. — 455, 24 οὐδ' εἰ Schaeferus et codices: οὐτ' εἰ v. — 31 πάλαι R:

πάνυ v. — 32 φόθον Sch: φόβον v. — 457, 7 Αἰκανούς pro Σικανούς X.

458, 17 ἐξεπολέμωσε Br: ἐξεπολέμησε v. — 22 οὐδένα pro οὐδὲν St. — 22 Δίων] Ἴων Br, quae correctio plerisque probata debet admodum incerta videri cum ex codice Vindobonensi nunc cognitum sit versus qui habentur apud Stobaeum XX, 6 Menandri esse. — 28 ἐφήσθη Sch: ἐπέσθη v. — 459, 5 ἄγνοιαν Pflugkii: ἄνοιαν vel ἀνίαν libri. — οὐδ' Sch: οὐτ' v. — 8 post ἐπανηρημένος lacunam indicavit Bekkerus servato δὲ post τούτῳ. — 11 εἶχεν] ἔχειν Sch. — 460, 3 πολλάκις post ἔνια uncis sepsit Bekkerus. — 461, 2 ἀχάριστος] ἄχαρις ὡς S. — 23 Μάρκιον Br: Μάρκιος v.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ
Π Α Ρ Α Λ Λ Η Λ Ο Ι
Η Β Ι Ο Ι Π Α Ρ Α Λ Λ Η Λ Ο Ι.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ
Θ Η Σ Ε Υ Σ.

1 I. Ὡσπερ ἐν ταῖς γεωγραφίαις, ὧ Σόσσιε Σευερίων, οἱ ἱστορικοὶ τὰ διαφεύγοντα τὴν γνῶσιν αὐτῶν τοῖς ἐσχάτοις μέρεσι τῶν πινάκων πιεζοῦντες αἰτίας παραγράφουσι ὅτι „Τὰ δ' ἐπέκεινα θῖνες ἄνυδροι καὶ θηριώδεις“ ἢ „πηλὸς αἰδνῆς“ ἢ „Σκυθικὸν κρύος“ ἢ „πέλαγος πεπηγός,“ οὕτως ἐμοὶ περὶ τὴν τῶν βίων τῶν παραλλήλων γραφὴν τὸν ἐφικτὸν εἰκότι λόγῳ καὶ βάσιμον ἱστορίᾳ πραγμάτων ἐχομένη χρόνου διελθόντι περὶ τῶν ἀνωτέρω καλῶς εἶχεν εἰπεῖν „Τὰ δ' ἐπέκεινα τερατώδη καὶ τραγικά, ποιητὰ καὶ μυθο- 10 γράφοι νέμονται καὶ οὐκέτ' ἔχει πίστιν οὐδὲ σαφήνειαν.“ Ἐπεὶ δὲ τὸν περὶ Λυκούργου τοῦ νομοθέτου καὶ Νομᾶ τοῦ βασιλέως λόγον ἐκδόντες ἐδοκοῦμεν οὐκ ἂν ἀλόγως τῷ Ῥωμύλῳ προσαναβῆναι πλησίον τῶν χρόνων αὐτοῦ τῇ ἱστορίᾳ γεγονότες, σκοποῦντι 15 δέ μοι

— τοιῶδε φωτὶ (κατ' Αἰσχύλου) τίς ξυμβήσεται;
τίν' ἀντιτάξω τῶδε; τίς φερέγγυος;
ἐφαίνετο τὸν τῶν καλῶν καὶ ἀοιδίμων οἰκιστῆν Ἀθη-
νῶν ἀντιστήσαι καὶ παραβαλεῖν τῷ πατρὶ τῆς ἀνικῆ- 20
του καὶ μεγαλοδόξου Ῥώμης, εἴη μὲν οὖν ἡμῖν ἐκκα-

θαιρόμενον λόγω τὸ μυθῶδες ὑπακοῦσαι καὶ λαβεῖν ἱστορίας ὅψιν, ὅπου δ' ἂν ἀνθαδῶς τοῦ πιθάνου περιφρουῆ καὶ μὴ δέχεται τὴν πρὸς τὸ εἰκὸς μίξιν, ἐγνωμόνων ἀκροατῶν δεησόμεθα καὶ πρῶως τὴν ἀρχαιολογίαν προσδεχομένων.

II. Ἐδόκει δ' οὖν ὁ Θησεὺς τῷ Ῥωμύλῳ κατὰ πολλὰς ἐναρμόττειν ὁμοιότητας· ἄμφω μὲν ἀνεγγύω καὶ σκοτίῳ γενόμενοι δόξαν ἔσχον ἐκ θεῶν γεγονέναι,

Ἄμφω δ' αἰχμητὰ, τό γε δὴ καὶ ἴδμεν ἅπαντες, καὶ μετὰ τοῦ δυνατοῦ τὸ συνετὸν ἔχοντες. Πόλεων δὲ τῶν ἐπιφανεστάτων ὁ μὲν ἔκτισε τὴν Ῥώμην, ὁ δὲ συνώκισε τὰς Ἀθήνας· ἀρπαγὴ δὲ γυναικῶν ἑκατέρῳ πρόσκειται. Οὐδέτερος δὲ δυστυχίαν περὶ τὰ οἰκεία καὶ νέμεσιν ἐγγενῆ διέφυγεν, ἀλλὰ καὶ τελευτῶντες ἀμφοτέρω λέγονται τοῖς ἑαυτῶν προσκροῦσαι πολίταις, εἴ τι τῶν ἥμισυ τραγικῶς εἰρησθῆναι δοκούντων ὄφελός ἐστι πρὸς ἀλήθειαν.

III. Θησεὺς τὸ μὲν πατρῶον γένος εἰς Ἐρεχθίδα καὶ τοὺς πρῶτους αὐτόχθονας ἀνήκει, τῷ δὲ μητρῷ Πέλοπίδης ἦν. Πέλοψ γὰρ οὐ χρημάτων πλήθει μᾶλλον ἢ παίδων μέγιστον ἴσχυσε τῶν ἐν Πελοποννήσῳ βασιλέων, πολλὰς μὲν ἐκδόμενος θυγατέρας τοῖς ἀρίστοις, πολλοὺς δὲ ταῖς πόλεσιν υἱοὺς ἐγκατασπείρας ἀρχοντας· ὧν εἷς γενόμενος Πιτθεὺς ὁ Θησεὺς πάππος πόλιν μὲν οὐ μεγάλην τὴν Τροιζηνίαν ᾤκισε, δόξαν δὲ μάλιστα πάντων ὡς ἀνὴρ λόγιος ἐν τοῖς τότε καὶ σοφώτατος ἔσχευ. Ἦν δὲ τῆς σοφίας ἐκείνης τοιαύτης, ὡς εἰκεν, ἰδέα καὶ δύναμις, οἷα χρησάμενος Ἡσίοδος εὐδοκίμει μάλιστα περὶ τὰς ἐν τοῖς Ἔργοις γνωμολογίας. Καὶ μίαν γε τούτων ἐκείνην λέγουσι Πιτθεὺς εἶναι

Μισθὸς δ' ἀνδρὶ φίλῳ εἰρημένος ἀρχιος ἔστω.

Τοῦτο μὲν οὖν καὶ Ἀριστοτέλης ὁ φιλόσοφος εἶρηκεν, ὁ δ' Εὐριπίδης τὸν Ἰππόλυτον ἀγνοῦ Πιτθεὺς παῖδευμα προσειπὼν ἐμφαίνει τὴν περὶ τὸν Πιτθεῖα δόξαν. Αἰγεί δὲ παίδων δεομένῳ τὴν Πυθίαν ἀνελεῖν λέγουσι τὸν θουλούμενον χρησμὸν, διακελευομένην 5 μηδεμιᾶ γυναικὶ συγγενέσθαι πρὶν ἐλθεῖν εἰς Ἀθήνας, οὐ πάνυ δὲ τοῦτο φράζειν εὐδήλως δοκοῦσαν· ὅθεν εἰς Τροιζήνα παρελθὼν ἀνεκοινοῦτο Πιτθεὶ τὴν τοῦ θεοῦ φωνὴν οὕτως ἔχουσαν·

Ἄσκού τὸν προὔχοντα πόδα, μέγα φέρτατε λαῶν, μὴ λύσης πρὶν δῆμον Ἀθηνέων εἰσαφικέσθαι· ἃ δῆλον ὅτι νοήσας ὁ Πιτθεὺς ἐπεισεν αὐτὸν ἢ διηπάτησε τῇ Αἰθρα συγγενέσθαι. Συνελθὼν δὲ καὶ γνοὺς ἐκεῖνος, ὅτι τῇ Πιτθεὺς θυγατρὶ συγγέγονε, καὶ κύειν αὐτὴν ὑπονοήσας, ἀπέλιπε ξίφος καὶ πέδιλα κρύψας ὑπὸ πέτραν μεγάλην ἐντὸς ἔχουσαν κοιλότητα 15 συμμετρῶς ἐμπεριλαμβάνουσαν τὰ κείμενα· φράσας δὲ πρὸς μόνην ἐκείνην καὶ διακελευσάμενός, ἂν υἱὸς ἐξ αὐτοῦ γένηται καὶ λαβὼν ἀνδρὸς ἡλικίαν δυνατὸς ἢ τὴν πέτραν ἀναστήσει καὶ ὑφελεῖν τὰ καταλει- 20 φθέντα, πέμπειν πρὸς αὐτὸν ἔχοντα ταῦτα μηδενὸς εἰδότης, ἀλλ' ὡς ἔνεστι μάλιστα λαυθάνοντα πάντα (ἰσχυρῶς γὰρ ἐδεδοίκει τοὺς Παλλαντίδας ἐπιβουλεύοντας αὐτῷ καὶ διὰ τὴν ἀπαιδίαν καταφρονοῦν- 25 τας· ἦσαν δὲ πεντήκοντα παῖδες ἐκ Πάλλαντος γεγ- νότες), ἀπῆει.

IV. Τεκούσης δὲ τῆς Αἰθρας υἱὸν οἱ μὲν εὐθὺς ὀνομασθῆναι Θησεῖα λέγουσι διὰ τὴν τῶν γνωρισμάτων θέσιν, οἱ δὲ ὕστερον Ἀθήνησι παῖδα θεμένου τοῦ Αἰγέως αὐτόν. Τρεφόμενον δὲ ὑπὸ τοῦ Πιτθεὺς 30 ἐπιστάτην ἔχειν καὶ παιδαγωγὸν ὄνομα Κορνίδα, ᾧ μέχρι νῦν Ἀθηναῖοι μιᾶ πρότερον ἡμέρᾳ τῶν Θησείων

κρίον ἐναγίζουσι, μεμνημένοι καὶ τιμῶντες πολὺ δικαιότερον ἢ Σιλανίωνα τιμᾶσι καὶ Παρράσιον, εἰκότων Θησέως γραφεὶς καὶ πλάστας γενομένους.

V. Ἐθους δὲ ὄντος ἔτι τότε τοὺς μεταβαίνοντας ἐκ παίδων ἐλθόντας εἰς Δελφοὺς ἀπάρχεσθαι τῷ θεῷ τῆς κόμης, ἦλθε μὲν εἰς Δελφοὺς ὁ Θησεὺς καὶ τόπον ἀπ' αὐτοῦ τὴν Θησεΐαν ἔτι νῦν ὀνομάζεσθαι λέγουσιν, ἐκείρατο δὲ τῆς κεφαλῆς τὰ πρόσθεν μόνον, ὥσπερ Ὅμηρος ἔφη τοὺς Ἄβαντας· καὶ τοῦτο τῆς κουρᾶς τὸ γένος Θησηῖς ὀνομάσθη δι' ἐκείνον. Οἱ δὲ Ἄβαντες ἐκείραυτο πρῶτοι τὸν τρόπον τοῦτον οὐχ ὑπ' Ἀράβων διδασκέντες, ὡς ἐνιοὶ νομίζουσιν, οὐδὲ Μυσοὺς ζηλώσαντες, ἀλλ' ὄντες πολεμικοὶ καὶ ἀγγέμαχοι καὶ μάλιστα δὴ πάντων εἰς χεῖρας ὠθεῖσθαι τοῖς ἐναντίοις

15 μεμαθηκότες, ὡς μαρτυρεῖ καὶ Ἀρχίλοχος ἐν τούτοις·

Οὔ τοι πόλλ' ἐπὶ τόξα τανύσσεται οὐδὲ θαμειαὶ 3

σφενδόναι, εὐτ' ἂν δὴ μῶλον Ἄρης συνάγῃ

ἐν πεδίῳ, ξιφῶν δὲ πολύστονον ἔσσεται ἔργον·

ταύτης γὰρ κείνοι δαίμονές εἰσι μάχης

20 δεσπότηαι Εὐβοίας δουρικλυτοί.

Ὅπως οὖν μὴ παρέχοιεν ἐκ τῶν τριχῶν ἀντίληψιν τοῖς πολεμίοις ἀπεκείραυτο. Τοῦτο δὲ ἀμέλει καὶ Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα ἐννοήσαντά φασι προστάξαι τοῖς στρατηγοῖς ξυρεῖν τὰ γένεια τῶν Μακεδόνων, ὡς

25 λαβὴν ταύτην ἐν ταῖς μάχαις οὔσαν προχειροτάτην.

VI. Τὸν μὲν οὖν ἄλλον χρόνον ἔκρουπτεν Αἰθρα τὴν ἀληθινὴν τοῦ Θησέως γένεσιν· ἦν δὲ λόγος ὑπὸ τοῦ Πιτθέως διαδοθεὶς, ὡς ἐκ Ποσειδῶνος τεκνωθεῖη. Ποσειδῶνα γὰρ Τροϊζήνιοι σέβονται διαφερόντως, καὶ

30 θεὸς οὗτός ἐστιν αὐτοῖς πολιοῦχος, ᾧ καὶ καρπῶν ἀπάρχονται καὶ τρίαιναν ἐπίσημον ἔχουσι τοῦ νομίσματος. Ἐπεὶ δὲ μειράκιον ὦν ἅμα τῇ τοῦ σώματος

ὄσμη διέφαινεν ἀλκὴν καὶ φρόνημα μετα νοῦ καὶ συνέσεως βέβαιον, οὕτως αὐτὸν ἡ Αἰθρα πρὸς τὴν πέτραν προσαγαγοῦσα καὶ φράσασα περὶ τῆς γενέσεως τάληθές, ἐκέλευσεν ὑφελεῖν τὰ πατρῶα σύμβολα καὶ πλεῖν εἰς Ἀθήνας. Ὁ δὲ τὴν μὲν πέτραν ὑπέδυσεν καὶ ῥαδίως ἀνέωσε, πλεῖν δὲ ἀπέγνων, καίπερ οὔσης ἀσφαλείας καὶ δεομένων τοῦ τε πάππου καὶ τῆς μητρὸς. Χαλεπὸν γὰρ ἦν πεζῇ πορεύεσθαι τὴν εἰς Ἀθήνας ὁδὸν οὐδὲν μέρος καθαρὸν οὐδὲ ἀκίνδυνον ὑπὸ ληστῶν καὶ κακούργων ἔχουσαν. Ὁ γὰρ δὴ χρόνος 10 ἐκείνος ἠνεγκεν ἀνθρώπους χειρῶν μὲν ἔργοις καὶ ποδῶν τάχεσι καὶ σωμάτων ῥώμασι, ὡς ἔοικεν, ὑπερφυεῖς καὶ ἀκαμάτους, πρὸς οὐδὲν δὲ τῇ φύσει χρωμένους ἐπιεικῆς οὐδὲ ὠφέλιμον, ἀλλ' ὕβρει τε χαιρόντας ὑπερηφάνῳ καὶ ἀπολαύοντας τῆς δυνάμεως 15 ὠμότητι καὶ πικρίᾳ καὶ τῷ κρατεῖν τε καὶ βιάζεσθαι καὶ διαφθεῖρειν τὸ παραπίπτον, αἰδῶ δὲ καὶ δικαιοσύνην καὶ τὸ ἴσον καὶ τὸ φιλόφρονον, ὡς ἀτολμία τοῦ ἀδικεῖν καὶ φόβῳ τοῦ ἀδικεῖσθαι τοὺς πολλοὺς ἐπαινοῦντας, οὐδὲν οἰομένους προσήκειν τοῖς πλέον 20 ἔχειν δυναμένοις. Τούτων Ἡρακλῆς τοὺς μὲν ἐξέκοπτε καὶ ἀνήρει περιῶν, οἱ δὲ λανθάνοντες ἐκείνου παριόντος ἔπτησσαν καὶ ἀνεδύοντο καὶ παρημελοῦντο ταπεινὰ πράττοντες. Ἐπεὶ δὲ Ἡρακλῆς ἐχρήσατο συμφορᾷ καὶ κτεῖνας Ἴφιτον εἰς Λυδίαν ἀπῆρε καὶ συχνὸν 25 ἐκεῖ χρόνον ἐδούλευε παρ' Ὀμφάλῃ, δίκην τοῦ φόνου ταύτην ἐπιθεὶς αὐτῷ, τότε τὰ μὲν Λυδῶν πράγματα πολλὴν ἔσχευ εἰρήνην καὶ ἄδειαν· ἐν δὲ τοῖς περὶ τὴν Ἑλλάδα τόποις αὐθις ἐξήνθησαν αἱ κακίαι καὶ ἀνεργάγησαν οὐδενὸς πιεζοῦντος οὐδὲ κατείργοντος. Ἦν 30 οὖν ὀλέθριος ἡ πορεία τοῖς Ἀθηναῖσι πεζῇ βαδίζουσι ἐκ Πελοποννήσου· καὶ τῶν κακούργων ἕκαστον ἐξη-

γούμενος Πιτθεὺς ὁποῖος εἴη καὶ ὅποια δρώη περὶ τοὺς ξένους, ἐπειθε τὸν Θησέα κομίζεσθαι διὰ θαλάττης. Τὸν δὲ πάλαι μὲν, ὡς εἶκε, λεληθότως διέκαιεν ἢ δόξα τῆς Ἡρακλέους ἀρετῆς, καὶ πλείστον ἐκείνου λόγον εἶχε καὶ προθυμότετος ἀκροατῆς ἐγένετο τῶν διηγουμένων ἐκείνου, οἷος εἴη, μάλιστα δὲ τῶν αὐτὸν ἐωρακότων καὶ πράττοντι καὶ λέγοντι προστετυχηκότων· τότε δὲ παντάπασιν ἦν φανερός πεπονθὼς ὅπερ ὕστερον χρόνοις πολλοῖς Θεμιστοκλῆς ἔπαθε καὶ εἶ-
10 πεν, ὡς καθεύδειν αὐτὸν οὐκ ἔφη τὸ Μιλτιάδου τρό-
παιον· οὕτως ἐκείνῳ τοῦ Ἡρακλέους θαυμάζοντι τὴν ἀρετὴν καὶ νύκτωρ ὄνειρος ἦσαν αἱ πράξεις καὶ μεθ' ἡμέραν ἐξηγεν αὐτὸν ὁ ξῆλος καὶ ἀνηρέθιζε τὰντὰ πράττειν διανοούμενον.

15 VII. Ἐτύγγανον δὲ καὶ γένους κοινωνοῦντες ἐξ ἀνεψιῶν ὄντες. Αἰθρα μὲν γὰρ ἦν Πιτθέως θυγάτηρ, Ἀλκμήνη δὲ Λυσιδίκης, Λυσιδίκη δὲ καὶ Πιτθεὺς ἀδελφοὶ γεγονότες ἐξ Ἴπποδαμείας καὶ Πέλοπος. Δει-
20 νὸν οὖν ἐποιεῖτο καὶ οὐκ ἀνεκτὸν ἐκείνου μὲν ἐπὶ τοὺς πανταχοῦ πονηροὺς βαδίζοντα καθαίρειν γῆν καὶ θάλατταν, αὐτὸν δὲ τοὺς ἐμποδῶν ἄθλους ἀπο-
διδράσκειν, τὸν μὲν λόγῳ καὶ δόξῃ πατέρα καταισχύ-
νων διὰ θαλάττης φυγῆ κομιζόμενος, τῷ δὲ ὄντι προσφέρων γνωρίσματα πέδιλα καὶ ξίφος ἀναίμακτον,
25 οὐκ ἔργοις εὐθύς ἀγαθοῖς καὶ πράξεσι παρέχων ἐμ-
φανῆ χαρακτῆρα τῆς εὐγενείας. Τοιούτῳ φρονήματι καὶ τοιούτοις λογισμοῖς ἐξώρμησεν ὡς ἀδικήσων μὲν οὐδένα, τοὺς δὲ ὑπάρχοντας βίας ἀμννόμενος.

VIII. Καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῇ Ἐπιδαυρίᾳ Περιφῆ-
30 τὴν ὄπλῳ χρώμενον κορύνῃ καὶ διὰ τοῦτο Κορυνήτην ἐπικαλούμενον ἀπτόμενον αὐτοῦ καὶ κωλύοντα προ-
άγειν συμβαλὼν ἀπέκτεινεν· ἡσθεῖς δὲ τῇ κορύνῃ

λαβὼν ὄπλον ἐποίησατο καὶ διετέλει χρώμενος, ὥσπερ ὁ Ἡρακλῆς τῷ δέρματι τοῦ λέοντος. Ἐκείνῳ μὲν οὖν ἐπίδειξις ἦν φορούμενον ἡλίκου τὸ μέγεθος θηρίου κρατήσκειν, οὗτος δὲ τὴν κορύνῃν ἐπεδείκνυεν ἡτ-
τημένην μὲν ὑπ' αὐτοῦ, μετ' αὐτοῦ δὲ ἀήττητον οὐ-
5 σαν. Ἐν δ' Ἰσθμῷ Σίνιν τὸν πιτυοκάμπτην ᾧ τρόπῳ πολλοὺς ἀνῆρει, τούτῳ διέφθειρεν αὐτός, οὐ μεμε-
λητηκῶς οὐδ' εἰθισμένος, ἐπιδείξας δὲ τὴν ἀρετὴν ὅτι καὶ τέχνης περίεστι καὶ μελέτης ἀπάσης. Ἦν δὲ τῷ Σίνιδι καλλίστη καὶ μεγίστη θυγάτηρ ὄνομα Περι-
10 γούνη. Ταύτην τοῦ πατρὸς ἀνηρημένου φυγοῦσαν ἐξήτει περιῶν ὁ Θησεύς· ἢ δ' εἰς τόπον ἀπελθοῦσα λόχμην ἔχοντα πολλὴν στοιβὴν τε πλείστην καὶ ἀσφά-
ραγον, ἀκάνκως πάνυ καὶ παιδικῶς ὥσπερ αἰσθανομέ-
νων δεομένη προσεύχετο μεθ' ὄρκων, ἂν σώσωσιν 15
αὐτὴν καὶ ἀποκρύψωσι, μηδέποτε λυμανεῖσθαι μηδὲ καύσειν. Ἀνακαλουμένου δὲ τοῦ Θησέως καὶ πίστιν διδόντος, ὡς ἐπιμελήσεται καλῶς αὐτῆς καὶ οὐδὲν ἀδικήσει, προῆλθε· καὶ τῷ μὲν Θησεῖ συγγενομένη
20 Μελάνιππον ἔτεκε, Δηϊονεῖ δὲ τῷ Εὐρύτου τοῦ Οἰ-
καλιέως ὕστερον συνῶκησε Θησέως δόντος. Ἐκ δὲ Μελάνιππου τοῦ Θησέως γενόμενος Ἰωξος Ὀρνύτῳ τῆς εἰς Καρίαν ἀποικίας μετέσχευ· ὅθεν Ἰωξίδαϊς καὶ Ἰωξίσι πατριον κατέστη μήτε ἄκανθαν ἀσφαράγον μήτε στοιβὴν καίειν, ἀλλὰ σέβεσθαι καὶ τιμᾶν. 25

IX. Ἡ δὲ Κρομμυωνία σῦς, ἦν Φαιᾶν προσωνό-
μαζον, οὐ φαῦλον ἦν θηρίον, ἀλλὰ μάχιμον καὶ χα-
λεπὸν κρατηθῆναι. Ταύτην ὁδοῦ πάρεργον, ὡς μὴ
δοκοίη πάντα πρὸς ἀνάγκην πονεῖν, ὑποστὰς ἀνείλε,
καὶ ἅμα τῶν μὲν ἀνθρώπων τοῖς πονηροῖς ἀμννόμε-
30 νον οἰόμενος δεῖν τὸν ἀγαθὸν προσφέρεσθαι, τῶν δὲ
θηρίων καὶ προεπιχειροῦντα τοῖς γενναίοις μάχεσθαι

καὶ διακινδυνεύειν. Ἐνιοὶ δὲ φασὶ τὴν Φαιαν λη-
στρίδα γενέσθαι γυναῖκα φονικὴν καὶ ἀκόλαστον, αὐ-
τόθι κατοικοῦσαν ἐν Κρομμυῶνι, σὺν δὲ ἐπονουα-
σθεῖσαν διὰ τὸ ἦθος καὶ τὸν βίον εἶτα ὑπὸ Θησέως
5 ἀποθανεῖν.

X. Σκείρωνα δὲ πρὸ τῆς Μεγαρικῆς ἀνεῖλε θίψας
κατὰ τῶν πετρῶν, ὡς μὲν ὁ πολὺς λόγος ληστεύοντα
τοὺς παριόντας, ὡς δ' ἔνιοι λέγουσιν ὕβρει καὶ τρυφῇ
προτείνοντα τῷ πόδε τοῖς ξένοις καὶ κελεύοντα νί-
10 πτειν, εἶτα λακτίζοντα καὶ ἀπωθοῦντα νίπτοντας εἰς
τὴν θάλατταν. Οἱ δὲ Μεγαρόθεν συγγραφεῖς ὁμῶσε
τῇ φήμῃ βαδίζοντες καὶ τῷ πολλῷ χρόνῳ, κατὰ
Σιμωνίδην, πολεμοῦντες οὔτε ὕβριστὴν οὔτε λη-
στην γεγονέναι τὸν Σκείρωνα φασιν, ἀλλὰ ληστῶν
15 μὲν κολαστὴν, ἀγαθῶν δὲ καὶ δικαίων οἰκεῖον ἀν-
δρῶν καὶ φίλον. Αἰακὸν τε γὰρ Ἑλλήνων ὀσιώτατον
νομίζεσθαι καὶ Κυχρῆα τιμᾶς θεῶν ἔχειν Ἀθήνησι
τὸν Σαλαμίνιον, τὴν δὲ Πηλέως καὶ Τελαμῶνος ἀρε-
τὴν ὑπ' οὐδενὸς ἀγνοεῖσθαι. Σκείρωνα τοίνυν Κυ-
20 χρέως μὲν γενέσθαι γαμβρόν, Αἰακοῦ δὲ πενθερόν,
Πηλέως δὲ καὶ Τελαμῶνος πάππον, ἐξ Ἐνδηΐδος γε-
γονότων τῆς Σκείρωνος καὶ Χαρικλοῦς θυγατρὸς.
Οὐκ οὖν εἰκὸς εἶναι τῷ κακίστῳ τοὺς ἀρίστους εἰς κοι-
νωσίαν γένους ἐλθεῖν, τὰ μέγιστα καὶ τιμιώτατα λαμ-
25 βάνοντας καὶ διδόντας. Ἀλλὰ Θησέα φασὶν οὐχ ὅτε
τὸ πρῶτον ἐβάδιζεν εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' ὕστερον Ἐλευ-
σίνα τε λαβεῖν Μεγαρέων ἐχόντων, παρακρουσάμε-
νον Διοκλέα τὸν ἄρχοντα, καὶ Σκείρωνα ἀποκτεῖναι.
Ταῦτα μὲν οὖν ἔχει τοιαύτας ἀντιλογίας.

30 XI. Ἐν δὲ Ἐλευσίνι Κερκύονα τὸν ἐξ Ἀρκαδίας
καταπαλαίσας ἀνεῖλε· καὶ μικρὸν προελθὼν Δαμά-
στην ἐν Ἐρμει τὸν Προκρούστην, ἀναγκάσας αὐτὸν

ἀπιστοῦν τοῖς κλινηῶσιν ὥσπερ τοὺς ξένους ἐκεῖνος.
Ἐπραττε δὲ ταῦτα μιμούμενος τὸν Ἡρακλέα. Καὶ γὰρ
ἐκεῖνος οἷς ἐπεβουλεύετο τρόποις ἀμυνόμενος τοὺς
προεπιχειροῦντας ἔδυσε τὸν Βούσιριν καὶ κατεπα-
λαισε τὸν Ἀνταῖον καὶ τὸν Κύκνον κατεμονομάχησε
5 καὶ τὸν Τέρμερον συρρήξας τὴν κεφαλὴν ἀπέκτεινε.
Ἄφ' οὗ δὴ καὶ τὸ Τερμέρειον κακὸν ὀνομασθῆναι λέ-
γουσι· παῖων γὰρ, ὡς εἶοικε, τῇ κεφαλῇ τοὺς ἐντυγ-
χάνοντας ὁ Τέρμερος ἀπώλλυεν. Οὕτω δὴ καὶ Θησεὺς
κολάζων τοὺς πονηροὺς ἐπεξῆλθεν, οἷς μὲν ἐβιάζοντο
10 τοὺς ἄλλους, ὑπ' ἐκείνου καταβιαζομένους, ἐν δὲ τοῖς
τρόποις τῆς ἑαυτῶν ἀδικίας τὰ δίκαια πάσχοντας.

XII. Προϊόντι δὲ αὐτῷ καὶ γενομένῳ κατὰ τὸν
Κηφισὸν ἄνδρες ἐκ τοῦ Φυταλιδῶν γένους ἀπαντή-
σαντες ἠσπᾶσαντο πρῶτοι, καὶ δεομένου καθαρθῆναι
15 τοῖς νενομισμένοις ἀγνίσαντες καὶ μειλίχια θύσαντες
εἰστίασαν οἴκοι, μηδενὸς πρότερον αὐτῷ φιλανθρω-
πικῶν καθ' ὁδὸν ἐντυχόντος. Ἡμέρα μὲν οὖν ὀγδόη
λέγεται Κρονίου μηνός, ὃν νῦν Ἑκατομβαιῶνα κα-
λοῦσι, κατελθεῖν. Κατελθὼν δὲ εἰς τὴν πόλιν εὗρε
20 τὰ τε κοινὰ ταραχῆς μεστὰ καὶ διχοφροσύνης καὶ τὰ
περὶ τὸν Αἰγέα καὶ τὸν οἶκον ἰδία νοσοῦντα. Μήδεια
γὰρ ἐκ Κορίνθου φυγοῦσα φαρμάκοις ὑποσχομένη
τῆς ἀτεκνίας ἀπαλλάξειν Αἰγέα συνῆν αὐτῷ. Προαι-
σθομένη δὲ περὶ τοῦ Θησέως αὕτη, τοῦ δὲ Αἰγέως
25 ἀγνοοῦντος, ὄντος δὲ πρεσβυτέρου καὶ φοβουμένου
πάντα διὰ τὴν στάσιν, ἐπεισεν αὐτὸν ὡς ξένον ἐστι-
ῶντα φαρμάκοις ἀνελεῖν. Ἐλθὼν οὖν ὁ Θησεὺς ἐπὶ
τὸ ἄριστον οὐκ ἔδοκίμαζε φράζειν αὐτὸν, ὅστις εἶη,
πρότερος, ἐκείνῳ δὲ βουλόμενος ἀρχὴν ἀνευρέσεως
30 παρασχεῖν κρεῶν παρακειμένων σπασάμενος τὴν μά-
χαιραν, ὡς ταύτῃ τέμνων, ἐδείκνυεν ἐκείνῳ. Ταχὺ

δὲ καταμαθῶν ὁ Αἰγεὺς τὴν μὲν κύλικα τοῦ φαρμάκου κατέβαλε, τὸν δὲ υἱὸν ἀνακρίνας ἠσπάζετο καὶ συναγαγὼν τοὺς πολίτας ἐγνώριζεν, ἠδέως δεχομένους διὰ τὴν ἀνδραγαθίαν. Λέγεται δὲ τῆς κύλικος πεσοῦσης ἐκχυθῆναι τὸ φάρμακον ὅπου νῦν ἐν Δελφινίῳ τὸ περίφρακτόν ἐστιν, ἐνταῦθα γὰρ ὁ Αἰγεὺς ᾤκει, καὶ τὸν Ἑρμῆν τὸν πρὸς ἕω τοῦ ἱεροῦ καλοῦσιν ἐπ' Αἰγέως πύλαις.

XIII. Οἱ δὲ Παλλαντίδαι πρότερον μὲν ἠλπίζον αὐτοὶ τὴν βασιλείαν καθέξειν Αἰγέως ἀτέκνου τελευτήσαντος· ἐπεὶ δὲ Θησεὺς ἀπεδείχθη διάδοχος, χαλεπῶς φέροντες, εἰ βασιλεύει μὲν Αἰγεὺς θετὸς γενόμενος Πανδίονι καὶ μηδὲν Ἐρεχθίδαις προσήκων, βασιλεύσει δ' ὁ Θησεὺς πάλιν ἐπηλυς ὢν καὶ ξένος, εἰς πόλεμον καθίσταντο. Καὶ διελόντες ἑαυτοὺς οἱ μὲν ἐμφανῶς Σφηττόθεν ἐχώρουν ἐπὶ τὸ ἄστυ μετὰ τοῦ πατρὸς, οἱ δὲ Γαργηττοὶ κρύψαντες ἑαυτοὺς ἐν ἠδρεον, ὡς διχόθεν ἐπιθησόμενοι τοῖς ὑπεναντίοις. Ἦν δὲ κῆρυξ μετ' αὐτῶν ἀνὴρ Ἀγνούσιος ὄνομα Λεῶς. Οὗτος ἐξήγγειλε τῷ Θησεῖ τὰ βεβουλευμένα τοῖς Παλλαντίδαις. Ὁ δὲ ἐξαίφνης ἐπιπεσὼν τοῖς ἐνεδρεύουσι πάντας διέφθειρεν. Οἱ δὲ μετὰ τοῦ Πάλλαντος πυθόμενοι διεσπάρησαν. Ἐκ τούτου φασὶ τῷ Παλληνέων δήμῳ πρὸς τὸν Ἀγνουσίων ἐπιγαμίαν μὴ εἶναι, μηδὲ κηρύττεσθαι τοῦ πιχώριον παρ' αὐτοῖς Ἀκούετα Λεῶ· μισοῦσι γὰρ τοῦνομα διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ ἀνδρός.

XIV. Ὁ δὲ Θησεὺς ἐνεργὸς εἶναι βουλόμενος, ἅμα δὲ καὶ δημαγωγῶν, ἐξῆλθεν ἐπὶ τὸν Μαραθῶνιον ταῦρον οὐκ ὀλίγα πράγματα τοῖς οἰκοῦσι τὴν Τετράπολιν παρέχοντα· καὶ χειρωσάμενος ἐπεδείξατο ζῶντα διὰ τοῦ ἄστεος ἐλάσας, εἶτα τῷ Ἀπόλλωνι τῷ Δελφι-

νίῳ κατέθυσεν. Ἡ δὲ Ἐκάλῃ καὶ τὸ περὶ αὐτὴν μυθολόγημα τοῦ ξενισμοῦ καὶ τῆς ὑποδοχῆς εἰκε μὴ πάσης ἀμοιρεῖν ἀληθείας. Ἔθνον γὰρ Ἐκαλήσιον οἱ πέριξ δῆμοι συνιόντες Ἐκάλῳ Διὶ καὶ τὴν Ἐκάλῃν ἐτίμων Ἐκαλίην ὑποκοριζόμενοι διὰ τὸ κάκεινην νέον ὄντα κομιδῇ τὸν Θησεῖα ξενίζουσαν ἀσπασασθαι πρεσβυτικῶς καὶ φιλοφρονεῖσθαι τοιούτοις ὑποκορισμοῖς. Ἐπεὶ δὲ εὔξατο μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ τῷ Διὶ βαδίζοντος ἐπὶ τὴν μάχην, εἰ σῶς παραγένοιτο θύσειν, ἀπέθανε δὲ πρὶν ἐκεῖνον ἐπανελθεῖν, ἔσχε τὰς εἰρημύνας ἀμοιβὰς τῆς φιλοξενίας τοῦ Θησεῖως κελεύσαντος, ὡς Φιλόχορος ἰστόρηκεν.

XV. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον ἦκον ἐκ Κρήτης τὸ τρίτον οἱ τὸν δασμὸν ἀπάξοντες. Ὅτι μὲν οὖν Ἀνδρόγεω περὶ τὴν Ἀττικὴν ἀποθανεῖν δόλῳ δόξαντος ὅ τε Μίνως πολλὰ κακὰ πολεμῶν εἰργάζετο τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸ δαιμόνιον ἐφθειρε τὴν χώραν (ἀφορία τε γὰρ καὶ νόσος ἐνέσκηψε πολλή καὶ ἀνέδυσαν οἱ ποταμοὶ) καὶ τοῦ θεοῦ προστάξαντος ἰλασαμένοις τὸν Μίνω καὶ διαλλαγεῖσι λωφήσειν τὸ μῆνιμα καὶ τῶν κακῶν ἔσεσθαι παῦλαν, ἐπικηρουκευσάμενοι καὶ δεηθέντες ἐποίησαντο συνθήκας, ὥστε πέμπειν δι' ἐννέα ἐτῶν δασμὸν ἡθέους ἑπτὰ καὶ παρθένους τοσαύτας, ὁμολογοῦσιν οἱ πλείστοι τῶν συγγραφέων· τοὺς δὲ παῖδας εἰς Κρήτην κομιζομένους ὁ μὲν τραγικώτατος μῦθος ἀποφαίνει τὸν Μινώταυρον ἐν τῷ Λαβυρίνθῳ διαφθεῖρειν, ἢ πλανωμένους αὐτοὺς καὶ τυχεῖν ἐξόδου μὴ δυναμένους ἐκεῖ καταθνήσκειν, τὸν δὲ Μινώταυρον, ὥσπερ Εὐριπίδης φησὶ,

Σύμμικτον εἶδος κάποφῶλιον βρέφος
γεγονέναι καὶ

Ταύρον μεμῖχθαι καὶ βροτοῦ διπλῆ φύσει.

XVI. Φιλόχορος δὲ φησιν οὐ ταῦτα συγχωρεῖν Κρήτας, ἀλλὰ λέγειν, ὅτι φρουρὰ μὲν ἦν ὁ Λαβυρινθος οὐδὲν ἔχων κακὸν ἀλλ' ἢ τὸ μὴ διαφυγεῖν τοὺς φυλαττομένους, ἀγῶνα δὲ ὁ Μίνως ἐπ' Ἀνδρόγεω γυμνικὸν ἐποίει καὶ τοὺς παῖδας ἅθλα τοῖς νικῶσιν ἐδίδου τέως ἐν τῷ Λαβυρινθῷ φυλαττομένους· ἐνίκα δὲ τοὺς προτέρους ἀγῶνας ὁ μέγιστον παρ' αὐτῷ δυνάμενος τότε καὶ στρατηγῶν ὄνομα Ταῦρος, ἀνῆρ οὐκ ἐπιεικῆς καὶ ἡμέτερος τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ τοῖς 10 παισὶ τῶν Ἀθηναίων ὑπερηφάνως καὶ χαλεπῶς προσφερόμενος. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Βοττιαίων πολιτείᾳ δῆλός ἐστιν οὐ νομίζων ἀναιρεῖσθαι τοὺς παῖδας ὑπὸ τοῦ Μίνω, ἀλλὰ θητεύοντας ἐν τῇ Κρήτῃ καταγρηθᾶσκειν· καὶ ποτε Κρήτας εὐχὴν παλαιὰν ἀπο- 15 διδόντας ἀνθρώπων ἀπαρχὴν εἰς Δελφοὺς ἀποστέλλειν, τοῖς δὲ πεμπομένοις ἀναμιχθέντας ἐκρόνους ἐκείνων συνεξελθεῖν· ὡς δὲ οὐκ ἦσαν ἱκανοὶ τρέφειν ἑαυτοὺς αὐτόθι, πρῶτον μὲν εἰς Ἰταλίαν διαπερᾶσαι 7 κἀκεῖ κατοικεῖν περὶ τὴν Ἰαπυγίαν, ἐκεῖθεν δὲ αὐθις 20 εἰς Θράκην κομισθῆναι καὶ κληθῆναι Βοττιαίους· διὸ τὰς κόρας τῶν Βοττιαίων θυσίαν τινὰ τελούσας ἐπέδειν· Ἴω μὲν εἰς Ἀθήνας· Ἔοικε γὰρ ὄντως χαλεπὸν εἶναι φωνὴν ἐχούσῃ πόλει καὶ μούσαν ἀπεχθάνεσθαι. Καὶ γὰρ ὁ Μίνως ἀεὶ διετέλει κακῶς ἀκούων 25 καὶ λοιδορούμενος ἐν τοῖς Ἀττικοῖς θεάτροις, καὶ οὔτε Ἡσίοδος αὐτὸν ὤνησε βασιλεύτατον οὔτε Ὅμηρος ὁ ἀριστὴν Διὸς προσαγορευσας, ἀλλ' ἐπικρατήσαντες οἱ τραγικοὶ πολλὴν ἀπὸ τοῦ λογιέου καὶ τῆς σκηνῆς ἀδοξίαν αὐτοῦ κατεσκέδασαν ὡς χαλεποῦ 30 καὶ βιαίου γενομένου. Καίτοι φασὶ τὸν μὲν Μίνω βασιλέα καὶ νομοθέτην, δικαστὴν δὲ τὸν Ῥαδάμανθυ εἶναι καὶ φύλακα τῶν ὠρισμένων ὑπ' ἐκεῖ· οὐ δικαίων.

XVII. Ἐπεὶ δ' οὖν καθῆκεν ὁ χρόνος τοῦ τρίτου δασμοῦ καὶ παρέχειν ἔδει τοὺς πατέρας ἐπὶ τὸν κλῆρον οἷς ἦσαν ἡῖθεοι παῖδες, αὐθις ἀνεφύοντο τῷ Αἰγεῖ διαβολαὶ πρὸς τοὺς πολίτας ὀδυρομένους καὶ ἀγανακτοῦντας, ὅτι πάντων αἴτιος ὦν ἐκεῖνος οὐδὲν μέρος ἔχει τῆς κολάσεως μόνος, ἀλλ' ἐπὶ νόθῳ καὶ ξένῳ παιδί τὴν ἀρχὴν πεποιημένος αὐτοὺς περιορᾷ γνησίων ἐρήμους καὶ ἄπαιδας ἀπολειπομένους. Ταῦτ' ἠνία τὸν Θεσέα, καὶ δικαίων μὴ ἀμελεῖν, ἀλλὰ κοινωνεῖν τῆς τύχης τοῖς πολίταις, ἐπέδωκεν ἑαυτὸν ἄνευ κλήρου 10 προσελθῶν. Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις τό τε φρόνημα θαυμαστὸν ἐφάνη καὶ τὸ δημοτικὸν ἠγάπησαν, ὁ δὲ Αἰγεὺς ἐπεὶ δεόμενος καὶ καθικετεύων ἀμετάπειστον ἑώρα καὶ ἀμετάτρεπτον, ἀπεκλήρωσε τοὺς ἄλλους 15 παῖδας. Ἑλλάνικος δὲ φησιν οὐ τοὺς λαχόντας ἀπὸ κλήρου καὶ τὰς λαχούσας ἐκπέμπειν τὴν πόλιν, αὐτὸν δὲ τὸν Μίνω παραγινόμενον ἐκλέγεσθαι καὶ τὸν Θεσέα πάντων ἐλέεσθαι πρῶτον ἐπὶ τοῖς ὀρισθεῖσιν· ὠρισμένον δ' εἶναι τὴν μὲν ναῦν Ἀθηναίους παρέχειν, ἐμβάντας δὲ πλεῖν σὺν αὐτῷ τοὺς ἡῖθεοὺς μηδὲν ὄπλον 20 ἀρῆλον ἐπιφερομένους, ἀπολομένου δὲ τοῦ Μινωταύρου πέρας ἔχειν τὴν ποινήν. Πρότερον μὲν οὖν οὐδεμία σωτηρίας ἐλπίς ὑπέκειτο· διὸ καὶ μέλαν ἰστίον ἔχουσαν, ὡς ἐπὶ συμφορᾷ προδήλω, τὴν ναῦν ἐπεμ- 25 πον· τότε δὲ τοῦ Θεσέως τὸν πατέρα θαρρύνοντος καὶ 30 μεγαληγοροῦντος, ὡς χειρώσεται τὸν Μινώταυρον, ἔδωκεν ἕτερον ἰστίον λευκὸν τῷ κυβερνήτῃ, κελεύσας ὑποστρέφοντα σωζομένου τοῦ Θεσέως ἐπάρασθαι τὸ λευκόν, εἰ δὲ μὴ, τῷ μέλανι πλεῖν καὶ ἀποσημαίνειν τὸ πάθος. Ὁ δὲ Σιμωνίδης οὐ λευκὸν φησιν εἶναι τὸ δοθὲν ὑπὸ τοῦ Αἰγεῶς, ἀλλὰ φοινίκεον ἰστίον ὑγρῷ πεφυρμένον πρίνου ἄνθει ἐριθάλ-

λοῦ· καὶ τοῦτο τῆς σωτηρίας αὐτῶν ποιήσασθαι ση-
 μείον. Ἐκυβέρνα δὲ τὴν ναῦν Ἀμαρσνάδας Φέρεκλος,
 ὡς φησι Σιμωνίδης. Φιλόχορος δὲ παρὰ Σκίρου φησὶν
 ἐκ Σαλαμῖνος τὸν Θησέα λαβεῖν κυβερνήτην μὲν Ναυ-
 5 σίδροον, προαρέα δὲ Φαίακα, μηδέπω τότε τῶν Ἀθη-
 ναίων προσεχόντων τῇ θαλάττῃ· καὶ γὰρ εἶναι τῶν
 ἡϊθέων ἓνα Μενέσθην Σκίρου θυγατριδοῦν. Μαρτυ-
 ρεῖ δὲ τούτοις ἡρώα Ναυσιδόου καὶ Φαίακος εἰσαμέ-
 νου Θησέως Φαληροῖ πρὸς τῷ τοῦ Σκίρου ἱερῷ, καὶ
 10 τὴν ἑορτὴν τὰ Κυβερνήσιά φασιν ἐκείνοις τελεῖσθαι.

XVIII. Γενομένου δὲ τοῦ κλήρου παραλαβῶν τοὺς
 λαχόντας ὁ Θησεὺς ἐκ τοῦ προταναίου καὶ παρελθὼν
 εἰς Δελφίνιον, ἔθηκεν ὑπὲρ αὐτῶν τῷ Ἀπόλλωνι τὴν
 ἱκετηρίαν. Ἦν δὲ κλάδος ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ἐλαίας ἐρίψα λευ-
 15 κῷ κατεστεμμένος. Εὐξάμενος δὲ κατέβαινε ἐκτὴ μη-
 νός ἐπὶ θάλασσαν ἱσταμένου Μουνυχιῶνος, ἧ καὶ νῦν
 ἐτι τὰς κόρας πέμπουσιν ἱλασομένας εἰς Δελφίνιον.
 Λέγεται δὲ αὐτῷ τὸν μὲν ἐν Δελφοῖς ἀνελεῖν θεὸν
 Ἀφροδίτην καθηγεμόνα ποιεῖσθαι καὶ παρακαλεῖν 8
 20 συνέμπορον, θύοντι δὲ πρὸς θαλάσση τὴν αἶγα θή-
 λειαν οὕσαν αὐτομάτως τράγον γενέσθαι· διὸ καὶ
 καλεῖσθαι τὴν θεὸν Ἐπιτραγίαν.

XIX. Ἐπεὶ δὲ κατέπλευσεν εἰς Κρήτην, ὡς μὲν οἱ
 πολλοὶ γράφουσι καὶ ἄδουσι, παρὰ τῆς Ἀριάδνης
 25 ἐρασθείσης τὸ λίνον λαβῶν καὶ διδαχθεὶς, ὡς ἔστι
 τοῦ λαβυρίνθου τοὺς ἐλιγμοὺς διεξελεθεῖν, ἀπέκτεινε
 τὸν Μινώταυρον καὶ ἀπέπλευσε τὴν Ἀριάδνην ἀνα-
 λαβῶν καὶ τοὺς ἡϊθέους. Φερεκύδης δὲ καὶ τὰ ἐδάφη
 τῶν Κρητικῶν νεῶν φησὶν ἐκκόψαι τὸν Θησέα τὴν
 30 δῖωξιν ἀφαιρούμενον. Δήμων δὲ καὶ τὸν Ταῦρον
 ἀναιρεθῆναί φησι τὸν τοῦ Μίνω στρατηγὸν ἐν τῷ
 λιμένι διαναυμαχοῦντα τοῦ Θησέως ἐκπλέοντος. Ὡς

δὲ Φιλόχορος ἱστόρηκε, τὸν ἀγῶνα τοῦ Μίνω συντε-
 λούντος ἐπίδοξος ὢν ἅπαντας πάλιν νικήσειν ὁ Ταῦ-
 ρος ἐφθονεῖτο. Καὶ γὰρ ἡ δύναμις αὐτοῦ διὰ τὸν τρό-
 πον ἦν ἐπαχθῆς καὶ διαβολὴν εἶχεν, ὡς τῇ Πασιφάη
 πλησιάζων. Διὸ καὶ τοῦ Θησέως ἀξιοῦντος ἀγωνίσα- 5
 σθαι συνεχώρησεν ὁ Μίνως. Ἔθους δὲ ὄντος ἐν Κρήτῃ
 θεῶσθαι καὶ τὰς γυναῖκας, Ἀριάδνη παρούσα πρὸς τε
 τὴν ὄψιν ἐξεπλάγη τοῦ Θησέως καὶ τὴν ἄθλησιν ἐθαύ-
 μασε πάντων κρατήσαντος. Ἦσθεις δὲ καὶ ὁ Μίνως
 μάλιστα τοῦ Ταύρου καταπαλαισθέντος καὶ προπη- 10
 λακισθέντος ἀπέδωκε τῷ Θησεῖ τοὺς παῖδας καὶ ἀνήκε
 τῇ πόλει τὸν δασμόν. Ἰδίως δὲ πῶς καὶ περιττῶς ὁ
 Κλειθῆμος ἀπήγγειλε περὶ τούτων, ἀνωθέν ποθεν ἀρ-
 ξάμενος, ὅτι δόγμα κοινὸν ἦν Ἑλλήνων μηδεμίαν ἐκ- 15
 πλεῖν τριήρη μηδαμόθεν ἀνδρῶν πέντε πλείονας δε-
 χομένην· τὸν δὲ ἄρχοντα τῆς Ἀργοῦς Ἰάσονα μόνον
 περιπλεῖν..... ἐξείργοντα τῆς θαλάττης τὰ ληστήρια.
 Δαιδάλου δὲ πλοῖον φυγόντος εἰς Ἀθήνας, Μίνως παρὰ
 τὰ δόγματα μακρᾶς ναυσὶ διώκων ὑπὸ χειμῶνος εἰς
 Σικελίαν ἀπημείχθη καὶ κατέστρεψε τὸν βίον. Ἐπεὶ 20
 δὲ Δευκαλίαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ πολεμικῶς ἔχων πρὸς
 τοὺς Ἀθηναίους ἐπεμψεν, ἐκδιδόναι Δαίδαλον αὐτῷ
 κελεύων ἢ τοὺς παῖδας ἀποκτενεῖν ἀπειλῶν οὓς ἔλα-
 βεν ὁμήρους ὁ Μίνως, τούτῳ μὲν ἀπεκρίνατο πράως
 ὁ Θησεὺς, παραιτούμενος ἀνεψιὸν ὄντα Δαίδαλον καὶ 25
 κείνῳ κατὰ γένος προσήκοντα, μητρὸς ὄντα Μερόπης
 τῆς Ἐρεχθίδος, αὐτὸς δὲ ναυπηγίαν ἐπεβάλετο, τὴν
 μὲν ἐν Θυματαδαῶν αὐτόθι μακρὰν τῆς ξενικῆς ὁδοῦ,
 τὴν δὲ διὰ Πιτθέως ἐν Τροιζῆνι, βουλόμενος λανθά-
 νειν. Γενομένων δὲ ἐτοίμων ἐξέπλευσε τὸν τε Δαί- 30
 δαλον ἔχων καὶ φυγάδας ἐκ Κρήτης καθηγεμόνας·
 οὐδενὸς δὲ προειδότες, ἀλλὰ ναῦς φιλίας οἰομένων

τῶν Κρητῶν προσφέρεσθαι, τοῦ λιμένος κρατήσας καὶ ἀποβάς ἐφθασεν εἰς τὴν Κνωσσὸν παρελθὼν· καὶ μάχην ἐν πύλαις τοῦ Λαβυρίνθου συνάψας ἀπέκτεινε τὸν Δευκαλίωνα καὶ τοὺς δορυφόρους. Ἐν δὲ τοῖς 5 πράγμασι τῆς Ἀριάδνης γενομένης σπείσάμενος πρὸς αὐτὴν τοὺς τε ἠϊθέους ἀνέλαβε καὶ φιλίαν ἐποίησε τοῖς Ἀθηναίοις πρὸς τοὺς Κρήτας, ὁμόσαντας μηδέποτε πολέμου κατάρξειν.

XX. Πολλοὶ δὲ λόγοι καὶ περὶ τούτων ἐτι λέγονται 10 καὶ περὶ τῆς Ἀριάδνης, οὐδὲν ὁμολογούμενον ἔχοντες. Οἱ μὲν γὰρ ἀπάγξασθαι φασιν αὐτὴν ἀπολειφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Θησέως, οἱ δὲ εἰς Νάξον ὑπὸ ναυτῶν κομισθεῖσαν Οἰνάρῳ τῷ ἱερεῖ τοῦ Διονύσου συνοικεῖν, ἀπολειφθῆναι δὲ τοῦ Θησέως ἐρῶντος ἑτέρας.

15 Δεινὸς γὰρ μιν ἔτειρεν ἔρως Πανοπηίδος Αἰγλης. Τοῦτο γὰρ τὸ ἔπος ἐκ τῶν Ἡσιόδου Πεισίστρατου ἐξελεῖν φησὶν Ἡρέας ὁ Μεγαρεύς, ὥσπερ αὐτὸς πάλιν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ὀμήρου νεκυίαν τὸ

Θησέα Πειρίθοόν τε θεῶν ἀριδείκτα τέκνα 9
20 χαριζόμενον Ἀθηναίοις· ἐνιοὶ δὲ καὶ τεκεῖν ἐκ Θησέως Ἀριάδνην Οἰνοπίωνα καὶ Στάφυλον· ὧν καὶ ὁ Χίος Ἴων ἐστὶ περὶ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος λέγων·

Τὴν ποτε Θησείδης ἔκτισεν Οἰνοπίων.
Ἄδ' ἐστὶν εὐφημότατα [τῶν*] μυθολογουμένων πάν-
25 τες, ὡς ἔπος εἰπεῖν, διὰ στόματος ἔχουσιν. Ἴδιον δὲ τινα περὶ τούτων λόγον ἐκδέδωκε Παίων ὁ Ἀμαθούσιος. Τὸν γὰρ Θησέα φησὶν ὑπὸ χειμῶνος εἰς Κύπρον ἐξενε-
χθέντα καὶ τὴν Ἀριάδνην ἔγκνον ἔχοντα, φαύλως δὲ
διακειμένην ὑπὸ τοῦ σάλου καὶ δυσφοροῦσαν, ἐκβι-
30 βάσαι μόνην, αὐτὸν δὲ τῷ πλοίῳ βοηθοῦντα πάλιν εἰς τὸ πέλαγος ἀπὸ τῆς γῆς φέρεσθαι. Τὰς οὖν ἐγχωρίους γυναῖκας τὴν Ἀριάδνην ἀναλαβεῖν καὶ περιέπειν ἀδυ-

μοῦσαν ἐπὶ τῇ μονῳσει καὶ γράμματα πλαστὰ πρόσ-
φέρειν, ὡς τοῦ Θησέως γράφοντος αὐτῇ, καὶ περὶ τὴν
ᾠδὴν συμπονεῖν καὶ βοηθεῖν· ἀποθανοῦσαν δὲ θάψαι
μητέκουσαν. Ἐπελθόντα δὲ τὸν Θησέα καὶ περίλυπον
γενόμενον τοῖς μὲν ἐγχωρίοις ἀπολιπεῖν χρήματα, συν-
τάξαντα θύειν τῇ Ἀριάδνῃ, δύο δὲ μικροὺς ἀνδριαν-
τίσκους ἰδρύσασθαι, τὸν μὲν ἀργυροῦν, τὸν δὲ χαλ-
κοῦν. Ἐν δὲ τῇ θυσίᾳ τοῦ Γορπιαίου μηνὸς ἵσταμένου
δευτέρᾳ κατακλινομένου τινα τῶν νεανίσκων φθέγγε-
σθαι καὶ ποιεῖν ἄπερ ᾠδίνουσαι γυναῖκες· καλεῖν δὲ 10
τὸ ἄλλος Ἀμαθουσίους, ἐν ᾧ τὸν τάφον δεικνύουσι,
Ἀριάδνης Ἀφροδίτης. Καὶ Ναξίων δὲ τινες ἰδίως ἱστο-
ροῦσι δύο Μίνωας γενέσθαι καὶ δύο Ἀριάδνας, ὧν
τὴν μὲν Διονύσῳ γαμηθῆναι φασιν ἐν Νάξῳ καὶ τοὺς
περὶ Στάφυλον τεκεῖν, τὴν δὲ νεωτέραν ἀρπασθεῖσαν 15
ὑπὸ τοῦ Θησέως καὶ ἀπολειφθεῖσαν εἰς Νάξον ἔλθειν,
καὶ τροφὸν μετ' αὐτῆς ὄνομα Κορκύνην, ἧς δείκνυ-
σθαι τάφον. Ἀποθανεῖν δὲ καὶ τὴν Ἀριάδνην αὐτόθι
καὶ τιμὰς ἔχειν οὐχ ὁμοίας τῇ προτέρᾳ. Τῇ μὲν γὰρ
ἠδομένους καὶ παίζοντας ἑορτάζειν, τὰς δὲ ταύτη 20
δρωμένας θυσίας εἶναι πένθει τινὶ καὶ στυγνότητι
μεμιγμένας.

XXI. Ἐκ δὲ τῆς Κρήτης ἀποπλέων εἰς Δῆλον κα-
τέσχε· καὶ τῷ θεῷ θύσας καὶ ἀναθεῖς τὸ ἀφροδίσιον,
ὃ παρὰ τῆς Ἀριάδνης ἔλαβεν, ἐχόρευσε μετὰ τῶν 25
ἠϊθέων χορείαν, ἣν ἐτι νῦν ἐπιτελεῖν Δηλίους λέγουσι,
μίμημα τῶν ἐν τῷ Λαβυρίνθῳ περιόδων καὶ διεξόδων
ἐν τινὶ ὄρθμῳ παραλλάξεις καὶ ἀνελίξεις ἔχοντι γιγνο-
μένην. Καλεῖται δὲ τὸ γένος τοῦτο τῆς χορείας ὑπὸ
Δηλίων γέρας, ὡς ἱστορεῖ Δικαίαρχος. Ἐχόρευσε δὲ 30
περὶ τὸν Κερατῶνα βωμόν, ἐκκεράτων συνηρμοσμένον
εὐωνύμων ἀπάντων. Ποιῆσαι δὲ καὶ ἀγῶνά φασιν

αὐτὸν ἐν Δήλῳ, καὶ τοῖς νικῶσι τότε πρῶτον ὑπ' ἐκείνου φοίνικα δοθῆναι.

XXII. Τῇ δὲ Ἀττικῇ προσφερομένων ἐκλαθέσθαι μὲν αὐτὸν, ἐκλαθέσθαι δὲ τὸν κυβερνήτην ὑπὸ χαρᾶς 5 ἐπάρασθαι τὸ ἰστίον, ὃ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἔδει γνώριμον τῷ Αἰγεί γενέσθαι· τὸν δὲ ἀπογνόντα ὄψαι κατὰ τῆς πέτρας ἑαυτὸν καὶ διαφθαρῆναι. Καταπλεύσας δὲ ὁ Θησεύς ἔθυε μὲν αὐτὸς ἄς ἐκπλέων θυσίας εὗξατο τοῖς θεοῖς Φαληροῖ, κήρυκα δὲ ἀπέστειλε τῆς 10 σωτηρίας ἄγγελον εἰς ἄστυ. Οὗτος ἐνέτυχεν ὀδυρομένοις τε πολλοῖς τὴν τοῦ βασιλέως τελευτήν καὶ χαίρουσιν, ὡς εἰκὸς, ἑτέροις καὶ φιλοφρονεῖσθαι καὶ στεφανοῦν αὐτὸν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ προθύμοις οὖσι. Τοὺς μὲν οὖν στεφάνους δεχόμενος τὸ κηρύκειον ἀνέστρεφεν, 15 ἐπανελθὼν δὲ ἐπὶ θάλασσαν οὐπᾶ πεποιημένου σπονδᾶς τοῦ Θησεῦς ἔξω περιέμεινε μὴ βουλόμενος τὴν θυσίαν ταράξαι. Γενομένων δὲ τῶν σπονδῶν ἀπήγγειλε τὴν τοῦ Αἰγέως τελευτήν. Οἱ δὲ σὺν κλαυθμῷ 10 καὶ θορυβῷ σπεύδοντες ἀνέβαινον εἰς τὴν πόλιν. 20 Ὅθεν καὶ νῦν ἐν τοῖς ὄσχοφορίοις στεφανοῦσθαι μὲν οὐ τὸν κήρυκα λέγουσιν, ἀλλὰ τὸ κηρύκειον, ἐπιφωνεῖν δὲ ἐν ταῖς σπονδαῖς, Ἐλελεῦ, Ἰοῦ, Ἰοῦ, τοὺς παρόντας· ὧν τὸ μὲν σπεύδοντες ἀναφωνεῖν καὶ παιωνίζοντες εἰώθασι, τὸ δὲ ἐκπλήξεως καὶ ταραχῆς ἔστι. 25 Θάψας δὲ τὸν πατέρα τῷ Ἀπόλλωνι τὴν εὐχὴν ἀπεδίδου τῇ ἑβδόμῃ τοῦ Πυανεψιῶνος μηνὸς Ἰσταμένου· ταύτη γὰρ ἀνέβησαν εἰς ἄστυ σωθέντες. Ἡ μὲν οὖν ἔφησις τῶν ὄσπριων λέγεται γίνεσθαι διὰ τὸ σωθέντας αὐτοὺς εἰς ταυτὸ συμμίξαι τὰ περιόντα τῶν σι- 30 τίων καὶ μίαν χύτραν κοινὴν ἐψήσαντας συνεστιαθῆναι καὶ συγκαταφαγεῖν ἀλλήλοις. Τὴν δὲ εἰρεσιώνην ἐκφέρουσι κλάδον ἐλαίας ἐρίῳ μὲν ἀνεστημιμένον, ὡς-

περὶ τότε τὴν ἐσωτηρίαν, παντοδαπῶν δὲ ἀνάπλεων κατακρημέτων διὰ τὸ λῆξαι τὴν ὄσφορίαν, ἐπάδοντες·

Ἐἰρεσιώνη σὺναφῆσαι καὶ πίσυρας ἄστους

καὶ μέλι ἐν κοτύλῃ καὶ ἔλαιον ἀποψήσασθαι

καὶ πύλακ' εὐζωρον, ὡς ἂν μεθύουσα καθεύδῃ. 5

Καίτοι ταῦτά τινες ἐπὶ τοῖς Ἡρακλείδαις γίνεσθαι λέγουσιν οὕτως διατρεφομένοις ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων· οἱ δὲ πλείονες ὡς προείρηται.

XXIII. Τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἡϊθέων ἐπλευσε καὶ πάλιν ἐσώθη, τὴν τριακόντορον, ἄχρι τῶν Δημη- 10 τρίου τοῦ Φαληρέως χρόνων διεφύλαττον οἱ Ἀθηναῖοι, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαιροῦντες, ἄλλα δὲ ἐμβάλλοντες ἰσχυρὰ καὶ συμπηγνύντες οὕτως, ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν ἀνξόμενον λόγον ἀμφιδοξούμενον παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι, τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτό, 15 τῶν δὲ ὡς οὐ τὸ αὐτὸ διαμένοι λεγόντων. Ἄγουσι δὲ καὶ τὴν τῶν ὄσχοφορίων ἑορτὴν Θησεῦς καταστήσαντος. Οὐ γὰρ ἀπάσας αὐτὸν ἐξαγαγεῖν τὰς λαχούσας τότε παρ- 20 θένους, ἀλλὰ τῶν συνήθων νεανίσκων δύο θηλυφανεῖς μὲν ὀφθῆναι καὶ νεαρούς, ἀνδρώδεις δὲ τὰς ψυχὰς καὶ 20 προθύμους, λουτροῖς τε θερμοῖς καὶ σκιατραφίαις καὶ ταῖς περὶ κόμην καὶ λειότητα καὶ χροιάν ἀλοιφαῖς καὶ κοσμήσεσιν ὡς ἔστιν ἐξαλλέξαντα κομιδῇ, καὶ διδάξαντα φωνὴν καὶ σχῆμα καὶ βάδισιν ὡς ἐνὶ μάλιστα παρθένους ὁμοιοῦσθαι καὶ μηδὲν φαίνεσθαι διαφέ- 25 ροντας, ἐμβαλεῖν εἰς τὸν τῶν παρθένων ἀριθμὸν καὶ διαλαθεῖν ἅπαντας· ἐπεὶ δὲ ἐπανῆλθεν αὐτόν τε πομπεῦσαι καὶ τοὺς νεανίσκους οὕτως ἀμπεχομένους ὡς νῦν ἀμπερόνται τοὺς ὄσχοὺς φέροντες. Φέρουσι δὲ Διονύσῳ καὶ Ἀριάδνῃ χαριζόμενοι διὰ τὸν μῦθον, ἧ 30 μαλλον ὅτι συγκομιζομένης ὀπίρας ἐπανῆλθον· αἱ δὲ δεικνοφόροι παραλαμβάνονται καὶ κοινωνοῦσι τῆς 2*

θυσίας ἀπομιμούμεναι τὰς μητέρας ἐκείνων τῶν λαχοντων· ἐπεφοίτων γὰρ αὐτοῖς ὄψα καὶ σιτία κομίζουσαι· καὶ μῦθοι λέγονται διὰ τὸ κάκεινας εὐθυμίας ἕνεκα καὶ παρηγορίας μύθους διεξιέναι τοῖς παισὶ.
5 Ταῦτα μὲν οὖν καὶ Ἀθήμων ἱστόρηκεν. Ἐξηρέθη δὲ καὶ τέμενος αὐτῷ καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν παρασχόντων τὸν δασμὸν οἰκῶν ἔταξεν εἰς θυσίαν αὐτῷ τελεῖν ἀποφοράς· καὶ τῆς θυσίας ἐπεμελοῦντο Φυταλίδαι, Θεσέως ἀποδόντος αὐτοῖς ἀμοιβὴν τῆς φιλοξενίας.

10

XXIV. Μετὰ δὲ τὴν Αἰγέως τελευτὴν μέγα καὶ θαυμαστὸν ἔργον εἰς νοῦν βαλόμενος συνώκισε τοὺς τὴν Ἀττικὴν κατοικοῦντας εἰς ἓν ἄστυ, καὶ μιᾶς πόλεως ἓνα δῆμον ἀπέφηνε τέως σποράδας ὄντας καὶ 15 δυσανακλήτους πρὸς τὸ κοινὸν πάντων συμφέρον, ἔστι δ' ὅτε καὶ διαφορομένους ἀλλήλοις καὶ πολεμοῦντας. Ἐπιῶν [οὔν*] ἀνέπειθε κατὰ δῆμους καὶ γένη, τῶν μὲν ἰδιωτῶν καὶ πενήτων ἐνδεχομένων ταχὺ τὴν παρῶ- 11 κλησίαν αὐτοῦ, τοῖς δὲ δυνατοῖς ἀβασίλευτον πολιτείαν προτείνων καὶ δημοκρατίαν αὐτῷ μόνον ἄρχοντι πο- 20 λέμου καὶ νόμων φύλακι χρησομένην, τῶν δὲ ἄλλων παρεξούσαν ἅπασιν ἰσομοιρίαν, τοὺς μὲν ταῦτα ἐπειθεν, οἱ δὲ τὴν δύναμιν αὐτοῦ δεδιότες μεγάλην οὔσαν ἤδη καὶ τὴν τόλμαν ἐβούλοντο πειθόμενοι μᾶλλον ἢ 25 βιαζόμενοι ταῦτα συγχωρεῖν. Καταλύσας οὖν τὰ παρῶ ἐκάστοις πρυτανεῖα καὶ βουλευτήρια καὶ ἀρχάς, ἐν δὲ ποιήσας ἅπασιν κοινὸν ἐνταῦθα πρυτανεῖον καὶ βουλευτήριον ὅπου νῦν ἴδρυνται τὸ ἄστυ, τὴν τε πόλιν Ἀθήνας προσηγόρευσε καὶ Παναθηναία θυσίαν ἐποίη- 30 ησε κοινήν. Ἐθύσε δὲ καὶ Μετοίκια τῇ ἕκτῃ ἐπὶ δέκα τοῦ Ἐκατομβαιῶνος, ἣν ἔτι νῦν θύουσι. Καὶ τὴν βασιλείαν ἀφείλε, ὥσπερ ὠμολόγησε, διεκόσμηε τὴν πολι-

τείαν ἀπὸ Θεῶν ἀρχόμενος· ἦκε γὰρ αὐτῷ χρησμὸς ἐκ Δελφῶν μαντευομένων περὶ τῆς πόλεως·

Ἀγαθὴ Θεσεῦ, Πιτθηίδος ἔκγονε κούρης,
πολλὰς τοι πολέσσι πατὴρ ἐμὸς ἐγκατέθηκε
τέρματα καὶ κλωστήρας ἐν ὑμετέρῳ πτολιέθρῳ. 5
ἀλλὰ σὺ μὴ τι λίην πεπονημένος ἐνδοθι θυμὸν
βουλεύειν· ἄσχος γὰρ ἐν οἴδματι ποντοπορεύσει.
Τοῦτο δὲ καὶ Σίβυλλαν ὕστερον ἀποστοματίσαι πρὸς
τὴν πόλιν ἱστοροῦσιν ἀναφθεγγαμένην·

Ἄσχος βαπτίξῃ· δύναι δέ τοι οὐ θέμις ἐστίν. 10

XXV. Ἐτι δὲ μᾶλλον ἀνέξῃσαι τὴν πόλιν βουλόμε-
νος ἐκάλεε πάντας ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ τὸ Δεῦρ' ἴτε
πάντες λεῷ κήρυγμα Θεσέως γενέσθαι φασὶ πανδη-
μίαν τινὰ καθιστάντος. Οὐ μὴν ἄτακτον οὐδὲ μεμιγ-
μένην περιείδεν ὑπὸ πλήθους ἐπιχυθέντος ἀκρίτου 15
γενομένην τὴν δημοκρατίαν, ἀλλὰ πρῶτος ἀποκρίνας
χωρὶς Εὐπατριδῶν καὶ Γεωμόρων καὶ Δημιουργῶν,
Εὐπατριδαῖς δὲ γινώσκειν τὰ θεῖα καὶ παρέχειν ἄρχον-
τας ἀποδούς καὶ νόμων διδασκάλους εἶναι καὶ ὁσίων
καὶ ἱερῶν ἐξηγητὰς, τοῖς ἄλλοις πολίταις ὥσπερ εἰς 20
ἴσον κατέστησε, δόξῃ μὲν Εὐπατριδῶν, χρεῖα δὲ Γεω-
μόρων, πλήθει δὲ Δημιουργῶν ὑπερέχειν δοκούντων.
Ὅτι δὲ πρῶτος ἀπέκλινε πρὸς τὸν ὄχλον, ὡς Ἀριστο-
τέλης φησί, καὶ ἀφήκε τὸ μοναρχεῖν, ἔοικε μαρτυρεῖν
καὶ Ὅμηρος ἐν νεῶν καταλόγῳ μόνους Ἀθηναίους 25
δῆμον προσαγορεύσας. Ἐκοψε δὲ καὶ νόμισμα, βοῦν
ἐγχαράξας ἢ διὰ τὸν Μαραθῶνιον ταῦρον ἢ διὰ τὸν
Μίνω στρατηγὸν ἢ πρὸς γεωργίαν τοὺς πολίτας πα-
ρακαλῶν. Ἀπ' ἐκείνου δὲ φασὶ τὸ ἑκατόμβιον καὶ τὸ
δεκάβοιον ὀνομασθῆναι. Προσκτησάμενος δὲ τῇ Ἀτ- 30
τικῇ τὴν Μεγαρικὴν βεβαίως, τὴν θρολουμένην ἐν
Ἰσθμῷ στήλην ἔστησεν, ἐπιγράψας τὸ διορίζον ἐπί-

γραμμα τὴν χώραν δυοὶ τριμέτροις, ἃν ἔφορε τὰ μὲν πρὸς ἔω

Τὰ δ' οὐχὶ Πελοπόννησος, ἀλλ' Ἰωνία·
τὰ δὲ πρὸς ἑσπέραν

5 Τὰ δ' ἐστὶ Πελοπόννησος, οὐκ Ἰωνία.

Καὶ τὸν ἀγῶνα πρῶτος ἔθηκε κατὰ ξήλον Ἡρακλέους, ὡς δι' ἐκείνον Ὀλύμπια τῷ Δία, καὶ δι' αὐτὸν Ἴσθμια τῷ Ποσειδῶνι φιλοτιμηθεὶς ἄγειν τοὺς Ἕλληνας. Ὁ γὰρ ἐπὶ Μελικέρτῃ τεθεὶς αὐτόθι νυκτὸς ἐδράτο, τε-
10 λετῆς ἔχων μᾶλλον ἢ θείας καὶ πανηγυρισμοῦ τάξιν. Ἐνταῦθα φασὶν ἐπὶ Σκείρωνι τὰ Ἴσθμια τεθῆναι, τοῦ Θεσείως ἀφοσιουμένου τὸν φόνον διὰ τὴν συγγένειαν Σκείρωνα γὰρ υἱὸν εἶναι Κανήθου καὶ Ἡμιόχης τῆς Πιθίας. Οἱ δὲ Σίνι, οὐ Σκείρωνα, καὶ τὸν ἀγῶνα
15 τεθῆναι διὰ τοῦτον ὑπὸ Θεσείως, οὐ δι' ἐκείνον. Ἐταξεν οὖν καὶ διαρίσατο πρὸς τοὺς Κορινθίους Ἀθη-
12 ναίων τοῖς ἀφικνουμένοις ἐπὶ τὰ Ἴσθμια παρέχειν προεδρίαν ὅσον ἂν τόπον ἐπίσχη κατακατασθῆν τὸ τῆς θεωρίδος νεῶς Ἰστίον, ὡς Ἑλλάνικος καὶ Ἄνδρων ὁ
20 Ἀλικαρνασεὺς ἱστορήκασιν.

XXVI. Εἰς δὲ τὸν πόντον ἐπλευσε τὸν Εὐξείνον, ὡς μὲν Φιλόχορος καὶ τινες ἄλλοι λέγουσι, μεθ' Ἡρα-
κλέους ἐπὶ τὰς Ἀμαζόνας συστρατεύσας καὶ γέρας ἀρι-
25 στείων Ἀντιόπην ἔλαβεν· οἱ δὲ πλείους, ἃν ἐστὶ καὶ Φερεκύδης καὶ Ἑλλάνικος καὶ Ἡρόδωρος, ὕστερόν φασιν Ἡρακλέους ἰδιόστολον πλεῦσαι τὸν Θεσέα καὶ τὴν Ἀμαζόνα λαβεῖν αἰχμάλωτον, πιθανώτερα λέγον-
τες. Οὐδεὶς γὰρ ἄλλος ἱστόρηται τῶν μετ' αὐτοῦ στρα-
τευσάντων Ἀμαζόνα λαβεῖν αἰχμάλωτον. Βίων δὲ καὶ
30 ταύτην παρακρουσάμενον οἰχεσθαι λαβόντα· φύσει γὰρ οὐσας τὰς Ἀμαζόνας φιλάνδρους οὔτε φυγεῖν τὸν Θεσέα προσβάλλοντα τῇ χώρᾳ, ἀλλὰ καὶ ξένια πέμ-

πειν· τὸν δὲ τὴν κομίζουσαν ἐμβῆναι παρακαλεῖν εἰς τὸ πλοῖον· ἐμβάσης δὲ ἀναχθῆναι. Μενεκράτης δὲ τὴν ἱστορίαν περὶ Νικαίας τῆς ἐν Βιθυνία πόλεως ἐκ-
δεδοκῶς Θεσέα φησὶ τὴν Ἀντιόπην ἔχοντα διατρέψαι περὶ τοὺς τοὺς τόπους· τυγχάνειν δὲ συστρατεύ- 5
οντας αὐτῷ τρεῖς νεανίσκους ἐξ Ἀθηναίων ἀδελφοὺς ἀλλήλων, Εὐνεων καὶ Θόαντα καὶ Σολόεντα. Τοῦτον οὖν ἐρωῶντα τῆς Ἀντιόπης καὶ λαυθάνοντα τοὺς ἄλλους ἔξιπαιν πρὸς ἓνα τῶν συνήθων· ἐκείνου δὲ περὶ τού-
των ἐντυχόντος τῇ Ἀντιόπῃ, τὴν μὲν πείραν ἰσχυρῶς 10
ἐποτρίψασθαι, τὸ δὲ πρᾶγμα σωφρόνως ἄμα καὶ πρῶτος ἐνεγκεῖν καὶ πρὸς τὸν Θεσέα μὴ κατηγορῆσαι. Τοῦ δὲ Σολόεντος ὡς ἐπέγνω ὄψαντος ἑαυτὸν εἰς ποταμὸν τεῦναι καὶ διαφθαρέντος, ἡσθημένον τότε τὴν αἰτίαν καὶ τὸ πάθος τοῦ νεανίσκου τὸν Θεσέα βαρέως ἐνεγ- 15
κεῖν, καὶ δυσφοροῦντα λόγιόν τι πυθόχορηστον ἀνενεγκεῖν πρὸς ἑαυτόν· εἶναι γὰρ αὐτῷ προστεταγμένον ἐν Δελφοῖς ὑπὸ τῆς Πυθίας, ὅταν ἐπὶ ξένης ἀνιᾶθῃ μά-
λιστα καὶ περίλυπος γένηται, πόλιν ἐκεῖ κτίσαι καὶ τῶν ἄμφ' αὐτόν τινας ἡγεμόνας καταλιπεῖν. Ἐκ δὲ τούτου 20
τὴν μὲν πόλιν, ἣν ἐκτίσεν, ἀπὸ τοῦ θεοῦ Πυθόπολιν προσαγορευῆσαι, Σολόεντα δὲ τὸν πλησίον ποταμὸν ἐπὶ τιμῇ τοῦ νεανίσκου. Καταλιπεῖν δὲ καὶ τοὺς ἀδελ-
φοὺς αὐτοῦ, οἷον ἐπιστάτας καὶ νομοθέτας, καὶ σὺν αὐτοῖς Ἐρμόν ἄνδρα τῶν Ἀθηναίων Εὐπατριδῶν· ἄφ' 25
οὗ καὶ τόπον Ἐρμού καλεῖν οἰκίαν τοὺς Πυθοπολίτας, οὐκ ὀρθῶς τὴν δευτέραν συλλαβὴν περισπῶντας καὶ τὴν δόξαν ἐπὶ θεῶν ἀπὸ ἥρωος μετατιθέντας.

XXVII. Πρόφασιν μὲν οὖν ταύτην ὁ τῶν Ἀμαζό-
νων πόλεμος ἔσχε· φαίνεται δὲ μὴ φαῦλον αὐτοῦ μηδὲ 30
γυναικεῖον γενέσθαι τὸ ἔργον. Οὐ γὰρ ἂν ἐν ἄστει κατεστρατοπέδευσαν οὐδὲ τὴν μάχην συνῆψαν ἐν χωρῇ

περὶ τὴν Πύνηκα καὶ τὸ Μουσεῖον, εἰ μὴ κρατοῦσαι τῆς
 χάρας ἀδεῶς τῇ πόλει προσέμιξαν. Εἰ μὲν οὖν, ὡς
 Ἑλλάνικος ἰστορήκε, τῷ Κιμμερικῷ Βοσπόρῳ παγέντι
 διαβᾶσαι περιῆλθον, ἔργον ἐστὶ πιστεῦσαι· τὸ δὲ ἐν
 5 τῇ πόλει σχεδὸν αὐτὰς ἐνστρατοπεδεῦσαι μαρτυρεῖται
 καὶ τοῖς ὀνόμασι τῶν τόπων καὶ ταῖς θήκαις τῶν πε-
 σόντων. Πολὺν δὲ χρόνον ὄκνος ἦν καὶ μέλλησις ἀμ-
 φοτέροις τῆς ἐπιχειρήσεως· τέλος δὲ Θησεὺς κατὰ τι
 λόγιον τῷ Φόβῳ σφαγιασάμενος συνῆψεν αὐταῖς. Ἡ
 10 μὲν οὖν μάχη Βοηδρομιῶνος ἐγένετο μηνὸς ἔφ' ἣ τὰ
 Βοηδρόμια μέχρι νῦν Ἀθηναῖοι θύουσιν. Ἰστορεῖ δὲ
 Κλειδῆμος, ἔξακριβοῦν τὰ καθ' ἕκαστα βουλόμενος, τὸ
 μὲν εὐώνυμον τῶν Ἀμαζόνων κέρας ἐπιστρέφειν πρὸς
 τὸ νῦν καλούμενον Ἀμαζόνειον, τῷ δὲ δεξιῷ πρὸς τὴν
 15 Πύνηκα κατὰ τὴν Χρῦσαν ἦκειν. Μάχεσθαι δὲ πρὸς
 τοῦτο τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τοῦ Μουσείου ταῖς Ἀμα-
 ζόσι συμπεσόντας, καὶ τάφους τῶν πεσόντων περὶ τὴν
 πλατεῖαν εἶναι τὴν φέρουσαν ἐπὶ τὰς πύλας παρὰ τὸ 13
 Χαλκῶδοντος ἠρώων, ἃς νῦν Πειραιῆκας ὀνομάζουσι.
 20 Καὶ ταύτη μὲν ἐκβιασθῆναι μέχρι τῶν Εὐμενίδων καὶ
 ὑποχωρῆσαι ταῖς γυναιξίν, ἀπὸ δὲ Παλλαδίου καὶ
 Ἀρδηττοῦ καὶ Λυκείου προσβαλόντας ὄσασθαι τὸ δε-
 ξιὸν αὐτῶν ἄχρι τοῦ στρατοπέδου καὶ πολλὰς κατα-
 βαλεῖν. Τετάρτῳ δὲ μηνὶ συνθήκας γενέσθαι διὰ τῆς
 25 Ἰππολύτης· Ἰππολύτην γὰρ οὗτος ὀνομάζει τὴν τῷ
 Θησεῖ συνοικοῦσαν, οὐκ Ἀντιόπην. Ἐνιοὶ δὲ φασὶ
 μετὰ τοῦ Θησεῦς μαχομένην πεσεῖν τὴν ἄνθρωπον
 ὑπὸ Μολπαδίας ἀκοντισθεῖσαν, καὶ τὴν στήλην τὴν
 παρὰ τὸ τῆς Ὀλυμπίας ἱερὸν ἐπὶ ταύτῃ κεῖσθαι. Καὶ
 30 θανμαστὸν οὐκ ἐστὶν ἐπὶ πράγμασιν οὕτω παλαιοῖς
 πλανᾶσθαι τὴν ἰστορίαν, ἐπεὶ καὶ τὰς τετρωμένας
 φασὶ τῶν Ἀμαζόνων ὑπ' Ἀντιόπης εἰς Χαλκίδα λάθρα

διαπεμφθεῖσας τυγχάνειν ἐπιμελείας καὶ ταφῆναι τι-
 νας ἑκαὶ περὶ τὸ νῦν Ἀμαζόνειον καλούμενον. Ἀλλὰ
 τοῦ γε τὸν πόλεμον εἰς σπονδὰς τελευτῆσαι μαρτύριόν
 ἐστὶν ἢ τε τοῦ τόπου κλήσις τοῦ παρὰ τὸ Θησεῖον,
 ὅνπερ Ὀρκωμόσιον καλοῦσιν, ἢ τε γινομένη πάλαι 5
 θυσία ταῖς Ἀμαζόσι πρὸ τῶν Θησεῖων. Δεικνύουσι δὲ
 καὶ Μεγαρεῖς Ἀμαζόνων θήκην παρ' αὐτοῖς ἐπὶ τὸν
 καλούμενον Ροῦν βαδίζουσιν ἐξ ἀγορᾶς, ὅπου τὸ Ρομ-
 βοειδῆς. Λέγεται δὲ καὶ περὶ Καιρώνειαν ἑτέρας ἀπο-
 θανεῖν καὶ ταφῆναι παρὰ τὸ φευμάτιον, ὃ πάλαι μὲν, 10
 ὡς εἴοικε, Θερωάδων, Αἴμων δὲ νῦν καλεῖται· περὶ ὧν
 ἐν τῷ Δημοσθένους βίῳ γέγραπται. Φαίνονται δὲ μηδὲ
 Θεσσαλίαν ἀπραγμόνως αἱ Ἀμαζόνες διελθοῦσαι· τά-
 φοι γὰρ αὐτῶν ἔτι καὶ νῦν δείκνυνται περὶ τὴν Σκο-
 τουσαίαν καὶ τὰς Κυνὸς κεφαλὰς. 15

XXVIII. Ταῦτα μὲν οὖν ἄξια μνήμης περὶ τῶν
 Ἀμαζόνων. Ἦν γὰρ ὁ τῆς Θησεΐδος ποιητῆς Ἀμαζό-
 νων ἐπανάστασιν γέγραφε, Θησεῖ γαμοῦντι Φαίδραν
 τῆς Ἀντιόπης ἐπιτιθεμένης καὶ τῶν μετ' αὐτῆς Ἀμα-
 ζόνων ἀμυνομένων καὶ κτείνοντος αὐτὰς Ἡρακλέους, 20
 περιφανῶς εἴοικε μύθῳ καὶ πλάσματι. Τῆς δὲ Ἀντιό-
 πης ἀποθανούσης ἔγημε Φαίδραν, ἔχων υἱὸν Ἰππόλυ-
 τον ἐξ Ἀντιόπης, ὡς δὲ Πίνδαρός φησι, Δημοφῶντα.
 Τὰς δὲ περὶ ταύτην καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ δυστυχίας,
 ἐπεὶ μηδὲν ἀντιπίπτει παρὰ τῶν ἱστορικῶν τοῖς τρα- 25
 γικοῖς, οὕτως ἔχειν θετέον, ὡς ἐκεῖνοι πεποιήμασιν
 ἅπαντες.

XXIX. Εἰσὶ μέντοι λόγοι περὶ γάμων Θησεῦς καὶ
 ἕτεροι, τὴν σκηπὴν διαπεφευγότες, οὔτε ἀρχὰς εὐγνώ-
 μονας οὔτε εὐτυχεῖς τελευτὰς ἔχοντες. Καὶ γὰρ Ἀναξῶ 30
 τινα Τροϊζηνίαν ἠρπάσαι λέγεται καὶ Σίνιν ἀποκτεί-
 νας καὶ Κερκύονα συγγενέσθαι βία ταῖς θυγατράσιν

αὐτῶν· γῆμαι δὲ καὶ Περίβοιαν τὴν Αἴαντος μητέρα
καὶ Φερέβοιαν αὐτῆς καὶ Ἰόπην τὴν Ἰφικλέους· καὶ
διὰ τὸν Αἰγύλης ἔρωτα τῆς Πανοπείας, ὡς περ εἰρηται,
τὴν Ἀριάδνης ἀπόλειψιν αἰτιῶνται μὴ καλὴν γενέ-
σθαι μηδὲ πρόκουσαν· ἐπὶ πᾶσι δὲ τὴν Ἑλένης ἀρπα-
γὴν πολέμου μὲν ἐμπλήσαι τὴν Ἀττικὴν, αὐτῷ δὲ εἰς
φυγὴν καὶ ὄλεθρον τελευτῆσαι· περὶ ὧν ὀλίγον ὕστε-
ρον εἰρήσεται. Πολλῶν δὲ τότε τοῖς ἀρίστοις ἄθλων
γενομένων Ἡρόδωρος μὲν οὐδενὸς οἰεῖται τὸν Θησέα
10 μετασχεῖν, ἀλλὰ μόνους Λακίθαις τῆς κενταυρομαχίας·
ἕτεροι δὲ καὶ μετὰ Ἰάσονος ἐν Κόλχοις γενέσθαι καὶ
Μελεάγρῳ συνεξελεῖν τὸν κάπρον· καὶ διὰ τοῦτο πα-
ροιμίαν εἶναι τὴν Οὐκ ἄνευ Θησέως· αὐτὸν μὲν- 14
τοι μηδενὸς συμμάχου δεηθέντα πολλοὺς καὶ καλοὺς
15 ἄθλους κατεργάσασθαι καὶ τὸν Ἄλλος οὗτος Ἡρα-
κλῆς λόγον ἐπ' ἐκείνου κρατῆσαι. Συνέπραξε δὲ καὶ
Ἀδράστῳ τὴν ἀναίρεσιν τῶν ὑπὸ τῆς Καδμείας πεδόν-
των, οὐχ ὡς Εὐριπίδης ἐποίησεν ἐν τραγωδίᾳ, μάχη
τῶν Θηβαίων κρατήσας, ἀλλὰ πείσας καὶ σπεισάμενος·
20 οὕτω γὰρ οἱ πλείστοι λέγουσι· Φιλόχορος δὲ καὶ
σπονδὰς περὶ νεκρῶν ἀναιρέσεως γενέσθαι πρώτας
ἐκείνας. Ὅτι δὲ Ἡρακλῆς πρώτος ἀπέδωκε νεκροὺς
τοῖς πολεμίοις ἐν τοῖς περὶ Ἡρακλέους γέγραπται.
Ταφαὶ δὲ τῶν μὲν πολλῶν ἐν Ἐλευθεραῖς δείκνυνται,
25 τῶν δὲ ἡγεμόνων περὶ Ἐλευσίνα, καὶ τοῦτο Θησέως
Ἀδράστῳ χαρισάμενου. Καταμαρτυροῦσι δὲ τῶν Εὐ-
ριπίδου Ἰκετίδων οἱ Αἰσχύλου Ἐλευσίνιοι, ἐν οἷς καὶ
ταῦτα λέγων ὁ Θησεὺς πεποιήται.

XXX. Τὴν δὲ πρὸς Πειρίθου φιλίαν τοῦτον τὸν
30 τρόπον αὐτῷ γενέσθαι λέγουσι. Δόξαν εἶχεν ἐπὶ ῥώμῃ
καὶ ἀνδρείᾳ μεγίστην· βουλόμενος σὺν ὁ Πειρίθους
ἐξελέγξει καὶ λαβεῖν διάπειραν ἠλάσατο βούς ἐκ Μα-

οὐδ' ἄνευ αὐτοῦ, καὶ πνυθόμενος διώκειν μετὰ τῶν ὄπλων
καὶ τὸν εὐνοῦν γενεῖν, ἀλλ' ἀνεστρέψας ἀπήντησεν.
καὶ δὲ εἶδεν ἕτερον τὸν ἕτερον καὶ τὸ κάλλος ἐθαυ-
μασε καὶ τὴν τόλμαν ἠγάσθη, μάχης μὲν ἔσχοντο, Πει-
ρίθους δὲ πρότερος τὴν δεξιὰν προτείνας ἐκέλευσεν
αὐτὸν γενέσθαι δικαστὴν τὸν Θησέα τῆς βοηλασίας·
οὐκ ἔμελλεν γὰρ ὑπέξειν ἢ ἂν ἔριση δίκην ἐκείνος· Θησεὺς
δὲ καὶ τὴν δίκην ἀφήκεν αὐτῷ καὶ προῦκαλεῖτο φίλον
εἶναι καὶ σύμμαχον· ἐποιήσαντο δὲ τὴν φιλίαν ἐνορ-
πον. Ἐκ δὲ τούτου γαμῶν ὁ Πειρίθους Δηϊδάμειαν 10
ἐδεήθη τοῦ Θησέως ἐλθεῖν καὶ τὴν χώραν ἱστορῆσαι
καὶ συγγενέσθαι τοῖς Λακίθαις. Ἐτύγχανε δὲ καὶ τοὺς
Κενταύρους κεκληκῶς ἐπὶ τὸ δαίπνον. Ὡς δὲ ἠσέλ-
γαινον ὄβρι καὶ μεθύοντες οὐκ ἐπέειχοντο τῶν γυναι-
κῶν, ἐτράποντο πρὸς ἄμυναν οἱ Λακίθαι· καὶ τοὺς 15
μὲν ἐκτεῖναν αὐτῶν, τοὺς δὲ πολέμῳ κρατήσαντες
ὕστερον ἐξέβαλον ἐκ τῆς χώρας τοῦ Θησέως αὐτοῖς
συμμαχομένου καὶ συμπολεμοῦντος. Ἡρόδωρος δὲ
ταῦτα πραχθῆναι φησιν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τοῦ πολέμου
συνεστάτος ἤδη τὸν Θησέα βοηθοῦντα τοῖς Λακίθαις 20
παρωγενέσθαι, καὶ τότε πρώτον ὄψει γνωρίσαι τὸν
Ἡρακλέα, ποιησάμενον ἔργον ἐντυχεῖν αὐτῷ περὶ Τρα-
χίνα πεπαυμένῳ πλάνης ἤδη καὶ ἄθλων· γενέσθαι δὲ
μετὰ τιμῆς καὶ φιλοφροσύνης καὶ πολλῶν ἐπαίνων
ἄμφοτέροις τὴν ἐντευξιν. Οὐ μὲν ἀλλὰ μᾶλλον ἂν τις 25
πρόσχοι τοῖς πολλῶν ἐντυχεῖν αὐτοὺς ἀλλήλοις ἱστο-
ροῦσι· καὶ τὴν μῆσιν Ἡρακλεῖ γενέσθαι Θησέως
σπονδάσαντος καὶ τὸν πρὸ τῆς μνήσεως καθαροὺν ὡς
δεομένῳ διὰ τινος πράξεις ἀβουλήτους.

XXXI. Ἦδη δὲ πεντήκοντα ἔτη γεγονώς, ὡς φησιν 30
Ἑλλάνικος, ἐπραξε τὰ περὶ τὴν Ἑλένην, οὐ καθ' ὥραν.
Ὅθεν ὡς δὴ μέγιστον ἐπανορθούμενοι τοῦτο τῶν ἐγ-

κλημάτων ἐνιοι λέγουσιν οὐκ αὐτὸν ἀρπάσαι τὴν Ἑλένην, ἀλλὰ Ἴδα καὶ Ἀνγκέως ἀρπαζάντων παρακαταθήκην λαβόντα τηρεῖν καὶ μὴ προῖεσθαι τοῖς Διοσκούροις ἀπαιτοῦσιν· ἢ νῆ Δία Τυνδάρεω παραδόντος αὐτοῦ, φοβηθέντος Ἐναρσφόρου τὸν Ἰπποκόωντος ἐτι νηπίαν οὔσαν βιαζόμενον τὴν Ἑλένην λαβεῖν. Τὰ δὲ εἰκότα καὶ πλείστους ἔχοντα μάρτυρας τοιαῦτά ἐστιν. Ἦλθον μὲν εἰς Σπάρτην ἀμφοτέροι καὶ τὴν κόρην ἐν ἱερῷ Ἀρτέμιδος Ὀρδίας χορεύουσαν ἀρπάσαντες ἔφυγον· τῶν δὲ πεμφθέντων ἐπὶ τὴν διώξιν οὐ πορρωτέρω Τεγέας ἐπακολουθησάντων, ἐν ἀδείᾳ γενόμενοι καὶ διελθόντες τὴν Πελοπόννησον ἐποίησαντο συνθήκας, τὸν μὲν λαχόντα κλήρω τὴν Ἑλένην ἔχειν γυναῖκα, συμπράττειν δὲ θατέρω γάμον ἄλλον. Ἐπὶ ταύταις δὲ κληρουμένων ταῖς ὁμολογίαις ἔλαχε Θεσεύς· καὶ παραλαβὼν τὴν παρθένον οὔπω γάμων ὄραν ἔχουσαν εἰς Ἀφίδνας ἐκόμισε· καὶ τὴν μητέρα καταστήσας μετ' αὐτῆς Ἀφίδνα παρέδωκεν ὄντι φίλῳ, διακελευσάμενος φυλάττειν καὶ λανθάνειν τοὺς ἄλλους. Αὐτὸς δὲ Πειρίδῳ τὴν ὑπουργίαν ἀποδιδούς εἰς Ἡπειρον συναπεδήμησεν ἐπὶ τὴν Αἰδωνέως θυγατέρα τοῦ Μολοσσῶν βασιλέως, ὃς τῇ γυναικὶ Φερσεφόνην ὄνομα θέμενος, Κόρην δὲ τῇ θυγατρὶ, τῷ δὲ κυνὶ Κέρβερον, ἐκέλευε τούτῳ διαμάχεσθαι τοὺς μνωμένους τὴν παῖδα καὶ λαβεῖν τὸν κρατήσαντα. Τοὺς μέντοι περὶ τὸν Πειρίδου οὐ μνηστῆρας ἦκειν, ἀλλ' ἀρπασομένους πυνθανόμενος συνέλαβε· καὶ τὸν μὲν Πειρίδου ἐυθύς ἠφάνισε διὰ τοῦ κυνός, τὸν δὲ Θεσεία καθείρξας ἐφύλαττεν.

30 XXXII. Ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ Μενεσθεύς ὁ Πεταεὺς τοῦ Ὀρνέως τοῦ Ἐρεχθίδεως πρῶτος, ὡς φασιν, ἀνθρώπων ἐπιθέμενος τῷ δημαγωγεῖν καὶ πρὸς χάριν

ὄχλῳ διαλέγεσθαι, τοὺς τε δυνατοὺς συνίστη καὶ παρῶνε πάλαι βαρυνομένους τὸν Θεσεία καὶ νομίζοντας ἀρχὴν καὶ βασιλείαν ἀφηρημένον ἐκάστου τῶν κατὰ δῆμον εὐπατριδῶν εἰς ἐν ἄστῳ συνείρξαντα πάντας ὑπηκόοις χρῆσθαι καὶ δούλοις, τοὺς τε πολλοὺς διατάραττε καὶ διέβαλλεν, ὡς ὄναρ ἐλευθερίας ὄρωντας, ἔργῳ δὲ ἀπεστερημένους πατριδῶν καὶ ἱερῶν, ὅπως ἀντὶ πολλῶν καὶ ἀγαθῶν καὶ γνησίων βασιλέων πρὸς ἓνα δεσπότην ἐπηλυν καὶ ξένον ἀποβλέπωσι. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ πραγματευομένου μεγάλην ῥοπήν ὁ πόλεμος τῷ νεωτερισμῷ προσέδηκε τῶν Τυνδαριδῶν ἐπελθόντων· οἱ δὲ καὶ ὅλως φασὶν ὑπὸ τούτου πεισθέντας ἐλθεῖν. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον οὐδὲν ἠδίκουν, ἀλλ' ἀπήτουν τὴν ἀδελφήν. Ἀποκριναμένων δὲ τῶν ἐν ἄστῳ μῆτε ἔχειν μῆτε γινώσκειν ὅπου καταλέλειπται, πρὸς πόλεμον ἐτόραποντο. Φράζει δὲ αὐτοῖς Ἀκάδημος ἡσθημένος ᾧ δὴ τινι τρόπῳ τὴν ἐν Ἀφίδναις κούψιν αὐτῆς. Ὅθεν ἐκείνῳ τε τιμῆς ζῶντι παρὰ τῶν Τυνδαριδῶν ἐγένοντο, καὶ πολλάκις ὕστερον εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐμβalόντες Λακεδαιμόνιοι καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν χώραν τέμνοντες τῆς Ἀκαδημείας ἀπείχοντο διὰ τὸν Ἀκάδημον. Ὁ δὲ Δικαίαρχος Ἐχέμου φησὶ καὶ Μαράδου συστρατευσάντων τότε τοῖς Τυνδαρίδαις ἐξ Ἀρκαδίας ἀφ' οὗ μὲν Ἐχεδημίαν προσαγορευθῆναι τὴν νῦν Ἀκαδημίαν, ἀφ' οὗ δὲ Μαραθῶνα τὸν δῆμον, ἐπιδόντος ἑαυτὸν ἐκουσίας κατὰ τι λόγιον σφαγιάσασθαι πρὸ τῆς παρατάξεως. Ἐλθόντες οὖν ἐπὶ τὰς Ἀφίδνας καὶ μάχῃ κρατήσαντες ἐξείλον τὸ χωρίον. Ἐνταῦθά φασὶ καὶ Ἄλυκον πεσεῖν τὸν Σκίρωνος υἱόν, συστρατευόμενον τότε τοῖς Διοσκούροις, ἀφ' οὗ καὶ τόπον τῆς Μεγαρικῆς Ἄλυκον καλεῖσθαι τοῦ σώματος ἐνταφέντος. Ἡρέας δ' ὑπὸ Θεσείως

αὐτοῦ περὶ Ἀφιδνας ἀποθανεῖν τὸν Ἄλυκον ἱστορήκει καὶ μαρτυρία ταυτὶ τὰ ἔπη παρέχεται περὶ τοῦ Ἄλυκου·

5 τὸν ἐν εὐρυχώρῳ ποτ' Ἀφιδνῆ μαρνάμενον Θησεὺς Ἑλένης ἕνεκ' ἠΰκόμοιο κτείνεν.

Οὐ μὴν εἰκὸς αὐτοῦ Θησεῶς παρόντος ἀλῶναι τὴν τε μητέρα καὶ τὰς Ἀφιδνας.

XXXIII. Ἐχομένων δ' οὖν τῶν Ἀφιδνῶν καὶ τῶν
10 ἐν ἄστει δεδιότων, ἔπεισε τὸν δῆμον ὁ Μενεσθεὺς δέχεσθαι τῇ πόλει καὶ φιλοφρονεῖσθαι τοὺς Τυνδαρίδας, ὡς μόνῳ Θησεὶ βίας ὑπάρξαντι πολεμοῦντας, τῶν δὲ ἄλλων εὐεργέτας ὄντας ἀνθρώπων καὶ σωτήρας. Ἐμαρτύρει δὲ αὐτῷ καὶ τὰ παρ' ἐκείνων· οὐδὲν γὰρ
15 ἠξίωσαν ἀπάντων κρατοῦντες ἄλλ' ἢ μνησθῆναι, μηδὲν ἦτον Ἡρακλέους τῇ πόλει προσήκοντες. Καὶ τοῦτο οὖν ὑπήρξεν αὐτοῖς, Ἀφιδνῶν ποιησαμένον παῖδας, ὡς Πύλιος Ἡρακλέα· καὶ τιμὰς ἰσοθέους ἔσχον Ἄνακες
20 προσαγορευθέντες, ἢ διὰ τὰς γενομένας ἀνοχὰς ἢ διὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ κηδεμονίαν τοῦ μηδένα κακῶς παθεῖν στρατιᾶς τοσαύτης ἔνδον οὔσης· ἀνακῶς γὰρ ἔχειν τοὺς ἐπιμελομένους ἢ φυλάττοντας ὁτιοῦν· καὶ τοὺς βασιλεῖς ἴσως ἄνακτας διὰ τοῦτο καλοῦσιν. Εἰσὶ δὲ οἱ λέγοντες διὰ τὴν τῶν ἀστέρων ἐπιφάνειαν Ἄνα-
25 κας ὀνομάζεσθαι· τὸ γὰρ ἄνω τοὺς Ἀττικοὺς ἀνέκας ὀνομάζειν καὶ ἀνέκαθεν τὸ ἄνωθεν.

XXXIV. Αἰθραν δὲ τὴν Θησεῶς μητέρα γενομένην αἰχμάλωτον ἀπαχθῆναι λέγουσιν εἰς Λακεδαιμονα κακέειθεν εἰς Τροίαν μετὰ Ἑλένης· καὶ μαρτυρεῖν
30 Ὅμηρον, ἔπεσθαι τῇ Ἑλένῃ φάμενον

Αἰθρην Πιτθῆος θυγάτρα Κλυμένην τε βοῶπιν.

Οἱ δὲ καὶ τοῦτο τὸ ἔπος διαβάλλουσι καὶ τὴν περὶ

Μουνύχου μυθολογίαν, ὃν ἐκ Δημοφῶντος Λαοδίκης κρύφα τεκούσης ἐν Ἰλίῳ συνεκθρέψαι τὴν Αἰθραν λέγουσιν. Ἴδιον δὲ τινα καὶ παρηλλαγμένου ὄλως λόγον ὁ Ἴστρος ἐν τῇ τρισκαιδεκάτῃ τῶν Ἀττικῶν ἀναφέρει περὶ Αἰθρας, ὡς ἐνίων λεγόντων, Ἀλέξανδρον 5 μὲν τὸν ἐν Θεσσαλίᾳ Πάριν ὑπ' Ἀχιλλέως καὶ Πατρόκλου μάχῃ κρατηθῆναι παρὰ τὸν Σπερχειόν, Ἐκτορα δὲ τὴν Τροϊζηνίων πόλιν λαβόντα διαρπάσαι καὶ τὴν Αἰθραν ἀπάγειν ἐκεῖ καταλειφθεῖσαν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἔχει πολλὴν ἀλογίαν. 10

XXXV. Αἰδωνέως δὲ τοῦ Μολοσσοῦ ξενίζοντος Ἡρακλέα καὶ τῶν περὶ τὸν Θησεῶ καὶ Πειρίθουν κατὰ τύχην μνησθέντος, ἃ τε πράξοντες ἦλθον καὶ ἃ φωραθέντες ἐπαθον, βαρέως ἠνεγκεν ὁ Ἡρακλῆς, τοῦ μὲν ἀπολωλὸτος ἀδόξως, τοῦ δὲ ἀπολλυμένου. Καὶ περὶ 15 Πειρίθου μὲν οὐδὲν ᾤετο ποιήσειν πλέον ἐγκαλῶν, τοῦ δὲ Θησεῶ παρητεῖτο καὶ χάριν ἠξίου ταύτην αὐτῷ δοθῆναι. Συγχωρήσαντος δὲ τοῦ Αἰδωνέως λυθεὶς ὁ Θησεὺς ἐπανῆλθε μὲν εἰς τὰς Ἀθήνας, οὐδέπω παντάπασι τῶν φίλων αὐτοῦ κεκρατημένων, καὶ ὅσα ὑπῆρχε 20 τεμένη πρότερον αὐτῷ τῆς πόλεως ἐξελοῦσης ἅπαντα καθιέρωσε τῷ Ἡρακλεῖ καὶ προσηγόρευσεν ἀντὶ Θησεῶν Ἡράκλεια, πλὴν τεσσάρων, ὡς Φιλόχορος ἱστορήκειν· εὐθύς δὲ βουλόμενος ὡς πρότερον ἄρχειν καὶ καθηγεῖσθαι τοῦ πολιτεύματος εἰς στάσεις ἐνέπεσε καὶ 25 τυραχὰς, οὓς μὲν ἀπέλιπε μισοῦντας αὐτὸν εὐρίσκων τὸ μὴ φοβεῖσθαι τῷ μισεῖν προσειληφότας, ἐν δὲ τῷ δήμῳ παλὺ τὸ διεφθαρμένον ὄρῳ καὶ θεραπεύεσθαι βουλόμενον ἀντὶ τοῦ ποιεῖν σιωπῇ τὸ προσταττόμενον. Ἐπιχειρῶν οὖν βιάζεσθαι κατεδημαγωγέτο καὶ κατε- 30 στασιάζετο· καὶ τέλος ἀπογνοὺς τὰ πράγματα τοὺς μὲν παῖδας εἰς Εὐβοίαν ὑπεξέπεμψε πρὸς Ἐλεφήνορα

τὸν Χαλκιδάουτος, αὐτὸς δὲ Γαργητοῖ κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἀρὰς θέμενος, οὗ νῦν ἔστι τὸ καλούμενον Ἀρατήριον, εἰς Σκυῖρον ἐξέπλευσεν, οὔσης αὐτῷ πρὸς τοὺς ἐκεῖ φίλλας, ὡς ᾤετο, καὶ χωρίων ἐν τῇ νήσῳ πατρῶων. Ἐβασίλευε δὲ Λυκομήδης τότε τῶν Σκυρίων. Πρὸς τοῦτον οὐκ ἀφικόμενος ἐξήτει τοὺς ἀγροὺς ἀπολαβεῖν, ὡς αὐτόθι κατοικήσων· ἐνιοὶ δὲ φασὶ παρακαλεῖν αὐτὸν βοηθεῖν ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ δὲ Λυκομήδης, εἴτε δείσας τὴν δόξαν τοῦ ἀνδρός, εἴτε τῷ Μενεσθεῖ χαριζόμενος, ἐπὶ τὰ ἄκρα τῆς χώρας ἀναγαγὼν αὐτόν, ὡς ἐκεῖθεν ἐπιδείξων τοὺς ἀγροὺς, ὡς κατὰ τῶν πετρῶν καὶ διέφθειρεν. Ἐνιοὶ δ' ἀφ' 17 ἑαυτοῦ πεσεῖν φασὶ σφαλέντα, μετὰ δεῖπνον, ὥσπερ εἰώθει, περιπατοῦντα. Καὶ παραντίκα μὲν οὐδεὶς 15 ἔσχευ αὐτοῦ λόγον οὐδένα τεθνηκότος, ἀλλὰ τῶν μὲν Ἀθηναίων ἐβασίλευσε Μενεσθεύς, οἱ δὲ παῖδες ἰδιωτεύοντες Ἐλεφήνορι συνεστράτευσαν εἰς Ἴλιον. Ἐκεῖ δὲ Μενεσθέως ἀποθανόντος ἐπανελθόντες αὐτοὶ τὴν βασιλείαν ἀνεκομίσαντο. Χρόνοις δ' ὕστερον Ἀθηναίους ἄλλα τε παρέστησεν ὡς ἤρωα τιμᾶν Θησέα, καὶ τῶν ἐν Μαραθῶνι πρὸς Μήδους μαχομένων ἔδοξαν οὐκ ὀλίγοι φάσμα Θησέως ἐν ὅπλοις καθορᾶν πρὸ αὐτῶν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους φερόμενον.

XXXVI. Μετὰ δὲ τὰ Μηδικὰ Φαίδωνος ἄρχοντος 25 μαντευομένοις τοῖς Ἀθηναίοις ἀνεῖλεν ἡ Πυθία τὰ Θησέως ἀναλαβεῖν ὅσα καὶ θεμένους ἐντίμως παρ' αὐτοῖς φυλάττειν. Ἦν δὲ καὶ λαβεῖν ἀπορία καὶ γινῶναι τὸν τάφον ἀμιξία καὶ χαλεπότητι τῶν ἐνοικούντων Δολόπων. Οὐ μὴν ἀλλὰ Κίμων ἐλὼν τὴν νῆσον, 30 ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται, καὶ φιλοτιμούμενος ἐξανευρεῖν, ἀετοῦ τινα τόπον βουνοειδῆ κόπτουτος, ὡς φασὶ, τῷ στόματι καὶ διαστέλλοντος τοῖς ὄνυξι

θεῖα τιμὴ τύχη συμφρονήσας ἀνέσκαψεν. Εὐρέθη δὲ θήκη τε μεγάλου σώματος αἰχμὴ τε παρακειμένη χαλκῆ καὶ ξίφος. Κομισθέντων δὲ τούτων ὑπὸ Κίμωνος ἐπὶ τῆς τριήρους, ἡσθέντες οἱ Ἀθηναῖοι πομπαῖς τε λαμπραῖς ἐδέξαντο καὶ θυσίαις ὥσπερ αὐτὸν ἐπανερ- 5 χόμενον εἰς τὸ ἄστυ. Καὶ κεῖται μὲν ἐν μέσῃ τῇ πόλει παρὰ τὸ νῦν γυμνάσιον, ἔστι δὲ φύξιμον οἰκέταις καὶ πᾶσι τοῖς ταπεινοτέροις καὶ δεδιόσι κρείττονας, ὡς καὶ τοῦ Θησέως προστατικῷ τινος καὶ βοηθητικῷ γενομένου καὶ προσδεχομένου φιλανθρωπῶς τὰς τῶν 10 ταπεινοτέρων δεήσεις. Θυσίαν δὲ ποιούσιν αὐτῷ τὴν μεγίστην ὀγδόῃ Πυανεψιῶνος, ἐν ἣ μετὰ τῶν ἡθέρων ἐκ Κρήτης ἐπανῆλθεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις ὀγδόαις τιμᾶσιν αὐτόν, ἢ διὰ τὸ πρῶτον ἐκ Τροιζήνης ἀφικέσθαι τῇ ὀγδόῃ τοῦ Ἐκατομβαιῶνος, ὡς ἰστόρηκε 15 Διόδωρος ὁ περιηγητῆς, ἢ νομίζοντες ἑτέρου μᾶλλον ἐκείνῳ προσήκειν τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐκ Ποσειδῶνος γεγονέναι λεγομένῳ. Καὶ γὰρ Ποσειδῶνα ταῖς ὀγδόαις τιμᾶσιν. Ἡ γὰρ ὀγδοὰς κύβος ἀπ' ἀρτίου πρῶτος οὔσα καὶ τοῦ πρῶτου τετραγώνου διπλασία, τὸ μόνιμον καὶ 20 δυσκίνητον οἰκεῖον ἔχει τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως, ὃν ἀσφάλειον καὶ γαιήροχον προσονομάζομεν.

ΡΩΜΥΛΟΣ.

25

I. Τὸ μέγα τῆς Ρώμης ὄνομα καὶ δόξη διὰ πάντων ἀνθρώπων κεχωρηκὸς ἀφ' ὅτου καὶ δι' ἣν αἰτίαν τῇ πόλει γέγονεν, οὐχ ὁμολόγηται παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν, ἀλλ' οἱ μὲν Πελασγοὺς ἐπὶ πλείστα τῆς οἰ- 30 κουμένης πλανηθέντας ἀνθρώπων τε πλείστων κρατήσαντας αὐτόθι κατοικήσαι καὶ διὰ τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις

ῥώμην οὕτως ὀνομάσαι τὴν πόλιν, οἱ δὲ Τροίας ἀλι-
σκομένης διαφυγόντας ἐνίους καὶ πλοίων ἐπιτυχόντας
ὑπὸ πνευμάτων τῆ Τυρρηνία προσπεσεῖν φερομένους
καὶ περὶ τὸν Θύμβριν ποταμὸν ὀρμίσασθαι· ταῖς δὲ 18
5 γυναιξὶν αὐτῶν ἀπορουμέναις ἤδη καὶ δυσανασχετού-
σαις πρὸς τὴν θάλασσαν ὑποθέσθαι μίαν, ἣ καὶ γένει
προὔχειν καὶ φρονεῖν ἐδόκει μάλιστα, Ῥώμην ὄνομα,
καταπρῆσαι τὰ πλοῖα· πραχθέντος δὲ τούτου πρῶτον
μὲν ἀγανακτεῖν τοὺς ἄνδρας, ἔπειτα δὲ ἀνάγκην ἰδρου-
10 θέντας περὶ τὸ Παλλάντιον, ὡς ὀλίγῳ χρόνῳ κρεῖττον
ἐλπίδος ἐπραττον, ἀγαθῆς τε πειρώμενοι χώρας καὶ
δεχομένων αὐτοὺς τῶν προσοίκων, ἄλλην τε τιμὴν
ἀπονέμειν τῇ Ῥώμῃ καὶ τὴν πόλιν ἀπ' αὐτῆς, ὡς αἰ-
τίας, προσαγορευεῖν. Ἐξ ἐκείνου τε παραμένειν λέ-
15 γουσι τὸ τοὺς συγγενεῖς τὰς γυναῖκας καὶ οἰκείους
ἄνδρας ἀσπάζεσθαι τοῖς στόμασι· καὶ γὰρ ἐκείνας, ὅτε
τὰ πλοῖα κατέπρησαν, οὕτως ἀσπάζεσθαι καὶ φιλοφρο-
νεῖσθαι τοὺς ἄνδρας, δεομένας αὐτῶν καὶ παραιτου-
μένας τὴν ὀργήν.

20 II. Ἄλλοι δὲ Ῥώμην, Ἰταλοῦ θυγατέρα καὶ Λευ-
καρίας, οἱ δὲ, Τηλέφου τοῦ Ἡρακλέους, Αἰνεία γα-
μηθεῖσαν, οἱ δ' Ἀσκανίου τοῦ Αἰνείου, λέγουσι τοῦ-
νομα θέσθαι τῇ πόλει· οἱ δὲ Ῥωμανόν, Ὀδυσσεύος
παῖδα καὶ Κίρκης, οἰκίσαι τὴν πόλιν· οἱ δὲ Ῥῶμον ἐκ
25 Τροίας ὑπὸ Διομήδους ἀποσταλέντα τὸν Ἡμαθίανος,
οἱ δὲ Ῥῶμιν Λατίνων τύραννον, ἐκβαλόντα Τυρρηνοὺς
τοὺς εἰς Λυδίαν μὲν ἐκ Θετταλίας, ἐκ δὲ Λυδίας εἰς
Ἰταλίαν παραγενομένους. Οὐ μὴν οὐδ' οἱ Ῥωμύλον
τῷ δικαιοτάτῳ τῶν λόγων ἀποφαίνοντες ἐπώνυμον
30 τῆς πόλεως ὁμολογοῦσι περὶ τοῦ γένους αὐτοῦ. Οἱ
μὲν γὰρ Αἰνείου καὶ Δεξιθέας τῆς Φόρβαντος υἱὸν
ὄντα νήπιον εἰς Ἰταλίαν κομισθῆναι καὶ τὸν ἀδελφόν

αὐτοῦ Ῥῶμον· ἐν δὲ τῷ ποταμῷ πλημύραντι τῶν
ἄλλων σκαφῶν διαφθαρέντων, ἐν ᾧ δὲ ἦσαν οἱ παῖδες
εἰς μαλακὴν ἀποκλιθέντος ὄχθην ἀτρέμα σωθέντος
ἀπροσδοκῆτος, ὀνομασθῆναι Ῥώμην. Οἱ δὲ Ῥώμην
θυγατέρα τῆς Τρωάδος ἐκείνης Λατίνῳ τῷ Τηλεμάχου 5
γαμηθεῖσαν τεκεῖν τὸν Ῥωμύλον· οἱ δὲ Αἰμυλίαν τὴν
Αἰνείου καὶ Λαβινίας Ἄρει συγγενομένην· οἱ δὲ μυ-
θῶδη παντάπασι περὶ τῆς γενέσεως διεξίασι. Ταρχε-
τίῳ γὰρ Ἀλβανῶν βασιλεῖ παρανομοτάτῳ καὶ ὠμοτά-
τῳ φάσμα δαιμόνιον οἴκοι γενέσθαι· φαλλὸν γὰρ ἐκ 10
τῆς ἐστίας ἀνασχεῖν καὶ διαμένειν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας·
εἶναι δὲ Τηθύος ἐν Τυρρηνία χρηστήριον, ἀφ' οὗ
κομισθῆναι τῷ Ταρχετίῳ χρησμόν, ὥστε συμμίξει τῷ
φάσματι παρθένον· ἔσεσθαι γὰρ ἐξ αὐτῆς παῖδα κλει-
νότατον ἀρετῇ καὶ τύχῃ καὶ ῥώμῃ διαφέροντα. Φρά- 15
σαντος οὖν τὸ μάντευμα τοῦ Ταρχετίου μιᾷ τῶν θυ-
γατέρων καὶ συγγενέσθαι τῷ φαλλῷ προστάξαντος,
αὐτὴν μὲν ἀπαξιῶσαι, θεράπαιναν δὲ εἰσπέμψαι. Τὸν
δὲ Ταρχετίον, ὡς ἔγνω, χαλεπῶς φέροντα συλλαβεῖν
μὲν ἀμφοτέρως ἐπὶ θανάτῳ, τὴν δ' Ἐστίαν ἰδόντα 20
κατὰ τοὺς ὕπνους ἀπαγορεύουσαν αὐτῷ τὸν φόνον,
ἰστόν τινα παρεγγυῆσαι ταῖς κόραις ὑφαίνειν δεδεμέ-
ναις, ὡς ὅταν ἐξυφῆνωσι, τότε δοθησομένας πρὸς
γάμον. Ἐκείνας μὲν οὖν δι' ἡμέρας ὑφαίνειν, ἑτέρας
δὲ νύκτωρ τοῦ Ταρχετίου κελεύοντος ἀναλύειν τὸν 25
ἰστόν. Ἐκ δὲ τοῦ φαλλοῦ τῆς θεραπαινίδος τεκούσης
δίδυμα, δοῦναί τινα Τερατίῳ τὸν Ταρχετίον ἀνελεῖν
κελεύσαντα. Τὸν δὲ θεῖναι φέροντα τοῦ ποταμοῦ
πλησίον· εἶτα λύκαιναν μὲν ἐπιφοιτᾶν μαστὸν ἐνδι-
δοῦσαν, ὄρνιδας δὲ παντοδαποὺς ψωμίσματα κομί- 30
ζοντας ἐντιθέναι τοῖς βρέφεσιν, ἄχρι οὗ βουκόλον
ἰδόντα καὶ θανμάσαντα τολμῆσαι προσελθεῖν καὶ

ἀνελεύσθαι τὰ παιδιά. Τοιαύτης δὲ τῆς σωτηρίας αὐ-
τοῖς γενομένης ἐκτραφέντας ἐπιδέσθαι τῷ Ταρχεῖω
καὶ κρατῆσαι. Ταῦτα μὲν οὖν Προμαθίαν τις ἰστο- 19
ρίαν Ἰταλικὴν συντεταγμένος εἶρηκε.

5 III. Τοῦ δὲ πίστιν ἔχοντος λόγου μάλιστα καὶ πλεί-
στους μάρτυρας τὰ μὲν κυριώτατα πρῶτος εἰς τοὺς
Ἕλληνας ἐξέδωκε Διοκλῆς Πεπαρήθιος, ᾧ καὶ Φάβιος ὁ
Πίκτωρ ἐν τοῖς πλείστοις ἐπηκολούθησε. Γερόνασι δὲ
καὶ περὶ τούτων ἕτεροι διαφοραὶ· τύπῳ δὲ εἰπεῖν
10 τοιοῦτός ἐστι. Τῶν ἀπ' Αἰνείου γεγονότων ἐν Ἄλβη
βασιλέων εἰς ἀδελφοὺς δύο, Νομήτορα καὶ Ἀμούλιον,
ἢ διαδοχῇ καθῆκεν. Ἀμούλιον δὲ νεύμαντος τὰ πάντα
δίχα, τῇ δὲ βασιλείᾳ τὰ χρήματα καὶ τὸν ἐκ Τροίας
κομισθέντα χρυσὸν ἀντιθέντος, εἴλετο τὴν βασιλείαν
15 ὁ Νομήτωρ. ἔχων οὖν ὁ Ἀμούλιος τὰ χρήματα καὶ
πλέον ἀπ' αὐτῶν δυνάμενος τοῦ Νομήτορος, τὴν τε
βασιλείαν ἀφείλετο ἡσθίως, καὶ φοβούμενος ἐκ τῆς
θυγατρὸς αὐτοῦ γενέσθαι παιδιάς ἰέρειαν τῆς Ἑστίας
ἀπέδειξε, ἄγαμον καὶ παρθένον αἰεὶ βιωσομένην.
20 Ταύτην οἱ μὲν Ἰλίαν, οἱ δὲ Ῥέαν, οἱ δὲ Σιλουίαν ὀνο-
μάζουσι. Φωρᾶται δὲ μετ' οὐ πολὺν χρόνον κνοῦσα
παρὰ τὸν καθεστῶτα ταῖς Ἑστιάσι νόμον. Καὶ τὸ μὲν
ἀνήκεστα μὴ παθεῖν αὐτὴν ἢ τοῦ βασιλέως θυγάτηρ
Ἄνθῳ παρητήσατο, δεηθεῖσα τοῦ πατρός· εἰρχθῆ δὲ
25 καὶ δίκαιαν εἶχεν ἀνεπίμικτον, ὅπως μὴ λάθοι τε-
κοῦσα τὸν Ἀμούλιον. Ἔτεκε δὲ δύο παιδιάς ὑπερφυεῖς
μεγέθει καὶ κάλλει. Δι' ὃ καὶ μᾶλλον ὁ Ἀμούλιος φο-
βηθεὶς ἐκέλευσεν αὐτοὺς ὑπηρέτην λαβόντα ἴψαι.
Τοῦτον ἐμοὶ Φαυστύλον ὀνομάζεσθαι λέγουσιν, οἱ
30 δ' οὐ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν ἀνελόμενον. Ἐνθέμενος οὖν
εἰς σκάφην τὰ βρέφη κατέβη μὲν ἐπὶ τὸν ποταμὸν ὡς
ῥίψων, ἰδὼν δὲ κοτιόντα πολλῶ ῥεύματι καὶ τραχυ-

νόμενον ἔδεισε προσελθεῖν, ἔγγυς δὲ τῆς ὄχθης κα-
ταθεὶς ἀπηλλάσσετο. Τοῦ δὲ ποταμοῦ κατακλύζοντος
ἢ πλημμύρα τὴν σκάφην ὑπολαβοῦσα καὶ μετεωρί-
σασα πρῶτος κατήνεγκεν εἰς χωρίον ἐπιεικῶς μαλθα-
κὸν, ὃ νῦν Κερμαλὸν καλοῦσι, πάλαι δὲ Γερμανόν, 5
ὡς εἶπεν, ὅτι καὶ τοὺς ἀδελφοὺς γερμανοὺς ὀνομά-
ζουσιν.

IV. Ἦν δὲ πλησίον ἐρινεός, ὃν Ῥωμινάλιον ἐκά-
λουν, ἢ διὰ τὸν Ῥωμύλον, ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν,
ἢ διὰ τὸ τὰ μηρυκώμενα τῶν θρεμμάτων ἐκεῖ διὰ τὴν 10
σκιάν ἐνδιάζειν, ἢ μάλιστα διὰ τὸν τῶν βρεφῶν θη-
λασμόν, ὅτι τὴν τε θηλήν ῥοῦμαν ὠνόμαζον οἱ πα-
λαιοὶ καὶ θεὸν τινα τῆς ἐκτροφῆς τῶν νηπίων ἐπιμε-
λεῖσθαι δοκοῦσαν ὀνομάζουσι Ῥουμίαν, καὶ θύουσιν
αὐτῇ νηφάλια καὶ γάλα τοῖς ἱεροῖς ἐπισπένδουσιν. 15
Ἐνταῦθα δὴ τοῖς βρέφεσι κειμένοις τὴν τε λύκαιναν
ἰστοροῦσι θηλαζομένην καὶ δρυοκολάπτην· τινὰ παρ-
εῖναι συνεκτρέφοντα καὶ φυλάττοντα. Νομίζεται δ'
Ἄρεως ἱερὰ τὰ ζῶα· τὸν δὲ δρυοκολάπτην καὶ διαφε-
ρόντως Λατῖνοι σέβονται καὶ τιμῶσιν· ὅθεν οὐχ ἦκι- 20
στα πίστιν ἔσχεν ἢ τεκοῦσα τὰ βρέφη τεκεῖν ἐξ Ἄρεως
φάσκουσα. Καίτοι τοῦτο παθεῖν αὐτὴν ἐξαπατηθεῖ-
σαν λέγουσιν, ὑπὸ τοῦ Ἀμούλιου διαπαρθευθεῖσαν
ἐν ὀπλοῖς ἐπιφανέντος αὐτῇ καὶ συναρπάσαντος. Οἱ
δὲ τοῦνομα τῆς τροφῆς δι' ἀμφιβολίαν ἐπὶ τὸ μν- 25
θῶδες ἐκτροπήν τῇ φήμῃ παρασχεῖν. Λούπας γὰρ
ἐκάλουν οἱ Λατῖνοι τῶν τε θηρίων τὰς λυκαίνας καὶ
τῶν γυναικῶν τὰς ἐταιρούσας· εἶναι δὲ τοιαύτην τὴν
Φαυστύλου γυναῖκα τοῦ τὰ βρέφη θρέψαντος, Ἄγκαν
Λαρεντίαν ὄνομα. Ταύτη δὲ καὶ θύουσιν οἱ Ῥωμαῖοι 30
καὶ χοῆς ἐπιφέρει τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς [αὐτῇ] ὁ τοῦ
Ἄρεως ἱερεὺς, καὶ Λαρεντίαν καλοῦσι τὴν ἑορτήν.

V. Ἐτέραν δὲ τιμῶσι Λαρεντίαν ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Ὁ νεωκόρος τοῦ Ἡρακλέους ἀλύων, ὡς ἔοικεν, ὑπὸ σχολῆς προὔθετο πρὸς τὸν θεὸν διακυβεύειν, ὑπειπὼν, ὅτι νικήσας μὲν αὐτὸς ἔξει τι παρὰ τοῦ θεοῦ χρηστόν, ἠττηθεὶς δὲ τῷ θεῷ τράπεζαν ἄφθονον 20 παρέξει καὶ γυναῖκα καλὴν συναναπαυσομένην. Ἐπὶ τούτοις τὰς μὲν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ τιθεὶς, τὰς δ' ὑπὲρ αὐτοῦ ψήφους ἀνεφάνη νικῶμενος. Εὐσυνθετεῖν δὲ βουλόμενος καὶ δικαίων ἐμμένειν τοῖς ὀρισθεῖσι, δεῖ- 10 πνόν τε τῷ θεῷ παρεσκεύασε καὶ τὴν Λαρεντίαν οὖσαν ὠραίαν, οὐπω δὲ ἐπιφανῆ, μισθωσάμενος, εἰστίασεν ἐν τῷ ἱερῷ κλίνην ὑποστόρέσας καὶ μετὰ τὸ δεῖπνον συνείρξεν, ὡς δὴ τοῦ θεοῦ ἔξουτος αὐτήν. Καὶ μέντοι καὶ τὸν θεὸν ἐντυχεῖν λέγεται τῇ γυναικὶ 15 καὶ κελεῦσαι βαδίξειν ἔωθεν ἐπὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τὸν ἀπαντήσαντα πρῶτον ἀσπασαμένην ποιεῖσθαι φίλον. Ἀπήντησεν οὖν αὐτῇ τῶν πολιτῶν ἀνὴρ ἡλικίας τε πόρρω ἤκων καὶ συνειλοχῶς οὐσίαν ἱκανήν, ἅπαις δὲ καὶ βεβιωκῶς ἄνευ γυναικός, ὄνομα Ταρροῦτιος. Οὐ- 20 τος ἔγνω τὴν Λαρεντίαν καὶ ἠγάπησε, καὶ τελευτῶν ἀπέλιπε κληρονόμον ἐπὶ πολλοῖς καὶ καλοῖς κτήμασιν, ὧν ἐκείνη τὰ πλεῖστα τῷ δήμῳ κατὰ διαθήκας ἔδωκε. Λέγεται δὲ αὐτὴν ἐνδοξον οὖσαν ἤδη καὶ θεοφιλῆ νομιζομένην ἀφανῆ γενέσθαι περὶ τοῦτου τὸν τόπον, 25 ἐν ᾧ καὶ τὴν προτέραν ἐκείνην Λαρεντίαν κείσθαι. Καλεῖται δὲ νῦν ὁ τόπος Βήλαυρον, ὅτι τοῦ ποταμοῦ πολλάκις ὑπερχεομένου διεπεραιούντο πορθμεῖοις κατὰ τοῦτο τὸ χωρίον εἰς ἀγορὰν· τὴν δὲ πορθμεῖαν βηλατούραν καλοῦσιν. Ἐνιοὶ δὲ λέγουσι τὴν εἰς τὸν 30 ἱππόδρομον φέρουσαν ἐξ ἀγορᾶς πάροδον ἰστίοις καταπετανύναι τοὺς τὴν θέαν παρέχοντας, ἐντεῦθεν ἀρχομένους· ῥωμαῖστὶ δὲ τὸ ἰστίον βῆλον ὀνομάζουσι.

Διὰ ταῦτα μὲν ἔχει τιμὰς ἢ δευτέρα Λαρεντία παρὰ Ῥωμαίοις.

VI. Τὰ δὲ βρέφη Φαυστύλος Ἀμουλίου συφορβὸς ἀνείλετο λαθῶν ἅπαντας, ὡς δ' ἔνιοί φασι τῶν εἰκότων ἐχόμενοι μᾶλλον, εἰδότης τοῦ Νομήτορος καὶ συγχορηγοῦντος τροφὰς κρύφα τοῖς τρέφουσι. Καὶ γράμματα λέγονται καὶ τᾶλλα μανθάνειν οἱ παῖδες εἰς Γαβίους κομισθέντες, ὅσα χρὴ τοὺς εὖ γεγυνοτάς. Κληθῆναι δὲ καὶ τούτους ἀπὸ τῆς θηλῆς ἱστοροῦσι Ῥωμύλον καὶ Ῥῶμον, ὅτι θηλάζοντες ὠφθησαν τὸ 10 θηρίον. Ἡ μὲν οὖν ἐν τοῖς σώμασιν εὐγένεια καὶ νηπίων ὄντων εὐθύς ἐξέφαινε μεγέθει καὶ ἰδέα τὴν φύσιν· αὐξόμενοι δὲ θυμοειδεῖς ἦσαν ἀμφοτέροι καὶ ἀνδρώδεις καὶ φρονήματα πρὸς τὰ φαινόμενα δεινὰ καὶ τόλμαν ὅπως ἀνέκπληκτον ἔχοντες· ὁ δὲ Ῥωμύλος 15 γνώμη τε χρῆσθαι μᾶλλον ἐδόκει καὶ πολιτικὴν ἔχειν σύνεσιν, ἐν ταῖς περὶ νομᾶς καὶ κυνηγίας πρὸς τοὺς γειτνιῶντας ἐπιμιξίαις πολλὴν ἑαυτοῦ παρέχων κατανόησιν ἡγεμονικοῦ μᾶλλον ἢ πειθαρχικοῦ φύσει γεγυνοτός. Διὸ τοῖς μὲν ὁμοφύλοις ἢ ταπεινοτέροις 20 προσφιλεῖς ἦσαν, ἐπιστάτας δὲ καὶ διόπους βασιλικούς καὶ ἀγελάρχας, ὡς μηδὲν αὐτῶν ἀρετῇ διαφέροντας, ὑπερφρονούντες οὔτ' ἀπειλῆς ἐφρόντιζον οὔτε ὀργῆς. Ἐχρῶντο δὲ διαίταις καὶ διατριβαῖς ἐλευθερίοις, οὐ τὴν σχολὴν ἐλευθέριον ἠγούμενοι 25 καὶ τὴν ἀπονίαν, ἀλλὰ γυμνάσια καὶ θήρας καὶ δρόμους καὶ τὸ ληστὰς ἀμύνασθαι καὶ κλώπας ἐλεῖν καὶ βίας ἐξελέσθαι τοὺς ἀδικουμένους. Ἦσαν δὴ διὰ ταῦτα περιβόητοι.

VII. Γενομένης δὲ τινος πρὸς τοὺς Νομήτορος 30 βουκόλους τοῖς Ἀμουλίου διαφορᾶς καὶ βοσκημάτων ἐλάσεως, οὐκ ἀνασχόμενοι συγκόπτουσι μὲν αὐτοὺς

καὶ τρέπονται, ἀποτέμνονται δὲ τῆς λείας συχνῆν. Ἀγανακτοῦντος δὲ τοῦ Νομήτορος ὀλιγόρου· συνηγόν δὲ καὶ προσεδέχοντο πολλοὺς μὲν ἀπόρους, πολλοὺς δὲ δούλους, θράσους ἀποστατικοῦ καὶ φρονήματος ἀρχὰς ἐνδιδόντες. Τοῦ δὲ Ῥωμύλου πρὸς τὴν θυσίαν ἀποτραπομένου (καὶ γὰρ ἦν φιλοθύτης καὶ μαντικὸς), οἱ τοῦ Νομήτορος βοτῆρες τῷ Ῥώμῳ μετ' ὀλίγων βαδίζοντι προστυχόντες ἐμάχοντο. Καὶ γενόμενων πληγῶν καὶ τραυμάτων ἐν ἀμφοτέροις ἐκράτησαν οἱ τοῦ Νομήτορος καὶ συνέλαβον ζῶντα τὸν Ῥώμον. Ἀναχθέντος οὖν αὐτοῦ πρὸς τὸν Νομήτορα καὶ κατηγορηθέντος, αὐτὸς μὲν οὐκ ἐκόλασε χαλεπὸν ὄντα δεδιῶς τὸν ἀδελφόν, ἐλθὼν δὲ πρὸς ἐκεῖνον ἐδεῖτο τυχεῖν δίκης ἀδελφὸς ὢν καὶ καθυβρισμένος ὑπὸ οἰκετῶν ἐκείνου βασιλέως ὄντος. Συναγανακτούντων δὲ τῶν ἐν Ἄλβῃ καὶ δεινὰ πάσχειν οἰόμενων τὸν ἄνδρα παρ' ἄξιαν, κινήθεις ὁ Ἀμούλιος αὐτῷ παραδίδωσι τῷ Νομήτορι τὸν Ῥώμον ὃ τι βούλοιο χρήσασθαι. Παραλαβὼν δὲ ἐκεῖνος, ὡς ἦκεν οἰκαδε, θανάτων μὲν ἀπὸ τοῦ σώματος τὸν νεανίσκον ὑπερφέροντα μεγέθει καὶ ῥώμῃ πάντας, ἐνορῶν δὲ τῷ προσώπῳ τὸ θαρραλέον καὶ ἰταμὸν τῆς ψυχῆς ἀδούλωτον καὶ ἀπαθὲς ὑπὸ τῶν παρόντων, ἔργα δὲ αὐτοῦ καὶ πράξεις ὅμοια τοῖς βλεπομένοις ἀκούων, τὸ δὲ μέγιστον, ὡς ἔοικε, θεοῦ συμπάροντος καὶ συνεπευθύνοντος ἀρχὰς μεγάλων πραγμάτων, ἀπτόμενος ἐπινοία καὶ τύχῃ τῆς ἀληθείας ἀνέκρινεν, ὅστις εἴη καὶ ὅπως γένοιτο, φωνῇ τε πράξει καὶ φιλανθρωπῶ βλέμματι πίστιν αὐτῷ μετ' ἐλπίδος ἐνδιδούς. Ὁ δὲ θαρρῶν ἔλεγεν· „Ἄλλ' οὐδὲν ἀποκρύφομαί σε· καὶ γὰρ εἶναι δοκεῖς Ἀμουλλοῦ βασιλικώτερος. Ἀκούεις γὰρ καὶ ἀνακρίνεις πρὶν ἢ κολάζειν· ὁ δ' ἀκρίτους ἐκδίδωσι.

Πρότερον μὲν ἑαυτοὺς οἰκετῶν βασιλέως Φανστύλου καὶ Λαφεντίας ἠπιστάμεθα παῖδας (ἔσμεν δὲ δίδυμοι), γενόμενοι δὲ ἐν αἰτία πρὸς σὲ καὶ διαβολαῖς καὶ τοῖς περὶ ψυχῆς ἀγῶσιν ἀκούομεν μεγάλα περὶ ἑαυτῶν· εἰ δὲ πιστά, κρίνειν ἔοικε νῦν ὁ κίνδυνος. Γόναί μὲν ὅ γὰρ ἡμῶν ἀπθρορητοὶ λέγονται, τροφαὶ δὲ καὶ τιθηνήσεις ἀτοπώτεραι νεογνῶν, οἷς ἐρρίφημεν οἰωνοῖς καὶ θηρίοις, ὑπὸ τούτων τρεφόμενοι, μαστῶ λυκαίνης καὶ θρονοκόλαπτου ψωμίσμασιν ἐν σκάφῃ τινὶ κείμενοι παρὰ τὸν μέγαν ποταμόν. Ἔστι δ' ἡ σκάφη καὶ σώ- ζεται, χαλκοῖς ὑποζώμασι γραμμῶν ἀμυδρῶν ἐγκεχαραγμένων, ἃ γένοιτ' ἂν ἴσως ὕστερον ἀνωφελῆ γνωρίσματα τοῖς τοκεῦσιν ἡμῶν ἀπολομένων.“ Ὁ μὲν οὖν Νομήτωρ ἐκ τε τῶν λόγων τούτων καὶ πρὸς τὴν ὄψιν εἰκάτων τὸν χρόνον οὐκ ἔφευγε τὴν ἐλπίδα σά- νουσαν, ἀλλ' ἐφρόντιζεν, ὅπως τῇ θυγατρὶ περὶ τούτων κρύφα συγγενόμενος φράσειεν· ἐφρουρεῖτο γὰρ ἔτι καρτερώς.

VIII. Ὁ δὲ Φανστύλος ἀκούσας τὴν τε σύλληψιν τοῦ Ῥωμίου καὶ τὴν παράδοσιν, τὸν μὲν Ῥωμύλον ἡἴλου βοηθεῖν, τότε σαφῶς διδάξας περὶ τῆς γενέσεως· πρότερον δὲ ὑπηνίττετο καὶ παρεδήλου τοσοῦτον, ὅσον προσέχοντας μὴ μικρὸν φρονεῖν· αὐτὸς δὲ τὴν σκάφην κομίζων ἐχώρει πρὸς τὸν Νομήτορα σπουδῆς καὶ θεοῦ μεστὸς ὢν διὰ τὸν καιρόν. Ἐποψίαν οὖν τοῖς περὶ τὰς πύλας φρουροῖς τοῦ βασιλέως παρέχων καὶ ὑφορώμενος ὑπ' αὐτῶν καὶ ταραττόμενος περὶ τὰς ἀποκρίσεις, οὐκ ἔλαθε τὴν σκάφην τῷ γλαυδίῳ περικαλύπτων. Ἦν δὲ τις ἐν αὐτοῖς ἀπὸ τύχης τῶν τὰ παιδία ἔψαι λαβόντων καὶ γεγονότων περὶ τὴν ἐκθε- σιν. Οὗτος ἰδὼν τὴν σκάφην τότε καὶ γνωρίσας τῇ κατασκευῇ καὶ τοῖς γράμμασιν, ἔτυχεν ὑπονοίᾳ τοῦ

όντος και οὐ παρημέλησεν, ἀλλὰ φράσας τὸ πρᾶγμα τῷ βασιλεῖ κατέστησεν εἰς ἔλεγχον. Ἐν δὲ πολλαῖς και μεγάλαις ἀνάγκαις ὁ Φαυστύλος οὐτ' ἀήττητον ἑαυτὸν διεφύλαξεν οὔτε παντάπασι ἐκβιασθεὶς σώζεσθαι μὲν ὠμολόγησε τοὺς παῖδας, εἶναι δ' ἄπωθεν τῆς Ἄλβης ἔφη νέμοντας· αὐτὸς δὲ τοῦτο πρὸς τὴν Ἰλίαν φέρων βαδίζειν, πολλαῖς ἰδεῖν και θιγεῖν ἐπ' ἐλπίδι βεβαιοτέρῳ τῶν τέκνων ποθήσασαν. Ὅπερ οὖν οἱ ταραττόμενοι και μετὰ δέους ἢ πρὸς ὀργὴν πρᾶτ-
 10 τοντες ὅτιοῦν ἐπιεικῶς πάσχουσι, συνέπεσε παθεῖν 22 τὸν Ἀμουλίον. Ἄνδρα γὰρ ἄλλῃ τε χρηστὸν και τοῦ Νομήτορος φίλον ὑπὸ σπουδῆς ἐπεμψε, διαπυθέσθαι τοῦ Νομήτορος κελεύσας, εἰ τις ἦκοι λόγος εἰς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν παίδων ὡς περιγενομένων. Ἀφικόμενος
 15 οὖν ὁ ἄνθρωπος και θεασάμενος ὅσον οὐκ ἔπει τὸν Ῥώμον ἐν περιβολαῖς και φιλοφροσύναις τοῦ Νομήτορος, τὴν τε πίστιν ἰσχυρὰν ἐποίησε τῆς ἐλπίδος και παρεκελεύσατο τῶν πραγμάτων ὀξέως ἀντιλαμβάνεσθαι, και συνῆν αὐτὸς ἤδη και συνέπραττεν. Ὁ δὲ καιρὸς
 20 οὐδὲ βουλομένοις ὀκνεῖν παρεῖχεν. Ὁ γὰρ Ῥωμύλος ἔγγυς ἦν ἤδη και πρὸς αὐτὸν ἐξέθεον οὐκ ὀλίγοι τῶν πολιτῶν μίσει και φόβῳ τοῦ Ἀμουλίου. Πολλὴν δὲ και σὺν αὐτῷ δύναμιν ἤγε συλλελοχισμένην εἰς ἑκατοστύας· ἐκάστης δὲ ἀνὴρ ἀφηγεῖτο χόρτου και ὕλης
 25 ἀγκαλίδα κοντῶ περικειμένην ἀνέχων· μανίπλα ταύτας Λατῖνοι καλοῦσιν· ἀπ' ἐκείνου δὲ και νῦν ἐν τοῖς στρατεύμασι τούτους μανιπλαρίους ὀνομάζουσιν. Ἄμα δὲ τοῦ μὲν Ῥώμου τοὺς ἐντὸς ἀφιστάντος, τοῦ δὲ Ῥωμύλου προσάγοντος ἔξωθεν, οὔτε πράξας οὐδὲν ὁ
 30 τύραννος οὔτε βουλεύσας σωτήριον ἑαυτῷ διὰ τὸ ἀπορεῖν και ταράττεσθαι καταληφθεὶς ἀπέθανεν. Ὡν τὰ πλεῖστα και τοῦ Φαβίου λέγοντος και τοῦ Πεπαρη-

θίου Διοκλέους, ὃς δοκεῖ πρῶτος ἐκδοῦναι Ῥώμης κτίσιν, ὑποπτον μὲν ἐνίοις ἐστὶ τὸ δραματικὸν και πλασματώδες, οὐ δεῖ δὲ ἀπιστεῖν τὴν τύχην ὀρῶντας οἷων ποιημάτων δημιουργός ἐστι, και τὰ Ῥωμαίων πρᾶγματα λογιζομένους, ὡς οὐκ ἂν ἐνταῦθα προὔβη5 δυνάμεως, μὴ θείαν τινὰ ἀρχὴν λαβόντα και μηδὲν μέγα μηδὲ παράδοξον ἔχουσαν.

IX. Ἀμουλίου δὲ ἀποθανόντος και τῶν πραγμάτων καταστάντων, Ἄλβην μὲν οὐτ' οἰκεῖν μὴ ἄρχοντες οὐτ' ἄρχειν ἐβούλοντο τοῦ μητροπάτορος ζῶντος, 10 ἀποδόντες δὲ τὴν ἡγεμονίαν ἐκείνῳ και τῇ μητρὶ τιμὰς πρεπούσας ἔγνωσαν οἰκεῖν καθ' ἑαυτούς, πόλιν ἐν οἷς χωρίοις ἐξ ἀρχῆς ἐνετράφησαν κτίσαντες· αὕτη γὰρ εὐπρεπεστάτη τῶν αἰτιῶν ἐστίν. Ἦν δ' ἴσως ἀναγκαῖον οἰκετῶν και ἀποστατῶν πολλῶν ἡθροισμέ- 15 νων πρὸς αὐτούς ἢ καταλυθῆναι παντάπασι τούτων διασπαρέντων ἢ συνοικεῖν ἰδίᾳ μετ' αὐτῶν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἠξίουσι οἱ τὴν Ἄλβην οἰκοῦντες ἀναμιγνύειν τοὺς ἀποστάτας ἑαυτοῖς οὐδὲ προσδέχεσθαι πολίτας, ἐδήλωσε πρῶτον μὲν τὸ περὶ τὰς γυναῖκας ἔργον, οὐχ 20 ὕβρει τολμηθέν, ἀλλὰ δι' ἀνάγκην, ἐκουσίαν ἀπορία γάμων· ἐτίμησαν γὰρ αὐτὰς ἀρπάσαντες περιττῶς. Ἐπειτα τῆς πόλεως τὴν πρώτην ἰδρυσιν λαμβανούσης ἱερὸν τι φύξιμον τοῖς ἀφισταμένοις κατασκευάσαντες, ὁ Θεοῦ Ἀσυλαίου προσηγόρευον, ἐδέχοντο πάντας, 25 οὔτε δεσπόταις δοῦλον οὔτε θῆτα χρήταις οὐτ' ἄρχουσιν ἀνδροφόνον ἐκδιδόντες, ἀλλὰ μαντεύματι πυθοχρήστῳ πᾶσι βεβαιοῦν τὴν ἀσυλίαν φάσκοντες, ὥστε πληθῦσαι ταχὺ τὴν πόλιν· ἐπεὶ τὰς γε πρώτας ἐστίας λέγουσι τῶν χιλίων μὴ πλείονας γενέσθαι. Ταῦτα μὲν 30 οὖν ὕστερον. Ὁρμήσασι δὲ πρὸς τὸν συνοικισμὸν αὐτοῖς εὐθύς ἦν διαφορὰ περὶ τοῦ τόπου. Ῥωμύλος μὲν

οὖν τὴν καλουμένην Ῥώμην κοιναδράτην, ὅπερ ἐστὶ τετραγώνου, ἔκτισε καὶ ἐκείνου ἐβούλετο πολιεῖν τὸν τόπον, Ῥώμιος δὲ χωρίον τι τοῦ Ἀβεντίνου καρτερόν, ὃ δι' ἐκείνου μὲν ὠνομάσθη Ῥεμάνιον, νῦν δὲ Ῥιγνάριον καλεῖται. Συνθεμένων δὲ τὴν ἔριν ὄρουσιν αἰσίοις βραβεῦσαι καὶ καθεζομένων χωρὶς, ἕξ φασι τῷ Ῥώμῳ, διπλασίους δὲ τῷ Ῥωμύλῳ προφανῆναι γῦπας. Οἱ δὲ τὸν μὲν Ῥώμον ἀληθῶς ἰδεῖν, ψεύσασθαι δὲ τὸν Ῥωμύλον· ἐλθόντος δὲ τοῦ Ῥώμου, τότε τοὺς δώδεκα 10 τῷ Ῥωμύλῳ φανῆναι, διὸ καὶ νῦν μάλιστα χρῆσθαι γυψὶ Ῥωμαίους οἰωνιζομένους. Ἡρόδοτος δὲ ὁ Πον- 23 τικὸς ἱστορεῖ καὶ τὸν Ἡρακλέα χαιρεῖν γυπὸς ἐπὶ πράξι φανέντος. Ἔστι μὲν γὰρ ἀβλαβέστατον ζῶων ἀπάντων, μηδὲν ὦν σπείρουσιν ἢ φυτεύουσιν ἢ νέμουσιν 15 ἄνθρωποι σινόμενον, τρέφεται δὲ ἀπὸ νεκρῶν σωματῶν, ἀποκτίννυσι δ' οὐδὲν οὐδὲ λυμαίνεται ψυχὴν ἔχον, πτηνοῖς δὲ διὰ συγγένειαν οὐδὲ νεκροῖς πρόσσεισιν. Ἄετοὶ δὲ καὶ γλαῦκες καὶ ἰέρακες ζῶντα κόπτουσι τὰ ὁμόφυλα καὶ φονεύουσι· καίτοι κατ' Αἰσχύλου 20 Ὅρνιθος ὄρνις πῶς ἂν ἀγνεύοι φαγῶν;

Ἔτι τᾶλλα μὲν ἐν ὀφθαλμοῖς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀναστρέφεται καὶ παρέχει διὰ παντὸς αἰσθησιν ἑαυτῶν· ὃ δὲ γυψὶ σπάνιον ἐστὶ θεῖαμα καὶ νεοσσοῖς γυπὸς οὐ ῥαδίως ἴσμεν ἐντετυχηκότες, ἀλλὰ καὶ παρέσχεν ἐνίοις 25 ἄτοπον ὑπόνοιαν, ἕξωθεν αὐτοὺς ἀφ' ἐτέρας τινὸς γῆς καταλεῖν ἐνταῦθα, τὸ σπάνιον καὶ μὴ συνεχές, οἷον οἱ μάντιες ἀξιούσιν εἶναι τὸ μὴ κατὰ φύσιν μηδ' ἀφ' αὐτοῦ, πομπῇ δὲ θεῖα φαινόμενον.

Χ. Ἐπεὶ δ' ἔγνω τὴν ἀπάτην ὁ Ῥώμιος, ἐχαλέπαινε, 30 καὶ τοῦ Ῥωμύλου τάφρον ὀρύττοντος ἢ τὸ τεῖχος ἐμελλε κυκλοῦσθαι, τὰ μὲν ἐχλεύαζε τῶν ἔργων, τοῖς δ' ἐμποδῶν ἐγένετο. Τέλος δὲ διαλλόμενον αὐτὸν οἱ

μὲν αὐτοῦ Ῥωμύλον πατάξαντος, οἱ δὲ τῶν ἐταίρων πικρὸς Κέλερος, ἐνταῦθα πεσεῖν λέγουσιν. Ἐπεσε δὲ καὶ Φανστύλος ἐν τῇ μάχῃ καὶ Πλειστίνος, ὃν ἀδελφὸν ὄντα Φανστύλου συνεκθρέψαι τοὺς περὶ τὸν Ῥωμύλον ἱστοροῦσιν. Ὁ μὲν οὖν Κέλερος εἰς Τυρρη- 5 νίαν μετέστη καὶ ἀπ' ἐκείνου τοὺς ταχεῖς οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ὄξεις κέλερας ὀνομάζουσι· καὶ Κόιντον Μέτελλον, ὅτι τοῦ πατρὸς ἀποθανόντος ἀγῶνα μονομάχων ἡμέραις ὀλίγαις ἐποίησε, θαυμάσαντες τὸ τάχος τῆς παρασκεινῆς Κέλερα προσηγόρευσαν. 10

ΧΙ. Ὁ δὲ Ῥωμύλος ἐν τῇ Ῥεμορία θάψας τὸν Ῥώμον ὁμοῦ καὶ τοὺς τροφεῖς ᾤκιζε τὴν πόλιν, ἐκ Τυρρηνίας μεταπεμψάμενος ἄνδρας ἱεροῖς τισι θεσμοῖς καὶ γράμμασιν ὑφηγουμένους ἕκαστα καὶ διδάσκοντας ὥσπερ ἐν τελετῇ. Βόθρος γὰρ ὠρύγη περὶ τὸ νῦν Κο- 15 μίτιον κυκλοτερῆς, ἀπαρχαί τε πάντων, ὅσοις νόμῳ μὲν ὡς καλοῖς ἐχρῶντο, φύσει δ' ὡς ἀναγκαίοις, ἀπετέθησαν ἐνταῦθα. Καὶ τέλος ἐξ ἧς ἀφίκετο γῆσιεναστος ὀλίγην κομίζων μοῖραν ἐβαλλον εἰς ταῦτα καὶ συνεμίγνυον. Καλοῦσι δὲ τὸν βόθρον τοῦτον ᾧ καὶ τὸν 20 ὄλυμπον ὀνόματι μούνδον. Εἶτα ὥσπερ κύκλου κέντρον περιέγραψαν τὴν πόλιν. Ὁ δ' οἰκιστῆς ἐμβάλων ἀρότρον χαλκῆν ὕνιν, ὑποξενύξας δὲ βουὴν ἄρρενα καὶ θήλειαν, αὐτὸς μὲν ἐπάγει περιελαύνων αὐλάκα βαθεῖαν τοῖς τέρμασι, τῶν δ' ἐπομένων ἔργον ἐστὶν ὡς 25 ἀνίστησι βάλους τὸ ἄροτρον καταστρέφειν εἰςω καὶ μηδεμίαν ἕξω περιορᾶν ἐκτροπομένην. Τῇ μὲν οὖν γραμμῇ τὸ τεῖχος ἀφορίζουσι καὶ καλεῖται κατὰ συγκοπὴν κομήριον, οἷον ὀπισθεν τείχους ἢ μετὰ τεῖχος· ὅπου δὲ πύλην ἐμβαλεῖν διανοοῦνται, τὴν ὕνιν ἕξε- 30 λόντες καὶ τὸ ἄροτρον ὑπερθέντες διάλειμμα ποιοῦσιν. Ὅθεν ἅπαν τὸ τεῖχος ἱερὸν πλὴν τῶν πυλῶν

νομίζουσι· τὰς δὲ πύλας ἱερὰς νομίζοντας οὐκ ἦν ἄνευ δεισιδαιμονίας τὰ μὲν δέχεσθαι, τὰ δ' ἀποπέμπειν τῶν ἀναγκαίων καὶ μὴ καθαρῶν.

ΧΠ. Ὅτι μὲν οὖν ἡ κτίσις ἡμέρα γένοιτο τῇ πρὸ 5 ἑνδεκα καλανδῶν Μαΐων ὁμολογεῖται· καὶ τὴν ἡμέραν ταύτην ἑορτάζουσι Ῥωμαῖοι, γενέθλιον τῆς πατρίδος ὀνομάζοντες. Ἐν ἀρχῇ δ', ὡς φασιν, οὐδὲν ἐμψυχον ἔθνον, ἀλλὰ καθαρὰν καὶ ἀναίμακτον ᾤοντο δεῖν τῇ 10 πατρίδι τὴν ἐπώνυμον τῆς γενέσεως ἑορτὴν φυλάττειν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς κτίσεως βοτηρικὴ τις 24 ἦν αὐτοῖς ἑορτὴ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν καὶ Παρλίια προσηγόρευον αὐτήν. Νῦν μὲν οὖν οὐδὲν αἱ Ῥωμαῖκαὶ νομηναῖαι πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς ὁμολογούμενον ἔχουσιν· ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν, ἢ τὴν πόλιν ὁ Ῥωμύ- 15 λος ἔκτιζεν, ἀτρεκῆ τριακάδα τυχεῖν λέγουσι· καὶ σύνοδον ἐκλειπτικὴν ἐν αὐτῇ γενέσθαι σελήνης πρὸς ἥλιον, ἢν εἶδέναι καὶ Ἀντίμαχον οἴονται, τὸν Τῆιον ἐποποιῶν, ἔπει τρίτῃ τῆς ἔκτης Ὀλυμπιάδος συμπε- 20 σοῦσαν. Ἐν δὲ τοῖς κατὰ Βάρρωνα τὸν φιλόσοφον χρόνοις, ἄνδρα Ῥωμαίων ἐν ἱστορίᾳ βιβλιακώτατον, ἢν Ταρούτιος ἑταῖρος αὐτοῦ, φιλόσοφος μὲν ἄλλως καὶ μαθηματικός, ἀπτόμενος δὲ τῆς περὶ τὸν πίνακα μεθόδου θεωρίας ἕνεκα καὶ δοκῶν ἐν αὐτῇ περιττὸς εἶναι. Τούτῳ προὔβαλεν ὁ Βάρρων ἀναγαγεῖν τὴν 25 Ῥωμύλου γένεσιν εἰς ἡμέραν καὶ ὥραν, ἐκ τῶν λεγομένων ἀποτελεσμάτων περὶ τὸν ἄνδρα ποιησάμενον τὸν συλλογισμόν, ὡς περ αἱ τῶν γεωμετρικῶν ὑφη- γοῦνται προβλημάτων ἀναλύσεις· τῆς γὰρ αὐτῆς θεωρίας εἶναι χρόνον τε λαβόντας ἀνθρώπου γενέ- 30 σεως βίον προειπεῖν καὶ βίῳ δοθέντι θηρεῦσαι χρό- νον. Ἐποίησεν οὖν τὸ προσταχθὲν ὁ Ταρούτιος, καὶ τὰ τε πάθη καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἀνδρὸς ἐπιδῶν καὶ χρόνον

ζωῆς καὶ τρόπον τελευτῆς καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα συν- 5 θείεις, εὐ μάλα τεταρρηκότεως καὶ ἀνδρείως ἀπεφήνατο τὴν μὲν ἐν τῇ μητρὶ γεγονέναι τοῦ Ῥωμύλου σύλληψιν ἔπει πρῶτῃ τῆς δευτέρας Ὀλυμπιάδος, ἐν μηνὶ κατ' Αἰγυπτίους Χοιᾶκ τρίτῃ καὶ εἰκάδι τρίτης ὥρας, καθ' ἣν ὁ ἥλιος ἐξέλιπε παντελῶς· τὴν δ' ἐμφανῆ γένεσιν ἐν μηνὶ Θωύθ ἡμέρα πρώτη μετ' εἰκάδα περὶ ἥλιου ἀνατολάς. Κτισθῆναι δὲ τὴν Ῥώμην ὑπ' αὐτοῦ τῇ 10 ἐνάτῃ Φαρμουθὶ μηνὸς ἱσταμένου μεταξὺ δευτέρας ὥρας καὶ τρίτης· ἔπει καὶ πόλεως τύχην, ὡς περ ἀν- 10 θρώπου, κύριον ἔχειν οἴονται χρόνον, ἐκ τῆς πρώτης γενέσεως πρὸς τὰς τῶν ἀστέρων ἐποχὰς θεωρούμενον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως καὶ τὰ τοιαῦτα τῷ ξένῳ καὶ πε- 15 ριττῷ προσάξεται μᾶλλον ἢ διὰ τὸ μυθῶδες ἐνοχλήσει τοὺς ἐντυγχάνοντας αὐτοῖς.

ΧΙΙΙ. Κτισθείσης δὲ τῆς πόλεως πρῶτον μὲν ὅσον 15 ἦν ἐν ἡλικίᾳ πλῆθος εἰς συντάγματα στρατιωτικὰ διείλεν· ἕκαστον δὲ σύνταγμα πεζῶν τρισχιλίων ἦν καὶ τριακοσίων ἱππέων. Ἐκλήθη δὲ λεγεῶν τῷ λογά- 20 δας εἶναι τοὺς μαχίμους ἐκ πάντων. Ἐπειτα τοῖς μὲν 20 ἄλλοις ἐχρήτη δῆμα καὶ ποπούλους ὠνομάσθη τὸ πλῆθος· ἑκατὸν δὲ τοὺς ἀρίστους ἀπέδειξε βουλευτὰς, καὶ αὐτοὺς μὲν πατρικίους, τὸ δὲ σύστημα σενατον προσηγόρευσεν. Ὁ μὲν οὖν σενατος ἀτρεκῶς γερου- 25 σίαν σημαίνει· πατρικίους δὲ τοὺς βουλευτὰς κλη- 25 θῆναι λέγουσιν οἱ μὲν ὅτι παίδων γνησίων πατέρες ἦσαν, οἱ δὲ μᾶλλον ὡς αὐτοὺς ἔχοντας ἑαυτῶν ἀπο- δεῖξαι πατέρας, ὅπερ οὐ πολλοῖς ὑπῆρξε τῶν πρώ- 30 των εἰς τὴν πόλιν συρρεόντων· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς πα- τρωνείας. Οὕτω γὰρ ἑκάλουν τὴν προστασίαν καὶ 30 καλοῦσιν ἄχρι νῦν, οἴομενοι Πάτρωνά τινα τῶν σὺν Εὐάνδρῳ παραγενομένων, κηδεμονικὸν τῶν ὑπο-

δεσπότερον ὄντα καὶ βοηθητικόν, ἀφ' αὐτοῦ τῷ πράγματι ταύτην τὴν προσηγορίαν ἀπολιπεῖν. Μάλιστα δ' ἂν τις τυχόντων τοῦ εἰκότος, εἰ νομίζοι, τὸν Ῥωμύλον ἀξιοῦντα τοὺς πρώτους καὶ δυνατωτάτους πατριᾶς κηδεμονίᾳ καὶ φροντίδι προσήκειν ἐπιμελεῖσθαι τῶν ταπεινοτέρων, ἅμα δὲ τοὺς ἄλλους διδάσκοντα μὴ δεδιέναι μηδ' ἀχθεσθαι ταῖς τῶν κρείττωνων τιμαῖς, ἀλλὰ χρῆσθαι μετ' εὐνοίας καὶ νομίζοντας καὶ προσαγορευόντας πατέρας, οὕτως ὀνομάσαι. Καὶ γὰρ ἄχρι νῦν τοὺς ἐν συγκλήτῳ τελούοντας οἱ μὲν ἔξωθεν ἄνδρας ἡγεμόνας καλοῦσιν, αὐτοὶ δὲ Ῥωμαῖοι πατέρας συγγεγραμμένους, τῷ μέριστον μὲν ἀξίωμα καὶ τιμὴν, ἡκιστα δὲ φθόρον ἔχοντι χρώμενοι τῶν ὀνομάτων. Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν πατέρας αὐτοὺς μόνον, ὕστερον δὲ πλειόνων προσαναλαμβανομένων, πατέρας συγγεγραμμένους προσηγόρευσαν. Καὶ τοῦτο μὲν ἦν ὄνομα σεμνότερον αὐτῷ τῆς πρὸς τὸ δημοτικὸν τοῦ βουλευτικῆς διαφορᾶς· ἑτέροις δὲ τοὺς δυνατοὺς ἀπὸ τῶν πολλῶν διήρει πάτρωνας ὀνομάζων, ὅπερ ἐστὶ προστάτας, ἐκείνους δὲ κλιέντας, ὅπερ ἐστὶ πελάτας· ἅμα δὲ πρὸς ἀλλήλους θαυμαστὴν εὐνοίαν αὐτοῖς καὶ μεγάλων δικαίων ὑπάρξουσιν ἐνεποίησεν. Οὗτοι μὲν γὰρ ἐξηγητὰς τε τῶν νομίμων καὶ προστάτας δικασμένοις συμβούλους τε πάντων καὶ κηδεμόνας ἑαυτοῦς παρδείχον, ἐκείνοι δὲ τούτους ἐθεράπευον οὐ μόνον τιμῶντες, ἀλλὰ καὶ πενομένοις θυγατέρας συνεκιδόντες καὶ χρέα συνεκτίνοντες. Καταμαρτυρεῖν τε πελάτου προστάτην, ἢ προστάτου πελάτην, οὔτε νόμος οὐδεὶς οὔτε ἀρχὴν ἠνάγκαζεν. Ὑστερον δὲ, τῶν ἄλλων δικαίων μενόντων, τὸ λαμβάνειν χρήματα τοὺς δυνατοὺς παρὰ τῶν ταπεινοτέρων αἰσχρὸν ἐνομίσθη καὶ ἀγεννές. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων.

XIV. Τετάρτῳ δὲ μηνὶ μετὰ τὴν κτίσιν, ὡς Φάβιος ἱστορεῖ, τὸ περὶ τὴν ἀρπαγὴν ἐτολήθη τῶν γυναικῶν. Καὶ λέγουσι μὲν ἔνιοι τὸν Ῥωμύλον αὐτὸν τῇ φύσει φιλοπόλεμον ὄντα καὶ πεπεισμένον ἐκ τινῶν ἄρα λογίων, ὅτι τὴν Ῥώμην πέπρωται πολέμοις τρεφομένην καὶ ἀυξομένην γενέσθαι μεγίστην, βίας ὑπάρξει πρὸς τοὺς Σαβίνους· οὐδὲ γὰρ πολλάς, ἀλλὰ τριάκοντα μόνους παρθένους λαβεῖν αὐτόν, ἅτε δὴ πόλεμον μάλλον ἢ γάμων δεόμενον. Τοῦτο δὲ οὐκ εἰκός· ἀλλὰ τὴν μὲν πόλιν ὄρων ἐποίκων εὐθύς ἐπιπλαμένην, ὧν ὀλίγοι γυναικας εἶχον, οἱ δὲ πολλοὶ μιγάδες ἐξ ἀπόρων καὶ ἀφανῶν ὄντες ὑπερεωρῶντο καὶ προσεδόκωντο μὴ συμμενεῖν βεβαίως, ἐλπίζων δὲ πρὸς τοὺς Σαβίνους τρόπον τινὰ συγκράσεως καὶ κοινωνίας ἀρχὴν αὐτοῖς τὸ ἀδίκημα ποιήσῃν ἡμερωσαμένοις τὰς γυναικας, ἐπεχείρησε τῷ ἔργῳ τόνδε τὸν τρόπον. Διεδόθη λόγος ὑπ' αὐτοῦ πρώτον, ὡς θεοῦ τινος ἀνευρήκοι βωμὸν ὑπὸ γῆς κεκρυμμένον. Ὀνόμαζον δὲ τὸν θεὸν Κῶνσον, εἴτε βουλαῖον ὄντα (κωνσίλιον γὰρ ἐτι νῦν τὸ συμβούλιον καλοῦσι καὶ τοὺς ὑπάτους κωνσούλας, οἷον προβούλους), εἴτε ἵππιον Ποσειδῶ. Καὶ γὰρ ὁ βωμὸς ἐν τῷ μείζονι τῶν ἵπποδρόμων ἐστίν, ἀφανῆς τὸν ἄλλον χρόνον, ἐν δὲ τοῖς ἵππικοῖς ἀγῶσιν ἀνακαλυπτόμενος. Οἱ δὲ καὶ ὅλως φασὶ τοῦ βουλευματος ἀπορρήτου καὶ ἀφανοῦς ὄντος ὑπόγειον οὐκ ἀλόγως τῷ θεῷ βωμὸν γενέσθαι κεκρυμμένον. Ὡς δ' ἀνεφάνη, θυσίαν τε λαμπρὰν ἐπ' αὐτῷ καὶ ἀγῶνα καὶ θέαν ἐκ καταγγελίας ἐπετέλει πανηγυρικὴν. Καὶ πολλοὶ μὲν ἄνθρωποι συνῆλθον, αὐτὸς δὲ προῦκάθητο μετὰ τῶν ἀρίστων ἀλουργίδι κεκοσμημένος. Ἦν δὲ τοῦ καιροῦ τῆς ἐπιχειρήσεως σύμβολον ἐξαναστάντα τὴν ἀλουργίδα πτύξαι καὶ περιβαλέσθαι πάλιν. Ἐχου-

τες οὖν ξίφη πολλοὶ προσείχον αὐτῶ, καὶ τοῦ σημείου
γενομένου σπασάμενοι τὰ ξίφη καὶ μετὰ βοῆς ὀρμή-
σαντες ἤρπαζον τὰς θυγατέρας τῶν Σαβίνων, αὐτοὺς
δὲ φεύγοντας εἶον καὶ παρέεσαν. Ἀρπασθῆναι δὲ
5 φασιν οἱ μὲν τριάκοντα μόνας, ἀφ' ὧν καὶ τὰς φρα-
τρίας ὀνομασθῆναι, Οὐαλλέριος δὲ Ἀντίας ἑπτὰ καὶ
εἴκοσι καὶ πεντακοσίας, Ἰόβας δὲ τρεῖς καὶ ὀγδοή-
κοντα καὶ ἑξακοσίας παρθένους· ὁ μέγιστος ἦν ἀπο-
10 λόγημα τῶ Ῥωμύλῳ· γυναικὰ γὰρ οὐ λαβεῖν ἀλλ' ἢ
μίαν, Ἐρσιλίαν, διαλαθοῦσαν αὐτούς, ἅτε δὴ μὴ μεθ'
ὑβρεως μὴδ' ἀδικίας ἐλθόντας ἐπὶ τὴν ἀρπαγὴν, ἀλλὰ 26
συμμίξαι καὶ συναγαγεῖν εἰς ταῦτό τὰ γένη ταῖς μεγί-
σταις ἀνάγκαις διανοηθέντας. Τὴν δ' Ἐρσιλίαν οὐ
μὲν Ὀστίλιον γῆμαι λέγουσιν, ἄνδρα Ῥωμαίων ἐπιφα-
15 νέστατον, οἱ δὲ αὐτὸν Ῥωμύλον, καὶ γενέσθαι καὶ
παῖδας αὐτῶ, μίαν μὲν θυγατέρα Πρίμαν, τῇ τάξει τῆς
γενέσεως οὕτω προσαγορευθεῖσαν, ἕνα δ' υἱὸν μόνον,
ὃν Ἀόλλιον μὲν ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς γενομένης ἀθροίσεως
ὑπ' αὐτοῦ τῶν πολιτῶν ὀνόμασεν, οἱ δ' ὕστερον
20 Ἀβίλλιον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἱστορῶν Ζηνόδοτος ὁ Τροι-
ζήνιος πολλοὺς ἔχει τοὺς ἀντιλέγοντας.

XV. Ἐν δὲ τοῖς ἀρπάζουσι τὰς παρθένους τότε
τυχεῖν λέγουσι τῶν οὐκ ἐπιφανῶν τινὰς ἄγοντας κό-
ρην τῶ τε κάλλει πολὺ καὶ τῶ μεγέθει διαφέρουσαν.
25 Ἐπεὶ δ' ἀπαντῶντες ἔνιοι τῶν κρειπτόνων ἐπεχείρουν
ἀφαιρεῖσθαι, βοᾶν τοὺς ἄγοντας, ὡς Ταλασίῳ κομί-
ζοιεν αὐτήν, ἀνδρὶ νέῳ μὲν, εὐδοκίμῳ δὲ καὶ χρηστῶ.
τοῦτ' οὖν ἀκούσαντας εὐφημεῖν καὶ κροτεῖν ἐπαι-
νοῦντας, ἐνίοις δὲ καὶ παρακολουθεῖν ἀναστρέψαντας
30 εὐνοία καὶ χάριτι τοῦ Ταλασίου μετὰ βοῆς τοῦνομα
φθεγγομένους. Ἀφ' οὗ δὴ τὸν Ταλάσιον ἄχρι νῦν,
ὡς Ἕλληνας τὸν Ὑμέναιον, ἐπάδουσι Ῥωμαῖοι τοῖς

γαμοῖς· καὶ γὰρ εὐτυχία φασὶ χρήσασθαι περὶ τὴν
γυναῖκα τὸν Ταλάσιον. Σεξτίος δὲ Σύλλας ὁ Καρχη-
δόσιος, οὔτε μουσῶν οὔτε χαρίτων ἐπιδειξ ἀνῆρ, ἔλε-
γεν ἡμῖν, ὅτι τῆς ἀρπαγῆς σύνθημα τὴν φωνὴν ἔδωκε
ταύτην ὁ Ῥωμύλος. Ἄπαντες οὖν τὸν Ταλάσιον ἐβόων 5
οἱ τὰς παρθένους κομίζοντες· καὶ διὰ τοῦτο τοῖς γά-
μοις παραμένει τὸ ἔθος. Οἱ δὲ πλείστοι νομίζουσιν,
ὧν καὶ Ἰόβας ἐστὶ, παράκλησιν εἶναι καὶ παρακέλευσιν
εἰς φιλεργίαν καὶ ταλασίαν, οὕπω τότε τοῖς Ἕλλη-
κοῖς ὀνόμασι τῶν Ἰταλικῶν ἐπικεχυμένων. Εἰ δὲ 10
τοῦτο μὴ λέγεται κακῶς, ἀλλ' ἐχρῶντο Ῥωμαῖοι τότε
τῶ ὀνόματι τῆς ταλασίας, καθάπερ ἡμεῖς, ἑτέραν ἂν
τις αἰτίαν εἰκάσειε πιθανωτέραν. Ἐπεὶ γὰρ οἱ Σαβῖνοι
πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολεμήσαντες διηλλάγησαν, ἐγέ-
νοντο συνθῆκαι περὶ τῶν γυναικῶν, ὅπως μὴδὲν ἄλλο 15
ἔργον τοῖς ἀνδράσιν ἢ τὰ περὶ τὴν ταλασίαν ὑπουρ-
γῶσι. Παρέμεινεν οὖν καὶ τοῖς αὐθις γαμοῦσι τοὺς
διδόντας ἢ παραπέμποντας ἢ ὄλως παρόντας ἀναφω-
νεῖν τὸν Ταλάσιον μετὰ παιδιᾶς, μαρτυρομένους, ὡς
ἐπ' οὐδὲν ἄλλο ὑπουργημα τῆς γυναικὸς ἢ ταλασίαν 20
εἰσαγομένης. Διαμένει δὲ μέχρι νῦν τὸ τὴν νύμφην
αὐτὴν ἀφ' αὐτῆς μὴ ὑπερβαίνειν τὸν οὐδὸν εἰς τὸ
δωμάτιον, ἀλλ' αἰρομένην εἰσφέρεισθαι, διὰ τὸ καὶ τότε
κομισθῆναι βιασθεῖσας μὴ εἰσελθεῖν. Ἐνιοὶ δὲ λέγουσι
καὶ τὸ τὴν κόμην τῆς γαμουμένης αἰχμῇ διακρίνεσθαι 25
δορατίου σύμβολον εἶναι τοῦ μετὰ μάχης καὶ πολεμι-
κῶς τὸν πρῶτον γάμον γενέσθαι· περὶ ὧν ἐπιπλέον
ἐν τοῖς Αἰτίοις εἰρήκαμεν. Ἐτολμήθη μὲν οὖν ἡ ἀρ-
παγὴ περὶ τὴν ὀκτωκαιδεκάτην ἡμέραν τοῦ τότε μὲν
Σεξτιλίου μηνός, Ἀυγούστου δὲ νῦν, ἐν ἣ τὴν τῶν 30
Κωνσαλίων ἑορτὴν ἄγουσιν.

XVI. Οἱ δὲ Σαβῖνοι πολλοὶ μὲν ἦσαν καὶ πολεμικοί,

κώμας δὲ ὄκουν ἀτειχίστους, ὡς προσήκον αὐτοῖς μέγα φρονεῖν καὶ μὴ φοβείσθαι Λακεδαιμονίων ἀποίκους οὕσιν. Οὐ μὴν ἄλλ' ὀρῶντες αὐτοὺς ἐνδεδεμένους μεγάλοις ὁμηγεύμασι καὶ δεδιότες περὶ τῶν θυγατέρων, πρέσβεις ἀπέστειλαν ἐπιεικῆ καὶ μέτρια προκαλούμενοι, τὸν Ῥωμύλον ἀποδόντα τὰς κόρας αὐτοῖς καὶ λύσαντα τὸ τῆς βίας ἔργον, εἶτα πειθοῖ καὶ νόμῳ πρᾶττειν τοῖς γένεσι φιλίαν καὶ οἰκειότητα. Τοῦ δὲ Ῥωμύλου τὰς μὲν κόρας μὴ προιεμένου, παρακαλοῦν-
 10 τος δὲ τὴν κοινωνίαν δέχεσθαι τοὺς Σαβίνους, οἱ μὲν ἄλλοι βουλευόμενοι καὶ παρασκευαζόμενοι διέτριβον, Ἄκρων δὲ βασιλεὺς Κενινητῶν, ἀνὴρ θυμοειδῆς καὶ δεινὸς ἐν τοῖς πολεμικοῖς, τὰ τε πρῶτα τολμήματα τοῦ Ῥωμύλου δι' ὑποψίας εἶχε, καὶ τῷ πραχθέντι περὶ τὰς 27
 15 γυναικῶν ἤδη φοβερὸν ἠγούμενος πᾶσιν εἶναι καὶ οὐκ ἀνεκτόν, εἰ μὴ κολασθεῖη, προεξανέστη τῷ πολέμῳ καὶ μετὰ πολλῆς ἐχώρει δυνάμεως ἐπ' αὐτόν· καὶ ὁ Ῥωμύλος ἐπ' ἐκείνον. Γενόμενοι δ' ἐν ὄψει καὶ κατιδόντες ἀλλήλους προὔκαλοῦντο μάχεσθαι, τῶν στρατευ-
 20 μάτων ἐν τοῖς ὅπλοις ἀτρεμούντων. Εὐξάμενος οὖν ὁ Ῥωμύλος, εἰ κρατήσῃ καὶ καταβάλῃ, τῷ Διὶ φέρων ἀναθήσειν αὐτὸς τὰ ὄπλα τοῦ ἀνδρός, αὐτόν τε καταβάλλει κρατήσας καὶ τρέπεται τὸ στρατεύμα μάχης γενομένης, αἰρεῖ δὲ καὶ τὴν πόλιν· οὐ μὴν ἠδίκησε
 25 τοὺς ἐγκαταληφθέντας, ἀλλ' ἢ τὰς οἰκίας ἐκέλευσε καθελόντας ἀκολουθεῖν εἰς Ῥώμην, ὡς πολίτας ἐπὶ τοῖς ἴσοις ἔσομένους. Τούτου μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ὅ τι μᾶλλον ἠϋξήσε τὴν Ῥώμην, ἀεὶ προσποιοῦσαν ἑαυτῇ καὶ συννέμουσαν ὧν κρατήσῃεν· ὁ δὲ Ῥωμύλος, ὡς ἂν
 30 μάλιστα τὴν εὐχὴν τῷ τε Διὶ κεχαρισμένην καὶ τοῖς πολίταις ἰδεῖν ἐπιτερεπῆ παράσχοι, σκεψάμενος, ἐπὶ στρατοπέδου δρῶν ἔτεμεν ὑπερμεγέθη καὶ διεμόρφω-

σεν ὡσπερ τρόπαιον καὶ τῶν ὀπλων τοῦ Ἄκρωνος ἕκαστον ἐν τάξει περιήρμοσε καὶ κατήρτησεν· αὐτὸς δὲ τὴν μὲν ἐσθῆτα περιεζώσατο, δάφνη δὲ ἐστέψατο τὴν κεφαλὴν κομῶσαν. Ὑπολαβὼν δὲ τῷ δεξιῷ τὸ τρόπαιον ὡμῶ προσερεϊδόμενον ὀρθόν, ἐβάδιζεν ἐξάρ-
 5 χων ἐπινικίον παιᾶνος ἐν ὅπλοις ἐπομένη τῇ στρατιᾷ, δεχομένων τῶν πολιτῶν μετὰ χαρᾶς καὶ θαύματος. Ἡ μὲν οὖν πομπὴ τῶν αὐθις θριάμβων ἀρχὴν καὶ ζῆλον παρέσχε· τὸ δὲ τρόπαιον ἀνάθημα Φερετρίου Διὸς ἐπωνομάσθη. Τὸ γὰρ πλήξαι φερίρε Ῥωμαῖοι 10
 καλοῦσιν· εὐξάτο δὲ πλήξαι τὸν ἄνδρα καὶ καταβαλεῖν· ὀπίμια δὲ τὰ σκύλα, φησὶ Βάρρων, καθότι καὶ τὴν περιουσίαν ὅπεμ λέγουσι. Πιθανώτερον δ' ἂν τις εἴποι διὰ τὴν πρᾶξιν· ὅπου γὰρ ὀνομάζεται τὸ ἔργον. Αὐτουργῶ δὲ ἀριστείας στρατηγῶ στρατηγὸν ἀνελόντι 15
 δέδοται καθιέρωσις ὀπιμίων. Καὶ τρισὶ μόνοις τούτου τυχεῖν ὑπῆρξε Ῥωμαίοις ἠγεμόσι, πρῶτῳ Ῥωμύλῳ, κτείναντι τὸν Κενινητὴν Ἄκρωνα, δευτέρῳ Κορνηλίῳ Κόσσῳ, Τυρρητὸν ἀνελόντι Τολούμνιον, ἐπὶ πᾶσι δὲ
 20 Κλαυδίῳ Μαρκέλλῳ, Βριτομάρτου κρατήσαντι Γαλα-
 τῶν βασιλέως. Κόσσος μὲν οὖν καὶ Μάρκελλος ἤδη τεθρίπποις εἰσήλαννον αὐτοὶ τὰ τρόπαια φέροντες· Ῥωμύλον δ' οὐκ ὀρθῶς φησὶν ἄρματι χρῆσασθαι Διονύσιος. Ταρκύνιον γὰρ ἱστοροῦσι τὸν Δημαράτου τῶν βασιλέων πρῶτον εἰς τοῦτο τὸ σχῆμα καὶ τὸν ὄγκον 25
 ἐξᾶραι τοὺς θριάμβους· ἕτεροι δὲ πρῶτον ἐφ' ἄρματος θριαμβεῦσαι Ποπλικόλαν. Τοῦ δὲ Ῥωμύλου τὰς εἰκόνας ὀρᾶν ἔστιν ἐν Ῥώμῃ τὰς τροπαιοφόρους πεζᾶς ἀπάσας.
 XVII. Μετὰ δὲ τὴν Κενινητῶν ἄλωσιν ἔτι τῶν ἄλλων Σαβίνων ἐν παρασκευαῖς ὄντων συνέστησαν οἱ 30
 Φιδήνην καὶ Κρουστουμέριον καὶ Ἀντέμναν οἰκοῦντες ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους· καὶ μάχης γενομένης ἠττηθέντες

ὁμοίως, τὰς τε πόλεις Ῥωμύλῳ παρήκαν ἑλεῖν καὶ τὴν
 χώραν δάσασθαι καὶ μετοικίσει σφᾶς αὐτοὺς εἰς Ῥώ-
 μην. Ὁ δὲ Ῥωμύλος τὴν μὲν ἄλλην κατένειμε χώραν
 τοῖς πολίταις, ὅσην δ' εἶχον οἱ τῶν ἠρπασμένων παρ-
 5 θένων πατέρες, αὐτοὺς ἔχειν ἐκείνους εἶσεν. Ἐπὶ
 τούτοις βαρέως φέροντες οἱ λοιποὶ Σαβῖνοι Τάτιον
 ἀποδείξαντες στρατηγὸν ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐστράτευσαν·
 ἦν δὲ δυσπρόσοδος ἡ πόλις ἔχουσα πρόβλημα τὸ νῦν
 Καπιτώλιον, ἐν ᾧ φρουρὰ καθειστήκει καὶ Ταρπηῖος
 10 ἠγεμὼν αὐτῆς, οὐχὶ Ταρπηῖα παρθένος, ὡς ἔνιοι λέ-
 γουσι, εὐήθη τὸν Ῥωμύλον ἀποδεικνύοντες· ἀλλὰ
 θυγάτηρ ἡ Ταρπηῖα τοῦ ἄρχοντος οὕσα προὔδωκε τοῖς
 Σαβῖνοις, ἐπιθυμήσασα τῶν χρυσῶν βραχιονιστήρων,
 οὓς εἶδε περικειμένους, καὶ ἤτησε μισθὸν τῆς προδο- 28
 15 σίας ἃ φοροῖεν ἐν ταῖς ἀριστεραῖς χερσὶ. Συνθεμένου
 δὲ τοῦ Τατίου, νύκτωρ ἀνοιξάσα πύλην μίαν ἐδέξατο
 τοὺς Σαβῖνους. Οὐ μόνος οὖν, ὡς εἰκεν, Ἀντίγονος
 ἔφη προδιδόντας μὲν φιλεῖν, προδεδωκότας δὲ μισεῖν,
 οὐδὲ Καῖσαρ, εἰπὼν ἐπὶ τοῦ Θρακὸς Ῥυμιτάλκου,
 20 φιλεῖν μὲν προδοσίαν, προδότην δὲ μισεῖν· ἀλλὰ
 κοινόν τι τοῦτο πάθος ἐστὶ πρὸς τοὺς πονηροὺς τοῖς
 δεομένοις αὐτῶν, ὥσπερ ἰοῦ καὶ χολῆς ἐνίων θηρίων
 δέονται· τὴν γὰρ χρεῖαν ὅτε λαμβάνουσιν ἀγαπῶντες,
 ἐχθαίρουσι τὴν κακίαν ὅταν τύχωσι. Τοῦτο καὶ πρὸς
 25 τὴν Ταρπηῖαν τότε παθῶν ὁ Τάτιος ἐκέλευσε μεμνη-
 μένους τῶν ὁμολογιῶν τοὺς Σαβῖνους μηδενὸς αὐτῆ
 φθονεῖν ὧν ἐν ταῖς ἀριστεραῖς ἔχουσι. Καὶ πρῶτος
 ἅμα τὸν βραχιονιστήρα τῆς χειρὸς περιελῶν καὶ τὸν
 θυρεὸν ἐπέρριψε. Πάντων δὲ αὐτὸ ποιοῦντων βαλλο-
 30 μένη τε τῷ χρυσῷ καὶ καταχωσθεῖσα τοῖς θυρεοῖς ὑπὸ
 πλήθους καὶ βάρους ἀπέθανεν. Ἐάλω δὲ καὶ Ταρπηῖος
 προδοσίας ὑπὸ Ῥωμύλου διωχθεὶς, ὡς Ἰόβας φησὶ

Γάλβαν Σουλπίκιον ἱστορεῖν. Τῶν δ' ἄλλα περὶ Ταρ-
 πηῖας λεγόντων ἀπίθανοι μὲν εἰσιν οἱ Τατίου θυγα-
 τέρα τοῦ ἠγεμόνος τῶν Σαβῖνων οὕσαν αὐτὴν, Ῥω-
 μύλῳ δὲ βία συνοικοῦσαν, ἱστοροῦντες ταῦτα ποιῆσαι
 καὶ παθεῖν ὑπὲρ τοῦ πατρός· ὧν καὶ Ἀντίγονός ἐστι. ὁ
 Σιμύλος δ' ὁ ποιητὴς καὶ παντάπασι ληρεῖ μὴ Σαβί-
 νοις οἰόμενος, ἀλλὰ Κελτοῖς τὴν Ταρπηῖαν προδοῦναι
 τὸ Καπιτώλιον ἐρασθεῖσαν αὐτῶν τοῦ βασιλέως. Λέγει
 δὲ ταῦτα·

Ἡ δ' ἀγγοῦ Τάρπεια παρὰ Καπιτώλιον αἶπος 10
 ναίουσα Ῥώμης ἔπλετο τειχολέτις,

Κελτῶν ἢ στέρξασα γαμήλια λέκτρα γενέσθαι
 σκηπτούχῳ πατέρων οὐκ ἐφύλαξε δόμους.

Καὶ μετ' ὀλίγα περὶ τῆς τελευταίας·

Τὴν δ' οὐτάρ Βοῖοί τε καὶ ἔθνεα μυρία Κελτῶν 15
 κηράμενοι ρεῖθρων ἐντὸς ἔθεντο Πάδου·

ὄπλα δ' ἐπιπροβαλόντες ἀρειμανέων ἀπὸ χειρῶν
 κούρη ἐπὶ στυγερῇ κόσμον ἔθεντο φόνου.

XVIII. Τῆς μέντοι Ταρπηῖας ἐκεῖ ταφείσης ὁ λόφος
 ἀνομάζετο Ταρπηῖος, ἄχρι οὗ Ταρκυνίου βασιλέως 20
 Διὰ τὸν τόπον καθιεροῦντος ἅμα τε τὰ λείψανα μετη-
 νέχθη καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ταρπηῖας ἐξέλιπε. Πλὴν πέ-
 τραν ἔτι νῦν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ Ταρπηῖαν καλοῦσιν, ἀφ'
 ἧς ἐρρίπτουν τοὺς κακούργους. Ἐχομένης δὲ τῆς
 ἄκρας ὑπὸ τῶν Σαβῖνων ὅ τε Ῥωμύλος ὑπ' ὀργῆς εἰς 25
 μάχην αὐτοὺς προῦκαλεῖτο καὶ ὁ Τάτιος ἐθάρρει, καρ-
 τεράν, εἰ βιασθεῖεν, ἀναχώρησιν ὁρῶν αὐτοῖς ὑπάρ-
 χουσαν. Ὁ γὰρ μεταξὺ τόπος, ἐν ᾧ συμπίπτειν ἐμελ-
 λον, ὑπὸ πολλῶν λόφων περιεχόμενος ἀγῶνα μὲν
 ὄξυν ἐδόκει καὶ χαλεπὸν ὑπὸ δυσχωρίας ἀμφοτέροις 30
 παρέξειν, φυχὰς δὲ καὶ διώξεις ἐν στενῷ βραχείας.
 Ἐτυχε δὲ τοῦ ποταμοῦ λιμνάσαντος οὐ πολλαῖς πρό-

τερον ἡμέραις ἐγκαταλείφθαι τέλμα βαθὺ καὶ τυ-
 φλὸν ἐν τόποις ἐπιπέδοις κατὰ τὴν νῦν οὖσαν ἀγορὰν·
 ὅθεν οὐκ ἦν ὄψι προόδηλον, οὐδ' εὐφύλακτον, ἄλλως
 δὲ χαλεπὸν καὶ ὑπουλον. Ἐπὶ τοῦτο τοῖς Σαβίνοις
 5 ἀπειρία φερομένοις εὐτύχημα γίγνεται. Κούρτιος γὰρ
 ἀνὴρ ἐπιφανής, δόξη καὶ φρονήματι γαῦρος, ἵπποι
 ἔχων πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ἐχώρει· δεξαμένου δὲ τοῦ
 βαράθρου τὸν ἵππον ἄχρι μὲν τινος ἐπειράτο πληγῇ
 καὶ παρακελεύσει χρώμενος ἐξελαύνειν, ὡς δ' ἦν
 10 ἀμήχανον, ἔασας τὸν ἵππον ἑαυτὸν ἔσωξεν. Ὁ μὲν οὖν
 τόπος δι' ἐκείνον ἐτι νῦν Κούρτιος λάκκος ὀνομάζεται·
 φυλαζάμενοι δὲ τὸν κίνδυνον οἱ Σαβίνοι μάχην καρ-
 τεράν ἐμαχέσαντο κρίσιν οὐ λαβοῦσαν, καίτοι πολλῶν
 πεσόντων, ἐν οἷς ἦν καὶ Ὀστίλιος. Τοῦτον Ἐρσιλίαν 29
 15 ἄνδρα καὶ πάππον Ὀστιλίου τοῦ μετὰ Νομᾶν βασιλευ-
 σαντος γενέσθαι λέγουσιν. Αὐτῶν δὲ πολλῶν ἀγῶνων
 ἐν βραχεῖ συνισταμένων, ὡς εἰκόσ, ἐνὸς μάλιστα τοῦ
 τελευταίου μνημονεύουσιν, ἐν ᾧ Ῥωμύλου τὴν κεφα-
 λὴν πληγέντος λίθῳ καὶ πεσεῖν ὀλίγον δεήσαντος τοῦ
 20 τ' ἀντέχειν ὑφεμένου τοῖς Σαβίνοις ἐνέδωκαν οἱ Ῥω-
 μαῖοι καὶ φυγῇ πρὸς τὸ Παλάτιον ἐχώρουν ἐξωθού-
 μενοι τῶν ἐπιπέδων. Ἦδη δὲ ὁ Ῥωμύλος ἐκ τῆς πλη-
 γῆς ἀναφέρων ἐβούλετο μὲν εἰς τὰ ὄπλα χωρεῖν τοῖς
 φεύγουσιν ἐναντίως, καὶ μέγα βοᾶν ἴστασθαι καὶ μά-
 25 χεσθαι παρεκάλει. Πολλῆς δὲ τῆς φυγῆς αὐτῷ περι-
 χεομένης καὶ μηδενὸς ἀναστρέφειν τολμῶντος, ἀνατεί-
 νας εἰς οὐρανὸν τὰς χεῖρας εὐξάτο τῷ Διὶ στῆσαι τὸ
 στράτευμα καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα πεσόντα μὴ
 περιιδεῖν, ἀλλ' ὀρθῶσαι. Γενομένης δὲ τῆς εὐχῆς
 30 αἰδῶς τε τοῦ βασιλέως ἔσχε πολλοὺς καὶ θάρσος ἐκ
 μεταβολῆς παρέστη τοῖς φεύγουσιν. Ἔστησαν οὖν
 πρῶτον οὐ νῦν ὁ τοῦ Διὸς τοῦ Στάτορος ἴδρυνται

νεῶς, ὃν ἐπιστάσιον ἂν τις ἐρμηνεύσειεν· εἶτα συν-
 ασπίσαντες πάλιν ἔωσαν ὀπίσω τοὺς Σαβίνους ἐπὶ
 τὴν νῦν Ῥήγιαν προσαγορευομένην καὶ τὸ τῆς Ἐστίας
 ἱερόν.

XIX. Ἐνταῦθα δ' αὐτοὺς ὥσπερ ἐξ ὑπαρχῆς μά- 5
 χεσθαι παρασκευαζομένους ἐπέσχε δεινὸν ἰδεῖν θέαμα
 καὶ λόγου κρείττων ὄψις. Αἱ γὰρ ἠρπασμένοι θυγα-
 τέρες τῶν Σαβίνων ὠφθησαν ἀλλαχόθεν ἄλλαι μετὰ
 βοῆς καὶ ὀλολυγμοῦ διὰ τῶν ὄπλων φερόμεναι καὶ
 τῶν νεκρῶν, ὥσπερ ἐκ θεοῦ κάτοχοι, πρὸς τε τοὺς 10
 ἄνδρας αὐτῶν καὶ τοὺς πατέρας, αἱ μὲν παιδία κομί-
 ζουσαι νήπια πρὸς ταῖς ἀγκάλαις, αἱ δὲ τὴν κόμην
 προῖσχύμεναι λελυμένην, πᾶσαι δ' ἀνακαλούμεναι τοῖς
 φιλιτάτοις ὀνόμασι ποτὲ μὲν τοὺς Σαβίνους, ποτὲ δὲ
 τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπεκλάσθησαν οὖν ἀμφοτέροι καὶ 15
 διέσχον αὐταῖς ἐν μέσῳ καταστῆναι τῆς παρατάξεως·
 καὶ κλαυθμὸς ἅμα διὰ πάντων ἐχώρει καὶ πολὺς οἶκτος
 ἦν πρὸς τε τὴν ὄψιν καὶ τοὺς λόγους ἐτι μᾶλλον, εἰς
 ἱκεσίαν καὶ δέησιν ἐκ δικαιολογίας καὶ παρησίας τε-
 λευτῶντας. „Τί γὰρ (ἔφασαν) ὑμᾶς δεινὸν ἢ λυπηρὸν 20
 ἐργασάμεναι, τὰ μὲν ἤδη πεπόνθαμεν, τὰ δὲ πάσχο-
 μεν τῶν σχετλίων κακῶν; Ἠρπάσθημεν ὑπὸ τῶν νῦν
 ἐχόντων βία καὶ παρανόμως, ἠρπασθεῖσαι δ' ἡμελή-
 θημεν ὑπ' ἀδελφῶν καὶ πατέρων καὶ οἰκείων χρόνον
 τοσοῦτον, ὅσος ἡμᾶς πρὸς τὰ ἐχθίστα κεράσας ταῖς 25
 μεγίσταις ἀνάγκαις πεποίηκε νῦν ὑπὲρ τῶν βιασαμέ-
 νων καὶ παρανομησάντων δεδιέναι μαχομένων καὶ
 κλαίειν θνησκόντων. Οὐ γὰρ ἤλθετε τιμωρήσοντες
 ἡμῖν παρθένους οὔσαις ἐπὶ τοὺς ἀδικοῦντας, ἀλλὰ
 νῦν ἀνδρῶν ἀποσπᾶτε γαμετὰς καὶ τέκνων μητέρας, 30
 οἰκτροτέραν βοήθειαν ἐκείνης τῆς ἀμελείας καὶ προ-
 δοσίας βοηθοῦντες ἡμῖν ταῖς ἀθλίαις. Τοιαῦτα μὲν

ἠγαπήθημεν ὑπὸ τούτων, τοιαῦτα δὲ ὑφ' ὑμῶν ἐλεού-
μεθα. Καὶ γὰρ εἰ δι' ἄλλην αἰτίαν ἐμάχεσθε, παύσα-
σθαι δι' ἡμᾶς πενθεροὺς γεγυνοῦσας καὶ πάππους καὶ
οἰκείους ὄντας ἐχρήν. Εἰ δ' ὑπὲρ ἡμῶν ὁ πόλεμος
5 ἔστι, κομίσασθε ἡμᾶς μετὰ γαμβρῶν καὶ τέκνων καὶ
ἀπόδοτε ἡμῖν πατέρας καὶ οἰκείους, μηδὲ ἀφέλησθε
παῖδας καὶ ἄνδρας. Ἰκετεύομεν ὑμᾶς μὴ πάλιν αἰχμά-
λωτοι γενέσθαι. Τοιαῦτα πολλὰ τῆς Ἐρσιλίας προα-
γορευούσης καὶ τῶν ἄλλων δεομένων ἐπεισθήσαν
10 ἄνοχαι καὶ συνῆλθον εἰς λόγους οἱ ἡγεμόνες. Αἱ δὲ
γυναῖκες ἐν τούτῳ τοῖς πατράσι καὶ τοῖς ἀδελφοῖς τοὺς
ἄνδρας προσῆγον καὶ τέκνα, προσέφερόν τε τροφήν
καὶ ποτὸν τοῖς δεομένοις καὶ τοὺς τετραμένους ἐθε-
ράπευον οἰκαδεκομίζουσαι· καὶ παρεῖχον ὄραν ἀρχού-
15 σας μὲν αὐτὰς τοῦ οἴκου, προσέχοντας δὲ τοὺς ἄνδρας
αὐταῖς καὶ μετ' εὐνοίας τιμὴν ἅπασαν νέμοντας. Ἐκ
τούτου συντίθενται τῶν μὲν γυναικῶν τὰς βουλομέ- 30
νας συνοικεῖν τοῖς ἔχουσιν, ὥσπερ εἴρηται, παντὸς
ἔργου καὶ πάσης λατρείας πλὴν θαλασσίας ἀφειμένας·
20 οἰκεῖν δὲ κοινῇ τὴν πόλιν Ῥωμαίους καὶ Σαβίνους,
καὶ καλεῖσθαι μὲν Ῥώμην ἐπὶ Ῥωμύλῳ τὴν πόλιν,
Κυρίτας δὲ Ῥωμαίους ἅπαντας ἐπὶ τῇ Τατίου πατρίδι,
βασιλεύειν δὲ κοινῇ καὶ στρατηγεῖν ἀμφοτέρους. Ὅπου
δὲ ταῦτα συνέθεντο μέχρι νῦν Κομίτιον καλεῖται·
25 κομίτρε γὰρ Ῥωμαῖοι τὸ συνέλθειν καλοῦσι.

XX. Διπλασιασθείσης δὲ τῆς πόλεως, ἑκατὸν μὲν
ἐκ Σαβίνων πατρίοι προσκατελέχθησαν, αἱ δὲ λε-
γεῶνες ἐγένοντο πεζῶν μὲν ἑξακισχιλίων, ἰππέων δὲ
ἑξακοσίων. Φυλὰς δὲ τρεῖς καταστήσαντες ὠνόμασαν
30 τοὺς μὲν ἀπὸ Ῥωμύλου Ῥαμνήσης, τοὺς δὲ ἀπὸ Τατίου
Τατήσης· τρίτους δὲ Λουκερήσης διὰ τὸ ἄλσος, εἰς
ὃ πολλοὶ καταφυγόντες, ἀσυλίας δεδομένης, τοῦ πολι-

τεύματος μετέσχον· τὰ δ' ἄλση λούκους ὀνομάζουσιν.
Ὅτι δ' ἦσαν αἱ φυλαὶ τοσαῦται, τοῦνομα μαρτυρεῖ·
τρίβους γὰρ ἔτι νῦν τὰς φυλὰς καλοῦσι, καὶ τριβού-
νους τοὺς φυλάρχους. Ἐκάστη δὲ φυλὴ δέκα φρατρίας
εἶχεν, ὥς ἐνιοὶ λέγουσιν ἐπωνύμους εἶναι ἐκείνων τῶν
5 γυναικῶν. Τοῦτο δὲ δοκεῖ ψεῦδος εἶναι· πολλὰ γὰρ
ἔχουσιν ἀπὸ χωρίων τὰς προσηγορίας. Ἄλλα μέντοι
πολλὰ ταῖς γυναιξίν εἰς τιμὴν ἀπέδωκαν, ὧν καὶ ταῦτά
ἔστιν· ἐξίστασθαι μὲν ὁδοῦ βαδιζούσαις, αἰσχρὸν δὲ
μηδένα μηδὲν εἰπεῖν παρούσης γυναικός, μηδ' ὄφθῃ- 10
ναι γυμνόν, ἢ δίκην φεύγειν παρὰ τοῖς ἐπὶ τῶν φου-
κῶν καθεστῶσι, φορεῖν δὲ καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν τὴν
καλουμένην βοῦλλαν ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὅμοιον πομ-
φόλυγι περιδέρραιόν τι καὶ περιπόρφυρον. Ἐβου-
λεύοντο δὲ οἱ βασιλεῖς οὐκ εὐθύς ἐν κοινῷ μετ' ἄλλῃ- 15
λων, ἀλλ' ἑκάτερος πρότερον ἰδίᾳ μετὰ τῶν ἑκατόν,
εἶτα οὕτως εἰς ταῦτόν ἅπαντας συνῆγον. Ὄικει δὲ
Τάτιος μὲν ὅπου νῦν ὁ τῆς Μουήτης ναὸς ἔστι, Ῥω-
μύλος δὲ παρὰ τοὺς λεγομένους βαθμοὺς καλῆς ἀκτῆς.
Οὗτοι δὲ εἰσὶ περὶ τὴν εἰς τὸν ἰππόδρομον τὸν μέγαν 20
ἐκ Παλατίου κατάβασιν. Ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν κρᾶνειαν
ἔφασαν τὴν ἱερὰν γερονέαι, μυθολογοῦντες, ὅτι πει-
ρώμενος ὁ Ῥωμύλος αὐτοῦ λόγχην ἀκοντίσειεν ἀπὸ
τοῦ Ἄουεντίου τὸ ξυστὸν ἔχουσαν κρᾶνείας· κατα-
δύσης δὲ τῆς αἰχμῆς εἰς βάθος, ἀνασπάσαι μὲν οὐδεὶς 25
πειρωμένων πολλῶν ἰσχυσε, τὸ δὲ ξύλον ἔστεξευ ἢ γῆ
ζώφυτος οὔσα καὶ βλαστὸς ἀνήκε καὶ στέλεχος εὐμέ-
γεθες κρᾶνείας ἔθραψε. Τοῦτο δ' οἱ μετὰ Ῥωμύλου
ὡς ὃν τι τῶν ἀγιοτάτων ἱερῶν φυλάττοντες καὶ σεβό-
30 μνοι περιετείχισαν. Ὅτω δὲ προσιόντι δόξεις μὴ θα-
λερὸν εἶναι μηδὲ χλωρόν, ἀλλ' οἷον ἀτροφεῖν καὶ
φθίνειν, ὁ μὲν εὐθύς ἔφραζε κρᾶνγῆ τοῖς προστυγγά-

νουσιν, οἱ δ' ὥσπερ ἐμπρησμῷ βοηθοῦντες, ἐβόων ὕδωρ καὶ συνέτρεχον πανταχόθεν ἀγγεῖα πλήρη κομίζοντες ἐπὶ τὸν τόπον. Γαίου δὲ Καίσαρος, ὡς φασί, τὰς ἀναβάσεις ἐπισκευάζοντος καὶ τῶν τεχνιτῶν πε-
5 ριορυτιόντων τὰ πλησίον, ἔλαθον αἱ ῥίξαι κακωθεῖσαι παντάπασιν καὶ τὸ φυτὸν ἐμαράνθη.

XXI. Μήνας μὲν οὖν οἱ Σαβῖνοι τοὺς Ῥωμαίων ἐδέξαντο, καὶ περὶ αὐτῶν ὅσα καλῶς εἶχεν ἐν τῷ Νομῶ βίῳ γέγραπται· θυρεοῖς δὲ τοῖς ἐκείνων ὁ Ῥωμύλος
10 ἐχρήσατο καὶ μετέβαλε τὸν ὀπλισμὸν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν Ῥωμαίων, Ἀργολικὰς πρότερον ἀσπίδας φορούντων. Ἐορτῶν δὲ καὶ θυσιῶν ἀλλήλοις μετεῖχον, ἃς μὲν ἤγε τὰ γένη πρότερον οὐκ ἀνελόντες, ἑτέρας δὲ θέμενοι καινάς, ὧν ἡ τε τῶν Ματρωναλίων ἐστὶ, δοθεῖσα
15 ταῖς γυναιξίν ἐπὶ τῇ τοῦ πολέμου καταλύσει, καὶ ἡ τῶν Καρμενταλίων. Τὴν δὲ Καρμένταν οἴονται τινες μοῖραν εἶναι κυρίαν ἀνδρῶπων γενέσεως· διὸ καὶ τιμῶσιν αὐτὴν αἱ μητέρες. Οἱ δὲ τὴν τοῦ Εὐάνδρου τοῦ Ἀρκάδος γυναικῆ, μαντικὴν τινα καὶ φοιβαστικὴν
20 ἐμμέτρων χρησμῶν γενομένην, Καρμένταν ἐπονομάσθησαν (τὰ γὰρ ἔπη κάρμινα καλοῦσι). Νικοστράτη δὲ ἦν ὄνομα κύριον αὐτῇ. Καὶ τοῦτο μὲν ὁμολογεῖται· τὴν δὲ Καρμένταν ἔνιοι πιθανώτερον ἀφερμηνεύουσιν οἷον ἐστερημένην νοῦ διὰ τὰς ἐν τοῖς ἐνθουσια-
25 σμοῖς παραφροσύνας. Τὸ μὲν γὰρ στέρεσθαι καρῆρε, μέντεμ δὲ τὸν νοῦν ὀνομάζουσι. Περὶ δὲ τῶν Παριλίων προείρηται. Τὰ δὲ Λουπερκάλια τῷ μὲν χρόνῳ δόξειεν ἂν εἶναι καθάρσια· δρᾶται γὰρ ἐν ἡμέραις ἀποφράσι τοῦ Φεβρουαρίου μηνός, ὃν καθάρσιον ἂν
30 τις ἐρμηνεύσειε, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ παλαιὸν ἐκάλουν Φεβράτην· τοῦνομα δὲ τῆς ἐορτῆς ἑλληνιστὶ σημαίνει Λύκαια, καὶ δοκεῖ διὰ τοῦτο παμπάλαιος ἀπ'

Ἀρκάδων εἶναι τῶν περὶ Εὐάνδρον. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν κοινόν ἐστι· δύναται γὰρ ἀπὸ τῆς λυκαίνης γεγονέναι τοῦνομα. Καὶ γὰρ ἀρχομένους τῆς περιδρομῆς τοὺς Λουπέρκους ὀρῶμεν ἐντεῦθεν ὅπου τὸν Ῥωμύλον ἐκτεθῆναι λέγουσι. Τὰ δὲ δρώμενα τὴν αἰτίαν ποιεῖ
5 δυστόπαστον· σφάττουσι γὰρ αἴγας, εἶτα μειρακίων δυοῖν ἀπὸ γένους προσαχθέντων αὐτοῖς, οἱ μὲν ἡμαγμένη μαχαίρα τοῦ μετώπου θιγγάνουσιν, ἕτεροι δ' ἀπομάττουσιν εὐθύς, ἔριον βεβρεγμένον γάλακτι προσφέροντες. Γελᾶν δὲ δεῖ τὰ μειράκια μετὰ τὴν ἀπόμαξιν.
10 Ἐκ δὲ τούτου τὰ δέσματα τῶν αἰγῶν κατατεμόντες διαθέουσιν ἐν περιζώσμασι γυμνοί, τοῖς σκύτεσι τὸν ἐμποδῶν παίοντες. Αἱ δ' ἐν ἡλικίᾳ γυναῖκες οὐ φεύγουσι τὸ παῖεσθαι, νομίζουσαι πρὸς εὐτοκίαν καὶ κύνειν
15 συνεργεῖν. Ἴδιον δὲ τῆς ἐορτῆς τὸ καὶ κύνειν τοὺς Λουπέρκους. Βούτας δὲ τις αἰτίας μυθώδεις ἐν ἐλεγείοις περὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀναγράφων φησὶ τοῦ Ἀμουλλίου τοὺς περὶ τὸν Ῥωμύλον κρατήσαντας ἐλθεῖν δρόμῳ μετὰ χαρᾶς ἐπὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ νηπίοις οὐσιν αὐτοῖς ἡ λύκαινα θηλὴν ὑπέσχε, καὶ μίμημα τοῦ τε
20 δρόμου τὴν ἐορτὴν ἀγεσθαι καὶ τρέχειν τοὺς ἀπὸ γένους τοὺς

Ἐμποδίους τύπτοντας, ὅπως τότε φάσγαν' ἔχοντες
ἐξ Ἄλβης ἔθειον Ῥωμύλος ἠδὲ Ῥέμος.

Καὶ τὸ μὲν ξίφος ἡμαγμένον προσφέρεσθαι τῷ μετώπῳ
25 τοῦ τότε φόνου καὶ κινδύνου σύμβολον, τὴν δὲ διὰ τοῦ γάλακτος ἀποκάθαρσιν ὑπόμνημα τῆς τροφῆς αὐτῶν εἶναι. Γάιος δὲ Ἀκίλιος ἱστορεῖ πρὸ τῆς κτίσεως τὰ θρέμματα τῶν περὶ τὸν Ῥωμύλον ἀφανῆ γενέσθαι· τοὺς δὲ τῷ Φάνῳ προσευξαμένους ἐκδραμεῖν γυ-
30 μνοὺς ἐπὶ τὴν ζήτησιν, ὅπως ὑπὸ τοῦ ἰδρωτός μὴ ἐνοχλοῖντο· καὶ διὰ τοῦτο γυμνοὺς περιτρέχειν τοὺς Λου-

πέρκους. Τὸν δὲ κύνα φαίη τις ἄν, εἰ μὲν ἢ θυσία καθαρός ἐστι, θύεσθαι καθαρσίῳ χρωμένων αὐτῷ· καὶ γὰρ Ἕλληνες ἐν τε τοῖς καθαρσίοις σκύλακας ἐκφέρουσι καὶ πολλαχοῦ χρωῶνται τοῖς λεγομένοις περι-
5 σκυλακισμοῖς· εἰ δὲ τῇ λυκαίνῃ χαριστήρια ταῦτα καὶ τροφεία καὶ σωτήρια Ῥωμύλου τελοῦσιν, οὐκ ἀτόπως ὁ κύων σφάττεται· λύκοις γὰρ ἐστὶ πολέμιος· εἰ μὴ νῆ Δία κολάζεται τὸ ζῶον ὡς παρενοχλοῦν τοὺς Λου-
πέρκους ὅταν περιθέωσι.

10 XXII. Λέγεται δὲ καὶ τὴν περὶ τὸ πῦρ ἀγιστεῖαν Ῥωμύλον καταστήσει πρῶτον, ἀποδείξαντα παρθένους ἱεράς Ἐστιάδας προσαγορευομένας. Οἱ δὲ τοῦτο μὲν εἰς Νομᾶν ἀναφέρουσι, τὰ δ' ἄλλα τὸν Ῥωμύλον θεο-
σεβῆ διαφερόντως, ἐτι δὲ μαντικὸν ἱστοροῦσι γενέ-
15 σθαι, καὶ φορεῖν ἐπὶ μαντικῇ τὸ καλούμενον λίτνον, ἐστὶ δὲ καμπύλη ῥάβδος, ἣ τὰ πλινθία καθεζομένους ἐπ' οἰωνῶν διαγράφειν. Τοῦτο δ' ἐν Παλατίῳ φυλατ-
τόμενον ἀφανισθῆναι περὶ τὰ Κελτικὰ τῆς πόλεως ἀλούσης· εἶτα μέντοι τῶν βαρβάρων ἐκπεσόντων εὗρε-
20 θῆναι κατὰ τέφρας βαθείας ἀπαθῆς ὑπὸ τοῦ πυρός ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀπολωλόσι καὶ διεφθαρμένοις. Ἔθηκε δὲ καὶ νόμους τινάς, ὧν σφοδρὸς μὲν ἐστὶν ὁ γυναικὶ μὴ διδοῦς ἀπολείπειν ἄνδρα, γυναῖκα δὲ διδοῦς ἐκβα-
λεῖν ἐπὶ φαρμακείᾳ τέκνων ἢ κλειδῶν ὑποβολῇ καὶ 32
25 μοιχευθεῖσαν· εἰ δ' ἄλλως τις ἀποπέμψαιτο, τῆς οὐ-
σίας αὐτοῦ τὸ μὲν τῆς γυναικὸς εἶναι, τὸ δὲ τῆς Δήμη-
τρος ἱερὸν κελεύων· τὸν δ' ἀποδόμενον γυναῖκα θύεσθαι χθονίοις θεοῖς. Ἴδιον δὲ τὸ μηδεμίαν δίκην κατὰ πατροκτόνων ὀρίσαντα πᾶσαν ἀνδροφονίαν πα-
30 τροκτονίαν προσειπεῖν, ὡς τούτου μὲν ὄντος ἐνα-
γοῦς, ἐκείνου δὲ ἀδυνάτου. Καὶ μέχρι χρόνων πολλῶν ἔδοξεν ὀρθῶς ἀπογνῶναι τὴν τοιαύτην ἀδικίαν· οὐ-

δεῖς γὰρ ἔδρασε τοιοῦτον οὐδὲν ἐν Ῥώμῃ σχεδὸν ἐτῶν ἑξακοσίων διαγενομένων, ἀλλὰ πρῶτος μετὰ τὸν Ἄννιβιακὸν πόλεμον ἱστορεῖται Λεύκιος Ὅστιος πα-
τροκτόνος γενέσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν ἰκανὰ περὶ τούτων. 5

XXIII. Ἐτεῖ δὲ πέμπτῳ τῆς Τατίου βασιλείας οἰκεῖοί τινες αὐτοῦ καὶ συγγενεῖς πρέσβειν ἀπὸ Λαυρέντου βαδίζουσιν εἰς Ῥώμην ἐντυχόντες καθ' ὁδὸν ἐπεχείρουν ἀφαιρεῖσθαι τὰ χρήματα βία καὶ μὴ προεμένους, ἀλλ' ἀμνηνομένους ἀνεῖλον. Ἔργου δὲ 10
δεινοῦ τολμηθέντος, ὁ μὲν Ῥωμύλος εὐθύς δεῖν ᾤετο κολάζεσθαι τοὺς ἀδικήσαντας, ὁ δὲ Τάτιος ἐξέκρουε καὶ παρήγε. Καὶ τοῦτο μόνον αὐτοῖς ὑπῆρξεν αἴτιον ἐμφανοῦς διαφορᾶς· τὰ δ' ἄλλα κατακοσμοῦντες ἑαυ-
τοὺς ὡς ἐνὶ μάλιστα κοινῶς ἐχρῶντο καὶ μεθ' ὁμονοίας 15
τοῖς πράγμασιν. Οἱ δὲ τῶν ἀνηρημένων οἰκεῖοι πάσης ἐξειργόμενοι δίκης νομίμου διὰ τὸν Τάτιον ἀποκτι-
νύουσιν αὐτὸν ἐν Λαβινίῳ θύοντα μετὰ Ῥωμύλου προσπεσόντες, τὸν δὲ Ῥωμύλον ὡς δίκαιον ἄνδρα προὔπεμψαν εὐφημοῦντες. Ὁ δὲ τὸ μὲν σῶμα τοῦ 20
Τατίου κομίσας ἐντίμως ἔθαψε, καὶ κεῖται περὶ τὸ κα-
λούμενον Ἀρμιλούστριον ἐν Ἀουεντίνῳ, τῆς δὲ δίκης τοῦ φόνου παντάπασιν ἠμέλησεν. Ἐνιοὶ δὲ τῶν συγ-
γραφέων ἱστοροῦσι τὴν μὲν πόλιν τῶν Λαυρεντίων φοβηθεῖσαν ἐκιδιδόναί τοὺς αὐτόχειρας Τατίου, τὸν δὲ 25
Ῥωμύλον ἀφεῖναι φήσαντα φόνον φόνῳ λελύσθαι. Τοῦτο δὲ λόγον μὲν τινα παρέσχε καὶ ὑποψίαν, ὡς ἀσμένῳ γέγονεν αὐτῷ τὸ τοῦ συνάρχοντος ἀπαλλα-
γῆναι, τῶν δὲ πραγμάτων οὐδὲν διετάραξεν, οὐδὲ διε-
στασίασε τοὺς Σαβίνους, ἀλλ' οἱ μὲν εὐνοία τῇ πρὸς 30
αὐτόν, οἱ δὲ φόβος τῆς δυνάμεως, οἱ δ' ὡς θεῶν χρώ-
μενοι εἰς πᾶσαν εὐνοίαν θαυμάζοντες διετέλουν.

Ἐθαύμαζον δὲ πολλοὶ καὶ τῶν ἐκτὸς ἀνθρώπων τὸν Ῥωμύλον· οἱ δὲ προγενέστεροι Λατῖνοι πέμψαντες αὐτῷ φίλιαν ἐποιήσαντο καὶ συμμαχίαν. Φιδήνας δὲ εἶλεν, ἀστυγείτονα τῆς Ῥώμης πόλιν, ὡς μὲν ἐνιοὶ φα-
5 σιν, ἐξαίφνης τοὺς ἰππέας πέμψας καὶ κελεύσας ὑπο-
τεμεῖν τῶν πυλῶν τοὺς στρόφιγγας, εἶτα ἐπιφανεῖς αὐτὸς ἀπροσδοκῆτως· ἕτεροι δὲ λέγουσι προτέρους ἐκείνους ἐμβαλόντας ἐλάσασθαι τε λείαν καὶ καθυ-
βρίσαι πολλὰ τὴν χώραν καὶ τὸ προάστειον, ἐνέδρας
10 δὲ τὸν Ῥωμύλον θέμενον αὐτοῖς καὶ διαφθείραντα πολλοὺς λαβεῖν τὴν πόλιν. Οὐ μὴν ἀνεῖλεν οὐδὲ κατέσκαψεν, ἀλλὰ Ῥωμαίων ἐποίησεν ἀποικίαν δισχιλίους καὶ πεντακοσίους ἀποστείλας οἰκῆτορας εἰδοὺς Ἀφριλλίαις.

15 XXIV. Ἐκ τούτου λοιμὸς ἐπιπίπτει θανάτους μὲν αἰφνιδίους ἀνθρώποις ἀνευ νόσων ἐπιφέρων, ἀπτόμενος δὲ καὶ καρπῶν ἀφορίας καὶ θρεμμάτων ἀγονίας. Ἦσθη δὲ καὶ σταγόσιν αἵματος ἡ πόλις, ὥστε πολλὴν προσγενέσθαι τοῖς ἀναγκαίοις πάθεσι δεισιδαιμονίαν.
20 Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς τὸ Λαύρεντον οἰκοῦσιν ὅμοια συνέβαινε, ἤδη παντάπασιν ἐδόκει τῶν ἐπὶ Τατίῳ συγκεχυμένων δικαίων ἐπὶ τε τοῖς πρέσβεσι φονευθεῖσι μῆνιμα δαιμόνιον ἀμφοτέρας ἐλάτνειν τὰς πόλεις. Ἐκδοθέντων δὲ τῶν φονέων καὶ κολασθέντων παρ-
25 ἀμφοτέροις ἐλώφησεν ἐπιδήλως τὰ δεινά· καὶ καθαρμοῖς ὁ Ῥωμύλος ἤγγισε τὰς πόλεις, οὓς ἔτι νῦν ἰστοροῦσιν ἐπὶ τῆς Φερεντίνης πύλης συντελεῖσθαι. Πρὶν δὲ λῆξαι τὸν λοιμὸν ἐπέθεντο Καμέριοι Ῥωμαίοις καὶ
33 κατέδραμον τὴν χώραν ὡς ἀδυνάτων ἀμύνεσθαι διὰ τὸ πάθος. Εὐθύς οὖν ὁ Ῥωμύλος ἐστράτευσεν ἐπ' αὐτοὺς καὶ μάχῃ κρατήσας ἑξακισχιλίους ἀπέκτεινε· καὶ τὴν πόλιν ἐλών, τοὺς μὲν ἡμίσεις τῶν περιγενο-

μένων εἰς Ῥώμην ἐξώκισε, τῶν δ' ὑπομενόντων διπλασίους ἐκ Ῥώμης κατώκισεν εἰς τὴν Καμερίαν Σεξιλλίαις καλάνδαις. Τοσοῦτον αὐτῷ περιῆν πολιτῶν ἐκκαίδεκα ἔτη σχεδὸν οἰκοῦντι τὴν Ῥώμην. Ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις λαφύροις καὶ χαλκοῦν ἐκόμισε τέθριππον ἐκ Καμερίας· 5 τοῦτο δὲ ἀνέστησεν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἡφαίστου, ποιησάμενος ἑαυτὸν ὑπὸ Νίκης στεφανούμενον.

XXV. Οὕτω δὲ θωννυμένοις τοῖς πράγμασιν οἱ μὲν ἀσθενέστεροι τῶν προσοίκων ὑπεδύοντο καὶ τυγχάνου-
τες ἀδείας ἠγάπων· οἱ δὲ δυνατοὶ δεδιότες καὶ φθονοῦν-
10 τες οὐκ ᾔφοντο δεῖν περιορᾶν, ἀλλ' ἐνίστασθαι τῇ αὐξήσει καὶ κολοῦειν τὸν Ῥωμύλον. Πρῶτοι δὲ Τυρρητῶν Οὐήιοι, χώραν κεκτημένοι πολλὴν καὶ πόλιν μεγάλην οἰκοῦντες, ἀρχὴν ἐποιήσαντο πολέμου Φιδήνας ἀπαιτεῖν, ὡς προσήκουσαν αὐτοῖς. Τὸ δ' οὐκ ἄδικον ἦν μόνον, 15 ἀλλὰ καὶ γελοῖον, ὅτι κινδυνεύουσι τότε καὶ πολεμουμένοις οὐ προσαμύναντες, ἀλλ' ἐάσαντες ἀπολέσθαι τοὺς ἀνδρας, οἰκίας καὶ γῆν ἀπαιτοῦεν ἄλλων ἐχόντων. Καθυβρισθέντες οὖν ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου ἐν ταῖς ἀποκρίσεσι δίχα διεῖλλον ἑαυτούς, καὶ τῷ μὲν ἐπέκειντο τῷ Φιδητῶν 20 στρατεύματι, τῷ δὲ πρὸς Ῥωμύλον ἀπήντων. Πρὸς μὲν οὖν Φιδήναις δισχιλίους Ῥωμαίων κρατήσαντες ἀπέκτειναν, ὑπὸ Ῥωμύλου δὲ νικηθέντες ὑπὲρ ὀκτακισχιλίους ἀπέβαλον. Αὐτίς δὲ περὶ Φιδήνην ἐμαχέσαντο· καὶ τὸ μὲν πλεῖστον ἔργον αὐτοῦ Ῥωμύλου γενέσθαι, τέχνην 25 τε μετὰ τόλμης πᾶσαν ἐπιδειξαμένου ῥώμῃ τε καὶ ποδωκείᾳ πολὺν δόξαντος ἀνθρωπίνης κρείττονι κεχρηῆσθαι, πάντες ὁμολογοῦσι· τὸ δ' ὑπ' ἐνίων λεγόμενον κομιδῆ μυνθῶδές ἐστι, μᾶλλον δὲ ὅλως ἄπιστον, ὅτι μυρίων καὶ τετρακισχιλίων πεσόντων ὑπερημίσεις ἦσαν, οὓς αὐτὸς 30 ἰδίᾳ χειρὶ Ῥωμύλος ἐκτεινεν, ὅπου γε καὶ Μεσσήνιοι κόμπῳ χρησασθαι δοκοῦσι περὶ Ἀριστομένους λέγοντες,
PLUT. VIT. I. 5

ὡς τρις ἑκατομόνια θύσειεν ἀπὸ Λακεδαιμονίων. Γε-
νομένης δὲ τῆς τροπῆς ἀφελὲς φεύγειν τοὺς περιόντας ὁ
Ῥωμύλος ἐπ' αὐτὴν ἐχώρει τὴν πόλιν· οἱ δ' οὐκ ἠνέ-
σχοντο μεγάλης συμφορᾶς γενομένης, ἀλλὰ δεηθέντες
5 ὁμολογίαν ἐποιήσαντο καὶ φιλίαν εἰς ἕτη ἑκατὸν, χώραν
τε πολλὴν προέμενοι τῆς ἑαυτῶν, ἣν Σεπτεμπίριον κα-
λοῦσιν, ὅπερ ἐστὶν ἑπταμόριον, καὶ τῶν παρὰ τὸν πο-
ταμὸν ἐκστάντες ἀλοπηγίων καὶ πεντήκοντα τῶν ἀρί-
στων ὁμήρους ἐγχειρίσαντες. Ἐθριάμβευσε δὲ καὶ ἀπὸ
10 τούτων εἰδοὺς Ὀκτωβρίαις, ἄλλους τε πολλοὺς αἰχμαλώ-
τους ἔχων καὶ τὸν ἡγεμόνα τῶν Οὐνίων, ἄνδρα πρεσβύ-
την, ἀφρόνως δόξαντα καὶ παρ' ἡλικίαν ἀπειρώς τοῖς
πράγμασι κεχρησθῆναι. Διὸ καὶ νῦν ἔτι θύοντες ἐπινίκια
γέροντα μὲν ἄγουσι δι' ἀγορᾶς εἰς Καπιτώλιον ἐν περι-
15 πορφύρῳ, βοῦλλαν αὐτῷ παιδικὴν ἄψαντες, κηρύττει δ'
ὁ κῆρυξ Σαρδιανούς ἀνίους. Τυρρηνοὶ γὰρ ἄποικοι
Σαρδιανῶν λέγονται, Τυρρηνικὴ δὲ πόλις οἱ Οὐνῆιοι.

XXVI. Τοῦτον ἔσχατον πόλεμον ὁ Ῥωμύλος ἐπολέ-
μησεν. Εἶθ' ὁ πολλοί, μᾶλλον δὲ πλὴν ὀλίγων πάσχουσι
20 πάντες οἱ μεγάλας καὶ παραλόγους ἀρθέντες εὐτυχίας
εἰς δύναμιν καὶ ὄγκον, οὐδ' αὐτὸς διέφυγε παθεῖν, ἀλλ'
ἐκτεταρρηκῶς τοῖς πράγμασι καὶ βαρυντέρῳ φρονήματι
χρῶμενος, ἐξίστατο τοῦ δημοτικοῦ, καὶ παρήλλαττεν εἰς
μοναρχίαν ἐπαχθῆ καὶ λυποῦσαν ἀπὸ τοῦ σχήματος προ-
25 τον, ᾧ κατεσχημάτιζεν ἑαυτόν. Ἀλουργῆ μὲν γὰρ ἐνε- 34
δύετο χιτῶνα καὶ τήβεννον ἐφόρει περιπόρφυρον, ἐν
θρόνῳ δ' ἀνακλίτῳ καθήμενος ἐχρημάτιζεν. Ἦσαν δὲ
περὶ αὐτὸν αἰεὶ τῶν νέων οἱ καλούμενοι Κέλερες ἀπὸ τῆς
περὶ τὰς ὑπουργίας ὀξύτητος. Ἐβιάδιζον δὲ πρόσθεν
30 ἕτεροι βακτηρίαις ἀνείργοντες τὸν ὄχλον, ὑπεξωσμένοι
δὲ ἱμάντας, ὥστε συνδεῖν εὐθύς οὓς προστάξειε. Τὸ δὲ
δῆσαι Λατῖνοι πάλαι μὲν λιγᾶρε, νῦν δὲ ἀλλιγᾶρε καλοῦ-

σιν· ὅθεν οἱ τε φάβδουχοι λικτώρεις αἶ τε φάβδοι βάκυλα
καλοῦνται διὰ τὸ χρῆσθαι τότε βακτηρίαις. Εἰκὸς δὲ
λικτώρεις ἐντιθεμένου τοῦ κάππα νῦν ὀνομάζεσθαι,
πρότερον [γὰρ] λιτώρεις, Ἑλληνιστὶ δὲ λειτουργούς
ὄντας. Αἰτίων γὰρ τὸ δημόσιον ἔτι νῦν Ἑλληνες καὶ
λατῶν τὸ πλῆθος ὀνομάζουσιν.

XXVII. Ἐπεὶ δὲ τοῦ πάππου Νομήτορος ἐν Ἄλβῃ
τελευτήσαντος αὐτῷ βασιλεύειν προσῆκον εἰς μέσον
ἔθηκε τὴν πολιτείαν δημαγωγῶν καὶ κατ' ἐνιαυτὸν
ἀπεδείκνυεν ἄρχοντα τοῖς Ἄλβανοῖς, ἐδίδαξε καὶ τοὺς 10
ἐν Ῥώμῃ δυνατοὺς ἀβασίλευτον ζητεῖν καὶ αὐτόνομον
πολιτείαν, ἀρχομένους ἐν μέρει καὶ ἄρχοντας. Οὐδὲ γὰρ
οἱ καλούμενοι πατρίκιοι πραγμάτων μετεῖχον, ἀλλ'
ὄνομα καὶ σχῆμα περιῆν ἐντιμον αὐτοῖς, ἔθους ἕνεκα
μᾶλλον ἢ γνώμης ἀθροισμένοις εἰς τὸ βουλευτήριον. 15
Εἶτα σιγῇ προστάττοντος ἠκροῶντο· καὶ τῷ πρότεροι
τὸ δεδογμένον ἐκείνῳ πυνθέσθαι τῶν πολλῶν πλέον
ἔχοντες ἀπηλλάττοντο. Καὶ τᾶλλα μὲν ἦν ἐλάττονα· τῆς
δὲ γῆς τὴν διορίκτητον αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ δασάμενος τοῖς
στρατιώταις καὶ τοὺς ὁμήρους τοῖς Οὐνῆιοις ἀποδοῦς, 20
οὔτε πεισθέντων οὔτε βουλομένων ἐκείνων, ἔδοξε κομιδῇ
τὴν γερούσιαν προπηλακίζειν. Ὅθεν εἰς ὑποψίαν καὶ
διαβολὴν ἐνέπεσε παραλόγως ἀφανισθέντος αὐτοῦ μετ'
ὀλίγου χρόνου. Ἐφανίσθη δὲ νῶναις Ἰουλίαις, ὡς νῦν
ὀνομάζουσιν, ὡς δὲ τότε, Κυντιλίαις, οὐδὲν εἰπεῖν βέ- 25
βαιον οὐδὲ ὁμολογούμενον πυνθέσθαι περὶ τῆς τελευτῆς
ἀπολιπῶν, ἀλλ' ἢ τὸν χρόνον, ὡς προείρηται. Ἀρᾶται
γὰρ ἔτι νῦν ὅμοια τῷ τότε πάθει πολλὰ κατὰ τὴν ἡμέραν
ἐκείνην. Οὐ δεῖ δὲ θαυμάζειν τὴν ἀσάφειαν, ὅπου Σκη-
πίωνος Ἀφρικανοῦ μετὰ δείπνον οἴκοι τελευτήσαντος 30
οὐκ ἔσχε πίστιν οὐδ' ἔλεγχον ὁ τρόπος τῆς τελευτῆς, ἀλλ'
οἱ μὲν αὐτομάτως ὄντα φύσει νοσῶδη καμῆν λέγουσιν,

οὐδ' αὐτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ φαρμάκοις ἀποθανεῖν, οἱ δὲ τοὺς
 ἐχθροὺς τὴν ἀναπνοὴν ἀπολαβεῖν αὐτοῦ νύκτωρ παρεῖσ-
 πεσόντας. Καίτοι Σκηπίων ἔκειτο νεκρὸς ἐμφανῆς ἰδεῖν
 πᾶσι, καὶ τὸ σῶμα παρεῖχε πᾶσιν ὀρώμενον ὑποψίαν τινὰ
 5 τοῦ πάθους καὶ κατανόησιν. Ῥωμύλου δὲ ἄφνω μεταλλά-
 ξαντος οὔτε μέρος ᾤφθη σώματος οὔτε λείψανον ἐσθῆτος.
 Ἄλλ' οἱ μὲν εἰκάζον ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἡφαίστου τοὺς βου-
 λευτὰς ἐπαναστάντας αὐτῷ καὶ διαφθείραντας, νεύσαν-
 τας τὸ σῶμα καὶ μέρος ἕκαστον ἐνθήμενον εἰς τὸν κόλπον
 10 ἐξενεργεῖν. ἕτεροι δ' οἴονται μήτε ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἡφαί-
 στου μήτε μόνων τῶν βουλευτῶν παρόντων γενέσθαι
 τὸν ἀφανισμόν, ἀλλὰ τυχεῖν μὲν ἔξω περὶ τὸ καλούμενον
 αἰγὸς [ἢ ζορκὸς] ἔλος ἐκκλησίαν ἄγοντα τὸν Ῥωμύλον,
 ἄφνω δὲ θαυμαστὰ καὶ κρείττονα λόγου περὶ τὸν ἀέρα
 15 πάθη γενέσθαι καὶ μεταβολὰς ἀπίστους. τοῦ μὲν γὰρ
 ἡλίου τὸ φῶς ἐπιλιπεῖν, νύκτα δὲ κατασχεῖν, οὐ πραεῖαν,
 οὐδὲ ἡσυχον, ἀλλὰ βροντὰς τε δεινὰς καὶ πνοὰς ἀνέμων
 ζάλην ἐλαυνόντων πανταχόθεν ἔχουσαν. ἐν δὲ τούτῳ τὸν
 μὲν πολὺν ὄχλον σκεδασθέντα φυγεῖν, τοὺς δὲ δυνατοὺς
 20 συστραφεῖν μετ' ἀλλήλων. ἐπεὶ δ' ἔληξεν ἡ ταραχὴ καὶ
 τὸ φῶς ἐξέλαμψε καὶ τῶν πολλῶν εἰς ταῦτ' ἄλιν συνερ-
 χομένων ζήτησις ἦν τοῦ βασιλέως καὶ πόθος, οὐκ ἔαν
 τοὺς δυνατοὺς ἐξετάζειν οὐδὲ πολυπραγμονεῖν, ἀλλὰ
 τιμᾶν παρακελεύεσθαι πᾶσι καὶ σέβεσθαι Ῥωμύλον, ὡς
 25 ἀνηρπασμένον εἰς θεοὺς καὶ θεὸν εὐμενῆ γεννησόμενον
 αὐτοῖς ἐκ χρηστοῦ βασιλέως. Τοὺς μὲν οὖν πολλοὺς
 ταῦτα πειθομένους καὶ χαίροντας ἀπαλλάττεσθαι μετ'
 ἐλπίδων ἀγαθῶν προσκυνούοντας· εἶναι δὲ τινὰς, οἱ τὸ
 πρᾶγμα πικρῶς καὶ δυσμενῶς ἐξελέγχοντες ἐτάραττον
 30 τοὺς πατρικίους καὶ διέβαλλον, ὡς ἀβέλτερα τὸν δῆμον
 ἀναπειθόντας, αὐτοὺς δὲ τοῦ βασιλέως αὐτόχειρας ὄντας.

XXVIII. Οὕτως οὖν ἄνδρα τῶν πατρικίων γένει πρῶ-

τον ἦθει τε δοκιμώτατον αὐτῷ τε Ῥωμύλῳ πιστὸν καὶ
 συνήθη, τῶν ἀπ' Ἄλβης ἐποίκων, Ἰούλιον Πρόκλον, εἰς
 ἀγορὰν παρελθόντα καὶ τῶν ἀγιωτάτων ἑνορκον ἱερῶν
 ἀψάμενον εἰπεῖν ἐν πᾶσιν, ὡς ὁδὸν αὐτῷ βαδίζοντι Ῥω-
 μύλος ἐξ ἐναντίας προσίων φανείη, καλὸς μὲν ὀφθῆναι ὁ
 καὶ μέγας, ὡς οὐποτε πρόσθεν, ὄπλοις δὲ λαμπροῖς καὶ
 φλέγουσι κεκοσμημένος. Αὐτὸς μὲν οὖν ἐκπλαγὴς πρὸς
 τὴν ὄψιν, „ὦ βασιλεῦ“ φάναι, „τί δὴ παθῶν ἢ δια-
 νοηθεῖς ἡμᾶς μὲν ἐν αἰτίαις ἀδίκαις καὶ πονηραῖς, πᾶσαν
 δὲ τὴν πόλιν ὀρφανὴν ἐν μυρίῳ πένθει προλέλοιπας;“ 10
 ἐκεῖνον δ' ἀποκρίνασθαι, „θεοῖς ἔδοξεν, ὦ Πρόκλε,
 τοσοῦτον ἡμᾶς γενέσθαι μετ' ἀνθρώπων χρόνον, καὶ
 πόλιν ἐπ' ἀρχῇ καὶ δόξῃ μεγίστην κτίσαντας αὐτίθις οἰκεῖν
 οὐρανὸν ἐκεῖθεν ὄντας. Ἄλλα χαῖρε καὶ φράζε Ῥωμαίους,
 ὅτι σωφροσύνην μετ' ἀνδρείας ἀσχοῦντες ἐπὶ πλεῖστον 15
 ἀνθρωπίνης ἀφίξονται δυνάμεως. Ἐγὼ δὲ ὑμῖν εὐμενῆς
 ἔσομαι δαίμων Κυρῖνος.“ Ταῦτα πιστὰ μὲν εἶναι τοῖς
 Ῥωμαίοις ἔδοκει διὰ τὸν τρόπον τοῦ λέγοντος καὶ διὰ τὸν
 ὄρκον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δαιμόνιον τι συνεφάπασθαι πά-
 θος ὅμοιον ἐνθουσιασμῷ· μηδένα γὰρ ἀντειπεῖν, ἀλλὰ 20
 πᾶσαν ὑπόνοιαν καὶ διαβολὴν ἀφέντας εὐχεσθαι Κυρῖνον
 καὶ θεοκλυτεῖν ἐκεῖνον. Ἔοικε μὲν οὖν ταῦτα τοῖς ὑφ'
 Ἑλλήνων περὶ τε Ἀριστέου τοῦ Προκοινησίου καὶ Κλεο-
 μῆδους τοῦ Ἀστυπαλαιέως μυθολογουμένοις. Ἀριστέαν
 μὲν γὰρ ἐν τινι κναφείῳ τελευτῆσαι φασὶ καὶ τὸ σῶμα 25
 μεινόμενον αὐτοῦ τῶν φίλων ἀφανῆς οἴχεσθαι· λέγειν δὲ
 τινὰς εὐθύς ἐξ ἀποδημίας ἦκοντας ἐντυχεῖν Ἀριστέα τὴν
 ἐπὶ Κρότανος πορευομένῳ· Κλεομήδη δὲ, ῥώμη καὶ
 μεγέθει σώματος ὑπερφυᾶ γενόμενον ἐμπληκτόν τε τῷ
 τρόπῳ καὶ μανικὸν ὄντα, πολλὰ δρᾶν βίαια, καὶ τέλος ἐν 30
 τινι διδασκαλείῳ παίδων τὸν ὑπερείδοντα τὴν ὀροφήν
 κίονα πατάξαντα τῇ χειρὶ κλάσαι μέσον καὶ τὴν στέγην

καταβαλεῖν. Ἀπολομένων δὲ τῶν παίδων διακόμενον εἰς κιβωτὸν καταφυγεῖν μεγάλην καὶ τὸ πῶμα κατακλείσαντα συνέχειν ἐντός, ὥστε ἀποσπᾶσαι μὴ δύνασθαι πολλοὺς ὁμοῦ βιαζομένους· κατασχίσαντας δὲ τὴν κιβωτὸν οὔτε ζῶντα τὸν ἄνθρωπον εὑρεῖν οὔτε νεκρόν. Ἐκπλαγέντας οὖν ἀποστείλαι θεοπρόπους εἰς Δελφούς, οἷς τὴν Πυθίαν εἰπεῖν

Ἔσχατος ἠρώων Κλεομήδης Ἀστυπαλαιεύς.

- 10 Λέγεται δὲ καὶ τὸν Ἀλκμήνης ἐκκομιζομένης νεκρὸν ἄδηλον γενέσθαι, λίθον δὲ φανῆναι κείμενον ἐπὶ τῆς κλίνης. Καὶ ὅλως πολλὰ τοιαῦτα μυθολογοῦσι, παρὰ τὸ εἰκὸς ἐκθειάζοντες τὰ θνητὰ τῆς φύσεως ἅμα τοῖς θεοῖς. Ἀπογνώσαι μὲν οὖν παντάπασι τὴν θειότητα τῆς ἀρετῆς
15 ἀνόσιον καὶ ἀγεννές, οὐρανῷ δὲ μιγνύειν γῆν ἀβέλτερον. Ἐατέον οὖν, ἐχομένοις τῆς ἀσφαλείας, κατὰ Πίνδαρον, ὡς σῶμα μὲν πάντων ἐπεται θανάτῳ περισθενεῖ, ζῶν δὲ τι λείπεται αἰῶνος εἰδωλον· τὸ γὰρ ἐστὶ μόνον ἐκ θεῶν. Ἦκει γὰρ ἐκεῖθεν, ἐκεῖ δ' ἄνεισιν, οὐ μετὰ σώματος, ἀλλ' ἐὰν ὅτι μάλιστα σώματος ἀπαλλαγῆ καὶ δια-
20 κριθῆ καὶ γένηται καθαρὸν παντάπασι καὶ ἄσαρκον καὶ ἄγνόν. Αὕτη γὰρ ψυχὴ ξηρὴ καὶ ἀρίστη κατ' Ἡράκλει-
36 τον, ὥσπερ ἀστραπὴ νέφους διαπταμένη τοῦ σώματος. Ἡ δὲ σώματι πεφυρμένη καὶ περίπλεως σώματος, οἷον
25 ἀναθυμίασις ἐμβριθῆς καὶ ὀμιχλώδης, δυσέξαπτός ἐστι καὶ δυσανακόμιστος. Οὐδὲν οὖν δεῖ τὰ σώματα τῶν ἀγαθῶν συναναπέμπειν παρὰ φύσιν εἰς οὐρανόν, ἀλλὰ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ψυχὰς παντάπασιν ολεσθαι κατὰ φύσιν καὶ δίκην θείαν ἐκ μὲν ἀνθρώπων εἰς ἠρώων, ἐκ
30 δ' ἠρώων εἰς δαίμονας, ἐκ δὲ δαιμόνων, ἂν τέλεον ὥσπερ ἐν τελετῇ καθαρθῶσι καὶ ὀσιωθῶσιν ἅπαν ἀποφυγοῦσαι τὸ θνητὸν καὶ παθητικόν, οὐ νόμῳ πόλεως, ἀλλ' ἀλη-

θεία καὶ κατὰ τὸν εἰκότα λόγον εἰς θεοὺς ἀναφέρεσθαι, τὸ κάλλιστον καὶ μακαριώτατον τέλος ἀπολαβούσας.

XXIX. Τὴν δὲ φενομένην ἐπωνυμίαν τῷ Ῥωμύλῳ τὸν Κυρῖνον οἱ μὲν Ἐνυάλιον προσαγορεύουσιν· οἱ δὲ ὅτι καὶ τοὺς πολίτας Κυρίτας ἠνόμαζον· οἱ δὲ τὴν αἰχμὴν ἢ τὸ δόρυ τοὺς παλαιοὺς κῦριν ὀνομάζειν, καὶ Κυρίτιδος Ἦρας ἀγαλμα καλεῖν ἐπ' αἰχμῆς ἰδουμένον, ἐν δὲ τῇ Πηγία δόρυ καθιδρυμένον Ἄρεα προσαγορεύειν καὶ δόρατι τοὺς ἐν πολέμοις ἀριστεύοντας γεραίρειν· ὡς οὖν ἀρήϊόν τινα τὸν Ῥωμύλον ἢ αἰχμητὴν θεὸν ὀνομασθῆναι Κυρῖ-
10 νον. Ἰερὸν μὲν οὖν αὐτοῦ [ἐστὶ] κατεσκευασμένον ἐν τῷ λόφῳ τῷ Κυρίνα προσαγορευομένῳ δι' ἐκεῖνον, ἢ δ' ἡμέρα, ἣ μετήλλαξεν, ὄχλου φυγῆ καλεῖται καὶ νῶναι Καπρωτίναι διὰ τὸ θύειν εἰς τὸ τῆς αἰγὸς ἔλος ἐκ πόλεως κατιόντας· τὴν γὰρ αἶγα κάπραν ὀνομάζουσιν. Ἐξιόντες
15 δὲ πρὸς τὴν θυσίαν πολλὰ τῶν ἐπιχωρίων ὀνομάτων φθέγγονται μετὰ βοῆς, οἷον Μάρκου, Αουκίου, Γαῖου, μιμούμενοι τὴν τότε τροπὴν καὶ ἀνάκλησιν ἀλλήλων μετὰ δέους καὶ ταραχῆς. Ἐνιοὶ μὲντοι τὸ μίμημα τοῦτο φασὶ μὴ φυγῆς, ἀλλ' ἐπέξεως εἶναι καὶ σπουδῆς, εἰς αἰτίαν
20 τοιαύτην ἀναφέροντες τὸν λόγον. Ἐπεὶ Κελτοὶ τὴν Ῥώμην καταλαβόντες ἐξεκρούσθησαν ὑπὸ Καμίλλου καὶ δι' ἀσθένειαν ἢ πόλιν οὐκέτι ἑαδίως ἑαυτὴν ἀνελάμβανεν, ἐστράτευσαν ἐπ' αὐτὴν πολλοὶ τῶν Λατίνων ἄρχοντα
25 Αἰβιον Ποστούμιον ἔχοντες. Οὗτος δὲ καθίσας τὸν στρατὸν οὐ πρόσω τῆς Ῥώμης ἐπεμπε κήρυκα, βούλεσθαι λέγων τοὺς Λατίνους ἐκλιποῦσαν ἤδη τὴν παλαιὰν οἰκειότητα καὶ συγγένειαν ἐκώπυρῆσαι, καιναῖς αὐτίς ἀνακραθέντων ἐπιγαμίαις τῶν γενῶν. Ἄν οὖν πέμψωσι
30 παρθένους τε συχνὰς καὶ γυναικῶν τὰς ἀνάδρους, εἰρήνην ἔσεσθαι καὶ φιλίαν αὐτοῖς, ὡς ὑπῆρξε πρὸς Σαβίνους πρότερον ἐκ τῶν ὁμοίων. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ

Ῥωμαῖοι τὸν τε πόλεμον ἐφοβοῦντο καὶ τὴν παράδοσιν τῶν γυναικῶν οὐδὲν αἰχμαλωσίας ἐπιεικέστερον ἔχειν ἐνόμιζον. Ἀποροῦσι δ' αὐτοῖς θεράπεινα Φιλωτίς, ὡς δ' ἐνιοὶ λέγουσι, Τουτόλα καλουμένη, συνεβούλευσε μηδέτερα ποιεῖν, ἀλλὰ χρησαμένους δόλῳ διαφυγεῖν ἅμα τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἐξομήρευσιν. Ἦν δ' ὁ δόλος αὐτὴν τε τὴν Φιλωτίδα καὶ σὺν αὐτῇ θεραπεινίδας εὐπρεπεῖς κοσμήσαντας ὡς ἐλευθέρως ἀποστεῖλαι πρὸς τοὺς πολεμίους· εἶτα νύκτωρ τὴν Φιλωτίδα πυρσὸν ἄραι, τοὺς δὲ Ῥωμαίους ἐπελθεῖν μετὰ τῶν ὄπλων καὶ χρήσασθαι κοιμωμένοις τοῖς πολεμίους. Ταῦτα δ' ἐδράτο πεισθέντων τῶν Λατίνων· καὶ τὸν πυρσὸν ἀνέσχευ ἡ Φιλωτίς ἐκ τινος ἐρινεοῦ περισχοῦσα προκαλύμμασι καὶ παραπετάσμασιν ὀπισθεν, ὥστε τοῖς πολεμίους ἀόρατον εἶναι τὸ φῶς, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις κατάδηλον. Ὡς οὖν ἐπέιδον, εὐθύς ἐξήεσαν ἐπειγόμενοι καὶ διὰ τὴν ἐπειξιν ἀλλήλους περὶ τὰς πύλας ἀνακαλοῦντες πολλάκις. Ἐμπεσόντες δὲ τοῖς πολεμίους ἀπροσδοκῆτως καὶ κρατήσαντες ἐπινίκιον ἄγουσι τὴν ἐορτήν. Καὶ Καπρατῖναι μὲν αἱ θῶναι καλοῦνται διὰ τὸν ἐρινεὸν καπρίφικον ὑπὸ Ῥωμαίων ὀνομαζόμενον, ἐστιῶσι δὲ τὰς γυναῖκας ἔξω, συκῆς κλάδοις σκιαζόμενας. Αἱ δὲ θεραπεινίδες ἀγείρουσι περιούσσαι καὶ παλζουσιν, εἶτα πληγαῖς καὶ βολαῖς λίθων χρῶνται πρὸς ἀλλήλας, ὡς καὶ τότε τοῖς Ῥωμαίοις παραγε- νόμεναι καὶ συναγωνισάμεναι μαχομένοις. Ταῦτ' οὐ πολλοὶ προσίενται τῶν συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ τὸ μεθ' ἡμέραν χρῆσθαι τῇ ἀνακλήσει τῶν ὀνομάτων καὶ τὸ πρὸς τὸ ἔλος τὸ τῆς αἰγὸς ὡς ἐπὶ θάλατταν βαδίζοντας ἔοικε τῷ προτέρῳ λόγῳ προστίθεσθαι μᾶλλον, εἰ μὴ νῆ Δία τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐν χρόνοις ἑτέροις ἀμφοτέρω τὰ πάθη συνέτυχε γενέσθαι. Λέγεται δὲ Ῥωμύλος τέσσαρα μὲν ἔτη καὶ πεντήκοντα γεγονώς, ὄγδοον δὲ

βασιλεύων ἐκεῖνο καὶ τριακοστὸν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθῆναι

[ΘΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΡΩΜΥΛΟΥ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.] ⁵

I. Ἄ μὲν οὖν ἄξια μνήμης πυθέσθαι περὶ Ῥωμύλου καὶ Θησεῶς συμβέβηκεν ἡμῖν ταῦτ' ἐστὶ. Φαίνεται δὲ πρῶτον ὁ μὲν ἐκ προαιρέσεως, οὐδενὸς ἀναγκάζοντος, ἀλλ' ἐξὸν ἀδεῶς ἐν Τροίξῃ βασιλεύειν διαδεξάμενον ἀρχὴν οὐκ ἄδοξον, αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ μεγάλων ὄρεχθεῖς· ὁ δὲ δουλείας φυγῇ παρούσης καὶ τιμωρίας ἐπιφερομένης, ἐκεῖνο τὸ τοῦ Πλάτωνος, ἀτεχνῶς ὑπὸ δέους ἀνδρείος γενόμενος καὶ φόβῳ τοῦ τὰ ἔσχατα παθεῖν ἐπὶ τὸ δρᾶν μεγάλα δι' ἀνάγκην παραγενόμενος. Ἐπειτα τοῦ- του μὲν ἔργον ἐστὶ τὸ μέγιστον ἀνελεῖν ἕνα τὸν Ἄλβης τύραννον, ἐκείνου δὲ πάρεργα καὶ προάγωνες ἦσαν ὁ Σκείρων, ὁ Σίνις, ὁ Προκρούστης, ὁ Κορυνήτης, οὓς ἀναιρῶν καὶ κολάζων ἀπήλαττε τὴν Ἑλλάδα δεινῶν τυράννων πρὶν ὅστις ἐστὶ γινώσκειν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ σωζο- μένους. Καὶ τῷ μὲν παρῆν ἀπραγμόνας κομίζεσθαι διὰ θαλάττης ἀδικουμένῳ μηδὲν ὑπὸ τῶν ληστῶν, Ῥωμύλῳ δ' οὐ παρῆν μὴ πράγματα ἔχειν Ἀμουλίου ζῶντος. Μέγα δὲ τούτου τεκμήριον· ὁ μὲν γὰρ οὐδὲν αὐτὸς ἀδικού- μενος ὄρωμην ὑπέρ ἄλλων ἐπὶ τοὺς πονηροὺς, οἱ δ' ὅσον αὐτοὶ κακῶς οὐκ ἐπασχον ὑπὸ τοῦ τυράννου πε- ριεώρων ἀδικοῦντα πάντας. Καὶ μὴν εἰ μέγα τὸ τρα- θῆναι μαχόμενον Σαβίνοις καὶ ἀνελεῖν Ἀκρῶνα καὶ πολλῶν μάχῃ κρατῆσαι πολεμίῳν, τούτοις μὲν ἐστὶ τοῖς ἔργοις κενταυρομαχίαν καὶ τὰ πρὸς Ἀμαζόνας παρα- βαλεῖν· (II.) ὁ δ' ἐτόλμησε Θησεὺς περὶ τὸν Κρητικὸν δασμὸν, εἴτε τιμὴ θηρίῳ βορᾶν, εἴτε πρόσφαγμα τοῖς

Ἄνδρόγεω τάφοις, εἶδ' ὃ κορυφώτατόν ἐστι τῶν λεγομένων, λατρεύειν παρ' ἀνδράσιν ὑβρισταῖς καὶ δυσμενέσιν ἀκλεῆ λατρείαν καὶ ἄτιμον ἐπιδοῦς ἑαυτὸν, ἐκουσίως μετὰ παρθένων πλεύσας καὶ παίδων νέων, οὐκ ἂν εἴποι τις ἡλικίης ἐστὶ τόλμης ἢ μεγαλοφροσύνης ἢ δικαιοσύνης περὶ τὸ κοινὸν ἢ πόθου δόξης καὶ ἀρετῆς. Ὡστ' ἔμοιγε φαίνεται μὴ κακῶς ὀρίζεσθαι τοὺς φιλοσόφους τὸν ἔρωτα θεῶν ὑπηρεσίαν πρὸς ἐπιμέλειαν καὶ σωτηρίαν νέων. Ὁ γὰρ Ἀριάδνης ἔρωσ παντὸς μᾶλλον ἔοικεν ἔργον θεοῦ καὶ μηχανῆ γενέσθαι σωτηρίας ἕνεκα τοῦ ἀνδρός. Καὶ οὐκ ἄξιον αἰτιάσθαι τὴν ἔρασθεῖσαν, ἀλλὰ θαυμάζειν εἰ μὴ πάντες οὕτω καὶ πᾶσαι διετεθήσαν· εἰ δ' ἐκείνη μόνη τοῦτ' ἔπαθεν, εἰκότως ἔγωγε φαίην ἂν αὐτὴν ἀξιέραστου θεῶν γεγονέναι, φιλόκαλον καὶ φιλάγαθον καὶ τῶν ἀρίστων ἔρωτικὴν οὖσαν.

II. Ἀμφοτέρων τοίνυν τῆ φύσει πολιτικῶν γεγονότων οὐδέτερος διεφύλαξε τὸν βασιλικὸν τρόπον· ἐξέστη δὲ καὶ μετέβαλε μεταβολὴν ὃ μὲν δημοτικὴν, ὃ δὲ τυραννικὴν, ταῦτόν ἀπ' ἐναντίων παθῶν ἀμαρτόντες. Δεῖ γὰρ τὸν ἄρχοντα σώζειν πρῶτον αὐτὴν τὴν ἀρχὴν· σώζεται δ' οὐχ ἥττον ἀπεχομένη τοῦ μὴ προσήκοντος ἢ περιεχομένη τοῦ προσήκοντος. Ὁ δ' ἐνδιδοὺς ἢ ἐπιτείνων οὐ μένει βασιλεὺς οὐδὲ ἄρχων, ἀλλ' ἢ δημαγωγὸς ἢ δεσπότης γιγνόμενος ἐμποιεῖ τὸ μισεῖν ἢ καταφρονεῖν τοῖς ἀρχομένοις. Οὐ μὲν ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν ἐπιεικείας δοκεῖ καὶ φιλανθρωπίας εἶναι, τοῦτο δὲ φιλαυτίας ἀμάρτημα καὶ χαλεπότητος.

III. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τὰ δυστυχηθέντα μὴ παντάπασι ποιεῖσθαι δαίμονος, ἀλλ' ἠθικῶς καὶ παιδητικῶς ζητεῖν ἐν αὐτοῖς διαφορὰς, θυμοῦ μὲν ἀλογίστου καὶ τάχος ἐχαύσης ἄβουλον ὀργῆς μήτε τις ἐκείνον ἐν τοῖς πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἀπολυέτω μήτε τοῦτον ἐν τοῖς πρὸς τὸν

υἱόν· ἢ δὲ κινήσασα τὸν θυμὸν ἀρχὴ μᾶλλον παραιτεῖται τὸν ὑπὸ μείζονος αἰτίας ὥσπερ ὑπὸ πληγῆς χαλεπωτέρας ἀνατραπέντα. Ῥωμύλω μὲν γὰρ ἐκ βουλῆς καὶ σκέψεως περὶ κοινῶν συμφερόντων διαφορᾶς γενομένης οὐκ ἂν ἠξιώσέ τις ἄφνω τὴν διάνοιαν ἐν τηλικούτῳ πάθει γενέσθαι· Θησεῖα δὲ πρὸς τὸν υἱόν, ἃ πάμπαν ὀλίγοι τῶν οὐτῶν διαπεφεύγασιν, ἔρωσ καὶ ζηλοτυπία καὶ διαβολαὶ γυναικῶς ἔσφηλαν. Ὁ δὲ μείζων ἐστίν, ὃ μὲν Ῥωμύλου θυμὸς εἰς ἔργον ἐξέπεσε καὶ προᾶξιν οὐκ εὐτυχῆς ἔχουσαν τέλος, ἢ δὲ Θησεῶσ ὀργὴ μέχρι λόγου καὶ βλασφημίας καὶ κατάρας πρεσβυτικῆς προῆλθε, τὰ δ' ἄλλα φαίνεται τῆ τύχῃ χρήσασθαι τὸ μειράκιον. Ὡστε ταύτας μὲν ἂν τις ἀποδοίη τῷ Θησεῖ τὰς ψήφους.

IV. Ἐκείνω δὲ πρῶτον μὲν ὑπάρχει μέγα τὸ μικροτάτας λαβεῖν ἀρχὰς ἐπὶ τὰ πράγματα. Δούλοι γὰρ δὴ καὶ συφορβῶν παῖδες ὀνομαζόμενοι, πρὶν ἐλευθῆροι γενέσθαι, πάντας ὀλίγου δεῖν ἠλευθέρωσαν Λατίνους, ἐνὶ χρόνῳ τῶν καλλίστων ὀνομάτων ἅμα τυχόντες, φονεῖς ἐχθρῶν καὶ σωτῆρες οἰκειῶν καὶ βασιλεῖς ἐθνῶν καὶ οἰκισταὶ πόλεων, οὐ μετοικιστὰί, καθάπερ ἦν ὁ Θησεύς, ἐκ πολλῶν συντιθεῖς καὶ συνοικοδομῶν ἐν οἰκητήριον, ἀναιρῶν δὲ πολλὰς πόλεις ἐπωνύμους βασιλέων καὶ ἡρώων παλαιῶν. Ῥωμύλος δὲ ταῦτα μὲν ὕστερον ἔδρα, τοὺς πολεμίους ἀναγκάζων τὰ οἰκεία καταβάλλοντας καὶ ἀφανίζοντας τοῖς νενικηκόσι προσνέμεσθαι· τὸ δὲ πρῶτον οὐ μετατιθεῖς οὐδ' αὖξων τὴν ὑπάρχουσαν, ἀλλὰ ποιῶν ἐξ οὐχ ὑπαρχόντων καὶ κτώμενος ἑαυτῷ χώραν ὁμοῦ, πατρίδα, βασιλείαν, γένη, γάμους, οἰκειότητος, ἀνῆρει μὲν οὐδένα οὐδὲ ἀπώλλυεν, εὐεργέτει δὲ τοὺς ἐξ ἀοίκων καὶ ἀνεστίων δῆμον ἐθέλοντας εἶναι καὶ πολλὰς. Ἀηστὰς δὲ καὶ κακούργους οὐκ ἀπέκτεινεν, ἀλλ'

ἔθνη προσηγάγετο πολέμῳ καὶ πόλεις κατεστρέφατο καὶ βασιλεῖς ἐθροιάμβευσε καὶ ἡγεμόνας.

V. Καὶ τὸ μὲν Ῥώμου πάθος ἀμφισβητούμενον ἔχει τὸν αὐτόχειρα, καὶ τὸ πλείστον εἰς ἑτέρους τῆς αἰτίας τρέπουσι· τὴν δὲ μητέρα διολλυμένην ἔσωσε περιφανῶς καὶ τὸν πάππον ἀκλεῶς δουλεύοντα καὶ ἀτίμως εἰς τὸν Αἰνείου θρόνον ἐκάθισε. Καὶ πολλὰ μὲν ἐκῶν εὐεργέτησεν, ἔβλαψε δὲ αὐτὸν οὐδὲ ἄκων. Τὴν δὲ Θεσέως λήθην καὶ ἀμέλειαν τῆς περὶ τὸ ἱστίον ἐντολῆς μόλις ἂν οἶμαι μακροῦ 10 τινι παραιτήσῃ καὶ ἐν ῥαθύμοις δικασταῖς αἰτίαν ἀποφυγεῖν πατροκτονίας· ὃ δὲ καὶ συνιδῶν τις Ἀττικὸς ἀνὴρ ὡς παγχάλεπόν ἐστι βουλομένοις ἀπολογεῖσθαι, πλάττει τὸν Αἰγέα τῆς νεῶς προσφερομένης ὑπὸ σπουδῆς ἀνατρέχοντα πρὸς τὴν ἀκρόπολιν θεῶς ἕνεκα καὶ σφαλλόμε- 15 νον καταπεσεῖν, ὥσπερ ὀπαδῶν ἔρημον, ἢ τὴν ἐπὶ θάλατταν ὁδὸν σπεύδοντι μὴ παρούσης τινὸς θεραπείας.

VI. Καὶ μὴν τὰ περὶ τὰς ἀρπαγὰς τῶν γυναικῶν ἡμαρτημένα Θεσεῖ μὲν εὐσχήμονος ἐνδεᾶ προφάσεως γέρονε. Πρῶτον μὲν ὅτι πολλάκις ἦσπασε γὰρ Ἀριάδην καὶ Ἀντιόπην καὶ Ἀναξῶ τὴν Τροϊζηνίαν, ἐπὶ πάσαις δὲ τὴν Ἑλένην, παρηκμακῶς οὐκ ἀκμάζουσαν, ἀλλὰ νηπίαν καὶ ἄωρον αὐτὸς ὦραν ἔχων ἤδη γάμων πεπαύσθαι καὶ νομίμων· ἔπειτα διὰ τὴν αἰτίαν· οὐ γὰρ ἀξιω- 25 τεραὶ γε παιδοποιοὶ τῶν Ἀθήνησιν Ἐρεχθίδων καὶ Κεκροπίδων αἱ Τροϊζηνίων καὶ Λακῶνων καὶ Ἀμαζόνων ἀνέγγυοι θυγατέρες ἦσαν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑποψίαν ἔχει πρὸς ὕβριν καὶ καθ' ἡδονὴν πεπραχθῆναι. Ῥωμύλος δὲ πρῶτον μὲν ὀκτακοσίων ὀλίγον ἀριθμῷ θεούσας ἀρπά- 30 σας, οὐ πάσας, ἀλλὰ μίαν, ὡς φασιν, Ἐρσιλίαν ἔλαβε, τὰς δ' ἄλλας διένειμε τοῖς ἀγάμοις τῶν πολιτῶν· ἔπειτα τῇ μετὰ ταῦτα τιμῇ καὶ ἀγαπήσει καὶ δικαιοσύνη τῇ περὶ τὰς γυναῖκας ἀπέδειξε τὴν βίαν ἐκείνην καὶ τὴν ἀδικίαν

κάλλιστον ἔργον καὶ πολιτικώτατον εἰς κοινωσίαν γενομένην. Οὕτω συνέμιξεν ἀλλήλοις καὶ συνέπηξε τὰ γένη καὶ παρέσχε πηγὴν τῆς εἰς αὐτοὺς εὐνοίας καὶ δυνάμεως τοῖς πράγμασιν. Αἰδοῦς δὲ καὶ φιλίας καὶ βεβαιότητος, ἦν εἰργάσατο περὶ τοὺς γάμους, ὃ χρόνος ἐστὶ μάρτυς. Ἐν γὰρ ἔτεσι τριάκοντα καὶ διακοσίοις οὔτε ἀνὴρ ἐτόλμησε γυναικὸς οὔτε γυνὴ κοινωσίαν ἀνδρὸς ἐγκαταλιπεῖν, ἀλλ' ὥσπερ ἐν Ἑλλησιν οἱ σφόδρα περιττοὶ τὸν πρῶτον ἔχουσιν εἰπεῖν πατροκτόνον ἢ μητροφόνον, οὕτω Ῥωμαῖοι πάντες ἴσασιν, ὅτι Καρβίλιος Σπόριος ἀπεπέμ- 10 ψατο γυναῖκα πρῶτος ἀπαιδίαν αἰτιασάμενος. Τῷ δὲ τοσοῦτῳ χρόνῳ συμμαρτυρεῖ καὶ τὰ ἔργα. Καὶ γὰρ ἀρχῆς ἐκοινώνησαν οἱ βασιλεῖς καὶ πολιτείας τὰ γένη διὰ τὴν ἐπιγαμίαν ἐκείνην· ἀπὸ δὲ τῶν Θεσέως γάμων Ἀθηναίοις φιλικὸν μὲν οὐδὲν οὐδὲ κοινωτικὸν ὑπῆρξε πρὸς οὐδένα 15 συμβόλαιον, ἔχθραι δὲ καὶ πόλεμοι καὶ φόνοι πολιτῶν καὶ τέλος Ἀφίδνας ἀπολέσαι καὶ μόλις ὑπ' οἴκτου τῶν πολεμίων, προσκυνήσαντας καὶ θεοὺς ἀνειπούοντας, μὴ παθεῖν, ἃ Τρωῆς ἐπαθον δι' Ἀλέξανδρον. Ἡ μὲντοι μήτηρ ἢ Θεσέως οὐκ ἐκινδύνευσε, ἀλλ' ἐπαθε τὰ τῆς Ἐκάβης, 20 ἐγκαταλιπόντος καὶ προεμένου τοῦ παιδός, εἶγε μὴ πέπλασται τὰ τῆς αἰχμαλωσίας, ὡς ἔδει γε καὶ τοῦτο ψεύδος εἶναι καὶ τὰ πλείστα τῶν ἄλλων. Ἐπεὶ καὶ τὰ περὶ τοῦ θεοῦ μυθολογούμενα πολλὴν ποιεῖ διαφορὰν. Ῥωμύλῳ μὲν γὰρ ἡ σωτηρία μετὰ πολλῆς ὑπῆρξε θεῶν εὐ- 25 μενείας, ὃ δ' Αἰγεί δοθεὶς χρησμὸς, ἀπέχεσθαι γυναικὸς ἐπὶ ξένης, εἰκεν ἀποφαίνειν παρὰ γνώμην θεῶν γεγενῆσθαι τὴν Θεσέως τέκνωσιν.

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ.

I. Περὶ Λυκούργου τοῦ νομοθέτου καθόλου μὲν οὐ-
 5 δὲν ἔστιν εἰπεῖν ἀναμφισβήτητον, οὐ γὰρ καὶ γένος καὶ
 ἀποδημία καὶ τελευτὴ καὶ πρὸς ἅπασιν ἢ περὶ τοὺς νό-
 μους αὐτοῦ καὶ τὴν πολιτείαν πραγματεία διαφόρους
 ἔσχηκεν ἱστορίας, ἥμιστα δὲ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς γέγονεν
 ὁ ἀνὴρ, ὁμολογοῦνται. Οἱ μὲν γὰρ Ἰφίτῳ συνακμάσαι
 10 καὶ συνδιαθεῖναι τὴν Ὀλυμπιακὴν ἐκχειρίαν λέγουσιν
 αὐτόν, ὃν ἔστι καὶ Ἀριστοτέλης ὁ φιλόσοφος, τεκμήριον
 προσφέρων τὸν Ὀλυμπίασι δίσκον, ἐν ᾧ τοῦνομα τοῦ
 Λυκούργου διασώζεται καταγεγραμμένον· οἱ δὲ ταῖς
 διαδοχαῖς τῶν ἐν Σπάρτῃ βεβασιλευκότων ἀναλεγόμενοι
 15 τὸν χρόνον, ὥσπερ Ἐρατοσθένης καὶ Ἀπολλόδωρος, οὐκ
 ὀλίγοις ἔτεσι πρεσβύτερον ἀποφαίνουσι τῆς πρώτης
 Ὀλυμπιάδος. Τίμαιος δὲ ὑπονοεῖ, δνεῖν ἐν Σπάρτῃ γε-
 γονότων Λυκούργων οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, τῷ
 ἑτέρῳ τὰς ἀμφοῖν πράξεις διὰ τὴν δόξαν ἀνακείσθαι·
 20 καὶ τὸν γὰρ πρεσβύτερον οὐ πόρρω τῶν Ὀμήρου γεγονέναι
 χρόνων, ἐνιοὶ δὲ, καὶ κατ' ὄψιν ἐντυχεῖν Ὀμήρῳ. Αἰδῶσι
 δὲ καὶ Ξενοφῶν ὑπόνοιαν ἀρχαιότητος ἐν οἷς τὸν ἄνδρα 40
 λέγει γεγονέναι κατὰ τοὺς Ἡρακλείδας. Γένει μὲν γὰρ
 Ἡρακλείδαι δῆπουθεν ἦσαν καὶ οἱ νεώτατοι τῶν ἐν
 25 Σπάρτῃ βασιλέων, ὁ δὲ ἔοικε βουλομένῳ τοὺς πρώτους
 ἐκείνους καὶ σύνεγγυς Ἡρακλέους ὀνομάζειν Ἡρακλεί-
 δας. Οὐ μὴν ἀλλὰ, καίπερ οὕτως πεπλανημένης τῆς
 ἱστορίας, πειρασόμεθα τοῖς βραχυτάτας ἔχουσιν ἀντι-
 λογίας ἢ γνωριμωτάτους μάρτυρας ἐπόμενοι τῶν γε-
 30 γραμμένων περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀποδοῦναι τὴν διήγησιν.
 (II.) ἐπεὶ καὶ Σιμωνίδης ὁ ποιητὴς οὐκ Εὐνόμου λέγει
 τὸν Λυκούργον πατρὸς, ἀλλὰ Πρωτάνιδος καὶ τὸν Λυ-

κούργου καὶ τὸν Εὐνόμου, οἱ πλείστοι σχεδὸν οὐχ οὕτω
 γενεαλογοῦσιν, ἀλλὰ Προκλέους μὲν τοῦ Ἀριστοδήμου
 γενέσθαι Σόου, Σόου δὲ Εὐρυπῶντα, τούτου δὲ Πρω-
 τανιν, ἐκ τούτου δὲ Εὐνόμου, Εὐνόμου δὲ Πολυδέ-
 κτην ἐκ προτέρας γυναικὸς, Λυκούργου δὲ νεώτερον ἐκ
 Διωνάσσης, ὡς Διευτυχίδας ἱστόρηκεν, ἕκτον μὲν ἀπὸ
 Προκλέους, ἐνδέκατον δὲ ἀφ' Ἡρακλέους.

II. Τῶν δὲ προγόνων αὐτοῦ μάλιστα μὲν ἐθαυμάσθη
 Σόος, ἐφ' οὗ καὶ τοὺς εἰλωτας ἐποίησαντο δούλους οἱ
 Σπαρτιάται καὶ χώραν προσεκτήσαντο πολλὴν Ἀρκαδῶν 10
 ἀποτεμόμενοι. Λέγεται δὲ τὸν Σόου ἐν χωρίῳ χαλεπῷ
 καὶ ἀνύδρῳ πολιορκούμενον ὑπὸ Κλειτορίων ὁμολογῆ-
 σαι τὴν δορίκτητον γῆν αὐτοῖς ἀφήσειν, εἰ πίοι καὶ αὐ-
 τὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ πάντες ἀπὸ τῆς πλησίον πηγῆς.
 Γενομένων δὲ τῶν ὀρκίων ὁμολογιῶν συναγαρόντα τοὺς 15
 μεθ' ἑαυτοῦ διδόναι τῷ μὴ πίνοντι τὴν βασιλείαν· οὐδε-
 νὸς δὲ καρτερήσαντος, ἀλλὰ πάντων πίνοντων, αὐτὸν ἐπὶ
 πᾶσι καταβάντα καὶ περιρρανάμενον ἐτι τῶν πολεμίων
 παρόντων ἀπελθεῖν καὶ τὴν χώραν κατασχεῖν, ὡς μὴ
 πάντων πίνοντων. Ἀλλὰ καίπερ ἐπὶ τούτοις θαυμάζοντες 20
 αὐτὸν οὐκ ἀπὸ τούτου τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ τοῦ παιδὸς αὐ-
 τοῦ προσηγόρευσαν Εὐρυπωντίδας, ὅτι δοκεῖ πρώτος
 Εὐρυπῶν τὸ ἄγαν μοναρχικὸν ἀνεῖναι τῆς βασιλείας
 δημαγωγῶν καὶ χαριζόμενος τοῖς πολλοῖς. Ἐκ δὲ τῆς
 τοιαύτης ἀνέσεως τοῦ μὲν δήμου θρασυνομένου, τῶν 25
 δ' ὕστερον βασιλέων, τὰ μὲν ἀπεχθανομένων τῷ βιά-
 ζεσθαι τοὺς πολλοὺς, τὰ δὲ πρὸς χάριν ἢ δι' ἀσθένειαν
 ὑποφερομένων, ἀνομία καὶ ἀταξία κατέσχε τὴν Σπάρτην
 ἐπὶ πολὺν χρόνον· ὑφ' ἧς καὶ τὸν πατέρα τοῦ Λυκούρ-
 γου βασιλεύοντα συνέβη τελευτῆσαι. Διερούκων γὰρ 30
 ἀψιμαχίαν τινὰ μαγειρικῇ κοπίδι πληγείς ἀπέθανε, τῷ
 πρεσβυτέρῳ παιδί Πολυδέκτῃ καταλιπὼν τὴν βασιλείαν.

III. Ἀποθανόντος δὲ καὶ τούτου μετ' ὀλίγον χρόνον ἔδει βασιλεύειν, ὡς πάντες ᾔοντο, τὸν Λυκούργον· καὶ πρὶν γε τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ φανερὰν γενέσθαι κύουσαν ἐβασίλευεν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο τάχιστα ἤσθετο, τὴν μὲν βασιλείαν ἀπέφηνε τοῦ παιδὸς οὔσαν, ἄνπερ ἄρρη γένηται, τὴν δὲ ἀρχὴν αὐτὸς ὡς ἐπίτροπος διεῖπε. Τοὺς δὲ τῶν ὄρφανῶν βασιλέων ἐπιτρόπους Λακεδαιμόνιοι προδίκως ᾠνόμαζον. Ὡς δὲ ἡ γυνὴ προσέπεμπε κρύφα καὶ λόγους ἐποιεῖτο, βουλομένη διαφθεῖραι τὸ βρέφος 10 ἐπὶ τῷ συνοικεῖν ἐκείνῳ βασιλεύοντι τῆς Σπάρτης, τὸ μὲν ἤθος αὐτῆς ἐμίσησε, πρὸς δὲ τὸν λόγον αὐτὸν οὐκ ἀντεῖπεν, ἀλλ' ἐπαινεῖν καὶ δέχεσθαι προσποιούμενος, οὐκ ἔφη δεῖν ἀμβλίσκουσαν αὐτὴν καὶ φαρμακευομένην διαλυμαίνεσθαι τὸ σῶμα καὶ κινδυνεύειν· αὐτῷ γὰρ με- 15 λήσειν, ὅπως εὐθύς ἐκποδῶν ἔσται τὸ γεννηθέν. Οὕτω δὲ παραγαγὼν ἄχρι τοῦ τόκου τὴν ἄνθρωπον, ὡς ἤσθετο τίκτουςαν, εἰσέπεμψε παρέδρους ταῖς ᾠδίσαν αὐτῆς καὶ φύλακας, οἷς ἦν προστεταγμένον, ἔαν μὲν θῆλυ τεχθῆ, παραδοῦναι ταῖς γυναιξίν, ἔαν δὲ ἄρρεν, κομίσαι πρὸς 20 ἑαυτὸν ὅ τι ἂν τύχη πράττων. Ἐτυχε δὲ δειπνοῦντος 41 αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀρχόντων ἀποκνηθὲν ἄρρεν· καὶ παρήσαν οἱ ὑπηρέται τὸ παιδάριον αὐτῷ κομίζοντες. Ὁ δὲ δεξάμενος, ὡς λέγεται, καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἰπὼν, „Βασιλεὺς ὑμῖν γέγονεν, ᾧ Σπαρτιάται,“ κατέκλιεν ἐν 25 τῇ βασιλικῇ χώρᾳ καὶ Χαρίλαον ᾠνόμασε διὰ τὸ τοὺς πάντας εἶναι περιχαρεῖς, ἀγαμένους αὐτοῦ τὸ φρόνημα καὶ τὴν δικαιοσύνην. Ἐβασίλευσε δὲ μῆνας ὀκτώ τὸ σύμπαν. Ἦν δὲ καὶ τὰλλα περίβλεπτος ὑπὸ τῶν πολιτῶν, καὶ πλείονες ἐγένοντο τῶν ὡς ἐπιτρόπῳ βασιλέως καὶ 30 βασιλικῆν ἐξουσίαν ἔχοντι πειθομένων οἱ δι' ἀρετὴν προσέχοντες αὐτῷ καὶ ποιεῖν ἐθέλοντες ἐτοίμως τὸ προσταττόμενον. Ἦν δὲ τι καὶ τὸ φθονοῦν καὶ πρὸς τὴν αὐ-

ξησιν ὄντι νέῳ πειρώμενον ἐνίστασθαι, μάλιστα μὲν οἱ συγγενεῖς καὶ οἰκεῖοι τῆς τοῦ βασιλέως μητρὸς ὑβρίσθαι δοκούσης, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτῆς Λεωνίδας καὶ θρασύτερόν ποτε τῷ Λυκούργῳ λοιδορηθεὶς ὑπέειπεν, ὡς εἰδείη σαφῶς μέλλοντα βασιλεύειν αὐτόν, ὑπόνοιαν διδοὺς καὶ προ- 5 καταλαμβάνων διαβολῇ τὸν Λυκούργον, εἴ τι συμβαίη τῷ βασιλεῖ παθεῖν, ὡς ἐπιβεβουλευκότα. Τοιοῦτοι δὲ τινες λόγοι καὶ παρὰ τῆς γυναικὸς ἐξεφοίτων· ἐφ' οἷς βαρέως φέρων καὶ δεδοικῶς τὸ ἄδηλον ἔγνω φυγεῖν ἀποδημίᾳ τὴν ὑπόνοιαν καὶ πλανηθῆναι μέχρις ἂν ὁ 10 ἀδελφιδοῦς ἐν ἡλικίᾳ γενόμενος τεκνώσῃ διάδοχον τῆς βασιλείας.

IV. Οὕτως ἀπάρας πρῶτον μὲν εἰς Κρήτην ἀφίκετο· καὶ τὰς αὐτόθι πολιτείας κατανοήσας καὶ συγγενόμενος τοῖς πρωτεύουσι κατὰ δόξαν ἀνδράσι, τὰ μὲν ἐξήλωσε 15 καὶ παρέλαβε τῶν νόμων, ὡς οἰκαδε μετοίσων καὶ χρησόμενος, ἔστι δ' ὧν κατεφρόνησεν. Ἐνα δὲ τῶν νομιζομένων ἐκεῖ σοφῶν καὶ πολιτικῶν χάριτι καὶ φιλίᾳ πείσας ἀπέστειλεν εἰς τὴν Σπάρτην, Θάλητα, ποιητὴν μὲν δο- 20 κοῦντα λυρικῶν μελῶν καὶ πρόσχημα τὴν τέχνην ταύτην 20 πεποιημένον, ἔργῳ δὲ ἄπερ οἱ κράτιστοι τῶν νομοθετῶν διαπραττόμενον. Λόγοι γὰρ ἦσαν αἱ ᾠδαὶ πρὸς εὐπείθειαν καὶ ὁμόνοιαν ἀνακλητικοὶ διὰ μελῶν ἅμα καὶ ῥυθμῶν πολὺ τὸ κόσμιον ἐχόντων καὶ καταστατικόν, ὧν ἀκροώμενοι κατεπραῦνοντο λεληθότως τὰ ἤθη καὶ 25 συνωκιοῦντο τῷ ζήλῳ τῶν καλῶν ἐκ τῆς ἐπιχωριαζούσης τότε πρὸς ἀλλήλους κακοθυμίας, ὥστε τρόπον τινα τῷ Λυκούργῳ προοδοποιεῖν τὴν παιδείαν αὐτῶν ἐκείνον. Ἀπὸ δὲ τῆς Κρήτης ὁ Λυκούργος ἐπὶ Ἀσίαν ἔπλευσε, βουλόμενος, ὡς λέγεται, ταῖς Κρητικαῖς διαίταις, εὐτε- 30 λέσιν οὔσαις καὶ αὐστηραῖς, τὰς Ἰωνικὰς πολυτελείας καὶ τρυφάς, ὥσπερ ἰατρὸς σώμασιν ὑγιεινοῖς ὑπουλα

καὶ νοσώδη, παραβαλὼν ἀποθεωρῆσαι τὴν διαφορὰν τῶν βίων καὶ τῶν πολιτειῶν. Ἐκεῖ δὲ καὶ τοῖς Ὀμήρου ποιήμασιν ἐντυχὼν πρῶτον, ὡς ἔοικε, παρὰ τοῖς ἐκγόνοις τοῖς Κραιοφύλου διατηρουμένοις, καὶ κατιδὼν ἐν αὐτοῖς τῆς πρὸς ἡδονὴν καὶ ἀκρασίαν διατριβῆς τὸ πολιτικὸν καὶ παιδευτικὸν οὐκ ἐλάττονος ἄξιον σπουδῆς ἀναμειγμένον, ἐγράψατο προθύμως καὶ συνήγαγεν ὡς δεῦρο κομιῶν. Ἦν γὰρ τις ἤδη δόξα τῶν ἐπῶν ἀμαυρὰ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, ἐκέκτηντο δὲ οὐ πολλοὶ μέρη τινα, 10 σποράδην τῆς ποιήσεως, ὡς ἔτυχε, διαφορομένης· γνωρίμην δὲ αὐτὴν καὶ μάλιστα πρῶτος ἐποίησε Λυκούργος. Αἰγύπτιοι δὲ καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀφικέσθαι τὸν Λυκούργον οἴονται, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων γενῶν τοῦ μαχίμου διακρίσιν μάλιστα θαυμάσαντα μετενεγκεῖν εἰς τὴν Σπάρ- 15 τὴν καὶ χωρίσαντα τοὺς βαναύσους καὶ χειροτέχνους ἀστεῖον ὡς ἀληθῶς τὸ πολίτευμα καὶ καθαρὸν ἀποδείξαι. Ταῦτα μὲν οὖν Αἰγυπτίοις ἐνοιὶ καὶ τῶν Ἑλληνικῶν συγγραφέων μαρτυροῦσιν· ὅτι δὲ καὶ Λιβύην καὶ Ἰβη- 20 νηθεῖς τοῖς Γυμνοσοφισταῖς ὠμίλησεν, οὐδένα πλὴν Ἀριστοκράτη τὸν Ἰπάρχου Σπαρτιάτην εἰρηκότα γινώσκωμεν.

V. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τὸν Λυκούργον ἐπόθουν ἀπόντα καὶ μετεπέμποντο πολλάκις, ὡς τοὺς μὲν βασι- 25 λεῖς ὄνομα καὶ τιμὴν, ἄλλο δὲ μηδὲν διαφέρον τῶν πολλῶν ἔχοντας, ἐν ἐκείνῳ δὲ φύσιν ἡγεμονικὴν καὶ δύνναμιν ἀνθρώπων ἀγωγὸν οὔσαν. Οὐ μὴν οὐδὲ τοῖς βασιλεῦσιν ἦν ἀβούλητος ἢ παρουσία τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' ἤλιπον ἐκείνου συμπαρόντος ἤττον ὑβρίζουσι χρῆσθαι 30 τοῖς πολλοῖς. Ἐπανελθὼν οὖν πρὸς οὕτω διακειμένους εὐθύς ἐπεχείρει τὰ παρόντα κινεῖν καὶ μεθιστάναί τὴν πολιτείαν, ὡς τῶν κατὰ μέρος νόμων οὐδὲν ἔργον οὐδὲ

ἄφελος, εἰ μὴ τις ὥσπερ σώματι πονηρῷ καὶ γέμοντι παντοδαπῶν νοσημάτων τὴν ὑπάρχουσαν ἐκτῆξας καὶ μεταβαλὼν κρασιν ὑπὸ φαρμάκων καὶ καθαρωῶν ἐτέρας ἄρξεται καινῆς διαίτης. Διανοηθεῖς δὲ ταῦτα πρῶτον μὲν ἀπεδήμησεν εἰς Δελφούς· καὶ τῷ θεῷ θύσας καὶ 5 χρησάμενος ἐπανῆλθε τὸν διαβόητον ἐκείνον χρησμὸν κομίζων, ᾧ θεοφιλῆ μὲν αὐτὸν ἢ Πυθία προσεῖπε καὶ θεὸν μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον, εὐνοίας δὲ χρῆζοντι διδόναι καὶ καταινεῖν ἔφη τὸν θεὸν ἢ πολὺν κρατίστη τῶν ἄλλων ἔσται πολιτειῶν. Ἐπαρθεῖς δὲ τούτοις προσῆγε τοὺς 10 ἀρίστους καὶ συνεφάπτεσθαι παρεκάλει, κρύφα διαλεγόμενος τοῖς φίλοις πρῶτον, εἶτα οὕτως κατὰ μικρὸν ἀπτόμενος πλειόνων καὶ συνισταῖς ἐπὶ τὴν πράξιν. Ὡς δ' ὁ καιρὸς ἦκε, τριάκοντα τοὺς πρῶτους ἐκέλευσε μετὰ τῶν ὄπλων ἔωθεν εἰς ἀγορὰν προελθεῖν ἐκπλήξεως ἕνεκα 15 καὶ φόβου πρὸς τοὺς ἀντιπράττοντας. Ὡν εἴκοσι τοὺς ἐπιφανεστάτους Ἑρμιππος ἀνέγραψε· τὸν δὲ μάλιστα τῶν Λυκούργου ἔργων κοινωρήσαντα πάντων καὶ συμ-πραγματευσάμενον τὰ περὶ τοὺς νόμους Ἀρθμιάδαν ὀνομάζουσιν. Ἀρχομένης δὲ τῆς ταραχῆς ὁ βασιλεὺς 20 Χαρίλαος φοβηθεῖς, ὡς ἐπ' αὐτὸν ὅλης τῆς πράξεως συνισταμένης, κατέφυγε πρὸς τὴν Χαλκίοικον· εἶτα πεισθεῖς καὶ λαβὼν ὄρκους ἀνέστη καὶ μετεῖχε τῶν πρᾶττομένων, φύσει πρᾶος ὢν· ὡς που καὶ λέγεται συμβασιλεύοντα τὸν Ἀρχέλαον αὐτῷ πρὸς τοὺς ἐγκω- 25 μιάζοντας τὸν νεανίσκον εἰπεῖν, „Πῶς δ' ἂν εἴη Χαρίλαος ἀνὴρ ἀγαθός, ὃς οὐδὲ τοῖς πονηροῖς χαλεπός ἐστι;“ Πλειόνων δὲ καινοτομουμένων ὑπὸ τοῦ Λυκούργου πρῶτον ἦν καὶ μέγιστον ἢ κατάστασις τῶν γερόντων, ἦν φησὶν ὁ Πλάτων τῇ τῶν βασιλέων ἀρχῇ φλεγμαινού- 30 σθαι μιχθεῖσαν καὶ γενομένην ἰσόψηφον εἰς τὰ μέγιστα σωτηρίαν ἅμα καὶ σωφροσύνην παρασχεῖν. Αἰωρουμένη

γὰρ ἡ πολιτεία καὶ ἀποκλίνουσα νῦν μὲν ὡς τοὺς βασι-
 λεις ἐπὶ τυραννίδα, νῦν δὲ ὡς τὸ πλῆθος ἐπὶ δημοκρα-
 τίαν, οἷον ἔρμα τὴν τῶν γερόντων ἀρχὴν ἐν μέσῳ θε-
 μένη καὶ ἰσορροπήσασα τὴν ἀσφαλεστάτην τάξιν ἔσχε
 5 καὶ κατάστασιν, αἰεὶ τῶν ὀκτώ καὶ εἴκοσι γερόντων τοῖς
 μὲν βασιλεῦσι προστιθεμένων ὅσον ἀντιβῆναι πρὸς δη-
 μοκρατίαν, αὐτοῖς δὲ ὑπὲρ τοῦ μὴ γενέσθαι τυραννίδα
 τὸν δῆμον ἀναρρωννύτων. Τοσοῦτους δὲ φησι κατα-
 σταθῆναι τοὺς γέροντας Ἀριστοτέλης, ὅτι τριάκοντα
 10 τῶν πρώτων μετὰ Λυκούργου γενομένων δύο τὴν πρῶ-
 ξιν ἐγκατέλιπον ἀποδειλιάσαντες. Ὁ δὲ Σφαῖρος ἐξ ἀρ-
 χῆς φησι τοσοῦτους γενέσθαι τοὺς τῆς γνώμης μετα-
 σχόντας. Εἶη δ' ἂν τι καὶ τὸ τοῦ ἀριθμοῦ δι' ἑβδομάδος
 τετράδι πολλαπλασιασθείσης ἀποτελούμενον, καὶ ὅτι
 15 τοῖς αὐτοῦ μέρεσιν ἴσος ᾖν μετὰ τὴν ἑξάδα τέλειός ἐστιν.
 Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μάλιστα τοσοῦτους ἀποδείξει τοὺς γέρον-
 τας, ὅπως οἱ πάντες εἴεν τριάκοντα, τοῖς ὀκτώ καὶ εἴκοσι
 43 τοῖν δυοῖν βασιλέοιν προστιθεμένοι.

VI. Οὕτω δὲ περὶ ταύτην ἐσπούδασε τὴν ἀρχὴν ὁ
 20 Λυκούργος, ὥστε μαντείαν ἐκ Δελφῶν κομίσαι περὶ
 αὐτῆς, ἣν ρήτραν καλοῦσιν. Ἔχει δὲ οὕτως: „Διὸς
 Συλλανίου καὶ Ἀθανᾶς Συλλανίας ἱερὸν ἰδρυσάμενον,
 φυλὰς φυλάξαντα καὶ ὠβὰς ὠβάξαντα, τριάκοντα γε-
 ρουσίαν σὺν ἀρχαγέταις καταστήσαντα, ὥρας ἐξ ὥρας
 25 ἀπελλάξειν μεταξὺ Βαβύκας τε καὶ Κνακιῶνος, οὕτως
 εἰσφέρειν τε καὶ ἀφίστασθαι· δάμῳ δὲ τὰν κυρίαν ἡμεῖν
 καὶ κράτος.“ Ἐν τούτοις τὸ μὲν φυλὰς φυλάξαι καὶ ὠβὰς
 ὠβάξαι, διελεῖν ἐστὶ καὶ κατανεῖμαι τὸ πλῆθος εἰς μερί-
 δας, ᾧν τὰς μὲν φυλὰς, τὰς δὲ ὠβὰς προσηγόρευκεν.
 30 Ἀρχαγέται δὲ οἱ βασιλεῖς λέγονται, τὸ δὲ ἀπελλάξειν,
 ἐκκλησιάζειν· ὅτι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πολιτείας
 εἰς τὸν Πύθιον ἀνήψε. Τὴν δὲ Βαβύκαν . . . καὶ τὸν Κνα-

κιῶνα νῦν Οἰνοῦντα προσαγορεύουσιν· Ἀριστοτέλης δὲ
 τὸν μὲν Κνακιῶνα ποταμὸν, τὴν δὲ Βαβύκαν γέφυραν.
 Ἐν μέσῳ δὲ τούτων τὰς ἐκκλησίας ἤγρον, οὔτε παστάδων
 οὐσῶν οὔτε ἄλλης τινὸς κατασκευῆς. Οὐδὲν γὰρ ᾤετο
 ταῦτα πρὸς εὐβουλίαν εἶναι, μᾶλλον δὲ βλάπτειν, φλυα-
 5 ρώδεις ἀπεργαζόμενα καὶ χαύνους φρονήματι κενῶ τὰς
 διανοίας τῶν συμπορευομένων, ὅταν εἰς ἀγάλματα καὶ
 γραφὰς ἢ προσκήνια θεάτρων ἢ στέγας βουλευτηρίων
 ἤσκημένους περιττῶς ἐκκλησιάζοντες ἀποβλέπωσι. Τοῦ
 δὲ πλῆθους ἀθροισθέντος εἰπεῖν μὲν οὐδενὶ γνώμην
 10 τῶν ἄλλων ἐφείτο, τὴν δ' ὑπὸ τῶν γερόντων καὶ τῶν
 βασιλέων προτεθεῖσαν ἐπικρίναι κύριος ἦν ὁ δῆμος.
 Ἔσπερον μὲντοι τῶν πολλῶν ἀφαιρέσει καὶ προσθήσει
 τὰς γνώμας διαστρεφόντων καὶ παραβιαζομένων, Πο-
 λύδαρος καὶ Θεόπομπος οἱ βασιλεῖς τάδε τῇ ρήτρᾳ
 15 παρενέγραψαν· „Αἰ δὲ σχολιὰν ὁ δᾶμος ἔλοιτο, τοὺς
 πρεσβυγενέας καὶ ἀρχαγέτας ἀποστατήρας ἡμεῖν,“ τοῦτ'
 ἐστὶ μὴ κυροῦν, ἀλλ' ὅλως ἀφίστασθαι καὶ διαλύειν τὸν
 δῆμον, ὡς ἐκτρέποντα καὶ μεταποιοῦντα τὴν γνώμην
 παρὰ τὸ βέλτιστον. Ἔπεισαν δὲ καὶ αὐτοὶ τὴν πόλιν, ὡς
 20 τοῦ θεοῦ ταῦτα προστάσσοντος, ὥς πού Τυρταῖος ἐπι-
 μέμνηται διὰ τούτων·

Φοῖβον ἀκούσαντες Πυθωνόθεν οἴκαδ' ἔνεικαν
 μαντείας τε θεοῦ καὶ τελέεντ' ἔπεα·
 ἄρχειν μὲν βουλῆς θεοτιμήτους βασιλῆας,
 25 οἴσι μέλει Σπάρτας ἱμερόεσσα πόλις,
 πρεσβύτας τε γέροντας, ἔπειτα δὲ δημότας ἄνδρας,
 εὐθείαις ρήτραις ἀνταπαμειβομένους.

VII. Οὕτω τὸ πολίτευμα τοῦ Λυκούργου μίξαντος
 ὁμῶς ἄκρατον ἔτι τὴν ὀλιγαρχίαν καὶ ἰσχυρὰν οἱ μετ' 30
 αὐτὸν ὁρῶντες σπαργῶσαν καὶ θυμουμένην, ὥς φησὶν
 ὁ Πλάτων, οἷον ψάλιον ἐμβάλλουσιν αὐτῇ τὴν τῶν

ἐφόρων δύναμιν, ἔτεσί που μάλιστα τριάκοντα καὶ ἑκα-
 τὸν μετὰ Λυκούργου πρώτων τῶν περὶ Ἐλάτου ἐφόρων
 κατασταθέντων ἐπὶ Θεοπόμπου βασιλεύοντος· ὃν καὶ
 φασιν ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ὄνειδιζόμενον ὡς ἐλάτ-
 5 τω παραδῶσόντα τοῖς παισὶ τὴν βασιλείαν ἢ παρέλαβε,
 „Μεῖζω μὲν οὖν“ εἶπεῖν „ὄσω χρονιωτέραν.“ Τῷ γὰρ
 ὄντι τὸ ἄγαν ἀποβαλοῦσα μετὰ τοῦ φθόνου διέφυγε τὸν
 κίνδυνον, ὥστε μὴ παθεῖν ἢ Μεσσηνιοὶ καὶ Ἀργεῖοι τοὺς
 παρ' αὐτοῖς βασιλεῖς ἔδρασαν, μηδὲν ἐνδοῦναι μηδὲ χα-
 10 λάσαι τῆς ἐξουσίας ἐπὶ τὸ δημοτικὸν ἐθέλησαντας. Ὁ καὶ
 μάλιστα τὴν Λυκούργου σοφίαν καὶ πρόνοιαν ἐποίησε
 φανεράν εἰς τὰς Μεσσηνίων καὶ Ἀργείων, συγγενῶν καὶ
 γειτόνων, δήμων καὶ βασιλέων στάσεις καὶ κακοπολι-
 τείας ἀφορῶσιν, οἳ τῶν ἴσων ἀπ' ἀρχῆς τετυχηκότες, ἐν
 15 δὲ τῷ κλήρῳ καὶ πλεον ἔχειν ἐκείνων δόξαντες, οὐκ ἐπὶ
 πολὺν χρόνον εὐδαιμόνησαν, ἀλλ' ὕβρει μὲν τῶν βασι-
 λέων, οὐκ εὐπειθείᾳ δὲ τῶν ὄχλων, τὰ καθεστῶτα συν-
 ταράξαντες ἔδειξαν, ὅτι θεῖον ἦν ὡς ἀληθῶς εὐτύχημα 44
 τοῖς Σπαρτιάταις ὃ τὴν πολιτείαν ἀρομοσάμενος καὶ κε-
 20 ράσας παρ' αὐτοῖς. Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον.

VIII. Δεύτερον δὲ τῶν Λυκούργου πολιτευμάτων
 καὶ νεανικώτατον ὃ τῆς γῆς ἀναδασμός ἐστι. Δεινῆς
 γὰρ οὔσης ἀνωμαλίας καὶ πολλῶν ἀκτημόνων καὶ ἀπό-
 ρων ἐπιφερομένων τῇ πόλει, τοῦ δὲ πλούτου παντάπα-
 25 σιν εἰς ὀλίγους συνερρηκότες, ὕβριν καὶ φθόνον καὶ
 κακουργίαν καὶ τρυφήν καὶ τὰ τούτων ἔτι πρᾶσβύτερα
 καὶ μεῖζω νοσήματα πολιτείας, πλοῦτον καὶ πενίαν, ἐξέ-
 λαύνων, συνέπεισε τὴν χώραν ἅπασαν εἰς μέσον θέντας
 ἐξ ἀρχῆς ἀναδάσασθαι καὶ ζῆν μετ' ἀλλήλων ἅπαντας
 30 ὁμαλεῖς καὶ ἰσοκλήρους τοῖς βίοις γενομένους, τὸ δὲ
 πρωτεῖον ἀρετῇ μετιόντας, ὡς ἄλλης ἐτέρῳ πρὸς ἕτερον
 οὐκ οὔσης διαφορᾶς οὐδὲ ἀνισότητος, πλὴν ὅσῃν αἰ-

σχρῶν ψόγος ὀρίζει καὶ καλῶν ἔπαινος. Ἐπάγων δὲ τῷ
 λόγῳ τὸ ἔργον ἐνεῖμε τὴν μὲν ἄλλην τοῖς περιοίκοις Λα-
 κωνικὴν τρισμυρίους κλήρους, τὴν δὲ εἰς τὸ ἄστν τὴν
 Σπάρτην συντελοῦσαν ἑνακισχιλίους· τοσοῦτοι γὰρ ἐγέ-
 5 νοντο κλήροι Σπαρτιατῶν. Ἐνιοὶ δὲ φασὶ τὸν μὲν Λυ-
 κούργου ἑξακισχιλίους νεῖμαι, τρισχιλίους δὲ μετὰ ταῦτα
 προσθεῖναι Πολύδωρον· οἳ δὲ τοὺς μὲν ἡμίσεις τῶν ἑνα-
 κισχιλίων τούτου, τοὺς δὲ ἡμίσεις Λυκούργου. Ὁ δὲ
 κλήρος ἦν ἑκάστου τοσοῦτος, ὥστε ἀποφορὰν φέρειν
 ἀνδρὶ μὲν ἑβδομήκοντα κριθῶν μεδίμνους, γυναικὶ δὲ 10
 δώδεκα, καὶ τῶν ὑγρῶν καρπῶν ἀναλόγως τὸ πλῆθος.
 Ἀρκέσειν γὰρ ᾤετο τοσοῦτον αὐτοῖς, τῆς τροφῆς πρὸς
 εὐεξίαν καὶ ὑγίαν ἱκανῆς, ἄλλου δὲ μηδενὸς δεησομέ-
 νοις. Λέγεται δ' αὐτὸν ὕστερόν ποτε χρόνῳ τὴν χώραν
 διερχόμενον ἐξ ἀποδημίας ἄρτι τεθερισμένην, ὄρωντα 15
 τοὺς σωροὺς παραλλήλους καὶ ὁμαλεῖς μειδιάσαι καὶ εἰ-
 πεῖν πρὸς τοὺς παρόντας, ὡς ἡ Λακωνικὴ φαίνεται πᾶσα
 πολλῶν ἀδελφῶν εἶναι νεωστὶ νενεμημένων.

IX. Ἐπιχειρήσας δὲ καὶ τὰ ἐπιπλα διαμεῖναι, ὅπως
 παντάπασι ἐξέλοι τὸ ἄνισον καὶ ἀνώμαλον, ἐπεὶ χα- 20
 λεπῶς ἑώρα προσδεχομένους τὴν ἄντικρυς ἀφαίρεσιν,
 ἑτέρῳ περιῆλθεν ὁδῶ καὶ κατεπολιτεύσατο τὴν ἐν τού-
 τοις πλεονεξίαν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀκνρώσας πᾶν νό-
 μισμα χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν μόνῳ χρῆσθαι τῷ σιδηρῷ
 προσέταξε· καὶ τούτῳ δὲ ἀπὸ πολλοῦ σταθμοῦ καὶ ὄγκου 25
 δύναμιν ὀλίγην ἔδωκεν, ὥστε δέκα μνῶν ἀμοιβὴν ἀπο-
 θήκης τε μεγάλης ἐν οἰκίᾳ δεῖσθαι καὶ ζεύγους ἄγοντος.
 Τούτου δὲ κυρωθέντος ἐξέπεσεν ἀδικημάτων γένη πολ-
 λά τῆς Λακεδαιμόνος. Τίς γὰρ ἢ κλέπτειν ἐμελλεν ἢ δω-
 ροδοκεῖν ἢ ἀποστερεῖν ἢ ἀρπάξειν ὃ μῆτε κατακρύψαι 30
 δυνατὸν ἦν μῆτε κεντῆσθαι ζηλωτὸν, ἀλλὰ μὴδὲ κατα-
 κόψαι λυσιτελές· ὄξει γὰρ, ὡς λέγεται, διαπύρου σιδή-

ρου τὸ στόμαμα κατασβέσας ἀφείλετο τὴν εἰς τὰλλα
 χρεῖαν καὶ δύναμιν, ἀδρανοῦς καὶ δυσέργου γενομένου.
 Μετὰ δὲ τοῦτο τῶν ἀχρήστων καὶ περισσῶν ἐποιεῖτο
 τεχνῶν ξηνηλασίαν. Ἐμελλον δὲ πού καὶ μηδεὶς ἐξε-
 5 λαύνοντος αἱ πολλαὶ τῷ κοινῷ νομίσματι συνεκπεσεῖ-
 σθαι διάθεσιν τῶν ἔργων οὐκ ἔχοντων. Τὸ γὰρ σιδη-
 ροῦν ἀργώγιμον οὐκ ἦν πρὸς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας οὐδ'
 εἶχε τιμὴν καταγελώμενον, ὥστε οὐδὲ πρίασθαι τι τῶν
 ξενικῶν καὶ ῥωπικῶν ὑπῆρχεν, οὐδ' εἰσέπλει φόρτος
 10 ἐμπορικὸς εἰς τοὺς λιμένας, οὐδὲ ἐπέβαινε τῆς Λακωνι-
 κῆς οὐ σοφιστῆς λόγων, οὐ μάντις ἀγρυπτικός, οὐχ ἑται-
 ρῶν τροφεύς, οὐ χρυσῶν τις, οὐκ ἀργυρῶν καλλω-
 πισμάτων δημιουργός, ἅτε δὴ νομίσματος οὐκ ὄντος.
 Ἄλλα οὕτως ἀπερημαθείσα κατὰ μικρὸν ἡ τρυφή τῶν
 15 ζωπυροῦντων καὶ τρεφόντων αὐτῇ δι' αὐτῆς ἐμαραί-
 νετο· καὶ πλεῖον οὐδὲν ἦν τοῖς πολλὰ κεκτημένοις 45
 ὁδὸν οὐκ ἐχούσης εἰς μέσον τῆς εὐπορίας, ἀλλ' ἐγκατω-
 κοδομημένης καὶ ἀργούσης. Διὸ καὶ τὰ πρόχειρα τῶν
 σκευῶν καὶ ἀναγκαῖα ταῦτα, κλινητῆρες καὶ δίφροι καὶ
 20 τράπεζαι, βέλτιστα παρ' αὐτοῖς ἐδημιουργεῖτο, καὶ κώ-
 θων ὁ Λακωνικὸς εὐδοκίμει μάλιστα πρὸς τὰς στρατείας,
 ὡς φησι Κριτίας. Τὰ γὰρ ἀναγκαῖως πινόμενα τῶν ὑδά-
 των καὶ δυσωποῦντα τὴν ὄψιν ἀπεκρύπτετο τῇ χροῖα, καὶ
 τοῦ θολεροῦ προσκόπτοντος ἐντὸς καὶ προσισχυμένου
 25 τοῖς ἄμβωσι, καθαρώτερον ἐπλησίαζε τῷ στόματι τὸ
 πινόμενον. Αἴτιος δὲ καὶ τούτων ὁ νομοθέτης· ἀπηλ-
 λαγμένοι γὰρ οἱ δημιουργοὶ τῶν ἀχρήστων ἐν τοῖς ἀναγ-
 καίοις ἐπεδείκνυντο τὴν καλλιτεχνίαν.

X. Ἐτι δὲ μᾶλλον ἐπιθέσθαι τῇ τρυφῇ καὶ τὸν ζῆλον
 30 ἀφελέσθαι τοῦ πλούτου διανοηθεὶς τὸ τρίτον πολίτευμα
 καὶ κάλλιστον ἐπῆγε, τὴν τῶν συσσιτίων κατασκευὴν,
 ὥστε δειπνεῖν μετ' ἀλλήλων συνιόντας ἐπὶ κοινοῖς καὶ

τεταγμένοις ὄψοις καὶ σιτίοις, οἴκοι δὲ μὴ διαιωῖσθαι
 κατακλιθέντας εἰς στρωμνὰς πολυτελεῖς καὶ τραπέζας,
 χερσὶ δημιουργῶν καὶ μαγείρων ὑπὸ σκότος, ὥσπερ
 ἀδηφάγα ζῶα, παινομένους καὶ διαφθείροντας ἅμα τοῖς
 ἡθεσι τὰ σώματα πρὸς πᾶσαν ἐπιθυμίαν ἀνειμένα καὶ ὁ
 πλησμονῆν, μακρῶν μὲν ὕπνων, θερμοῶν δὲ λουτρῶν,
 πολλῆς δὲ ἡσυχίας καὶ τρόπον τινα νοσηλείας καθημε-
 ρινῆς δεομένην. Μέγα μὲν οὖν καὶ τοῦτο ἦν, μείζον
 δὲ τὸ τὸν πλοῦτον ἀξήλον, ὡς φησι Θεόφραστος, καὶ
 ἄπλοτον ἀπεργάσασθαι τῇ κοινότητι τῶν δειπνῶν καὶ 10
 τῇ περὶ τὴν διαίταν εὐτελείᾳ. Χρησὶς γὰρ οὐκ ἦν οὐδὲ
 ἀπόλαυσις οὐδὲ ὄψις ὅλως ἢ ἐπίδειξις τῆς πολλῆς παρα-
 σκευῆς, ἐπὶ τὸ αὐτὸ δειπνον τῷ πένητι τοῦ πλουσίου
 βαδίζοντος· ὥστε τοῦτο δὴ τὸ θρυλούμενον ἐν μόνῃ τῶν
 ὑπὸ τὸν ἥλιον πόλεων τῇ Σπάρτῃ βλέπεσθαι, τυφλὸν 15
 ὄντα τὸν πλοῦτον καὶ κείμενον ὥσπερ γραφὴν ἄψυχον
 καὶ ἀκίνητον. Οὐδὲ γὰρ οἴκοι προδειπνήσαντας ἐξῆν
 βαδίζειν ἐπὶ τὰ συσσίτια πεπληρωμένους, ἀλλ' ἐπιμε-
 λῶς οἱ λοιποὶ παραφυλάττοντες τὸν μὴ πίνοντα μηδὲ
 ἐσθίουντα μετ' αὐτῶν ἐκάκιζον ὡς ἀκρατῆ καὶ πρὸς τὴν 20
 κοινήν ἀπομαλακισόμενον διαίταν.

XI. Διὸ καὶ μάλιστα φησι τῷ Λυκούργῳ πρὸς τοῦτο
 τὸ πολίτευμα χαλεποὺς γενέσθαι τοὺς εὐπόρους, καὶ
 συστάντας ἐπ' αὐτὸν ἀθρόους καταβοᾶν καὶ ἀγανακτεῖν·
 τέλος δὲ βαλλόμενος ὑπὸ πολλῶν ἐξέπεσε τῆς ἀγορᾶς 25
 δρόμῳ. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἐφθασεν εἰς ἱερὸν κατα-
 φυγῶν· εἰς δὲ τις νεανίσκος, ἄλλως μὲν οὐκ ἀφυῆς, ὄξυς
 δὲ καὶ θυμοειδής, Ἀλκάνδρος, ἐπικείμενος καὶ διώκων
 ἐπιστραφέντος αὐτοῦ τῇ βακτηρίᾳ πατάξας τὸν ὀφθαλ-
 μὸν ἐξέκοψεν. Ὁ μὲν οὖν Λυκούργος οὐδὲν ἐνδοῦς πρὸς 30
 τὸ πάθος, ἀλλὰ στὰς ἐναντίος ἔδειξε τοῖς πολίταις τὸ
 πρόσωπον ἡμαγμένον καὶ διεφθαρμένην τὴν ὄψιν· αἰ-

δῶς δὲ πολλή καὶ κατήφεια τοὺς ἰδόντας ἔσχευ, ὥστε
 παραδοῦναι τὸν Ἀλεξανδρὸν αὐτῷ καὶ προπέμψαι μέχρι
 τῆς οἰκίας συναγαγακτοῦντας. Ὁ δὲ Λυκούργος ἐκεί-
 νους μὲν ἐπαινέσας ἀφῆκε, τὸν δὲ Ἀλεξανδρὸν εἰσαγαγὼν
 5 οἴκαδε κακὸν μὲν οὐδὲν οὔτ' ἐποίησεν οὔτ' εἶπεν, ἀπα-
 λάξας δὲ τοὺς συνήθεις ὑπηρέτας καὶ θεραπευτῆρας
 ἐκείνον ἐκέλευσεν ὑπηρετεῖν. Ὁ δὲ οὐκ ἂν ἀγεννῆς
 ἐποίει τὸ προσταττόμενον σιωπῇ, καὶ παραμένων ἅμα
 τῷ Λυκούργῳ καὶ συνδιαιτώμενος ἐν τῷ κατανοεῖν τὴν
 10 πρᾶξιν καὶ τὸ ἀπαθὲς αὐτοῦ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ περὶ
 τὴν δίαιταν ἀσθηρὸν καὶ τὸ πρὸς τοὺς πόρους ἀκαμ-
 πτον, αὐτὸς τε δεινῶς διετέθη περὶ τὸν ἄνδρα καὶ πρὸς
 τοὺς συνήθεις καὶ φίλους ἔλεγεν, ὡς οὐ σκληρὸς οὐδ'
 αὐθάδης ὁ Λυκούργος, ἀλλὰ μόνος ἡμέρος καὶ πρᾶξός 46
 15 ἔστι τοῖς ἄλλοις. Οὕτω μὲν οὖν οὗτος ἐκεκόλαστο καὶ
 τοιαύτην ὑπεσχέθει δίκην, ἐκ πονηροῦ νέου καὶ αὐθά-
 δους ἐμμελέστατος ἀνὴρ καὶ σωφρονικώτατος γενόμε-
 νος. Τοῦ δὲ πάθους ὑπόμνημα Λυκούργος ἰδρύσατο
 τῆς Ἀθηνᾶς ἱερὸν, ἣν Ὀπιλίτιν προσηγόρευσε· τοὺς
 20 γὰρ ὀφθαλμοὺς ὀπίλους οἱ τῆδε Δωριεῖς καλοῦσιν.
 Ἔνιοι μέντοι τὸν Λυκούργον, ὃν καὶ Διοσκορίδης ἐστὶν
 ὁ συντεταγμένος τὴν Λακωνικὴν πολιτείαν, πληγῆναι
 μὲν φασιν, οὐ τυφλωθῆναι δὲ τὸν ὀφθαλμὸν, ἀλλὰ καὶ
 τὸ ἱερὸν τῇ θεῷ τῆς ἀκέσσεως χαριστήριον ἰδρύσασθαι.
 25 Τὸ μὲντοι φέρειν βακτηρίαν ἐκκλησιάζοντες οἱ Σπαρ-
 τιᾶται μετὰ τὴν συμφορὰν ἐκείνην ἀπέμαθον.

XII. Τὰ δὲ συσσίτια Κρητῆς μὲν ἀνδρεία, Λακεδαιμό-
 νιοι δὲ φιδίτια προσαγορεύουσιν, εἴτε ὡς φιλίας καὶ φι-
 λοφροσύνης ὑπαρχόντων, ἀντὶ τοῦ λ τὸ δ λαμβάνοντες,
 30 εἴτε ὡς πρὸς εὐτέλειαν καὶ φειδῶ συνεθίζόντων. Οὐδὲν
 δε κωλύει καὶ τὸν πρῶτον ἐξωθεν ἐπικεῖσθαι φθόγγον,
 ὥσπερ ἔνιοι φασιν, ἐδίτιων παρὰ τὴν δίαιταν καὶ τὴν

ἐδωδὴν λεγομένων. Συνήρχοντο δὲ ἀνὰ πεντεκαίδεκα
 καὶ βραχεῖ τούτων ἐλάττους ἢ πλείους. Ἐφερε δὲ ἕκα-
 στος κατὰ μῆνα τῶν συσσίτων ἀλφίτων μέδιμνον, οἴνου
 χόας ὀκτώ, τυροῦ πέντε μνᾶς, σύκων ἡμιμναῖα πέντε,
 πρὸς δὲ τούτοις εἰς ὄψωνίαν μικρὸν τι κομιδῇ νομίσμα- 5
 τος. Ἄλλως δὲ καὶ θύσας τις ἀπαρχὴν καὶ θηρεύσας μέ-
 ρος ἐπεμψεν εἰς τὸ συσσίτιον. Ἐξῆν γὰρ οἴκοι δειπνεῖν
 ὁπότε θύσας τις ἢ κυνηγῶν ὀψίσειε, τοὺς δὲ ἄλλους ἔδει
 παρεῖναι. Καὶ μέχρι γε πολλοῦ τὰς συσσιτήσεις ἀκριβῶς
 διεφύλαττον. Ἄγριδος γοῦν τοῦ βασιλέως, ὡς ἐπανήλθεν 10
 ἀπὸ τῆς στρατείας καταπεπολεμηκῶς Ἀθηναίους, βου-
 λόμενον παρὰ τῇ γυναικὶ δειπνεῖν καὶ μεταπεμπομένου
 τὰς μερίδας, οὐκ ἐπεμψαν οἱ πολέμαρχοι. Τοῦ δὲ μεθ'
 ἡμέραν ὑπ' ὀργῆς μὴ θύσαντος ἦν ἔδει θυσίαν, ἐξημίω-
 σαν αὐτόν. Εἰς δὲ τὰ συσσίτια καὶ παῖδες ἐφοίτων, ὥσπερ 15
 εἰς διδασκαλεῖα σωφροσύνης ἀγόμενοι, καὶ λόγων ἡκρο-
 ῶντο πολιτικῶν καὶ παιδευτὰς ἐλευθερίας ἐώρων, αὐτοί
 τε παίζειν εἰθίζοντο καὶ σκώπτειν ἄνευ βωμολοχίας καὶ
 σκωπτόμενοι μὴ δυσχεραίνειν. Σφόδρα γὰρ ἐδόκει καὶ
 τοῦτο Λακωνικὸν εἶναι, σκώμματος ἀνέχεσθαι· μὴ φέ- 20
 ροντα δὲ ἐξῆν παραιτεῖσθαι, καὶ ὁ σκώπτων ἐπέπαυτο.
 Τῶν δ' εἰσιόντων ἐκάστῳ δείξας ὁ πρεσβύτατος τὰς
 θύρας, „Διὰ τούτων“ φησὶν „ἔξω λόγος οὐκ ἐκπορεύε-
 ται.“ Δοκιμάζεσθαι δὲ τὸν βουλόμενον τοῦ συσσιτίου
 μετασχεῖν οὕτω φασί. Λαβὼν τῶν συσσίτων ἕκαστος 25
 ἀπομαγαθάλαν εἰς τὴν χεῖρα, τοῦ διακόνου φέροντος
 ἀγγεῖον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἔβαλλε σιωπῇ καθάπερ ψῆ-
 φον, ὁ μὲν δοκιμάζων ἀπλῶς, ὁ δ' ἐκκρίνων σφόδρα τῇ
 χειρὶ πιέσας. Ἡ γὰρ πεπιεσμένη τὴν τῆς τετραμένης ἔχει
 δύναμιν. Κἂν μίαν εὐρωσι τοιαύτην, οὐ προσδέχονται 30
 τὸν ἐπεισιόντα, βουλόμενοι πάντας ἠδομένους ἀλλήλοις
 συνεῖναι. Τὸν δὲ οὕτως ἀποδοκιμασθέντα κεκαδδίσθαι

λέγουσι· κάδδιχος γὰρ καλεῖται τὸ ἀγγεῖον, εἰς ὃ τὰς ἀπομαγαθίας ἐμβάλλουσι. Τῶν δὲ ὄψων εὐδοκίμει μάλιστα παρ' αὐτοῖς ὁ μέλας ζωμός, ὥστε μηδὲ κρεαδίου δεῖσθαι τοὺς πρεσβυτέρους, ἀλλὰ παραχωρεῖν τοῖς νεανίσκοις, αὐτοὺς δὲ τοῦ ζωμοῦ καταχεομένους ἐστῖασθαι. Λέγεται δὲ τινα τῶν Ποντικῶν βασιλέων ἔνεκα τοῦ ζωμοῦ καὶ πρίασθαι Λακωνικὸν μάγειρον· εἶτα γευσάμενον δυσχερᾶναι· καὶ τὸν μάγειρον εἶπεν· „ὦ βασιλεῦ, τοῦτον δεῖ τὸν ζωμὸν ἐν τῷ Εὐρώτῃ λελουμένους ἐποψᾶσθαι.“ Πιόντες δὲ μετρίως ἀπίασι δίχα λαμπάδος. Οὐ γὰρ ἔξεστι πρὸς φῶς βαδίξειν, οὔτε ταύτην οὔτε ἄλλην ὁδόν, ὅπως ἐθίζονται σκότους καὶ νυκτὸς εὐθαρσῶς καὶ ἀδεῶς ὀδεύειν. Τὰ μὲν οὖν συσσίτια τοιαύτην ἔχει τάξιν. 47

15 XIII. Νόμους δὲ γεγραμμένους ὁ Λυκούργος οὐκ ἔθηκεν, ἀλλὰ μία τῶν καλουμένων ρητρῶν ἐστὶν αὕτη. Τὰ μὲν γὰρ κυριώτατα καὶ μέγιστα πρὸς εὐδαιμονίαν πόλεως καὶ ἀρετὴν ἐν τοῖς ἡθέσιν ὤφειτο καὶ ταῖς ἀγωγαῖς τῶν πολιτῶν ἐγκατεστοιχειωμένα μένειν ἀκίνητα καὶ 20 βέβαια, ἔχοντα τὴν προαίρεσιν δεσμὸν ἰσχυρότερον τῆς ἀνάγκης, ἣν ἡ παιδείσις ἐμποιεῖ τοῖς νέοις νομοθέτου διάθεσιν ἀπεργαζομένη περὶ ἕκαστον αὐτῶν. Τὰ δὲ μικρὰ καὶ χρηματικὰ συμβόλαια καὶ μεταπίπτοντα ταῖς 25 χρεῖαις ἄλλοτε ἄλλως βέλτιον ἢν μὴ καταλαμβάνειν ἐργάφοις ἀνάγκαις μηδὲ ἀκινήτοις ἔθεσιν, ἀλλ' ἔαν ἐπὶ τῶν καιρῶν προσθέσεις λαμβάνοντα καὶ ἀφαιρέσεις, αἷς ἂν οἱ πεπαιδευμένοι δοκιμάσωσι. Τὸ γὰρ ὅλον καὶ πᾶν τῆς νομοθεσίας ἔργον εἰς τὴν παιδείαν ἀνήψε. Μία μὲν οὖν τῶν ρητρῶν ἦν, ὥσπερ εἴρηται, μὴ χρῆσθαι νόμοις ἐργάφοις. Ἐτέρα δὲ πάλιν κατὰ τῆς πολυτελείας, ὅπως οἰκία πᾶσα τὴν μὲν ὀροφὴν ἀπὸ πελέκεως εἰργασμένην 30 ἔχη, τὰς δὲ θύρας ἀπὸ πρίονος μόνου καὶ μηδενὸς τῶν

ἄλλων ἐργαλείων. Ὅπερ γὰρ ὕστερον Ἐπαμεινώνδαν εἶπεῖν λέγουσιν ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ τραπέζης, ὡς τὸ τοιοῦτον ἄριστον οὐ χωρεῖ προδοσίαν, τοῦτο πρῶτος ἐνόησε Λυκούργος, ὡς οἰκία τοιαύτη τρυφὴν οὐ χωρεῖ καὶ πολυτέλειαν, οὐδ' ἐστὶν οὐδεὶς οὕτως ἀπειρόκαλος καὶ ἀνόητος, ὥστε εἰς οἰκίαν ἀφελῆ καὶ δημοτικὴν εἰσφέρειν κλίνας ἀργυρόποδας καὶ στρωμνὰς ἀλουργεῖς καὶ χρυσᾶς κύλικας καὶ τὴν τούτοις ἐπομένην πολυτέλειαν, ἀλλ' ἀνάγκη συναρμόζεσθαι καὶ συνεξομοιοῦν τῇ μὲν οἰκίᾳ τὴν κλίνην, τῇ δὲ κλίνῃ τὴν ἐσθῆτα, ταύτη δὲ τὴν ἄλλην 10 χορηγίαν καὶ κατασκευὴν. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς συνηθείας φασὶ καὶ Λεωτυχίδην τὸν πρεσβύτερον ἐν Κορίνθῳ δειπνοῦντα καὶ θεασάμενον τῆς στέγης τοῦ οἴκου τὴν κατασκευὴν πολυτελεῆ καὶ φατνωματικὴν, ἐρωτῆσαι τὸν 15 ξένον, εἰ τετράγωνα παρ' αὐτοῖς τὰ ξύλα φύεται. Τρίτην δὲ ρητρὰν διαμνημονεύουσι τοῦ Λυκούργου τὴν κωλύουσαν ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς πολεμίους στρατεύειν, ἵνα μὴ 20 πολλάκις ἀμύνεσθαι συνεθιζόμενοι πολεμικοὶ γένωνται. Καὶ τοῦτό γε μάλιστα κατηγοροῦσιν Ἀγησιλάου τοῦ βασιλέως ὕστερον, ὡς ταῖς συνεχέσι καὶ πυκναῖς εἰς τὴν 20 Βοιωτίαν ἐμβολαῖς καὶ στρατείαις τοὺς Θηβαίους ἀντιπάλους τοῖς Λακεδαιμονίοις κατασκευάσαντος. Διὸ καὶ τετραμένον αὐτὸν ἰδὼν Ἀνταλκίδας, „Καλὰ, ἔφη, τὰ διδασκάλια παρὰ Θηβαίων ἀπολαμβάνεις, μὴ βουλομένους αὐτοὺς μηδὲ εἰδότας μάχεσθαι διδάξας.“ Τὰ μὲν 25 οὖν τοιαῦτα νομοθετήματα ρητρᾶς ὠνόμασεν, ὡς παρὰ τοῦ θεοῦ νομιζόμενα καὶ χρησμούς ὄντα.

XIV. Τῆς δὲ παιδείας, ἣν μέγιστον ἠγεῖτο τοῦ νομοθέτου καὶ κάλλιστον ἔργον εἶναι, πόρρωθεν ἀρχόμενος εὐθύς ἐπεσκόπει τὰ περὶ τοὺς γάμους καὶ τὰς γενέσεις. 30 Οὐ γὰρ, ὡς Ἀριστοτέλης φησὶν, ἐπιχειρήσας σφροονίξειν τὰς γυναικὰς ἐπαύσατο μὴ κρατῶν τῆς πολλῆς ἀνέ-

σεως καὶ γυναικοκρατίας διὰ τὰς πολλὰς στρατείας τῶν ἀνδρῶν, ἐν αἷς ἠναγκάζοντο κυρίας ἀπολείπειν ἐκείνας, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον τοῦ προσήκοντος αὐτὰς ἐθεράπευον καὶ δεσποίνας προσηγόρευον· ἀλλὰ καὶ τούτων 5 τὴν ἐνδεχομένην ἐπιμέλειαν ἐποίησατο. Τὰ μὲν γὰρ σώματα τῶν παρθένων δρόμοις καὶ πάλαις καὶ βολαῖς δίσκων καὶ ἀκοντίων διεπόνησεν, ὡς ἢ τε τῶν γεννωμένων ῥίξωσις ἰσχυρὰν ἐν ἰσχυροῖς σώμασιν ἀρχὴν λαβούσα βλαστάνοι βέλτιον, αὐταὶ τε μετὰ ῥώμης τοὺς 10 τόκους ὑπομένουσαι καλῶς ἅμα καὶ ῥαδίως ἀγωνίζονται πρὸς τὰς ὠδύνας. Ἀφελῶν δὲ θρύψιν καὶ σκιατραφίαν καὶ θηλύτητα πᾶσαν οὐδὲν ἤττον εἶθισε τῶν κόρων τὰς κόρας γυμνάς τε πομπεύειν καὶ πρὸς ἱεροῖς τισὶν ὄρχεσθαι καὶ ᾄδειν τῶν νέων παρόντων καὶ θεωμένων. Ἔστι 15 δὲ ὅτε καὶ σκώματα λέγουσαι πρὸς ἕκαστον εὐχρηστῶς ἐπελαμβάνοντο τῶν ἀμαρτανομένων· καὶ πάλιν εἰς τοὺς ἀξίους αὐτῶν ἐγκώμια μετ' ὠδῆς πεποιημένα διεξιούσαι φιλοτιμίαν πολλὴν καὶ ζῆλον ἐνεποίουν τοῖς νεανίσκοις. Ὁ γὰρ ἐγκωμιασθεὶς ἐπ' ἀνδραγαθία καὶ κλεινὸς ἐν ταῖς 20 παρθένοις γεγονὼς ἀπῆει μεγαλυνόμενος ὑπὸ τῶν ἐπαίνων· αἱ δὲ μετὰ παιδιᾶς καὶ σκωμμάτων δῆξεις οὐδὲν ἀμβλύτεραι τῶν μετὰ σπουδῆς νουθετημάτων ἦσαν, ἅτε δὴ πρὸς τὴν θεῖαν ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις πολίταις καὶ τῶν βασιλέων καὶ τῶν γερόντων συμπορευομένων. Ἡ δὲ 25 γύμνωσις τῶν παρθένων οὐδὲν αἰσχρὸν εἶχεν, αἰδοῦς μὲν παρούσης, ἀκρασίας δὲ ἀπούσης, ἀλλ' ἐθισμόν ἀφελῆ καὶ ζῆλον εὐεξίας ἐνειργάζετο καὶ φρονήματος τὸ θῆλυ παρέγευεν οὐκ ἀγεννοῦς, ὡς μηδὲν ἤττον αὐτῶ καὶ ἀρετῆς καὶ φιλοτιμίας μετουσίαν οὔσαν. Ὅθεν αὐ- 30 τὰς καὶ λέγειν ἐπῆει καὶ φρονεῖν οἷα καὶ περὶ Γοργοῦς ἰστόρηται τῆς Λεωνίδου γυναικός. Εἰπούσης γὰρ τινος, ὡς ἔοικε, ξένης πρὸς αὐτὴν ὡς „Μόνοι τῶν ἀνδρῶν

ἀρχετε ὑμεῖς αἱ Λάκαιναι“ „Μόνοι γὰρ“ ἔφη „τίκτομεν ἀνδρας.“

XV. Ἦν μὲν οὖν καὶ ταῦτα παρορμητικὰ πρὸς γάμον· λέγω δὲ τὰς πομπὰς τῶν παρθένων καὶ τὰς ἀποδύσεις καὶ τοὺς ἀγῶνας ἐν ὄψει τῶν νέων, ἀγομένων οὐ γεωμετρικαῖς, ἀλλ' ἐρωτικαῖς, ὡς φησὶν ὁ Πλάτων, ἀνάγκαις· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀτιμίαν τινὰ προσέθηκε τοῖς ἀγάμοις. Εἰργοντο γὰρ ἐν ταῖς γυμνοπαιδίαις τῆς θείας· τοῦ δὲ χειμῶνος οἱ μὲν ἀρχοντες αὐτοὺς ἐκέλευον ἐν κύνκῳ γυμνοῦς περιέειναι τὴν ἀγορὰν, οἱ δὲ περιούντες 10 ἤδον εἰς αὐτοὺς ὠδὴν τινα πεποιημένην, ὡς δίκαια πάσχουσι, ὅτι τοῖς νόμοις ἀπειθοῦσι· τιμῆς δὲ καὶ θεραπείας, ἣν νεοὶ πρεσβυτέροις παρεῖχον, ἐστέρηοντο. Ὅθεν καὶ τὸ πρὸς Δερκυλλίδαν ῥηθὲν οὐδεὶς ἐμέμψατο, καίπερ εὐδόκιμον ὄντα στρατηγόν. Ἐπιόντι γὰρ αὐτῷ τῶν 15 νεωτέρων τις ἔδρας οὐχ ὑπέειξεν εἰπών, „Οὐδὲ γὰρ ἐμοὶ σὺ τὸν ὑπείχοντα γεγέννηκας.“ Ἐγάμον δὲ δι' ἀρπαγῆς, οὐ μικρὰς οὐδὲ ἀώρους πρὸς γάμον, ἀλλὰ καὶ ἀκμαζούσας καὶ πεπείρους. Τὴν δὲ ἀρπασθεῖσαν ἢ νυμφεύτρια καλουμένη παραλαβοῦσα, τὴν μὲν κεφαλὴν ἐν 20 χρῶ περιέκειρεν, ἱματίῳ δὲ ἀνδρείῳ καὶ ὑποδήμασιν ἐσκευάσασα κατέκλινεν ἐπὶ στιβάδα μόνην ἄνευ φωτός. Ὁ δὲ νυμφίος οὐ μεθύων οὐδὲ θρυπτόμενος, ἀλλὰ νήφων, ὥσπερ αἶψα, δεδειπνηκῶς ἐν τοῖς φιδιτίοις, παρῆσειθῶν ἔλκε τὴν ζώνην καὶ μετήνεγκεν ἀράμενος ἐπὶ 25 τὴν κλίνην. Συνδιατρίψας δὲ χρόνον οὐ πολὺν ἀπῆει κοσμίως οὔπερ εἰώθει τὸ πρότερον καθευδήσων μετὰ τῶν ἄλλων νέων. Καὶ τὸ λοιπὸν οὕτως ἐπραττε, τοῖς μὲν ἡλικιώταις συνδιημερεύων καὶ συναναπαυόμενος, πρὸς δὲ τὴν νύμφην κρύφα μετ' εὐλαβείας φοιτῶν, αἰ- 30 σχυρόμενος καὶ δεδοικῶς μή τις αἰσθοίτο τῶν ἔνδον, ἅμα καὶ τῆς νύμφης ἐπιτεχνωμένης καὶ συνευπορούσης,

ὅπως ἂν ἐν καιρῷ καὶ λανθάνοντες ἀλλήλοις συμπο-
 ρεύοιντο. Καὶ τοῦτο ἐπραττον οὐκ ὀλίγον χρόνον, ἀλλ'
 ὥστε καὶ παῖδας γενέσθαι ἐνίοις πρὶν ἐς ἡμέραν θεάσα-
 σθαι τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας. Ἡ δὲ τοιαύτη σύνοδος οὐ
 5 μόνον ἐγκρατείας καὶ σωφροσύνης ἀσκήσις ἦν, ἀλλὰ τοῖς
 τε σώμασι γονίμους καὶ τῷ φιλεῖν ἀεὶ καινοὺς καὶ προσ-
 φάτους ἤγεν ἐπὶ τὴν κοινωνίαν, οὐ διακορεῖς οὐδ' ἐξι-
 τήλους ταῖς ἀνέδην κοινωνίαις, ἀλλ' ἀεὶ τι λείψανον καὶ
 ὑπέκκαυμα πόθου καὶ χάριτος ἐναπολείποντας ἀλλήλοις.
 10 Τοσαύτην δὲ τοῖς γάμοις ἐπιστήσας αἰδῶ καὶ τάξιν, οὐ-
 δὲν ἤττον ἐξέβαλε τὴν κενὴν καὶ γυναικῶδη ζηλοτυπίαν,
 ἐν καλῷ καταστήσας ὕβριν μὲν καὶ ἀταξίαν πᾶσαν εἰρ-
 γειν ἀπὸ τοῦ γάμου, παίδων δὲ καὶ τεκνώσεως κοινωνεῖν
 τοῖς ἀξίοις, καταγελῶντας τῶν ὡς ἄμικτα καὶ ἀκοινώ-
 15 νητα ταῦτα μετιόντων σφαγαῖς καὶ πολέμοις. Ἐξῆν μὲν
 γὰρ ἀνδρὶ πρεσβυτέρῳ νέας γυναικός, εἰ δὴ τινα τῶν
 καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀσπάζαιτο νέων καὶ δοκιμάσειεν,
 εἰσαγαγεῖν παρ' αὐτὴν καὶ πλήσαντα γενναίου σπέρμα-
 τος ἰδίου αὐτοῖς ποιήσασθαι τὸ γεννηθέν. Ἐξῆν δὲ πάλιν
 20 ἀνδρὶ χρηστῷ τῶν εὐτέκνων τινὰ καὶ σωφρόνων θαυ-
 μάσαντι γυναικῶν ἐτέρῳ γεγαμημένην πείσαι τὸν ἄνδρα
 συνελθεῖν, ὥσπερ ἐν χώρα καλλικάρπῳ φυτεύοντα καὶ
 ποιούμενον παῖδας ἀγαθοὺς, ἀγαθῶν ὁμαίμους καὶ συγ-
 γενεῖς ἐσομένους. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἰδίους ἠγεῖτο
 25 τῶν πατέρων τοὺς παῖδας, ἀλλὰ κοινούς τῆς πόλεως ὁ
 Λυκοῦργος, ὅθεν οὐκ ἐκ τῶν τυχόντων, ἀλλ' ἐκ τῶν
 ἀρίστων ἐβούλετο γεγονότας εἶναι τοὺς πολίτας. Ἐπειτα
 πολλὴν ἀβελτερίαν καὶ τυφον ἐνεώρα τοῖς περὶ ταῦτα
 τῶν ἄλλων νομοθετήμασιν, οἳ κύνας μὲν καὶ ἵππους
 30 ὑπὸ τοῖς κρατίστοις τῶν ὀχείων βιβάζουσι χάριτι πεί-
 θοντες ἢ μισθῷ τοὺς κυρίους, τὰς δὲ γυναῖκας ἐγκλει-
 σάμενοι φρουροῦσιν, ἐξ αὐτῶν μόνων τίκτειν ἀξιούντες,

κἂν ἀφρονες ᾧσι, κἂν παρήλικες, κἂν νοσώδεις, ὡς οὐχὶ
 πρῶτοις τοῖς κεκτημένοις καὶ τρέφουσι τῶν παίδων γι-
 νομένων πονηρῶν, ἐὰν ἐκ πονηρῶν γένωνται, καὶ τοῦ-
 ναντίον χρηστῶν, ἂν τοιαύτης τύχῃσι γενέσεως. Ταῦτα
 δὲ οὕτως πραττόμενα φυσικῶς καὶ πολιτικῶς τότε το-
 5 σοῦτον ἀπέχε τῆς ὕστερον λεγομένης γενέσθαι περὶ τὰς
 γυναῖκας εὐχερείας, ὥστε ὅλως ἀπίστον εἶναι τὸ τῆς
 μοιχείας παρ' αὐτοῖς. Καὶ λόγος ἀπομνημονεύεται Γε-
 ράδα τινὸς Σπαρτιάτου τῶν σφόδρα παλαιῶν, ὃς ἐρω-
 τηθεὶς ὑπὸ ξένου, τί πάσχουσιν οἱ μοιχοὶ παρ' αὐτοῖς, 10
 εἶπεν· „ὦ ξένε, οὐδεὶς γίνεται μοιχὸς παρ' ἡμῖν.“ Ἐκεί-
 νου δὲ ὑπολαβόντος, „Ἐὰν οὖν γένηται;“ „Ταῦρον“
 ἔφη ὁ Γεράδας, „ἐκτίνει μέγαν, ὃς ὑπερκύψας τὸ Ταῦ-
 γετον ἀπὸ τοῦ Εὐρώτα πίεται.“ Θαυμάσαντος δ' ἐκείνου
 καὶ φήσαντος· „Πῶς δὲ ἂν γένοιτο βουὸς τηλικούτος;“ 15
 γελᾶσας ὁ Γεράδας, „Πῶς δ' ἂν“ ἔφη „ἐν Σπάρτῃ μοι-
 χὸς γένοιτο;“ Ταῦτα μὲν οὖν ἰστόρηται περὶ τῶν γάμων.

XVI. Τὸ δὲ γεννηθέν οὐκ ἦν κύριος ὁ γεννήσας τρε-
 φειν, ἀλλ' ἔφερε λαβὼν εἰς τόπον τινὰ λέσχην καλού-
 μενον, ἐν ᾧ καθήμενοι τῶν φυλετῶν οἱ πρεσβύτατοι 20
 καταμαθόντες τὸ παιδάριον, εἰ μὲν εὐπαγὲς εἶη καὶ ῥω-
 μαλέον, τρέφειν ἐκέλευον, κληρὸν αὐτῷ τῶν ἐνακισχι-
 λίων προσνεύμαντες· εἰ δ' ἀγεννὲς καὶ ἄμορφον, ἀπέ-
 πεμπον εἰς τὰς λεγομένας Ἀποθέτας, παρὰ Ταῦγετον
 βαραθρώδη τόπον, ὡς οὔτε αὐτῷ ζῆν ἄμεινον οὔτε 25
 τῇ πόλει τὸ μὴ καλῶς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πρὸς εὐεξίαν καὶ
 ῥώμην πεφυκός. Ὅθεν οὐδὲ ὕδατι τὰ βρέφη, ἀλλ' οἶνον
 περιέλουον αἱ γυναῖκες, βάσανόν τινα ποιούμεναι τῆς
 κράσεως αὐτῶν. Λέγεται γὰρ ἐξίστασθαι τὰ ἐπιληπτικά
 καὶ νοσώδη πρὸς τὸν ἄκρατον ἀποσφακελίζοντα, τὰ δ' 30
 ὑγιεινὰ μᾶλλον στομοῦσθαι καὶ κρατύνεσθαι τὴν ἔξιν.
 Ἦν δὲ περὶ τὰς τροφὰς ἐπιμέλειά τις μετὰ τέχνης, ὥστ'
 PLUT. VII. I. 7

ἄνευ σπαργάνων ἐκτρεφούσας τὰ βρέφη τοῖς μέλεσι καὶ
 τοῖς εἶδεσιν ἐλευθέρια ποιεῖν, ἔτι δὲ εὐκόλα ταῖς διαί-
 ταις καὶ ἄσικχα καὶ ἀθαμβῆ σκότου καὶ πρὸς ἐρημίαν
 ἄφοβα καὶ ἄπειρα δυσκολίας ἀγεννοῦς καὶ κλαυθμυ-
 5 ρισμῶν. Διὸ καὶ τῶν ἔξωθεν ἐνιοὶ τοῖς τέκνοις Λακω-
 νικὰς ἐωνοῦντο τιτθὰς· καὶ τὴν γε τὸν Ἀθηναῖον Ἀλκι-
 βιάδην τιτθεύσασαν Ἀμύκλαν ἱστοροῦσι γεγονέναι Λά-
 καιναν. Ἀλλὰ τούτῳ μὲν, ὡς Πλάτων φησὶ, Ζώπυρον
 ἐπέστησε παιδαγωγὸν Περικλῆς, οὐδέν τι τῶν ἄλλων
 10 διαφέροντα δούλων· τοὺς δὲ Σπαρτιατῶν παῖδας οὐκ
 ἐπὶ ἄνητοῖς οὐδὲ μισθίοις ἐποιήσατο παιδαγωγοῖς ὁ Ἀν-
 κουῖργος, οὐδ' ἐξῆν ἐκάστῳ τρέφειν οὐδὲ παιδεύειν ὡς
 ἐβούλετο τὸν υἱόν, ἀλλὰ πάντας εὐθὺς ἐπταετείς γενο-
 μένους παραλαμβάνων αὐτὸς εἰς ἀγέλας κατελόχιζε καὶ
 15 συννόμους ποιεῖν καὶ συντρόφους μετ' ἀλλήλων εἶδιζε
 συμπαιζειν καὶ συσχολάζειν. Ἄρχοντα δ' αὐτοῖς παρί-
 στατο τῆς ἀγέλης τὸν τῷ φρονεῖν διαφέροντα καὶ θυ-
 μοειδέστατον ἐν τῷ μάχεσθαι· καὶ πρὸς τοῦτον ἀφειώρων
 καὶ προστάττοντος ἠμροῶντο καὶ κολάζοντος ἐκαρτέρουν,
 20 ὥστε τὴν παιδείαν εἶναι μελέτην εὐπειθείας. Ἐπεσνό-
 πουν δὲ οἱ πρεσβύτεροι παίζοντας αὐτούς, καὶ τὰ πολλὰ
 μάχας τινὰς ἐμβάλλοντες ἀεὶ καὶ φιλονεικίας οὐ παρέρ-
 ρως κατεμάνθανον, ὁποῖός ἐστι τὴν φύσιν ἕκαστος αὐ-
 τῶν πρὸς τὸ τολμᾶν καὶ μὴ φνυγομαχεῖν ἐν ταῖς ἀμίλλαις.
 25 Γράμματα μὲν οὖν ἕνεκα τῆς χρείας ἐμάνθανον· ἢ δ'
 ἄλλη πᾶσα παιδεία πρὸς τὸ ἄρχεσθαι καλῶς ἐγίνετο καὶ
 καρτερεῖν ποιοῦντα καὶ νικᾶν μαχόμενον. Διὸ καὶ τῆς
 ἡλικίας προερχομένης ἐπέτεινον αὐτῶν τὴν ἄσκησιν, ἐν
 χρόνῳ τε κείροντες καὶ βαδίζουσιν ἀνυποδότητους παίζειν τε
 30 γυμνοὺς ὡς τὰ πολλὰ συνεθίζοντες. Γενόμενοι δὲ δωδε-
 καετείς ἄνευ χιτῶνος ἤδη διετέλουν, ἐν ἱμάτιον εἰς τὸν
 ἐνιαυτὸν λαμβάνοντες, εὐχμηροὶ τὰ σώματα καὶ λουτρῶν

καὶ ἀλειμμάτων ἄπειροι· πλὴν ὀλίγας ἡμέρας τινὰς τοῦ
 ἐνιαυτοῦ τῆς τοιαύτης φιλανθρωπίας μετεῖχον. Ἐκά-
 θευδον δὲ ὁμοῦ κατ' Ἴλην καὶ ἀγέλην ἐπὶ στιβάδων, ὡς
 αὐτοῖς συνεφόρον τοῦ παρὰ τὸν Εὐρώταν πεφυκός
 καλάμου τὰ ἄκρα ταῖς χερσὶν ἄνευ σιδήρου κατακλάσαν-
 5 τες. Ἐν δὲ τῷ χειμῶνι τοὺς λεγομένους λυκόφοντας ὑπε-
 βάλλοντο καὶ κατεμίνυσαν ταῖς στιβάσι, θερμαντικὸν
 ἔχειν τι τῆς ὕλης δοκούσης.

XVII. Ἦδη δὲ τοῖς τηλικούτοις ἐρασταὶ τῶν εὐδοκί-
 μων νέων συνανεστρέφοντο· καὶ προσεῖχον οἱ πρεσβύ-
 10 τεροι καὶ μᾶλλον ἐπιφοιτῶντες εἰς τὰ γυμνάσια καὶ
 μαχομένοις καὶ σκώπτουσιν ἀλλήλους παρατυγχάνοντες,
 οὐ παρέρρως, ἀλλὰ τρόπον τινὰ πάντες οἰόμενοι πάντων
 καὶ πατέρες εἶναι καὶ παιδαγωγοὶ καὶ ἄρχοντες, ὥστε
 μήτε καιρὸν ἀπολείπεσθαι μήτε χωρίον ἐρημον τοῦ νοῦ-
 15 θετοῦντος τὸν ἀμαρτάνοντα καὶ κολάζοντος. Οὐ μὴν
 ἀλλὰ καὶ παιδονόμος ἐκ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν
 ἐτάττετο, καὶ κατ' ἀγέλας αὐτοὶ προϊσταντο τῶν λεγομέ-
 νων εἰρένων ἀεὶ τὸν σωφρονέστατον καὶ μαχιμώτατον.
 Εἰρένας δὲ καλοῦσι τοὺς ἔτος ἤδη δεύτερον ἐκ παίδων
 20 γεγονότας, μελλείρενας δὲ τῶν παίδων τοὺς πρεσβυτά-
 τους. Οὗτος οὖν ὁ εἰρην εἰκοσι ἔτη γεγονώς ἄρχει τε
 τῶν ὑποτεταγμένων ἐν ταῖς μάχαις καὶ κατ' οἶκον ὑπηρέ-
 ταις χρῆται πρὸς τὸ δεῖπνον. Ἐπιτάσσει δὲ τοῖς μὲν
 ἀδροῖς ξύλα φέρειν, τοῖς δὲ μικροτέροις λάχανα. Καὶ
 25 φέρουσι κλέπτοντες οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς κήπους βαδίζοντες,
 οἱ δὲ εἰς τὰ τῶν ἀνδρῶν συσσίτια παρεισρέοντες εὐ μάλα
 πανούργως καὶ πεφυλαγμένως· ἂν δ' ἄλῳ, πολλὰς λαμ-
 βάνει πληγὰς τῇ μᾶστιγι, ῥαθύμως δοκῶν κλέπτειν καὶ
 ἀτέχνως. Κλέπτουσι δὲ καὶ τῶν σιτίων ὅ τι ἂν δύνων-
 30 ται, μανθάνοντες εὐφυῶς ἐπιτίθεσθαι τοῖς καθεύδου-
 σιν ἢ ῥαθύμως φυλάττουσι. Τῷ δὲ ἀλόντι ξημία πληγαὶ

καὶ τὸ πεινῆν. Γλίσχρον γὰρ αὐτοῖς ἐστὶ δεῖπνον, ὅπως δι' αὐτῶν ἀμυνόμενοι τὴν ἔνδειαν ἀναγκάζονται τολμᾶν καὶ πανουργεῖν. Καὶ τοῦτο μὲν ἔργον τῆς ὀλιγοσιτίας· πάρεργον δὲ φασι τὴν τῶν σωμάτων αὔξησιν. Φέρεται 5 γὰρ εἰς μῆκος, ὅταν τὸ πνεῦμα μὴ πολλὴν σῆν διατριβὴν καὶ ἀσχολίαν ὑπὸ πλήθους τροφῆς εἰς βάθος καὶ πλάτος πιεζόμενον, ἀλλ' ἄνω βαδίξῃ διὰ κουφότητα, τοῦ σώ- 51 ματος ἐκλύτως καὶ ῥαδίως ἐπιδιδόντος. Τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ καλοὺς δοκεῖ ποιεῖν· αἱ γὰρ ἰσχνὰ καὶ διάκενοι μᾶλλον 10 ἔξεις ὑπακούουσι πρὸς τὴν διάρθρωσιν, αἱ δὲ ὀγκώδεις καὶ πολύτροφοι διὰ βάρος ἀντιβαίνουσιν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ τῶν ἐν τῷ κύειν καθαιρομένων γυναικῶν ἰσχνὰ μὲν, εὐειδῆ δὲ καὶ γλαφυρὰ γίνεται τὰ βρέφη, διὰ τὴν ἐλαφρότητα τῆς ὕλης κρατουμένης μᾶλλον ὑπὸ τοῦ 15 τυποῦντος. Ἄλλα γὰρ ἢ μὲν αἰτία τοῦ συμβαίνοντος ἐν μέσῳ προκείσθω σκοπεῖν.

XVIII. Οὕτω δὲ κλέπτουσι πεφροντισμένως οἱ παῖδες, ὥστε λέγεται τις ἤδη σκύμνον ἀλώπεκος κεκλοφῶς καὶ τῷ τριβωνίῳ περιτέλλων, σπαρασσόμενος ὑπὸ τοῦ 20 θηρίου τὴν γαστέρα τοῖς ὄνυξι καὶ τοῖς ὀδοῦσιν, ὑπὲρ τοῦ λαθεῖν ἐγκατεργῶν ἀποθανεῖν. Καὶ τοῦτο μὲν οὐδὲ ἀπὸ τῶν νῦν ἐφήβων ἄπιστόν ἐστιν, ὧν πολλοὺς ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ὀρθίας ἐωράκαμεν [ἐν*] ἀποθνήσκοντας ταῖς 25 πληγαῖς. Δειπνήσας δὲ ὁ εἶρην κατακείμενος τῷ μὲν ἄσαι προσέταξε τῶν παιδῶν, τῷ δὲ ἐρώτημά τι προὔβαλε πεφροντισμένης δεόμενον ἀποκρίσεως· οἶον, ὅστις 30 ἄριστος ἐν τοῖς ἀνδράσιν, ἢ ποῖα τις ἢ τοῦδε πράξις. Ἐκ τούτου δὲ καὶ κρίνειν τὰ καλὰ καὶ πολυπραγμονεῖν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἰδίξοντο περὶ τῶν πολιτῶν. Τὸ γὰρ 30 ἐρωτηθέντα, τίς πολίτης ἀγαθός, ἢ τίς οὐκ εὐδόκιμος, ἀπορεῖν τοῦ ἀποκρίνασθαι, νωθρᾶς ἐποιοῦντο καὶ πρὸς ἀρετὴν ἀφιλοτίμου ψυχῆς σημεῖον. Ἔδει δὲ καὶ τὴν ἀπό-

κρισιν μετ' αἰτίας εἶναι καὶ ἀποδείξεως εἰς βραχὺν τινα συνηγμένης λόγον καὶ σύντομον· ὁ δὲ πλημμελῶς ἀποκρινάμενος ἐκολάζετο δῆγμα λαμβάνων ὑπὸ τοῦ εἴρενος εἰς τὸν ἀντίχειρα. Πολλάκις δὲ καὶ πρεσβυτέρων παρόντων καὶ ἀρχόντων ὁ εἶρην ἐκόλαξε τοὺς παῖδας, ἀπόδει- 5 ξιν διδοὺς, εἰ μετὰ λόγον καὶ ὡς δεῖ κολάζει. Καὶ κολάζων μὲν οὐκ ἐκαλύετο, τῶν δὲ παιδῶν ἀπελθόντων εὐθύνας ὑπέειχεν, εἰ τραχύτερον τοῦ δέοντος ἐπετίμησεν ἢ τούναντίον ἐκλελυμένως καὶ ἀτόνως. Ἐκοινωνοῦν δὲ οἱ 10 ἐρασταὶ τοῖς παισὶ τῆς δόξης ἐπ' ἀμφοτέρα· καὶ λέγεται ποτε παιδὸς ἐν τῷ μάχεσθαι φωνὴν ἀγεννῆ προεμένου ζημιωθῆναι τὸν ἐραστὴν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων. Οὕτω δὲ τοῦ ἐρᾶν ἐγκεκριμένου παρ' αὐτοῖς, ὥστε καὶ τῶν παρθέ- 15 νων ἐρᾶν τὰς καλὰς καὶ ἀγαθὰς γυναῖκας, τὸ ἀντερᾶν οὐκ ἦν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀρχὴν ἐποιοῦντο φιλίας πρὸς ἀλλήλους οἱ τῶν αὐτῶν ἐρασθέντες, καὶ διετέλουν κοινῇ σπουδά- 20 ζοντες, ὅπως ἄριστον ἀπεργάσαιτο τὸν ἐρώμενον.

XIX. Ἐδίδασκον δὲ τοὺς παῖδας καὶ λόγῳ χρῆσθαι πικρίαν ἔχοντι μεμιγμένην χάριτι καὶ πολλὴν ἀπὸ βρα- 25 χείας λέξεως ἀναθεώρησιν. Τὸ μὲν γὰρ σιδηροῦν νόμισμα μικρὰν ἔχειν ἐποίησεν ἀπὸ πολλοῦ σταθμοῦ δύναμιν ὁ Λυκούργος, ὡς εἴρηται, τὸ δὲ τοῦ λόγου νόμισμα τούναντίον ἀπ' εὐτελοῦς καὶ ὀλίγης λέξεως εἰς πολλὴν καὶ περιττὴν κατεσκεύασε διάνοιαν, τῇ πολλῇ σιωπῇ 30 τοὺς παῖδας ἀποφθεγματικούς καὶ πεπαιδευμένους πρὸς τὰς ἀποκρίσεις μηχανώμενος. Ὡς γὰρ τὸ σπέρμα τῶν πρὸς τὰς συνουσίας ἀκολάστων ἄγονον ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἄκαρπὸν ἐστίν, οὕτως ἢ πρὸς τὸ λαλεῖν ἀκρασία κενὸν τὸν λόγον ποιεῖ καὶ ἀνόητον. Ἄγισ μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς, 30 σκώπτοντος Ἀττικοῦ τινος τὰς Λακωνικὰς μαχαίρας εἰς τὴν μικρότητα καὶ λέγοντος, ὅτι ῥαδίως αὐτὰς οἱ θανματοποιοὶ καταπίνουσιν ἐν τοῖς θεάτροις, „Καὶ μῆ-

μάλιστα“ εἶπεν „ἡμεῖς ἐφικνούμεθα τοῖς ἐγχειριδίοις τῶν πολεμίων.“ ἔγω δὲ καὶ τὸν λόγον ὄρω τὸν Λακωνικὸν βραχὺν μὲν εἶναι δοκοῦντα, μάλιστα δὲ τῶν πραγμάτων ἐφικνούμενον καὶ τῆς διανοίας ἀπτόμενον 5 τῶν ἀκροωμένων. Καὶ γὰρ ὁ Λυκούργος αὐτὸς βραχυ-52 λόγος τις εἶκοι γενέσθαι καὶ ἀποφθεγματικός, εἰ δεῖ τεκμαίρεσθαι τοῖς ἀπομνημονεύμασιν· οἷόν ἐστι τὸ περὶ τὰς πολιτείας πρὸς τὸν ἀξιοῦντα ποιεῖν δημοκρατίαν ἐν τῇ πόλει· „Σὺ γὰρ“ ἔφη „πρῶτος ἐν τῇ οἰκίᾳ σου ποίη- 10 σον δημοκρατίαν.“ Καὶ περὶ τῶν θυσιῶν πρὸς τὸν πυνθόμενον, διὰ τί μικρὰς οὕτω καὶ εὐτελεῖς ἔταξεν· „Ἴνα μὴ ποτε“ ἔφη „τιμῶντες τὸ θεῖον διαλίπωμεν.“ Καὶ περὶ τῶν ἀθλημάτων, ταῦτα μόνον μὴ κωλύσαντος ἀγωνίζεσθαι τοὺς πολίτας, ἐν οἷς χεῖρ οὐκ ἀνατείνεται. Φέ- 15 ρονται δὲ αὐτοῦ καὶ δι’ ἐπιστολῶν ἀποκρίσεις τοιαῦται πρὸς τοὺς πολίτας. Πῶς ἂν πολεμίων ἐφοδὸν ἀλεξόμεθα; „Ἄν πτωχοὶ μένητε καὶ μὴ μέσδων ἄτερος θατέρω ἐρᾶτε ἡμεν.“ Καὶ πάλιν περὶ τῶν τειχῶν· „Οὐκ ἂν εἴη ἀτείχιστος πόλις, ἅτις ἀνδρείοις, καὶ οὐ πλύνθοις ἔστε- 20 φάνωται.“ Περὶ μὲν οὖν τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἐπιστολῶν οὔτε ἀπιστῆσαι ῥᾶδιον οὔτε πιστεῦσαι.

XX. Τῆς δὲ πρὸς τὰ μήκη τῶν λόγων διαβολῆς δείγματα τοιαῦτα τῶν ἀποφθεγμάτων ἐστί. Λεωνίδα ὁ βασιλεὺς ἀκαίρως τινὸς περὶ πραγμάτων οὐκ ἀχρήστων 25 διαλεχθέντος, „ὦ ξένη“ εἶπεν „οὐκ ἐν δέοντι χρέη τῷ δέοντι.“ Χαρίλαος δὲ ὁ ἀδελφιδοῦς τοῦ Λυκούργου περὶ τῆς ὀλιγότητος αὐτοῦ τῶν νόμων ἐρωτηθεὶς εἶπεν, ὡς οἱ λόγοις μὴ χρώμενοι πολλοῖς οὐδὲ νόμων δέονται πολλῶν. Ἀρχιδαμίδα δὲ μεμφομένων τινῶν Ἐκαταίου 30 τὸν σοφιστήν, ὅτι παραληφθεὶς εἰς τὸ συσσίτιον οὐδὲν ἔλεγεν, „Ὁ εἰδὼς“ ἔφη „λόγον καὶ καιρὸν οἶδεν.“ Ἄ δὲ τῶν μικρῶν ἔφην ἀπομνημονευμάτων οὐκ ἀμοιρεῖν χά-

ριτος, τοιαῦτ’ ἐστί. Δημάρατος ἀνθρώπου πονηροῦ κόπτοντος αὐτὸν ἀκαίρως ἐρωτήμασι καὶ δὴ τοῦτο πολλάκις ἐρωτῶντος, Τίς ἄριστος Σπαρτιατῶν; ἔφη· „Ὁ τὴν ἀνομοιότητα.“ Ἄγρις δὲ, ἐπαινούντων τινῶν τοὺς Ἡλείους ἕως καλῶς τὰ Ὀλύμπια καὶ δικαίως ἄγοντας, 5 „Καὶ τί μέγα“ ἔφη „Ἡλεῖοι ποιοῦντι δι’ ἐτῶν πέντε ἡμέρας μᾶ χρώμενοι τῷ δικαιοσύνη;“ Θεόπομπος δὲ ξένου τινὸς εὐνοίαν ἐνδεικνυμένου καὶ φάσκοντος, ὡς παρὰ τοῖς αὐτοῦ πολίταις φιλολάκων καλεῖται, „Καλὸν ἦν τοι“ εἶπεν „ὦ ξένη, φιλοπολίταν καλεῖσθαι.“ Πλει- 10 στῶναξ δὲ ὁ Πανσανίου φήτορος Ἀθηναίου τοὺς Λακεδαιμονίους ἀμαθεῖς ἀποκαλοῦντος, „Ὀρθῶς“ ἔφη „λέγεις· μόνοι γὰρ Ἑλλάνων ἄμμες οὐδὲν κακὸν μεμαθήκαμεν παρ’ ὑμῶν.“ Ἀρχιδαμίδα δὲ πρὸς τὸν πυνθόμενον, πόσοι εἰσὶ Σπαρτιαῖται, „Ἰκανοὶ“ εἶπεν „ὦ ξένη, 15 τοὺς κακοὺς ἀπερύκειν.“ Ἔστι δὲ καὶ τοῖς μετὰ παιδιᾶς εἰρημένοις ὑπ’ αὐτῶν τεκμήρασθαι τὸν ἐθισμόν. Εἰθίζοντο γὰρ μηδέποτε χρῆσθαι τῷ λόγῳ παρέρως μηδὲ ἀφιέναι φωνήν, ἥτις οὐκ ἀμῶς γέ πως εἶχέ τινος θεωρίας ἀξίαν διάνοιαν. Ὁ μὲν γὰρ ἀκούσαι τοῦ μιμουμένου τὴν 20 ἀηδὸνα παρακαλούμενος, „Αὐτᾶς“ ἔφη „ἄκουκα τήνας.“ ὁ δὲ ἀναγνούς τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο

Σβεννύντας ποτὲ τούσδε τυραννίδα χάλκεος Ἄρης
εἶλε· Σελινούντος δ’ ἀμφὶ πύλας ἔθανον.

„Δικαίως“ εἶπε „τεθνάκанти τοὶ ἄνδρες· ἔδει γὰρ ἀφέ- 25 μεν ὅλαν αὐτὰν κατακαῆμεν.“ Νεανίσκος δὲ πρὸς τὸν ἐπαγγελλόμενον αὐτῷ δῶσειν ἀλεκτρούνας ἀποθνήσκοντας ἐν τῷ μάχεσθαι, „Μὴ σὺ γέ“ εἶπεν „ἀλλὰ δός μοι τῶν ἀποκτεινόντων ἐν τῷ μάχεσθαι.“ Ἐτερος δὲ τις ἰδὼν ἐν ἀποχωρήσει θακεύοντας ἐπὶ δίφρων ἀνθρώ- 30 πους, „Μὴ γένοιτο“ εἶπεν „ἐνταῦθα καθίσει, ὅθεν οὐκ ἔστιν ὑπεξαναστῆναι πρεσβυτέρῳ.“ Τὸ μὲν οὖν τῶν

ἀποφθεγμάτων εἶδος ἦν τοιοῦτον, ὥστε καὶ λέγειν τινὰς οὐκ ἀτόπως, ὅτι μᾶλλον ἐστὶ τὸ φιλοσοφεῖν ἢ τὸ φιλογυμναστεῖν λακωνίζειν.

XXI. Ἡ δὲ περὶ τὰς φῶδας καὶ τὰ μέλη παιδευσίς οὐχ 53
5 ἤττον ἐσπουδάξεται τῆς ἐν τοῖς λόγοις εὐξηλίας καὶ καθαριότητος, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη κέντρον εἶχεν ἐγερτικὸν θυμοῦ καὶ παραστατικὸν ὁρμῆς ἐνθουσιώδους καὶ πραγματικῆς καὶ ἡ λέξις ἦν ἀφελῆς καὶ ἄθροπτος ἐπὶ πράγμασι σεμνοῖς καὶ ἠθοποιοῖς. Ἐπαινοὶ γὰρ ἦσαν ὡς τὰ πολλὰ
10 τῶν τεθνηκότων ὑπὲρ τῆς Σπάρτης εὐδαιμονιζομένων, καὶ ψόγοι τῶν τρεσάντων, ὡς ἀλγεινὸν καὶ κακοδαίμονα βιούντων βίον, ἐπαγγελία τε καὶ μεγαλαυχία πρὸς ἀρετὴν πρέπουσα ταῖς ἡλικίαις· ὧν ἕνεκα δείγματος οὐ χειρόν ἐστιν ἐν τι προενέγκασθαι. Τριῶν γὰρ χορῶν κατὰ
15 τὰς τρεῖς ἡλικίας συνισταμένων ἐν ταῖς ἐορταῖς, ὁ μὲν τῶν γερόντων ἀρχόμενος ἦδεν·

Ἄμμες πόκ' ἡμεῖς ἄλκιμοι νεανίαι.

ὁ δὲ τῶν ἀκμαζόντων ἀμειβόμενος ἔλεγεν·

Ἄμμες δέ γ' εἰμέν· αἱ δὲ λῆς, πείρα λαβέ.

20 ὁ δὲ τρίτος ὁ τῶν παίδων·

Ἄμμες δέ γ' ἐσόμεσθα πολλῶ κάρρονες.

Ὅλος δὲ ἂν τις ἐπιστήσας τοῖς Λακωνικοῖς ποιήμασιν, ὧν ἔτι κατ' ἡμᾶς ἐνια διεσώζετο, καὶ τοὺς ἐμβατηρίους θυθμοὺς ἀναλαβῶν, οἷς ἐχρῶντο πρὸς τὸν αὐλὸν ἐπάγοντες τοῖς πολεμίοις, οὐ κακῶς ἠγήσασθαι καὶ τὸν Τέρπανδρον καὶ τὸν Πίνδαρον τὴν ἀνδρείαν τῆ μουσικῆ συνάπτειν. Ὁ μὲν γὰρ οὕτως πεποίηκε περὶ τῶν Λακεδαιμονίων·

Ἐνθ' αἰχμὰ τε νέων θάλλει καὶ μουσα λίγεια

30 καὶ δίκαια εὐφράγνια — —

Πίνδαρος δὲ φησιν· ἐνθα βουλαὶ γερόντων
καὶ νέων ἀνδρῶν ἀριστεύοντι αἰχμαλ

καὶ χοροὶ καὶ Μούσα καὶ ἄγλατα.

Μουσικωτάτους γὰρ ἅμα καὶ πολεμικωτάτους ἀποφαίνουσιν αὐτούς·

Ῥέπει γὰρ ἄντα τῷ σιδάρω τὸ καλῶς κιθαρίσδεν, ὡς ὁ Λακωνικὸς ποιητὴς εἴρηκε. Καὶ γὰρ ἐν ταῖς μάχαις προεθύετο ταῖς Μούσαις ὁ βασιλεὺς ἀναμιμνήσκων, ὡς εἶπκε, τῆς παιδείας καὶ τῶν κρίσεων, ἵνα ὧσι πρόχειροι παρὰ τὰ δεινὰ καὶ λόγου τινὸς ἀξίας παρέχωσι τὰς πράξεις τῶν μαχομένων.

XXII. Τότε δὲ καὶ τοῖς νέοις τὰ σκληρότατα τῆς ἀγωγῆς ἐπανιέντες οὐκ ἐκώλυνον καλλωπίζεσθαι περὶ κόμην καὶ κόσμον ὄπλων καὶ ἱματίων, χαίροντες, ὥσπερ ἵπποις, γαυριῶσι καὶ φρουαττομένοις πρὸς τοὺς ἀγῶνας. Διὸ κομῶντες εὐθύς ἐκ τῆς τῶν ἐφήβων ἡλικίας μάλιστα περὶ τοὺς κινδύνους ἐθεράπευον τὴν κόμην λιπαρὰν τε φαί-
15 νεσθαι καὶ διακεκριμένην, ἀπομνημονεύοντές τινα καὶ Λυκούργου λόγον περὶ τῆς κόμης, ὅτι τοὺς μὲν καλοὺς εὐπροπεστέρους ποιεῖ, τοὺς δὲ αἰσχροὺς φοβερωτέρους. Ἐχρῶντο δὲ καὶ γυμνασίοις μαλακωτέροις παρὰ τὰς στρατείας, καὶ τὴν ἄλλην δίαιταν οὐχ οὕτω κεκολασμένην
20 οὐδ' ὑπεύθυνον τοῖς νέοις παρεῖχον, ὥστε μόνοις ἀνθρώπων ἐκείνοις τῆς εἰς τὸν πόλεμον ἀσκήσεως ἀνάπανσιν εἶναι τὸν πόλεμον. Ἢδη δὲ συντεταγμένης τῆς φάλαγγος αὐτῶν καὶ τῶν πολεμίων ὁρώντων ὁ βασιλεὺς ἅμα τὴν τε χίμαιραν ἐσφαγιάζετο καὶ στεφανοῦ-
25 σθαι παρήγγελλε πᾶσι καὶ τοὺς ἀγλήτας ἀυλεῖν ἐκέλευε τὸ Καστόρειον μέλος· ἅμα δ' ἐξῆρχεν ἐμβατηρίου παιᾶνος, ὥστε σεμνὴν ἅμα καὶ καταπληκτικὴν τὴν ὄψιν εἶναι θυθμῷ τε πρὸς τὸν αὐλὸν ἐμβαίνόντων καὶ μήτε διάσπασμα ποιούντων ἐν τῇ φάλαγγι μήτε ταῖς ψυχαῖς θυ-
30 ρουμένων, ἀλλὰ πράως καὶ ἱλαρῶς ὑπὸ τοῦ μέλους ἀγομένων ἐπὶ τὸν κίνδυνον. Οὔτε γὰρ φόβον οὔτε θυμὸν

ἐγγίνεσθαι πλεονάζοντα τοῖς οὕτω διακειμένοις εἰκός
 ἔστιν, ἀλλ' εὐσταθὲς φρόνημα μετ' ἐλπίδος καὶ θράσους,
 ὡς τοῦ θεοῦ συμπαρόντος. Ἐχώρει δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ
 τοὺς πολεμίους ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ στεφανίτην ἀγῶνα
 5 νενικηκότα. Καὶ φασὶ γέ τινα χρημάτων πολλῶν ἐν 54
 Ὀλυμπίοις διδομένων αὐτῷ μὴ δεξάμενον, ἀλλὰ πολλῶ
 πόνῳ καταπαλαίσαντα τὸν ἀνταγωνιστήν, ὡς τις εἶπεν
 αὐτῷ „Τί σοι πλεόν, ὦ Λάκων, γέγονε διὰ τῆς νίκης;“
 φάναι μειδιάσαντα „Πρὸ τοῦ βασιλέως τεταγμένος μα-
 10 χούμαι τοῖς πολεμίοις.“ Τρεψάμενοι δὲ καὶ νικήσαντες
 ἐδίωκον ὅσον ἐκβεβαιώσασθαι τὸ νίκημα τῇ φυγῇ τῶν
 πολεμίων, εἶτα εὐθύς ἀνεχώρουν, οὔτε γενναῖον οὔτε
 Ἑλληνικὸν ἠγούμενοι κόπτειν καὶ φονεύειν ἀπολεγόμε-
 νους καὶ παρακεχωρηκότας. Ἦν δὲ οὐ μόνον καλὸν
 15 τοῦτο καὶ μεγαλόψυχον, ἀλλὰ καὶ χρήσιμον. Εἰδότες
 γὰρ οἱ μαχόμενοι πρὸς αὐτούς, ὅτι τοὺς ὑφισταμένους
 ἀναιροῦσι, φείδονται δὲ τῶν ἐνδιδόντων, τοῦ μένειν τὸ
 φεύγειν ἠγούντο λυσιτελέστερον.

XXIII. Αὐτὸν δὲ τὸν Λυκούργον Ἰαπίας μὲν ὁ σοφι-
 20 στῆς πολεμικώτατον φησι γενέσθαι καὶ πολλῶν ἔμπειρον
 στρατειῶν, Φιλοστέφανος δὲ καὶ τὴν κατ' οὐλαμούς τῶν
 ἱππέων διανομὴν Λυκούργῳ προστίθησιν· εἶναι δὲ τὸν οὐ-
 λαμὸν, ὡς ἐκεῖνος συνέστησεν, ἱππέων πεντήκοντα πλή-
 25 θος ἐν τετραγώνῳ σχήματι τεταγμένων. Ὁ δὲ Φαληρεὺς
 Δημήτριος, οὐδεμιᾶς ἀψάμενον πολεμικῆς πράξεως ἐν
 εἰρήνῃ καταστήσασθαι τὴν πολιτείαν. Ἔοικε δὲ καὶ τῆς
 Ὀλυμπιακῆς ἐκεχειρίας ἢ ἐπίνοια πρᾶον καὶ πρὸς εἰρή-
 νην οἰκείως ἔχοντος ἀνδρὸς εἶναι. Καίτοι φασὶ τινες,
 ὡς Ἐρμιππος μνημονεύει, τὸν Λυκούργον οὐ προσέχειν
 30 οὐδὲ κοινωνεῖν ἐν ἀρχῇ τοῖς περὶ τὸν Ἴφιτον, ἀλλὰ τυγ-
 χάνειν ἄλλως ἐπιδημοῦντα καὶ θεώμενον· ἀκοῦσαι δὲ
 φωνὴν ὡσπερ ἀνθρώπου τινὸς ἐξόπισθεν ἐπιτιμῶντος

αὐτῷ καὶ θανμάζοντος, ὅτι τοὺς πολίτας οὐ προτρέπεται
 κοινωνεῖν τῆς πανηγύρεως· ὡς δὲ μεταστραφέντος οὐδα-
 μῶς φανερὸς ὁ φθεγγάμενος ἦν, θεῖον ἠγησάμενον, οὕτω
 πρὸς τὸν Ἴφιτον τραπέσθαι καὶ συνδιακοσμήσαντα τὴν
 5 ἐορτὴν ἐνδοξοτέραν καὶ βεβαιοτέραν καταστήσαι. 5

XXIV. Ἡ δὲ παιδεία μέχρι τῶν ἐνηλίκων διέτεινεν.
 Οὐδεὶς γὰρ ἦν ἀφειμένος ὡς ἐβούλετο ζῆν, ἀλλ' οἶον ἐν
 στρατοπέδῳ τῇ πόλει καὶ δίαίταν ἔχοντες ὠρισμένην καὶ
 διατριβὴν περὶ τὰ κοινὰ καὶ ὅλως νομίζοντες οὐχ αὐτῶν,
 ἀλλὰ τῆς πατρίδος εἶναι διετέλουν, εἰ μὴ τι πράττειν 10
 ἕτερον εἴη προστεταγμένον ἐπισκοποῦντες τοὺς παῖδας
 καὶ διδάσκοντές τι τῶν χρησίμων ἢ μανθάνοντες αὐτοὶ
 παρὰ τῶν πρεσβυτέρων. Καὶ γὰρ ἐν τι τοῦτο τῶν καλῶν
 ἦν καὶ μακαρίων, ἃ παρεσκεύασε τοῖς ἑαυτοῦ πολίταις
 ὁ Λυκούργος, ἀφθονία σχολῆς, οἷς τέχνης μὲν ἀψασθαι 15
 βαναύσου τὸ παράπαν οὐκ ἐφείτο, χρηματισμοῦ δὲ
 συναγωγὴν ἔχοντος ἐργάδῃ καὶ πραγματείαν οὐδ' ὀτιοῦν
 ἔδει διὰ τὸ κομιδῇ τὸν πλοῦτον ἄζηλον γεγονέναι καὶ
 ἄπιμον. Οἱ δὲ εἰλωτες αὐτοῖς εἰργάζοντο τὴν γῆν ἀπο-
 20 φορὰν τὴν εἰρημένην τελοῦντες. Ἐπιδημῶν δὲ τις 20
 Ἀθήνησι δικαστηρίων ὄντων καὶ πυθόμενός τινα δίκην
 ἀργίας ἀφληκότα βαδίζειν ἀθυμοῦντα καὶ προπεμπόμε-
 νον ὑπὸ τῶν φίλων συναχθομένων καὶ βαρέως φερόντων,
 εἰδεῖτο δεῖξαι τοὺς συμπαρόντας αὐτῷ, τίς ἐστὶν ὁ τὴν
 25 ἐλευθερίας ἐαλωκὸς δίκην. Οὕτω δουλοπρεπὲς ἠγούντο 25
 τὴν περὶ τὰς τέχνας καὶ τὸν χρηματισμὸν ἀσχολίαν. Δί-
 και δὲ, ὡς εἰκός, ἐξέλιπον ἅμα τῷ νομίσματι, μήτε πλεο-
 νεξίας μήτε ἀπορίας αὐτοῖς παρουσίας, ἰσότητος δὲ ἐν
 εὐπορίᾳ καὶ ῥαστώνῃ δι' εὐτέλειαν γεγεννημένης. Χοροὶ
 30 δὲ καὶ θαλῖαι καὶ εὐωχῖαι καὶ διατριβαὶ περὶ τε θήρας 30
 καὶ γυμνάσια καὶ λέσχας τὸν ἅπαντα χρόνον ἐπεχωρίαζον,
 ὅτε μὴ στρατευόμενοι τύχοιεν.

XXV. Οἱ μὲν γε νεώτεροι τριάκοντα ἐτῶν τὸ παράπαν οὐ κατέβαινον εἰς ἀγορὰν, ἀλλὰ διὰ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν ἐραστῶν ἐποιοῦντο τὰς ἀναγκαίας οἰκονομίας. Τοῖς δὲ πρεσβυτέροις αἰσχρὸν ἦν συνεχῶς ὁρᾶσθαι περὶ ταῦτα διατρίβουσιν, ἀλλὰ μὴ τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας περὶ τὰ γυμνάσια καὶ τὰς καλουμένας λέσχας ἀναστρέφεσθαι. Καὶ γὰρ εἰς ταύτας συνιόντες ἐπιεικῶς ἐσχόλαζον μετ' ἀλλήλων, οὐδενὸς μεμνημένοι τῶν πρὸς χρηματισμὸν ἢ χρεῖαν ἀγοραῖον συντελούντων· ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ἦν τῆς τοιαύτης διατριβῆς ἔργον ἐπαινεῖν τι τῶν καλῶν ἢ τῶν αἰσχρῶν ψέγειν μετὰ παιδιᾶς καὶ γέλωτος ἐλαφρῶς ὑποφέροντος εἰς νοῦθεσίαν καὶ διόρθωσιν. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἦν ἀκράτως ἀστήροδς ὁ Λυκοῦργος· ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Γέλωτος ἀγαλμάτιον ἐκεῖνον ἰδρῦσασθαι Σωσίβιος ἱστορεῖ, τὴν παιδιὰν, ὥσπερ ἠδυσμα τοῦ πόνου καὶ τῆς διαίτης, ἐμβαλόντα κατὰ καιρὸν εἰς τὰ συμπόσια καὶ τὰς τοιαύτας διατριβὰς. Τὸ δὲ ὅλον εἰθίξε τοὺς πολίτας μὴ βούλεσθαι μηδὲ ἐπίστασθαι κατ' ἰδίαν ζῆν, ἀλλ' ὥσπερ τὰς μελίττας τῷ κοινῷ συμφυεῖς ὄντας αἰεὶ καὶ μετ' ἀλλήλων ἐλλοιμένους περὶ τὸν ἄρχοντα, μικροῦ δεῖν ἐξεστῶτας ἑαυτῶν ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ φιλοτιμίας, ὅλους εἶναι τῆς πατρίδος· ὡς ἔστι καὶ φωναῖς τισιν αὐτῶν ἀποθεωρῆσαι τὴν διάνοιαν. Ὁ μὲν γὰρ Παιδάργητος οὐκ ἐγκριθεὶς εἰς τοὺς τριακοσίους ἀπήει μάλα φαιδρὸς, ὥσπερ χαίρων, ὅτι βελτίονας αὐτοῦ τριακοσίους ἢ πόλις ἔχει· Πολυκρατίδας δὲ ὁ πρεσβεύων πρὸς τοὺς βασιλέως στρατηγούς μεθ' ἑτέρων, ἐρομένων αὐτῶν, πότερον ἰδίᾳ πάρεσιν ἢ δημοσίᾳ πεμφθέντες, εἶπεν, „Αἶκα τύχωμεν, δημοσίᾳ, αἶκα ἀποτύχωμεν, ἰδίᾳ.“ Ἡ δὲ Βρασίδου μήτηρ Ἀργιλεωνίς, ὡς ἀφικόμενοί τινες εἰς Λακεδαιμόνα τῶν ἐξ Ἀμφιπόλεως εἰσῆλθον πρὸς αὐτήν, ἠρώτησεν, εἰ καλῶς ὁ Βρασίδης ἀπέθανε καὶ τὰς Σπάρτας ἀξίως·

μεγαλυνόντων δὲ ἐκείνων τὸν ἄνδρα καὶ λεγόντων, ὡς οὐκ ἔχει τοιοῦτον ἄλλον ἢ Σπάρτη· „Μὴ λέγετε“ εἶπεν ὁ ξένος· καλὸς μὲν γὰρ ἦν καὶ ἀγαθὸς ὁ Βρασίδης, πολλοὺς δὲ ἄνδρας Λακεδαιμῶν ἔχει τήνου κάρρους.“

XXVI. Τοὺς δὲ γέροντας αὐτὸς μὲν, ὡς εἰρηται, κατέστησε τὸ πρῶτον ἐκ τῶν μετασχόντων τοῦ βουλευματος· ἵπτερον δὲ ἀντὶ τοῦ τελευτῶντος ἔταξε καθιστάναί τὸν πρῶτον ἀρετῇ κριθέντα τῶν ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη γεγονότων. Καὶ μέγιστος ἐδόκει τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγῶνων αὐτὸς εἶναι καὶ περιμαχητότατος· οὐ γὰρ ἐν ταχέσι κάριστον οὐδ' ἐν ἰσχυροῖς ἰσχυρότατον, ἀλλ' ἐν ἀγαθοῖς καὶ σώφροσιν ἀριστον καὶ σώφρονέστατον ἔδει κριθέντα νικητήριον ἔχειν τῆς ἀρετῆς διὰ βίου τὸ σύμπαν, ὡς εἰπεῖν, κράτος ἐν τῇ πολιτείᾳ, κύριον ὄντα καὶ θανάτου καὶ τιμίας καὶ ὅλων τῶν μεγίστων. Ἐγίνετο δὲ ἡ κρίσις τῶνδε τὸν τρόπον. Ἐκκλησίας ἀθροισθείσης ἄνδρες ἀρετοὶ καθείργοντο πλησίον εἰς οἴκημα, τὴν μὲν ὄψιν οὐχ ὁρῶντες οὐδὲ ὁρώμενοι, τὴν δὲ κραυγὴν μόνον ἀκούοντες ἐκκλησιαζόντων. Βοῆ γὰρ ὡς τὰλλα καὶ τοὺς ἀμιλλωμένους ἐκρίνον, οὐχ ὁμοῦ πάντων, ἀλλ' ἐκάστου κατὰ κλήρον εἰσαγομένου καὶ σιωπῇ διαπορευομένου τὴν ἐκκλησίαν. Ἐχοντες οὖν οἱ κατάκλειστοι γραμματεῖα κατ' ἕναστον ἐπεσημαίνοντο τῆς κραυγῆς τὸ μέγεθος, οὐκ εἰδότες, ὅτῳ γένοιτο, πλὴν ὅτι πρῶτος ἢ δεύτερος ἢ τρίτος ἢ ὀποστοσοῦν εἴη τῶν εἰσαγομένων. Ὅτῳ δὲ πλείστη γένοιτο καὶ μέγιστη, τοῦτον ἀνηγόρευον. Ὁ δὲ στεφανωσάμενος περιήει τοὺς θεοὺς· εἶποντο δὲ πολλοὶ νέοι ζηλοῦντες τὸν ἄνδρα καὶ μεγαλύνοντες, πολλαὶ τε γυναῖκες ἐγκωμιάζουσαι δι' ὧδῆς τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν βίον εὐδαιμονίζουσαι. Τῶν δὲ ἐπιτηδείων ἕκαστος αὐτῷ δειπνον παρατιθεὶς ἔλεγεν, ὅτι ἡ πόλις ταύτη τιμᾷ τῇ τραπέξῃ. Περιελθὼν δὲ εἰς τὸ συσσίτιον ἀπήει

καὶ τὰ μὲν ἄλλα ἐγίνετο συνήθως, δευτέρας δὲ μερίδος αὐτῷ παρατεθείσης ἐφύλαττεν ἀράμενος· καὶ μετὰ το δεῖπνον ἐπὶ ταῖς θύραις τοῦ φιδιτίου τῶν οἰκείων παρουσῶν γυναικῶν ἦν μάλιστα τυγχάνοι τιμῶν προσεκαλεῖτο, καὶ διδοὺς τὴν μοῖραν ἔλεγεν ὅτι ταύτην αὐτὸς λαβὼν ἀριστεῖον ἐκείνη δίδωσιν, ὥστε κακείνην ζηλουμένην ὑπὸ τῶν ἄλλων προπέμπεσθαι γυναικῶν.

XXVII. Καὶ μὴν καὶ τὰ περὶ τὰς ταφὰς ἄριστα διεκόσμησεν αὐτός. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀνελὼν δεισιδαιμονίαν ἅπασαν ἐν τῇ πόλει θάπτειν τοὺς νεκροὺς καὶ πλησίον ἔχειν τὰ μνήματα τῶν ἱερῶν οὐκ ἐκώλυσε, συντρόφους ποιῶν ταῖς τοιαύταις ὄψεσι καὶ συνήθεις τοὺς νέους, ὥστε μὴ ταράττεσθαι μηδ' ὀρρωδεῖν τὸν θάνατον ὡς μιλῶντα τοὺς ἀψαμένους νεκροῦ σώματος ἢ διὰ τάφων διελθόντας. Ἐπειτα συνθάπτειν οὐδὲν εἰσεν, ἀλλὰ ἐν φοινικίδι καὶ φύλλοις ἐλαίας θέντες τὸ σῶμα περιέστειλον. Ἐπιγράψαι δὲ τοῦνομα θάψαντας οὐκ ἐξῆν τοῦ νεκροῦ, πλὴν ἀνδρὸς ἐν πολέμῳ καὶ γυναικὸς τῶν ἱερῶν ἀποθανόντων. Χρόνον δὲ πένθους ὀλίγον προσώρισεν, ἡμέρας ἑνδεκα· τῇ δὲ δωδεκάτῃ θύσαντας ἔδει Δίμητρι λύειν τὸ πάθος. Οὐδὲν γὰρ ἦν ἀργὸν οὐδὲ ἀφειμένον, ἀλλὰ πᾶσι κατεμίγνυε τοῖς ἀναγκαίοις ἀρετῆς τινα ζῆλον ἢ κακίας διαβολήν· καὶ κατεπύκνου παραδειγμάτων πλήθει τὴν πόλιν, οἷς ἀναγκαῖον ἦν ἐντυγχάνοντας αἰεὶ καὶ συντροφεομένους ἄγεσθαι καὶ κατασηματίζεσθαι ἰόντας πρὸς τὸ καλόν. Ὄθεν οὐδ' ἀποδημεῖν ἔδωκε τοῖς βουλομένοις καὶ πλανᾶσθαι ξενικὰ συνάγοντας ἡθῆ καὶ μιμήματα βίων ἀπαιδευτῶν καὶ πολιτευμάτων διαφόρων. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀθροίζομένους ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ καὶ παρεισρέοντας εἰς τὴν πόλιν ἀπήλανθεν, οὐχ, ὡς Θουκυδίδης φησί, δεδιὼς μὴ τῆς πολιτείας μιμηταὶ γένωνται καὶ πρὸς ἀρετὴν τι χρήσιμον ἐκμάθωσιν, ἀλλὰ μᾶλλον

ὅπως μὴ διδάσκαλοι κακοῦ τινος ὑπάρξωσιν. Ἄμα γὰρ ξένοις σώμασιν ἀνάγκη λόγους ἐπεισιέναι ξένους· λόγοι δὲ καινοὶ κρίσεις καινὰς ἐπιφέρουσιν, ἐξ ὧν ἀνάγκη πάθη πολλὰ φύεσθαι καὶ προαιρέσεις ἀπαδούσας πρὸς τὴν καθεστῶσαν πολιτείαν, ὥσπερ ἀρμονίαν. Διὸ μάλ-
λον ᾤετο χρῆναι φυλάττειν τὴν πόλιν ὅπως ἡθῶν οὐκ ἀναπλησθήσεται πονηρῶν ἢ σωμάτων νοσερῶν ἐξωθεν ἐπεισιόντων.

XXVIII. Ἐν μὲν οὖν τούτοις οὐδὲν ἐστὶν ἀδικίας ἔχνος οὐδὲ πλεονεξίας, ἣν ἐγκαλοῦσιν ἔνιοι τοῖς Λυκούργου νόμοις, ὡς ἱκανῶς ἔχουσι πρὸς ἀνδρείαν, ἐνδεῶς δὲ πρὸς δικαιοσύνην. Ἡ δὲ καλουμένη κρυπτεία παρ' αὐτοῖς, εἰ γε δὴ τοῦτο τῶν Λυκούργου πολιτευμάτων ἐν ἐστίν, ὡς Ἀριστοτέλης ἱστορήκε, ταύτην ἂν εἴη καὶ τῷ Πλάτῳ περὶ τῆς πολιτείας καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐνειργασμένη δόξαν. Ἦν δὲ τοιαύτη· τῶν νέων οἱ ἄρχοντες διὰ χρόνου τοὺς μάλιστα νοῦν ἔχειν δοκοῦντας εἰς τὴν χώραν ἄλλως ἐξέπεμπον, ἔχοντας ἐγχειρίδια καὶ τροφήν ἀναγκαίαν, ἄλλο δὲ οὐδέν· οἱ δὲ μεθ' ἡμέραν μὲν εἰς ἀσυνδήλους διασπειρόμενοι τόπους ἀπέκρυπτον ἑαυτοὺς καὶ ἀνεπαύοντο, νύκτωρ δὲ κατιόντες εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν εἰλωτῶν τὸν ἀλισκόμενον ἀπέσφαττον. Πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ἀγροὺς ἐπιπορευόμενοι τοὺς ῥωμαλεωτάτους καὶ κρατίστους αὐτῶν ἀνήρουν. Ὡσπερ καὶ Θουκυδίδης ἐν τοῖς Πελοποννησιακοῖς ἱστορεῖ, τοὺς ἐπ' ἀνδρεία προ-
κρινέντας ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν στεφανώσασθαι μὲν ὡς ἐλευθέρους γεγονότας καὶ περιελθεῖν τὰ τῶν θεῶν ἱερά, μικρὸν δὲ ὕστερον ἅπαντας ἀφανεῖς γενέσθαι, πλείονας ἢ δισχιλίους ὄντας, ὡς μήτε παραχρῆμα μήτε ὕστερον ἔχειν τινὰ λέγειν, τῷ τρόπῳ διεφθάρησαν. Ἀριστοτέλης δὲ μάλιστά φησι καὶ τοὺς ἐφόρους, ὅταν εἰς τὴν ἀρχὴν καταστῶσι πρῶτον, τοῖς εἰλωσι καταγγέλλειν πόλεμον,

ὅπως εὐαγὲς ἢ τὸ ἀνελεῖν. Καὶ τὰλλα δὲ τραχέως προσε-
 φέροντο καὶ σκληρῶς αὐτοῖς, ὥστε καὶ πίνειν ἀναγ-
 κάζοντες πολὺν ἄκρατον εἰς τὰ συσσίτια παρεισῆγον,
 ἐπιδεικνύμενοι τὸ μεθύειν οἶόν ἐστι τοῖς νέοις. Καὶ
 5 ὥδ' ἀς ἐκέλευον ἄδειν καὶ χορείας χορεύειν ἀγεννεῖς καὶ
 καταγελάστους, ἀπέχεσθαι δὲ τῶν ἐλευθέρων. Διὸ καὶ
 φασιν ὕστερον ἐν τῇ Θηβαίων εἰς τὴν Λακωνικὴν στρα-
 τεῖα τοὺς ἀλισκομένους εἰλωτας κελευομένους ἄδειν τὰ
 Τερπάνδρου καὶ Ἀλκμᾶνος καὶ Σπένδοντος τοῦ Λάκωνος
 10 παραιτεῖσθαι, φάσκοντας οὐκ ἐθέλειν τοὺς δεσποσύνοους.
 Ὡστε τοὺς λέγοντας, ἐν Λακεδαίμονι καὶ τὸν ἐλεύθερον
 μάλιστα ἐλεύθερον εἶναι καὶ τὸν δοῦλον μάλιστα δοῦλον,
 οὐ φαύλως τεθεωρηκέναι τὴν διαφορὰν. Τὰς μὲν οὖν
 τοιαύτας χαλεπότητας ὕστερον ἐργενέσθαι τοῖς Σπαρτιά-
 15 ταις νομίζω, μάλιστα μετὰ τὸν μέγαν σεισμόν, ᾧ συνεπι-
 θέσθαι τοὺς εἰλωτας μετὰ Μεσσηνίων ἱστοροῦσι καὶ
 πλείστα κακὰ τὴν χώραν ἐργάσασθαι καὶ μέγιστον τῇ
 πόλει περιστῆσαι κίνδυνον. Οὐ γὰρ ἂν ἐγώ γε προσ-
 θεῖην Λυκούργῳ μιᾶρὸν οὕτω τῆς κρυπτείας ἔργον
 20 ἀπὸ τῆς ἄλλης αὐτοῦ προφότητος καὶ δικαιοσύνης τεκμαι-
 ρόμενος τὸν τρόπον, ᾧ καὶ τὸ δαιμόνιον ἐπεμαρτύρησε.
 XXIX. Κατειλημμένων δὲ τοῖς ἐθισμοῖς ἤδη τῶν κυ-
 ριωτάτων ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῆς πολιτείας ἐκτεθραμμένης
 ἱκανῶς καὶ δυναμένης φέρειν ἑαυτὴν καὶ σώζειν δι' ἑαυ-
 25 τῆς, ὥσπερ ὁ Πλάτων φησὶν ἐπὶ τῷ κόσμῳ γενομένῳ καὶ
 κινήθῃ τὴν πρώτην κίνησιν εὐφρανθῆναι τὸν θεόν,
 οὕτως ἀγασθεῖς καὶ ἀγαπήσας τὸ τῆς νομοθεσίας κάλλος
 καὶ μέγεθος ἐν ἔργῳ γενομένης καὶ ὁδῷ βαδίζούσης
 ἐπεθύμησεν, ὡς ἀνυστὸν ἐξ ἀνθρωπίνης προνοίας,
 30 ἀθάνατον αὐτὴν ἀπολιπεῖν καὶ ἀκίνητον εἰς τὸ μέλλον.
 Συναγαγὼν οὖν ἅπαντας εἰς ἐκκλησίαν τὰ μὲν ἄλλα με-
 τρώως ἔχειν ἔφη καὶ ἱκανῶς πρὸς εὐδαιμονίαν καὶ ἀρετὴν

τῆς πόλεως, ὃ δὲ κυριώτατόν ἐστι καὶ μέγιστον οὐκ ἂν
 ἐξενεγκεῖν πρότερον πρὸς αὐτοὺς ἢ χρησασθαι τῷ θεῷ.
 Δεῖν οὖν ἐκείνους ἐμμένειν τοῖς καθεστώσι νόμοις καὶ
 μηδὲν ἀλλάσσειν μηδὲ μετακινεῖν, ἕως ἐπάνεισιν ἐκ
 Δελφῶν αὐτός· ἐπανελθῶν γὰρ ὅτι ἂν τῷ θεῷ δοκῆ
 ποιῆσειν. Ὁμολογούντων δὲ πάντων καὶ κελευόντων
 βαδίζειν, ὄρκους λαβῶν παρὰ τῶν βασιλέων καὶ τῶν
 γερόντων, ἔπειτα παρὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν, ἐμμενεῖν
 καὶ χρησασθαι τῇ καθεστώσῃ πολιτείᾳ μέχρις ἂν ἐπαν-
 5 ἐλθῇ ὁ Λυκούργος, ἀπῆρεν εἰς Δελφούς. Παραγενόμε-
 νος δὲ πρὸς τὸ μαντεῖον καὶ τῷ θεῷ θύσας ἠρώτησεν, εἰ
 καλῶς οἱ νόμοι καὶ ἱκανῶς πρὸς εὐδαιμονίαν καὶ ἀρετὴν
 πόλεως κείμενοι τυγχάνουσιν. Ἀποκριναμένου δὲ τοῦ
 θεοῦ καὶ τοὺς νόμους καλῶς κείσθαι καὶ τὴν πόλιν ἐν-
 10 δοξοτάτην διαμενεῖν τῇ Λυκούργου χρωμένῃ πολιτείᾳ,
 τὸ μάντευμα γραφάμενος εἰς Σπάρτην ἀπέστειλεν. Αὐ-
 τὸς δὲ τῷ θεῷ πάλιν θύσας καὶ τοὺς φίλους ἀσπασάμε-
 νος καὶ τὸν υἱόν, ἔγνω μηκέτι τοῖς πολίταις ἀφεῖναι τὸν
 ὄρκον, αὐτοῦ δὲ καταλύσαι τὸν βίον ἐκουσίως, ἡλικίας
 γεγονῶς, ἐν ἣ καὶ βιοῦν ἔτι καὶ πεπαῦσθαι βουλομένοις
 20 ὠραῖόν ἐστι καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἱκανῶς πρὸς εὐδαιμο-
 νίαν ἔχειν δοκούντων. Ἐτελεύτησεν οὖν ἀποκαρτερή-
 25 σας, ἠγούμενος χρῆναι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν μηδὲ τὸν
 θάνατον ἀπολίτευτον εἶναι μηδὲ ἀργὸν τὸ τοῦ βίου
 τέλος, ἀλλ' ἐν ἀρετῆς μερίδι καὶ πράξεως γενόμενον.
 30 Αὐτῷ τε γὰρ ἐξειργασμένῳ τὰ κάλλιστα τὴν τελευταίαν ὡς
 ἀληθῶς ἐπιτελείωσιν εἶναι τῆς εὐδαιμονίας καὶ τοῖς πο-
 λίταις ὧν διὰ τοῦ βίου παρεσκεύασε καλῶν καὶ ἀγαθῶν
 φύλακα τὸν θάνατον ἀπολαίψειν, ὁμωμοκόσι χρῆσθαι
 τῇ πολιτείᾳ μέχρις ἂν ἐκεῖνος ἐπανέλθῃ. Καὶ οὐ διεψεύ-
 30 σθη τῶν λογισμῶν· τοσοῦτον ἐπρώτευσεν ἡ πόλις τῆς
 Ἑλλάδος εὐνομία καὶ δόξη, χρόνον ἐτῶν πεντακοσίων
 8

τοῖς Λυκούργου χρησαμένη νόμοις, οὓς δεκατεσσάρων βασιλέων μετ' ἐκείνων εἰς Ἄγιν τὸν Ἀρχιδάμου γενομένων οὐδεὶς ἐκίνησεν. Ἡ γὰρ τῶν ἐφόρων κατάστασις οὐκ ἄνεσις ἦν, ἀλλ' ἐπίτασις τῆς πολιτείας, καὶ δοκοῦσα πρὸς τοῦ δήμου γεγονέναι σφοδροτέραν ἐποίησε τὴν ἀριστοκρατίαν.

XXX. Ἄγιδος δὲ βασιλεύοντος εἰσερρῆ νόμισμα πρῶτον εἰς τὴν Σπάρτην καὶ μετὰ τοῦ νομίσματος πλεονεξία καὶ πλούτου ζῆλος ἐπέβη διὰ Λυσάνδρου, ὃς αὐτὸς 10 ὦν ἀνάλωτος ὑπὸ χρημάτων ἐνέπλησε τὴν πατρίδα φιλοπλουτίας καὶ τρυφῆς, χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἐκ τοῦ πολέμου καταγαγὼν καὶ τοὺς Λυκούργου καταπολιτευσάμενος νόμους. Ὡν ἐπικρατούντων πρότερον οὐ πόλεως ἢ Σπάρτη πολιτείαν, ἀλλ' ἀνδρὸς ἀσκητοῦ καὶ σοφοῦ 15 βίον ἔχουσα, μᾶλλον δ', ὥσπερ οἱ ποιηταὶ τὸν Ἡρακλέα μυθολογοῦσι δέσμα καὶ ξύλον ἔχοντα τὴν οἰκουμένην ἐπιπορεύεσθαι κολάζοντα τοὺς παρανόμους καὶ θηριώδεις τυράννους, οὕτως ἢ πόλις ἀπὸ σκυτάλης μιᾶς καὶ τρίβωνος ἄρχουσα τῆς Ἑλλάδος ἐκούσης καὶ βουλομένης κατέλυε τὰς ἀδίκους δυναστείας καὶ τυραννίδας ἐν 20 τοῖς πολιτεύμασι καὶ πολέμους ἐβράβευε καὶ στάσεις κατέπαυε, πολλάκις οὐδ' ἀσπίδα κινήσασα μίαν, ἀλλ' ἕνα πέμψασα πρεσβευτήν, ᾧ πάντες εὐθὺς ἐποίουν τὸ προστασσόμενον, ὥσπερ αἱ μέλισσαι φανέντος ἡγεμόνος, συντρέχοντες καὶ κατακοσμούμενοι. Τοσοῦτον περιῆν εὐνομίας τῇ πόλει καὶ δικαιοσύνης. Ὅθεν ἔγωγε θαυμάζω τῶν λεγόντων, ὡς ἄρχεσθαι μὲν ἤδεσαν, ἄρχειν δὲ οὐκ ἠπίσταντο Λακεδαιμόνιοι, καὶ τὸν Θεοπόμπου τοῦ βασιλέως ἐπαινούντων λόγον, ὃς, εἰπόντος τινὸς σῶζεσθαι τὴν Σπάρτην διὰ τοὺς βασιλεῖς ἀρχικούς γεγυότας, 30 „Μᾶλλον“ εἶπε „διὰ τοὺς πολίτας πειθαρχικούς ὄντας.“ οὐ γὰρ ἀκούειν ὑπομένουσι τῶν προστατεῖν μὴ δυναμέ-

ων, ἀλλ' ἡ πειθαρχία μάθημα μὲν ἐστὶν ἄρχοντος (ἐμποιεῖ γὰρ ὁ καλῶς ἄγων τὸ καλῶς ἔπεσθαι· καὶ καθάπερ ἱππικῆς τέχνης ἀποτελεσμα πρῶτον ἵππου καὶ πειθῆμιον παρασχέειν, οὕτω βασιλικῆς ἐπιστήμης ἔργον ἀνθρώποις εὐπείθειαν ἐνεργάσασθαι), Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ εὐπείθειαν, ἀλλ' ἐπιθυμίαν ἐνειργάζοντο τοῖς ἄλλοις τοῦ ἄρχεσθαι καὶ ὑπακούειν αὐτοῖς. Ἦτιον γὰρ οὐ ναῦς οὐδὲ χρήματα παρ' αὐτῶν οὐδὲ ὀπλίτας πέμποντες, ἀλλὰ ἕνα Σπαρτιάτην ἡγεμόνα· καὶ λαβόντες ἔχρῳντο μετὰ τιμῆς καὶ δέους, ὥσπερ Γυλίππῳ Σικελιῶ- 10 ται καὶ Βρασιδα Χαλκιδεῖς, Λυσάνδρῳ δὲ καὶ Καλλικρατίδῃ καὶ Ἀγησιλάῳ πάντες οἱ τὴν Ἀσίαν οἰκοῦντες Ἕλληνες, τοὺς μὲν ἀνδρας ἀρμοστὰς καὶ σωφρονιστὰς τῶν ἐκασταχοῦ δήμων καὶ ἀρχόντων ὀνομάζοντες, πρὸς δὲ σύμπασαν τὴν τῶν Σπαρτιατῶν πόλιν ὥσπερ παιδα- 15 γωγὸν ἢ διδάσκαλον εὐσχήμονος βίου καὶ τεταγμένης πολιτείας ἀποβλέποντες. Εἰς ὃ καὶ Στρατόνικος ἐπισκῶψαι δοκεῖ μετὰ παιδιᾶς νομοθετῶν καὶ κελεύων Ἀθηναίους ἄγειν μυστήρια καὶ πομπάς, Ἡλείους δὲ ἀγωνοθετεῖν, ὡς κάλλιστα τοῦτο ποιοῦντας, Λακεδαι- 20 μονίους δὲ ἂν ἀμαρτάνωσιν οὕτοι δέρεσθαι. Καὶ τοῦτο μὲν εἰρηται χάριν τοῦ γελοίου· Ἀντισθένης δὲ ὁ Σωκρατικός ἀπὸ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης ὄρων τοὺς Θηβαίους 59 μέγα φρονοῦντας, οὐδὲν αὐτοὺς ἔφη διαφέρειν παιδαρίων ἐπὶ τῷ συγκόψαι τὸν παιδαγωγὸν γαυριώντων. 25

XXXI. Οὐ μὴν τοῦτό γε τῷ Λυκούργῳ κεφάλαιον ἦν τότε, πλείστων ἡγουμένην ἀπολιπεῖν τὴν πόλιν· ἀλλ' ὥσπερ ἐνὸς ἀνδρὸς βίῳ καὶ πόλεως ὅλης νομίζων εὐδαιμονίαν ἀπ' ἀρετῆς ἐγγίνεσθαι καὶ ὁμονοίας τῆς πρὸς αὐτήν, πρὸς τοῦτο συνέταξε καὶ συνήρμοσεν, ὅπως 30 ἔλευθέριοι καὶ αὐτάρχεις γενόμενοι καὶ σωφρονοῦντες ἐπὶ πλείστον χρόνον διατελώσι. Ταύτην καὶ Πλάτων

ἔλαβε τῆς πολιτείας ὑπόθεσιν καὶ Διογένης καὶ Ζήνων
καὶ πάντες ὅσοι τι περὶ τούτων ἐπιχειρήσαντες εἰπεῖν
ἐπαινοῦνται, γράμματα καὶ λόγους ἀπολιπόντες μόνον.
Ὁ δὲ οὐ γράμματα καὶ λόγους, ἀλλ' ἔργῳ πολιτείαν
5 ἀμίμητον εἰς φῶς προενεγκάμενος καὶ τοῖς ἀνύπαρκτον
εἶναι τὴν λεγομένην περὶ τὸν σοφὸν διάθεσιν ὑπολαμβάνου-
σιν ἐπιδείξας ὅλην τὴν πόλιν φιλοσοφοῦσαν, εἰκότως
ὑπερῆρε τῇ δόξῃ τοὺς πάποτε πολιτευσαμένους ἐν τοῖς
Ἑλλησι. Δι' ὅπερ καὶ Ἀριστοτέλης ἐλάττουσας σχεῖν
10 φησι τιμᾶς ἢ προσῆκον ἦν αὐτὸν ἔχειν ἐν Λακεδαιμόνι,
καίπερ ἔχοντα τὰς μεγίστας. Ἰερὸν τε γὰρ ἐστὶν αὐτοῦ
καὶ θύουσι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὡς θεῶ. Λέγεται δὲ
καὶ τῶν λειψάνων αὐτοῦ κομισθέντων οἰκάδε κεραινοῦν
εἰς τὸν τάφον κατασκῆψαι· τοῦτο δὲ οὐ ῥαδίως ἐτέρῳ
15 τινὶ τῶν ἐπιφανῶν πλὴν Εὐριπίδῃ συμπεσεῖν ὕστερον
τελευτήσαντι καὶ ταφέντι τῆς Μακεδονίας περὶ Ἀρέθου-
σαν. Ὡστε ἀπολόγημα καὶ μαρτύριον μέγα εἶναι τοῖς
ἀγαπῶσι τὸν Εὐριπίδην τὸ μόνῳ συμπεσεῖν αὐτῷ μετὰ
τελευτῆν καὶ γενέσθαι ἅ τῳ θεοφιλεστάτῳ καὶ ὀσιωτάτῳ
20 πρότερον συνέπεσε. Τελευτῆσαι δὲ τὸν Λυκούργον οἱ
μὲν ἐν Κίρρα λέγουσιν, Ἀπολλόθεμις δὲ εἰς Ἡλιν κομι-
σθέντα, Τίμαιος δὲ καὶ Ἀριστόξενος ἐν Κρήτῃ καταβιῶ-
σαντα· καὶ τάφον Ἀριστόξενος αὐτοῦ δείκνυσθαι φησὶν
ὑπὸ Κρητῶν τῆς Περγαμίας περὶ τὴν ξενικὴν ὁδόν. Τῶν
25 δὲ λέγεται μονογενῆ καταλιπεῖν Ἀντίωρον· οὗ τελευτή-
σαντος ἀτέκνου τὸ γένος ἐξέλιπεν. Οἱ δ' ἑταῖροι καὶ
οἰκεῖοι διαδοχὴν τινα καὶ σύνοδον ἐπὶ πολλοὺς χρόνους
διαμείναντες κατέστησαν καὶ τὰς ἡμέρας, ἐν αἷς συνήρ-
χοντο, Λυκουργίδας προσηγόρευσαν. Ἀριστοκράτης δὲ
30 ὁ Ἰππάρχου φησὶ τοὺς ξένους τοῦ Λυκούργου τελευτή-
σαντος ἐν Κρήτῃ καῦσαι τὸ σῶμα καὶ διασπείραι τὴν τέ-
φραν εἰς τὴν θάλατταν, αὐτοῦ δεηθέντος καὶ φυλαξαμέ-

νου, μὴ ποτε ἄρα τῶν λειψάνων εἰς Λακεδαίμονα κομι-
σθέντων, ὡς ἐπανήκοντος αὐτοῦ καὶ τῶν ὄρκων λελυμέ-
νων, μεταβάλωσι τὴν πολιτείαν. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ
τοῦ Λυκούργου.

5

Ν Ο Μ Α Σ.

1. Ἔστι δὲ καὶ περὶ τῶν Νομῶ τοῦ βασιλέως χρόνων,
καθ' οὓς γέγονε, νεανικὴ διαφορὰ, καίπερ ἔξ ἀρχῆς εἰς 10
τοῦτον κατάγεσθαι τῶν στεμμάτων ἀκριβῶς δοκούντων.
Ἄλλὰ Κλώδιός τις ἐν ἐλέγχῳ χρόνων (οὕτω γὰρ πως
ἐπιγέγραπται τὸ βιβλίον) ἰσχυρίζεται, τὰς μὲν ἀρχαίας
ἐκείνας ἀναγραφὰς ἐν τοῖς Κελτικοῖς πάθει τῆς πόλεως
ἠφανίσθαι, τὰς δὲ νῦν φαινόμενας οὐκ ἀληθῶς συγ- 15
κεῖσθαι δι' ἀνδρῶν χαριζομένων τισὶν εἰς τὰ πρῶτα γένη
καὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους οἴκους ἔξ οὗ προσηκόντων
60 εἰσβιαζομένους. Λεγομένου δ' οὖν, ὡς Νομῶς γένοιτο
Πυθαγόρου συνήθης, οἱ μὲν ὅλως ἀξιοῦσι μηδὲν Ἑλλη-
νικῆς παιδείσεως Νομῶ μετεῖναι, καθάπερ ἢ φύσει δυ- 20
νατὸν καὶ ἀντάρκη γενέσθαι πρὸς ἀρετὴν ἢ βελτίονι Πυ-
θαγόρου βαρβάρῳ τινὶ τὴν τοῦ βασιλέως ἀποδοῦναι παί-
δευσιν· οἱ δὲ Πυθαγόραν μὲν ὄψι γενέσθαι, τῶν Νομῶ
χρόνων ὁμοῦ τι πέντε γενεαῖς ἀπολειπόμενον, Πυθα-
γόραν δὲ τὸν Σπαρτιάτην Ὀλύμπια νευικηκότα στάδιον 25
ἐπὶ τῆς ἐκκαιδεκάτης Ὀλυμπιάδος, ἧς ἔτει τρίτῳ Νομῶς
εἰς τὴν βασιλείαν κατέστη, πλανηθέντα περὶ τὴν Ἰταλίαν
συγγενέσθαι τῷ Νομῶ καὶ συνδιακοσμηθῆσαι τὴν πολι-
τείαν, ὅθεν οὐκ ὀλίγα τοῖς Ῥωμαῖκοῖς ἐπιτηδύμασι
τῶν Λακωνικῶν ἀναμεμῖχθαι Πυθαγόρου διδάξαντος. 30
Ἄλλως δὲ Νομῶς γένος μὲν ἦν ἐκ Σαβίνων, Σαβῖνοι δὲ
βούλονται Λακεδαιμονίων ἑαυτοὺς ἀποίκους γεγυέναι.

Τοὺς μὲν οὖν χρόνους ἐξακριβῶσαι χαλεπὸν ἔστι, καὶ μάλιστα τοὺς ἐκ τῶν Ὀλυμπιονικῶν ἀναγομένους, ὧν τὴν ἀναγραφὴν ὀψέ φασιν Ἰππίαν ἐκδοῦναι τὸν Ἡλείου ἀπ' οὐδενὸς ὁρμώμενον ἀναγκαίου πρὸς πίστιν· ἃ δὲ 5 παρελήφαμεν ἡμεῖς ἄξια λόγου περὶ Νομά, διέξιμεν ἀρχὴν οἰκίαν λαβόντες.

II. Ἐβδομον ἐνιαυτὸν ἢ Ῥώμη καὶ τριακοστὸν ἤδη Ῥωμύλου βασιλεύοντος ᾤκειτο· πέμπτη δὲ Ἰσταμένου μηνός, ἦν νῦν ἡμέραν νάνας Καπρατίνας καλοῦσι, θυ- 10 σίαν τινα δημοτελή πρὸ τῆς πόλεως ὁ Ῥωμύλος ἔδνε περὶ τὸ καλούμενον Αἰγὸς ἔλος, καὶ παρῆν ἢ τε βουλή καὶ τοῦ δήμου τὸ πλεῖστον. Ἐξαίφνης δὲ μεγάλης περὶ τὸν ἀέρα τροπῆς γενομένης καὶ νέφους ἐπὶ τὴν γῆν ἐρείσαν- 15 τος ἅμα πνεύματι καὶ ζάλη, τὸν μὲν ἄλλον ὄμιλον ἐκ- πλαγέντα συνέβη φυγεῖν καὶ σκεδασθῆναι, τὸν δὲ Ῥω- μύλον ἀφανῆ γενέσθαι, καὶ μήτε αὐτὸν ἔτι μήτε σῶμα τεθνηκότος εὐρεθῆναι, χαλεπὴν δὲ τιν' ὑπόνοιαν ἄφα- 20 σθαι τῶν πατρικίων καὶ θυῆνα λόγον ἐν τῷ δήμῳ κατ' αὐτῶν, ὡς πάλαι βαρυνόμενοι τὸ βασιλεύεσθαι καὶ με- ταστῆσαι τὸ κράτος εἰς αὐτοὺς θέλοντες ἀνέλοιεν τὸν βασιλέα. Καὶ γὰρ ἐδόκει τραχύτερον ἤδη προσφέρεσθαι καὶ μοναρχικώτερον αὐτοῖς. Ἀλλὰ ταύτην μὲν τὴν ὑποψίαν ἐθεράπευον, εἰς θεῶν τιμὰς ἀνάγοντες ὡς οὐ 25 τεθνηκότα τὸν Ῥωμύλον, ἀλλὰ κρείττονος ὄντα μοίρας· καὶ Πρόκλος, ἀνὴρ ἐπιφανῆς, διωμόσατο Ῥωμύλον ἰδεῖν εἰς οὐρανὸν σὺν τοῖς ὄπλοις ἀναφερόμενον καὶ φωνῆς ἀκοῦσαι κελεύοντος αὐτὸν ὀνομάζεσθαι Κυρίνον. Ἐτέρα δὲ ταραχὴ καὶ στάσις κατελάμβανε τὴν πόλιν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἀποδειχθῆσεσθαι βασιλέως, οὕτω τῶν ἐπη- 30 λύδων κομιδῇ τοῖς πρώτοις συγκεκριμένων πολίταις, ἀλλ' ἔτι τοῦ τε δήμου πολλὰ κυμαίνοντος ἐν ἑαυτῷ καὶ τῶν πατρικίων ἐν ὑποψίαις ἐκ τοῦ διαφόρου πρὸς ἀλλή-

λους ὄντων. Οὐ μὴν ἀλλὰ βασιλεύεσθαι μὲν ἐδόκει πᾶσιν, ἤρισαν δὲ καὶ διέστησαν οὐχ ὑπὲρ ἀνδρὸς μόνου, ἀλλὰ καὶ γένους, ὁπότερον παρῆξει τὸν ἡγεμόνα. Καὶ γὰρ οἱ μετὰ Ῥωμύλου πρώτοι συνοικίσαντες τὴν πόλιν οὐκ ἀνασχετὸν ἐποιοῦντο, πόλεως καὶ χώρας τοὺς Σα- 5 βίνους μεταλαβόντας ἄρχειν βιάζεσθαι τῶν ἐπὶ ταῦτα δεξαμένων, καὶ τοῖς Σαβίνοις ἦν τις εὐγνώμων λόγος, ἐπεὶ Τατίου τοῦ βασιλέως αὐτῶν ἀποθανόντος οὐκ ἔστα- σίασαν πρὸς Ῥωμύλον, ἀλλ' εἶασαν ἄρχειν μόνον, αὐθις ἀξιούντων τὸν ἄρχοντα γενέσθαι παρ' αὐτῶν. Οὔτε γὰρ 10 ἐκ ταπεινοτέρων κρείττοσι προσγενέσθαι καὶ προσγενό- μενοι πλήθει τε θῶσαι καὶ προαγαγεῖν εἰς ἀξίωμα πό- λεως ἐκείνους μεθ' ἑαυτῶν. Ὑπὲρ μὲν οὖν τούτων ἔστα- σίαζον. Ὅπως δὲ μὴ σύγχυσιν ἐκ τῆς ἀναρχίας ἢ στάσις ἀπεργάσεται, μετεώρου τοῦ πολιτεύματος ὄντος, ἔταξαν 15 οἱ πατρικιοὶ, πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ὄντων αὐτῶν, ἑκα- στον ἐν μέρει τοῖς βασιλικοῖς παρασήμοις κοσμούμενον θύειν τε τοῖς θεοῖς τὰ νενομισμένα καὶ χρηματίζειν ἕξ μὲν ὥρας τῆς νυκτός, ἕξ δὲ τῆς ἡμέρας [Κυρίνω]. Καὶ γὰρ ἡ διανομὴ τῶν καιρῶν ἑκατέρου πρὸς ἰσότητα καλῶς 20 ἔχειν ἐδόκει τοῖς ἄρχουσι καὶ πρὸς τὸν δῆμον ἢ μεταβολὴ τῆς ἐξουσίας ἀφαιρεῖν τὸν φθόρον, ὁρῶντα τῆς αὐτῆς ἡμέρας καὶ νυκτός τὸν αὐτὸν ἰδιώτην ἐκ βασιλέως γινό- μενον. Τὸ δὲ σχῆμα τοῦτο τῆς ἀρχῆς μεσοβασιλείαν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. 25

III. Ἀλλὰ καίπερ οὕτω πολιτικῶς καὶ ἀνεπαχθῶς ἀφηγεῖσθαι δοκοῦντες ὑπονοίαις καὶ θορύβοις περι- ἐπιπτον, ὡς μεθιστάντες εἰς ὀλιγαρχίαν τὰ πράγματα καὶ διαπαιδαγωγοῦντες ἐν σφίσι αὐτοῖς τὴν πολιτείαν, βασιλεύεσθαι δὲ οὐκ ἐθέλοιεν. Ἐκ τούτου συνέβησαν 30 ἀμφοτέραι πρὸς ἀλλήλας αἱ στάσεις, ὥστε τὴν ἑτέραν ἐκ τῆς ἑτέρας ἀποδείξαι βασιλέα· μάλιστα γὰρ ἂν οὕτως

ἐν τε τῷ παρόντι παύσασθαι τὴν φιλονεικίαν, καὶ τὸν
 ἀποδειχθέντα πρὸς ἀμφοτέρους ἴσον γενέσθαι, τοὺς μὲν
 ὡς ἐλομένους ἀγαπῶντα, τοῖς δὲ εὖνου ὄντα διὰ συγ-
 γένειαν. Ἐπιτρεψάντων δὲ προτέροις τοῖς Ῥωμαίοις τῶν
 5 Σαβίνων τὴν αἴρεσιν, ἔδοξε μᾶλλον ἐλέσθαι Σαβίνου αὐ-
 τοὺς ἀποδείξαντας ἢ παρασχεῖν Ῥωμαῖον ἐκείνων ἐλομέ-
 νων. Καὶ βουλευσάμενοι καθ' ἑαυτοὺς ἀποδεικνύουσιν ἐκ
 Σαβίνων Νομᾶν Πομπίλιον, ἄνδρα τῶν μὲν εἰς Ῥώμην
 ἀπωκισμένων οὐ γενόμενον, γνώριμον δ' οὕτω δι' ἀρετὴν
 10 ὄντα πᾶσιν, ὥστε τῶν ἐλομένων προθυμότερον ὄνομα-
 σθέντος αὐτοῦ δέξασθαι τοὺς Σαβίνους. Φράσαντες οὖν
 τῷ δήμῳ τὰ δεδογμένα πρέσβεις ἐκπέμπουσι πρὸς τὸν
 ἄνδρα κοινῇ τοὺς πρωτεύοντας ἀπ' ἀμφοτέρων, ἡκίειν
 δεησομένους καὶ παραλαβεῖν τὴν βασιλείαν. Ἦν δὲ πό-
 15 λεως μὲν ὁ Νομᾶς ἐπιφανοῦς ἐν Σαβίνοις τῆς Κύρεων,
 ἀφ' ἧς καὶ Κυρίτας Ῥωμαῖοι σφᾶς αὐτοὺς ἅμα τοῖς ἀνα-
 κραθεῖσι Σαβίνοις προσηγόρευσαν, υἱὸς δὲ Πομπωνίου,
 ἄνδρὸς εὐδοκίμου, τεσσάρων ἀδελφῶν νεώτατος· ἡμέ-
 ρα δὲ γεγονῶς κατὰ δὴ τινα θεῖαν τύχην ἐν ἡ τὴν Ῥώμην
 20 ἔκτισαν οἱ περὶ Ῥωμύλον· αὕτη δὲ ἐστὶ πρὸ δεκαμῖας
 καλανδῶν Μαΐων. Φύσει δὲ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν εὖ κε-
 κραμένος τὸ ἦθος, ἔτι μᾶλλον αὐτὸν ἐξημέρωσε διὰ παι-
 δείας καὶ κακοπαθείας καὶ φιλοσοφίας, οὐ μόνον τὰ λοι-
 δορούμενα πάθη τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐδοκιμοῦσαν
 25 ἐν τοῖς βαρβάροις βίαν καὶ πλεονεξίαν ἐκποδῶν ποιησά-
 μενος, ἀνδρείαν δὲ ἀληθῆ τὴν ὑπὸ λόγου τῶν ἐπιθυμιῶν
 ἐν αὐτῷ κάθειρξεν ἠγούμενος. Ἐκ δὲ τούτου πᾶσαν οἰ-
 κοθεν ἅμα τρυφὴν καὶ πολυτέλειαν ἐξελαύνων, παντὶ
 δὲ πολίτῃ καὶ ξένῳ χρῆσθαι παρέχων ἑαυτὸν ἄμεμπτον
 30 δικαστὴν καὶ σύμβουλον, αὐτὸς δ' ἑαυτῷ σχολάζοντι
 χρώμενος οὐδὲν πρὸς ἡδυπαθείας καὶ πορισμούς, ἀλλὰ
 θεραπείαν θεῶν καὶ θεωρίαν διὰ λόγου φύσεώς τε αὐ-

τῶν καὶ δυνάμεως, ὄνομα μέγα καὶ δόξαν εἶχεν, ὥστε καὶ
 Τάτιον τὸν ἐν Ῥώμῃ συμβασιλεύσαντα Ῥωμύλῳ, μιᾶς
 αὐτῷ θυγατρὸς οὔσης Τατίας, ποιήσασθαι γαμβρὸν
 ἐκείνου. Οὐ μὴν ἐπήρθη γε τῷ γάμῳ μετοικίσασθαι
 πρὸς τὸν πενθερὸν, ἀλλ' αὐτοῦ περιέπων πατέρα γη-
 5 ραῖον ἐν Σαβίνοις ὑπέμενευ, ἅμα καὶ τῆς Τατίας ἐλομέ-
 νης τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἰδιωτεύοντος ἡσυχίαν πρὸ τῆς ἐν
 Ῥώμῃ διὰ τὸν πατέρα τιμῆς καὶ δόξης. Αὕτη μὲν οὖν λέ-
 γεται τρίτῳ καὶ δεκάτῳ μετὰ τὸν γάμον ἔτει τελευτήσαι.

IV. Ὁ δὲ Νομᾶς ἐκλείπων τὰς ἐν ἅστει διατριβὰς 10
 ἀγραυλεῖν τὰ πολλὰ καὶ πλανᾶσθαι μόνος ἠθέλεν ἐν
 ἄλσεσι θεῶν καὶ λειμῶσιν ἱεροῖς καὶ τόποις ἐρήμοις
 32 ποιούμενος τὴν δίαitan. Ὄθεν οὐχ ἡκιστα τὴν ἀρχὴν ὁ
 περὶ τῆς θεᾶς ἔλαβε λόγος, ὡς ἄρα Νομᾶς ἐκείνος οὐκ
 ἀδημονία τιλὶ ψυχῆς καὶ πλάνη τὸν μετὰ ἀνθρώπων 15.
 ἀπολέλοιπε βίον, ἀλλὰ σεμνοτέρας γεγενημένος ὁμιλίας
 καὶ γάμων θεῶν ἠξιωμένος, Ἡγερίᾳ δαίμονι συνῶν
 ἐρώση καὶ συνδιαιτώμενος, εὐδαίμων ἀνὴρ καὶ τὰ θεῖα
 πεπνυμένος γέγονεν. Ὅτι μὲν οὖν ταῦτα πολλοῖς τῶν
 πάνυ παλαιῶν μύθων ἔοικεν, οὓς οἱ Φρύγες τε περὶ 20
 Ἄττεω καὶ Βιδυνοῖ περὶ Ἡροδότου καὶ περὶ Ἐνδυμῖω-
 νος Ἀρκάδες ἄλλοι τε περὶ ἄλλων εὐδαιμόνων δὴ τινῶν καὶ
 θεοφιλῶν γενέσθαι δοκούντων παραλαβόντες ἠγάπησαν,
 οὐκ ἄδηλόν ἐστι. Καί ποιν λόγον ἔχει τὸν θεὸν οὐ φίλιπ-
 25 πον οὐδὲ φίλορυν, ἀλλὰ φιλάνθρωπον ὄντα τοῖς δια-
 φερόντως ἀγαθοῖς ἐθέλειν συνεῖναι, καὶ μὴ δυσχεραίνειν
 μηδὲ ἀτιμάζειν ἀνδρὸς ὀσίον καὶ σώφρονος ὁμιλίαν. Ὡς
 δὲ καὶ σώματος ἀνθρωπίνου καὶ ὄρας ἐστὶ τις θεῶ καὶ
 δαίμονι κοινωνία καὶ χάρις, ἔργον ἤδη καὶ τοῦτο πει-
 30 σθῆναι. Καίτοι δοκοῦσιν οὐκ ἀπιθάνως Αἰγύπτιοι δια-
 θεοῦ καὶ τινὰς ἐντεκεῖν ἀρχὰς γενέσεως, ἀνδρὶ δὲ οὐκ

ἔστι σύμμιξις πρὸς θεὸν οὐδὲ ὁμιλία σώματος. Ἄγνοοῦσι δὲ ὅτι τὸ μινύμενον ᾧ μίγνυται τὴν ἴσιν ἀνταποδίδωσι κοινωνίαν. Οὐ μὴν ἀλλὰ φιλίαν γε πρὸς ἄνθρωπον εἶναι θεῶ καὶ τὸν ἐπὶ ταύτῃ λεγόμενον ἔρωτα καὶ φνόμενον εἰς ἐπιμέλειαν ἤθους καὶ ἀρετῆς, πρέπον ἂν εἴη. Καὶ οὐ πλημμελοῦσιν οἱ τὸν Φόρβαντα καὶ τὸν Ὑάκινθον καὶ τὸν Ἄδμητον ἐρωμένους Ἀπόλλωνος γεγυμέναι μυθολογοῦντες, ὥσπερ αὐτὸν καὶ τὸν Σικυώνιον Ἰππόλυτον, ᾧ δὴ καὶ φασιν, ὅσάκις τύχοι διαπλέων εἰς Κίρραν ἐκ Σικυώνος, [αὐτῷ χρᾶν] τὴν Πυθίαν, οἶον αἰσθανομένου τοῦ θεοῦ καὶ χαίροντος, ἀποθεσπίζειν τότε τὸ ἠρῶν.

Καὶ δ' αὐτῷ Ἰππολύτοιο φίλον κάρα εἰς ἄλλα βαίνει. Πινδάρου δὲ καὶ τῶν μελῶν ἐραστὴν γενέσθαι τὸν Πᾶνα μυθολογοῦσιν. Ἀπέδωκε δὲ τινα τιμὴν καὶ Ἀρχιλόχῳ καὶ Ἡσιόδῳ τελευτήσασιν διὰ τὰς Μούσας τὸ δαιμόνιον. Σοφοκλεῖ δὲ καὶ ζῶντι τὸν Ἀσκληπιὸν ἐπιξενωθῆναι λόγος ἔστι πολλά μέχρι δεῦρο διασώζων τεκμήρια, καὶ τελευτήσαντι τυχεῖν ταφῆς ἄλλος θεὸς, ὡς λέγεται, παρέσχεν. Ἄρα οὖν ἄξιόν ἐστι, ταῦτα συγχαροῦντας ἐπὶ τούτων, ἀπιστεῖν, εἰ Ζαλεύκῳ καὶ Μίνῳ καὶ Ζωροάστρῳ καὶ Νομᾷ καὶ Λυκούργῳ βασιλείας κυβερνώσιν καὶ πολιτείας διακοσμοῦσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἐφοῖτα τὸ δαιμόνιον, ἢ τούτοις μὲν εἰκός ἐστι καὶ σπουδάζοντας θεοὺς ὁμιλεῖν ἐπὶ διδασκαλίᾳ καὶ παραινέσει τῶν βελτίστων, ποιηταῖς δὲ καὶ λυρικοῖς μινυρίζουσιν, εἶπερ ἄρα, χρῆσθαι παίζοντας; εἰ δὲ λέγει τις ἄλλως, κατὰ Βακχυλίδην, Πλατεῖα κέλευθος. Οὐδὲ γὰρ ἄτερος λόγος ἔχει τι φαῦλον, ὃν περὶ Λυκούργου καὶ Νομᾷ καὶ τοιούτων ἄλλων ἀνδρῶν λέγουσιν, ὡς δυσκάθεκτα καὶ δυσάρεστα πλήθη χειροῦμενοι καὶ μεγάλας ἐπιφέροντες ταῖς πολιτείαις καινοτομίας, προσεποιήσαντο τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ δόξαν,

αὐτοῖς ἐκείνοις, πρὸς οὓς ἐσχηματίζοντο, σωτήριον οὔσαν.

V. Ἀλλὰ γὰρ ἔτος ἤδη διατελοῦντι τῷ Νομᾷ τεσσαρακοστὸν ἤκον ἀπὸ Ῥώμης οἱ πρέσβεις παρακαλοῦντες ἐπὶ τὴν βασιλείαν. Τοὺς δὲ λόγους ἐποίησατο Πρόκλος καὶ Οὐέλεσος, ὧν πρότερον ἐπίδοξος ἦν ὁ δῆμος αἰρησέσθαι τὸν ἕτερον βασιλέα, Πρόκλῳ μὲν τῶν Ῥωμύλου λαῶν, Οὐέλεσῳ δὲ τῶν Τατίου μάλιστα προσεχόντων. Οὗτοι μὲν οὖν βραχέα διελέχθησαν, οἴομενοι τῷ Νομᾷ τὴν συντυχίαν ἀσπαζομένῳ γεγενῆσθαι· ἦν δ' οὐ μικρὸν, ὡς εἰκεν, ἔργον, ἀλλὰ καὶ λόγων πολλῶν καὶ δεήσεως τὸ πείσαι καὶ μεταστῆσαι γνώμην ἀνδρὸς [ἐν*] ἡσυχία καὶ εἰρήνῃ βεβιωκότος εἰς ἀρχὴν πόλεως τρόπον τινὰ καὶ γεγεννημένης πολέμου καὶ συνηυξημένης. Ἐλεγεν οὖν τοῦ τε πατρὸς αὐτοῦ παρόντος καὶ Μαρκίου, τῶν συγγενῶν ἐνός, ὡς „Πᾶσα μὲν ἀνθρωπίνου βίου μεταβολὴ σφαλερόν· ᾧ δὲ μήτ' ἄπεστί τι τῶν ἱκανῶν μήτε μεμπτόν ἐστι τῶν παρόντων, τοῦτον οὐδὲν ἄλλο πλὴν ἄνοια μετακοσμεῖ καὶ μεδίστησιν ἐκ τῶν συνήθων· οἷς κἂν εἰ μηδὲν ἕτερον προσείη, τῷ βεβαιοτέρῳ διαφέρει τῶν ἀδελῶν. Ἀλλ' οὐδὲ ἄδηλα τὰ τῆς βασιλείας τοῖς Ῥωμύλου τεκμαιρομένῳ παθήμασιν, ὡς πονηρὰν μὲν αὐτὸς ἔλαβε δόξαν ἐπιβουλεῦσαι τῷ συνάρχοντι Τατίῳ, πονηρὰν δὲ τοῖς ὁμοτίμοις περιεποίησεν ὡς ἀνηρημένος ὑπ' αὐτῶν. Καίτοι Ῥωμύλον μὲν οὗτοι παῖδα θεῶν ὑμνοῦσι φήμας, καὶ τροφήν τινα δαιμόνιον αὐτοῦ καὶ σωτηρίαν ἄπιστον ἔτι νηπίου λέγουσιν· ἐμοὶ δὲ καὶ γένος θνητόν ἐστι καὶ τροφή καὶ παίδευσις ὑπ' ἀνθρώπων ὧν οὐκ ἄγνοεῖτε γεγεννημένη· τὰ δ' ἐπαινούμενα τοῦ τρόπου βασιλεύειν πόρρω μέλλοντος ἀνδρὸς, ἡσυχία τε πολλὴ καὶ διατριβὴ περὶ λόγους ἀπράγμονας ὅ τε δεινὸς οὗτος καὶ σύντροφος εἰρήνης ἔρος καὶ πραγμάτων ἀπολέμων καὶ ἀνδρῶ-

πων ἐπὶ τιμῇ θεῶν καὶ φιλοφροσύναις εἰς τὸ αὐτὸ συν-
 ἰόντων, τὰ δὲ ἄλλα καθ' ἑαυτοὺς γεωργούντων ἢ νεμόν-
 των. Ὑμῖν δὲ, ὦ Ῥωμαῖοι, πολλοὺς μὲν ἰσως ἀβουλήτους
 ἀπολέλοιπε πολέμους Ῥωμύλος, οἷς ἀντερείδοντας ἢ πό-
 5 λης ἐμπείρου δεῖται βασιλέως καὶ ἀκμάζοντος· πολλὴ δὲ
 καὶ συνήθεια καὶ προθυμία δι' εὐτυχίαν γέγονε τῷ δήμῳ,
 καὶ οὐδένα λέληθεν αὐξέσθαι καὶ κρατεῖν ἐτέρων βουλό-
 μενος, ὥστε καὶ γέλωσ ἀν εἴη τὰ μὰ θεοῦ θεραπεύοντος θεοῦς
 καὶ δίκην τιμᾶν, βίαν δὲ καὶ πόλεμον ἐχθαίρειν διδά-
 10 σκοντος πόλιν στρατηλάτου μᾶλλον ἢ βασιλέως θεο-
 μένην.“

VI. Τοιούτοις λόγοις ἀφοσιούμενον τὴν βασιλείαν
 τοῦ ἀνδρός, οἱ τε Ῥωμαῖοι πᾶσαν ἐποιοῦντο σπουδὴν
 ἀντιβολουῦντες καὶ δεόμενοι μὴ σφᾶς αὐθις εἰς στάσιν
 15 ἐμβαλεῖν καὶ πόλεμον ἐμφύλιον, οὐκ ὄντος ἐτέρου, πρὸς
 ὃν ἀμφότεραι συννεύουσιν αἱ στάσεις, ὃ τε πατήρ καὶ
 ὁ Μάρκιος ἐκείνων μεταστάντων ἰδίᾳ προσκείμενοι τὸν
 Νομᾶν ἐπειθον δέχεσθαι μέγα καὶ θεῖον δῶρον. „Εἰ δὲ
 αὐτὸς οὔτε πλούτου δέη δι' αὐτάρκειαν οὔτε δόξαν ἀρ-
 20 χῆς καὶ δυναστείας ἐξήλωκας κρείσσονα τὴν ἀπ' ἀρετῆς
 ἔχων, ἀλλ' ὑπηρεσίαν γε θεοῦ τὸ βασιλεύειν ἠγούμενος,
 ὅς γε ἀνίστησι καὶ οὐκ ἔᾶ κείσθαι καὶ ἀργεῖν τὴν ἐν σοὶ
 τοσαύτην δικαιοσύνην, μὴ φεῦγε μὴδὲ ἀποδίδρασκε τὴν
 ἀρχήν, ἀνδρὶ φρονίμῳ πράξεων καλῶν καὶ μεγάλων οὐ-
 25 σαν χώραν, ἐν ἣ καὶ θεραπεία θεῶν μεγαλοπρεπεῖς εἰσι
 καὶ πρὸς εὐσέβειαν ἀνθρώπων ἡμερώσεις ῥᾶστα καὶ τά-
 χιστα μετακοσμουμένων ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος. Οὗτοι καὶ
 Τάτιον ἔστερξαν ἐπηλυν ἠγεμόνα καὶ τὴν Ῥωμύλου μνή-
 μην ἀποθεοῦσι ταῖς τιμαῖς. Τίς δὲ οἶδεν, εἰ καὶ νικῶντι
 30 δήμῳ πολέμου κόρος ἐστὶ καὶ μεστοὶ θριάμβων καὶ λα-
 φύρων γεγονότες ἠγεμόνα πρᾶον καὶ δίκης ἐταῖρον ἐπ'
 εὐνομίᾳ καὶ εἰρήνῃ ποθοῦσιν; εἰ δὲ δὴ καὶ παντάπασιν

ἀκρατῶς ἔχουσι καὶ μανικῶς πρὸς πόλεμον, ἂρ' οὐχὶ
 βέλτιον ἀλλαχόσε τὴν ὁρμὴν αὐτῶν τρέπειν διὰ χειρὸς
 ἔχοντα τὰς ἡνίας, τῇ δὲ πατρίδι καὶ παντὶ τῷ Σαβίνων
 ἔθνει σύνδεσμον εὐνοίας καὶ φιλίας πρὸς πόλιν ἀκμά-
 ζουσιν καὶ δυνατὴν γενέσθαι;“ Τούτοις προσῆν, ὡς 5
 λέγεται, σημεῖά τε χρηστὰ καὶ σπουδὴ τῶν πολιτῶν καὶ
 ζῆλος, ὡς ἐπύθοντο τὴν πρεσβείαν, δεομένων βαδίζειν
 καὶ παραλαμβάνειν τὴν βασιλείαν ἐπὶ κοινωσίᾳ καὶ συγ-
 κράσει τῶν πόλεων.

VII. Ὡς οὖν ἐδέδοκτο, θύσας τοῖς θεοῖς προῆγεν εἰς 10
 τὴν Ῥώμην. Ἀπῆντα δὲ ἢ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἔρωτι θαυ-
 64 μαστῶ τοῦ ἀνδρός, εὐφημίαι τε πρέπουσαι γυναικῶν ἐγί-
 νοντο καὶ θυσίαι πρὸς ἱεροῖς καὶ χαρὰ πάντων, ὥσπερ
 οὐ βασιλέα τῆς πόλεως, ἀλλὰ βασιλείαν δεχομένης. Ἐπεὶ
 δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν κατέστησαν, ὁ μὲν ταῖς ὥραις ἐκείναις 15
 συνειληχῶς μεσοβασιλεὺς Σπόριος Οὐέτιος ψῆφον ἐπέ-
 δωκε τοῖς πολίταις καὶ πάντες ἠνεγκαν, προσφερομένων
 δ' αὐτῷ τῶν βασιλικῶν παρασῆμων ἐπισχεῖν κελεύσας
 ἔφη δεῖσθαι καὶ θεοῦ τὴν βασιλείαν ἐμπεδοῦντος αὐτῷ.
 Παραλαβὼν δὲ μάντις καὶ ἱερεῖς ἀνέβαινεν εἰς τὸ Καπι- 20
 τώλιον· Ταρπήϊον αὐτὸ λόφον οἱ τότε Ῥωμαῖοι προση-
 γόρευον. Ἐνταῦθα τῶν μάντεων ὁ πρωτεύων τὸν μὲν
 εἰς μεσημβρίαν τρέψας ἐγκεκαλυμμένον, αὐτὸς δὲ παρα-
 στάς ἐξόπισθεν καὶ τῇ δεξιᾷ τῆς κεφαλῆς ἐφαπτόμενος
 αὐτοῦ κατεύξατο, καὶ περιεσκόπει τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἐν 25
 οἰωνοῖς ἢ συμβόλοις προφαινόμενα, πανταχόσε τὰς ὄψεις
 περιφέρων. Σιγῇ δὲ ἄπιστος ἐν πλήθει τοσούτῳ τὴν
 ἀγορὰν κατεῖχε καραδοκούντων καὶ συναιωρουμένων
 τῷ μέλλοντι, μέχρι οὗ προῦφάνησαν ὄρνιθες ἀγαθοὶ
 καὶ δεξιοὶ καὶ ἐπέτρεψαν. Οὕτω δὲ τὴν βασιλικὴν ἀνα- 30
 λαβὼν ἐσθῆτα κατέβαινε Νομᾶς εἰς τὸ πλῆθος ἀπὸ τῆς
 ἄκρας. Τότε δὲ καὶ φωναὶ καὶ δεξιώσεις ἦσαν ὡς εὐσεβέ-

στατον καὶ θεοφιλέστατον δεχομένων. Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν πρῶτον μὲν τὸ τῶν τριακοσίων σύστημα διέλυσεν, οὓς Ῥωμύλος ἔχων ἀεὶ περὶ τὸ σῶμα Κέλερας προσηγόρευσε, ὅπερ ἔστι ταχεῖς· οὔτε γὰρ ἀπιστεῖν 5 πιστεύουσιν οὔτε βασιλεύειν ἀπιστούντων ἤξιον. Δεύτερον δὲ τοῖς οὓσιν ἱερεῦσι Διὸς καὶ Ἄρεως τρίτον Ῥωμύλου προσκατέστησεν, ὃν Φλάμινα Κυρινάλιον ὠνόμασεν. Ἐκάλουν δὲ καὶ τοὺς προγενεστέρους Φλάμινας ἀπὸ τῶν περικρανίων πύλων, οὓς περὶ ταῖς κεφαλαῖς 10 φοροῦσι πιλαμένας τινὰς ὄντας, ὡς ἰστοροῦσι, τῶν Ἑλληνικῶν ὀνομάτων τότε μᾶλλον ἢ νῦν τοῖς Λατίνοις ἀνακεκραμένων. Καὶ γὰρ ἄς ἐφόρουσιν οἱ ἱερεῖς λαίνας ὁ Ἰόβας χλαίνας φησὶν εἶναι, καὶ τὸν ὑπηρετοῦντα τῷ ἱερεῖ τοῦ Διὸς ἀμφιθαλῆ παῖδα λέγεσθαι Κάμιλλον, ὡς 15 καὶ τὸν Ἐρμῆν οὕτως ἐνιοὶ τῶν Ἑλλήνων Καδμῖλον ἀπὸ τῆς διακονίας προσηγόρευον.

VIII. Ταῦτα δὲ ὁ Νομᾶς ἐπ' εὐνοίᾳ καὶ χάριτι τοῦ δήμου πολιτευσάμενος εὐθύς ἐπεχειρεῖ τὴν πόλιν, ὥσπερ σίδηρον, ἐκ σκληρᾶς καὶ πολεμικῆς μαλακωτέραν ποιῆσαι καὶ δικαιοτέραν. Ἀτεχνῶς γὰρ ἦν Πλάτων ἀποκαλεῖ φλεγμαίνουσαν πόλιν ἐκείνη τότε ἦν, συστάσα μὲν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τόλμητι καὶ παραβόλῳ θρασύτητι τῶν θρασυτάτων καὶ μαχιμωτάτων ἐκεῖ πανταχόθεν ὠσαμένων, ταῖς δὲ πολλαῖς στρατείαις καὶ τοῖς συνεχέσι πολέμοις τροφῇ χρησαμένη καὶ αὐξήσει τῆς δυνάμεως, καὶ καθάπερ τὰ καταπηγνύμενα τῷ σείεσθαι μᾶλλον ἐδράζεται, ῥώννυσθαι δοκοῦσα διὰ τῶν κινδύνων. Οὕτω δὲ μετέωρον καὶ τετραχυμένον δῆμον οὐ μικρᾶς οὐδὲ φανύλης οἴομενος εἶναι πραγματείας μεταχειρίσασθαι καὶ 30 μετακοσμηῆσαι πρὸς εἰρήνην, ἐπηγάγετο τὴν ἀπὸ τῶν θεῶν βοήθειαν, τὰ μὲν πολλὰ θυσίαις καὶ πομπαῖς καὶ χορείαις, ἃς αὐτὸς ὠργίασε καὶ κατέστησεν, ἅμα σεμνό-

τητι διαγωγὴν ἐπίχαριν καὶ φιλάνθρωπον ἡδονὴν ἐχούσαις δημαγωγῶν καὶ τιθασεύων τὸ θυμοειδὲς καὶ φιλοπόλεμον· ἔστι δ' ὅτε καὶ φόβους τινὰς ἀπαγγέλλων παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ φάσματα δαιμόνων ἀλλόκοτα καὶ φωνὰς οὐκ εὐμενεῖς ἐδούλου καὶ ταπεινὴν ἐποίει τὴν διάνοιαν αὐτῶν ὑπὸ δεισιδαιμονίας. Ἐξ ὧν καὶ μάλιστα λόγον ἔσχεν ἡ σοφία καὶ ἡ παιδευσίς τοῦ ἀνδρός, ὡς Πυθαγόρα συγγεγονότος. Μέγα γὰρ ἦν μέρος, ὡς ἐκείνῳ τῆς φιλοσοφίας, καὶ τούτῳ τῆς πολιτείας ἢ περὶ τὸ θεῖον ἀγχιστεία καὶ διατριβή. Λέγεται δὲ καὶ τὸν ἔξωθεν ὄγκον καὶ σχηματισμὸν ἀπὸ τῆς αὐτῆς Πυθαγόρα διανοίας περιβαλέσθαι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἀετὸν τε δοκεῖ πραῦναι φωναῖς 5 τισιν ἐπιστήσας καὶ καταγαγῶν ὑπεριπτάμενον, τὸν τε μηρὸν ὑποφῆναι χρυσοῦν Ὀλυμπίασι διαπορευόμενος τὴν πανήγυριν· ἄλλας τε τερατώδεις μηχανὰς αὐτοῦ 15 καὶ πράξεις ἀναγγέλλουσιν, ἐφ' αἷς καὶ Τίμων ὁ Φλιάσιος ἔγραψε.

Πυθαγόρην δὲ γόητας ἀποκλίνοντ' ἐπὶ δόξας

θήρη ἐπ' ἀνθρώπων, σεμνηγορίας ὀαριστήν·

τῷ δὲ Νομᾶ δρᾶμα θεᾶς τινος ἢ νύμφης ὀρείας ἔρωσ ἦν 20 καὶ συνουσία πρὸς αὐτὸν ἀπόρητος, ὥσπερ εἴρηται, καὶ κοιναὶ μετὰ Μουσῶν διατριβαί. Τὰ γὰρ πλείστα τῶν μαντευμάτων εἰς Μούσας ἀνήγε, καὶ μίαν Μοῦσαν ἰδίως καὶ διαφερόντως ἐδίδαξε σέβεσθαι τοὺς Ῥωμαίους, Τακίταν προσαγορεύσας, οἷον σιωπηλὴν ἢ ἐνεάν· ὅπερ 25 εἶναι δοκεῖ τὴν Πυθαγόρειον ἀπομνημονεύοντος ἔχουσαν μυσθίαν καὶ τιμῶντος. Ἔστι δὲ καὶ τὰ περὶ τῶν ἀφιδρομάτων νομοθετήματα παντάπασιν ἀδελφὰ τῶν Πυθαγόρου δογμάτων. Οὔτε γὰρ ἐκεῖνος αἰσθητὸν ἢ παθητὸν, ἀόρατον δὲ καὶ ἀκήρατον καὶ νοητὸν ὑπελάμβανεν εἶναι 30 τὸ πρῶτον, οὕτως τε διεκάλυψε ἀνθρωποειδῆ καὶ ζῳομορφον εἰκόνα θεοῦ Ῥωμαίους νομίζειν. Οὐδ' ἦν παρ'

αὐτοῖς οὔτε γραπτὸν οὔτε πλαστὸν εἶδος θεοῦ προτερον, ἀλλ' ἐν ἑκατὸν ἑβδομήκοντα τοῖς πρώτοις ἔτεσι ναοὺς μὲν οἰκοδομούμενοι καὶ καλλιάδας ἱερὰς ἰστώντες, ἄγαλμα δὲ οὐδὲν ἔμμορφον ποιούμενοι διετέλουν, ὡς οὔτε ὅσιον 5 ἀφομοιοῦν τὰ βελτίονα τοῖς χείροσιν οὔτε ἐφάπτεσθαι θεοῦ δυνατὸν ἄλλως ἢ νοήσει. Κομιδῇ δὲ καὶ τὰ τῶν θυσιῶν ἔχεται τῆς Πυθαγορικῆς ἀριστείας· ἀναίμακτοι γὰρ ἦσαν αἱ γε πολλαί, δι' ἀλφίτου καὶ σπονδῆς καὶ τῶν εὐτελεστάτων πεποιημένοι. Χωρὶς δὲ τούτων ἑτέροις 10 ἔξωθεν ἐπαγωνίζονται τεκμηρίοις οἱ τὸν ἄνδρα τῷ ἄνδρὶ συνοικειοῦντες. Ὡν ἐν μὲν ἔστιν, ὅτι Πυθαγόραν Ῥωμαῖοι τῇ πολιτείᾳ προσέγραψαν, ὡς ἰστόρηκεν Ἐπίχαρμος ὁ κωμικὸς ἐν τινὶ λόγῳ πρὸς Ἀντήνορα γεγραμμένῳ, παλαιὸς ἀνὴρ καὶ τῆς Πυθαγορικῆς διατριβῆς μετεσχη- 15 κῶς· ἕτερον δὲ, ὅτι τεσσάρων υἱῶν βασιλεῖ Νομᾶ γενομένων ἓνα Μάμερκον ἐπὶ τῷ Πυθαγόρου παιδὶ προσηγόρευσεν. Ἀπ' ἐκείνου δὲ καὶ τὸν Αἰμιλίων οἶκον ἀναμιχθέντα τοῖς πατρικίοις ὀνομασθῆναι φασιν, οὕτως ὑποκοριζομένου τοῦ βασιλέως τὴν ἐν τοῖς λόγοις τοῦ 20 ἀνδρὸς αἰμυλίαν καὶ χάριν. Αὐτοὶ δ' ἀκηκόαμεν πολλῶν ἐν Ῥώμῃ διεξιόντων, ὅτι χρησμοῦ ποτε Ῥωμαίοις γενομένου τὸν φρονιμώτατον καὶ τὸν ἀνδρειότατον Ἑλλήνων ιδρύσασθαι παρ' αὐτοῖς, ἔστησαν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς εἰκόνας χαλκᾶς δύο, τὴν μὲν Ἀλκιβιάδου, τὴν δὲ Πυθαγόρου. 25 Ταῦτα μὲν οὖν ἀμφισβητήσεις ἔχοντα πολλὰς καὶ τὸ κινεῖν διὰ μακροτέρων καὶ τὸ πιστεύεσθαι μειρακιώδους ἔστι φιλονεικίας.

IX. Νομᾶ δὲ καὶ τὴν τῶν ἀρχιερέων, οὓς Ποντίφικας καλοῦσι, διάταξιν καὶ κατάστασιν ἀποδιδόασιν, καὶ φασιν 30 αὐτὸν ἓνα τούτων τὸν πρῶτον γεγονέναι. Κεκλήσθαι δὲ τοὺς Ποντίφικας οἱ μὲν, ὅτι τοὺς θεοὺς θεραπεύουσι δυνατοὺς καὶ κυρίους ἀπάντων ὄντας· ὁ γὰρ δυνατὸς

ὑπὸ Ῥωμαίων ὀνομάζεται πότηνς· ἕτεροι δὲ φασι πρὸς ὑπεξαίρεσιν γεγονέναι τοῦνομα τῶν δυνατῶν, ὡς τοῦ νομοθέτου τὰς δυνατὰς ἐπιτελεῖν ἱερουργίας τοὺς ἱερεῖς κελεύοντος, ἂν δὲ ἢ τι κώλυμα μείζον οὐ συκοφαντοῦν- 5 τος. Οἱ δὲ πλείστοι μάλιστα καὶ τὸ γελώμενον τῶν ὀνομάτων δοκιμάζουσιν, ὡς οὐδὲν ἄλλ' ἢ γεφυροποιοῦς τοὺς ἄνδρας ἐπικληθέντας ἀπὸ τῶν ποιουμένων περὶ τὴν γέφυραν ἱερῶν, ἀγιωτάτων καὶ παλαιοτάτων ὄντων· πόντεμ γὰρ οἱ Λατῖνοι τὴν γέφυραν ὀνομάζουσιν. Εἶναι μέντοι καὶ τὴν τήρησιν αὐτῆς καὶ τὴν ἐπισκευήν, ὥσπερ 10 ἄλλο τι τῶν ἀκινήτων καὶ πατριῶν ἱερῶν, προσήκουσαν τοῖς ἱερεῦσιν. Οὐ γὰρ θεμιτὸν, ἀλλ' ἐπάρατον ἡγεῖσθαι Ῥωμαίους τὴν κατάλυσιν τῆς ξυλίνης γεφύρας. Λέγεται δὲ καὶ τὸ πάμπαν ἄνευ σιδήρου κατὰ δὴ τι λόγιον συγ- γεγομφῶσθαι διὰ τῶν ξύλων. Ἡ δὲ λιθίνη πολλοῖς ὕστε- 15 ρον ἐξεργάσθη χρόνοις ὑπ' Αἰμιλίου ταμιεύοντος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ξυλίην τῶν Νομᾶ χρόνων ἀπολείπεσθαι λέγουσιν, ὑπὸ Μαρκίου τοῦ Νομᾶ θυγατρῆδοῦ βασιλεύοντος ἀποτελεσθεῖσαν. Ὁ δὲ μέγιστος τῶν Ποντιφίκων οἶον ἐξηγητοῦ καὶ προφήτου, μᾶλλον δὲ ἱεροφάν- 20 του τάξιν εἴληχεν, οὐ μόνων τῶν δημοσίου δρωμένων ἐπιμελούμενος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰδία θύοντας ἐπισκοπῶν καὶ κωλύων παρεκβαίνειν τὰ νενομισμένα καὶ διδάσκων ὅτου τις δέοιτο πρὸς θεῶν τιμὴν ἢ παραίτησιν. Ἦν δὲ καὶ τῶν ἱερῶν παρθένων ἐπίσκοπος, ἃς Ἐστιάδας προσ- 25 αγορεύουσι. Νομᾶ γὰρ δὴ καὶ τὴν τῶν Ἐστιάδων παρθένων καθιέρωσιν καὶ ὅλως τὴν περὶ τὸ πῦρ τὸ ἀθάνατον, ὃ φυλάττουσιν αὐταί, θεραπείαν τε καὶ τιμὴν ἀποδιδόασιν, εἴτε ὡς καθαρὰν καὶ ἄφθαρτον τὴν τοῦ πυρὸς οὐσίαν ἀκηράτοις καὶ ἀμιάντοις παρατιθεμένου 30 σώμασιν, εἴτε τὸ ἄκαρπον καὶ ἄγονον τῇ παρθενίᾳ συνοικειοῦντος. Ἐπεὶ τοι τῆς Ἑλλάδος ὅπου πῦρ ἄσβεστόν

ἔστιν, ὡς Πυθοῖ καὶ Ἀθήνησιν, οὐ παρθένου, γυναῖκες δὲ πεπαυμένοι γάμων ἔχουσι τὴν ἐπιμέλειαν· ἐὰν δὲ ὑπὸ τύχης τινὸς ἐκλίπη, καθάπερ Ἀθήνησι μὲν ἐπὶ τῆς Ἀριστίωνος λέγεται τυραννίδος ἀποσβεσθῆναι τὸν ἱερὸν 5 λύχρον, ἐν Δελφοῖς δὲ τοῦ ναοῦ καταπρησθέντος ὑπὸ Μήδων, περὶ δὲ τὰ Μιθριδατικά καὶ τὸν ἐμφύλιον Ῥωμαίων πόλεμον ἅμα τῷ βωμῷ τὸ πῦρ ἠφανίσθη, οὐ φασὶ δεῖν ἀπὸ ἑτέρου πυρὸς ἐναύεσθαι, καινὸν δὲ ποιεῖν καὶ νέον ἀνάπτουτας ἀπὸ τοῦ ἡλίου φλόγα καθαρὰν καὶ 10 ἀμίαντον. Ἐξάπτουσι δὲ μάλιστα τοῖς σκαφείοις, ἃ κατασκευάζεται μὲν ἀπὸ πλευρᾶς ἰσοσκελοῦς ὀρθογωνίου τριγώνου κοιλαινώμενα, συννεύει δ' εἰς ἓν ἐκ τῆς περιφερείας κέντρον. Ὅταν οὖν θέσιν ἐναντίαν λάβῃ πρὸς τὸν ἥλιον, ὥστε τὰς αὐγὰς πανταχόθεν ἀνακοπτομένας 15 ἀθροίζεσθαι καὶ συμπλέκεσθαι περὶ τὸ κέντρον, αὐτὸν τε διακρίνει τὸν ἀέρα λεπτυνόμενον καὶ τὰ κουφότατα καὶ ξηρότατα τῶν προστιθεμένων ὀξέως ἀνάπτει κατὰ τὴν ἀντέρεισιν, σῶμα καὶ πληγὴν πυρῶδη τῆς αὐγῆς λαβούσης. Ἐνιοὶ μὲν οὖν οὐδὲν ὑπὸ τῶν ἱερῶν παρθένων 20 ἀλλ' ἢ τὸ ἄσβεστον ἐκεῖνο φρουρεῖσθαι πῦρ νομίζουσιν· ἔνιοι δὲ εἶναι τινὰ φασὶν ἀθέατα τοῖς ἄλλοις ἱερὰ κρυπτόμενα, περὶ ὧν ὅσα καὶ πυθέσθαι καὶ φράσαι θεμιτὸν ἐν τῷ Καμίλλου βίῳ γέγραπται.

X. Πρῶτον μὲν οὖν ὑπὸ Νομᾶ καθιερωθῆναι λέγουσι Γεγρανίαν καὶ Βερηνίαν, δεύτερον δὲ Κανουλήϊαν καὶ Ταρπηϊαν· ὕστερον δὲ Σερβίου δύο προσθέντος ἄλλας τῷ ἀριθμῷ διατηρῆσαι μέχρι τῶν χρόνων τούτων τὸ πλῆθος. Ὁρίσθη δὲ ταῖς ἱεραῖς παρθένοις ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀγνεία τριακονταετίας, ἐν ἧ τὴν μὲν πρώτην δεκαετίαν ἃ χρὴ δρᾶν μανθάνουσι, τὴν δὲ μέσην ἃ μεμαθήκασιν δρᾶσι, τὴν δὲ τρίτην ἑτέρας αὐταὶ διδάσκουσιν. 30 Ἐἴτα ἀνεῖται τῇ βουλομένῃ μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἤδη

καὶ γάμου μεταλαμβάνειν καὶ πρὸς ἕτερον τραπέσθαι βίον ἀπαλλαγείσῃ τῆς ἱερουργίας. Λέγονται δὲ οὐ πολλὰ ταύτην ἀσπασασθαι τὴν ἄδειαν, οὐδὲ ἀσπασαμέναις χρηστὰ πράγματα συντυχεῖν, ἀλλὰ μετανόια καὶ κατηφεία συνοῦσαι τὸν λοιπὸν βίον ἐμβαλεῖν τὰς ἄλλας εἰς 5 δεισιδαιμονίαν, ὥστε μέχρι γήρωσ καὶ θανάτου διατελεῖν ἐγκαρτερούσας καὶ παρθενενομένας. Τιμὰς δὲ μεγάλας ἀπέδωκεν αὐταῖς, ὧν ἔστι καὶ τὸ διαθέσθαι ζῶντος ἐξεῖναι πατρὸς καὶ τὰλλα πράττειν ἄνευ προστάτου διαγούσας, ὥσπερ αἱ τρίπαιδες. Ραβδουχοῦνται δὲ προῖ- 10 οῦσαι· κὰν ἀγομένῃ τινὶ πρὸς θάνατον αὐτομάτως συντύχουσιν, οὐκ ἀναιρεῖται. Δεῖ δὲ ἀπομόσαι τὴν παρθένον ἀκούσιον καὶ τυχαίαν καὶ οὐκ ἐξεπίτηδες γεγονέναι τὴν 15 ἀπάντησιν. Ὁ δὲ ὑπελθὼν νομιζομένων ὑπὸ τὸ φορεῖον ἀποθνήσκει. Κόλασις δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἀμαρτημάτων 15 πληγαὶ ταῖς παρθένοις, τοῦ μεγίστου Ποντίφικος κολάζουτος ἔστιν ὅτε καὶ γυμνήν τὴν πλημμελήσασαν ὀδόνης ἐν παλινοσίῳ παρατεινομένης· ἢ δὲ τὴν παρθενίαν καταισχύνουσα ζῶσα κατορύττεται παρὰ τὴν Κολλίνην λεγομένην πύλην· ἐν ἧ τις ἔστιν ἐντὸς τῆς πόλεως ὀφρὺς 20 γεώδης παρατείνουσα πόρρω· καλεῖται δὲ χῶμα διαλέκτω τῇ Λατίνων. Ἐνταῦθα κατασκευάζεται κατάγειος οἶκος οὐ μέγας ἔχων ἄνωθεν κατάβασιν. Κεῖται δὲ ἐν αὐτῷ κλίνη τε ὑπεστρωμένη καὶ λύχνος καιόμενος, ἀπαρχαί τε τῶν πρὸς τὸ ξῆν ἀναγκαίων βραχεῖαι τινες, οἶον ἄρτος, 25 ὕδωρ ἐν ἀγγεῖῳ, γάλα, ἔλαιον, ὥσπερ ἀφοσιουμένων τὸ μὴ λιμῷ διαφθεῖρειν σῶμα ταῖς μεγίσταις καθιερωμένον ἀγιστεῖαις. Αὐτὴν δὲ τὴν κολαζομένην εἰς φορεῖον ἐνθήμενοι καὶ καταστεγάσαντες ἐξωθεν καὶ καταλαβόντες ἱμάσιν, ὡς μηδὲ φωνὴν ἐξάκουστον γενέσθαι, κομίζουσι 30 δι' ἀγορᾶς. Ἐξίστανται δὲ πάντες σιωπῇ καὶ παραπέμπουσιν ἄφθογγοὶ μετὰ τινος δεινῆς κατηφείας· οὐδὲ

ἔστιν ἕτερον θεῖμα φρικτότερον, οὐδ' ἡμέραν ἢ πόλιν ἄλλην ἄγει στυγνοτέραν ἐκείνης. Ὅταν δὲ πρὸς τὸν τόπον κομισθῇ τὸ φορεῖον, οἱ μὲν ὑπηρέται τοὺς δεσμοὺς ἐξέλυσαν, ὁ δὲ τῶν ἱερῶν ἐξαρχὸς εὐχὰς τινὰς ἀπορρή-
 5 τούς ποιησάμενος καὶ χεῖρας ἀνατείνας θεοῖς πρὸ τῆς ἀνάγκης ἐξάγει συγκεκαλυμμένην καὶ καθίστησιν ἐπὶ κλίμακος εἰς τὸ οἶκημα κάτω φερούσης. Ἐἴτα αὐτὸς μὲν ἀποτρέπεται μετὰ τῶν ἄλλων ἱερῶν· τῆς δὲ καταβάσης ἢ τε κλίμαξ ἀναιρεῖται καὶ κατακρύπτεται τὸ οἶκημα γῆς
 10 πολλῆς ἄνωθεν ἐπιφορουμένης, ὥστε ἰσόπεδον τῷ λοιπῷ χώματι γενέσθαι τὸν τόπον. Οὕτω μὲν αἱ προέμεναι τὴν ἱερὰν παρθενίαν κολάζονται.

XI. Νομάς δὲ λέγεται καὶ τὸ τῆς Ἑστίας ἱερὸν ἐγκύκλιον περιβαλέσθαι τῷ ἀσβέστῳ πυρὶ φρουράν, ἀπομι-
 15 μούμενος οὐ τὸ σχῆμα τῆς γῆς ὡς Ἑστίας οὔσης, ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος κόσμου, οὗ μέσον οἱ Πυθαγορικοὶ τὸ πῦρ ἰδρῦσθαι νομίζουσι, καὶ τοῦτο Ἑστίαν καλοῦσι καὶ μονάδα· τὴν δὲ γῆν οὔτε ἀκίνητον οὔτε ἐν μέσῳ τῆς περιφορᾶς οὔσαν, ἀλλὰ κύκλῳ περὶ τὸ πῦρ αἰωρουμένην
 20 οὐ τῶν τιμιωτάτων οὐδὲ τῶν πρώτων τοῦ κόσμου μορίων ὑπάρχειν. Ταῦτα δὲ καὶ Πλάτωνά φασι πρεσβύτην γενόμενον διανυνοῆσθαι περὶ τῆς γῆς ὡς ἐν ἑτέρῳ χώρᾳ καθεστῶσης, τὴν δὲ μέσῃν καὶ κυριωτάτην ἑτέρῳ τινὶ κρείττονι προσήκουσαν.

25 XII. Οἱ δὲ Ποντίφικες καὶ τὰ περὶ τὰς ταφὰς πάτρια τοῖς χρήζουσιν ἀφηγοῦνται, Νομά διδάξαντος μηδὲν ἠγεῖσθαι μίασμα τῶν τοιούτων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκεῖ θεοὺς σέβασθαι τοῖς νενομισμένοις, ὡς τὰ κυριώτατα τῶν ἡμε-
 30 τέρων ὑποδεχομένους· ἐξαιρέτως δὲ τὴν προσαγορευομένην Διβίτιναν, ἐπίσκοπον τῶν περὶ τοὺς θυήσκοντας ὀσίων θεῶν οὔσαν, εἴτε Περσεφόνην εἴτε μᾶλλον, ὡς οἱ λογιώτατοι Ῥωμαίων ὑπολαμβάνουσιν, Ἀφροδίτην, οὐ

κακῶς εἰς μιᾶς δύναμιν θεοῦ τὰ περὶ τὰς γενέσεις καὶ τὰς τελευτὰς ἀνάπτουτες. Αὐτὸς δὲ καὶ τὰ πένθη καθ' ἡλικίας καὶ χρόνους ἔταξεν· οἷον παῖδα μὴ πένθειν νεώ-
 5 τερον τριετοῦς, μηδὲ πρεσβύτερον πλείονας μῆνας ὧν ἐβίωσεν ἐνιαυτῶν μέχρι τῶν δέκα, καὶ περαιτέρω μηδε-
 68 μίαν ἡλικίαν, ἀλλὰ τοῦ μακροτάτου πένθους χρόνον εἶναι δεκαμηνιαῖον, ἐφ' ὅσον καὶ χηρεύουσιν αἱ τῶν ἀποθανόντων γυναῖκες. Ἡ δὲ πρότερον γαμηθεῖσα βοῦν ἐγκύμονα κατέθυεν ἐκείνου νομοθετήσαντος. Πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας Νομά καταδείξαντος ἱερωσύνας ἔτι θυεῖν μνη-
 10 σθήσομαι, τῆς τε Σαλίων καὶ τῆς τῶν Φιτιαλέων, αἱ μάλιστα τὴν εὐσέβειαν τοῦ ἀνδρὸς ἐμφαίνουσιν. Οἱ μὲν γὰρ Φιτιαλεῖς εἰρηνοφύλακές τινες ὄντες, ὡς δ' ἔμοι
 15 δοκεῖ, καὶ τοῦνομα λαβόντες ἀπὸ τῆς πράξεως, λόγῳ τὰ νείκη κατέπαυον, οὐκ ἐῶντες στρατεύειν πρότερον ἢ
 20 πᾶσαν ἐλπίδα δίκης ἀποκοπῆναι. Καὶ γὰρ εἰρήνην Ἕλλη-
 25 ληνες καλοῦσιν ὅταν λόγῳ, μὴ βίᾳ, πρὸς ἀλλήλους χρώ-
 30 μενοι λύσωσι τὰς διαφοράς. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι Φιτιαλεῖς πολλάκις μὲν ἐβάδιζον ὡς τοὺς ἀδικοῦντας αὐτοὶ πεί-
 35 θοντες εὐγνωμονεῖν· ἀγνωμονούντων δὲ μαρτυράμενοι
 40 θεοὺς καὶ κατευξάμενοι πολλὰ καὶ δεινὰ καθ' αὐτῶν αὐτοὶ καὶ τῆς πατρίδος, εἰ μὴ δικαίως ἐπεξέλασιν, οὕτω κατήγγελλον αὐτοῖς τὸν πόλεμον. Κωλύοντων δὲ τού-
 45 των ἢ μὴ συναινούντων, οὔτε στρατιώτῃ θεμιτὸν οὔτε βασιλεῖ Ῥωμαίων ὄπλα κινεῖν, ἀλλὰ παρὰ τούτων ἔδει
 50 τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου δεξάμενον ὡς δικαίου τὸν ἄρ-
 55 χοντα, τότε σκοπεῖν περὶ τοῦ συμφέροντος. Λέγεται δὲ καὶ τὸ Κελτικὸν ἐκεῖνο πάθος τῇ πόλει γενέσθαι τούτων
 60 τῶν ἱερῶν παρανομηθέντων. Ἐτυχον μὲν γὰρ οἱ βάρ-
 65 βαροι Κλουσίνοισι πολιορκουῖντες· ἐπέμφθη δὲ πρεσβευ-
 70 τῆς Φάβιος Ἄμβουστος εἰς τὸ στρατόπεδον διαλύσεις
 75 πράξεων ὑπὲρ τῶν πολιορκουμένων. Λαβῶν δὲ ἀποκρί-

σεις οὐκ ἐπιεικείς καὶ πέρας σχεῖν αὐτῷ τὴν προσβείαν οἰόμενος ἐνεανιεύσατο πρὸ τῶν Κλουσίνων ὄπλα λαβὼν προκαλέσασθαι τὸν ἀριστεύοντα τῶν βαρβάρων. Τὰ μὲν οὖν τῆς μάχης εὐτυχεῖτο καὶ καταβαλὼν ἐσκύλευσε τὸν 5 ἄνδρα· γνωρίσαντες δὲ οἱ Κελτοὶ πέμπουσιν εἰς Ῥώμην κήρυκα τοῦ Φαβίου κατηγοροῦντες ὡς ἐκσπόνδου καὶ ἀπίστου καὶ ἀκατάγγελτον ἐξενηνοχότος πρὸς αὐτοὺς πόλεμον. Ἐνταῦθα τὴν μὲν σύγκλητον οἱ Φιτιαλεῖς ἐπειθον ἐκδιδόναι τὸν ἄνδρα τοῖς Κελτοῖς, καταφυγῶν 10 δὲ ἐκεῖνος εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ τῷ δήμῳ σπουδάζουσι χρησάμενος διεκρούσατο τὴν δίκην. Μετ' ὀλίγον δὲ ἐπελθόντες οἱ Κελτοὶ τὴν Ῥώμην πλὴν τοῦ Καπιτωλίου διεπόρθησαν. Ἄλλα ταῦτα μὲν ἐν τοῖς περὶ Καμίλλου μᾶλλον ἀκριβοῦται.

15 XIII. Τοὺς δὲ Σαλλοὺς ἱερεῖς ἐκ τοιαύτης λέγεται συστήσασθαι προφάσεως. Ἔτος ὄγδοον αὐτοῦ βασιλεύοντος λοιμῶδης νόσος περιούσα τὴν Ἰταλίαν ἐστρόφησε καὶ τὴν Ῥώμην. Ἀθυμούντων δὲ τῶν ἀνθρώπων ἱστορεῖται χαλκῆν πέλτην ἐξ οὐρανοῦ καταφερομένην εἰς τὰς 20 Νομᾶ πεσεῖν χειρᾶς. Ἐπὶ δὲ αὐτῇ θαυμάσιόν τινα λόγον λέγεσθαι ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὃν Ἠγερίας τε καὶ τῶν Μουσῶν πυθέσθαι. Τὸ μὲν γὰρ ὄπλον ἦκειν ἐπὶ σωτηρία τῆς πόλεως, καὶ δεῖν αὐτὸ φρουρεῖσθαι γενομένων ἄλλων ἔνδεκα καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος καὶ μορφήν ἐκείνῳ 25 παραπλησίαν, ὅπως ἄπορον εἴη τῷ κλέπτῃ δι' ὁμοιότητα τοῦ διοπετοῦς ἐπιτυχεῖν· ἔτι δὲ χρῆναι Μούσαις καθιερωῖν τὸ χωρίον ἐκεῖνο καὶ τοὺς περὶ αὐτὸ λειμῶνας, ὅπου τὰ πολλὰ φοιτῶσαι συνδιατρίβουσιν αὐτῷ· τὴν δὲ πηγὴν, ἢ κατάρδει τὸ χωρίον, ὕδωρ ἱερὸν ἀποδειξαι 30 ταῖς Ἐστιάσι παρθένοις, ὅπως λαμβάνουσαι καθ' ἡμέραν ἀγνίζωσι καὶ φαίνωσι τὸ ἀνάκτορον. Τούτοις μὲν οὖν μαρτυρησάσαι λέγουσι καὶ τὰ τῆς νόσου παραχορῆμα

παυσάμενα. Τὴν δὲ πέλτην προθέντος αὐτοῦ καὶ κελεύσαντος ἀμιλλᾶσθαι τοὺς τεχνίτας ὑπὲρ τῆς ὁμοιότητος, τοὺς μὲν ἄλλους ἀπειπεῖν, Οὐτετούριον δὲ Μαμούριον ἓνα τῶν ἄκρων δημιουργῶν οὕτως ἐφικέσθαι τῆς ἐμφερείας, καὶ κατασκευάσαι πάσας ὁμοίας, ὥστε μὴδ' αὐτὸν 5 ἔτι τὸν Νομᾶν διαγινώσκειν. Τούτων οὖν φύλακας καὶ ἀμφιπόλους ἀπέδειξε τοὺς Σαλλοὺς ἱερεῖς. Σάλλιοι δὲ ἐκλήθησαν, οὐχ, ὡς ἔνιοι μυθολογοῦσι, Σαμόθρακος ἀνδρὸς ἢ Μαντινέως, ὄνομα Σαλλίου, πρώτου τὴν ἐνόπλιον ἐκδιδάξαντος ὄρχησιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ τῆς ὄρ- 10 κήσεως αὐτῆς ἀλτικῆς οὔσης, ἣν ὑπορχοῦνται διαπορευόμενοι τὴν πόλιν, ὅταν τὰς ἱερὰς πέλτας ἀναλάβωσιν ἐν τῷ Μαρτίῳ μηνί, φοινικικοὺς μὲν ἐνδεδυμένοι χιτωνίσκους, μίτραις δὲ χαλκαῖς ἐπεξωσμένοι πλατελαῖς καὶ 15 κράνη χαλκᾶ φοροῦντες, ἐγχειριδίοις δὲ μικροῖς τὰ ὄπλα κρούοντες. Ἡ δὲ ἄλλη τῆς ὄρχήσεως ποδῶν ἔργον ἐστίν· κινουῦνται γὰρ ἐπιτεροπῶς, ἐλιγμούς τινας καὶ μεταβολὰς ἐν ὄρθμῳ τάχος ἔχοντι καὶ πυκνότητα μετὰ ῥώμης καὶ 20 κουφότητος ἀποδιδόντες. Αὐτὰς δὲ τὰς πέλτας ἀγκύλια καλοῦσι διὰ τὸ σχῆμα· κύκλος γὰρ οὐκ ἐστίν οὐδὲ ἀποδίδωσιν, ὡς πέλτη, τὴν περιφέρειαν, ἀλλ' ἐκτομὴν ἔχει γραμμῆς ἐλικοειδοῦς, ἧς αἱ κεραῖαι καμπὰς ἔχουσαι καὶ 25 συνεπιστρέφουσαι τῇ πυκνότητι πρὸς ἀλλήλας ἀγκύλον τὸ σχῆμα ποιοῦσιν· ἢ διὰ τὸν ἀγκῶνα περὶ ὃν περιφέρονται. Ταῦτα γὰρ ὁ Ἰόβας εἶρηκε γλιχόμενος ἐξελληνίσ- 30 σαι τοῦνομα. Δύναίτο δ' ἂν τῆς ἀνέκαθεν φορᾶς πρώτον ἐπώνυμον γεγονέναι, καὶ τῆς ἀκέσεως τῶν νοσοῦντων, καὶ τῆς τῶν αὐχμῶν λύσεως, ἔτι δὲ τῆς τῶν δεινῶν ἀνασχέσεως, καθ' ὃ καὶ τοὺς Διοσκούρους Ἄνακας Ἀθηναῖοι προσηγόρευσαν, εἰ γε δεῖ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν 30 διάλεκτον ἐξάγειν τοῦνομα. Τῷ δὲ Μαμουρίῳ λέγουσι μισθὸν γενέσθαι τῆς τέχνης ἐκείνης μνήμην τινὰ δι'

ᾠδῆς ὑπὸ τῶν Σαλίων ἅμα τῇ πυρρίχῃ διαπεραινομένης. Οἱ δὲ οὐ Ουέτούριον Μαμούριον εἶναι φασὶ τὸν ἀδό-
μενον, ἀλλὰ Ουετέρεμ μεμορίαμ, ὅπερ ἐστὶ, παλαιὰν
μνήμην.

5 XIV. Ἐπεὶ δὲ διεκόσμησε τὰς ἱερωσύνας ἐδείματο
πλησίον τοῦ τῆς Ἑστίας ἱεροῦ τὴν καλουμένην Ῥηγίαν,
οἷόν τι βασιλείου οἴκημα· καὶ τὸ πλεῖστον αὐτόθι τοῦ
χρόνου διέτριβεν ἱερουργῶν ἢ διδάσκων τοὺς ἱερεῖς ἢ
πρὸς ἐννοία τινὶ τῶν θείων πρὸς αὐτὸν σχολάζων. Οἰ-
10 κίαν δ' εἶχεν ἑτέραν περὶ τὸν Κυρίνου λόφον, ἧς ἔτι νῦν
τὸν τόπον ἐπιδεικνύουσιν. Ἐν δὲ ταῖς προπομπαῖς καὶ
ὄλως τῶν ἱερέων ταῖς πομπαῖς προηγούντο κήρυκες ἀνὰ
τὴν πόλιν ἐλινύειν κελεύοντες καὶ τὰ ἔργα καταπαύ-
οντες. Ὡς γὰρ φασὶ τοὺς Πυθαγορικούς οὐκ εἶναι ἐκ
15 παρόδου προσκυνεῖν καὶ προσεύχεσθαι τοῖς θεοῖς, ἀλλ'
οἰκοθεῖν εὐθύς ἐπὶ τοῦτο γνώμη παρεσκευασμένους βα-
δίξαι, οὕτως ᾤετο Νομάς χρῆναι τοὺς πολίτας μῆτε
ἀκούειν τι τῶν θείων μῆτε ὄραν ἐν παρέργῳ καὶ ἀμελῶς,
ἀλλὰ σχολὴν ἄγοντας ἀπὸ τῶν ἄλλων καὶ προσέχοντας
20 τὴν διάνοιαν ὡς πράξει μεγίστη τῇ περὶ τὴν εὐσέβειαν,
ψόφων τε καὶ πατάγων καὶ στεναγμῶν καὶ ὅσα τοιαῦτα
τοῖς ἀναγκαίοις καὶ βαναύσοις πόνοις ἔπεται καθαρῶς
τὰς ὁδοὺς ταῖς ἱερουργίαις παρέχοντας. Ὡν ἴχνος τι
μέχρι νῦν διασώζοντες, ὅταν ἀρχῶν πρὸς ὄρουσιν ἢ θυ-
25 σίαις διατρίβῃ, βοῶσιν, Ὅκ' ἄγε· σημαίνει δὲ ἡ φωνή,
τοῦτο πρᾶσσε, συνεπιστρέφουσα καὶ κατακοσμοῦσα τοὺς
προστυγχάνοντας. Ἦν δὲ καὶ τῶν ἄλλων παραγγελμάτων
αὐτοῦ πολλὰ τοῖς Πυθαγορικοῖς εἰκότα. Ὡς γὰρ ἐκεῖνοι
παρήκουν ἐπὶ χοίρικος μὴ καθῆσθαι, καὶ μαχαίρα πῦρ μὴ
30 σκαλεύειν, καὶ βαδίζοντας εἰς ἀποδημίας μὴ μεταστρέφε-
σθαι, καὶ τοῖς μὲν οὐρανίοις περισσὰ θύειν, ἄρτια δὲ τοῖς
χθονίοις, ὧν ἐκάστου τὴν διάνοιαν ἀπεκρύπτοντο πρὸς

τοὺς πολλοὺς, οὕτως ἔνια τῶν Νομᾶ πατρίων ἀπόρη-
τον ἔχει τὸν λόγον· οἷον τὸ μὴ σπένδειν θεοῖς ἐξ ἀμπέ-
λων ἀτμήτων μὴδὲ θύειν ἄτερο ἀλφίτων· καὶ τὸ προσ-
κυνεῖν περιστρεφομένους καὶ τὸ καθῆσθαι προσκυνή-
σαντας. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα δύο τὴν γῆς ἐξημέρωσιν
ἔοικε διδάσκειν, ὡς μόριον εὐσεβείας οὖσαν· ἢ δὲ περι-
στροφή τῶν προσκυνούντων λέγεται μὲν ἀπομίμησις
εἶναι τῆς τοῦ κόσμου περιφορᾶς, δόξειε δ' ἂν μᾶλλον
ὁ προσκυνῶν, ἐπεὶ πρὸς ἕω τῶν ἱερῶν βλεπόντων ἀπέ-
στραπται τὰς ἀνατολάς, μεταβάλλειν ἑαυτὸν ἐνταῦθα
10 καὶ περιστρέφειν ἐπὶ τὸν θεόν, κύκλον ποιῶν καὶ συν-
άπτων τὴν ἐπιτελείωσιν τῆς εὐχῆς δι' ἀμφοῖν· εἰ μὴ νῆ
Δία τοῖς Αἰγυπτίοις τροχοῖς αἰνίττεται τι καὶ διδάσκει
15 παραπλήσιον ἢ μεταβολὴ τοῦ σχήματος, ὡς οὐθενὸς
ἑστῶτος τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλ' ὅπως ἂν στρέφῃ καὶ
ἀνελίττη τὸν βίον ἡμῶν ὁ θεός, ἀγαπᾶν καὶ δέχεσθαι
προσῆκον. Τὸ δὲ καθέζεσθαι προσκυνήσαντας οἰωνι-
σμὸν εἶναι λέγουσι τοῦ βεβαιότητα ταῖς εὐχαῖς καὶ δια-
μονὴν τοῖς ἀγαθοῖς ἐπιγίνεσθαι. Λέγουσι δὲ καὶ πρά-
ξεων διορισμὸν εἶναι τὴν ἀνάπαυσιν· ὡς οὖν τῇ προ-
20 τέρα πράξει πέρας ἐπιτιθέντας καθέζεσθαι παρὰ τοῖς
θεοῖς, ἵνα ἑτέρας πάλιν ἀρχὴν παρ' ἐκείνων λάβωσι.
Δύναται δὲ καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις ὁμολογεῖν, ἐδί-
ξοντος ἡμᾶς τοῦ νομοθέτου μὴ ποιεῖσθαι τὰς πρὸς τὸ
θεῖον ἐντεύξεις ἐν ἀσχολίᾳ καὶ παρέργως οἷον σπεύ-
25 δοντας, ἀλλ' ὅταν χρόνον ἔχωμεν καὶ σχολὴν ἄγωμεν.
XV. Ἐκ δὲ τῆς τοιαύτης παιδαγωγίας πρὸς τὸ θεῖον
οὕτως ἡ πόλις ἐγεγόνει χειροθήτης καὶ κατατεθαμβημένη
τὴν τοῦ Νομᾶ δύναμιν, ὥστε μύθοις εἰκότας τὴν ἀτο-
πίαν λόγους παραδέχεσθαι καὶ νομίζειν μὴδὲν ἄπιστον
εἶναι μὴδὲ ἀμήχανον ἐκείνου βουλευθέντος. Λέγεται
30 γοῦν ποτε καλέσας ἐπὶ τὴν τράπεζαν οὐκ ὀλίγους τῶν

πολιτῶν σκεύη τε φαῦλα καὶ δεῖπνον εὐτελὲς πάνυ προ-
 θέσθαι καὶ δημοτικόν· ἀρξάμενων δὲ δειπνεῖν ἐμβαλῶν
 λόγον, ὡς ἢ θεός, ἢ σύνεστιν, ἢ κοι πρὸς αὐτόν, αἰφνί-
 διον ἐπιδείξει τὸν τε οἶκον ἐκπαμάτων πλήρη πολυτε-
 5 λῶν καὶ τὰς τραπέζας ὄψων τε παντοδαπῶν καὶ παρα-
 σκευῆς δαψιλοῦς γεμούσας. Πᾶσαν δὲ ὑπερβέβληκεν
 ἀτοπίαν τὸ ὑπὲρ τῆς τοῦ Διὸς ὁμιλίας ἱστορούμενον.
 Μυθολογοῦσι γὰρ εἰς τὸν Ἀβεντίνου λόφον οὕτω μέρος
 ὄντα τῆς πόλεως οὐδὲ συνοικούμενον, ἀλλ' ἔχοντα πη-
 10 γὰς τε δαψιλεῖς ἐν αὐτῷ καὶ νάπας σκιερὰς, φοιτᾶν δύο
 δαίμονας Πίκου καὶ Φαῦνον· οὓς τὰ μὲν ἄλλα Σατύρων
 ἂν τις ἢ Πανῶν γένει προσεικάσειε, δυνάμει δὲ φαρμά-
 κων καὶ δεινότητι τῆς περὶ τὰ θεῖα γοητείας λέγονται
 ταῦτα τοῖς ὑφ' Ἑλλήνων προσαγορευθεῖσιν Ἰδαίοις
 15 Δακτύλοις σοφιζόμενοι περιιέναι τὴν Ἰταλίαν. Τού-
 τους φασὶ χειρῶσασθαι τὸν Νομᾶν οἶνω καὶ μέλιτι κερά-
 σαντα τὴν κρήνην, ἀφ' ἧς ἐπινον συνήθως. Ληφθέντας
 δὲ πολλὰς μὲν ἰδέας τρέπεσθαι καὶ μετεκδύεσθαι τὴν
 αὐτῶν φύσιν, ἀλλόκοτα φάσματα καὶ φοβερὰ τῆς ὄψεως
 20 προβαλλομένους· ἐπεὶ δὲ ἐγνώσαν ἐλαωκότες ἰσχυρὰν
 καὶ ἄφυκτον ἄλωσιν, ἄλλα τε προθεσπίσαι πολλὰ τῶν
 μελλόντων καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς κεραννοῖς ἐκδιδάξαι καθαρ-
 μόν, ὃς ποιεῖται μέχρι νῦν διὰ κρομμύων καὶ τριχῶν καὶ
 μαινίδων. Ἔνιοι δὲ οὐ τοὺς δαίμονας φασιν ὑποθέσθαι
 25 τὸν καθαρμόν, ἀλλ' ἐκείνους μὲν καταγαγεῖν τὸν Δία
 μαγεύσαντας, τὸν δὲ θεὸν ὀργιζόμενον τῷ Νομᾶ προσ-
 τάσσειν, ὡς χρηθὲν γενέσθαι τὸν καθαρμόν κεφαλαῖς·
 ὑπολαβόντος δὲ τοῦ Νομᾶ, κρομμύων; εἰπεῖν, ἀνθρώ-
 πων· τὸν δὲ αὐθις ἐκτρέποντα τὸ τοῦ προστάγματος
 30 δεινὸν ἐπερέσθαι, θριξίν; ἀποκρινάμενον δὲ τοῦ Διὸς
 ἐμψύχοις, ἐπαγαγεῖν τὸν Νομᾶν μαινίσι; ταῦτα λέγειν
 ὑπὸ τῆς Ἠγερίας δεδιδραγμένον. Καὶ τὸν μὲν θεὸν

ἀπελθεῖν ἕλω γενόμενον, τὸν δὲ τόπον Ἰλίκιον ἀπ'
 ἐκείνου προσαγορευθῆναι καὶ τὸν καθαρμόν οὕτω συν-
 τελεῖσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ μυθώδη καὶ γελοῖα τῆν
 τῶν τότε ἀνθρώπων ἐπιδείκνυται διάθεσιν πρὸς τὸ
 θεῖον, ἣν ὁ ἐθισμὸς αὐτοῖς ἐνεποίησεν. Αὐτὸν δὲ τὸν
 5 Νομᾶν οὕτω φασὶν εἰς τὸ θεῖον ἀνηρηθῆσθαι ταῖς ἐλπίσιν,
 ὥστε καὶ προσαγγελίας αὐτῷ ποτε γενομένης, ὡς ἐπέρ-
 χονται πολέμιοι, μειδιᾶσαι καὶ εἰπεῖν· Ἐγὼ δὲ θύω.

XVI. Πρῶτον δὲ φασὶ καὶ Πίστεως καὶ Τέρμονος
 ἱερὸν ἰδρύσασθαι. Καὶ τὴν μὲν Πίστιν ὄρκον ἀποδείξει 10
 Ῥωμαίοις μέγιστον, ᾧ χρώμενοι μέχρι νῦν διατελοῦσιν·
 ὁ δὲ Τέρμων ὄρκος ἂν τις εἴη καὶ θύουσιν αὐτῷ δημοσίᾳ
 καὶ ἰδίᾳ κατὰ τοὺς τῶν ἀγρῶν περιορισμούς, νῦν μὲν
 11 ἐμψυχα, τὸ παλαιὸν δὲ ἀναίμακτος ἦν ἡ θυσία, Νομᾶ φι-
 λοσοφήσαντος, ὡς χρηθὲν τὸν ὄριον θεὸν εἰρήνης φύλακα 15
 καὶ δικαιοσύνης μάρτυρ ὄντα φόνου καθαρὸν εἶναι.
 Δοκεῖ δὲ καὶ ὅπως οὗτος ὀρίσαι τὴν χώραν ὁ βασιλεὺς,
 Ῥομύλου μὴ βουλευθέντος ἐξομολογήσασθαι τῷ μέτρῳ
 τοῦ οἰκείου τὴν ἀφαιρέσιν τοῦ ἀλλοτρίου· δεσμὸν γὰρ
 εἶναι τῆς δυνάμεως τὸν ὄρον, ἂν φυλάττηται, μὴ φυ- 20
 λαττόμενον δὲ τῆς ἀδικίας ἔλεγχον. Οὐ μὲν οὐδὲ ἦν δα-
 ψιλῆς χώρα τῇ πόλει κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ τὴν πολλὴν αἰχμῇ
 προσεκτήσατο Ῥομύλος· καὶ ταύτην πᾶσαν ὁ Νομᾶς
 διένειμε τοῖς ἀπόροις τῶν πολιτῶν, ὡς ἀνάγκη τῆς
 ἀδικίας ἀφαιρῶν τὴν ἀπορίαν καὶ τρέπων ἐπὶ γεωργίαν 25
 τὸν δῆμον ἅμα τῇ χώρᾳ συνεξημερούμενον. Οὐδὲν γὰρ
 ἄλλο τῶν ἐπιτηδευμάτων οὕτως ἐρωτα δομὴν εἰρήνης
 ἐργάζεται καὶ ταχύν, ὡς ὁ ἀπὸ γῆς βίος, ἐν ᾧ καὶ τῆς
 πολεμικῆς εὐτολμίας τὸ μὲν ὑπερμαχητικὸν τοῦ οἰκείου
 διαμένει καὶ πάρεστι, τὸ δὲ εἰς ἀδικίαν καὶ πλεονεξίαν 30
 ἀνειμένον ἐκκέκοπται. Διὸ καὶ τὴν γεωργίαν ὁ Νομᾶς
 οἶον εἰρήνης φίλτρον ἐμίξας τοῖς πολίταις καὶ μᾶλλον

ὡς ἠθοποιὸν ἢ πλουτοποιὸν αγαπήσας τέχνην, εἰς μέρη τὴν χώραν διείλεν, ἃ πάγους προσηγόρευσε, καὶ καθ' ἕκαστον ἐπισκόπους ἔταξε καὶ περιπόλους. Ἔστι δ' ὅτε καὶ αὐτὸς ἐφορῶν καὶ τεκμαιρόμενος ἀπὸ τῶν ἔργων 5 τοὺς τρόπους τῶν πολιτῶν τοὺς μὲν εἰς τιμὰς καὶ πίστει ἀνῆγε, τοὺς δὲ φαθύμους καὶ ἀμελεῖς ψέγων καὶ κακίζων ἐσωφρόνιζε.

XVII. Τῶν δὲ ἄλλων αὐτοῦ πολιτευμάτων ἢ κατὰ τέχνας διανομὴ τοῦ πλήθους μάλιστα θαυμάζεται. Τῆς 10 γὰρ πόλεως ἐκ δυεῖν γενῶν, ὥσπερ εἴρηται, συνεστάναι δοκούσης, διεστῶσης δὲ μᾶλλον καὶ μηδενὶ τρόπῳ μιᾶς γενέσθαι βουλομένης μηδὲ οἷον ἐξαλείψαι τὴν ἑτερότητα καὶ διαφορὰν, ἀλλὰ συγκρούσεις ἀπαύστους καὶ φιλο- 15 νεικίας τῶν μερῶν ἐχούσης, διανοηθεὶς ὅτι καὶ τῶν σωμάτων τὰ φύσει δύσμικτα καὶ σκληρὰ καταθραύοντες καὶ διαιροῦντες ἀναμιγνύουσιν, ὑπὸ μικρότητος ἀλλή- 20 τοις συμβαίνοντα μᾶλλον, ἔγνω κατατεμεῖν τομὰς πλείονας τὸ σύμπαν πλήθος· ἐκ δὲ τούτων εἰς ἑτέρας ἐμβαλὼν διαφορὰς τὴν πρώτην ἐκείνην καὶ μεγάλην ἀφανίσαι ταῖς ἐλάττοσιν ἐνδιασπαρείσαν. Ἦν δὲ ἡ διανομὴ κατὰ τὰς 25 τέχνας, ἀυλητῶν, χρυσοχόων, τεκτόνων, βαφέων, σκυτοτόμων, σκυτοδεψῶν, χαλκῶν, κεραμέων. Τὰς δὲ λοιπὰς τέχνας εἰς ταὐτὸ συναγαγὼν ἐν αὐτῶν ἐκ πασῶν ἀπέδειξε σύστημα. Κοινωνίας δὲ καὶ συνόδους καὶ θεῶν 30 τιμὰς ἀποδοὺς ἐκάστῳ γένει προεπούσας, τότε πρώτον ἐκ τῆς πόλεως ἀνεῖλε τὸ λέγεσθαι καὶ νομίζεσθαι τοὺς μὲν Σαβίνους, τοὺς δὲ Ῥωμαίους, καὶ τοὺς μὲν Τατίου, τοὺς δὲ Ῥωμύλου πόλιτας, ὥστε τὴν διαίρεσιν εὐαρμοστίαν καὶ ἀνάμιξιν πάντων γενέσθαι πρὸς πάντας. Ἐπαινεῖται 30 δὲ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ καὶ τὸ περὶ τὸν νόμον διόρθωμα τὸν δίδοντα τοῖς πατράσι τοὺς παῖδας πιπράσκειν, ὑπεξ- ελομένου τοὺς γεγαμηκότας, εἰ τοῦ πατρὸς ἐπαινοῦντος

καὶ κελεύοντος ὁ γάμος γένοιτο. Δεινὸν γὰρ ἠγεῖτο τὴν ὡς ἐλευθέρῳ γεγαμημένην γυναῖκα δούλῳ συνοικεῖν.

XVIII. Ἦψατο δὲ καὶ τῆς περὶ τὸν οὐρανὸν πραγμα- 5 τείας οὔτε ἀκριβῶς οὔτε παντάπασιν ἀθεωρήτως. Ῥω- μύλου γὰρ βασιλεύοντος ἀλόγως ἐχρῶντο τοῖς μηνὶ καὶ 5 ἀτάκτως, τοὺς μὲν οὐδὲ εἴκοσιν ἡμερῶν, τοὺς δὲ πέντε καὶ τριάκοντα, τοὺς δὲ πλείονων λογιζόμενοι, τῆς δὲ γινομένης ἀνωμαλίας περὶ τὴν σελήνην καὶ τὸν ἥλιον ἐννοίαν οὐκ ἔχοντες, ἀλλ' ἐν φυλάττοντες μόνον, ὅπως 10 ἐξήκοντα καὶ τριακοσίων ἡμερῶν ὁ ἐνιαυτὸς ἔσται. Νο- 10 μᾶς δὲ τὸ παράλλαγμα τῆς ἀνωμαλίας ἡμερῶν ἔνδεκα γίνεσθαι λογιζόμενος, ὡς τοῦ μὲν σεληνιακοῦ τριακο- σίας πενήκοντα τέσσαρας ἔχοντος ἡμέρας, τοῦ δὲ ἡλια- 15 κοῦ τριακοσίας ἐξήκοντα πέντε, τὰς ἔνδεκα ταύτας ἡμέ- 12 ρας διπλασιάζων ἐπήγαγε παρ' ἐνιαυτὸν ἐπὶ τῷ Φεβρου- 15 αρίῳ μηνὶ τὸν ἐμβόλιμον, ὑπὸ Ῥωμαίων Μερκηθῖνον κα- λούμενον, εἴκοσι καὶ δυοῖν ἡμερῶν ὄντα. Καὶ τοῦτο μὲν αὐτῷ τὸ ἴαμα τῆς ἀνωμαλίας μειζόνων ἐμελλεν ἰαμάτων 20 δεήσεσθαι. Μετεκίνησε δὲ καὶ τὴν τάξιν τῶν μηνῶν· τὸν γὰρ Μάρτιον πρώτον ὄντα τρίτον ἔταξε, πρώτον δὲ 20 τὸν Ἰανουάριον, ὃς ἦν ἐνδέκατος ἐπὶ Ῥωμύλου, δωδέ- κατος δὲ καὶ τελευταῖος ὁ Φεβρουάριος, ᾧ νῦν δευτέρῳ χρῶνται. Πολλοὶ δὲ εἰσιν, οἳ καὶ προστεθῆναι τούτους 25 ὑπὸ Νομᾶ τοὺς μῆνας λέγουσι, τὸν τε Ἰανουάριον καὶ τὸν Φεβρουάριον, ἐξ ἀρχῆς δὲ χρῆσθαι δέκα μόνον εἰς τὸν 25 ἐνιαυτὸν, ὡς ἐνιοὶ τῶν βαρβάρων τρισί, καὶ τῶν Ἑλλή- νων Ἀρκάδες μὲν τέσσαρσιν, ἐξ δὲ Ἀκαρνᾶνες, Αἰγυ- 30 πτίοις δὲ μηνιαῖος ἦν ὁ ἐνιαυτός, εἶτα τετράμηνος, ὡς φασι. Διὸ καὶ νεωτάτην χώραν οἰκοῦντες ἀρχαιότατοι 30 δοκοῦσιν εἶναι καὶ πλήθος ἀμήχανον ἐτῶν ἐπὶ ταῖς γε- 30 νεαλογίαις καταφέρουσιν, ἅτε δὴ τοὺς μῆνας εἰς ἐτῶν ἀριθμὸν τιθέμενοι.

XIX. Ῥωμαῖοι δὲ ὅτι μὲν δεκα μῆνας εἰς τὸν ἐνιαυτὸν ἔταπτον, οὐ δώδεκα, τεκμήριον ἢ τοῦ τελευταίου προσηγορία· δέκατον γὰρ αὐτὸν ἄχρι νῦν καλοῦσιν· ὅτι δὲ τὸν Μάρτιον πρῶτον, ἢ τάξις· τὸν γὰρ ἀπ' ἐκείνου πέμπτον 5 ἐκάλουν πέμπτον· ἕκτον δὲ τὸν ἕκτον καὶ τῶν ἄλλων ἐξῆς ὁμοίως ἕκαστον, ἐπεὶ τὸν Ἰανουάριον καὶ τὸν Φεβρουάριον πρὸ τοῦ Μαρτίου τιθεμένοις συνέβαινε αὐτοῖς τὸν εἰρημένον μῆνα πέμπτον μὲν ὀνομάζειν, ἔβδομον δὲ ἀριθμεῖν. Ἄλλως δὲ καὶ λόγον εἶχε τὸν Μάρτιον 10 Ἄρει καθιερωμένον ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου πρῶτον ὀνομάζεσθαι· δεύτερον δὲ τὸν Ἀπρίλλιον, ἐπώνυμον ὄντα τῆς Ἀφροδίτης, ἐν ᾧ θύουσί τε τῇ θεῷ καὶ ταῖς καλάνδαις αἱ γυναικες ἐστεφανωμένοι μυρσίνη λούονται. Τινὲς δὲ οὐ διὰ τὴν Ἀφροδίτην τὸν Ἀπρίλλιον φασιν, ἀλλ' ὥσπερ 15 ἔχει τοῦνομα ψιλόν, Ἀπρίλλιον κεκληθῆσθαι τὸν μῆνα τῆς ἑαρινῆς ὥρας ἀκμαζούσης ἀνοίγοντα καὶ ἀνακαλύπτοντα τοὺς βλαστοὺς τῶν φυτῶν· τοῦτο γὰρ ἢ γλῶττα σημαίνει. Τῶν δ' ἐφεξῆς τὸν μὲν Μάιον καλοῦσιν ἀπὸ Μαίας· Ἐρμῆ γὰρ ἀνιέρωται· τὸν δὲ Ἰούνιον ἀπὸ τῆς Ἥρας. 20 Εἰσὶ δὲ τινες οἱ τούτους ἡλικίας ἐπώνυμους εἶναι λέγοντες πρεσβυτέρας καὶ νεωτέρας· μαῖώρεις γὰρ οἱ πρεσβύτεροι παρ' αὐτοῖς, ἰοννώρεις δὲ οἱ νεώτεροι καλοῦνται. Τῶν δὲ λοιπῶν ἕκαστον ἀπὸ τῆς τάξεως, ὥσπερ ἀριθμοῦντες, ὀνόμαζον πέμπτον, ἕκτον, ἔβδομον, ὄγδοον, ἕνατον, δέκατον· εἶτα ὁ πέμπτος ἀπὸ Καίσαρος τοῦ καταγωνισαμένου Πομπήλιου Ἰούλιος· ὁ δὲ ἕκτος Ἀύγουστος ἀπὸ τοῦ δευτέρου μὲν ἄρξαντος, Σεβαστοῦ δὲ ἐπικληθέντος ὀνομάσθη. Τοὺς δὲ ἐφεξῆς Δομετιανὸς εἰσεποίησε ταῖς αὐτοῦ προσωνυμίαις οὐ 30 πολὺν χρόνον, ἀλλὰ τὰς αὐτῶν ἀναλαβόντες πάλιν ἐκείνου σφαγέντος ὁ μὲν ἔβδομος, ὁ δὲ ὄγδοος καλοῦνται. Μόνοι δ' οἱ τελευταῖοι δύο τὴν ἀπὸ τῆς τάξεως

κλησίαν, ὥσπερ ἔσχον ἐξ ἀρχῆς, διεφύλαξαν. Τῶν δὲ ὑπὸ Νομᾶ προστεθέντων ἢ μετατεθέντων ὁ μὲν Φεβρουάριος οἶον καθάρσιος ἂν τις εἴη· καὶ γὰρ ἢ λέξις ἔγγιστα τοῦτο σημαίνει καὶ τοῖς φθιτοῖς ἐναγίζουσι τότε καὶ τὴν τῶν Λουπεραλλίων ἑορτὴν εἰς τὰ πολλὰ καθαρ- 5 μῶ προσεοικνύαν τελοῦσιν· ὁ δὲ πρῶτος Ἰανουάριος ἀπὸ τοῦ Ἰανοῦ. Δοκεῖ δὲ μοι τὸν Μάρτιον ὁ Νομᾶς ἐπώνυμον ὄντα τοῦ Ἄρειος ἐκ τῆς προεδρίας μεταστῆσαι, βουλόμενος ἐν παντὶ τῆς πολεμικῆς δυνάμεως προτιμᾶσθαι τὴν πολιτικὴν. Ὁ γὰρ Ἰανὸς ἐν τοῖς πάνυ παλαιοῖς 10 εἴτε δαίμων εἴτε βασιλεὺς γενόμενος πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς ἐκ τοῦ θηριώδους καὶ ἀγρίου λέγεται μεταβαλεῖν τὴν διαίταν. Καὶ διὰ τοῦτο πλάττουσιν αὐτὸν ἀμφιπρόσωπον, ὡς ἑτέραν ἐξ ἑτέρας τῷ βίῳ περιποιήσαντα τὴν μορφήν καὶ διάθεσιν. 15

XX. Ἔστι δὲ αὐτοῦ καὶ νεῶς ἐν Ῥώμῃ δίθυρος, ὃν πολέμου πύλην καλοῦσι. Νομίζεται γὰρ ἀνεῶχθαι μὲν αὐτὸν ὅταν ἢ πόλεμος, κεκλεισθαι δὲ εἰρήνης γενομένης. Ὁ δὲ χαλεπὸν ἦν καὶ σπανίως γινόμενον, αἰεὶ τιμὴν σπυρημένης πολέμου τῆς ἡγεμονίας, διὰ μέγεθος τοῖς κύκλῳ 20 περικεχυμένοις γένεσι βαρβάροις ἀντεριδούσης. Πλὴν ἐπὶ γε τοῦ Σεβαστοῦ Καίσαρος ἐκλείσθη καθελόντος Ἀντώνιον· καὶ πρότερον ὑπατευόντων Μάρκου Ἀτιλίου καὶ Τίτου Μαλλίου χρόνον οὐ πολὺν· εἶτα εὐθύς ἀνεῶχθη πολέμου συρραγέντος. Ἄλλ' ἐπὶ γε τῆς Νομᾶ βα- 25 σιλείας οὐδεμίαν ἡμέραν ἀνεωγμένος ὤφθη, τρία δὲ καὶ τετταράκοντα ἔτη συνεχῶς ἔμεινε κεκλεισμένος· οὕτως ἐξήρητο παντελῶς τὰ τοῦ πολέμου καὶ πανταχόθεν. Οὐ γὰρ μόνον ὁ Ῥωμαίων ἡμέρωτο καὶ κατεκεκλήλητο τῇ δικαιοσύνῃ καὶ πραότητι τοῦ βασιλέως δῆμος, ἀλλὰ καὶ 30 τὰς κύκλῳ πόλεις, ὥσπερ αὔρας τινὸς ἐκεῖθεν ἢ πνεύματος ὑγιεινοῦ φέροντος, ἀρχὴ μεταβολῆς ἔλαβε καὶ

πόθος εἰσερρῦν πάντας εὐνομίας καὶ εἰρήνης καὶ γῆν
 φυτεύειν καὶ τέκνα τρέφειν ἐν ἡσυχίᾳ καὶ σέβεσθαι
 θεούς. Ἐορταὶ δὲ καὶ θαλάαι καὶ παρ' ἀλλήλους ἀδελῶς
 λόντων καὶ ἀναμιγνυμένων ὑποδοχαὶ καὶ φιλοφροσύναι
 5 τὴν Ἰταλίαν κατεῖχον, οἷον ἐκ πηγῆς τῆς Νομᾶ σοφίας
 τῶν καλῶν καὶ δικαίων ἐπεισερόντων εἰς ἅπαντας καὶ
 διαχομένης τῆς περὶ ἐκείνον γαλήνης· ὥστε καὶ τὰς
 ποιητικὰς ὑπερβολὰς ἐνδεῖν πρὸς τὴν τότε κατάστασιν
 λέγουσιν· „Ἐν δὲ σιδαροδέτοις πόρπαξιν αἰ-
 10 θᾶν ἀραχνῶν ἔργα.“ καὶ „εὐφῶς δάμναται
 ἔγχεά τε λογχωτὰ ξίφεά τ' ἀμφήκεα, χαλκεῶν
 δὲ οὐκέτι σαλπίγγων κτύπος, οὐδὲ συλαῖται
 μελίφρων ὕπνος ἀπὸ βλεφάρων.“ Οὔτε γὰρ
 πόλεμος οὔτε στάσις οὔτε νεωτερισμὸς περὶ πολιτείαν
 15 ἱστόρηται Νομᾶ βασιλεύοντος· οὐ μὴν οὐδ' ἐπ' αὐτὸν
 ἐκείνον ἐχθρὰ τις ἢ φθόνος ἢ δι' ἔρωτα βασιλείας ἐπι-
 βουλή καὶ σύστασις ἀνδρῶν, ἀλλ' εἴτε φόβος θεῶν προ-
 κήδεσθαι δοκούντων τοῦ ἀνδρὸς εἴτε τῆς ἀρετῆς αἰδῶς
 εἴτε δαίμονος τύχη, πάσης κακίας ἄδικτον ἐπ' ἐκείνου
 20 καὶ καθαρόν διαφυλάττουσα τὸν βίον ἐναργῆς ἐξήνεγκε
 παράδειγμα καὶ τεκμήριον τῆς Πλατωνικῆς φωνῆς, ἣν
 ὕστερον ἐκείνος οὐκ ὀλίγοις χρόνοις γενόμενος ἐτόλ-
 μησεν ἀφείναι περὶ πολιτείας, ὡς μία κακῶν παῦλα καὶ
 λύσις ἀνθρώποις ἐστίν, ἐκ τινος τύχης θείας εἰς ταῦτό
 25 διανοίᾳ φιλοσόφῳ βασιλικὴν συμπεσοῦσαν δύναμιν ἐγ-
 κρατῆ καὶ ὑπερδέξιον τῆς κακίας τὴν ἀρετὴν καταστή-
 σαι. Μακάριος μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ σώφρων ὡς ἀληθῶς,
 μακάριοι δὲ οἱ συνήκοι τῶν ἐκ τοῦ σωφρονοῦντος στό-
 ματος ἰόντων λόγων. Τάχα γὰρ οὐδὲ ἀνάγκης τινὸς δεῖ
 30 πρὸς τοὺς πολλοὺς οὐδὲ ἀπειλῆς, αὐτοὶ δὲ τὴν ἀρετὴν ἐν
 εὐδῆλῳ παραδείγματι καὶ λαμπρῷ τῷ βίῳ τοῦ ἄρχοντος
 ὁρῶντες ἐκουσίως σωφρονοῦσι καὶ συμμετασχηματίζον-

ται πρὸς τὸν ἐν φιλίᾳ καὶ ὁμοιοῖα τῇ πρὸς αὐτοὺς μετὰ
 δικαιοσύνης καὶ μετριότητος ἀκύμονα καὶ μακάριον βίον,
 ἐν ᾧ τὸ κάλλιστον ἀπάσης πολιτείας τέλος ἐστί, καὶ βα-
 σιλικώτατος ἀπάντων ὁ τοῦτον τὸν βίον καὶ ταύτην τὴν
 διάθεσιν τοῖς ὑπηκόοις ἐνεργάσασθαι δυνάμενος. Ταῦτα 5
 μὲν οὖν Νομᾶς παντὸς μᾶλλον φαίνεται συνεωρακῶς.

XXI. Περὶ δὲ παίδων αὐτοῦ καὶ γάμων ἀντιλογίαι
 γερόνασι τοῖς ἱστορικοῖς. Οἱ μὲν γὰρ οὔτε γάμον ἄλλον
 ἢ τὸν Τατίας λαβεῖν αὐτὸν οὔτε παιδὸς ἐτέρου γενέσθαι
 πατέρα πλὴν μιᾶς θυγατρὸς Πομπιλίας λέγουσιν· οἱ δὲ 10
 πρὸς ταύτην τέσσαρας υἱοὺς ἀναγράφουσιν αὐτοῦ, Πόμ-
 πωνα, Πίνον, Κάλπον, Μάμερκον, ὧν ἕκαστον οἴκου
 διαδοχὴν καὶ γένους ἐντίμου καταλιπεῖν. Εἶναι γὰρ ἀπὸ
 μὲν τοῦ Πόμπωνος τοὺς Πομπωνίους, ἀπὸ δὲ Πίνου
 τοὺς Πιναρίους, ἀπὸ δὲ Κάλπου τοὺς Καλπουρούσιους, 15
 ἀπὸ δὲ Μάμερκου τοὺς Μάμερκίους, οἷς διὰ τοῦτο καὶ
 Πῆγας γενέσθαι παρανόμιον, ὅπερ ἐστὶ βασιλέας. Τρί-
 ται δὲ εἰσιν οἱ τούτων μὲν κατηγοροῦντες, ὡς χαριζομέ-
 νων τοῖς γένεσι καὶ προστιθέντων οὐκ ἀληθῆ στέμματα
 τῆς ἀπὸ Νομᾶ διαδοχῆς, τὴν δὲ Πομπιλίαν οὐκ ἐκ Τατίας 20
 γεγονέναι λέγοντες, ἀλλ' ἐξ ἐτέρας γυναικὸς, ἣν ἤδη βα-
 σιλεύων ἔγημε, Δουκρητίας· πάντες δ' οὖν ὁμολογοῦσι
 τὴν Πομπιλίαν Μαρκίῳ γαμηθῆναι. Παῖς δὲ ἦν ὁ Μάρ-
 κιος ἐκείνου Μαρκίου τοῦ Νομᾶν παρορμήσαντος ἐπὶ
 τὴν βασιλείαν· καὶ γὰρ συμμετάκησεν εἰς Ῥώμην αὐτῷ 25
 καὶ τῆς συγκλήτου μετέσχε τιμώμενος, καὶ μετὰ τὴν Νομᾶ
 τελευτῆν Ὀστίλιῳ περὶ τῆς βασιλείας εἰς ἀγῶνα καταστάς
 καὶ ἠττηθεὶς ἀπεκαρτέρησεν. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Μάρκιος
 ἔχων τὴν Πομπιλίαν κατέμεινεν ἐν Ῥώμῃ καὶ Μάρκιον
 Ἄγκον ἐγέννησεν, ὃς μετὰ Τύλλου Ὀστίλιον ἐβασίλευσε. 30
 Τοῦτον, ὡς λέγεται, πενταετὴ καταλιπὼν ὁ Νομᾶς ἐτε-
 λεύτησεν, οὐ ταχείας οὐδ' αἰφνιδίου γενομένης αὐτῷ

τῆς τελευτῆς, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ὑπὸ γήρωσ καὶ νόσου μαλακῆς ἀπομαραίνόμενος, ὡς ἰστορήκε Πείσω. Ἐτελεύτησε δὲ χρόνον οὐ πολὺν τοῖς ὀγδοήκοντα προσβιώσας.

XXII. Ζηλωτὸν δὲ αὐτοῦ καὶ τῷ τάφῳ τὸν βίον ἐποίησαν οἱ τε σύμμαχοι καὶ φίλοι δῆμοι, συνελθόντες ἐπὶ τὰς ταφὰς ἅμα δημοσίαις ἐπιφοραῖς καὶ στεφάνοις, οἱ τε πατρίκιοι τὸ λέχος ἀράμενοι, καὶ συμπαρόντες οἱ τῶν θεῶν ἱερεῖς καὶ παραπέμποντες, ὁ δ' ἄλλος ὄμιλος ἀναμειγμένων καὶ γυναικῶν καὶ παίδων οὐχ ὡς βασιλέως ταφῆς γηραιοῦ παρόντες, ἀλλ' ὡς τινα τῶν φιλότατων ἑκάστος ἐν ἀκμῇ βίου ποθοῦμενον θάπτων, μετ' οἰμωγῆς καὶ κλαυθμῶν ἐπόμενοι. Πυρὶ μὲν οὖν οὐκ ἔδοσαν τὸν νεκρὸν αὐτοῦ κωλύσαντος, ὡς λέγεται, δύο δὲ ποιησάμενοι λιθίνας σορούς ὑπὸ τὸ Ἴάνοκλον ἔθηκαν, τὴν μὲν 15 ἑτέραν ἔχουσαν τὸ σῶμα, τὴν δὲ ἑτέραν τὰς ἱερὰς βίβλους, ἃς ἐγράψατο μὲν αὐτὸς, ὥσπερ οἱ τῶν Ἑλλήνων νομοθέται τοὺς κύρβεις, ἐκδιδάξας δὲ τοὺς ἱερεῖς ἔτι ζῶν τὰ γεγραμμένα καὶ πάντων ἕξιν τε καὶ γνώμην ἐνεργασάμενος αὐτοῖς ἐκέλευσε [τὰς ἱερὰς βίβλους] συνταφῆναι 20 μετὰ τοῦ σώματος, ὡς οὐ καλῶς ἐν ἀψύχοις γραμμασι φρουρουμένων τῶν ἀπορρήτων. Ὅτι λογισμῶ φασὶ μηδὲ τοὺς Πυθαγορικοὺς εἰς γραφὴν κατατίθεσθαι τὰ συντάγματα, μνήμην δὲ καὶ παιδευσιν αὐτῶν ἀγραφον ἐμποιεῖν τοῖς ἀξίοις. Καὶ τῆς γε περὶ τὰς ἀπόρους καὶ ἀρρήτους 25 λεγομένας ἐν γεωμετρίᾳ μεθόδους πραγματείας πρὸς τινα τῶν ἀναξίων ἐκδοθείσης ἔφασαν ἐπισημαίνειν τὸ δαιμόνιον, μεγάλῳ τι καὶ κοινῷ κακῷ τὴν γεγεννημένην παρανομίαν καὶ ἀσέβειαν ἐπεξερχόμενον. Ὡστε συγγνώμην ἔχειν πολλὴν τοῖς εἰς τὸ αὐτὸ Πυθαγόρᾳ Νομῶν φιλοτιμουμένοις συνάγειν ἐπὶ τοσαύταις ὁμοιότησιν. Οἱ 30 δὲ περὶ Ἀντίαν ἱστοροῦσι δώδεκα μὲν εἶναι βίβλους ἱεροφαντικὰς, δώδεκα δὲ ἄλλας Ἑλληνικὰς φιλοσόφους τὰς

εἰς τὴν σορὸν συντεθείσας. Τετρακοσίων δὲ που διαγενομένων ἐτῶν ὑπατοὶ μὲν ἦσαν Πόπλιος Κορνήλιος καὶ Μάρκος Βαίβιος· ὄμβρων δὲ μεγάλων ἐπιπεσόντων καὶ χόματος περιρραγέντος ἐξέωσε τὰς σορούς τὸ θεῦμα· καὶ τῶν ἐπιδημάτων ἀποπεσόντων ἡ μὲν ἑτέρα κενὴ παντά- 5 πασιν ὤφθη καὶ μέρος οὐδὲν οὐδὲ λείψανον ἔχουσα τοῦ σώματος, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ τῶν γραμμάτων εὐρεθέντων ἀναγνῶναι μὲν αὐτὰ λέγεται Πετίλιος στρατηγῶν τότε, πρὸς δὲ τὴν σύγκλητον ὀρμηῆσαι, μὴ δοκεῖν αὐτῷ θεμιτὸν εἶναι λέγων μηδὲ ὄσιον ἐκπυστα πολλοῖς τὰ γεγραμμένα 10 γενέσθαι· διὸ καὶ κομισθεῖσας εἰς τὸ Κομίτιον τὰς βίβλους κατακαῆναι. Πᾶσι μὲν οὖν ἔπεται τοῖς δικαίοις καὶ ἀγαθοῖς ἀνδράσι μελίων ὁ κατόπιν καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν ἔπαινος, τοῦ φθόνου πολὺν χρόνον οὐκ ἐπιζῶντος, 75 ἐνίων δὲ καὶ προαποθνήσκοντος· οὐ μὴν ἄλλ' ἐκείνου 15 γε τὴν δόξαν αἱ τῶν ὕστερον βασιλέων τύχαι λαμπροτέραν ἐποίησαν. Πέντε γὰρ γενομένων μετ' αὐτὸν ὁ μὲν ἔσχατος ἐκπεσὼν τῆς ἀρχῆς ἐν φυγῇ κατέγηρασε, τῶν δὲ τεσσάρων οὐδεὶς κατὰ φύσιν ἐτελεύτησεν, ἀλλ' οἱ μὲν τρεῖς ἐπιβουλευθέντες ἐσφάγησαν, Ὅστίλιος δὲ Τύλλος, 20 ὃς μετὰ Νομῶν ἐβασίλευσε καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐκείνου καλῶν, ἐν δὲ πρώτοις καὶ μάλιστα τὴν περὶ τὸ θεῖον εὐλάβειαν ἐπιχλευάσας καὶ καθυβρίσας ὡς ἀργοποιὸν καὶ γυναικῶδη πρὸς πόλεμον ἔτρεψε τοὺς πολίτας, οὐδ' αὐτὸς [μὲν οὖν] ἐνέμεινε τοῖς νεανιεύμασι τούτοις, ἀλλ' 25 ὑπὸ νόσου χαλεπῆς καὶ πολυτρόπου τὴν γνώμην ἀλλασσόμενος εἰς δεισιδαιμονίαν ἐνέδωκεν οὐδὲν τι τῇ κατὰ Νομῶν εὐσεβείᾳ προσήκουσαν, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐνεποίησε τοῖς ἄλλοις τὸ τοιοῦτον πάθος, ὡς λέγεται, καταφλεχθεὶς ὑπὸ κεραννῶν. 30

[ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ ΚΑΙ ΝΟΜΑ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

I. Ἄλλ' ἐπεὶ τὸν Νομᾶ καὶ Λυκούργου διεληλύθαμεν
 5 βίον, ἐκκειμένων ἀμφοῖν, εἰ καὶ χαλεπὸν ἔργον, οὐκ
 ἀποκνητέον συναγαγεῖν τὰς διαφοράς. Αἱ μὲν γὰρ κοι-
 νότητες ἐπιφαίνονται ταῖς πράξεσιν, οἷον ἡ σωφροσύνη
 τῶν ἀνδρῶν, ἡ εὐσέβεια, τὸ πολιτικόν, τὸ παιδευτικόν,
 τὸ μίαν ἀρχὴν παρὰ τῶν θεῶν ἀμφοτέρους λαβεῖν τῆς
 10 νομοθεσίας· τῶν δὲ ἰδίᾳ ἑκατέρου καλῶν πρῶτόν ἐστι
 Νομᾶ μὲν ἡ παράληψις τῆς βασιλείας, Λυκούργου δὲ ἡ
 παράδοσις. Ὁ μὲν γὰρ οὐκ αἰτῶν ἔλαβεν, ὁ δὲ ἔχων
 ἀπέδωκε. Καὶ τὸν μὲν ἕτεροι κύριον αὐτῶν κατέστησαν
 ἰδιώτην καὶ ξένον ὄντα, ὁ δὲ αὐτὸς αὐτὸν ἰδιώτην ἐκ
 15 βασιλέως ἐποίησε. Καλὸν μὲν οὖν τὸ κτήσασθαι δικαιο-
 σύνην τὴν βασιλείαν, καλὸν δὲ τὸ προτιμῆσαι τὴν δικαιο-
 σύνην τῆς βασιλείας. Ἡ γὰρ ἀρετὴ τὸν μὲν οὕτως ἐν-
 δοξον κατέστησεν, ὥστε βασιλείας ἀξιώσθηναι, τὸν δὲ
 οὕτω μέγαν ἐποίησεν, ὥστε βασιλείας καταφρονῆσαι.
 20 Δεύτερον τοίνυν ἐπεὶ καθάπερ ἁρμονικοὶ λύρας, ὁ μὲν
 ἐκλελυμένην καὶ τρυφῶσαν ἐπέτεινε [περὶ] τὴν Σπάρτην,
 ὁ δὲ τῆς Ῥώμης τὸ σφοδρὸν ἀνήκε καὶ σύντονον, ἡ μὲν
 χαλεπότης τοῦ ἔργου τῷ Λυκούργου πρόσσεστιν. Οὐ γὰρ
 θώρακας ἐκδύναί καὶ ξίφη τοὺς πολίτας καταθέσθαι
 25 ἐπειθεν, ἀλλὰ χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἀφεῖναι καὶ στρω-
 μνάς ἐκβαλεῖν πολυτελεῖς καὶ τραπέζας, οὐδὲ πανσαμέ-
 νους πολέμων ἐορτάζειν καὶ θύειν, ἀλλὰ δεῖπνα καὶ
 πότους ἐάσαντας ἐν τοῖς ὅπλοις καὶ ταῖς παλαίστραις
 διαπονεῖσθαι καὶ ἀσκεῖν. Ὅθεν ὁ μὲν δι' εὐνοίας καὶ
 30 τιμῆς ἅπαντα πείθων ἔπραξεν, ὁ δὲ κινδυνεύων καὶ
 βαλλόμενος μόγις ἐπεκράτησεν. Ἡμερος μέντοι καὶ φι-
 λάνθρωπος ἡ τοῦ Νομᾶ μοῦσα πρὸς εἰρήνην καὶ δικαιο-

σύνην μεθαρμοσαμένου καὶ καταπραῦναντος ἐξ ἀκράτων
 καὶ διαπύρων ἠθῶν τοὺς πολίτας. Εἰ δὲ καὶ τὸ περὶ τοὺς
 Ἕλληνας ἀναγκάσει τις ἡμᾶς εἰς τὴν Λυκούργου θέσθαι
 πολιτείαν, ὀμώτατον ἔργον καὶ παρανομώτατον, μακροῦ
 τινι τὸν Νομᾶν ἑλληνικώτερον γεγονέναι νομοθέτην
 5 φήσομεν, ὅς γε καὶ τοὺς ἀμολογημένους δούλους ἔγευσε
 τιμῆς ἐλευθέρας, ἐν τοῖς Κρονίοις ἐστιᾶσθαι μετὰ τῶν
 δεσποτῶν ἀναμειγμένους ἐθίσας. Καὶ γὰρ τοῦτο τῶν
 Νομᾶ πατρίων ἐν εἶναι λέγουσιν, ἐπὶ τὰς τῶν ἐτησίων
 ἀπολαύσεις καρπῶν τοὺς συνεργοὺς παραλαμβάνοντος. 10
 Ἐπιτοιοὶ δὲ τοῦτο ὑπόμνημα τῆς Κρονικῆς ἐκείνης ἰσονο-
 μίας ἀποσώζεσθαι μυθολογοῦσιν, ὡς μηδενὸς δούλου
 μηδὲ δεσπότου, πάντων δὲ συγγενῶν καὶ ἰσοτίμων νο-
 μιζομένων.

II. Ὅπως δὲ φαίνονται πρὸς τὴν αὐτάρκειαν ἀμφο- 15
 τεροι καὶ σωφροσύνην ὁμοίως ἄγοντες τὰ πλήθη, τῶν
 δὲ ἄλλων ἀρετῶν ὁ μὲν τὴν ἀνδρείαν μᾶλλον, ὁ δὲ τὴν
 δικαιοσύνην ἠγαπηκῶς· εἰ μὴ νῆ Δία διὰ τὴν ὑποκειμέ-
 νην τῶν πολιτευμάτων ἑκατέρου φύσιν ἢ συνήθειαν,
 20 οὐχ ὁμοίαν οὖσαν, ἀνομοίας ἔδει παρασκευῆς. Οὔτε γὰρ 20
 Νομᾶς διὰ δειλίαν κατέλυσε τὸ πολεμεῖν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ μὴ
 ἀδικεῖν, οὔτε Λυκούργος εἰς ἀδικίαν κατεσκεύασε πολε-
 μικούς, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀδικεῖσθαι. Τὰς οὖν ὑπερβο-
 λὰς ἀφαιροῦντες ἀμφοτέροι καὶ τὰς ἐνδείας ἀναπλη-
 25 ροῦντες τῶν ὑπαρχόντων περὶ τοὺς πολίτας ἠναγκά- 25
 ζοντο μεγάλας χρῆσθαι μεταβολαῖς. Καὶ μὴν τῆς τε
 διατάξεως καὶ τῆς διαμερέσεως τῶν πολιτευμάτων ὀχλικὴ
 μὲν ἀκράτως ἡ τοῦ Νομᾶ καὶ θεραπευτικὴ τοῦ πλήθους,
 ἐκ χρυσοχόων καὶ αὐλητῶν καὶ σκυτοτόμων συμμιγῆ
 30 τινα καὶ παμποίκιλον ἀποφαίνοντος δῆμον, αὐστηρὰ δὲ 30
 ἡ Λυκούργειος καὶ ἀριστοκρατικὴ, τὰς μὲν βαναύσους
 ἀποκαθαίρουσα τέχνας εἰς οἰκετῶν καὶ μετοίκων χεῖρας,

αὐτοὺς δὲ τοὺς πολίτας εἰς τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ δόρυ συναγοῦσα, πολέμου χειροτέχναι καὶ θεράπονται Ἄρεως ὄντας, ἄλλο δὲ οὐδὲν εἰδότας οὐδὲ μελετῶντας ἢ πεῖθεσθαι τοῖς ἄρχουσι καὶ κρατεῖν τῶν πολεμίων. Οὐδὲ γὰρ χρηματίζεσθαι τοῖς ἐλευθέροις ἐξῆν, ἵνα ἐλεύθεροι παντελῶς καὶ καθάπαξ ᾧσιν, ἀλλ' ἦν ἢ περὶ τὰ χρήματα κατασκευὴ δεδομένη δούλοις καὶ Εἰλωσιν, ὥσπερ ἢ περὶ τὸ δεῖπνον καὶ ὄψον διακονία. Νομᾶς δὲ οὐδὲν διέκρινε τοιοῦτον, ἀλλὰ τὰς μὲν στρατιωτικὰς ἔπαυσε πλεονεξίας, τὸν δὲ ἄλλον οὐκ ἐκάλυψε χρηματισμόν, οὐδὲ τὴν τοιαύτην κατεστόρεσεν ἀνωμαλίαν, ἀλλὰ καὶ πλούτῳ προῖέναι μέχρι παντὸς ἐφήκε καὶ πενίας πολλῆς ἀθροισμένης καὶ ὑπορρεούσης εἰς τὴν πόλιν ἠμέλησε, δέον εὐθύς ἐν ἀρχῇ, μηδέπω πολλῆς μηδὲ μεγάλης ἀνισότητος οὔσης, ἀλλ' ἔτι τοῖς βίοις ὁμαλῶν καὶ παραπλησίων ὄντων, ἐνστήναι πρὸς τὴν πλεονεξίαν, ὥσπερ Λυκούργος, καὶ φυλάξασθαι τὰς ἀπ' αὐτῆς βλάβας, οὐ μικρὰς γενομένας, ἀλλὰ τῶν πλείστων καὶ μεγίστων κακῶν, ὅσα συνηνέχθη, σπέρμα καὶ ἀρχὴν παρασχούσας. Ὁ δὲ τῆς γῆς ἀναδασμός οὔτε τὸν Λυκούργον, ἐμοὶ δοκεῖν, ποιεῖ ψεκτὸν γενόμενος οὔτε τὸν Νομᾶν μὴ γενόμενος. Τῷ μὲν γὰρ ἔδραν καὶ κρηπίδα τῆς πολιτείας ἢ ἰσότης αὐτῆ παρέσχε, τὸν δὲ προσφάτου τῆς κληρουχίας οὔσης οὐδὲν ἤπειγεν ἄλλον ἐμβαλεῖν ἀναδασμὸν οὐδὲ κινεῖν τὴν πρώτην νέμῃσιν, ὡς εἰκός ἐστι, κατὰ χώραν μένουσαν.

III. Τῆς δὲ περὶ τοὺς γάμους καὶ τὰς τεκνώσεις κοινωνίας τὸ ἀζηλότυπον ὀρθῶς καὶ πολιτικῶς ἐμποιοῦντες ἀμφοτέροι τοῖς ἀνδράσιν οὐ κατὰ πᾶν εἰς τοῦτο συνηνέχθησαν, ἀλλ' ὁ Ῥωμαῖος μὲν ἀνὴρ ἱκανῶς ἔχων παιδοτροφίας, ὑφ' ἑτέρου δὲ πεισθεὶς δεομένου τέκνων, ἐξίστατο τῆς γυναικὸς, ἐκδόσθαι καὶ μετεκδόσθαι κύριος ὑπάρχων, ὁ δὲ Λάκων, οἴκοι τῆς γυναικὸς οὔσης παρ'

αὐτῷ καὶ τοῦ γάμου μένοντος ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς δικαίων, μετεδίδου τῷ πείσαντι τῆς κοινωνίας εἰς τέκνωσιν. Πολλοὶ δὲ, ὥσπερ εἴρηται, καὶ παρακαλοῦντες εἰσῆγον ἐξ ὧν ἂν ἐδόκουν μάλιστα παῖδας εὐεидεῖς καὶ ἀγαθοὺς γενέσθαι. Τίς οὖν ἢ διάκρισις τῶν ἐθισμῶν; ἢ ταῦτα μὲν ἰσχυρὰ καὶ ἄκρατος ἀπάθεια πρὸς γαμετὴν καὶ τὰ ταραττόντα καὶ κατακαίοντα ζηλοτυπίαις τοὺς πολλοὺς, ἐκεῖνα δὲ ὥσπερ αἰσχυνομένη ἀτυφία τις παρακάλυμμα τὴν ἐγγύην ἐφελκομένη καὶ τὸ δυσκαρτέρητον ἐξομολογουμένη τῆς κοινωνίας; Ἔτι δὲ μᾶλλον ἢ περὶ τὰς παρθένους φυλακὴ κατέσταλται τῷ Νομᾶ πρὸς τὸ θῆλυ καὶ κόσμιον· ἢ δὲ τοῦ Λυκούργου παντάπασι ἀναπεπταμένη καὶ ἀθελυς οὔσα τοῖς ποιηταῖς λόγον παρέσχηκε. Φαινομηρίδας τε γὰρ αὐτὰς ἀποκαλοῦσιν, ὡς Ἴβυκος, καὶ ἀνδρομανεῖς λαιδοροῦσιν, ὡς Εὐριπίδης, λέγων·

Αἶ σὺν νέοισιν ἐξερημοῦσιν δόμους
γυμνοῖσι μηροῖς καὶ πέπλοις ἀνειμένοις.

Τῷ γὰρ ὄντι τοῦ παρθενικοῦ χιτῶνος αἱ πτέρυγες οὐκ ἦσαν συννεραμμέναι κάτωθεν, ἀλλ' ἀνεπτύσσοντο καὶ συνανεγύμνονον ὄλον ἐν τῷ βαδίζειν τὸν μηρόν. Καὶ σαφέστατα τὸ γινόμενον εἴρηκε Σοφοκλῆς ἐν τούτοις·

Καὶ τὰν νέορτον, ἅς ἔτ' ἄστολος χιτῶν
θυραῖον ἀμφὶ μηρόν
πτύσσεται, Ἐρμιόναυ.

Διὸ καὶ θρασύτεραι λέγονται γενέσθαι καὶ πρὸς αὐτοὺς πρῶτον ἀνδρώδεις τοὺς ἀνδρας, ἅτε δὴ τῶν μὲν οἴκων ἄρχουσαι κατὰ κράτος, ἐν δὲ τοῖς δημοσίοις πράγμασι καὶ γνώμης μεταλαμβάνουσαι καὶ παρρησίας περὶ τῶν μεγίστων. Ὁ δὲ Νομᾶς ταῖς γαμεταῖς τὸ μὲν ἀξίωμα καὶ τὴν τιμὴν ἐτήρησε πρὸς τοὺς ἀνδρας, ἦν εἶχον ἀπὸ Ῥωμύλου θεραπευόμεναι διὰ τὴν ἀρπαγὴν, αἰδῶ δὲ πολλήν

ἐπέστησεν αὐταῖς καὶ πολυπραγμοσύνην ἀφείλε καὶ νή-
φειν ἐδίδαξε καὶ σιωπᾶν εἰθίσεν, οἶνον μὲν ἀπεχομένας
τὸ πάμπαν, λόγῳ δὲ μηδὲ ὑπὲρ τῶν ἀναγκαίων ἀνδρὸς
ἄνευ χρωμένας. Λέγεται γοῦν ποτε γυναικὸς εἰπούσης
5 δίκην ἰδίαν ἐν ἀγορᾷ πέμψαι τὴν σύγκλητον εἰς θεοῦ
πυθαινομένην, τίνος ἄρα τῇ πόλει σημεῖον εἴη τὸ γεγε-
νημένον. Καὶ τῆς ἄλλης εὐπειθείας καὶ πραότητος αὐ-
τῶν μέγα τεκμήριον ἢ μνήμη τῶν χειρόνων. Ὡς γὰρ
παρ' ἡμῖν οἱ ἱστορικοὶ γράφουσι τοὺς πρώτους ἢ φόνον
10 ἐμφύλιον ἐργασαμένους ἢ πολεμήσαντας ἀδελφοῖς ἢ πα-
τρὸς αὐτόχειρας ἢ μητρὸς γενομένους, οὕτω Ῥωμαῖοι
μνημονεύουσιν, ὅτι πρῶτος μὲν ἀπεπέμψατο γυναικᾶ
Σπόριος Καρβίλιος, μετὰ τὴν Ῥώμης κτίσιν ἔτεσι τριά-
κοντα καὶ διακοσίοις οὐδενὸς τοιούτου γεγονότος, πρῶ-
15 τη δὲ γυνὴ Πιναρίου Θαλαΐα τὸννομα διηγήθη πρὸς
ἐκκυρὰν αὐτῆς Γεραΐαν Ταρκυνίου Σουπέμβου βασι-
λεύοντος. Οὕτω καλῶς καὶ κοσμίως τεταγμένα τὰ τῶν
γάμων ἦν ὑπὸ τοῦ νομοθέτου.

IV. Τῇ δὲ ἄλλῃ τῶν παρθένων ἀγωγῇ καὶ τὰ περὶ τὰς
20 ἐκδόσεις ὁμολογεῖ, τοῦ μὲν Λυκούργου πεπείρους καὶ
ὀργάσας νυμφεύοντος, ὅπως ἢ τε ὀμιλία, δεομένης ἤδη
τῆς φύσεως, χάριτος ἢ καὶ φιλίας ἀρχὴ μᾶλλον ἢ μίσους
καὶ φόβου παρὰ φύσιν βιαζομένων, καὶ τὰ σώματα ῥώμην
ἔχη πρὸς τὸ τὰς κνήσεις ἀναφέρειν καὶ τὰς ὠδύνας, ὡς
25 ἐπ' οὐδὲν ἄλλο γαμουμένων ἢ τὸ τῆς τεκνώσεως ἔργον,
τῶν δὲ Ῥωμαίων δωδεκαετῆς καὶ νεωτέρας ἐκδιδόντων·
οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ ἦθος καθαρὸν
καὶ ἄδικτον ἐπὶ τῷ γαμοῦντι γίνεσθαι. Δῆλον οὖν, ὅτι
το μὲν φυσικώτερον πρὸς τέκνωσιν, τὸ δὲ ἠθικώτερον
30 πρὸς συμβίωσιν. Ἄλλὰ μὴν ἐπιστάσιαις τε παίδων καὶ
ἐνναγελασμοῖς καὶ παιδαγωγίαις καὶ κοινωνίαις περὶ τε
δειπνα καὶ γυμνάσια καὶ παιδείας αὐτῶν ἐμμελείαις καὶ

διακοσμήσεσιν οὐδὲν τι τοῦ προστυχόντος νομοθέτου
βελτίονα τὸν Νομᾶν ὁ Λυκούργος ἀποδείκνυσιν, ἐπὶ ταῖς
τῶν πατέρων ποιησάμενον ἐπιθυμίαις ἢ χρείαις τὰς τῶν
νέων ἀγωγὰς, εἴτε τις ἐργάτην γῆς βούλοιο ποιεῖν τὸν
οἶνον εἴτε ναυπηγὸν ἢ χαλκῆα διδάσκειν ἢ αὐλητὴν, ὥσπερ
οὐ πρὸς ἐν τέλος ὀφείλοντας ἐξ ἀρχῆς ἀγεσθαι καὶ συνε-
πιστρέφεσθαι τοῖς ἡθεσιν, ἀλλ' οἶον εἰς ναῦν ἐπιβάτας
ἕτερον ἐξ ἑτέρας ἤκοντα χρείας καὶ προαιρέσεως ἐν τοῖς
κινδύνοις μόνον φόβῳ τοῦ ἰδίου συνίστασθαι πρὸς τὸ
κοινόν, ἄλλως δὲ τὸ καθ' αὐτὸν σκοπεῖν ἕκαστον. Καὶ 10
τοῖς μὲν πολλοῖς οὐκ ἄξιον ἐγκαλεῖν νομοθέταις ἐλλεί-
πουσιν ἢ δι' ἀγνοίαν ἢ δι' ἀσθένειαν· ἀνδρὶ δὲ σοφῷ
βασιλείαν παραλαβόντι δήμου νεωστὶ συνισταμένου καὶ
πρὸς μηδὲν ἀντιτείνοντος περὶ τί πρῶτον ἦν σπουδάσαι
προσηκόν ἢ παίδων ἐκτροφὴν καὶ νέων ἀσκησιν, ὅπως 15
μὴ διάφοροι μηδὲ ταραχώδεις γένοιεν τοῖς ἡθεσιν, ἀλλ'
εἰς ἐν τι κοινὸν ἀρετῆς ἴχνος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πλαττό-
μενοι καὶ τυπούμενοι συμβάλνοιν ἀλλήλοις; ὃ δὴ πρὸς
τε τὰ ἄλλα καὶ σατηρίαν νόμων ὠφέλησε τὸν Λυκούρ-
γον. Μικρὸς γὰρ ἦν ὁ τῶν ὄρκων φόβος, εἰ μὴ διὰ τῆς 20
παιδείας καὶ τῆς ἀγωγῆς οἶον ἀνέδευσε τοῖς ἡθεσι τῶν
παίδων τοὺς νόμους καὶ συνφκείωσε τῇ τροφῇ τὸν ζῆλον
τῆς πολιτείας, ὥστε πεντακοσίων ἐτῶν πλείω χρόνον τὰ
κυριώτατα καὶ μέγιστα διαμεῖναι τῆς νομοθεσίας, ὥσπερ
βαφῆς ἀκράτου καὶ ἰσχυρῶς καθαψαμένης. Νομᾶ δὲ ὅπερ 25
ἦν τέλος τῆς πολιτείας, ἐν εἰρήνῃ καὶ φιλίᾳ τὴν Ῥώμην
ὑπάρχειν, εὐθύς συνεξέλιπε· καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν
ἐκείνου τὸν ἀμφίδυρον οἶκον, ὃν κεκλεισμένον αὐτὸς
συνεῖχεν, ὥσπερ ὄντως ἐν αὐτῷ τιθασέων καθειργμέ-
νον τὸν πόλεμον, ἐξ ἀμφοτέρων ἀναπετάσαντες αἵματος 30
καὶ νεκρῶν τὴν Ἰταλίαν ἐνέπλησαν· καὶ οὐδὲ ὀλίγον
χρόνον ἢ καλλίστη καὶ δικαιοτάτη κατάστασις ἔμεινεν,

ἵπποι θ' ἡμίονοί τε, καὶ ὧ̄ μόνα ταῦτα πάρεστι,
 γαστροί τε καὶ πλευρῆ καὶ ποσὶν ἄβρᾶ παθεῖν,
 παιδός τ' ἠδὲ γυναικός, ἐπὴν καὶ ταῦθ' ἀφίκηται,
 ἦβη, σὺν δ' ὧ̄ρη γίνεται ἄρμωδία.

5 Ἄλλ' ἐτέρωθι λέγει·

Χρήματα δ' ἰμείρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι
 οὐκ ἐθέλω· πάντως ὕστερον ἦλθε δίκη.

Κωλύει δὲ οὐδὲν τὸν ἀγαθὸν καὶ πολιτικὸν ἄνδρα μήτε
 τῶν περιττῶν τὴν κτῆσιν ἐν σπουδῇ τίθεσθαι μήτε τῆς
 10 χρείας τῶν ἀναγκαίων καὶ ἱκανῶν καταφρονεῖν. Ἐν δὲ
 τοῖς τότε χρόνοις, καθ' Ἡσίοδον, ἔργον οὐδὲν ἦν
 ὄνειδος, οὐδὲ τέχνη διαφορὰν ἔφερεν, ἐμπορία δὲ καὶ
 δόξαν εἶχεν οἰκειομένη τὰ βαρβαρικά καὶ προξενούσα φι-
 λίας βασιλέων καὶ πραγμάτων ἐμπείρους ποιοῦσα πολ-
 15 λῶν. Ἐνιοὶ δὲ καὶ πόλεων οἰκίσται γεγόνασι μεγάλων,
 ὡς καὶ Μασσαλίας Πρωτίς ὑπὸ Κελτῶν τῶν περὶ τὸν
 Ῥοδανὸν ἀραπηθεῖς. Καὶ Θαλῆν δὲ φασὶν ἐμπορία χρῆ-
 σασθαι καὶ Ἴπποκράτην τὸν μαθηματικὸν, καὶ Πλάτωνι
 τῆς ἀποδημίας ἐφόδιον ἐλαίου τινὸς ἐν Αἰγύπτῳ διά-
 20 θεσιν γενέσθαι.

III. Τὸ δ' οὖν εὐδάπανον τῷ Σόλωνι καὶ ὑγρὸν πρὸς
 τὴν δίαιταν καὶ τὸ φορτικώτερον ἢ φιλοσοφώτερον ἐν
 τοῖς ποιήμασι διαλέγεσθαι περὶ τῶν ἡδονῶν, τὸν ἐμπο-
 ρικὸν οἶονται βίον προστετριφθαι· πολλοὺς γὰρ ἔχοντα
 25 κινδύνους καὶ μεγάλους ἀνταπαιτεῖν πάλιν εὐπαθείας
 τινὰς καὶ ἀπολαύσεις. Ὅτι δ' αὐτὸν ἐν τῇ τῶν πενήτων
 μερίδι μᾶλλον ἢ τῇ τῶν πλουσίων ἔταττε, δῆλόν ἐστιν ἐκ
 τούτων·

Πολλοὶ γὰρ πλουτεῦσι κακοὶ, ἀγαθοὶ δὲ πένονται·
 30 ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα
 τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον· ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον αἰεὶ,
 χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει.

τῇ δὲ ποιήσει κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς οὐδὲν ἄξιον σπουδῆς,
 ἀλλὰ παλίων ἔοικε προσχρησασθαι καὶ παράγων ἑαυτὸν
 ἐν τῷ σχολάζειν· ὕστερον δὲ καὶ γνώμας ἐνέτεινε φιλο-
 σόφους καὶ τῶν πολιτικῶν πολλὰ συγκατέπλεκε τοῖς
 ποιήμασιν, οὐχ ἱστορίας ἕνεκεν καὶ μνήμης, ἀλλ' ἀπο-
 5 λογισμούς τε τῶν πεπραγμένων ἔχοντα καὶ προτροπὰς
 μαχοῦ καὶ νουθεσίας καὶ ἐπιπλήξεις πρὸς τοὺς Ἀθη-
 ναίους. Ἐνιοὶ δὲ φασὶν, ὅτι καὶ τοὺς νόμους ἐπεχείρησεν
 κτείννας εἰς ἔπος ἐξενεγκεῖν, καὶ διαμνημονεύουσι τὴν
 ἀρχὴν οὕτως ἔχουσαν·

10

Πρῶτα μὲν εὐχόμεσθα Διὶ Κρονίδῃ βασιλῆϊ
 θεσμοῖς τοῖσδε τύχην ἀγαθὴν καὶ κῦδος ὀπάσσαι.
 Φιλοσοφίας δὲ τοῦ ἡθικοῦ μάλιστα τὸ πολιτικόν, ὥσπερ
 οἱ πλεῖστοι τῶν σοφῶν, ἠγάπησεν. Ἐν δὲ τοῖς φυσικοῖς
 ἀπλοῦς ἐστὶ λίαν καὶ ἀρχαῖος, ὡς δῆλον ἐκ τούτων·

15

Ἐκ νεφέλης πέλεται χιόνος μένος ἠδὲ χαλάξης·
 βροντῆ δ' ἐκ λαμπρᾶς γίνεται ἀστεροπῆς.
 ἐξ ἀνέμων δὲ θάλασσα ταράσσεται· ἦν δὲ τις ἀρετὴν
 μὴ κινῆ πάντων ἐστὶ δικαιοσύνη.

Καὶ ὅλως ἔοικεν ἡ Θάλασσα μόνου σοφία τότε περαιτέρω
 20 τῆς χρείας ἐξικέσθαι τῇ θεωρίᾳ· τοῖς δὲ ἄλλοις ἀπὸ τῆς
 πολιτικῆς ἀρετῆς τοῦνομα τῆς σοφίας ὑπῆρξε.

IV. Γενέσθαι δὲ μετ' ἀλλήλων ἐν τε Δελφοῖς ὁμοῦ
 λέγονται καὶ πάλιν ἐν Κορίνθῳ, Περιάνδρου σύλλογόν
 τινα κοινὸν αὐτῶν καὶ συμπόσιον κατασκευάσαντος.
 25 Ἐτι δὲ μᾶλλον εἰς ἀξίωμα καὶ δόξαν αὐτοὺς κατέστησεν
 ἡ τοῦ τρίποδος περίοδος καὶ διὰ πάντων ἀνακύκλισις
 καὶ ἀνθύπειξις μετ' εὐμενείας φιλοτίμου γενομένη. Κῶων
 γὰρ, ὡς φασὶ, καταρόντων σαγήνην, καὶ ξένων ἐκ Μιλή-
 του πριαμένων τὸν βόλον οὕτω φανερόν ὄντα, χρυσοῦς
 30 Ἐφάνη τρίπους ἐλκόμενος, ὃν λέγουσιν Ἑλένην πλέου-
 σαν ἐκ Τροίας αὐτόθι καθεῖναι χρησμοῦ τινος ἀναμνη-

σθεῖσαν παλαιού. Γενομένης δὲ τοῖς ξένοις πρώτον ἀντιλογίας πρὸς τοὺς ἁλιείας περὶ τοῦ τρίποδος, εἶτα τῶν πόλεων ἀναδεξαμένων τὴν διαφορὰν ἄχρι πολέμου προσελθοῦσαν, ἀνείλεν ἀμφοτέροις ἢ Πυθία τῷ σοφωτάτῳ τὸν τρίποδα ἀποδοῦναι. Καὶ πρώτον μὲν ἀπεστάλη πρὸς 5
Θαλῆν εἰς Μίλητον, ἐκουσίως τῶν Κρῶν ἐνὶ δωρουμένων ἐκείνῳ περὶ οὗ πρὸς ἅπαντας ὁμοῦ Μιλησίους ἐπολέμησαν. Θάλεω δὲ Βίαντα σοφώτερον ἀποφαίνοντος αὐτοῦ πρὸς ἐκείνον ἤκεν· ἀπ' ἐκείνου δ' αὖτις ἀπεστάλη πρὸς 10
ἄλλον ὡς σοφώτερον. Εἶτα περιῶν καὶ ἀναπεμπόμενος οὕτως ἐπὶ Θαλῆν τὸ δεύτερον ἀφίκετο, καὶ τέλος εἰς Θήβας ἐκ Μιλήτου κομισθεὶς τῷ Ἰσμηνίῳ Ἀπόλλωνι καθιερώθη. Θεόφραστος δὲ φησὶ, πρῶτον μὲν εἰς Πριήνην Βίαντι τὸν τρίποδα πεμφθῆναι, δεύτερον δ' εἰς Μίλητον 15
Θαλῆ Βιάντος ἀποπέμφαντος· οὕτω δὲ διὰ πάντων πάλιν εἰς Βίαντα περιελθεῖν, τέλος δὲ εἰς Δελφούς ἀποσταλῆναι. Ταῦτα μὲν οὖν ὑπὸ πλειόνων τεθρύληται, πλὴν ὅτι τὸ δῶρον ἀντὶ τοῦ τρίποδος οἱ μὲν φιάλην ὑπὸ Κροίσου πεμφθεῖσαν, οἱ δὲ ποτήριον Βαθυκλέους ἀπολιπόντος 20
εἶναι λέγουσιν.

V. Ἰδίᾳ δ' Ἀναχάρσεως τε πρὸς Σόλωνα καὶ πάλιν Θάλεω συνουσίαν τινὰ καὶ λόγους ἀναγράφουσι τοιούτους. Ἀναχάρσει μὲν εἰς Ἀθήνας φασὶν ἐπὶ τὴν Σόλωνος οἰκίαν ἐλθόντα κόπτειν καὶ λέγειν, ὡς ξένος ὢν ἀφίκεται 25
φιλίαν ποιησόμενος καὶ ξενίαν πρὸς αὐτόν. Ἀποκρινάμενον δὲ τοῦ Σόλωνος ὡς οἱκοὶ βέλτιόν ἐστι ποιείσθαι φιλίας „Οὐκοῦν“ φάναι τὸν Ἀναχάρσειν „αὐτὸς ὢν οἱκοὶ σὺ ποιῆσαι φιλίαν καὶ ξενίαν πρὸς ἡμᾶς.“ Οὕτω δὲ θαυμάσαντα τὴν ἀγγένοιαν τοῦ ἀνδρὸς τὸν Σόλωνα δέ- 30
ξασθαι φιλοφρόνως, καὶ χρόνον τινὰ κατασχέειν παρ' αὐτῷ, ἢ δὴ τὰ δημόσια πράττοντα καὶ συνταττόμενον τοὺς νόμους. Τὸν οὖν Ἀναχάρσειν πνυθόμενον καταγελαῖν τῆς

πραγματείας τοῦ Σόλωνος, οἰομένου γράμμασιν ἐφέξειν τὰς ἀδικίας καὶ πλεονεξίας τῶν πολιτῶν, ἃ μὴδὲν τῶν ἀραχνίων διαφέρειν, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνα τοὺς μὲν ἀσθενεῖς καὶ λεπτοὺς τῶν ἀλισκομένων καθέξειν, ὑπὸ δὲ τῶν δυνατῶν καὶ πλουσίων διαρραγήσεσθαι. Τὸν δὲ Σό- 5
λωνα πρὸς ταῦτά φασιν εἰπεῖν, ὅτι καὶ συνθήκας ἀνθρωποὶ φυλάττουσιν, ἃς οὐδετέρῳ λυσιτελές ἐστι παραβαίνειν τῶν θεμένων· καὶ τοὺς νόμους αὐτὸς οὕτως ἀρμόζεται τοῖς πολίταις, ὥστε πᾶσι τοῦ παρανομεῖν βέλτιον ἐπιδείξει τὸ δικαιοπραγεῖν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς 10
Ἀναχάρσις εἶκαζεν ἀπέβη μᾶλλον ἢ κατ' ἐλπίδα τοῦ Σόλωνος. Ἔφη δὲ κακεῖνο θαυμάζειν ὁ Ἀναχάρσις ἐκκλησία παραγενόμενος, ὅτι λέγουσι μὲν οἱ σοφοὶ παρ' Ἑλλησι, κρίνουσι δὲ οἱ ἄμαθεῖς.

VI. Πρὸς Θαλῆν δ' εἰς Μίλητον ἐλθόντα τὸν Σό- 15
λωνα θαυμάζειν, ὅτι γάμου καὶ παιδοποιίας τὸ παράπαν ἠμέληκε. Καὶ τὸν Θαλῆν τότε μὲν σιωπῆσαι, διαλιπόντα δ' ὀλίγας ἡμέρας ἄνδρα παρασκευάσαι ξένον ἀρτίως ἤκειν φάσκοντα δεκαταῖον ἐξ Ἀθηναίων. Πνυθόμενον δὲ τοῦ Σό- 20
λωνος, εἰ δὴ τι καινὸν ἐν ταῖς Ἀθήναις, δεδίδαγμένον ἃ χρὴ λέγειν τὸν ἄνθρωπον „οὐδὲν“ εἰπεῖν „ἕτερον, εἰ μὴ νῆ Δία νεανίσκου τινὸς ἦν ἐκφορὰ καὶ προὔπεμπεν ἢ πόλις. Ἦν γὰρ υἱὸς, ὡς ἔφασαν, ἀνδρὸς ἐνδόξου καὶ πρωτεύοντος ἀρετῆ τῶν πολιτῶν· οὐ παρῆν δέ, ἀλλ' ἀποδημεῖν ἔφασαν αὐτὸν ἤδη πολὺν χρόνον.“ „Ὡς 25
δυστυχήσῃς ἐκεῖνος“ φάναι τὸν Σόλωνα. „Τίνα δὲ ὠνόμαζον αὐτόν;“ „Ἦκουσα“ φάναι „τοῦνομα“ τὸν ἄνθρωπον „ἀλλ' οὐ μνημονεύω· πλὴν ὅτι πολὺς λόγος ἦν αὐτοῦ σοφίας καὶ δικαιοσύνης.“ Οὕτω δὲ καθ' ἑκάστην ἀπόκρισιν τῷ φόβῳ προσαγόμενον τὸν Σόλωνα καὶ τέλος 30
ἤδη συντεταραγμένον αὐτὸν ὑποβάλλειν τοῦνομα τῷ ξένῳ πνυθανόμενον, μὴ Σόλωνος ὁ τεθνηκὼς υἱὸς ὠνομά-

ξετο. Φήσαντος δὲ τοῦ ἀνθρώπου, τὸν μὲν ὀρμηθεῖν καί τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ ἄλλα ποιεῖν καὶ λέγειν, ἃ συμβαίνει τοῖς περιπαθοῦσι, τὸν δὲ Θεῶν ἐπιλαβόμενον αὐτοῦ καὶ γελάσαντα „ταῦτά τοι“ φάναι „ὦ Σόλων, ἐμὲ γάμου καὶ παιδοποιίας ἀφίστησιν, ἃ καὶ σὲ κατερείπει τὸν ἐρωμενέστατον. Ἀλλὰ θάρρει τῶν λόγων ἔνεκα τούτων· οὐ γὰρ εἰσὶν ἀληθεῖς.“ Ταῦτα μὲν οὖν Ἐρμιππος ἱστορεῖν φησὶ Πάταικον, ὃς ἔφασκε τὴν Αἰσώπου ψυχὴν ἔχειν.

- 10 VII. Ἄτοπος δὲ καὶ ἀγεννὴς ὁ τῷ φόβῳ τῆς ἀποβολῆς τὴν κτῆσιν ἄν χρηρῶν προέμενος· οὕτω γὰρ ἄν τις οὐ πλοῦτον, οὐ δόξαν, οὐ σοφίαν ἀγαπήσειε παραγενομένην δεδιώς στέρεσθαι. Καὶ γὰρ ἀρετὴν, ἣς κτῆμα μείζον οὐδὲν οὐδ' ἥδιον, ἐξισταμένην ὑπὸ νόσων καὶ φαρμάκων ὀρώμεν· αὐτῷ τε Θεῶν μὴ γήμαντι πλέον οὐδὲν εἰς ἀφοβίαν, εἰ μὴ καὶ φίλων κτῆσιν ἔφυγε καὶ οἰκείων καὶ πατρίδος. Ἀλλὰ καὶ παῖδα θετὸν ἔσχε ποιησάμενος αὐτὸς τὸν τῆς ἀδελφῆς, ὡς φασὶ, Κύβισθον. Ἐχούσης γὰρ 15 τῆς ψυχῆς ἀγαπητικὸν ἐν ἑαυτῇ καὶ πεφυκνίας, ὥσπερ αἰσθάνεσθαι καὶ διανοεῖσθαι καὶ μνημονεύειν, οὕτω καὶ φιλεῖν, ἐνδύεται τι τούτῳ καὶ προσφύεται τῶν ἐκτὸς οἷς οἰκείον οὐδὲν ἐστὶ, καὶ καθάπερ οἶκον ἢ χώραν γνησίων ἔρημον διαδόχων τὸ φιλόστοργον ἀλλότριον καὶ νόθοι παῖδες ἢ θεράποντες εἰσοικισάμενοι καὶ καταλαβόντες 25 ἅμα τῷ φιλεῖν τὸ φροντίζειν καὶ δεδιέναι περὶ αὐτῶν ἐνεποίησαν. Ὡστ' ἴδοις ἄν ἀνθρώπους στεροτέρῳ τῇ φύσει περὶ γάμου καὶ γενέσεως παιδῶν διαλεγόμενους, εἶτα τοὺς αὐτοὺς ἐπὶ παισὶν οἰκοτρίβων ἢ θρέμμασι παλ- 82 λακῶν νοσοῦσι καὶ θνήσκουσι παρατεινομένους πόθῳ καὶ φωνᾷ ἀγεννεῖς ἀφιέντας. Ἐνιοὶ δὲ καὶ κυνῶν θανάτῳ καὶ ἵππων αἰσχροῦ καὶ ἀβιώτως ὑπὸ λύπης διετέθησαν. Ἀλλ' ἕτεροὶ γε παῖδας ἀγαθοὺς ἀποβαλόντες

αὐδὲν ἔπαθον δεινὸν οὐδ' ἐποίησαν αἰσχρὸν, ἀλλὰ καὶ ἠρώμενοι τῷ λοιπῷ βίῳ κατὰ λόγον διετέλεσαν. Ἀσθένεια γὰρ, οὐκ εὐνοία, λύπας ἀπεράντους ἐπάγεται καὶ φόβους ἀνθρώποις ἀνασκήτοις ὑπὸ λόγου πρὸς τύχην, οἷς οὐδ' ἀπόλαυσις ἐγγίνεται τοῦ ποθομένου παρόντος, 5 τοῦ μέλλοντος ὠδύνας αἰεὶ καὶ τρόμους καὶ ἀγῶνας, εἰ στερήσονται, παρέχοντος αὐτοῖς. Δεῖ δὲ μήτε πενίαν πρὸς χρημάτων πεπαῦσθαι στερῆσιν μήτε ἀφιλίαν πρὸς φίλων ἀποβολὴν μήτ' ἀπαιδίαν πρὸς τέκνων θάνατον, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ πρὸς πάντα. Καὶ ταῦτα μὲν, ὡς ἐν τῷ 10 παρόντι, πλείονα τῶν ἱκανῶν.

VIII. Ἐπεὶ δὲ μακρὸν τινα καὶ δυσχερῆ πόλεμον οἱ ἐν ἄστει περὶ τῆς Σαλαμινίων νήσου Μεγαρεῦσι πολεμοῦντες ἐξέκαμον, καὶ νόμον ἔθεντο μήτε γράψαι τινα μήτ' εἰπεῖν αὐτοῖς, ὡς χρηρῶν τὴν πόλιν ἀντιποιεῖσθαι τῆς 15 Σαλαμῖνος ἢ θανάτῳ ζημιοῦσθαι, βαρέως φέρων τὴν ἀδοξίαν ὁ Σόλων καὶ τῶν νέων ὄρων πολλοὺς δεομένους ἀρχῆς ἐπὶ τὸν πόλεμον, αὐτοὺς δὲ μὴ θαρροῦντας ἄρξασθαι διὰ τὸν νόμον, ἐσκήψατο μὲν ἐκστασιν τῶν λογισμῶν, καὶ λόγος εἰς τὴν πόλιν ἐκ τῆς οἰκίας διεδόθη 20 παρακινητικῶς ἔχειν αὐτόν, ἐλεγεία δὲ κρύφα συνθεῖς καὶ μελετήσας, ὥστε λέγειν ἀπὸ στόματος, ἐξεπήδησεν εἰς τὴν ἀγορὰν ἄφνω πιλίδιον περιθήμενος. Ὀχλου δὲ πολλοῦ συνδραμόντος ἀναβὰς ἐπὶ τὸν τοῦ κήρυκος λίθον ἐν ᾧδῃ διεξῆλθε τὴν ἐλεγείαν, ἣς ἐστὶν ἀρχὴ 25

Αὐτὸς κῆρυξ ἦλθον ἀφ' ἡμερτῆς Σαλαμῖνος,
κόσμου ἐπέων ᾧδῆν ἀντ' ἀγορῆς θέμενος.

Τοῦτο τὸ ποίημα Σαλαμῖς ἐπιγέγραπται καὶ στίχων ἑκατόν ἐστι, χαριέντως πάνυ πεποιημένον. Τότε δὲ ἀσθέντος αὐτοῦ καὶ τῶν φίλων τοῦ Σόλωνος ἀρξαμένων 30 ἔπαινεῖν, μάλιστα δὲ τοῦ Πεισιστράτου τοῖς πολίταις ἐγκεινομένου καὶ παρορμῶντος πεισθῆναι τῷ λέγοντι,

λύσαντες τὸν νόμον αὐθις ἤπτοντο τοῦ πολέμου προστη-
 σάμενοι τὸν Σόλωνα. Τὰ μὲν οὖν δημῶδη τῶν λεγομε-
 νων τοιαῦτ' ἐστίν, ὅτι πλεύσας ἐπὶ Κωλιάδα μετὰ τοῦ
 Πεισιστράτου καὶ καταλαβὼν αὐτόθι πάσας τὰς γυναῖκας
 5 τῆ Ἀθήνησι τὴν πάτριον θυσίαν ἐπιτελούσας, ἐπεμψεν
 ἄνδρα πιστὸν εἰς Σαλαμίνα προσποιούμενον αὐτόμολον
 εἶναι, κελεύοντα τοὺς Μεγαρεῖς, εἰ βούλονται τῶν Ἀθη-
 ναίων τὰς πρώτας λαβεῖν γυναῖκας, ἐπὶ Κωλιάδα μετ'
 αὐτοῦ πλεῖν τὴν ταχίστην. Ὡς δὲ πεισθέντες οἱ Μεγαρεῖς
 10 ἄνδρας ἐξέπεμψαν ἐν τῷ πλοίῳ καὶ κατείδεν ὁ Σόλων τὸ
 πλοῖον ἐλαυνόμενον ἀπὸ τῆς νήσου, τὰς μὲν γυναῖκας
 ἐκποδῶν ἀπελθεῖν ἐκέλευσε, τῶν δὲ νεωτέρων τοὺς
 μηδέπω γενειῶντας ἐνδύμασι καὶ μίτραις καὶ ὑποδήμασι
 τοῖς ἐκείνων σκευασαμένους καὶ λαβόντας ἐγχειρίδια
 15 κρυπτὰ παίζειν καὶ χορεύειν προσέταξε πρὸς τῆ θαλάσση,
 μέχρις ἂν ἀποβῶσιν οἱ πολέμιοι καὶ γένηται τὸ πλοῖον
 ὑποχείριον. Οὕτω δὲ τούτων πραττομένων ὑπαχθέντες
 οἱ Μεγαρεῖς τῆ ὄψει καὶ προσμύξαντες ἐγγὺς ἐξεπήδων
 ὡς ἐπὶ γυναῖκας, ἀμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους . . . . .,
 20 ὥστε μηδένα διαφυγεῖν, ἀλλὰ πάντας ἀπολέσθαι καὶ
 τὴν νῆσον ἐπιπλεύσαντας εὐθύς ἔχειν τοὺς Ἀθηναίους.

IX. Ἄλλοι δὲ φασιν οὐ τοῦτον τὸν τρόπον γενέσθαι
 τὴν κατάληψιν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν αὐτῷ τὸν ἐν Δελφοῖς
 θεὸν χρῆσαι

25 Ἀρχηγούς χώρας θυσίαις ἤρωας ἐνοίκους
 Ἴλασο, τοὺς κόλποις Ἀσωπιάς ἀμφικαλύπτει,
 οἱ φθίμενοι δέρονται ἐς ἠέλιον δύνοντα.

83

τὸν δὲ Σόλωνα διαπλεύσαντα νυκτὸς εἰς τὴν νῆσον ἐν-
 τεμεῖν σφάγια Περιφήμῳ καὶ Κυρχεῖ τοῖς ἤρωσιν. Ἐἶτα
 30 παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἐθελοντὰς λαβεῖν πεντακοσίους,
 δόγματος γενομένου τούτους, ἂν κατασχῶσι τὴν νῆσον,
 κυρίου εἶναι τοῦ πολιτεύματος. Ἀναχθέντα δὲ συχναῖς

ἀλιάσιν ἅμα τριακοντόρον συμπαραπλεύσεως ὑφορμί-
 σασθαι τῆ Σαλαμίνοι κατὰ χηλὴν τινα πρὸς τὴν Εὐβοίαν
 ἀποβλέπουσαν. Πυθόμενους δὲ τοὺς ἐν Σαλαμίνοι Με-
 γαρεῖς ἐκ τινος φήμης οὐδὲν βέβαιον, αὐτοὺς μὲν εἰς τὰ
 ὄπλα θορυβουμένους βαδίζειν, ναῦν δ' ἀποστεῖλαι κατα-
 5 σκεψομένην τῶν πολεμίων· ἧς ἐγγὺς ἐλθούσης κρατῆσαι
 τὸν Σόλωνα καὶ καθεῖρξαι τοὺς Μεγαρεῖς. Ἐμβιβάσαι
 δὲ τῶν Ἀθηναίων τοὺς κρατίστους κελεύσαντα πλεῖν ἐπὶ
 τὴν πόλιν ὡς ἂν ἐνδέχεται μάλιστα κρύπτοντας ἑαυτούς·
 ἅμα δὲ τοὺς ἄλλους Ἀθηναίους ἀναλαβόντα περὶ συμφέ-
 10 ρεσθαι τοῖς Μεγαρεῦσι· καὶ τῆς μάχης ἐτι συνεστῶσης
 φθάσαι τοὺς ἀπὸ τῆς νεῶς καταλαβόντας τὴν πόλιν.
 Ἔοικε δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ καὶ τὰ δρώμενα μαρτυρεῖν.
 Ναὺς γάρ τις Ἀττικὴ προσέπλει σιωπῇ τὸ πρῶτον, εἶτα
 κραυγῇ καὶ ἀλαλαγμῷ προσφερομένων εἰς ἀνὴρ ἔνοπλος
 15 ἐξαλλόμενος μετὰ βοῆς ἔθει πρὸς ἄκρον τὸ Σκιράδιον
 . . . . . ἐκ γῆς προσφερομένοις. Πλησίον δὲ τοῦ Ἐννα-
 λίου τὸ ἱερόν ἐστιν ἰδρυσάμενον Σόλωνος. Ἐνίκησε γὰρ
 τοὺς Μεγαρέας, καὶ ὅσοι μὴ διεφθάρησαν ἐν τῇ μάχῃ,
 πάντας ὑποσπόνδους ἀφῆκεν.

20

X. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν Μεγαρέων ἐπιμενόντων πολλὰ
 κακὰ καὶ δρώντες ἐν τῷ πολέμῳ καὶ πάσχοντες ἐποιή-
 σαντο Λακεδαιμονίους διαλλακτὰς καὶ δικαστὰς. Οἱ μὲν
 οὖν πολλοὶ τῷ Σόλῳ συναγωνίσασθαι λέγουσι τὴν
 Ὀμήρου δόξαν· ἐμβαλόντα γὰρ αὐτὸν ἔπος εἰς νεῶν
 25 κατάλογον ἐπὶ τῆς δίκης ἀναγνῶναι·

Ἄλας δ' ἐκ Σαλαμίνοσ ἀγεν δυοκαίδεκα νῆας,

στήσε δ' ἄγων ἴν' Ἀθηναίων ἴσταντο φάλαγγες.

Αὐτοὶ δ' Ἀθηναῖοι ταῦτα μὲν οἰοῦνται φλυαρίαν εἶναι,
 τὸν δὲ Σόλωνα φασιν ἀποδείξει τοῖς δικασταῖς, ὅτι Φι-
 30 λαῖος καὶ Εὐρυσάκης, Αἴαντος υἱοί, Ἀθήνησι πολιτείας
 μεταλαβόντες παρέδωκαν τὴν νῆσον αὐτοῖς καὶ κατόκη-

11 *

σαν ὁ μὲν ἐν Βραυρωῶνι τῆς Ἀττικῆς, ὁ δὲ ἐν Μελίτῃ· καὶ δῆμον ἐπώνυμον Φιλαίου τῶν Φιλαιδῶν ἔχουσι, ὅθεν ἦν Πεισίστρατος. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἐξελέγξει τοὺς Μεγαρέας βουλόμενον ἰσχυρίσασθαι περὶ τῶν νεκρῶν, ὡς οὐχ ὄν τρόπον ἐκεῖνοι θάπτουσι κεκηθευμένων, ἀλλ' ὄν αὐτοί. Θάπτουσι δὲ Μεγαρεῖς πρὸς ἕω τοὺς νεκροὺς στρέφοντες, Ἀθηναῖοι δὲ πρὸς ἐσπέραν. Ἡρέας δὲ ὁ Μεγαρεὺς ἐνιστάμενος λέγει καὶ Μεγαρεῖς πρὸς ἐσπέραν τετραμμένα τὰ σώματα τῶν νεκρῶν τιθέναι· καὶ μείζον 10 ἔτι τούτου, μίαν ἕκαστον Ἀθηναίων ἔχειν θήκην, Μεγαρέων δὲ καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρας ἐν μιᾷ κείσθαι. Τῷ μέντοι Σόλωνι καὶ Πυθικούς τινας βοηθῆσαι λέγουσι χρησμούς, ἐν οἷς ὁ θεὸς Ἰαουίαν τὴν Σαλαμίνα προσηγόρευσε. Ταύτην τὴν δίκην ἐδίκασαν Σπαρτιατῶν πέντε 15 ἄνδρες, Κριτολαΐδας, Ἀμομφάρετος, Ὑψηλίδας, Ἀναξίλας, Κλεομένης.

XI. Ἦδη μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τούτων ἐνδοξος ἦν ὁ Σόλων καὶ μέγας. Ἐθανμάσθη δὲ καὶ διεβοήθη μᾶλλον ἐν τοῖς Ἕλλησιν εἰπὼν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ τοῦ ἐν Δελφοῖς, ὡς 20 χορῆ βοηθεῖν καὶ μὴ περιορᾶν Κιρραίους ὑβρίζοντας εἰς τὸ μαντεῖον, ἀλλὰ προσαμύνειν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ Δελφοῖς. Πεισθέντες γὰρ ὑπ' ἐκείνου πρὸς τὸν πόλεμον ὤρμησαν οἱ Ἀμφικτύονες, ὡς ἄλλοι τε μαρτυροῦσι καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ τῶν Πυθιονικῶν ἀναγραφῇ Σόλωνι τὴν γνώ- 25 μην ἀνατιθεῖς. Οὐ μέντοι στρατηγὸς ἐπὶ τούτον ἀπε- 84 δείχθη τὸν πόλεμον, ὡς λέγειν φησὶν Ἐρμιππος Εὐάνθη τὸν Σάμιον· οὔτε γὰρ Αἰσχίνης ὁ ῥήτωρ τοῦτ' εἶρηκεν, ἐν τε τοῖς Δελφῶν ὑπομνήμασιν Ἀλκμαίων, οὐ Σόλων, Ἀθηναίων στρατηγὸς ἀναγέγραπται.

30 XII. Τὸ δὲ Κυλώνειον ἄγος ἤδη μὲν ἐκ πολλοῦ διατάραττε τὴν πόλιν, ἐξ οὗ τοὺς συνωμώτας τοῦ Κύλωνος ἰκετεύοντας τὴν θεὸν Μεγακλῆς ὁ ἄρχων ἐπὶ δίκην κατελ-

θεῖν ἐπεισεν· ἐξάφαντας δὲ τοῦ ἔδους κρόκην κλωστήν καὶ ταύτης ἐχομένους, ὡς ἐγένοντο περὶ τὰς σεμνὰς θεὰς καταβαίνοντες, αὐτομάτως τῆς κρόκης φαγείσης, ὤρμησε συλλαμβάνειν ὁ Μεγακλῆς καὶ οἱ συνάρχοντες, ὡς τῆς θεοῦ τὴν ἰκεσίαν ἀπολεγομένης· καὶ τοὺς μὲν ἕξω κατέ- 5 λευσαν, οἱ δὲ τοῖς βωμοῖς προσφυγόντες ἀπεσφάγησαν· μόνοι δ' ἀφείδησαν οἱ τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἰκετεύσαντες. Ἐκ τούτου δὲ κληθέντες ἐναγεῖς ἐμισοῦντο· καὶ τῶν Κυλωνείων οἱ περιγενομένοι πάλιν ἦσαν ἰσχυροὶ καὶ στασιάζοντες ἀεὶ διετέλουν πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ Μεγακλέους. 10 Ἐν δὲ τῷ τότε χρόνῳ τῆς στάσεως ἀκμὴν λαβούσης μάλιστα καὶ τοῦ δήμου διαστάντος, ἤδη δόξαν ἔχων ὁ Σόλων παρήλθεν εἰς μέσον ἅμα τοῖς ἀρίστοις τῶν Ἀθηναίων, καὶ δεόμενος καὶ διδάσκων ἐπεισε τοὺς ἐναγεῖς λεγομένους δίκην ὑποσχεῖν καὶ κριθῆναι τριακοσίων 15 ἀριστίνδην δικαζόντων. Μύρωνος δὲ τοῦ Φλυέως κατηγοροῦντος ἐάλωσαν οἱ ἄνδρες, καὶ μετέστησαν οἱ ζῶντες· τῶν δ' ἀποθανόντων τοὺς νεκροὺς ἀνορύξαντες ἐξέριψαν ὑπὲρ τοὺς ὄρους. Ταύταις δὲ ταῖς ταραχαῖς καὶ Μεγαρέων συνεπιθεμένων ἀπέβαλόν τε Νίσαιαν οἱ Ἀθη- 20 ναῖοι καὶ Σαλαμίνας ἐξέπεσον αὐτίς. Καὶ φόβοι τινὲς ἐκ δεισιδαιμονίας ἅμα καὶ φάσματα κατεῖχε τὴν πόλιν, οἷ τε μάντις ἄγη καὶ μiasμους θεομένων καθαρωῶν προφαίνεσθαι διὰ τῶν ἱερῶν ἠγόρευον. Οὕτω δὲ μετὰ- 25 πεμπτος αὐτοῖς ἦκεν ἐκ Κρήτης Ἐπιμενίδης ὁ Φαίστιος, 25 ὄν ἕβδομον ἐν τοῖς σοφοῖς καταριθμοῦσιν ἐνιοι τῶν οὐ προσιεμένων τὸν Περίανδρον. Ἐδόκει δὲ τις εἶναι θεοφιλῆς καὶ σοφὸς περὶ τὰ θεῖα τὴν ἐνθουσιαστικὴν καὶ τελεστικὴν σοφίαν, διὸ καὶ παῖδα νύμφης ὄνομα Βάλτης καὶ Κούρητα νέον αὐτὸν οἱ τότε ἄνθρωποι προσηγό- 30 ρεον. Ἐλθὼν δὲ καὶ τῷ Σόλωνι χρησάμενος φίλῳ πολλὰ προσυπειργάσατο καὶ προωδοποίησεν αὐτῷ τῆς νομοθε-

σίας. Καὶ γὰρ εὐσταλεῖς ἐποίησε τὰς ἱερουργίας καὶ περὶ
τὰ πένθη πραότερους, θυσίας τινὰς εὐθύς ἀναμύξας πρὸς
τὰ κήδη, καὶ τὸ σκληρὸν ἀφελῶν καὶ τὸ βαρβαρικόν, ᾧ
συνείχοντο πρότερον αἱ πλείστοι γυναῖκες. Τὸ δὲ μέ-
5 γιστον, ἰλασμοὺς τισι καὶ καθαρμοῖς καὶ ἰδρῦσεσι κατορ-
γιάσας καὶ καθοσιώσας τὴν πόλιν ὑπήκοον τοῦ δικαίου
καὶ μᾶλλον εὐπειθῆ πρὸς ὁμόνοιαν κατέστησε. Λέγεται
δὲ τὴν Μουνυχίαν ἰδῶν καὶ καταμαθῶν πολὺν χρόνον
εἰπεῖν πρὸς τοὺς παρόντας, ὡς τυφλὸν ἐστὶ τοῦ μέλλον-
10 τος ἄνθρωπος· ἐκφαγεῖν γὰρ ἂν Ἀθηναίους τοῖς αὐτῶν
ὁδοῦσιν, εἰ προήδεσαν, ὅσα τὴν πόλιν ἀνιάσει τὸ χωρίον.
Ὁμοιον δέ τι καὶ Θαλῆν εἰκάσαι λέγουσι· κελεῦσαι γὰρ
αὐτὸν ἐν τινὶ τόπῳ τῆς Μιλησίας φαύλῳ καὶ παρορωμένῳ
τελευτήσαντα θεῖναι, προειπῶν ὡς ἀγορά ποτε τοῦτο
15 Μιλησίων ἐστὶ τὸ χωρίον. Ἐπιμενίδης μὲν οὖν μάλιστα
θανυμασθεῖς, καὶ χρήματα διδόντων πολλὰ καὶ τιμὰς με-
γάλας τῶν Ἀθηναίων, οὐδὲν ἢ θαλλὸν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς
ἐλαίας αἰτησάμενος καὶ λαβῶν ἀπήλθεν.

XIII. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι τῆς Κυλωνείου πεπανμένης
20 ταραχῆς καὶ μεθεστῶτων, ὥσπερ εἴρηται, τῶν ἐναγῶν
τὴν παλαιὰν αὐθις στάσιν ὑπὲρ τῆς πολιτείας ἐστασία-
ζον, ὅσας ἢ χώρα διαφορὰς εἶχεν, εἰς τὸσαῦτα μέρη τῆς
πόλεως διαστάσης. Ἦν γὰρ τὸ μὲν τῶν Διακρίων γένος 85
δημοκρατικώτατον, ὀλιγαρχικώτατον δὲ τὸ τῶν Πε-
25 διέων· τρίτοι δ' οἱ Πάραλοι μέσον τινὰ καὶ μεμιγμένον
αἰρούμενοι πολιτείας τρόπον ἐμποδῶν ἦσαν καὶ διεκώ-
λυον τοὺς ἑτέρους κρατῆσαι. Τότε δὲ τῆς τῶν πενήτων
πρὸς τοὺς πλουσίους ἀνωμαλίας ὥσπερ ἀκμὴν λαβούσης
παντάπασιν ἐπισφαλῶς ἢ πόλις διέκειτο καὶ μόνως ἂν
30 ἐδόκει καταστῆναι καὶ παύσασθαι ταραττομένη τυραν-
νίδος γενομένης. Ἄπας μὲν γὰρ ὁ δῆμος ἦν ὑπόχρεως
τῶν πλουσίων. Ἦ γὰρ ἐγεώργουν ἐκείνοις ἕκτα τῶν

γινομένων τελοῦντες, ἐκτημόριοι προσαγορευόμενοι καὶ
θῆτες, ἢ χρεᾶ λαμβάνοντες ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἀγώγιμοι
τοῖς δανείζουσιν ἦσαν, οἱ μὲν αὐτοῦ δουλεύοντες, οἱ δ'
ἐπὶ τὴν ξένην πιπρασκόμενοι. Πολλοὶ δὲ καὶ παῖδας
ἰδίους ἠναγκάζοντο πωλεῖν (οὐδεὶς γὰρ νόμος ἐκώλυε) 5
καὶ τὴν πόλιν φεύγειν διὰ τὴν χαλεπότητα τῶν δανει-
στῶν. Οἱ δὲ πλείστοι καὶ ῥωμαλεώτατοι συνίσταντο καὶ
παρεκάλουν ἀλλήλους μὴ περιορᾶν, ἀλλ' ἐλομένους ἕνα
προστάτην ἄνδρα πιστὸν ἀφελῆσθαι τοὺς ὑπερημέρους
καὶ τὴν γῆν ἀναδάσασθαι καὶ ὅλως μεταστῆσαι τὴν πο- 10
λιτείαν.

XIV. Ἐνταῦθα δὲ τῶν Ἀθηναίων οἱ φρονιμώτατοι
συνορῶντες τὸν Σόλωνα μόνον μάλιστα τῶν ἀμαρτημά-
των ἐκτὸς ὄντα καὶ μήτε τοῖς πλουσίοις κοινωνοῦντα τῆς
ἀδικίας μήτε ταῖς τῶν πενήτων ἀνάγκαις ἐνεχόμενον, 15
ἐδέοντο τοῖς κοινοῖς προσελθεῖν καὶ καταπαῦσαι τὰς δια-
φορὰς. Καίτοι Φανίας ὁ Λέσβιος αὐτὸν ἱστορεῖ τὸν Σό-
λωνα χρησάμενον ἀπάτη πρὸς ἀμφοτέρους ἐπὶ σωτηρίᾳ
τῆς πόλεως ὑποσχέσθαι κρύφα τοῖς μὲν ἀπόροις τὴν νέ-
μησιν, τοῖς δὲ χρηματικοῖς βεβαίωσιν τῶν συμβολαίων. 20
Ἄλλ' αὐτὸς ὁ Σόλων ὀκνῶν φησι τὸ πρῶτον ἄψασθαι
τῆς πολιτείας, καὶ δεδοικῶς τῶν μὲν τὴν φιλοχρηματίαν,
τῶν δὲ τὴν ὑπερηφανίαν. Ἡρέθη δὲ ἄρχων μετὰ Φι-
λόμβροτον ὁμοῦ καὶ διαλλακτῆς καὶ νομοθέτης, δεξαμέ-
νων προθύμως αὐτὸν ὡς μὲν εὐπορον τῶν πλουσίων, 25
ὡς δὲ χρηστὸν τῶν πενήτων. Λέγεται δὲ καὶ φωνή τις
αὐτοῦ περιφερομένη πρότερον εἰπόντος, ὡς τὸ ἴσον πό-
λεμον οὐ ποιεῖ, καὶ τοῖς κτηματικοῖς ἀρέσκειν καὶ τοῖς
ἀκτήμοσι, τῶν μὲν ἀξία καὶ ἀρετῆ, τῶν δὲ μέτρον καὶ
ἀριθμῶν τὸ ἴσον ἔξειν προσδοκῶντων· ὅθεν ἐπ' ἐλπίδος 30
μεγάλης ἑκατέρων γενομένων οἱ προϊστάμενοι προσέ-
κειντο τῷ Σόλωνι τυραννίδα προξενοῦντες καὶ ἀναπεί-

θοντες εὐτολμότερον ἄψασθαι τῆς πόλεως ἐγκρατῆ γε-
νόμενον. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν διὰ μέσου πολιτῶν τὴν ὑπο-
λόγου καὶ νόμου μεταβολὴν ὀρώντες ἐργώδη καὶ χαλεπὴν
οὔσαν, οὐκ ἔφενυγον ἕνα τὸν δικαιοτάτον καὶ φρονιμώτα-
στον ἐπιστῆσαι τοῖς πράγμασιν. Ἐνιοὶ δὲ φασὶ καὶ μαν-
τείαν γενέσθαι τῷ Σόλωνι Πυθοῦ τοιαύτην·

Ἦσο μέσῃν κατὰ νῆα κυβερνητήριον ἔργον
εὐθύμων· πολλοὶ τοὶ Ἀθηναίων ἐπίκουροι.

Μάλιστα δὲ οἱ συνήθεις ἐκάκιζον, εἰ διὰ τοῦνομα δυσω-
10 πείται τὴν μοναρχίαν, ὥσπερ οὐκ ἀρετῆ τοῦ λαβόντος
εὐθύς ἂν βασιλείαν γενομένην, καὶ γεγεννημένην πρό-
τερον μὲν Εὐβοεῦσι Τυννώνδαν, νῦν δὲ Μιτυληναίοις
Πιπτακὸν ἠρημένοις τύραννον. Τούτων οὐδὲν ἐξέκρουσε
τὸν Σόλωνα τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως, ἀλλὰ πρὸς μὲν τοὺς
15 φίλους εἶπεν, ὡς λέγεται, καλὸν μὲν εἶναι τὴν τυραννίδα
χωρίου, οὐκ ἔχειν δὲ ἀπόβασιν, πρὸς δὲ Φῶκον ἐν τοῖς
ποιήμασι γράφων

εἰ δὲ γῆς, φησὶν, ἐφεισάμην

86

πατρίδος, τυραννίδος δὲ καὶ βίης ἀμειλίχου
20 οὐ καθηψάμην μίανας καὶ καταισχύνας κλέος,
οὐδὲν αἰδεῦμαι· πλέον γὰρ ὧδε νικῆσειν δοκέω
πάντας ἀνθρώπους.

Ἔθεν εὐδὴλον, ὅτι καὶ πρὸ τῆς νομοθεσίας μεγάλην
δόξαν εἶχεν. Ἄ δὲ φησὶν αὐτοῦ τὴν τυραννίδα πολ-
25 λοι καταγελαῶντες ἔλεγον, γέγραπεν οὕτως·

Οὐκ ἔφην Σόλων βαθύφρων οὐδὲ βουλήεις ἀνήρ·
ἔσθλα γὰρ θεοῦ διδόντος αὐτὸς οὐκ ἐδέξατο.
περιβαλὼν δ' ἄγραν ἀγασθεὶς οὐκ ἐπέσπασεν μέγα
δίπτυον, θυμοῦ θ' ἀμαρτῆ καὶ φρενῶν ἀποσφαλῆς.
30 ἤθελεν γὰρ κεν κρατήσας, πλοῦτον ἀφθονον λαβὼν
καὶ τυραννεύσας Ἀθηναίων μῦνον ἡμέραν μίαν,
αὐτὸς ὕστερον δεδάσθαι κάπιτετριφθαι γένος.

XV. Ταῦτα τοὺς πολλοὺς καὶ φανίλους περὶ αὐτοῦ
πεποίηκε λέγοντας. Οὐ μὴν ἀπασάμενός γε τὴν τυραν-
νίδα τὸν πρῶτατον ἐχρήσατο τρόπον τοῖς πράγμασιν,
οὐδὲ μαλακῶς οὐδ' ὑπέκων τοῖς δυναμένοις οὐδὲ πρὸς
ἡδονὴν τῶν ἐλομένων ἔθετο τοὺς νόμους· ἀλλ' ἦ μὲν 5
ἄριστον ἦν, οὐκ ἐπήγαγεν ἰατρείαν οὐδὲ καινοτομίαν,
φοβηθεὶς, μὴ συγγέας παντᾶ πασι καὶ ταράξας τὴν
πόλιν ἀσθενέστερος γένηται τοῦ καταστῆσαι
πάλιν καὶ συναρμόσασθαι πρὸς τὸ ἄριστον· ἃ δὲ
καὶ λέγων ἤλπιζε πειθόμενοις καὶ προσάγων ἀνάγκην 10
ὑπομένουσι χρήσασθαι, ταῦτ' ἐπραττεν, ὡς φησὶν αὐτός,
ὁμοῦ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας.

Ἔθεν ὕστερον ἐρωτηθεὶς, εἰ τοὺς ἀρίστους Ἀθηναίους
νόμους ἔγραψεν, „ὦν ἂν“ ἔφη „προσεδέξαντο τοὺς ἀρί-
15 στούς.“ Ἄ δ' οὖν οἱ νεώτεροι τοὺς Ἀθηναίους λέγουσι 15
τὰς τῶν πραγμάτων δυσχερείας ὀνόμασι χρηστοῖς καὶ
φιλανθρωποῖς ἐπικαλύπτοντας ἀστείως ὑποκορίζεσθαι,
τὰς μὲν πόρους ἐταίρας, τοὺς δὲ φόρους συντάξεις, φυ-
λακὰς δὲ τὰς φρουρὰς τῶν πόλεων, οἴκημα δὲ τὸ δεσμο-
τήριον καλοῦντας, πρῶτον Σόλωνος ἦν, ὡς ἔοικε, 20
φίσιμα τὴν τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν σειςάχθειαν ὀνομάσαν-
τος. Τοῦτο γὰρ ἐποίησατο πρῶτον πολίτευμα, γράψας
τὰ μὲν ὑπάρχοντα τῶν χρεῶν ἀνεῖσθαι, πρὸς δὲ τὸ λοι-
πὸν ἐπὶ τοῖς σώμασι μηδένα δανείζειν. Καίτοι τινὲς
ἔγραψαν, ὦν ἐστὶν Ἀνδροτίων, οὐκ ἀποκοπῆ χρεῶν, 25
ἀλλὰ τόκων μετριότητι κουφισθέντας ἀγαπήσαι τοὺς
πένητας, καὶ σειςάχθειαν ὀνομάσαι τὸ φιλανθρώπευμα
τοῦτο καὶ τὴν ἅμα τούτῳ γενομένην τῶν τε μέτρων
ἐπαύξησιν καὶ τοῦ νομίσματος τιμῆν. Ἐκατὸν γὰρ
ἐποίησε δραχμῶν τὴν μνᾶν πρότερον ἑβδομήκοντα καὶ 30
τριῶν οὔσαν, ὥστ' ἀριθμῶ μὲν ἴσον, δυνάμει δ' ἔλατ-
τον ἀποδιδόντων, ὠφελείσθαι μὲν τοὺς ἐκτίνοντας με-

γάλα, μηδὲν δὲ βλάπτεσθαι τοὺς κοιμηομένους. Οἱ δὲ πλείστοι πάντων ὁμοῦ φασὶ τῶν συμβολαίων ἀναίρεσιν γενέσθαι τὴν σεισάχθειαν, καὶ τούτοις συναῖδει μᾶλλον τὰ ποιήματα. Σεμνύνεται γὰρ Σόλων ἐν τούτοις, ὅτι 5 τῆς τε προὔποκειμένης γῆς

Ὅρους ἀνεῖλε πολλαχῆ πεπηγότας·

πρόσθεν δὲ δουλεύουσα, νῦν ἐλευθέρα·

καὶ τῶν ἀρωγίμων πρὸς ἀργύριον γεγονότων πολιτῶν τοὺς μὲν ἀνήγαγεν ἀπὸ ξένης,

10 γλῶσσαν οὐκέτ' Ἀττικὴν

λέντας ὡς ἂν πολλαχῆ πλανωμένους·

τοὺς δ' ἐνθάδ' αὐτοῦ δουλίην ἀεικέα

ἔχοντας

ἐλευθέρους φησὶ ποιῆσαι. Πρᾶγμα δ' αὐτῷ συμπεσεῖν 15 λέγεται πάντων ἀνιαρότατον ἀπὸ τῆς πράξεως ἐκείνης. Ὡς γὰρ ὤρμησεν ἀνιέναι τὰ χρέα καὶ λόγους ἀριόττωντας ἐξήτει καὶ πρόευσαν ἀρχῆν, ἐκοινώσατο τῶν φίλων οἷς μάλιστα πιστεύων καὶ χρώμενος ἐτύγχανε, τοῖς περὶ Κόωνα καὶ Κλεισίαν καὶ Ἰππόδικον, ὅτι γῆν μὲν οὐ 20 μέλλει κινεῖν, χρεῶν δὲ ποιεῖν ἀποκοπὰς ἔγνωκεν. Οἱ δὲ 87 προλαβόντες εὐθύς καὶ φθάσαντες ἐδανείσαντο συχνὸν ἀργύριον παρὰ τῶν πλουσίων καὶ μεγάλας συνεωνήσαντο χώρας. Εἶτα τοῦ δόγματος ἐξενεχθέντος τὰ μὲν κτήματα καρπούμενοι, τὰ δὲ χρήματα τοῖς δανείσασιν 25 οὐκ ἀποδιδόντες εἰς αἰτίαν τὸν Σόλωνα μεγάλην καὶ διαβολὴν, ὥσπερ οὐ συναδικούμενον, ἀλλὰ συναδικοῦντα, κατέστησαν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εὐθύς ἐλύθη τὸ ἔγκλημα τοῖς πέντε ταλάντοις· τοσαῦτα γὰρ εὐρέθη δανείζων, καὶ ταῦτα πρῶτος ἀφῆκε κατὰ τὸν νόμον. Ἐνιοὶ 30 δὲ πεντεκαίδεκα λέγουσιν, ὧν καὶ Πολύζηλος ὁ Ῥοδιὸς ἐστὶ. Τοὺς μέντοι φίλους αὐτοῦ χρεωκοπίδας καλοῦντες διετέλεσαν.

XVI. Ἦρεσε δ' οὐδετέροις, ἀλλ' ἐλύπησε καὶ τοὺς πλουσίους ἀνελὼν τὰ συμβόλαια καὶ μᾶλλον ἔτι τοὺς πένητας, ὅτι γῆς ἀναδασμὸν οὐκ ἐποίησεν ἐλπίσασιν αὐτοῖς, οὐδὲ παντάπασι, ὥσπερ ὁ Λυκούργος, ὁμαλοῦς τοῖς βίοις καὶ ἴσους κατέστησεν. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐνδέ- 5 κατος ὦν ἀφ' Ἡρακλέους καὶ βεβασιλευκῶς ἔτη πολλὰ τῆς Λακεδαιμόνος ἀξίωμα μέγα καὶ φίλους καὶ δύναμιν οἷς ἔγνω καλῶς περὶ τῆς πολιτείας ὑπηρετοῦσαν εἶχε, καὶ βία μᾶλλον ἢ πειθοῖ χρησάμενος, ὥστε καὶ τὸν ὀφθαλμὸν ἐκκοπήναι, κατειργάσατο τὸ μέγιστον εἰς 10 σωτηρίαν πόλεως καὶ ὁμόνοιαν, μηδένα πένητα μηδὲ πλούσιον εἶναι τῶν πολιτῶν. Σόλων δὲ τούτου μὲν οὐκ ἐφίκετο τῇ πολιτείᾳ δημοτικὸς ὦν καὶ μέσος, ἐνδεέστερον δὲ τῆς ὑπαρχούσης δυνάμεως οὐδὲν ἔπραξεν, ὀρμώμενος ἐκ μόνου τοῦ βούλεσθαι καὶ πιστεύειν αὐτῷ τοὺς πο- 15 λίτας. Ὅτι δ' οὖν προσέκρουσε τοῖς πλείστοις ἕτερα προσδοκήσασιν, αὐτὸς εἶρηκε περὶ αὐτῶν, ὡς

Χαῦνα μὲν τότε ἐφράσαντο, νῦν δέ μοι χολούμενοι

λοξὸν ὀφθαλμοῖς ὄρωσι πάντες ὥστε δήλον.

Καίτοι φησὶν, ὡς, εἴ τις ἄλλος ἔσχε τὴν αὐτὴν δύναμιν, 20

οὐτ' ἂν κατέσχε δῆμον οὐτ' ἐπαύσατο,

πρὶν ἂν ταραξῆς πῖαρ ἐξέλη γάλα.

Ταχὺ μέντοι τοῦ συμφέροντος αἰσθόμενοι καὶ τὰς ἰδίας αὐτῶν μέμψεις ἀφέντες ἔθυσάν τε κοινῇ, σεισάχθειαν τὴν θυσίαν ὀνομάσαντες, καὶ τὸν Σόλωνα τῆς πολιτείας 25 διορθωτὴν καὶ νομοθέτην ἀπέδειξαν, οὐ τὰ μὲν, τὰ δ' οὐχί, πάντα δ' ὁμαλῶς ἐπιτρέψαντες, ἀρχὰς, ἐκκλησίας, δικαστήρια, βουλὰς, καὶ τίμημα τούτων ἐκάστου καὶ ἀριθμὸν καὶ καιρὸν ὀρίσαι λύοντα καὶ φυλάττοντα τῶν ὑπαρχόντων καὶ καθεστῶτων ὅ τι δοκοίη. 30

XVII. Πρῶτον μὲν οὖν τοὺς Δράκοντος νόμους ἀνεῖλε πλὴν τῶν φονικῶν ἅπαντας διὰ τὴν χαλεπότητα καὶ τὸ

μέγεθος τῶν ἐπιτιμιῶν. Μία γὰρ ὀλίγου δεῖν ἅπασιν ὄριστο τοῖς ἁμαρτάνουσι ζημία θάνατος, ὥστε καὶ τοὺς ἀργίας ἀλόντας ἀποθνήσκειν καὶ τοὺς λάχανα κλέψαντας ἢ ὀπίωραν ὁμοίως κολάζεσθαι τοῖς ἱεροσύλοις καὶ ἀνδροφύοις. Διὸ Δημάδης ὕστερον εὐδοκίμησεν εἰπὼν, ὅτι δι' αἵματος, οὐ διὰ μέλανος, τοὺς νόμους ὁ Δράκων ἔγραψεν. Αὐτὸς δ' ἐκεῖνος, ὡς φασιν, ἐρωτώμενος, διὰ τί τοῖς πλείστοις ἀδικήμασι ζημίαν ἔταξε θάνατον, ἀπεκρίνατο, τὰ μὲν μικρὰ ταύτης ἄξια νομίζειν, τοῖς δὲ με-
10 γάλοις οὐκ ἔχειν μείζονα.

XVIII. Δεύτερον δὲ Σόλων τὰς μὲν ἀρχὰς ἀπάσας, ὥσπερ ἦσαν, τοῖς εὐπόροις ἀπολιπεῖν βουλόμενος, τὴν δ' ἄλλην μίξαι πολιτείαν, ἧς ὁ δῆμος οὐ μετεῖχεν, ἔλαβε τὰ τιμήματα τῶν πολιτῶν, καὶ τοὺς μὲν ἐν ξηροῖς ὁμοῦ
15 καὶ ὑγροῖς μέτρα πεντακόσια ποιοῦντας πρώτους ἔταξε καὶ πεντακοσιομεδίμνους προσηγόρευσε· δευτέρους δὲ
20 τοὺς ἵππον τρέφειν δυναμένους ἢ μέτρα ποιεῖν τριακόσια· καὶ τούτους ἵππάδα τελοῦντας ἐκάλουν· ζευγῖται δ' οἱ τοῦ τρίτου τιμήματος ἠνομάσθησαν, οἷς μέτρον ἦν
25 συναμφοτέρων διακοσίων. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἐκαλοῦντο θῆτες, οἷς οὐδεμίαν ἀρχεῖν ἔδωκεν ἀρχὴν, ἀλλὰ τῷ συνεκκλησιάζειν καὶ δικάζειν μόνον μετεῖχον τῆς πολιτείας. Ὁ κατ' ἀρχὰς μὲν οὐδέν, ὕστερον δὲ παμμέγεθες ἐφάνη· τὰ γὰρ πλείστα τῶν διαφορῶν ἐνέπιπτεν
30 εἰς τοὺς δικαστάς. Καὶ γὰρ ὅσα ταῖς ἀρχαῖς ἔταξε κρίνειν, ὁμοίως καὶ περὶ ἐκείνων εἰς τὸ δικαστήριον ἐφέσεις ἔδωκε τοῖς βουλομένοις. Λέγεται δὲ καὶ τοὺς νόμους ἀσαφέστερον γράψας καὶ πολλὰς ἀντιλήψεις ἔχοντας ἀύξῃσαι τὴν τῶν δικαστηρίων ἰσχύϊν· μὴ δυναμένους γὰρ
35 ὑπὸ τῶν νόμων διαλυθῆναι περὶ ὧν διεφέροντο συνέβαινεν ἀεὶ δεῖσθαι δικαστῶν καὶ πᾶν ἄγειν ἀμφισβήτημα πρὸς ἐκείνους, τρόπον τινὰ τῶν νόμων κυρίου

ὄντας. Ἐπισημαίνεται δ' αὐτὸς αὐτῷ τὴν ἀξίωσιν οὕτως·

Δῆμῳ μὲν γὰρ ἔδωκα τόσον κράτος, ὅσῳ ἐπαρκεῖ, τιμῆς οὐτ' ἀφελῶν οὐτ' ἐπορεξάμενος· οἱ δ' εἶχον δύναμιν καὶ χρήμασιν ἦσαν ἀρητοὶ,
5 καὶ τοῖς ἐφρασάμην μηδὲν ἀεικὲς ἔχειν. ἔστην δ' ἀμφιβαλὼν κρατερόν σάκος ἀμφοτέροισι· νικᾶν δ' οὐκ εἶας οὐδετέρους ἀδίκως.

Ἔτι μέντοι καὶ μᾶλλον οἰόμενος δεῖν ἐπαρκεῖν τῇ τῶν πολλῶν ἀσθενείᾳ, παντὶ λαβεῖν δίκην ὑπὲρ τοῦ κακῶς πε-
10 πουθότος ἔδωκε. Καὶ γὰρ πληγέντος ἑτέρου καὶ βιασθέντος ἢ βλαβέντος ἐξῆν τῷ δυναμένῳ καὶ βουλομένῳ γράφεσθαι τὸν ἀδικοῦντα καὶ διώκειν, ὁρθῶς ἐθίζοντος τοῦ νομοθέτου τοὺς πολίτας ὥσπερ ἐνὸς μέρους συναισθάνεσθαι καὶ συναλγεῖν ἀλλήλοις. Τούτῳ δὲ τῷ νόμῳ
15 συμφωνοῦντα λόγον αὐτοῦ διαμνημονεύουσιν. Ἐρωτηθεὶς γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἦτις οἰκεῖται κάλλιστα τῶν πόλεων, „ἐκείνη“ εἶπεν „ἐν ἧ τῶν ἀδικουμένων οὐχ ἦττον οἱ μὴ ἀδικούμενοι προβάλλονται καὶ κολάζουσι τοὺς ἀδικοῦντας.“
20

XIX. Συστησάμενος δὲ τὴν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλήν ἐκ τῶν κατ' ἐνιαυτὸν ἀρχόντων, ἧς διὰ τὸ ἀρξαι καὶ αὐτὸς μετεῖχεν, ἔτι δ' ὄρων τὸν δῆμον οἰδοῦντα καὶ θρασυνόμενον τῇ τῶν χρεῶν ἀφέσει, δευτέραν προσκατένειμε βουλήν ἀπὸ φυλῆς ἐκάστης, τεττάρων οὐσῶν,
25 ἑκατὸν ἀνδρας ἐπιλεξάμενος, οὓς προβουλεύειν ἔταξε τοῦ δήμου καὶ μηδὲν εἶν ἀπροβούλευτον εἰς ἐκκλησίαν εἰσφέρεισθαι. Τὴν δ' ἄνω βουλήν ἐπίσκοπον πάντων καὶ φύλακα τῶν νόμων ἐκάθισεν, οἰόμενος ἐπὶ δυοῖ βουλαῖς ὥσπερ ἀγκύραις ὁμοῦσαν ἦττον ἐν σάλῳ τὴν πόλιν
30 ἔσεσθαι καὶ μᾶλλον ἀτρεμοῦντα τὸν δῆμον παρέξειν. Οἱ μὲν οὖν πλείστοι τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλήν ὥσπερ

εἴρηται, Σόλωνά συστήσασθαι φασί· καὶ μαρτυρεῖν αὐ-
 τοῖς δοκεῖ μάλιστα τὸ μηδαμοῦ τὸν Δράκοντα λέγειν μηδ'
 ὀνομάζειν Ἀρεοπαγίτας, ἀλλὰ τοῖς ἐφέταις ἀεὶ διαλέγε-
 σθαι περὶ τῶν φονικῶν. Ὁ δὲ τρισκαιδέκατος ἄξων τοῦ
 5 Σόλωνος τὸν ὄγδοον ἔχει τῶν νόμων οὕτως αὐτοῖς ὀνό-
 μασι γεγραμμένον· „Ἄτιμων ὅσοι ἄτιμοι ἦσαν, πρὶν ἢ
 Σόλωνά ἀρξῆαι, ἐπιτίμους εἶναι πλὴν ὅσοι ἐξ Ἀρείου πά-
 γου ἢ ὅσοι ἐκ τῶν ἐφετῶν ἢ ἐκ πρυτανείου καταδικα-
 σθέντες ὑπὸ τῶν βασιλέων ἐπὶ φόρῳ ἢ σφαγαῖσιν ἢ ἐπὶ
 10 τυραννίδι ἐφευγον ὅτε ὁ θεσμός ἐφάνη ὄδε.“ Ταῦτα δὴ
 πάλιν ὡς πρὸ τῆς Σόλωνος ἀρχῆς καὶ νομοθεσίας τὴν ἐξ
 Ἀρείου πάγου βουλὴν οὖσαν ἐνδείκνυται. Τίνες γὰρ
 ἦσαν οἱ πρὸ Σόλωνος ἐν Ἀρείῳ πάγῳ καταδικασθέντες,
 εἰ πρῶτος Σόλων ἔδωκε τῇ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῇ τὸ
 15 κρίνειν; εἰ μὴ νῆ Δία γέγονέ τις ἀσάφεια τοῦ γράμματος
 ἢ ἔκλειψις, ὥστε τοὺς ἠλωκότας ἐπ' αἰτίας, αἷς κρίνουσι
 νῦν οἱ Ἀρεοπαγῖται καὶ ἐφέται καὶ πρυτάνεις, ὅτε ὁ
 θεσμός ἐφάνη ὄδε, μένειν ἀτίμους τῶν ἄλλων ἐπιτίμων
 γενομένων. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ αὐτὸς ἐπισκόπει.
 20 **XX.** Τῶν δ' ἄλλων αὐτοῦ νόμων ἴδιος μὲν μάλιστα
 καὶ παράδοξος ὁ κελεύων ἄτιμον εἶναι τὸν ἐν στάσει
 μηδετέρας μερίδος γενόμενον. Βούλεται δ', ὡς εἰκε,
 μὴ ἀπαθῶς μηδ' ἀναισθητῶς ἔχειν πρὸς τὸ κοινόν, ἐν
 ἀσφαλεῖ θέμενον τὰ οἰκεία καὶ τῷ μὴ συναλγεῖν μηδὲ
 25 συννοσεῖν τῇ πατρίδι καλλωπιζόμενον, ἀλλ' αὐτόθεν
 τοῖς τὰ βελτίω καὶ δικαιοτέρα πράττουσι προσθέμενον
 συγκινδυνεύειν καὶ βοηθεῖν μᾶλλον ἢ περιμένειν ἀκιν-
 δύνως τὰ τῶν κρατούντων. Ἄτοπος δὲ δοκεῖ καὶ γελοῖος
 ὁ τῇ ἐπικλήρῳ διδούς, ἂν ὁ κρατῶν καὶ κύριος γεγονώς
 30 κατὰ τὸν νόμον αὐτὸς μὴ δυνατὸς ἢ πλησιάζειν, ὑπὸ τῶν
 ἔγγιστα τοῦ ἀνδρὸς ὄπυεσθαι. Καὶ τοῦτο δ' ὀρθῶς ἔχειν
 τινὲς φασὶ πρὸς τοὺς μὴ δυναμένους συνεῖναι, χρημάτων

δ' ἔνεκα λαμβάνοντας ἐπικλήρους καὶ τῷ νόμῳ κατα-
 βιαζομένους τὴν φύσιν. Ὄρθῳτες γὰρ ᾧ βούλεται τὴν
 ἐπικλήρον συνοῦσαν ἢ προήσονται τὸν γάμον ἢ μετ' αἰ-
 σχύνης καθέξουσι, φιλοπλουτίας καὶ ὕβρεως δίκην δι-
 δόντες. Εὐ δ' ἔχει καὶ τὸ μὴ πᾶσιν, ἀλλὰ τῶν συγγενῶν
 5 τοῦ ἀνδρὸς ᾧ βούλεται διαλέγεσθαι τὴν ἐπικλήρον,
 ὅπως οἰκείου ἢ καὶ μετέχον τοῦ γένους τὸ τικτόμενον.
 Εἰς τοῦτο δὲ συντελεῖ καὶ τὸ τὴν νύμφην τῷ νυμφίῳ
 συγκαθεῖργνυσθαι μήλου κυδωνίου κατατραγοῦσαν, καὶ
 τὸ τρις ἐκάστου μηνὸς ἐντυγγάνειν πάντως τῇ ἐπικλήρῳ
 10 τὸν λαβόντα. Καὶ γὰρ εἰ μὴ γένοιτο παῖδες, ἀλλὰ τιμῆ
 τις ἀνδρὸς αὕτη πρὸς σώφρονα γυναῖκα καὶ φιλοφροσύ-
 νη πολλὰ τῶν συλλεγομένων ἐκάστοτε δυσχερῶν ἀφαι-
 ροῦσα καὶ ταῖς διαφοραῖς οὐκ ἔῴσα παντάπασιν ἀπο-
 στραφῆναι. Τῶν δ' ἄλλων γάμων ἀφεῖλε τὰς φερνάς,
 15 ἱμάτια τρία καὶ σκεύη μικροῦ νομίσματος ἄξια κελεύσας,
 ἕτερον δὲ μηδὲν, ἐπιφέρεισθαι τὴν γαμουμένην. Οὐ γὰρ
 ἐβούλετο μισθοφόρον οὐδ' ὄνιον εἶναι τὸν γάμον, ἀλλ'
 ἐπὶ τεκνώσει καὶ χάριτι καὶ φιλότητι γίνεσθαι τὸν ἀν-
 δρὸς καὶ γυναικὸς συνοικισμόν. Ὁ μὲν γὰρ Διονύσιος
 20 ἀξιούσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ δοθῆναι τιμὴν τῶν πολιτῶν
 πρὸς γάμον ἔφη τοὺς μὲν τῆς πόλεως νόμους λελυκέναι
 τυραννῶν, τοὺς δὲ τῆς φύσεως οὐκ εἶναι δυνατὸς βιά-
 ζεσθαι, γάμους νυμφαγωγῶν παρ' ἡλικίαν· ἐν δὲ ταῖς
 πόλεσι τὴν ἀταξίαν ταύτην οὐ δοτέον, οὐδὲ περιοπτέον
 25 ἀώρους καὶ ἀχαρίτους ἐπιπλοκάς καὶ μηδὲν ἔργον γα-
 μήλιον ἐχούσας μηδὲ τέλος. Ἀλλὰ γέροντι νέαν ἀγομένῳ
 φαίη τις ἂν ἐμμελῆς ἄρχων ἢ νομοθέτης τὸ πρὸς τὸν Φι-
 λοκτήτην

εὐ γοῦν ὡς γαμεῖν ἔχεις τάλας, 30
 καὶ νέον ἐν δωματίῳ πλουσίας πρεσβύτιδος, ὥσπερ οἱ
 πέρδικες, ἀπὸ συνοῦσίας παχυνόμενον ἐξανευρῶν μετοι-

κίσει πρὸς παρθένον νύμφην ἀνδρὸς δεομένην. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων.

XXI. Ἐπαινῆται δὲ τοῦ Σόλωνος καὶ ὁ κωλύων νόμος τὸν τεθνηκότα κακῶς ἀγορεύειν. Καὶ γὰρ ὅσιον 5 τοὺς μεθεστῶτας ἱεροὺς νομίζειν καὶ δίκαιον ἀπέχεσθαι τῶν οὐχ ὑπαρχόντων καὶ πολιτικὸν ἀφαιρεῖν τῆς ἐχθρας τὸ ἀττίδιον. Ζῶντα δὲ κακῶς λέγειν ἐκώλυσε πρὸς ἱεροῖς καὶ δικαστηρίοις καὶ ἀρχείοις καὶ θεωρίας οὔσης ἀγῶνων· ἢ τρεῖς δραχμὰς τῷ ἰδιώτῃ, δύο δ' ἄλλας ἀποτίνειν 10 εἰς τὸ δημόσιον ἔταξε. Τὸ γὰρ μηδαμοῦ κρατεῖν ὄργης ἀπαίδευτον καὶ ἀκόλαστον· τὸ δὲ πανταχοῦ χαλεπὸν, ἐνίοις δὲ ἀδύνατον· δεῖ δὲ πρὸς τὸ δυνατόν γραφῆσθαι 90 τὸν νόμον, εἰ βούλεται χρησίμως ὀλίγους, ἀλλὰ μὴ πολλοὺς ἀχρηστῶς κολάζειν. Εὐδοκίμησε δὲ καὶ τῷ περὶ 15 διαθηκῶν νόμῳ· πρότερον γὰρ οὐκ ἐξῆν, ἀλλ' ἐν τῷ γένει τοῦ τεθνηκότος ἔδει τὰ χρήματα καὶ τὸν οἶκον καταμένειν, ὁ δ' ὧ βούλεται τις ἐπιτρέψας, εἰ μὴ παῖδες εἶεν αὐτῷ, δοῦναι τὰ αὐτοῦ, φιλίαν τε συγγενείας ἐτίμησε μᾶλλον καὶ χάριν ἀνάγκης, καὶ τὰ χρήματα κτήματα 20 τῶν ἐχόντων ἐποίησεν. Οὐ μὴν ἀνέδην γε πάλιν οὐδ' ἀπλῶς τὰς δόσεις ἐφῆκεν, ἀλλ' εἰ μὴ νόσων ἕνεκεν ἢ φαρμάκων ἢ δεσμῶν ἢ ἀνάγκη κατασχεθεῖς ἢ γυναικὶ πειθόμενος, εὖ πάνυ καὶ προσηκόντως τὸ πεισθῆναι παρὰ τὸ βέλτιστον οὐδὲν ἠγούμενος τοῦ βιασθῆναι δια- 25 φέρειν, ἀλλ' εἰς ταῦτό τὴν ἀπάτην τῇ ἀνάγκῃ καὶ τῷ πόνῳ τὴν ἡδονὴν θέμενος, ὡς οὐχ ἦττον ἐκστῆσαι λογισμὸν ἀνθρώπου δυναμένων. Ἐπέστησε δὲ καὶ ταῖς ἐξόδοις τῶν γυναικῶν καὶ τοῖς πένθεσι καὶ ταῖς ἐορταῖς νόμον ἀπείργοντα τὸ ἄτακτον καὶ ἀκόλαστον· ἐξιέναι 30 μὲν ἱματίων τριῶν μὴ πλέον ἔχουσαν κελεύσας, μηδὲ βρωτὸν ἢ ποτὸν πλείονος ἢ ὀβολοῦ φερομένην, μηδὲ κἀνήτα πηχυαίου μείζονα, μηδὲ νύκτωρ πορεύεσθαι

πλήν ἀμάξη κομιζομένην λύχνου προφαίνοντος. Ἄμυχας δὲ κοπτομένων καὶ τὸ θρηνεῖν πεποιημένα καὶ τὸ κακῶ- 5 εῖν ἄλλον ἐν ταφαῖς ἐτέρων ἀφείλεν. Ἐναγίζειν δὲ βουῦν οὐκ εἴασεν, οὐδὲ συντιθέναι πλέον ἱματίων τριῶν, οὐδ' ἐπ' ἀλλότρια μνήματα βαδίζειν χωρὶς ἐκκομιδῆς. Ὡν τὰ 5 πλείστα καὶ τοῖς ἡμετέροις νόμοις ἀπηγόρευται· πρόσκειται δὲ τοῖς ἡμετέροις ζημιουῦσθαι τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας ὑπὸ τῶν γυναικονόμων, ὡς ἀνάδροις καὶ γυναικῶδεσι τοῖς περὶ τὰ πένθη πάθεσι καὶ ἀμαρτήμασιν 10 ἐνεχομένους.

XXII. Ὀρῶν δὲ τὸ μὲν ἄστν πιμπλάμενον ἀνθρώπων 10 αἰετῶν πανταχόθεν ἐπ' ἀδείας εἰς τὴν Ἀττικὴν, τὰ δὲ πλείστα τῆς χώρας ἀγεννή καὶ φαῦλα, τοὺς δὲ χρωμένους τῇ θαλάττῃ μηδὲν εἰωθότας εἰσάγειν τοῖς μηδὲν ἔχουσιν ἀντιδοῦναι, πρὸς τὰς τέχνας ἔτρεψε τοὺς 15 πολίτας, καὶ νόμον ἔγραψεν, ὑπὸ τρέφειν τὸν πατέρα μὴ διδασκόμενον τέχνην ἐπάναγκες μὴ εἶναι. Τῷ μὲν γὰρ Ἀνκούργῳ καὶ πόλιν οἰκοῦντι καθαρὰν ὄχλου ξενικοῦ καὶ χώραν κεκτημένῳ πολλοῖς πολλὴν, δις τοσοῖσ- 20 δε πλείονα, κατ' Εὐριπίδην, καὶ τὸ μέγιστον, εἰλω- 20 τικοῦ πλήθους, ὃ βέλτιον ἦν μὴ σχολάζειν, ἀλλὰ τριβόμενον αἰεὶ καὶ πονοῦν ταπεινοῦσθαι, περικεχυμένου τῇ Ἀκαεδαίμονι, καλῶς εἶχεν ἀσχολιῶν ἐπιπόνων καὶ βα- ναύσων ἀπαλλάξαντα τοὺς πολίτας συνέχειν ἐν τοῖς 25 ὄπλοις, μίαν τέχνην ταύτην ἐκμανθάνοντας καὶ ἀσκοῦν- 25 τας· Σόλων δὲ τοῖς πράγμασι τοὺς νόμους μᾶλλον ἢ τὰ πράγματα τοῖς νόμοις προσαρμόζων, καὶ τῆς χώρας τὴν φύσιν ὁρῶν τοῖς γεωργοῦσι γλίσχρως διαρκοῦσαν, ἀρ- 30 γὸν δὲ καὶ σχολαστὴν ὄχλον οὐ δυναμένην τρέφειν, ταῖς τέχναις ἀξίωμα περιέδθηκε καὶ τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βου- 30 λὴν ἔταξεν ἐπισκοπεῖν, ὅθεν ἕκαστος ἔχει τὰ ἐπιτήδεια, καὶ τοὺς ἀργοὺς κολάζειν. Ἐκείνο δ' ἤδη σφοδρότερον,

τὸ μὴδὲ τοῖς ἐξ ἑταίρας γενομένοις ἐπάναγκες εἶναι τοὺς πατέρας τρέφειν, ὡς Ἡρακλείδης ἱστόρηκεν ὁ Ποντικός. Ὁ γὰρ ἐν γάμῳ παρορῶν τὸ καλὸν οὐ τέκνων ἕνεκα δη-
5 ἀπέχει καὶ παρορησίαν αὐτῷ πρὸς τοὺς γενομένους οὐκ ἀπολέλοιπεν, οἷς αὐτὸ τὸ γενέσθαι πεποίηκεν ὄνειδος.

XXIII. Ὅλως δὲ πλείστην ἔχειν ἀτοπίαν οἱ περὶ τῶν γυναικῶν νόμοι τῷ Σόλωνι δοκοῦσι. Μοιχὸν μὲν γὰρ ἀνελεῖν τῷ λαβόντι δέδωκεν· ἐὰν δ' ἀρπάσῃ τις ἔλευ-
10 θέραν γυναικᾶ καὶ βιάσῃται, ζημίαν ἑκατὸν δραχμᾶς ἔταξε· κἂν προαγαγέῃ, δραχμᾶς εἴκοσι, πλὴν ὅσαι 91 πεφασμένως πωλοῦνται, λέγων δὴ τὰς ἑταίρας. Αὗται γὰρ ἐμφανῶς φοιτῶσι πρὸς τοὺς δίδοντας. Ἐτι δ' οὔτε θυγατέρας πωλεῖν οὔτ' ἀδελφὰς δίδωσι, πλὴν ἂν μὴ
15 λάβῃ παρθένου ἀνδρὶ συγγεγεννημένην. Τὸ δ' αὐτὸ πρᾶγμα ποτὲ μὲν πικρῶς καὶ ἀπαραιτήτως κολάζειν, ποτὲ δ' εὐκόλως καὶ παίζοντα, πρόστιμον ζημίαν τὴν τυχοῦσαν ὀρίζοντα, ἄλογόν ἐστι· πλὴν εἰ μὴ σπανίζοντος τότε τοῦ νομίματος ἐν τῇ πόλει μεγάλας ἐποίει τὰς
20 ἀργυρικὰς ζημίας τὸ δυσπόριστον. Εἰς μὲν γε τὰ τιμήματα τῶν θυσιῶν λογίζεται πρόβατον καὶ δραχμὴν ἀντιμεδίμνου· τῷ δ' Ἴσθμια νικήσαντι δραχμᾶς ἔταξεν ἑκατὸν δίδοσθαι, τῷ δ' Ὀλύμπια πεντακοσίας· λύκον δὲ τῷ κομίσαντι πέντε δραχμᾶς ἔδωκε, λυκιδέα δὲ μίαν, ὧν
25 φησιν ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος τὸ μὲν βοῦς εἶναι, τὸ δὲ προβάτου τιμὴν. Ἄς γὰρ ἐν τῷ ἑκκαίδεκάτῳ τῶν ἀξόνων ὀρίζει τιμὰς τῶν ἐκκρίτων ἱερείων, εἰκὸς μὲν εἶναι πολλαπλασίας, ἄλλως δὲ κἀκεῖναι πρὸς τὰς νῦν εὐτελεῖς εἶσιν. Ἀρχαῖον δὲ τοῖς Ἀθηναίοις τὸ πολεμεῖν τοῖς λύκοις, βελ-
30 τίονα νέμειν ἢ γεωργεῖν χώραν ἔχουσι. Καὶ τὰς φυλάς εἶσιν οἱ λέγοντες οὐκ ἀπὸ τῶν Ἴωνος υἱῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν γενῶν, εἰς ἃ διηρέθησαν οἱ βίοι τὸ πρῶτον, ὀνομάσθαι,

τὸ μὲν μάχιμον Ὀπλίτας, τὸ δ' ἐργατικὸν Ἐργάδεις·
δυεῖν δὲ τῶν λοιπῶν Γελέοντας μὲν τοὺς γεωργούς, Αἰ-
γικορεῖς δὲ τοὺς ἐπὶ νομαῖς καὶ προβατείαις διατρέβον-
τας. Ἐπεὶ δὲ πρὸς ὕδωρ οὔτε ποταμοῖς ἐστὶν ἀενάοις
οὔτε λίμναις τισὶν οὔτ' ἀφθόνοις πηγαῖς ἢ χώρα διαρ-5
κῆς, ἀλλ' οἱ πλείστοι φρέασι ποιητοῖς ἐχρῶντο, νόμον
ἔγραψεν, ὅπου μὲν ἐστὶ δημόσιον φρέαρ ἐντὸς ἱππικοῦ,
χρησθῆναι τούτῳ· τὸ δ' ἱππικὸν διάστημα τεσσάρων ἦν
σταδίων· ὅπου δὲ πλεῖον ἀπέχει, ζητεῖν ὕδωρ ἰδίου· ἐὰν
δὲ ὀρύξαντες ὀργυριῶν δέκα βάθος παρ' ἑαυτοῖς μὴ εὐ- 10
ρωσι, τότε λαμβάνειν παρὰ τοῦ γείτονος ἐξάχουν ὕδριαν
δὺς ἐκάστης ἡμέρας πληροῦντας· ἀπορία γὰρ ᾤετο δεῖν
βοηθεῖν, οὐκ ἀργίαν ἐφοδιάζειν. Ὄρισε δὲ καὶ φυτειῶν
μέτρα μάλ' ἐμπείρως, τοὺς μὲν ἄλλο τι φυτεύοντας ἐν
ἀγρῷ πέντε πόδας ἀπέχειν τοῦ γείτονος κελεύσας, τοὺς 15
δὲ συκῆν ἢ ἐλαίαν ἐννέα. Πορρωτέρω γὰρ ἐξικνεῖται
ταῦτα ταῖς ὄριαις καὶ οὐ πᾶσι γειτνιά τοῖς φυτοῖς ἀσι-
νῶς, ἀλλὰ καὶ τροφήν παραιρεῖται καὶ βλάπτουσαν ἐνίοις
ἀπορροῇν ἀφήσιν. Βόθρους δὲ καὶ τάφρους τὸν βουλό-
μενον ἐκέλευσεν ὀρύσσειν, ὅσον ἐμβάλλει βάθος ἀφιστά- 20
μενον μῆκος τάλλοτριῶν· καὶ μελισσῶν σμήνη καθιστά-
μενον ἀπέχειν τῶν ὑφ' ἑτέρου πρότερον ἰδρυμένων πό-
δας τριακοσίου.

XXIV. Τῶν δὲ γινομένων διάθεσιν πρὸς ξένους
ἐλαίου μόνον ἔδωκεν, ἄλλα δ' ἐξάγειν ἐκώλυσε· καὶ 25
κατὰ τῶν ἐξαγόντων ἀρὰς τὸν ἄρχοντα ποιεῖσθαι προσ-
ἔταξεν ἢ ἐκτίνειν αὐτὸν ἑκατὸν δραχμᾶς εἰς τὸ δημόσιον.
Καὶ πρῶτος ἄξων ἐστὶν ὁ τοῦτον περιέχων τὸν νόμον.
Οὐκ ἂν οὖν τις ἠγγήσαιτο παντελῶς ἀπιθάνους τοὺς λέ-
γοντας, ὅτι καὶ σύκων ἐξαγωγή τὸ παλαιὸν ἀπειρήτο καὶ 30
τὸ φαίνειν ἐνδεικνύμενον τοὺς ἐξάγοντας κληθῆναι συ-
κοφαντεῖν. Ἐγραψε δὲ καὶ βλάβης τετραπόδων νόμον,

ἐν ᾧ καὶ κύναι δακόντα παραδοῦναι κελεύει κλοιῶ τρι-
πήχει δεδεμένον· τὸ μὲν ἐνθύμημα χάριεν πρὸς ἀσφά-
λειαν. Παρέχει δ' ἀπορίαν καὶ ὁ τῶν δημοποιήτων νό-
μος, ὅτι γενέσθαι πολίταις οὐ δίδωσι πλὴν τοῖς φεύ-
5 γουσίην ἀειφυγία τὴν ἑαυτῶν ἢ πανεστίοις Ἀθήναζε
μετοικιζομένοις ἐπὶ τέχνη. Τοῦτο δὲ ποιῆσαι φασὶν αὐ- 92
τὸν οὐχ οὕτως ἀπελαύνοντα τοὺς ἄλλους ὡς κατακαλού-
μενον Ἀθήναζε τούτους ἐπὶ βεβαίῳ τῷ μεθέξειν τῆς πο-
λιτείας, καὶ ἅμα πιστοὺς νομίζοντα τοὺς μὲν ἀποβεβλη-
10 κότας τὴν ἑαυτῶν διὰ τὴν ἀνάγκην, τοὺς δ' ἀπολελοιπό-
τας διὰ τὴν γνώμην. Ἴδιον δὲ τοῦ Σόλωνος καὶ τὸ περὶ
τῆς ἐν δημοσίῳ σιτήσεως, ὅπερ αὐτὸς παρασιτεῖν κέ-
κληκε. Τὸν γὰρ αὐτὸν οὐκ ἐᾷ σιτεῖσθαι πολλάκις, ἐὰν
δὲ ᾧ καθήκει μὴ βούληται, κολάζει, τὸ μὲν ἡγούμενος
15 πλεονεξία, τὸ δ' ὑπεροψία τῶν κοινῶν.

XXV. Ἰσχύον δὲ τοῖς νόμοις πᾶσιν εἰς ἑκατὸν ἐνιαυ-
τοὺς ἔδωκε· καὶ κατεγράφησαν εἰς ξυλίνοὺς ἄξονας ἐν
πλαισίοις περιέχουσι στρεφομένους, ὧν ἔτι καθ' ἡμᾶς
ἐν Πρυτανείῳ λείψανα μικρὰ διασώζετο· καὶ προσηγο-
20 ρεύθησαν, ὡς Ἀριστοτέλης φησὶ, κύρβεις. Καὶ Κρατῖνος
ὁ κωμικὸς εἰρημέπου·

Πρὸς τοῦ Σόλωνος καὶ Δράκοντος οἷσι νῦν
φρύγουσιν ἤδη τὰς κάρους τοῖς κύρβεσιν.

Ἔνιοι δὲ φασὶν ἰδίως ἐν οἷς ἱερὰ καὶ θυσίαι περιέχονται,
25 κύρβεις, ἄξονας δὲ τοὺς ἄλλους ἀνομάσθαι. Κοινὸν μὲν
οἶον ἄμνηεν ὄρκου ἢ βουλή τοὺς Σόλωνος νόμους ἐμπε-
δάσειν, ἴδιον δ' ἕκαστος τῶν θεσμοθετῶν ἐν ἀγορᾷ πρὸς
τῷ Μῦθῳ, καταφατίζων, εἴ τι παραβαίῃ τῶν θεσμῶν, ἀν-
δριάντα χρυσοῦν ἰσομέτρητον ἀναθήσειν ἐν Δελφοῖς.
30 Συνηδῶν δὲ τοῦ μηνὸς τὴν ἀνωμαλίαν καὶ τὴν κίνησιν
τῆς σελήνης οὔτε δυομένῳ τῷ ἡλίῳ πάντως οὔτ' ἀνί-
σχοντι συμφερομένην, ἀλλὰ πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας

καὶ καταλαμβάνουσιν καὶ παρερχομένην τὸν ἥλιον, αὐ-
τὴν μὲν ἔταξε ταύτην ἔννην καὶ νέαν καλεῖσθαι, τὸ μὲν
πρὸ συνόδου μόριον αὐτῆς τῷ πανομένῳ μηνί, τὸ δὲ
λοιπὸν ἤδη τῷ ἀρχομένῳ προσήκειν ἡγούμενος, πρῶτος,
ὡς ἔοικεν, ὄρθῳς ἀκούσας Ὀμήρου λέγοντος, 5

Τοῦ μὲν φθίνοντος μηνὸς, τοῦ δ' ἰσταμένου,
τὴν δ' ἐφεξῆς ἡμέραν νομηνίαν ἐκάλεσε. Τὰς δ' ἀπ'
εἰκάδος οὐ προστιθείς, ἀλλ' ἀφαιρῶν καὶ ἀναλύων,
ὥσπερ τὰ φῶτα τῆς σελήνης ἑώρα, μέχρι τριακάδος
ἠρίθμησεν. Ἐπεὶ δὲ τῶν νόμων εἰσενεχθέντων ἔνιοι 10
τῷ Σόλῳ καθ' ἑκάστην προσήεσαν ἡμέραν ἐπαινοῦν-
τες ἢ ψέγοντες ἢ συμβουλευόντες ἐμβάλλειν τοῖς γε-
γραμμένοις ὅτι τύχοιεν ἢ ἀφαιρεῖν, πλείστοι δ' ἦσαν
οἱ πυνθανόμενοι καὶ ἀνακρίνοντες καὶ κελεύοντες αὐτὸν
ὅπως ἕκαστον ἔχει καὶ πρὸς ἣν κέῖται διάνοιαν ἐπεκδι- 15
δάσκειν καὶ σαφηνίζειν, ὁρῶν, ὅτι ταῦτα καὶ τὸ πράττειν
ἄτοπον καὶ τὸ μὴ πράττειν ἐπίφθονον, ὅλως δὲ τὰς ἀπο-
ρίαις ὑπεκστῆναι βουλούμενος καὶ διαφυγᾶν τὸ δυσά-
ρεστον καὶ φιλαίτιον τῶν πολιτῶν (ἔργμασι γὰρ ἐν
μεγάλοις πᾶσιν ἀδεῖν χαλεπόν, ὡς αὐτὸς εἰρημέ), 20
πρόσχημα τῆς πλάνης τὴν ναυκληρίαν ποιησάμενος ἐξέ-
πλευσε δεκαετῆ παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἀποδημίαν αἰτη-
σάμενος. Ἠλπιζε γὰρ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ καὶ τοῖς νόμοις
αὐτοὺς ἔσεσθαι συνήθεις.

XXVI. Πρῶτον μὲν οὖν εἰς Αἴγυπτον ἀφίκετο καὶ 25
διέτριψεν, ὡς αὐτὸς φησὶ,

Νεῖλου ἐπὶ προχοῆσι Κανωβίδος ἐγγύθεν ἀκτῆς.
Χρόνον δὲ τινα καὶ τοῖς περὶ Ψένωφιν τὸν Ἡλιουπολίτην
καὶ Σῶγγιν τὸν Σαῖτην, λογιστάτοις οὔσι τῶν ἱερέων,
συνεφιλοσόφησε· παρ' ὧν καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν ἀκούσας 30
λόγον, ὡς Πλάτων φησὶν, ἐπεχείρησε διὰ ποιήματος
ἐξενεγκεῖν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἐπειτα πλεύσας εἰς Κύ-

προν ἤγαπήθη διαφερόντως ὑπὸ Φιλοκύπρου τινὸς τῶν
ἐκεῖ βασιλέων, ὃς εἶχεν οὐ μεγάλην πόλιν ὠκισμένην
ὑπὸ Δημοφῶντος τοῦ Θησέως περὶ τὸν Κλάριον ποτα-
μὸν ἐν χωρίοις ὄχυροῖς μὲν, ἄλλως δὲ δυσχερεῖσι καὶ
5 φαύλοις κειμένην. Ἐπεισεν οὖν αὐτὸν ὁ Σόλων ὑπο- 93
κειμένου καλοῦ πεδίου μεταθέντα τὴν πόλιν ἠδιονα καὶ
μεῖζονα κατασκευάσαι. Καὶ παρῶν ἐπεμελήθη τοῦ συν-
οικισμοῦ καὶ συνδιεκόμενησε πρὸς τε διαγωγὴν ἄριστα
καὶ πρὸς ἀσφάλειαν, ὥστε πολλοὺς μὲν οἰκήτορας τῷ
10 Φιλοκύπρῳ συνελθεῖν, ζηλωσάαι δὲ τοὺς ἄλλους βασι-
λέας· διὸ καὶ τῷ Σόλῳ τιμὴν ἀποδιδούσας Αἰπείαν τὴν
πόλιν καλουμένην πρότερον ἀπ' ἐκείνου Σόλους προσ-
ηγόρευσε. Καὶ αὐτὸς δὲ μέμνηται τοῦ συνοικισμοῦ·
προσαγορεύσας γὰρ ἐν ταῖς ἐλεγείαις τὸν Φιλόκυπρον
15 Νῦν δὲ, φησὶ, σὺ μὲν Σολίοισι πολὺν χρόνον ἐνθάδ'

ἀνάσσω

τῆνδε πόλιν ναίοις καὶ γένος ὑμέτερον·
αὐτὰρ ἐμὲ ξὺν νηϊ θοῇ κλεινῆς ἀπὸ νῆσου
ἀσκηθῆ πέμποι Κύπρις ἰοστέφανος·

20 οἰκισμῷ δ' ἐπὶ τῷδε χάριν καὶ κῦδος ὀπάξοι
ἐσθλὸν καὶ νόστον πατρίδ' ἐς ἡμετέρην.

XXVII. Τὴν δὲ πρὸς Κροῖσον ἐντευξίν αὐτοῦ δοκοῦ-
σιν ἐνιοὶ τοῖς χρόνοις ὡς πεπλασμένην ἐλέγχειν. Ἐγὼ
δὲ λόγον ἐνδοξον οὕτω καὶ τοσοῦτους μάρτυρας ἔχοντα
25 καὶ, ὃ μείζον ἐστὶ, πρέποντα τῷ Σόλῳ ἦθαι καὶ τῆς
ἐκείνου μεγαλοφροσύνης καὶ σοφίας ἄξιον, οὗ μοι δοκῶ
προήσεσθαι χρονικοῖς τισὶ λεγομένοις κανόσιν, οὓς μυ-
ριοὶ διορθοῦντες ἄχρι σήμερον εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ὁμολο-
γούμενον δύνανται καταστήσαι τὰς ἀντιλογίας. Τὸν δ'
30 οὖν Σόλῳ φασὶν εἰς Σάρδεις δεηθέντι τῷ Κροῖσῳ
παραγενόμενον παθεῖν τι παραπλήσιον ἀνδρὶ χερσαίῳ
κατιόντι πρῶτον ἐπὶ θάλατταν. Ἐκείνός τε γὰρ ὄρων

ἄλλον ἐξ ἄλλου ποταμὸν ᾤετο τὴν θάλασσαν εἶναι, καὶ
τῷ Σόλῳ τὴν αὐλὴν διαπορευομένην καὶ πολλοὺς ὄρωντι
τῶν βασιλικῶν κεκοσμημένους πολυτελεῶς καὶ σοβοῦντας
ἐν ὄχλῳ προπομπῶν καὶ δορυφόρων ἕκαστος ἐδόκει Κροῖ-
σος εἶναι, μέχρ' ἔτι πρὸς αὐτὸν ἤχθη πᾶν ὅσον ἐν λίθοις, ἐν 5
βαφαῖς ἐσθῆτος, ἐν τέχναις χρυσοῦ περὶ κόσμον ἐκπρε-
πὲς ἔχειν ἢ περιττὸν ἢ ζηλωτὸν ἐδόκει περικείμενον, ὡς
δὴ θέαμα σεμνότατον ὀφθαλμῶν καὶ ποικιλώτατον. Ἐπεὶ δ'
ὁ Σόλων ἀντικρὺς καταστάς οὐτ' ἔπαθεν οὐδὲν οὐτ' εἶπε
πρὸς τὴν ὄψιν ἣν ὁ Κροῖσος προσεδόκησεν, ἀλλὰ καὶ 10
δῆλος ἦν τοῖς εὐφρονούσι τῆς ἀπειροκαλίας καὶ μικρο-
πρεπείας καταφρονῶν, ἐκέλευσεν αὐτῷ τοὺς τε θησαυ-
ροὺς ἀνοῖξαι τῶν χρημάτων καὶ τὴν ἄλλην ἄγοντας ἐπι-
δειξάαι μηδὲν δεομένῳ κατασκευὴν καὶ πολυτέλειαν. Ἦρ-
κει γὰρ αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ τοῦ τρόπου κατανόησιν παρα- 15
σχέιν. Ὡς δ' οὖν αὐτῶν ἤχθη γεγονώς ἀπάντων θεατῆς,
ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ Κροῖσος, εἴ τινα οἶδεν ἀνθρώπων αὐ-
τοῦ μακαριώτερον. Ἀποφηναιμένου δὲ τοῦ Σόλωνος, ὅτι
οἶδε Τέλλον αὐτοῦ πολίτην, καὶ διεξεληθόντος, ὅτι χρη-
στός ἀνὴρ ὁ Τέλλος γενόμενος καὶ παῖδας εὐδοκίμους 20
καταλιπὼν καὶ βίον οὐδενὸς ἐνδεᾶ τῶν ἀναγκαίων ἐτε-
λεύτησεν ἐνδόξως ἀριστεύσας ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἥδη
μὲν ἀλλόκοτος ἐδόκει εἶναι τῷ Κροῖσῳ καὶ ἄγροικος, εἰ
μὴ πρὸς ἀργύριον πολὺν μηδὲ χρυσίον τῆς εὐδαιμονίας
ποιεῖται τὴν ἀναμέτρησιν, ἀλλὰ δημοτικοῦ καὶ ἰδιώτου 25
βίου καὶ θάνατον ἀνθρώπου μᾶλλον ἢ τοσαύτην ἀγαπῆ
δύναμιν καὶ ἀρχὴν. Οὐ μὴν ἀλλὰ πάλιν ἠρώτησεν αὐτόν,
εἰ μετὰ Τέλλον ἄλλον ἐγνώκεν ἀνθρώπων εὐδαιμονέστε-
ρον. Πάλιν δὲ τοῦ Σόλωνος εἰπόντος εἰδέναι Κλέοβιν
καὶ Βίτωνα, φιλαδέλφους καὶ φιλομήτορας διαφερόντως 30
ἄνδρας, οἳ τὴν μητέρα τῶν βοῶν βραδυνόντων ὑπο-

94 δύντες αὐτοὶ τῷ ζυγῷ τῆς ἀμάξης ἐκόμισαν πρὸς τὸ τῆς

Ἦρας ἱερὸν εὐδαιμονιζομένην ὑπὸ τῶν πολιτῶν καὶ χαίρουσαν, εἶτα θύσαντες καὶ πιόντες οὐκ ἔτι μεθ' ἡμέραν ἀνέστησαν, ἀλλὰ τεθνηκότες ἀναλγῆ καὶ ἄλυπον ἐπὶ δόξῃ τοσαύτῃ θάνατον ἄφθνησαν, „Ἡμᾶς δ'“ εἶπεν ἤδη πρὸς ὄργην ὁ Κροῖσος „εἰς οὐδένα τίθης εὐδαιμόνων ἀριθμὸν ἀνθρώπων;“ Καὶ ὁ Σόλων οὔτε κολακεύειν βουλόμενος αὐτὸν οὔτε περαιτέρω παροξύνειν, „Ἐλλησιν“ εἶπεν „ὦ βασιλεῦ Ἀυδῶν, πρὸς τε τᾶλλα μετρίως ἔχειν ὁ θεὸς ἔδωκε καὶ σοφίας τινὸς ἀθαροῦς, ὡς ἔοικε, καὶ δημοτικῆς, οὐ βασιλικῆς οὐδὲ λαμπρᾶς, ὑπὸ μετριότητος ἡμῖν μέτεστιν, ἢ τύχαις ὀρᾶσα παντοδαπαῖς χρώμενον αἰεὶ τοῦ βίου οὐκ ἔᾶ τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς μέγα φρονεῖν οὐδὲ θαυμάζειν ἀνδρὸς εὐτυχίαν μεταβολῆς χρόνον ἔχουσαν. Ἐπεισι γὰρ ἐκάστῳ ποικίλον ἐξ ἀδήλου τὸ μέλλον· ᾧ δ' εἰς τέλος ὁ δαίμων ἔθετο τὴν εὐπραξίαν, τοῦτον εὐδαιμόνα νομίζομεν. Ὁ δὲ ζῶντος ἔτι καὶ κινδυνεύοντος ἐν τῷ βίῳ μακαρισμός, ὥσπερ ἀγωνιζομένου κήρυγμα καὶ στέφανος, ἐστὶν ἀβέβαιος καὶ ἄκυρος.“ Ταῦτ' εἰπὼν ὁ Σόλων ἀπηλλάττετο λυπήσας μὲν, οὐ νοουθετήσας δὲ τὸν Κροῖσον.

XXVIII. Ὁ δὲ λογοποιὸς Αἰσώπος, ἐτύγχανε γὰρ εἰς Σάρδεις μετάπεμπτος γεγονώς ὑπὸ Κροῖσου καὶ τιμώμενος, ἠχθέσθη τῷ Σόλωνι μηδεμιᾶς τυχόντι φιλανθρωπίας· καὶ προτρέπων αὐτὸν „ὦ Σόλων“ ἔφη „τοῖς βασιλεῦσι δεῖ ὡς ἤκιστα ἢ ὡς ἥδιστα ὀμιλεῖν.“ Καὶ ὁ Σόλων „Μὰ Δι'“ εἶπεν „ἀλλ' ὡς ἤκιστα ἢ ὡς ἄριστα.“ Τότε μὲν οὖν ὁ Κροῖσος οὕτω τοῦ Σόλωνος κατεφρόνησεν· ἐπεὶ δὲ Κύρῳ συμβαλὼν ἐκρατήθη μάχῃ καὶ τὴν πόλιν ἀπώλεσε καὶ ζῶν ἀλοῦς αὐτὸς ἔμελλε καταπίμπρασθαι καὶ γενομένης πυρᾶς ἀνεβιβάσθη δεδεμένος θεωμένων Περσῶν ἀπάντων καὶ Κύρου παρόντος, ἐφ' ὅσον ἐξικνεῖτο καὶ δυνατὸς ἦν τῇ φωνῇ φθεγγόμενος ἀνεβόησε τρεῖς

ὦ Σόλων. Θαυμάσας οὖν ὁ Κύρος ἔπεμψε τοὺς ἐρησομένους, ὅστις ἀνθρώπων ἢ θεῶν οὗτός ἐστιν ὁ Σόλων, ὃν τύχαις ἀπόροις μόνον ἀνακαλεῖται. Καὶ ὁ Κροῖσος οὐδὲν ἀποκρυψάμενος εἶπεν ὅτι „Τῶν παρ' Ἑλλησι σοφῶν εἰς οὗτος ἦν ὁ ἀνὴρ, ὃν ἐγὼ μετεπεμψάμην οὐκ ἄκοῦσαι τι βουλόμενος οὐδὲ μαθεῖν ὧν ἐνδεὴς ἦμην, ἀλλ' ὡς δὴ μοι θεατῆς γένοιτο καὶ μάρτυς ἀπίοι τῆς εὐδαιμονίας ἐκείνης, ἣν ἀποβαλεῖν ἄρα μεῖζον ἢ κακὸν ἢ λαβεῖν ἀγαθόν. Λόγος γὰρ ἦν καὶ δόξα τὰγαθὸν παρούσης· αἱ μεταβολαὶ δὲ μοι αὐτῆς εἰς πάθη δεινὰ καὶ συμφορὰς ἀνηκέστους ἔργῳ τελευτῶσι. Καὶ ταῦτ' ἐκεῖνος ὁ ἀνὴρ ἐκ τῶν τότε τὰ νῦν τεκμαιρόμενος ἐκέλευε τὸ τέλος τοῦ βίου σκοπεῖν καὶ μὴ θρασυνόμενον ἀβεβαίους ὑπονοίαις ὑβρίζειν.“ Ἐπεὶ δὲ τοῦτ' ἀνηνέχθη πρὸς τὸν Κύρον, ἄτε δὴ σοφώτερος ὢν τοῦ Κροῖσου καὶ τὸν λόγον τοῦ Σόλωνος ἰσχυρὸν ἐν τῷ παραδείγματι βλέπων, οὐ μόνον ἀφῆκε τὸν Κροῖσον, ἀλλὰ καὶ τιμῶν ἐφ' ὅσον ἔξη διετέλεσε· καὶ δόξαν ἔσχεν ὁ Σόλων ἐνὶ λόγῳ τὸν μὲν σώσας, τὸν δὲ παιδεύσας τῶν βασιλέων.

XXIX. Οἱ δὲ ἐν ἄστει πάλιν ἐστασίαζον ἀποδημοῦντος τοῦ Σόλωνος· καὶ προεστῆκει τῶν μὲν Πεδιέων Δυκοῦργος, τῶν δὲ Παράλων Μεγακλῆς ὁ Ἀλκμαίωνος, Πεισίστρατος δὲ τῶν Διακρίων, ἐν οἷς ἦν ὁ θητικὸς ὄχλος καὶ μάλιστα τοῖς πλουσίοις ἀχθόμενος· ὥστε χρῆσθαι μὲν ἔτι τοῖς νόμοις τὴν πόλιν, ἤδη δὲ πράγματα νεώτερα προσδοκᾶν καὶ ποθεῖν ἅπαντας ἐτέραν κατάστασιν, οὐκ ἴσον ἐλπίζοντας, ἀλλὰ πλεον ἔξειν ἐν τῇ μεταβολῇ καὶ κρατήσῃ παντάπασι τῶν διαφορομένων. Οὕτω δὲ τῶν πραγμάτων ἐχόντων ὁ Σόλων παραγενομένος εἰς τὰς Ἀθήνας, αἰδῶ μὲν εἶχε καὶ τιμὴν παρὰ πᾶσιν, ἐν δὲ κοινῷ λέγειν καὶ πράσσειν ὁμοίως οὐκ ἔτ' ἦν δυνατὸς οὐδὲ πρόθυμος ὑπὸ γήρωσ, ἀλλ' ἐντυγχάνων

ἰδίᾳ τοῖς προεστῶσι τῶν στάσεων ἀνδράσιν ἐπειρᾶτο
 διαλύειν καὶ συναρμόττειν, μάλιστα τοῦ Πεισιστράτου
 προσέχειν δοκοῦντος αὐτῷ. Καὶ γὰρ αἰμύλον τι καὶ
 προσφιλές εἶχεν ἐν τῷ διαλέγεσθαι καὶ βοηθητικὸς ἦν
 5 τοῖς πένησι καὶ πρὸς τὰς ἐχθράς ἐπιεικὴς καὶ μέτριος.
 Ἄ δὲ φύσει μὴ προσῆν αὐτῷ, καὶ ταῦτα μιμούμενος ἐπι-
 στεύετο μᾶλλον τῶν ἐχόντων, ὡς εὐλαβὴς καὶ κόσμιος
 ἀνὴρ καὶ μάλιστα δὴ τὸ ἴσον ἀγαπῶν καὶ δυσχεραίνων,
 εἴ τις τὰ παρόντα κινοίη καὶ νεωτέρων ὀρέγοιτο· τούτοις
 10 γὰρ ἐξηπάτα τοὺς πολλούς. Ὁ δὲ Σόλων ταχὺ τὸ ἦθος
 ἐφώρασεν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιβουλήν πρῶτος ἐγκατείδεν·
 οὐ μὴν ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐπειρᾶτο πραῦνειν καὶ νουθετεῖν
 καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγε καὶ πρὸς ἑτέρους, ὡς εἴ τις ἐξέλαι
 τὸ φιλόπρωτον αὐτοῦ τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἰά-
 15 σαιτο τῆς τυραννίδος, οὐκ ἔστιν ἄλλος εὐφυνέστερος πρὸς
 ἀρετὴν οὐδὲ βελτίων πολίτης. Ἀρχομένων δὲ τῶν περὶ
 Θέσπιν ἤδη τὴν τραγωδίαν κινεῖν καὶ διὰ τὴν καινότητα
 τοὺς πολλοὺς ἄγοντος τοῦ πράγματος, οὐπὼ δ' εἰς ἄμιλλαν
 ἐναγώνιον ἐξηγμένου, φύσει φιλήκοος ὢν καὶ φιλο-
 20 μαθὴς ὁ Σόλων, ἔτι μᾶλλον ἐν γήρᾳ σχολῇ καὶ παιδιᾷ καὶ
 νῆ Δία πότοις καὶ μουσικῇ παραπέμπων ἑαυτὸν, ἐθεά-
 σατο τὸν Θέσπιν αὐτὸν ὑπόκρινόμενον, ὥσπερ ἔθος ἦν
 τοῖς παλαιοῖς. Μετὰ δὲ τὴν θεᾶν προσαγορεύσας αὐτὸν
 ἠρώτησεν, εἰ τοσοῦτων ἐναντίον οὐκ αἰσχύνεται τηλι-
 25 καῦτα ψευδόμενος. Φήσαντος δὲ τοῦ Θέσπιδος, μὴ δει-
 νὸν εἶναι τὸ μετὰ παιδιᾶς λέγειν τὰ τοιαῦτα καὶ πράσ-
 σειν, σφόδρα τῇ βακτηρίᾳ τὴν γῆν ὁ Σόλων πατάξας·
 „Ταχὺ μέντοι τὴν παιδιάν“ ἔφη „ταύτην ἐπαινοῦντες
 οὕτω καὶ τιμῶντες εὐρήσομεν ἐν τοῖς συμβολαίοις.“
 30 **XXX.** Ἐπεὶ δὲ κατατρώσας αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ Πεισι-
 στρατος ἤκεν εἰς ἀγορὰν ἐπὶ ζεύγους κοιμζόμενος καὶ
 παρώξυνε τὸν δῆμον ὡς διὰ τὴν πολιτείαν ὑπὸ τῶν

ἐχθρῶν ἐπιβεβουλευμένος, καὶ πολλοὺς εἶχεν ἀγανα-
 τοῦντας καὶ βοῶντας, προσελθὼν ἐγγύς ὁ Σόλων καὶ
 παραστὰς „Οὐ καλῶς“ εἶπεν „ὡ παῖ Ἴπποκράτους, ὑπο-
 κρίνη τὸν Ὀμηρικὸν Ὀδυσσεῖα· ταῦτα γὰρ ποιεῖς τοὺς
 πολίτας παρακρουόμενος, οἷς ἐκεῖνος τοὺς πολεμίους 5
 ἐξηπάτησεν αἰκισάμενος ἑαυτὸν.“ Ἐκ τούτου τὸ μὲν
 αἰσῆτος ἦν ἔτοιμον ὑπερμαχεῖν τοῦ Πεισιστράτου καὶ
 προῆλθεν εἰς ἐκκλησίαν ὁ δῆμος. Ἀρίστωνος δὲ γρά-
 φαντος, ὅπως δοθῶσι πεντήκοντα κορυνηφόροι τῷ Πει-
 σιστράτῳ φυλακῇ τοῦ σώματος, ἀντεῖπεν ὁ Σόλων ἀνα- 10
 στάς καὶ πολλὰ διεξῆλθεν ὁμοια τούτοις οἷς διὰ τῶν
 ποιημάτων γέγραφεν·

Εἰς γὰρ γλώσσαν ὀρᾶτε καὶ εἰς ἔπη αἰμύλου ἀνδρός.

Ἐμῶν δ' εἰς μὲν ἕκαστος ἀλώπεκος ἔχνεσι βαίνει,

σύμπασι δ' ὑμῖν χαῦνος ἔνεστι νόος.

15

Ὁρῶν δὲ τοὺς μὲν πένητας ὠρμημένους χαρίζεσθαι τῷ
 Πεισιστράτῳ καὶ θορυβοῦντας, τοὺς δὲ πλουσίους ἀπο-
 κιδράσκοντας καὶ ἀποδειλιῶντας, ἀπῆλθεν εἰπὼν, ὅτι
 τῶν μὲν ἔστι σοφώτερος, τῶν δὲ ἀνδρειότερος· σοφώ-
 20 τερος μὲν τῶν μὴ συνιέντων τὸ πραττόμενον, ἀνδρειό-
 τερος δὲ τῶν συνιέντων μὲν, ἐναντιοῦσθαι δὲ τῇ τυραν-
 νίδι φοβουμένων. Τὸ δὲ ψήφισμα κυρώσας ὁ δῆμος οὐδὲ
 περὶ τοῦ πλήθους ἔτι τῶν κορυνηφόρων διεμικρολογεῖτο
 πρὸς τὸν Πεισιστράτον, ἀλλ' ὅσους ἐβούλετο τρέφοντα
 καὶ συνάγοντα φανερώς περιεώρα μέχρι τὴν ἀκρόπολιν 25
 κατέσχε. Γενομένου δὲ τούτου καὶ τῆς πόλεως συντα-
 ραχθείσης, ὁ μὲν Μεγακλῆς εὐθὺς ἔφυγε μετὰ τῶν ἄλ-
 λων Ἀλκμαιωνιδῶν, ὁ δὲ Σόλων ἤδη μὲν ἦν σφόδρα
 ἄφρων καὶ τοὺς βοηθοῦντας οὐκ εἶχεν, ὅμως δὲ προῆλ-
 30 θεν εἰς ἀγορὰν καὶ διελέχθη πρὸς τοὺς πολίτας, τὰ μὲν
 μακίζων τὴν ἀβουλίαν αὐτῶν καὶ μαλακίαν, τὰ δὲ παρο-
 ῦντων ἔτι καὶ παρακαλῶν μὴ προέσθαι τὴν ἐλευθερίαν·

ὅτε καὶ τὸ μνημονευόμενον εἶπεν, ὡς πρώην μὲν ἦν εὐ-
μαρέστερον αὐτοῖς τὸ κωλύσαι τὴν τυραννίδα συνιστα-
μένην, νῦν δὲ μείζον ἐστὶ καὶ λαμπρότερον ἐκκόψαι καὶ
ἀνελεῖν συνεστῶσαν ἤδη καὶ πεφυκυῖαν. Οὐδενὸς δὲ
5 προσέχοντος αὐτῷ διὰ τὸν φόβον ἀπῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν
τὴν ἑαυτοῦ, καὶ λαβὼν τὰ ὄπλα καὶ πρὸ τῶν θυρῶν θέ-
μενος εἰς τὸν στενωπὸν „Ἐμοὶ μὲν“ εἶπεν „ὡς δυνατὸν
ἦν βεβοήθηται τῇ πατρίδι καὶ τοῖς νόμοις.“ Καὶ τὸ λοι-
πὸν ἡσυχίαν ἤγε καὶ τῶν φίλων φεύγειν παραινούμενων
10 οὐ προσεῖχεν, ἀλλὰ ποιήματα γράφων ἀνείδιξε τοῖς
Ἀθηναίοις·

Εἰ δὲ πεπόνθατε λυγρὰ δι' ὑμετέραν κακότητα,
μή τι θεοῖς τούτων μῆνιν ἐπαμφέρετε.
αὐτοὶ γὰρ τούτους ἠϋξήσατε δῦματα δόντες,
καὶ διὰ ταῦτα κακῆν ἔσχετε δουλοσύνην.

15 XXXI. Ἐπὶ τούτοις δὲ πολλῶν νουθετούντων αὐτὸν
ὡς ἀποθανούμενον ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ πυνθανομέ-
νων, τίνι πιστεύων οὕτως ἀπονοεῖται „Τῷ γῆρα“ εἶπεν.
Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Πεισίστρατος ἐγκρατῆς γενόμενος τῶν
πραγμάτων οὕτως ἐξεθεράπευσε τὸν Σόλωνα τιμῶν καὶ
20 φιλοφρονούμενος καὶ μεταπεμπόμενος, ὥστε καὶ σύμ-
βουλον εἶναι καὶ πολλὰ τῶν πρᾶσσομένων ἐπαινεῖν. Καὶ
γὰρ ἐφύλαττε τοὺς πλείστους νόμους τοῦ Σόλωνος ἐμ-
μένων πρώτος αὐτὸς καὶ τοὺς φίλους ἀναγκάζων· ὅς γε
25 καὶ φόνου προσκληθεὶς εἰς Ἄρειον πάγον ἤδη τυραννῶν
ἀπῆντησε κοσμίως ἀπολογησόμενος, ὁ δὲ κατήγορος οὐχ
ὑπήκουσε· καὶ νόμους αὐτὸς ἑτέρους ἔγραψεν, ὧν ἐστὶ
καὶ ὁ τοὺς πηρωθέντας ἐν πολέμῳ δημοσίᾳ τρέφεσθαι
κελεύων. Τοῦτο δὲ φησὶν Ἡρακλείδης καὶ πρότερον ἐπὶ
30 Θεορίππῳ πηρωθέντι τοῦ Σόλωνος ψηφισαμένου μιμή-
σασθαι τὸν Πεισίστρατον. Ὡς δὲ Θεόφραστος ἰστόρηκε,
καὶ τὸν τῆς ἀργίας νόμον οὐ Σόλων ἔθηκεν, ἀλλὰ Πει-

σίστρατος, ὃ τὴν τε χώραν ἐνεργότεραν καὶ τὴν πόλιν
ἡρεμαιοτέραν ἐποίησεν. Ὁ δὲ Σόλων ἀψάμενος μεγάλης
τῆς περὶ τὸν Ἀτλαντικὸν λόγον ἢ μῦθον πραγματείας,
ἦν διήκουσε τῶν περὶ Σάτυν λογίων προσήκοντα τοῖς
Ἀθηναίοις, ἐξέκαμεν, οὐ δι' ἀσχολίαν, ὡς Πλάτων φη-
5 σιν, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὸ γήραος, φοβηθεὶς τὸ μέγεθος τῆς
γραφῆς. Ἐπεὶ σχολῆς γε περιουσίαν αὐτοῦ μνηνύουσιν
αὐτοιαῦται φωναί·

Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος·

καὶ

Ἔργα δὲ Κυπρογενεοῦς νῦν μοι φίλα καὶ Διονύσου
καὶ Μουσέων, ἃ τίθησ' ἀνδράσιν εὐφροσύνας.

XXXII. Ὡς δὲ χώρας καλῆς ἔδαφος ὁ Πλάτων ἔρημον,
αὐτῷ δὲ πῶς κατὰ συγγένειαν προσῆκον, ἐξεργάσασθαι
καὶ διακοσμήσαι φιλοτιμούμενος τὴν Ἀτλαντικὴν ὑπό- 15
θεσιν, πρόθυρα μὲν μεγάλα καὶ περιβόλους καὶ αὐλὰς
τῇ ἀρχῇ περιέδηκεν, οἷα λόγος οὐδεὶς ἄλλος ἔσχεν οὐδὲ
μῦθος οὐδὲ ποιήσις, ὅψε δὲ ἀρξάμενος προκατέλυσε τοῦ
ἔργου τὸν βίον, ὅσα μᾶλλον εὐφραίνει τὰ γεγραμμένα,
τοσοῦτῳ μᾶλλον τοῖς ἀπολειφθεῖσιν ἀνιάσας. Ὡς γὰρ ἡ 20
πόλις τῶν Ἀθηναίων τὸ Ὀλυμπιεῖον, οὕτως ἡ Πλάτωνος
σοφία τὸν Ἀτλαντικὸν ἐν πολλοῖς καλοῖς μόνον ἔργον
ἀτελεῖς ἔσχηκεν. Ἐπεβίωσε δ' οὖν ὁ Σόλων ἀρξάμενος
τοῦ Πεισιστρατοῦ τυραννεῖν, ὡς μὲν Ἡρακλείδης ὁ Πον-
τικός ἰστορεῖ, συχνὸν χρόνον, ὡς δὲ Φανίας ὁ Ἐρέσιος, 25
κάττονα δυοῖν ἐτῶν. Ἐπὶ Κωμίου μὲν γὰρ ἤρξατο τυ-
ραννεῖν Πεισίστρατος, ἐφ' Ἡγεστράτου δὲ Σόλωνά φησιν
Φανίας ἀποθανεῖν τοῦ μετὰ Κωμίου ἀρξάντος. Ἡ δὲ
κασπορὰ κατακαυθέντος αὐτοῦ τῆς τέφρας περὶ τὴν
Σαλαμινίαν νῆσον ἐστὶ μὲν διὰ τὴν ἀτοπίαν ἀπίθανος 30
παντάπασι καὶ μυθώδης, ἀναγέγραπται δ' ὑπὸ τε ἄλλων
ἀνδρῶν ἀξιολόγων καὶ Ἀριστοτέλους τοῦ φιλοσόφου.

10

Π Ο Π Λ Ι Κ Ο Λ Α Σ .

I. Τοιούτῳ δὴ γενομένῳ τῷ Σόλωνι τὸν Ποπλικόλαν
 5 παραβάλλομεν, ὃ τοῦτο μὲν ὕστερον ὁ Ῥωμαίων δῆμος
 ἐξεῦρεν ἐπὶ τιμῇ τοῦνομα, πρὸ τοῦ δὲ Πόπλιος Οὐαλ-
 λέριος ἐκαλεῖτο, Οὐαλλερίου δοκῶν ἀπόγονος εἶναι τῶν
 παλαιῶν ἀνδρῶς αἰτιωτάτου γενομένου Ῥωμαίους καὶ
 Σαβίνους ἐκ πολεμίων ἕνα γενέσθαι δῆμον· ὁ γὰρ μά-
 10 λιστα τοὺς βασιλεῖς εἰς ταῦτό πείσας συνελθεῖν καὶ
 διαλλάξας ἐκεῖνός ἐστι. Τούτῳ δὴ κατὰ γένος προσήκων
 ὁ Οὐαλλέριος, ὡς φασι, βασιλευμένης μὲν ἐτι τῆς Ῥώ-
 μης ἐπιφανῆς ἦν διὰ λόγον καὶ πλοῦτον, ὧν τῷ μὲν
 ὀρθῶς καὶ μετὰ παρρησίας αἰεὶ χρώμενος ὑπὲρ τῶν δι-
 15 καίων, ἀφ' οὗ δὲ τοῖς δεομένοις ἐλευθερίως καὶ φιλαν-
 θρώπως ἐπαρκῶν δῆλος ἦν εὐθύς, εἰ γένοιτο δημοκρα-
 τία, πρωτεύσων. Ἐπεὶ δὲ Ταρκύνιον Σούπερβον οὔτε
 λαβόντα τὴν ἀρχὴν καλῶς, ἀλλ' ἀνοσίως καὶ παρανόμως,
 οὔτε χρώμενον αὐτῇ βασιλικῶς, ἀλλ' ὑβρίζοντα καὶ τυ-
 20 ραννοῦντα μισῶν ὁ δῆμος καὶ βαρυνόμενος ἀρχὴν ἀπο-
 στάσεως ἔλαβε τὸ Λουκρητίας πάθος αὐτὴν ἐπὶ τῷ βια-
 σθῆναι διεργασαμένης, καὶ Λεύκιος Βροῦτος ἀπτόμενος
 τῶν πραγμάτων τῆς μεταβολῆς ἐπὶ πρῶτον ἦλθε τὸν
 Οὐαλλέριον καὶ χρησάμενος αὐτῷ προθυμοτάτῳ συνεξέ-
 25 βαλε τοὺς βασιλεῖς, μέχρι μὲν ἐπίδοξος ἦν ὁ δῆμος ἕνα
 χειροτονήσῃν ἀντὶ τοῦ βασιλέως στρατηγόν, ἡσυχίαν
 ἤγευ ὁ Οὐαλλέριος, ὡς τῷ Βροῦτῳ μᾶλλον ἄρχειν προσ-
 ἤκον ἡγεμόνι τῆς ἐλευθερίας γεγεννημένῳ· δυσχεραίνο-
 μένου δὲ τοῦ τῆς μοναρχίας ὀνόματος, καὶ δοκοῦντος ἂν
 30 ἀλυπτότερον τοῦ δῆμου μερισθεῖσαν ὑπομεῖναι τὴν ἀρχὴν
 καὶ δύο προβαλλομένου καὶ καλοῦντος, ἐλπίζων μετὰ τὸν
 Βροῦτον αἰρεθήσεσθαι καὶ συνυπατεύσειν διήμαρτεν.

Ἡρόδῳ γὰρ ἄκοντι τῷ Βροῦτῳ συνάρχων ἀντὶ τοῦ
 Οὐαλλερίου Ταρκύνιος Κολλατῖνος ὁ Λουκρητίας ἀνήρ,
 οὐδὲν ἀρετῇ Οὐαλλερίου διαφέρων, ἀλλ' οἱ δυνατοὶ δε-
 διότες τοὺς βασιλεῖς ἐτι πολλὰ πειρῶντας ἔξωθεν καὶ
 μαλάσσοντας τὴν πόλιν ἐβούλουντο τὸν ἐντονώτατον αὐ-5
 τοῖς ἐχθρὸν ἔχειν στρατηγόν ὡς οὐχ ὑψησόμενον.

II. Ἀγανακτῶν οὖν ὁ Οὐαλλέριος, εἰ μὴ πιστεύεται
 πάντα πράττειν ἕνεκα τῆς πατρίδος, ὅτι μηδὲν ἰδίᾳ κακὸν
 ὑπὸ τῶν τυράννων πέπονθε, τῆς τε βουλῆς ἀπέστη καὶ
 τὰς συνηγορίας ἀπέπειε καὶ τὸ πράττειν τὰ κοινὰ παντε-10
 λῶς ἐξέλιπεν, ὥστε καὶ λόγον τοῖς πολλοῖς παρασχεῖν καὶ
 φροντίδα φοβουμένοις, μὴ δι' ὀργὴν προσθέμενος τοῖς
 βασιλευσῖν ἀνατρέψῃ τὰ πράγματα καὶ τὴν πόλιν ἐπι-
 σφαλῶς ἔχουσιν. Ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸς ἑτέρους τινὰς ὑπο-
 ψίαν ἔχων ὁ Βροῦτος ἐβούλετο διὰ σφαγίων ὀρκῶσαι τὴν 15
 βουλὴν καὶ προεῖπεν ἡμέραν, καταβὰς μάλα φαιδρὸς εἰς
 ἀγορὰν ὁ Οὐαλλέριος καὶ πρῶτος ὁμόσας μηδὲν ἐνδῶ-
 σειν μηδ' ὑψήσεσθαι Ταρκυνίοις, ἀλλὰ πολεμήσειν κατὰ
 κράτος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἡδονὴν τε τῇ βουλῇ καὶ
 θάρσος ἅμα τοῖς ἄρχουσι παρέσχευ. Εὐθύς δὲ καὶ τὰ 20
 ἔργα τὸν ὄρκον ἐβεβαίον. Πρέσβεις γὰρ ἦκον ἀπὸ Ταρ-
 κυνίου γράμματα κομίζοντες ἐπαγωγὰ τοῦ δῆμου καὶ
 λόγους ἐπιεικεῖς, οἷς μάλιστα τοὺς πολλοὺς ᾤοντο δια-
 φθεῖρειν λεγομένοις παρὰ βασιλέως ἀφεικέναι τὸ φρό-
 νημα καὶ μετρίων δεῖσθαι δοκοῦντος. Τούτους εἰς τὸ 25
 πλήθος οἰομένων δεῖν τῶν ὑπάτων προαγαγεῖν οὐκ εἴα-
 σεν ὁ Οὐαλλέριος, ἀλλ' ἐνέστη καὶ διεκάλυψεν ἀνθρώ-
 ποις πένησι καὶ βαρυνόμενοις μᾶλλον τῆς τυραννίδος
 τὸν πόλεμον ἀρχὰς καὶ προσφάσεις νεωτερισμῶν ἐγγε-
 νέσθαι.

III. Μετὰ δὲ ταῦτα πρέσβεις ἦκον ἕτεροι τῆς τε βασι-
 λείας ἀφίστασθαι καὶ πολεμοῦντα παύσασθαι τὸν Ταρ-

κύνιον λέγοντες, απαιτεῖν δὲ τὰ χρήματα καὶ τὰς οὐσίας αὐτῶ καὶ φίλοις καὶ οἰκείοις, ἀφ' ὧν διαβιάσονται φεύγοντες. Ἐπικλωμένων δὲ πολλῶν καὶ μάλιστα τοῦ Κολλατίνου συναγορευόντος, ἄτρεπτος ὦν ἀνῆρ καὶ τραχὺς ὄργην ὁ Βροῦτος ἐξέδραμεν εἰς ἀγοράν, προδότην ἀποκαλῶν τὸν συνάρχοντα, πολέμου καὶ τυραννίδος ἀφορμὰς χαριζόμενον οἷς δεινὸν ἦν ὄντως ἐφόδια φυγῆς ψηφίσασθαι. Συνελθόντων δὲ τῶν πολιτῶν πρῶτος ἰδιώτης ἀνῆρ εἶπεν ἐν δήμῳ τότε Γάιος Μινούκιος, τῷ τε Βρούτῳ 5 διακελευόμενος καὶ τοῖς Ῥωμαίοις παραινῶν ὄραν ὅπως τὰ χρήματα μετ' αὐτῶν ὄντα πολεμοίῃ πρὸς τοὺς τυράννους μᾶλλον ἢ μετ' ἐκείνων πρὸς αὐτούς. Οὐ μὴν ἄλλ' ἔδοξε τοῖς Ῥωμαίοις τὴν ἐλευθερίαν ἔχουσιν, ὑπὲρ ἧς ἐπολέμουν, μὴ προσέσθαι τὴν εἰρήνην ἔνεκα χρημάτων, 15 ἀλλὰ συνεκβαλεῖν καὶ ταῦτα τοῖς τυράννοις. Ἦν δὲ ἄρα Ταρκυνίῳ λόγος μὲν ἐλάχιστος τῶν χρημάτων, ἢ δ' ἀπαίτησις ἅμα πείρα τοῦ δήμου καὶ κατασκευὴ προδοσίας. Καὶ ταῦτ' ἐπραττον οἱ πρέσβεις ὑπομένοντες ἐπὶ τῇ τῶν χρημάτων προφάσει, τὰ μὲν ἀποδίδοσθαι, τὰ δὲ φυλάττειν, τὰ δ' ἀποπέμπειν φάσκοντες, ἄχρι οὗ διεφθειραν οἴκους δύο τῶν καλῶν κἀγαθῶν νομιζομένων τὸν Ἀκυλλίων τρεῖς ἔχοντα βουλευτὰς καὶ δύο τὸν Οὐτέλλιων. Οὗτοι πάντες ἦσαν ἀπὸ μητέρων ἀδελφίδοι Κολλατίνου τοῦ ὑπατεύοντος, ἰδία δὲ Οὐτέλλιους ἑτέρα πρὸς Βροῦτον οἰκειότης ὑπῆρχεν. Ἀδελφὴν γὰρ αὐτῶν ὁ Βροῦτος εἶχε καὶ παῖδας ἐξ αὐτῆς πλείους· ὧν δύο τοὺς ἐν ἡλικίᾳ συγγενεῖς ὄντας ἅμα καὶ συνήθεις οἱ Οὐτέλλιοι προσηγάγοντο καὶ συνέπεισαν ἐν τῇ προδοσίᾳ γενέσθαι καὶ καταμίξαντας ἑαυτοὺς εἰς γένος μέγα τὸ τῶν Ταρκυνίων καὶ βασιλικὰς ἐλπίδας ἀπαλλαγῆναι τῆς τοῦ πατρὸς ἀβελτερίας καὶ χαλεπότητος· χαλεπότητα μὲν τὸ ἀπαραίτητον αὐτοῦ πρὸς τοὺς πονηροὺς λέγοντες, τῇ δ' ἀβελ-

ταρία προσποιήματι καὶ παρακαλύμματι πολὺν χρόνον, ὡς εἴοικε, χρησάμενος ἀσφαλείας ἔνεκα πρὸς τοὺς τυράννους οὐδ' ὕστερον ἐφυγεν αὐτῆς τὴν ἐπωνυμίαν.

IV. Ὡς δ' οὖν συνεπέσθη τὰ μειράκια καὶ τοῖς Ἀκυλλίοις εἰς λόγους ἦλθεν, ὄρκον ὁμόσαι μέγαν ἔδοξε 5 πᾶσι καὶ δεινόν, ἀνθρώπου σφαγέντος ἐπισπείσαντας αἷμα καὶ τῶν σπλάγγνων θιγόντας. Ἐπὶ τούτοις εἰς τὴν Ἀκυλλίων οἰκίαν συνῆλθον. Ἦν δ' ὁ οἶκος, ἐν ᾧ ταῦτα δράσειν ἔμελλον, οἶον εἰκὸς, ὑπέρημος καὶ σκοτώδης. Ἐλαθεν οὖν αὐτοὺς οἰκέτης ὄνομα Οὐινδίκιος ἔνδον 10 κατακρύψας ἑαυτόν, οὐ κατ' ἐπιβουλήν ἢ προαίσθησίν τινα τοῦ μέλλοντος, ἀλλ' ἔνδον ὦν ἔτυχε καὶ προσιωῦσιν αὐτοῖς μετὰ σπουδῆς ὀφθῆναι φοβηθεὶς ὑπέστη, λάφνακα κειμένην πρὸ αὐτοῦ ποιησάμενος, ὥστε καὶ τῶν πρατομένων θεατῆς γενέσθαι καὶ τῶν βουλευμάτων ἐπήκοος. 15 Ἐδοξε δ' αὐτοῖς τοὺς ὑπάτους ἀναιρεῖν, καὶ ταῦτα δηλούσας γράψαντες ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Ταρκύνιον ἔδωκαν τοῖς πρέσβεσι· καὶ γὰρ ᾤκουν αὐτόθι, τῶν Ἀκυλλίων ξένοι γεγονότες, καὶ τότε τῇ συνωμοσίᾳ παρήσαν. Ὡς δὲ ταῦτα πράξαντες ἀπηλλάγησαν, ὑπεξελθὼν ὁ Οὐινδίκιος 20 λάθρα χρησασθαι τοῖς προσπεσοῦσιν οὐκ εἶχεν, ἀλλ' ἠπορεῖτο, δεινὸν μὲν ἠγούμενος, ὥσπερ ἦν, πρὸς πατέρα Βροῦτον υἱῶν ἐξάγιστα κατηγορεῖν ἢ πρὸς θεῖον ἀδελφιδῶν τὸν Κολλατίνον, ἰδιώτην δὲ Ῥωμαίων οὐδένα νομίζων ἐχέγγυον ἀπορρητῶν τηλικούτων. Πᾶν δ' αὖ 25 μᾶλλον ἢ δυνατὸς ὦν ἠσυχίαν ἄγειν, ἐλαννόμενος δὲ τῷ συνειδῶτι τοῦ πράγματος, ὥρμησέ πως πρὸς τὸν Οὐαλέριον, μάλιστα τοῖς κοινοῖς καὶ φιλανθρώποις ἐπαχθεὶς τοῦ ἀνδρός, ὅτι πᾶσιν εὐπρόσδοτος ἦν τοῖς δεομένοις καὶ τὴν οἰκίαν αἰεὶ παρείχεν ἀνεωγμένην καὶ λόγον οὐδενὸς 30 οὐδὲ χρεῖαν ἀπερρίπτει τῶν ταπεινῶν.

V. Ὡς οὖν ἀνέβη πρὸς αὐτὸν ὁ Οὐινδίκιος καὶ κατ-
PLUT. VIT. I.

εἶπε πάντα Μάρκου τε τοῦ ἀδελφοῦ παρόντος αὐτῷ
μόνου καὶ τῆς γυναῖκος, ἐκπλαγεῖς καὶ δαίσας ὁ Οὐαλ-
λέριος οὐκέτι προήκατο τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ κατακλεί-
σας εἰς τὸ οἶκημα καὶ φύλακα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ταῖς
5 θύραις ἐπιστήσας, τὸν μὲν ἀδελφὸν ἐκέλευσε τὴν βασι-
λικὴν ἔπαυλιν περισχόντα τὰ γράμματα λαβεῖν, ἂν δυ-
νατὸν ἦ, καὶ τοὺς οἰκέτας παραφυλάττειν· αὐτὸς δὲ
πελατῶν τε πολλῶν καὶ φίλων ἀεὶ περὶ αὐτὸν ὄντων καὶ
θεραπειᾶς συχνῆς ἐβάδιζε πρὸς τὴν οἰκίαν τῶν Ἀκυλ-
10 λίων οὐκ ἔνδον ὄντων. Διὸ μηδενὸς ἂν προσδοκῆσαντος
ἰσάμενος διὰ θυρῶν ἐπιτυγχάνει τοῖς γράμμασι κειμέ-
νοις ὅπου κατέλυον οἱ πρέσβεις. Ταῦτα δ' αὐτοῦ πράτ-
τουτος οἱ Ἀκύλλιοι δρόμῳ προσεφέροντο καὶ περὶ τὰς
θύρας συμιζαντες ἐζήτουν ἀφελέσθαι τὰς ἐπιστολάς.
15 Οἱ δ' ἠμύνοντο καὶ τὰ ἱμάτια περιβαλόντες αὐτῶν τοῖς
τραχήλοις ὑπὸ βίας καὶ μόλις ἄθουμένοι καὶ ἄθουντες
διὰ τῶν στενωπῶν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐνέβαλον. Τὰ δ' αὐτὰ
καὶ περὶ τὴν ἔπαυλιν ἅμα τὴν βασιλικὴν ἐγένετο, τοῦ
Μάρκου γραμμάτων ἐτέρων ἐν τοῖς σκεύεσι κομιζομέ-
20 νων ἐπιλαμβανομένου καὶ τῶν βασιλικῶν ὅσους δυνατὸς
ἦν ἔλκοντος εἰς τὴν ἀγορὰν.

VI. Ἐπεὶ δὲ τὸν θόρυβον κατέπαυσαν οἱ ὑπατοὶ καὶ
τοῦ Οὐαλλερίου κελεύσαντος ἐκ τῆς οἰκίας ὁ Οὐινδίκιος
προήχθη καὶ γενομένης κατηγορίας ἀνεγνώσθη τὰ γράμ-
25 ματα καὶ πρὸς οὐδὲν ἐτόλμησαν ἀντειπεῖν οἱ ἄνδρες, ἦν
μὲν κατήφεια καὶ σιωπὴ τῶν ἄλλων, ὀλίγοι δὲ βουλό-
μενοι τῷ Βρούτῳ χαρίζεσθαι φυγῆς ἐμέμνητο. Καί τι
καὶ Κολλατῖνος αὐτοῖς ἐλπίδος ἐπιεικοῦς ἐνεδίδου δε-
δακρυμένος καὶ Οὐαλλέριος σιωπῶν. Ὁ δὲ Βρούτος
30 ὄνομαστὶ τῶν υἱῶν ἐκάτερον προσειπὼν „Ἄγε, ὦ Τίτε“
εἶπεν „ἄγε, ὦ Τιβέριε, τί οὐκ ἀπολογεῖσθε πρὸς τὴν
κατηγορίαν;“ Ὡς δ' οὐδὲν ἀπεκρίναντο τοῖς ἐρωτηθέν-

τες, οὕτως πρὸς τοὺς ὑπηρέτας ἀποστρέψας τὸ πρόσωπον
„Τμῆρον ἤδη“ εἶπε „τὸ λοιπὸν ἔργον.“ Οἱ δὲ εὐθύς
συλλαβόντες τοὺς νεανίσκους περιερρήγγνον τὰ ἱμάτια,
τὰς χεῖρας ἀπῆγον ὀπίσω, ῥάβδοις ἔξαινον τὰ σώματα,
τῶν μὲν ἄλλων οὐ δυναμένων προσορᾶν οὐδὲ καρτε-
5 ρούντων, ἐκεῖνον δὲ λέγεται μήτε τὰς ὄψεις ἀπαγαγεῖν
ἄλλαχόσε μήτ' οἰκτῶ τι τρέψαι τῆς περὶ τὸ πρόσωπον
ὀργῆς καὶ βαρύτητος, ἀλλὰ δεινὸν ἐνορᾶν κολαζομένοις
τοῖς παισὶν ἄχρι οὗ κατατείναντες αὐτοὺς ἐπὶ τοῦδαφος
παλέκει τὰς κεφαλὰς ἀπέκοψαν. Οὕτω δὲ τοὺς ἄλλους 10
ἐπὶ τῷ συνάρχοντι ποιησάμενος ὤχετ' ἐξαναστάς, ἔργον
εἰργασμένος οὗτ' ἐπαινεῖν βουλομένοις ἀξίως οὔτε ψέ-
γειν ἐφικτόν. Ἡ γὰρ ἀρετῆς ὕψος εἰς ἀπάθειαν ἐξέστησε
τὴν ψυχὴν ἢ πάθους μέγεθος εἰς ἀναλγησίαν. Οὐδέτερον
δὲ μικρὸν οὐδ' ἀνθρώπινον, ἀλλ' ἢ θεῖον ἢ θηριῶδες. 15
Δίκαιον δὲ τῇ δόξῃ τοῦ ἀνδρὸς τὴν κρίσιν ἔπεσθαι μᾶλ-
λον ἢ τὴν ἀρετὴν ἀσθενεῖα τοῦ κρίνοντος ἀπιστεῖσθαι.
Ῥωμαῖοι γὰρ οὐ τοσοῦτον ἔργον οἴονται Ῥώμυλον γενέ-
σθαι τῆς πόλεως τὴν ἰδρυσιν, ὅσον Βρούτου τὴν κτίσιν
τῆς πολιτείας καὶ κατάστασιν. 20

VII. Ὡς δ' οὖν ἀπῆλθεν ἐξ ἀγορᾶς τότε, πολὺν μὲν
χρόνον ἐκπληξίς εἶχε καὶ φρίκη καὶ σιωπὴ πάντας ἐπὶ
τοῖς διαπεπραγμένοις· πρὸς δὲ τὴν Κολλατῖνου μαλα-
κίαν καὶ μέλλησιν ἀνεθάρρησαν οἱ Ἀκύλλιοι, καὶ χρόνον
ἠξίουον λαβόντες ἀπολογήσασθαι, καὶ τὸν Οὐινδίκιον αὐ-
25 τοῖς ἀποδοθῆναι δοῦλον ὄντα, καὶ μὴ παρὰ τοῖς κατηγο-
ροῖς εἶναι. Βουλομένου δὲ ταῦτα συγχωρεῖν καὶ διαλύ-
οντος ἐπὶ τούτοις τὴν ἐκκλησίαν, ὁ Οὐαλλέριος οὔτε τὸν
ἄνθρωπον οἷός τ' ἦν ἀφεῖναι τῷ περὶ αὐτὸν ὄχλῳ κατα-
μειγμένον οὔτε τὸν δῆμον εἶα προέμενον τοὺς προ-
30 δότας ἀπελθεῖν. Τέλος δὲ τοῖς σώμασιν ἐπιβαλὼν τὰς
χεῖρας ἐπεκαλεῖτο τὸν Βρούτου, καὶ τὸν Κολλατῖνον ἐβόα

δεινὰ ποιεῖν, εἰ τῷ συνάρχοντι παιδοφονίας ἀνάγκην
 προστριψάμενος αὐτὸς οἰεται δεῖν καταχαρίζεσθαι ταῖς
 γυναιξὶ τοὺς προδότας καὶ πολεμίους τῆς πατρίδος. Ἀγα-
 νακτοῦντος δὲ τοῦ ὑπάτου καὶ κελεύοντος ἀπάγεσθαι
 5 τὸν Οὐινδίκιον, οἱ μὲν ὑπηρέται διωσάμενοι τὸν ὄχλον
 ἤπτοντο τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοὺς ἀφαιρουμένους ἐτυ-
 πτον, οἱ δὲ φίλοι τοῦ Οὐαλλερίου προέστησαν ἀμυνό-
 μενοι· καὶ ὁ δῆμος ἐβόα κελεύων παρεῖναι τὸν Βροῦτον.
 Ἦκεν οὖν αὐθις ὑποστρέψας· καὶ γενομένης αὐτῷ σιω-
 10 πῆς εἶπεν, ὅτι τοῖς μὲν υἱοῖς αὐτὸς ἀποχρῶν ἦν δικαστής,
 περὶ δὲ τῶν ἄλλων τοῖς πολίταις ἐλευθέρους οὓσι ψῆφου
 δίδωσι· λεγέτω δὲ ὁ βουλόμενος καὶ πειθέτω τὸν δῆμον.
 Οὐκέτι μέντοι λόγων ἐδέησεν, ἀλλὰ τῆς ψήφου δοθείσης
 πάσαις ἀλόντες ἐπελεκίσθησαν. Ὁ δὲ Κολλατῖνος ἦν μὲν,
 15 ὡς ἔοικεν, ἐν ὑποψίᾳ τινὶ καὶ διὰ συγγένειαν τῶν βασι-
 λέων, ἤχθοντο δ' αὐτοῦ καὶ τῷ δευτέρῳ τῶν ὀνομάτων,
 ἀφοσιούμενοι τὸν Ταρκύνιον. Ὡς δὲ καὶ ταῦτα συνέβη,
 παντάπασι προσκρούσας ἀφῆκε τὴν ἀρχὴν ἐκῶν καὶ τῆς
 πόλεως ὑπεξῆλθεν. Οὕτω δὲ πάλιν ἀρχαιρεσιῶν γενο-
 20 μένων ὑπάτος ἀπεδείχθη λαμπρῶς ὁ Οὐαλλερίος ἀξίαν
 ἀπολαβῶν τῆς προθυμίας χάριν· ἧς οἰόμενός τι δεῖν
 ἀπολαῦσαι τὸν Οὐινδίκιον ἐψηφίσατο πρῶτον ἀπελευ-
 θερον ἐκείνον ἐν Ῥώμῃ γενέσθαι πολίτην καὶ φέρειν
 ψῆφον ἢ βούλοιτο φρατρία προσνεμηθέντα. Τοῖς δ'
 25 ἄλλοις ἀπελευθέρους ὄψε καὶ μετὰ πολὺν χρόνον ἐξου-
 σίαν ψῆφον δημαγωγῶν ἔδωκεν Ἀππιος· ἢ δὲ παντελῆς
 ἀπελευθέρωσις ἄχρι νῦν οὐινδίκτα λέγεται δι' ἐκείνον,
 ὡς φασί, τὸν Οὐινδίκιον.

VIII. Ἐκ τούτου τὰ μὲν χρήματα τῶν βασιλέων διαφ-
 30 πάσαι τοῖς Ῥωμαίοις ἔδωκεν, τὴν δὲ οἰκίαν κατέσκαψαν
 καὶ τὴν ἐπαυλιν· τοῦ δ' Ἀρείου πεδίου τὸ ἡδιστον ἐκε-
 κτητο Ταρκύνιος, καὶ τοῦτο τῷ θεῷ καθιέρωσαν. Ἐτυχε

δὲ τεθερισμένον ἄρτι, καὶ κειμένων ἐτι τῶν δραγμάτων
 οὐκ ᾤοντο εἶναι ἀλοῶν οὐδὲ χρῆσθαι διὰ τὴν καθιέρωσιν,
 ἀλλὰ συνδραμόντες ἐφόρουν τὰς ἀμάλλας εἰς τὸν ποτα-
 μόν. Ὡς δ' αὐτῶς καὶ τὰ δένδρα κόπτοντες ἐνέβαλλον,
 ἄργον παντάπασι τὸ χωρίον ἀνιέντες τῷ θεῷ καὶ ἄκαρ- 5
 πον. Ὡθουμένων δὲ πολλῶν ἐπ' ἀλλήλοις καὶ ἀθρόων
 ὑπήγαγεν ὁ θεὸς οὐ πολὺν τόπον, ἀλλ' ὅπου τὰ πρῶτα
 συννεχθέντα καὶ περιπεσόντα τοῖς στερεοῖς ὑπέστη, τῶν
 ἐπιφερομένων διεξοδὸν οὐκ ἐχόντων, ἀλλ' ἐνισχομένων
 καὶ περιπλεκομένων, ἐλάμβανεν ἢ σύμπηξις ἰσχὴν καὶ 10
 αἰζῶσιν αὐξανομένην ὑπὸ τοῦ θεύματος. Ἴλυν τε γὰρ
 ἐπήγαγε πολλήν, ἢ προσισταμένη τροφήν παρεῖχεν ἄμα
 καὶ κόλλησιν, αἳ τε πληγαὶ σάλου οὐκ ἐποίουν, ἀλλὰ
 μαλακῶς πιέζουσαι συνήλαννον εἰς ταῦτο πάντα καὶ
 συνέπλαττον. Ἐπὶ δὲ μεγέθους καὶ στάσεως ἕτερον 15
 αὐτὸ μέγεθος ἐκτάτο καὶ χώραν ἀναδεχομένην τὰ πλεῖ-
 στα τῶν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ καταφερομένων. Τοῦτο νῦν
 νῆσός ἐστιν ἱερὰ κατὰ τὴν πόλιν, ἔχει δὲ ναοὺς θεῶν
 καὶ περιπάτους, καλεῖται δὲ φωνῇ τῇ Λατίνων Μέση
 θυοῖν γεφυρῶν. Ἐνιοὶ δὲ τοῦτο συμπεσεῖν ἱστοροῦσιν 20
 οὐχ ὅτε Ταρκυνίου καθιερώθη τὸ πεδῖον, ἀλλὰ χρόνοις
 ἕστερον ἄλλο χωρίον ὁμοραῦν ἐκείνῳ Ταρκυνίας ἀνεί-
 σης. Ἡ δὲ Ταρκυνία παρθένος ἦν ἱέρεια, μία τῶν Ἐστιά-
 δων, ἔσχε δὲ τιμὰς ἀντὶ τούτου μεγάλας, ἐν αἷς ἦν καὶ
 τὸ μαρτυρίαν αὐτῆς δέχεσθαι μόνης γυναικῶν· τὸ δ' 25
 εἶναι γαμεῖσθαι ψηφισαμένων οὐ προσεδέξατο. Καὶ
 ταῦτα μὲν οὕτω γενέσθαι μυθολογοῦσι.

IX. Ταρκύνιον δὲ τὴν ἐκ προδοσίας ἀπογνόντα τῆς
 πόλεως ἀνάληψιν ἐδέξαντο Τυρρηνοὶ προθύμως καὶ με-
 γάλῃ δυνάμει κατήγον. Ἀντεξήγον δὲ τοὺς Ῥωμαίους 30
 ἢ ὑπάτοι καὶ παρέταξαν ἐν χωρίοις ἱεροῖς, ὧν το μὲν
 Ἄρσον ἄλσος, τὸ δὲ Αἰσούειον λειμῶνα προσαγορεύ-

ουσιν. Ἀρχομένων δὲ αὐτῶν συνάγειν εἰς χεῖρας Ἄρρων
 ὁ Ταρκυνίου παῖς καὶ Βροῦτος ὁ Ῥωμαίων ὑπάτος οὐ
 κατὰ τύχην ἀλλήλοις περιπεσόντες, ἀλλ' ὑπ' ἔχθρους καὶ
 ὀργῆς, ὁ μὲν ὡς ἐπὶ τύραννον καὶ πολέμιον τῆς πατρίδος,
 5 ὁ δὲ τῆς φυγῆς ἀμυνόμενος ὤρμησαν ὁμοσε τοῖς ἵπποις.
 Θυμῷ δὲ μᾶλλον ἢ λογισμῷ προσμιζάντες ἠφείδισαν
 αὐτῶν καὶ συναπέθανον ἀλλήλοις. Οὕτω δὲ δεινοῦ γε-
 νομένου τοῦ προάγωνος οὐκ ἔσχεν ὁ ἀγὼν τέλος ἐπι-
 εικέστερον, ἀλλὰ καὶ δράσαντες ἴσα καὶ παθόντες οἱ
 10 στρατοὶ διεκρίθησαν ὑπὸ χειμῶνος. Ἦν οὖν ἐν ἀπόροις
 ὁ Οὐαλλέριος, οὐκ εἰδὼς τὸ τῆς μάχης πέρας, ἀλλὰ τοὺς
 στρατιώτας ὀρῶν τοῖς μὲν αὐτῶν νεκροῖς ἀθυμοῦντας,
 ἐπαιρομένους δὲ τοῖς τῶν πολεμίων· οὕτως ἄκριτος ἦν
 καὶ παράλληλος ὑπὸ πλήθους ὁ φόνος. Οὐ μὴν ἀλλ'
 15 ἑκατέροις ἐγγύθεν ὀρώμενα τὰ οἰκεία μᾶλλον ἐβεβαίου
 τὴν ἥτταν ἢ τὴν νίκην εἰκαζόμενα τὰ τῶν πολεμίων.
 Ἐπελθούσης δὲ νυκτὸς οἷαν εἰκὸς οὕτω μεμαχημένοις,
 καὶ γενομένων ἐν ἡσυχίᾳ τῶν στρατοπέδων, λέγουσι
 σεισθῆναι τὸ ἄλσος, ἐκ δ' αὐτοῦ φωνὴν ἐκπεσεῖν με-
 20 γάλην φράζουσιν, ὡς ἐνὶ πλείους ἐν τῇ μάχῃ τεθνήκασι
 Τυρρητῶν ἢ Ῥωμαίων. Ἦν δ' ἄρα θεῖον τι τὸ φθερξά-
 μενον· εὐθύς τε γὰρ ὑπ' αὐτοῦ τοῖς μὲν ἀλαλάζει παρ-
 εστη μέγα καὶ θαρραλέον, οἱ δὲ Τυρρητοὶ περίφοβοι
 γενόμενοι καὶ συνταραχθέντες ἐξέπεσον ἐκ τοῦ στρα-
 25 τοπέδου καὶ διεσπάρησαν οἱ πλείστοι. Τοὺς δὲ κατα-
 λειφθέντας ὀλίγῳ πεντακισχιλίων ἐλάσσους ἐπελθόντες
 εἶλον οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τᾶλλα διήρπασαν. Οἱ δὲ νεκροὶ
 διαριθμηθέντες εὐρέθησαν τριακόσιοι μὲν ἐπὶ χιλίοις
 καὶ μυρίοις οἱ τῶν πολεμίων, οἱ δὲ Ῥωμαίων παρ' ἓνα
 30 τοσοῦτοι. Ταύτην τὴν μάχην λέγουσι γενέσθαι πρὸ
 μιᾶς καλανδῶν Μαρτίων. Ἐθριάμβευσε δ' ἀπ' αὐτῆς
 Οὐαλλέριος εἰσελάσας τεθρίππῳ πρῶτος ὑπάτων. Καὶ

τὸ πρᾶγμα σεμνὴν καὶ μεγαλοπρεπῆ παρέσχευ ὄψιν, οὐκ
 ἐπίφθονον οὐδ' ἀνιάσασαν, ὡς ἐνιοὶ λέγουσι, τοὺς
 ὀρῶντας· οὐ γὰρ ἂν ἔσχε ζῆλον τοσοῦτον οὐδὲ φιλοτι-
 μίαν εἰς ἔτη πάμπολλα διαμένουσιν. Ἀποδέξαντο δὲ τοῦ
 Οὐαλλερίου καὶ τὰς εἰς τὸν συνάροντα τιμὰς, αἷς ἐκ- 5
 νομιζόμενον καὶ θαπτόμενον ἐκόσμησε καὶ λόγον ἐπ'
 αὐτῷ διεξῆλθεν ἐπιτάφιον, ὃς οὕτως ὑπὸ Ῥωμαίων
 ἠγαπήθη καὶ τοσαύτην ἔσχε χάριν, ὥστε πᾶσι τοῖς ἀγα-
 θοῖς καὶ μεγάλοις ὑπάρχειν ἐξ ἐκείνου τελευτήσασιν ὑπὸ
 τῶν ἀρίστων ἐγκωμιάζεσθαι. Λέγεται δὲ καὶ τῶν Ἑλλη- 10
 νικῶν ἐπιταφίων ἐκεῖνος γενέσθαι πρεσβύτερος, εἶγε
 μὴ καὶ τοῦτο Σόλωνός ἐστιν, ὡς Ἀναξιμένης ὁ φήτωρ
 ἰστόρηκεν.

X. Ἀλλὰ δι' ἐκεῖνα μᾶλλον ἤχθοντο τῷ Οὐαλλερίῳ
 καὶ προσέκρουον, ὅτι Βροῦτος μὲν, ὃν πατέρα τῆς ἔλευ- 15
 θερίας ἐνόμιζεν ὁ δῆμος, οὐκ ἠξίωσε μόνος ἄρχειν, ἀλλὰ
 καὶ πρῶτον αὐτῷ συνάροντα προσεῖλετο καὶ δεύτερον·
 οὐτοσί δ', ἔφασαν, εἰς αὐτὸν ἅπαντα συνενεργάμενος
 οὐκ ἔστι τῆς Βρούτου κληρονόμος ὑπατείας μηδὲν αὐτῷ
 προσηκούσης, ἀλλὰ τῆς Ταρκυνίου τυραννίδος. Καίτοι 20
 τί δεῖ λόγῳ μὲν Βρούτον ἐγκωμιάζειν, ἔργῳ δὲ μιμεῖσθαι
 Ταρκύνιον, ὑπὸ φάβδοις ὁμοῦ πάσαις καὶ πελέκεσι κα-
 τιώντα μόνον ἐξ οἰκίας τοσαύτης τὸ μέγεθος, ὅσην οὐ
 καθεῖλε τὴν τοῦ βασιλέως; καὶ γὰρ οὕτως ὁ Οὐαλλέριος
 ἄνκει τραγικώτερον ὑπὲρ τὴν καλουμένην Οὐελίαν οἰκίαν 25
 ἐπικρεμαμένην τῇ ἀγορᾷ καὶ καθορῶσαν ἐξ ὕψους ἅπαν-
 τα, δυσπρόσοδον δὲ πελάσαι καὶ χαλεπὴν ἐξωθεν, ὥστε
 καταβαίνοντος αὐτοῦ τὸ σχῆμα μετέωρον εἶναι καὶ βασι-
 λικὸν τῆς προπομπῆς τὸν ὄγκον. Ὅσον οὖν ἐν ἀρχῇ καὶ
 πρᾶγμασι μεγάλοις ἀγαθὸν ἦν ἔχειν ὧτα παρησίαν ἀντὶ 30
 κολακείας προσιέμενα καὶ λόγους ἀληθεῖς, ἔδειξεν. Ἀκού-
 σας γὰρ ὅτι τοῖς πολλοῖς ἀμαρτάνειν ἐδόκει τῶν φίλων

διεξιόντων, οὐκ ἐφιλονείκησεν οὐδ' ἠγανάκτησεν, ἀλλὰ
 ταχὺ πολλοὺς συναγαγὼν τεχνίτας ἔτι νυκτὸς οὔσης
 κατέβαλε τὴν οἰκίαν καὶ κατέσκαψεν εἰς ἔδαφος πᾶσαν,
 ὥστε μεθ' ἡμέραν τοὺς Ῥωμαίους ὁρῶντας καὶ συνιστα-
 5 μένους τοῦ μὲν ἀνδρὸς ἀγαπᾶν καὶ θαυμάζειν τὴν μεγα-
 λοφροσύνην, ἄχθεσθαι δὲ τῆς οἰκίας καὶ ποθεῖν τὸ μέ-
 γεθος καὶ τὸ κάλλος, ὥσπερ ἀνθρώπου, διὰ φθόνου οὐ
 δικαίως καταλελυμένης, τοῦ δὲ ἄρχοντος, ὥσπερ ἀνε-
 στίου, παρ' ἑτέροις οἰκοῦντος. Ἐδέχοντο γὰρ οἱ φίλοι
 10 τὸν Οὐαλλέριον, ἄχρι οὐ τόπον ἔδωκεν ὁ δῆμος αὐτῷ
 καὶ κατεσκεύασεν οἰκίαν ἐκείνης μετριωτέραν ὅπου νῦν
 ἱερόν ἐστιν Οὐίκας πότας ὀνομαζόμενον. Βουλόμενος δὲ
 μὴ μόνον ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀντὶ φοβερᾶς χει-
 ροῆθαι καὶ προσφιλεῖ ποιεῖν τοῖς πολλοῖς, τοὺς τε πελέ-
 15 κεις ἀπέλυσε τῶν θάβδων, αὐτάς τε τὰς θάβδους εἰς ἐκ-
 κλησίαν παριῶν ὑψῆκε τῷ δήμῳ καὶ κατέκλινε, μέγα
 ποιῶν τὸ πρόσχημα τῆς δημοκρατίας. Καὶ τοῦτο μέχρι
 νῦν διαφυλάττουσιν οἱ ἄρχοντες. Ἐλάνθανε δὲ τοὺς
 πολλοὺς οὐχ ἑαυτὸν, ὡς ᾔοντο, ποιῶν ταπεινόν, ἀλλὰ
 20 τὸν φθόνον τῇ μετριότητι ταύτῃ καθαιρῶν καὶ κολούων,
 αὐτῷ δὲ προστιθεὶς τοσοῦτον μέγεθος δυνάμεως, ὅσον
 ἀφαιρεῖν ἐδόκει τῆς ἐξουσίας ὑποδνυομένου μεθ' ἡδονῆς
 αὐτῷ τοῦ δήμου καὶ φέροντος ἐκουσίως. Ὡστε καὶ Πο-
 πλικόλαν ἀνηγόρευσε αὐτόν· σημαίνει δὲ τοῦνομα δη-
 25 μοκηδῆ· καὶ τοῦτο μᾶλλον ἴσχυσε τῶν ἀρχαίων ὀνομά-
 των, ᾧ καὶ ἡμεῖς χρῆσόμεθα τὸν λοιπὸν βίον τοῦ ἀνδρὸς
 ἱστοροῦντες.

XI. Ῥατεῖαν μὲν γὰρ ἔδωκε μετιέναι καὶ παραγγέλ-
 λειν τοῖς βουλομένοις· πρὸ δὲ τῆς καταστάσεως τοῦ
 30 συνάρχοντος οὐκ εἰδὼς τὸν γεννησόμενον, ἀλλὰ δεδιὼς
 ἀντίπραξιν ὑπὸ φθόνου τινὸς ἢ ἀγνοίας ἐχρήσατο τῇ
 μοναρχίᾳ πρὸς τὰ κάλλιστα καὶ μέγιστα τῶν πολιτευ-

μάτῳ. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀνεπλήρωσε τὴν βουλήν ὀλι-
 γανδροῦσαν· ἐτεθνήκεσαν γὰρ οἱ μὲν ὑπὸ Ταρκυνίου
 πρότερον, οἱ δὲ ἐναγχος ἐν τῇ μάχῃ. Τοὺς δ' ἐγγραφέν-
 τας ὑπ' αὐτοῦ λέγουσιν ἑκατὸν καὶ ἐξήκοντα τέσσαρας
 γενέσθαι. Μετὰ δὲ ταῦτα νόμους ἔγραψεν, ὧν μάλιστα
 5 μὲν ἰσχυροὺς ἐποίησε τοὺς πολλοὺς ὁ τὸν δῆμον ἀπὸ τῶν
 10 ὑπάτων τῷ φεύγοντι δίκην ἐπικαλεῖσθαι διδούς· δεύ-
 τερος ὁ τοὺς ἀρχὴν ἀναλαβόντας, ἦν ὁ δῆμος οὐκ ἔδωκεν,
 ἀποθνήσκειν κελεύων· τρίτος δὲ μετὰ τούτους, ὃς ἐβόη-
 θησε τοῖς πένησιν, ᾧ τὰ τέλη τῶν πολιτῶν ἀφείλε καὶ
 10 προθυμότερον ἄπεισθαι τῶν ἐργασιῶν ἐποίησεν ἅπαν-
 τας. Ὁ δὲ γραφεὶς κατὰ τῶν ἀπειθούντων τοῖς ὑπάτοις
 οὐχ ἦττον ἔδοξε δημοτικὸς εἶναι καὶ πρὸς τῶν πολλῶν
 μᾶλλον ἢ δυνατῶν γεγράφθαι. Ζημίαν γὰρ ἀπειθείας
 ἔταξε βοῶν πέντε καὶ δυνεῖν προβάτων ἀξίαν. Ἦν δὲ τιμὴ
 15 προβάτου μὲν ὀβολοὶ δέκα, βοῶς δὲ ἑκατὸν, οὓπω νομί-
 σματι χρωμένων πολλῷ τότε Ῥωμαίων, ἀλλὰ προβατείας
 καὶ κτηνοτροφίας εὐθηνούντων. Διὸ καὶ τὰς οὐσίας
 ἄχρι νῦν ἀπὸ τῶν προβάτων πεκούλια καλοῦσι, καὶ τῶν
 νομισμάτων τοῖς παλαιοτάτοις βοῦν ἐπεχάραττον ἢ πρό-
 20 βατον ἢ σῦν. Ἐτίθεντο δὲ καὶ παισὶν αὐτῶν Συλλοὺς
 καὶ Βουβούλους καὶ Καπραρίους ὀνόματα καὶ Πορ-
 κίους· κάπρας μὲν τὰς αἰγας, πόρκους δὲ τοὺς χοίρους
 ὀνομάζοντες.

XII. Οὕτω δὲ περὶ ταῦτα δημοτικὸς γενόμενος νο-
 25 μοθέτης καὶ μέτριος ἐν τῷ μετρίῳ τὴν τιμωρίαν ὑπερέ-
 τεινεν. Ἐγραψε γὰρ νόμον ἄνευ κρίσεως κτείνειν διδόντα
 τὸν βουλόμενον τυραννεῖν· κτείναντα δὲ φόνου καθαρὸν
 ἐποίησεν, εἰ παράσχοιτο τοῦ ἀδικήματος τοὺς ἐλέγχους.
 Ἐπεὶ γὰρ οὐ δυνατὸν ἐπιχειροῦντα τηλικούτοις λαθεῖν
 30 ἅπαντας, οὐκ ἀδύνατον δὲ τὸ μὴ λαθόντα τοῦ κριθῆναι
 φθάσαι κρείττονα γενόμενον, ἦν ἀναιρεῖ τὸ ἀδίκημα

κρίσιν προλαβεῖν ἔδωκε τῷ δυναμένῳ κατὰ τοῦ ἀδικουῦντος. Ἐπηνέθη δὲ καὶ διὰ τὸν ταμειυτικὸν νόμον. Ἐπεὶ γὰρ ἔδει χρήματα πρὸς τὸν πόλεμον εἰσενεγκεῖν ἀπὸ τῶν οὐσιῶν τοὺς πολίτας, οὐτ' αὐτὸς ἄψασθαι τῆς οἰκονομίας οὔτε τοὺς φίλους ἔασαι βουλόμενος οὐδ' ὅλως εἰς οἶκον ἰδιώτου παρελθεῖν δημόσια χρήματα, ταμειῶν μὲν ἀπέδειξε τὸν τοῦ Κρόνου ναόν, ᾧ μέχρι νῦν χρώμενοι διατελοῦσι, ταμίας δὲ τῷ δήμῳ δύο τῶν νέων ἔδωκεν ἀποδείξαι· καὶ ἀπεδείχθησαν οἱ πρῶτοι

10 Πούπλιος Οὐετούριος καὶ Μινούκιος Μάρκος καὶ χρήματα συνήχθη πολλά. Τρισκαίδεκα γὰρ ἀπεγράψαντο μυριάδες, ὄρφανοὺς παισὶ καὶ χήραις γυναιξὶν ἀνεθείσης τῆς εἰσφορᾶς. Ταῦτα δὲ διοικήσας ἀπέδειξεν ἑαυτῷ συνάρχοντα τὸν Λουκρητίας πατέρα Λουκρητίου, ᾧ τῆς

15 ἡγεμονικωτέρας ἐξιστάμενος ὄντι πρεσβυτέρῳ τάξεως παρέδωκε τοὺς καλουμένους φάσκης· καὶ τοῦτο διέμεινεν εἰς ἡμᾶς τὸ πρεσβεῖον ἀπ' ἐκείνου τοῖς γεραιτέροις φυλαττόμενον. Ἐπεὶ δ' ὀλίγαις ἡμέραις ὕστερον ἐτελεύτησεν ὁ Λουκρητίος πάλιν ἀρχαιρεσιῶν γενομένων ἡρέθη Μάρκος Ὠράτιος, καὶ συνήρχε τῷ Ποπλικόλῳ τὸν ὑπολειπόμενον χρόνον τοῦ ἐνιαυτοῦ.

XIII. Ταρκυνίου δὲ Ῥωμαίοις δεύτερον πόλεμον ἐν Τυρρηνίᾳ κινουῦντος μέγα σημεῖον λέγεται γενέσθαι· βασιλεύων γὰρ ἔτι καὶ τὸν νεῶν τοῦ Καπιτωλίου Διὸς

25 ἔχων ὁ Ταρκύνιος ὅσον οὐπω συντετελεσμένον, εἴτε μαντείας γενομένης εἴτ' αὐτῷ δόξαν ἄλλως, ἄρμα κατὰ κορυφὴν ἐπιστήσαι κεραμειῶν ἐξέδωκε Τυρρηνοῖς τισὶν ἐξ Οὐνηίων δημιουργοῖς, εἴτ' ὀλίγον ὕστερον ἐξέπεσε τῆς ἀρχῆς. Τῶν δὲ Τυρρηνῶν διαπεπλασμένον τὸ τέθριππον ἐμβαλόντων εἰς κάμινον οὐκ ἔπαθεν ἂ προσήκει

30 πάσχειν πηλὸν ἐν πυρὶ, πυκνοῦσθαι καὶ συνηζάνειν, ἐκτηκομένης τῆς ὑγρότητος, ἀλλ' ἐξέστη καὶ ᾤδησε καὶ

μέγεθος ἔσχεν ἅμα ῥώμῃ καὶ σκληρότητι τοσοῦτον, ὥστε μόλις ἐξαιρεθῆναι τὴν ὄροφὴν ἀποσκευασαμένων τῆς καμίνου καὶ τῶν τοίχων περιαιρεθέντων. Ὡς οὖν ἐδόκει τοῖς μάντεσι θεῖον εἶναι σημεῖον εὐτυχίας καὶ δυνάμεως παρ' οἷς ἔσοιτο τὸ τέθριππον, ἔγνωσαν οἱ Οὐνήιοι μὴ προσέσθαι τοῖς Ῥωμαίοις ἀπαιτοῦσι, καὶ ἀπεκρίναντο τοῦτο Ταρκυνίοις, οὐ τοῖς Ταρκυνίοις ἐκβαλοῦσι

104 προσήκειν. Ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις ἦσαν ἵππων ἀγῶνες αὐτοῖς. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα θέαν καὶ σπουδὴν εἰσθυῖαν παρεῖχε, τὸ δὲ νικῆσαν τέθριππον ὁ μὲν ἡνίοχος ἐξήλωνε τοῦ ἵπποδρόμου σχέδην ἐστεφανωμένος, οἱ δὲ ἵπποι πτοηθέντες ἀπ' οὐδεμιᾶς ἐμφανοῦς προφάσεως, ἀλλὰ κατὰ τι δαιμόνιον ἢ τύχην ἔεντο παντὶ τάχει πρὸς τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἔχοντες τὸν ἡνίοχον, ὡς οὐδὲν ἦν ἔργον αὐτοῦ κατατείνοντος οὐδὲ παρηγοροῦν-

15 τος, ἀλλ' ἤρπαστο, δόντα τῇ φύμῃ καὶ φερόμενον, ἄχρι οὗ τῷ Καπιτωλίῳ προσμίξαντες ἐξέβαλον αὐτὸν ἐνταῦθα παρὰ τὴν πύλην, ἣν νῦν Ῥατουμέναν καλοῦσι. Γενομένου δὲ τούτου θαυμάσαντες οἱ Οὐνήιοι καὶ φοβηθέντες ἐπέτρεψαν ἀποδοῦναι τὸ ἄρμα τοῖς τεχνίταις.

20

XIV. Τὸν δὲ νεῶν τοῦ Καπιτωλίου Διὸς εὔξατο μὲν ἀναθήσειν Ταρκύνιος ὁ Δημαράτου πολεμῶν Σαβίνοις, ᾧκοδόμησε δὲ Ταρκύνιος ὁ Σούπερβος υἱὸς ὦν ἢ υἱανὸς τοῦ εὔξαμένου· καθιερωῖσθαι δὲ οὐκ ἔφθασεν, ἀλλὰ μικρὸν ἀπελείπετο τοῦ τέλος ἔχειν ὅτε Ταρκύνιος ἐξέ-

25 πιπτεν. Ὡς οὖν ἀπείργαστο τελέως καὶ τὸν προσήκοντα κόσμον ἀπέειχε, ἦν τῷ Ποπλικόλῳ φιλοτιμία πρὸς τὴν καθιέρωσιν. Ἐφθόνουν δὲ πολλοὶ τῶν δυνατῶν καὶ ἤχθοντο ταῖς μὲν ἄλλαις τιμαῖς ἦττον, ἄς νομοθετῶν καὶ στρατηγῶν ἐκ προσηκόντων ἔσχε· ταύτην δ' οὐσαν

30 ἄλλοτρίαν οὐκ ᾔοντο δεῖν αὐτῷ προσγενέσθαι, καὶ τὸν Ὠράτιον προετρέποντο καὶ παρώξυνον ἀντιποιεῖσθαι

τῆς καθιερώσεως. Γενομένης οὖν τῷ Ποπλικόλα στρα-
 τείας ἀναγκαίας, ψηφισάμενοι τὸν Ὠράτιον καθιεροῦν
 ἀνῆγον εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὡς οὐκ ἂν ἐκείνου περιγε-
 νόμενοι παρόντος. Ἐνιοὶ δὲ φασὶ κλήρω τῶν ὑπάτων
 5 λαχεῖν ἐκεῖνον ἐπὶ τὴν στρατείαν ἄκοντα, τοῦτον δὲ ἐπὶ
 τὴν καθιέρωσιν. Ἐξεστὶ δὲ περὶ τούτων ὡς ἔσχευ εἰκά-
 ζειν τοῖς πραχθεῖσι περὶ τὴν καθιέρωσιν. Εἰδοῖς οὖν
 Σεπτεμβρίαις, ὃ συντηγῶναι περὶ τὴν πανσέληνον μά-
 λιστα τοῦ Μεταγειτριῶνος, συνηθροισμένων ἀπάντων
 10 εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὃ μὲν Ὠράτιος σιωπῆς γενομένης τά-
 τ' ἄλλα δράσας καὶ τῶν θυρῶν ἀψάμενος, ὡσπερ ἔθος
 ἐστίν, ἐπεφθέγγετο τὰς νενομισμένας ἐπὶ τῇ καθιερώσει
 φωνάς· ὃ δ' ἀδελφὸς τοῦ Ποπλικόλα Μάρκος ἐκ πολλοῦ
 15 „Ὡ ὑπάτε“ εἶπεν „ὃ υἱὸς σου τέθνηκεν ἐν τῷ στρατο-
 πέδῳ νοσήσας.“ Τοῦτο πάντας ἠνίασε τοὺς ἀκούσαντας·
 ὃ δ' Ὠράτιος οὐδὲν διαταραχθεὶς, ἀλλ' ἢ τοσοῦτον μό-
 νον εἰπὼν „Ρίψατε τοίνυν ὅποι βούλεσθε τὸν νεκρὸν,
 ἐγὼ γὰρ οὐ προσίεμαι τὸ πένθος“ ἐπέραινε τὴν λοιπὴν
 20 καθιέρωσιν. Ἦν δὲ τὸ προσηγγελμένον οὐκ ἀληθές, ἀλλ'
 ὃ Μάρκος ὡς ἀποστήσων τὸν Ὠράτιον ἐψεύσατο. Θαυ-
 μαστὸς οὖν ὁ ἀνὴρ τῆς εὐσταθείας, εἴτε τὴν ἀπάτην ἐν
 καιρῷ βραχεῖ συνείδεν εἴτε πιστευθεὶς ὁ λόγος οὐκ ἐκί-
 νησεν αὐτόν.

25 XV. Ἔοικε δὲ καὶ περὶ τὸν δεύτερον ναὸν ὁμοία τύχη
 γενέσθαι τῆς καθιερώσεως. Τὸν μὲν γὰρ πρῶτον, ὡς
 εἴρηται, Ταρκυνίου κατασκευάσαντος, Ὠρατίου δὲ κα-
 θιερώσαντος, ἐν τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις πῦρ ἀπώλεσε·
 τὸν δὲ δεύτερον ἀνέστησε μὲν Σύλλας, ἐπεγράφη δὲ τῇ
 30 καθιερώσει Κάτουλος Σύλλα προαποθανόντος. Τούτου
 δὲ πάλιν ἐν ταῖς κατὰ Οὐτέλλιον στάσεσι διαφθαρέντος
 τὸν τρίτον τῇ πρὸς τὰλλα καὶ τοῦτο χρησάμενος εὐποτυμῆς

Οὔεσπειανὸς ἐξ ἀρχῆς ἄχρι τέλους ἀναγαγὼν ἐπεῖθε
 γενόμενον καὶ φθειρόμενον μετ' ὀλίγον οὐκ ἐπέιδεν,
 ἀλλὰ τοσοῦτον εὐτυχία Σύλλαν παρήλθεν, ὅσον ἐκεῖνον
 μὲν τῆς ἀφιερώσεως τοῦ ἔργου, τοῦτον δὲ τῆς ἀναιρέ-
 σεως προαποθανεῖν. Ἄμα γὰρ τῷ τελευτῆσαι Οὔεσπε-
 5 σιανὸν ἐνεπρήσθη τὸ Καπιτώλιον. Ὁ δὲ τέταρτος οὗτος
 ὑπὸ Δομετιανοῦ καὶ συνετελέσθη καὶ καθιερώθη. Λέ-
 γεται δὲ Ταρκύνιον εἰς τοὺς θεμελίους ἀναλῶσαι λίθρας
 ἀργυρίου τετρακισμυρίας· τούτου δὲ τοῦ καθ' ἡμᾶς τὸν
 μέγιστον ἐν Ῥώμῃ τῶν ἰδιωτικῶν πλοῦτον ἐκλογισθέντα 10
 τὸ τῆς χρυσώσεως μὴ τελέσαι [ἀν*] ἀνάλωμα, πλέον ἢ
 δισχιλίαν καὶ μυρίαν ταλάντων γενόμενον. Οἱ δὲ κίονες
 ἐκ τοῦ Πεντελῆσιν ἐτμήθησαν λίθου κάλλιστα τῷ πάχει
 πρὸς τὸ μῆκος ἔχοντες· εἰδομεν γὰρ αὐτοὺς Ἀθήνησιν.
 Ἐν δὲ Ῥώμῃ πληγέντες αὐθις καὶ ἀναξυσθέντες οὐ το- 15
 σοῦτον ἔσχον γλαφυρίας, ὅσον ἀπώλεσαν συμμετρίας
 τοῦ καλοῦ, διάκενοι καὶ λαγαροὶ φανέντες. Ὁ μέντοι
 θαυμάσας τοῦ Καπιτωλίου τὴν πολυτέλειαν, εἰ μίαν
 εἶδεν ἐν οἰκίᾳ Δομετιανοῦ στοᾶν ἢ βασιλικὴν ἢ βαλα-
 νεῖον ἢ παλλακίδων διαίταν, οἷόν ἐστι τὸ λεγόμενον 20
 Ἐπιχάρμου πρὸς τὸν ἄστων

Οὐ φιλάνθρωπος τύ γ' ἐσσί· ἔχεις νόσον· χαίρεις
 διδοῦς·

τοιούτου ἂν τι πρὸς Δομετιανὸν εἰπεῖν προήχθη· Οὐκ
 εὐσεβὴς οὐδὲ φιλότιμος τύ γ' ἐσσί· ἔχεις νόσον· χαίρεις 25
 κατοικοδομῶν, ὡσπερ ὁ Μίδας ἐκεῖνος ἅπαντά σοι χρυσᾶ
 καὶ λίθινα βουλόμενος γίνεσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ
 τούτων.

XVI. Ὁ δὲ Ταρκύνιος μετὰ τὴν μεγάλην μάχην, ἐν ἣ
 καὶ τὸν υἱὸν ἀπώλεσε μονομαχήσαντα Βρούτῳ, κατα- 30
 φυγῶν εἰς τὸ Κλούσιον ἰκέτευσε Λάραν Πορσίναν,
 ἄνδρα καὶ δύναμιν μεγίστην ἔχοντα τῶν Ἰταλικῶν βα-

σιλέων καὶ δοκοῦντα χρηστὸν εἶναι καὶ φιλότιμον· ὁ δ' ὑπέσχετο βοηθήσειν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπεμφεν εἰς Ῥώμην κελεύων δέχεσθαι τὸν Ταρκύνιον· ὡς δ' οὐχ ὑπήκουσαν οἱ Ῥωμαῖοι, καταγγείλας αὐτοῖς πόλεμον καὶ χρόνον, ἐν ᾧ, καὶ τόπον, εἰς ὃν ἐμελλεν ἐμβαλεῖν, ἀφίκετο μετὰ πολλῆς δυνάμεως. Ποπλικόλας δ' ἠρέθη μὲν ἀπὸν ὑπατος τὸ δεύτερον καὶ σὺν αὐτῷ Τίτος Λουκρήτιος· ἐπαυελθῶν δὲ εἰς Ῥώμην καὶ βουλόμενος τῷ φρονήματι πρῶτον ὑπερβαλέσθαι τὸν Πορσίναν ἐκτιξε πόλιν Σι-
 10 γλιουρίαν ἤδη πλησίον ὄντος αὐτοῦ. Καὶ τειχίσας μεγάλοις ἀναλώμασιν ἑπτακοσίους ἐποίκουσ ἀπέστειλεν, ὡς θαδίως φέρων καὶ ἀδεῶς τὸν πόλεμον. Οὐ μὴν ἀλλὰ προσβολῆς ὀξείας τῷ τείχει γενομένης ἐξεώσθησαν οἱ φύλακες ὑπὸ τοῦ Πορσίνα, καὶ φεύγοντες ὀλίγου συν-
 15 ἐπεσπάσαντο τοὺς πολεμίους εἰς τὴν πόλιν. Ἐφθῆ δὲ πρὸ τῶν πυλῶν ἐκβοηθήσας ὁ Ποπλικόλας, καὶ μάχην συνάψας παρὰ τὸν ποταμὸν ἀντείχε πλήθει βιαζομένοις τοῖς πολεμίους, ἄχρι οὗ τραύμασι νεανικοῖς περιπεσῶν ἀπεκομίσθη φοράδην ἐκ τῆς μάχης. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ Λου-
 20 κρητίου τοῦ συνάρχοντος αὐτῷ παθόντος ἀθυμία τοῖς Ῥωμαίοις ἐνέπεσε, καὶ φυγῆ πρὸς τὴν πόλιν ἐσώζον ἑαυτούς. Ὡθουμένων δὲ τῶν πολεμίων διὰ τῆς ξυλίνης γεφύρας ἐκινδύνευσεν ἡ Ῥώμη κατὰ κράτος ἀλῶναι. Πρῶτος δὲ Κόκλιος Ὠράτιος καὶ σὺν αὐτῷ δύο τῶν ἐπι-
 25 φανεστάτων ἀνδρῶν, Ἑρμίνιος καὶ Λάρκιος, ἀντέστησαν περὶ τὴν ξυλίνην γέφυραν. Ὁ δ' Ὠράτιος τὸν Κόκλιον ἐπωνύμιον ἔσχεν ἐν πολέμῳ τῶν ὁμμάτων θάτερον ἐκκοπεῖς· ὡς δ' ἐνιοὶ λέγουσι, διὰ σιμότητα τῆς ὀνός ἐνδεδυκίας, ὥστε μηδὲν εἶναι τὸ διορίζον τὰ
 30 ὄμματα καὶ τὰς ὀφρῦς συγκεχύσθαι, Κύκλωπα βουλόμενοι καλεῖν αὐτὸν οἱ πολλοὶ τῆς γλώττης ὀλισθαίνουσης ἐκράτησεν ὑπὸ πλήθους Κόκλιον καλεῖσθαι. Οὗτος

ἔστως πρὸ τῆς γεφύρας ἠμύνετο τοὺς πολεμίους, ἄχρι οὗ διεκοψαν οἱ σὺν αὐτῷ κατόπιν τὴν γέφυραν. Οὕτω δὲ μετὰ τῶν ὄπλων ἀφείλξεν αὐτὸν εἰς τὸν ποταμὸν ἀπενήξατο καὶ προσέμιξε τῇ πέραν ὄχθη δόρατι Τυρρηρικῷ βεβλημένος τὸν γλουτόν. Ὁ δὲ Ποπλικόλας τὴν ἀρετὴν
 106 θανμάσας αὐτίκα μὲν εἰσηγήσατο Ῥωμαίους ἅπαντας, ὄσσην ἕκαστος ἐν ἡμέρᾳ τροφήν ἀνήλισκε, δοῦναι συνεισενεγκόντας, ἔπειτα τῆς χώρας ἣν αὐτὸς περιαρόσειεν ἐν ἡμέρᾳ. Πρὸς δὲ τούτοις εἰκόνα χαλκῆν ἔστησαν [αὐτῷ] ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἡφαίστου, τὴν γενομένην ἐκ τοῦ τραύ-
 10 ματος τῷ ἀνδρὶ χαλότητα μετὰ τιμῆς παρηγοροῦντες.

XVII. Ἐπικειμένου δὲ Πορσίνα τῇ πόλει καὶ λιμὸς ἦπτετο τῶν Ῥωμαίων, καὶ Τυρρηνῶν ἕτερος στρατὸς αὐτὸς καθ' αὐτὸν εἰς τὴν χώραν ἐνέβαλε. Ποπλικόλας δὲ τὸ τρίτον ὑπατεύων Πορσίνα μὲν ἀτρεμῶν καὶ φυλάτ-
 15 τῶν τὴν πόλιν ᾤετο δεῖν ἀντέχειν, τοῖς δὲ Τυρρηνοῖς ἐπεξῆλθε καὶ συμβαλῶν ἐτρέψατο καὶ πεντακισχιλίους αὐτῶν ἀνείλε. Τὸ δὲ περὶ Μούκιον εἴρηται μὲν ὑπὸ πολλῶν καὶ διαφόρων, λεκτέον δὲ ἡ μάλιστα πιστεύεται καὶ ἡμῖν. Ἦν ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθός, ἐν δὲ τοῖς 20 πολεμικοῖς ἄριστος· ἐπιβουλεύων δὲ τὸν Πορσίναν ἀνελεῖν παρεισῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον Τυρρηνίδα φορῶν ἐσθῆτα καὶ φωνῆ χρώμενος ὁμοίᾳ. Περιελθῶν δὲ τὸ βῆμα τοῦ βασιλέως καθεζομένου, καὶ σαφῶς μὲν αὐτὸν οὐκ εἰδὼς, ἐρέσθαι δὲ περὶ αὐτοῦ δεδιώς, ὃν ᾤθη μά-
 25 λιστα τῶν συγκαθεζομένων ἐκείνου εἶναι σπασάμενος τὸ ξίφος ἀπέκτεινεν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ συλληφθεὶς ἀνεκρίνετο· καὶ τινος ἐσχαρίδος πῦρ ἐχούσης μέλλοντι τῷ Πορσίνα θύειν κεκομισμένης, ὑπερσχῶν τὴν δεξιὰν χεῖρα καιομένης τῆς σαρκὸς εἰστήκει πρὸς τὸν Πορσίναν ἀποβλέ-
 30 πων ἰταμῷ καὶ ἀτρέπτῳ τῷ προσώπῳ, μέχρι οὗ θανμάσας ἀφῆκεν αὐτὸν καὶ τὸ ξίφος ἀποδιδούς ὥρεξεν ἀπὸ τοῦ

βήματος· ὁ δὲ τὴν εὐώνυμον προτείνας ἐδέξατο. Καὶ
 διὰ τοῦτο φασιν αὐτῷ γενέσθαι τὸν Σκαιόλαν ἐπίκλησιν
 ὅπερ ἐστὶ Λαίον. Ἐφη δὲ τὸν φόβον τοῦ Πορσίνα νενι-
 κηκῶς ἠττάσθαι τῆς ἀρετῆς, καὶ χάριτι μνηύειν ἃ πρὸς
 5 ἀνάγκην οὐκ ἂν ἐξηγόρευσε. „Τριακόσιοι γὰρ Ῥωμαίων“
 ἔφη „τὴν αὐτὴν ἐμοὶ γνώμην ἔχοντες ἐν τῷ στρατοπέδῳ
 σου πλανῶνται καιρὸν ἐπιτηροῦντες· ἐγὼ δὲ κλήρω λα-
 χῶν καὶ προεπιχειρήσας οὐκ ἄχθομαι τῇ τύχῃ, διαμαρτῶν
 ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ φίλου μᾶλλον ἢ πολεμίου Ῥωμαίους
 10 εἶναι πρόποντος.“ Ταῦθ' ὁ Πορσίνας ἀκούσας ἐπίστευσε
 καὶ πρὸς τὰς διαλύσεις ἤδιον ἔσχευ, οὐ τοσοῦτό, μοι
 δοκεῖ, φόβῳ τῶν τριακοσίων, ὅσον ἀγασθεῖς καὶ θαν-
 μάσας τὸ φρόνημα καὶ τὴν ἀρετὴν τῶν Ῥωμαίων. Τοῦ-
 του τὸν ἄνδρα Μούκιον ὁμοῦ τι πάντων καὶ Σκαιόλαν
 15 καλούντων Ἀθηνόδωρος ὁ Σάνδωνος ἐν τῷ πρὸς Ὀκτα-
 οῦταν τὴν Καίσαρος ἀδελφὴν καὶ Ὀψίγονον ἀνομάσθαι
 φησίν.

XVIII. Ὁ μέντοι Ποπλικόλας αὐτός, οὐχ οὕτω πολέ-
 μιον ὄντα τὸν Πορσίναν βαρὺν ἠγούμενος, ὡς ἄξιον
 20 πολλοῦ τῇ πόλει φίλον γενέσθαι καὶ σύμμαχον, οὐκ
 ἔφενγεν ἐπ' αὐτοῦ δίκη κριθῆναι πρὸς Ταρκύνιον, ἀλλ'
 ἐθάρρει καὶ προῦκαλεῖτο πολλὰς ὡς ἐξελέγξων κάκιστον
 ἀνδρῶν καὶ δικαίως ἀφαιρεθέντα τὴν ἀρχήν. Ἀποκρι-
 ναμένου δὲ τοῦ Ταρκυνίου τραχύτερον, οὐδένα ποιεῖ-
 25 σθαι δικαστήν, ἠκίστα δὲ Πορσίναν, εἰ σύμμαχος ὦν
 μεταβάλλεται, δυσχεράνας καὶ καταγνοῦς ὁ Πορσίνας,
 ἅμα δὲ τοῦ παιδὸς Ἄρροντος δεομένου καὶ σπουδάξον-
 τος ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων, κατελύσατο τὸν πόλεμον ἐξι-
 σταμένοις ἢς ἀπετέμοντο τῆς Τυρρηνίδος χώρας καὶ
 30 τοὺς αἰχμαλώτους ἀποπέμπουσι, κομιζομένοις δὲ τοὺς
 ἀντομόλους. Ἐπὶ τούτοις ὁμήρους ἔδωκαν ἐξ εὐπατρι-

δῶν περιπορφύρους δέκα καὶ παρθένους τοσαύτας, ἃν
 ἦν καὶ Ποπλικόλα θυγάτηρ Οὐαλλερία.

XIX. Πραττομένων δὲ τούτων τοῦ τε Πορσίνα πάσαν
 ἤδη τὴν πολεμικὴν ἀνεικότος παρασκευὴν διὰ πίστιν, αἱ
 παρθένοι τῶν Ῥωμαίων κατήλθον ἐπὶ λουτρον ἐνθα δὴ 5
 107 μνηοειδῆς τις ὄχθη περιβάλλουσα τὸν ποταμὸν ἠσυχίαν
 μάλιστα καὶ γαλήνην τοῦ κύματος παρείχεν. Ὡς δ' οὔτε
 τινὰ φυλακὴν ἐώραν οὔτε παριόντας ἄλλως ἢ διαπλέον-
 τας, ὁρμὴν ἔσχον ἀπονήξασθαι πρὸς ῥεῦμα πολὺ καὶ δίνας
 βαθείας. Ἐνιοὶ δὲ φασὶ μίαν αὐτῶν, ὄνομα Κλοιλίαν, 10
 ἵππῳ διεξελάσαι τὸν πόρον ἐγκελευομένην ταῖς ἄλλαις
 νεούσαις καὶ παραθαρρύνουσαν. Ἐπεὶ δὲ σωθεῖσαι πρὸς
 τὸν Ποπλικόλαν ἦκον, οὐκ ἐθαύμασεν οὐδ' ἠγάπησεν,
 ἀλλ' ἠνιάθη, ὅτι Πορσίνα κακίων ἐν πίστει φανεῖται καὶ
 τὸ τόλμημα τῶν παρθένων αἰτίαν ἔξει κακούργημα Ῥω- 15
 μαίων γεγονέναι. Διὸ συλλαβὼν αὐτὰς πάλιν ἀπέστειλε
 πρὸς τὸν Πορσίναν. Ταῦτα δ' οἱ περὶ τὸν Ταρκύνιον
 προαισθόμενοι καὶ καθίσαντες ἐνέδραν τοῖς ἄγουσι τὰς
 παῖδας ἐν τῷ περᾶν ἐπέθεντο πλείονες ὄντες. Ἐκείνων
 δὲ ὅμως ἀμυνομένων, ἡ Ποπλικόλα θυγάτηρ Οὐαλλερία 20
 διὰ μέσων ὁρμήσασα τῶν μαχομένων ἀπέφυγε, καὶ τρεῖς
 τινες οἰκέται συνδιεκπεσόντες ἔσωζον αὐτήν. Τῶν δ'
 ἄλλων οὐκ ἀκινδύνως ἀναμειγμένων τοῖς μαχομένοις,
 αἰθόμενος Ἄρρων ὁ Πορσίνα υἱὸς ὀξέως προσεβοήθησε,
 καὶ φυγῆς γενομένης τῶν πολεμίων περιεποίησε τοὺς 25
 Ῥωμαίους. Ὡς δὲ τὰς παρθένους κομισθείσας ὁ Πορσί-
 νας εἶδε, τὴν καταρξαμένην τῆς πράξεως καὶ παρακελευ-
 σαμένην ταῖς ἄλλαις ἐξήτει. Ἀκούσας δὲ τὸ ὄνομα τῆς
 Κλοιλίας προσέβλεψεν αὐτὴν ἴλεω καὶ φαιδρῷ τῷ προσ-
 ῶπῳ, καὶ κελεύσας ἵππον ἀχθῆναι τῶν βασιλικῶν κεκο- 30
 σμημένον εὐπρεπῶς ἔδωρήσατο. Τοῦτο ποιοῦνται μαρ-
 τυροῖον οἱ μόνην τὴν Κλοιλίαν λέγοντες ἵππῳ διεξελάσαι
 PLUT. VII. I. 14

τὸν ποταμόν. Οἱ δ' οὐ φασιν, ἀλλὰ τιμῆσαι τὸ ἀνδρώδες αὐτῆς τὸν Τυρρηνόν. Ἀνάκειται δὲ τὴν ἱερὰν ὁδὸν πορευομένοις εἰς Παλάτιον ἀνδρίας αὐτῆς ἐφιππος, ὃν τινες οὐ τῆς Κλοιλίας, ἀλλὰ τῆς Οὐαλλερίας εἶναι λέγουσιν. Ὁ δὲ Πορσίνας διαλλαγεὶς τοῖς Ῥωμαίοις ἄλλην τε ἑαυτοῦ πολλὴν μεγαλοφροσύνην ἐπεδείξατο τῇ πόλει, καὶ τὰ ὄπλα τοῦς Τυρρηνοῦς ἀναλαβεῖν κελεύσας, ἄλλο δὲ μηδὲν, ἀλλ' ἐκλείπειν τὸν χάρακα σίτου τε πολλοῦ καὶ χρημάτων γέμοντα παντοδαπῶν παρέδωκε τοῖς Ῥωμαίοις. Διὸ καὶ καθ' ἡμᾶς ἐτι παλοῦντες τὰ δημόσια πρῶτα κηρύττουσι τὰ Πορσίνα χρήματα, τιμὴν τῷ ἀνδρὶ τῆς χάριτος ἀττίον ἐν τῇ μνήμῃ διαφυλάττοντες. Εἰσθήκει δὲ καὶ χαλκοῦς ἀνδρίας αὐτοῦ παρὰ τὸ βουλευτήριον, ἀπλοῦς καὶ ἀρχαῖκός τῃ ἐργασίᾳ.

15 XX. Μετὰ δὲ ταῦτα Σαβίνων ἐμβαλόντων εἰς τὴν χώραν ὕπατος μὲν ἀπεδείχθη Μάρκος Οὐαλλέριος, ἀδελφὸς Ποπλικόλα, καὶ Ποστούμιος Τούβεργτος. Πρακτομένων δὲ τῶν μεγίστων γνώμη καὶ παρουσία Ποπλικόλα δυοῖ μάχαις μεγάλαις ὁ Μάρκος ἐνίκησεν, ὃν ἐν τῇ
20 δευτέρᾳ μηδένα Ῥωμαίων ἀποβαλὼν τρισχιλίους ἐπὶ μυρίοις τῶν πολεμίων ἀνείλε. Καὶ γέρας ἔσχεν ἐπὶ τοῖς θριάμβοις οἰκίαν αὐτῷ γενέσθαι δημοσίοις ἀναλώμασιν ἐν Παλατίῳ. Τῶν δ' ἄλλων τότε θυρῶν εἰσὼ τῆς οἰκίας εἰς τὸ κλεισίον ἀνοιγομένων, ἐκείνης μόνης τῆς οἰκίας
25 ἐποίησαν ἐκτὸς ἀπάγεσθαι τὴν αὐλειον, ὡς δὴ κατὰ τὸ συγχώρημα τῆς τιμῆς αἰεὶ τοῦ δημοσίου προσεπιλαμβανοί. Τὰς δ' Ἑλληνικὰς πρότερον οὕτως ἔχειν ἀπάσας λέγουσιν, ἀπὸ τῶν κωμωδιῶν λαμβάνοντες, ὅτι κόπτουσι καὶ ψοφοῦσι τὰς αὐτῶν θυράς ἐνδοθεν οἱ προϊέναι μέλ-
30 λοντες, ὅπως αἰσθησὶς ἔξω γένοιτο τοῖς παρερχομένοις ἢ προσετῶσι καὶ μὴ καταλαμβάνοντο προϊούσαις ταῖς κλεισίαισιν εἰς τὸν στενωπὸν.

XXI. Τῷ δ' ἐξῆς ἔτει πάλιν ὑπάτευσεν Ποπλικόλας τὸ τεταρτον· ἦν δὲ προσδοκία πολέμου Σαβίνων καὶ Λατίνων συνισταμένων. Καὶ τις ἄμα δεισιδαιμονία τῆς πόλεως ἤψατο· πᾶσαι γὰρ αἱ κνουῖσαι τότε γυναῖκες ἐξέβαλλον ἀνάπηρα, καὶ τέλος οὐδεμία γένεσις ἔσχεν.
5 Ὅθεν ἐκ τῶν Σιβυλλείων ὁ Ποπλικόλας ἰλασάμενος τῷ Διὶ καὶ τινὰς ἀγῶνας πυθοχρήστους ἀναλαβὼν καὶ ταῖς ἐλπίσι πρὸς τὸ θεῖον ἠδύονα καταστήσας τὴν πόλιν, ἤδη τοῖς ἀπ' ἀνθρώπων φοβεροῖς προσεῖχε. Μεγάλη γὰρ ἐφαίνετο κατασκευὴ τῶν πολεμίων καὶ σύστασις. Ἦν
10 οὖν Ἄππιος Κλαῦσος ἐν Σαβίνοις ἀνὴρ χρήμασί τε δυνατὸς καὶ σώματος ἡώμη πρὸς ἀλκὴν ἐπιφανῆς, ἀρετῆς δὲ δόξῃ μάλιστα καὶ λόγου δεινότητι πρωτεύων. Ὁ δὲ πᾶσι συμβαίνει τοῖς μεγάλοις οὐ διέφυγε παθεῖν, ἀλλ' ἐφθονεῖτο· καὶ τοῖς φθονοῦσιν αἰτίαν παρέσχε κατα-
15 παύων τὸν πόλεμον αὔξειν τὰ Ῥωμαίων ἐπὶ τυραννίδι καὶ δουλώσει τῆς πατρίδος. Αἰσθόμενος δὲ τοὺς λόγους τούτους βουλομένων τῷ πλήθει λεγομένους καὶ προσκρούοντα τοῖς πολεμοποιοῖς καὶ στρατιωτικῶς ἑαυτὸν, ἐφοβεῖτο τὴν κρίσιν· ἑταιρείαν δὲ καὶ δύναμιν φίλων
20 καὶ οἰκείων ἔχων ἀμύνουσαν περὶ αὐτὸν ἐστασίαζε. Καὶ τοῦτ' ἦν τοῦ πολέμου διατριβὴ καὶ μέλλησις τοῖς Σαβίνοις. Ταῦτ' οὖν ὁ Ποπλικόλας οὐ μόνον εἰδέναι ποιούμενος ἔργον, ἀλλὰ καὶ κινεῖν καὶ συνεξορμᾶν τὴν στάσιν, εἶχεν ἀνδρας ἐπιτηδείους, οἱ τῷ Κλαύσῳ διελέ-
25 γοντο παρ' αὐτοῦ τοιαῦτα, ὡς ὁ Ποπλικόλας ἀνδρα σε χρηστὸν ὄντα καὶ δίκαιον οὐδενὶ κακῷ δεῖν οἰεταί τοὺς σεαυτοῦ πολίτας ἀμύνεσθαι, καίπερ ἀδικούμενον· εἰ δὲ βούλοιο σώζων ἑαυτὸν μεταστῆναι καὶ φυγεῖν τοὺς μισοῦντας, ὑποδέξεται σε δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ τῆς τε σῆς ἀρε-
30 τῆς ἀξίως καὶ τῆς Ῥωμαίων λαμπρότητος. Ταῦτα πολλάκις ἀνασκοποῦντι τῷ Κλαύσῳ βέλτιστα τῶν ἀναγκαίων

ἐφαίνετο, καὶ τοὺς φίλους συμπαρακαλῶν, ἐκείνων τε πολλοὺς ὁμοίως συναναπειθόντων, πεντακισχιλίους οἰκούς ἀναστήσας μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν, ὅπερ ἦν ἐν Σαβίνοις ἀδόρυβον μάλιστα καὶ βίου πράου καὶ καθεστῶτος οἰκεῖον, εἰς Ῥώμην ἤγε, προειδότες τοῦ Ποπλικόλα καὶ δεχομένου φιλοφρόνως καὶ προθύμως ἐπὶ πᾶσι δικαίοις. Τοὺς μὲν γὰρ οἴκους εὐθύς ἀνέμιξε τῷ πολιτευματι, καὶ χώραν ἀπένειμεν ἐκάστῳ δυεῖν πλέθρων περὶ τὸν Ἀνίωνα ποταμὸν, τῷ δὲ Κλαύσῳ πλέθρα πέντε 10 καὶ εἴκοσι γῆς ἔδωκεν, αὐτὸν δὲ τῇ βουλῇ προσέγραψεν, ἀρχὴν πολιτείας λαμβάνοντα ταύτην, ἣ χρώμενος ἐμφρόνως ἀνέδραμεν εἰς τὸ πρῶτον ἀξίωμα καὶ δύναμιν ἔσχε μεγάλην καὶ γένος οὐδενὸς ἀμαυρότερον ἐν Ῥώμῃ τὸ Κλαυδίων ἀφ' αὐτοῦ κατέλιπε.

15 **XXII.** Τὰ δὲ Σαβίνων οὕτω διακριθέντα τῷ μετοικισμῷ τῶν ἀνδρῶν οὐκ εἴσασαν οἱ δημαγωγοῦντες ἀτρεμῆσαι καὶ καταστῆναι, σχετλιάζοντες, εἰ Κλαῦσος ἂ παρῶν οὐκ ἔπεισε διαπραΐξεται φυγὰς γενόμενος καὶ πολέμιος, μὴ δοῦναι δίκην Ῥωμαίους ὧν ὑβρίζουσιν. 20 Ἄραυτες οὖν στρατῷ μεγάλῳ περὶ Φιδήνας κατηνύσαντο, καὶ τινα λόχον θέμενοι πρὸ τῆς Ῥώμης ἐν χωρίοις σπηραφῆσι καὶ κοίλοις δισχιλίους ὀπίτας, ἔμελλον ἅμ' ἡμέρᾳ φανερῶς ὀλίγοις ἱππεῦσι λείαν ἐλαύνειν. Εἰρητὸ δ' αὐτοῖς, ὅταν τῇ πόλει προσελάσσωσιν, ὑποφεύγειν, 25 ἕως ἐμβάλωσιν εἰς τὴν ἐνέδραν τοὺς πολεμίους. Ταῦθ' ὁ Ποπλικόλας αὐθήμερόν πυθόμενος παρ' αὐτομόλων ταχὺ διηρομόσατο πρὸς πάντα καὶ διένειμε τὴν δύναμιν. Ποστούμιος μὲν γὰρ Βάλβος ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ τρισχιλίους ὀπίταις ἑσπέρας ἔτι προελθὼν καὶ καταλαβῶν 30 τοὺς ἀκρολόφους, ὑφ' οἷς ἐνήδρευον οἱ Σαβίνοι, παρεφύλαττεν· ὁ δὲ συνάρχων Λουκρήτιος ἔχων τὸ κουφότατον ἐν τῇ πόλει καὶ γενναιότατον ἐτάχθη τοῖς ἐλαύ-

νοῦσιν τὴν λείαν ἱππεῦσιν ἐπιχειρεῖν, αὐτὸς δὲ τὴν ἄλλην ἀναλαβῶν στρατιὰν κύκλῳ περιῆλθε τοὺς πολεμίους. Καὶ κατὰ τύχην ὁμίχλης βαθείας ἐπιπεσούσης περὶ ὄρθρον ἅμα Ποστούμιός τε τοὺς ἐνεδρεύοντας ἐμβοήσας 5 ἐβάλεν ἀπὸ τῶν ἄκρων, καὶ τοῖς προῖππασαμένοις ἐφῆκε τοὺς περὶ αὐτὸν ὁ Λουκρήτιος, καὶ Ποπλικόλας προσέβαλε τοῖς στρατοπέδοις τῶν πολεμίων. Πάντῃ μὲν οὖν ἑκακοῦτο τὰ Σαβίνων καὶ διεφθείρετο· τοὺς δ' ἐνταῦθα μὴδ' ἀμυνομένους, ἀλλὰ φεύγοντας, εὐθύς ἔκτεινον οἱ Ῥωμαῖοι, τῆς ἐλπίδος αὐτοῖς ὀλεθριωτάτης γενομένης. 10 Σώζεσθαι γὰρ οἰόμενοι τοὺς ἑτέρους οἱ ἕτεροι τῷ μάχεσθαι καὶ μένειν οὐ προσείχον, ἀλλ' οἱ μὲν ἐκ τῶν ἐρυμάτων πρὸς τοὺς ἐνεδρεύοντας, οἱ δὲ πάλιν ὡς ἐκείνους εἰς τὸ στρατόπεδον θέοντες ἐναντίοι φεύγουσιν ἐνέπιπτον πρὸς οὓς ἐφευγον καὶ βοηθείας δεομένοις οὓς ἤλπιζον αὐτοῖς βοηθήσειν. Τὸ δὲ μὴ πάντας ἀπολέσθαι τοὺς Σαβίνους, ἀλλὰ καὶ περιγενέσθαι τινὰς ἢ Φιδηναίων πόλις ἐγγὺς οὕσα παρέσχε, καὶ μάλιστα τοῖς ἐκ τῶν στρατοπέδων, ὅθ' ἠλίσκετο, διεκπίπτουσιν. Ὅσοι δὲ Φιδηναίων διήμαρτον διεφθάρησαν ἢ ζῶντες ἀπήχθησαν 20 ὑπὸ τῶν λαβόντων.

XXIII. Τοῦτο τὸ κατόρθωμα Ῥωμαῖοι, καίπερ εἰωθότες ἅπασι τοῖς μεγάλοις ἐπιφημίζειν τὸ δαιμόνιον, ἐνὸς ἔργου ἠγοῦντο τοῦ στρατηγοῦ γεγονέναι. Καὶ τῶν μεμαχημένων πρῶτον ἦν ἀκούειν, ὅτι χωλοὺς καὶ τυφλοὺς αὐτοῖς καὶ μόνον οὐ καθείρξας τοὺς πολεμίους Ποπλικόλας παρέδωκε χρῆσθαι τοῖς ξίφεσιν. Ἐρρώσθη δὲ καὶ χρήμασιν ὁ δῆμος ἐκ τῶν λαφύρων καὶ τῶν αἰχμαλώτων. Ὁ δὲ Ποπλικόλας τὸν τε θρίαμβον ἀγαγὼν καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ἀποδειχθεῖσιν ὑπάτοις παραδοὺς τὴν 30 πόλιν εὐθύς ἐτελεύτησεν, ὡς ἐφικτόν ἐστιν ἀνθρώποις μάλιστα τοῖς νενομισμένοις καλοῖς καὶ ἀγαθοῖς τὸν ἐαν-

τοῦ βίου ἐκτελειώσας. Ὁ δὲ δῆμος ὥσπερ οὐδὲν εἰς ζῶντα τῶν ἀξίων πεποιηκώς, ἀλλὰ πᾶσαν ὀφείλων χάριν, ἐψηφίσατο δημοσίᾳ ταφῆναι τὸ σῶμα καὶ τεταρτημόριον ἕκαστον ἐπὶ τιμῇ συνεισενεγκεῖν. Αἱ δὲ γυναῖκες ἰδίᾳ πρὸς αὐτὰς συμφρονήσασαι διεπένθησαν ἐνιαυτὸν ὅλον ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ πένθος ἐντιμον καὶ ζηλωτόν. Ἐτάφη δὲ καὶ οὕτως τῶν πολιτῶν ψηφισαμένων ἐντὸς ἄστεος παρὰ τὴν καλουμένην Οὐελίαν, ὥστε καὶ γένει παντὶ τῆς ταφῆς μετεῖναι. Νῦν δὲ θάπτεται μὲν οὐδεὶς τῶν ἀπὸ 10 γένους, κομίσαντες δὲ τὸν νεκρὸν ἐκεῖ κατατίθενται καὶ δᾶδ' αἱ τις ἡμμένην λαβὼν ὄσον ὑπὴνεγκεν, εἶτα ἀναιρεῖται, μαρτυρόμενος ἔργῳ τὸ ἐξεῖναι, φείδεσθαι δὲ τῆς τιμῆς, καὶ τὸν νεκρὸν οὕτως ἀποκομίζουσιν.

15

[ΣΟΛΩΝΟΣ ΚΑΙ ΠΟΠΛΙΚΟΛΑ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

I. Ἄρ' οὖν ἰδιὸν τι περὶ ταύτην τὴν σύγκρισιν ὑπάρχει καὶ μὴ πάνυ συμβεβηκὸς ἑτέρα τῶν ἀναγεγραμμένων, 20 τὸν ἕτερον γεγονέναι μιμητὴν τοῦ ἑτέρου, τὸν ἕτερον δὲ μάρτυν; Ὅρα γὰρ ἦν ὁ Σόλων ἐξήνεγκε περὶ εὐδαιμονίας ἀπόφασιν πρὸς Κροῖσον, ὡς Ποπλικόλα μᾶλλον ἢ Τέλλῳ προσήκει. Τέλλου μὲν γὰρ, ὃν εἶπε γεγονέναι μακαριώτατον δι' εὐπομίαν καὶ ἀρετὴν καὶ εὐτεκνίαν, 25 οὗτ' αὐτὸς ἐν τοῖς ποιήμασιν ὡς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ λόγον ἔσχεν οὔτε παῖδες οὔτ' ἀρχὴ τις εἰς δόξαν ἦλθεν. Ποπλικόλας δὲ καὶ ζῶν ἐπρώτευσσε δυνάμει καὶ δόξῃ δι' ἀρετὴν Ῥωμαίων, καὶ τεθνηκότος ἐν τοῖς ἐπιφανεστάτοις γένεσι καὶ στέμμασιν ἔτι καθ' ἡμᾶς Ποπλικόλαι καὶ Μεσσάλαι 30 καὶ Οὐαλλέριοι δι' ἑτῶν ἑξακοσίων τῆς εὐγενείας τὴν δόξαν ἀναφέρουσι. Καὶ Τέλλος μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων ὡς ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐν τάξει μένων καὶ μαχομενός κατε-

στρεψε. Ποπλικόλας δὲ τοὺς μὲν πολεμίους κτείνας, ὃ τοῦ πέσειν εὐτυχέστερόν ἐστι, τὴν δὲ πατρίδα νικῶσαν ἐπιδῶν δι' αὐτὸν ἄρχοντα καὶ στρατηγοῦντα, τιμηθεὶς δὲ καὶ θριαμβεύσας ἔτυχε τῆς ζηλουμένης ὑπὸ Σόλωνος καὶ μακαριζομένης τελευτῆς. Ἔτι τοίνυν οἷς πρὸς Μί-5 νερμον ἀντειπὼν περὶ χρόνου ζωῆς ἐπιπεφώνηκε.

Μηδέ μοι ἄκλαυστος θάνατος μόλοι, ἀλλὰ φίλοισι ποιήσαιμι θανάτων ἄλγεα καὶ στοναχὰς,

10 εὐδαιμόνα τὸν Ποπλικόλαν ἄνδρα ποιεῖ. Τελευτήσας γὰρ οὐ φίλοις οὐδ' οἰκείοις μόνον, ἀλλὰ τῇ πόλει πάσῃ, 10 μυριάσι πολλαῖς, δάκρυα καὶ πόθον καὶ κατήφειαν ἐφ' αὐτῷ παρέσχεν· αἱ γὰρ Ῥωμαίων γυναῖκες ἐπένθησαν αὐτὸν ὥσπερ υἱὸν ἢ ἀδελφὸν ἢ πατέρα κοινὸν ἀποβαλοῦσαι.

Χρήματα δ' ἰμείρω μὲν ἔχειν, φησὶν ὁ Σόλων, ἀδίκως 15 δὲ πεπᾶσθαι

οὐκ ἐθέλω,

ὡς δίκης ἐπιούσης. Ποπλικόλα δ' ὑπῆρχεν οὐ μόνον μὴ κακῶς πλουτεῖν, ἀλλὰ καὶ καλῶς ἀναλίσκειν εὐ ποιοῦντι τοὺς δεομένους. Ὡστ' εἰ σοφώτατος ἀπάντων ὁ Σόλων, 20 εὐδαιμονέστατος ὁ Ποπλικόλας. Ἄ γὰρ εὗξατο τῶν ἀγαθῶν ἐκεῖνος ὡς μέγιστα καὶ κάλλιστα, ταῦτα καὶ κτήσασθαι Ποπλικόλα καὶ φυλάξαι χρωμένῳ μέχρι τέλους ὑπῆρξεν.

II. Οὕτω μὲν ὁ Σόλων κεκόσμηκε τὸν Ποπλικόλαν, 25 τὸν Σόλωνα δ' αὖ πάλιν ἐκεῖνος ἐν τῇ πολιτείᾳ παραδειγμάτων κάλλιστον ἀνδρὶ κοσμοῦντι δημοκρατίαν θέμενος· τῆς μὲν γὰρ ἀρχῆς τὸν ὄγκον ἀφελῶν εὐμενῇ πᾶσι καὶ ἄλυπον κατέστησε, νόμοις δὲ πολλοῖς ἐχρήσατο τῶν ἐκείνου. Καὶ γὰρ ἀρχόντων καταστάσεως κυρίουσ 30 ἐποίησε τοὺς πολλοὺς καὶ τοῖς φεύγουσι δίκην ἐπικαλεῖσθαι τὸν δῆμον, ὥσπερ ὁ Σόλων τοὺς δικαστάς, ἔδωκε.

Καὶ βουλήν μὲν ἑτέραν οὐκ ἐποίησεν, ὥσπερ ὁ Σόλων, τὴν δ' οὐσαν ἠΰξησεν ἀριθμῶ μικροῦ διπλασιάσας. Ἡ τε τῶν ταμιῶν ἐπὶ τοῖς χρήμασι κατάστασις ἐκείθεν ἦλθεν, ὅπως ὁ ἄρχων μὴτ' εἰ χρηστός ἐστὶν ἀσχολίαν ἔχη πρὸς τὰ μείζω, μὴτ' εἰ φαῦλος ἀφορμὰς τοῦ ἀδικεῖν μάλλον, καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν χρημάτων κύριος γενόμενος. Τὸ δὲ μισοτύραννον ἐν τῷ Ποπλικόλα σφοδρότερον. Εἰ γάρ τις ἐπιχειροίη τυραννεῖν, ὁ μὲν ἀλόντι τὴν δίκην ἐπιτίθησιν, ὁ δὲ καὶ πρὸ τῆς κρίσεως ἀνελεῖν δίδωσι. Σεμνο-
10 νομένου δὲ τοῦ Σόλωνος ὀρθῶς καὶ δικαίως, ὅτι καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῷ διδόντων τυραννεῖν καὶ τῶν πολιτῶν οὐκ ἀκουσίως δεχομένων ἀπέπειεν, οὐχ ἥττον ὑπάρχει καλὸν τῷ Ποπλικόλα τὸ λαβόντα τυραννικὴν ἀρχὴν ποιῆσαι δημοτικωτέραν καὶ μῆδ' οἷς ἔξῃν ἔχοντα χρή-
15 σασθαι. Καὶ τοῦτο δ' ἔοικε συνιδεῖν πρότερος ὁ Σόλων, ὅτι δῆμος

ὡδ' ἂν ἄριστα σὺν ἡγεμόνεσσιν ἔποιτο,
μῆτε λίην ἀνεθεῖς μῆτε πιεζόμενος.

III. Ἴδιον δὲ τοῦ Σόλωνος ἢ τῶν χρεῶν ἀνεσις, ἢ
20 μάλιστα τὴν ἐλευθερίαν ἐβεβαίωσε τοῖς πολίταις. Οὐδὲν γὰρ ὄφελος νόμων ἰσότητα παρεχόντων, ἢν ἀφαιρεῖται τὰ χρεῖα τοῖς πένητας· ἀλλ' ὅπου μάλιστα χρῆσθαι τῇ ἐλευθερίᾳ δοκοῦσι, δουλεύουσι μάλιστα τοῖς πλουσίοις, ἐν τῷ δικάζειν καὶ ἄρχειν καὶ λέγειν ἐπιταπτόμενοι καὶ
25 ὑπηροετοῦντες. Τούτου δὲ μείζον, ὅτι πάση χρεῶν ἀποκοπῇ στάσεως ἐπομένης, ἐκείνη μόνη, καθάπερ φαρμάκῳ παραβόλῳ μὲν, ἰσχυρῷ δὲ χρησάμενος εὐκαίρως καὶ τὴν οὐσαν στάσιν ἔλυσε, τῇ περὶ αὐτὸν ἀρετῇ καὶ δόξῃ τῆς τοῦ πράγματος ἀδοξίας καὶ διαβολῆς περιγενομένου.
30 Τῆς δ' ὅλης πολιτείας τῇ μὲν ἀρχῇ λαμπρότερος ὁ Σόλων· ἠγήσατο γὰρ καὶ οὐκ ἠκολούθησε καὶ καθ' αὐτόν, οὐ μεθ' ἑτέρων, ἔπραξε τὰ πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν

κοινῶν· τῷ τέλει δὲ ἄτερος εὐτυχῆς καὶ ζηλωτός. Τὴν μὲν γὰρ Σόλωνος πολιτείαν αὐτὸς ἐπειθε Σόλων καταλυθεῖσαν, ἢ δὲ Ποπλικόλα μέχρι τῶν ἐμφυλίων πολέμων διεφύλαξεν ἐν κόσμῳ τὴν πόλιν· ὁ μὲν γὰρ ἅμα τῷ θέσθαι τοὺς νόμους ἀπολιπὼν ἐν ξύλοις καὶ γράμμασιν ἐρήμους τοῦ βοηθοῦντος ὄχετ' ἀπιῶν ἐκ τῶν Ἀθηναίων, ὁ δὲ μένων καὶ ἄρχων καὶ πολιτευόμενος ἴδρυσεν καὶ κατέστησεν εἰς ἀσφαλῆς τὴν πολιτείαν. Ἔτι δ' ἐκείνῳ μὲν οὐδὲ μέλλοντα κωλύσαι προαισθομένῳ Πεισίστρατον ὑπῆρξεν, ἀλλ' ἠττήθη συνισταμένης τῆς τυραννίδος·
10 οὗτος δὲ βασιλείαν ἰσχύουσεν ἐκ πολλῶν χρόνων ἦδη καὶ κρατοῦσαν ἐξέβαλε καὶ κατέλυσεν, ἀρετὴν μὲν ἴσῃν καὶ προαίρεσιν ὁμοίαν παρασχόμενος, τύχῃ δὲ καὶ δυνάμει τελεσιουργῶ πρὸς τὴν ἀρετὴν χρησάμενος.

IV. Τῶν μέντοι πολεμικῶν Σόλωνι μὲν οὐδὲ τὰ πρὸς 15 Μεγαρεῖς Δαῖμαχος ὁ Πλαταιεὺς μεμαρτύρηκεν, ὥσπερ ἡμεῖς διεληλύθαμεν· Ποπλικόλας δὲ τοὺς μεγίστους ἀγῶνας αὐτὸς καὶ μαχόμενος καὶ στρατηγῶν κατώρθωσε. Καὶ μὴν ἔτι πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις ὁ μὲν ἐν παιδιᾷς
20 τινι τρόπῳ καὶ προσποίημα μανίας ἀναλαβὼν ὑπὲρ Σαλαμῖνος ἐρῶν προῆλθεν· ὁ δ' αὐτόθεν ἀναρρίψας τὸν περὶ τῶν μεγίστων κίνδυνον ἐπανέστη τε Ταρκυνίοις καὶ τὴν προδοσίαν ἐφώρασε· καὶ τοῦ κολασθῆναι καὶ μὴ διαφυγεῖν τοὺς πονηροὺς αἰτιώτατος γενόμενος οὐ τὰ σώματα μόνον τῶν τυράννων ἐξέβαλε τῆς πόλεως, ἀλλὰ
25 καὶ τὰς ἐλπίδας ἐξέκοψεν. Οὕτω δὲ τοῖς δεχομένοις πράγμασιν ἀγῶνα καὶ θυμὸν καὶ ἀντίταξιν ἐρρωμένως καὶ ἀτενῶς ἀπαντήσας ἔτι βέλτιον ἐχρήσατο τοῖς ὁμιλίας ἀπολέμου καὶ πειθοῦς ὑπεικούσης δεομένοις, Πορσίναν ἄμαχον ἄνδρα καὶ φοβερὸν ἐμμελῶς προσαγαγόμενος
30 καὶ μεταστήσας εἰς φιλίαν. Καίτοι φήσει τις ἐνταῦθα τὸν μὲν Σόλωνα προεμένους ἀναλαβεῖν Ἀθηναίοις Σα-

λαμίνα, τὸν δὲ Ποπλικόλαν ἤς ἐκέκτηντο Ῥωμαῖοι χώρας ἀποστήναι. Δεῖ δὲ πρὸς τοὺς ὑποκειμένους καιροὺς τὰς πράξεις θεωρεῖν. Ποικίλος γὰρ ὢν ὁ πολιτικός ἢ τρόπῳ τῶν ὄντων ἕκαστον εὐληπτόν ἐστι μεταχειρίσασθαι, καὶ 5 μέρους ἀφέσει πολλάκις ἔσωσε τὸ πᾶν καὶ μικρῶν ἀποστάς μειζόνων ἔτυχεν, ὥσπερ ἐκεῖνος ὁ ἀνὴρ τότε τῆς μὲν ἀλλοτρίας χώρας ἀποστάς ἔσωσε τὴν ἑαυτοῦ βεβαίως ἄπασαν, οἷς δ' ἦν μέγα τὴν πόλιν διαφυλάξαι προσεκτήσατο τὸ τῶν πολιορκούντων στρατόπεδον, ἐπιτρέψας δὲ 10 τῷ πολεμίῳ δικαστῇ γενέσθαι, καὶ περιγεγόμενος τῇ δίκῃ, προσέλαβεν ὅσα δόντας ἀγαπητὸν ἦν νικῆσαι· καὶ γὰρ τὸν πόλεμον διέλυσε καὶ τὴν παρασκευὴν τοῦ πολέμου κατέλιπεν αὐτοῖς διὰ πίστιν ἀρετῆς καὶ καλοκαγαθίας, ἣν ὁ ἄρχων ὑπὲρ ἀπάντων ἐνεποίησεν αὐτῷ.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ.

I. Θεμιστοκλεῖ δὲ τὰ μὲν ἐκ γένους ἀμαυρότερα πρὸς δόξαν ὑπῆρχε· πατὴρ γὰρ ἦν Νεοκλέους οὐ τῶν ἄγαν ἐπιφανῶν Ἀθήνησι, Φρεαρρίου τῶν δήμων ἐκ τῆς Λεοντίδος φυλῆς, νόθος δὲ πρὸς μητρός, ὡς λέγουσιν

Ἄβρότουον Θρήτσα γυνὴ γένος· ἀλλὰ τεκέσθαι 5

Τὸν μέγαν Ἑλλησίην φημι Θεμιστοκλέα.

Φανίας μέντοι τὴν μητέρα τοῦ Θεμιστοκλέους οὐ Θρήτταν, ἀλλὰ Καρίνην, οὐδ' Ἄβρότουον ὄνομα, ἀλλ' Εὐτέρπην ἀναγράφει. Νεάνθης δὲ καὶ πόλιν αὐτῇ τῆς

12 Καρίας Ἀλικαρνασσὸν προστίθησι. Διὸ καὶ τῶν νόθων 10 εἰς Κυνόσαργες συντελούντων (τοῦτο δ' ἐστὶν ἔξω πύλων γυμνάσιον Ἡρακλέους, ἐπεὶ κακεῖνος οὐκ ἦν γνήσιος ἐν θεοῖς, ἀλλ' ἐνείχετο νοθεία διὰ τὴν μητέρα θνητὴν οὖσαν) ἐπειθὲ τινὰς ὁ Θεμιστοκλῆς τῶν εὖ γεγονότων νεανίσκων καταβαίνοντας εἰς τὸ Κυνόσαργες ἀλείφασθαι 15 μετ' αὐτοῦ. Καὶ τούτου γενομένου δοκεῖ πανούργως τὸν τῶν νόθων καὶ γνησίων διορισμὸν ἀνελεῖν. Ὅτι μέντοι τοῦ Λυκομιδῶν γένους μετεῖχε δηλὸς ἐστὶ· τὸ γὰρ Φλυῆσι τελεστήριον, ὅπερ ἦν Λυκομιδῶν κοινόν, ἐμπρησθὲν ὑπὸ τῶν βαρβάρων αὐτὸς ἐπεσκεύασε καὶ γραφαῖς ἐκό- 20 σμησεν, ὡς Σιμωνίδης ἰστόρηκεν.

II. Ἔτι δὲ παῖς ὢν ὁμολογεῖται φορᾶς μεστὸς εἶναι, καὶ τῇ μὲν φύσει συνετός, τῇ δὲ προαιρέσει μεγαλοπράγμων καὶ πολιτικός. Ἐν γὰρ ταῖς ἀνέσεσι καὶ σχολαῖς ἀπὸ τῶν μαθημάτων γινόμενος οὐκ ἐπαιξεν οὐδ' ἐρραθύμει, 25 καθάπερ οἱ λοιποὶ παῖδες, ἀλλ' εὐρίσκετο λόγους τινὰς μελετῶν καὶ συνταττόμενος πρὸς ἑαυτόν. Ἦσαν δ' οἱ

λόγοι κατηγορία τινὸς ἢ συνηγορία τῶν παιδῶν. Ὅθεν εἰώθει λέγειν πρὸς αὐτὸν ὁ διδάσκαλος ὡς „οὐδὲν ἔση, παῖ, σὺ μικρὸν, ἀλλὰ μέγα πάντως ἀγαθὸν ἢ κακόν.“ Ἐπεὶ καὶ τῶν παιδεύσεων τὰς μὲν ἠθοποιούς ἢ πρὸς 5 ἠδονὴν τινα καὶ χάριν ἐλευθέριον σπουδαζόμενας ὀκνηρῶς καὶ ἀπροθύμως ἐξεμάνθανε, τῶν δὲ εἰς σύνεσιν ἢ πράξιν λεγομένων δῆλος ἦν ὑπερορῶν παρ' ἡλικίαν, ὡς τῇ φύσει πιστεύων. Ὅθεν ὕστερον ἐν ταῖς ἐλευθε- 10 ρίοις καὶ ἀστείαις λεγομέναις διατριβαῖς ὑπὸ τῶν πεπαι- δεῦσθαι δοκούντων χλευαζόμενος ἠναγκάζετο φορτικώ- τερον ἀμύνεσθαι, λέγων, ὅτι λύραν μὲν ἀρμόσασθαι καὶ μεταχειρίσασθαι ψαλτήριον οὐκ ἐπίσταται, πόλιν δὲ μι- 15 κρὰν καὶ ἄδοξον παραλαβὼν ἐνδοξον καὶ μεγάλην ἀπερ- γάσασθαι. Καίτοι Στησίμβροτος Ἀναξαγόρου τε διακου- 15 σαι τὸν Θεμιστοκλέα φησὶ καὶ περὶ Μέλισσον σπουδάσαι τὸν φυσικόν, οὐκ εὖ τῶν χρόνων ἀπτόμενος. Περικλεῖ γάρ, ὃς πολὺ νεώτερος ἦν Θεμιστοκλέους, Μέλισσος μὲν ἀντεστρατήγει πολιορκουῖντι Σαμίους, Ἀναξαγόρας δὲ 20 συνδιέτριβε. Μᾶλλον οὖν ἂν τις προσέχοι τοῖς Μνησι- φίλου τὸν Θεμιστοκλέα τοῦ Φρααρίου ζηλωτὴν γενέ- σθαι λέγουσιν, οὔτε ῥήτορος ὄντος οὔτε τῶν φυσικῶν κληθέντων φιλοσόφων, ἀλλὰ τὴν καλουμένην σοφίαν, οὔσαν δὲ δεινότητα πολιτικὴν καὶ δραστήριον σύνεσιν, 25 ἐπιτήδευμα πεποιημένου καὶ διασώζοντος ὡσπερ αἴρειν ἐκ διαδοχῆς ἀπὸ Σόλωνος· ἦν οἱ μετὰ ταῦτα δικανικαῖς μίξαντες τέχναις καὶ μεταγαγόντες ἀπὸ τῶν πράξεων τὴν 30 ἀσκησιν ἐπὶ τοὺς λόγους, σοφισταὶ προσηγορεύθησαν. Τούτῳ μὲν οὖν ἤδη πολιτευόμενος ἐπλησίαζεν. Ἐν δὲ ταῖς πρώταις τῆς νεότητος ὁρμαῖς ἀνώμαλος ἦν καὶ 30 ἀστάθμητος, ἅτε τῇ φύσει καθ' αὐτὴν χρώμενος ἄνευ λόγου καὶ παιδείας ἐπ' ἀμφοτέρω μεγάλας ποιουμένη μεταβολὰς τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ πολλάκις ἐξισταμένη

πρὸς τὸ χεῖρον, ὡς ὕστερον αὐτὸς ὤμολογεί, καὶ τοὺς τραχυτάτους πῶλους ἀρίστους ἵππους γίνεσθαι φάσκων, ὅταν ἤς προσήκει τύχῳσι παιδείας καὶ καταρτύσεως. Ἄ 5 δὲ τούτων ἐξαριτῶσιν ἔνιοι διηγήματα πλάττοντες, ἀπο- κήρυξιν μὲν ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, θάνατον δὲ τῆς 5 μητρὸς ἐκούσιον ἐπὶ τῇ τοῦ παιδὸς ἀτιμίᾳ περιλύπου γενομένης, δοκεῖ κατεψεῦσθαι· καὶ τούναντίον εἰσὶν οἱ λέγοντες, ὅτι τὰ κοινὰ πράττειν ἀποτρέπων αὐτὸν ὁ πατήρ ἐπεδείκνυε πρὸς τῇ θαλάττῃ τὰς παλαιὰς τριήρεις ἐρριμμένας καὶ παρορρωμένας, ὡς δὴ καὶ πρὸς τοὺς 10 δημαγωγούς, ὅταν ἄχρηστοι φαίνωνται, τῶν πολλῶν ὁμοίως ἐχόντων.

III. Ταχὺ μέντοι καὶ νεανικῶς ἔικεν ἄψασθαι τοῦ Θεμιστοκλέους τὰ πολιτικὰ πράγματα καὶ σφόδρα ἢ πρὸς 15 δόξαν ὁρμῇ κρατῆσαι. Δι' ἣν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τοῦ πρω- 13 τεύειν ἐφιέμενος Ἰταμῶς ὑφίστατο τὰς πρὸς τοὺς δυναμέ- νους ἐν τῇ πόλει καὶ πρωτεύοντας ἀπεχθείας, μάλιστα δὲ Ἀριστείδην τὸν Λυσιμάχου, τὴν ἐναντίαν αἰεὶ πορευό- 20 μενος αὐτῷ. Καίτοι δοκεῖ παντάπασιν ἢ πρὸς τοῦτον ἐχθρὰ μεираκιώδη λαβεῖν ἀρχὴν· ἠράσθησαν γὰρ ἀμφο- 25 τεροι τοῦ καλοῦ Στησίλεω, Κείου τὸ γένος ὄντος, ὡς Ἀρίστων ὁ φιλόσοφος ἰστόρηκεν. Ἐκ δὲ τούτου διετέ- λουν καὶ περὶ τὰ δημόσια στασιάζοντες. Οὐ μὴν ἀλλ' ἢ τῶν βίων καὶ τῶν τρόπων ἀνομοιότης ἔοικεν αὐξῆσαι τὴν διαφορὰν. Πρῶτος γὰρ ὦν φύσει καὶ καλοκαγαθικός 25 τὸν τρόπον ὁ Ἀριστείδης, καὶ πολιτευόμενος οὐ πρὸς χάριν οὐδὲ πρὸς δόξαν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ βελτίστου μετὰ ἀσφαλείας καὶ δικαιοσύνης, ἠναγκάζετο τῷ Θεμιστοκλεῖ τὸν δῆμον ἐπὶ πολλὰ κινεῖν καὶ μεγάλας ἐπιφέρωντι 30 καινοτομίας ἐναντιοῦσθαι πολλάκις, ἐνιστάμενος αὐτοῦ 30 πρὸς τὴν αὐξῆσιν. Λέγεται γὰρ οὕτω παράφορος πρὸς δόξαν εἶναι καὶ πράξεων μεγάλων ὑπὸ φιλοτιμίας ἐρα-

στῆς, ὥστε νέος ὢν ἐτι τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης πρὸς τοὺς βαρβάρους γενομένης καὶ τῆς Μιλτιάδου στρατηγίας διαβοηθείσης σύννους ὁρᾶσθαι τὰ πολλὰ πρὸς ἑαυτῷ καὶ τὰς νύκτας ἀγρυπνεῖν καὶ τοὺς πότους παραιτεῖσθαι τοὺς συνήθεις, καὶ λέγειν πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας καὶ θαυμάζοντας τὴν περὶ τὸν βίον μεταβολὴν, ὡς καθεῦδειν αὐτὸν οὐκ ἐφῆ τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πέρας ᾤοντο τοῦ πολέμου τὴν ἐν Μαραθῶνι τῶν βαρβάρων ἦτταν εἶναι, Θεμιστοκλῆς δὲ ἀρχὴν μειζόνων ἀγώνων, ἐφ' οὓς ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἤλειφε καὶ τὴν πόλιν ἤσκει πόρρωθεν ἤδη προσδοκῶν τὸ μέλλον.

IV. Καὶ πρῶτον μὲν τὴν Λαυρεωτικὴν πρόσδοτον ἀπὸ τῶν ἀργυρείων μετάλλων ἔθος ἐχόντων Ἀθηναίων δια- νέμεσθαι, μόνος εἰπεῖν ἐτόλμησε παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον, ὡς χρῆ τὴν διανομὴν ἐάσαντας ἐκ τῶν χρημάτων τούτων κατασκευάσασθαι τριήρεις ἐπὶ τὸν πρὸς Αἰγινήτας πόλεμον. Ἦκμαξε γὰρ οὗτος ἐν τῇ Ἑλλάδι μάλιστα καὶ κατεῖχον οἱ Αἰγινῆται πλήθει νεῶν τὴν θάλασσαν. 20 Ἦ καὶ ῥᾶον Θεμιστοκλῆς συνέπεισεν, οὐ Λαρεῖον οὐδὲ Πέρσας (μακρὰν γὰρ ἦσαν οὗτοι καὶ δέος οὐ πάνυ βέβαιον ὡς ἀφιζόμενοι παρῆχον) ἐπισείων, ἀλλὰ τῇ πρὸς Αἰγινήτας ὀργῇ καὶ φιλονεικίᾳ τῶν πολιτῶν ἀποχρησάμενος εὐκαίρως ἐπὶ τὴν παρασκευὴν. Ἐκατὸν γὰρ ἀπὸ 25 τῶν χρημάτων ἐκείνων ἐποιήθησαν τριήρεις, αἱ καὶ πρὸς Ξέρξην ἐναυμάχησαν. Ἐκ δὲ τούτου κατὰ μικρὸν ὑπάργων καὶ καταβιβάζων τὴν πόλιν πρὸς τὴν θάλασσαν, ὡς τὰ περὶ μὲν οὐδὲ τοῖς ὁμόροις ἀξιωμαχοὺς ὄντας, τῇ δ' ἀπὸ τῶν νεῶν ἀλκῇ καὶ τοὺς βαρβάρους ἀμύνασθαι καὶ 30 τῆς Ἑλλάδος ἄρχειν δυναμένους, ἀντὶ μονίμων ὀπλιτῶν, ὡς φησὶν ὁ Πλάτων, ναυβάτας καὶ θαλαττίους ἐποίησε, καὶ διαβολὴν καθ' αὐτοῦ παρέσχεν, ὡς ἄρα Θεμιστοκλῆς

τὸ δόρον καὶ τὴν ἀσπίδα τῶν πολιτῶν παρελόμενος εἰς ὑπηρέσιον καὶ κώπην συνέστειλε τὸν Ἀθηναίων δῆμον. Ἐπραξε δὲ ταῦτα Μιλτιάδου κρατήσας ἀντιλέγοντος, ὡς ἰστορεῖ Στησίμβροτος. Εἰ μὲν δὲ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὸ καθαρόν τοῦ πολιτεύματος ἐβλαψεν ἢ μὴ ταῦτα πράξας, 5 ἔστω φιλοσοφώτερον ἐπισκοπεῖν· ὅτι δὲ ἢ τότε σωτηρία τοῖς Ἕλλησιν ἐκ τῆς θαλάσσης ὑπῆρξε καὶ τὴν Ἀθηναίων πόλιν αὐτίς ἀνέστησαν αἱ τριήρεις ἐκεῖναι, τὰ τ' ἄλλα καὶ Ξέρξης αὐτὸς ἐμαρτύρησε. Τῆς γὰρ περὶ κῆς δυνάμεως ἀθραύστου διαμενούσης ἐφυγε μετὰ τὴν τῶν νεῶν 10 ἦτταν, ὡς οὐκ ὢν ἀξιόμαχος, καὶ Μαρδόνιον ἐμποδῶν εἶναι τοῖς Ἕλλησι τῆς διώξεως μᾶλλον ἢ δουλωσόμενον αὐτούς, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, κατέλιπεν.

114 V. Σύντονον δὲ αὐτὸν γεγονέναι χρηματιστὴν οἱ μὲν τινὲς φασὶ δι' ἐλευθεριότητα· καὶ γὰρ φιλοθύτην ὄντα 15 καὶ λαμπρὸν ἐν ταῖς περὶ τοὺς ξένους δαπάναις ἀφθόνου δεῖσθαι χορηγίας· οἱ δὲ τὸνναντίον γλισχρότητα πολλὴν καὶ μικρολογίαν κατηγοροῦσιν, ὡς καὶ τὰ πεμπόμενα τῶν ἐδωδίων πωλοῦντος. Ἐπεὶ δὲ Φιλίδης ὁ ἱπποτρόφος αἰτηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ πᾶλλον οὐκ ἔδωκεν, ἠπέλησε 20 τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ταχὺ ποιῆσειν δούρειον ἵππον, αἰνιξάμενος ἐγκλήματα συγγενικὰ καὶ δίκας τῷ ἀνθρώπῳ πρὸς οἰκείους τινὰς ταράξειν. Τῇ δὲ φιλοτιμίᾳ πάντας ὑπερέβαλεν, ὥστ' ἐτι μὲν νέος ὢν καὶ ἀφανῆς Ἐπικλέα τὸν ἐξ Ἐρμιόνης κιδναριστὴν σπουδαζόμενον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων 25 ἐκλιπαρῆσαι μελετᾶν παρ' αὐτῷ, φιλοτιμούμενος πολλοὺς τὴν οἰκίαν ζητεῖν καὶ φοιτᾶν πρὸς αὐτόν. Εἰς δ' Ὀλυμπίαν ἐλθὼν καὶ διαμιλλώμενος τῷ Κίμωνι περὶ δεῖπνα καὶ σκηναὺς καὶ τὴν ἄλλην λαμπρότητα καὶ παρασκευὴν, οὐκ ἤρεσκε τοῖς Ἕλλησιν. Ἐκείνῳ μὲν γὰρ ὄντι 30 νέῳ καὶ ἀπ' οἰκίας μεγάλης ᾤοντο δεῖν τὰ τοιαῦτα συγχωρεῖν· ὁ δὲ μήπω γνῶριμος γεγονώς, ἀλλὰ δοκῶν ἐξ

οὐχ ὑπαρχόντων καὶ παρ' ἀξίαν ἐπαίρεσθαι προσωφλί-
σκανεν ἀλαζονείαν. Ἐνίκησε δὲ καὶ χορηγῶν τραγωδοῖς,
μεγάλην ἤδη τότε σπουδὴν καὶ φιλοτιμίαν τοῦ ἀγῶνος
ἔχοντος, καὶ πίνακα τῆς νίκης ἀνέθηκε τοιαύτην ἐπι-
5 γραφὴν ἔχοντα. „Θεμιστοκλῆς Φρεάρριος ἐχορήγει,
Φρύνιχος ἐδίδασκεν, Ἀδείμαντος ἤρχεν.“ Οὐ μὴν ἀλλὰ
τοῖς πολλοῖς ἐνήρμοιτε, τοῦτο μὲν ἐκάστου τῶν πολιτῶν
τοῦνομα λέγων ἀπὸ στόματος, τοῦτο δὲ κριτὴν ἀσφαλῆ
περὶ τὰ συμβόλαια παρέχων ἑαυτὸν, ὥστε πού καὶ πρὸς
10 Σιμωνίδην τὸν Κεῖον εἰπεῖν, αἰτούμενόν τι τῶν οὐ με-
τρίων παρ' αὐτοῦ στρατηγούντος, ὡς οὐτ' ἐκεῖνος ἂν
γένοιτο ποιητῆς ἀγαθὸς ἄδων παρὰ μέλος οὐτ' αὐτὸς
ἀστειὸς ἄρχων παρὰ νόμον χαριζόμενος. Πάλιν δὲ ποτε
τὸν Σιμωνίδην ἐπισκώπτων ἔλεγε νοῦν οὐκ ἔχειν, Κο-
15 ρινθίους μὲν λαιδοροῦντα μεγάλην οἰκοῦντας πόλιν,
αὐτοῦ δὲ ποιούμενον εἰκόνας οὕτως ὄντος αἰσχροῦ τὴν
ὄψιν. Ἀυξόμενος δὲ καὶ τοῖς πολλοῖς ἀρέσκων τέλος
κατεστασίασε καὶ μετέστησεν ἐξοστρακισθέντα τὸν Ἀρι-
στείδην.

20 VI. Ἦδη δὲ τοῦ Μήδου καταβαίνοντος ἐπὶ τὴν Ἑλ-
λάδα καὶ τῶν Ἀθηναίων βουλευομένων περὶ στρατηγοῦ,
τοὺς μὲν ἄλλους ἐκόντας ἐκστῆναι τῆς στρατηγίας λέ-
γουσιν ἐκπεπληγμένους τὸν κίνδυνον, Ἐπικύδην δὲ τὸν
Εὐφημίδου, δημαγωγὸν ὄντα δεινὸν μὲν εἰπεῖν, μαλα-
25 κὸν δὲ τὴν ψυχὴν καὶ χρημάτων ἥττονα, τῆς ἀρχῆς ἐφίε-
σθαι καὶ κρατήσκειν ἐπίδοξον εἶναι τῇ χειροτονίᾳ. Τὸν
οὖν Θεμιστοκλέα δεισαντα, μὴ τὰ πράγματα διαφθαρεῖν
παντάπασι τῆς ἡγεμονίας εἰς ἐκεῖνον ἐμπεσούσης, χρή-
μασι τὴν φιλοτιμίαν ἐξανήσασθαι παρὰ τοῦ Ἐπικύδους.
30 Ἐπαινέται δ' αὐτοῦ καὶ τὸ περὶ τὸν δίγλωττον ἔργον ἐν
τοῖς πεμφθείσιν ὑπὸ βασιλέως ἐπὶ γῆς καὶ ὕδατος αἰτη-
σιν. Ἐρμηνεῖα γὰρ ὄντα συλλαβῶν διὰ ψηφίσματος ἀπέ-

κτείνειν ὅτι φωνὴν Ἑλληνίδα βαρβάροις προστάγμασιν
ἐτόλμησε χρῆσαι. Ἔτι δὲ καὶ τὸ περὶ Ἄρθμιον τὸν Ζε-
λεῖτην. Θεμιστοκλέους γὰρ εἰπόντος καὶ τοῦτον εἰς τοὺς
ἀτίμους καὶ παῖδας αὐτοῦ καὶ γένος ἐνέγραψαν, ὅτι τὸν
ἐκ Μήδων χρυσὸν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐκόμισε. Μέγιστον 5
δὲ πάντων τὸ καταλύσαι τοὺς Ἑλληνικοὺς πολέμους καὶ
διαλλάξαι τὰς πόλεις ἀλλήλαις, πείσαντα τὰς ἑχθρας διὰ
τὸν πόλεμον ἀναβαλέσθαι. πρὸς δ' καὶ Χείλεων τὸν Ἀρ-
κάδα μάλιστα συναγωνίσασθαι λέγουσι.

VII. Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐθύς μὲν ἐπεχείρει 10
15 τοὺς πολίτας ἐμβιβάζειν εἰς τὰς τριήρεις, καὶ τὴν πόλιν
ἐπειθεν ἐκλιπόντας ὡς προσωτάτω τῆς Ἑλλάδος ἀπαντᾶν
τῷ βαρβάρῳ κατὰ θάλατταν. Ἐνισταμένων δὲ πολλῶν
ἐξήγαγε πολλὴν στρατιάν εἰς τὰ Τέμπη μετὰ Λακεδαιμο-
νίων, ὡς αὐτόθι προκινδυνεύοντων τῆς Θετταλίας οὕπω 15
τότε μηδίξειν δοκούσης. ἐπεὶ δ' ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν
ἄπρακτοι καὶ Θετταλῶν βασιλεῖ προσγενομένων ἐμήδιζε
τὰ μέχρι Βοιωτίας, μᾶλλον ἤδη τῷ Θεμιστοκλέῃ προσ-
εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τῆς θαλάσσης, καὶ πέμπεται μετὰ
νεῶν ἐπ' Ἀρτεμίσιον τὰ στενὰ φυλάξων. Ἐνθα δὲ τῶν 20
μὲν Ἑλλήνων Εὐρυβιάδην καὶ Λακεδαιμονίους ἡγεῖσθαι
κελευόντων, τῶν δ' Ἀθηναίων, ὅτι πλήθει τῶν νεῶν
σύμπαντας ὁμοῦ τι τοὺς ἄλλους ὑπερέβαλλον, οὐκ ἀξι-
οῦντων ἐτέροις ἐπεσθαι, συνιδῶν τὸν κίνδυνον ὁ Θεμι-
στοκλῆς αὐτὸς τε τὴν ἀρχὴν τῷ Εὐρυβιάδῃ παρήκε καὶ 25
κατεπράυνε τοὺς Ἀθηναίους, ὑπισχνόμενος, ἂν ἄνδρες
ἀγαθοὶ γένωνται πρὸς τὸν πόλεμον, ἐκόντας αὐτοῖς παρ-
εἶξιν εἰς τὰ λοιπὰ πειδομένους τοὺς Ἑλληνας. Διόπερ
δοκεῖ τῆς σωτηρίας αἰτιώτατος γενέσθαι τῇ Ἑλλάδι καὶ
μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους προαγαγεῖν εἰς δόξαν, ὡς ἀν- 30
δρεία μὲν τῶν πολεμίων, εὐγνωμοσύνη δὲ τῶν συμμά-
χων περιγενομένους. Ἐπεὶ δὲ ταῖς Ἀφεταῖς τοῦ βαρβα-
PLUT. VII. I. 15

ρικοῦ στόλου προσμύξαντος ἐκπλαγείς ὁ Εὐρυβιάδης τῶν
κατὰ στόμα νεῶν τὸ πλῆθος, ἄλλας δὲ πυνθανόμενος
διακοσίας ὑπὲρ Σκιάδου περιπλεῖν, ἐβούλετο τὴν ταχί-
στην εἰσὼ τῆς Ἑλλάδος κομισθεὶς ἄψασθαι Πελοποννή-
5 σου καὶ τὸν πεζὸν στρατὸν ταῖς ναυσὶ προσπεριβαλέσθαι,
παντάπασιν ἀπρόσμαχον ἡγούμενος τὴν κατὰ θάλατταν
ἀλκὴν βασιλέως, δεισαντες οἱ Εὐβοεῖς, μὴ σφᾶς οἱ Ἕλ-
ληνες πρόωνται, κρύφα τῷ Θεμιστοκλεῖ διελέγοντο, Πε-
λάγοντα μετὰ χρημάτων πολλῶν πέμψαντες. Ἄ λαβὼν
10 ἐκεῖνος, ὡς Ἡρόδοτος ἰστόρηκε, τοῖς περὶ τὸν Εὐρυβιά-
δην ἔδωκεν. Ἐναντιούμενου δ' αὐτῷ μάλιστα τῶν πολι-
τῶν Ἀρχιτέλους, ὃς ἦν μὲν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς νεῶς τριήραρ-
χος, οὐκ ἔχων δὲ χρήματα τοῖς ναύταις χορηγεῖν ἔσπευ-
δεν ἀποπλεῦσαι, παρώξυνεν ἔτι μᾶλλον ὁ Θεμιστοκλῆς
15 τοὺς τριηρίτας ἐπ' αὐτόν, ὥστε τὸ δεῖπνον ἀρπάσαι συν-
δραμόντας. Τοῦ δ' Ἀρχιτέλους ἀθυμοῦντος ἐπὶ τούτῳ
καὶ βαρέως φέροντος, εἰσέπεμψεν ὁ Θεμιστοκλῆς πρὸς
αὐτόν ἐν κίστῃ δεῖπνον ἄρτων καὶ κρεῶν, ὑποθεὶς κάτω
τάλαντον ἀργυρίου καὶ κελεύσας αὐτόν τε δειπνεῖν ἐν
20 τῷ παρόντι καὶ μεθ' ἡμέραν ἐπιμεληθῆναι τῶν τριηρι-
τῶν· εἰ δὲ μὴ, καταβοήσειν αὐτοῦ πρὸς τοὺς πολίτας ὡς
ἔχοντος ἀργύριον παρὰ τῶν πολεμίων. Ταῦτα μὲν οὖν
Φανίας ὁ Λέσβιος εἰρηκεν.

VIII. Αἱ δὲ γενόμεναι τότε πρὸς τὰς τῶν βαρβάρων
25 ναῦς περὶ τὰ στενὰ μάχαι κρίσιν μὲν εἰς τὰ ὅλα μεγάλην
οὐκ ἐποίησαν, τῇ δὲ πείρᾳ μέγιστα τοὺς Ἕλληνας ὤνη-
σαν, ὑπὸ τῶν ἔργων παρὰ τοὺς κινδύνους διδαχθέντας,
ὡς οὔτε πλήθη νεῶν οὔτε κόσμοι καὶ λαμπρότητες ἐπισή-
μων οὔτε κραυγαὶ κομπᾶδεις ἢ βάρβαροι παιᾶνες ἔχουσι
30 τι δεινὸν ἀνδράσιν ἐπισταμένοις εἰς χεῖρας λέναι καὶ μά-
χεσθαι τολμῶσιν, ἀλλὰ δεῖ τῶν τοιούτων καταφρονοῦν-
τας ἐπ' αὐτὰ τὰ σώματα φέρεσθαι καὶ πρὸς ἐκεῖνα δια-

γωνίζεσθαι συμπλακέντας. Ὁ δὲ καὶ Πίνδαρος οὐ κακῶς
ἔοικε συνιδῶν ἐπὶ τῆς ἐν Ἀρτεμισίῳ μάχης εἰπεῖν
ὅθι παῖδες Ἀθηναίων ἐβάλοντο φαιεννὰν
κρηπίδ' ἐλευθερίας·

ἀρχὴ γὰρ ὄντως τοῦ νικᾶν τὸ θαρρεῖν. Ἔστι δὲ τῆς Εὐ- 5
βοίας τὸ Ἀρτεμισίον ὑπὲρ τὴν Ἐστίαίαν αἰγιαλὸς εἰς βο-
ρέαν ἀναπεπταμένος, ἀντιτείνει δ' αὐτῷ μάλιστα τῆς
ὑπὸ Φιλοκτῆτη γενομένης χώρας Ὀλιζῶν. Ἐχει δὲ ναὸν
6 οὐ μέγαν Ἀρτέμιδος ἐπίκλησιν Προσηφᾶς, καὶ δένδρα
περὶ αὐτῷ πέφυκε καὶ στῆλαι κύκλω λίθου λευκοῦ πε- 10
πήγασιν· ὁ δὲ λίθος τῇ χειρὶ τριβόμενος καὶ χροῶν καὶ
ὄσμῃν κροκίζουσαν ἀναδίδωσιν. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν στηλῶν
ἐλεγείον ἦν τότε γεγραμμένον·

Παντοδαπῶν ἀνδρῶν γενεὰς Ἀσίης ἀπὸ χώρας
15 παῖδες Ἀθηναίων τῷδέ ποτ' ἐν πελάγει
ναυμαχίῃ δαμάσαντες, ἐπεὶ στρατὸς ὄλετο Μήδων,
σήματα ταῦτ' ἔθεσαν παρθένῳ Ἀρτέμιδι.

Δείκνυται δὲ τῆς ἀκτῆς τόπος ἐν πολλῇ τῇ πέριξ θηλί κό-
νιν τεφρώδη καὶ μέλαιναν ἐκ βάθους ἀναδιδούς, ὥσπερ
πυρρίκαυστον, ἐν ᾧ τὰ ναύγια καὶ νεκροὺς καῦσαι δο- 20
κοῦσι.

IX. Τῶν μέντοι περὶ Θερμοπύλας εἰς τὸ Ἀρτεμισίον
ἀπαγγελθέντων πυθόμενοι Λεωνίδα τε κείσθαι καὶ κρα-
τεῖν Ξέρξην τῶν κατὰ γῆν παρόδων, εἰσὼ τῆς Ἑλλάδος
ἀνεκομίζοντο, τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ πᾶσι τεταγμένων δι' 25
ἀρετὴν καὶ μέγα τοῖς πεπραγμένοις φρονούντων. Παρα-
πλέον δὲ τὴν χώραν ὁ Θεμιστοκλῆς, ἥπερ κατάρσεις ἀναγ-
καίας καὶ καταφυγὰς ἔώρα τοῖς πολεμίοις, ἐνεχάραττε
κατὰ τῶν λίθων ἐπιφανῆ γράμματα, τοὺς μὲν εὐρίσκων
ἀπὸ τύχης, τοὺς δ' αὐτὸς ἰστάς περὶ τὰ ναύλοχα καὶ τὰς 30
ὑδρείας, ἐπισκήπτων Ἴωσι διὰ τῶν γραμμάτων, εἰ μὲν
οἶόν τε, μετατάξασθαι πρὸς αὐτοὺς πατέρας ὄντας καὶ

προκινδυνεύοντας ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἐλευθερίας, εἰ δὲ μή, κακοῦν τὸ βαρβαρικὸν ἐν ταῖς μάχαις καὶ συνταράττειν. Ταῦτα δ' ἠλπίζεν ἢ μεταστήσειν τοὺς Ἴωνας ἢ ταράξειν ὑποπτοτέρους τοῖς βαρβάροις γενομένους. Ἐξέρ-
 5 ξου δὲ διὰ τῆς Δωρίδος ἄνωθεν ἐμβαλόντος εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὰ τῶν Φωκέων ἄστη πυρπολοῦντος οὐ προσήμυναν οἱ Ἕλληνες, καίπερ τῶν Ἀθηναίων δεομένων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἀπαντῆσαι πρὸ τῆς Ἀττικῆς, ὥσπερ αὐτοὶ κατὰ θάλατταν ἐπ' Ἀρτεμίσιον ἐβοήθησαν. Μηδενὸς
 10 δ' ὑπακούοντος αὐτοῖς, ἀλλὰ τῆς Πελοποννήσου περιεχομένων καὶ πᾶσαν ἐντὸς Ἴσθμοῦ τὴν δύναμιν ὠρμημένων συνάγειν, καὶ διατειχιζόντων τὸν Ἴσθμὸν εἰς θάλατταν ἐκ θαλάττης, ἅμα μὲν ὄργῃ τῆς προδοσίας εἶχε τοὺς Ἀθηναίους, ἅμα δὲ δυσθυμία καὶ κατήφεια μεμονωμέ-
 15 νους. Μάχεσθαι μὲν γὰρ οὐ διενουοῦντο μυριάσι στρατοῦ τοσαύταις· ὁ δ' ἦν μόνον ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι, τὴν πόλιν ἀφέντας ἐμφῦναι ταῖς ναυσίν, οἱ πολλοὶ χαλεπῶς ἤκουον, ὡς μήτε νίκης δεόμενοι μήτε σωτηρίαν ἐπιστάμενοι θεῶν τε ἱερὰ καὶ πατέρων ἠρία προίε-
 20 μένων.

Χ. Ἐνθα δὲ Θεμιστοκλῆς ἀπορῶν τοῖς ἀνθρωπίνους λογισμοῖς προσάγεσθαι τὸ πλῆθος, ὥσπερ ἐν τραγωδίᾳ μηχανὴν ἄρας, σημεῖα δαιμόνια καὶ χρησμούς ἐπήγευ αὐτοῖς· σημεῖον μὲν λαμβάνων τὸ τοῦ δράκοντος, ὃς ἀφανῆς ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐκ τοῦ σηκοῦ δοκεῖ γενέσθαι· καὶ τὰς καθ' ἡμέραν αὐτῷ προτιθεμένας ἀπαρχὰς εὐρίσκοντες ἀψαύστους οἱ ἱερεῖς, ἐξήγγελλον εἰς τοὺς πολλοὺς, τοῦ Θεμιστοκλέους λόγον διδόντος, ὡς ἀπολέλοιπε τὴν πόλιν ἢ θεὸς ὑψηγουμένη πρὸς τὴν θάλατταν αὐτοῖς. Τῷ δὲ χρησμῷ πάλιν ἐδημαγῶγει, λέγων μηδὲν ἄλλο δηλοῦσθαι ξύλινον τεῖχος ἢ τὰς ναῦς· διὸ καὶ τὴν Σαλαμίνα θείαν, οὐχὶ δεινὴν οὐδὲ σχετλίαν καλεῖν τὸν

θεόν, ὡς εὐτυχήματος μεγάλου τοῖς Ἕλλησιν ἐπώνυμον ἔσομένην. Κρατήσας δὲ τῆ γνώμη ψήφισμα γράφει, τὴν μὲν πόλιν παρακαταθέσθαι τῇ Ἀθηνᾷ τῇ Ἀθηναίων μεθεούσῃ, τοὺς δ' ἐν ἡλικίᾳ πάντας ἐμβαίνειν εἰς τὰς τριῆρεις, παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας καὶ ἀνδράποδα σώζειν 5 ἕκαστον ὡς δυνατόν. Κυρωθέντος δὲ τοῦ ψηφίσματος οἱ πλείστοι τῶν Ἀθηναίων ὑπεξέθεντο γονέας καὶ γυναῖκας εἰς Τροίξῃνα, φιλοτίμως πάνυ τῶν Τροίξῃνιων ὑποδε-
 17 χομένων· καὶ γὰρ τρέφειν ἐψηφίσαντο δημοσίᾳ, δύο ὀβολοὺς ἕκαστῳ διδόντες, καὶ τῆς ὀπώρας λαμβάνειν τοὺς 10 παῖδας ἐξεῖναι πανταχόθεν, ἔτι δ' ὑπὲρ αὐτῶν διδασκάλους τελεῖν μισθούς. Τὸ δὲ ψήφισμα Νικαγόρας ἔγραψεν. Οὐκ ὄντων δὲ δημοσίων χρημάτων τοῖς Ἀθηναίοις, Ἀριστοτέλης μὲν φησι τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλήν πορίσασαν ὀκτὼ δραχμὰς ἕκαστῳ τῶν στρατευομένων αἰτιωτά- 15 τὴν γενέσθαι τοῦ πληρωθῆναι τὰς τριῆρεις, Κλειδῆμος δὲ καὶ τοῦτο τοῦ Θεμιστοκλέους ποιεῖται στρατήγημα. Καταβαινόντων γὰρ εἰς Πειραιᾶ τῶν Ἀθηναίων, φησὶν ἀπολέσθαι τὸ Γοργόνειον ἀπὸ τῆς θεοῦ τοῦ ἀγάλματος· τὸν οὖν Θεμιστοκλέα προσποιούμενον ζητεῖν καὶ διερευ- 20 νώμενον ἅπαντα χρημάτων ἀνευρίσκειν πλῆθος ἐν ταῖς ἀποσκευαῖς ἀποκεκρυμμένον, ὧν εἰς μέσον κομισθέντων εὐπορήσαι τοὺς ἐμβαίνοντας εἰς τὰς ναῦς ἐφοδίων. Ἐκπλεύουσης δὲ τῆς πόλεως τοῖς μὲν οἶκτον τὸ θέαμα, τοῖς δὲ θαῦμα τῆς τόλμης παρεῖχε, γενεὰς μὲν ἄλλη προπεμ- 25 πόντων, αὐτῶν δ' ἀκάμπτων πρὸς οἰμωγὰς καὶ δάκρυα γονέων καὶ περιβολὰς διαπερώντων εἰς τὴν νῆσον. Καί-τοι πολλοὶ μὲν διὰ γῆρας ὑπολειπόμενοι τῶν πολιτῶν ἔλεον εἶχον· ἦν δὲ τις καὶ ἀπὸ τῶν ἡμέρων καὶ συντρό-
 30 φων ζῶων ἐπικλωῖσα γλυκνθυμία, μετ' ὄρουγῆς καὶ πό-
 θου συμπαραθεόντων ἐμβαίνουσι τοῖς ἑαυτῶν τροφεῦσιν. Ἐν οἷς ἱστορεῖται κύων Ξανδίππου τοῦ Περικλέους

πατρός οὐκ ἀνασχόμενος τὴν ἀπ' αὐτοῦ μόνωσιν ἐναλέσθαι τῇ θαλάττῃ καὶ τῇ τριήρει παρανηγόμενος ἐκπεσεῖν εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ λιποθυμήσας ἀποθανεῖν εὐθύς· οὐ καὶ τὸ δεικνύμενον ἄχρι νῦν καὶ καλούμενον Κυνὸς σῆμα τάφον εἶναι λέγουσι.

XI. Ταῦτά τε δὴ μεγάλα τοῦ Θεμιστοκλέους, καὶ τοὺς πολίτας αἰσθόμενος ποθοῦντας Ἀριστείδην καὶ δεδιότας, μὴ δι' ὀργὴν τῷ βαρβάρῳ προσθεῖς ἑαυτὸν ἀνατρέψῃ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος (ἐξωστράκιστο γὰρ πρὸ 10 τοῦ πολέμου καταστασιασθεῖς ὑπὸ Θεμιστοκλέους), γράφει ψήφισμα, τοῖς ἐπὶ χρόνῳ μεθεστῶσιν ἐξεῖναι κατελθοῦσι πράττειν καὶ λέγειν τὰ βέλτιστα τῇ Ἑλλάδι μετὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν. Εὐρυβιάδου δὲ τὴν μὲν ἡγεμονίαν τῶν νεῶν ἔχοντος διὰ τὸ τῆς Σπάρτης ἀξίωμα, μαλακοῦ 15 δὲ περὶ τὸν κίνδυνον ὄντος, αἶρειν δὲ βουλομένου καὶ πλεῖν ἐπὶ τὸν Ἴσθμόν, ὅπου καὶ τὸ πεζὸν ἤθροιστο τῶν Πελοποννησίων, ὁ Θεμιστοκλῆς ἀντέλεγεν· ὅτε καὶ τὰ μνημονεύόμενα λεχθῆναι φασί. Τοῦ γὰρ Εὐρυβιάδου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος· „ὦ Θεμιστόκλεις, ἐν τοῖς ἀγῶσι 20 τοὺς προεξανισταμένους ῥαπίζουσι“ „Ναί“ εἶπεν ὁ Θεμιστοκλῆς „ἀλλὰ τοὺς ἀπολειφθέντας οὐ στεφανοῦσιν.“ Ἐπαραιμένου δὲ τὴν βακτηρίαν ὡς πατάξοντος, ὁ Θεμιστοκλῆς ἔφη· „Πάταξον μὲν, ἄκουσον δέ.“ Θαναμάσαντος δὲ τὴν προότητα τοῦ Εὐρυβιάδου καὶ λέγειν κελεύ- 25 σαντος, ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς ἀνῆγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸν λόγον. Εἰπόντος δὲ τινος, ὡς ἀνὴρ ἄπολις οὐκ ὀρθῶς διδάσκει τοὺς ἔχοντας ἐγκαταλιπεῖν καὶ προσέσθαι τὰς πατρίδας, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπιστρέψας τὸν λόγον· „Ἡμεῖς τοι“ εἶπεν „ὦ μοχθηρὲ, τὰς μὲν οἰκίας καὶ τὰ τεῖχη καταλελοί- 30 παμεν, οὐκ ἀξιοῦντες ἀψύχων ἔνεκα δουλεύειν, πόλις δ' ἡμῖν ἔστι μεγίστη τῶν Ἑλληνίδων, αἱ διακόσιαι τριήρεις, αἱ νῦν μὲν ὑμῖν παρεστᾶσι βοηθοὶ σώζεσθαι δι' αὐτῶν

βουλομένοις, εἰ δ' ἄπιτε δεῦτερον ἡμᾶς προδόντες, ἀντίκα πεύσεται τις Ἑλλήνων Ἀθηναίους καὶ πόλιν ἔλευθέραν καὶ χάραν οὐ χείρονα κέκτημένους ἢς ἀπέβαλον.“ Ταῦτα τοῦ Θεμιστοκλέους εἰπόντος ἔννοια καὶ δέος ἔσχε τὸν Εὐρυβιάδην τῶν Ἀθηναίων, μὴ σφᾶς ἀπολείποντες 5 οἴχονται. Τοῦ δ' Ἐρετριέως πειρωμένου τι λέγειν πρὸς αὐτὸν „Ἡ γὰρ“ ἔφη „καὶ ὑμῖν περὶ πόλεμον τίς ἔστι λόγος, οἱ καθάπερ αἱ τευθίδες μάχαιραν μὲν ἔχετε, καρδίαν δὲ οὐκ ἔχετε;“

XII. Λέγεται δ' ὑπὸ τινῶν τὸν μὲν Θεμιστοκλέα περὶ 10 τούτων ἀπὸ τοῦ καταστρώματος ἀνωθεν τῆς νεῶς διαλέγεσθαι, γλαῦκα δ' ὀφθῆναι διαπετομένην ἀπὸ δεξιᾶς τῶν νεῶν καὶ τοῖς κάρχησίοις ἐπικαθίζουσιν· διὸ δὴ καὶ μάλιστα προσέθεντο τῇ γνώμῃ καὶ παρεσκευάζοντο ναυμαχήσοντες. Ἄλλ' ἐπεὶ τῶν πολεμίων ὃ τε στόλος τῇ Ἀτ- 15 τικῇ κατὰ τὸ Φαληρικὸν προσφερόμενος τοὺς πέριξ ἀπέκρουσεν αἰγιαλοῦς, αὐτὸς τε βασιλεὺς μετὰ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ καταβάς ἐπὶ τὴν θάλατταν ἄθρους ὤφθη, τῶν δὲ δυνάμεων ὁμοῦ γενομένων, ἐξερρήσαν οἱ τοῦ Θεμιστοκλέους λόγοι τῶν Ἑλλήνων καὶ πάλιν ἐπάπταινον οἱ Πε- 20 λοποννήσιοι πρὸς τὸν Ἴσθμόν, εἰ τις ἄλλο τι λέγοι χαλεπαίνοντες, ἐδόκει δὲ τῆς νυκτὸς ἀποχωρεῖν καὶ παρηγγέλλετο πλοῦς τοῖς κυβερνήταις, ἐνθα δὴ βαρέως φέρων ὁ Θεμιστοκλῆς, εἰ τὴν ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ τῶν στενῶν προέμενοι βοήθειαν οἱ Ἕλληνες διαλυθήσονται κατὰ πό- 25 λεις, ἐβουλεύετο καὶ συνετίθει τὴν περὶ τὸν Σίκιννον πραγματείαν. Ἦν δὲ τῷ μὲν γένει Πέρσης ὁ Σίκιννος, αἰχμάλωτος, εὐνους δὲ τῷ Θεμιστοκλεῖ καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ παιδαγωγός. Ὄν ἐκπέμπει πρὸς τὸν Πέρξην κρύφα, κελεύσας λέγειν, ὅτι Θεμιστοκλῆς ὁ τῶν Ἀθηναίων στρα- 30 τηγὸς αἰρούμενος τὰ βασιλέως ἐξαγγέλλει πρῶτος αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας ἀποδιδράσκοντας, καὶ διακελεύεται μὴ παρ-

εἶναι φυγεῖν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐν ᾧ ταράττονται τῶν πεζῶν
χωρὶς ἔντες ἐπιθέσθαι καὶ διαφθεῖραι τὴν ναυτικὴν δύ-
ναμιν. Ταῦτα δ' ὁ Ξέρξης ὡς ἀπ' εὐνοίας λελεγμένα δεξά-
μενος ἤσθη, καὶ τέλος εὐθύς ἐξέφερε πρὸς τοὺς ἡγεμόνας
5 τῶν νεῶν, τὰς μὲν ἄλλας πληροῦν καθ' ἡσυχίαν, διακο-
σίαις δ' ἀναχθέντας ἤδη περιβαλέσθαι τὸν πόρον ἐν
κύκλῳ πάντα καὶ διαζῶσαι τὰς νῆσους, ὅπως ἐκφύγοι
μηδεὶς τῶν πολεμίων. Τούτων δὲ πραττομένων Ἀριστεί-
δης ὁ Λυσιμάχου πρῶτος αἰσθόμενος ἤκεν ἐπὶ τὴν σκη-
10 νὴν τοῦ Θεμιστοκλέους, οὐκ ὢν φίλος, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκεῖ-
νον ἐξωστρακισμένος, ὥσπερ εἴρηται· προελθόντι δὲ τῷ
Θεμιστοκλεῖ φράζει τὴν κύκλωσιν. Ὁ δὲ τὴν τε ἄλλην
καλοκαγαθίαν τοῦ ἀνδρὸς εἰδὼς καὶ τῆς τότε παρουσίας
ἀγάμενος λέγει τὰ περὶ τὸν Σίκιννον αὐτῷ καὶ παρεκά-
15 λει τῶν Ἑλλήνων συνεπιλαμβάνεσθαι καὶ συμπροδυμει-
σθαι πίστιν ἔχοντα μᾶλλον, ὅπως ἐν τοῖς στενοῖς ναυμα-
χῆσωσιν. Ὁ μὲν οὖν Ἀριστείδης ἐπαινέσας τὸν Θεμιστο-
κλέα τοὺς ἄλλους ἐπήγει στρατηγούς καὶ τριηράρχους ἐπὶ
τὴν μάχην παροξύνων. Ἔτι δ' ὁμοῦ ἀπιστούντων ἐφάνη
20 Τηνία τριήρης αὐτόμολος, ἧς ἐναυάρχει Παναίτιος, ἀπαγ-
γέλλουσα τὴν κύκλωσιν, ὥστε καὶ θυμῷ τοὺς Ἕλληνας
ὀρμηῆσαι μετὰ τῆς ἀνάγκης πρὸς τὸν κίνδυνον.

XIII. Ἄμα δ' ἡμέρᾳ Ξέρξης μὲν ἄνω καθῆστο τὸν
στόλον ἐποπτεύων καὶ τὴν παράταξιν, ὡς μὲν Φανόδη-
25 μός φησιν, ὑπὲρ τὸ Ἡράκλειον, ἧ βραχεὶ πόρῳ διείργε-
ται τῆς Ἀττικῆς ἢ νῆσος, ὡς δ' Ἀκεστόδωρος, ἐν μεθο-
ρίῳ τῆς Μεγαρίδος ὑπὲρ τῶν καλουμένων Κεράτων, χρυ-
σοῦν δίφρον θέμενος καὶ γραμματεῖς πολλοὺς παραστη-
σάμενος, ὧν ἔργον ἦν ἀπογράφεσθαι τὰ κατὰ τὴν μάχην
30 πραττόμενα. Θεμιστοκλεῖ δὲ παρὰ τὴν ναυαρχίδα τριήρη
σφαριαζομένῳ τρεῖς προσήχθησαν αἰχμάλωτοι, κάλλιστοι
μὲν ἰδέσθαι τὴν ὄψιν, ἐσθῆσι δὲ καὶ χρυσοῦ κεκοσμημέ-

νοι διαπρεπῶς. Ἐλέγοντο δὲ Σανδαύκης παῖδες εἶναι
τῆς βασιλέως ἀδελφῆς καὶ Ἀρταύκτου. Τούτους ἰδὼν
Εὐφραντίδης ὁ μάντις, ὡς ἅμα μὲν ἀνέλαμψεν ἐκ τῶν
119 ἰερῶν μέγα καὶ περιφανὲς πῦρ, ἅμα δὲ παρμὸς ἐκ δε-
ξιῶν ἐσήμηνε, τὸν Θεμιστοκλέα δεξιωσάμενος ἐκέλευσε
τῶν νεανίσκων κατάρξασθαι καὶ καθιερεῦσαι πάντας
ὠμηστῆ Διονύσῳ προσευξάμενον· οὕτω γὰρ ἅμα σωτη-
ρίαν τε καὶ νίκην ἔσεσθαι τοῖς Ἕλλησιν. Ἐκπλαγέντος
δὲ τοῦ Θεμιστοκλέους ὡς μέγα τὸ μάντευμα καὶ δεινὸν,
οἶον εἶωθεν ἐν μεγάλοις ἀγῶσι καὶ πράγμασι χαλεποῖς, 10
μᾶλλον ἐκ τῶν παραλόγων ἢ τῶν εὐλόγων τὴν σωτηρίαν
ἐλπίζοντες οἱ πολλοὶ τὸν θεὸν ἅμα κοινῇ κατεκαλοῦντο
φωνῇ καὶ τοὺς αἰχμαλώτους τῷ βωμῷ προσαγαγόντες
ἠνάγκασαν, ὡς ὁ μάντις ἐκέλευσε, τὴν θυσίαν συντελε-
σθῆναι. Ταῦτα μὲν οὖν ἀνὴρ φιλόσοφος καὶ γραμμάτων 15
οὐκ ἄπειρος ἱστορικῶν Φανίας ὁ Λέσβιος εἴρηκε.

XIV. Περὶ δὲ τοῦ πλήθους τῶν βαρβαρικῶν νεῶν
Αἰσχύλος ὁ ποιητὴς ὡς ἂν εἰδὼς καὶ διαβεβαιούμενος ἐν
τραγωδίᾳ Πέρσαις λέγει ταῦτα·

Ξέρξη δὲ, καὶ γὰρ οἶδα, χιλιάς μὲν ἦν

20

Νεῶν τὸ πλῆθος· αἱ δ' ὑπέρομποι τάχει

Ἐκατὸν δις ἦσαν ἐπτά θ'· ᾧ δ' ἔχει λόγος.

Τῶν δ' Ἀττικῶν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα τὸ πλῆθος οὐσῶν
ἐκάστη τοὺς ἀπὸ τοῦ καταστρώματος μαχομένους ὀκτώ-
καίδεκα εἶχεν, ὧν τοξόται τέσσαρες ἦσαν, οἱ λοιποὶ δ' 25
ὀπλίται. Δοκεῖ δ' οὐκ ἦττον εὖ τὸν καιρὸν ὁ Θεμιστο-
κλῆς ἢ τὸν τόπον συνιδῶν καὶ φυλάξας μὴ πρότερον ἀν-
τιπρώρους καταστῆσαι ταῖς βαρβαρικαῖς τὰς τριήρεις, ἢ
τὴν εἰωθυῖαν ᾧραν παραγενέσθαι, τὸ πνεῦμα λαμπρὸν
ἐκ πελάγους ἀεὶ καὶ κύμα διὰ τῶν στενῶν κατάγουσαν· 30
ὃ τὰς μὲν Ἑλληνικὰς οὐκ ἔβλαπτε ναῦς ἀλιτενεῖς οὐσας
καὶ ταπεινοτέρας, τὰς δὲ βαρβαρικὰς ταῖς τε πρύμναις

ἀνεστῶσας καὶ τοῖς καταστρώμασιν ὑφορόφους καὶ βα-
 ρείας ἐπιφερομένας ἔσφαλλε προσπίπτον καὶ παρεδίδου
 πλαγίας τοῖς Ἑλλήσιν ὀξείως προσφερομένοις καὶ τῷ Θε-
 μιστοκλεῖ προσέχουσιν, ὡς ὁρῶντι μάλιστα τὸ συμφέρον,
 5 καὶ ὅτι κατ' ἐκείνον ὁ Ξέρξης ναύαρχος Ἀριαμένης ναῦν
 ἔχων μεγάλην ὥσπερ ἀπὸ τείχους ἐτόξευε καὶ ἠκόντιζεν,
 ἀνὴρ ἀγαθὸς ὢν καὶ τῶν βασιλέως ἀδελφῶν πολὺ κρά-
 τιστὸς τε καὶ δικαιοτάτος. Τοῦτον μὲν οὖν Ἀμεινίας ὁ
 Δεκελεύς καὶ Σωκλῆς ὁ Πεδιεύς ὁμοῦ πλέοντες, ὡς αἰ
 10 νῆες ἀντίπρωροι προσπεσοῦσαι καὶ συνερείσασαι τοῖς
 χαλκώμασιν ἐνεσχέθησαν, ἐπιβαίνοντα τῆς αὐτῶν τριή-
 ρους ὑποστάντες καὶ τοῖς δόρασι τύπτοντες εἰς τὴν θά-
 λασσαν ἐξέβαλον· καὶ τὸ σῶμα μετ' ἄλλων διαφερόμενον
 ναυαγίων Ἀρτεμισία γνωρίσασα πρὸς Ξέρξην ἀνήνεγκεν.
 15 XV. Ἐν δὲ τούτῳ τοῦ ἀγῶνος ὄντος φῶς μὲν ἐκλάμ-
 ψαι μέγα λέγουσιν Ἐλευσινόθεν, ἦχον δὲ καὶ φωνὴν τὸ
 Θριάσιον κατέχειν πεδῖον ἄχρι θαλάττης, ὡς ἀνθρώπων
 ὁμοῦ πολλῶν τὸν μυστικὸν ἐξαγόντων Ἰακχόν. Ἐκ δὲ
 τοῦ πλήθους τῶν φθεγγομένων κατὰ μικρὸν ἀπὸ γῆς
 20 ἀναφερόμενον νέφος ἔδοξεν αὐτίς ὑπονοστεῖν καὶ κατα-
 σκήπτειν εἰς τὰς τριήρεις. Ἐτεροὶ δὲ φάσματα καὶ εἰδῶλα
 καθορᾶν ἔδοξαν ἐνόπων ἀνδρῶν ἀπ' Αἰγύπτου τὰς χεῖρας
 ἀνεχόντων πρὸ τῶν Ἑλληνικῶν τριηρῶν· οὓς εἰκαζόν
 Αἰακίδας εἶναι παρακεκλημένους εὐχαῖς πρὸ τῆς μάχης
 25 ἐπὶ τὴν βοήθειαν. Πρῶτος μὲν οὖν λαμβάνει ναῦν Ἀνκο-
 μῆδης, ἀνὴρ Ἀθηναῖος τριηραρχῶν, ἧς τὰ παράσημα πε-
 ρικόψας ἀνέδηκεν Ἀπόλλωνι δαφνηφόρῳ Φλύῆσιν. Οἱ
 δ' ἄλλοι τοῖς βαρβάροις ἐξισούμενοι τὸ πλῆθος ἐν στενῷ
 κατὰ μέρος προσφερομένους καὶ περιπίπτοντας ἀλλήλοις
 30 ἐτρέψαντο, μέχρι δειλῆς ἀντισχόντας, ὡς εἶρηκε Σιμωνί-
 δης, τὴν καλὴν ἐκείνην καὶ περιβόητον ἀράμενοι νύκην,
 ἧς οὐδ' Ἑλλήσιν οὔτε βαρβάροις ἐνάλιον ἔργον εἶργα-

σται λαμπρότερον, ἀνδρεία μὲν καὶ προθυμία κοινῇ τῶν
 ναυμαχησάντων, γνώμη δὲ καὶ δεινότητι Θεμιστοκλέους.
 120 XVI. Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν Ξέρξης μὲν ἔτι θυμο-
 μαχῶν πρὸς τὴν ἀπότευξιν ἐπεχείρει διὰ χωμάτων ἐπά-
 γειν τὸ πεζὸν τοῖς Ἑλλήσιν εἰς Σαλαμίνα, ἐμφράξας τὸν
 5 διὰ μέσου πόρον· Θεμιστοκλῆς δ' ἀποπειρώμενος Ἀρι-
 στείδου λόγῳ γνώμην ἐποιεῖτο λύειν τὸ ζεῦγμα ταῖς
 ναυσὶν ἐπιπλεύσαντας εἰς Ἑλλήσποντον, „Ὅπως“ ἔφη
 „τὴν Ἀσίαν ἐν τῇ Εὐρώπῃ λάβωμεν.“ Δυσχεραίνοντος
 δὲ τοῦ Ἀριστείδου καὶ λέγοντος ὅτι „Νῦν μὲν τρυφῶντι 10
 τῷ βαρβάρῳ πεπολεμήκαμεν, ἀν δὲ κατακλείσωμεν εἰς
 τὴν Ἑλλάδα καὶ καταστήσωμεν εἰς ἀνάγκην ὑπὸ δέους
 ἄνδρα τηλικούτων δυνάμεων κύριον, οὐκέτι καθήμενος
 ὑπὸ σκιάδι χρυσῇ θεάσεται τὴν μάχην ἐφ' ἡσυχίας, ἀλλὰ
 πάντα τολμῶν καὶ πᾶσιν αὐτὸς παρῶν διὰ τὸν κίνδυνον 15
 ἐπανορθώσεται τὰ παρεμένα καὶ βουλευσεται βέλτιον
 ὑπὲρ τῶν ὄλων· οὐ τὴν οὔσαν οὖν“ ἔφη „δεῖ γέφυραν,
 ἧ Θεμιστοκλῆς, ἡμᾶς ἀναίρειν, ἀλλ' ἑτέραν, εἴπερ οἶόν
 τε, προσκατασκευάσαντας ἐκβάλεῖν διὰ τάχους τὸν ἄν-
 20 θρωπον ἐκ τῆς Εὐρώπης.“ „Οὐκοῦν“ εἶπεν ὁ Θεμιστο-
 κλῆς „εἰ δοκεῖ ταῦτα συμφέρειν, ὦρα σκοπεῖν καὶ μηχαν-
 νᾶσθαι πάντας ἡμᾶς, ὅπως ἀπαλλαγῆσεται τὴν ταχίστην
 ἐκ τῆς Ἑλλάδος.“ Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔδοξε, πέμπει τινὰ τῶν
 βασιλικῶν εὐνοῦχων ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις ἀνευρῶν, Ἀρ-
 νάκην ὄνομα, φράζειν βασιλεῖ κελεύσας, ὅτι τοῖς μὲν 25
 Ἑλλήσιν δέδοικται τῷ ναυτικῷ κενρατηκότας ἀναπλεῖν εἰς
 τὸν Ἑλλήσποντον ἐπὶ τὸ ζεῦγμα καὶ λύειν τὴν γέφυραν,
 Θεμιστοκλῆς δὲ κηδόμενος βασιλέως παραινεῖ σπεύδειν
 ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ θάλατταν καὶ περαιοῦσθαι, μέχρις αὐτὸς
 ἐμποιεῖ τινὰς διατριβὰς τοῖς συμμαχοῖς καὶ μελλήσεις 30
 πρὸς τὴν δίωξιν. Ταῦθ' ὁ βάρβαρος ἀκούσας καὶ γενό-
 μενος περίφοβος διὰ τάχους ἐποιεῖτο τὴν ἀναχώρησιν.

Καὶ πείραν ἢ Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου φρόνησις ἐν Μαρδονίῳ παρέσχεν, εἶγε πολλοστημορίῳ τῆς Ξέρξου δυνάμεως διαγωνισάμενοι Πλαταιᾶσιν εἰς τὸν περὶ τῶν ὄλων κίνδυνον κατέστησαν.

5 XVII. Πόλεων μὲν οὖν τὴν Αἰγινήτων ἀριστεύσαι φησὶν Ἡρόδοτος, Θεμιστοκλεῖ δὲ, καίπερ ἄκοντες ὑπὸ φθόρου, τὸ πρωτεῖον ἀπέδωσαν ἅπαντες. Ἐπεὶ γὰρ ἀναχωρήσαντες εἰς τὸν Ἴσθμὸν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὴν ψῆφον ἔφερον οἱ στρατηγοί, πρῶτον μὲν ἕκαστος ἑαυτὸν ἀπέ-
10 φαινευ ἀρετῇ, δευτέρου δὲ μεθ' ἑαυτὸν Θεμιστοκλεῖα. Λακεδαιμόνιοι δ' εἰς τὴν Σπάρτην αὐτὸν καταγαγόντες Εὐρυβιάδῃ μὲν ἀνδρείας, ἐκείνῳ δὲ σοφίας ἀριστεῖον ἔδωσαν θαλλοῦ στέφανου, καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἀρμάτων τὸ πρωτεῖον ἔδωκον καὶ τριακοσίους τῶν νέων
15 πομπούς ἄχρι τῶν ὄρων συνεξέπεμψαν. Λέγεται δ' Ὀλυμπίων τῶν ἐφεξῆς ἀγομένων καὶ παρελθόντος εἰς τὸ στάδιον τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀμελήσαντας τῶν ἀγωνιστῶν τοὺς παρόντας ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνου θεᾶσθαι καὶ τοῖς ξένοις ἐπιδεικνύειν ἅμα θαυμάζοντας καὶ κρο-
20 τοῦντας, ὥστε καὶ αὐτὸν ἡσθέντα πρὸς τοὺς φίλους ὁμολογῆσαι τὸν καρπὸν ἀπέχειν τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος αὐτῷ πονηθέντων.

XVIII. Καὶ γὰρ ἦν τῇ φύσει φιλοτιμότερος, εἰ δεῖ τεκμαίρεσθαι διὰ τῶν ἀπομνημονευομένων. Αἰρεθεὶς
25 γὰρ ναύαρχος ὑπὸ τῆς πόλεως οὐδὲν οὔτε τῶν ἰδίων οὔτε τῶν κοινῶν κατὰ μέρος ἐχρημάτιζεν, ἀλλὰ πᾶν ἀνεβάλλετο τὸ προσπίπτον εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἐκπλεῖν ἐμελλεν, ἵν' ὁμοῦ πολλὰ πράττων πράγματα καὶ παντοδαποῖς ἀνθρώποις ὁμιλῶν μέγας εἶναι δοκῇ
30 καὶ πλεῖστον δύνασθαι. Τῶν δὲ νεκρῶν τοὺς ἐκπεσόντας ἐπισκοπῶν παρὰ τὴν θάλατταν, ὡς εἶδε περικειμένους ψέλια χρυσᾶ καὶ στρεπτοὺς, αὐτὸς μὲν παρηλθε, τῷ δ'

121 ἐπομένῳ φίλῳ δείξας εἶπεν· „Ἄνελοῦ σαρτῶ· σὺ γὰρ οὐκ εἶ Θεμιστοκλῆς.“ Πρὸς δὲ τῶν καλῶν γεγονότων, Ἀντιφάτην, ὑπερηφάνως αὐτῷ κερημένον πρότερον, ὕστερον δὲ θεραπεύοντα διὰ τὴν δόξαν „Ὁ μειράκιον“ εἶπεν „ὄψὲ μὲν, ἀμφοτέρου δ' ἅμα νοῦν ἐσχῆκαμεν.“ Ἐλεγε δὲ τοὺς Ἀθηναίους οὐ τιμᾶν αὐτὸν οὐδὲ θαυμάζειν, ἀλλ' ὥσπερ πλατάνῳ χειμαζομένους μὲν ὑποτρέχειν κινδυνεύοντας, εὐδίας δὲ περὶ αὐτοὺς γενομένης τίλλειν καὶ κολοῦειν. Τοῦ δὲ Σεριφίου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος, ὡς οὐ δι' αὐτὸν ἐσχῆκε δόξαν, ἀλλὰ διὰ
10 τὴν πόλιν· „Ἀληθῆ λέγεις“ εἶπεν „ἀλλ' οὔτ' ἂν ἐγὼ Σερίφιος ὢν ἐγενόμην ἐνδοξος, οὔτε σὺ Ἀθηναῖος.“ Ἐτέρου δὲ τινος τῶν στρατηγῶν, ὡς ἔδοξέ τι χρήσιμον διαπεπραῆχθαι τῇ πόλει, θρασυνομένου πρὸς τὸν Θεμιστοκλεῖα καὶ τὰς ἑαυτοῦ ταῖς ἐκείνου πράξεις ἀντιπα-
15 ραβάλλοντας, ἔφη τῇ ἑορτῇ τὴν ὑστεραίαν ἐρίσαι λέγουσαν, ὡς ἐκείνη μὲν ἀσχολιῶν τε μεστή καὶ κοπώδης ἐστίν, ἐν αὐτῇ δὲ πάντες ἀπολαύουσι τῶν παρεσκευασμένων σχολάζοντες· τὴν δ' ἑορτὴν πρὸς ταῦτ' εἰπεῖν· „Ἀληθῆ λέγεις· ἀλλ' ἐμοῦ μὴ γενομένης σὺ οὐκ ἂν
20 ἦσθα.“ „κάμου τοίνυν“ ἔφη „τότε μὴ γενομένου, ποῦ ἂν ἦτε νῦν ὑμεῖς;“ Τὸν δὲ υἱὸν ἐντροφῶντα τῇ μητρὶ καὶ δι' ἐκείνην αὐτῷ σκόπτων ἔλεγε πλεῖστον τῶν Ἑλλήνων δύνασθαι· τοῖς μὲν γὰρ Ἑλλήσιν ἐπιτάττειν Ἀθηναίους, Ἀθηναίους δ' αὐτὸν, αὐτῷ δὲ τὴν ἐκείνου μητέρα,
25 τῇ μητρὶ δ' ἐκείνον. Ἴδιος δὲ τις ἐν πᾶσι βουλόμενος εἶναι χωρίον μὲν πιπράσκων ἐκέλευε κηρύττειν, ὅτι καὶ γείτονα χρηστὸν ἔχει· τῶν δὲ μυωμένων αὐτοῦ τὴν θυγατέρα τὸν ἐπιεικῆ τοῦ πλουσίου προκρίνας ἔφη ζητεῖν ἄνδρα χρημάτων δεόμενον μᾶλλον ἢ χρήματα ἀνδρός.
30 Ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀποφθέγμασι τοιοῦτός τις ἦν.

XIX. Γενόμενος δ' ἀπὸ τῶν πράξεων ἐκείνων εὐθύς

ἐπεχείρει τὴν πόλιν ἀνοικοδομῆναι καὶ τειχίζειν, ὡς μὲν ἱστορεῖ Θεόπομπος, χρήμασι πείσας μὴ ἐναντιωθῆναι τοὺς ἐφόρους, ὡς δ' οἱ πλείστοι, παρακρουσάμενος. Ἦκε μὲν γὰρ εἰς Σπάρτην ὄνομα πρεσβείας ἐπιγραφά-
 5 μενος· ἐγκαλοῦντων δὲ τῶν Σπαρτιατῶν, ὅτι τειχίζουσι τὸ ἄστυ, καὶ Πολυάρχου κατηγοροῦντος ἐπίτηδες ἐξ Αἰγίνης ἀποσταλέντος, ἤρνεϊτο καὶ πέμπειν ἐκέλευεν εἰς Ἀθήνας τοὺς κατοικομένους, ἅμα μὲν ἐμβάλλων τῷ τει-
 10 χισμῷ χρόνον ἐκ τῆς διατριβῆς, ἅμα δὲ βουλόμενος ἀντ' αὐτοῦ τοὺς πεμπομένους ὑπάρχειν τοῖς Ἀθηναίοις. Ὁ καὶ συνέβη· γνόντες γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸ ἀληθές οὐκ ἠδίκησαν αὐτόν, ἀλλ' ἀδήλως χαλεπαίνοντες ἀπέ-
 15 πεμψαν. Ἐκ δὲ τούτου τὸν Πειραιᾶ κατεσκευάζε, τὴν τῶν λιμένων εὐφυῖαν κατανοήσας καὶ τὴν πόλιν ὅλην ἀρμοτ-
 20 τόμενος πρὸς τὴν θάλατταν, καὶ τρόπον τινα τοῖς παλαιοῖς βασιλεῦσι τῶν Ἀθηναίων ἀντιπολιτευόμενος. Ἐκείνοι μὲν γὰρ, ὡς λέγεται, πραγματευόμενοι τοὺς πολίτας ἀποσπάσαι τῆς θαλάττης καὶ συνεθίσαι ζῆν μὴ πλέοντας, ἀλλὰ τὴν χώραν φυτεύοντας, τὸν περὶ τῆς
 25 Ἀθηναῖς διέδοσαν λόγον, ὡς ἐρίσαντα περὶ τῆς χώρας τὸν Ποσειδῶ δείξασα τὴν μορῖαν τοῖς δικασταῖς ἐνίκησε. Θεμιστοκλῆς δ' οὐχ, ὡς Ἀριστοφάνης ὁ κωμικὸς λέγει, τῇ πόλει τὸν Πειραιᾶ προσέμαξεν, ἀλλὰ τὴν πόλιν ἐξῆψε τοῦ Πειραιῶς καὶ τὴν γῆν τῆς θαλάττης· ὅθεν καὶ
 30 τὸν δῆμον ἠϋξῆσε κατὰ τῶν ἀρίστων καὶ θράσους ἐνέ-
 πλησεν, εἰς ναύτας καὶ κελυστάς καὶ κυβερνήτας τῆς δυνάμεως ἀφικομένης. Διὸ καὶ τὸ βῆμα τὸ ἐν Πηνυκί πε-
 ποιημένον ὥστ' ἀποβλέπειν πρὸς τὴν θάλασσαν ὑστερον οἱ τριάκοντα πρὸς τὴν χώραν ἀπέστρεψαν, οἴομενοι τὴν
 30 μὲν κατὰ θάλατταν ἀρχὴν γένεσιν εἶναι δημοκρατίας, ὀλιγαρχία δ' ἦττον δυσχεραίνειν τοὺς γεωργοῦντας.

XX. Θεμιστοκλῆς δὲ καὶ μεῖζόν τι περὶ τῆς ναυτικῆς

122 διανοήθη δυνάμεως. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τῶν Ἑλλήνων στόλος ἀπὸ ἀπληλαγμένου Ξέρξου κατήρην εἰς Παγασὰς καὶ διεχέ-
 μαζε, δημηγορῶν ἐν τοῖς Ἀθηναίοις ἔφη τινα πράξιν ἔχειν ὠφέλιμον μὲν αὐτοῖς καὶ σωτήριον, ἀπόρρητον δὲ πρὸς τοὺς πολλούς. Τῶν δ' Ἀθηναίων Ἀριστείδης φρά-
 5 σαι μόνον κελεύοντων, κἂν ἐκεῖνος δοκιμάσῃ περαινῆναι, ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς ἔφρασε τῷ Ἀριστείδῃ, τὸ νεώριον ἐμπρῆσαι διανοεῖσθαι τῶν Ἑλλήνων· ὁ δ' Ἀριστείδης εἰς τὸν δῆμον παρελθὼν ἔφη τῆς πράξεως, ἣν διανοεῖται
 10 πράττειν ὁ Θεμιστοκλῆς, μηδεμίαν εἶναι μήτε λυσιτελε-
 στέρα μὴτ' ἀδικωτέρα. Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι διὰ ταῦτα παύσασθαι τῷ Θεμιστοκλεῖ προσέταξαν. Ἐν δὲ τοῖς Ἀμ-
 15 φικτυνικοῖς συνεδρίοις τῶν Λακεδαιμονίων εἰσηγουμέ-
 νων, ὅπως ἀπείργονται τῆς Ἀμφικτυονίας αἱ μὴ συμ-
 μαχήσασθαι κατὰ τοῦ Μήδου πόλεις, φοβηθεῖς, μὴ Θε-
 20 τάλους καὶ Ἀργείους, ἔτι δὲ Θηβαίους ἐκβαλόντες τοῦ
 συνεδρίου παντελῶς ἐπικρατήσωσι τῶν ψήφων καὶ γέ-
 νηται τὸ δοκοῦν ἐκεῖνοις, συνέειπε ταῖς πόλεσι καὶ μετέ-
 25 θηκε τὰς γνώμας τῶν πυλαγόρων, διδάξας, ὡς τριάκοντα
 καὶ μία μόναι πόλεις εἰσὶν αἱ μετασχοῦσαι τοῦ πολέμου,
 καὶ τούτων αἱ πλείους παντάπασιν μικραὶ· δεινὸν οὖν,
 εἰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἐκσπόνδου γενομένης ἐπὶ ταῖς με-
 30 γίσταις δυσὶν ἢ τρισὶ πόλεσιν ἔσται τὸ συνέδριον. Ἐκ
 τούτου μὲν οὖν μάλιστα τοῖς Λακεδαιμονίοις προσέ-
 κρουσε· διὸ καὶ τὸν Κίμωνα προῆγον ταῖς τιμαῖς, ἀντί-
 25 παλον ἐν τῇ πολιτείᾳ τῷ Θεμιστοκλεῖ καθιστάντες.

XXI. Ἦν δὲ καὶ τοῖς συμμάχοις ἐπαχθῆς περιπλέων
 τε τὰς νήσους καὶ χρηματιζόμενος ἀπ' αὐτῶν· οἷα καὶ
 πρὸς Ἀνδρίους ἀργύριον αἰτοῦντά φησιν αὐτὸν Ἡρό-
 30 δοτος εἰπεῖν τε καὶ ἀκοῦσαι. Δύο γὰρ ἦκειν ἔφη θεοῦς
 κομίζων, Πειθῶ καὶ Βίαν· οἱ δ' ἔφασαν εἶναι καὶ παρ'
 αὐτοῖς θεοῦς μεγάλους δύο, Πενίαν καὶ Ἀπορίαν, ὑφ'

ὧν κωλύεσθαι δοῦναι χρήματα ἐκείνῳ. Τιμοκρέων δ' ὁ
 Ῥόδιος μελοποιὸς ἐν ἄσματι καθάπτεται πικρότερον τοῦ
 Θεμιστοκλέους, ὡς ἄλλους μὲν ἐπὶ χρήμασι φυγάδας δια-
 πραξαμένου κατελθεῖν, αὐτὸν δὲ ξένον ὄντα καὶ φίλον
 5 προεμένου δι' ἀργύριον. Λέγει δ' οὕτως·

Ἄλλ' εἰ τύγε Πausανίαν ἢ καὶ τύγε Ξάνθιππον αἰνεῖς
 ἢ τύγε Λευτυχίδα, ἐγὼ δ' Ἄριστείδα, ἐπαινεῖω
 ἄνδρ' ἱερῶν ἀπ' Ἀθανῶν
 10 ἐλθεῖν ἕνα λῶστον· ἐπεὶ Θεμιστοκλῆ' ἤχθαρε Λατῶ,
 ψεύσταν, ἄδικον, προδόταν, ὃς Τιμοκρέοντα ξείνον
 ἔοντ'

ἀργυροῖσι σκυβαλικοῖσι πεισθεῖς οὐ κατᾶγεν
 εἰς πάτραν Ἰάλυσον,

15 λαβῶν δὲ τρεῖς ἀργυρίου τάλαντ' ἔβα πλέων εἰς ὄλε-
 θρον,

τοὺς μὲν κατάγων ἀδίκως, τοὺς δ' ἐκδιώκων, τοὺς δὲ
 καίνων

ἀργυρίων ὑπόπλεως, Ἴσθμοὶ δ' ἐπανδόκευε γελοῖως
 ψυχρὰ κρέα παρέχων·

20 οἱ δ' ἤσθιον κηῦχοντο μὴ ὦραν Θεμιστοκλεῦς γενέ-
 σθαι.

Πολὺ δ' ἀσελγεστέρα καὶ ἀναπεπταμένη μᾶλλον εἰς τὸν
 Θεμιστοκλέα βλασφημία κέχρηται μετὰ τὴν φυγὴν αὐτοῦ
 καὶ τὴν καταδίκην ὁ Τιμοκρέων ἄσμα ποιήσας, οὗ ἔστιν
 25 ἀρχή·

Μοῦσα τοῦδε τοῦ μέλεος
 κλέος ἀν' Ἑλλαντας τίθει,
 ὡς εἰκότως καὶ δίκαιον.

Λέγεται δ' ὁ Τιμοκρέων ἐπὶ μηδισμῶ φυγεῖν συγκατα-
 30 ψηφισαμένου τοῦ Θεμιστοκλέους. Ὡς οὖν ὁ Θεμιστο-
 κλῆς αἰτίαν ἔσχε μηδίξειν, ταῦτ' ἐποίησεν εἰς αὐτόν·

Οὐκ ἄρα Τιμοκρέων μῦνος Μήδοισιν ὄρκιατομεῖ,

Ἄλλ' ἐντὶ κάλλοι δὴ πονηροί· οὐκ ἐγὼ μόνον κόλουρις·
 Ἐντὶ καὶ ἄλλαι ἀλώπεκες.

123 XXII. Ἦδη δὲ καὶ τῶν πολιτῶν διὰ τὸ φθονεῖν ἠδέως
 τὰς διαβολὰς προσιεμένων ἠναγκάζετο λυπηρὸς εἶναι
 τῶν αὐτοῦ πράξεων πολλάκις ἐν τῷ δήμῳ μνημονεύων· 5
 καὶ πρὸς τοὺς δυσχεραίνοντας „Τί κοπιᾶτε“ εἶπεν „ὑπὸ
 τῶν αὐτῶν πολλάκις εὐπάσχοντες;“ Ἠνίασε δὲ τοὺς
 πολλοὺς καὶ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν εἰσάμενος, ἦν Ἀρι-
 στοβούλην μὲν προσηγόρευσεν, ὡς ἄριστα τῇ πόλει καὶ
 τοῖς Ἑλλησι βουλευσάμενος, πλησίον δὲ τῆς οἰκίας κατε- 10
 σκεύασεν ἐν Μελίτῃ τὸ ἱερὸν, οὗ νῦν τὰ σώματα τῶν
 θανατουμένων οἱ δῆμιοι προβάλλουσι καὶ τὰ ἱμάτια καὶ
 τοὺς βρόχους τῶν ἀπαγχόμενων καὶ καθαιρεθέντων ἐκ-
 φέρουσιν. Ἐκεῖτο δὲ καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους εἰκότιον ἐν
 τῷ ναῷ τῆς Ἀριστοβούλης ἔτι καθ' ἡμᾶς· καὶ φαίνεται 15
 τις οὐ τὴν ψυχὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὄψιν ἠρωϊκὸς γε-
 νόμενος. Τὸν μὲν οὖν ἐξοστρακισμὸν ἐποίησαντο κατ'
 αὐτοῦ κολούοντες τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ὑπεροχὴν, ὥσπερ
 εἰώθεσαν ἐπὶ πάντων, οὓς ᾤοντο τῇ δυνάμει βαρεῖς καὶ
 πρὸς ἰσότητά δημοκρατικὴν ἀσυμμέτρους εἶναι. Κόλασις 20
 γὰρ οὐκ ἦν ὁ ἐξοστρακισμὸς, ἀλλὰ παραμυθία φθόνου
 καὶ κουφισμὸς ἠδομένου τῷ ταπεινοῦν τοὺς ὑπερέχοντας
 καὶ τὴν δυσμένειαν εἰς ταύτην τὴν ἀτιμίαν ἀποπνέοντος.

XXIII. Ἐκπεσόντος δὲ τῆς πόλεως αὐτοῦ καὶ διατρί-
 βουτος ἐν Ἄργει τὰ περὶ Πausανίαν συμπεσόντα κατ' 25
 ἐκείνου παρέσχε τοῖς ἐχθροῖς ἀφορμὰς. Ὁ δὲ γραψάμενος
 αὐτὸν προδοσίας Λεωβώτης ἦν ὁ Ἀλκμαίωνος Ἀγραυ-
 λῆθεν, ἅμα συνεπαιτωμένων τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ γὰρ
 Πausανίας πράττων ἐκεῖνα δὴ τὰ περὶ τὴν προδοσίαν
 πρότερον μὲν ἀπεκρύπτετο τὸν Θεμιστοκλέα, καίπερ 30
 ὄντα φίλον· ὡς δ' εἶδεν ἐκπεπτακότα τῆς πολιτείας καὶ
 φέροντα χαλεπῶς ἐθάρσυσεν ἐπὶ τὴν κοινωσίαν τῶν

πρακτομένων παρακαλεῖν, τὰ γράμματα τοῦ βασιλέως ἐπιδεικνύμενος αὐτῷ καὶ παροξύνων ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ὡς πονηροὺς καὶ ἀχαρίστους. Ὁ δὲ τὴν μὲν δέησιν ἀπετρίψατο τοῦ Πανσανίου καὶ τὴν κοινωνίαν ὅλως ἀπέλειπε, πρὸς οὐδένα δὲ τοὺς λόγους ἐξήνεγκεν οὐδὲ κατεμήνυσε τὴν προᾶξιν, εἴτε παύσεσθαι προσδοκῶν αὐτὸν, εἴτ' ἄλλως καταφανῆ γενήσεσθαι σὺν οὐδενὶ λογισμῷ πραγμάτων ἀτόπων καὶ παραβόλων ὀρεγόμενον. Οὕτω δὲ τοῦ Πανσανίου θανατωθέντος ἐπιστολαὶ τινες ἀνευρεθεῖσαι καὶ γράμματα περὶ τούτων εἰς ὑποψίαν ἐπέβαλον τὸν Θεμιστοκλέα· καὶ κατεβόων μὲν αὐτοῦ Λακεδαιμόνιοι, κατηγοροῦν δ' οἱ φθονοῦντες τῶν πολιτῶν, οὐ παρόντος, ἀλλὰ διὰ γραμμάτων ἀπολογουμένου μάλιστα ταῖς προτέραις κατηγορίαις. Διαβαλλόμενος γὰρ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πρὸς τοὺς πολίτας ἔγραφεν, ὡς ἄρχειν μὲν αἰεὶ ζητῶν, ἄρχεσθαι δὲ μὴ πεφνκῶς μηδὲ βουλόμενος, οὐκ ἂν ποτε βαρβάρους καὶ πολεμίους αὐτὸν ἀποδόσθαι μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Οὐ μὴν ἀλλὰ συμπεισθεὶς ὑπὸ τῶν κατηγορούντων ὁ δῆμος ἐπεμψεν ἄνδρας, οἷς εἶρητο συλλαμβάνειν καὶ ἄγειν αὐτὸν κριθησόμενον ἐν τοῖς Ἕλλησιν.

XXIV. Προαισθόμενος δ' ἐκεῖνος εἰς Κέρκυραν διεπέρασεν, οὔσης αὐτῷ πρὸς τὴν πόλιν εὐεργεσίας. Γενόμενος γὰρ αὐτῶν κριτῆς πρὸς Κορινθίους ἐχόντων διαφοράν, ἔλυσε τὴν ἐχθρὰν εἴκοσι τάλαντα κρίνας τοὺς Κορινθίους καταβαλεῖν καὶ Λευκάδα κοινῇ νέμειν ἀμφοτέρων ἀποικον. Ἐκεῖθεν δ' εἰς Ἥπειρον ἔφυγε· καὶ διωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ἔκριψεν αὐτὸν εἰς ἐλπίδας χαλεπὰς καὶ ἀπόρους καταφυγῶν πρὸς Ἀδμητον, ὃς βασιλεὺς μὲν ἦν Μολοττῶν, δεηθεὶς δὲ τι τῶν Ἀθηναίων καὶ προπηλακισθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτ' ἤκμαζεν ἐν τῇ πολιτείᾳ, δι' ὀργῆς

ἔχεν αὐτὸν αἰεὶ καὶ δῆλος ἦν, εἰ λάβοι, τιμωρησόμενος. Ἦν δὲ τῇ τότε τύχῃ μᾶλλον ὁ Θεμιστοκλῆς φοβηθεὶς συγγενῇ καὶ πρόσφατον φθόνου ὀργῆς παλαιᾶς καὶ βασιλικῆς, ταύτῃ φέρων ὑπέθηκεν ἑαυτὸν, ἰκέτης τοῦ Ἀδμητου καταστάς ἰδίον τινα καὶ παρηλλαγμένον τρό-5 που. Ἐχω γὰρ αὐτοῦ τὸν υἱὸν ὄντα παῖδα πρὸς τὴν ἐστίαν προσέπεσε, ταύτην μεγίστην καὶ μόνην σχεδὸν ἀναντίρρητον ἠγορμένων ἱκεσίᾳ τῶν Μολοσσῶν. Ἐνιοὶ μὲν οὖν Φθίαν τὴν γυναῖκα τοῦ βασιλέως λέγουσιν ὑποθέσθαι τῷ Θεμιστοκλεῖ τὸ ἱκέτευμα τοῦτο καὶ τὸν υἱὸν 10 ἐπὶ τὴν ἐστίαν καθίσαι μετ' αὐτοῦ· τινὲς δ' αὐτὸν τὸν Ἀδμητου, ὡς ἀφοσιώσαιτο πρὸς τοὺς διώκοντας τὴν ἀνάγκην, δι' ἣν οὐκ ἐκδίδωσι τὸν ἄνδρα, διαθεῖναι καὶ συντραγωδηῆσαι τὴν ἱκεσίαν. Ἐκεῖ δ' αὐτῷ τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας ἐκκλέψας ἐκ τῶν Ἀθηναίων Ἐπιγράτης ὁ 15 Ἀγαρνεὺς ἀπέστειλεν· ὃν ἐπὶ τούτῳ Κίμων ὕστερον κρίνας ἐθανάτωσεν, ὡς ἱστορεῖ Στησίμβροτος. Εἰτ' οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπιλαθόμενος τούτων ἢ τὸν Θεμιστοκλέα ποιῶν ἐπιλαθόμενον πλεῦσαι φησὶν εἰς Σικελίαν καὶ παρ' Ἰέρωνος αἰτεῖν τοῦ τυράννου τὴν θυγατέρα πρὸς 20 γάμον, ὑπισχνούμενον αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους ποιήσειν· ἀποστρεφάμενον δὲ τοῦ Ἰέρωνος, οὕτως εἰς τὴν Ἀσίαν ἀπᾶραι.

XXV. Ταῦτα δ' οὐκ εἰκὸς ἐστὶν οὕτω γενέσθαι. Θεόφραστος γὰρ ἐν τοῖς Περὶ βασιλείας ἱστορεῖ τὸν Θεμι-25 στοκλέα πέμψαντος εἰς Ὀλυμπίαν Ἰέρωνος ἵππους ἀγωνιστὰς καὶ σκηνὴν τινα κατεσκευασμένην πολυτελῶς στήσαντος, εἰπεῖν ἐν τοῖς Ἕλλησι λόγον, ὡς χορὴ τὴν σκηνὴν διαρπάσαι τοῦ τυράννου καὶ κωλύσαι τοὺς ἵππους ἀγωνίσασθαι. Θουκυδίδης δὲ φησὶ καὶ πλεῦσαι 30 αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἑτέραν καταβάντα θάλασσαν ἀπὸ Πύδνης, οὐδενὸς εἰδότης ὅστις εἴη τῶν πλεόντων, μέχρι οὗ

πνεύματι τῆς ὀλκάδος εἰς Νάξον καταφερομένης ὑπὸ
 Ἀθηναίων πολιορκουμένην τότε φοβηθεὶς ἀναδελξείεν
 ἑαυτὸν τῷ τε ναυκλήρῳ καὶ τῷ κυβερνήτῃ, καὶ τὰ μὲν
 δεόμενος, τὰ δ' ἀπειλῶν καὶ λέγων, ὅτι κατηγορήσοι καὶ
 5 καταψεύσοιτο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ὡς οὐκ ἀγνοοῦντες,
 ἀλλὰ χρήμασι πεισθέντες ἐξ ἀρχῆς, ἀναλάβοιεν αὐτὸν,
 οὕτως ἀναγκάσειε παραπλεῦσαι καὶ λαβέσθαι τῆς Ἀσίας.
 Τῶν δὲ χρημάτων αὐτῷ πολλὰ μὲν ὑπεκκλαπέντα διὰ
 τῶν φίλων εἰς Ἀσίαν ἐπλεῖ· τῶν δὲ φανερῶν γενομένων
 10 καὶ συναχθέντων εἰς τὸ δημόσιον Θεόπομπος μὲν ἑκατὸν
 τάλαντα, Θεόφραστος δὲ ὀγδοήκοντά φησι γενέσθαι τὸ
 πλῆθος, οὐδὲ τριῶν ἄξια τάλαντων κεκτημένου τοῦ
 Θεμιστοκλέους πρὶν ἀπτεσθαι τῆς πολιτείας.

XXVI. Ἐπεὶ δὲ κατέπλευσεν εἰς Κύμην καὶ πολλοὺς
 15 ἤσθετο τῶν ἐπὶ θαλάττῃ παραφυλάττοντας αὐτὸν λαβεῖν,
 μάλιστα δὲ τοὺς περὶ Ἐργοτέλη καὶ Πυθόδωρον (ἦν γὰρ
 ἢ θῆρα λυσιτελῆς τοῖς τὸ κερδαίνειν ἀπὸ παντὸς ἀγα-
 πῶσι, διακοσίων ἐπικεκηρυγμένων αὐτῷ τάλαντων ὑπὸ
 τοῦ βασιλέως), ἔφυγεν εἰς Αἰγᾶς, Αἰολικὸν πολισμάτιον,
 20 ὑπὸ πάντων ἀγνοούμενος πλὴν τοῦ ξένου Νικογένους,
 ὃς Αἰολέων πλείστην οὐσίαν ἐκέκτητο καὶ τοῖς ἄνω δυ-
 νατοῖς γνώριμος ὑπήρχε. Παρὰ τούτῳ κρυπτόμενος
 ἡμέρας ὀλίγας διέτριψεν· εἶτα μετὰ τὸ δεῖπνον ἐκ θυσίας
 τινὸς Ὀλβιος ὁ τῶν τέκνων τοῦ Νικογένους παιδαγωγὸς
 25 ἔκφρων γενόμενος καὶ θεοφόρητος ἀνεφώνησε μέτρῳ
 ταυτί

Νυκτὶ φωνήν, νυκτὶ βουλήν, νυκτὶ τὴν νίκην δίδου.

Καὶ μετὰ ταῦτα κοιμηθεὶς ὁ Θεμιστοκλῆς ὄναρ ἔδοξεν
 ἰδεῖν δράκοντα κατὰ τῆς γαστροῦς αὐτοῦ περιελιττόμενον
 30 καὶ προσανέροντα τῷ τραχήλῳ· γενόμενον δ' ἀετὸν, ὡς
 ἤψατο τοῦ προσώπου, περιβαλόντα τὰς πτέρυγας ἑξᾶραι
 καὶ κομίζειν πολλὴν ὁδόν, εἶτα χρυσοῦ τινὸς κηρυκείου

φανέντος, ἐπι τουτου στήσαι βεβαίως αὐτὸν ἀμηχάνου
 5 δείματος καὶ ταραχῆς ἀπαλλαγέντα. Πέμπεται δ' οὖν
 ὑπὸ τοῦ Νικογένους μηχανησαμένου τι τοιοῦτον. Τοῦ
 βαρβαρικοῦ γένους τὸ πολὺ καὶ μάλιστα τὸ Περσικὸν
 εἰς ζηλοτυπίαν τὴν περὶ τὰς γυναῖκας ἄγριον φύσει καὶ
 χαλεπὸν ἐστίν. Οὐ γὰρ μόνον τὰς γαμετάς, ἀλλὰ καὶ τὰς
 ἀργυρωνήτους καὶ παλλακενομένας ἰσχυρῶς παραφυ-
 λάττουσιν, ὡς ὑπὸ μηδενὸς ὀραῖσθαι τῶν ἐκτός, ἀλλ'
 οἴκοι μὲν διαιτᾶσθαι κατακεκλεισμένας, ἐν δὲ ταῖς ὁδοί-
 πορίαις ὑπὸ σκηνᾶς κύκλω περιπεφραγμένας ἐπὶ τῶν 10
 ἄρμαμαξῶν ὀχεῖσθαι. Τοιαύτης τῷ Θεμιστοκλεῖ κατα-
 σκευασθείσης ἀπήνης καταδύς ἐκομίζετο, τῶν περὶ αὐ-
 τὸν αἰεὶ τοῖς ἐντυγχάνουσι καὶ πυνθανομένοις λεγόντων,
 ὅτι γυναῖον Ἑλληνικὸν ἄγουσιν ἀπ' Ἰωνίας πρὸς τινα
 τῶν ἐπὶ θύραις βασιλέως.

XXVII. Θουκυδίδης μὲν οὖν καὶ Χάρων ὁ Λαμψακη-
 νὸς ἱστοροῦσι τεθνηκότος Ξέρξου πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ
 τῷ Θεμιστοκλεῖ γενέσθαι τὴν ἐντευξίν· Ἐφθροσ δὲ καὶ
 Δείνων καὶ Κλείταρχος καὶ Ἡρακλείδης, ἔτι δ' ἄλλοι
 πλείονες, πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι τὸν Ξέρξην. Τοῖς δὲ 20
 χρονικοῖς δοκεῖ μᾶλλον ὁ Θουκυδίδης συμφέρεσθαι,
 καίπερ οὐδ' αὐτοῖς ἀτρέμα συνταττομένοις. Ὁ δ' οὖν
 Θεμιστοκλῆς γενόμενος παρ' αὐτὸ τὸ δεινὸν ἐντυγχάνει
 πρῶτον Ἀρταβάνῳ τῷ χιλιάρχῳ λέγων, Ἕλληνα μὲν εἶναι,
 βούλεσθαι δ' ἐντυχεῖν βασιλεῖ περὶ μεγίστων πραγμά- 25
 των καὶ πρὸς ἃ τυγχάνει μάλιστα σπουδάζων ἐκεῖνος. Ὁ
 δὲ φησιν· „ὦ ξένε, νόμοι διαφέρουσιν ἀνθρώπων· ἄλλα
 δ' ἄλλοις καλά· καλὸν δὲ πᾶσι τὰ οἰκεία κοσμεῖν καὶ
 σώζειν. Τιμᾶς μὲν οὖν ἑλευθερίαν μάλιστα θαυμάζειν καὶ
 ἰσότητα λόγος· ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων 30
 κάλλιστος οὗτός ἐστι, τιμᾶν βασιλέα, καὶ προσκυνεῖν ὡς
 εἰκόνα θεοῦ τοῦ τὰ πάντα σώζοντος. Εἰ μὲν οὖν ἐπαινωῶν

τὰ ἡμέτερα προσκυνήσεις, ἔστι σοι καὶ θεάσασθαι βασιλέα καὶ προσειπεῖν· εἰ δ' ἄλλο τι φρονεῖς, ἀγγέλοις ἑτέροις χρήσῃ πρὸς αὐτόν. Βασιλεῖ γὰρ οὐ πατριον ἀνδρὸς ἀπροῦσθαι μὴ προσκυνήσαντος.“ Ταῦτα ὁ Θεμιστοκλῆς ἀκούσας λέγει πρὸς αὐτόν· „Ἄλλ' ἔγωγε τὴν βασιλείω, ὦ Ἀρτάβανε, φήμην καὶ δύναμιν αὐξήσω ἀφίγμαι, καὶ αὐτὸς τε πείσομαι τοῖς ὑμετέροις νόμοις, ἔπει θεῶ τῷ μεγαλύνοντι Πέρσας οὕτω δοκεῖ, καὶ δι' ἐμὲ πλείονας τῶν νῦν βασιλέα προσκυνήσουσιν.“ Ὡστε τοῦτο 10 μηδὲν ἐμποδῶν ἔστω τοῖς λόγοις, οὓς βούλομαι πρὸς ἐκείνον εἰπεῖν.“ „Τίνα δ'“ εἶπεν ὁ Ἀρτάβανος „Ἑλλήνων ἀφίχθαι σε φῶμεν; οὐ γὰρ ἰδιώτη τὴν γνώμην ἔοικας.“ Καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς· „Τοῦτ' οὐκέτ' ἂν“ ἔφη „κύδοιτό τις, Ἀρτάβανε, πρότερος βασιλέως.“ Οὕτω 15 μὲν ὁ Φανίας φησὶν. Ὁ δ' Ἐρατοσθένης ἐν τοῖς Περὶ πλούτου προσιτόρησε, διὰ γυναικὸς Ἐρετρικῆς, ἣν ὁ χιλιάρχος εἶχε, τῷ Θεμιστοκλεῖ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐντευξιν γενέσθαι καὶ σύστασιν.

XXVIII. Ἐπει δ' οὖν εἰσῆχθη πρὸς βασιλέα καὶ προσκυνήσας ἔστη σιωπῇ, προστάξαντος τῷ ἑρμηνεῖ τοῦ βασιλέως ἐρωτήσαι, τίς ἔστι, καὶ τοῦ ἑρμηνέως ἐρωτήσαντος, εἶπεν· „Ἦκω σοι, βασιλεῦ, Θεμιστοκλῆς ὁ Ἀθηναῖος ἐγὼ φυγὰς ὑφ' Ἑλλήνων διωχθεὶς, ὧ πολλὰ μὲν ὀφείλουσι Πέρσαι κακὰ, κλείω δὲ ἀγαθὰ κωλύσαντι τὴν 25 δίωξιν, ὅτε τῆς Ἑλλάδος ἐν ἀσφαλεῖ γενόμενης παρέσχε τὰ οἰκοὶ σωζόμενα χαρίσασθαι τι καὶ ὑμῖν. Ἐμοὶ μὲν οὖν πάντα πρέποντα ταῖς παρούσαις συμφοραῖς ἔστι, καὶ παρεσκεύασμένος ἀφίγμαι δέξασθαι τε χάριν εὐμενῶς διαλλαττομένου καὶ παραιτεῖσθαι μνησικακοῦντος ὀργῆν· σὺ δὲ τοὺς ἐμοὺς ἐχθροὺς μάρτυρας θέμενος ὧν 30 εὐεργέτησα Πέρσας, νῦν ἀπόχρησαι ταῖς ἐμαῖς τύχαις πρὸς ἐπίδειξιν ἀρετῆς μᾶλλον ἢ πρὸς ἀποπλήρωσιν

ὀργῆς. Σώσεις μὲν γὰρ ἱκέτην σόν, ἀπολεῖς δ' Ἑλλήνων 126 πολέμιον γενόμενον.“ Ταῦτ' εἰπὼν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπεθείασε τῷ λόγῳ προσδιελθῶν τὴν ὄψιν, ἣν εἶδεν ἐν Νικογένους, καὶ τὸ μάντευμα τοῦ Λαδωναίου Διὸς, ὡς κελευσθεὶς πρὸς τὸν ὁμῶνυμον τοῦ θεοῦ βαδίζειν συμ-5 φρονήσειε πρὸς ἐκείνον ἀναπέμπεσθαι· μεγάλους γὰρ ἀμφοτέρους εἶναι τε καὶ λέγεσθαι βασιλέας. Ἀκούσας δ' ὁ Πέρσης, ἐκείνω μὲν οὐδὲν ἀπέκρίνατο, καίπερ θαυμάσας τὸ φρόνημα καὶ τὴν τόλμαν αὐτοῦ· μακαρίσας δὲ πρὸς τοὺς φίλους ἑαυτόν, ὡς ἐπ' εὐτυχίᾳ μεγίστη, καὶ 10 κατευξάμενος αἰεὶ τοῖς πολεμίοις τοιαύτας φρένας διδόναι τὸν Ἀρμιάνιον, ὅπως ἐλαύνωσι τοὺς ἀρίστους ἐξ ἑαυτῶν, θῦσαι τε τοῖς θεοῖς λέγεται καὶ πρὸς πόσιν εὐθύς τραπέσθαι καὶ νύκτωρ ὑπὸ χαρᾶς διὰ μέσων τῶν ὕπνων βοῆσαι τοῖς „Ἐχω Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον.“ 15

XXIX. Ἄμα δ' ἡμέρα συγκαλέσας τοὺς φίλους εἰσῆγεν αὐτὸν μηδὲν ἐλαττόντα χρηστὸν ἐξ ὧν ἑώρα τοὺς ἐπιθύραις, ὡς ἐκύνοντο τοῦνομα παρόντος αὐτοῦ, χαλεπῶς διακειμένους καὶ κακῶς λέγοντας. Ἐπι δὲ Ρωξάνης ὁ χιλιάρχος, ὡς κατ' αὐτὸν ἦν ὁ Θεμιστοκλῆς προσιών, 20 καθήμενου βασιλέως καὶ τῶν ἄλλων σιωπῶντων, ἀτρέμα στενάξας εἶπεν „Ὅφισ Ἑλλήν ὁ ποικίλος, ὁ βασιλέως σε δαίμων δεῦρο ἤγαγεν.“ Οὐ μὴν ἀλλ' εἰς ὄψιν ἐλθόντος αὐτοῦ καὶ πάλιν προσκυνήσαντος, ἀσπασάμενος καὶ προσειπὼν φιλοφρόνως ὁ βασιλεὺς, ἤδη μὲν ἔφησεν 25 αὐτῷ διακόσια τάλαντα ὀφείλειν· κομίσαντα γὰρ αὐτὸν ἀπολήψεσθαι δικαίως τὸ ἐπικηρυχθὲν τῷ ἀγαρόντι· πολλῶ δὲ πλείω τούτων ὑπισχνεῖτο καὶ παρεδάρρυνε καὶ λέγειν ἐδίδου περὶ τῶν Ἑλληνικῶν, ἃ βούλοιο, παρησιαζόμενον. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἀπεκρίνατο, τὸν 30 λόγον εἰκέναι τοῦ ἀνθρώπου τοῖς ποικίλοις στρώμασιν· ὡς γὰρ ἐκεῖνα καὶ τοῦτον ἐκτεινόμενον μὲν ἐπιδείκνυ-

σθαι τὰ εἶδη, συστελλόμενον δὲ κρύπτειν καὶ διαφθεί-
 ρειν· ὅθεν αὐτῷ χρόνου δεῖν. Ἐπεὶ δὲ, ἡσθέντος τοῦ
 βασιλέως τῆ εἰκασία καὶ λαμβάνειν κελεύσαντος, ἐνιαυ-
 τὸν αἰτησάμενος καὶ τὴν Περσίδα γλῶτταν ἀποχρώντως
 5 ἐκμαθῶν ἐνετύγχανε βασιλεῖ δι' αὐτοῦ, τοῖς μὲν ἐκτὸς
 δόξαν παρέσχε περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων διειλέ-
 χθαι, πολλῶν δὲ καινοτομουμένων περὶ τὴν αὐλήν καὶ
 τοὺς φίλους ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, φθό-
 νον ἔσχε παρὰ τοῖς δυνατοῖς, ὡς καὶ κατ' ἐκείνων παρ-
 10 ρησία χρῆσασθαι πρὸς αὐτὸν ἀποτετολμηκῶς. Οὐδὲν
 γὰρ ἦσαν αἱ τιμαὶ ταῖς τῶν ἄλλων ἔοικυται ξένων, ἀλλὰ
 καὶ κνηγεσίων βασιλεῖ μετέσχε καὶ τῶν οἰκοι διατρι-
 βῶν, ὥστε καὶ μητρὶ τῆ βασιλέως εἰς ὄψιν ἔλθειν καὶ
 γενέσθαι συνήθης, διακοῦσαι δὲ καὶ τῶν μαγικῶν λόγων
 15 τοῦ βασιλέως κελεύσαντος. Ἐπεὶ δὲ Δημάρατος ὁ Σπαρ-
 τιάτης αἰτήσασθαι δωρεὰν κελευσθεὶς ἤτήσατο τὴν κί-
 ταριν, ὥσπερ οἱ βασιλεῖς, ἐπαράμενος εἰσελάσαι διὰ
 Σάρδεων, Μιθροπαύστης μὲν ἀνεψιὸς ὦν βασιλέως εἶπε
 τοῦ Δημαράτου τῆς τιάρας ἀψάμενος· „Αὕτη μὲν ἡ κί-
 20 ταρις οὐκ ἔχει ἐγκέφαλον, ὃν ἐπικαλύψει· σὺ δ' οὐκ ἔση
 Ζεὺς ἂν λάβης κεραυνόν.“ ἀπώσαμένου δὲ τὸν Δημά-
 ρατον ὀργῇ διὰ τὸ αἶτημα τοῦ βασιλέως καὶ δοκοῦντος
 ἀπαραιτήτως ἔχειν πρὸς αὐτόν, ὁ Θεμιστοκλῆς δεηθεὶς
 ἔπεισε καὶ διήλλαξε. Λέγεται δὲ καὶ τοὺς ὕστερον βασι-
 25 λεῖς, ἐφ' ὧν μᾶλλον αἱ Περσικαὶ πράξεις ταῖς Ἑλληνικαῖς
 ἀνεκράθησαν, ὁσάκις δεηθεῖεν ἀνδρὸς Ἑλληνος, ἐπαγ-
 γέλλεσθαι καὶ γράφειν ἕκαστον, ὡς μείζων ἔδοιτο παρ'
 αὐτῷ Θεμιστοκλέους. Αὐτὸν δὲ τὸν Θεμιστοκλέα φασὶν
 ἤδη μέγαν ὄντα καὶ θεραπευόμενον ὑπὸ πολλῶν λαμ-
 30 πρᾶς ποτε τραπέζης παρ' αὐτεθείσης πρὸς τοὺς παῖδας
 εἰπεῖν· „ὦ παῖδες, ἀπώλομεθα ἂν, εἰ μὴ ἀπώλομε-
 θα.“ Πόλεις δ' αὐτῷ τρεῖς μὲν οἱ πλεῖστοι δοθῆναι 127

λέγουσιν εἰς ἄρτον καὶ οἶνον καὶ ὄψον, Μαγνησίαν καὶ
 Λάμψακον καὶ Μνουῦντα· δύο δ' ἄλλας προστίθησιν ὁ
 Κυζικηνὸς Νεάνθης καὶ Φανίας, Περικώτην καὶ Παλαί-
 σκηψιν εἰς στρωμνὴν καὶ ἀμπεχόνην.

XXX. Καταβαίνουντι δ' αὐτῷ πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς
 πράξεις ἐπὶ θάλατταν Πέρσης ἀνὴρ Ἐπιζύης ὄνομα, σα-
 τραπεύων τῆς ἀνω Φρυγίας, ἐπεβούλευσε, παρεσκευα-
 κῶς ἐκπαλαί Πισίδας τινὰς ἀποκτενοῦντας, ὅταν ἐν
 τῇ καλουμένῃ πόλει Λεοντοκεφάλῳ γενόμενος καταυ-
 λισθῆ. Τῷ δὲ λέγεται καθεύδοντι μεσημβρίας τὴν μη- 10
 τέρα τῶν θεῶν ὄναρ φανείσαν εἰπεῖν· „ὦ Θεμιστοκλῆς,
 ὕστερει κεφαλῆς λέοντων, ἵνα μὴ λέοντι περιπέσης.
 Ἐγὼ δὲ ἀντὶ τούτου σε αἰτῶ θεράπαιναν Μνησιπτολέ-
 μαν.“ Διαταραχθεὶς οὖν ὁ Θεμιστοκλῆς προσευξάμε-
 νος τῇ θεῷ τὴν μὲν λεωφόρον ἀφήκεν, ἑτέρα δὲ περιελ- 15
 θῶν καὶ παραλλάξας τὸν τόπον ἐκείνον ἤδη νυκτὸς
 οὔσης κατηυλίσσατο. Τῶν δὲ τὴν σκηνὴν κομιζόντων
 ὑπόφυγιον ἑνὸς εἰς τὸν ποταμὸν ἐμπεσόντος, οἱ τοῦ
 Θεμιστοκλέους οἰκέται τὰς ἀύλαιας διαβρόχους γενομέ-
 νας ἐκπετάσαντες ἀνέψυχον· οἱ δὲ Πισίδαί τὰ ξίφη λα- 20
 βόντες ἐν τούτῳ προσεφέροντο, καὶ τὰ ψυχόμενα πρὸς
 τὴν σελήνην οὐκ ἀκριβῶς ἰδόντες ᾤθησαν εἶναι τὴν
 σκηνὴν τὴν Θεμιστοκλέους κἀκείνον ἔνδον εὐρήσειν
 ἀναπανόμενον. Ὡς δ' ἐγγὺς γενόμενοι τὴν ἀύλαιαν
 ἀνέστελλον, ἐπιπίπτουσιν αὐτοῖς οἱ παραφυλάσσοντες 25
 καὶ συλλαμβάνουσι. Διαφυγῶν δὲ τὸν κίνδυνον οὕτω
 καὶ θανμάσας τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θεοῦ ναὸν κατεσκευ-
 ασεν ἐν Μαγνησίᾳ Δινδυμήνης καὶ τὴν θυγατέρα Μνη-
 σιπτολέμαν ἱέρειαν ἀπέδειξεν.

XXXI. Ὡς δ' ἦλθεν εἰς Σάρδεις καὶ σχολὴν ἄγων 30
 ἔθεατο τῶν ἱερῶν τὴν κατασκευὴν καὶ τῶν ἀναθημάτων
 τὸ πλῆθος, εἶδε δὲ ἐν μητρὸς ἱερῷ τὴν καλουμένην

ὕδροφόρον κόρην χαλκῆν, μέγεθος δίπηχυν, ἣν αὐτὸς ὅτε τῶν Ἀθηνησιν ὑδάτων ἐπιστάτης ἦν, ἔλων τοὺς ὑφαιρουμένους τὸ ὕδωρ καὶ παροχετεύοντας, ἀνέθηκεν ἐκ τῆς ζημίας ποιησάμενος, εἴτε δὴ παθῶν τι πρὸς τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ἀναδήματος εἴτε βουλόμενος ἐνδεξασθαι τοῖς Ἀθηναίοις, ὅσην ἔχει τιμὴν καὶ δύναμιν ἐν τοῖς βασιλέως πράγμασι, λόγον τῷ Ἀυδίας σατραπῆ προσήνεγκεν αἰτούμενος ἀποστεῖλαι τὴν κόρην εἰς τὰς Ἀθήνας. Χαλεπαίνοντος δὲ τοῦ βαρβάρου καὶ βασιλεῖ 10 γράψειν φήσαντος ἐπιστολὴν, φοβηθεὶς ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τὴν γυναικωνῆτιν κατέφυγε καὶ τὰς παλλακίδας αὐτοῦ θεραπεύσας χρήμασιν ἐκείνόν τε κατεπράυνε τῆς ὀργῆς καὶ πρὸς τὰ ἄλλα παρείχεν ἑαυτὸν εὐλαβέστερον, ἥδη καὶ τὸν φθόνου τῶν βαρβάρων δεδοικώς. Οὐ γὰρ 15 πλανώμενος περὶ τὴν Ἀσίαν, ὡς φησι Θεόπομπος, ἀλλ' ἐν Μαγνησίᾳ μὲν οἰκῶν, καρπούμενος δὲ δωρεὰς μεγάλας καὶ τιμῶμενος ὅμοια Περσῶν τοῖς ἀρίστοις, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀδεῶς διῆγεν, οὐ πᾶν τι τοῖς Ἑλληνικοῖς πράγμασι βασιλέως προσέχοντος ὑπ' ἀσχολιῶν περὶ τὰς 20 ἄνω πράξεις. Ὡς δ' Αἴγυπτός τε ἀφισταμένη βοηθούντων Ἀθηναίων καὶ τριήρεις Ἑλληνικὰς μέχρι Κύπρου καὶ Κιλικίας ἀναπλέουσαι καὶ Κίμων θάλαττοκρατῶν ἐπέστρεψεν αὐτὸν ἀντεπιχειρεῖν τοῖς Ἑλλήσι καὶ κολύειν αὐξανομένους ἐπ' αὐτόν, ἥδη δὲ καὶ δυνάμεις 25 ἐκινουῦντο καὶ στρατηγοὶ διεπέμποντο καὶ κατέβαινον εἰς Μαγνησίαν ἀγγελαὶ πρὸς Θεμιστοκλέα, τῶν Ἑλληνικῶν ἐξάπτεσθαι κελεύοντος βασιλέως καὶ βεβαιοῦν τὰς ὑποσχέσεις, οὔτε δι' ὀργὴν τινα παροξυνθεὶς κατὰ τῶν πολιτῶν οὔτε ἐπαρθεὶς τιμῇ τοσαύτῃ καὶ δυνάμει πρὸς 30 τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἴσως μὲν οὐκ ἐφικτὸν ἠγούμενος τὸ ἔργον, ἄλλους τε μεγάλους τῆς Ἑλλάδος ἐχούσης στρατηγούς τότε καὶ Κίμωνος ὑπερφυῶς εὐήμερουῦντος ἐν 128

τοῖς πολεμικοῖς, τὸ δὲ πλεῖστον εἶδοι τῆς τε δόξης τῶν πράξεων τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν τρόπων ἐκείνων, ἀρίστα βουλευσάμενος ἐπιθεῖναι τῷ βίῳ τὴν τελευτὴν πρόπουσαν, ἔθυσσε τοῖς θεοῖς, καὶ τοὺς φίλους συναγαγὼν καὶ δεξιωσάμενος, ὡς μὲν ὁ πολὺς λόγος, αἷμα ταύρειον 5 πικρὸν, ὡς δ' ἔνιοι, φάρμακον ἐφήμερον προσενεγκάμενος, ἐν Μαγνησίᾳ κατέστρεψε πάντε πρὸς τοῖς ἐξήκοντα βεβιωκῶς ἔτη καὶ τὰ πλεῖστα τούτων ἐν πολιτείαις καὶ ἡγεμονίαις. Τὴν δ' αἰτίαν τοῦ θανάτου καὶ τὸν τρόπον πυνθόμενον βασιλεῖα λέγουσιν ἐτι μᾶλλον θαυμάσαι τὸν 10 ἄνδρα καὶ τοῖς φίλοις αὐτοῦ καὶ οἰκείοις χρώμενον διατελεῖν φιλανθρωπίως.

XXXII. Ἀπέλιπε δὲ Θεμιστοκλῆς παῖδας ἐκ μὲν Ἀρχίπης τῆς Ἀυσάνδρου τοῦ Ἀλωπεκῆθεν Ἀρχέπτολιν καὶ Πολύευκτον καὶ Κλεόφαντον, οὗ καὶ Πλάτων ὁ φι- 15 λόσοφος ὡς ἱππέως ἀρίστου, τὰλλα δ' οὐδενὸς ἀξίου γενομένου μνημονεύει. Τῶν δὲ πρεσβυτάτων Νεοκλῆς μὲν ἐτι παῖς ὦν ὑπ' ἱπποῦ δηχθεὶς ἀπέθανε, Διοκλέα δὲ Ἀυσάνδρος ὁ πάππος υἱὸν ἐποίησατο. Θυγατέρας δὲ πλείους ἔσχευ, ὧν Μνησιπτολέμαν μὲν ἐκ τῆς ἐπιγαμῆ- 20 θείσης γενομένην Ἀρχέπτολις ὁ ἀδελφὸς οὐκ ὦν ὁμομήτριος ἔγημεν, Ἰταλίαν δὲ Πανθοίδης ὁ Χίος, Σύβαριν δὲ Νικομήδης ὁ Ἀθηναῖος. Νικομάχην δὲ Φρασικλῆς ὁ ἀδελφιδοῦς Θεμιστοκλέους, ἥδη τετελευτηκότος ἐκείνου, πλεύσας εἰς Μαγνησίαν ἔλαβε παρὰ τῶν ἀδελφῶν, νεω- 25 τάτην δὲ πάντων τῶν τέκνων Ἀσίαν ἔθρεψε. Καὶ τάφον μὲν αὐτοῦ λαμπρὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ Μάγνητες ἔχουσι· περὶ δὲ τῶν λειψάνων οὐτ' Ἀνδοκίδη προσέχειν ἀξίον ἐν τῷ Πρὸς τοὺς ἑταίρους λέγοντι, φωράσαντας τὰ λείψανα διαρροῖσαι τοῖς Ἀθηναίοις (ψεύδεται γὰρ ἐπὶ τὸν δῆμον 30 παροξύνων τοὺς ὀλιγαρχικοὺς), ὃ τε Φύλαρχος, ὥσπερ ἐν τραγῳδίᾳ τῆ ἱστορίας μονοῦ μηχανῆν ἄρας καὶ προ-

αγαθῶν Νεοκλέα τινὰ καὶ Δημόπολιν, υἱοὺς Θεμιστοκλέους, ἀγῶνα βούλεται κινεῖν καὶ πάθος, ὃ οὐδ' ἂν ὁ τυχῶν ἀγνοήσειεν ὅτι πέπλασται. Διόδωρος δ' ὁ περιηγητῆς ἐν τοῖς Περὶ μνημάτων εἶρηκεν ὡς ὑπονοῶν μᾶλλον ἢ γινώσκων, ὅτι περὶ τὸν μέγαν λιμένα τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ἀλκιμον ἀκρωτηρίου πρόκειται τις οἶον ἀγκῶν, καὶ κάμφαντι τοῦτον ἐντὸς, ἢ τὸ ὑπεύδιον τῆς θαλάττης, κρηπὶς ἐστὶν εὐμεγέθης καὶ τὸ περὶ αὐτὴν βωμοειδὲς τάφος τοῦ Θεμιστοκλέους. Οἴεται δὲ 10 καὶ Πλάτωνα τὸν κωμικὸν αὐτῷ μαρτυρεῖν ἐν τούτοις·

Ὁ σὸς δὲ τύμβος ἐν καλῷ κερχασμένος
τοῖς ἐμπόροις πρόσρησις ἐστὶ πανταχοῦ,
τούς τ' ἐκπλέοντας εἰσπλέοντάς τ' ὄψεται,
χῶπόταν ἄμιλλα τῶν νεῶν θεάσεται.

15 Τοῖς δ' ἀπὸ γένους τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τιμαὶ τινες ἐν Μαγνησίᾳ φυλαττόμεναι μέχρι τῶν ἡμετέρων χρόνων ἦσαν, ἃς ἔκαρποῦτο Θεμιστοκλῆς Ἀθηναῖος, ἡμέτερος συνηθῆς καὶ φίλος παρ' Ἀμμωνίῳ τῷ φιλοσόφῳ γενόμενος.

20

ΚΑΜΙΛΛΟΣ.

I. Περὶ δὲ Φουρίου Καμίλλου πολλῶν καὶ μεγάλων 129 λεγομένων ἰδίων εἶναι δοκεῖ μάλιστα καὶ παράδοξον, ὅτι 25 πλεῖστα μὲν ἐν ἡγεμονίαις καὶ μέγιστα κατορθώσας, δικτάτωρ δὲ πεντάκις αἰρεθεὶς, θριαμβεύσας δὲ τετράκις, κτίστης δὲ τῆς Ῥώμης ἀναγραφεὶς δεύτερος, οὐδὲ ἅπαξ ὑπάτευσε. Τούτου δ' αἴτιον ἢ τῆς τότε πολιτείας κατάστασις, ἐκ διαφορᾶς τοῦ δήμου πρὸς τὴν σύγκλητον 30 ὑπάτους μὲν ἐρίσαντος μὴ ἀποδείκνυσθαι, χιλιάρχους δὲ χειροτονοῦντος ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν, ὧν, καίπερ ἀπ' ἐξουσίας καὶ δυνάμεως ὑπατικῆς ἅπαντα πραττόντων, ἦττον

ἦν ἐπαχθῆς ἢ ἀρχὴ διὰ τὸ πλῆθος. Τὸ γὰρ ἐξ ἀνδρας, ἀλλὰ μὴ δύο, τοῖς πράγμασιν ἐφιστάται, παρεμυθεῖτο τοὺς βαρυνομένους τὴν ὀλιγαρχίαν. Κατὰ τοῦτο δὴ καιροῦ μάλιστα τῇ δόξῃ καὶ τοῖς πράγμασιν ἀκμάσας ὁ Κάμιλλος ὑπάτος μὲν οὐκ ἠξίωσεν ἄκουσι τῷ δήμῳ γενέσθαι, καίπερ ἐν τῷ διὰ μέσου δεξαμένης ὑπατικῆς ἀρχαιρεσίας τῆς πολιτείας πολλάκις, ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἡγεμονίαις πολλάκις καὶ παντοδαπαῖς γενομέναις τοιοῦτον αὐτὸν παρέσχεν, ὥστε τὴν μὲν ἐξουσίαν καὶ μοναρχοῦντος εἶναι κοινὴν, τὴν δὲ δόξαν ἰδίαν καὶ μεθ' ἑτέρων 10 στρατηγούντος· ὧν τοῦ μὲν ἢ μετριότης αἴτιον ἀνεπιφθόνως ἀρχοντος, τοῦ δ' ἢ φρόνησις, δι' ἣν ὁμολογούμενως ἐπρώτευσεν.

II. Οὐπω δὲ τότε περὶ τὸν τῶν Φουρίων οἶκον οὔσης μεγάλης ἐπιφανείας αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ πρώτος εἰς 15 δόξαν προῆλθεν ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ πρὸς Αἰκανοὺς καὶ Οὐολούσκους ὑπὸ δικτάτορι Ποστουμίῳ Τουβέρτῳ στρατευόμενος. Προῖππεύων γὰρ τοῦ στρατοῦ καὶ πληγῇ περιπεσὼν εἰς τὸν μηρὸν οὐκ ἀνῆκεν, ἀλλ' ἐγκείμενον τῷ τραύματι παρέλκων τὸ ἀκόντισμα καὶ συμπλε- 20 κόμενος τοῖς ἀρίστοις τῶν πολεμίων τροπὴν ἐποίησεν. Ἐκ δὲ τούτου τῶν τ' ἄλλων γερῶν ἔτυχε καὶ τιμητῆς ἀπεδείχθη, μέγα τῆς ἀρχῆς ἀξίωμα ταύτης ἐπὶ τῶν τότε χρόνων ἐχούσης. Μνημονεύεται δὲ αὐτοῦ τιμητεύοντος καλὸν μὲν ἔργον τὸ τοὺς ἀγάμους λόγοις τε πείθοντα 25 καὶ ζημίαις ἀπειλοῦντα συγκαταξενῆσαι ταῖς χηρευούσαις γυναιξὶ (πολλαὶ δ' ἦσαν αὐταὶ διὰ τοὺς πολέμους), ἀναγκαῖον δὲ τὸ καὶ τοὺς ὀρφανοὺς ὑποτελεῖς ποιῆσαι πρότερον ἀνεισφόρους ὄντας. Αἰτίαι δ' ἦσαν αἱ συνεχεῖς στρατεῖαι μεγάλων ἀναλωμάτων δεόμεναι, καὶ μάλιστα 30 κατήπειγεν ἢ Οὐνήων πολιορκία. Τούτους ἐνιοὶ Οὐνήεντανοὺς καλοῦσιν. Ἦν δὲ πρόσχημα τῆς Τυρρηνίας ἢ

πόλις, ὄπλων μὲν ἀριθμῷ καὶ πλήθει τῶν στρατευομέ-
νων οὐκ ἀποδέουσα τῆς Ῥώμης, πλούτῳ δὲ καὶ βίαν
ἀβρότητι καὶ τρυφαίᾳ καὶ πολυτελείαις ἀγαλλομένη πολ-
λοὺς καὶ καλοὺς ἀγῶνας ἠγωνίσαστο περὶ δόξης καὶ δυνα-
5 στείας πολεμοῦσα Ῥωμαίοις. Ἐν δὲ τῷ τότε χρόνῳ τῆς
μὲν φιλοτιμίας ἀφειστήκει συντριβεῖσα μεγάλας μάχαις
ἐπαράμενοι δὲ τείχη μεγάλα καὶ καρτερὰ καὶ τὴν πόλιν
ὄπλων καὶ βελῶν καὶ σίτου καὶ παρασκευῆς ἀπάσης ἐμ-
10 πλήσαντες, ἀδεῶς ὑπέμενον τὴν πολιορκίαν, μακρὰν
μὲν οὖσαν, οὐχ ἤττον δὲ τοῖς πολιορκουσίᾳ ἐργώδη καὶ
χαλεπὴν γενομένην. Εἰδισμένοι γὰρ οὐ πολὺν χρόνον 130
ἅμα ὥρα θέρους ἔξω στρατεύειν, οἴκοι δὲ διαχειμάζειν,
τότε πρῶτον ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν χιλιάρχων φρού-
ρια κατασκευασάμενοι καὶ τὸ στρατόπεδον τειχίσαντες
15 ἐν τῇ πολεμίᾳ χειμῶνα καὶ θέρους συνάπτειν, ἤδη σχε-
δὸν ἔτους ἐβδόμου τῷ πολέμῳ τελευτῶντος. Ὡστε καὶ
τοὺς ἄρχοντας ἐν αἰτία γενέσθαι καὶ μαλακῶς πολιορ-
κεῖν δοκοῦντας ἀφαιρεθῆναι τὴν ἀρχήν, ἑτέρων αἰρε-
θέντων ἐπὶ τὸν πόλεμον· ὧν ἦν καὶ Κάμιλλος τότε χι-
20 λιαρχῶν τὸ δεύτερον. Ἐπραξε δὲ περὶ τὴν πολιορκίαν
οὐδὲν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ, λαχὼν Φαλερίοις καὶ Καπη-
νάταις πολεμεῖν, οἳ δι' ἀσχολίαν τότε πολλὰ τὴν χώραν
καθυβρίσαντες καὶ παρὰ πάντα τὸν Τυρρηνικὸν πόλε-
μον ἐνοχλήσαντες ἐπιέσθησαν ὑπὸ τοῦ Καμίλλου καὶ
25 συνεστάλησαν εἰς τὰ τείχη πολλοὺς ἀποβαλόντες.

III. Ἐκ τούτου τὸ περὶ τὴν Ἀλβανίδα λίμνην πάθος
ἀκμάζοντι τῷ πολέμῳ συννεχθὲν οὐδενὸς ἤττον τῶν
ἀπίστων πυθέσθαι θαυμάτων αἰτίας κοινῆς ἀπορίας καὶ
λόγον φυσικὴν ἔχοντος ἀρχὴν ἐφόβησεν. Ἦν μὲν γὰρ
30 ὥρα μετοπωρινή, καὶ τὸ θέρους ἔληγεν οὔτ' ἐπομβρον
οὔτε πνεύμασι νοτίοις χαλεπὸν ἐπιδήλωσεν γενόμενον·
πολλὰς δὲ λίμνας καὶ ποταμοὺς καὶ νάματα παντοδαπὰ

τῆς Ἰταλίας ἐχούσης τὰ μὲν ἐξέλιπε κομιδῇ, τὰ δ' ἀν-
έσχε γλίσχρως καὶ μόλις, οἳ δὲ ποταμοὶ πάντες ὥσπερ
ἀεὶ κοῖλοι καὶ ταπεινοὶ διὰ θέρους ἐρροῦσαν. Τὸ δὲ τῆς
Ἀλβανίδος λίμνης ἀρχὴν ἔχον ἐν ἑαυτῷ καὶ τελευτὴν,
ὄρεσιν εὐγείοις περιεχόμενον, ἀπ' οὐδενὸς αἰτίου, πλὴν 5
εἴ τι θεῖον, αὐξόμενον ἐπιδήλωσεν διωγκοῦτο καὶ προσί-
στατο ταῖς ὑπαιρείαις καὶ τῶν ἀνωτάτω λόφων ὁμαλῶς
ἐπέψαυεν, ἄνευ σάλου καὶ κλύδωνος ἐξανιστάμενον. Καὶ
πρῶτον μὲν ἦν ποιμένων θάψμα καὶ βοτήρων· ἐπεὶ δὲ,
τοῦ διεύργοντος ἀπὸ τῆς κάτω χώρας οἶον ἰσθμοῦ τὴν 10
λίμνην ὑπεκραγέντος ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ βάρους, μέγα
ὄρυμα κατέβαινε διὰ τῶν ἀρουμένων καὶ φυτευομένων
ἐπὶ τὴν θάλατταν, οὐ μόνου αὐτοῖς παρεῖχε Ῥωμαίοις
ἐκπληξιν, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἐδόκει τοῖς τὴν Ἰταλίαν κατ-
οικοῦσι μηδενὸς μικροῦ σημεῖον εἶναι. Πλεῖστος δ' 15
αὐτοῦ λόγος ἦν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῷ πολιορκοῦντι τοὺς
Οὐηίους, ὥστε κἀκείνοις ἐκπυστον γενέσθαι τὸ περὶ τὴν
λίμνην πάθος.

IV. Οἷα δ' ἐν πολιορκίᾳ διὰ χρόνου μῆκος ἐπιμιξίας
τε πολλὰς ἐχούσῃ καὶ κοινολογίας πρὸς τοὺς πολεμίους, 20
ἐγεγόνει τιμὴ Ῥωμαίων συνήθεια καὶ παρρησία πρὸς ἕνα
τῶν πολιτῶν, ἀνθρώπου ἔμπειρόν τε λογίων παλαιῶν
καὶ τι καὶ πλεον εἰδέναι τῶν ἄλλων ἀπὸ μαντικῆς δο-
κοῦντα. Τοῦτον οὖν ὁ Ῥωμαῖος, ὡς ἤκουσε τὴν ἐπί-
δοσιν τῆς λίμνης, ὄρων ὑπερηθόμενον τε καὶ καταγε- 25
λῶντα τῆς πολιορκίας, οὐ ταῦτ' ἔφη μόνον ἐνηνοχέαι
θαυμαστὰ τὸν παρόντα χρόνον, ἀλλ' ἕτερα τούτων ἀτο-
πώτερα σημεῖα Ῥωμαίοις γεγονέναι, περὶ ὧν ἐθέλειν
ἐκείνῳ κοινωσάμενος, εἴ τι δύναιτο, θέσθαι τῶν ἰδίων
ἄμεινον ἐν τοῖς κοινοῖς νοσοῦσιν. Ἐπακούσαντος δὲ τοῦ 30
ἀνθρώπου προθύμως καὶ διδόντος ἑαυτὸν εἰς κοινολο-
γίαν, ὡς ἀπορρήτων τιμῶν ἀκροατὴν ἐσόμενον, κατὰ

μικρὸν οὕτω διαλεγόμενος καὶ ὑπάγων αὐτόν, ὡς πορρωτέρω τῶν πυλῶν ἐγεγόνεισαν, αἶρει τε μετέωρον εὐρωστότερος ὢν καὶ τινῶν ἀπὸ στρατοπέδου προσδραμόντων χειρωσάμενος καὶ κρατήσας παρέδωκε τοῖς στρατηγούσι. Ἐν τούτῳ δ' ἀνάγκης γενοῦς ὁ ἄνθρωπος καὶ μαθὼν ἄρα τὸ πεπωμένον ὡς ἄφηνκτον εἶη, λόγια προὔφαινεν ἀπόρητα περὶ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ὡς οὐκ οὔσης ἀλωσίμου πρότερον ἢ τὴν Ἀλβανίδα λίμνην ἐκχυθεῖσαν καὶ φερομένην ὁδοὺς ἐτέρας ὄσαντες ὀπίσω καὶ 10 περισπᾶσαντες οἱ πολέμιοι κωλύσουσι μίγνυσθαι τῇ θαλάττῃ. Ταῦτα τῇ συγκλήτῳ πνυθομένη καὶ διαπορούσῃ 131 καλῶς ἔχειν ἔδοξε πέμψαντας εἰς Δελφοὺς ἐρέσθαι τὸν θεόν. Οἱ δὲ πεμφθέντες ἄνδρες ἔνδοξοι καὶ μεγάλοι, Κόσσος Δικίνιος καὶ Οὐαλλέριος Ποτίτος καὶ Φάβιος 15 Ἀμβουστός, πλῶ τε χρησάμενοι καὶ τῶν παρὰ τοῦ θεοῦ τυχόντες ἤκου ἄλλας τε μαντείας κομίζοντες, αἰ πατρίων τινῶν περὶ τὰς καλουμένας Λατίνας ἐορτὰς ὀλιγορῖαν ἐφραζον αὐτοῖς, καὶ τὸ τῆς Ἀλβανίδος ὕδωρ ἐκέλευον εἰργοντας ὡς ἀνυστόν ἐστι τῆς θαλάσσης ἀνωθεῖν εἰς 20 τὸν ἀρχαῖον πόρον, ἢ τοῦτο μὴ δυναμένους ὀρύγμασι καὶ τάφροις παράγειν εἰς τὸ πεδίου καὶ καταναλίσκειν. Ἀπαγγελθέντων δὲ τούτων οἱ μὲν ἱερεῖς τὰ περὶ τὰς θυσίας ἐπραττον, ὁ δὲ δῆμος ἐχώρει πρὸς τὰ ἔργα καὶ τὸ ὕδωρ ἐξέτρεπεν.

25 V. Ἡ δὲ σύγκλητος εἰς τὸ δέκατον ἔτος τοῦ πολέμου καταλύσασα τὰς ἄλλας ἀρχὰς δικτάτορα Κάμιλλον ἀπέδειξεν. Ἰππαρχον δ' ἐκεῖνος αὐτῷ προσελόμενος Κορνήλιον Σικηπίωνα, πρῶτον μὲν εὐχὰς ἐποιήσατο τοῖς θεοῖς ἐπὶ τῷ πολέμῳ τέλος εὐκλεὲς λαβόντι τὰς μεγάλας 30 θείας ἄξιον καὶ νεῶν θεᾶς, ἣν μητέρα Ματοῦταν καλοῦσι Ῥωμαῖοι, καθιερώσειν. Ταύτην ἂν τις ἀπὸ τῶν δρωμένων ἱερῶν μάλιστα Δευκοθέαν νομίσειεν εἶναι.

Καὶ γὰρ θεράπαιναν εἰς τὸν σηκὸν εἰσάγουσαι χαρίζουσιν, εἴτ' ἐξελαύνουσι καὶ τὰ τῶν ἀδελφῶν τέκνα πρὸ τῶν ἰδίων ἐναγκαλίζονται καὶ δρωσὶ περὶ τὴν θυσίαν αἰταῖς Διονύσου τροφοῖς καὶ τοῖς διὰ τὴν παλλακὴν πάθεισι τῆς Ἰνουῦ προσέοικε. Μετὰ δὲ τὰς εὐχὰς ὁ Κάμιλλος εἰς τὴν Φαλίσκων ἐνέβαλε, καὶ μάχῃ μεγάλη τούτους τε καὶ Καπηνάτας προσβοηθήσαντας αὐτοῖς ἐνίκησεν. Ἐπειτα πρὸς τὴν πολιορκίαν τραπόμενος τῶν Οὐηῖων καὶ τὸν ἐκ προσβολῆς ἀγῶνα χαλεπὸν καὶ δύσεργον ὄραν ὑπονόμους ἔτεμνε, τῶν περὶ τὴν πόλιν χωρίων ἐνδι- 10 δόντων τοῖς ὀρύγμασι καὶ καταδεχομένων εἰς βάθος ἄγειν ἄδηλον τοῖς πολεμίοις τὰ ἔργα. Διὸ καὶ προτιούσης ὁδῷ τῆς ἐλπίδος αὐτὸς μὲν ἔξωθεν προσέβαλλεν, ἐκκαλούμενος ἐπὶ τὰ τεῖχη τοὺς πολεμίους, ἄλλοι δ' ἀδῆλως ὑποπορευόμενοι διὰ τῶν ὑπονόμων ἔλαθον ἐντὸς 15 γενόμενοι τῆς ἄκρας κατὰ τὸ Ἴρας ἱερὸν, ὃ μέγιστον ἦν ἐν τῇ πόλει καὶ μάλιστα τιμώμενον. Ἐνταῦθα λέγεται τυχεῖν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὸν ἡγεμόνα τῶν Τυρρητῶν ἐφ' ἱεροῖς τὸν δὲ μάντιν εἰς τὰ σπλάγγνα κατιδόντα καὶ μέγα φθειγξάμενον εἰπεῖν, ὅτι νίκην ὁ θεὸς δίδωσι 20 τῷ κατακολουθήσαντι τοῖς ἱεροῖς ἐκείνοις· ταύτης δὲ τῆς φωνῆς τοὺς ἐν τοῖς ὑπονόμοις Ῥωμαίους ἐπακούσαντας ταχὺ διασπάσαι τὸ ἔδαφος, καὶ μετὰ βοῆς καὶ ψόφου τῶν ὄπλων ἀναδύντας, ἐκπλαγέντων τῶν πολεμίων καὶ φυγόντων, ἀρπάσαντας τὰ σπλάγγνα κομίσαι 25 πρὸς τὸν Κάμιλλον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως εἰοικέναι δόξει μυθεύμασιν. Ἀλούσης δὲ τῆς πόλεως κατὰ κράτος καὶ τῶν Ῥωμαίων ἀγόντων καὶ φερόντων ἄπειρόν τινα πλοῦτον, ἐφορῶν ὁ Κάμιλλος ἀπὸ τῆς ἄκρας τὰ πρατόμενα, πρῶτον μὲν ἐστῶς ἐδάκρυσεν, εἶτα μακαρισθεῖς 30 ὑπὸ τῶν παρόντων ἀνέσχε τὰς χεῖρας τοῖς θεοῖς καὶ προσευχόμενος εἶπε· „Ζεῦ μέριστε καὶ θεοὶ χρηστῶν

ἐπίσκοποι καὶ πονηρῶν ἔργων, αὐτοὶ που σύνιστε Ῥωμαίοις, ὡς οὐ παρὰ δίκην, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην ἀμυνόμενοι μετερχόμεθα δυσμενῶν ἀνδρῶν καὶ παρανόμων πόλιν. Εἰ δ' ἄρα τις“ ἔφη, „καὶ ἡμῖν ἀντίστροφος ὀφεί-
5 λεται τῆς παρούσης νέμεσις εὐπραξίας, εὐχομαι ταύτην ὑπὲρ τε πόλεως καὶ στρατοῦ Ῥωμαίων εἰς ἔμαντόν ἐλαχίστω κακῷ τελευτῆσαι.“ Ταῦτ' εἰπὼν, καθάπερ ἐστὶ Ῥωμαίοις ἔθος ἐπευξαμένοις καὶ προσκυνήσασιν ἐπὶ δε-
10 ξιά ἐξελίττειν, ἐσφάλῃ περιστρεφόμενος. Διαταραχθέντων δὲ τῶν παρόντων πάλιν ἀναλαβῶν ἑαυτὸν ἐκ τοῦ πτώματος εἶπεν, ὡς γέγονεν αὐτῷ κατ' εὐχὴν σφάλμα μικρὸν ἐπ' εὐτυχίᾳ μεγίστη.

VI. Διαπορθήσας δὲ τὴν πόλιν ἔγνω τὸ ἄγαλμα τῆς 132 Ἥρας μεταφέρειν εἰς Ῥώμην, ὥσπερ εὔξατο. Καὶ συν-
15 ελθόντων ἐπὶ τούτῳ τῶν τεχνιτῶν, ὁ μὲν ἔθνε καὶ προσεύχετο τῇ θεῷ δέχεσθαι τὴν προθυμίαν αὐτῶν καὶ εὐμενῆ γενέσθαι σύνοικον τοῖς λαχοῦσι τὴν Ῥώμην θεοῖς, τὸ δ' ἄγαλμά φασι ὑποφθεγγόμενον εἰπεῖν, ὅτι καὶ βούλεται καὶ συγκαταινεῖ. Λιούτιος δὲ φησὶν εὔ-
20 χεσθαι μὲν τὸν Κάμιλλον ἀπτόμενον τῆς θεοῦ καὶ παρακαλεῖν, ἀποκρίνασθαι δὲ τινὰς τῶν παρόντων, ὅτι καὶ βούλεται καὶ συγκαταινεῖ καὶ συνακολουθεῖ προθύμως. Οἱ δ' ἰσχυριζόμενοι καὶ τῷ παραδόξῳ βοηθοῦντες μεγίστην μὲν ἔχουσι συνήγορον τὴν τύχην τῆς πόλεως,
25 ἣν ἀπὸ μικρᾶς καὶ καταφρονονμένης ἀρχῆς ἐπὶ τοσοῦτον δόξης καὶ δυνάμεως προελθεῖν δίχα θεοῦ πολλὰς καὶ μεγάλας ἐπιφανείας ἐκάστοτε συμπαρόντος ἀμήχανον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ συνάγουσιν ὁμοειδῆ τινα, τοῦτο μὲν ἰδρωτὰς ἀγαλμάτων πολλάκις ἐκχυθέντας, τοῦτο δὲ
30 στεναγμοὺς ἀκουσθέντας ἀποστροφὰς τε δεικνύντες καὶ καταμύσεις ξοάνων, ἃς ἱστορήκασιν οὐκ ὀλίγοι τῶν πρότερον. Πολλὰ δὲ καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀκηκοότες ἀνθρώ-

πων λέγειν ἔχομεν ἄξια θαύματος, ὧν οὐκ ἂν τις εἰκὴ καταφρονήσειεν. Ἀλλὰ τοῖς τοιούτοις καὶ τὸ πιστεῦν σφόδρα καὶ τὸ λίαν ἀπιστεῖν ἐπισφαλές ἐστὶ διὰ τὴν ἀνθρώπινην ἀσθένειαν ὅρου οὐκ ἔχουσιν οὐδὲ κρατοῦσιν αὐτῆς, ἀλλ' ἐκφερομένην ὅπου μὲν εἰς δεισιδαιμονίαν 5 καὶ τύφον, ὅπου δ' εἰς ὀλιγωρίαν τῶν θεῶν καὶ περιφρόνησιν· ἢ δ' εὐλάβεια καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν ἄριστον.

VII. Ὁ δὲ Κάμιλλος εἶτε μεγέθει τοῦ ἔργου, πόλιν ἀντίπαλον τῆς Ῥώμης ἔτει δεκάτῳ τῆς πολιορκίας καθη-
ρηκῶς, εἶτε ὑπὸ τῶν εὐδαιμονιζόντων αὐτὸν εἰς ὄγκον 10 ἐξαρθεὶς καὶ φρόνημα νομίμου καὶ πολιτικῆς ἀρχῆς ἐπαχθέστερον, τὰ τε ἄλλα σοβαρῶς ἐθροιάμβευσε καὶ τέθριππον ὑποξευξάμενος λευκόπωλον ἐπέβη καὶ διεξήλασε τῆς Ῥώμης, οὐδενὸς τοῦτο ποιήσαντος ἠγεμόνος πρότερον οὐδ' ὕστερον. Ἰερὸν γὰρ ἠγοῦνται τὸ τοιοῦ-
15 τον ὄχημα τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ τῶν θεῶν ἐπιπεφημισμένον. Ἐκ τε δὴ τούτου διεβλήθη πρὸς τοὺς πολίτας οὐκ εἰδισμένους ἐντροφᾶσθαι, καὶ δευτέραν ἔλαβεν αἰτίαν ἐνιστάμενος νόμῳ διοικίζοντι τὴν πόλιν· Εἰση-
20 γοῦντο γὰρ οἱ δήμαρχοι τὸν τε δῆμον καὶ τὴν σύγκλητον 20 ἴσα μέρη δύο νεμηθῆναι, καὶ τοὺς μὲν αὐτόθι κατοικεῖν, τοὺς δὲ κλήρω λαχόντας εἰς τὴν αἰχμάλωτον μεταστῆναι πόλιν, ὡς εὐπορωτέρων ἔσομένων καὶ δυσὶ μεγάλοις καὶ καλοῖς ἄστεσι τὴν τε χώραν ὁμοῦ καὶ τὴν ἄλλην εὐ-
25 δαιμονίαν φυλαζόντων. Ὁ μὲν οὖν δῆμος ἤδη πολὺς 25 γεγωναὶς καὶ ἀχρήματος ἄσμενος ἐδέξατο, καὶ συνεχῆς ἦν τοῖς περὶ τὸ βῆμα θορύβοις αἰτῶν τὴν ψῆφον· ἢ δὲ βουλῇ καὶ τῶν ἄλλων οἱ κράτιστοι πολιτῶν οὐ διαίρεσιν, ἀλλ' ἀναίρεσιν ἠγούμενοι τῆς Ῥώμης πολιτεύεσθαι τοὺς
δημάρχους καὶ δυσανασχετοῦντες ἐπὶ τὸν Κάμιλλον κατ-
30 ἔφυγον. Κάκεινος ὀρρωδῶν τὸν ἀγῶνα προφάσεις ἐνέβαλλε τῷ δήμῳ καὶ ἀσχολίας, δι' ὧν αἰετὸν τὸν νόμον ἐξέ-
17 *

κρουεν. Ἦν μὲν οὖν διὰ ταῦτα λυπηρός. Ἡ δὲ φανερωτάτη καὶ μεγίστη τῶν ἀπεχθειῶν αὐτῷ πρὸς τὸν δῆμον ἐκ τῆς δεκάτης τῶν λαφύρων ὑπῆρξεν, οὐκ ἄλογον, εἰ καὶ μὴ πάνυ δικαίαν ἀρχὴν τῶν πολλῶν λαβόντων. 5 Εὐξάτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοὺς Οὐηίους, ὡς ἔοικε, βαδίζων, εἰ τὴν πόλιν ἔλοι, τῷ θεῷ τούτων τὴν δεκάτην καθιερώσειν. Ἀλούσης δὲ τῆς πόλεως καὶ διαρπασθείσης, εἴτ' ὀκνήσας ἐνοχλήσαι τοῖς πολίταις, εἴτε λήθῃ τις αὐτὸν ὑπὸ τῶν παρόντων πραγμάτων ἔλαβε τῆς εὐχῆς, περιεί- 10 δεν ὠφελῆθέντας. Ὑστερον δὲ χρόνῳ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης ἤδη πεπαυμένος ἀνήνεγκε περὶ τούτων πρὸς τὴν σύγκλητον, οἱ τε μάντις ἠγγέλλον ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς προφαίνε- 133 σθαι θεῶν μῆνιν ἰλασμοῦ καὶ χαριστηρίων δεομένην.

VIII. Ψηφισαμένης δὲ τῆς βουλῆς τὴν μὲν ὠφέλειαν 15 (χαλεπὸν γὰρ ἦν) ἀνάδαστον μὴ γενέσθαι, τοὺς δὲ λαβόντας αὐτοὺς σὺν ὄρκῳ τὴν δεκάτην παραφέρειν εἰς μέσον, ἐγένετο πολλὰ λυπηρὰ καὶ βίαια περὶ τοὺς στρατιώτας, ἀνθρώπους πένητας καὶ πολλὰ πεποννηκότας, ἀναγκαζομένους ὧν ἐκέκτηντο καὶ κατεκέρχοντο μέρος 20 εἰσφέρειν τοσοῦτον. Θορυβουμένῳ δ' ὑπ' αὐτῶν τῷ Καμίλλῳ καὶ προφάσεως ἀποροῦντι βελτίονος εἰς τὸν ἀτοπώτατον τῶν λόγων συνέβαινε καταφεύγειν, ὁμολογοῦντι ἐπιλαθέσθαι τῆς εὐχῆς. Οἱ δ' ἐχαλέπαινον, εἰ τὰ τῶν πολεμίων δεκατεύσειν εὐξάμενος τότε νῦν δεκα- 25 τεύει τὰ τῶν πολιτῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ πάντων ὅσον ἔδει μέρος εἰσενεγκόντων ἔδοξε κρατῆρα χρυσοῦν κατασκευάσαντας εἰς Δελφοὺς ἀποστελλαι. Χρυσίου δ' ἦν σπάνις ἐν τῇ πόλει· καὶ τῶν ἀρχόντων ὅθεν ἂν πορισθεῖη σκοπούντων, αἱ γυναῖκες αὐταὶ καθ' αὐτὰς βουλευσάμεναι 30 τὸν ὄντα χρυσοῦν ἐκάστη περὶ τὸ σῶμα κόσμον ἐπέδωκαν εἰς τὸ ἀνάθημα, σταθμῶ χρυσίου γενόμενον ὀκτὼ ταλάντων. Καὶ ταύταις μὲν ἡ σύγκλητος ἀποδιδούσα

τιμὴν πράκουσαν ἐψηφίσατο μετὰ θάνατον ὡσπερ ἐπὶ τοῖς ἀνδράσι καὶ ταῖς γυναῖξι λέγεσθαι τὸν ἄξιον ἐπαινον· οὐ γὰρ ἦν εἰδισμένον πρότερον ἐγκωμιάζεσθαι γυναῖκα δημοσίᾳ τελευτήσασαν· ἐλόμενοι δὲ τρεῖς ἄνδρας ἐκ τῶν ἀρίστων θεωροῦς καὶ ναῦν μακρὰν εὐαν- 5 δροῦντι πληρώματι καὶ κόσμῳ πανηγυρικῶ κατασκευάσαντες ἐξέπεμψαν. Ἦν δ' ἄρα καὶ χειμῶν καὶ γαλήνη θαλάσσης ἀργαλέον, ὡς ἐκείνοις συνέτυχε τότε παρ' οὐδὲν ἐλθόντας ἀπολέσθαι διαφυγεῖν αὐθις ἀπροσδοκῆτως τὸν κίνδυνον. Ἐπέπλευσαν γὰρ αὐτοῖς Λιπαρέων 10 τριήρεις περὶ τὰς Αἰόλου νήσους τοῦ πνεύματος ἐκλιπόντος ὡς λησταῖς. Δεομένων δὲ καὶ προῖσχομένων χεῖρας ἐμβολῆς μὲν ἔσχοντο, τὴν δὲ ναῦν ἀναψάμενοι καὶ καταγαγόντες ἀπεκήρυττον ἅμα καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ σώματα, πειρατικὰ κρίναντες εἶναι. Μόλις δ' ἐνός 15 ἀνδρὸς ἀρετῆ καὶ δυνάμει Τιμησιθέου τοῦ στρατηγοῦ πεισθέντες μεθῆκαν. Ὁ δὲ καὶ προσκαθεικύσας ἴδια πλοῖα παρέπεμψε καὶ συγκαθιέρωσε τὸ ἀνάθημα· δι' ὃ καὶ τιμὰς ἔσχεν, ὡς εἰκὸς ἦν, ἐν Ῥώμῃ.

IX. Τῶν δὲ δημάρχων αὐθις ἐπεχειρόντων τὸν 20 περὶ τοῦ διοικισμοῦ νόμον, ὁ πρὸς Φαλίσκους πόλεμος ἐν καιρῷ παραφανείς ἔδωκε τοῖς πρώτοις ἀνδράσιν ἀρχαιρεσιάζειν κατὰ γνώμην καὶ Κάμιλλον ἀποδείξει μεθ' ἑτέρων πέντε χιλιάρχον, ὡς τῶν πραγμάτων ἡγεμόνος δεομένων ἀξίωμα καὶ δόξαν μετ' ἐμπειρίας ἔχοντος. 25 Ψηφισαμένου δὲ τοῦ δήμου λαβὰν δύναμιν ὁ Κάμιλλος εἰς τὴν Φαλίσκων ἐνέβαλε· καὶ πόλιν ἐρυμνὴν κατασκευασμένην πᾶσιν εἰς πόλεμον καλῶς Φαλερίους ἐπολιόρκει, τὸ μὲν ἐλεῖν οὐ μικρὸν ἔργον οὐδὲ χρόνου τοῦ τυχόντος ἡγούμενος, ἄλλως δὲ τρίβειν τοὺς πολίτας καὶ 30 περισπᾶν βουλόμενος, ὡς μὴ σχολάζοιεν οἴκοι καθήμενοι δημαγωγείσθαι καὶ στασιάζειν. Ἐπεικῶς γὰρ αἰ

φαρμάκῳ τούτῳ χρώμενοι διετέλουν, ὥσπερ ἰατροί, τὰ
ταρακτικά πάθη τῆς πολιτείας ἔξω τρέποντες.

Χ. Οὕτως δὲ τῆς πολιορκίας κατεφρόνουν οἱ Φα-
λέριοι τῷ πανταχόθεν ἐξωχυρῶσθαι πιστεύοντες, ὥστε
5 πλὴν τῶν τὰ τεῖχη φυλαττόντων τοὺς ἄλλους ἐν ἱματίοις
κατὰ τὴν πόλιν ἀναστρέφεσθαι, τοὺς δὲ παῖδας αὐτῶν
εἰς τε τὰ διδασκαλεῖα φοιτᾶν καὶ παρὰ τὰ τεῖχη περιπα-
τήσοντας καὶ γυμνασομένους ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κατα-
βιβάζεσθαι. Κοινῶ γὰρ ἔχρωντο τῷ διδασκάλῳ, ὥσπερ
10 Ἕλληνες, οἱ Φαλέριοι, βουλόμενοι συντρέφεσθαι καὶ 134
συναγελάζεσθαι μετ' ἀλλήλων εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τοὺς παῖ-
δας. Οὗτος οὖν ὁ διδάσκαλος ἐπιβουλεύων τοῖς Φαλε-
ρίοις διὰ τῶν παιδῶν ἐξῆγεν αὐτοὺς ἡμέρας ἐκάστης ὑπὸ
τὸ τεῖχος ἐγγὺς τὸ πρῶτον, εἰτ' ἀπῆγεν αὐτοῖς εἰσω γυ-
15 μνασομένους. Ἐκ δὲ τούτου κατὰ μικρὸν ὑπάγων εἰθίσε
θαρρεῖν ὡς πολλῆς οὔσης ἀδείας, καὶ τέλος ἔχων ἅπαν-
τας εἰς τοὺς προφύλακας τῶν Ῥωμαίων ἐνέβαλε καὶ παρ-
έδωκεν, ἄγειν κελεύσας πρὸς τὸν Κάμιλλον. Ἀχθεῖς δὲ
καὶ καταστάς εἰς μέσον ἔλεγε παιδευτῆς μὲν εἶναι καὶ
20 διδάσκαλος, τὴν δὲ πρὸς ἐκείνον χάριν ἀντι τούτων ἐλό-
μενος τῶν δικαίων, ἤκειν αὐτῷ τὴν πόλιν ἐν τοῖς παισι
κομίζων. Δεινὸν οὖν ἀκούσαντι τὸ ἔργον ἐφάνη Κα-
μίλλῳ καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἰπῶν, ὡς χαλεπὸν μὲν
ἔστι πόλεμος καὶ διὰ πολλῆς ἀδικίας καὶ βιαιῶν περαι-
25 νόμενος ἔργων, εἰσὶ δὲ καὶ πολέμων ὅμως τινὲς νόμοι
τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὸ νικᾶν οὐχ οὕτω δικαίον,
ὥστε μὴ φεύγειν τὰς ἐκ κακῶν καὶ ἀσεβῶν ἔργων χάρι-
τας (ἀρετῇ γὰρ οἰκεία τὸν μέγαν στρατηγὸν, οὐκ ἄλλο-
τριᾶ θαρροῦντα κακία χρῆναι στρατεύειν), προσέταξε
30 τοῖς ὑπηρέταις τοῦ μὲν ἀνθρώπου καταρρηγνύναι τὰ
ἱμάτια καὶ τὰς χεῖρας ὀπίσω περιάγειν, τοῖς δὲ παισι
διαδοῦναι ῥάβδους καὶ μαστιγὰς, ὅπως κολάζοντες τὸν

προδότην ἐλαυνωσιν εἰς τὴν πόλιν. Ἄρτι δὲ τῶν Φαλε-
ρίων ἡσθημένων τὴν τοῦ διδασκάλου προδοσίαν καὶ τὴν
μὲν πόλιν, οἷον εἰκός, ἐπὶ συμφορᾷ τηλικαύτη θρήνου
κατέχοντος, ἀνδρῶν δ' ὁμοῦ καὶ γυναικῶν ἐπὶ τὰ τεῖχη
καὶ τὰς πύλας σὺν οὐδενὶ λογισμῷ φερομένων, προσῆ-5
γον οἱ παῖδες τὸν διδάσκαλον γυμνὸν καὶ δεδεμένον
προπηλακίζοντες, τὸν δὲ Κάμιλλον σωτήρα καὶ πατέρα
καὶ θεὸν ἀνακαλοῦντες, ὥστε μὴ μόνον τοῖς γονεῦσι
τῶν παιδῶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις πολίταις ταῦθ' ὁρῶσι
θαυμά τε καὶ πόθον ἐμπεσεῖν τῆς τοῦ Καμίλλου δικαιο-10
σύνης. Καὶ συνδραμόντες εἰς ἐκκλησίαν πρέσβεις ἐπεμ-
ψαν ἐκείνῳ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέποντες, οὓς ὁ Κά-
μιλλος ἀπέστειλεν εἰς Ῥώμην. Ἐν δὲ τῇ βουλῇ κατα-
στάντες εἶπον, ὅτι Ῥωμαῖοι τῆς νίκης τὴν δικαιοσύνην
προτιμήσαντες ἐδίδαξαν αὐτοὺς τὴν ἥτταν ἀγαπήσαι 15
πρὸ τῆς ἐλευθερίας, οὐ τοσοῦτον τῇ δυνάμει λείπεσθαι
δοκοῦντας, ὅσον ἠττᾶσθαι τῆς ἀρετῆς ὁμολογοῦντας.
Ἀποδοῦσης δὲ τῆς βουλῆς πάλιν ἐκείνῳ τὸ κρῖναι καὶ
διατηῆσαι ταῦτα, χρήματα λαβὼν παρὰ τῶν Φαλερίων καὶ
φιλίαν πρὸς ἅπαντας Φαλίσκους θέμενος ἀνεχώρησεν. 20

XI. Οἱ δὲ στρατιῶται διαρπάσειν προσδοκῆσαντες
τοὺς Φαλερίους, ὡς ἐπανῆλθον εἰς Ῥώμην κεναῖς χερσὶ,
κατηγόρουσιν τοῦ Καμίλλου πρὸς τοὺς ἄλλους πολίτας ὡς
μισοδήμου καὶ φθονήσαντος ὠφελῆθῆναι τοῖς πένησιν.
Ἐπεὶ δὲ τὸν περὶ τοῦ διοικισμοῦ νόμον οἱ δήμαρχοι προ-25
θέντες αὐτοῖς ἐπὶ τὴν ψῆφον ἐκάλουν τὸν δῆμον, ὁ δὲ
Κάμιλλος οὐδεμιᾶς ἀπεχθείας οὐδὲ παρρησίας φεισάμε-
νος ἐφάνη μάλιστα πάντων ἐμβιαζόμενος τοὺς πολλοὺς,
τὸν μὲν νόμον ἄκοντες ἀπεψηφίσαντο, τὸν δὲ Κάμιλλον
δι' ὀργῆς εἶχον, ὥστε καὶ δυστυχήσαντος αὐτοῦ περὶ τὰ 30
οἰκεία (τῶν γὰρ νῦν ἀπέβαλε τὸν ἕτερον νοσήσαντα)
μηδὲν οἰκτῶ τῆς ὀργῆς ὑφέσθαι. Καίτοι τὸ πάθος οὐ

μετρίως ἤνεγκεν ἀνὴρ ἡμέρος φύσει καὶ χρηστός, ἀλλὰ τῆς δίκης προγεγραμμένης αὐτῷ διὰ πένθος οἰκούρει καθευγμένον μετὰ τῶν γυναικῶν.

XII. Ὁ μὲν οὖν κατήγορος ἦν Λεύκιος Ἀπουλήιος, 5 ἐγκλημα δὲ κλοπῆς περὶ τὰ Τυρρηνικὰ χρήματα. Καὶ δῆτα καὶ θύραι τινὲς ἐλέγοντο χαλκαὶ παρ' αὐτῷ φανῆναι τῶν αἰχμαλώτων. Ὁ δὲ δῆμος ἐξηρέδιστο καὶ δῆλος ἦν ἐκ πάσης προφάσεως κατ' αὐτοῦ τῇ ψήφῳ χρησόμενος. Οὕτως οὖν συναγαγὼν τοὺς τε φίλους καὶ τοὺς 10 συστρατευσαμένους [καὶ τοὺς συνάρχοντας] οὐκ ὀλίγους τὸ πλῆθος ὄντας, ἐδεῖτο μὴ περιδεῖν αὐτὸν ἀδίκως ἐπ' 135 αἰτίαις πονηραῖς ὀφλόντα καὶ καταγέλαστον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν γενόμενον. Ἐπεὶ δ' οἱ φίλοι βουλευσάμενοι καὶ διαλεχθέντες ἑαυτοῖς ἀπεκρίναντο, πρὸς μὲν τὴν κρίσιν 15 αὐτῷ μηδὲν οἰεσθαι βοηθήσειν, τὴν δὲ ζημίαν ὀφλόντι συνεκτίσειν, οὐκ ἀνασχόμενος ἔγνω μεταστῆναι καὶ φυγεῖν ἐκ τῆς πόλεως πρὸς ὄργην. Ἀσπασάμενος οὖν τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν ἐπὶ τῆς οἰκίας προῆει σιωπῇ μέχρι τῆς πύλης· ἐκεῖ δὲ ἐπέστη, καὶ μεταστραφεὶς ὀπίσω καὶ 20 τὰς χεῖρας ἀνατείνας πρὸς τὸ Καπιτώλιον ἐπέυξατο τοῖς θεοῖς, εἰ μὴ δικαίως, ἀλλ' ὕβρει δῆμου καὶ φθόνῳ προπηλακιζόμενος ἐκπίπτει, ταχὺ Ῥωμαίους μετανοῆσαι καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις φανεροὺς γενέσθαι δεομένους αὐτοῦ καὶ ποδοῦντας Κάμιλλον.

25 XIII. Ἐκεῖνος μὲν οὖν, ὥσπερ ὁ Ἀχιλλεὺς, ἀρὰς θέμενος ἐπὶ τοὺς πολίτας καὶ μεταστὰς ὥφλε τὴν δίκην ἐρήμην, τίμημα μυριάων καὶ πεντακισχιλίων ἀσσαρίων ἔχουσαν. Ὁ γίνεται πρὸς ἀργυρίου λόγον χίλια δραχμαὶ καὶ πεντακόσiai· ἀσσάριον γὰρ ἦν τὸ ἀργύριον, καὶ 30 τὸ δεκάχαλκον οὕτως ἐκαλεῖτο δηνάριον. Οὐδεὶς δ' ἐστὶ Ῥωμαίων, ὃς οὐ νομίζει τὰς εὐχὰς τοῦ Καμίλλου ταχὺ τὴν Δίκην ὑπολαβεῖν, καὶ γενέσθαι τιμωρίαν αὐτῷ τῆς

ἀδικίας οὐχ ἠδεῖαν, ἀλλ' ἀνιάραν, ὀνομαστὴν δὲ καὶ περιβόητον· τοσαύτη περιῆλθε τὴν Ῥώμην νέμεσις, καὶ τοσοῦτον ἄγων φθόρον καὶ κίνδυνον ἅμα μετ' αἰσχύνης ἐφάνη καιρὸς ἐπὶ τὴν πόλιν, εἴτε τῆς τύχης οὕτω συνελθούσης, εἴτε καὶ θεῶν τινος ἔργον ἐστὶ μὴ παραμελεῖν ὁ ἀρετῆς ἀχαριστουμένης.

XIV. Πρῶτον μὲν οὖν ἔδοξε σημεῖον γεγονέναι κακοῦ μεγάλου προσιόντος Ἰουλλίου τοῦ τιμητοῦ τελευτῆ· μάλιστα γὰρ δὴ Ῥωμαῖοι σέβονται καὶ νομίζουσιν ἱερὰν τὴν τῶν τιμητῶν ἀρχήν. Δεύτερον δὲ πρὸ τῆς Καμίλλου 10 φυγῆς ἀνὴρ οὐκ ἐπιφανῆς μὲν οὐδὲ ἐκ τῆς βουλῆς, ἐπιεικῆς δὲ καὶ χρηστός εἶναι δοκῶν, Μάρκος Καιδίκιος, ἀνήνεγκε πρὸς τοὺς χιλιάρχους πρᾶγμα φροντίδος ἄξιον. Ἔφη γὰρ ἐν τῇ παρωχημένῃ νυκτὶ καθ' ὁδὸν βαδίξων, ἦν 15 Καινὴν ὀνομάζουσι, κληθεὶς ὑπὸ τινος φθεγγαμένου 15 μεταστραφῆναι, καὶ θεάσασθαι μὲν οὐδένα, φωνῆς δὲ μεζονος ἢ κατ' ἀνθρωπίνην ἀκοῦσαι τάδε λεγούσης· „Ἄγε, Μάρκε Καιδίκιε, λέγε πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἕωθεν 20 ἔλθων ὀλίγου χρόνου Γαλάτας προσδέχεσθαι.“ Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ χιλιάρχοι γέλωτα καὶ παιδιὰν ἐποιούντο. 20 Καὶ μετ' ὀλίγου συνέβη τὰ περὶ Κάμιλλον.

XV. Οἱ δὲ Γαλάται τοῦ Κελτικοῦ γένους ὄντες ὑπὸ πλῆθους λέγονται τὴν αὐτῶν ἀπολιπόντες, οὐκ οὔσαν αὐτάρκη τρέφειν ἅπαντας, ἐπὶ γῆς ζήτησιν ἐτέρας ὀρμησαι· μυριάδες δὲ πολλὰι γενόμενοι νέων ἀνδρῶν καὶ 25 μαχίμων, ἔτι δὲ πλείους παίδων καὶ γυναικῶν ἄγοντες, οἱ μὲν ἐπὶ τὸν βόρειον Ὀκεανὸν ὑπερβαλόντες τὰ Ῥιπαῖα ὄρη θυῆναι καὶ τὰ ἔσχατα τῆς Εὐρώπης κατασχεῖν, οἱ δὲ μεταξὺ Πυρρῆνης ὄρους καὶ τῶν Ἀλπεων ἰδρυθέντες ἐγγὺς Σενάωνων καὶ Κελτορίων κατοικεῖν χρόνον 30 30 πολὺν· ὁπῆ δ' οἴνου γευσάμενοι τότε πρῶτον ἐξ Ἰταλίας διακομισθέντος οὕτως ἄρα θαναμάσαι τὸ πόμα καὶ πρὸς

τὴν καινότητα τῆς ἡδονῆς ἐκφρονες γενέσθαι πάντες, ὥστε ἀράμενοι τὰ ὄπλα καὶ γενέας ἀναλαμβάνοντες ἐπὶ τὰς ἄλπεις φέρεσθαι καὶ ζητεῖν ἐκείνην τὴν γῆν, ἣ τοιοῦτον καρπὸν ἀναδίδωσι, τὴν δ' ἄλλην ἄκαρπον ἡγεῖσθαι καὶ ἀνήμερον. Ὁ δ' εἰσαγαγὼν τὸν οἶνον πρὸς αὐτοὺς καὶ παροξύνων ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν μάλιστα καὶ πρῶτος Ἄρρων λέγεται γενέσθαι Τυρρηνός, ἀνὴρ ἐπιφανῆς καὶ φύσει μὲν οὐ πονηρός, συμφορᾷ δὲ τοιαύτῃ χρησάμενος. Ἦν ἐπίτροπος παιδὸς ὀρφανοῦ πλούτῳ τε πρῶτου τῶν πολι-
10 τῶν καὶ θαυμαζομένου κατ' εἶδος, ὄνομα Λουκούμανος. Οὗτος ἐκ νέου παρὰ τῷ Ἄρρωνι δίαιταν εἶχε, καὶ μει-
130 ράκιον ὧν οὐκ ἀπέλιπε τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ προσεποιεῖτο χαίρειν συνῶν ἐκείνῳ. Καὶ πολὺν χρόνον ἐλάσθανε διεφθαρκῶς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα καὶ διεφθαρμένος ὑπ'
15 ἐκείνης· ἤδη δὲ πόρρω τοῦ πάθους ἀμφοτέρων γεγονό-
των καὶ μὴτ' ἀρεῖναι τὴν ἐπιθυμίαν μῆτε κρύπτειν ἐτι δυναμένων, ὁ μὲν νεανίσκος ἐπεχείρει φανερῶς ἀποσπά-
σας ἔχειν τὴν ἀνθρωπον, ὁ δ' ἀνὴρ ἐπὶ δίκην ἐλθὼν καὶ κρατούμενος πλήθει φίλων καὶ χρημάτων δαπάναις ὑπὸ
20 τοῦ Λουκούμανος ἐξέλιπε τὴν ἑαυτοῦ· καὶ πνυθόμενος τὰ τῶν Γαλατῶν ἤκεν εἰς αὐτοὺς καὶ καθηγῆσατο τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν στρατείας.

XVI. Οἱ δ' ἐμβαλόντες εὐθὺς ἐκράτουν τῆς χώρας ὅσῃν τὸ παλαιὸν οἱ Τυρρηνοὶ κατεῖχον, ἀπὸ τῶν ἄλπεων
25 ἐπ' ἀμφοτέρας καθήκουσαν τὰς θαλάσσας, ὡς καὶ τοῦ-
νομα μαρτυρεῖ τῷ λόγῳ. Τὴν μὲν γὰρ βόρειον θάλατταν Ἀδρίαν καλοῦσιν ἀπὸ Τυρρηνικῆς πόλεως Ἀδρίας, τὴν δὲ πρὸς νότον κεκλιμένην ἀντικρὺς Τυρρηνικὸν πέλα-
γος. Πᾶσα δ' ἐστὶ δεινὸς ποταμοῦ αὕτη καὶ θρέμμασιν
30 εὐβοτος καὶ κατάρρητος ποταμοῖς. Καὶ πόλεις εἶχεν ὀκτωκαίδεκα καλὰς καὶ μεγάλας καὶ κατεσκευασμένας πρὸς τε χρηματισμὸν ἐργατικῶς καὶ πρὸς δίαιταν πανη-

γυρικῶς, ἃς οἱ Γαλάται τοὺς Τυρρηνοὺς ἐκβαλόντες αὐτοὶ κατέσχον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐπράχθη συχνῶ τιμὴ χρόνῳ πρότερον.

XVII. Οἱ δὲ Γαλάται τότε πρὸς πόλιν Τυρρηνίδα Κλουσίον στρατεύσαντες ἐπολιόρκουν. Οἱ δὲ Κλουσί-
5 νοὶ καταφυγόντες ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους ἤτήσαντο πρέσβεις παρ' αὐτῶν καὶ γράμματα πρὸς τοὺς βαρβάρους. Ἐπέμ-
φθησαν δὲ τοῦ Φαβίων γένους τρεῖς ἄνδρες εὐδόκιμοι καὶ τιμὰς μεγάλας ἔχοντες ἐν τῇ πόλει. Τούτους ἐδέ-
ξαντο μὲν οἱ Γαλάται φιλανθρωπῶς διὰ τὸ τῆς Ῥώμης
10 ὄνομα, καὶ παυσάμενοι τῆς πρὸς τὰ τεῖχη μάχης εἰς λό-
γους συνῆλθον. Πνυθανομένων δ' αὐτῶν, ὅ τι παθόν-
τες ὑπὸ Κλουσίων ἤκοιεν ἐπὶ τὴν πόλιν, γελάσας ὁ βασιλεὺς τῶν Γαλατῶν Βρέννος· „Ἀδικοῦσιν ἡμᾶς“
ἔφη „Κλουσίνοι γῆν καὶ χώραν ὀλίγην μὲν γεωργεῖν
15 δυνάμενοι, πολλὴν δὲ κατέχειν ἀξιοῦντες καὶ μὴ μετα-
διδόντες ἡμῖν ξένοις οὐσί καὶ πολλοῖς καὶ πένησι. Ταῦτα δ' ἄρα καὶ ὑμᾶς ἡδίκουν, ὡς Ῥωμαῖοι, πρότερον μὲν Ἀλ-
βανοὶ καὶ Φιδηνᾶται καὶ Ἀρδεᾶται, νῦν δὲ Οὐήτοι καὶ
Καπηναῖται καὶ πολλοὶ Φαλίσκων καὶ Οὐολούσκων· ἐφ'
20 οὓς ὑμεῖς στρατεύοντες, ἐὰν μὴ μεταδιδῶσιν ὑμῖν τῶν ἀγαθῶν, ἀνδραποδίζεσθε καὶ λεηλατεῖτε καὶ κατασκά-
πτετε τὰς πόλεις αὐτῶν, οὐδὲν οὐδὲ ὑμεῖς γε δεινὸν οὐδὲ ἄδικον ποιοῦντες, ἀλλὰ τῷ πρεσβυτάτῳ τῶν νόμων ἀκο-
λουθοῦντες, ὅς τῳ κρείττονι τὰ τῶν ἡττόνων δίδωσιν
25 ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ τελευτῶν εἰς τὰ θεῖα. Καὶ γὰρ τούτοις ἐκ φύσεως ἐνεστί τὸ ζητεῖν πλέον ἔχειν τὰ κρείττονα τῶν ὑποδεεστέρων. Κλουσίνοισι δὲ παύσασθε πολιορκουμένους οἰκτεῖροντες, ὡς μὴ καὶ Γαλάτας δι-
δάξητε χρηστοὺς καὶ φιλοικτίμονας γενέσθαι τοῖς ὑπὸ
30 Ῥωμαίων ἀδικοῦμένοις.“ Ἐκ τούτων τῶν λόγων ἐγνω-
σαν οἱ Ῥωμαῖοι τὸν Βρέννον ἀσυμβάτως ἔχοντα, καὶ

παρελθόντες εἰς τὸ Κλουσίον ἐθάροννον καὶ παρώρων
 τοὺς ἄνδρας ἐπέξειθεῖν τοῖς βαρβάροις μετ' αὐτῶν, εἴτε
 τὴν ἐκείνων ἀλκὴν καταμαθεῖν εἴτε τὴν ἑαυτῶν ἐπιδεί-
 5 ξασθαι θέλοντες. Ἐκδρομῆς δὲ τῶν Κλουσίων καὶ μά-
 χης παρὰ τὰ τεῖχη γενομένης εἰς τῶν Φαβίων, Κόντος
 Ἄμβουστος, ἵππον ἔχων ἐξήλασεν ἀντίος ἀνδρὶ μεγάλῳ
 καὶ καλῷ Γαλάτῃ πολὺ προῖππεύοντι τῶν ἄλλων, ἀγνοη-
 10 θεις ἐν ἀρχῇ διὰ τὸ τὴν σύνοδον ὀξεῖαν γενέσθαι καὶ τὰ
 ὄπλα περιλάμποντα τὴν ὄψιν ἀποκρύπτειν. Ὡς δ' ἐπι-
 κρατήσας τῇ μάχῃ καὶ καταβαλὼν ἐσκύλευε τὸν ἄνθρω-
 15 πον, γνωρίσας ὁ Βρέννος αὐτὸν ἐπεμαρτύρατο θεοῦς, 137
 ὡς παρὰ τὰ κοινὰ καὶ νενομισμένα πᾶσιν ἀνθρώποις
 ὅσια καὶ δίκαια πρεσβευτοῦ μὲν ἦκοντος, πολέμια δὲ
 εἰργασμένου. Καταπαύσας δὲ τὴν μάχην αὐτίκα Κλου-
 15 σίονους μὲν εἶα χαίρειν, ἐπὶ δὲ τὴν Ῥώμην τὸν στρατὸν
 ἤγευ. Οὐ βουλόμενος δὲ δόξαι τὴν ἀδικίαν αὐτοῖς ὥσπερ
 ἀσμένους γεγονέναι καὶ δεομένοις προφάσεως, ἐπεμψεν
 ἐξαιτῶν ἐπὶ τιμωρίᾳ τὸν ἄνδρα καὶ προῆγευ ἅμα σχο-
 λαίως.

20 XVIII. Ἐν δὲ Ῥώμῃ τῆς βουλῆς συναχθείσης ἄλλοι τε
 πολλοὶ τοῦ Φαβίου κατηγοροῦν καὶ τῶν ἱερέων οἱ καλού-
 μενοι Φητιαλεῖς ἐνήγον ἐπιθειάζοντες καὶ κελεύοντες τὸ
 τῶν πεπραγμένων ἄγος τὴν σύγκλητον εἰς ἓνα τὸν αἰ-
 25 τιον τρέψασαν ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀφοσιώσασθαι. Τού-
 τος τοὺς Φητιαλεῖς Πομπίλιος Νομάς, βασιλέων ἡμερώ-
 τατος γενόμενος καὶ δικαιότατος, κατέστησε φύλακας μὲν
 εἰρήνης, ἐπιγνώμονας δὲ καὶ βεβαιωτὰς αἰτιῶν, αἱ σὺν
 δίκῃ πόλεμον συνάπτουσι. Τῆς δὲ βουλῆς ἐπὶ τὸν δῆμον
 ἀνενεγκαμένης τὸ πρᾶγμα καὶ τῶν ἱερέων ὅμοια τοῦ
 30 Φαβίου κατηγορούμενων, οὕτω περιῦβρισαν οἱ πολλοὶ
 τὰ θεῖα καὶ κατεγέλασαν, ὥστε καὶ χιλίαρχον ἀποδειξαι
 τὸν Φάβιον μετὰ τῶν ἀδελφῶν. Οἱ δὲ Κελτοὶ πνθό-

μενοι ταῦτα καὶ χαλεπῶς φέροντες οὐδὲν ἐμποδῶν ἐποι-
 οῦντο τῆς σπουδῆς, ἀλλ' ἐχώρουν παντὶ τάχει· καὶ πρὸς
 τὸ πλῆθος αὐτῶν καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς παρασκευῆς
 καὶ βίαν καὶ θυμὸν ἐκπεπληγμένων τῶν διὰ μέσου, καὶ
 τὴν τε χώραν ἀπολωλέναι πᾶσαν ἤδη καὶ τὰς πόλεις εὐ-
 5 θὺς ἀπολεῖσθαι δοκοῦντων, παρ' ἐλπίδας οὐδὲν ἠδίκουν
 οὐδ' ἐλάμβανον ἐκ τῶν ἀγρῶν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὰς πό-
 λεις ἐγγὺς παρεξίοντες ἐβρόων ἐπὶ τὴν Ῥώμην πορεύεσθαι
 καὶ μόνοις πολεμεῖν Ῥωμαίοις, τοὺς δ' ἄλλους φίλους
 ἐπίστασθαι. Τοιαύτη δὲ χρωμένων ὁρμῇ τῶν βαρβάρων 10
 ἐξήγον οἱ χιλίαρχοι τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ τὸν ἀγῶνα, πλήθει
 μὲν οὐκ ἐνδεεῖς (ἐγένοντο γὰρ ὄπλιται τετρακισμυρίων
 οὐκ ἐλάσσους), ἀνασκήτους δὲ τοὺς πολλοὺς καὶ τότε
 πρῶτον ἀπτομένους ὄπλων. Ἔτι δ' ἐξημέλητο τὰ τῶν
 15 θεῶν αὐτοῖς οὔτε καλλιερήσασιν οὔτε μάντις ἢ πρὸ
 κινδύνου καὶ μάχης εἰκὸς ἦν ἐρομένοις. Οὐδενὸς δὲ
 ἤττον ἐπετάραττεν ἢ πολυαρχία τὰ πραττόμενα. Καίτοι
 πρότερόν γε καὶ πρὸς ἐλάττονας ἀγῶνας εἴλοντο πολλά-
 20 κισ μονάρχους, οὓς Δικτάτορας καλοῦσιν, οὐκ ἀγνοοῦν-
 τες, ὅσον ἐστὶν εἰς ἐπισφαλῆ καιρὸν ὄφελος μιᾷ χρωμέ-
 νους γνώμῃ πρὸς ἀνυπεύθυνον ἀρχὴν ἐν χερσὶ τὴν
 δίκην ἔχουσαν εὐτακτεῖν. Οὐχ ἥμιστα δὲ καὶ Κάμιλλος
 ἀγνωμονηθεὶς ἔβλαψε τὰ πράγματα, τοῦ μὴ πρὸς χάριν
 μηδὲ κολακεύοντας ἄρχειν φοβεροῦ γενομένου. Προελ-
 25 θόντες οὖν ἀπὸ τῆς πόλεως σταδίους ἐνενήκοντα παρὰ
 τὸν Ἀλίαν ποταμὸν ἠύλισθησαν, οὐ πόρρω τοῦ στρατο-
 πέδου τῷ Θύμβριδι συμφερόμενον. Ἐνταῦθα δὲ τῶν
 βαρβάρων ἐπιφανέντων αἰσχυρῶς ἀγωνισάμενοι δι' ἀτα-
 30 ξίαν ἐτράποντο. Καὶ τὸ μὲν ἀριστερὸν κέρας εὐθὺς
 ἐμβalόντες εἰς τὸν ποταμὸν οἱ Κελτοὶ διέφθειραν· τὸ
 δὲ δεξιὸν ὑπεκκλίναν τὴν ἐπιφορὰν ἐκ τοῦ πεδίου πρὸς
 τοὺς λόφους ἤττον ἐξεκόπη· καὶ διεξέπεσον ἀπὸ τούτων

εἰς τὴν πόλιν οἱ πολλοί. Τοῖς δ' ἄλλοις, ὅσοι τῶν πολεμίων ἀπειπόντων πρὸς τὸν φόνον ἐσώθησαν, εἰς Οὐήτους αἰ φουγαὶ διὰ νυκτὸς ἦσαν, ὡς τῆς Ῥώμης οἰχομένης καὶ τῶν ἐκεῖ πάντων ἀπολωλότων.

5 XIX. Ἐγένετο δ' ἡ μάχη μετὰ τροπᾶς θερινᾶς περὶ τὴν πανσέληνον, ἣ καὶ πρότερον ἡμέρᾳ μέγα πάθος συνέβη τὸ περὶ τοὺς Φαβίους· τριακόσιοι γὰρ ἐκ τοῦ γένους ἄνδρες ὑπὸ Τυρρηνηῶν ἀνηρέθησαν. Ἐκράτησε δὲ τὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς δευτέρας ἤττης Ἀλιάδα μέχρι νῦν καλεῖ-
10 σθαι διὰ τὸν ποταμόν. Περὶ δ' ἡμερῶν ἀποφράδων, εἴτε χρὴ τίθεσθαι τινὰς, εἴτε ὀρθῶς Ἡράκλειτος ἐπέπληξεν 138 Ἡσιόδῳ τὰς μὲν ἀγαθὰς ποιουμένων, τὰς δὲ φάυλας, ὡς ἀγνοοῦντι φύσιν ἡμέρας ἀπάσης μίαν οὔσαν, ἐτέρωθι διηπόρηται. Τῇ δ' ὑποκειμένη γραφῇ τὸ μνη-
15 μονεῦσαι παραδειγμάτων ὀλίγων ἴσως ἂν ἀρμόσειε. Τοῦτο μὲν τοίνυν Βοιωτοῖς Ἰπποδρομίου μηνὸς, ὡς δ' Ἀθηναῖοι καλοῦσιν Ἐκατομβαιῶνος, ἴσταμένου πέμπτη δὴ λαβεῖν συνέβη νίκης ἐπιφανεστάτας, αἷς τοὺς Ἑλληνας ἠλευθέρωσαν, τὴν τε περὶ Λεῦκτρα καὶ τὴν ἐπὶ
20 Κερησσῶ ταύτης πρότερον ἔτεσι πλείοσιν ἢ διακοσίοις, ὅτε Λατταμύαν καὶ Θεσσαλοὺς ἐνίκησαν. Τοῦτο δ' αὖ πάλιν Πέρσαι μηνὸς Βοηδρομιῶνος ἔκτη μὲν ἐν Μαραθῶνι, τρίτη δ' ἐν Πλαταιαῖς ἅμα καὶ περὶ Μυκάλην ἠτήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, πέμπτη δὲ φθίνοντος ἐν
25 Ἀρβήλοις. Οἱ [δ' *] Ἀθηναῖοι καὶ τὴν περὶ Νάξου ἐνίκων ναυμαχίαν, ἣς Χαβρίας ἐστρατήγει, τοῦ Βοηδρομιῶνος περὶ τὴν πανσέληνον, ἐν δὲ Σαλαμῖνι περὶ τὰς εἰκάδας, ὡς ἡμῖν ἐν τῷ Περὶ ἡμερῶν ἀποδέδεικται. Ἐνήνοχε δὲ καὶ ὁ Θαρρηλιῶν μὴν τοῖς βαρβάροις ἐπιδήλως ἀτυχίας·
30 καὶ γὰρ Ἀλέξανδρος ἐπὶ Γρανικῶ τοὺς βασιλέως στρατηγούς Θαρρηλιῶνος ἐνίκησε, καὶ Καρχηδόνιοι περὶ Σικελίαν ὑπὸ Τιμολέοντος ἠττώοντο τῇ ἐβδόμῃ φθίνοντος,

περὶ ἣν δοκεῖ καὶ τὸ Ἴλιον ἀλῶναι, Θαρρηλιῶνος, ὡς Ἐφορος καὶ Καλλισθένης καὶ Λαμάρτης καὶ Φύλαρχος ἱστορήκασιν. Ἀνάκαλι δ' ὁ Μεταγεινιῶν, ὃν Βοιωτοὶ Πάνεμον καλοῦσιν, τοῖς Ἑλλήσιν οὐκ εὐμενῆς γέγονε. Τούτου γὰρ τοῦ μηνὸς ἐβδόμῃ καὶ τὴν ἐν Κρανῶνι 5 μάχην ἠττηθέντες ὑπ' Ἀντιπάτρου τελέως ἀπόλοντο, καὶ πρότερον ἐν Χαιρωνείᾳ μαχόμενοι πρὸς Φίλιππον ἠτύχησαν. Τῆς δ' αὐτῆς ἡμέρας ταύτης ἐν τῷ Μεταγεινιῶνι κατὰ τὸν αὐτὸν ἐνιαυτὸν οἱ μετ' Ἀρχιδάμου διαβάντες εἰς Ἰταλίαν ὑπὸ τῶν ἐκεῖ βαρβάρων διεφθάρ-
10 ρησαν. Καρχηδόνιοι δὲ τὴν ἐνάτην φθίνοντος ὡς τὰ πλείοστα καὶ μέγιστα τῶν ἀτυχημάτων αὐτοῖς ἀεὶ φέρουσαν παραφυλάττουσιν. Οὐκ ἀγνοῶ δ' ὅτι περὶ τὸν τῶν μυστηρίων καιρὸν αὐθις Θῆβαι τε κατεσκάφησαν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, καὶ μετὰ ταῦτα φρουρὰν Ἀθηναῖοι 15 Μακεδόνων ἐδέξαντο περὶ αὐτὴν τὴν εἰκάδα τοῦ Βοηδρομιῶνος, ἣ τὸν μυστικὸν Ἰακχὸν ἐξάγουσιν. Ὁμοίως δὲ Ῥωμαῖοι τῆς αὐτῆς ἡμέρας πρότερον μὲν ὑπὸ Κίμβρων τὸ μετὰ Καιπίωνος ἀπέβαλον στρατόπεδον, ὕστερον δὲ Λευκούλλου στρατηγοῦντος Ἀρμενίους καὶ Τι-
20 γράνην ἐνίκησαν. Ἄτταλος δ' ὁ βασιλεὺς καὶ Πομπήιος Μάγνος ἐν τοῖς ἑαυτῶν γενεθλίοις ἀπέθανον. Καὶ ὅπως ἐστὶ πολλοὺς ἐπ' ἀμφοτέρα ταῖς αὐταῖς χρησαμένους ἀποδείξει περίοδος. Ἀλλὰ Ῥωμαίοις αὕτη μία τῶν μάλιστα ἀποφράδων ἐστὶ, καὶ δι' αὐτὴν ἐκάστου μηνὸς 25 ἕτεραι δύο, τῆς πρὸς τὸ συμβᾶν εὐλαβείας καὶ δεισιδαιμονίας ἐπὶ πλείον, ὥσπερ εἶπωθε, φυνείσης. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῷ Περὶ αἰτιῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπιμελέστερον διηροῦται.

XX. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ἐκείνην εἰ μὲν εὐθὺς ἐπηκο-
30 λούθησαν οἱ Γαλάται τοῖς φεύγουσιν, οὐδὲν ἂν ἐκόλυσε τὴν Ῥώμην ἄρδην ἀναιρεθῆναι καὶ πάντας ἀπολέσθαι

τούς ἐν αὐτῇ καταλειφθέντας· τοσοῦτον οἱ φεύγοντες ἐνειργάζοντο δαίμα τοῖς ὑποδεχομένοις, καὶ τοσαύτης πάλιν ἐνεπίμπλαντο ταραχῆς καὶ παραφροσύνης. Νυνὶ δ' ἀπιστία τοῦ μεγέθους οἱ βάρβαροι τῆς νίκης καὶ πρὸς 5 εὐπάθειαν ἐκ τοῦ περιχαροῦς ἅμα καὶ νεμήσεις τῶν ἑλωκότων ἐν τῷ στρατοπέδῳ χρημάτων τραπόμενοι, τῷ μὲν ἐκπίπτουσι τῆς πόλεως ὄχλῳ ἑστώνην φυγῆς παρέσχον, ἐλπίσαι δ' ἔτι καὶ παρασκευάσασθαι τοῖς ὑπομένουσι. Τὴν γὰρ ἄλλην πόλιν προέμενοι τὸ Καπιτώλιον 10 ἐφράξαντο βέλεσι καὶ διατειχίσμασιν. Ἐν πρώτοις δὲ τῶν ἱερῶν ἃ μὲν εἰς τὸ Καπιτώλιον ἀνεσκευάσαντο, τὸ δὲ πῦρ τῆς Ἑστίας αἱ παρθένοι μετὰ τῶν ἱερῶν ἐφευγον 139 ἀρπασάμεναι. Καίτοι τινὲς οὐδὲν εἶναι τὸ φρουρούμενον ὑπ' αὐτῶν ἕτερον ἢ πῦρ ἀφθιτον ἱστοροῦσι, Νομᾶ τοῦ βασιλέως καταστήσαντος ὡς ἀρχὴν ἀπάντων σέβεσθαι. Κινητικώτατον γὰρ ἐν τῇ φύσει τοῦτο· κινήσεις δέ τις ἢ σὺν τιμὴν κινήσει πάντως ἢ γένεσις· τὰ δ' ἄλλα τῆς ὕλης μόρια θερμότητος ἐπιλιπούσης ἀργὰ κείμενα καὶ νεκροῖς ἐοικότα ποθεῖ τὴν τοῦ πυρὸς δύναμιν, ὡς ψυχὴν, 20 καὶ προσελθούσης ἀμῶς γέ πως ἐπὶ τὸ δρᾶν τι καὶ πάσχειν τρέπεται. Τοῦτ' οὖν ἄτε δὴ περιττὸν ἄνδρα τὸν Νομᾶν καὶ λόγον ἔχοντα ταῖς Μούσαις συνεῖναι διὰ σοφίαν ἐξοσιῶσαι καὶ φρουρεῖν ἀκοίμητον ἐν εἰκόνι τῆς τὰ πάντα κοσμοῦσης αἰθίου δυνάμεως. Οἱ δὲ τὸ μὲν πῦρ, 25 ὥσπερ παρ' Ἑλλησι, πρὸ ἱερῶν αἰθεσθαι καθάρσιον, ἄλλα δὲ τὰ ἐντὸς ἀθέατα κρύπτεσθαι πᾶσι, πλὴν ταύταις ταῖς παρθένοις, ὡς Ἑστιάδας ἐπονομάζουσι. Καὶ πλεῖστος μὲν λόγος κατεῖχε τὸ Τρωϊκὸν ἐκεῖνο Παλλᾶδιον ἀποκεῖσθαι δι' Αἰνείου κομισθὲν εἰς Ἰταλίαν· εἰσὶ 30 δ' οἱ τὰ Σαμοθράκια μυθολογοῦντες Δάρδανον μὲν εἰς Τροίαν ἐξενεγκάμενον ὀργιάσαι καὶ καθιερωσάσαι κτίσαντα τὴν πόλιν, Αἰνείαν δὲ περὶ τὴν ἄλωσιν ἐκκλέ-

ψαντα διασῶσαι μέχρι τῆς ἐν Ἰταλίᾳ κατοικήσεως. Οἱ δὲ προσποιούμενοι πλεόν ἐπίστασθαι τι περὶ τούτων δύο φασὶν οὐ μεγάλους ἀποκεῖσθαι πίδους, ὧν τὸν μὲν ἀνεφρότα καὶ κενὸν, τὸν δὲ πλήρη καὶ κατασεσημασμένον, ἀμφοτέρους δὲ ταῖς παναγέσι μόναις παρθένοις 5 ὄρατοὺς εἶναι. Ἄλλοι δὲ τούτους διεψεῦσθαι νομίζουσι τῷ τὰ πλεῖστα τῶν ἱερῶν τότε τὰς κόρας ἐμβαλούσας εἰς πίδους δύο κρύψαι κατὰ γῆς ὑπὸ τὸν νεῶν τοῦ Κυρίνου, καὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον ἔτι καὶ νῦν τῶν Πιθίσκων φέρεσθαι τὴν ἐπωνυμίαν. 10

XXI. Τὰ δὲ κυριώτατα καὶ μέγιστα τῶν ἱερῶν αὐταὶ λαβοῦσαι φυγῆ παρὰ τὸν ποταμὸν ἐποιούντο τὴν ἀποχώρησιν. Ἐνταῦθα Λεύκιος Ἀλβῖνος ἀνὴρ δημοτικὸς ἐν τοῖς φεύγουσιν ἔτυχε τέκνα νῆπια καὶ γυναῖκα μετὰ χρημάτων ἀναγκαίων ἐφ' ἀμάξης ὑπεκκομίζων. Ὡς δ' 15 εἶδε τὰς παρθένας ἐν τοῖς κόλποις φερούσας τὰ τῶν θεῶν ἱερὰ θεραπείας ἐρήμους παραπορευομένας καὶ κακοπαθούσας, ταχὺ τὴν γυναῖκα μετὰ τῶν παιδῶν καὶ τῶν χρημάτων καθελὼν ἀπὸ τῆς ἀμάξης ἐκείναις παρέδωκεν ἐπιβῆναι καὶ διαφυγεῖν εἰς τινα τῶν Ἑλληνίδων 20 πόλεων. Τὴν μὲν οὖν Ἀλβίνου πρὸς τὸ θεῖον εὐλάβειαν καὶ τιμὴν ἐν τοῖς ἐπισφαλεστάτοις καιροῖς ἐκφανῆ γενόμενῃ οὐκ ἄξιον ἦν ἀμνημόνευτον παρελθεῖν. Οἱ δὲ τῶν ἄλλων θεῶν ἱερεῖς οἳ τε γηραιοὶ τῶν ὑπατικῶν καὶ θριαμβικῶν ἀνδρῶν τὴν μὲν πόλιν ἐκλιπεῖν οὐχ ὑπέ- 25 μειναν, ἱερὰς δὲ καὶ λαμπρὰς ἀναλαβόντες ἐσθῆτας, ἐξηγουμένου Φαβίου τοῦ ἀρχιερέως, ἐπευξάμενοι τοῖς θεοῖς, ὡς ἑαυτοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος τῷ δαίμονι καθιεροῦντες, ἐπὶ τῶν ἐλεφαντίνων δίφρων ἐν ἀγορᾷ καθῆντο κεκοσμημένοι, τὴν ἐπιούσαν τύχην ὑπομένοντες. 30

XXII. Τρίτῃ δ' ἀπὸ τῆς μάχης ἡμέρᾳ παρῆν ὁ Βρέννος ἄγων ἐπὶ τὴν πόλιν τὸ στράτευμα· καὶ τὰς τε πύλας

εὐρώων ἀνεωγμένους καὶ τὰ τεῖχη φυλάκων ἔρημα, πρῶτον μὲν ἔδειξεν ἐνέδραν καὶ δόλον, ἀπιστῶν οὕτω παντάπασιν ἀπειρηκέναι τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπεὶ δ' ἔγνω τὸ ἀληθές, εἰσελάσας διὰ τῆς Κολλίνης πύλης εἴλε την 5 Ῥώμην ἐξήκοντα καὶ τριακοσίων ἐτῶν πλείονα βραχὺ χρόνον ἀπὸ τῆς κτίσεως ἔχουσιν, εἴ τῳ πιστὸν ἀποσώζεσθαι τινα τῶν χρόνων ἀκριβείαν, οἷς καὶ περὶ νεωτέρων ἄλλων ἀμφισβήτησιν ἢ σύγχυσις ἐκείνη παρέσχε. Τοῦ μέντοι πάθους αὐτοῦ καὶ τῆς ἀλώσεως ἔοικεν ἀμυ- 10 δρᾶ τις εὐθύς εἰς τὴν Ἑλλάδα φήμη διελθεῖν. Ἡρακλείδης γὰρ ὁ Ποντικός οὐ πολὺ τῶν χρόνων ἐκείνων ἀπολειπόμενος ἐν τῷ Περὶ ψυχῆς συγγράμματι φησὶν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας λόγον κατασχεῖν, ὡς στρατὸς ἐξ Ὑπερβορέων ἐλθὼν ἐξώθεν ἠρήκοι πόλιν Ἑλληνίδα Ῥώμην, ἐκεῖ 15 που κατακνημένην περὶ τὴν μεγάλην θάλασσαν. Οὐκ ἂν οὖν θαυμάσαιμι μυθώδη καὶ πλασματίαν ὄντα τὸν Ἡρακλείδην ἀληθεῖ λόγῳ τῷ περὶ τῆς ἀλώσεως ἐπικουπάσαι τοὺς Ὑπερβορέους καὶ τὴν μεγάλην θάλατταν. Ἀριστοτέλης δὲ ὁ φιλόσοφος τὸ μὲν ἀλῶναι τὴν πόλιν ὑπὸ Κελ- 20 τῶν ἀκριβῶς δῆλός ἐστιν ἀκηκόως, τὸν δὲ σώσαντα Λεύκιον εἶναι φησὶν· ἦν δὲ Μάρκος, οὐ Λεύκιος, ὁ Κάμιλλος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰκασμῶ λέλεκται. Κατασχὼν δὲ τὴν Ῥώμην ὁ Βρέννος τῷ μὲν Καπιτωλίῳ φρουρὰν περιέστησεν, αὐτὸς δὲ καταβαίνων δι' ἀγορᾶς ἐθαύμαζε τοὺς 25 προκαθημένους ἄνδρας ἐν κόσμῳ καὶ σιωπῇ θεώμενος, ὡς οὐδ' ὑπεξανεστήσαν ἐπιόντων πολεμίων οὔτ' ὄψιν ἢ χρόαν ἔτρεψαν, ἀλλὰ ἠαθύμως καὶ ἀδεῶς ἐγκεκλιμένοι τοῖς σκίπασιν, οὓς ἔφερον, καὶ προσβλέποντες ἀλλήλοις ἠσύχαζον. Ἦν οὖν θαῦμα τοῖς Γαλάταις πρὸς τὴν ἀτο- 30 πίαν, καὶ πολὺν χρόνον ὀκνοῦντες ἄψασθαι καὶ προσελθεῖν ὡς κρείττοσι διηπόρουν. Ἐπεὶ δὲ τολμήσας τις ἐξ αὐτῶν ἐγγὺς παρέστη Παπειρίῳ Μάρκῳ καὶ προσαγαγῶν

τὴν χεῖρα πρῶτος ἤψατο τοῦ γενείου καὶ κατῆγε τὴν ὑπὲρ- νην βαθεῖαν οὖσαν, ὁ μὲν Παπειρίος τῇ βακτηρίᾳ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ πατάξας συνέτριψεν, ὁ δὲ βάρβαρος σπα- σάμενος τὴν μάχαιραν ἀπέκτεινεν ἐκείνον. Ἐκ δὲ τούτου καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνήρουν προσπεσόντες, καὶ τῶν ἄλλων 5 ὅσοις ἐπιτύχοιεν διεχρῶντο, καὶ τὰς οἰκίας ἐπόρθουν ἐφ' ἡμέρας πολλὰς ἄγοντες καὶ φέροντες, εἶτα κατεπίμπρασαν καὶ κατέσκαπτον ὀργιζόμενοι τοῖς ἔχουσι τὸ Καπιτώλιον, ὅτι καλούντων αὐτῶν οὐχ ὑπήκουον, ἀλλὰ καὶ προσβάλλουσι πληγὰς ἔδοσαν ἀπὸ τοῦ διατειχίσματος 10 ἀμυνόμενοι. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν ἐλυμήναντο τὴν πόλιν καὶ προσδιέφθειραν τοὺς ἀλισκομένους, ὁμοίως μὲν ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ὁμοίως δὲ πρεσβύτας καὶ παῖδας.

XXIII. Τῆς δὲ πολιορκίας μῆκος λαμβανούσης ἐπι- σιτισμοῦ τοῖς Γαλάταις ἔδει· καὶ διελόντες ἑαυτοὺς οἱ 15 μὲν τῷ βασιλεῖ παραμένοντες ἐφρούρουν τὸ Καπιτώλιον, οἱ δὲ τὴν χώραν περιιόντες ἐλεηλάτουν καὶ τὰς κώμας ἐπόρθουν προσπίπτοντες, οὐχ ὁμοῦ πάντες, ἄλλοι δ' ἄλλη καθ' ἡγεμονίας καὶ συντάγματα, τῷ μέγα φρονεῖν ὑπὸ τῶν εὐτυχημάτων καὶ δεδιέναι μηδὲν ἀποσκιδνά- 20 μενοι. Τὸ δὲ πλεῖστον αὐτῶν καὶ μάλιστα συντεταγμέ- νον ἐχώρει πρὸς τὴν Ἀρδεατῶν πόλιν, ἐν ἣ διέτριβε Κάμιλλος ἀργῶν ταῖς πράξεσι μετὰ τὴν φυγὴν καὶ ἰδιω- τεύων, ἐλπίδας δὲ λαμβάνων καὶ διαλογισμοὺς οὐχὶ τὸ λαθεῖν καὶ διαφυγεῖν τοὺς πολεμίους ἀγαπῶντος ἄνδρός, 25 ἀλλ' ὅπως, εἰ παραγένοιτο καιρὸς, ἀμυνεῖται σκοποῦν- τος. Διὸ καὶ τοὺς Ἀρδεάτας ὄρων πλήθει μὲν ἱκανοὺς ὄντας, ἐνδεεῖς δὲ τόλμης δι' ἀπειρίαν καὶ μαλακίαν τῶν στρατηγῶν, ἐνέβαλε λόγον εἰς τοὺς νέους πρῶτον, ὡς οὐ χρὴ τὴν Ῥωμαίων ἀτυχίαν ἀνδρείαν Κελτῶν νομίζειν, 30 οὐδ' ἂ κακῶς φρονήσασι συνέβη παθεῖν ἐκείνοις ἔργα τῶν οὐδὲν εἰς τὸ νικῆσαι παρασχόντων, ἀλλὰ τύχης ἐπί-

δειξιν ἡγεῖσθαι. Καλὸν μὲν οὖν εἶναι καὶ διακινδύνων
 ἀπώσασθαι πόλεμον ἀλλόφυλον καὶ βαρβαρικόν, ᾧ τοῦ
 κρατεῖν πέρας, ὡσπερ τῷ πυρὶ, διαφθαρήναι τὸ νικώ-
 μενον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ θαρροῦσι καὶ προθυμουμένοις
 5 αὐτοῖς ἀκίνδυνον ἐν καιρῷ τὴν νίκην παρέξειν. Τού-
 τος τοὺς λόγους τῶν νέων δεξαμένων ἐπὶ τοὺς ἄρχον-
 τας ἦει καὶ τοὺς προβούλους τῶν Ἀρδεατῶν ὁ Κάμιλλος. 14
 Ὡς δὲ κακείνους συνέπεισεν, ὥπλισε τοὺς ἐν ἡλικίᾳ πάν-
 τας καὶ συνείχε τοῦ τείχους ἐντός, ἀγνοεῖσθαι βουλόμενος
 10 ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐγγὺς ὄντων. Ἐπεὶ δὲ τὴν χώραν ἰπ-
 πασάμενοι καὶ βαρεῖς ὄντες ὑπὸ πλήθους τῶν ἀγομένων
 καὶ φερομένων ἀμελῶς καὶ ὀλιγώρως ἐν τῷ πεδίῳ κατε-
 στρατοπέδευσαν, ἐκ δὲ τούτου νύξ ἐπῆλθε μεθύουσιν
 αὐτοῖς καὶ σιωπῇ κατέσχε τὸ στρατόπεδον, πυθόμενος
 15 ταῦτα παρὰ τῶν κατασκόπων ὁ Κάμιλλος ἐξῆγε τοὺς
 Ἀρδεάτας· καὶ διελθὼν καθ' ἡσυχίαν τὸν μεταξὺ τόπον
 περὶ μέσας νύκτας προσέμιξε τῷ χάρακι κραυγῇ τε
 χρώμενος πολλῇ καὶ ταῖς σάλπιγγι πανταχόθεν ἔκτα-
 ράτων ἀνθρώπους κακῶς ὑπὸ μέθης καὶ μόλις ἐκ τῶν
 20 ὕπνων ἀναφέροντας πρὸς τὸν θόρον. Ὀλίγοι μὲν οὖν
 ἀνανήψαντες ἐν τῷ φόβῳ καὶ διασκευασάμενοι τοὺς περὶ
 τὸν Κάμιλλον ὑπέστησαν, ὥστ' ἀμυνόμενοι πεσεῖν· τοὺς
 δὲ πλείστους ἔτι κρατουμένους ὕπνῳ καὶ οἴνῳ καταλαμ-
 βάνοντες ἀνόπλους ἔκτεινον. Ὅσοι δὲ νυκτὸς ἀπέδρασαν
 25 ἐκ τοῦ χάρακος οὐ πολλοὶ, τούτους μεθ' ἡμέραν σπο-
 ράδας ἐν τῇ χώρᾳ διαφερομένους ἐπελαύνοντες ἰππεῖς
 διέφθειρον.

XXIV. Ἡ δὲ φήμη ταχὺ διαγγέλλουσα τὴν πράξιν ἐπὶ
 τὰς πόλεις ἐξεκαλεῖτο πολλοὺς τῶν ἐν ἡλικίᾳ συνισταμέ-
 30 νους, μάλιστα δὲ Ῥωμαίων ὅσοι διαφυγόντες ἐκ τῆς ἐπ'
 Ἀλλία μάχης ἐν Οὐνητοῖς ἦσαν· καὶ ἀδύροντο κατὰ σφᾶς
 αὐτοὺς, „Ὄλον ἡγεμόνα τῆς Ῥώμης ὁ δαίμων ἀφελόμενος

Ἀρδεάτας ἐκόσμησε τοῖς Καμίλλου κατορθώμασιν, ἣ δὲ
 γειναμένη καὶ θρέψασα τοιοῦτον ἄνδρα πόλις οἴχεται καὶ
 ἀπόλωλεν. Ἡμεῖς δ' ἀπορία στρατηγῶν ἀλλότρια τείχη
 περιβαλλόμενοι καθήμεθα προέμενοι τὴν Ἰταλίαν. Φέρε,
 πέμψαντες Ἀρδεάτας ἀπαιτῶμεν τὸν ἐαυτῶν στρατηγόν, 5
 ἢ λαβόντες αὐτοὶ τὰ ὄπλα πρὸς ἐκείνον βαδίζωμεν· οὐκέτι
 γὰρ ἐστὶ φυγὰς οὐδ' ἡμεῖς πολῖται πατρίδος οὐκ οὔσης,
 ἀλλὰ κρατουμένης ὑπὸ τῶν πολεμίων.“ Ταῦτ' ἔδοξε καὶ
 πέμψαντες ἐδέοντο τοῦ Καμίλλου δέχεσθαι τὴν ἀρχήν.
 Ὁ δὲ οὐκ ἔφη πρότερον ἢ τοὺς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ πολίτας 10
 ἐπιψηφίσασθαι κατὰ τὸν νόμον. Ἐκείνους γὰρ ἡγεῖσθαι
 πατρίδα σωζομένους, καὶ κελεύουσι μὲν ὑπακούειν προ-
 θύμως, ἀκόντων δὲ μηδὲν πολυπραγμονήσειν. Τῆς μὲν
 οὖν εὐλαβείας καὶ καλοκαγαθίας τὸν Κάμιλλον ἐθαύ-
 μασαν. Ἦν δ' ἀπορία τοῦ ταῦτα διαγγελοῦντος εἰς τὸ 15
 Καπιτώλιον· μᾶλλον δ' ὅλως ἀδύνατον ἔδοκει τῶν πο-
 λεμίων ἐχόντων τὴν πόλιν ἄγγελον εἰς τὴν ἀκρόπολιν
 παρελθεῖν.

XXV. Ἦν δὲ τις ἐν τοῖς νέοις Πόντιος Κομίνιος, τῶν
 μέσων κατὰ γένος πολιτῶν, δόξης δὲ καὶ τιμῆς ἐραστής· 20
 οὗτος ὑπέστη τὸν ἀθλον ἐκούσιος. Καὶ γράμματα μὲν
 οὐκ ἔλαβε πρὸς τοὺς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, μὴ ληφθέντος
 αὐτοῦ φωράσασιν οἱ πολέμιοι δι' αὐτῶν τοῦ Καμίλλου
 τὴν διάνοιαν, ἐσθῆτα δὲ φαύλην ἔχων καὶ φελλοὺς ὑπ'
 αὐτῇ κομίζων τὴν μὲν ἄλλην ὁδὸν ἡμέρας ἀδεῶς διῆλθεν, 25
 ἐγγὺς δὲ τῆς πόλεως γενόμενος ἤδη σκοταῖος, ἐπεὶ κατὰ
 γέφυραν οὐκ ἦν τὸν ποταμὸν περᾶσαι τῶν βαρβάρων
 παραφυλαττόντων, τὴν μὲν ἐσθῆτα τῇ κεφαλῇ περι-
 σπειράσας οὐ πολλὴν οὐδὲ βαρεῖαν, τοῖς δὲ φελλοῖς
 ἐφείς τὸ σῶμα καὶ συνεπικουφίζων τῷ περαιοῦσθαι 30
 πρὸς τὴν πόλιν ἐξέβη. Καὶ παραλλάττων ἀεὶ τοὺς ἐρη-
 γορότας, τοῖς φέγγεσι καὶ τῷ θορούβῳ τεκμαιρόμενος,

ἐβάδιζε πρὸς τὴν Καρμεντίδα πύλην, ἣ πλείστην εἶχεν ἡσυχίαν, καὶ μάλιστα κατ' αὐτὴν ὄρθιος ὁ τοῦ Καπιτωλίου λόφος ἀνέστηκε καὶ πέτρα κύκλω πολλὴ καὶ τραχεῖα περιπέφυκε· δι' ἧς ἀνέβη λαθῶν καὶ προσέμιξε τοῖς φυλάττουσι τὸ διατείχισμα χαλεπῶς καὶ μόλις κατὰ το λαγαρώτατον. Ἀσπασάμενος δὲ τοὺς ἄνδρας καὶ φράσας ἑαυτὸν ἐξ ὀνόματος, ἀναληφθεὶς ἐχώρει πρὸς τοὺς ἐν τέλει τῶν Ῥωμαίων. Ταχὺ δὲ συγκλήτου γενομένης 142 παρελθὼν τὴν τε νίκην ἀπήγγειλε τοῦ Καμίλλου πρό- 10 τερον οὐ πυνθόμενοις, καὶ τὰ δοκοῦντα τοῖς στρατιώταις διηγείτο· καὶ παρεκάλει τῷ Καμίλλῳ βεβαιῶσαι τὴν ἀρχὴν, ὡς μόνῳ πεισομένων ἐκείνῳ τῶν ἔξω πολιτῶν. Οἱ δ' ἀκούσαντες καὶ βουλευσάμενοι τὸν τε Κάμιλλον ἀποδεικνύουσι δικτάτορα, καὶ τὸν Πόντιον αὐθις ἀποπέμ- 15 πουςι τὴν αὐτὴν ὁδὸν ὁμοίως ἀγαθῇ τύχῃ χρησάμενον. Ἐλαθε γὰρ τοὺς πολεμίους καὶ τὰ παρὰ τῆς βουλῆς ἀπήγγειλε τοῖς ἔξω Ῥωμαίοις.

XXVI. Ἐκείνων δὲ δεξαμένων προθύμως ἀφικόμενος ὁ Κάμιλλος ἤδη μὲν ἐν ὄπλοις δισμυρίους κατέλαβε, 20 πλείονας δὲ συνήγευ ἀπὸ τῶν συμμάχων καὶ παρεσκευάζετο πρὸς τὴν ἐπίθεσιν. [Οὕτω μὲν ἤρθε δικτάτωρ ὁ Κάμιλλος τὸ δεύτερον καὶ πορευθεὶς εἰς Οὐήλους ἐνέτυχε τοῖς στρατιώταις καὶ συνήγε πλείους ἀπὸ τῶν συμμάχων ὡς ἐπιθησόμενος τοῖς πολεμίοις.] Ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ 25 τῶν βαρβάρων τινὲς ἐκείνη κατὰ τύχην παρεξιόντες, ἣ διὰ νυκτὸς ὁ Πόντιος προσέβη τῷ Καπιτωλίῳ, καταμαθόντες πολλαχῇ μὲν ἴχνη ποδῶν καὶ χειρῶν, ὡς ἀντελαμβάνετο καὶ περιεδράττετο, πολλαχῇ δὲ τῶν ἐπιπεφυκόντων τοῖς κρημοῖς ἀποτριβὰς καὶ περιολισθήσεις τῶν γεωδῶν, 30 φράζουσι τῷ βασιλεῖ. Κάκεινος ἐπελθὼν καὶ θεασάμενος τότε μὲν ἡσύχαζεν, ἐσπέρας δὲ τοὺς ἐλαφροτάτους τοῖς σώμασι καὶ πεφυκότητας ὀρειβατεῖν μάλιστα τῶν Κελ-

τῶν συναγαγῶν, „Τὴν μὲν ὁδὸν“ εἶπεν „ἡμῖν ἐφ' ἑαυτοὺς ἀγνοουμένην οἱ πολέμιοι δεικνύουσιν ὡς οὐτ' ἀπόρευτος οὔτε ἄβατος ἀνθρώποις ἐστίν, αἰσχύνῃ δὲ πολλὴ τὴν ἀρχὴν ἔχοντας ἐλλείπειν πρὸς τὸ τέλος καὶ προέσθαι τὸν τόπον ὡς ἀνάλωτον, αὐτῶν τῶν πολεμίων ἢ ληπτὸς 5 ἐστὶ διδασκόντων. Ἡ γὰρ ἐνὶ προσβῆναι ῥάδιον, οὐδὲ πολλοῖς καθ' ἓνα δύσκολον, ἀλλὰ καὶ ῥώμη καὶ βοήθεια πολλὴ μετ' ἀλλήλων ἐπιχειροῦσι. Δωρεὰ δὲ καὶ τιμαὶ πρέπουσαι τῆς ἀνδραγαθίας ἐκάστῳ δοθήσονται.“

XXVII. Τοιαῦτα τοῦ βασιλέως διαλεχθέντος ὑπέ- 10 στησαν οἱ Γαλάται προθύμως, καὶ περὶ μέσας νύκτας ἐπιβάντες ἅμα πολλοὶ τῆς πέτρας ἐχώρουν ἄνω μετὰ σιωπῆς, ἐμφυόμενοι τοῖς χωρίοις ἀποτόμοις οὔσι καὶ χαλεποῖς, οὐ μὴν ἀλλὰ μάλλον ἢ προσεδοκῆθη πειρωμένων αὐτῶν προσιεμένοις καὶ παρείκουσιν, ὥστε τοὺς 15 πρῶτους ἀψαμένους τῶν ἄκρων καὶ διασκευασαμένους ὅσον οὐκ ἤδη τοῦ προτειχίσματος ἄπτεσθαι καὶ τοῖς φύλαξιν ἐπιχειρεῖν κοιμωμένοις· ἤσθητο γὰρ οὐτ' ἀνθρώπος οὐτε κύων. Ἀλλὰ χῆνες ἦσαν ἱεροὶ περὶ τὸν νεῶν τῆς Ἥρας τρεφόμενοι τὸν ἄλλον χρόνον ἀφθόνως, 20 τότε δὲ τῶν σιτίων ἤδη γλίσχως καὶ μόλις αὐτοῖς διακούντων ἀμελούμενοι κακῶς ἐπραττον. Ἔστι μὲν οὖν καὶ φύσει πρὸς αἰσθησιν ὄξυ καὶ φοφοδεῆς τὸ ζῷον· ἐκείνοι δὲ καὶ διὰ λιμὸν ἀγροπνητικοὶ καὶ θορυβώ- 25 δεις γεγονότες ταχὺ τὴν ἐφοδὸν ἤσθηοντο τῶν Γαλατῶν, καὶ μετὰ δρόμου καὶ κλαγγῆς φερόμενοι πρὸς αὐτοὺς ἐπήγειραν ἅπαντας, ἤδη καὶ τῶν βαρβάρων διὰ τὸ μὴ λανθάνειν ἀφειδούντων θορύβου καὶ βιαιότερον ἐπιτιθεμένων. Ἀρπάσαντες οὖν ὑπὸ σπουδῆς ᾧ τις ἕκαστος ὄπλῳ προσετύγγανεν, ἐκ τοῦ παρόντος ἐβοήθουν. Πάν- 30 των δὲ πρῶτος Μάλλιος, ἀνὴρ ὑπατικός, τὸ τε σῶμα ῥωμαλέος καὶ φρονήματι ψυχῆς ἐπιφανής, ἀπαντήσας

δυσὶν ὁμοῦ τῶν πολεμίων τοῦ μὲν ἐφθασε διηρημένου κοπίδα τῷ ξίφει τὴν δεξιὰν ἀποκόψας, τὸν δὲ τῷ θυρεῷ πατάξας εἰς τὸ πρόσωπον ἔωσεν ὀπίσω κατὰ τῆς πέτρας. Ἐπιστὰς δὲ τῷ τείχει μετὰ τῶν συνδραμόντων καὶ 5 γενομένων περὶ αὐτὸν ἀπέστρεψε τοὺς ἄλλους, οὔτε πολλοὺς ἄνω γενομένους οὔτε πράξαντάς τι τῆς τόλμης ἄξιον. Οὕτω δὲ τὸν κίνδυνον ἐκφυγόντες ἅμ' ἡμέρα 143 τὸν μὲν ἄρχοντα τῶν φυλάκων ἔρριψαν εἰς τοὺς πολεμίους κατὰ τῆς πέτρας, τῷ δὲ Μαλλίῳ τῆς νίκης ἀριστεία 10 πρὸς τιμὴν μεγάλην μᾶλλον ἢ χρεῖαν ψηφισάμενοι συνήνεγκαν ὅσον ἡμέρας ἕκαστος ἐλάμβανεν εἰς τροφήν, σίτου μὲν ἡμίλιτρον ἐπιχωρίου (οὕτω γὰρ καλοῦσιν αὐτὸ), οἴνου δὲ κοτύλης Ἑλληνικῆς τέταρτον.

XXVIII. Ἐκ τούτου τὰ τῶν Κελτῶν ἦν ἀθυμότερα.

15 Καὶ γὰρ ἐπιτηδείων ἐσπᾶνίζον εἰργόμενοι προνομῆς φόβῳ τοῦ Καμίλλου, καὶ νόσος ὑποικούρησεν αὐτοὺς ἐν νεκρῶν πλήθει χύδην καταβεβλημένων σκηνοῦντας ἐν ἐρειπίοις, τό τε βάθος τῆς τέφρας ἄερα ξηρότητι καὶ δριμύτητι φαῦλον ὑπὸ πνευμάτων καὶ καυμάτων 20 ἀναθυμιάσης ἐλυμαίνετο τὰ σώματα διὰ τῆς ἀναπνοῆς. Μάλιστα δ' ἡ μεταβολὴ τῆς συντροφίου διαίτης ἐκ τόπων σκιερῶν καὶ θέρους καταφυγὰς ἀλύπους ἐχόντων ἐμβαλόντας εἰς χῶραν ταπεινὴν καὶ κεκραμένην ἀφυῶς πρὸς τὸ μετόπωρον ἐκίνησεν αὐτούς, ἢ τε πρὸς τῷ Καπιτωλίῳ 25 καθέδρα καὶ σχολὴν γενομένην χρόνιος. Ἐβδομον γὰρ ἐκεῖνον οἰκούρου μῆνα πολιορκοῦντες. Ὅστε φθορὰν εἶναι πολλὴν ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ μηδὲ θάπτεσθαι διὰ πλῆθος ἔτι τοὺς ἀποθνήσκοντας. Οὐ μὴν περὶ τοῦτο τὰ πράγματα βελτίω τοῖς πολιορκουμένοις ἦν. Ἐπέτεινε 30 γὰρ ὁ λιμός, ἢ τε τῶν περὶ Κάμιλλον ἄγνοια παρεῖχε δυσθυμίαν· οὐδεὶς γὰρ ἐφοίτα παρ' αὐτῶν διὰ τὸ φρουρεῖσθαι τὴν πόλιν ἀκριβῶς ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Ὄθεν

οὕτω πράττουσιν ἀμφοτέροις ἐγένοντο συμβατικοὶ λόγοι διὰ τῶν προφυλάκων τὸ πρῶτον ἀλλήλοις ἐντυγχανόντων· εἶτα, ὡς ἔδοξε τοῖς κρατίστοις, συνελθόντος εἰς λόγους Βρέννου Σουλπικίου τοῦ χιλιάρχου τῶν Ῥωμαίων, ἠμολογήθη τοὺς μὲν χιλίας λίτρας χρυσίου καταβαλεῖν, 5 τοὺς δὲ λαβόντας ἐκ τῆς πόλεως αὐτίκα καὶ τῆς χώρας ἀναχωρεῖν. Ἐπὶ τούτοις γενομένων ὄρκων καὶ τοῦ χρυαίου κομισθέντος, τῶν δὲ Κελτῶν περὶ τὸν σταθμὸν ἀγνωμονοῦντων κρύφα τὸ πρῶτον, εἶτα καὶ φανερώς ἀφελκόντων καὶ διαστρεφόντων τὴν ῥοπήν, ἠγανάκτου 10 οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς αὐτούς. Ὁ δὲ Βρέννος οἷον ἐφυβρίζων καὶ καταγελαῶν ἀπολυσάμενος τὴν μάχαιραν ἅμα καὶ τὸν ζωστήρα προσέθηκε τοῖς σταθμοῖς. Πυθθανομένου δὲ τοῦ Σουλπικίου „Τί τοῦτο;“ „Τί γὰρ ἄλλο“ εἶπεν „ἢ τοῖς νενικημένοις ὀδύνη;“ τοῦτο μὲν οὖν ἤδη παροι- 15 μιῶδης λόγος γέγονε. Τῶν δὲ Ῥωμαίων οἱ μὲν ἠγανάκτου καὶ τὸ χρυσίον ᾤοντο δεῖν λαβόντας αὐτίκας ἀπιέναι καὶ τὴν πολιορκίαν ὑπομένειν· οἱ δὲ συγχωρεῖν ἐκέλευον ἀδικουμένους μέτρια, καὶ μὴ τῷ πλέον διδόναι προσλογίζεσθαι τὸ αἰσχρὸν, αὐτὸ γε τὸ δοῦναι διὰ τὸν καιρὸν οὐ 20 καλῶς ἀλλ' ἀναγκαίως ὑπομένοντας.

XXIX. Οὔσης δὲ περὶ τούτων πρὸς τε τοὺς Κελτοὺς καὶ πρὸς αὐτοὺς διαφορᾶς ἄγων τὸν στρατὸν ὁ Κάμιλλος ἐν ταῖς πύλαις ἦν· καὶ πνθόμενος τὰ γινόμενα τοὺς ἄλλους ἐκέλευσεν ἐν τάξει καὶ σχέδην ἐπακολουθεῖν, αὐτὸς 25 δὲ μετὰ τῶν ἀρίστων ἐπειγόμενος εὐθύς ἐπορεύετο πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Διαστάντων δὲ πάντων καὶ δεξαμένων αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα κόσμῳ καὶ σιωπῇ, τὸ μὲν χρυσίου ἄρας ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῖς ὑπηρέταις ἔδωκε, τὸν δὲ ζυγὸν καὶ τὰ σταθμὰ τοὺς Κελτοὺς λαβόντας ἀποχωρεῖν 30 ἐκέλευσεν εἰπῶν, ὡς σιδήρῳ πάτριόν ἐστι Ῥωμαίοις, οὐ χρυσῷ τὴν πατρίδα σώζειν. Ἀγανακτοῦντος δὲ του

Βρέννου καὶ φάσκοντος ἀδικεῖσθαι λυομένης τῆς ὁμο-
 λογίας, ἀντεῖπε μὴ νομίμως γεγρονέναι μηδὲ κυρίας εἶναι
 τὰς συνθήκας· ἤδη γὰρ αὐτοῦ δικτάτορος ἤρημένου καὶ
 μηθενὸς ἄρχοντος ἑτέρου νόμῳ πρὸς οὐκ ἔχοντας ἔξου-
 5 σίαν ὁμολογηθῆναι. Νυνὶ δὲ χρῆναι λέγειν εἰ τι βού-
 λονται· νόμῳ γὰρ ἦκειν κύριος γεγονὼς συγγνώμην τε
 δεομένοις δοῦναι καὶ δίκην, εἰ μὴ μετανοοῦσιν, ἐπιθεῖναι
 τοῖς αἰτίοις. Πρὸς ταῦτα θορυβηθεὶς ὁ Βρέννος ἤφατο 144
 μὲν ἀψιμαχίας, καὶ προῆλθον ἄχρι ξιφουλκίας ἑκάτεροι
 10 καὶ διωθισμῶν ἀναμειγμένοι πρὸς ἀλλήλους, ὥσπερ
 εἰκὸς, ἐν οἰκίαις καὶ στενωποῖς ἀναστρεφόμενοι καὶ
 χωρίοις δέξασθαι παράταξιν οὐ δυναμένους. Ταχὺ δὲ
 συμφορήσας ὁ Βρέννος ἀπήγαγε τοὺς Κελτοὺς εἰς τὸ
 στρατόπεδον οὐ πολλῶν πεσόντων. Καὶ νυκτὸς ἀναστή-
 15 σας ἅπαντας ἐξέλιπε τὴν πόλιν, καὶ προελθὼν ἐξήκοντα
 σταδίους κατεστρατοπέδευσε παρὰ τὴν Γαβινίαν ὁδόν.
 Ἄμα δ' ἡμέρᾳ παρῆν ὁ Κάμιλλος ἐπ' αὐτὸν ὀπλισμένος
 λαμπρῶς καὶ τεταρσηκότας ἔχων τότε τοὺς Ῥωμαίους·
 καὶ γενομένης ἰσχυρᾶς μάχης ἐπὶ πολὺν χρόνον αὐτοὺς
 20 τε τρέπεται πολλῶ φόνῳ καὶ λαμβάνει τὸ στρατόπεδον.
 Τῶν δὲ φευγόντων οἱ μὲν εὐθὺς ἀνηρέθησαν καταδιω-
 χθέντες, τοὺς δὲ πλείστους διασπαρέντας ἐπεκθέοντες ἐκ
 τῶν πέριξ κωμῶν καὶ πόλεων ἔκτεινον.

XXX. Οὕτω μὲν ἡ Ῥώμη παραλόγως ἦλω καὶ παρα-
 25 λογώτερον ἐσώθη, μῆνας ἑπτὰ τοὺς πάντας ὑπὸ τοῖς
 βαρβάροις γενομένη. Παρελθόντες γὰρ εἰς αὐτὴν ὀλί-
 γαις ἡμέραις ὕστερον τῶν Κυντιλίων εἰδῶν περὶ τὰς
 Φεβρουαρίας εἰδούς ἐξέπεσον. Ὁ δὲ Κάμιλλος ἐθριάμ-
 βευσε μὲν, ὡς εἰκὸς ἦν, τὸν ἀπολωλίας σωτήρα πατρι-
 30 δος γενόμενον καὶ κατάγοντα τὴν πόλιν αὐτὴν εἰς ἑαυ-
 τὴν· οἳ τε γὰρ ἔξωθεν ἅμα παισὶ καὶ γυναιξὶν εἰσελαύ-
 νοντος αὐτοῦ συγκατήεσαν, οἳ τε πολιορκηθέντες ἐν τῷ

Καπιτωλίῳ, μικροῦ δεήσαντες ἀπολέσθαι διὰ λιμόν,
 ἀπήντων περιβάλλοντες ἀλλήλους καὶ δακρύνοντες ἀπι-
 στία τῆς παρούσης ἡδονῆς, ἱερεῖς τε καὶ ζάκοροι θεῶν,
 ὅσα φεύγοντες αὐτόθι τῶν ἀβεβήλων ἐκρουσαν ἢ σὺν
 αὐτοῖς ἐξέκλεψαν, ἀνασωζόμενα κομίζοντες ἐπεδείκνυντο 5
 ποθομένας ὅψεις τοῖς πολίταις δεχομένοις μετὰ χαρᾶς,
 ὥσπερ αὐτῶν τῶν θεῶν αὐθις εἰς τὴν Ῥώμην συγκατερ-
 χομένων· θύσας δὲ τοῖς θεοῖς καὶ καθάρας τὴν πόλιν
 ἐξηγουμένων τῶν περὶ ταῦτα δεινῶν, τὰ μὲν ὄντα τῶν
 ἱερῶν κατέστησεν, αὐτὸς δὲ ἰδρύσατο νεῶν Φήμης καὶ 10
 Κληδόνας, ἀνευρῶν ἐκείνων τὸν τόπον, ἐν ᾧ νύκτωρ ἡ
 καταγγέλλουσα τὴν τῶν βαρβάρων στρατιὰν ἐκ θεοῦ τῷ
 Καυδικίῳ Μάρκῳ φωνὴ προσέπεσε.

XXXI. Χαλεπῶς μὲν οὖν καὶ μόλις αἱ τῶν ἱερῶν
 ἀνεκαλύπτοντο χῶραι φιλοτιμία τοῦ Καμίλλου καὶ πόνη 15
 πολλῶ τῶν ἱεροφαντῶν· ὡς δὲ καὶ τὴν πόλιν ἀνοικοδο-
 μεῖν ἔδει παντάπασι διεφθαρμένην, ἀθυμία πρὸς τὸ
 ἔργον ἐνέπιπτε τοῖς πολλοῖς καὶ μέλλησις ἦν ἐστρεφημέ-
 νοις ἀπάντων καὶ τινος ἐν τῷ παρόντι ἡραστῶνης καὶ
 ἀναπαύσεως ἐκ κακῶν δεομένοις μᾶλλον ἢ κάμνειν καὶ 20
 ἀποτρέχειν ἑαυτοὺς οὔτε χρήμασιν οὔτε σώμασιν ἐρρω-
 μένους. Οὕτω δὲ ἡσυχῇ πρὸς τοὺς Οὐηίους αὐθις ἀπο-
 στρεφόμενοι, πόλιν ἅπασι κατεσκευασμένην καὶ διαμε-
 νουσαν, ἀρχὰς δημαγωγῶν ἐνέδοσαν τοῖς πρὸς χάριν
 εἰθισμένοις ὀμιλεῖν, καὶ λόγων ἡκροῶντο στασιαστικῶν 25
 πρὸς τὸν Κάμιλλον, ὡς ἐκείνου φιλοτιμίας ἕνεκα καὶ
 δόξης ἰδίας ἀποστεροῦντος αὐτοὺς πόλεως ἐτοίμης καὶ
 βιαζομένου σκηνοῦν ἐρείπια καὶ πυρκαϊὰν τοσαύτην
 ἐγείρειν, ὅπως μὴ μόνον ἡγεμῶν Ῥώμης καὶ στρατηγός,
 ἀλλὰ καὶ κτίστης λέγηται παρώσας Ῥωμύλον. Ἐκ τούτου 30
 φοβηθεῖσα τὸν θόρυβον ἡ βουλὴ τὸν μὲν Κάμιλλον οὐκ
 εἶασε βουλόμενον ἀποθέσθαι τὴν ἀρχὴν ἐντὸς ἐνιαυτοῦ.

καίπερ ἕξ μῆνας οὐδενὸς ὑπερβαλόντος ἐτέρου δικτά-
τορος, αὐτὴ δὲ παρεμυθεῖτο καὶ κατεπράυνε πείθουσα
καὶ δεξιουμένη τὸν δῆμον, ἐπιδεικνυμένη μὲν ἠρία καὶ
τάφους πατέρων, ὑπομιμνήσκουσα δὲ χωρίων ἱερῶν καὶ
5 τόπων ἁγίων, οὓς Ῥωμύλος ἢ Νομάς ἢ τις ἄλλος αὐτοῖς
τῶν βασιλέων ἐπιθειάσας παρέδωκεν. Ἐν πρώτοις δὲ
τῶν θείων τὴν τε νεοσφαγῆ κεφαλὴν προῦφερον ἐν τῇ 145
θεμελιώσει τοῦ Καπιτωλίου φανείσαν, ὡς τῷ τόπῳ πε-
πωμένον ἐκείνῳ τῆς Ἰταλίας κεφαλῇ γενέσθαι, καὶ τὸ
10 τῆς Ἑστίας πῦρ, ὃ μετὰ τὸν πόλεμον ὑπὸ τῶν παρθένων
ἀναπτόμενον αὐθις ἀφανίζεῖν καὶ σβέννυναι τοὺς προ-
λιπόντας τὴν πόλιν, ὄνειδος αὐτοῖς ἐσόμενον, ἂν τε ὑπ'
ἄλλων οἰκουμένην ὀρώσιν ἐπηλύδων καὶ ξένων ἂν τ'
ἔρημον οὖσαν καὶ μηλόβοτον. Τοιαῦτα καὶ πρὸς ἕκαστον
15 ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πολλάκις ἐν τῷ δήμῳ σχετλιάζοντες ἐπε-
κλῶντο πάλιν ὑπὸ τῶν πολλῶν τὴν παροῦσαν ὀλοφυρο-
μένων ἀμηχανίαν, καὶ δεομένων μὴ σφᾶς ὥσπερ ἐκ ναυ-
αγίου γυμνοὺς καὶ ἀπόρους σωθέντας προσβιάζεσθαι
τὰ λείψανα τῆς διεφθαρεμένης συμπηγνύναι πόλεως, ἐτέ-
20 ρας ἐτοίμης παρούσης.

XXXII. Ἐδοξεν οὖν βουλήν προθεῖναι τῷ Καμίλλῳ·
καὶ πολλὰ μὲν αὐτὸς διεξῆλθε παρακαλῶν ὑπὲρ τῆς
πατρίδος, πολλὰ δὲ καὶ τῶν ἄλλων ὁ βουλόμενος· τέλος
δὲ τὸν πρῶτον εἰσθότα λέγειν γνώμην Λεύκιον Λου-
25 κρητίου ἀναστήσας ἐκέλευσεν ἀποφῆνασθαι πρῶτον,
εἶτα τοὺς ἄλλους ἐφεξῆς. Γενομένης δὲ σιωπῆς καὶ τοῦ
Λουκρητίου μέλλοντος ἐνάρχεσθαι, κατὰ τύχην ἕξωθεν
ἐκατοντάρχης ἄγων τάγμα φυλακῆς ἡμερινῆς παρεπο-
ρεύετο, καὶ τὸν φέροντα πρῶτον τὸ σημεῖον μεγάλη φωνῇ
30 προσαγορεύσας ἐκέλευσεν αὐτοῦ μένειν καὶ τὸ σημεῖον
τίθεσθαι· κάλλιστα γὰρ ἐνταῦθα καθεδείσθαι καὶ με-
νεῖν. Ἄμα δὲ τῷ καιρῷ καὶ τῇ περὶ τοῦ μέλλοντος ἐννοία

καὶ ἀδηλότῃ τῆς φωνῆς γενομένης, ὅ τε Λουκρητίος
ἕφα προσκυνήσας τῷ θεῷ προστίθεσθαι τὴν ἑαυτοῦ
γνώμην καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος ἐπηκολούθησε. Θαυ-
μαστὴ δὲ καὶ τὸ πλῆθος ἔσχε μεταβολὴ τῆς ὁρμῆς, ἀλ-
λήλους παρακαλούντων καὶ τρεπομένων πρὸς τὸ ἔργον, 5
οὐκ ἐκ διανομῆς τινος ἢ τάξεως, ἀλλ' ὡς ἕκαστος ἐτοι-
μότητος ἢ βουλήσεως εἶχε τῶν χωρίων καταλαμβανομέ-
νων. Διὸ καὶ τεταραγμένην τοῖς στενωποῖς καὶ συμ-
πεφυρμένην ταῖς οἰκῆσεσιν ἀνήγαγον τὴν πόλιν ὑπὸ
σπουδῆς καὶ τάχους. Ἐντὸς γὰρ ἐνιαυτοῦ λέγεται καὶ 10
τοῖς τείχεσι καινῇ καὶ ταῖς ἰδιωτικαῖς οἰκοδομαῖς ἀνα-
στῆναι πάλιν. Οἱ δὲ τοὺς ἱεροὺς τόπους ἀναλαβεῖν καὶ
ὀρίσαι ταχθέντες ὑπὸ τοῦ Καμίλλου, συγκεχυμένων
ἀπάντων, ὡς ἦκον ἐπὶ τὴν καλιάδα τοῦ Ἄρεως περιο-
δεύοντες τὸ Παλάτιον, αὐτὴν μὲν, ὡς τὰ ἄλλα, διε- 15
φθαρεμένην καὶ κατακεκαυμένην εὗρον ὑπὸ τῶν βαρ-
βάρων, σκευωρούμενοι δὲ καὶ καθαίροντες τὸ χωρίον
ἐντυγχάνουσι τῷ μαντικῷ ξύλῳ τοῦ Ῥωμύλου κατὰ τέ-
φρας πολλῆς καὶ βαθείας καταδεδυκότι. Τοῦτο δ' ἐστὶ
μὲν ἐπικαμπὲς ἐκ θατέρου πέρατος, καλεῖται δὲ λίτυον· 20
χρῶνται δ' αὐτῷ πρὸς τὰς τῶν πλινθίων ὑπογραφὰς
ὅταν ἐπ' ὄρνισι διαμαντευόμενοι καθέζωνται, ὡς κάκει-
νος ἐχρήτο μαντικώτατος ὢν. Ἐπειδὴ δ' ἐξ ἀνθρώπων
ἠφανίσθη, παραλαβόντες οἱ ἱερεῖς τὸ ξύλον ὥσπερ ἄλλο
τι τῶν ἱερῶν ἄψαυστον ἐφύλαττον. Τοῦτο δὴ τότε τῶν 25
ἄλλων ἀπολωλότων ἀνευρόντες διαπεφευγὸς τὴν φθο-
ρὰν ἠδίους ἐγένοντο ταῖς ἐλπίσιν ὑπὲρ τῆς Ρώμης, ὡς
αἰδῖον αὐτῇ τὴν σωτηρίαν τοῦ σημείου βεβαιούντος.

XXXIII. Οὕτω δὲ τῆς περὶ ταῦτα πεπανμένοις ἀσχο-
λίας αὐτοῖς ἐπιπίπτει πόλεμος, Αἰκανῶν μὲν ἅμα καὶ 30
Ουολούσκων καὶ Λατίνων εἰς τὴν χώραν ἐμβαλλόντων,
Τυρρηνῶν δὲ πολιορκούντων Σούτριον, συμμαχίδα

Ῥωμαίων πόλιν. Ἐπειδὴ δ' οἱ τὴν ἡγεμονίαν ἔχοντες
χιλίαρχοι στρατοπεδευσάμενοι περὶ τὸ Μάρκιον ὄρος
ὑπὸ τῶν Λατίνων ἐπολιορκοῦντο καὶ κινδυνεύοντες
ἀποβαλεῖν τὸ στρατόπεδον εἰς Ῥώμην ἐπεμψαν, ἀπο-
5 δεικνύται τὸ τρίτον Κάμιλλος δικτάτωρ. Περὶ τούτου
τοῦ πολέμου διττοὶ λόγοι λέγονται· δίδειμι δὲ τὸν μυ-
θώδη πρότερον. Φασὶ τοὺς Λατίνους, εἴτε προφάσει
χρωμένους εἴτε βουλομένους ὡς ἀληθῶς ἀναμίξασθαι
τὰ γένη πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς, πέμψαντας αἰτεῖν παρὰ τῶν 146
10 Ῥωμαίων παρθένους ἐλευθέρως γυναῖκας. Ἀπορούντων
δὲ τῶν Ῥωμαίων, τί χρῆ ποιεῖν (καὶ γὰρ τὸν πόλεμον
ἄρρωδον οὐπω καθεστῶτες οὐδ' ἀνειληφότες αὐτούς,
καὶ τὴν αἰτήσιν τῶν γυναικῶν ὑπάπτεινον ἐξομήρευσιν
εἶναι, τοῦ δ' εὐπροποῦς χάριν ἐπιγαμίαν καλεῖσθαι),
15 θεραπευίδα τοῦνομα Τουτούλαν, ὡς δ' ἐνιοὶ λέγουσι,
Φιλωτίδα, τοῖς ἄρχουσι παραίνεσαι πέμπειν σὺν αὐτῇ
τῶν δμῶιδων τὰς ἐν ὄρα μάλιστα καὶ ταῖς ὄψεσιν ἐλευ-
θερίους, κοσμήσαντας ὡς νύμφας εὐγενεῖς, τὰ λοιπὰ δ'
αὐτῇ μελήσειν. Πεισθέντας δὲ τοὺς ἄρχοντας ἐπιλέξα-
20 σθαι τῶν θεραπευιδῶν ὅσας ἐκείνη πρὸς τὴν χρείαν
ἐδοκίμασε, καὶ κοσμήσαντας ἐσθῆτι καὶ χρυσῷ παρα-
δοῦναι τοῖς Λατίνοις οὐ πάνυ πόρρω τῆς πόλεως στρα-
τοπεδεύουσι. Νύκτωρ δὲ τὰς μὲν ἄλλας ὑφελέσθαι τὰ
ἐγχειρίδια τῶν πολεμίων, τὴν δ' εἴτε Τουτούλαν εἴτε
25 Φιλωτίδα προσβάσαν ἐρινεῶν μεγάλῃ καὶ παρατείνασαν
ὀπίσω τὸ ἱμάτιον ἄραι πυρρὸν εἰς τὴν Ῥώμην, ὥσπερ ἦν
συγκείμενον αὐτῇ πρὸς τοὺς ἄρχοντας, οὐδενὸς ἄλλου
τῶν πολιτῶν εἰδότος. Δι' ὃ καὶ δορυβάδη γενέσθαι τὴν
τῶν στρατιωτῶν ἔξοδον, ὡς κατήπειγον οἱ ἄρχοντες,
30 ἀλλήλους ἀνακαλούντων καὶ μόλις εἰς τὴν τάξιν καθι-
σταμένων. Ἐπελθόντας δὲ τῷ χάρακι τῶν πολεμίων οὐ
προσδεχομένων καὶ καθευδόντων ἔλειν τὸ στρατόπεδον

καὶ διαφθεῖραι τοὺς πλείστους. Τοῦτο δὲ γενέσθαι
ταῖς νῦν Ἰουλλίαις, τότε δὲ Κυϊντιλίαις νῶναις, καὶ τὴν
ἀρρωμένην ἐορτὴν ὑπόμνημα τῆς πράξεως ἐκείνης εἶναι.
Πρῶτον μὲν γὰρ ἐξιόντες ἄθροοὶ διὰ τῆς πύλης πολλὰ
τῶν ἐπιχωρίων καὶ κοινῶν ὀνομάτων βοῆ φθέγγονται, 5
Γάϊον, Μάρκον, Δούκιον καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, μιμού-
μενοι τὴν τότε γενομένην μετὰ σπουδῆς ἀλλήλων ἀνά-
κλησιν· ἔπειτα κεκοσμημένοι λαμπρῶς αἱ θεραπευίδες
περιίτασι παίζουσαι διὰ σκωμμάτων εἰς τοὺς ἀπαντῶντας.
Γίνεται δὲ καὶ μάχη τις αὐταῖς πρὸς ἀλλήλας, ὡς καὶ τότε 10
τοῦ πρὸς τοὺς Λατίνους ἀγῶνος συνεπιλαμβανομέναις.
Ἐστιώμεναι δὲ καθέζονται κλάδοις συκῆς σκιαζόμεναι·
καὶ τὴν ἡμέραν νῶνας Καπρατίνας καλοῦσιν, ὡς οἴον-
ται διὰ τὸν ἐρινεόν, ἀφ' οὗ τὴν παιδίσκην τὸν πυρρὸν
ἄραι· τὸν γὰρ ἐρινεὸν καπρίφικον ὀνομάζουσιν. Ἔτεροι 15
δὲ τούτων τὰ πλείστα δρᾶσθαι καὶ λέγεσθαι φασιν ἐπὶ
τῷ τοῦ Ῥωμύλου πάθει· κατὰ ταύτην γὰρ ἀφανισθῆναι
τὴν ἡμέραν αὐτὸν ἔξω πύλης, ζόφου καὶ θυέλλης ἄφνω
περισχούσης, ὡς δ' ἐνιοὶ νομίζουσιν, ἐκλείψεως ἡλίου
γενομένης, καὶ τὴν ἡμέραν ἀπὸ τοῦ τόπου νῶνας Κα- 20
πρατίνας κληθῆναι, τὴν γὰρ αἶγα κάπραν ὀνομάζου-
σιν· ὁ δὲ Ῥωμύλος ἠφανίσθη δημηγορῶν περὶ τὸ τῆς
αἰγὸς ἔλος προσαγορευόμενον, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου
γέγραπται.

XXXIV. Τὸν δ' ἕτερον λόγον οἱ πλείστοι τῶν συγ- 25
γραφέων δοκιμάζοντες οὕτω λέγουσιν. Ἀποδειχθεὶς
δικτάτωρ τὸ τρίτον ὁ Κάμιλλος καὶ πνθόμενος τὸ μετὰ
τῶν χιλιάρχων στράτευμα πολιορκούμενον ὑπὸ τῶν Λα-
τίνων καὶ τῶν Οὐολούσκων, ἠναγκάσθη καὶ τοὺς οὐκ
ἐν ὄρα τῶν πολιτῶν, ἀλλ' ἤδη παρηβηκότας καθοπλί- 30
σαι. Περιελθὼν δὲ μακρὰν περίοδον περὶ τὸ Μάρκιον
ὄρος καὶ λαθῶν τοὺς πολεμίους ἴδρυσεν τὴν στρατιάν

κατόπιν αὐτῶν, καὶ πυρὰ πολλὰ καύσας διεσήμηνε τὴν
 ἑαυτοῦ παρουσίαν. Οἱ μὲν οὖν πολιορκούμενοι θαρρή-
 σαντες ἐπιέναι διενουῦντο καὶ μάχην συνάπτειν· οἱ δὲ
 Λατῖνοι καὶ Οὐολούσκου συστειλλαντες εἰς τὸ χάρακος
 5 ἑαυτοὺς ἀπεσταύρουν ξύλοις πολλοῖς καὶ διεφράγγυντο
 πανταχόθεν τὸ στρατόπεδον, ἀμφίβολοι γεγονότες ὑπὸ
 τῶν πολεμίων καὶ περιμένειν ἐγνωκότες ἑτέραν οἰκοθεῖν
 δύναμιν, ἅμα δὲ καὶ Τυρρηγῶν προσδεχόμενοι βοή-
 θειαν. Τοῦτο δ' αἰσθόμενος ὁ Κάμιλλος καὶ δεδοικώς
 10 παθεῖν ὅπερ ἐποίησεν αὐτὸς τοὺς πολεμίους κυκλωσά- 14
 μενος ἔσπευδε προλαβεῖν τὸν καιρὸν. Ὅντος δὲ τοῦ
 περιφράγματος ξυλλίνου καὶ πνεύματος μεγάλου κατιόν-
 τος ἀπὸ τῶν ὄρων ἅμα φάει, πυροβόλα παρασκευασά-
 μενος καὶ περὶ τὸν ὄρθρον ἔξαγαγὼν τὴν δύναμιν τοὺς
 15 μὲν ἄλλους ἐκέλευσε χρῆσθαι βέλεσι καὶ κραυγῇ καθ'
 ἕτερον μέρος, αὐτὸς δὲ τοὺς τὸ πῦρ ἀφήσειν μέλλοντας
 ἔχων ὄθεν εἰώθει μάλιστα προσπίπτειν ὁ ἄνεμος τῷ
 χάρακι τῶν πολεμίων ἀνέμενε τὴν ὄραν. Ἐπεὶ δὲ συν-
 εστῶσης τῆς μάχης ὃ τε ἥλιος ἀνήγει καὶ τὸ πνεῦμα λαμ-
 20 πρὸν ἐξέπιπτε, σημήνας ἐπιδρομὴν κατέσπειρε τοῦ χά-
 ρακος ἄφθονα τῶν πυροβόλων. Ταχὺ δὲ τῆς φλογὸς
 ἐν ὕλῃ πυκνῇ καὶ σταυρώμασι ξυλλίνοις ἀνατραφείσης
 καὶ κύκλῳ περινεμομένης, οὐδὲν ἄκος οὐδὲ σβεστήριον
 ἔχοντες οἱ Λατῖνοι παρεσκευασμένοι, ὡς πλήρες ἦν ἤδη
 25 τὸ στρατόπεδον πυρός, ἐπ' ὀλίγον συστειλλόμενοι τόπον
 ἐξέπιπτον ὑπ' ἀνάγκης πρὸς ὀπλισμένους καὶ παρατε-
 ταγμένους πρὸ τοῦ χάρακος τοὺς πολεμίους. Καὶ τού-
 των μὲν ὀλίγοι διέφυγον, τοὺς δὲ καταλειφθέντας ἐν τῷ
 στρατοπέδῳ πάντας διέφθειρε τὸ πῦρ, μέχρι οὗ κατα-
 30 σβέσαντες οἱ Ῥωμαῖοι τὰ χρήματα διήρπασαν.

XXXV. Γεγονότων δὲ τούτων ἀπολιπὼν ἐπὶ τοῦ
 στρατοπέδου τὸν υἱὸν Λεύκιον φύλακα τῶν ἡλωκότεων

ἀνδρώπων καὶ χρημάτων αὐτὸς εἰς τὴν τῶν πολεμίων
 ἐνέβαλε. Καὶ τὴν Αἰκανῶν πόλιν ἐξελὼν καὶ προσαγα-
 γόμενος τοὺς Οὐολούσκους εὐθύς ἤγε τὴν στρατιάν
 πρὸς τὸ Σούτριον, οὕτω τὰ συμβεβηκότα τοῖς Σουτρί-
 νοῖς πεπυσμένος, ἀλλ' ὡς ἔτι κινδυνεύουσι καὶ πολιορκ- 5
 ούμενοις ὑπὸ τῶν Τυρρηγῶν βοηθῆσαι σπεύδων. Οἱ
 δ' ἔτυχον ἤδη τὴν μὲν πόλιν τοῖς πολεμίοις παραδεδο-
 κότες, αὐτοὶ δὲ πάντων ἐνδεεῖς ἐν ἰματίοις μόνον ἀφει-
 μένοι· καὶ καθ' ὁδὸν ὄντι τῷ Καμίλλῳ μετὰ παιδῶν καὶ
 γυναικῶν ἀπήντων ὀδυρόμενοι τὰς ἑαυτῶν τύχας. Ὁ 10
 δὲ Κάμιλλος αὐτὸς τε πρὸς τὴν ὄψιν ἐπικλασθεὶς καὶ
 τοὺς Ῥωμαίους ὄρων ἐμψυόμενων αὐτοῖς τῶν Σουτρί-
 νων δακρύνοντας καὶ δυσανασχετοῦντας ἐπὶ τοῖς γεγενη-
 μένοις, ἔγνω μὴ ποιῆσθαι τῆς τιμωρίας ἀναβολὴν, ἀλλ'
 εὐθύς ἄγειν ἐπὶ τὸ Σούτριον ἐκείνης τῆς ἡμέρας, λογι- 15
 ζόμενος ἀνθρώπους εὐδαίμονα καὶ πλουσίαν πόλιν ἄρτι
 κατειληφότας καὶ μηδένα τῶν πολεμίων ὑπολελοιπότας
 ἐν αὐτῇ μηδὲ προσδεχομένους ἔξωθεν, ἐκλελυμένους
 παντάπασι καὶ ἀφυλάκτους εὐρήσειν· ὄρθῳς λογισά-
 μενος. Οὐ γὰρ μόνον τὴν χώραν ἔλαθε διελθῶν, ἀλλὰ 20
 καὶ πρὸς ταῖς πύλαις γενόμενος καὶ τὰ τεῖχη καταλαβῶν·
 ἐφύλαττε γὰρ οὐδεὶς, ἀλλ' ἐν οἴκῳ καὶ συνουσίαις ἦσαν
 ἔσκεδασμένοι κατὰ τὰς οἰκίας. Ἐπεὶ δὲ ἦσθοντο τοὺς
 πολεμίους κρατοῦντας ἤδη, οὕτω διέκειντο μοχθηρῶς
 ὑπὸ πλησμονῆς καὶ μέθης, ὡς μηδὲ πρὸς φυγὴν ὀρμῆσαι 25
 πολλοὺς, ἀλλ' ἐν ταῖς οἰκίαις ἀσχετὰ πάντων ὑπομέ-
 νοντας ἀποθνήσκειν ἢ παραδιδόναι σφᾶς αὐτοὺς τοῖς
 πολεμίοις. Τὴν μὲν οὖν Σουτρίνων πόλιν ἡμέρα μιᾶ
 δις ἀλούσαν οὕτω συνέβη καὶ τοὺς ἔχοντας ἀποβαλεῖν,
 καὶ τοὺς ἀφρημένους ἀπολαβεῖν διὰ Κάμιλλον. 30

XXXVI. Ὁ δ' ἀπὸ τούτων θρίαμβος αὐτῷ χάριν οὐκ
 ἐλάττονα καὶ κόσμον ἤνεγκε τῶν πρώτων δυεῖν. Καὶ

γὰρ τοὺς πάνυ βασκαίνοντας τῶν πολιτῶν καὶ πάντα
 βουλομένους εὐτυχία τινὶ μᾶλλον ἢ δι' ἀρετὴν καταρ-
 θῶσθαι, τότε ἠνάγκαζον αἱ πράξεις τῆς δεινότητι καὶ τῷ
 δραστηρίῳ τοῦ ἀνδρὸς ἀποδιδόναι τὴν δόξαν. Ἦν δὲ
 5 τῶν διαμαχομένων αὐτῷ καὶ προσφθονούντων ἐπιφανέ-
 στατος Μάρκος Μάλλιος, ὁ πρῶτος ἀσάμενος τοὺς Κελ-
 τοὺς ἀπὸ τῆς ἄκρας ὅτε τῷ Καπιτωλίῳ διὰ νυκτὸς ἐπέ-
 φεντο καὶ διὰ τοῦτο Καπιτωλῖνος ἐπικληθεὶς. Οὗτος
 γὰρ ἀξιῶν πρῶτος εἶναι τῶν πολιτῶν καὶ μὴ δυνάμενος
 10 τὸν Κάμιλλον ἀπὸ τοῦ βελτίστου τρόπου τῆς δόξης παρελ-
 θεῖν, ὑπόθεσιν τυραννίδος ἐποιήσατο κοινὴν καὶ συν- 148
 ἤθη, δημαγωγῶν τοὺς πολλοὺς, μάλιστα δὲ τῶν ὀφει-
 λόντων χρεῖα τοῖς μὲν ἀμύνων καὶ συνδικῶν ἐπὶ τοὺς
 δανειστάς, τοὺς δ' ἀφαιρούμενος βία καὶ κωλύων ἀγε-
 15 σθαι πρὸς τὸν νόμον, ὥστε πολλοὺς τῶν ἀπόρων ταχὺ
 περὶ αὐτὸν γενέσθαι καὶ πολὺν φόβον παρασχεῖν τοῖς
 βελτίστοις τῶν πολιτῶν θρασυνομένους καὶ ταράττον-
 τας τὴν ἀγοράν. Ἐπεὶ δὲ κατασταθεὶς ἐπὶ ταῦτα δικτά-
 τωρ Κούιντος Καπιτωλῖνος εἰς τὴν εἰρκτὴν ἐνέβαλε τὸν
 20 Μάλλιον, ὁ δὲ δῆμος γενομένου τούτου μετέβαλε τὴν
 ἐσθῆτα, πρᾶγμα γινόμενον ἐπὶ συμφοραῖς μεγάλας καὶ
 δημοσίαις, δέισασα τὸν θόρυβον ἢ σύγκλητος ἐκέλευσεν
 ἀφεθῆναι τὸν Μάλλιον. Ὁ δ' οὐδὲν ἦν ἀφεθεὶς ἀμεί-
 νων, ἀλλὰ σοβαρώτερον ἐδημαγωγῶγει καὶ διεστασίαζε
 25 τὴν πόλιν. Αἰροῦνται δὴ πάλιν χιλιάρχον τὸν Κάμιλ-
 λον. Εἰσαγομένων δὲ τῶν κατὰ τοῦ Μαλλίου δικῶν
 μεγάλα τοὺς κατηγοροὺς ἐβλαπτεν ἡ ὄψις. Ὁ γὰρ τόπος,
 ἐφ' οὗ βεβηκῶς ὁ Μάλλιος ἐννεκτομάχησε πρὸς τοὺς
 Κελτοὺς, ὑπερφαίνεται τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου
 30 καὶ παρεῖχεν οἶκτον τοῖς ὀρώσιν· αὐτὸς τε τὰς χεῖρας
 ὀρέγων ἐκείσε καὶ δακρύων ὑπεμίμνησκε τῶν ἀγώνων,
 ὥστε τοὺς κρίνοντας ἀπορεῖν καὶ πολλάκις ἀναβάλλε-

σθαι τὴν δίκην, μήτ' ἀφεῖναι βουλομένους ἐπὶ τεκμηρίοις
 φαινοῖς τὸ ἀδίκημα μήτε χρῆσασθαι τῷ νόμῳ δυναμέ-
 νους ἐν ὀφθαλμοῖς τῆς πράξεως οὔσης διὰ τὸν τόπον.
 Ὁ δὲ συμφρονήσας ὁ Κάμιλλος μετήγαγεν ἔξω πύλης τὸ
 δικαστήριον εἰς τὸ Πετηλῖνον ἄλσος· ὅθεν οὐκ ὄντος
 τοῦ Καπιτωλίου καταφανοῦς ὃ τε διώκων ἐχρήσατο τῆ
 κατηγορία καὶ τοῖς κρίνουσι παρεχώρησεν ἡ μνήμη τῶν
 γεγονότων ἀξίαν λαβεῖν ὀργὴν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ἀδική-
 μασιν. Ὁ μὲν οὖν Μάλλιος ἀλοὺς εἰς τὸ Καπιτωλίον
 ἀπήχθη, καὶ κατὰ τῆς πέτρας ὡσθεὶς τὸν αὐτὸν τόπον 10
 ἔσχε καὶ τῶν εὐτυχεστάτων ἔργων καὶ τῶν μεγίστων
 ἀτυχημάτων μνημεῖον. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὴν οἰκίαν αὐτοῦ
 κατασκάψαντες ἱερὸν ἰδρύσαντο θεᾶς, ἣν Μονῆταν κα-
 λοῦσι, καὶ τὸ λοιπὸν ἐφηφίσαντο μηδένα τῶν πατρικίων
 ἐπὶ τῆς ἄκρας κατοικεῖν. 15

XXXVII. Ὁ δὲ Κάμιλλος ἐπὶ χιλιarchίαν ἔκτην καλού-
 μενος παρητεῖτο, γεγονῶς μὲν ἡλικίας ἤδη πρόσω καὶ
 πού τινα καὶ φθόνου δεδιῶς καὶ νέμεσιν ἐπὶ δόξῃ τοσαύ-
 τη καὶ κατορθώμασιν· ἡ δὲ φανερωτάτη τῶν αἰτιῶν ἦν
 ἀρρωστία σώματος· ἐτύγχανε γὰρ νοσῶν περὶ τὰς ἡμέ- 20
 ρας ἐκείνας. Οὐ μὲν παρήκεν αὐτῷ τὴν ἀρχὴν ὁ δῆμος,
 ἀλλὰ βοῶν μήτε ἰππεύοντος αὐτοῦ μήτε ὀπλομαχοῦντος
 ἐν τοῖς ἀγῶσι δεῖσθαι, βουλευομένου δὲ μόνον καὶ προσ-
 τάττοντος, ἠνάγκασεν ὑποστῆναι τὴν στρατηγίαν καὶ
 μεθ' ἐνὸς τῶν συναρχόντων Λευκίου Φουρίου τὸν στρα- 25
 τὸν ἄγειν εὐθύς ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Οὗτοι δ' ἦσαν
 Πραινεστῖνοι καὶ Οὐολοῦσκοι μετὰ πολλῆς δυνάμεως
 τὴν συμμαχίδα τῶν Ῥωμαίων πορθοῦντες. Ἐξελθῶν δὲ
 καὶ παραστρατοπεδεύσας τοῖς πολεμίοις αὐτὸς μὲν ἡξίου
 τρίβειν τὸν πόλεμον χρόνον, κἂν εἰ μάχης δεήσειε ῥῶσας 30
 τὸ σῶμα διαγωνίσασθαι, Λευκίου δὲ τοῦ συναρχοντος
 ἐπιθυμία δόξης φερομένου πρὸς τὸν κίνδυνον ἀκατα-

σχέτως και συνεξορμῶντος ἅμα ταξίαρχους και λοχαγούς, φοβηθεὶς μὴ φθόνῳ δὴ τινι δοκῆ κατόρθωμα και φιλοτιμίαν ἀφαιρῆσθαι νέων ἀνδρῶν συνεχώρησεν ἅκων ἐκείνῳ παρατάξει τὴν δύναμιν, αὐτὸς δὲ διὰ τὴν 5 ἀσθένειαν ὑπελείφθη μετ' ὀλίγων ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Τοῦ δὲ Λευκίου προπετῶς χρησαμένου τῇ μάχῃ και σφαιλέντος, αἰσθόμενος τὴν τροπὴν τῶν Ῥωμαίων οὐ κατέσχεν αὐτὸν, ἀλλ' ἀναθορῶν ἐκ τῆς στιβάδος ἀπήντα μετὰ τῶν ὀπαδῶν ἐπὶ τὰς πύλας τοῦ χάρακος, διὰ τῶν 149 φευγόντων ὠθοῦμενος εἰς τοὺς διώκοντας, ὥστε τοὺς μὲν εὐθύς ἀναστρέφειν και συνακολουθεῖν, τοὺς δὲ προσφερομένους ἔξωθεν ἴστασθαι πρὸ αὐτοῦ και συνασπίξειν, παρεγγυῶντας ἀλλήλοις μὴ ἀπολείπεσθαι τοῦ στρατηγοῦ. Τότε μὲν οὖν οὕτως ἀπειράποντο τῆς διώ- 15 ξεως οἱ πολέμιοι· τῇ δ' ὑστεραία προαγαγὼν τὴν δύναμιν ὁ Κάμιλλος και συνάψας μάχην αὐτούς τε νικᾷ κατὰ κράτος και τὸν χάρακα λαμβάνει συνεισπεσῶν τοῖς φεύγουσι και διαφθείρας τοὺς πλείστους. Ἐκ δὲ τούτου πυθόμενος πόλιν Σατρίαν ὑπὸ Τυρρηγῶν ἐαλωκέναι 20 και τοὺς οἰκήτορας ἀπεσφάχθαι Ῥωμαίους ἅπαντας ὄντας, τὴν μὲν πολλὴν και βαρεῖαν τῆς δυνάμεως εἰς Ῥώμην ἀπέστειλεν, αὐτὸς δὲ τοὺς ἀκμάζοντας μάλιστα και προθυμοτάτους ἀναλαβὼν ἐπέβαλε τοῖς τὴν πόλιν ἔχουσι Τυρρηνοῖς, και κρατήσας τοὺς μὲν ἐξήλασεν αὐτῶν, τοὺς 25 δὲ ἀπέκτεινε.

XXXVIII. Ἐπανελθὼν δὲ μετὰ πολλῶν λαφύρων εἰς Ῥώμην ἐπέδειξε φρονιμωτάτους ἀπάντων τοὺς μὴ φοβηθέντας ἀσθένειαν και γῆρας ἡγεμόνος ἐμπειρίαν και τόλμαν ἔχοντος, ἀλλ' ἐλομένους ἐκείνον ἅκουτα και 30 νοσοῦντα μᾶλλον ἢ τῶν ἐν ἡλικίᾳ τοὺς δεομένους και σπουδάζοντας ἄρχειν. Διὸ και Τουσκληνῶν ἀφεστάναι λεγομένων ἐκέλευον ἐξιέναι τὸν Κάμιλλον ἐπ' αὐτούς

ἓνα τῶν πέντε συστρατῆγων προσελόμενον. Ὁ δὲ, καιπερ ἀπάντων βουλομένων και δεομένων, ἐάσας τοὺς ἄλλους, προσεῖλετο Λευκίου Φούριον οὐδενὸς ἂν προσδοκήσαντος. Ἐκείνος γὰρ ἦν ὁ παρὰ γνώμην τοῦ Καμίλλου διαγωνίσασθαι προθυμηθεὶς ἐναγχος και δυστυ- 5 χήσας περὶ τὴν μάχην· ἀλλὰ βουλόμενος, ὡς εἰκεν, ἀποκρῦψαι τὴν συμφορὰν και τὴν αἰσχύνην ἀπαλλάξαι τοῦ ἀνδρὸς ἀντὶ πάντων τούτου προῆγεν. Οἱ δὲ Τουσκληανοὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐπανορθούμενοι πανούργως, ἤδη βαδίζοντας ἐπ' αὐτούς τοῦ Καμίλλου τὸ μὲν πεδίου ἀν- 10 θρώπων ὡς ἐν εἰρήνῃ γεωργοῦντων και νεμόντων ἐπέπλησαν, τὰς δὲ πύλας εἶχον ἀνεωγμένας και τοὺς παῖδας ἐν τοῖς διδασκαλείοις μανθάνοντας, τοῦ δὲ δήμου τὸ μὲν βάνανσον ἐπὶ τῶν ἐργαστηρίων ἐωρᾶτο περὶ τὰς τέχνας, τὸ δ' ἀστεῖον ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐν ἱματίοις· οἱ δ' 15 ἄρχοντες περιήεσαν σπουδῇ καταλύσεις τοῖς Ῥωμαίοις ἐπαγγέλλοντες, ὡς οὐδὲν κακὸν προσδοκῶντες οὐδὲ συνειδότες. Τούτων δὲ πραττομένων ἀπιστεῖν μὲν οὐκ ἐπῆει τῷ Καμίλλῳ τὴν προδοσίαν, οἰκτεῖρας δὲ τὴν ἐπὶ τῇ προδοσίᾳ μετάνοιαν αὐτῶν ἐκέλευσε πρὸς τὴν σύγ- 20 κλητον ἐλθόντας παραιτεῖσθαι τὴν ὀργὴν· και παραιτουμένοις συνέπραξεν αὐτὸς ἀφεθῆναι τε τὴν πόλιν αἰτίας ἀπάσης και μεταλαβεῖν ἰσοπολιτείας. Αὐταὶ μὲν οὖν ἐγένοντο τῆς ἕκτης χιλιαρχίας ἐπιφανέσταται 25 πράξεις.

XXXIX. Μετὰ δὲ ταῦτα Λικιννίου Στόλωνος ἐν τῇ πόλει τὴν μεγάλην στάσιν ἐγείροντος, ἦν ὁ δῆμος ἐστάσιαζε πρὸς τὴν σύγκλητον βιαζόμενος δυεῖν ὑπάτων καθισταμένων τὸν ἕτερον πάντως ἐκ δημοτῶν εἶναι και μὴ συναμφοτέρους πατρικίους, δήμαρχοι μὲν ἠρόθη- 30 σαν, τὰς δ' ὑπατικὰς ἀρχαιρεσίας ἐπιτελεσθῆναι διεκώλυσαν οἱ πολλοί. Καὶ τῶν πραγμάτων δι' ἀναρχίας

φερομένων ἐς μείζονας ταραχὰς ἀποδείκνυται δικτάτωρ ὁ Κάμιλλος ὑπὸ τῆς βουλῆς ἄκουσι τῷ δήμῳ τὸ τέταρτον, οὐδ' αὐτὸς ὢν πρόθυμος οὐδὲ βουλόμενος ἐναντιοῦσθαι πρὸς ἀνθρώπους παρρησίαν ἔχοντας ἀπὸ πολλῶν 5 καὶ μεγάλων ἀγῶνων πρὸς αὐτόν, ὡς πλείονα διαπραγμάνεος ἐν στρατηγίαις μετ' αὐτῶν ἢ μετὰ τῶν πατρικίων ἐν πολιτείαις, καὶ νῦν διὰ φθόνον ἐκείνων ἠρημένος ὑπ' αὐτῶν, ὅπως ἢ καταλύσειε τὸν δῆμον ἰσχύσας ἢ καταλυθείη μὴ κρατήσας. Οὐ μὴν ἀλλὰ πειρώμενος 10 ἀμύνειν τοῖς παροῦσι, τὴν ἡμέραν γνοῦς, ἐν ἣ νομοθετεῖν οἱ δήμαρχοι διεννοοῦντο, προέγραψε στρατιᾶς κατάλογον καὶ μετεκάλει τὸν δῆμον ἐκ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὸ πεδῖον μεγάλας ζημίας ἀπειλῶν κατὰ τοῦ μὴ ὑπακούσαντος. Τῶν δὲ δημάρχων ἐκεῖθεν αὖ πάλιν ἀντανι- 15 σταμένων ταῖς ἀπειλαῖς καὶ διομνυμένων πέντε μυριάσιν ἀργυρίου ζημιώσκειν, εἰ μὴ παύσαιτο τοῦ δήμου τὸν νόμον ἀφαιρούμενος καὶ τὴν ψῆφον, εἴτε δέισας φυγὴν ἑτέραν καὶ καταδίκην, ὡς ἀνδρὶ προεσβύτη καὶ κατειργασμένῳ μεγάλα μὴ πρέπουσαν, εἴτε τοῦ δήμου τὴν 20 βίαν ἄμαχον οὖσαν καὶ δυσνίκητον ὑπερβαλέσθαι μὴ δυνάμενος μηδὲ βουλόμενος, τότε μὲν ὑπεχώρησεν οἰκαδε· ταῖς δ' ἑξῆς ἡμέραις σκηψάμενος ἀρρωστεῖν ἐξωμόσατο τὴν ἀρχήν. Ἡ δὲ σύγκλητος ἕτερον δικτάτορα κατέστησε· ἀκεῖνος ἀποδείξας ἱππαρχον αὐτόν τὸν 25 ἡγεμόνα τῆς στάσεως Στόλωνα παρήκεν ἐπικυρῶσαι τὸν νόμον τὸν μάλιστα λυποῦντα τοὺς πατρικίους. Ἐκέλευσε δ' οὗτος μηδένα πλέθρων πεντακοσίων πλείονα χώραν κεκτηῖσθαι. Τότε μὲν οὖν λαμπρὸς ὁ Στόλων ἐγεγόνει τῇ ψήφῳ κρατήσας· ὀλίγῳ δ' ὕστερον αὐτὸς 30 ἐάλω κεκτημένος ὅσην ἔχειν ἐκώλυεν ἑτέρους, καὶ κατὰ τὸν αὐτοῦ νόμον δίκην ἔδωκεν.

XL. Ἐπολιπομένης δὲ τῆς περὶ τῶν ὑπατικῶν ἀρ-

χειρεσιῶν φιλονεικίας, ὃ δὴ χαλεπώτατον τῆς στάσεως ἦν· καὶ πρῶτον ἤρξε καὶ πλείστα πράγματα τῇ βουλῇ παρέσχε διαφερομένη πρὸς τὸν δῆμον, ἀγγελίαι προσέπεσον σαφεῖς, Κελτοὺς αὐτίς ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς ἄραντας θαλάσσης μυριάσι πολλαῖς ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐλαύνειν. 5 Ἄμα δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὰ ἔργα τοῦ πολέμου παρῆν προθυμότης τῆς χώρας καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅσοις μὴ ῥάδιον ἦν εἰς τὴν Ῥώμην καταφυγεῖν, ἀνὰ τὰ ὄρη σκεδαννυμένων. Οὗτος ὁ φόβος κατέπαυσε τὴν στάσιν, καὶ 10 συνελθόντες εἰς ταῦτό τοις πολλοῖς οἱ κράτιστοι καὶ τῇ βουλῇ τὸ δημοτικὸν εἶλοντο πάντες ἐκ μιᾶς γνώμης δικτάτορα τὸ πέμπτον Κάμιλλον. Ὁ δ' ἦν μὲν σφόδρα γέρον καὶ μικρὸν ἀπέλειπεν ὀγδοήκοντα ἔτη γεγονέναι· 15 συνορῶν δὲ τὴν ἀνάγκην καὶ τὸν κίνδυνον, οὔτε ὑποτίμησιν εἰπῶν, ὡς πρότερον, οὔτε προφάσει χρησάμενος, ἀλλ' αὐτόθεν ὑποστάς τὴν στρατηγίαν κατέλεγε τοὺς 20 μαχησομένους. Εἰδὼς δὲ τῆς τῶν βαρβάρων ἀλκῆς τὴν βιαιοτάτην ἐν ταῖς μαχαίραις οὖσαν, ἄς βαρβαρικῶς καὶ σὺν οὐδεμιᾷ τέχνῃ καταφέροντες ὄμους μάλιστα καὶ κεφαλὰς διέκοπτον, ἐχαλκεύσατο μὲν κράνη τοῖς πλείστοις 25 ὀλοσίδηρα καὶ λεία ταῖς περιφερείαις, ὡς ἀπολισθαίνειν ἢ καταγνυσθαι τὰς μαχαίρας, τοῖς δὲ θυρεοῖς κύκλω περιήρμοσε λεπίδα χαλκῆν, τοῦ ξύλου καθ' αὐτὸ τὰς πληγὰς μὴ στέγοντος· αὐτοὺς δὲ τοὺς στρατιώτας ἐδίδαξε τοῖς ὕσσοις μακροῖς διὰ χειρὸς χρῆσθαι καὶ τοῖς 30 ξίφεσι τῶν πολεμίων ὑποβάλλοντας ἐκδέχεσθαι τὰς καταφοράς.

XLI. Ἐπεὶ δὲ πλησίον ἦσαν οἱ Κελτοί, περὶ τὸν Ἀνίωνα ποταμὸν στρατόπεδον βαρὺ καὶ μεστὸν ἀφθόνου 30 λείας ἔχοντες, ἐξαγαγὼν τὴν δύναμιν ἴδρυσεν κατὰ νάπησ μαλακῆς καὶ συγκλίσεις πολλὰς ἐχούσης, ὥστε τὸ μὲν πλείστον ἀποκρούπτεσθαι, τὸ δ' ὀρώμενον δοκεῖν

ὑπὸ δέους εἰς χωρία προσάντη κατειλεῖσθαι. Ταύτην δὲ τὴν δόξαν αὐτῶν ὁ Κάμιλλος αὖξιν βουλόμενος οὐ προσήμυνε τῶν ὑπὸ πόδας πορθομένων, ἀλλὰ τὸν χάρακα φραζάμενος ἠρέμει, μέχρι οὗ τοὺς μὲν ἐν προνομαις ἐσκεδασμένους κατεῖδε, τοὺς δ' ἐν τῷ στρατοπέδῳ πᾶσαν ὥραν ἐμπιπλάμενους ἀφειδῶς καὶ μεθύοντας. Τότε δὲ νυκτὸς ἔτι τοὺς ψιλοὺς προεκπέμψας ἐμποδῶν εἶναι τοῖς βαρβάροις εἰς τάξιν καθισταμένοις καὶ διαταράττειν εὐθύς ἐπεξιόντας, κατεβίβαζεν ὄρθρου τοὺς 10 ὀπίτας καὶ παρέταττεν ἐν τοῖς ἐπιπέδοις, πολλοὺς καὶ 151 προθύμους, οὐχ ὥσπερ οἱ βάρβαροι προσεδόκων, ὀλίγους καὶ ἀτόλμους φανέντας. Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο τῶν Κελτῶν ἀνέτρεψε τὰ φρονήματα παρ' ἀξίαν ἐπιχειρεῖσθαι δοκούντων. Ἐπειτα προσπίπτοντες οἱ ψιλοὶ καὶ 15 πρὶν ἢ τὸν συνήθη λαβεῖν κόσμον καὶ διακριθῆναι κατὰ λόχους κινουῦντες αὐτοὺς καὶ βιαζόμενοι πρὸς τὸ συντυχὸν ἀτάκτους ἠνάγκασαν μάχεσθαι. Τέλος δὲ τοῦ Καμίλλου τοὺς ὀπίτας ἐπάγοντος, οἱ μὲν ἀνατεινόμενοι τὰς μαχαίρας συνδραμεῖν ἔσπευδον, οἱ δὲ τοῖς ὑσσοῖς 20 ἀπαντῶντες καὶ τὰ σεσιδηρωμένα μέρη ταῖς πληγαῖς ὑποφέροντες ἀνέστρεφον τὸν ἐκείνων σίδηρον μαλακὸν ὄντα καὶ λεπτῶς ἐληλαμένον, ὥστε κάμπτεσθαι ταχὺ καὶ διπλοῦσθαι τὰς μαχαίρας, τοὺς δὲ θυρεοὺς συμπεπάρθαι καὶ βαρύνεσθαι τῶν ὑσσῶν ἐφελκομένων. Διὸ καὶ μεθ- 25 ιστάμενοι τῶν ἰδίων ὀπλων ἐπειρῶντο τοῖς ἐκείνων συστρέφεσθαι καὶ τοὺς ὑσσοὺς παραφέρειν ἐπιλαμβανόμενοι ταῖς χερσίν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι γυμνοὺς ὄρωντες ἤδη τοῖς ξίφεσιν ἐχρῶντο, καὶ φόνος μὲν ἦν πολὺς τῶν προτάκτων, φυγὴ δὲ τῶν ἄλλων πανταχόσε τοῦ πεδίου. 30 Τοὺς γὰρ λόφους καὶ τὰ ὑψηλὰ προκατειλήφει Κάμιλλος, τὸ δὲ στρατόπεδον διὰ τὸ θαρσεῖν ἄφρακτον ἔχοντες ἤδεσαν οὐ χαλεπῶς ἀλωσόμενον. Ταύτην τὴν μάχην

ἔτεσιν ὕστερον τρισκαίδεκα γενέσθαι λέγουσι τῆς Ῥώμης ἀλώσεως, καὶ βέβαιον ἐξ αὐτῆς φρόνημα κατὰ τῶν Κελτῶν ἐγγενέσθαι Ῥωμαίοις σφόδρα δεδοικόσι τοὺς βαρβάρους, ὡς τὸ πρῶτον διὰ νόσους καὶ τύχας παρὰ λόγους, οὐ κατὰ κράτος, ὑπ' αὐτῶν νενικημένους. Οὕτω δ' οὖν ὁ φόβος ἦν ἰσχυρὸς, ὥστε θέσθαι νόμον ἀφείσθαι τοὺς ἱερεῖς στρατείας χωρὶς ἂν μὴ Γαλατικὸς ἢ πόλεμος.

XLII. Τῶν μὲν οὖν στρατιωτικῶν ἀγῶνων οὗτος ἠγωνίσθη τῷ Καμίλλῳ τελευταῖος. Τὴν γὰρ Οὐελιτρανῶν πόλιν εἶλεν ἐν παρέργῳ ταύτης τῆς στρατείας ἀμαχεῖ 10 προσχωρήσασαν αὐτῷ. Τῶν δὲ πολιτικῶν ὁ μέριστος ὑπελείπετο χαλεπότερος πρὸς τὸν δῆμον ἰσχυρὸν ἐπανήκοντα τῇ νίκῃ καὶ βιαζόμενον ἐκ δημοτῶν ὑπατον ἀποδείξει παρὰ τὸν καθεστῶτα νόμον, ἀντιταττομένης τῆς βουλῆς καὶ τὸν Κάμιλλον οὐκ ἐώσης ἀποθέσθαι τὴν 15 ἀρχήν, ὡς μετ' ἰσχυρᾶς καὶ μεγάλης ἐξουσίας τῆς ἐκείνου μαχησομένων ἂν βέλτιον ὑπὲρ τῆς ἀριστοκρατίας. Ἐπεὶ δὲ προκαθημένου τοῦ Καμίλλου καὶ χρηματίζοντος ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ὑπηρέτης πεμφθεὶς παρὰ τῶν δημάρχων ἐκέλευσεν ἀκολουθεῖν καὶ τὴν χεῖρα τῷ σώματι προσῆ- 20 γεν ὡς ἀπάξων, κραυγὴ δὲ καὶ θόρυβος, οἶος οὕτω, κατέσχε τὴν ἀγορᾶν, τῶν μὲν περὶ τὸν Κάμιλλον ὠθούντων ἀπὸ τοῦ βήματος τὸν δημόσιον, τῶν δὲ πολλῶν κάτωθεν ἔλκεν ἐπικελευομένων, ἀπορούμενος τοῖς παροῦσι τὴν μὲν ἀρχὴν οὐ προήκατο, τοὺς δὲ βουλευτὰς 25 ἀναλαβῶν ἐβάδιζεν ἐπὶ τὴν σύγκλητον. Καὶ πρὶν εἰσελθεῖν μεταστραφεὶς εἰς τὸ Καπιτώλιον εὗξατο τοῖς θεοῖς κατευθῦναι τὰ παρόντα πρὸς τὸ κάλλιστον τέλος, ὑποσχόμενος ναὸν Ὁμονοίας ἰδρῦσασθαι τῆς ταραχῆς καταστάσης. Μεγάλου δ' ἀγῶνος ἐν τῇ συγκλήτῳ γενομένου πρὸς 30 τὰς ἐναντίας γνώμας, ὅμως ἐνίκησεν ἢ μαλακωτέρα καὶ ὑπέικουσα τῷ δήμῳ καὶ διδοῦσα τῶν ὑπάτων τὸν ἕτερον

- ἀπὸ τοῦ πλήθους ἀρχαιρεσιάσαι. Ταῦτα δ' ὡς τῇ βουλῇ δοκοῦντα τοῦ δικτάτορος ἀνειπόντος ἐν τῷ δήμῳ, παραχρημα μὲν, οἷον εἰκὸς, ἠδόμενοι τῇ βουλῇ διηλλάττοντο καὶ τὸν Κάμιλλον οἴκαδε κρότῳ καὶ βοῇ προέπεμπον.
- 5 Τῇ δ' ὑστεραία συνελθόντες ἐψηφίσαντο τῆς μὲν Ὀμονοίας ἱερὸν, ὥσπερ εὗξατο Κάμιλλος, εἰς τὴν ἀγοραν καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀποπτον ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις ἰδρύσασθαι, ταῖς δὲ καλουμέναις Λατίναῖς μίαν ἡμέραν προσθέντας ἐορτάζειν τέτταρας, παραντίκα δὲ θύειν καὶ 152
- 10 στεφανηφορεῖν Ῥωμαίους ἅπαντας. Τῶν δ' ἀρχαιρεσίῳ βραβευθέντων ὑπὸ Καμίλλου κατεστάθησαν ὑπάτοι Μάρκος μὲν Αἰμίλιος ἐκ πατρικίων, Λεύκιος δὲ Σέξτιος ἐκ δημοτῶν πρῶτος. Καὶ τοῦτο πέρας αἱ Καμίλλου πράξεις ἔσχον.
- 15 XLIII. Ἐν δὲ τῷ κατόπιν ἐνιαυτῷ λοιμώδης νόσος ἐμπεσοῦσα τῇ Ῥώμῃ τὸν μὲν ἄλλον ὄχλον οὐ περιληπτὸν ἀριθμῷ διέφθειρε, τῶν δ' ἀρχόντων τοὺς πλείστους. Ἐτελεύτησε δὲ καὶ Κάμιλλος, ἡλικίας μὲν οὐνεκα καὶ βίου τελειότητος, ὡς εἰ τις ἄλλος ἀνθρώπων ὠραῖος, 20 ἀνιάσας δὲ Ῥωμαίους ὡς οὐδὲ σύμπαντες οἱ τῇ νόσῳ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἀποθανόντες.

Π Ε Ρ Ι Κ Λ Η Σ.

- I. Ξένους τινὰς ἐν Ῥώμῃ πλουσίους κυνῶν τέκνα καὶ πιθήκων ἐν τοῖς κόλποις περιφέροντας καὶ ἀγαπῶντας ἰδὼν ὁ Καῖσαρ, ὡς ἔοικεν, ἠρώτησεν, εἰ παιδία παρ' αὐτοῖς οὐ τίκτουσιν αἱ γυναῖκες, ἡγεμονικῶς σφόδρα 30 νουθετήσας τοὺς τὸ φύσει φιλητικὸν ἐν ἡμῖν καὶ φιλόστοργον εἰς θηρία καταναλίσκοντας ἀνθρώποις ὀφειλόμενον. Ἄρ' οὖν, ἐπεὶ φιλομαθὲς τι κέκτηται καὶ φιλο-

θεάμον ἡμῶν ἢ ψυχὴ φύσει, λόγον ἔχει ψέγειν τοὺς καταχρωμένους τούτῳ πρὸς τὰ μηδεμιᾶς ἀξία σπουδῆς ἀκούσματα καὶ θεάματα, τῶν δὲ καλῶν καὶ ὠφελίμων παραμελοῦντας; Τῇ μὲν γὰρ αἰσθήσει κατὰ πάθος τῆς πληγῆς ἀντιλαμβανομένη τῶν προστυγχανόντων ἴσως 5 ἀνάγκη πᾶν τὸ φαινόμενον, ἂν τε χρήσιμον ἂν τ' ἀχρηστον ἢ, θεωρεῖν, τῷ νῷ δ' ἕκαστος εἰ βούλοιοτο χρῆσθαι, καὶ τρέπειν ἑαυτὸν αἰεὶ καὶ μεταβάλλειν ὄρατα πρὸς τὸ δοκοῦν πέφυκεν, ὥστε χρῆ διώκειν τὸ βέλτιστον, ἵνα μὴ θεωρῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τρέφεται τῷ θεωρεῖν. Ὡς 10 γὰρ ὀφθαλμῷ χροῖα πρόσφορος, ἧς τὸ ἀνθηρὸν ἅμα καὶ τερπνὸν ἀναξωπυρεῖ καὶ τρέφει τὴν ὄψιν, οὕτω τὴν διάνοιαν ἐπάγειν δεῖ θεάμασιν ἢ τῷ χαίρειν πρὸς τὸ οἰκεῖον αὐτὴν ἀγαθὸν ἐκκαλεῖ. Ταῦτα δὲ ἔστιν ἐν τοῖς ἀπ' ἀρετῆς ἔργοις, ἃ καὶ ξηλὸν τινα καὶ προθυμίαν ἀγωγὸν 15 εἰς μίμησιν ἐμποιεῖ τοῖς ἱστορήμασιν· ἐπεὶ τῶν γ' ἄλλων οὐκ εὐθὺς ἀκολουθεῖ τῷ θαυμάσαι τὸ πραχθὲν ὁρμῇ πρὸς τὸ πράξει· πολλάκις δὲ καὶ τὸνναντίον χαίροντες τῷ ἔργῳ τοῦ δημιουργοῦ καταφρονοῦμεν, ὡς ἐπὶ τῶν μύρων καὶ τῶν ἀλουργῶν, τούτοις μὲν ἠδόμεθα, τοὺς 20 δὲ βαφεῖς καὶ μυρεψοὺς ἀνελευθέρους ἠγούμεθα καὶ βαναύσους. Διὸ καλῶς μὲν Ἀντισθένης ἀκούσας ὅτι σπουδαῖός ἐστιν αὐλητῆς Ἰσμηνίας, „Ἄλλ' ἄνθρωπος“ ἔφη „μοχθηρός· οὐ γὰρ ἂν οὕτω σπουδαῖός ἦν αὐλητῆς.“ ὁ δὲ Φίλιππος πρὸς τὸν υἱὸν ἐπιτερωπῶς ἐν τινι 25 πότῳ ψήλαντα καὶ τεχνικῶς εἶπεν· „Οὐκ αἰσχύνῃ καλῶς οὕτω ψάλλων;“ Ἄρκει γὰρ, ἂν βασιλεὺς ἀκροᾶσθαι φαλλόντων σχολάζῃ, καὶ πολὺ νέμει ταῖς Μούσαις ἐτέρων ἀγωνιζομένων τὰ τοιαῦτα θεατῆς γιγνόμενος.

II. Ἡ δ' ἀντουργία τῶν ταπεινῶν τῆς εἰς τὰ καλὰ ὄρα- 30 θυμίας μάρτυρα τὸν ἐν τοῖς ἀχρηστοῖς πόνον παρέχεται καθ' αὐτῆς· καὶ οὐδεὶς εὐφυῆς νέος ἢ τὸν ἐν Πίση θεα-

δάμενος Δία γενέσθαι Φειδίας ἐπεθύμησεν ἢ τὴν Ἥραν
τὴν ἐν Ἄργει Πολύκλειτος, οὐδ' Ἀνακρέων ἢ Φιλητᾶς
ἢ Ἀρχίλοχος ἢ σθεῖς αὐτῶν τοῖς ποιήμασιν. Οὐ γὰρ ἀναγ-
καῖον, εἰ τέρεπει τὸ ἔργον ὡς χάριεν, ἄξιον σπουδῆς
5 εἶναι τὸν εἰργασμένον. Ὅθεν οὐδ' ὠφελεῖ τὰ τοιαῦτα
τοὺς θεωμένους, πρὸς ἃ μιμητικὸς οὐ γίνεται ζῆλος
οὐδὲ ἀνάδοσις κινουῦσα προθυμίαν καὶ ἀφορμὴν ἐπὶ τὴν
ἐξομοίωσιν. Ἄλλ' ἢ γε ἀρετὴ ταῖς πράξεσιν εὐθύς οὕτω
διατίθησιν, ὥστε ἅμα θαυμάζεσθαι τὰ ἔργα καὶ ζηλοῦ-
10 σθαι τοὺς εἰργασμένους. Τῶν μὲν γὰρ ἐκ τῆς τύχης
ἀγαθῶν τὰς κτήσεις καὶ ἀπολαύσεις, τῶν δ' ἀπ' ἀρετῆς
τὰς πράξεις ἀγαπῶμεν, καὶ τὰ μὲν ἡμῖν παρ' ἑτέρων, τὰ
δὲ μᾶλλον ἑτέροις παρ' ἡμῶν ὑπάρχειν βουλόμεθα. Τὸ
γὰρ καλὸν ἐφ' αὐτὸ πρακτικῶς κινεῖ καὶ πρακτικὴν εὐ-
15 θύς ὁρμὴν ἐντίθησιν, ἠθοποιοῦν οὐ τῇ μιμήσει τὸν θεα-
τὴν, ἀλλὰ τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἔργου τὴν προαίρεσιν παρε-
χόμενον. Ἔδοξεν οὖν καὶ ἡμῖν ἐνδιατριῆσαι τῇ περὶ τοὺς
βίους ἀναγραφῇ, καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον δέκατον συντε-
τάχαμεν τὸν Περικλέους βίον καὶ τὸν Φαβίου Μαξίμου
20 τοῦ διαπολεμήσαντος πρὸς Ἀννίβαν περιέχον, ἀνδρῶν
κατὰ τε τὰς ἄλλας ἀρετὰς ὁμοίων, μάλιστα δὲ πραότητα
καὶ δικαιοσύνην, καὶ τῷ δύνασθαι φέρειν δῆμων καὶ
συναρχόντων ἀγνωμοσύνας ὠφελιμωτάτων ταῖς πατρίσι
γενομένων. Εἰ δ' ὀρθῶς στοχαζόμεθα τοῦ δέοντος, ἔξε-
25 στι κρίνειν ἐκ τῶν γραφομένων.

III. Περικλῆς γὰρ ἦν τῶν μὲν φυλῶν Ἀκαμαντίδης,
τῶν δὲ δῆμων Χολαργεύς, οἴκου δὲ καὶ γένους τοῦ πρώ-
του κατ' ἀμφοτέρους. Ξάνθιππος γὰρ ὁ νικήσας ἐν Μυ-
κάλη τοὺς βασιλέως στρατηγούς ἐγήμεν Ἀγαρίστην Κλει-
30 σθένους ἔγγονον, ὃς ἐξήλασε Πεισιστρατίδας καὶ κατέ-
λυσε τὴν τυραννίδα γενναίως καὶ νόμους ἔθετο καὶ
πολιτείαν ἄριστα κεκραμένην πρὸς ὁμόνοιαν καὶ σωτη-

ρίαν κατέστησεν. Αὕτη κατὰ τοὺς ἕπνους ἔδοξε τεκεῖν
λέοντα, καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας ἔτεκε Περικλέα, τὰ μὲν
ἄλλα τὴν ιδέαν τοῦ σώματος ἄμεμπτον, προμήκη δὲ τὴν
κεφαλὴν καὶ ἀσύμμετρον. Ὅθεν αἱ μὲν εἰκόνες αὐτοῦ
σχεδὸν ἄπασαι κράνεσι περιέχονται, μὴ βουλομένων, ὡς
ἔοικε, τῶν τεχνιτῶν ἐξονειδίξειν. Οἱ δ' Ἀττικοὶ ποιηταὶ
σχινοκέφαλον αὐτὸν ἐκάλουσαν τὴν γὰρ σκίλλαν ἔστιν ὅτε
καὶ σχῖνον ὀνομάζουσι. Τῶν δὲ κωμικῶν ὁ μὲν Κρατί-
νος ἐν Χείρωσι. Στάσις δὲ (φησί) καὶ πρεσβυγε-
νῆς Κρόνος ἀλλήλοισι μιγέντε μέγιστον τί-10
κτετον τύραννον, ὃν δὴ κεφαληγερέταν θεοὶ
καλέουσι· καὶ πάλιν ἐν Νεμέσει· Μόλ', ὃ Ζεὺ ξέ-
νιε καὶ καραιέ. Τηλεκλείδης δὲ ποτὲ μὲν ὑπὸ τῶν
πραγμάτων ἠπορημένον καθῆσθαι φησὶν αὐτὸν ἐν τῇ
πόλει καρρηβαροῦντα, ποτὲ δὲ μόνον ἐκ κεφαλῆς 15
ἐνδεκακλίνου θόρουβον πολὺν ἐξανατέλλειν·
ὁ δ' Εὐπόλις ἐν τοῖς Δήμοις πυνθανόμενος περὶ ἐκάστου
τῶν ἀναβεβηκότων ἐξ ἄδου δημαγωγῶν, ὡς ὁ Περικλῆς
ὀνομάσθη τελευταῖος·

Ὅτι περὶ κεφάλαιον τῶν κάτωθεν ἤγαγες. 20

IV. Διδάσκαλον δ' αὐτοῦ τῶν μουσικῶν οἱ πλείστοι
Δάμωνα γενέσθαι λέγουσιν, οὗ φασὶ δεῖν τοῦνομα βρα-
χύνοντας τὴν προτέραν συλλαβὴν ἐκφέρειν· Ἀριστοτέ-
λης δὲ παρὰ Πυθουκλείδῃ μουσικὴν διαπονηθῆναι τὸν
ἄνδρα φησίν. Ὁ δὲ Δάμων ἔοικεν ἄκρος ὢν σοφιστῆς 25
καταδύεσθαι μὲν εἰς τὸ τῆς μουσικῆς ὄνομα πρὸς τοὺς
πολλοὺς ἐπικρουπτόμενος τὴν δεινότητα, τῷ δὲ Περικλεῖ
συνῆν καθάπερ ἀθλητῇ τῶν πολιτικῶν ἀλείπτῃς καὶ
διδάσκαλος. Οὐ μὲν ἔλαθεν ὁ Δάμων τῇ λύρᾳ παρα-
καλύμματι χρώμενος, ἀλλ' ὡς μεγαλοπράγμων καὶ φι- 30
λοτύραννος ἐξωστρακίσθη καὶ παρέσχε τοῖς κωμικοῖς

διατριβήν. Ὁ γοῦν Πλάτων καὶ πυνθανόμενον αὐτοῦ
τινα πεποίηκεν οὕτω·

Πρωτον μὲν οὖν μοι λέξον, ἀντιβολῶ· σὺ γὰρ,
ὡς φασιν, ὁ Χείρων ἐξέθρεψας Περικλέα.

5 Διήκουσε δὲ Περικλῆς καὶ Ζήνωνος τοῦ Ἐλεάτου πραγ-
ματευομένου περὶ φύσιν, ὡς Παρμενίδης, ἐλεγκτικὴν
δέ τινα καὶ δι' ἀντιλογίας κατακλείουσιν εἰς ἀπορίαν
ἐξασκήσαντος ἕξιν, ὥσπερ καὶ Τίμων ὁ Φλιάσιος εἰρηκε
διὰ τούτων·

10 Ἀμφοτερογλώσσου τε μέγα σθένος οὐκ ἀλαπαδνὸν
Ζήνωνος, πάντων ἐπιλήπτορος.

Ὁ δὲ πλεῖστα Περικλεῖ συγγενόμενος καὶ μάλιστα περι-
θεῖς ὄγκου αὐτῷ καὶ φρόνημα δημαγωγίας ἐμβριθέστε-
ρον, ὅλως τε μετεωρίσας καὶ συνεξάρας τὸ ἀξίωμα τοῦ
15 ἦθους, Ἀναξαγόρας ἦν ὁ Κλαζομένιος, ὃν οἱ τότε ἄνθρω-
ποι νοῦν προσηγόρευον, εἴτε τὴν σύνεσιν αὐτοῦ μεγά-
λην εἰς φυσιολογίαν καὶ περιττὴν διαφανείσαν θαυμά-
σαντες, εἰδ' ὅτι τοῖς ὄλοις πρῶτος οὐ τύχην οὐδ' ἀνάγκην
διακοσμήσεως ἀρχὴν, ἀλλὰ νοῦν ἐπέστησε καθαρὸν καὶ
20 ἄκρατον ἐν μεμιγμένοις πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀποκρίνοντα
τὰς ὁμοιομερείας.

V. Τοῦτον ὑπερφνωῶς τὸν ἄνδρα θαυμάσας ὁ Περικ-
κλῆς καὶ τῆς λεγομένης μετεωρολογίας καὶ μεταρσιολε-
σχίας ὑποπιμπλάμενος οὐ μόνον, ὡς ἔοικε, τὸ φρόνημα
25 σοβαρὸν καὶ τὸν λόγον ὑψηλὸν εἶχε καὶ καθαρὸν ὀχλικῆς
καὶ πανούργου βωμολοχίας, ἀλλὰ καὶ προσώπου σύστα-
σις ἄθρυπτος εἰς γέλωτα καὶ προότης πορείας καὶ κατα-
στολὴ περιβολῆς πρὸς οὐδὲν ἐκταραττομένη πάθος ἐν
τῷ λέγειν καὶ πλάσμα φωνῆς ἀθόρυβου, καὶ ὅσα τοιαῦτα
30 πάντα θαυμαστῶς ἐξέπληττε. Δοιδορούμενος γοῦν ποτε
καὶ κακῶς ἀκούων ὑπὸ τινος τῶν βδελυρῶν καὶ ἀκολά-
στων ὅλην ἡμέραν ὑπέμεινε σιωπῇ κατ' ἀγορᾶν, ἅμα τι

τῶν ἐπειγόντων καταπραττόμενος· ἐσπέρας δ' ἀπῆει
κοσμίως οἰκαδε παρακολουθούντος τοῦ ἀνθρώπου καὶ
πῆσῃ χρωμένου βλασφημίᾳ πρὸς αὐτόν. Ὡς δὲ ἐμελλεν
εἰσιέναι σκότους ὄντος ἤδη, προσέταξέ τινα τῶν οἰκετῶν
φῶς λαβόντι παραπέμψαι καὶ καταστήσαι πρὸς τὴν οἰ- 5
κίαν τὸν ἄνθρωπον. Ὁ δὲ ποιητὴς Ἴων μοθωνικὴν φησι
τὴν ὀμιλίαν καὶ ὑπότυπον εἶναι τοῦ Περικλέους, καὶ ταῖς
μεγαλαυχίαις αὐτοῦ πολλὴν ὑπεροψίαν ἀναμεμίχθαι καὶ
περιφρόνησιν τῶν ἄλλων· ἐπαινεῖ δὲ τὸ Κίμωνος ἐμ-
μελὲς καὶ ὑγρὸν καὶ μεμουςωμένον ἐν ταῖς περιφοραῖς. 10
Ἄλλ' Ἴωνα μὲν, ὥσπερ τραγικὴν διδασκαλίαν, ἀξιοῦντα
τὴν ἀρετὴν ἔχειν τι πάντως καὶ σατυρικὸν μέρος ἔωμεν·
τοὺς δὲ τοῦ Περικλέους τὴν σεμνότητα δοξοκοπίαν τε
καὶ τυφὸν ἀποκαλοῦντας ὁ Ζήνων παρεκάλει καὶ αὐτοὺς
τι τοιοῦτο δοξοκοπεῖν, ὡς τῆς προσποιήσεως αὐτῆς τῶν 15
καλῶν ὑποποιούσης τινὰ λεληθότως ζῆλον καὶ συνή-
θειαν.

VI. Οὐ μόνον δὲ ταῦτα τῆς Ἀναξαγόρου σύνουσίας
ἀπέλαυσε Περικλῆς, ἀλλὰ καὶ δεισιδαιμονίας δοκεῖ γενέ-
σθαι καθυπέτερος, ὅσην πρὸς τὰ μετέωρα θάμβος ἐνεργ- 20
γάζεται τοῖς αὐτῶν τε τούτων τὰς αἰτίας ἀγνοοῦσι καὶ
περὶ τὰ θεῖα δαιμονῶσι καὶ ταραττομένοις δι' ἀπειρίαν
αὐτῶν, ἦν ὁ φυσικὸς λόγος ἀπαλλάττων ἀντὶ τῆς φοβε-
ρᾶς καὶ φλεγμαινώσεως δεισιδαιμονίας τὴν ἀσφαλῆ μετ'
ἐλπίδων ἀγαθῶν εὐσέβειαν ἐργάζεται. Λέγεται δὲ ποτε 25
κριοῦ μονόκερω κεφαλῇ ἐξ ἀγροῦ τῷ Περικλεῖ κομι-
σθῆναι, καὶ Λάμπωνα μὲν τὸν μάντιν, ὡς εἶδε τὸ κέρας
ἰσχυρὸν καὶ στερεὸν ἐκ μέσου τοῦ μετώπου πεφυκός,
155 εἶπεῖν, ὅτι δυεῖν οὐσῶν ἐν τῇ πόλει δυναστειῶν, τῆς
Θουκυδίδου καὶ Περικλέους, εἰς ἓνα περιστήσεται τὸ 30
κράτος παρ' ᾧ γένοιτο τὸ σημεῖον· τὸν δ' Ἀναξαγόραν
τοῦ κρανίου διακοπέντος ἐπιδειξαι τὸν ἐγκέφαλον οὐ

πεπληρωκότα τὴν βίαν, ἀλλ' ὄξυν ὥσπερ ὠν ἐκ τοῦ παντός ἀγγείου συνωλισθηκότα κατὰ τὸν τόπον ἐκείνου, ὅθεν ἡ ῥίζα τοῦ κέρατος εἶχε τὴν ἀρχήν. Καὶ τότε μὲν θαυμασθῆναι τὸν Ἀναξαγόραν ὑπὸ τῶν παρόντων, ὀλί-
5 γω δ' ὕστερον τὸν Λάμπωνα, τοῦ μὲν Θουκυδίδου κατα-
λυθέντος, τῶν δὲ τοῦ δήμου πραγμάτων ὁμαλῶς ἀπάν-
των ὑπὸ τῷ Περικλεῖ γενομένων. Ἐκώλυε δ' οὐδέν, οἶμαι, καὶ τὸν φυσικὸν ἐπιτυγχάνειν καὶ τὸν μάντιν, τοῦ μὲν τὴν αἰτίαν, τοῦ δὲ τὸ τέλος καλῶς ἐκλαμβάν-
10 νουτος· ὑπέκειτο γὰρ τῷ μὲν, ἐκ τίνων γέγονε καὶ πῶς πέφυκε, θεωρῆσαι, τῷ δὲ, πρὸς τί γέγονε καὶ τί σημαί-
νει, προειπεῖν. Οἱ δὲ τῆς αἰτίας τὴν εὐρεσίαν ἀναίρεσιν εἶναι λέγοντες τοῦ σημείου οὐκ ἐπινοοῦσιν ἅμα τοῖς θείοις καὶ τὰ τεχνητὰ τῶν συμβόλων ἀθετοῦντες, ψό-
15 φους τε δίσκων καὶ φῶτα πυρσῶν καὶ γνωμόνων ἀπο-
σκιασμούς· ὧν ἕκαστον αἰτία τι καὶ κατασκευῆ σημείου εἶναι τινος πεποιήται. Ταῦτα μὲν οὖν ἴσως ἑτέρας ἐστὶ πραγματείας.

VII. Ὁ δὲ Περικλῆς νέος μὲν ὦν σφόδρα τὸν δῆμον
20 εὐλαβεῖτο. Καὶ γὰρ ἐδόκει Πεισιστράτῳ τῷ τυράννῳ τὸ εἶδος ἐμφορῆς εἶναι, τὴν τε φωνὴν ἠδεῖαν οὖσαν αὐτοῦ καὶ τὴν γλῶτταν εὐτροχον ἐν τῷ διαλέγεσθαι καὶ ταχεῖαν οἱ σφόδρα γέροντες ἐξεπλήττοντο πρὸς τὴν ὁμοιότητα. Πλούτου δὲ καὶ γένους προσόντος αὐτῷ λαμπροῦ καὶ
25 φίλων, οἱ πλεῖστον ἠδύναντο, φοβούμενος ἐξοστρακι-
σθῆναι, τῶν μὲν πολιτικῶν οὐδὲν ἐπραττεν, ἐν δὲ ταῖς στρατείαις ἀνὴρ ἀγαθὸς ἦν καὶ φιλοκίνδυνος. Ἐπεὶ δ' Ἀριστείδης μὲν ἀποτεθνήκει καὶ Θεμιστοκλῆς ἐξεπεπτώ-
κει, Κίμωνα δ' αἱ στρατεῖαι τὰ πολλὰ τῆς Ἑλλάδος ἐξω
30 κατεῖχον, οὕτω δὴ φέρων ὁ Περικλῆς τῷ δήμῳ προσέ-
νειμεν ἑαυτὸν, ἀντὶ τῶν πλουσίων καὶ ὀλίγων τὰ τῶν πολλῶν καὶ πενήτων ἐλόμενος παρὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν

ἤκιστα δημοτικὴν οὖσαν. Ἄλλ', ὡς ἔοικε, δεδιὼς μὲν ὑποψία περιπεσεῖν τυραννίδος, ὁρῶν δ' ἀριστοκρατικὸν τὸν Κίμωνα καὶ διαφερόντως ὑπὸ τῶν καλῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἀγαπώμενον, ὑπῆλθε τοὺς πολλοὺς ἀσφάλειαν μὲν ἑαυτῷ, δύναμιν δὲ κατ' ἐκείνου παρασκευαζόμενος. 5
Εὐθύς δὲ καὶ τοῖς περὶ τὴν δίαιταν ἑτέραν τάξιν ἐπέθη-
κεν. Ὀδόν τε γὰρ ἐν ἄστει μίαν ἐωρᾶτο τὴν ἐπ' ἀγορᾶν καὶ τὸ βρυλευτήριον πορευόμενος, κλήσεις τε δεῖπνων καὶ τὴν τοιαύτην ἅπασαν φιλοφροσύνην καὶ συνήθειαν ἐξέλιπεν, ὡς ἐν οἷς ἐπολιτεύσατο χρόνοις μακροῖς γενο- 10
μένοις πρὸς μηδένα τῶν φίλων ἐπὶ δεῖπνον ἐλθεῖν, πλήν Εὐρυπτολέμου τοῦ ἀνεπιού γαμοῦντος ἄχρι τῶν σπον-
δῶν παραγευόμενος εὐθύς ἐξανέστη. Δειναὶ γὰρ αἱ φιλοφροσύναι παντός ὄγκου περιγενέσθαι καὶ δυσφύ-
λακτον ἐν συνηθείᾳ τὸ πρὸς δόξαν σεμνὸν ἐστὶ· τῆς 15
ἀληθινῆς δ' ἀρετῆς κάλλιστα φαίνεται τὰ μάλιστα φαι-
νόμενα, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν οὐδὲν οὕτω θαυμάσιον τοῖς ἐκτός ὡς ὁ καθ' ἡμέραν βίος τοῖς συνοῦσιν. Ὁ δὲ καὶ τοῦ δήμου τὸ συνεχὲς φεύγων καὶ τὸν κόρον οἶον ἐκ
διαλειμμάτων ἐπλησίαζεν, οὐκ ἐπὶ παντὶ πράγματι λέ- 20
γων οὐδ' αἰετὶ παριῶν εἰς τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἑαυτὸν ὥσπερ τὴν Σαλαμινίαν τριήρη, φησὶ Κριτόλαος πρὸς τὰς με-
γάλας χρείας ἐπιδιδούς, τὰλλα δὲ φίλους καὶ ῥήτορας ἑτέρους καθιεῖς ἐπραττεν. Ὡν ἓνα φασὶ γενέσθαι τὸν
Ἐφιάλτην, ὃς κατέλυσε τὸ κράτος τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου 25
βουλῆς, πολλήν, κατὰ τὸν Πλάτωνα, καὶ ἄκρατον τοῖς πολίταις ἐλευθερίαν οἰνοχοῶν, ὑφ' ἧς, ὥσπερ ἵππον, ἐξυβρίσαντα τὸν δῆμον οἱ κωμωδοποιοὶ λέγουσι πει-
36 θαρχεῖν οὐκέτι τολμᾶν, ἀλλὰ δάκνειν τὴν Εὐ-
βοϊαν καὶ ταῖς νήσοις ἐπιπηδᾶν. 30

VIII. Τῇ μέντοι περὶ τὸν βίον κατασκευῆ καὶ τῷ με-
γέθει τοῦ φρονήματος ἀρμόζοντα λόγον, ὥσπερ ὄργανον,
PLUT. VII. I. 20

ἐξαρτυόμενος παρενέτεινε πολλαχοῦ τὸν Ἀναξαγόραν, οἷον βαφῆν τῇ φητορικῇ τὴν φυσιολογίαν ὑποχέομενος. Τὸ γὰρ ὑψηλόουεν τοῦτο καὶ πάντη τελεσιουργόν, ὡς ὁ θεὸς Πλάτων φησί, πρὸς τῷ εὐφυῆς εἶναι κτησάμενος ἐκ φυσιολογίας, καὶ τὸ πρόσφορον ἐλκύσας ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην, πολὺ πάντων διήνεγκε. Διὸ καὶ τὴν ἐπίκλησιν αὐτῷ γενέσθαι λέγουσι· καίτοι τινὲς ἀπὸ τῶν οἷς ἐκόσμησε τὴν πόλιν, οἱ δ' ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ταῖς στρατηγίαις δυνάμεως Ὀλύμπιον αὐτὸν οἰοῦνται προσαγορευθῆναι· καὶ συνδραμεῖν οὐδὲν ἀπέοικεν ἀπὸ πολλῶν προσόντων τῷ ἀνδρὶ τὴν δόξαν. Αἱ μὲντοι κωμῆδαι τῶν τότε διδασκάλων σπουδῆ τε πολλὰς καὶ μετὰ γέλωτος ἀφεικότων φωνὰς εἰς αὐτὸν ἐπὶ τῷ λόγῳ μάλιστα τὴν προσωνυμίαν γενέσθαι δηλοῦσι, βροντᾶν μὲν αὐτὸν καὶ ἀστράπτειν, ὅτε δημηγοροῖη, δεινὸν δὲ κεραιὸν ἐν γλώσσει φέρειν λεγόντων. Διαμνημονεύεται δὲ τις καὶ Θουκυδίδου τοῦ Μελησίου λόγος εἰς τὴν δεινότητα τοῦ Περικλέους μετὰ παιδιᾶς εἰρημένος. Ἦν μὲν γὰρ ὁ Θουκυδίδης τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν καὶ πλεῖστον ἀντεπολιτεύσατο τῷ Περικλεῖ χρόνον· Ἀρχιδάμου δὲ τοῦ Λακεδαιμονίων βασιλέως πυνθανομένου, πότερον αὐτὸς ἢ Περικλῆς παλαίει βέλτιον, ὅταν εἶπεν, ἐγὼ καταβάλω παλαίων, ἐκεῖνος ἀντιλέγων, ὡς οὐ πέπτωκε, νικᾷ καὶ μεταπίθεται τοὺς ὀρώντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς περὶ τὸν λόγον εὐλαβῆς ἦν, ὥστ' αἰετὸς πρὸς τὸ βῆμα βαδίζων εὐχετο τοῖς θεοῖς μηδὲ ῥῆμα μηδὲν ἐκπεσεῖν ἄκοντος αὐτοῦ πρὸς τὴν προκειμένην χρεῖαν ἀνάμοστον. Ἐγγράφον μὲν οὖν οὐδὲν ἀπολέλοιπε πλὴν τῶν ψηφισμάτων· ἀπομνημονεύεται δ' ὀλίγα παντάπασιν· οἷον τὸ τὴν Αἰγίναν ὡς λήμην τοῦ Πειραιῶς ἀφελεῖν κελεύσαι, καὶ τὸ τὸν πόλεμον ἤδη φάσαι καθορᾶν ἀπὸ Πελοποννήσου

προσφερόμενον. Καί ποτε τοῦ Σοφοκλέους, ὅτε συστρατηγῶν ἐξέπλευσε μετ' αὐτοῦ, παῖδα κἀλὸν ἐπαινέσαντος, „Οὐ μόνον“ ἔφη, „τὰς χεῖρας, ὡς Σοφόκλεις, δεῖ καθαρὰς εἶναι τὸν στρατηγόν, ἀλλὰ καὶ τὰς ὄψεις.“ Ὁ δὲ Στήσιμβροτός φησιν, ὅτι τοὺς ἐν Σάμῳ τεθνηκότας ἐγκωμιάζων ἐπὶ τοῦ βήματος ἀθανάτους ἔλεγε γεγονέναι καθάπερ τοὺς θεοὺς· οὐ γὰρ ἐκείνους αὐτοὺς ὀρώμεν, ἀλλὰ ταῖς τιμαῖς, ἃς ἔχουσι, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς, ἃ παρἔχουσιν, ἀθανάτους εἶναι τεκμαιρόμεθα· ταῦτ' οὖν ὑπάρχειν καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθανούσιν. 10

ΙΧ. Ἐπεὶ δὲ Θουκυδίδης μὲν ἀριστοκρατικὴν τινα τὴν τοῦ Περικλέους ὑπογράφει πολιτείαν, λόγῳ μὲν οὖσαν δημοκρατίαν, ἔργῳ δ' ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχὴν, ἄλλοι δὲ πολλοὶ πρῶτον ὑπ' ἐκείνου φασὶ τὸν δῆμον ἐπὶ κληρουχίας καὶ θεωρικᾶ καὶ μισθῶν διανομᾶς 15 προαχθῆναι κακῶς ἐθισθέντα καὶ γενόμενον πολυτελεῆ καὶ ἀκόλαστον ὑπὸ τῶν τότε πολιτευμάτων ἀντισώφρονος καὶ αὐτουργοῦ, θεωρεῖσθω διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἢ αἰτία τῆς μεταβολῆς. Ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ, ὥσπερ εἴρηται, πρὸς τὴν Κίμωνος δόξαν ἀντιταττόμενος ὑπε- 20 ποιεῖτο τὸν δῆμον· ἐλαττούμενος δὲ πλούτῳ καὶ χρήμασιν, ἀφ' ὧν ἐκεῖνος ἀνελάμβανε τοὺς πένητας δεῖπνόν τε καθ' ἡμέραν τῷ δεομένῳ παρέχων Ἀθηναίων καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἀμφιεννύων, τῶν τε χωρίων τοὺς φραγ- 25 μούς ἀφαιρῶν, ὅπως ὀπωρίζωσιν οἱ βουλόμενοι, τού- 25 τοις ὁ Περικλῆς καταδημαγωγούμενος τρέπεται πρὸς τὴν τῶν δημοσίων διανομὴν, συμβουλευσάντος αὐτῷ Δαμωνίδου τοῦ Ὁαθεν, ὡς Ἀριστοτέλης ἰστόρηκε. Καὶ ταχὺ θεωρικοῖς καὶ δικαστικοῖς λήμμασιν ἄλλαις τε μισθοφοραῖς καὶ χορηγίαις συνδεκάσας τὸ πλῆθος ἐχρήματο 30 κατὰ τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, ἧς αὐτὸς οὐ μετεῖχε διὰ τὸ μήτ' ἄρχων μήτε δεσμοδέτης μήτε βασιλεὺς μήτε 20*

πολέμαρχος λαχεῖν. Αὐταὶ γὰρ αἱ ἀρχαὶ κληρωταὶ τε ἦσαν ἐκ παλαιοῦ καὶ δι' αὐτῶν οἱ δοκιμασθέντες ἀνέβαινον εἰς Ἄρειον πάγον. Διὸ καὶ μᾶλλον ἰσχύσας ὁ Περικλῆς ἐν τῷ δήμῳ κατεστασίασε τὴν βουλήν, ὥστε τὴν μὲν ἀφαιρεθῆναι τὰς πλείστας κρίσεις δι' Ἐφιάλτου, Κίμωνα δ' ὡς φιλολάκωνα καὶ μισόδημον ἐξοστρακισθῆναι, πλούτῳ μὲν καὶ γένει μηδενὸς ἀπολειπόμενον, νίκας δὲ καλλίστας νενικηκότα τοὺς βαρβάρους καὶ χρημάτων πολλῶν καὶ λαφύρων ἐμπεπληκότα τὴν πόλιν, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται. Τοσοῦτον ἦν τὸ κράτος ἐν τῷ δήμῳ τοῦ Περικλέους.

Χ. Ὁ μὲν οὖν ἐξοστρακισμὸς ἀρισμένην εἶχε νόμῳ δεκαετίαν τοῖς φεύγουσιν· ἐν δὲ τῷ διὰ μέσου Λακεδαιμονίων στρατῷ μεγάλῳ ἐμβαλόντων εἰς τὴν Ταναγρακὴν καὶ τῶν Ἀθηναίων εὐθύς ὀρμησάντων ἐπ' αὐτούς, ὁ μὲν Κίμων ἐλθὼν ἐκ τῆς φυγῆς ἔθετο μετὰ τῶν φυλετῶν εἰς λόχον τὰ ὄπλα καὶ δι' ἔργων ἀπολύεσθαι τὸν Λακωνισμὸν ἐβούλετο συγκινδυνεύσας τοῖς πολίταις, οἱ δὲ φίλοι τοῦ Περικλέους συστάντες ἀπήλασαν αὐτὸν ὡς 20 φυγάδα. Διὸ καὶ δοκεῖ Περικλῆς ἐρωμενεστάτα τὴν μάχην ἐκείνην ἀγωνίσασθαι καὶ γενέσθαι πάντων ἐπιφανέστατος ἀφειδήσας τοῦ σώματος. Ἐπεσον δὲ καὶ τοῦ Κίμωνος οἱ φίλοι πάντες ὁμαλῶς, οὓς Περικλῆς συνεπητιᾶτο τοῦ Λακωνισμοῦ καὶ μετάνοια δεινὴ τοὺς Ἀθηναίους καὶ 25 πόθος ἔσχε τοῦ Κίμωνος, ἠττημένους μὲν ἐπὶ τῶν ὄρων τῆς Ἀττικῆς, προσδοκῶντας δὲ βαρὺν εἰς ἔτους ὄραν πόλεμον. Αἰσθόμενος οὖν ὁ Περικλῆς οὐκ ᾤκησε χαρίσασθαι τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ τὸ ψήφισμα γράψας αὐτὸς ἐκάλει τὸν ἄνδρα, κάκεινος κατελθὼν εἰρήνην ἐποίησε 30 ταῖς πόλεσιν. Οἰκείως γὰρ εἶχον οἱ Λακεδαιμόνιοι πρὸς αὐτὸν ὥσπερ ἀπήχθοντο τῷ Περικλεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις δημαγωγοῖς. Ἐνιοὶ δὲ φασιν οὐ πρότερον γραφῆναι τῷ

Κίμωνι τὴν κἀθοδὸν ὑπὸ τοῦ Περικλέους ἢ συνθήκας αὐτοῖς ἀπορρήτους γενέσθαι δι' Ἑλληνικῆς, τῆς Κίμωνος ἀδελφῆς, ὥστε Κίμωνα μὲν ἐκπεῦσαι λαβόντα ναῦς διακοσίας καὶ τῶν ἔξω στρατηγεῖν καταστρεφόμενον τὴν βασιλείως χώραν, Περικλεῖ δὲ τὴν ἐν ἄστει δύναμιν ὑπάρχειν. Ἐδόκει δὲ καὶ πρότερον ἢ Ἑλληνικῆ τῷ Κίμωνι τὸν Περικλέα προότερον παρασχεῖν ὅτε τὴν θανατικὴν δίκην ἔφενγεν. Ἦν μὲν γὰρ εἰς τῶν κατηγορῶν ὁ Περικλῆς ὑπὸ τοῦ δήμου προβεβλημένος, ἐλθούσης δὲ πρὸς αὐτὸν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ δεομένης μειδιάσας εἶπεν· „Ὡ 10 Ἑλληνικῆ, γραῦς εἶ, γραῦς εἶ, ὡς πράγματα τηλικαῦτα πράσσειν.“ Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν λόγον ἄπαξ ἀνέστη τὴν προβολὴν ἀφοσιούμενος, καὶ τῶν κατηγορῶν ἐλάχιστα τὸν Κίμωνα λυπήσας ἀπεχώρησε. Πῶς ἂν οὖν τις Ἰδομενεὶ πιστεύσειε κατηγοροῦντι τοῦ Περικλέους, 15 ὡς τὸν δημαγωγὸν Ἐφιάλτην φίλον γενόμενον καὶ κοινῶν ὄντα τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ προαιρέσεως δολοφονήσαντος διὰ ζηλοτυπίαν καὶ φθόνον τῆς δόξης; Ταῦτα γὰρ οὐκ οἶδ' ὅθεν συναγαγῶν ὥσπερ χολὴν τάνδρῳ προσβέβληκε, πάντῃ μὲν ἴσως οὐκ ἀνεπιλήπτῳ, φρο- 20 νημα δ' εὐγενὲς ἔχοντι καὶ ψυχὴν φιλότιμον, οἷς οὐδὲν ἐμφύεται πάθος ἄμῶν οὕτω καὶ θηριῶδες. Ἐφιάλτην 158 μὲν οὖν φοβερὸν ὄντα τοῖς ὀλιγαρχικοῖς καὶ περὶ τὰς εὐθύνας καὶ διώξεις τῶν τὸν δῆμον ἀδικούντων ἀπαράιτητον ἐπιβουλεύσαντες οἱ ἐχθροὶ δι' Ἀριστοδίκου 25 τοῦ Ταναγρακικοῦ κρυφαίως ἀνείλον, ὡς Ἀριστοτέλης εἶρηκεν. Ἐτελεύτησε δὲ Κίμων ἐν Κύπρῳ στρατηγῶν.

XI. Οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ μέγιστον μὲν ἤδη τὸν Περικλέα καὶ πρόσθεν ὁρῶντες γεγονότα τῶν πολιτῶν, βουλόμενοι δ' ὅμως εἶναι τινα τὸν πρὸς αὐτὸν ἀντιτασ- 30 σόμενον ἐν τῇ πόλει καὶ τὴν δύναμιν ἀμβλύνοντα, ὥστε μὴ κομιδῇ μοναρχίαν εἶναι, Θουκυδίδην τὸν Ἀλωπεκῆ-

θεν, ἄνδρα σώφρονα καὶ κηδεστὴν Κίμωνος, ἀντέστησαν ἐναντιωσόμενον, ὃς ἦττον μὲν ὢν πολεμικὸς τοῦ Κίμωνος, ἀγοραῖος δὲ καὶ πολιτικὸς μᾶλλον, οἰκουρῶν ἐν ἄστει καὶ περὶ τὸ βῆμα τῷ Περικλεῖ συμπλεκόμενος 5 ταχὺ τὴν πολιτείαν εἰς ἀντίπαλον κατέστησεν. Οὐ γὰρ εἶασε τοὺς καλοὺς κἀγαθοὺς καλουμένους ἄνδρας ἐνδισπάρεθαι καὶ συμμειχθῆναι πρὸς τὸν δῆμον, ὡς πρότερον, ὑπὸ πλῆθους ἡμανρωμένους τὸ ἀξίωμα, χωρὶς δὲ διακρίνας καὶ συναγαγῶν εἰς ταῦτό τὴν πάντων δύναμιν 10 ἐμβριθῆ γενομένην ὥσπερ ἐπὶ ζυγοῦ ῥοπήν ἐποίησεν. Ἦν μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς διπλὴ τις ὕπουλος, ὥσπερ ἐν σιδῆρῳ, διαφορὰν ὑποσημαίνουσα δημοτικῆς καὶ ἀριστοκρατικῆς προαιρέσεως, ἣ δ' ἐκείνων ἀμιλλα καὶ φιλοτιμία τῶν ἀνδρῶν βαθυτάτην τομὴν τεμοῦσα τῆς πόλεως 15 τὸ μὲν δῆμον, τὸ δ' ὀλίγους ἐποίησε καλεῖσθαι. Διὸ καὶ τότε μάλιστα τῷ δήμῳ τὰς ἡνίας ἀνεῖς ὁ Περικλῆς ἐπολιτεύετο πρὸς χάριν, αἰεὶ μὲν τινα θεῶν πανηγυρικὴν ἢ ἐστίασιν ἢ πομπὴν εἶναι μηχανώμενος ἐν ἄστει καὶ διαπαιδαγωγῶν οὐκ ἀμούσοις ἡδοναῖς τὴν πόλιν, ἐξήκοντα 20 δὲ τριῆρεις καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐκπέμπων, ἐν αἷς πολλοὶ τῶν πολιτῶν ἔπλεον ὀκτὼ μῆνας ἐμμισθοὶ μελετῶντες ἅμα καὶ μανθάνοντες τὴν ναυτικὴν ἐμπειρίαν. Πρὸς δὲ τούτοις χιλίους μὲν ἐστειλεν εἰς Χερρόνησον κληρούχους, εἰς δὲ Νάξον πεντακοσίους, εἰς δὲ Ἄνδρον 25 ἡμίσεις τούτων, εἰς δὲ Θράκην χιλίους Βισάλταις συνοικήσοντας, ἄλλους δ' εἰς Ἰταλίαν οἰκισομένης Συβάρεως, ἣν Θουρίους προσηγόρευσαν. Καὶ ταῦτ' ἐπραττεν ἀποκουφίζων μὲν ἀργοῦ καὶ διὰ σχολὴν πολυπράγμουτος ὄχλου τὴν πόλιν, ἐπανορθούμενος δὲ τὰς ἀπορίας τοῦ 30 δῆμου, φόβον δὲ καὶ φρουρὰν τοῦ μὴ νεωτερίζειν τι παρακατοικίζων τοῖς συμμάχοις.

XII. Ὁ δὲ πλείστην μὲν ἡδονὴν ταῖς Ἀθήναις καὶ

κόσμον ἠνεγκε, μεγίστην δὲ τοῖς ἄλλοις ἐκπληξιν ἀνθρώποις, μόνον δὲ τῇ Ἑλλάδι μαρτυρεῖ, μὴ ψεύδεσθαι τὴν λεγομένην δύναμιν αὐτῆς ἐκείνην καὶ τὸν παλαιὸν ὄλβον, ἣ τῶν ἀναθημάτων κατασκευή, τοῦτο μάλιστα τῶν πολιτευμάτων τοῦ Περικλέους ἐβάσκεινον οἱ ἐχθροὶ 5 καὶ διέβαλλον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις βοῶντες, ὡς ὁ μὲν δῆμος ἀδοξεῖ καὶ κακῶς ἀκούει τὰ κοινὰ τῶν Ἑλλήνων χρήματα πρὸς αὐτὸν ἐκ Δήλου μεταγαγῶν, ἣ δ' ἐνεστὶν αὐτῷ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας εὐπρεπεστάτη τῶν προφάσεων, δείσαντα τοὺς βαρβάρους ἐκείθεν ἀνελεῖσθαι καὶ 10 φυλάττειν ἐν ὄχυρῳ τὰ κοινὰ, ταύτην ἀνήρηκε Περικλῆς· καὶ δοκεῖ δεινὴν ὕβριν ἢ Ἑλλὰς ὑβρίζεσθαι καὶ τυραννεῖσθαι περιφανῶς, ὁρῶσα τοῖς εἰσφερομένοις ὑπ' αὐτῆς ἀναγκαιῶς πρὸς τὸν πόλεμον ἡμᾶς τὴν πόλιν καταχρυσοῦντας καὶ καλλωπίζοντας ὥσπερ ἀλαζόνα γυν- 15 ναῖκα, περιπτομένην λίθους πολυτελεῖς καὶ ἀγάλματα καὶ ναοὺς χιλιοταλάντους. Ἐδίδασκεν οὖν ὁ Περικλῆς τὸν δῆμον, ὅτι χρημάτων μὲν οὐκ ὀφείλουσι τοῖς συμμάχοις λόγον προπολεμοῦντες αὐτῶν καὶ τοὺς βαρβάρους ἀνείργοντες, οὐχ ἵππον, οὐ ναῦν, οὐχ ὀπλίτην, 20 ἀλλὰ χρήματα μόνον τελούντων, ἃ τῶν διδόντων οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τῶν λαμβανόντων, ἃν παρέχωσιν ἀνθ' οὗ λαμβάνουσι· δεῖ δὲ τῆς πόλεως κατεσκευασμένης ἱκανῶς τοῖς ἀναγκαιῶς πρὸς τὸν πόλεμον, εἰς ταῦτα τὴν εὐπορίαν τρέπειν αὐτῆς, ἀφ' ἧν δόξα μὲν γενομένων ἀτίδιος, 25 εὐπορία δὲ γινομένων ἐτοίμη παρέσται, παντοδαπῆς ἐργασίας φανείσης καὶ ποικίλων χρειῶν, αἱ πᾶσαν μὲν τέχνην ἐγείρουσαι, πᾶσαν δὲ χεῖρα κινουῦσαι, σχεδὸν ὅλην ποιοῦσιν ἐμμισθον τὴν πόλιν ἐξ αὐτῆς ἅμα κοσμουμένην καὶ τρεφομένην. Τοῖς μὲν γὰρ ἡλικίαν ἔχουσι 30 καὶ ῥώμην αἱ στρατεῖαι τὰς ἀπὸ τῶν κοινῶν εὐπορίας παρεῖχον, τὸν δ' ἀσύντακτον καὶ βάνανσον ὄχλον οὗτ'

ἄμοιρον εἶναι λημμάτων βουλούμενος οὔτε λαμβάνειν ἀργὸν καὶ σχολάζοντα, μεγάλας κατασκευασμάτων ἐπιβολὰς καὶ πολυτέχνους ὑποθέσεις ἔργων διατριβὴν ἔχόντων ἐνέβαλε φέρων εἰς τὸν δῆμον, ἵνα μηδὲν ἤττον τῶν πλεόντων καὶ φρουρούντων καὶ στρατευομένων τὸ οἰκουροῦν ἔχη πρόφασιν ἀπὸ τῶν δημοσίων ὠφελείσθαι καὶ μεταλαμβάνειν. Ὅπου γὰρ ὕλη μὲν ἦν λίθος, χαλκός, ἐλέφας, χρυσός, ἔβενος, κυπάρισσος, αἱ δὲ ταύτην ἐκπονοῦσαι καὶ κατεργαζόμεναι τέχναι, τέκτονες, πλάσται, χαλκοτύποι, λιθουργοί, βαφεῖς, χρυσοῦ μαλακτῆρες [καὶ*] ἐλέφαντος, ζωγράφοι, ποικιλταί, τορευταί, πομπὸι δὲ τούτων καὶ κομιστῆρες, ἔμποροι καὶ ναῦται καὶ κυβερνήται κατὰ θάλατταν, οἱ δὲ κατὰ γῆν ἀμαξοπηγοὶ καὶ ξευγοτρόφοι καὶ ἡνίοχοι καὶ καλωστροφὸι καὶ λινοῦργοὶ καὶ σκυτοτόμοι καὶ ὄδοποιοὶ καὶ μεταλλεῖς, ἐκάστη δὲ τέχνη, καθάπερ στρατηγὸς ἰδίου στρατεύμα, τὸν θητικὸν ὄχλον καὶ ἰδιώτην συντεταγμένου εἶχεν, ὄργανον καὶ σῶμα τῆς ὑπηρεσίας γινόμενον, εἰς πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡλικίαν καὶ φύσιν αἱ χρεῖαι διένεμον καὶ διε-
20 σπειρον τὴν εὐπορίαν.

XIII. Ἀναβαινόντων δὲ τῶν ἔργων ὑπερηφάνων μὲν μεγέθει, μορφῇ δ' ἀμιμήτων καὶ χάριτι, τῶν δημιουργῶν ἀμιλλωμένων ὑπερβάλλεσθαι τὴν δημιουργίαν τῇ καλλιτεχνίᾳ, μάλιστα θαυμάσιον ἦν τὸ τάχος. Ὡν γὰρ 25 ἕκαστον ᾔοντο πολλαῖς διαδοχαῖς καὶ ἡλικίαις μόλις ἐπὶ τέλος ἀφίξεσθαι, ταῦτα πάντα μιᾶς ἀκμῆ πολιτείας ἐλάβανε τὴν συντέλειαν. Καίτοι ποτέ φασιν Ἀγαθάρχου τοῦ ζωγράφου μέγα φρονούντος ἐπὶ τῷ ταχὺ καὶ ῥαδίως τὰ ζῶα ποιεῖν ἀκούσαντα τὸν Ζεῦξιν εἰπεῖν· „Ἐγὼ δ' ἐν 30 πολλῷ χρόνῳ.“ Ἡ γὰρ ἐν τῷ ποιεῖν εὐχέρεια καὶ ταχύτης οὐκ ἐντίθησι βάρος ἔργῳ μόνιμον οὐδὲ κάλλους ἀκρίβειαν· ὁ δ' εἰς τὴν γένεσιν τῷ πόνῳ προδανεισθεῖς

χρόνος ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ γενομένου τὴν ἰσχὺν ἀποδί-
δωσιν. Ὅθεν καὶ μᾶλλον θαυμάζεται τὰ Περικλέους
ἔργα πρὸς πολλὸν χρόνον ἐν ὀλίγῳ γεγόμενα. Κάλλει
μὲν γὰρ ἕκαστον εὐθύς ἦν τότε ἀρχαῖον, ἀκμῆ δὲ μέχρι
νῦν πρόσφατόν ἐστι καὶ νεουργόν· οὕτως ἐπανθεῖ καὶ 5
νότης τις ἄδικτον ὑπὸ τοῦ χρόνου διατηροῦσα τὴν
ὄψιν, ὥσπερ ἀειθαλὲς πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἀγήρω κατα-
μειμιγμένην τῶν ἔργων ἔχόντων. Πάντα δὲ διεῖπε καὶ
πάντων ἐπίσκοπος ἦν αὐτῷ Φειδίας, καίτοι μεγάλους
ἀρχιτέκτονας ἔχόντων καὶ τεχνίτας τῶν ἔργων. Τὸν μὲν 10
γὰρ ἑκατόμπεδον Παρθενῶνα Καλλικράτης εἰργάζετο
καὶ Ἰκτίνος, τὸ δ' ἐν Ἐλευσίνι τελεστήριον ἤρξατο μὲν
Κόροιβος οἰκοδομεῖν, καὶ τοὺς ἐπ' ἐδάφους κίονας ἔθηκεν
οὗτος καὶ τοῖς ἐπιστυλίοις ἐπέξευξεν· ἀποθανόντος δὲ
τούτου Μεταγένης ὁ Ξυπέτιος τὸ διάζωμα καὶ τοὺς ἄνω 15
κίονας ἐπέστησε· τὸ δ' ὄπατον ἐπὶ τοῦ ἀνακτόρου Ξενο-
60 κλῆς ὁ Χολαργεύς ἐκορύφωσε· τὸ δὲ μακρὸν τεῖχος,
περὶ οὗ Σωκράτης ἀκούσαι φησὶν αὐτὸς εἰσηγουμένου
γνώμην Περικλέους, ἠρογάβησε Καλλικράτης. Καμφ-
δεῖ δὲ τὸ ἔργον Κρατῖνος ὡς βραδέως περαινόμενον· 20

πάλαι γὰρ αὐτό, φησί,

λόγοισι προάγει Περικλέης, ἔργοισι δ' οὐδὲ κινεῖ.
Τὸ δ' Ὀιδεῖον, τῇ μὲν ἐντὸς διαθέσει πολύεδρον καὶ
πολύστυλον, τῇ δ' ἐρέψει περικλινὲς καὶ κάταντες ἐκ
μιᾶς κορυφῆς πεποιημένον, εἰκόνα λέγουσι γενέσθαι 25
καὶ μίμημα τῆς βασιλέως σκηνῆς, ἐπιστατοῦντος καὶ
τούτῳ Περικλέους. Διὸ καὶ πάλιν Κρατῖνος ἐν Θράτταις
παίξει πρὸς αὐτόν·

Ὁ σχινοκέφαλος Ζεὺς ὄδε προσέρχεται

Περικλέης τῷδεῖον ἐπὶ τοῦ κρανίου

ἔχων, ἐπειδὴ τοῦστρακου παροίχεται.

Φιλοτιμούμενος δ' ὁ Περικλῆς τότε πρῶτον ἐψηφίσατο

μουσικῆς ἀγῶνα τοῖς Παναθηναίοις ἄγεσθαι καὶ διέ-
 ταξεν αὐτὸς ἀθλοθέτης αἰρεθεὶς καθότι χρὴ τοὺς ἀγω-
 νιζομένους αὐλεῖν ἢ ἄδειν ἢ κιθαρίζειν. Ἐθεῶντο δὲ
 καὶ τότε καὶ τὸν ἄλλον χρόνον ἐν ᾧ οἶδεν τοὺς μουσι-
 5 κούς ἀγῶνας. Τὰ δὲ Προπύλαια τῆς ἀκροπόλεως ἐξειρ-
 γάσθη μὲν ἐν πενταετία Μνησικλέους ἀρχιτεκτονούν-
 τος· τύχη δὲ θαυμαστὴ συμβᾶσα περὶ τὴν οἰκοδομίαν
 ἐμήνυσε τὴν θεὸν οὐκ ἀποστατοῦσαν, ἀλλὰ συνεφαπτο-
 μένην τοῦ ἔργου καὶ συνεπιτελοῦσαν. Ὁ γὰρ ἐνεργό-
 10 τατος καὶ προθυμώτατος τῶν τεχνιτῶν ἀποσφαλῆς ἐξ
 ὕψους ἔπεσε καὶ διέκειτο μοχθηρῶς, ὑπὸ τῶν ἰατρῶν
 ἀπεγνωσμένος. Ἀθυμοῦντος δὲ τοῦ Περικλέους ἡ θεὸς
 ὄναρ φανεῖσα συνέταξε θεραπείαν, ἣν χρώμενος ὁ Πери-
 κλῆς ταχὺ καὶ ῥαδίως ἰάσατο τὸν ἄνθρωπον. Ἐπὶ τούτῳ
 15 δὲ καὶ τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Ὑγείας Ἀθηναῖς ἀνέστησεν
 ἐν ἀκροπόλει παρὰ τὸν βωμόν, ὃς καὶ πρότερον ἦν, ὡς
 λέγουσιν. Ὁ δὲ Φειδίας εἰργάζετο μὲν τῆς θεοῦ τὸ χρυ-
 σοῦν ἔδος καὶ τούτου δημιουργὸς ἐν τῇ στήλῃ εἶναι γέ-
 γραπται, πάντα δ' ἦν σχεδὸν ἐπ' αὐτῷ, καὶ πᾶσιν, ὡς
 20 εἰρήκαμεν, ἐπεστάται τοῖς τεχνίταις διὰ φιλίαν Πери-
 κλέους. Καὶ τοῦτο τῷ μὲν φθόνον, τῷ δὲ βλασφημίαν
 ἤνεγκεν, ὡς ἐλευθέρως τῷ Περικλεῖ γυναῖκας εἰς τὰ ἔργα
 φοιτώσας ὑποδεχομένου τοῦ Φειδίου. Δεξάμενοι δὲ τὸν
 λόγον οἱ κωμικοὶ πολλὴν ἀσέλγειαν αὐτοῦ κατεσκεδάσαν,
 25 εἰς τε τὴν Μενίππου γυναῖκα διαβάλλοντες, ἀνδρὸς φί-
 λου καὶ ὑποστρατηγοῦντος, εἰς τε τὰς Πυριλάμπους
 ὀρνιθοτροφίας, ὃς ἑταῖρος ὦν Περικλέους αἰτίαν εἶχε
 ταῶνας ὑφιέναι ταῖς γυναῖξιν, αἷς ὁ Περικλῆς ἐπλη-
 σίαζε. Καὶ τί ἂν τις ἀνθρώπους σατυρικοὺς τοῖς βίοις
 30 καὶ τὰς κατὰ τῶν κρειττόνων βλασφημίας ὥσπερ δαι-
 μονι κακῷ τῷ φθόνῳ τῶν πολλῶν ἀποθύοντας ἐκάστοτε
 θαυμάσειεν, ὅπου καὶ Στησίμβροτος ὁ Θάσιος δεινὸν

ἀσέβημα καὶ μυθῶδες ἐξευγκεῖν ἐτόλμησεν εἰς τὴν γυ-
 ναῖκα τοῦ υἱοῦ κατὰ τοῦ Περικλέους; οὕτως ἔοικε πάντη
 χαλεπὸν εἶναι καὶ δυσθήρατον ἱστορίᾳ τὰ ληθῆς, ὅταν οἱ
 μὲν ὕστερον γεγονότες τὸν χρόνον ἔχωσιν ἐπιπροσδοῦντα
 τῇ γνώσει τῶν πραγμάτων, ἡ δὲ τῶν πράξεων καὶ τῶν
 5 βίων ἡλικιωτὶς ἱστορία τὰ μὲν φθόνοις καὶ δυσμενεῖαις,
 τὰ δὲ χαριζομένη καὶ κολακεύουσα λυμαίνεται καὶ δια-
 στρέφῃ τὴν ἀλήθειαν.

XIV. Τῶν δὲ περὶ τὸν Θουκυδίδην ῥητόρων κατα-
 βοῶντων τοῦ Περικλέους ὡς σπαθῶντος τὰ χρήματα καὶ 10
 τὰς προσόδους ἀπολλύντος, ἠρώτησεν ἐν ἐκκλησίᾳ τὸν
 δῆμον, εἰ πολλὰ δοκεῖ δεδαπανῆσθαι· φησάντων δὲ
 πάμπολλα· „Μὴ τοίνυν“ εἶπεν „ὑμῖν, ἀλλ' ἐμοὶ δεδα-
 πανῆσθαι, καὶ τῶν ἀναθημάτων ἰδίαν ἐμαντοῦ ποιήσομαι
 τὴν ἐπιγραφὴν.“ Εἰπόντος οὖν ταῦτα τοῦ Περικλέους, 15
 εἶτε τὴν μεγαλοφροσύνην αὐτοῦ θαυμάσαντες εἶτε πρὸς
 161 τὴν δόξαν ἀντιφιλοτιμούμενοι τῶν ἔργων, ἀνέκραγον
 κελεύοντες ἐκ τῶν δημοσίων ἀναλίσκειν καὶ χορηγεῖν
 μηδενὸς φειδόμενον. Τέλος δὲ πρὸς τὸν Θουκυδίδην εἰς
 ἀγῶνα περὶ τοῦ ὀστράκου καταστάς καὶ διακινδυνεύσας 20
 ἐκεῖνον μὲν ἐξέβαλε, κατέλυσε δὲ τὴν ἀντιτεταγμένην
 ἑταιρείαν.

XV. Ὡς οὖν παντάπασι λυθείσης τῆς διαφορᾶς καὶ
 τῆς πόλεως οἷον ὁμαλῆς καὶ μιᾶς γενομένης κομιδῆ, περι-
 ἤνεγκεν εἰς ἑαυτὸν τὰς Ἀθήνας καὶ τὰ τῶν Ἀθηναίων 25
 ἐξηρημένα πράγματα, φόρους καὶ στρατεύματα καὶ
 τριήρεις καὶ νήσους καὶ θάλασσαν καὶ πολλὴν μὲν δι'
 Ἑλλήνων, πολλὴν δὲ καὶ διὰ βαρβάρων ἤκουσαν ἰσχὺν
 καὶ ἡγεμονίαν ὑπηκόοις ἔθνεσι καὶ φίλαις βασιλείων καὶ
 συμμαχίαις πεφραγμένην δυναστῶν, οὐκέθ' ὁ αὐτὸς ἦν 30
 οὐδ' ὁμοίως χειροῆθης τῷ δήμῳ καὶ ῥαδίως ὑπείκειν καὶ
 συνενδιδόναι ταῖς ἐπιθυμίαις ὥσπερ πνοαῖς τῶν πολλῶν,

ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνειμένης ἐκείνης καὶ ὑποθρυπτομένης ἐνια
δημαγωγίας ὥσπερ ἀνθηρᾶς καὶ μαλακῆς ἀρμονίας ἀρι-
στοκρατικὴν καὶ βασιλικὴν ἐντεινάμενος πολιτείαν, καὶ
χρῶμενος αὐτῇ πρὸς τὸ βέλτιστον ὀρθῇ καὶ ἀνεγκλίτῳ,
5 τὰ μὲν πολλὰ βουλόμενον ἤγε πείθων καὶ διδάσκων τὸν
δῆμον, ἦν δ' ὅτε καὶ μάλα δυσχεραίνοντα κατατείνων
καὶ προσβιβάζων ἐχειροῦτο τῷ συμφέροντι, μιμούμενος
ἀτεχνῶς ἰατροῦν ποικίλῳ νοσήματι καὶ μακρῷ κατὰ και-
ρὸν μὲν ἡδονὰς ἀβλαβεῖς, κατὰ καιρὸν δὲ δηγμούς καὶ
10 φάρμακα προσφέροντα σωτήρια. Παντοδαπῶν γὰρ, ὡς
εἰκός, παθῶν ἐν ὄχλῳ τοσαύτην τὸ μέγεθος ἀρχὴν ἔχοντι
φνομένων, μόνος ἐμμελῶς ἕκαστα διαχειρίσασθαι πεφυ-
κός, μάλιστα δ' ἐλπίζει καὶ φόβοις ὥσπερ οἴαξι προανα-
στέλλων τὸ θρασυνόμενον αὐτῶν καὶ τὸ δύσθυμον ἀνιεῖς
15 καὶ παραμυθούμενος, ἔδειξε τὴν ῥητορικὴν κατὰ Πλά-
τωνα ψυχαγωγίαν οὖσαν καὶ μέγιστον ἔργον αὐτῆς τὴν
περὶ τὰ ἥθη καὶ πάθη μέθοδον, ὥσπερ τινὰς τόνους καὶ
φθόγγους ψυχῆς μάλ' ἐμμελοῦς ἀφῆς καὶ κρούσεως δεο-
μένους. Αἰτία δ' οὐχ ἡ τοῦ λόγου φιλοῦς δύναμις, ἀλλ',
20 ὡς Θουκυδίδης φησὶν, ἡ περὶ τὸν βίον δόξα καὶ πίστις
τοῦ ἀνδρός, ἀδωροτάτου περιφανῶς γενομένου καὶ χρη-
μάτων κρείττονος· ὃς καὶ τὴν πόλιν ἐκ μεγάλης μεγίστην
καὶ πλουσιωτάτην ποιήσας καὶ γενόμενος δυνάμει πολ-
λῶν βασιλέων καὶ τυράννων ὑπέριτος, ὧν ἐνιοὶ καὶ
25 ἐπὶ τοῖς νείεσι διέθεντο, ἐκεῖνος μιᾷ δραχμῇ μείζονα τὴν
οὐσίαν οὐκ ἐποίησεν ἢ ὁ πατὴρ αὐτῷ κατέλιπε.

XVI. Καίτοι τὴν δυνάμιν αὐτοῦ σαφῶς μὲν ὁ Θου-
κυδίδης διηγείται, κακοήθως δὲ παρεμφαίνουσιν οἱ κω-
μικοὶ, Πεισιστρατίδας μὲν νέους τοὺς περὶ αὐτὸν ἐταί-
30 ρους καλοῦντες, αὐτὸν δ' ἀπομόσαι μὴ τυραννήσειν
κελεύοντες, ὡς ἀσυμμέτρου πρὸς δημοκρατίαν καὶ βα-

ρουτέρας περὶ αὐτὸν οὔσης ὑπεροχῆς. Ὁ δὲ Τηλεκλείδης
παραδεδοκέναι φησὶν αὐτῷ τοὺς Ἀθηναίους

Πόλεων τε φόρους αὐτάς τε πόλεις, τὰς μὲν δεῖν, τὰς
δ' ἀναλύειν,
λαίνα τείχη, τὰ μὲν οἰκοδομεῖν τὰ δὲ αὐτὰ πάλιν κατα-5
βάλλειν,
σπονδὰς, δύναμιν, κράτος, εἰρήνην πλουτόν τ' εὐ-
δαιμονίαν τε.

Καὶ ταῦτα καιρὸς οὐκ ἦν οὐδ' ἀκμή καὶ χάρις ἀνθούσης
ἐφ' ὧρα πολιτείας, ἀλλὰ τεσσαράκοντα μὲν ἔτη πρωτεύων 10
ἐν Ἐφιάλταις καὶ Λεωκράταις καὶ Μυρωνίδαῖς καὶ Κί-
μωσι καὶ Τολμίδαῖς καὶ Θουκυδίδαῖς, μετὰ δὲ τὴν Θου-
κυδίδου κατάλυσιν καὶ τὸν ὀστρακισμόν οὐκ ἐλάττω τῶν
πεντεκαίδεκα ἐτῶν διηνεκῆ καὶ μίαν οὖσαν ἐν ταῖς ἐνιαυ-
15 σίοις στρατηγίαις ἀρχὴν καὶ δυναστείαν κτησάμενος, ἐφύ-
λαξεν ἑαυτὸν ἀνάλωτον ὑπὸ χρημάτων, καίπερ οὐ παντά-
πασιν ἀργῶς ἔχων πρὸς χρηματισμόν, ἀλλὰ τὸν πατρῶον
καὶ δίκαιον πλοῦτον, ὡς μήτ' ἀμελούμενος ἐκφύγοι μήτε
πολλὰ πράγματα καὶ διατριβὰς ἀσχολουμένῳ παρέχοι,
συνέταξεν εἰς οἰκονομίαν, ἦν ὥτεο ῥάστην καὶ ἀκριβε- 20
στάτην εἶναι. Τοὺς γὰρ ἐπετείους καρπούς ἅπαντας
ἀδρόους ἐπίπρασκεν, εἴτα τῶν ἀναγκαίων ἕκαστον ἐξ
ἀγορᾶς ἀνούμενος διόκει τὸν βίον καὶ τὰ περὶ τὴν διαί-
ταν. Ὅθεν οὐχ ἡδὺς ἦν ἐνηλίκοις παισὶν οὐδὲ γυναιξὶ
δαψιλῆς χορηγός, ἀλλ' ἐμέμφοντο τὴν ἐφήμερον ταύτην 25
καὶ συνηγμένην εἰς τὸ ἀκριβέστατον δαπάνην, οὐδενός,
οἷον ἐν οἰκίᾳ μεγάλη καὶ πράγμασιν ἀφθόνοις, περιο-
ρέοντος, ἀλλὰ παντὸς μὲν ἀναλώματος, παντὸς δὲ λήμ-
ματος δι' ἀριθμοῦ καὶ μέτρου βαδίζοντος. Ὁ δὲ πᾶσαν
αὐτοῦ τὴν τοιαύτην συνέχων ἀκριβείαν εἰς ἣν οἰκέτης, 30
Εὐάγγελος, ὡς ἕτερος οὐδεὶς εὖ πεφυκὸς ἢ κατεσκευα-
σμένος ὑπὸ τοῦ Περικλέους πρὸς οἰκονομίαν. Ἀπάδοντα

μὲν οὖν ταῦτα τῆς Ἀναξαγόρου σοφίας, εἶγε καὶ τὴν οἰκίαν ἐκεῖνος ἐξέλιπε καὶ τὴν χώραν ἀφῆκεν ἀργὴν καὶ μηλόβοτον ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ μεγαλοφροσύνης, οὐ ταῦτον δ' ἐστίν, οἶμαι, θεωρητικοῦ φιλοσόφου καὶ πολιτικοῦ βίος, ἀλλ' ὁ μὲν ἀνόργανον καὶ ἀπροσδεῆ τῆς ἐκτὸς ὕλης ἐπὶ τοῖς καλοῖς κινεῖ τὴν διάνοιαν, τῷ δ' εἰς ἀνθρωπείας χρείας ἀναμιγνύντι τὴν ἀρετὴν ἐστὶν οὐ γένοιτ' ἂν οὐ τῶν ἀναγκαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν καλῶν ὁ πλούτος, ὥσπερ ἦν καὶ Περικλεῖ βοηθοῦντι πολλοῖς τῶν πενήτων. Καὶ μέντοι γε τὸν Ἀναξαγόραν αὐτὸν λέγουσιν ἀσχολουμένου Περικλέους ἀμελούμενον κείσθαι συγκεκαλυμμένου ἤδη γηραιὸν ἀποκαρτεροῦντα· προσπεσόντος δὲ τῷ Περικλεῖ τοῦ πράγματος ἐκπλαγέντα θεῖν εὐθύς ἐπὶ τὸν ἄνδρα καὶ δεῖσθαι πᾶσαν δέησιν, ὄλοφυρόμενον οὐκ ἐκείνον, ἀλλ' ἑαυτὸν, εἰ τοιοῦτον ἀπολεῖ τῆς πολιτείας σύμβουλον. Ἐγκαλυψάμενον οὖν τὸν Ἀναξαγόραν εἶπεῖν πρὸς αὐτόν· „ὦ Περικλεις, καὶ οἱ τοῦ λύχνου χρεῖαν ἔχοντες ἔλαιον ἐπιχέουσιν.“

XVII. Ἀρχομένων δὲ Λακεδαιμονίων ἀχθεσθαι τῇ αὐξήσει τῶν Ἀθηναίων, ἐπαίρων ὁ Περικλῆς τὸν δῆμον ἔτι μᾶλλον μέγα φρονεῖν καὶ μεγάλων αὐτὸν ἀξιοῦν πραγμάτων γράφει ψήφισμα, πάντας Ἑλλήνας τοὺς ὁπῆποτε κατοικοῦντας Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας παρακαλεῖν, καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην, εἰς σύλλογον πέμπειν Ἀθήναζε τοὺς βουλευσομένους περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἰερῶν, ἃ κατέπρησαν οἱ βάρβαροι, καὶ τῶν θυσιῶν, ἃς ὀφείλουσιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος εὐξάμενοι τοῖς θεοῖς ὅτε πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐμάχοντο, καὶ τῆς θαλάττης, ὅπως πλέωσι πάντες ἀδεῶς καὶ τὴν εἰρήνην ἄγωσιν. Ἐπὶ ταῦτα δ' ἄνδρες εἴκοσι τῶν ὑπὲρ πεντήκοντα ἔτη γεγονότων ἐπέμφθησαν, ὧν πέντε μὲν Ἴωνας καὶ Λαυριεῖς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ καὶ νησιώτας ἄχρι Λέσβου καὶ Ρόδου παρεκάλουν,

πέντε δὲ τοὺς ἐν Ἑλλησπόντῳ καὶ Θράκῃ μέχρι Βυζαντίου τόπους ἐπήεσαν, καὶ πέντε ἐπὶ τούτοις εἰς Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα καὶ Πελοπόννησον, ἐκ δὲ ταύτης διὰ Λοκρῶν ἐπὶ τὴν πρόσοικον ἤπειρον ἕως Ἀκαρνανίας καὶ Ἀμβρακίας ἀπεστάλησαν· οἱ δὲ λοιποὶ δι' Εὐβοίας ἐπ' Οἰταίους καὶ τὸν Μαλιέα κόλπον καὶ Φθιώτας Ἀχαιοὺς καὶ Θεσσαλοὺς ἐπορεύοντο, συμπείθοντες ἰέναι καὶ μετέχειν τῶν βουλευμάτων ἐπ' εἰρήνῃ καὶ κοινοπραγίᾳ τῆς Ἑλλάδος. Ἐπράχθη δὲ οὐδὲν οὐδὲ συνήλθον αἱ πόλεις Λακεδαιμονίαν ὑπεναντιωθέντων, ὡς λέγεται, καὶ τὸ πρῶτον ἐν Πελοποννήσῳ τῆς πείρας ἐλεγχθείσης. Τοῦτο μὲν οὖν παρεθέμην ἐνδεικνύμενος αὐτοῦ τὸ φρόνημα καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην.

163 XVIII. Ἐν δὲ ταῖς στρατηγίαις εὐδοκίμει μάλιστα διὰ τὴν ἀσφάλειαν, οὔτε μάχης ἐχούσης πολλὴν ἀδηλότητα καὶ κίνδυνον ἐκουσίως ἀπτόμενος, οὔτε τοὺς ἐκ τοῦ παραβάλλεσθαι χρησαμένους τύχῃ λαμπρᾷ καὶ θαυμασθέντας ὡς μεγάλους ξηλῶν καὶ μιμούμενος στρατηγούς, αἶε τε λέγων πρὸς τοὺς πολίτας, ὡς ὅσον ἐπ' αὐτῷ μενούσιν ἀθάνατοι πάντα τὸν χρόνον. Ὅρῶν δὲ Τολμίδην τὸν Τολμαίου διὰ τὰς πρότερον εὐτυχίας καὶ διὰ τὸ τιμᾶσθαι διαφερόντως ἐκ τῶν πολεμικῶν σὺν οὐδενὶ καιρῷ παρασκευαζόμενον εἰς Βοιωτίαν ἐμβαλεῖν καὶ πεπεικότα τῶν ἐν ἡλικίᾳ τοὺς ἀρίστους καὶ φιλοτιμοτάτους ἐθέλοντι στρατεύεσθαι χιλίους γενομένους ἄνευ τῆς ἄλλης δυνάμεως, κατέχειν ἐπειρᾶτο καὶ παρακαλεῖν ἐν τῷ δήμῳ τὸ μνημονευόμενον εἰπὼν, ὡς, εἰ μὴ πείθοιτο Περικλεῖ, τὸν γε σοφώτατον οὐχ ἁμαρτήσεται σύμβουλον ἀναμείνας χρόνον. Τότε μὲν οὖν μετρίως εὐδοκίμησε τοῦτ' εἰπὼν· ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις, ὡς ἀνηγγέλθη τε θνεῶς μὲν αὐτὸς Τολμίδης περὶ Κορώνειαν ἠττηθεὶς μάχῃ, τεθνεῶτες δὲ πολλοὶ κάγαθοὶ τῶν πολιτῶν, με-

γάλην τοῦτο τῷ Περικλεῖ μετ' εὐνοίας δόξαν ἤνεγκεν, ὡς ἀνδρὶ φρονίμῳ καὶ φιλοπολίτῃ.

XIX. Τῶν δὲ στρατηγιῶν ἡγαπήθη μὲν ἢ περὶ Χερ-
 5 ρόνησον αὐτοῦ μάλιστα, σωτήριος γενομένη τοῖς αὐτόθι
 κατοικοῦσι τῶν Ἑλλήνων· οὐ γὰρ μόνον ἐποίκουσ' Ἀθη-
 ναίων χιλίους κομίσας ἔρρωσεν εὐανδρία τὰς πόλεις,
 ἀλλὰ καὶ τὸν ἀνχένα διαζώσας ἐρύμασι καὶ προβλήμασιν
 ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν ἀπετείχισε τὰς καταδρομὰς
 τῶν Θρακῶν περιεχυμένων τῇ Χερρονήσῳ καὶ πόλεμον
 10 ἐνδελεχῆ καὶ βαρὺν ἐξέκλεισεν, ᾧ συνείχετο πάντα τὸν
 χρόνον ἢ χώρα βαρβαρικαῖς ἀναμειγμένη γεινιάσεσι
 καὶ γέμουσα ληστηρίων ὁμόρων καὶ συνοίκων· ἐθανυμά-
 σθη δὲ καὶ διεβοήθη πρὸς τοὺς ἐκτὸς ἀνθρώπους περι-
 πλεύσας Πελοπόννησον ἐκ Πηγῶν τῆς Μεγαρικῆς ἀνα-
 15 χθεῖς ἑκατὸν τριήρεσιν. Οὐ γὰρ μόνον ἐπόρθησε τῆς
 παραλίας πολλήν, ὡς Τολμίδης πρότερον, ἀλλὰ καὶ
 πόρρω θαλάττης προσελθὼν τοῖς ἀπὸ τῶν νεῶν ὀπλίταις
 τοὺς μὲν ἄλλους εἰς τὰ τεῖχη συνέστειλε δείσαντας αὐτοῦ
 τὴν ἐφοδὸν, ἐν δὲ Νεμέᾳ Σικωνίους ὑποστάντας καὶ
 20 συνάψαντας μάχην κατὰ κράτος τρεψάμενος ἔστησε τρό-
 παιον. Ἐκ δ' Ἀχαΐας φίλης οὔσης στρατιώτας ἀναλαβὼν
 εἰς τὰς τριήρεις ἐπὶ τὴν ἀντιπέρας ἡπειρὸν ἐκομίσθη τῷ
 στόλῳ, καὶ παραπλεύσας τὸν Ἀχελῷον Ἀκαρνανίαν κατέ-
 δραμε καὶ κατέκλεισεν Οἰνιάδας εἰς τὸ τεῖχος, καὶ τεμῶν
 25 τὴν γῆν καὶ κακώσας ἀπῆρεν ἐπ' οἴκου, φοβερός μὲν
 φανείς τοῖς πολεμίσι, ἀσφαλῆς δὲ καὶ δραστήριος τοῖς
 πολίταις. Οὐδὲν γὰρ οὐδ' ἀπὸ τύχης πρόσκρουσμα συν-
 ἔβη περὶ τοὺς στρατευομένους.

XX. Εἰς δὲ τὸν Πόντον εἰσπλεύσας στόλῳ μεγάλῳ
 30 καὶ κεκοσμημένῳ λαμπρῶς ταῖς μὲν Ἑλληνίσι πόλεσιν
 ὧν ἐδέοντο διεπράξατο καὶ προσηνέχθη φιλανθρωπῶς,
 τοῖς δὲ περιοικοῦσι βαρβάρους ἔθνεσι καὶ βασιλεῦσιν

αὐτῶν καὶ δυνάσταις ἐπεδείξατο μὲν τῆς δυνάμεως τὸ μέ-
 5 γεθος καὶ τὴν ἄδειαν καὶ τὸ θάρσος ἢ βούλουντο πλεόν-
 των καὶ πᾶσαν ὑφ' αὐτοῖς πεποιημένων τὴν θάλασσαν,
 Σινωπεῦσι δὲ τρισκαίδεκα ναῦς ἀπέλιπε μετὰ Λαμάχου
 καὶ στρατιώτας ἐπὶ Τιμησίλεων τύραννον. Ἐκπεσόντος 5
 δὲ τούτου καὶ τῶν ἐταίρων ἐψηφίσατο πλεῖν εἰς Σινώπην
 Ἀθηναίων ἐθελοντὰς ἑξακοσίους καὶ συγκατοικεῖν Σι-
 νωπεῦσι, νειμαμένους οἰκίας καὶ χώραν, ἣν πρότερον
 οἱ τύραννοι κατείχον. Τάλλα δ' οὐ συνεχώρει ταῖς ὁρμαῖς
 τῶν πολιτῶν, οὐδὲ συνεξέπιπτεν ὑπὸ θώμης καὶ τύχης 10
 164 τοσαύτης ἐπαιρομένων Αἰγύπτου τε πάλιν ἀντιλαμβά-
 νεσθαι καὶ κινεῖν τῆς βασιλέως ἀρχῆς τὰ πρὸς θαλάσση.
 Πολλοὺς δὲ καὶ Σικελίας ὁ δύσερος ἐκείνος ἤδη καὶ δύσ-
 ποτμος ἔρως εἶχεν, ὃν ὕστερον ἐξέκαυσαν οἱ περὶ τὸν
 Ἀλκιβιάδην ῥήτορες. Ἦν δὲ καὶ Τυρροηνία καὶ Καρχηδῶν 15
 ἐνίοις ὄνειρος οὐκ ἀπ' ἐλπίδος διὰ τὸ μέγεθος τῆς ὑπο-
 κειμένης ἡγεμονίας καὶ τὴν εὐροίαν τῶν πραγμάτων.

XXI. Ἄλλ' ὁ Περικλῆς κατείχε τὴν ἐκδρομὴν ταύτην
 καὶ περιέκοπτε τὴν πολυπραγμοσύνην, καὶ τὰ πλεῖστα
 τῆς δυνάμεως ἔτρεπεν εἰς φυλακὴν καὶ βεβαιότητα τῶν 20
 ὑπαρχόντων, μέγα ἔργον ἡγούμενος ἀνείργειν Λακεδαι-
 μονίους καὶ ὅλως ὑπεναντιούμενος ἐκείνοις, ὡς ἄλλοις
 τε πολλοῖς ἔδειξε καὶ μάλιστα τοῖς περὶ τὸν ἱερὸν πρα-
 χθεῖσι πόλεμον. Ἐπεὶ γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι στρατεύ-
 σαντες εἰς Δελφοὺς Φωκέων ἐχόντων τὸ ἱερὸν Δελφοῖς 25
 ἀπέδωκαν, εὐθύς ἐκείνων ἀπαλλαγέντων ὁ Περικλῆς
 ἐπιστρατεύσας πάλιν εἰσῆγαγε τοὺς Φωκέας. Καὶ τῶν
 Λακεδαιμονίων ἦν ἔδωκαν αὐτοῖς Δελφοὶ προμαντεῖαν
 εἰς τὸ μέτωπον ἐγκολαψάντων τοῦ χαλκοῦ λύκου, λαβῶν
 καὶ αὐτὸς προμαντεῖαν τοῖς Ἀθηναίοις εἰς τὸν αὐτὸν λύ- 30
 κον κατὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν ἐνεχάραξεν.

XXII. Ὅτι δ' ὀρθῶς ἐν τῇ Ἑλλάδι τὴν δύναμιν τῷ
 PLUT. VII. I.

Ἀθηναίων συνεῖχεν, ἐμαρτύρησεν αὐτῶ τὰ γενόμενα. Πρῶτον μὲν γὰρ Εὐβοεῖς ἀπέστησαν, ἐφ' οὓς διέβη μετὰ δυνάμεως. Εἴτ' εὐθύς ἀπηγγέλλοντο Μεγαρεῖς ἐκπεπολεμημένοι καὶ στρατιὰ πολεμίων ἐπὶ τοῖς ὄροις 5 τῆς Ἀττικῆς οὖσα, Πλειστῶνακτος ἡγουμένου, βασιλέως Λακεδαιμονίων. Πάλιν οὖν ὁ Περικλῆς κατὰ τάχος ἐκ τῆς Εὐβοίας ἀνεκομίζετο πρὸς τὸν ἐν τῇ Ἀττικῇ πόλεμον· καὶ συναψαί μὲν εἰς χεῖρας οὐκ ἐθάρασσε πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς ὀπλίταις προκαλουμένοις, ὁρῶν δὲ τὸν 10 Πλειστῶνακτα νέον ὄντα κομιδῇ, χρώμενον δὲ μάλιστα Κλεανδρίδῃ τῶν συμβούλων, ὃν οἱ ἔφοροι φύλακα καὶ πάρεδρον αὐτῶ διατὴν ἡλικίαν συνέπεμψαν, ἐπειρᾶτο τοῦτου κρύφα· καὶ ταχὺ διαφθείρας χρήμασιν αὐτὸν ἐπεισεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀπαγαγεῖν τοὺς Πελοποννησίους. 15 Ὡς δ' ἀπεχώρησεν ἡ στρατιὰ καὶ διελύθη κατὰ πόλεις, βαρέως φέροντες οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸν μὲν βασιλέα χρήμασιν ἐξημίωσαν, ὧν τὸ πλῆθος οὐκ ἔχων ἐκτίσαι μετέστησεν ἑαυτὸν ἐκ Λακεδαίμονος, τοῦ δὲ Κλεανδρίδου φεύγοντος θάνατον κατέγνωσαν. Οὗτος δ' ἦν πατὴρ 20 Γυλίππου τοῦ περὶ Σικελίαν Ἀθηναίου καταπολεμήσαντος. Ἔοικε δ' ὥσπερ συγγενικὸν αὐτῶ προστρέψασθαι νόσημα τὴν φιλαργυρίαν ἢ φύσις, ὑφ' ἧς καὶ αὐτὸς αἰσχυρῶς ἐπὶ καλοῖς ἔργοις ἀλοῦς ἐξέπεσε τῆς Σπάρτης. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς περὶ Λυσάνδρου δεδηλώκαμεν.

25 XXIII. Τοῦ δὲ Περικλέους ἐν τῷ τῆς στρατηγίας ἀπολογισμῶ δέκα ταλάντων ἀνάλωμα γράψαντος ἀνηλωμένων εἰς τὸ δέον, ὁ δῆμος ἀπεδέξατο μὴ πολυπραγμονήσας μὴδ' ἐλέγξας τὸ ἀπόρητον. Ἐνιοὶ δ' ἱστορήκασιν, ὧν ἔστι καὶ Θεόφραστος ὁ φιλόσοφος, ὅτι καθ' ἕναστον 30 ἐνιαυτὸν εἰς τὴν Σπάρτην ἐφοῖτα δέκα τάλαντα παρὰ τοῦ Περικλέους, οἷς τοὺς ἐν τέλει πάντας θεραπεύων παρηγεῖτο τὸν πόλεμον, οὐ τὴν εἰρήνην ὠνούμενος,

ἀλλὰ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ παρασκευασάμενος καθ' ἡσυχίαν ἐμελλε πολεμήσειν βέλτιον. Εὐθύς οὖν ἐπὶ τοὺς ἀφεστῶτας τραπόμενος καὶ διαβὰς εἰς Εὐβοίαν πευτήκοντα ναυσὶ καὶ πεντακισχιλίοις ὀπλίταις κατεστρέψατο τὰς πόλεις. Καὶ Χαλκιδέων μὲν τοὺς ἵπποβότας λεγομένους 5 πλούτω καὶ δόξῃ διαφέροντας ἐξέβαλεν, Ἔστιεῖς δὲ πάντας ἀναστήσας ἐκ τῆς χώρας Ἀθηναίους κατόκισε, μό- 165 νοις τούτοις ἀπαραιτήτως χρησάμενος ὅτι ναῦν Ἀττικὴν αἰχμάλωτον λαβόντες ἀπέκτειναν τοὺς ἄνδρας.

XXIV. Ἐκ τούτου γενομένων σπονδῶν Ἀθηναίοις 10 καὶ Λακεδαιμονίοις εἰς ἔτη τριάκοντα ψηφίζεται τὸν εἰς Σάμον πλοῦν, αἰτίαν ποιησάμενος κατ' αὐτῶν, ὅτι τὸν πρὸς Μιλησίους κελευόμενοι διαλύσασθαι πόλεμον οὐχ ὑπήκουον. Ἐπαὶ δ' Ἀσπασία χαριζόμενος δοκεῖ πράξαι τὰ πρὸς Σαμίους, ἐνταῦθα ἂν εἴη καιρὸς διαπορῆσαι 15 μάλιστα περὶ τῆς ἀνθρώπου, τίνα τέχνην ἢ δύναμιν τοσαύτην ἔχουσα τῶν τε πολιτικῶν τοὺς πρωτεύοντας ἐχειρῶσατο καὶ τοῖς φιλοσόφοις οὐ φαῦλον οὐδ' ὀλίγον ὑπὲρ αὐτῆς παρέσχε λόγον. Ὅτι μὲν γὰρ ἦν Μιλησία γένος, Ἀξιόχου θυγάτηρ, ὁμολογεῖται· φασὶ δ' αὐτὴν 20 Θαρρηλίαν τινὰ τῶν παλαιῶν Ἰάδων ξηλώσασαν ἐπιθέσθαι τοῖς δυνατωτάτοις ἀνδράσι. Καὶ γὰρ ἡ Θαρρηλία τό τ' εἶδος εὐπρεπῆς γενομένη καὶ χάριν ἔχουσα μετὰ δεινότητος πλείστοις μὲν Ἑλλήνων συνώκησεν ἀνδράσι, πάντας δὲ προσεποίησε βασιλεῖ τοὺς πλησιάζαντας αὐτῇ, 25 καὶ ταῖς πόλεσι μῆδισμοῦ δι' ἐκείνων ὑπέσπειρεν ἀρχὰς δυνατωτάτων ὄντων καὶ μεγίστων. Τὴν δ' Ἀσπασίαν οἱ μὲν ὡς σοφὴν τίνα καὶ πολιτικὴν ὑπὸ τοῦ Περικλέους σπουδασθῆναι λέγουσι· καὶ γὰρ Σωκράτης ἔστιν ὅτε μετὰ τῶν γνωρίμων ἐφοῖτα, καὶ τὰς γυναῖκας ἀκροασο- 30 μένας οἱ συνήθεις ἤγον εἰς αὐτήν, καίπερ οὐ κοσμίου προεστῶσαν ἐργασίας οὐδὲ σεμνῆς, ἀλλὰ παιδίσκας ἔται- 21 *

ροί σας τρέφουσιν· Αίσχίνης δὲ φησὶ καὶ Λυσικλέα τὸν προβατοκάπηλον ἐξ ἀγεννοῦς καὶ ταπεινοῦ τὴν φύσιν Ἀθηναίων γενέσθαι πρῶτον Ἀσπασία συνόντα μετὰ τὴν Περικλέους τελευτήν· Ἐν δὲ τῷ Μενεξένῳ τῷ Πλάτωνος, εἰ καὶ μετὰ παιδείας τὰ πρῶτα γέγραπται, τοσοῦτόν γ' ἱστορίας ἔνεστιν, ὅτι δόξαν εἶχε τὸ γύναιον ἐπὶ ρητορικῇ πολλοῖς Ἀθηναίων ὀμιλεῖν. Φαίνεται μέντοι μᾶλλον ἐρωτική τις ἢ τοῦ Περικλέους ἀγάπησις γενομένη πρὸς Ἀσπασίαν. Ἦν μὲν γὰρ αὐτῷ γυνὴ προσήκουσα μὲν 10 κατὰ γένος, συνωκηκυῖα δ' Ἴππονίκῳ πρότερον, ἐξ οὗ Καλλιαν ἔτεκε τὸν πλούσιον· ἔτεκε δὲ καὶ παρὰ τῷ Περικλεῖ Ξάνθιππον καὶ Πάραλον. Εἶτα τῆς συμβιώσεως οὐκ οὕσης αὐτοῖς ἀρεστῆς, ἐκείνην μὲν ἐτέρῳ βουλομένην 15 συνεξέδωκεν, αὐτὸς δὲ τὴν Ἀσπασίαν λαβὼν ἔστρεψε διαφερόντως. Καὶ γὰρ ἐξίων, ὡς φασὶ, καὶ εἰσιῶν ἀπ' ἀγορᾶς ἠσπάζετο καθ' ἡμέραν αὐτὴν μετὰ τοῦ καταφιλεῖν. Ἐν δὲ ταῖς κωμωδίαις Ὀμφάλη τε νέα καὶ Δηϊάνειρα καὶ πάλιν Ἥρα προσαγορεύεται. Κρατῖνος δ' ἄντικρυς παλλακὴν αὐτὴν εἶρηκεν ἐν τούτοις·

20 Ἦσαν τέ οἱ Ἀσπασίαν τίπτει Καταπυγούνη παλλακὴν κυνώπιδα.

Δοκεῖ δὲ καὶ τὸν νόθον ἐκ ταύτης τεκνωῶσαι, περὶ οὗ πεποιήκειν Εὐπολις ἐν Δήμοις αὐτὸν μὲν οὕτως ἐρωτῶντα·

25 Ὁ νόθος δέ μοι ζῆ;
τὸν δὲ Μυρωνίδην ἀποκρινόμενον·

Καὶ πάλαι γ' ἂν ἦν ἀνήρ,
εἰ μὴ τὸ τῆς πόρνης ὑπωρῶδει κακόν.

Οὕτω δὲ τὴν Ἀσπασίαν ὀνομαστήν καὶ κλεινὴν γενέσθαι 30 λέγουσιν, ὥστε καὶ Κύρον τὸν πολεμήσαντα βασιλεῖ περὶ τῆς τῶν Περσῶν ἡγεμονίας τὴν ἀγαπωμένην ὑπ' αὐτοῦ μάλιστα τῶν παλλακίδων Ἀσπασίαν ὀνομάσαι καλουμέ-

νην Μιλτῶ πρότερον. Ἦν δὲ Φωκαῖς τὸ γένος, Ἐρμοτίμου θυγάτηρ· ἐν δὲ τῇ μάχῃ Κύρου πεσόντος ἀπαχθεῖσα πρὸς βασιλέα πλεῖστον ἴσχυσε. Ταῦτα μὲν ἐπελθόντα τῇ μνήμῃ κατὰ τὴν γραφὴν ἀπόσασθαι καὶ παρελθεῖν ἴσως ἀπάνθρωπον ἦν.

XXV. Τὸν δὲ πρὸς Σαμίους πόλεμον αἰτιῶνται μάλιστα τὸν Περικλέα ψηφίσασθαι διὰ Μιλησίους Ἀσπασίας δεηθείσης. Αἱ γὰρ πόλεις ἐπολέμουν τὸν περὶ Προή- 166 νης πόλεμον, καὶ κρατοῦντες οἱ Σάμιοι, παύσασθαι τῶν Ἀθηναίων κελουόντων καὶ δίκας λαβεῖν καὶ δοῦναι παρ' 10 αὐτοῖς, οὐκ ἐπέθοντο. Πλεύσας οὖν ὁ Περικλῆς τὴν μὲν οὕσαν ὀλιγαρχίαν ἐν Σάμῳ κατέλυσε, τῶν δὲ πρώτων λαβὼν ὀμήρους πεντήκοντα καὶ παῖδας ἴσους εἰς Ἀἴμον ἀπέστειλε. Καίτοι φασὶν ἕκαστον μὲν αὐτῷ τῶν ὀμήρων 15 διδόναι τάλαντον ὑπὲρ ἑαυτοῦ, πολλὰ δ' ἄλλα τοὺς μὴ θέλοντας ἐν τῇ πόλει γενέσθαι δημοκρατίαν. Ἔτι δὲ Πισσοῦθνης ὁ Πέρσης ἔχων τινὰ πρὸς Σαμίους εὐνοίαν ἀπέστειλεν αὐτῷ μυρίους χρυσοῦς παραιτούμενος τὴν πόλιν. Οὐ μὲν ἔλαβε τούτων οὐδὲν ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ 20 χρησάμενος ὥσπερ ἐγνώκει τοῖς Σαμίοις καὶ καταστήσας δημοκρατίαν ἀπέπλευσε εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ δ' εὐθύς ἀπέστησαν, ἐκκλέψαντος αὐτοῖς τοὺς ὀμήρους Πισσοῦθνου καὶ τᾶλλα παρασκευάσαντος πρὸς τὸν πόλεμον. Αὐθις οὖν ὁ Περικλῆς ἐξέπλευσε ἐπ' αὐτοὺς οὐχ ἡσυχάζοντας οὐδὲ κατεπτηχότας, ἀλλὰ καὶ πάνυ προθύμως 25 ἐγνωκότας ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς θαλάττης. Γενομένης δὲ καρτερᾶς ναυμαχίας περὶ νῆσον, ἦν Τραγίας καλοῦσι, λαμπρῶς ὁ Περικλῆς ἐνίκα, τέσσαρσι καὶ τεσσαράκοντα ναυσὶν ἑβδομήκοντα καταναυμαχήσας, ὧν εἴκοσι στρατιώτιδες ἦσαν.

XXVI. Ἄμα δὲ τῇ νίκῃ καὶ τῇ διώξει τοῦ λιμένος κρατήσας ἐπολιόρκει τοὺς Σαμίους ἀμῶς γέ πως ἔτι τολ-

μῶντας ἐπεξιέναι καὶ διαμάχεσθαι πρὸ τοῦ τείχους. Ἐπεὶ δὲ μείζων ἕτερος στόλος ἦλθεν ἐκ τῶν Ἀθηναίων καὶ παντελῶς κατεκλείσθησαν οἱ Σάμιοι, λαβὼν ὁ Περικλῆς ἐξήκοντα τριήρεις ἐπλευσεν εἰς τὸν ἕξω πόντον, ὡς μὲν οἱ πλείστοι λέγουσι, Φοινισσῶν νεῶν ἐπικούρων τοῖς Σαμίους προσφερομένων ἀπαντήσαι καὶ διαγωνίσασθαι πορρωτάτω βουλόμενος, ὡς δὲ Στησίμβροτος, ἐπὶ Κύπρον στελλόμενος· ὅπερ οὐ δοκεῖ πιθανὸν εἶναι. Ὅποτέρῳ δ' οὖν ἐχρήσατο τῶν λογισμῶν, ἀμαρτεῖν ἔδοξε.

10 Πλεύσαντος γὰρ αὐτοῦ Μελίσσος ὁ Ἰθαγένους, ἀνὴρ φιλόσοφος στρατηγῶν τότε τῆς Σάμου, καταφρονήσας τῆς ὀλιγότητος τῶν νεῶν ἢ τῆς ἀπειρίας τῶν στρατηγῶν ἐπεισε τοὺς πολίτας ἐπιθέσθαι τοῖς Ἀθηναίοις. Καὶ γενομένης μάχης νικήσαντες οἱ Σάμιοι καὶ πολλοὺς μὲν

15 αὐτῶν ἄνδρας ἐλόντες, πολλὰς δὲ ναῦς διαφθείραντες, ἐχρῶντο τῇ θαλάσῃ καὶ παρετίθεντο τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν πόλεμον ὅσα μὴ πρότερον εἶχον. Ὑπὸ δὲ τοῦ Μελίσσου καὶ Περικλέα φησὶν αὐτὸν Ἀριστοτέλης ἠττηθῆναι ναυμαχοῦντα πρότερον. Οἱ δὲ Σάμιοι τοὺς αἰχμα-

20 λώτους τῶν Ἀθηναίων ἀνθυβρῖζοντες ἔστιζον εἰς τὸ μέτωπον γλαυκάς· καὶ γὰρ ἐκείνους οἱ Ἀθηναῖοι σάμαιναν. Ἡ δὲ σάμαινα ναῦς ἐστὶν ὑπόρωρος μὲν τὸ σίμωμα, κοιλοτέρα δὲ καὶ γαστροειδής, ὥστε καὶ φοροτοφορεῖν καὶ ταχυναντεῖν. Οὕτω δ' ὀνομάσθη διὰ τὸ

25 πρῶτον ἐν Σάμῳ φανῆναι, Πολυκράτους τυράννου κατασκευάσαντος. Πρὸς ταῦτα τὰ στίγματα λέγουσι καὶ τὸ Ἀριστοφάνειον ἠνίχθαι·

Σαμίων ὁ δῆμος ἐστὶν ὡς πολυγράμματος.

XXVII. Πυθόμενος δ' οὖν ὁ Περικλῆς τὴν ἐπὶ στρατοπέδου συμφορὰν ἐβοήθει κατὰ τάχος. Καὶ τοῦ Μελίσσου πρὸς αὐτὸν ἀντιταξαμένου κρατήσας καὶ τρεψάμενος τοὺς πολεμίους εὐθύς περιετείχιζε, δαπάνη καὶ χρόνῳ

μᾶλλον ἢ τραύμασι καὶ κινδύνοις τῶν πολιτῶν περιγενέσθαι καὶ συνελεῖν τὴν πόλιν βουλόμενος. Ἐπεὶ δὲ δυσχεραίνοντας τῇ τριβῇ τοὺς Ἀθηναίους καὶ μάχεσθαι προθυμουμένους ἔργον ἦν κατασχεῖν, ὅκτι μέρη διελῶν τὸ πᾶν πλῆθος ἀπεκλήρου, καὶ τῷ λαβόντι τὸν λευκὸν κύαμον εὐωχεῖσθαι καὶ σχολάζειν παρείχε τῶν ἄλλων μαχομένων. Διὸ καὶ φασι τοὺς ἐν εὐπαθείαις τισὶ γενομένους λευκὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀπὸ τοῦ λευκοῦ κύαμου

167 προσαγορεύειν. Ἐφορος δὲ καὶ μηχαναῖς χρήσασθαι τὸν Περικλέα, τὴν καινότητα θαυμάσαντα, Ἀρτέμωνος τοῦ 10 μηχανικοῦ παρόντος, ὃν χωλὸν ὄντα καὶ φορεῖα πρὸς τὰ κατεπείγοντα τῶν ἔργων προσκομιζόμενον ὀνομασθῆναι περιφόρητον. Τοῦτο μὲν οὖν Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἐλέγχει τοῖς Ἀνακρέοντος ποιήμασιν, ἐν οἷς ὁ περιφόρητος Ἀρτέμων ὀνομάζεται πολλαῖς ἔμπρο-

15 σθεν ἡλικίαις τοῦ περὶ Σάμον πολέμου καὶ τῶν πραγμάτων ἐκείνων· τὸν δ' Ἀρτέμωνα φησι τρυφερόν τινα τῷ βίῳ καὶ πρὸς τοὺς φόβους μαλακὸν ὄντα καὶ καταπλήγα τὰ πολλὰ μὲν οἴκοι καθέζεσθαι, χαλκῆν ἀσπίδα τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ δυεῖν οἰκετῶν ὑπερεχόντων, ὥστε 20 μηδὲν ἐμπεσεῖν τῶν ἄνωθεν, εἰ δὲ βιασθεῖη προελθεῖν, ἐν κλινιδίῳ κρεμαστῷ παρὰ τὴν γῆν αὐτὴν περιφερόμενον κομίζεσθαι καὶ διὰ τοῦτο κληθῆναι περιφόρητον.

XXVIII. Ἐνάτῳ δὲ μηνὶ τῶν Σαμίων παραστάντων ὁ Περικλῆς τὰ τείχη καθεῖλε καὶ τὰς ναῦς παρέλαβε καὶ 25 χρήμασι πολλοῖς ἐξημίωσεν, ὧν τὰ μὲν εὐθύς ἤνεγκαν οἱ Σάμιοι, τὰ δ' ἐν χρόνῳ ὀητῶ ταξάμενοι κατοίσειν ὀμήρους ἔδωκαν. Δοῦρις δ' ὁ Σάμιος τούτοις ἐπιτραγῶδει πολλὴν ἀμότητα τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Περικλέους κατηγορῶν, ἦν οὔτε Θουκυδίδης ἰστόρηκεν οὔτ' Ἐφορος 30 οὔτ' Ἀριστοτέλης· ἀλλ' οὐδ' ἀληθεύειν ἔοικεν, ὡς ἄρα τοὺς τριηράρχους καὶ τοὺς ἐπιβάτας τῶν Σαμίων εἰς τὴν

Μιλησίων ἀγορὰν ἀγαγὼν καὶ σανίσι προσδήσας ἐφ' ἡμέρας δέκα κακῶς ἤδη διακειμένους προσέταξεν ἀνελεῖν, ξύλοις τὰς κεφαλὰς συγκόψαντας, εἶτα προβαλεῖν ἀκήδευτα τὰ σώματα. Δουῖρις μὲν οὖν οὐδ' ὅπου μηδὲν αὐτῷ πρόσεστιν ἴδιον πάθος εἰσθῶς κρατεῖν τὴν διήγησιν ἐπὶ τῆς ἀληθείας, μᾶλλον ἔοικεν ἐνταῦθα δεινῶσαι τὰς τῆς πατρίδος συμφορὰς ἐπὶ διαβολῇ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ δὲ Περικλῆς καταστρεψάμενος τὴν Σάμον ὡς ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ταφὰς τε τῶν ἀποθανόντων κατὰ τὸν 10 πόλεμον ἐνδόξους ἐποίησε καὶ τὸν λόγον εἰπὼν, ὥσπερ ἔθος ἐστίν, ἐπὶ τῶν σημάτων ἐθαυμαστώθη. Καταβαίνοντα δ' αὐτὸν ἀπὸ τοῦ βήματος αἱ μὲν ἄλλαι γυναῖκες ἐδεξιούντο καὶ στεφάνοις ἀνέδουν καὶ ταινίαις ὥσπερ ἀθλητὴν νικηφόρον, ἢ δ' Ἑλπινίκη προσελθοῦσα πλη- 15 σίον· „Ταῦτ'“ ἔφη „θαυμαστά, Περικλεῖς, καὶ ἄξια στεφάνων, ὅς ἡμῖν πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἀπώλεσας πολίτας οὐ Φοῖνιξι πολεμῶν οὐδὲ Μήδοις, ὥσπερ οὐμὸς ἀδελφὸς Κίμων, ἀλλὰ σύμμαχον καὶ συγγενῆ πόλιν καταστρεφόμενος.“ Ταῦτα τῆς Ἑλπινίκης λεγούσης ὁ 20 Περικλῆς μειδιάσας ἀτρέμα λέγεται τὸ τοῦ Ἀρχιλόχου πρὸς αὐτὴν εἰπεῖν·

Οὐκ ἂν μύροισι γραῦς ἐοῦσ' ἠλείφω.

Θαυμαστὸν δέ τι καὶ μέγα φρονῆσαι καταπολεμήσαντα τοὺς Σαμίους φησὶν αὐτὸν ὁ Ἰων, ὡς τοῦ μὲν Ἀγαμέ- 25 μνονος ἔτεσι δέκα βάρβαρον πόλιν, αὐτοῦ δὲ μηνῶν ἐννέα τοὺς πρώτους καὶ δυνατωτάτους Ἰώνων ἐλόντος. Καὶ οὐκ ἦν ἄδικος ἢ ἀξίωσις, ἀλλ' ὄντως πολλὴν ἀδηλόγητα καὶ μέγαν ἔσχε κίνδυνον ὁ πόλεμος, εἶπερ, ὡς Θουκυδί- 30 δης φησί, παρ' ἐλάχιστον ἦλθε Σαμίων ἢ πόλις ἀφελῆ- 30 σθαι τῆς θαλάττης τὸ κράτος Ἀθηναίων.

XXIX. Μετὰ ταῦτα κυμαίνοντος ἤδη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, Κερκυραίοις πολεμουμένοις ὑπὸ Κο-

ρινθίων ἔπεισε τὸν δῆμον ἀποστεῖλαι βοήθειαν καὶ προσλαβεῖν ἐρωμένην ναυτικῇ δυνάμει νῆσον, ὡς ὅσον οὐδέπω Πελοποννησίων ἐκπεπολεμημένων πρὸς αὐτούς. Ψηφισαμένου δὲ τοῦ δήμου τὴν βοήθειαν ἀπέστειλε δέκα ναῦς μόνας ἔχοντα Λακεδαιμόνιον, τὸν Κίμωνος υἱόν, 5 οἷον ἐφυβρίζων· πολλὴ γὰρ ἦν εὐνοια καὶ φιλία τῷ Κίμωνος οἴκῳ πρὸς Λακεδαιμονίους. Ὡς ἂν οὖν, εἰ μηδὲν 168 ἔργον μέγα μὴδ' ἐκπρεπὲς ἐν τῇ στρατηγίᾳ τοῦ Λακεδαιμονίου γένοιτο, προσδιαβληθεῖ μᾶλλον εἰς τὸν λακωνισμόν, ὀλίγας αὐτῷ ναῦς ἔδωκε καὶ μὴ βουλόμενον ἐξέ- 10 πεμψε. Καὶ ὅπως διετέλει κολούων, ὡς μὴδὲ τοῖς ὀνόμασι γνησίους, ἀλλ' ὀθνείους καὶ ξένους, ὅτι τῶν Κίμωνος υἱῶν τῷ μὲν ἦν Λακεδαιμόνιος ὄνομα, τῷ δὲ Θεσσαλός, τῷ δὲ Ἡλείος. Ἐδόκουν δὲ πάντες ἐκ γυναικὸς Ἀρκαδικῆς γεγενῆσθαι. Κακῶς οὖν ὁ Περικλῆς ἀκούων διὰ τὰς 15 δέκα ταύτας τριήρεις, ὡς μικρὰν μὲν βοήθειαν τοῖς δεηθεῖσι, μεγάλην δὲ πρόφασιν τοῖς ἐγκαλοῦσι παρεσχηκῶς, ἑτέρας αὐτίς ἔστειλε πλείονας εἰς τὴν Κέρκυραν, αἱ μετὰ τὴν μάχην ἀφίκοντο. Χαλεπαίνουσι δὲ τοῖς Κορινθίοις καὶ κατηγοροῦσι τῶν Ἀθηναίων ἐν Λακεδαίμονι προσε- 20 γένοντο Μεγαρεῖς, αἰτιώμενοι πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάντων δὲ λιμένων, ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν, εἰργεσθαι καὶ ἀπελαύνεσθαι παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια καὶ τοὺς γεγεννημένους ὄρκους τοῖς Ἕλλησιν· Αἰγινήται δὲ κακοῦσθαι δοκοῦντες καὶ βίαια πάσχειν ἐποτνιῶντο κρούφα πρὸς τοὺς 25 Λακεδαιμονίους, φανερώς ἐγκαλεῖν τοῖς Ἀθηναίοις οὐ θαρροῦντες. Ἐν δὲ τούτῳ καὶ Ποτίδαια, πόλις ὑπήκοος Ἀθηναίων, ἄποικος δὲ Κορινθίων, ἀποστᾶσα καὶ πολιορκουμένη μᾶλλον ἐπετάχυνε τὸν πόλεμον. Οὐ μὴν ἀλλὰ πρεσβειῶν τε πεμπομένων Ἀθήναζε καὶ τοῦ βασι- 30 λέως τῶν Λακεδαιμονίων Ἀρχιδάμου τὰ πολλὰ τῶν ἐγκλημάτων εἰς διαλύσεις ἄγοντος καὶ τοὺς συμμάχους

πραῦνοντος, οὐκ ἂν δοκεῖ συμπεσεῖν ὑπὸ γε τῶν ἄλλων αἰτιῶν ὁ πόλεμος τοῖς Ἀθηναίοις, εἰ τὸ ψήφισμα καθελῖν τὸ Μεγαρικὸν ἐπέισθησαν καὶ διαλλαγῆναι πρὸς αὐτούς. Διὸ καὶ μάλιστα πρὸς τοῦτο Περικλῆς ἐναντιώ-
5 θεις καὶ παροξύνας τὸν δῆμον ἐμμεῖναι τῇ πρὸς Μεγα-
ρεῖς φιλονεικίᾳ, μόνος ἔσχε τοῦ πολέμου τὴν αἰτίαν.

XXX. Λέγουσι δὲ πρεσβείας Ἀθήναζε περὶ τούτων ἐκ Λακεδαιμόνος ἀφιγμένης, καὶ τοῦ Περικλέους νόμον
τινὰ προβαλλομένου κωλύοντα καθελῖν τὸ πινάκιον, ἐν
10 ᾧ τὸ ψήφισμα γεγραμμένον ἐτύγγανεν, εἰπεῖν Πολυάλκη
τῶν πρέσβεων τινά· „Σὺ δὲ μὴ καθέλῃς, ἀλλὰ στρέψου
εἰς τὸ πινάκιον· οὐ γὰρ ἔστι νόμος ὁ τοῦτο κωλύων.“
Κομψοῦ δὲ τοῦ λόγου φανέντος οὐδέν τι μᾶλλον ὁ Πერი-
κλῆς ἐνέδωκεν. Ἐπὴν μὲν οὖν τις, ὡς εἴοικεν, αὐτῷ καὶ
15 ἰδίᾳ πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς ἀπέχθεια· κοινήν δὲ καὶ φανε-
ρὰν ποιησάμενος αἰτίαν κατ' αὐτῶν ἀποτέμεσθαι τὴν
ἱερὰν ὄργαδα, γράφει ψήφισμα κήρυκα πεμφθῆναι πρὸς
αὐτούς καὶ πρὸς Λακεδαιμονίους τὸν αὐτὸν κατηγο-
ροῦντα τῶν Μεγαρέων. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ ψήφισμα
20 Περικλέους ἔστιν εὐγνώμονος καὶ φιλανθρώπου δι-
καιολογίας ἐχόμενον· ἐπεὶ δ' ὁ πεμφθεὶς κήρυξ Ἀνθε-
μόκριτος αἰτία τῶν Μεγαρέων ἀποθανεῖν ἔδοξε, γράφει
ψήφισμα κατ' αὐτῶν Χαρίνος, ἄσπονδον μὲν εἶναι καὶ
ἀκήρυκτον ἔχθραν, ὃς δ' ἂν ἐπιβῇ τῆς Ἀττικῆς Μεγα-
25 ρέων θανάτῳ ζημιουῖσθαι, τοὺς δὲ στρατηγούς, ὅταν
ὀμνύωσι τὸν πάτριον ὄρκον, ἐπομνύειν, ὅτι καὶ δις
ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὴν Μεγαρικὴν ἐμβαλοῦσι· ταφῆναι
δ' Ἀνθεμόκριτον παρὰ τὰς Θριασίας πύλας, αἱ νῦν Δί-
πυλον ὀνομάζονται. Μεγαρεῖς δὲ τὸν Ἀνθεμοκρίτου
30 φόνον ἀπαρνούμενοι τὰς αἰτίας εἰς Ἀσπασίαν καὶ Πери-
κλέα τρέπουσι, χρώμενοι τοῖς περιβοήτοις καὶ δημώδεσι
τούτοις ἐκ τῶν Ἀχαρνέων στιχιδίοις·

Πόρνην δὲ Σιμαίθαν ἰόντες Μεγάραδε
νεανίαί κλέπτουσι μεθυσοκότταβοι·
καθ' οἱ Μεγαρεῖς ὀδύνας πεφυσιγγωμένοι
ἀντεξέκλεψαν Ἀσπασίας πόρνας δύο.

169 XXXI. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν ὅπως ἔσχε οὐ φάδιον
γνώναι, τοῦ δὲ μὴ λυθῆναι τὸ ψήφισμα πάντες ὡσαύ-
τως τὴν αἰτίαν ἐπιφέρουσι τῷ Περικλεῖ. Πλὴν οἱ μὲν ἐκ
φρονήματος μεγάλου μετὰ γνώμης κατὰ τὸ βέλτιστον
ἀπισχυρίσασθαι φασιν αὐτόν, πείραν ἐνδόσεως τὸ πρόσ-
ταγμα καὶ τὴν συγχώρησιν ἐξομολόγησιν ἀσθενείας
10 ἡγούμενον· οἱ δὲ μᾶλλον αὐθαδεῖα τινὶ καὶ φιλονεικίᾳ
πρὸς ἐνδειξιν ἰσχύος περιφρονῆσαι Λακεδαιμονίων. Ἡ
δὲ χειρίστη μὲν αἰτία πασῶν, ἔχουσα δὲ πλείστους μάρ-
τυρας, οὕτω πως λέγεται. Φειδίας ὁ πλάστης ἐργολάβος
μὲν ἦν τοῦ ἀγάλματος, ὥσπερ εἴρηται, φίλος δὲ τῷ Πε-
15 ρικλεῖ γενόμενος καὶ μέγιστον παρ' αὐτῷ δυνηθεὶς τοὺς
μὲν δι' αὐτὸν ἔσχεν ἐχθροὺς φθονοῦμενος, οἱ δὲ τοῦ
δήμου ποιούμενοι πείραν ἐν ἐκείνῳ, ποῖός τις ἔδοιτο
Περικλεῖ κριτῆς, Μένωνά τινα τῶν Φειδίου συνεργῶν
πεισαντες ἱκέτην ἐν ἀγορᾷ καθίζουσι, αἰτούμενον ἄδειαν
20 ἐπὶ μηνύσει καὶ κατηγορίᾳ τοῦ Φειδίου. Προσδεξαμένου
δὲ τοῦ δήμου τὸν ἄνθρωπον καὶ γενομένης ἐν ἐκκλησίᾳ
διώξεως, κλοπαὶ μὲν οὐκ ἠλέγχοντο· τὸ γὰρ χρυσίον οὐ-
τως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῷ ἀγάλματι προσειργάσατο καὶ
περιέθηκεν ὁ Φειδίας γνώμη τοῦ Περικλέους, ὥστε πᾶν
25 δυνατόν εἶναι περιελούσιν ἀποδείξει τὸν σταθμόν, ὃ καὶ
τότε τοὺς κατηγοροὺς ἐκέλευσε ποιεῖν ὁ Περικλῆς· ἡ δὲ
δόξα τῶν ἔργων ἐπίεξε φθόνῳ τὸν Φειδίαν, καὶ μάλιστα
ὅτι τὴν πρὸς Ἀμαζόνας μάχην ἐν τῇ ἀσπίδι ποιῶν αὐτοῦ
τινα μορφὴν ἐνετύπωσε πρεσβύτου φαλακροῦ πέτρον
30 ἐπηρμένου δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, καὶ τοῦ Πери-
κλέους εἰκόνα παγκάλην ἐνέθηκε μαχομένου πρὸς Ἀμα-

ζόνα. Τὸ δὲ σχῆμα τῆς χειρὸς, ἀνατεινούσης δόρυ πρὸ τῆς ὄψεως τοῦ Περικλέους, πεποιημένον εὐμηχάνως οἶον ἐπικρύπτειν βούλεται τὴν ὁμοιότητα παραφαινομένην ἐκατέρωθεν. Ὁ μὲν οὖν Φειδίας εἰς τὸ δεσμοτήριον 5 ἀπαχθεὶς ἐτελεύτησε νοσήσας, ὡς δὲ φασιν ἔνιοι, φαρμάκοις, ἐπὶ διαβολῇ τοῦ Περικλέους τῶν ἐχθρῶν παρασκευασάντων. Τῷ δὲ μηνυτῇ Μένωνι γράψαντος Γλύκωνος ἀτέλειαν ὁ δῆμος ἔδωκε, καὶ προσέταξε τοῖς στρατηγοῖς ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἀνθρώπου.

10 XXXII. Περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον Ἀσπασία δίκην ἔφευγεν ἀσεβείας, Ἐρμίππου τοῦ κωμωδοποιῦ διώκοντος καὶ προσκατηγοροῦντος, ὡς Περικλεῖ γυναῖκας ἐλευθέρας εἰς τὸ αὐτὸ φοιτάσας ὑποδέχοιτο. Καὶ ψήφισμα Διοπίθης ἔγραψεν εἰσαγγέλλεσθαι τοὺς τὰ θεῖα μὴ 15 νομίζοντας ἢ λόγους περὶ τῶν μεταρσίων διδάσκοντας, ἀπεριειδόμενος εἰς Περικλέα δι' Ἀναξαγόρου τὴν ὑπόνοιαν. Δεχομένου δὲ τοῦ δήμου καὶ προσιεμένου τὰς διαβολάς, οὕτως ἤδη ψήφισμα κυροῦται, Δρακοντίδου γράψαντος, ὅπως οἱ λόγοι τῶν χρημάτων ὑπὸ Περικλέους εἰς τοὺς Πρυτάνεις ἀποτεθεῖεν, οἱ δὲ δικασταὶ 20 τὴν ψῆφον ἀπὸ τοῦ βωμοῦ φέροντες ἐν τῇ πόλει κρίνοιν. Ἄγνων δὲ τοῦτο μὲν ἀφείλε τοῦ ψηφίσματος, κρίνεσθαι δὲ τὴν δίκην ἔγραψεν ἐν δικασταῖς χιλίοις καὶ πεντακοσίοις, εἴτε κλοπῆς καὶ δώρων εἴτ' ἀδικίου βούλοϊτό τις ὀνομάζειν τὴν δίωξιν. Ἀσπασίαν μὲν οὖν ἐξητήσατο, πολλὰ πάνυ παρὰ τὴν δίκην, ὡς Αἰσχίνης φησὶν, ἀφεις ὑπὲρ αὐτῆς δάκρυα καὶ δεηθεῖς τῶν δικαστῶν. Ἀναξαγόραν δὲ φοβηθεὶς ἐξέπεμψε [καὶ προὔπεμψεν] ἐκ 25 τῆς πόλεως. Ὡς δὲ διὰ Φειδίου προσέπταισε τῷ δήμῳ, φοβηθεὶς τὸ δικαστήριον μελλοντα τὸν πόλεμον καὶ ὑποτυφόμενον ἐξέκασεν, ἐλπίζων διασκεδάσειν τὰ ἐγκλήματα καὶ ταπεινώσειν τὸν φθόρον ἐν πράγμασι με-

170 γάλοις καὶ κινδύνοις τῆς πόλεως ἐκείνῳ μόνῳ διὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν δύναμιν ἀναθείσης ἑαυτὴν. Αἱ μὲν οὖν αἰτίαι, δι' ἃς οὐκ εἶασεν ἐνδοῦναι Λακεδαιμονίοις τὸν δῆμον, αὐταὶ λέγονται, τὸ δ' ἀληθὲς ἄδηλον.

XXXIII. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι γινώσκοντες, ὡς ἐκεῖ- 5 νου καταλυθέντος εἰς πάντα μαλακωτέροις χρήσονται τοῖς Ἀθηναίοις, ἐκέλευον αὐτοὺς τὸ ἄγος ἐλαύνειν, ᾧ τὸ μητρόθεν γένος τοῦ Περικλέους ἔνοχον ἦν, ὡς Θουκυδίδης εἶρηκεν. Ἡ δὲ πείρα περιέστη τοῖς πέμψασιν εἰς τοῦναντίον· ἀντὶ γὰρ ὑποψίας καὶ διαβολῆς ὁ Περικλῆς 10 ἔτι μείζονα πίστιν ἔσχε καὶ τιμὴν παρὰ τοῖς πολίταις, ὡς μάλιστα μισούντων καὶ φοβουμένων ἐκείνον τῶν πολεμίων. Διὸ καὶ πρὶν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸν Ἀρχίδαμον ἔχοντα τοὺς Πελοποννησίους προεῖπε τοῖς Ἀθηναίοις, ἂν ἄρα τᾶλλα δηῶν ὁ Ἀρχίδαμος ἀπέχηται τῶν 15 ἐκείνου διὰ τὴν ξενίαν τὴν οὖσαν αὐτοῖς, ἢ διαβολῆς τοῖς ἐχθροῖς ἐνδιδούς ἀφορμᾶς, ὅτι τῇ πόλει καὶ τὴν χώραν καὶ τὰς ἐπαύλεις ἐπιδίδωσιν. Ἐμβάλλουσιν οὖν εἰς τὴν Ἀττικὴν στρατῷ μεγάλῳ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τῶν συμμάχων Ἀρχίδαμου τοῦ βασιλέως ἡγουμένου. Καὶ δηροῦν- 20 τες τὴν χώραν προῆλθον εἰς Ἀχαρνὰς καὶ κατεστρατοπέδευσαν, ὡς τῶν Ἀθηναίων οὐκ ἀνεξομένων, ἀλλ' ὑπ' ὀργῆς καὶ φρονήματος διαμαχουμένων πρὸς αὐτούς. Τῷ δὲ Περικλεῖ δεινὸν ἐφαίνετο πρὸς τοὺς ἐξακισμυρίους Πελοποννησίων καὶ Βοιωτῶν ὀπλίτας (τοσοῦτοι γὰρ 25 ἦσαν οἱ τὸ πρῶτον ἐμβαλόντες) ὑπὲρ αὐτῆς τῆς πόλεως μάχην συνάψαι· τοὺς δὲ βουλομένους μάχεσθαι καὶ δυσπαθοῦντας πρὸς τὰ γινόμενα κατεπράυνε λέγων, ὡς δένδρα μὲν τμηθέντα καὶ κοπέντα φύεται ταχέως, ἀνδρῶν δὲ διαφθαρέντων αὐθις τυχεῖν οὐ ῥαδίον ἔστι. Τὸν δὲ 30 δῆμον εἰς ἐκκλησίαν οὐ συνῆγε δεδιὼς βιασθῆναι παρὰ γνώμην, ἀλλ' ὥσπερ νεὸς κυβερνήτης ἀνέμου κατιόντος

ἐν πελάγει θέμενος εὖ πάντα καὶ κατατείνας τὰ ὄπλα
 χρῆται τῇ τέχνῃ, δάκρυα καὶ δεήσεις ἐπιβατῶν ναυτιών-
 των καὶ φοβουμένων ἐάσας, οὕτως ἐκείνος τό τε ἄστν
 συγκλείσας καὶ καταλαβὼν πάντα φυλακαῖς πρὸς ἀσφά-
 5 λειαν ἐχρήτο τοῖς αὐτοῦ λογισμοῖς, βραχέα φροντίζων
 τῶν καταβοῶντων καὶ δυσχεραίνοντων. Καίτοι πολλοὶ
 μὲν αὐτοῦ τῶν φίλων δεόμενοι προσέκειντο, πολλοὶ δὲ
 τῶν ἐχθρῶν ἀπειλοῦντες καὶ κατηγοροῦντες, πολλοὶ δ'
 ἦδον ἄσματα καὶ σκώμματα πρὸς αἰσχύνῃν ἐφρυβίζοντες
 10 αὐτοῦ τὴν στρατηγίαν ὡς ἀνανδρον καὶ προειμένην τὰ
 πράγματα τοῖς πολεμίοις. Ἐπεφύετο δὲ καὶ Κλέων ἦδη
 διὰ τῆς πρὸς ἐκείνον ὀργῆς τῶν πολιτῶν πορευόμενος
 ἐπὶ τὴν δημαγωγίαν, ὡς τὰνάπαιστα ταῦτα δηλοῖ ποιή-
 σαντος Ἐρμίππου·

- 15 Βασιλεῦ σατύρων, τί ποτ' οὐκ ἐθέλεις
 δόρυ βαστάζειν, ἀλλὰ λόγους μὲν
 περὶ τοῦ πολέμου δεινούς παρέχει,
 ψυχὴν δὲ Τέλητος ὑπέστῃς;
 Κἀγχειριδίου δ' ἀκόνη σκληρᾶ
 20 παραθηγομένου βρῦχεις κοπίδας,
 δηχθεῖς αἰθῶνι Κλέωνι.

XXXIV. Πλήν ὑπ' οὐδενὸς ἐκινήθη τῶν τοιούτων ὁ
 Περικλῆς, ἀλλὰ πρῶτος καὶ σιωπῇ τὴν ἀδοξίαν καὶ τὴν
 ἀπέχθειαν ὑφιστάμενος καὶ νεῶν ἑκατὸν ἐπὶ τὴν Πελο-
 25 πόννησον στόλον ἐπέμπων αὐτὸς οὐ συνεξέπλευσεν,
 ἀλλ' ἔμεινεν οἰκουρῶν καὶ διὰ χειρὸς ἔχων τὴν πόλιν, ἕως
 ἀπηλλάγησαν οἱ Πελοποννήσιοι. Θεραπεύων δὲ τοὺς
 πολλοὺς ὅμως ἀσχάλλοντας ἐπὶ τῷ πολέμῳ, διανομαῖς τε
 χρημάτων ἀνελάμβανε καὶ κληρουχίας ἔγραφεν. Αἰ-
 30 γινήτας γὰρ ἐξελάσας ἅπαντας διένειμε τὴν νῆσον Ἀθη-
 ναίων τοῖς λαχοῦσιν. Ἦν δὲ τις παρηγορία καὶ ἀφ' ὧν
 ἔπασχον οἱ πολέμιοι. Καὶ γὰρ οἱ περιπλέοντες τὴν Πε-

λοπόννησον χώραν τε πολλὴν κώμας τε καὶ πόλεις μι-
 κρὰς διεπόρθησαν, καὶ κατὰ γῆν αὐτὸς ἐμβαλὼν εἰς τὴν
 171 Μεγαρικὴν ἐφθειρε πᾶσαν. Ἦν καὶ δῆλον ἦν, ὅτι πολλὰ
 μὲν δρωῶντες κακὰ τοὺς Ἀθηναίους, πολλὰ δὲ πάσχοντες
 ὑπ' ἐκείνων ἐκ θαλάττης, οὐκ ἂν εἰς μῆκος πολέμου το-
 5 σοῦτον προὔβησαν, ἀλλὰ ταχέως ἀπείπον, ὥσπερ ἐξ
 ἀρχῆς ὁ Περικλῆς προηγόρευσεν, εἰ μὴ τι δαιμόνιον
 ὑπηναντιώθη τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς. Νῦν δὲ
 πρῶτον μὲν ἡ λοιμώδης ἐνέπεσε φθορὰ καὶ κατενεμήθη
 τὴν ἀκμάζουσαν ἡλικίαν καὶ δύναμιν· ὑφ' ἧς καὶ τὰ 10
 σώματα κακούμενοι καὶ τὰς ψυχὰς παντάπασιν ἡγριώ-
 θησαν πρὸς τὸν Περικλέα, καὶ καθάπερ ἰατροὺν ἢ πατέρα
 τῇ νόσῳ παραφρονήσαντες ἀδικεῖν ἐπεχείρησαν, ἀνα-
 πεισθέντες ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὡς τὴν μὲν νόσον ἢ τοῦ
 χωριτικοῦ πλήθους εἰς τὸ ἄστν συμφόρησις ἐργάζεται, 15
 θέρους ὥρα πολλῶν ὁμοῦ χύδην ἐν οἰκῆμασι μικροῖς καὶ
 σκηνώμασι πνιγχοῖς ἡναγκασμένων διαιτᾶσθαι δίαιταν
 οἰκουρὸν καὶ ἀργὴν ἀντὶ καθαρᾶς καὶ ἀναπεπταμένης
 τῆς πρότερον, τούτου δ' αἰτίος ὁ τῷ πολέμῳ τὸν ἀπὸ τῆς
 χώρας ὄχλον εἰς τὰ τεῖχη καταχεάμενος καὶ πρὸς οὐδὲν 20
 ἀνθρώποις τοσοῦτοις χρώμενος, ἀλλ' ἔων ὥσπερ βοσκή-
 ματα καθειργμένους ἀναπίμπλασθαι φθορᾶς ἀπ' ἀλλή-
 λων καὶ μηδεμίαν μεταβολὴν μηδ' ἀναψυχὴν ἐκπορίζων.

XXXV. Ταῦτα βουλόμενος ἰᾶσθαι καὶ τι παραλυπεῖν
 τοὺς πολεμίους ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ναῦς ἐπλήρου, καὶ 25
 πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ὀπλίτας καὶ ἱππέας ἀναβιβάσάμε-
 νος ἔμελλεν ἀνάγεσθαι μεγάλην ἐλπίδα τοῖς πολίταις καὶ
 φόβον οὐκ ἐλάττω τοῖς πολεμίοις ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἰσχύος
 παρασχών. Ἦδη δὲ πεπληρωμένων τῶν νεῶν καὶ τοῦ
 Περικλέους ἀναβεβηκότος ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ τριήρη τὸν 30
 μὲν ἥλιον ἐκλιπεῖν συνέβη καὶ γενέσθαι σκότος, ἐκ-
 πλαγῆναι δὲ πάντας ὡς πρὸς μέγα σημεῖον. Ὁρῶν οὖν

ὁ Περικλῆς περίφοβον τὸν κυβερνήτην καὶ διηπορημέ-
 νου, ἀνέσχε τὴν χλαμύδα πρὸ τῆς ὄψεως αὐτοῦ, καὶ παρα-
 καλύψας ἠρώτησε, μή τι δεινὸν ἢ δεινοῦ τινος οἶεται
 σημεῖον· ὡς δ' οὐκ ἔφη, „Τί οὖν“ εἶπεν „ἐκεῖνο τούτου
 5 διαφέρει, πλὴν ὅτι μείζον τι τῆς χλαμύδος ἐστὶ τὸ πε-
 ποιηκὸς τὴν ἐπισκότησιν;“ Ταῦτα μὲν οὖν ἐν ταῖς σχολ-
 αῖς λέγεται τῶν φιλοσόφων. Ἐκπλεύσας δ' οὖν ὁ Περικ-
 κλῆς οὐτ' ἄλλο τι δοκεῖ τῆς παρασκευῆς ἄξιον δρᾶσαι,
 πολιορκήσας τε τὴν ἱερὰν Ἐπίδαυρον ἐλπίδα παρασχοῦ-
 10 σαν ὡς ἀλωσομένην ἀπέτυχε διὰ τὴν νόσον. Ἐπιγενο-
 μένη γὰρ οὐκ αὐτοῦς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὀπωσοῦν
 τῇ στρατιᾷ συμμίζαντας προσδιέφθειρεν. Ἐκ τούτου
 χαλεπῶς διακειμένους τοὺς Ἀθηναίους πρὸς αὐτὸν ἐπει-
 ρᾶτο παρηγορεῖν καὶ ἀναθαρρύνειν. Οὐ μὴν παρέλυσε
 15 τὴν ὀργὴν οὐδὲ μετέπεισε πρότερον ἢ τὰς ψήφους λα-
 βόντας ἐπ' αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας καὶ γενομένους κυρίους
 ἀφελέσθαι τὴν στρατηγίαν καὶ ζημιῶσαι χρήμασιν, ἃν
 ἀριθμὸν οἱ τὸν ἐλάχιστον πεντεκαίδεκα τάλαντα, πεντή-
 κοντα δ' οἱ τὸν πλείστον γράφουσιν. Ἐπεγράφη δὲ τῇ
 20 δίκῃ κατήγορος, ὡς μὲν Ἰδομενεὺς λέγει, Κλέων, ὡς δὲ
 Θεόφραστος, Σιμμίας· ὁ δὲ Ποντικός Ἡρακλείδης Λυ-
 κρατίδαν εἶρηκε.

XXXVI. Τὰ μὲν οὖν δημόσια ταχέως ἔμελλε πάνε-
 σθαι, καθάπερ κέντρον εἰς τοῦτον ἅμα πληγῇ τὸν θυμὸν
 25 ἀφεικότων τῶν πολλῶν· τὰ δ' οἰκεία μοχθηρῶς εἶχεν
 αὐτῷ κατὰ τε τὸν λοιμὸν οὐκ ὀλίγους ἀποβαλόντι τῶν
 ἐπιτηδείων καὶ στάσει διατεταραγμένῳ πόρρωθεν. Ὁ
 γὰρ πρεσβύτατος αὐτοῦ τῶν γνησίων υἱῶν Ξάνθιππος
 φύσει τε δαπανηρὸς ὢν καὶ γυναικὶ νέᾳ καὶ πολυτελεῖ
 30 συνοικῶν, Τιςάνδρου θυγατρὶ τοῦ Ἐπιλύκου, χαλεπῶς
 ἔφερε τὴν τοῦ πατρὸς ἀκρίβειαν γλίσχρα καὶ κατὰ μικρὸν
 αὐτῷ χορηγοῦντος. Πέμπας οὖν πρὸς τινα τῶν φίλων 172

ἔλαβεν ἀργύριον ὡς τοῦ Περικλέους κελεύσαντος. Ἐκεί-
 νου δ' ὕστερον ἀπαιτοῦντος, ὁ μὲν Περικλῆς καὶ δίκην
 αὐτῷ προσέλαχε, τὸ δὲ μειράκιον ὁ Ξάνθιππος ἐπὶ τούτῳ
 χαλεπῶς διατεθεὶς ἐλοιδορεῖ τὸν πατέρα, πρῶτον μὲν
 ἐκφέρων ἐπὶ γέλωτι τὰς οἴκοι διατριβὰς αὐτοῦ καὶ τοὺς 5
 λόγους, οὓς ἐποίει μετὰ τῶν σοφιστῶν. Πεντάθλου γάρ
 τινος ἀκοντίῳ πατάξαντος Ἐπίτιμον τὸν Φαρσάλιον
 ἀκουσίως καὶ κατακτείναντος, ἡμέραν ὅλην ἀναλῶσαι
 μετὰ Πρωταγόρου διαποροῦντα, πότερον τὸ ἀκόντιον
 ἢ τὸν βάλοντα μᾶλλον ἢ τοὺς ἀγωνοθέτας κατὰ τὸν ὄρ- 10
 θότατον λόγον αἰτίους χρῆ τοῦ πάθους ἡγείσθαι. Πρὸς δὲ
 τούτοις καὶ τὴν περὶ τῆς γυναικὸς διαβολὴν ὑπὸ τοῦ
 Ξανθίππου φησὶν ὁ Στησίμβροτος εἰς τοὺς πολλοὺς δια-
 σπαρῆναι, καὶ ὅπως ἀνήκεστον ἄχρι τῆς τελευτῆς τῷ
 νεανίσκῳ πρὸς τὸν πατέρα παραμεῖναι τὴν διαφορὰν· 15
 ἀπέθανε γὰρ ὁ Ξάνθιππος ἐν τῷ λοιμῷ νοσήσας. Ἀπέ-
 βαλε δὲ καὶ τὴν ἀδελφὴν ὁ Περικλῆς τότε καὶ τῶν κηδε-
 στῶν καὶ φίλων τοὺς πλείστους καὶ χρησιμωτάτους πρὸς
 τὴν πολιτείαν. Οὐ μὴν ἀπέειπεν οὐδὲ προὔδωκε τὸ φρό-
 νημα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ψυχῆς ὑπὸ τῶν συμφορῶν, ἀλλ' 20
 οὐδὲ κλαίων οὐδὲ κηδεύων οὐδὲ πρὸς τάφῳ τινὸς ὤφθη
 τῶν ἀναγκαίων, πρὶν γε δὴ καὶ τὸν περίλοιπον αὐτοῦ
 τῶν γνησίων ἀποβαλεῖν Πάραλον. Ἐπὶ τούτῳ δὲ καμ-
 φθεις ἐπειρᾶτο μὲν ἐγκαρτερεῖν τῷ ἥθει καὶ διαφυλάτ-
 τειν τὸ μεγαλόψυχον, ἐπιφέρων δὲ τῷ νεκρῷ στέφανον 25
 ἠττήθη τοῦ πάθους πρὸς τὴν ὄψιν, ὥστε κλαυθμὸν τε
 ῥῆξαι καὶ πλῆθος ἐκχέαι δακρύων, οὐδέποτε τοιοῦτον
 οὐδὲν ἐν τῷ λοιπῷ βίῳ πεποιηκώς.

XXXVII. Τῆς δὲ πόλεως πειρωμένης τῶν ἄλλων
 στρατηγῶν εἰς τὸν πόλεμον καὶ δητόρων, ὡς δ' οὐδεὶς 30
 βάρος ἔχων ἰσόρροπον οὐδ' ἀξίωμα πρὸς τοσαύτην
 ἐχέγγυον ἡγεμονίαν ἐφαίνετο, ποθοῦσης ἐκεῖνον καὶ
 PLUT. VII. I. 22

καλούσης ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τὸ στρατήγιον, ἀδυμῶν καὶ κείμενος οἴκοι διὰ τὸ πένθος ὑπ' Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν ἄλλων ἐπέισθη φίλων προελθεῖν. Ἀπολογησαμένου δὲ τοῦ δήμου τὴν ἀγνωμοσύνην πρὸς αὐτόν, ὑποδεξάμενος 5 αὐτὸς τὰ πράγματα καὶ στρατηγὸς αἰρεθεὶς ἤτησατο λυθῆναι τὸν περὶ τῶν νόθων νόμον, ὃν αὐτὸς εἰσηγή- νόχει πρότερον, ὡς μὴ παντάπασιν ἐρημία διαδοχῆς τὸν οἶκον ἐκλίποι τοῦνομα καὶ τὸ γένος. Εἶχε δ' οὕτω τὰ περὶ τὸν νόμον. Ἀκμάζων ὁ Περικλῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ 10 πρὸ πάντων πολλῶν χρόνων καὶ παῖδας ἔχων, ὥσπερ εἴρη- ται, γνησίους νόμον ἔγραψε, μόνους Ἀθηναίους εἶναι τοὺς ἐκ θυεῖν Ἀθηναίων γεγονότας. Ἐπεὶ δὲ τοῦ βασι- λέως τῶν Αἰγυπτίων δωρεὰν τῷ δήμῳ πέμψαντος τε- τρακισμυρίους πυρῶν μεδίμνους ἔδει διανεμέσθαι τοὺς 15 πολίτας, πολλὰ μὲν ἀνεφύοντο δίκαι τοῖς νόθοις ἐκ τοῦ γράμματος ἐκείνου τέως διαλανθάνουσαι καὶ παρορώμε- ναι, πολλοὶ δὲ καὶ συκοφαντήμασι περιέπιπτον. Ἐπρά- θησαν οὖν ἀλόντες ὀλίγῳ πεντακισχιλίων ἐλάττους, οἱ δὲ μείναντες ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ κριθέντες Ἀθηναῖοι μύ- 20 ριοι καὶ τετρακισχιλιοὶ καὶ τεσσαράκοντα τὸ πλῆθος ἐξη- τάσθησαν. Ὀντος οὖν δεινοῦ τὸν κατὰ τοσοῦτων ἰσχύ- σαντα νόμον ὑπ' αὐτοῦ πάλιν λυθῆναι τοῦ γράψαντος, ἢ παροῦσα δυστυχία τῷ Περικλεῖ περὶ τὸν οἶκον, ὡς δίκην τινὰ δεδωκότι τῆς ὑπεροψίας καὶ τῆς μεγαλαυχίας 25 ἐκείνης, ἐπέκλασε τοὺς Ἀθηναίους, καὶ δόξαντες αὐτὸν νεμεσητὰ τε παθεῖν ἀνθρωπίνως τε δεῖσθαι συνεχώρη- σαν ἀπογράψασθαι τὸν νόθον εἰς τοὺς φράτορας ὄνομα θέμενον τὸ αὐτοῦ. Καὶ τοῦτον μὲν ὕστερον ἐν Ἀργινοῦ- σαις καταναυμαχῆσαντα Πελοποννησίους ἀπέκτεινεν ὁ 30 δῆμος μετὰ τῶν συστρατηγῶν.

XXXVIII. Τότε δὲ τοῦ Περικλέους ἔοικεν ὁ λοιμὸς 173 λαβέσθαι λαβὴν οὐκ ὄξειαν, ὥσπερ ἄλλων, οὐδὲ σύν-

τονον, ἀλλὰ βληχρᾶ τινι νόσῳ καὶ μῆκος ἐν ποικίλαις ἐχούσῃ μεταβολαῖς διαχρωμένην τὸ σῶμα σχολαίως καὶ ὑπερείπουσεν τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς. Ὁ γοῦν Θεό- φραστος ἐν τοῖς Ἠθικοῖς διαπορήσας, εἰ πρὸς τὰς τύχας τρέπεται τὰ ἤθη καὶ κινούμενα τοῖς τῶν σωμάτων πά- 5 θεσιν ἐξίσταται τῆς ἀρετῆς, ἰστόρηκεν, ὅτι νοσῶν ὁ Πε- ρικλῆς ἐπισκοπούμενῳ τινὶ τῶν φίλων δείξειε περιόπτου ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῷ τραχήλῳ περιηρημένον, ὡς σφό- δρα κακῶς ἔχων, ὁπότε καὶ ταύτην ὑπομένει τὴν ἀβελ- τερίαν. Ἦδη δὲ πρὸς τῷ τελευτᾷ ὄντος αὐτοῦ περι- 10 καθήμενοι τῶν πολιτῶν οἱ βέλτιστοι καὶ τῶν φίλων οἱ περιόντες λόγον ἐποιούντο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δυνά- μεως, ὅση γένοιτο, καὶ τὰς πράξεις ἀνεμετροῦντο καὶ τῶν τροπαίων τὸ πλῆθος· ἐννέα γὰρ ἦν ἂ στρατηγῶν καὶ νικῶν ἔστησεν ὑπὲρ τῆς πόλεως. Ταῦτα, ὡς οὐκέτι 15 συνιέντος, ἀλλὰ καθηρημένου τὴν αἰσθησιν αὐτοῦ διε- λέγοντο πρὸς ἀλλήλους· ὁ δὲ πᾶσιν ἐτύγγανε τὸν νοῦν προσεσχηκῶς, καὶ φθεγγόμενος εἰς μέσον ἔφη θαυμάζειν, ὅτι ταῦτα μὲν ἐπαινοῦσιν αὐτοῦ καὶ μνημονεύουσιν, ἂ καὶ πρὸς τύχην ἐστὶ κοινὰ καὶ γέγονεν ἤδη πολλοῖς στρα- 20 τηγοῖς, τὸ δὲ κάλλιστον καὶ μέγιστον οὐ λέγουσιν. „Οὐ- δεὶς γὰρ“ ἔφη „δι' ἐμὲ τῶν ὄντων Ἀθηναίων μέλαν ἰμά- τιον περιεβάλετο.“

XXXIX. Θαυμαστός οὖν ὁ ἀνὴρ οὐ μόνον τῆς ἐπιει- κείας καὶ πραότητος, ἦν ἐν πράγμασι πολλοῖς καὶ με- 25 γάλαις ἀπεχθελίαις διετήρησεν, ἀλλὰ καὶ τοῦ φρονήματος, εἰ τῶν αὐτοῦ καλῶν ἠγρεῖτο βέλτιστον εἶναι τὸ μήτε φθό- νῳ μήτε θυμῷ χαρίσασθαι μηδὲν ἀπὸ τηλικαύτης δυνά- μεως μηδὲ χρήσασθαι τινὶ τῶν ἐχθρῶν ὡς ἀνηκέστῳ. Καί μοι δοκεῖ τὴν μειρακιώδη καὶ σοβαρὰν ἐκείνην προσω- 30 νυμίαν ἐν τούτῳ ποιεῖν ἀνεπίφθονον καὶ πρόπονσαν, οὕτως εὐμενὲς ἦθος καὶ βίον ἐν ἐξουσία καθαρὸν καὶ 22 *

ἀμίαντον Ὀλύμπιον προσαγορεύεσθαι, καθάπερ τὸ τῶν
θεῶν γένος ἀξιούμεν αἷτιον μὲν ἀγαθῶν, ἀναίτιον δὲ
κακῶν πεφυκὸς ἄρχειν καὶ βασιλεύειν τῶν ὄντων, οὐχ
ὥσπερ οἱ ποιηταὶ συνταράττοντες ἡμᾶς ἀμαθεστάταις
5 δόξαις ἀλίσκονται τοῖς αὐτῶν ποιήμασι, τὸν μὲν τόπον,
ἐν ᾧ τοὺς θεοὺς κατοικεῖν λέγουσιν, ἀσφαλὲς ἔδος καὶ
ἀσάλευτον καλοῦντες, οὐ πνεύμασιν, οὐ νέφεσι χρώμε-
νον, ἀλλ' αἰθρία μαλακῇ καὶ φωτὶ καθαρῷ τὸν ἅπαντα
10 χρόνον ὁμαλῶς περιλαμβάνοντον, ὡς τοιαύτης τῆ μακα-
ρία καὶ ἀθανάτω διαγωγῆς μάλιστα προεπούσης, αὐτοὺς
δὲ τοὺς θεοὺς ταραχῆς καὶ δυσμενείας καὶ ὀργῆς ἄλλων
τε μεστοὺς παθῶν ἀποφαίνοντες οὐδ' ἀνθρώποις νοῦν
ἔχουσι προσημόντων. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἐτέρας δόξει
πραγματείας εἶναι. Τοῦ δὲ Περικλέους ταχεῖαν αἰσθησιν
15 καὶ σαφῆ πόθον Ἀθηναίοις ἐνειργάζετο τὰ πράγματα.
Καὶ γὰρ οἱ ζῶντος βαρυνόμενοι τὴν δύναμιν ὡς ἀμαν-
ροῦσαν αὐτοὺς, εὐθύς ἐκ ποδῶν γενομένου πειρώμενοι
ρήτορων καὶ δημαγωγῶν ἐτέρων ἀνωμολογοῦντο με-
τριώτερον ἐν ὄγκῳ καὶ σεμνότερον ἐν πραότητι μὴ
20 φῦναι τρόπον· ἢ δ' ἐπίφθονος ἰσχύς ἐκεῖνη, μοναρχία
λεγομένη καὶ τυραννὶς πρότερον, ἐφάνη τότε σωτήριον
ἔρμα τῆς πολιτείας γενομένη· τοσαύτη φθορὰ καὶ πλη-
θος ἐπέκειτο κακίας τοῖς πράγμασιν, ἦν ἐκεῖνος ἀσθενῆ
καὶ ταπεινὴν ποιῶν ἀπέκρυπτε καὶ κατεκόλυεν ἀνήκε-
25 στον ἐξουσίαν γενέσθαι.

ΦΑΒΙΟΣ ΜΑΞΙΜΟΣ.

30 I. Τοιούτου δὲ τοῦ Περικλέους ἐν τοῖς ἀξίοις μνήμης 174
γεγονότος, ὡς παρελήφαμεν, ἐπὶ τὸν Φάβιον τὴν ἱστο-
ρίαν μεταγάγωμεν. Νυμφῶν μιᾶς λέγουσιν, οἱ δὲ γυ-

ναϊκὸς ἐπιχωρίας, Ἡρακλεῖ μιγείσης περὶ τὸν Θύμβριον
ποταμὸν γενέσθαι Φάβιον, ἄνδρα πολὺ καὶ δόκιμον ἐν
Ῥώμῃ τὸ Φαβίων γένος ἀφ' αὐτοῦ παρασχόντα. Τινὲς δὲ
τοὺς ἀπὸ τοῦ γένους τούτου πρώτους τῆ δι' ὀρυγμάτων
χρησαμένους ἄγρα Φοδίου ἱστοροῦσιν ὀνομάζεσθαι τὸ 5
παλαιόν· οὕτω γὰρ ἄχρι νῦν αἱ διώρυχες φόσσαι καὶ
φόδερε τὸ σκάψαι καλεῖται· χρόνῳ δὲ τῶν θυεῖν φθόγ-
γων μεταπεσόντων Φάβιοι προσηγορεύθησαν. Πολλοὺς
δὲ καὶ μεγάλους τῆς οἰκίας ἐξευεγκαμένης ἄνδρας, ἀπὸ
Ῥούλλου τοῦ μεγίστου καὶ διὰ τοῦτο Μαξίμου παρὰ 10
Ῥωμαίοις ἐπονομασθέντος τέταρτος ἦν Φάβιος Μαξίμος,
περὶ οὗ τάδε γράφομεν. Ἦν δ' αὐτῷ σωματικὸν μὲν
παρωνύμιον ὁ Βερούκωσος· εἶχε γὰρ ἀκροχορδὸνα μι-
κρὰν ἐπάνω τοῦ χεῖλους ἐπιπεφυκυῖαν· ὁ δὲ Ὀουικούλας
σημαίνει μὲν τὸ προβάτιον, ἐτέθη δὲ πρὸς τὴν πραότητα 15
καὶ βραδυτῆτα τοῦ ἥθους ἔτι παιδὸς ὄντος. Τὸ γὰρ ἡσύ-
χιον αὐτοῦ καὶ σιωπηλὸν καὶ μετὰ πολλῆς εὐλαβείας τῶν
παιδικῶν ἀπτόμενον ἠδονῶν, βραδέως δὲ καὶ διαπόνως
δεχόμενον τὰς μαθήσεις, εὐκόλον δὲ πρὸς τοὺς συνήθεις
καὶ κατήκοον ἀβελτερίας τινὸς καὶ νωθρότητος ὑπό- 20
νοϊαν εἶχε παρὰ τοῖς ἐκτός· ὀλίγοι δ' ἦσαν οἱ τὸ δυσκί-
νητον ὑπὸ βάρους καὶ τὸ μεγαλόψυχον καὶ λεοντῶδες
ἐν τῇ φύσει καθορῶντες αὐτοῦ. Ταχὺ δὲ τοῦ χρόνου
προϊόντος ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐγειρόμενος διεσήμαινε
καὶ τοῖς πολλοῖς ἀπάθειαν μὲν οὐσαν τὴν δοκοῦσαν 25
ἀπραγίαν, εὐβουλίαν δὲ τὴν εὐλάβειαν, τὸ δὲ πρὸς
μηδὲν ὄξυ μηδ' εὐκίνητον ἐν πᾶσι μόνιμον καὶ βέβαιον.
Ὅρῶν δὲ καὶ τῆς πολιτείας τὸ μέγεθος καὶ τῶν πολέ-
μων τὸ πλήθος, ἤσκει τὸ μὲν σῶμα πρὸς τοὺς πολέμους,
ὥσπερ ὄπλον σύμφυτον, τὸν δὲ λόγον ὄργανον πειθοῦς 30
πρὸς τὸν δῆμον, εὖ μάλα προεπόντως τῷ βίῳ κατακεκο-
σμημένον. Οὐ γὰρ ἐπὶν ὠραϊσμὸς οὐδὲ κενὴ καὶ ἀγο-

ραῖος χάρις, ἀλλὰ νοῦς ἴδιον καὶ περιττὸν ἐν γνωμολο-
γίαις σχῆμα καὶ βάθος ἔχων, ὡς μάλιστα ταῖς Θουκυδί-
δου προσεικέναι λέγουσι. Διασώζεται γὰρ αὐτοῦ λόγος,
ὃν εἶπεν ἐν τῷ δῆμῳ, τοῦ παιδὸς αὐτοῦ μεθ' ὑπατείας
5 ἀποθανόντος ἐγκώμιον.

II. Πέντε δ' ὑπατειῶν, ὡς ὑπάτευσεν, ἡ πρώτη τὸν
ἀπὸ Αἰγύων θρίαμβον ἔσχευ. Ἡττηθέντες γὰρ ὑπ' αὐ-
τοῦ μάχη καὶ πολλοὺς ἀποβαλόντες εἰς τὰς Ἄλπεις ἀνε-
στάλησαν, καὶ τὴν πρόσοικον ἐπαύσαντο τῆς Ἰταλίας λη-
10 ζόμενοι καὶ κακῶς ποιοῦντες. Ἐπεὶ δ' Ἀννίβας ἐμβαλὼν
εἰς Ἰταλίαν καὶ μάχη πρῶτον περὶ τὸν Τρεβίαν ποταμὸν
ἐπικρατήσας αὐτὸς μὲν ἤλαυνε διὰ Τυρρηνίας πορθῶν
τὴν χώραν, ἐκπληξιν δὲ δεινὴν καὶ φόβον εἰς τὴν Ρώμην
ἐνέβαλε, σημεῖα δὲ τὰ μὲν συνήθη Ῥωμαίοις ἀπὸ κεραυ-
15 νῶν, τὰ δ' ὅλως ἐξηλλαγμένα καὶ πολλὴν ἀτοπίαν ἔχοντα
προσέπιπτε (θυροεὺς τε γὰρ ἀφ' αὐτῶν αἵματι γενέσθαι
διαβρόχους ἐλέχθη, καὶ θέρη σταχύων περὶ Ἄντιον ἔναιμα
κείρεσθαι, καὶ λίθους μὲν ἐκ τοῦ ἀέρος διαπύρους καὶ
φλεγόμενους φέρεσθαι, τοῦ δ' ὑπὲρ Φαλερίου οὐρανοῦ
20 ῥαγῆναι δόξαντος ἐκπίπτειν καὶ διασπείρεσθαι πολλὰ
γραμματαῖα, καὶ τούτων ἐν ἐνὶ γεγραμμένον φανῆναι κα-
τὰ λέξιν· *ΑΡΗΣ ΤΑ ΕΑΥΤΟΥ ΟΠΛΑ ΣΑΛΕΥΕΙ*), τὸν 175
μὲν ὑπατον Γάτον Φλαμίνιον οὐδὲν ἤμβλυνε τούτων,
ἄνδρα πρὸς τῷ φύσει θυμοειδεῖ καὶ φιλοτίμῳ μεγάλας
25 ἐπαιρόμενον εὐτυχίας, ὡς πρόσθεν εὐτύχησε παραλό-
γως, τῆς τε βουλῆς ἀποκαλούσης καὶ τοῦ συνάρχοντος
ἐμισταμένου βία συμβαλὼν τοῖς Γαλάταις μάχη καὶ κρα-
τήσας, Φάβιον δὲ τὰ μὲν σημεῖα, καίπερ ἀπτόμενα πολ-
λῶν, ἤττον ὑπέθραττε διὰ τὴν ἀλογίαν· τὴν δ' ὀλιγό-
30 τητα τῶν πολεμίων καὶ τὴν ἀχρηματίαν πυνθανόμενος
καρτερεῖν παρεκάλει τοὺς Ῥωμαίους καὶ μὴ μάχεσθαι
πρὸς ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῷ τούτῳ διὰ πολλῶν ἀγώνων

ἡσκημένη στρατιᾷ χρώμενον, ἀλλὰ τοῖς συμμάχοις ἐπι-
πέμποντας βοηθείας καὶ τὰς πόλεις διὰ χειρὸς ἔχοντας
αὐτὴν εἶναι περὶ αὐτῆ μαραινέσθαι τὴν ἀκμὴν τοῦ Ἀν-
νίβου, καθάπερ φλόγα λάμψασαν ἀπὸ μικρᾶς καὶ κούφης
δυνάμεως. 5

III. Οὐ μὴν ἐπεισε τὸν Φλαμίνιον, ἀλλὰ φήσας οὐκ
ἀνέξεσθαι προσιόντα τῇ Ρώμῃ τὸν πόλεμον οὐδ', ὥσπερ
ὁ παλαιὸς Κάμιλλος, ἐν τῇ πόλει διαμαχεῖσθαι περὶ αὐ-
τῆς, τὸν μὲν στρατὸν ἐξάγειν ἐκέλευσε τοὺς χιλιάρχους,
αὐτὸς δ' ἐπὶ τὸν ἵππον ἀλλόμενος ἐξ οὐδενὸς αἰτίου προ- 10
δήλου παραλόγως ἐντρόμου τοῦ ἵππου γενομένου καὶ
πτυρέντος ἐξέπεσε καὶ κατενεχθεὶς ἐπὶ κεφαλῇν ὅμως
οὐδὲν ἔτρεψε τῆς γνώμης, ἀλλ' ὡς ὄρμησεν ἐξ ἀρχῆς
ἀπαντῆσαι τῷ Ἀννίβῃ, περὶ τὴν καλουμένην Θρασυνίαν
λίμνην τῆς Τυρρηνίας παρετάξατο. Τῶν δὲ στρατιωτῶν 15
συμβαλόντων εἰς χεῖρας ἅμα τῷ καιρῷ τῆς μάχης συνέ-
πεσε σεισμός, ὑφ' οὗ καὶ πόλεις ἀνετράπησαν καὶ ρεύ-
ματα ποταμῶν ἐξ ἔδρας μετέστη καὶ κρημνῶν ὑπώρειαι
περιερράγησαν. Ἀλλὰ, καίπερ οὕτω γενομένου βιαίου
πάθους, οὐδεὶς τὸ παράπαν ἤσθετο τῶν μαχομένων. 20
Αὐτὸς μὲν οὖν ὁ Φλαμίνιος πολλὰ καὶ τόλμης ἔργα καὶ
δῶμης ἐπιδεικνύμενος ἔπεσε, καὶ περὶ αὐτὸν οἱ κράτι-
στοι· τῶν δ' ἄλλων τραπέντων πολὺς ἦν φόνος καὶ
πεντακισχίλιοι πρὸς μυρίοις κατεκόπησαν, καὶ ἐάλωσαν
ἕτεροι τοσοῦτοι. Τὸ δὲ Φλαμίνιον σῶμα φιλοτιμούμενος 25
θάψαι καὶ κοσμηῆσαι δι' ἀρετὴν ὁ Ἀννίβας οὐχ εὗρεν ἐν
τοῖς νεκροῖς, ἀλλ' ἠγνοεῖτο τὸ παράπαν ὅπως ἠφάνισθη.
Τὴν μὲν οὖν ἐπὶ τοῦ Τρεβίου γενομένην ἤτταν οὐδ' ὁ
γράψας στρατηγὸς οὐδ' ὁ πεμφθεὶς ἄγγελος ἀπ' εὐθείας
ἔφρασεν, ἀλλ' ἐψεύσατο τὴν νίκην ἐπίδικον αὐτοῖς καὶ 30
ἀμφίδοξον γενέσθαι· περὶ δὲ ταύτης ὡς πρῶτον ἤκουσεν
ὁ στρατηγὸς Πουπώνιος, συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν τὸν

δῆμον οὐ περιπλοκάς οὐδὲ παραγωγὰς, ἀλλ' ἀντικρὺς ἔφη προσελθῶν· „Νευικήμεθα, ὧ ἄνδρες Ῥωμαῖοι, μεγάλη μάχη καὶ διέφθαρται τὸ στρατόπεδον καὶ Φλαμί- νιος ὑπάτος ἀπόλωλεν. Ἀλλὰ βουλευέσθε περὶ σωτηρίας 5 αὐτῶν καὶ ἀσφαλείας.“ Οὗτος μὲν οὖν ὥσπερ πνεῦμα του λόγον ἐμβαλὼν εἰς πέλαγος τοσοῦτου δήμου συνετάραξε τὴν πόλιν, οὐδ' ἐστάναι πρὸς τοσαύτην ἐκπληξιν οἱ λογισμοὶ καὶ διαμένειν ἐδύναντο. Πάντες δ' εἰς μίαν γνώμην συνήχθησαν ἀνυπευδύνου δεῖσθαι τὰ πράγ- 10 ματα μοναρχίας, ἣν δικτατορίαν καλοῦσι, καὶ τοῦ μεταχειριουμένου ταύτην ἀθρόπτως καὶ ἀδεῶς ἀνδρός· εἶναι δὲ τοῦτον ἕνα Φάβιον Μάξιμον, ἰσόρροπον ἔχοντα τῷ μεγέθει τῆς ἀρχῆς τὸ φρόνημα καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἥθους, ἡλικίας τε κατὰ τοῦτο γεγενημένου, ἐν ᾧ συνέστηκεν ἔτι 15 πρὸς τὰ τῆς ψυχῆς βουλευόμενα τὸ σῶμα τῆ ῥώμῃ καὶ συγκέκεραται τῷ φρονίμῳ τὸ θαρραλέον.

IV. Ὡς οὖν ταῦτ' ἔδοξεν, ἀποδειχθεὶς δικτάτωρ Φάβιος καὶ ἀποδείξας αὐτὸς ἵππαρχον Μάρκον Μινούκιον, πρῶτον μὲν ἠτήσατο τὴν σύγκλητον ἵππῳ χρῆσθαι παρὰ 20 τὰς στρατείας. Οὐ γὰρ ἐξῆν, ἀλλ' ἀπηγόρευτο κατὰ δῆ τινα νόμον παλαιόν, εἴτε τῆς ἀλκῆς τὸ πλεῖστον ἐν τῷ πεζῷ τιθεμένων καὶ διὰ τοῦτο τὸν στρατηγὸν οἰομένων δεῖν παραμένειν τῇ φάλαγγι καὶ μὴ προλείπειν, εἰδ' 176 ὅτι τυραννικὸν εἰς ἅπαντα τὰλλα καὶ μέγα τὸ τῆς ἀρχῆς κράτος ἐστίν, ἐν γε τούτῳ βουλομένων τὸν δικτάτορα τοῦ δήμου φαίνεσθαι δεόμενον. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Φάβιος εὐθύς ἐνδείξασθαι θέλων τῆς ἀρχῆς τὸ μέγεθος καὶ τὸν ὄγκον, ὡς μᾶλλον ὑπηκόοις χρῶτο καὶ πειθηνίοις τοῖς πολίταις, προῆλθε συννευεγκάμενος εἰς 30 ταῦτ' ἡβδουχίας εἰκοσιτέσσαρας· καὶ τοῦ ἑτέρου τῶν ὑπάτων ἀπαντῶντος αὐτῷ τὸν ὑπηρέτην πέμψας ἐκέλευσε τοὺς ἡβδούχους ἀπαλλάξαι καὶ τὰ παράσημα τῆς

ἀρχῆς ἀποθέμενον ἰδιώτην ἀπαντᾶν. Μετὰ δὲ ταῦτα καλλίστην ἀρχόμενος ἐκ θεῶν ἀρχὴν καὶ διδάσκων τὸν δῆμον ὡς ὀλιγοῖα καὶ περιφρονήσει τοῦ στρατηγοῦ πρὸς τὸ δαιμόνιον, οὐ μοχθηρὰ τῶν ἀγωνισαμένων σφαλέντα, προὔτρεπε μὴ δεδιέναι τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ 5 τοὺς θεοὺς ἐξευμενίζεσθαι καὶ τιμᾶν, οὐ δεισιδαιμονίαν ἐργαζόμενος, ἀλλὰ θαρρύνων εὐσεβείᾳ τὴν ἀρετὴν καὶ ταῖς παρὰ τῶν θεῶν ἐλπίσι τὸν ἀπὸ τῶν πολεμίων φόβον ἀφαιρῶν καὶ παραμυθούμενος. Ἐκινήθησαν δὲ τότε πολλὰ καὶ τῶν ἀπορρήτων καὶ χρησίμων 10 αὐτοῖς βίβλων, ἃς Σιβυλλεῖους καλοῦσι· καὶ λέγεται συνδραμεῖν ἕνα τῶν ἀποκειμένων ἐν αὐταῖς λογίων πρὸς τὰς τύχας καὶ τὰς πράξεις ἐκείνας. Καὶ τὸ μὲν γνωσθὲν οὐκ ἦν ἑτέρῳ πυνθέσθαι· προσελθὼν δὲ ὁ δικτάτωρ εἰς τὸν ὄχλον εὗξατο τοῖς θεοῖς ἐνιαυτοῦ μὲν 15 αἰγῶν καὶ συῶν καὶ προβάτων καὶ βοῶν ἐπιγονήν, ὅσην Ἰταλίας ὄρη καὶ πεδία καὶ ποταμοὶ καὶ λειμῶνες εἰς ὥραν ἐσομένην θρέψουσι, καταθύσειν ἅπαντα, θείας δὲ μουσικὰς καὶ θυμεικὰς ἄξειν ἀπὸ σηστερτίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν καὶ δηναρίων τριακοσίων τριάκοντα 20 τριῶν ἔτι τριτημορίου προσόντος. Τοῦτο τὸ κεφάλαιόν ἐστιν ὅκτῳ μυριάδες δραχμῶν καὶ δραχμαὶ τρισχίλια πεντακόσια ὄγδοήκοντα τρεῖς καὶ δύο ὀβολοί. Λόγον δὲ τῆς εἰς τοῦτο τοῦ πλήθους ἀκριβείας καὶ διανομῆς χαλεπὸν ἐστὶν εἰπεῖν, εἰ μὴ τις ἄρα βούλοιο τῆς τριάδος 25 ὑμνεῖν τὴν δύναμιν, ὅτι καὶ φύσει τέλειος καὶ πρῶτος τῶν περιττῶν ἀρχὴ τε πλήθους ἐν αὐτῷ τὰς τε πρώτας διαφορὰς καὶ τὰ παντὸς ἀριθμοῦ στοιχεῖα μίξας καὶ συναρμόσας εἰς ταῦτόν ἀνείληφε.

V. Τῶν μὲν οὖν πολλῶν ὁ Φάβιος τὴν γνώμην 30 ἀπαρτήσας εἰς τὸ θεῖον ἠδία πρὸς τὸ μέλλον ἐποίησεν· αὐτὸς δὲ πάσας θέμενος ἐν αὐτῷ τὰς τῆς νίκης ἐλπίδας,

ὡς καὶ τοῦ θεοῦ τὰς εὐπραξίας δι' ἀρετῆς καὶ φρονή-
σεως παραδιδόντος, τρέπεται πρὸς Ἀννίβαν, οὐχ ὡς
διαμαχοῦμενος, ἀλλὰ χρόνῳ τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ καὶ χρή-
μασι τὴν ἀπορίαν καὶ πολυανθρωπία τὴν ὀλιγότητα
5 τρέβειν καὶ ὑπαναλίσκεν βεβουλευμένος. Ὅθεν αἰ-
μετέωρος ἀπὸ τῆς ἵππου τῶν πολεμίων ἐν τόποις ὄρει-
νοῖς στρατοπεδεύων ἐπηρωεῖτο, καθημένου μὲν ἡσυχά-
ζων, κινουμένου δὲ κατὰ τῶν ἄκρων κύκλῳ περιῶν καὶ
περιφαινόμενος ἐκ διαστήματος ὅσον ἀκοντὶ μὴ βιασθῆ-
10 ναι μάχεσθαι καὶ φόβον ὡς μαχησόμενος τοῖς πολεμίοις
ἀπὸ τῆς μελλήσεως αὐτῆς παρέχειν. Οὕτω δὲ παράγων τὸν
χρόνον ὑπὸ πάντων κατεφρουεῖτο, καὶ κακῶς μὲν ἤκουεν
ἐν τῷ στρατοπέδῳ, κομιδῇ δὲ τοῖς πολεμίοις ἄτολμος
ἐδόκει καὶ τὸ μηδὲν εἶναι πλὴν ἐνὸς ἀνδρὸς Ἀννίβου.
15 Μόνος δ' ἐκεῖνος αὐτοῦ τὴν δεινότητα καὶ τὸν τρόπον,
ᾧ πολεμεῖν ἐγνώκει, συνιδῶν καὶ διανοηθεὶς, ὡς πάσῃ
τέχνῃ καὶ βία κινητέος ἐστὶν εἰς μάχην ὁ ἀνὴρ ἢ διαπέ-
πρακται τὰ Καρχηδονίων, οἷς μὲν εἰσι κρείττους ὄπλοις
χρήσασθαι μὴ δυναμένων, οἷς δὲ λείπονται σώμασι καὶ
20 χρήμασιν ἐλαττωμένων καὶ δαπανωμένων εἰς τὸ μηδὲν,
ἐπὶ πᾶσαν ἰδέαν στρατηγικῶν σοφισμάτων καὶ παλαι-
σμάτων τρεπόμενος καὶ πειρώμενος ὥσπερ δεινὸς ἀθλη-
τῆς λαβὴν ζητῶν, προσέβαλλε καὶ διατάραττε καὶ μετῆγε
πολλαχόσε τὸν Φάβιον, ἐκστῆσαι τῶν ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας
177 25 λογισμῶν βουλόμενος. Τῷ δὲ ἡ γνώμη πίστιν ἔχουσα
τοῦ συμφέροντος ἐν ἑαυτῇ βέβαιος εἰστήκει καὶ ἀμετά-
πτωτος· ἠνώχλει δ' αὐτὸν ὁ ἵππαρχος Μινούκιος φιλο-
μαχῶν ἀκαίρως καὶ θρασυνόμενος καὶ δημαγωγῶν τὸ
στράτευμα μανικῆς φορᾶς καὶ κενῶν ἐλπίδων ὑπ' αὐτοῦ
30 πεπληρωμένον· οἱ τὸν μὲν Φάβιον σκώπτοντες καὶ κατα-
φρονοῦντες Ἀννίβου παιδαγωγὸν ἀπεκάλουν, τὸν δὲ
Μινούκιον μέγαν ἄνδρα καὶ τῆς Ῥώμης ἄξιον ἡγοῦντο

στρατηγόν. Ὁ δὲ μᾶλλον εἰς φρόνημα καὶ θράσος ἀνει-
μένος ἐχλεύαζε μὲν τὰς ἐπὶ τῶν ἄκρων στρατοπεδείας,
ὡς καλὰ θέατρα τοῦ δικτάτορος αἰεὶ παρασκευαζομένου
θεωρήσουσι πορθουμένην καὶ φλεγόμενην τὴν Ἰταλίαν,
ἠρώτα δὲ τοὺς φίλους τοῦ Φαβίου, πότερον εἰς τὸν οὐ-
5 ρανὸν ἄρας ἀναφέρει τὸν στρατὸν ὡς τῆς γῆς ἀπεγνω-
κῶς, ἢ νέφη καὶ οὐμίχλας προβαλλόμενος ἀποδιδράσκει
τοὺς πολεμίους. Ταῦτα τῶν φίλων πρὸς τὸν Φάβιον
ἀπαγγελλόντων καὶ τὴν ἀδοξίαν τῷ κινδύνῳ λῦσαι
παραινούντων, „Οὕτω μὲν τᾶν“ ἔφη „δειλότερος ἢ
10 νῦν εἶναι δοκῶ γενοίμην, εἰ σκώματα καὶ λοιδορίας
φοβηθεὶς ἐκπέσοιμι τῶν ἑμαντοῦ λογισμῶν. Καίτοι τὸ
μὲν ὑπὲρ πατρίδος οὐκ αἰσχρὸν δέος, ἢ δὲ πρὸς δόξαν
ἀνθρώπων καὶ διαβολὰς καὶ ψόγους ἐκπληξίς οὐκ ἀξίου
τηλικαύτης ἀρχῆς ἀνδρός, ἀλλὰ δουλεύοντος ὧν κρατεῖν
15 αὐτὸν καὶ δεσπόζειν κακῶς φρονοῦντων προσήκει.“

VI. Μετὰ ταῦτα γίνεται διαμαρτία τοῦ Ἀννίβου.
Βουλόμενος γὰρ ἀποσπᾶσαι τοῦ Φαβίου πορρωτέρῳ τὸ
στράτευμα καὶ πεδίῳ ἐπιλαβέσθαι προνομίᾳς ἐχόντων,
ἐκέλευσε τοὺς ὀδηγοὺς μετὰ δεῖπνον εὐθύς ἡγεῖσθαι
20 πρὸς τὸ Κασινάτον. Οἱ δὲ τῆς φωνῆς διὰ βαρβαρισμὸν
οὐκ ἐξακούσαντες ἀκριβῶς, ἐμβάλλουσιν αὐτοῦ τὴν δύ-
ναμιν φέροντες εἰς τὰ καταλήγοντα τῆς Καμπανίας εἰς
πόλιν Κασιλῖνον, ἣν τέμνει ῥέων διὰ μέσης [ὁ Λοθρόνος]
ποταμός, ὃν Οὐουλτοῦρνον οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Ἔστι
25 δ' ἡ χώρα τὰ μὲν ἄλλα περιστεφῆς ὄρεσιν· αὐτῶν δ'
ἀναπέπταται πρὸς τὴν θάλατταν, ἐνθα τὰ ἔλη καταδί-
δωσι τοῦ ποταμοῦ περιχεομένου, καὶ θῖνας ἄμμου βα-
θείας ἔχει, καὶ τελευτᾷ πρὸς αἰγιαλὸν κυματώδη καὶ δύσ-
ορμον. Ἐνταῦθα καταβαίνοντος τοῦ Ἀννίβου περιελθὼν
30 ἐμπειρία τῶν ὁδῶν ὁ Φάβιος τὴν μὲν διέξοδον ὀπίστας
τετρακισχιλίους ἐπιστήσας ἐνέφραξε, τὸν δ' ἄλλον στρα-

τὸν ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἄκρων ἐν καλῷ καθίσας διὰ τῶν
 ἐλαφροτάτων καὶ προχειροτάτων ἐνέβαλε τοῖς ἐσχάτοις
 τῶν πολεμίων, καὶ συνετάραξεν ἅπαν τὸ στράτευμα,
 διέφθειρε δὲ περὶ ὀκτακοσίους. Ἐκ τούτου βουλόμενος
 5 Ἀννίβας ἀπαγαγεῖν τὸ στράτευμα, καὶ τὴν διαμαρτίαν
 τοῦ τόπου νοήσας καὶ τὸν κίνδυνον, ἀνεσταύρωσε μὲν
 τοὺς ὁδηγούς, ἐκβιάζεσθαι δὲ τοὺς πολεμίους καὶ προσ-
 μάχεσθαι τῶν ὑπερβολῶν ἐγκρατεῖς ὄντας ἀπεγίνωσκε.
 Δυσθύμως δὲ καὶ περιφόβως διακειμένων ἀπάντων καὶ
 10 περιεστάναι σφᾶς πανταχόθεν ἀφύκτους ἡγουμένων
 ἀπορίας, ἔγνω δολοῦν ἀπάτη τοὺς πολεμίους. Ἦν δὲ
 τοιόνδε. Βοῦς ὅσον δισχιλίας ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἐκέ-
 λευσε συλλαβόντας ἀναδηῆσαι δᾶδα πρὸς ἕκαστον κέρασ
 ἢ λύγων ἢ φρυγάνων αὔων φάκελον· εἶτα νυκτός, ὅταν
 15 ἀρθῇ σημεῖον, ἀνάψαντας ἐλαύνειν ἐπὶ τὰς ὑπερβολὰς
 παρὰ τὰ στενὰ καὶ τὰς φυλακὰς τῶν πολεμίων. Ἄμα δὲ
 ταῦτα παρεσκεύαζον οἷς προσετέτακτο, καὶ τὸν ἄλλον
 αὐτὸς ἀναστήσας στρατὸν ἤδη σκότους ὄντος ἤγε σχο-
 λαίως. Αἱ δὲ βόες ἄχρι μὲν τὸ πῦρ ὀλίγον ἦν καὶ περιέ-
 20 καιε τὴν ὕλην, ἀτρέμα προεχώρουν ἐλαυνόμεναι πρὸς
 τὴν ὑπώρειαν, καὶ θαῦμα τοῖς καθορῶσι νομεῦσιν ἀπὸ
 τῶν ἄκρων καὶ βουκόλοις ἦσαν αἱ φλόγες ἄκροις ἐπι-
 λάμπουσαι τοῖς κέρασιν, ὡς στρατοπέδον καθ' ἓνα κό-
 σμον ὑπὸ λαμπάδων πολλῶν βαδίζοντος. Ἐπεὶ δὲ πυ- 178
 25 ρούμενον τὸ κέρασ ἄχρι ὀλίξης διέδωκε τῇ σαρκὶ τὴν
 αἰσθησιν, καὶ πρὸς τὸν πόνον διαφέρουσαι καὶ τινάσ-
 σουσαι τὰς κεφαλὰς ἀνεπίμπλαντο πολλῆς ἀπ' ἀλλήλων
 φλογός, οὐκ ἐνέμειναν τῇ τάξει τῆς πορείας, ἀλλ' ἐκφοβοὶ
 καὶ περιαλγείς οὔσαι δρόμῳ κατὰ τῶν ὄρῶν ἐφέροντο,
 30 λαμπόμεναι μὲν οὐράς ἄκρας καὶ μέτωπα, πολλὴν δὲ
 τῆς ὕλης, δι' ἧς ἐφρευγον, ἀνάπτουσαι. Δεινὸν οὖν ἦν
 θέαμα τοῖς παραφυλάττουσι τὰς ὑπερβολὰς Ῥωμαίοις.

καὶ γὰρ αἱ φλόγες ἐώκεσαν ὑπ' ἀνθρώπων θεόντων
 διαφερομέναις λαμπάσι, καὶ θόρυβος ἦν ἐν αὐτοῖς πολὺς
 καὶ φόβος, ἀλλαχόθεν ἄλλους ἐπιφέρεσθαι τῶν πολε-
 μίων σφίσι καὶ κνκλοῦσθαι πανταχόθεν ἡγουμένων.
 Διὸ μένειν οὐκ ἐτόλμων, ἀλλὰ πρὸς τὸ μείζον ἀνεχώ- 5
 ρουν στρατόπεδον προέμενοι τὰ στενὰ. Καὶ κατὰ τοῦτο
 δὲ καιροῦ προσμίξαντες οἱ ψιλοὶ τοῦ Ἀννίβου τὰς ὑπερ-
 βολὰς κατέσχον, ἢ δ' ἄλλη δύναμις ἤδη προσέβαινε
 ἀδεῶς πολλὴν καὶ βαρεῖαν ἐφελκομένη λείαν.

VII. Τῷ δὲ Φαβίῳ συνέβη μὲν ἔτι νυκτός αἰσθῆσθαι 10
 τὸν δόλον (φεύγουσαι γὰρ ἔναι τῶν βοῶν σποράδες
 ἦκον αὐτῶν εἰς χεῖρας), ἐνέδρας δὲ δεδιῶς σκοταίους
 ἀτρέμα τὴν δύναμιν ἐν τοῖς ὅπλοις εἶχεν. Ὡς δ' ἦν
 ἡμέρα, διώκων ἐξήπτετο τῶν ἐσχάτων, καὶ συμπλοκαὶ
 περὶ τὰς δυσχωρίας ἐγίνοντο καὶ θόρυβος ἦν πολὺς, 15
 ἕως παρ' Ἀννίβου τῶν ὀρειβατεῖν δεινῶν Ἰβήρων ἄνδρες
 ἐλαφροὶ καὶ ποδάκεις πεμφθέντες ἀπὸ τοῦ στόματος εἰς
 βαρεῖς ὀπίστας τοὺς Ῥωμαίους ἐνέβαλον καὶ διαφθεί-
 ραντες οὐκ ὀλίγους ἀπέστρεψαν τὸν Φάβιον. Τότε δὲ
 μάλιστα κακῶς ἀκοῦσαι καὶ καταφρονηθῆναι συνέβη τὸν 20
 Φάβιον. Τῆς γὰρ ἐν τοῖς ὅπλοις τόλμης ὑφιέμενος, ὡς
 γνώμη καὶ προνοία καταπολεμήσων τὸν Ἀννίβαν, αὐ-
 τὸς ἠττημένος τούτοις καὶ κατεστρατηγημένος ἐφαίνετο.
 Βουλόμενος δὲ μᾶλλον ἐκκαῦσαι τὴν πρὸς αὐτὸν ὀργὴν
 τῶν Ῥωμαίων ὁ Ἀννίβας, ὡς ἦλθεν ἐπὶ τοὺς ἀγροὺς αὐ- 25
 τοῦ, τὰ μὲν ἄλλα πάντα καίειν καὶ διαφθείρειν ἐκέλευσεν,
 ἐκείνων δ' ἀπέειπεν ἄπτεσθαι μόνων, καὶ παρακατέστησε
 φυλακὴν οὐδὲν ἐῶσαν ἀδικεῖν οὐδὲ λαμβάνειν ἐκεῖθεν.
 Ταῦτα προσδιέβαλε τὸν Φάβιον εἰς Ῥώμην ἀγγελ-
 θέντα· καὶ πολλὰ μὲν αὐτοῦ πρὸς τὸν ὄχλον οἱ δήμαρχοι 30
 κατεβόων, ἐπάγοντος μάλιστα Μετιλίου καὶ παροξύνου-
 τος, οὐ κατὰ τὴν πρὸς Φάβιον ἐχθραν, ἀλλ' οἰκείος ὦν

Μινουκίου τοῦ ἱππάρχου τιμὴν ᾤετο καὶ δόξαν ἐκείνου φέρειν τὰς τούτου διαβολάς· ἐγγρόνει δὲ καὶ τῇ βουλῇ δι' ὀργῆς οὐχ ἥκιστα μεμφομένη τὰς περὶ τῶν αἰχμαλώτων πρὸς Ἀννίβαν ὁμολογίας. Ὁμολογήκεισαν γὰρ αὐτοῖς ἄνδρα μὲν ἄνδρὶ λύεσθαι τῶν ἀλισκομένων, εἰ δὲ πλείους οἱ ἕτεροι γένοιντο, διδόναι δραχμὰς ὑπὲρ ἑκάστου τὸν κομιζόμενον πεντήκοντα καὶ διακοσίας. Ὡς οὖν γενομένης τῆς κατ' ἄνδρα διαμείψεως εὐρέθησαν ὑπόλοιποι Ῥωμαίων παρ' Ἀννίβαν τεσσαράκοντα καὶ διακόσιοι, τούτων ἢ σύγκλητος ἔγνω τὰ λύτρα μὴ πέμπειν, καὶ προσητιάτο τὸν Φάβιον, ὡς οὐ πρεπόντως οὐδὲ λυσιτελεῶς ἄνδρας ὑπὸ δειλίας πολεμίων ἄγρην γενομένους ἀνακομιζόμενον. Ταῦτ' ἀκούσας ὁ Φάβιος τὴν μὲν ὀργὴν ἔφερε πρῶτως τῶν πολιτῶν, χρήματα δ' οὐκ ἔχων, διαψεύσασθαι δὲ τὸν Ἀννίβαν καὶ προέσθαι τοὺς πολίτας οὐχ ὑπομένων, ἔπεμψε τὸν υἱὸν εἰς Ῥώμην κελεύσας ἀποδόσθαι τοὺς ἄγρους καὶ τὸ ἀργύριον εὐθύς ὡς αὐτὸν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον κομίζειν. Ἀποδομένου δὲ τοῦ νεανίσκου τὰ χωρία καὶ ταχέως ἐπανελθόντος ἀπέπεμψε τὰ λύτρα τῷ Ἀννίβαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀπέλαβε· καὶ πολλῶν ἀποδιδόντων ὕστερον παρ' οὐδενὸς ἔλαβεν, ἀλλ' ἀφῆκε πᾶσι.

VIII. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν ἱερέων καλούντων αὐτὸν εἰς Ῥώμην ἐπὶ τινὰς θυσίας παρέδωκε τῷ Μινουκίῳ τὴν 179 δύναμιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ μάχεσθαι μηδὲ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις οὐ μόνον ὡς αὐτοκράτωρ διαγορεύσας, ἀλλὰ καὶ παραινέσεις καὶ δεήσεις πολλὰς αὐτοῦ ποιησάμενος· ὧν ἐκεῖνος ἐλάχιστα φροντίσας εὐθύς ἐνέκειτο τοῖς πολεμίοις. Καί ποτε παραφυλάξας τὸν Ἀννίβαν τὸ πολὺ τῆς στρατιᾶς ἐπὶ σιτολογίαν ἀφεικότα, καὶ προσβαλὼν τῷ ὑπολειπομένῳ, κατήραξεν εἰς τὸν χάρακα καὶ διέφθειρεν οὐκ ὀλίγους καὶ φόβον περιέστησε πᾶσιν ὡς πολιορκη-

σομένοις ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ συλληγομένης αὐθις εἰς τὸ στρατόπεδον τῷ Ἀννίβαν τῆς δυνάμεως ἀσφαλῶς ἀνεχώρησεν, αὐτὸν τε μεγαλαυχίας ἀμέτρου καὶ θράσους τὸ στρατιωτικὸν ἐμπεπληκῶς. Ταχὺ δὲ τοῦ ἔργου λόγος μείζων διεφοίτησεν εἰς Ῥώμην. Καὶ Φάβιος μὲν ἀκούσας ἔφη μᾶλλον τοῦ Μινουκίου φοβεῖσθαι τὴν εὐτυχίαν [ἢ τὴν ἀτυχίαν*], ὁ δὲ δῆμος ἤρτο καὶ μετὰ χαρᾶς εἰς ἀγορὰν συνέτρεχε, καὶ Μετίλιος ὁ δήμαρχος ἐπὶ τοῦ βήματος καταστάς ἐδημηγόρει μεγαλύνων τὸν Μινουκίον, τοῦ δὲ Φαβίου κατηγορῶν οὐ μαλακίαν οὐδ' ἀνανδρίαν, ἀλλ' ἤδη 10 προδοσίαν, συναιτιώμενος ἅμα καὶ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν τοὺς δυνατωτάτους καὶ πρώτους ἐπαγαγέσθαι τὸν πόλεμον ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου, τὴν τε πόλιν ἐμβαλεῖν εὐθύς εἰς μοναρχίαν ἀνυπεύθυνον, ἢ διατρέβουσα τὰς πράξεις ἴδρυσιν Ἀννίβαν παρέξει καὶ χρόνον 15 αὐθις ἐκ Λιβύης ἑτέραν δύναμιν προσγενέσθαι ὡς κρατοῦντι τῆς Ἰταλίας.

IX. Ἐπεὶ δ' ὁ Φάβιος προσελθὼν ἀπολογεῖσθαι μὲν οὐδ' ἐμέλλησε πρὸς τὸν δήμαρχον, ἔφη δὲ τάχιστα τὰς θυσίας καὶ τὰς ἱερουργίας γενέσθαι, ὥστ' ἐπὶ τὸ στρα- 20 τευμα βαδιεῖσθαι τῷ Μινουκίῳ δίκην ἐπιθήσων, ὅτι κωλύσαντος αὐτοῦ τοῖς πολεμίοις συνέβαλε, θόρυβος διῆξε τοῦ δήμου πολὺς, ὡς κινδυνεύοντος τοῦ Μινουκίου. Καὶ γὰρ εἶρξαι τῷ δικτάτορι καὶ θανατῶσαι πρὸ δίκης ἔξεστι· καὶ τοῦ Φαβίου τὸν θυμὸν ἐκ πολλῆς προ- 25 ὀτητος κεννημένον ᾤοντο βαρὺν εἶναι καὶ δυσπαραίτητον. Ὅθεν οἱ μὲν ἄλλοι καταδείσαντες ἡσυχίαν ἤγον· ὁ δὲ Μετίλιος ἔχων τὴν ἀπὸ τῆς δημαρχίας ἄδειαν (μόνη γὰρ αὕτη δικτάτορος αἰρεθέντος ἢ ἀρχῆ τὸ κράτος οὐκ ἀπόλλυσιν, ἀλλὰ μένει τῶν ἄλλων καταλυθεισῶν), ἐνέ- 30 κειτο τῷ δήμῳ πολὺς, μὴ προέσθαι δεόμενος τὸν Μινουκίον μηδ' ἑᾶσαι παθεῖν ἢ Μάλλιος Τουρκουᾶτος

ἔδρασε τὸν υἱόν, ἀριστεύσαντος καὶ στεφανωθέντος ἀποκόψας πελέκει τὸν τράχηλον, ἀφελῆσθαι δὲ τοῦ Φαβίου τὴν τυραυνίδα καὶ τῷ δυναμένῳ καὶ βουλομένῳ σῶζειν ἐπιτρέψαι τὰ πράγματα. Τοιούτοις λόγοις κινή-
 5 θέντες οἱ ἄνθρωποι τὸν μὲν Φάβιον οὐκ ἐτόλμησαν ἀναγκάσαι καταθέσθαι τὴν μοναρχίαν, καίπερ ἀδοξοῦν-
 τα, τὸν δὲ Μινούκιον ἐψηφίσαντο τῆς στρατηγίας ὁμό-
 τιμον ὄντα διέπειν τὸν πόλεμον ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας
 τῷ δικτάτορι, πρῶγμα μὴ πρότερον ἐν Ῥώμῃ γεγονὸς,
 10 ὀλίγω δ' ὕστερον αὐτίς γενόμενον μετὰ τὴν ἐν Κάνναις
 ἀτυχίαν. Καὶ γὰρ τότε ἐπὶ τῶν στρατοπέδων Μάρκος ἦν
 Ἰούνιος δικτάτωρ, καὶ κατὰ πόλιν τὸ βουλευτικὸν ἀνα-
 πληρῶσαι δεῆσαν, ἅτε δὴ πολλῶν ἐν τῇ μάχῃ συγλη-
 15 τικῶν ἀπολωλότων, ἕτερον εἴλοντο δικτάτορα Φάβιον
 Βουτεῶνα. Πλὴν οὗτος μὲν, ἐπεὶ προῆλθε καὶ κατέλεξε
 τοὺς ἄνδρας καὶ συνεπλήρωσε τὴν βουλήν, αὐθημερὸν
 ἀφείλε τοὺς ῥαβδούχους καὶ διαφυγῶν τοὺς προάγοντας,
 εἰς τὸν ὄχλον ἐμβάλων καὶ καταμίξας ἑαυτὸν ἤδη τι τῶν
 20 τῆς ἀγορᾶς ἀνεστρέφετο.

Χ. Τὸν δὲ Μινούκιον ἐπὶ τὰς αὐτὰς τῷ δικτάτορι
 πράξεις ἀποδείξαντες ᾤοντο κεκολοῦσθαι καὶ γεγονέναι
 ταπεινὸν παντάπασιν ἐκείνου, οὐκ ὀρθῶς στοχαζόμενοι
 τοῦ ἀνδρός. Οὐ γὰρ αὐτοῦ συμφορὰν ἠγεῖτο τὴν ἐκεί-
 25 νων ἄγνοιαν, ἀλλ' ὥσπερ Διογένης ὁ σοφός, εἰπόντος
 τινὸς πρὸς αὐτὸν „Οὔτοι σοῦ καταγελοῦσιν“ „Ἄλλ' ἐγὼ“ 180
 εἶπεν „οὐ καταγελοῦμαι“ μόνους ἠγούμενος καταγελοῦ-
 σθαι τοὺς ἐνδιδόντας καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα διαταραττο-
 μένους, οὕτω Φάβιος ἔφερεν ἀπαθῶς καὶ ῥαδίως ὅσον
 30 ἐπ' αὐτῷ τὰ γινόμενα, συμβαλλόμενος ἀπόδειξιν τῶν
 φιλοσόφων τοῖς ἀξιούσι μήτε ὑβρίζεσθαι μήτε ἀτιμοῦ-
 σθαι τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ σπουδαῖον. Ἦνία δ' αὐτὸν

ἢ τῶν πολλῶν ἀβουλία διὰ τὰ κοινὰ, δεδωκέντων ἀφορ-
 μὰς ἀνδρὸς οὐχ ὑγαινούση φιλοτιμία πρὸς τὸν πόλεμον.
 Καὶ δεδοικὸς μὴ παντάπασιν ἐκμανεῖς ὑπὸ κενῆς δόξης
 καὶ ὄγκου φθάσῃ τι κακὸν ἀπεργασάμενος, λαθῶν ἅπαν-
 τας ἐξῆλθε· καὶ παραγερόμενος εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ὁ
 καταλαβὼν τὸν Μινούκιον οὐκέτι καθεκτόν, ἀλλὰ βαρύν
 καὶ τέτυφωμένον καὶ παρὰ μέρος ἄρχειν ἀξιοῦντα, τοῦτο
 μὲν οὐ συνεχώρησε, τὴν δὲ δύναμιν διενείματο πρὸς αὐ-
 τόν, ὡς μέρος μόνος ἄρξων βέλτιον ἢ πάντων παρὰ
 μέρος. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τῶν ταγμάτων καὶ τέταρτον 10
 αὐτὸς ἔλαβε, τὸ δὲ δεῦτερον καὶ τρίτον ἐκείνῳ παρέ-
 δωκεν, ἐπίσης καὶ τῶν συμμαχικῶν διανεμηθέντων.
 Σεμνυνομένου δὲ τοῦ Μινουκίου καὶ χαίροντος ἐπὶ τῷ
 τὸ πρόσχημα τῆς ἀκροτάτης καὶ μεγίστης ἀρχῆς ὑφεί-
 σθαι καὶ προπεπηλακίσθαι δι' αὐτὸν, ὑπεμίμνησκεν ὁ 15
 Φάβιος, ὡς οὐκ ὕντος μὲν αὐτῷ πρὸς Φάβιον, ἀλλ', εἰ
 σωφρονεῖ, πρὸς Ἀννίβαν τοῦ ἀγῶνος· εἰ δὲ καὶ πρὸς τὸν
 συνάρχοντα φιλονεικεῖ, σκοπεῖν, ὅπως τοῦ νενικημένου
 καὶ καθυβρισμένου παρὰ τοῖς πολίταις ὁ τετιμημένος καὶ
 νενικηκὸς οὐ φανεῖται μᾶλλον ὀλιγορῶν τῆς σωτηρίας 20
 αὐτῶν καὶ ἀσφαλείας.

ΧΙ. Ὅ δὲ ταῦτα μὲν εἰρωνεῖαν ἠγεῖτο γεροντικὴν·
 παραλαβὼν δὲ τὴν ἀποκληρωθεῖσαν δύναμιν ἰδίᾳ καὶ
 χωρὶς ἐστρατοπέδευσε, οὐδὲν ἀγνοοῦντος τοῦ Ἀννίβου
 τῶν γινόμενων, ἀλλὰ πᾶσιν ἐφεδρεύοντος. Ἦν δὲ λόφος 25
 κατὰ μέσον καταληφθῆναι μὲν οὐ χαλεπός, ὄχυρός δὲ
 καταληφθεὶς στρατοπέδῳ καὶ διαρκῆς εἰς ἅπαντα. Τὸ
 δὲ πέριξ πεδίον ὀφθῆναι μὲν ἄπωθεν ὀμαλὸν διὰ ψιλό-
 τητα καὶ λειῶν, ἔχον δὲ τινὰς οὐ μεγάλας τάφρους ἐν
 αὐτῷ καὶ κοιλότητας ἄλλας. Διὸ καὶ τὸν λόφον ἐκ τοῦ 30
 ῥάστου κρύφα κατασχεῖν παρὸν οὐκ ἠθέλησεν ὁ Ἀννί-
 βας, ἀλλ' ἀπέλιπε μάχης ἐν μέσῳ πρόφασιν. Ὡς δ' εἶδε
 ΠΛΟΥΤ. VII. I. 25

κεχωρισμένον τοῦ Φαβίου τὸν Μινούκιον, νυκτὸς μὲν εἰς τὰς τάφρους καὶ τὰς κοιλότητας κατέσπειρε τῶν στρατιωτῶν τινὰς, ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ φανερῶς ἐπεμφεν οὐ πολλοὺς καταληψομένους τὸν λόφον, ὡς ἐπαγάγοιτο 5 συμπεσεῖν περὶ τοῦ τόπου τὸν Μινούκιον. Ὁ δὲ καὶ συνέβη. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀπέστειλε τὴν κούφην στρατιάν, ἔπειτα τοὺς ἰππεῖς, τέλος δ' ὄρῶν τὸν Ἀννίβαν παραβηθούντα τοῖς ἐπὶ τοῦ λόφου πάσῃ κατέβαινε τῇ δυνάμει συντεταγμένος. Καὶ μάχην καρτερὰν θέμενος 10 ἠμύνετο τοὺς ἀπὸ τοῦ λόφου βάλλοντας, συμπλεκόμενος καὶ ἴσα φερόμενος, ἄχρι οὗ καλῶς ἠπατημένον ὄρῶν ὁ Ἀννίβας καὶ γυμνὰ παρέχοντα τοῖς ἐνεδρεύουσι τὰ νῶτα τὸ σημεῖον αἶρει. Πρὸς δὲ τοῦτο πολλαχόθεν ἐξανισταμένων ἅμα καὶ μετὰ κραυγῆς προσφερομένων καὶ τοὺς 5 ἐσχάτους ἀποκτινύντων ἀδιήγητος κατεῖχε ταραχὴ καὶ πτοία τοὺς Ῥωμαίους, αὐτοῦ τε τοῦ Μινουκίου τὸ θρόσος κατακέκλαστο, καὶ πρὸς ἄλλον ἄλλοτε τῶν ἡγεμόνων διεπάπταινε, οὐδενὸς ἐν χώρᾳ μένειν τολμῶντος, ἀλλὰ πρὸς φυγὴν ὠθουμένων οὐ σωτήριον. Οἱ γὰρ Νομάδες 20 ἤδη κρατοῦντες κύκλῳ περιήλαντον τὸ πεδίον καὶ τοὺς ἀποσκιδναμένους ἐκτείνου.

XII. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ κακῷ τῶν Ῥωμαίων ὄντων οὐκ ἔλαθεν ὁ κίνδυνος τὸν Φάβιον, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον, ὡς 25 εἴκεν, ἤδη προειληφῶς τὴν τε δύνναμιν συντεταγμένην εἶχεν ἐπὶ τῶν ὀπλων καὶ τὰ πραττόμενα γινώσκειν ἐφρόν-181 τιζεν οὐ δι' ἀγγέλων, ἀλλ' αὐτὸς ἔχων κατασκοπὴν πρὸ τοῦ χάρακος. Ὡς οὖν κατεῖδε κυκλούμενον καὶ ταραττόμενον τὸ στράτευμα καὶ κραυγὴ προσέπιπτεν οὐ μενόντων, ἀλλ' ἤδη πεφοβημένων καὶ τρεπομένων, μηρόν τε 30 πληξάμενος καὶ στενάξας μέγα πρὸς μὲν τοὺς παρόντας εἶπεν· „ὦ Ἡράκλεις, ὡς τάχιον μὲν ἢ ἐγὼ προσεδόκων, βράδιον δ' ἢ αὐτὸς ἔσπευδε Μινούκιος ἐαυτὸν ἀπολώ-

λεκε,“ τὰς δὲ σημαίας ἐκφέρειν κατὰ τάχος καὶ τὸν στρατὸν ἐπεσθαι κελεύσας ἀνεβόησε· „Νῦν τις, ὦ στρατιῶται, Μάρκου Μινουκίου μεμνημένος ἐπειγέσθω· λαμπρὸς γὰρ ἀνὴρ καὶ φιλόπατρις. Εἰ δέ τι σπεύδων ἐξέλασαι τοὺς πολεμίους ἤμαρτεν, αὐτίς αἰτιασό-5 μεθα.“ Πρῶτον μὲν οὖν ἐπιφανεῖς τρέπεται καὶ διασκίδνησι τοὺς ἐν τῷ πεδίῳ περιελαύνοντας Νομάδας· εἶτα πρὸς τοὺς μαχομένους καὶ κατὰ νῶτον τῶν Ῥωμαίων ὄντας ἐχώρει καὶ τοὺς ἐμποδῶν ἐκτείνεν, οἱ δὲ πλεῖστοι, πρὶν ἀποληφθῆναι καὶ γενέσθαι περιπετεῖς οἷς 10 αὐτοὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐποίησαν, ἐγκλίναντες ἔφυγον. Ὁρῶν δ' ὁ Ἀννίβας τὴν μεταβολὴν καὶ τὸν Φάβιον εὐρῶστως παρ' ἡλικίαν διὰ τῶν μαχομένων ὠθούμενον ἄνω πρὸς τὸν Μινούκιον εἰς τὸν λόφον, ἐπέσχε τὴν μάχην καὶ τῇ σάλπιγγι σημήνας ἀνάκλησιν ἀπήγευ εἰς 15 τὸν χάρακα τοὺς Καρχηδονίους, ἀσμένως καὶ τῶν Ῥωμαίων ἀποτρεπομένων. Λέγεται δ' αὐτὸν ἀπιόντα περὶ τοῦ Φαβίου πρὸς τοὺς φίλους εἰπεῖν τι τοιοῦτον μετὰ παιδιᾶς· „Οὐκ ἐγὼ μέντοι προῦλεγον ὑμῖν πολλάκις τὴν ἐπὶ τῶν ἄκρων ταύτην καθημένην νεφέλην, ὅτι 20 μετὰ ζάλης ποτὲ καὶ καταιγίδων ὄμβρον ἐκρήξει;“

XIII. Μετὰ δὲ τὴν μάχην Φάβιος μὲν ὄσους ἐκτείνε τῶν πολεμίων σκυλεύσας ἀνεχώρησεν, οὐδὲν ὑπερήφανον οὐδ' ἐπαχθὲς εἰπὼν περὶ τοῦ συνάρχοντος· Μινούκιος δὲ τὴν αὐτοῦ στρατιάν ἀθροίσας „Ἄνδρες“ ἔφη 25 „συστρατιῶται, τὸ μὲν ἁμαρτεῖν μηδὲν ἐν πράγμασι μεγάλοις μείζον ἢ κατ' ἀνθρωπὸν ἐστὶ, τὸ δ' ἁμαρτόντα χρῆσασθαι τοῖς πταίσμασι διδάγμασι πρὸς τὸ λοιπὸν ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ νοῦν ἔχοντος. Ἐγὼ μὲν οὖν ὁμολογῶ μικρὰ μεμφόμενος τὴν τύχην περὶ μείζονων ἐπαινεῖν. 30 Ἄ γὰρ οὐκ ἠσθόμην χρόνον τοσοῦτον ἡμέρας μέρει μικρῷ πεπαίδευμαι, γνοὺς ἐμαυτὸν οὐκ ἄρχειν ἐτέρων 23*

δυνάμενον, ἀλλ' ἄρχοντος ἑτέρου δεόμενον καὶ [μὴ] φιλοτιμούμενον νικᾶν ὑφ' ὧν ἠττάσθαι κάλλιον. Τῶν δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἐστὶν ἄρχων ὁ δικτάτωρ, τῆς δὲ πρὸς ἐκείνου εὐχαριστίας αὐτὸς ἡγεμῶν ἔσομαι, πρῶτον ἔμαυ-
 5 τὸν εὐπειθῆ καὶ ποιοῦντα τὸ κελευόμενον ὑπ' ἐκείνου παρεχόμενος. Ταῦτ' εἰπὼν καὶ τοὺς ἀετοὺς ἄρασθαι κελεύσας καὶ πάντας ἀκολουθεῖν ἤγε πρὸς τὸν χάρακα τοῦ Φαβίου. Καὶ παρελθὼν ἐντὸς ἐβάδιζεν ἐπὶ τὴν στρατηγικὴν σκηνὴν, ὥστε θαυμάζειν καὶ διαπορεῖν
 10 πάντας. Προελθόντος δὲ τοῦ Φαβίου θέμενος ἔμπροσθεν τὰς σημαίας αὐτὸς μὲν ἐκείνου πατέρα μεγάλη φωνῇ, οἱ δὲ στρατιῶται τοὺς στρατιώτας πάτρωνας ἠσπάζοντο. Τοῦτο δ' ἐστὶ τοῖς ἀπελευθερωτοῖς προσφώνημα πρὸς τοὺς ἀπελευθερώσαντας. Ἡσυχίας δὲ γενο-
 15 μένης ὁ Μινούκιος εἶπε. „Αὐὸ νίκας, ὦ δικτάτωρ, τῆ σήμερον ἡμέρα νενίκηκας, ἀνδρεία μὲν Ἀννίβαν, εὐβουλίαν δὲ καὶ χρηστότητι τὸν συνάρχοντα· καὶ δι' ἧς μὲν σέσωκας ἡμᾶς, δι' ἧς δὲ πεπαιδευκας, ἠττωμένους αἰσχρὰν μὲν ἦτταν ὑπ' ἐκείνου, καλὴν δὲ καὶ σωτήριον
 20 ὑπὸ σοῦ. Πατέρα δὲ σε χρηστὸν προσαγορεύω, τιμωτέραν οὐκ ἔχων προσηγορίαν, ἐπεὶ τῆς γε τοῦ τεκόντος χάριτος μείζων ἢ παρὰ σοῦ χάρις αὐτή. Ἐγεννήθην μὲν γὰρ ὑπ' ἐκείνου μόνος, σώζομαι δὲ ὑπὸ σοῦ μετὰ τοσούτων.“ Ταῦτ' εἰπὼν καὶ περιβαλὼν τὸν Φάβιον ἠσπάζετο. 182

Τὸ δ' αὐτὸ καὶ τοὺς στρατιώτας ἦν ὄραν πράττοντας· ἐνεφύοντο γὰρ ἀλλήλοις καὶ κατεφίλου, ὥστε μεστὸν εἶναι χαρᾶς καὶ δακρύων ἠδίστων τὸ στρατόπεδον.
 XIV. Ἐκ τούτου Φάβιος μὲν ἀπέθετο τὴν ἀρχὴν, ὑπατοὶ δ' αὐθις ἀπεδείκνυντο. Καὶ τούτων οἱ μὲν πρῶ-
 30 τοι διεφύλαξαν ἦν ἐκείνος ἰδέαν τοῦ πολέμου κατέστησε, μάχεσθαι μὲν ἐκ παρατάξεως φεύγοντες πρὸς Ἀννίβαν, τοῖς δὲ συμμαχοῖς ἐπιβοηθοῦντες καὶ τὰς ἀποστάσεις

κωλύοντες· Τερέντιος δὲ Βάρρων εἰς τὴν ὑπατείαν προ-
 αχθεῖς ἀπὸ γένους ἀσήμου, βίου δὲ διὰ δημοκοπίαν καὶ προπέτειαν ἐπισήμου, δῆλος ἦν εὐθύς ἀπειρία καὶ θρασύτητι τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀναρρίψων κύβον. Ἐβόα γὰρ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις μενεῖν τὸν πόλεμον, ἄχρι οὗ Φαβίους
 5 χρῆται στρατηγῶς ἢ πόλις, αὐτὸς δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὄψεσθαι τε καὶ νικήσειν τοὺς πολεμίους. Ἄμα δὲ τούτοις τοῖς λόγοις συνῆγε καὶ κατέγραφε δύναμιν τηλικαύτην, ἡλικὴ πρὸς οὐδένα πάποτε τῶν πολεμίων ἐχρήσαντο Ῥωμαῖοι. Μυριάδες γὰρ ἐννέα δισχιλίων ἀνδρῶν δέου-
 10 σαι συνετάχθησαν εἰς τὴν μάχην, μέγα δέος Φαβίῳ καὶ τοῖς νοῦν ἔχουσι Ῥωμαίων· οὐ γὰρ ἠλπίζον ἔξειν ἀναφορὰν τὴν πόλιν ἐν τοσαύτῃ σφαλεῖσαν ἡλικία. Διὸ καὶ τὸν συνάρχοντα τοῦ Τερεντίου Παῦλον Αἰμίλιον, ἀνδρα πολλῶν πολέμων ἔμπειρον, οὐκ ἀρεστὸν δὲ τῷ δήμῳ καὶ
 15 καταπλήγα ἐκ τινος καταδίκης πρὸς τὸ δημόσιον αὐτῷ γεγεννημένης, ἀνίστη καὶ παρεθάρρυνεν ἐπιλαμβάνεσθαι τῆς ἐκείνου μανίας, διδάσκων ὡς οὐ πρὸς Ἀννίβαν αὐτῷ μᾶλλον ἢ πρὸς Τερέντιον ὑπὲρ τῆς πατρίδος ὁ ἀγὼν ἔσοιτο· σπεύδειν γὰρ μάχην γενέσθαι τὸν μὲν οὐκ αἰ-
 20 σθανόμενον τῆς δυνάμεως, τὸν δ' αἰσθανόμενον τῆς περὶ αὐτὸν ἀσθενείας. „Ἐγὼ δ'“ εἶπεν „ὦ Παῦλε, Τερεντίου πιστεύεσθαι δικαιοτέρως εἰμι περὶ τῶν Ἀννίβου πραγμάτων διαβεβαιούμενος, ὡς, εἰ μηδεὶς αὐτῷ μαχεῖ-
 25 ται τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν, ἀπολείται μένων ὁ ἀνὴρ ἢ φεύγων ἄπεισιν, ὃ γε καὶ νῦν νικᾶν καὶ κρατεῖν δοκοῦντι τῶν μὲν πολεμίων οὐδεὶς προσκεχώρηκε, τῆς δ' οἰκοθεν δυνάμεως οὐδ' ἡ τρίτη μοῖρα πάννυ περιέστι.“ Πρὸς ταῦτα λέγεται τὸν Παῦλον εἶπεῖν, „Ἐμοὶ μὲν, ὦ Φάβιε, τὰ ἔμαυτοῦ σκοποῦντι κρεῖττόν ἐστι τοῖς τῶν πολεμίων
 30 ὑποπεσεῖν δόρασιν ἢ πάλιν ταῖς ψήφοις τῶν πολιτῶν· εἰ δ' οὕτως ἔχει τὰ δημόσια πράγματα, πειράσομαι μάλ-

λον σοι δοκεῖν ἀγαθὸς εἶναι στρατηγὸς ἢ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἐπὶ τὰναντία βιαζομένοις. Ταύτην ἔχων τὴν προαίρεσιν ὁ Παῦλος ἐξῆλθεν ἐπὶ τὸν πόλεμον.

XV. Ἄλλ' ὁ Τερέντιος ἐμβαλὼν αὐτὸν εἰς τὸ παρ' 5 ἡμέραν ἄρχειν καὶ τῷ Ἀννίβᾳ παραστρατοπεδεύσας περὶ τὸν Αὐφίδιον ποταμὸν καὶ τὰς λεγομένας Κάννας, αἱ ἡμέραι τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξέθηκον (ἔστι δὲ χιτῶν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος), ὥστε καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἐξ ἀρχῆς διαταραχθῆναι, τὴν τε 10 τόλμαν τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὸ τοῦ στρατοπέδου πλήθος ὁρῶντας, αὐτοὺς οὐδ' ἡμισυ μέρος ὄντας. Ἀννίβας δὲ τὴν δύναμιν ἐξοπλίσεσθαι κελεύσας αὐτὸς ἰππότης μετ' ὀλίγων ὑπὲρ λόφου τινοῦ μαλακοῦ κατεσκόπει τοὺς πολεμίους ἤδη καθισταμένους εἰς τάξιν. Εἰπόντος δὲ τινος 15 τῶν περὶ αὐτὸν ἀνδρῶν ἰσοτίμου τοῦνομα Γίσκωνος, ὡς θαυμαστὸν αὐτῷ φαίνεται τὸ πλήθος τῶν πολεμίων, συναγαγὼν τὸ πρόσωπον ὁ Ἀννίβας „Ἐτερον“ εἶπεν „ὦ Γίσκων, λέληθῆ σε τούτου θαυμασιώτερον.“ Ἐρομένου δὲ τοῦ Γίσκωνος, τὸ ποῖον; „Οτι“ ἔφη „τούτων 20 ὄντων τσοσούτων οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς Γίσκων καλεῖται.“ Γενομένου δὲ παρὰ δόξαν αὐτοῖς τοῦ σκώμματος ἐμπίπτει γέλωσ πᾶσι, καὶ κατέβαινον ἀπὸ τοῦ λόφου τοῖς ἀπαντῶ- 183 σιν αἰεὶ τὸ πεπαιγμένον ἀπαγγέλλοντες, ὥστε διὰ πολλῶν πολλὴν εἶναι τὸν γέλωτα καὶ μὴδ' ἀναλαβεῖν ἑαυτοὺς 25 δύνασθαι τοὺς περὶ τὸν Ἀννίβαν. Τοῦτο τοῖς Καρχηδονίοις ἰδοῦσι θάρσος παρίστη, λογιζομένοις ἀπὸ πολλοῦ καὶ ἰσχυροῦ τοῦ καταφρονοῦντος ἐπιέναι γελῶν οὕτως καὶ παίζειν τῷ στρατηγῷ παρὰ τὸν κίνδυνον.

XVI. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ στρατηγήμασιν ἐχρήσατο, πρώτῳ 30 μὲν τῷ ἀπὸ τοῦ τόπου, ποιησάμενος κατὰ νότου τὸν ἀνεμῶν· πρηστῆρι γὰρ ἔοικώς φλέγοντι κατερρήγνυτο καὶ τραχὺν ἐκ πεδίων ὑφάμμων καὶ ἀναπεπταμένων αἶρων

κοινορτὸν ὑπὲρ τὴν φάλαγγα τῶν Καρχηδονίων ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐώθει καὶ προσέβαλλε τοῖς προσώποις ἀποστρεφομένοις καὶ συνταραττομένοις· δευτέρῳ δὲ τῷ περὶ τὴν τάξιν· ὁ γὰρ ἦν ἰσχυρότατον αὐτῷ καὶ μαχιμώτατον τῆς δυνάμεως ἐκατέρωσε τοῦ μέσου τάξας, τὸ μέσον αὐτὸ 5 συνεπλήρωσεν ἐκ τῶν ἀχρειοτάτων, ἐμβόλῳ τούτῳ προέχοντι πολὺ τῆς ἄλλης φάλαγγος χρησόμενος· εἰρητο δὲ τοῖς κρατίστοις, ὅταν τούτους διακόψαντες οἱ Ῥωμαῖοι καὶ φερόμενοι πρὸς τὸ εἶκον ἐκφερομένου τοῦ μέσου καὶ κόλπον λαμβάνοντος ἐντὸς γένωνται τῆς φάλαγγος, 10 ὁξέως ἐκατέρωθεν ἐπιστρέψαντας ἐμβαλεῖν τε πλαγίοις καὶ περιπτύσσειν ὀπισθεν συγκλείοντας. Ὅ δὲ καὶ δοκεῖ τὸν πλείστον ἀπεργάσασθαι φόνον. Ὡς γὰρ ἐνέδωκε τὸ μέσον καὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐδέξαντο διώκοντας, ἡ δὲ φάλαγγς τοῦ Ἀννίβου μεταβαλοῦσα τὸ σχῆμα μηνοειδῆς ἔγε- 15 γόνει καὶ τῶν ἐπιλέκτων οἱ ταξίαρχοι ταχὺ τοὺς μὲν ἐπ' ἀσπίδα, τοὺς δ' ἐπὶ δόρυ κλίναντες προσέπεσον κατὰ τὰ γυμνά, πάντας, ὅσοι μὴ τὴν κύκλωσιν ὑπεκκλίναντες ἐφθασαν, ἐν μέσῳ κατειργάσαντο καὶ διέφθειραν. Λέγεται δὲ καὶ τοῖς ἰππεῦσι τῶν Ῥωμαίων σύμπτωμα παρά- 20 λογον γενέσθαι. Τὸν γὰρ Παῦλον, ὡς ἔοικε, τρωθεὶς ὁ ἵππος ἀπεσεΐσατο, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἄλλος καὶ ἄλλος ἀπολιπὼν τὸν ἵππον πεζὸς τῷ ὑπάτῳ προσήμυνε. Τοῦτο δ' οἱ ἰππεῖς ἰδόντες, ὡς παραγγέλματος κοινοῦ δεδομένου, πάντες ἀποπηδήσαντες πεζοὶ συνεπλέκοντο τοῖς 25 πολεμίοις. Ἰδὼν δ' ὁ Ἀννίβας „Τοῦτ'“ ἔφη „μᾶλλον ἠβουλόμην ἢ εἰ δεδεμένους παρέλαβον.“ Ἄλλα ταῦτα μὲν οἱ τὰς διεξοδικὰς γράψαντες ἱστορίας ἀπηγγέλκασιν. Τῶν δ' ὑπάτων ὁ μὲν Βάρρων ὀλιγοστός ἀφίππευσεν εἰς Οὐενουσίαν πόλιν, ὁ δὲ Παῦλος ἐν τῷ βυθῷ καὶ κλύ- 30 δωνι τῆς φυγῆς ἐκείνης βελῶν τε πολλῶν ἐπὶ τοῖς τραύμασιν ἐγκειμένων ἀνάπλεως τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν

πένθει τοσούτω βαρυνόμενος πρὸς τινι λίθῳ καθήστο, τὸν ἐπισφάζοντα τῶν πολεμίων ἀναμένων. Ἦν δὲ δι' αἵματος πλήθος, ᾧ συνεπέφυρτο τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπον, οὐ πολλοῖς διάδηλος, ἀλλὰ καὶ φίλοι καὶ 5 θεράποντες αὐτὸν ὑπ' ἀγνοίας παρήλθον. Μόνος δὲ Κορνήλιος Λέντος, εὐπατριδῆς νέος, ἰδὼν καὶ προνοήσας ἀπεπήδησε τοῦ ἵππου, καὶ προσαγαγῶν παρεκάλει χρῆσθαι καὶ σώζειν αὐτὸν τοῖς πολίταις ἄρχοντας ἀγαθοῦ τότε μάλιστα χρῆζουσιν. Ὁ δὲ ταύτην μὲν ἀπετρέψατο τὴν δέησιν, καὶ τὸ μειράκιον αὐτίς ἠνάγκασεν ἐπὶ τὸν ἵππον ἀναβῆναι δακρυῶν, εἶτα δὲ τὴν δεξιὰν ἐμβαλὼν καὶ συνεξαναστάς „Ἀπάγγελλε“ εἶπεν „ὦ Λέντλε, Φαβίῳ Μαξίμῳ καὶ γενοῦ μάρτυς αὐτὸς, ὅτι Παῦλος Αἰμίλιος ἐνέμεινε αὐτοῦ τοῖς λογισμοῖς ἄχρι τέλους καὶ 15 τῶν ὁμολογηθέντων πρὸς ἐκεῖνον οὐδὲν ἔλυσεν, ἀλλ' ἐνικήθη πρότερον ὑπὸ Βάρρωνος, εἶθ' ὑπὸ Ἀννίβου.“ Τοσαῦτ' ἐπιστείλας τὸν μὲν Λέντλον ἀπέπεμψεν, αὐτὸς δὲ ῥίψας ἑαυτὸν εἰς τοὺς φονευομένους ἀπέθανε. Λέγονται δὲ πεσεῖν μὲν ἐν τῇ μάχῃ Ῥωμαίων πεντακισμύριοι, ζῶντες δ' ἄλῶναι τετρακισχίλιοι, καὶ μετὰ τὴν μάχην οἱ ληφθέντες ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς στρατοπέδοις μυρίων οὐκ ἐλάττους.

XVII. Τὸν δ' Ἀννίβαν ἐπὶ τηλικούτῳ κατορθώματι 184 τῶν φίλων παρορμώντων ἅμ' ἔπεσθαι τῇ τύχῃ καὶ συνεπισηπείν ἅμα τῇ φυγῇ τῶν πολεμίων εἰς τὴν πόλιν, πεμπταῖον γὰρ ἀπὸ τῆς νίκης ἐν Καπιτωλίῳ δειπνήσειν, οὐ ῥάδιον εἰπεῖν, ὅστις ἀπέτρεψε λογισμὸς, ἀλλὰ μᾶλλον δαίμονος ἢ θεοῦ τινος ἐμποδῶν στάντος ἔοικεν ἔργον ἢ πρὸς τοῦτο μέλλησις αὐτοῦ καὶ δειλίαισι γενέσθαι. Διὸ 30 καὶ Βάρκαν τὸν Καρχηδόνιον εἰπεῖν μετ' ὀργῆς πρὸς αὐτὸν λέγουσι. „Σὺ νικᾶν οἶδας, νίκη δὲ χρῆσθαι οὐκ οἶδας.“ Καίτοι τοσαύτην μεταβολὴν ἢ νίκη περὶ αὐτὸν

ἐποίησεν, ὡς πρὸ τῆς μάχης οὐ πόλιν, οὐκ ἐμπόριον, οὐ λιμένα τῆς Ἰταλίας ἔχοντα, χαλεπῶς δὲ καὶ μόλις τὰ ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ δι' ἀρπαγῆς κομιζόμενον, ὀρμώμενον ἀπ' οὐδενὸς βεβαίου πρὸς τὸν πόλεμον, ἀλλ' ὥσπερ λησθηρῶν μεγάλῳ τῷ στρατοπέδῳ πλανώμενον 5 καὶ περιφερόμενον, τότε πᾶσαν ὀλίγου δεῖν ὑφ' αὐτῷ ποιήσασθαι τὴν Ἰταλίαν. Τὰ γὰρ πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν ἐθνῶν αὐτῷ προσεχώρησεν ἐκούσια, καὶ Καπύην, ἢ μέγιστον ἔχει μετὰ Ῥώμην ἀξίωμα τῶν πόλεων, προσθεμένην κατέσχεν. Οὐ μόνον δ' ἦν ἄρα τὸ φίλων πεῖ- 10 ραν λαβεῖν, ὡς Εὐριπίδης φησὶν, οὐ σμικρὸν κακόν, ἀλλὰ καὶ τὸ φρονίμων στρατηγῶν. Ἡ γὰρ πρὸ τῆς μάχης Φαβίου δειλία καὶ ψυχρότης λεγομένη μετὰ τὴν μάχην εὐθύς οὐδ' ἀνθρώπινος ἐδόκει λογισμὸς, ἀλλὰ θεῖόν τι χρῆμα διανοίας καὶ δαιμόνιον ἐκ τοσούτου τὰ μέλλοντα 15 προορωμένης, ἃ μόλις ἦν πιστὰ πάσχουσιν. Ὅθεν εὐθύς εἰς ἐκεῖνον ἢ Ῥώμη συνενεγκούσα τὰς λοιπὰς ἐλπίδας, καὶ προσφυροῦσα τῇ γνώμῃ τοῦ ἀνδρὸς ὥσπερ ἱερῶ καὶ βωμῶ, πρώτην καὶ μεγίστην αἰτίαν ἔσχε τοῦ μείναι καὶ μὴ διαλυθῆναι τὴν ἐκείνου φρόνησιν, καθά- 20 περ ἐν τοῖς Κελτικοῖς πάθεισιν. Ὁ γὰρ ἐν οἷς οὐδὲν ἐδόκει δεινὸν εἶναι καιροῖς εὐλαβῆς φαινόμενος καὶ δυσέλπιστος τότε πάντων καταβεβληκότων ἑαυτοῦς εἰς ἀπέραντα πένθη καὶ ταραχὰς ἀπράκτους, μόνος ἐφοίτα διὰ τῆς πόλεως πρᾶξ βαδίσματι καὶ προσώπῳ καθεστῶτι 25 καὶ φιλανθρώπῳ προσαγορεύσει, κοπετούς τε γυναικείους ἀφαιρῶν καὶ συστάσεις εἰργων τῶν εἰς τὸ δημόσιον ἐπὶ κοινοῖς ὀδυρμοῖς ἐκφερομένων, βουλήν τε συνελθεῖν ἔπεισε καὶ παρεθάρσυνε τὰς ἀρχάς, αὐτὸς ὦν καὶ ῥώμη καὶ δύναμις ἀρχῆς ἀπάσης πρὸς ἐκεῖνον ἀπο- 30 βλεπούσης.

XVIII. Ταῖς μὲν οὖν πύλαις ἐπέστησε τοὺς τὸν ἐκ-

πίπτοντα καὶ προλείποντα τὴν πόλιν ὄχλον ἀπειρξοντας, πένθους δὲ καὶ τόπον καὶ χρόνον ὥρισε, κατ' οἰκίαν ἀποθρηνεῖν κελεύσας ἐφ' ἡμέρας τριάκοντα τὸν βουλό-
 5 μενον· μετὰ δὲ ταύτας ἔδει πᾶν πένθος λύεσθαι καὶ καθαρεύειν τῶν τοιούτων τὴν πόλιν. Ἐορτῆς τε Δῆ-
 μητρος εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας καθηκούσης βέλτιον ἐφάνη παραλιπεῖν ὅλως τὰς τε θυσίας καὶ τὴν πομπὴν ἢ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς ὀλιγότητι καὶ κατηφεία τῶν
 10 συνερχομένων ἐλέγχεσθαι· καὶ γὰρ τὸ θεῖον ἦδεσθαι τιμώμενον ὑπὸ τῶν εὐτυχοῦντων. Ὅσα μέντοι πρὸς ἱλασμοὺς θεῶν ἢ τεράτων ἀποτροπὰς συνηγόρευον οἱ μάντις ἐπράττετο. Καὶ γὰρ εἰς Δελφοὺς ἐπέμφθη θεο-
 πρόπος Πίκτωρ συγγενῆς Φαβίου, καὶ τῶν Ἐστιάδων παρθένων δύο διεφθαρμένας εὐρόντες, τὴν μὲν, ὥσπερ
 15 ἔστιν ἔθος, ζῶσαν κατώρυξαν, ἢ δ' ὑφ' ἑαυτῆς ἀπέθανε. Μάλιστα δ' ἂν τις ἀγάσαιοτο τὸ φρόνημα καὶ τὴν πραό-
 τητα τῆς πόλεως, ὅτε τοῦ ὑπάτου Βάρρωνος ἀπὸ τῆς φυγῆς ἐπανιόντος, ὡς ἂν τις αἰσχιστα καὶ δυσποτυμότατα πεπραχῶς ἐπανίοι, ταπεινοῦ καὶ κατηφοῦς, ἀπήντησεν
 20 αὐτῷ περὶ τὰς πύλας ἢ τε βουλὴ καὶ τὸ πλῆθος ἅπαν ἀσπαζόμενοι. Οἱ δ' ἐν τέλει καὶ πρῶτοι τῆς γερουσίας, ὧν καὶ Φάβιος ἦν, ἡσυχίας γενομένης ἐπήνεσαν, ὅτι τὴν
 πόλιν οὐκ ἀπέγνω μετὰ δυστυχίαν τηλικαύτην, ἀλλὰ πάρεστιν ἄρξων ἐπὶ τὰ πράγματα καὶ χρησόμενος τοῖς
 25 νόμοις καὶ τοῖς πολίταις ὡς σῶζεσθαι δυναμένοις.

XIX. Ἐπεὶ δ' Ἀννίβαν ἐπύθοντο μετὰ τὴν μάχην ἀποτετράφθαι πρὸς τὴν ἄλλην Ἰταλίαν, ἀναθαρρήσαντες ἐξέπεμπον ἡγεμόνας καὶ στρατεύματα. Τούτων δ' ἐπι-
 φανεστάτοι Φάβιος τε Μάξιμος καὶ Κλαύδιος Μάρκελλος
 30 ἦσαν, ἀπὸ τῆς ἐναντίας σχεδὸν προαιρέσεως θαυμαζό-
 μενοι παραπλησίως. Ὁ μὲν γὰρ, ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ αὐ-
 τοῦ γεγραμμένοις εἴρηται, περιλαμπὲς τὸ δραστήριον

ἔχων καὶ γαῦρον, ἄτε δὴ καὶ κατὰ χεῖρα πλήκτης ἀνὴρ καὶ φύσει τοιοῦτος ὧν οἶους Ὅμηρος μάλιστα καλεῖ φι-
 λοπολέμους καὶ ἀγερώχους, ἐν τῷ παραβόλῳ καὶ Ἰταμῷ καὶ πρὸς ἄνδρα τολμηρὸν τὸν Ἀννίβαν ἀντιτολμῶντι
 τρόπῳ πολέμου συνίστατο τοὺς πρώτους ἀγῶνας· Φά-
 5 βιος δὲ τῶν πρώτων ἐχόμενος λογισμῶν ἐκείνων ἤλπιξε μηδενὸς μαχομένου μηδ' ἐρεθίζοντος τὸν Ἀννίβαν αὐ-
 τὸν ἐπηρεάσειν ἑαυτῷ καὶ κατατριβήσεσθαι περὶ τὸν πό-
 λεμον, ὥσπερ ἀθλητικοῦ σώματος τῆς δυνάμεως ὑπερ-
 τόνου γενομένης καὶ καταπόνου, ταχύτατα τὴν ἀκμὴν
 10 ἀποβαλόντα. Διὸ τοῦτον μὲν ὁ Ποσειδώνιος φησι θυ-
 ρεόν, τὸν δὲ Μάρκελλον ξίφος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καλεῖ-
 σθαι, κίρναμένην δὲ τὴν Φαβίου βεβαιότητα καὶ ἀσφά-
 λειαν τῆ Μαρκέλλου συνηθεία σωτήριον γενέσθαι τοῖς
 Ῥωμαίοις. Ὁ δ' Ἀννίβας τῷ μὲν ὡς ῥέοντι σφόδρα πο-
 15 ταμῷ πολλάκις ἀπαντῶν ἐσείετο καὶ παρερρήγνυτο τὴν
 δύναμιν, ὑφ' οὗ δὲ καὶ κατὰ μικρὸν ὑπορρέοντος ἀψο-
 φητὶ καὶ παρεμπίπτοντος ἐνδελεχῶς ὑπερειπόμενος καὶ
 δαπανώμενος ἐλάνθανε· καὶ τελευτῶν εἰς ἀπορίαν κα-
 τέστη τοσαύτην, ὥστε Μαρκέλλῳ μὲν ἀποκαμείν μαχό-
 20 μενον, Φάβιον δὲ φοβεῖσθαι μὴ μαχόμενον. Τὸ γὰρ
 πλεῖστον, ὡς εἰπεῖν, τοῦ χρόνου τούτοις διεπολέμησεν
 ἢ στρατηγοῖς ἢ ἀνθυπάτοις ἢ ὑπάτοις ἀποδεδειγμένοις·
 ἐκότερος γὰρ αὐτῶν πεντάκις ὑπάτευσεν. Ἀλλὰ Μάρ-
 κελλον μὲν ὑπατεύοντα τὸ πέμπτον ἐνέδρα περιβαλὼν
 25 ἐκτείνε, Φαβίῳ δὲ πᾶσαν ἀπάτην καὶ διάπειραν ἐπάγων
 πολλάκις οὐδὲν ἐπέβαινε, πλὴν ἅπαξ ὀλίγου παρακρου-
 σάμενος ἐσφηλε τὸν ἄνδρα. Συνθεῖς γὰρ ἐπιστολὰς πα-
 ρὰ τῶν ἐν Μεταποντίῳ δυνατῶν καὶ πρώτων ἐπεμψε
 πρὸς τὸν Φάβιον, ὡς τῆς πόλεως ἐνδοθησομένης εἰ
 30 παραγένοιτο, καὶ τῶν τοῦτο πραττόντων ἐκείνον ἐλθεῖν
 καὶ φανῆναι πλησίον ἀναμενόντων. Ταῦτ' ἐκίνησε τὸν

Φάβιον τὰ γράμματα, καὶ λαβὼν μέρος τι τῆς στρατιᾶς ἐμελλεν ὀρμήσειν διὰ νυκτός· εἶτα χρησάμενος ὄρνισιν οὐκ αἰσίοις ἀπετράπη, καὶ μετὰ μικρὸν ἐπεγνώσθη τὰ γράμματα πρὸς αὐτὸν ὑπ' Ἀννίβου δόλω συντεθέντα 5 κακείνος ἐνεδρεύων αὐτὸν ὑπὸ τὴν πόλιν. Ἄλλα ταῦτα μὲν ἂν τις εὐνοία θεῶν ἀναθεῖη.

XX. Τὰς δ' ἀποστάσεις τῶν πόλεων καὶ τὰ κινήματα τῶν συμμάχων ὁ Φάβιος μᾶλλον ᾤετο δεῖν ἠπίως ὁμιλοῦντα καὶ πράως ἀνείργειν καὶ δυσωπεῖν, μὴ πᾶσαν 10 ὑπόνοιαν ἐλέγχοντα καὶ χαλεπὸν ὄντα παντάπασι τοῖς ὑπόπτοις. Λέγεται γὰρ, ὅτι στρατιωτὴν ἄνδρα Μάρσον, ἀνδρεία καὶ γένει τῶν συμμάχων πρῶτον, αἰσθόμενος διειλεγμένον τισὶ τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ περὶ ἀποστάσεως οὐ διηρέθισεν, ἀλλ' ὁμολογήσας ἡμελησθαι παρ' 15 ἀξίαν αὐτόν, νῦν μὲν ἔφη τοὺς ἡγεμόνας αἰτιασθαι πρὸς χάριν μᾶλλον ἢ πρὸς ἀρετὴν τὰς τιμὰς νέμοντας, ὕστερον δ' ἐκείνον αἰτιάσεσθαι μὴ φράζοντα μῆδ' ἐντυγχάνοντα πρὸς αὐτόν, εἰ του δέοιτο. Καὶ ταῦτ' εἰπὼν ἵππων τε πολεμιστὴν ἐδώρησατο καὶ τοῖς ἄλλοις ἀριστείοις ἐκόσμησεν, ὥστε πιστότατον ἐξ ἐκείνου καὶ προθυμότατον 20 εἶναι τὸν ἄνδρα. Δεινὸν γὰρ ἠγεῖτο τοὺς μὲν ἵππικούς καὶ κνηγετικούς ἐπιμελεῖα καὶ συνηθεία καὶ τροφῇ 186 μᾶλλον ἢ μάστιγι καὶ κλοιοῖς τὴν χαλεπότητα τῶν ζώων καὶ τὸ θυμούμενον καὶ τὸ δυσκολαῖνον ἐξαιρεῖν, τὸν δ' 25 ἀνθρώπων ἄρχοντα μὴ τὸ πλεῖστον ἐν χάριτι καὶ πραότητι τῆς ἐπανορθώσεως τίθεσθαι, σκληρότερον δὲ προσφέρεσθαι καὶ βιαιότερον ἢ περὶ οἱ γεωργοῦντες ἐρινεοῖς καὶ ἀχράσι καὶ κοτίνοις προσφέρονται, τὰ μὲν εἰς ἐλαίας, τὰ δ' εἰς ἀπίους, τὰ δ' εἰς συκᾶς ἐξημεροῦντες καὶ τιθα- 30 σεύοντες. Ἐτερον τοίνυν τῷ γένει Λευκανὸν ἄνδρα προσήγγειλαν οἱ λοχαγοὶ ῥεμβόμενον ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου καὶ τὴν τάξιν ἐκλείποντα πολλάκις. Ὁ δ' ἠρώτησε,

τάλλα ποῖόν τινα τὸν ἄνθρωπον εἰδεῖν ὄντα. Μαρτυροῦντων δὲ πάντων, ὅτι ῥαδίως ἕτερος οὐκ εἴη στρατιώτης τοιοῦτος, ἅμα τ' αὐτοῦ τινὰς ἀνδραγαθίας ἐπιφανεῖς καὶ πράξεις λεγόντων, αἰτίαν τῆς ἀταξίας ζητῶν εὗρεν ἔρωτι παιδίσκης κατεχόμενον τὸν ἄνδρα καὶ κιν- 5 δυνεύοντα μακρὰς ὁδοὺς ἐκάστοτε φοιτῶντα πρὸς ἐκείνην ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου. Πέμψας οὖν τινὰς ἀγνοούντος αὐτοῦ καὶ συλλαβὼν τὸ γύναιον ἐκρυψεν ἐν τῇ σκηνῇ, καὶ καλέσας τὸν Λευκανὸν ἰδίᾳ πρὸς αὐτόν „Οὐ λέληθας“ ἔφη „παρὰ τὰ Ῥωμαίων πάτρια καὶ τοὺς νό- 10 μους ἀπονυκτερεύων τοῦ στρατοπέδου πολλάκις· ἀλλ' οὐδὲ χρηστὸς ἂν πρότερον ἐλελήθεις. Τὰ μὲν οὖν ἡμαρτημένα σοι λελύσθω τοῖς ἡνδραγαθημένοις, τὸ δὲ λοιπὸν ἐφ' ἑτέρῳ ποιήσομαι τὴν φρουράν.“ Θαυμάζοντος δὲ τοῦ στρατιώτου προαγαγὼν τὴν ἄνθρωπον ἐνεχείρισεν 15 αὐτῷ καὶ εἶπεν „Αὕτη μὲν ἐγγυᾶταί σε μενεῖν ἐν τῷ στρατοπέδῳ μεθ' ἡμῶν· σὺ δ' ἔργῳ δείξεις, εἰ μὴ δι' ἄλλην τινα μοχθηρίαν ἀπέλειπες, ὁ δ' ἔρωσ καὶ αὕτη πρόφασις ἦν λεγομένη.“ Ταῦτα μὲν περὶ τούτων ἱστοροῦσι. 20

XXI. Τὴν δὲ Ταραντίνων πόλιν ἔσχεν ἐαλωκυῖαν ἐκ προδοσίας τὸν τρόπον τοῦτον. Ἐστρατεύετο παρ' αὐτῷ νεανίας Ταραντίνος ἔχων ἀδελφὴν πιστῶς πάνυ καὶ φιλοστόργως διακειμένην πρὸς αὐτόν. Ἦρα δὲ ταύτης ἀνὴρ Βρέττιος τῶν τεταγμένων ὑπ' Ἀννίβου τὴν πόλιν 25 φρουρεῖν ἐφ' ἡγεμονίας. Τοῦτο πράξεως ἐλπίδα τῷ Ταραντίνῳ παρέσχε, καὶ τοῦ Φαβίου συνειδότος εἰς τὴν πόλιν ἀφείδη, λόγῳ δ' ἀποδεδράκει πρὸς τὴν ἀδελφὴν εἰς Τάραντα. Αἱ μὲν οὖν πρῶται τῶν ἡμερῶν ἦσαν, καὶ καθ' ἑαυτὸν ὁ Βρέττιος ἀνεπαύετο, λαυθάνειν τὸν ἀδελφὸν 30 οἰομένης ἐκείνης. Ἐπειτα λέγει πρὸς αὐτὴν ὁ νεανίας „Καὶ μὴν ἐκεῖ λόγος ἐφοῖτα πολὺς ἀνδρὶ σε τῶν δυνατῶν

καὶ μεγάλων συνείναι. Τίς οὗτός ἐστιν; εἰ γὰρ εὐδόκι-
 μός τις, ὡς φασιν, ἀρετῆ καὶ λαμπρός, ἐλάχιστα φρον-
 τίξει γένους ὁ πάντα συμμιγνύς πόλεμος· αἰσχρὸν δὲ
 μετ' ἀνάγκης οὐδέν, ἀλλ' εὐτυχία τις ἐν καιρῷ τὸ δίκαιον
 5 ἀσθενῆς ἔχοντι προσιτάτω χρήσασθαι τῷ βιαζομένῳ.
 Ἐκ τούτου μεταπέμπεται μὲν ἡ γυνὴ τὸν Βρέττιον καὶ
 γνωρίζει τὸν ἀδελφὸν αὐτῷ· ταχὺ δὲ συμπράττων τὴν
 ἐπιθυμίαν ἐκείνος καὶ μᾶλλον ἢ πρότερον εὖνουν καὶ
 χειροῖν τῷ βαρβάρῳ παρέχειν δοκῶν τὴν ἀδελφήν, ἔσχε
 10 πιστῶς, ὥστε μὴ χαλεπῶς ἐρωῶντος ἀνθρώπου μισθοφό-
 ρου μεταστῆσαι διάνοιαν ἐπ' ἐλπίσι δωρεῶν μεγάλων,
 ἃς ἐπηγγέλλετο παρέξειν αὐτῷ τὸν Φάβιον. Ταῦτα μὲν
 οὖν οἱ πλείστοι γράφουσι περὶ τούτων· ἐνιοὶ δὲ τὴν ἄν-
 θρωπον, ὑφ' ἧς ὁ Βρέττιος μετήχθη, φασὶν οὐ Ταραν-
 15 τίνην, ἀλλὰ Βρεττίαν τὸ γένος οὔσαν, τῷ δὲ Φαβίῳ
 παλλακενομένην, ὡς ἦσθετο πολίτην καὶ γνώριμον ὄντα
 τὸν τῶν Βρεττίων ἄρχοντα, τῷ τε Φαβίῳ φράσαι καὶ
 συνελθοῦσαν εἰς λόγους ὑπὸ τὸ τεῖχος ἐκπεῖσαι καὶ κατ-
 εργάσασθαι τὸν ἄνθρωπον.
 20 **XXII.** Πραττομένων δὲ τούτων ὁ Φάβιος περισπάσαι
 τὸν Ἀννίβαν τεχνάζων ἐπέστειλε τοῖς ἐν Ῥηγίῳ στρα-
 τιώταις τὴν Βρεττίαν καταδραμεῖν καὶ Καυλωνίαν ἐξε-187
 λεῖν κατὰ κράτος στρατοπεδεύσαντας ὀκτακισχιλίους
 ὄντας, αὐτομόλους δὲ τοὺς πολλοὺς καὶ τῶν ἐκ Σικελίας
 25 ὑπὸ Μαρκέλλου κεκομισμένων ἀτίμων τοὺς ἀχρηστο-
 τάτους καὶ μετ' ἐλαχίστης τῆ πόλει λύπης καὶ βλάβης
 ἀπολουμένους. Ἠλπίζε γὰρ τούτους προέμενος τῷ Ἀν-
 νίβῃ καὶ δελεάσας ἀπάξειν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Τάραντος·
 ὃ καὶ συνέβαινεν. Εὐθύς γὰρ ἐκεῖ διώκων ὁ Ἀννίβας
 30 ἐρρήνη μετα τῆς δυνάμεως. Ἡμέρα δ' ἕκτη τοὺς Ταραν-
 τίνους τοῦ Φαβίου περιστρατοπεδεύσαντος, ὁ προδιει-
 λεγμένος τῷ Βρεττίῳ μετὰ τῆς ἀδελφῆς νεανίσκος ἦκε

νύκτωρ πρὸς αὐτὸν, εἰδὼς ἀκριβῶς καὶ καθεωρακῶς τὸν
 τόπον, ἐφ' οὗ παραφυλάττων ὁ Βρέττιος ἐμελλεν ἐνδῶ-
 σειν καὶ παρήσειν τοῖς προσβάλλουσιν. Οὐ μὴν ἀπλῶς
 γε τῆς προδοσίας ἐξήρησεν ὁ Φάβιος τὴν προᾶξιν, ἀλλ'
 αὐτὸς μὲν ἐκεῖσε παρελθὼν ἠσυχίαν ἤγεεν, ἡ δ' ἄλλη 5
 στρατιὰ προσέβαλλε τοῖς τείχεσιν ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης
 ἅμα, ποιούσα πολλὴν κραυγὴν καὶ θόρυβον, ἄχρι οὗ τῶν
 πλείστων Ταραντίνων ἐκεῖ βοηθούτων καὶ συμφερο-
 μένων τοῖς τειχομαχοῦσιν ἐσήμηνε τῷ Φαβίῳ τὸν καιρὸν
 ὁ Βρέττιος, καὶ διὰ κλιμάκων ἀναβὰς ἐκράτησε τῆς πό-10
 λεως. Ἐνταῦθα μέντοι δοκεῖ φιλοτιμίας ἦταν γενέσθαι·
 τοὺς γὰρ Βρεττίους πρώτους ἀποσφάττειν ἐκέλευσεν,
 ὡς μὴ προδοσίᾳ τὴν πόλιν ἔχων φανερός γένοιτο. Καὶ
 ταύτης τε διήμαρτε τῆς δόξης καὶ διαβολῆν ἀπιστίας
 προσέλαβε καὶ ὠμότητος. Ἀπέθανον δὲ πολλοὶ καὶ τῶν 15
 Ταραντίνων· οἱ δὲ πραθέντες ἐγένοντο τρισμύριοι, καὶ
 τὴν πόλιν ἡ στρατιὰ διήρπασεν· ἀνηνέχθη δ' εἰς τὸ δη-
 μόσιον τρισχίλια τάλαντα. Πάντων δὲ τῶν ἄλλῶν ἀγο-
 μένων καὶ φερομένων λέγεται τὸν γραμματέα πυθέσθαι
 τοῦ Φαβίου περὶ τῶν θεῶν τί κελεύει, τὰς γραφὰς οὕτω 20
 προσαγορεύσαντα καὶ τοὺς ἀνδριάντας· τὸν οὖν Φάβιον
 εἰπεῖν· „Ἀπολείπωμεν τοὺς θεοὺς Ταραντίνους κεχολω-
 μένους.“ Οὐ μὴν ἀλλὰ τὸν κολοσσὸν τοῦ Ἡρακλέους
 μετακομίσας ἐκ Τάραντος ἔστησεν ἐν Καπιτωλίῳ, καὶ
 πλησίον ἐφιππον εἰκόνα χαλκῆν ἑαυτοῦ, πολὺ Μαρ-25
 κέλλου φανείς ἀτοπώτερος περὶ ταῦτα, μᾶλλον δ' ὅπως
 ἐκείνον ἄνδρα προότιμι καὶ φιλανθρωπία θαυμαστὸν
 ἀποδείξας, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται.

XXIII. Ἀννίβαν δὲ λέγεται διώκοντα τεσσαράκοντα
 μόνους ἀπολειφθῆναι σταδίοις, καὶ φανερῶς μὲν εἰπεῖν· 30
 „Ἦν ἄρα καὶ Ῥωμαίοις Ἀννίβας τις ἕτερος· ἀπεβάλομεν
 γὰρ τὴν Ταραντίνων πόλιν ὥσπερ ἐλάβομεν,“ ἰδίᾳ δὲ

τότε πρώτον αὐτῷ παραστήναι πρὸς τοὺς φίλους εἰπεῖν, ὡς πάλαι μὲν ἑώρα χαλεπὸν αὐτοῖς, νῦν δ' ἀδύνατον κρατεῖν ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων Ἰταλίας. Τοῦτον δευτέρου θριάμβου ἐθριάμβευσε λαμπρότερον τοῦ προτέρου 5 Φάβιος, ὥσπερ ἀθλητῆς ἀγαθὸς ἐπαγωνιζόμενος τῷ Ἀννίβᾳ καὶ ῥαδίως ἀπολυόμενος αὐτοῦ τὰς πράξεις, ὥσπερ ἄμματα καὶ λαβὰς οὐκέτι τὸν αὐτὸν ἐχούσας τόνον. Ἡ μὲν γὰρ ἀνεῖτο τῆς δυνάμεως αὐτῷ διὰ τρυφήν καὶ πλοῦτον, ἡ δ' ὥσπερ ἐξήμβλυντο καὶ κατατέτριπτο 10 τοῖς ἀλωφῆτοις ἀγῶσιν. Ἦν δὲ Μάρκος Λίβιος, οὗ τὸν Τάραντα φρουροῦντος ὁ Ἀννίβας ἀπέστησεν· ὅμως δὲ τὴν ἄκραν κατέχων οὐκ ἐξεκρούσθη καὶ διεφύλαξεν ἄχρι τοῦ πάλιν ὑπὸ Ῥωμαίοις γενέσθαι τοὺς Ταραντίνους. Τοῦτον ἠνία Φάβιος τιμώμενος, καὶ ποτε πρὸς τὴν σύγ- 15 κλητον ὑπὸ φθόνου καὶ φιλοτιμίας ἐξενεχθεὶς εἶπεν, ὡς οὐ Φάβιος, ἀλλ' αὐτὸς αἴτιος γένοιτο τοῦ τὴν Ταραντίνων ἀλῶναι. Γελάσας οὖν ὁ Φάβιος· „Ἀληθῆ λέγεις“ εἶπεν „εἰ μὴ γὰρ σὺ τὴν πόλιν ἀπέβαλες, οὐκ ἂν ἐγὼ παρέλαβον.

20 **XXIV.** Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὰ τ' ἄλλα τῷ Φαβίῳ προσεφέρουτο λαμπρῶς, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φάβιον ἀνέδειξαν ὑπάτον. Παραλαβόντος δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ διοι- 188 κοῦντός τι τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ὁ πατήρ, εἴτε διὰ γῆρας καὶ ἀσθένειαν εἴτε διαπειρώμενος τοῦ παιδός, 25 ἀναβάς ἐφ' ἵππον προσήει διὰ τῶν ἐντυγχανόντων καὶ περιεστῶτων. Ὁ δὲ νεανίας κατιδὼν πόρρωθεν οὐκ ἠνέσχετο, πέμψας δ' ὑπηρέτην ἐκέλευσε καταβῆναι τὸν πατέρα καὶ δι' αὐτοῦ προσελθεῖν, εἰ δὴ τι τυγχάνει τῆς ἀρχῆς δεόμενος. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἠνίασε τὸ ἐπί- 30 ταγμα, καὶ σιωπῆ πρὸς τὸν Φάβιον ὡς ἀνάξια πάσχοντα τῆς δόξης ἀπέβλεψαν· αὐτὸς δ' ἐκεῖνος ἀποπηδήσας κατὰ τάχος, θάπτον ἢ βάδην πρὸς τὸν υἱὸν ἐπειχθεὶς καὶ

περιβαλὼν καὶ ἀσπασάμενος· „Εὐ γὰρ“ εἶπεν „ὦ παῖ, φρονεῖς καὶ πράττεις, αἰσθόμενος τίνων ἄρχεις καὶ πηλίκης μέγεθος ἀνείληφας ἀρχῆς. Οὕτω καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ πρόγονοι τὴν Ῥώμην ἠύξησαμεν, ἐν δευτέρῳ καὶ γονεὶς καὶ παῖδας ἀεὶ τῶν τῆς πατρίδος καλῶν τιθέμενοι.“ 5 Λέγεται δ' ὡς ἀληθῶς τοῦ Φαβίου τὸν πρόπαππον ἐν δόξῃ καὶ δυνάμει μεγίστη Ῥωμαίων γενόμενον πεντάκις μὲν αὐτὸν ὑπατεῦσαι καὶ θριάμβους ἐκ πολέμων μεγίστων ἐπιφανεστάτους καταγαγεῖν, ὑπατεύοντι δ' υἱῷ πρεσβευτὴν συνεξελθεῖν ἐπὶ τὸν πόλεμον, ἐν δὲ τῷ 10 θριάμβῳ τὸν μὲν εἰσελαύνειν ἐπὶ τεθρίπῳ, τὸν δ' ἵππον ἔχοντα μετὰ τῶν ἄλλων ἐπακολουθεῖν ἀγαλλόμενον, ὅτι τοῦ μὲν υἱοῦ κύριος, τῶν δὲ πολιτῶν μέγιστος καὶ ὦν καὶ προσαγορευόμενος ὕστερον αὐτὸν τοῦ νόμου καὶ τοῦ ἄρχοντος τίθησιν. Ἀλλὰ γὰρ ἐκεῖνος οὐκ 15 ἀπὸ τούτων μόνον θαυμαστός ἦν. Τοῦ δὲ Φαβίου τὸν υἱὸν ἀποθανεῖν συνέβη· καὶ τὴν μὲν συμφορὰν ὡς ἀνήρ τε φρόνιμος καὶ πατήρ χρηστός ἠνεγκε μετριώτατα, τὸ δ' ἐγκάμιον, ὃ ταῖς ἐκκομιδαῖς τῶν ἐπιφανῶν οἱ προσήκοντες ἐπιτελοῦσιν, αὐτὸς εἶπε καταστάς ἐν ἀγορᾷ καὶ 20 γράψας τὸν λόγον ἐξέδωκεν.

XXV. Ἐπεὶ δὲ Σκηπίων Κορνῆλιος εἰς Ἰβηρίαν πεμφθεὶς Καρχηδονίους μὲν ἐξήλασε μάχαις πολλαῖς κρατήσας, ἔθνη δὲ πάμπολλα καὶ πόλεις μεγάλας καὶ πράγματα λαμπρὰ Ῥωμαίοις κτησάμενος εὐνοίαν εἶχε καὶ 25 δόξαν ἐπανελθὼν ὅσην ἄλλος οὐδεὶς, ὑπάτος δὲ κατασταθεὶς καὶ τὸν δῆμον αἰσθόμενος μεγάλην ἀπαιτοῦντα καὶ προσδεχόμενον πράξιν αὐτοῦ, τὸ μὲν αὐτόθι συμπλέκεσθαι πρὸς Ἀννίβαν ἀρχαῖον ἠγεῖτο λίαν καὶ πρεσβυτικόν, αὐτὴν δὲ Καρχηδόνα καὶ Λιβύην εὐθύς 30 ἐμπλήσας ὅπλων καὶ στρατευμάτων διενοεῖτο πορθεῖν καὶ τὸν πόλεμον ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐκεῖ μεθιστάναι, καὶ πρὸς

τοῦτο παντὶ τῷ θυμῷ συνεξώρμα τὸν δῆμον, ἐνταῦθα δὴ Φάβιος ἐπὶ πᾶν δέους ἄγων τὴν πόλιν, ὡς ὑπ' ἀνδρὸς ἀνοήτου καὶ νέου φερομένην εἰς τὸν ἔσχατον καὶ μέγιστον κίνδυνον, οὔτε λόγου φειδόμενος οὔτ' ἔργου 5 δοκοῦντος ἀποτρέψειν τοὺς πολίτας τὴν μὲν βουλήν ἐπεισε, τῷ δὲ δήμῳ διὰ φθόνον ἐδόκει τοῦ Σκηπίωνος εὐημεροῦντος ἐπιλαμβάνεσθαι καὶ δεδιέναι, μὴ τι μέγα καὶ λαμπρὸν ἐξεργασαμένου καὶ τὸν πόλεμον ἢ παντά-
 10 φανῆ καὶ μαλακὸς ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ [μη *] διαπεπολεμηκώς. Ἔοικε δ' ὀρμηῆσαι μὲν ἐξ ἀρχῆς ὁ Φάβιος πρὸς τὸ ἀντιλέγειν ὑπὸ πολλῆς ἀσφαλείας καὶ προνοίας, μέγαν ὄντα δεδιῶς τὸν κίνδυνον, ἐντεῖναι δὲ πως μᾶλλον ἑαυτὸν καὶ πορρωτέρῳ προαχθῆναι φιλοτιμίᾳ τινὶ καὶ
 15 φιλονεικίᾳ κωλύων τοῦ Σκηπίωνος τὴν αὐξήσιν, ὅς γε καὶ Κράσσον ἐπειθε, τὸν συνυπατεύοντα τῷ Σκηπίωνι, μὴ παρεῖναι τὴν στρατηγίαν μηδ' ὑπεῖκειν, ἀλλ' αὐτόν, εἰ δόξειεν, ἐπὶ Καρχηδονίους περαιοῦσθαι, καὶ χρήματα δοθῆναι πρὸς τὸν πόλεμον οὐκ εἶασε. Χρήματα μὲν
 20 οὖν Σκηπίων ἑαυτῷ πορίζειν ἀναγκαζόμενος ἤγειρε 189 παρὰ τῶν ἐν Τυρρηνίᾳ πόλεων ἰδίᾳ πρὸς αὐτὸν οἰκείως διακειμένων καὶ χαριζομένων. Κράσσον δὲ τὰ μὲν ἢ φύσις οὐκ ὄντα φιλόνηκον, ἀλλὰ πρᾶον, οἴκοι κατεῖχε, τὰ δὲ καὶ νόμος θεῖος ἱερωσύνην ἔχοντα τὴν μεγίστην.
 25 XXVI. Αὐθις οὖν καθ' ἑτέραν ὁδὸν ἀπαντῶν ὁ Φάβιος τῷ Σκηπίωνι κατεκόλυε τοὺς ὀρμημένους αὐτῷ συστρατεύεσθαι τῶν νέων καὶ κατεῖχεν, ἐν τε ταῖς βουλαῖς καὶ ταῖς ἐκκλησίαις βοῶν, ὡς οὐκ αὐτὸς Ἀννίβαν ἀποδιδράσκει μόνος ὁ Σκηπίων, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόλοι-
 30 πον ἐκπλέει λαβῶν δύναμιν ἐκ τῆς Ἰταλίας, δημαγωγῶν ἑλπίσι τοὺς νέους καὶ ἀναπελθῶν ἀπολιπεῖν γονέας καὶ γυναικας καὶ πόλιν, ἧς ἐν θύραις ἐπικρατῶν καὶ ἀήτ-

τητος ὁ πολέμιος κἀθηται. Καὶ μέντοι ταῦτα λέγων ἐφόβησε τοὺς Ῥωμαίους, καὶ μόνοις αὐτὸν ἐψηφίσαντο χρῆσθαι τοῖς ἐν Σικελίᾳ στρατεύμασι καὶ τῶν ἐν Ἰβηρίᾳ γεγονότων μετ' αὐτοῦ τριακοσίουσ ἄγειν, οἷς ἐχρήτο πιστοῖς. Ταῦτα μὲν οὖν ἐδόκει πολιτεύεσθαι πρὸς τὴν 5 ἑαυτοῦ φύσιν ὁ Φάβιος. Ἐπεὶ δὲ Σκηπίωνος εἰς Λιβύην διαβάντος εὐθύς ἔργα θαυμαστά καὶ πράξεις ὑπερήφανοι τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος εἰς Ῥώμην ἀπηγγέλλοντο, καὶ μαρτυροῦντα ταῖς φήμαις εἶπετο λάφυρα πολλὰ καὶ βασιλεὺς ὁ Νομάδων αἰχμάλωτος, καὶ δύο στρατοπέδων 10 ὑφ' ἑνα καιρὸν ἐμπρήσεις καὶ φθορὰ πολλῶν μὲν ἀνθρώπων, πολλῶν δ' ὄπλων καὶ ἵππων ἐν αὐτοῖς συγκατακεκαυμένων, καὶ πρεσβεῖαι πρὸς Ἀννίβαν ἐπέμποντο παρὰ Καρχηδονίων καλούντων καὶ δεομένων ἐάσαντα τὰς ἀτελεῖς ἐκείνας ἐλπίδας οἰκαδε βοηθεῖν, ἐν 15 δὲ Ῥώμῃ πάντων ἐχόντων τὸν Σκηπίωνα διὰ στόματος ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι Φάβιος ἠξίου πέμπεσθαι Σκηπίωνι διάδοχον, ἄλλην μὲν οὐκ ἔχων πρόφασιν, εἰπὼν δὲ τὸ μνημονευόμενον, ὡς ἐπισηφάλης ἐστὶ πιστεύειν ἀνδρὸς ἐνὸς τύχῃ τηλικαῦτα πράγματα, χαλεπὸν γὰρ αἰεὶ 20 εὐτυχεῖν τὸν αὐτόν, οὔτω προσέκρουσεν ἤδη πολλοῖς, ὡς δύσκολος ἀνὴρ καὶ βάσκανος ἢ πάμπαν ὑπὸ γήρωσ ἄτολμος γεγονώς καὶ δύσελπις, περραιτέρῳ τε τοῦ μετρίου κατατεθαμβημένος τὸν Ἀννίβαν. Οὐδὲ γὰρ ἐκπλεύσαντος αὐτοῦ μετὰ τῶν δυνάμεων ἐξ Ἰταλίας εἶασε τὸ 25 χαῖρον καὶ τεταρρηκὸς τῶν πολιτῶν ἀδόρυβον καὶ βέβαιον, ἀλλὰ τότε δὴ μάλιστα τὰ πράγματα τῇ πόλει θεούση παρὰ τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐπισφαλῶς ἔχειν ἔλεγε· βαρύτερον γὰρ ἐν Λιβύῃ πρὸ Καρχηδόνας αὐτοῖς Ἀννίβαν ἐμπεσεῖσθαι καὶ στρατὸν ἀπαντήσειν Σκηπίωνι 30 πολλῶν ἔτι θερμὸν αὐτοκρατόρων αἵματι καὶ δικτατόρων καὶ ὑπάτων· ὥστε τὴν πόλιν αὐθις ὑπὸ τῶν λόγων
 24*

τούτων ἀναταράττεσθαι καὶ τοῦ πολέμου μεθεστῶτος εἰς Λιβύην ἐγγυτέρω τῆς Ρώμης οἰεσθαι γεγονέναι τὸν φόβον.

XXVII. Ἀλλὰ Σικηπίων μὲν οὐ μετὰ πολὺν χρόνον αὐτόν τε νικήσας μάχῃ κατὰ κράτος Ἀννίβαν καὶ καταβαλὼν τὸ φρόνημα καὶ καταπατήσας τῆς Καρχηδόνης ὑποπεσοῦσης ἀπέδωκε μείζονα χαρὰν ἀπάσης ἐλπίδος τοῖς πολίταις, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ὡς ἀληθῶς

Πολλῶ σάλῳ σεισθεῖσαν ὠρθώσεν ἄλιν.

10 Φάβιος δὲ Μάξιμος οὐ διήσκεσε τῷ βίῳ πρὸς τὸ τοῦ πολέμου τέλος, οὐδ' ἤκουσεν Ἀννίβαν ἠττημένον, οὐδὲ τὴν μεγάλην καὶ βέβαιον εὐτυχίαν τῆς πατρίδος ἐπείδεν, ἀλλὰ περὶ ὃν χρόνον Ἀννίβας ἀπῆρεν ἐξ Ἰταλίας νόσφ

15 δημοσίᾳ διὰ πενίαν, ἣν ἀπέλιπεν ὁ ἀνὴρ, ἔθαψαν· οὐδὲν γὰρ οἴκοι τελευτήσαντος εὐρεθῆναι πλὴν ὀβελίσκον σιδηροῦν λέγουσι· Φάβιον δὲ Ῥωμαῖοι δημοσίᾳ μὲν οὐκ 190 ἐκῆδυσαν, ἰδίᾳ δ' ἐκάστου τὸ σμικρότατον αὐτῷ τῶν νομισμάτων ἐπενεγκόντος, οὐχ ὡς δι' ἐνδειαν προσαρ- 20 κούντων, ἀλλ' ὡς πατέρα τοῦ δήμου θάπτοντος, ἔσχε τιμὴν καὶ δόξαν ὁ θάνατος αὐτοῦ τῷ βίῳ πρόεπουσαν.

[ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΚΑΙ ΦΑΒΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

25 I. Οἱ μὲν οὖν βίοι τῶν ἀνδρῶν τοιαύτην ἔχουσι ἱστορίαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ πολιτικῆς καὶ πολεμικῆς ἀρετῆς πολλὰ καὶ καλὰ παραδείγματα καταλελοίπασιν ἀμφο- 30 τεροι, φέρε τῶν πολεμικῶν ἐκεῖνο πρῶτον λάβωμεν, ὅτι Περικλῆς μὲν ἄριστα πράττοντι τῷ δήμῳ καὶ μεγίστῳ καθ' αὐτὸν ὄντι καὶ μάλιστα πρὸς δύναμιν ἀκμάζοντι

χρωμένος ὑπὸ κοινῆς ἂν δόξειεν εὐτυχίας καὶ φώμης πραγμάτων ἀσφαλῆς διαγενέσθαι καὶ ἄπταιστος, αἱ δὲ Φαβίου πράξεις ἐν αἰσχίστοις καὶ δυσποτομοτάτοις καιροῖς ἀναδεξαμένου τὴν πόλιν οὐκ ἐπ' ἀγαθοῖς ἀσφαλῆ διετήρησαν, ἀλλ' ἐκ κακῶν εἰς βελτίω μετέστησαν. Καὶ 5 Περικλεῖ μὲν αἱ Κίμωνος εὐπραξίαι καὶ τὰ Μυρωνίδου καὶ τὰ Λεωκράτους τρόπαια καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα Τολμίδης κατορθῶν ἐνεορτάσαι μᾶλλον καὶ ἐμπανηγυρίσαι στρατηγούντι τὴν πόλιν ἢ κτήσασθαι πολέμῳ καὶ φυ- 10 λάξαι παρέδωκαν· Φάβιος δ' ὄρων πολλὰς μὲν φυγὰς 10 καὶ ἦττας, πολλοὺς δὲ θανάτους καὶ σφαγὰς αὐτοκρατόρων καὶ στρατηγῶν, λίμνας δὲ καὶ πεδία καὶ ὄρυμους νεκρῶν στρατοπέδων πλήθοντας, αἵματι δὲ καὶ φόνῳ ποταμοὺς ἄχρι θαλάττης ῥέοντας, ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν ὄρυμῳ καὶ βεβηκότι τὴν πόλιν ἀντιλαμβανόμενος 15 καὶ ὑπερείδων οὐκ εἴασε τοῖς ἐκείνων ὑποφερομένην πταίσμασι τελέως ἐκχυθῆναι. Καίτοι δόξειεν ἂν οὐχ οὕτω χαλεπὸν εἶναι πόλιν ἐν συμφοραῖς μεταχειρίσασθαι ταπεινὴν καὶ τοῦ φρονοῦντος ὑπ' ἀνάγκης κατή- 20 κοον γενομένην, ὡς δι' εὐτυχίαν ἐπηρμένῳ καὶ σπαρ- 20 γῶντι τῷ δήμῳ χαλινὸν ἐμβαλεῖν ὕβρεως καὶ θρασύτητος· ᾧ δὲ μάλιστα φαίνεται τρόπῳ Περικλῆς Ἀθηναίων περιγεγόμενος. Ἀλλὰ τῶν Ῥωμαίων συμπεσόντων τότε 25 κακῶν τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος ἰσχυρὸν τινα γνώμην καὶ μέγαν ἔδειξεν ἄνδρα τὸν μὴ συγχυθέντα μηδὲ προσέ- 25 μενον τοὺς αὐτοῦ λογισμούς.

II. Καὶ Σάμῳ μὲν ὑπὸ Περικλέους ἀλούσῃ τὴν Τάραντος ἔστι κατάληψιν ἀντιθεῖναι, καὶ νῆ Δί' Εὐβοίᾳ τὰς περὶ Καρπανίαν πόλεις· ἐπεὶ αὐτὴν γε Καπύην οἱ περὶ Φούλβιον καὶ Ἄππιον ὕπατοι κατέσχον. Ἐκ δὲ 30 παρατάξεως Φάβιος οὐ φαίνεται μάχῃ νενικηκῶς πλὴν ἀφ' ἧς τὸν πρότερον εἰσήλασε θρίαμβον, Περικλῆς δ'

έννεα τρόπαια κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἔστησεν ἀπὸ τῶν πολεμίων. Οὐ μὴν λέγεται τοιαύτη πρᾶξις Περικλέους, οἷαν ἔπραξε Φάβιος Μινούκιον ἔξαρχάσας Ἀννίβου καὶ διασώσας ἔντελές στρατόπεδον Ῥωμαίων. 5 καλὸν γὰρ τὸ ἔργον καὶ κοινὸν ἀνδρείας ὁμοῦ καὶ φρονήσεως καὶ χρηστότητος· ὥσπερ αὖ πάλιν οὐδὲ σφάλμα λέγεται Περικλέους οἷον ἐσφάλῃ Φάβιος διὰ τῶν βοῶν καταστρατηγηθεὶς ὑπ' Ἀννίβου, λαβῶν μὲν αὐτομάτως καὶ κατὰ τύχην ὑπελθόντα τοῖς στενοῖς τὸν πολέμιον, 10 προέμενος δὲ νυκτὸς λαθόντα καὶ μεθ' ἡμέραν βιασάμενον καὶ φθάσαντα μέλλοντος καὶ κρατήσαντα συλλαβόντος. Εἰ δὲ δεῖ μὴ μόνον χρῆσθαι τοῖς παροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τεκμαίρεσθαι περὶ τοῦ μέλλοντος ὀρθῶς τὸν ἀγαθὸν στρατηγόν, Ἀθηναίοις μὲν ὡς Περικλῆς προέγνω 15 καὶ προεῖπεν ἐτελεύτησεν ὁ πόλεμος· πολυπραγμονοῦντες γὰρ ἀπώλεσαν τὴν δύναμιν· Ῥωμαῖοι δὲ παρὰ τοὺς Φαβίου λογισμοὺς ἐκπέμψαντες ἐπὶ Καρχηδονίους Σκηπίωνα πάντων ἐκράτησαν, οὐ τύχη, σοφία δὲ τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἀνδρεία κατὰ κράτος νικήσαντος τοὺς πολε- 20 μίους. Ὡστε τῷ μὲν τὰ πταίσματα τῆς πατρίδος μαρτυρεῖν, ὅτι καλῶς ἔγνω, τὸν δὲ ὑπὸ τῶν κατορθωμάτων ἐλέγχεσθαι τοῦ παντὸς ἐσφαλμένον. Ἰση δ' ἁμαρτία στρατηγοῦ κακῷ περιπεσεῖν μὴ προσδοκήσαντα καὶ κατορθώματος καιρὸν ἀπιστία προσέσθαι. Μία γὰρ, ὡς 25 ἔοικεν, ἀπειρία καὶ θράσος γεννᾷ καὶ θάρσος ἀφαιρεῖται. Ταῦτα περὶ τῶν πολεμικῶν.

III. Τῆς δὲ πολιτείας μέγα μὲν ἔγκλημα τοῦ Περικλέους ὁ πόλεμος. Λέγεται γὰρ ἑπακτὸς ὑπ' ἐκείνου γενέσθαι Λακεδαιμονίοις ἐρίσαντος μὴ ἐνδοῦναι. Δοκῶ δὲ 30 μὴδ' ἂν Φάβιον Μάξιμον ἐνδοῦναι τι Καρχηδονίοις, ἀλλ' εὐγενῶς ὑποστῆναι τὸν ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας κίνδυνον. Ἡ μὲντοι πρὸς Μινούκιον ἐπιείκεια τοῦ Φαβίου

καὶ προότης ἐλέγχει τὸν πρὸς Κίμωνα καὶ Θουκυδίδην στασιασμόν, ἄνδρας ἀγαθοὺς καὶ ἀριστοκρατικούς εἰς φυγὴν ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦστρακον ἐκπεσόντας. Ἄλλ' ἢ γε δύναμις μεῖζων ἢ τοῦ Περικλέους καὶ τὸ κράτος. Ὅθεν οὐδ' ἄλλον εἶασεν ἐνδυστυγῆσαι τῇ πόλει κακῶς 5 βουλευσάμενον στρατηγόν, ἀλλ' ἢ μόνος αὐτὸν ἐφυγῶν Τολμίδης καὶ διωσάμενος βία προσέπειταισε Βοιωτοῖς· οἱ δ' ἄλλοι προσετίθεντο καὶ κατεκοσμοῦντο πάντες εἰς τὴν ἐκείνου γνώμην ὑπὸ μεγέθους αὐτοῦ τῆς δυνάμεως. Φάβιος δὲ τὸ καθ' αὐτὸν ἀσφαλῆς ὦν καὶ 10 ἀναμάρτητος τῷ πρὸς τὸ καλύειν ἑτέρους ἀδυνάτῳ φαίνεται λειπόμενος. Οὐ γὰρ ἂν τοσαύταις συμφοραῖς ἐχρήσαντο Ῥωμαῖοι Φαβίου παρ' αὐτοῖς ὅσον Ἀθήνησι Περικλέους δυνηθέντος. Καὶ μὴν τὴν γε πρὸς χρήματα μεγαλοφροσύνην ὁ μὲν τῷ μηδὲν λαβεῖν παρὰ τῶν δι- 15 δόντων, ὁ δὲ τῷ προέσθαι πολλὰ τοῖς δεομένοις ἐπεδείξατο, λυσάμενος τοῖς ἰδίους χρήμασι τοὺς αἰχμαλώτους. Πλὴν τούτων μὲν οὐ πολὺς ἦν ἀριθμὸς, ἀλλ' ὅσον ἕξ τάλαντα· Περικλῆς δ' οὐκ ἂν ἴσως εἴποι τις ὅσα καὶ παρὰ συμμάχων καὶ βασιλέων ὠφελείσθαι καὶ θεραπεύε- 20 σθαι παρόν, τῆς δυνάμεως διδούσης, ἀδωρότατον ἑαυτὸν καὶ καθαρώτατον ἐφύλαξεν. Ἔργων γε μὴν μεγέθεσι καὶ ναῶν καὶ κατασκευαῖς οἰκοδομημάτων, ἐξ ὧν ἐκόσμησεν ὁ Περικλῆς τὰς Ἀθήνας, οὐκ ἄξιον ὁμοῦ πάντα τὰ πρὸ τῶν Καισάρων φιλοτιμήματα τῆς Ῥώμης 25 παραβαλεῖν, ἀλλ' ἔξοχόν τι πρὸς ἐκεῖνα καὶ ἀσύγκριτον ἢ τούτων ἔσχε μεγαλοφυγία καὶ μεγαλοπρέπεια τὸ πρωτεῖον.

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ.

I. Τὸ Ἀλκιβιάδου γένος ἄνωθεν Εὐρυσάκην τὸν
 5 Ἀϊαντος ἀρχηγὸν ἔχειν δοκεῖ, πρὸς δὲ μητρὸς Ἀλκμαιω-
 νίδης ἦν ἐκ Δεινομάχης γεγονὼς τῆς Μεγακλέους. Ὁ δὲ
 πατὴρ αὐτοῦ Κλεινίας ἰδιοστόλῳ τριήρει περὶ Ἀρτεμί-
 σιον ἐνδόξως ἐναυμάχησεν, ὕστερον δὲ Βοιωτοῖς μαχό-
 μενος περὶ Κορώνειαν ἀπέθανε. Τοῦ δὲ Ἀλκιβιάδου
 10 Περικλῆς καὶ Ἀρίφρων οἱ Ξανθίππου, προσήκοντες
 κατὰ γένος, ἐπετρόπευον. Λέγεται δ' οὐ κακῶς, ὅτι τῆς
 Σωκράτους πρὸς αὐτὸν εὐνοίας καὶ φιλανθρωπίας οὐ
 μικρὰ πρὸς δόξαν ἀπέλαυσεν, εἶπε Νικίου μὲν καὶ Δη-
 μοσθένους καὶ Λαμάχου καὶ Φορμίωνος Θρασυβούλου
 15 τε καὶ Θηραμένους, ἐπιφανῶν ἀνδρῶν γενομένων κατ'
 αὐτόν, οὐδενὸς οὐδ' ἡ μήτηρ ὀνόματος τετύχηκεν, Ἀλ-
 192 κιβιάδου δὲ καὶ τίτην, γένος Λάκαιναν, Ἀμύκλαν
 ὄνομα, καὶ Ζώπυρον παιδαγωγὸν ἴσμεν, ὧν τὸ μὲν Ἀν-
 τισθένης, τὸ δὲ Πλάτων ἰστόρηκε. Περὶ μὲν οὖν τοῦ
 20 κάλλους Ἀλκιβιάδου οὐδὲν ἴσως δεῖ λέγειν, πλὴν ὅτι καὶ
 παῖδα καὶ μειράκιον καὶ ἄνδρα πάσῃ συναυθῆσαν τῇ
 ἡλικίᾳ καὶ ὄρα τοῦ σώματος ἐράσμιον καὶ ἡδὺν παρ-
 ἔσχεν. Οὐ γάρ, ὡς Εὐριπίδης ἔλεγε, πάντων τῶν
 καλῶν καὶ τὸ μετόπωρον καλὸν ἐστίν, ἀλλὰ τοῦτο Ἀλ-
 25 κιβιάδῃ μετ' ὀλίγων ἄλλων δι' εὐφυΐαν καὶ ἀρετὴν σώ-
 ματος ὑπῆρξε. Τῇ δὲ φωνῇ καὶ τὴν τραυλότητα ἐμπρέ-
 ψαι λέγουσι καὶ τῷ λάλῳ πιθανότητα παρασχεῖν χάριν
 ἐπιτελοῦσαν. Μέννηται δὲ καὶ Ἀριστοφάνης αὐτοῦ τῆς
 τραυλότητος ἐν οἷς ἐπισκώπτει Θέωρον.

30 Εἶτ' Ἀλκιβιάδης εἶπε πρὸς με τραυλίσας·
 „ὄλῳς Θέωλον; τὴν κεφαλὴν κόλακος ἔχει.“
 ὀρθῶς γε τοῦτ' Ἀλκιβιάδης ἐτραύλισε.

Καὶ Ἀρχίππος τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλκιβιάδου σκώπτων· Βα-
 δίζει, φησὶ, διακεχλιδῶς, θοιμάτιον ἔλκων, ὅπως ἐμφε-
 ρῆς μάλιστα τῷ πατρὶ δόξειεν εἶναι,

Κλασσανγενεῦεται τε καὶ τραυλίζεται.

II. Τὸ δ' ἦθος αὐτοῦ πολλὰς μὲν ὕστερον, ὡς εἰκόσ5
 ἐν πράγμασι μεγάλοις καὶ τύχαις πολυτρόποις, ἀνομοιό-
 τητας πρὸς αὐτὸ καὶ μεταβολὰς ἐπεδείξατο. Φύσει δὲ
 πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων παθῶν ἐν αὐτῷ τὸ φιλόνοι-
 κον ἰσχυρότατον ἦν καὶ τὸ φιλόπρωτον, ὡς δῆλόν ἐστι
 τοῖς παιδικοῖς ἀπομνημονεύμασιν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ πα- 10
 10 λαίειν πιεζόμενος ὑπὲρ τοῦ μὴ πεσεῖν ἀναγαγὼν πρὸς
 τὸ στόμα τὰ ἄμματα τοῦ πιεζοῦντος οἶος ἦν διαφαγεῖν
 τὰς χεῖρας. Ἀφέντος δὲ τὴν λαβὴν ἐκείνου καὶ εἰπόντος·
 „Δάκνεις, ὦ Ἀλκιβιάδῃ, καθάπερ αἱ γυναῖκες.“ „Οὐκ
 ἔγωγε“ εἶπεν „ἀλλ' ὡς οἱ λέοντες.“ Ἐτι δὲ μικρὸς ὢν 15
 15 ἔπαιξεν ἀστραγάλους ἐν τῷ στενωπῷ, τῆς δὲ βολῆς καθη-
 κούσης εἰς αὐτὸν ἄμαξα φορτίαν ἐπήει. Πρωῦτον μὲν οὖν
 ἐκέλευε περιμεῖναι τὸν ἄγοντα τὸ ζεύγος· ὑπέπιπτε γὰρ
 ἡ βολὴ τῇ παρόδῳ τῆς ἀμάξης· μὴ πειθόμενου δὲ δι'
 ἀγροικίαν, ἀλλ' ἐπάγοντος, οἱ μὲν ἄλλοι παῖδες διέσχον, 20
 20 ὁ δ' Ἀλκιβιάδης καταβαλὼν ἐπὶ στόμα πρὸ τοῦ ζεύγους
 καὶ παρατείνας ἑαυτὸν ἐκέλευεν οὕτως, εἰ βούλεται,
 διεξελθεῖν, ὥστε τὸν μὲν ἄνθρωπον ἀνακροῦσαι τὸ ζεύ-
 γος ὀπίσω δείσαντα, τοὺς δ' ἰδόντας ἐκπλαγῆναι καὶ
 μετὰ βοῆς συνδραμεῖν πρὸς αὐτόν. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὸ μαν- 25
 25 θάνειν ἦκε, τοῖς μὲν ἄλλοις ὑπήκουε διδασκάλοις ἐπει-
 κῶς, τὸ δ' αὐλεῖν ἔφευγεν ὡς ἀγεννὲς καὶ ἀνελεύθερον·
 πλήκτρον μὲν γὰρ καὶ λύρας χρῆσιν οὐδὲν οὔτε σχήμα-
 τος οὔτε μορφῆς ἑλευθέρῳ προεπούσης διαφθεῖρειν, αὐ-
 λούς δὲ φουσῶντος ἀνθρώπου στόματι καὶ τοὺς συνήθεις 30
 30 ἂν πάννυ μόλις διαγνῶναι τὸ πρόσωπον. Ἐτι δὲ τὴν μὲν
 λύραν τῷ χρωμένῳ συμφθέγγεσθαι καὶ συνάδειν, τὸν

δ' αὐλὸν ἐπιστομίξειν καὶ ἀποφράττειν ἕναστον τὴν τε φωνὴν καὶ τὸν λόγον ἀφαιρούμενον. „Αὐλείτωσαν οὖν“ ἔφη „Θηβαίων παῖδες· οὐ γὰρ ἴσασι διαλέγεσθαι· ἡμῖν δὲ τοῖς Ἀθηναίοις, ὡς οἱ πατέρες λέγουσιν, ἀρχηγέτις ἄθηνᾶ καὶ πατρῶος Ἀπόλλων ἐστίν, ὧν ἡ μὲν ἔρριψε τὸν αὐλόν, ὁ δὲ καὶ τὸν αὐλητὴν ἐξέδειρε.“ Τοιαῦτα παίζων ἅμα καὶ σπουδάζων ὁ Ἀλκιβιάδης αὐτὸν τε τοῦ μαθήματος ἀπέστησε καὶ τοὺς ἄλλους. Ταχὺ γὰρ διῆλθε λόγος εἰς τοὺς παῖδας, ὡς εὖ ποιῶν ὁ Ἀλκιβιάδης βδε-
10 λύττοιτο τὴν αὐλητικὴν καὶ χλευάζει τοὺς μανθάνοντας. Ὅθεν ἐξέπεσε κομιδῇ τῶν ἐλευθέρων διατριβῶν καὶ προεπηλακίσθη παντάπασιν ὁ αὐλός.

III. Ἐν δὲ ταῖς Ἀντιφῶντος λοιδορίαις γέγραπται, ὅτι παῖς ὢν ἐκ τῆς οἰκίας ἀπέδρα πρὸς Δημοκράτη τινὰ
15 τῶν ἐραστῶν· βουλομένου δ' αὐτὸν ἀποκηρύττειν Ἀρί-193 φρονος, Περικλῆς οὐκ εἶασεν εἰπῶν· εἰ μὲν τέθνηκεν, ἡμέρα μιᾶ διὰ τὸ κήρυγμα φανείσθαι πρότερον, εἰ δὲ σῶς ἐστίν, ἄσωστον αὐτῷ τὸν λοιπὸν βίον ἔσεσθαι· καὶ ὅτι τῶν ἀκολουθούντων τινὰ κτείνειεν ἐν τῇ Σιβυρτίου
20 παλαίστρᾳ ξύλῳ πατάξας. Ἀλλὰ τούτοις μὲν οὐκ ἄξιον ἴσως πιστεύειν, ἅ γε λοιδορεῖσθαι τις αὐτῷ δι' ἔχθραν ὁμολογῶν εἶπεν.

IV. Ἦδη δὲ πολλῶν καὶ γενναίων ἀθροισμένων καὶ περιεπόντων, οἱ μὲν ἄλλοι καταφανεῖς ἦσαν τὴν λαμπρό-
25 τητα τῆς ὥρας ἐκπεπληγμένοι καὶ θεραπεύοντες, ὁ δὲ Σωκράτους ἔρος μέγα μαρτύριον ἦν τῆς ἀρετῆς καὶ εὐφυΐας τοῦ παιδός, ἣν ἐμφαινομένην τῷ εἶδει καὶ διαλάμπουσαν ἐνορῶν, φοβούμενος δὲ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ ἀξίωμα καὶ τὸν προκαταλαμβάνοντα κολακείαις καὶ χά-
30 ρισιν ἀστῶν καὶ ξένων καὶ συμμάχων ὄχλον, οἷος ἦν ἀμύνειν καὶ μὴ περιορᾶν, ὡς φυτὸν ἐν ἄνθει τὸν οἰκεῖον καρπὸν ἀποβάλλον καὶ διαφθεῖρον. Οὐδένα γὰρ ἢ τύχη

περιέσχεν ἔξωθεν καὶ περιέφραξε τοῖς λεγομένοις ἀγα-
θοῖς τοσοῦτον, ὥστ' ἄτρωτον ὑπὸ φιλοσοφίας γενέσθαι καὶ λόγοις ἀπρόσιτον παρρησίαν καὶ δηγμὸν ἔχουσιν· ὡς Ἀλκιβιάδης εὐθύς ἐξ ἀρχῆς θρυπτόμενος καὶ ἀπο-
κλειόμενος ὑπὸ τῶν πρὸς χάριν ἐξομιλούντων εἰσακου-
5 σαι τοῦ νουθετοῦντος καὶ παιδεύοντος, ὅμως ὑπ' εὐφυΐας ἐγνώρισε Σωκράτη καὶ προσήκατο, διασχὼν τοὺς πλουσίους καὶ ἐνδόξους ἐραστάς. Ταχὺ δὲ ποιησάμενος συνήθη καὶ λόγων ἀκούσας οὐχ ἠδονὴν ἀναυδρον ἐρα-
στοῦ θηρεύοντος οὐδὲ φιλημάτων καὶ ψεύσεως προσαι-
10 τοῦντος, ἀλλ' ἐλέγχοντος τὸ σαθρὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ πιεζοῦντος τὸν κενὸν καὶ ἀνόητον τύφον

Ἐπηξ' ἀλέκτωρ δοῦλος ὡς κλίνας πτερόν.

Καὶ τὸ μὲν Σωκράτους ἠγήσατο πρᾶγμα τῷ ὄντι θεῶν
ὑπηρεσίαν εἰς νέαν ἐπιμέλειαν εἶναι καὶ σωτηρίαν· κα-
15 ταφρονῶν δ' αὐτὸς ἑαυτοῦ, θαυμάζων δ' ἐκείνου, ἀγαπῶν δὲ τὴν φιλοφροσύνην, αἰσχυρόμενος δὲ τὴν ἀρετὴν, ἐλάνθανεν εἰδωλον ἔρωτος, ὡς φησὶν ὁ Πλάτων, ἀντέρωτα κτώμενος, ὥστε θαυμάζειν ἅπαντας ὄρωντας αὐ-
τὸν Σωκράτει μὲν συνδειπνοῦντα καὶ συμπαλαίοντα καὶ
20 συσκηνοῦντα, τοῖς δ' ἄλλοις ἐρασταῖς χαλεπὸν ὄντα καὶ δυσχείρωτον, ἐνίοις δὲ καὶ παντάπασι σοβαρῶς προσφερόμενον, ὥσπερ Ἀνύτω τῷ Ἀνθεμίωνος. Ἐτύγγανε μὲν γὰρ ἔρων τοῦ Ἀλκιβιάδου, ξένους δὲ τινὰς ἐστιῶν ἐκάλει κακῆϊνον ἐπὶ τὸ δεῖπνον. Ὁ δὲ τὴν μὲν κλήσιν ἀπείπατο,
25 μεθυσθεὶς δ' οἴκοι μετὰ τῶν ἐταίρων ἐκώμασε πρὸς τὸν Ἄνυτον, καὶ ταῖς θύραις ἐπιστὰς τοῦ ἀνδρῶνος καὶ θεασάμενος ἀργυρῶν ἐκπωμάτων καὶ χρυσῶν πλήρεις τὰς τραπέζας, ἐκέλευσε τοὺς παῖδας τὰ ἡμίση λαβόντας οἰκαδε κομίζειν πρὸς αὐτόν, εἰσελθεῖν δ' οὐκ ἠξίωσεν, ἀλλὰ
30 ταῦτα πράξας ἀπῆλθε. Τῶν οὖν ξένων δυσχεραίνοντων καὶ λεγόντων, ὡς ὑβριστικῶς καὶ ὑπερηφάνως εἶη τῷ

Ἄνυτφ κεχηρημένος ὁ Ἀλκιβιάδης, „Ἐπεικῶς μὲν οὖν“ ὁ Ἄνυτος ἔφη „καὶ φιλανθρωπῶς· ἃ γὰρ ἔξῃν αὐτῷ λαβεῖν ἅπαντα, τούτων ἡμῖν τὰ μέρη καταλέλοιπεν.“

V. Οὕτω δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐρασταῖς ἐχρήτο· πλὴν ἓνα μετοικικὸν ἄνθρωπον, ὡς φασιν, οὐ πολλὰ κεκτημένον, ἀποδόμενον δὲ πάντα καὶ τὸ συναχθὲν εἰς ἑκατὸν στατήρας τῷ Ἀλκιβιάδῃ προσφέροντα καὶ δεόμενον λαβεῖν, γελᾶσας καὶ ἡσθεῖς ἐκάλεσεν ἐπὶ δεῖπνον. Ἐστιάσας δὲ καὶ φιλοφρονηθεὶς τὸ τε χρυσοῦ ἀπέδωκεν αὐτῷ καὶ 10 προσέταξε τῇ ὑστεραίᾳ τοὺς ἄνουμένους τὰ τέλη τὰ δημόσια ταῖς τιμαῖς ὑπερβάλλειν ἀντωνούμενον. Παραιτουμένου δὲ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸ πολλῶν ταλάντων εἶναι τὴν ὠνήν, ἠπέλλησε μαστιγῶσειν, εἰ μὴ ταῦτα πράττοι· καὶ γὰρ ἐτύγγανεν ἐγκαλῶν τι τοῖς τελῶναις 15 ἰδίου. Ἐωθεν οὖν προσελθὼν ὁ μέτοικος εἰς ἀγορὰν ἐπέθηκε τῇ ὠνῇ τάλαντον. Ἐπεὶ δ' οἱ τελῶναι συστρεφόμενοι καὶ ἀγανακτοῦντες ἐκέλευον ὀνομάζειν ἐγγυητήν, ὡς οὐκ ἂν εὐρόντος, θορυβουμένου τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀναχωροῦντος ἕστως ὁ Ἀλκιβιάδης ἄπωθεν πρὸς 20 τοὺς ἄρχοντας „Ἐμὲ γράψατ'“ ἔφη „ἔμὸς φίλος ἐστίν, ἐγγυῶμαι.“ Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ τελῶναι ἐξηπορήθησαν. Εἰωθότες γὰρ αἰετὰς δευτέραις ὠναῖς χρεωλυτεῖν τὰς πρώτας οὐχ ἐώρων ἀπαλλαγὴν αὐτοῖς οὔσαν τοῦ πράγματος. Ἐδέοντο δὲ τοῦ ἀνθρώπου ἀργύριον διδόντες· ὁ δ' Ἀλκιβιάδης οὐκ εἶα λαβεῖν ἕλαττον ταλάντου. Διδόντων δὲ τὸ τάλαντον ἐκέλευσεν ἀποστῆναι λαβόντα. Κάκεινον μὲν οὕτως ὠφέλησεν.

VI. Ὁ δὲ Σωκράτους ἔρως πολλοὺς ἔχων καὶ μεγάλους ἀνταγωνιστὰς πῆ μὲν ἐκράτει τοῦ Ἀλκιβιάδου, δι' 30 εὐφυΐαν ἀπτομένων τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ τὴν καρδίαν στρεφόντων καὶ δάκρυα ἐκχεόντων, ἔστι δ' ὅτε καὶ τοῖς κόλαξι πολλὰς ἡδονὰς ὑποβάλλουσιν ἐνδιδούς ἑαυτὸν

ἀπαλίσθαινε τοῦ Σωκράτους καὶ δραπετεύων ἀτεχνῶς ἐκνηγείτο, πρὸς μόνον ἐκείνον ἔχων τὸ αἰδεῖσθαι καὶ τὸ φοβεῖσθαι, τῶν δ' ἄλλων ὑπερορῶν. Ὁ μὲν οὖν Κλεάνθης ἔλεγε τὸν ἐρώμενον ὑφ' ἑαυτοῦ μὲν ἐκ τῶν ὧτων κρατεῖσθαι, τοῖς δ' ἀντερασταῖς πολλὰς λαβὰς παρέχειν ἀθίκτους ἑαυτῷ, τὴν γαστέρα λέγων καὶ τὰ αἰδοῖα καὶ τοῦ λαιμοῦ· Ἀλκιβιάδης δ' ἦν μὲν ἀμέλει καὶ πρὸς ἡδονὰς ἀγῶγμος· ἡ γὰρ ὑπὸ Θουκυδίδου λεγομένη παρανομία εἰς τὸ σῶμα τῆς διαίτης ὑποψίαν τοιαύτην δίδωσιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοῦ τῆς φιλοτιμίας ἐπιλαμβανό- 10 μνοι καὶ τῆς φιλοδοξίας οἱ διαφθείροντες ἐνέβαλλον οὐ καθ' ὥραν εἰς μεγαλοπραγμοσύνην, ἀναπείθοντες ὡς, ὅταν πρῶτον ἀρξῆται τὰ δημόσια πράττειν, οὐ μόνον ἀμαυρῶσυντα τοὺς ἄλλους στρατηγούς καὶ δημαγωγούς εὐθύς, ἀλλὰ καὶ τὴν Περικλέους δύναμιν ἐν τοῖς Ἑλλησι 15 καὶ δόξαν ὑπερβαλούμενον. Ὡσπερ οὖν ὁ σίδηρος ἐν τῷ πυρὶ μαλασόμενος αὐθις ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ πυκνοῦται καὶ σύνεισι τοῖς μορίοις εἰς αὐτόν, οὕτως ἐκείνον ὁ Σωκράτης θρύψεως διάπλεων καὶ χαννότητος ὁσάκις ἂν λάβοι πιέξων τῷ λόγῳ καὶ συστέλλων ταπεινὸν ἐποίει 20 καὶ ἄτολμον, ἡλίκων ἐνδεής ἐστὶ καὶ ἀτελής πρὸς ἀρετὴν μανθάνοντα.

VII. Τὴν δὲ παιδικὴν ἡλικίαν παραλλάσσω ἐπέστη γραμματοδιδασκάλῳ καὶ βιβλίον ἤτησεν Ὀμηρικόν. Εἰπόντος δὲ τοῦ διδασκάλου μηδὲν ἔχειν Ὀμήρου, κονδύλῳ 25 καθικόμενος αὐτοῦ παρήλθεν. Ἐτέρου δὲ φήσαντος ἔχειν Ὀμηρον ὑφ' αὐτοῦ διαρθωμένον· „Εἶτ'“ ἔφη „γράμματα διδάσκεις Ὀμηρον ἐπανορθοῦν ἱκανὸς ὢν; οὐχὶ τοὺς νέους παιδεύεις;“ Περικλεῖ δὲ βουλόμενος ἐντυχεῖν ἐπὶ θύρας ἤλθεν αὐτοῦ. Πυθόμενος δὲ μὴ σχολάζειν, 30 ἀλλὰ σκοπεῖν καθ' ἑαυτόν, ὅπως ἀποδώσει λόγον Ἀθηναίοις, ἀπιῶν ὁ Ἀλκιβιάδης· „Εἶτα“ ἔφη „βέλτιον οὐκ

ἦν σκοπεῖν αὐτόν, ὅπως οὐκ ἀποδώσει λόγον Ἀθηναίοις;“ Ἔτι δὲ μειράκιον ὦν ἐστρατεύσατο τὴν εἰς Ποτιδαίαν στρατείαν καὶ Σωκράτη σύσκηνον εἶχε καὶ παραστάτην ἐν τοῖς ἀγῶσιν. Ἰσχυρᾶς δὲ γενομένης μάχης ἠρίστευσαν μὲν ἀμφοτέροι, τοῦ δ' Ἀλκιβιάδου τραύματι περιπεσόντος ὁ Σωκράτης προέστη καὶ ἤμυνε καὶ μάλιστα δὴ προδήλως ἔσωσεν αὐτὸν μετὰ τῶν ὅπλων. Ἐγένετο μὲν οὖν τῷ δικαιωτάτῳ λόγῳ Σωκράτους τὸ ἀριστεῖον· ἐπεὶ δ' οἱ στρατηγοὶ διὰ τὸ ἀξίωμα τῷ Ἀλκιβιάδῃ σπουδάζοντες ἐφαίνοντο περιθελθῆναι τὴν δόξαν, ὁ Σωκράτης βουλόμενος αὐξέσθαι τὸ φιλότιμον ἐν τοῖς καλοῖς αὐτοῦ πρώτος ἐμαρτύρει καὶ παρεκάλει στεφανοῦν ἐκείνον καὶ δίδοναι τὴν πανοπλίαν. Ἔτι δὲ τῆς ἐπὶ Ἀηλίῳ μάχης γενομένης καὶ φευγόντων Ἀθηναίων ἔχων ἵππον ὁ Ἀλκιβιάδης, τοῦ δὲ Σωκράτους πεξῆ μετ' ὀλίγων ἀχωροῦντος, οὐ παρήλασεν ἰδῶν, ἀλλὰ παρέπεμψε καὶ περιήμυεν, ἐπιχειμένων τῶν πολεμίων καὶ πολλοὺς ἀναιρούντων. Καὶ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐπράχθη.

VIII. Ἰππονίκῳ δὲ τῷ Καλλίου πατρὶ, καὶ δόξαν ἔχοντι μεγάλην καὶ δύναμιν ἀπὸ πλούτου καὶ γένους, ἐνέτριψε κόνδυλον, οὐχ ὑπ' ὀργῆς ἢ διαφορᾶς τινος προαχθεὶς, ἀλλ' ἐπὶ γέλῳτι συνθέμενος πρὸς τοὺς ἐταίρους. Περιβοήτου δὲ τῆς ἀσελγείας ἐν τῇ πόλει γενομένης καὶ συναγανακτούντων, ὥσπερ εἰκός, ἀπάντων, ἅμ' ἡμέρα παρῆν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπὶ τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰππονίκου, καὶ τὴν θύραν κόψας εἰσῆλθε πρὸς αὐτὸν καὶ θεὶς τὸ ἱμάτιον παρεδίδου τὸ σῶμα, μαστιγοῦν καὶ κολάζειν κελεύων. Ὁ δὲ συνέγνω καὶ τὴν ὀργὴν ἀφῆκεν, ὕστερον δὲ τῆς θυγατρὸς Ἰπαρέτης ἐποιήσατο νυμφίον. Ἐνιοὶ δὲ φασιν, οὐχ Ἰππονίκον, ἀλλὰ Καλλίαν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, δοῦναι τῷ Ἀλκιβιάδῃ τὴν Ἰπαρέτην ἐπὶ δέκα τάλαντοις· εἶτα μέντοι τεκούσης ἄλλα πάλιν δέκα προσ-

εἰσπραῖσαι τὸν Ἀλκιβιάδην, ὡς τοῦτο συνθέμενον, εἰ γένοιτο παῖδες. Ὁ δὲ Καλλίας ἐπιβουλήν δεδοικῶς προσῆλθε τῷ δήμῳ τὰ χρήματα διδοὺς καὶ τὸν οἶκον, ἄνπερ αὐτῷ συμπέσῃ μὴ καταλιπόντι γενεὰν ἀποθανεῖν. Εὐτακτος δ' οὕσα καὶ φίλανδρος ἢ Ἰπαρέτη, λυπομένη δ' ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὸν γάμον ἐταίραις ξέναις καὶ ἀσταῖς συνόντος, ἐκ τῆς οἰκίας ἀπιοῦσα πρὸς τὸν ἀδελφὸν ᾤχετο. Τοῦ δ' Ἀλκιβιάδου μὴ φροντίζοντος, ἀλλὰ τρυφῶντος, ἔδει τὸ τῆς ἀπολείψεως γράμμα παρὰ τῷ ἀρχοντι θέσθαι μὴ δι' ἑτέρων, ἀλλ' αὐτὴν παροῦσαν. Ὡς οὖν παρῆν τοῦτο πράξουσα κατὰ τὸν νόμον, ἐπελθὼν ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ συναρπάσας αὐτὴν ἀπῆλθε δι' ἀγορᾶς οἰκαδε κομίζων, μηδενὸς ἐναντιωθῆναι μηδ' ἀφελέσθαι τολμήσαντος. Ἐμεινε μέντοι παρ' αὐτῷ μέχρι τελευτῆς, ἐτελεύτησε δὲ μετ' οὐ πολὺν χρόνον εἰς Ἐφεσον τοῦ Ἀλκιβιάδου πλεύσαντος. Αὕτη μὲν οὖν οὐ παντελῶς ἔδοξεν ἢ βία παράνομος οὐδ' ἀπάνθρωπος εἶναι· καὶ γὰρ ὁ νόμος δοκεῖ διὰ τοῦτο προάγειν τὴν ἀπολείπουσαν εἰς τὸ δημόσιον αὐτὴν, ὅπως ἐγγένηται τῷ ἀνδρὶ συμβῆναι καὶ κατασχεῖν.

IX. ὄντος δὲ κυνὸς αὐτῷ θαυμαστοῦ τὸ μέγεθος καὶ τὸ εἶδος, ὃν ἑβδομήκοντα μῶν ἐωνημένος ἐτύγγανεν, ἀπέκοψε τὴν οὐρὰν πάγκαλον οὕσαν. Ἐπιτιμῶντων δὲ τῶν συνήθων καὶ λεγόντων, ὅτι πάντες ἐπὶ τῷ κυνὶ δάκνονται καὶ λοιδοροῦσιν αὐτόν, ἐπιγελάσας· „Γίνεται τοίνυν“ εἶπεν „ὁ βούλομαι· βούλομαι γὰρ Ἀθηναίους τοῦτο λαλεῖν, ἵνα μὴ τι χεῖρον περὶ ἐμοῦ λέγωσι.“

X. Πρώτην δ' αὐτῷ πάροδον εἰς τὸ δημόσιον γενέσθαι λέγουσι μετὰ χρημάτων ἐπιδόσεως, οὐκ ἐκ παρασκευῆς, ἀλλὰ παριόντα δορυβούντων Ἀθηναίων ἐρεσθαι τὴν αἰτίαν τοῦ δορυβου, πυθόμενον δὲ χρημάτων ἐπίδοσιν γίνεσθαι παρελθεῖν καὶ ἐπιδοῦναι· τοῦ δὲ δή-

μου κροτούντος και βοῶντος ὑφ' ἡδονῆς ἐπιλαθέσθαι τοῦ ὄργυρος, ὃν ἐτύγγανεν ἔχων ἐν τῷ ἱματίῳ· πτοηθέντος οὖν και διαφυγόντος ἐτι μᾶλλον ἐκβοῆσαι τοὺς Ἀθηναίους, πολλοὺς δὲ συνθηρᾶν ἀναστάντας, λαβεῖν δ' αὐτὸν Ἀντίλοχον τὸν κυβερνήτην και ἀποδοῦναι· διὸ προσφιλέστατον τῷ Ἀλκιβιάδῃ γενέσθαι. Μεγάλας δ' αὐτῷ κλεισιάδας ἐπὶ τὴν πολιτείαν ἀνοίγοντος τοῦ τε γένους και τοῦ πλούτου τῆς τε περὶ τὰς μάχας ἀνδραγαθίας, φίλων τε πολλῶν και οἰκειῶν ὑπαρχόντων, ἀπ' οὐδενὸς ἡξίου μᾶλλον ἢ τῆς τοῦ λόγου χάριτος ἰσχύειν ἐν τοῖς πολλοῖς. Καὶ ὅτι μὲν δυνατὸς ἦν εἰπεῖν οἱ τε κωμικοὶ μαρτυροῦσι και τῶν δητόρων ὁ δυνατώτατος ἐν τῷ κατὰ Μειδίου λέγων τὸν Ἀλκιβιάδην και δεινότατον εἰπεῖν γενέσθαι πρὸς τοῖς ἄλλοις. Εἰ δὲ Θεοφράστῳ πιστεύομεν, ἀνδρὶ φιληκόῳ και ἱστορικῷ παρ' ὄντινου τῶν φιλοσόφων, εὐρεῖν μὲν ἦν τὰ δέοντα και νοῆσαι πάντων ἱκανώτατος ὁ Ἀλκιβιάδης, ζητῶν δὲ μὴ μόνον ἂ δεῖ λέγειν, ἀλλὰ και ὡς δεῖ τοῖς ὀνόμασι και τοῖς ῥήμασιν, οὐκ εὐπορῶν δὲ, πολλάκις ἐσφάλλετο και μεταξὺ λέγων ἀπεισιῶπα και διέλειπε, λέξεως διαφυγούσης αὐτόν, ἀναλαμβάνων και διασκοπούμενος.

XI. Αἱ δ' ἵπποτροφίαι περιβόητοι μὲν ἐγένοντο και τῷ πλήθει τῶν ἀρμάτων· ἐπτα γὰρ ἄλλος οὐδεὶς καθῆκεν Ὀλυμπίᾳσιν ἰδιώτης οὐδὲ βασιλεὺς, μόνος δὲ ἐκεῖνος. Καὶ τὸ νικῆσαι δὲ και δεύτερον γενέσθαι και τέταρτον, ὡς Θουκυδίδης φησὶν, ὁ δ' Εὐριπίδης τρίτον, ὑπερβάλλει λαμπρότητι και δόξῃ πᾶσαν τὴν ἐν τούτοις φιλοτιμίαν. Λέγει δ' ὁ Εὐριπίδης ἐν τῷ ᾄσματι ταῦτα· Σὲ δ' αἰείσομαι, ὦ Κλεινίου παῖ. Καλὸν ἀνίκα· κάλι- λιστον δ', ὁ μηδεὶς ἄλλος Ἑλλάνων, ἄρματι πρῶτα δραμεῖν και δεύτερον και τρίτα βῆναί

τ' ἀπονητὶ δις στεφθέντ' ἐλαία καρυκι βοῶν παραδοῦναι.

XII. Τοῦτο μὲντοι τὸ λαμπρὸν ἐπιφανέστερον ἐποίησεν ἢ τῶν πόλεων φιλοτιμία. Σικηνὴν μὲν γὰρ αὐτῷ κεκοσμημένην διαπρεπῶς ἔστησαν Ἐφέσιοι, τροφὰς δὲ ἵπποις και πλήθος ἱερείων παρεῖχεν ἡ Χίων πόλις, οἶνον δὲ Λέσβιοι και τὴν ἄλλην ὑποδοχὴν ἀφειδῶς ἐστιῶντι πολλοὺς. Οὐ μὴν ἀλλὰ και διαβολὴ τις ἢ κακοήθεια γενομένη περὶ τὴν φιλοτιμίαν ἐκείνην πλείονα λόγον παρέσχε. Λέγεται γὰρ, ὡς ἦν Ἀθήνησι Διομήδης, ἀνὴρ οὐ πονηρός, Ἀλκιβιάδου φίλος, ἐπιθυμῶν δὲ νίκην Ὀλυμπικὴν αὐτῷ γενέσθαι· και πυθνανόμενος ἄρμα δημόσιον Ἀργείοις εἶναι, τὸν Ἀλκιβιάδην εἰδὼς ἐν Ἀργεὶ μέγα δυνάμενον και φίλους ἔχοντα πολλοὺς ἐπεισεν αὐτῷ πριάσθαι τὸ ἄρμα. Πριάμενος δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης ἴδιον ἀπεγράψατο, τὸν δὲ Διομήδην χαίρειν εἶασε χαλεπῶς φέροντα και μαρτυρόμενον θεοὺς και ἀνθρώπους. Φαίνεται δὲ και δίκη συστᾶσα περὶ τούτου, και λόγος Ἰσοκράτει γέγραπται περὶ τοῦ ζεύγους ὑπὲρ τοῦ Ἀλκιβιάδου παιδός, ἐν ᾧ Τισίας ἐστίν, οὐ Διομήδης, ὁ δικασάμενος.

XIII. Ἐπεὶ δ' ἀφῆκεν αὐτόν εἰς τὴν πολιτείαν ἐτι μειράκιον ὢν, τοὺς μὲν ἄλλους εὐθύς ἐταπείνωσε δημαγωγούς, ἀγῶνα δ' εἶχε πρὸς τε Φαίακα τὸν Ἐρασιστράτου και Νικίαν τὸν Νικηράτου, τὸν μὲν ἤδη καθ' ἡλικίαν προήκοντα και στρατηγὸν ἄριστον εἶναι δοκοῦντα, Φαίακα δ' ἀρχόμενον, ὥσπερ αὐτός, ἀυξάνεσθαι τότε και γνωρίμων ὄντα πατέρων, ἐλαττούμενον δὲ τοῖς τε ἄλλοις και περὶ τὸν λόγον. Ἐντενκτικὸς γὰρ ἴδιος και πιθανὸς ἐδόκει μᾶλλον ἢ φέρειν ἀγῶνας ἐν δήμῳ δυνατός. Ἦν γὰρ, ὡς Εὐπολὶς φησι,

Λαλεῖν ἄριστος, ἀδυνατώτατος λέγειν.

Φέρεται δὲ καὶ λόγος τις κατ' Ἀλκιβιάδου καὶ Φαίλακος γεγραμμένος, ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἄλλων γέγραπται καὶ ὅτι τῆς πόλεως πολλὰ πομπεῖα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κεκτημένης Ἀλκιβιάδης ἐχρήτητο πᾶσιν αὐτοῖς ὥσπερ ἰδίους πρὸς 5 τὴν καθ' ἡμέραν διαίταν. Ἦν δὲ τις Ὑπερβόλος Περιδοίδης, οὗ μέμνηται μὲν ὡς ἀνθρώπου πονηροῦ καὶ Θουκυδίδης, τοῖς δὲ κωμικοῖς ὁμοῦ τι πᾶσι διατριβὴν ἀελ σκωπτόμενος ἐν τοῖς θεάτροις παρεῖχεν. Ἄτρεπτος δὲ πρὸς τὸ κακῶς ἀκούειν καὶ ἀπαθῆς ὢν ὀλιγωρῶ 10 δόξης, ἦν ἀναισχυντίαν καὶ ἀπόνοιαν οὕσαν εὐτολμίαν 197 ἐνοιὶ καὶ ἀνδρείαν καλοῦσιν, οὐδενὶ μὲν ἤρεσκεν, ἐχρήτητο δ' αὐτῷ πολλάκις ὁ δῆμος ἐπιθυμῶν προπηλακίζειν τοὺς ἐν ἀξιώματι καὶ συκοφαντεῖν. Ἀναπεισθεὶς οὖν ὑπ' αὐτοῦ τότε τὸ ὄστρακον ἐπιφέρειν ἐμελλεν, ᾧ κολούοντες 15 ἀεὶ τὸν προύχοντα δόξῃ καὶ δυνάμει τῶν πολιτῶν ἐλεύνοισι, παραμυθούμενοι τὸν φθόρον μᾶλλον ἢ τὸν φόβον. Ἐπεὶ δὲ δῆλον ἦν, ὅτι ἐνὶ τῶν τριῶν τὸ ὄστρακον ἐποίσουσι, συνήγαγε τὰς στάσεις εἰς ταῦτον ὁ Ἀλκιβιάδης, καὶ διαλεχθεὶς πρὸς τὸν Νικίαν κατὰ τοῦ Ὑπερβόλου 20 τὴν ὄστρακοφορίαν ἔτρεψεν. Ὡς δ' ἐνοιὶ φασιν, οὐ πρὸς Νικίαν, ἀλλὰ πρὸς Φαίλακα διαλεχθεὶς καὶ τὴν ἐκείνου προσλαβὼν ἐταιρίαν ἐξήλασε τὸν Ὑπερβόλον οὐδ' ἂν προσδοκῆσαντα. Φαῦλος γὰρ οὐδεὶς ἐνέπιπτεν εἰς τούτον τὸν κολασμὸν οὐδ' ἄδοξος, ὡς πού καὶ Πλάτων ὁ 25 κωμικὸς εἶρηκε τοῦ Ὑπερβόλου μνησθεὶς,

Καίτοι πέπραχε τῶν τρόπων μὲν ἄξια,

αὐτοῦ δὲ καὶ τῶν στιγματῶν ἀνάξια.

οὐ γὰρ τοιούτων εἴνεκ' ὄστραχ' εὐρέθη.

Περὶ μὲν οὖν τούτων ἐν ἑτέροις μᾶλλον εἴρηται τὰ ἱστο- 30 ρούμενα.

XIV. Τὸν δ' Ἀλκιβιάδην ὁ Νικίας οὐχ ἤττον ἠνία θαυμαζόμενος ὑπὸ τῶν πολεμίων ἢ τιμώμενος ὑπὸ τῶν

πολιτῶν. Πρόξενος μὲν γὰρ ἦν ὁ Ἀλκιβιάδης τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ τοὺς ἀλόντας αὐτῶν περὶ Πύλον ἄνδρας ἐθεράπευσεν· ἐπεὶ δ' ἐκείνοί τε διὰ Νικίου μάλιστα τῆς εἰρήνης τυχόντες καὶ τοὺς ἄνδρας ἀπολαβόντες ὑπερηγάπων αὐτόν, ἐν τε τοῖς Ἑλλησι λόγος ἦν, ὡς Περικλέους 5 μὲν συνάψαντος αὐτοῖς, Νικίου δὲ λύσαντος τὸν πόλεμον, οἳ τε πλείστοι τὴν εἰρήνην Νικίειον ὠνόμαζον, οὐ μετρίως ἀνιώμενος ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ φθονῶν ἐβούλενε σύγχυσιν ὀρκίων. Καὶ πρῶτον μὲν Ἀργείους αἰσθανόμενος μίσει καὶ φόβῳ τῶν Σπαρτιατῶν ζητοῦντας ἀπο- 10 στροφῆν, ἐλπίδας αὐτοῖς ἐνεδίδου κρύφα τῆς Ἀθηναίων συμμαχίας, καὶ παρεθάρρυνε πέμπων καὶ διαλεγόμενος τοῖς προεστῶσι τοῦ δήμου μὴ δεδιέναι μηδ' ὑπέκειν Λακεδαιμονίοις, ἀλλὰ πρὸς Ἀθηναίους τρέπεσθαι καὶ περιμένειν ὅσον οὐδέπω μεταμελομένους καὶ τὴν εἰρή- 15 νην ἀφιέντας. Ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι πρὸς τε τοὺς Βοιωτοὺς ἐποιήσαντο συμμαχίαν καὶ Πάνακτον οὐχ ἔστως, ὥσπερ ἔδει, τοῖς Ἀθηναίοις παρέδωκαν, ἀλλὰ καταλύσαντες, ὀργιζομένους λαβὼν τοὺς Ἀθηναίους ἐτι μᾶλλον ἐξετράχυνε, καὶ τὸν Νικίαν ἐθορύβει καὶ διέβαλ- 20 λεν εἰκότα κατηγορῶν, ὅτι τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ τῶν πολεμίων ἀποληφθέντας αὐτὸς μὲν ἐξελεῖν οὐκ ἠθέλησεν στρατηγῶν, ἑτέρων δ' ἐξελόντων ἀφήκε καὶ ἀπέδωκε χαριζόμενος Λακεδαιμονίοις· εἴτ' ἐκείνους μὲν οὐκ ἐπεισε φίλος ὢν Βοιωτοῖς μὴ συνόμνησθαι μηδὲ Κορινθίοις, 25 Ἀθηναίους δὲ κωλύειν τὸν βουλούμενον τῶν Ἑλλήνων φίλον εἶναι καὶ σύμμαχον, εἰ μὴ δόξειε Λακεδαιμονίοις. Ἐκ δὲ τούτου κακῶς φερομένῳ τῷ Νικίᾳ παρήσαν ὥσπερ κατὰ τύχην πρέσβεις ἀπὸ τῆς Λακεδαιμονος, αὐτόθεν τε λόγους ἐπιεικεῖς ἔχοντες καὶ πρὸς πᾶν τὸ συμβιβαστικὸν 30 καὶ δίκαιον ἀτοκράτορες ἤκειν φάσκοντες. Ἀποδεξαμένης δὲ τῆς βουλῆς, τοῦ δὲ δήμου τῇ ὑστεραίᾳ μέλ-

λουτος ἐκκλησιάζειν, δεισας ὁ Ἀλκιβιάδης διεπράξατο τοὺς πρέσβεις ἐν λόγοις γενέσθαι πρὸς αὐτόν. Ὡς δὲ συνῆλθον ἔλεγε· „Τί πεπόνθατε, ἄνδρες Σπαρτιᾶται; πῶς ἔλαθεν ὑμᾶς, ὅτι τὰ τῆς βουλῆς αἰεὶ μέτρια καὶ φι-
 5 λάνθρωπα πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντάς ἐστιν, ὁ δὲ δῆμος μέγα φρονεῖ καὶ μεγάλων ὀρέγεται; κἂν φάσκητε κύριοι πάντων ἀφίχθαι, προστάττων καὶ βιαζόμενος ἀγνωμονή-
 10 σει. Φέρε δὴ, τὴν εὐήθειαν ταύτην ἀφέντες, εἰ βούλεσθε χρήσασθαι μετρίοις Ἀθηναίοις καὶ μηδὲν ἐκβιασθῆναι παρὰ γνώμην, οὕτω διαλέγεσθε περὶ τῶν δικαίων, ὡς οὐκ ὄντες αὐτοκράτορες. Συμπράξομεν δ' ἡμεῖς Λακεδαιμονίοις χαριζόμενοι.“ Ταῦτα δ' εἰπὼν ὄρκους ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ μετέστησεν ἀπὸ τοῦ Νικίου παντάπασι πιστεύοντας αὐτῷ καὶ θαυμάζοντας ἅμα τὴν
 15 δεινότητα καὶ σύνεσιν, ὡς οὐ τοῦ τυχόντος ἀνδρὸς οὖσαν. Τῇ δ' ὑστεραῖα συνήχθη μὲν ὁ δῆμος, εἰσῆλθον δ' οἱ πρέσβεις. Ἐρωτώμενοι δ' ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου πάνυ φιλανθρωπῶς, ἐφ' οἷς ἀφιγμένοι τυγχάνουσι, οὐκ ἔφασκαν ἥκειν αὐτοκράτορες. Εὐθύς οὖν ὁ Ἀλκιβιάδης
 20 ἐνέκειτο μετὰ κραυγῆς καὶ ὀργῆς, ὥσπερ οὐκ ἀδικῶν, ἀλλ' ἀδικούμενος, ἀπίστους καὶ παλιμβόλους ἀποκαλῶν καὶ μηδὲν ὑγιᾶς μήτε πρᾶξαι μήτ' εἰπεῖν ἤκοντας, ἐπηγανάκει δ' ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος ἐχαλέπαινε, τὸν δὲ Νικίαν ἐκπληξίς εἶχε καὶ κατήφεια τῶν ἀνδρῶν τῆς μετα-
 25 βολῆς, ἀγνοοῦντα τὴν ἀπάτην καὶ τὸν δόλον.

XV. Οὕτω δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἐκπεσόντων στρατηγὸς ἀποδειχθεὶς ὁ Ἀλκιβιάδης εὐθύς Ἀργείους καὶ Μαντινεῖς καὶ Ἡλείους συμμάχους ἐποίησε τοῖς Ἀθηναίοις. Καὶ τὸν μὲν τρόπον οὐδεὶς τῆς πράξεως ἐπῆνυε,
 30 μέγα δ' ἦν τὸ πεπραγμένον ὑπ' αὐτοῦ, διαστῆσαι καὶ κραδᾶναι Πελοπόννησον ὀλίγου δεῖν ἅπασαν, καὶ τοσαύτας ἀσπίδας ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ περὶ Μαντινείαν ἀντιτάξαι

Λακεδαιμονίοις, καὶ πορρωτάτῳ τῶν Ἀθηνῶν ἀγῶνα κατασκευάσαι καὶ κίνδυνον αὐτοῖς, ἐν ᾧ μέγα μὲν οὐδὲν ἢ νίκη προσέθηκε κρατήσασιν, εἰ δ' ἐσφάλησαν, ἔργον ἦν τὴν Λακεδαίμονα περιγενέσθαι. Μετὰ δὲ τὴν μάχην εὐθύς ἐπέθεντο καταλύειν ἐν Ἀργεὶ τὸν δῆμον οἱ χίλιοι 5 καὶ τὴν πόλιν ὑπήκοον ποιεῖν. Λακεδαιμόνιοι δὲ παραγερόμενοι κατέλυσαν τὴν δημοκρατίαν. Αὐτίς δὲ τῶν πολλῶν ἐξευεγκαιμένων τὰ ὄπλα καὶ κρατησάντων ἐπελθὼν ὁ Ἀλκιβιάδης τὴν τε νίκην ἐβεβαίωσε τῷ δήμῳ καὶ τὰ μακρὰ τείχη συνέπεισε καθεῖναι καὶ προσμιξάντας τῇ
 10 θαλάσῃ τὴν πόλιν ἐξάψαι παντάπασι τῆς Ἀθηναίων δυνάμεως. Καὶ τέκτονας καὶ λιθουργοὺς ἐκ τῶν Ἀθηνῶν ἐκόμισε καὶ πᾶσαν ἐνεδείκνυτο προθυμίαν, οὐχ ἦτον ἑαυτῷ κτώμενος ἢ τῇ πόλει χάριν καὶ ἰσχύν. Ἐπεισε δὲ καὶ Πατρεῖς ὁμοίως τείχεσι μακροῖς συνάψαι τῇ θα-
 15 λάσῃ τὴν πόλιν. Εἰπόντος δὲ τινος τοῖς Πατρεῦσιν ὅτι „καταπιοῦνται ὑμᾶς Ἀθηναῖοι.“ „Ἴσως“ εἶπεν ὁ Ἀλκιβιάδης „κατὰ μικρὸν καὶ κατὰ τοὺς πόδας, Λακεδαιμόνιοι δὲ κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ ἀθρόως.“ Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς γῆς συνεβούλευεν ἀντέχεσθαι τοῖς Ἀθηναίοις,
 20 καὶ τὸν ἐν Ἀγραύλου προβαλλόμενον αἰεὶ τοῖς ἐφήβοις ὄρκον ἔργῳ βεβαιοῦν. Ὀμνύουσι γὰρ ὄροις χρήσασθαι τῆς Ἀττικῆς πυροῖς, κριθαῖς, ἀμπέλοις, ἐλαίαις, οἰκείαν ποιεῖσθαι διδασκόμενοι τὴν ἡμέρον καὶ καρποφόρον.

XVI. Ἐν δὲ τοιούτοις πολιτεύμασι καὶ λόγοις καὶ 25 φρονήματι καὶ δεινότητι πολλὴν αὖ πάλιν τὴν τρυφήν τῆς διαίτης καὶ περὶ πότους καὶ ἔρωτας ὑβρίσματα, καὶ θηλυτῆτας ἐσθήτων ἀλουργῶν ἐλκομένων δι' ἀγορᾶς, καὶ πολυτέλειαν ὑπερήφανου ἐκτομᾶς τε καταστρωμάτων ἐν ταῖς τριήρεσιν, ὅπως μαλακώτερον ἐγκαθεύδοι, κει-
 30 ραῖς, ἀλλὰ μὴ σανίσι τῶν στρωμάτων ἐπιβαλλομένων, ἀσπίδος τε διαχρύσου ποίησιν οὐδὲν ἐπίσημον τῶν πα-

τριών ἔχουσαν, ἀλλ' Ἐρωτα κεραυνοφόρον, [ἄπερ] ὄρῳ-
τες οἱ μὲν ἐνδοχοὶ μετὰ τοῦ βδελύττεσθαι καὶ δυσχεραί-
νειν ἐφοβοῦντο τὴν ὀλιγαρίαν αὐτοῦ καὶ παρανομίαν,
ὡς τυραννικὰ καὶ ἀλλόκοτα, τοῦ δὲ δήμου τὸ πάθος τὸ 199
5 πρὸς αὐτὸν οὐ κακῶς ἐξηγούμενος ὁ Ἀριστοφάνης ταῦτ'
εἶρηκε·

Ποθεὶ μὲν, ἐχθαίρει δὲ, βούλεται δ' ἔχειν.

ἔτι δὲ μᾶλλον τῇ ὑπονοίᾳ πιέζων·

Μάλιστα μὲν λέοντα μὴ ἔν πόλει τρέφειν·

10 ἢν δ' ἐκτρέφῃ τις, τοῖς τρόποις ὑπηρετεῖν.

Ἐπιδόσεις γὰρ καὶ χορηγίαι καὶ φιλοτιμήματα πρὸς τὴν
πόλιν ὑπερβολὴν μὴ ἀπολείποντα καὶ δόξα προγόνων καὶ
λόγου δύναμις καὶ σώματος εὐπρέπεια καὶ ῥώμη μετ'
ἐμπειρίας τῶν πολεμικῶν καὶ ἀλκῆς πάντα τᾶλλα συγχω-
15 ρεῖν ἐποίει καὶ φέρειν μετρίως τοὺς Ἀθηναίους, αἰεὶ τὰ
πρῶτάτα τῶν ὀνομάτων τοῖς ἀμαρτήμασι τιθεμένους,
παιδιάς καὶ φιλοτιμίας. Οἶον ἦν καὶ τὸ Ἀγάδαρχον
εἶρξαι τὸν ζωγράφον, εἶτα γράψαντα τὴν οἰκίαν ἀφείναι
δωρησάμενον· καὶ Ταυρέαν ἀντιχορηγοῦντα ῥαπίσαι φι-
20 λοτιμούμενον ὑπὲρ τῆς νίκης· καὶ τὸ Μηλίαν γυναικὰ ἐκ
τῶν αἰχμαλώτων ἐξελόμενον καὶ συνόντα θρέψαι παιδά-
ριον ἐξ αὐτῆς. Καὶ γὰρ τοῦτο φιλόανθρωπον ἐκάλουν·
πλὴν ὅτι τοὺς Μηλίους ἠβηδὸν ἀποσφαγγῆναι τὴν πλεί-
στην αἰτίαν ἔσχε τῷ ψηφίσματι συνειπῶν. Ἀριστοφῶντος
25 δὲ Νεμέαν γράψαντος ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτῆς καθήμενον
Ἀλκιβιάδην ἔχουσαν, ἐθεῶντο καὶ συνέτρεχον χαίροντες.
Οἱ δὲ πρεσβύτεροι καὶ τούτοις ἐδυσχέραινον ὡς τυραν-
νικοῖς καὶ παρανόμοις. Ἐδόκει δὲ καὶ Ἀρχέστρατος οὐκ
ἀπὸ τρόπου λέγειν, ὡς ἡ Ἑλλὰς οὐκ ἂν ἦνεγκε δύο Ἀλ-
30 κιβιάδας. Ἐπεὶ δὲ Τίμων ὁ μισάνθρωπος εὐήμερῆσαντα
τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ προπεμπόμενον ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας
ἐπιφανῶς οὐ παρῆλθεν οὐδ' ἐξέκλινεν, ὥσπερ εἰώθει

τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ἀπαντήσας καὶ δεξιωσάμενος „Εὐ γ'“
ἔφη „ποιεῖς αὐξόμενος, ὦ παῖ· μέγα γὰρ αὕξη κακῶν
ἄπασι τούτοις,“ οἱ μὲν ἐγέλων, οἱ δ' ἐβλασφήμουν,
ἐνίους δὲ καὶ πάνυ τὸ λεχθὲν ἐπέστρεφεν. Οὕτως ἀκρι-
τος ἦν ἡ δόξα περὶ αὐτοῦ διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀνωμαλίαν. 5

XVII. Σικελίας δὲ καὶ Περικλέους ἔτι ζῶντος ἐπεθύ-
μουν Ἀθηναῖοι καὶ τελευτήσαντος ἤπτοντο, καὶ τὰς λε-
γομένας βοηθείας καὶ συμμαχίας ἐπεμπον ἐκάστοτε τοῖς
ἀδικουμένοις ὑπὸ Συρακουσίων ἐπιβάθρας τῆς μείζονος
στρατείας τιθέντες. Ὁ δὲ παντάπασι τὸν ἔρωτα τοῦτον 10
ἀναφλέξας αὐτῶν καὶ πείσας μὴ κατὰ μέρος μηδὲ κατὰ
μικρὸν, ἀλλὰ μεγάλῳ στόλῳ πλεύσαντας ἐπιχειρεῖν καὶ
καταστρέφεσθαι τὴν νῆσον Ἀλκιβιάδης ἦν, τὸν τε δῆμον
μεγάλα πείσας ἐλπίζειν αὐτὸς τε μείζονων ὀρεγόμενος.
Ἀρχὴν γὰρ εἶναι, πρὸς ἧ ἠλπίκει, διανοεῖτο τῆς στρα- 15
τείας, οὐ τέλος, ὥσπερ οἱ λοιποὶ, Σικελίαν. Καὶ Νικίας
μὲν ὡς χαλεπὸν ἔργον ὄν τὰς Συρακούσας ἐλεῖν ἀπέ-
τρεπε τὸν δῆμον, Ἀλκιβιάδης δὲ Καρχηδόνα καὶ Λιβύην
ὄνειροπολῶν, ἐκ δὲ τούτων προσγενομένων Ἰταλίαν καὶ
Πελοπόννησον ἤδη περιβαλλόμενος, ὀλίγου δεῖν ἐφόδια 20
τοῦ πολέμου Σικελίαν ἐποιεῖτο. Καὶ τοὺς μὲν νέους
αὐτόθεν εἶχεν ἤδη ταῖς ἐλπίσιν ἐπηρμένους, τῶν δὲ
πρεσβυτέρων ἠκροῶντο πολλὰ θαυμάσια περὶ τῆς στρα-
τείας περαινόντων, ὥστε πολλοὺς ἐν ταῖς παλαιστραῖς
καὶ τοῖς ἡμικυκλίοις καθέζεσθαι τῆς τε νῆσου τὸ σχῆμα 25
καὶ θέσιν Λιβύης καὶ Καρχηδόνας ὑπογράφοντας. Σα-
κράτη μὲντοι τὸν φιλόσοφον καὶ Μέτωνα τὸν ἀστρολό-
γον οὐδὲν ἐλπίζειν τῇ πόλει χρηστὸν ἀπὸ τῆς στρατείας
ἐκείνης λέγουσιν, ὁ μὲν, ὡς εἶοικε, τοῦ συνήθους δαι-
μονίου γενομένου καὶ προσημαίνοντος, ὁ δὲ Μέτων εἶτε 30
δεῖσας ἐκ λογισμοῦ τὸ μέλλον εἶτε μαντικῆς τινι τρόπῳ
200 χρησάμενος ἐσκήψατο μεμνημένα, καὶ λαβὼν δᾶδα καιο-

μένην οἶος ἦν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ὑφάπτειν. Ἐνιοὶ δὲ φασι προσποίημα μὲν μανίας μηδὲν ἐσκευάσθαι τὸν Μέτωνα, καταπρῆσαι δὲ τὴν οἰκίαν νύκτωρ, εἶθ' ἔωθεν προελθόντα δεῖσθαι καὶ ἀντιβολεῖν ἐπὶ συμφορᾷ τηλικαύτῃ τὸν υἱὸν αὐτῷ παρεθῆναι τῆς στρατείας. Ἐκεῖνος μὲν οὖν ἔτυχεν ὧν ἡξίου παρακρουσάμενος τοὺς πολίτας.

XVIII. Ὁ δὲ Νικίας ἄκων μὲν ἠρέθη στρατηγός, οὐχ ἡκιστα τὴν ἀρχὴν καὶ διὰ τὸν συνάρχοντα φεύγων· ἐφαίνετο γὰρ τοῖς Ἀθηναίοις τὰ τοῦ πολέμου βέλτιον 10 εἶξιν μὴ προεμένοις τὸν Ἀλκιβιάδην ἄκρατον, ἀλλὰ μιχθείσης πρὸς τὴν τόλμαν αὐτοῦ τῆς Νικίου προνοίας· καὶ γὰρ ὁ τρίτος στρατηγός Λάμαχος ἡλικία προήκων ὅμως ἐδόκει μηδὲν ἦττον εἶναι τοῦ Ἀλκιβιάδου διάπυρος καὶ φιλοκίνδυνος ἐν τοῖς ἀγῶσι· βουλευομένων δὲ περὶ 15 πλήθους καὶ τρόπου παρασκευῆς ἐπεχείρησεν αὐθις ὁ Νικίας ἐρίστασθαι καὶ καταπαύειν τὸν πόλεμον. Ἀντιπόντος δὲ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ κρατήσαντος, ἔγραψε τῶν φητόρων Δημόστρατος καὶ εἶπεν, ὡς χρὴ τοὺς στρατηγούς αὐτοκράτορας εἶναι καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ τοῦ 20 πολέμου παντός. Ἐπιψηφισαμένου δὲ τοῦ δήμου καὶ γενομένων ἐτοιμῶν πάντων πρὸς τὸν ἔκπλου, οὐ χρηστά παρῆν οὐδὲ τὰ τῆς ἐορτῆς. Ἀδωνίων γὰρ εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας καθημόντων εἶδωλα πολλαχού νεκροῖς ἐκκομιζομένοις ὅμοια προῦκειντο ταῖς γυναιξί, καὶ ταφὰς 25 ἐμιμοῦντο κοπτόμεναι καὶ θρήνους ἤδον. Ἡ μέντοι τῶν Ἑρμῶν περικοπὴ μιᾶ νυκτὶ τῶν πλείστων ἀκρωτηριασθέντων τὰ πρόσωπα πολλοὺς καὶ τῶν περιφρονούντων τὰ τοιαῦτα διετάραξεν. Ἐλέχθη μὲν οὖν, ὅτι Κορίνθιοι διὰ τοὺς Συρακουσίους ἀποίκους ὄντας, ὡς ἐπισχέσεως 30 ἐσομένης πρὸς τῶν οἰωνῶν ἢ μεταγνώσεως τοῦ πολέμου, ταῦτα δράσειαν. Οὐ μὴν ἤπτετό γε τῶν πολλῶν οὐθ' οὗτος ὁ λόγος οὐθ' ὁ τῶν σημείων δεινὸν εἶναι μηδὲν

οἰομένων, ἀλλ' οἷα φιλεῖ φέρειν ἄκρατος ἀκολαστων νέων εἰς ὕβριν ἐκ παιδιᾶς ὑποφερομένων· ὀργῇ δ' ἄμα καὶ φόβῳ τὸ γεγονός λαμβάνοντες ὡς ἀπὸ συνωμοσίας ἐπὶ πράγμασι μεγάλοις τετολυμένοι, ἅπασαν ἐξήταζον ὑπόνοιαν πικρῶς ἢ τε βουλή συνιοῦσα περὶ τούτων καὶ 5 ὁ δῆμος ἐν ὀλίγαις ἡμέραις πολλάκις.

-XIX. Ἐν δὲ τούτῳ δούλους τινὰς καὶ μετοίκους προήγαγεν Ἀνδροκλῆς ὁ δημαγωγὸς ἄλλων τε ἀγαλμάτων περικοπὰς καὶ μυστηρίων παρ' οἶνον ἀπομιμήσεις τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν φίλων κατηγοροῦντας. Ἐλεγον δὲ 10 Θεόδωρον μὲν τινα δρᾶν τὰ τοῦ κήρυκος, Πουλυτίωνα δὲ τὰ τοῦ δαδούχου, τὰ δὲ τοῦ ἱεροφάντου τὸν Ἀλκιβιάδην, τοὺς δ' ἄλλους ἐταίρους παρεῖναι καὶ μυεῖσθαι μύστας προσαγορευομένους. Ταῦτα γὰρ ἐν τῇ εἰσαγγελίᾳ γέγραπται Θεσσαλοῦ τοῦ Κίμωνος εἰσαγγείλαντος 15 Ἀλκιβιάδην ἄσεβειν περὶ τῷ θεῷ. Τραχυννομένου δὲ τοῦ δήμου καὶ πικρῶς πρὸς Ἀλκιβιάδην ἔχοντος, καὶ τοῦ Ἀνδροκλέους (ἦν γὰρ οὗτος ἐχθρὸς ἐν τοῖς μάλιστα τοῦ Ἀλκιβιάδου) παροξύνοντος, ἐν ἀρχῇ μὲν ἐταράχθησαν οἱ περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. Αἰσθόμενοι δὲ τοὺς τε ναύτας, 20 ὕσοι πλεῖν ἐμελλον εἰς Σικελίαν, εὐνοὺς ὄντας αὐτοῖς καὶ τὸ στρατιωτικὸν, Ἀργείων δὲ καὶ Μαντινέων χιλίων ὄντων ὀπλιτῶν ἀκούοντες ἀναφανδὸν λεγόντων, ὡς δι' Ἀλκιβιάδην στρατεύοιντο διαπόντιον καὶ μακρὰν στρατείαν, ἐὰν δέ τις ἀγνωμονῇ περὶ τοῦτον, εὐθύς ἀπο- 25 στήσεσθαι, ἀνεθάρρουν καὶ παρίσταντο τῷ καιρῷ πρὸς τὴν ἀπολογία, ὥστε τοὺς ἐχθροὺς πάλιν ἀθυμεῖν καὶ φοβεῖσθαι, μὴ περὶ τὴν κρίσιν ὁ δῆμος ἀμβλύτερος αὐτῷ γένηται διὰ τὴν χρείαν. Πρὸς ταῦτ' οὖν τεχνάζουσι τῶν φητόρων τοὺς οὐ δοκοῦντας ἐχθροὺς τοῦ Ἀλκι- 30 βιάδου, μισοῦντας δὲ αὐτὸν οὐχ ἦττον τῶν ὁμολογούντων, ἀνισταμένους ἐν τῷ δήμῳ λέγειν, ὡς ἄτοπόν ἐστιν

αὐτοκράτορι στρατηγῶ τηλικαύτης ἀποδεδειγμένῳ δυνάμει, ἠθροισμένης στρατιᾶς καὶ τῶν συμμάχων, μεταξὺ κληροῦντας δικαστήριον καὶ ὕδωρ διαμετροῦντας ἀπολλύναι τὸν καιρὸν· „Ἀλλὰ νῦν μὲν ἀγαθῇ τύχῃ 5 πλεέτω, τοῦ δὲ πολέμου διαπραχθέντος ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς νόμοις ἀπολογείσθω παρῶν.“ Οὐκ ἐλάνθανε μὲν οὖν ἡ κακοήθεια τῆς ἀναβολῆς τὸν Ἀλκιβιάδην, ἀλλ' ἔλεγε παριῶν, ὡς δεινὸν ἐστὶν αἰτίας ἀπολιπόντα καθ' ἑαυτοῦ καὶ διαβολὰς ἐκπέμπεσθαι μετέωρον ἐπὶ τῶσαύτης δυνάμει· ἀποθανεῖν γὰρ προσήκειν μὴ λύσαντι τὰς κατηγορίας, λύσαντι δὲ καὶ φανέντι καθαρῶ τρέπεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους μὴ δεδοικότε τοὺς συκοφάντας.

XX. Ἐπεὶ δ' οὐκ ἐπειθεν, ἀλλὰ πλεῖν ἐκέλευον αὐτὸν, ἀνήχθη μετὰ τῶν συστρατῆγων ἔχων τριήρεις μὲν 15 οὐ πολλῶ τῶν τεσσαράκοντα καὶ ἑκατὸν ἀποδεύσας, ὀπίστας δὲ πεντακισχιλίους καὶ ἑκατὸν, τοξότας δὲ καὶ σφενδονήτας καὶ ψιλοὺς περὶ τριακοσίους καὶ χιλίους καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν ἀξιόλογον. Προσβαλὼν δ' Ἰταλίαν καὶ Ῥήγιον ἐλὼν εἰσηγήσατο γνώμην, ὅτι τρόπος 20 πολεμητέον ἐστί. Καὶ Νικίου μὲν ἀντιλέγοντος, Ἀμάχου δὲ προσθεμένου, πλεύσας εἰς Σικελίαν προσηγάγετο Κατάνην, ἄλλο δὲ οὐδὲν ἐπραξε μετὰ πεμπτος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τὴν κρίσιν εὐθὺς γενόμενος. Πρωτὸν μὲν γάρ, ὡς περ εἴρηται, ψυχραὶ τινες ὑποψίαι καὶ 25 διαβολαὶ κατὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου προσέπιπτον ἀπὸ δούλων καὶ μετοίκων· ἔπειτα τῶν ἐχθρῶν ἀπόντος αὐτοῦ καθαπτομένων σφοδρότερον, καὶ τοῖς περὶ τοὺς Ἑρμᾶς ὑβρίσμασι καὶ τὰ μυστικὰ συμπλεκόντων, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἐπὶ νεωτερισμῶ συνωμοσίας πεπραγμένα, τοὺς μὲν 30 ὀκώσοῦν ἐπαιτιαθέντας ἐνέβαλλον ἀκρίτους εἰς τὸ δεσμοτήριον, ἤχθοντο δὲ τὸν Ἀλκιβιάδην μὴ λαβόντες ὑπὸ τὰς ψήφους τότε μὴδὲ κρίναντες ἐπ' αἰτίαις τηλι-

καύταις. Ὁ δὲ τῇ πρὸς ἐκείνον ὀργῇ παραπεσὼν οἰκελὸς ἢ φίλος ἢ συνηθῆς χαλεπωτέροις αὐτοῖς ἐχρήσατο. Τοὺς δὲ μνηύσαντας ὁ μὲν Θουκυδίδης ὀνομάσαι παρήκειν, ἄλλοι δ' ὀνομάζουσι Διοκλείδαν καὶ Τεύκρον, ὧν καὶ Φρόνιχός ἐστιν ὁ κωμικὸς ταυτὶ πεποιηκώς·

Ὡ φίλταθ' Ἑρμῆ, καὶ φυλάσσου, μὴ πεσῶν αὐτὸν παρακρούση καὶ παράσχης διαβολὴν ἑτέρῳ Διοκλείδῃ βουλομένῳ κακὸν τι δρᾶν.

καί· Φυλάξομαι· Τεύκρῳ γὰρ οὐχὶ βούλομαι μῆνυτρα δοῦναι τῷ παλαμναίῳ ξένῳ.

Καίτοι βέβαιον οὐδὲν οὐδ' ἰσχυρὸν οἱ μνηύοντες ἐδέκνυσαν. Εἰς δ' αὐτῶν ἐρωτώμενος, ὅπως τὰ πρόσωπα τῶν Ἑρμοκοπιδῶν γνωρίσεις, καὶ ἀποκρινόμενος, ὅτι πρὸς τὴν σελήνην, ἐσφάλη τοῦ παντός, ἕνης καὶ νέας οὔσης, ὅτε ταῦτ' ἐδράτο· [ὁ *] θόρυβον μὲν παρέσχε 15 τοῖς νοῦν ἔχουσι, τὸν δῆμον δ' οὐδὲ τοῦτο μαλακώτερον ἐποίησε πρὸς τὰς διαβολὰς, ἀλλ' ὡς περ ὄρμησεν ἐξ ἀρχῆς, οὐκ ἐπαύσατο φέρων καὶ ἐμβάλλων εἰς τὸ δεσμοτήριον οὐ τις κατείποι.

XXI. Τῶν οὖν δεθέντων καὶ φυλαττομένων ἐπὶ κρίσει 20 τότε καὶ Ἀνδοκίδης ἦν ὁ φήτωρ, ὃν Ἑλλάνικος ὁ συγγραφεὺς εἰς τοὺς Ὀδυσσεῶς ἀπογόνους ἀνήγαγεν. Ἐδόκει δὲ μισόδημος καὶ ὀλιγαρχικὸς ὁ Ἀνδοκίδης, ὑπὸ πτον δὲ οὐχ ἤκιστα τῆς τῶν Ἑρμῶν περικοπῆς ἐποίησεν ὁ μέγας Ἑρμῆς ὁ πλησίον αὐτοῦ τῆς οἰκίας ἀνάθημα τῆς 25 Αἰγῆτιδος φυλῆς ἰδρυμένος· ἐν γὰρ ὀλίγοις πάνυ τῶν ἐπιφανῶν μόνος σχεδὸν ἀκέραιος ἔμεινε· διὸ καὶ νῦν Ἀνδοκίδου καλεῖται, καὶ πάντες οὕτως ὀνομάζουσι τῆς ἐπιγραφῆς ἀντιμαρτυροῦσης. Συνέβη δὲ τῷ Ἀνδοκίδῃ μάλιστα τῶν τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἔχόντων ἐν τῷ δεσμω- 30 τηρίῳ γενέσθαι συνηθῆ καὶ φίλον ἐνδοξον μὲν οὐχ ὁμοίως ἐκείνῳ, συνέσει δὲ καὶ τόλμῃ περιττὸν, ὄνομα

Τίμαιον. Οὗτος ἀναπεῖθει τὸν Ἀνδοκίδην ἑαυτοῦ κατήγορον καὶ τινῶν ἄλλων γενέσθαι μὴ πολλῶν· ὁμολογήσαντι γὰρ ἄδειαν εἶναι κατὰ ψήφισμα τοῦ δήμου, τὰ δὲ τῆς κρίσεως ἄδηλα πᾶσι, τοῖς δὲ δυνατοῖς φοβερῶστατα· βέλτιον δὲ σωθῆναι ψευδόμενον ἢ μετὰ τῆς αὐτῆς αἰτίας ἀποθανεῖν ἀδόξως, καὶ τὸ κοινῇ σκοποῦντι συμφέρον ὑπάρχειν, ὀλίγους καὶ ἀμφιβόλους προέμενον, πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἐξελέσθαι τῆς ὀργῆς. Ταῦτα τοῦ Τιμαίου λέγοντος καὶ διδάσκοντος ὁ Ἀνδοκίδης ἐπέισθη, 10 καὶ γενόμενος μηνυτῆς καθ' αὐτοῦ καὶ καθ' ἑτέρων ἔσχε τὴν ἐκ τοῦ ψηφίσματος ἄδειαν αὐτός· οὓς δ' ὠνόμασε πάντες πλὴν τῶν φυγόντων ἀπώλοντο. Καὶ πίστεως ἕνεκα προσέθηκεν αὐτοῖς οἰκέτας ἰδίους ὁ Ἀνδοκίδης. Οὐ μὴν ὅ γε δήμος τὴν ὀργὴν ἅπασαν ἀφήκεν ἐνταῦθα, 15 ἀλλὰ μᾶλλον ἀπαλλαγῆς τῶν Ἐρμοκοπιδῶν ὥσπερ σχολάζουσι τῷ θυμῷ πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην ὅλος ἐρρῶν, καὶ τέλος ἀπέστειλε τὴν Σαλαμινίαν πρὸς αὐτόν, οὐ φαύλως αὐτό γε τοῦτο προστάξας, μὴ βιάζεσθαι μηδ' ἄπτεσθαι τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῷ μετρίῳ λόγῳ χρῆσθαι κελεύοντας ἀκολουθεῖν ἐπὶ κρίσειν καὶ πείθειν τὸν δήμον. Ἐφοβοῦντο γὰρ ταραχὰς τοῦ στρατεύματος ἐν πολεμίᾳ γῆ καὶ στάσει, ὃ ῥαδίως ἂν ἐξεργάσατο βουλευθεὶς ὁ Ἀλκιβιάδης. Καὶ γὰρ ἠθύμουν ἀπίοντος αὐτοῦ καὶ πολλὴν τριβὴν προσεδόκων καὶ μῆκος ἀργὸν ἐν τῷ Νικίᾳ 25 τὸν πόλεμον ἔξειν, καθάπερ μύωπος ἀφηρημένου τῶν πράξεων. Ὁ γὰρ Λάμαχος ἦν μὲν πολεμικὸς καὶ ἀνδρώδης, ἀξίωμα δ' οὐ προσῆν οὐδ' ὄγκος αὐτῷ διὰ πενίαν.

XXII. Εὐθύς μὲν οὖν ἀποπλέων ὁ Ἀλκιβιάδης ἀφείλετο Μεσσήνην Ἀθηναίους. Ἦσαν γὰρ οἱ μέλλοντες 30 ἐνδιδόναι τὴν πόλιν, οὓς ἐκεῖνος εἰδὼς σαφέστατα τοῖς Συρακουσίωσι φίλοις ἐμήνυσε καὶ διέφθειρε τὴν πρᾶξιν. Ἐν δὲ Θουρίοις γενόμενος καὶ ἀποβὰς τῆς τριήρους ἔκρυ-

ψεν ἑαυτὸν καὶ διέφυγε τοὺς ζητοῦντας. Ἐπιγνόντος δὲ τινος καὶ εἰπόντος· „Οὐ πιστεύεις, ὦ Ἀλκιβιάδη, τῇ πατρίδι;“ „Τὰ μὲν ἄλλ'“ ἔφη „πάντα· περὶ δὲ τῆς ψυχῆς τῆς ἐμῆς οὐδὲ τῇ μητρὶ, μήπως ἀγνοήσασα τὴν μέλαιναν ἀντὶ τῆς λευκῆς ἐπενέγκῃ ψῆφον.“ Ὑστερον δ' ἀκούσας ὅτι θάνατον αὐτοῦ κατέγνωκεν ἡ πόλις· „Ἄλλ' ἐγὼ“ εἶπε „δείξω αὐτοῖς ὅτι ζῶ.“ Τὴν μὲν οὖν εἰσαγγελίαν οὕτως ἔχουσαν ἀναγράφουσι· „Θεσσαλὸς Κίμωνος Λακιάδης Ἀλκιβιάδην Κλεινίου Σκαμβωνίδην εἰσήγγειλεν ἀδικεῖν περὶ τῶ θεῶ, τὴν Δῆμητραν καὶ τὴν 10 Κόρην, ἀπομιμούμενον τὰ μυστήρια καὶ δεικνύοντα τοῖς αὐτοῦ ἑταίροις ἐν τῇ οἰκίᾳ τῇ ἑαυτοῦ, ἔχοντα στολὴν οἶανπερ ἱεροφάντης ἔχων δεικνύει τὰ ἱερά, καὶ ὀνομάζοντα αὐτὸν μὲν ἱεροφάντην, Πουλτυτίωνα δὲ δαδοῦχον, κήρυκα δὲ Θεόδωρον Φηγαῖα, τοὺς δ' ἄλλους ἑταίρους 15 μύστας προσαγορεύοντα καὶ ἐπόπτας παρὰ τὰ νόμιμα καὶ τὰ καθεστηκότα ὑπὸ τε Εὐμολπιδῶν καὶ Κηρύκων καὶ τῶν ἱερέων τῶν ἐξ Ἐλευσίνος.“ Ἐρήμην δ' αὐτοῦ καταγνόντες καὶ τὰ χρήματα δημεύσαντες ἔτι καταρᾶσθαι προσεψηφίσαντο πάντας ἱερεῖς καὶ ἱερείας, ὧν μό- 20 νην φασὶ Θεανῶ τὴν Μένωνος Ἀγραυλῆθεν ἀντειπεῖν πρὸς τὸ ψήφισμα, φάσκουσεν εὐχῶν, οὐ καταρῶν ἱερείαν γεγονέναι.

XXIII. Τοσοῦτων δὲ κατεψηφισμένων Ἀλκιβιάδου καὶ κατεγνωσμένων ἐτύγγανε μὲν ἐν Ἄργει διατρίβων, 25 ὡς τὸ πρῶτον ἐκ Θουρίων ἀποδρᾶς εἰς Πελοπόννησον διεκομίσθη, φοβούμενος δὲ τοὺς ἐχθροὺς καὶ παντάπασι τῆς πατρίδος ἀπεγνωκῶς ἐπεμψεν εἰς Σπάρτην, ἀξίων ἄδειαν αὐτῷ γενέσθαι καὶ πίστιν ἐπὶ μείζοσι χρείαις καὶ ἀφελείαις ὧν πρότερον αὐτοὺς ἀμυνόμενος ἔβλαψε. 30 Δόντων δὲ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ δεξαμένων παραγενομένου προθύμως ἐν μὲν εὐθύς ἐξεργάσατο, μέλλοντας

καὶ ἀναβαλλομένους βοηθεῖν Συρακουσίοις ἐγείρας καὶ παροξύνοντας πέμψαι Γύλιππον ἄρχοντα καὶ θρασῦσαι τὴν ἐκεῖ τῶν Ἀθηναίων δύναμιν· ἕτερον δὲ, κινεῖν τὸν αὐτόθεν πόλεμον ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους· τὸ δὲ τρίτον καὶ μέγιστον, ἐπιτεχεῖσαι Δεκέλειαν, οὐ μᾶλλον οὐδὲν διειργάσατο καὶ κατοικοφθόρησε τὴν πόλιν. Εὐδοκιμῶν δὲ δημοσία καὶ θαυμαζόμενος οὐχ ἤττον ἰδίᾳ τοὺς πολλοὺς κατεδημαγωγῶει καὶ κατεγοήτευε τῇ διαίτη λακωνίζων, ὡσθ' ὀρωῶντας ἐν χρωῖ κουριῶντα καὶ ψυχρολουτοῦντα καὶ μάζη συνόντα καὶ ζωμῶ μέλανι χρώμενον ἀπιστεῖν καὶ διαπορεῖν, εἴ ποτε μάρειρον ἐπὶ τῆς οἰκίας οὗτος ἀνὴρ ἔσχευε ἢ προσέβλεψε μυρεψὸν ἢ Μιλησίας ἠνέσχετο θινεῖν χλανίδος. Ἦν γὰρ, ὡς φασι, μία δεινότης αὕτη τῶν πολλῶν ἐν αὐτῷ καὶ μηχανὴ θήρας ἀνθρώπων, συνεξομοιοῦσθαι καὶ συνομοπαθεῖν τοῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ ταῖς διαίταις, ὄξυτέρας τρεπομένῳ τροπᾶς τοῦ χαμαιλέοντος. Πλὴν ἐκεῖνος μὲν, ὡς λέγεται, πρὸς ἐν ἑξαδυνατεῖ χρωῖα τὸ λευκὸν ἀφομοιοῦν ἑαυτόν· Ἀλκιβιάδῃ δὲ διὰ χρηστῶν λόγων καὶ πονηρῶν ὁμοίως οὐδὲν ἦν ἀμίμητον οὐδ' ἀνεπιτήδευτον, ἀλλ' ἐν Σπάρτῃ γυμναστικός, εὐτελής, σκυθροπός, ἐν Ἰωνίᾳ χλιδανός, ἐπιτερπής, ῥάθυμος, ἐν Θράκῃ μεθυστικός, [ἐν Θετταλοῖς*] ἱππαστικός, Τισαφέρην δὲ τῷ σατραπῇ συνῶν ὑπερέβαλεν ὄγκῳ καὶ πολυτελείᾳ τὴν Περσικὴν μεγαλοπρέπειαν, οὐχ αὐτὸν ἐξιστᾶς οὕτω ῥαδίως εἰς ἕτερον ἐξ ἑτέρου τρόπον οὐδὲ πᾶσαν δεχόμενος τῷ ἦθει μεταβολὴν, ἀλλ', ὅτι τῇ φύσει χρώμενος ἐμελλε λυπεῖν τοὺς ἐντυγχάνοντας, εἰς πᾶν ἀεὶ τὸ πρόσφορον ἐκείνοις σχῆμα καὶ πλάσμα κατεδύετο καὶ κατέφευγεν. Ἐν γοῦν τῇ 30 Λακεδαιμονίᾳ πρὸς τὰ ἔξωθεν ἦν εἰπεῖν· „Οὐ παῖς Ἀχιλλέως, ἀλλ' ἐκεῖνος εἶναι αὐτός, οἷον Ἀνκουῖργος ἐπαίδευσε.“ τοῖς δ' ἀληθινοῖς ἂν τις ἐπεφώ-

νήσεν αὐτοῦ πάθει καὶ πράγμασιν· „Ἔστιν ἡ πάλαι γυνή.“ Τιμαίαν γὰρ τὴν Ἄγιδος γυναῖκα τοῦ βασιλέως στρατενομένου καὶ ἀποδημοῦντος οὕτω διέφθειρεν, ὥστε καὶ κύνειν ἐξ Ἀλκιβιάδου καὶ μὴ ἀρνεῖσθαι, καὶ τεκούσης παιδάριον ἄρρεν ἔξω μὲν Λεωτυχίδην κα-5 λείσθαι, τὸ δ' ἐντὸς αὐτοῦ ψιδυριζόμενον ὄνομα πρὸς τὰς φίλας καὶ τὰς ὀπαδοὺς ὑπὸ τῆς μητρὸς Ἀλκιβιάδην εἶναι· τοσοῦτος ἔρωσ καταείχε τὴν ἀνθρώπων. Ὁ δ' ἐντροφῶν ἔλεγεν οὐχ ὕβρει τοῦτο πράττειν οὐδὲ κρατούμενος ὑφ' ἡδονῆς, ἀλλ' ὅπως Λακεδαιμονίων βασιλεύ-10 σασιν οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγονότες. Οὕτω πραττόμενα ταῦτα πολλοὶ κατηγοροῦν πρὸς τὸν Ἄγιν. Ἐπίστευσε δὲ τῷ χρόνῳ μάλιστα, ὅτι σεισμοῦ γενομένου φοβηθεὶς ἐξέδραμε τοῦ θαλάμου παρὰ τῆς γυναικὸς, εἴτα δέκα μηνῶν οὐκέτι συνῆλθεν αὐτῇ, μεθ' οὗς γενόμενον τὸν 15 Λεωτυχίδην ἀπέφησεν ἐξ αὐτοῦ μὴ γεγονέναι. Καὶ διὰ τοῦτο τῆς βασιλείας ἐξέπεσεν ὕστερον ὁ Λεωτυχίδης.

XXIV. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Σικελίᾳ τῶν Ἀθηναίων δυστυχίαν ἐπρέσβευσαν εἰς Σπάρτην ἄμα Χίοι καὶ Λέσβιοι καὶ Κυζικηνοὶ περὶ ἀποστάσεως. Πραττόντων δὲ Βοιω-20 τῶν μὲν Λεσβίοις, Φαρναβάζου δὲ Κυζικηνοῖς, Ἀλκιβιάδῃ πεισθέντες ἔλλοντο Χίοις πρὸ πάντων βοηθεῖν. Ἐκπλεύσας δὲ καὶ αὐτὸς ἀπέστησεν ὀλίγου δεῖν ἄπασαν Ἰωνίαν, καὶ πολλὰ συνῶν τοῖς τῶν Λακεδαιμονίων στρατηγοῖς ἔβλαπτε τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ δ' Ἄγιν ἐχθρὸς μὲν 25 ὑπήρχεν αὐτῷ διὰ τὴν γυναῖκα κακῶς πεπονθῶς, ἠχθετο δὲ καὶ τῇ δόξῃ· τὰ γὰρ πλείστα γίνεσθαι καὶ προχωρεῖν δι' Ἀλκιβιάδην λόγος ἦν· τῶν δ' ἄλλων Σπαρτιατῶν οἱ δυνατώτατοι καὶ φιλοτιμώτατοι τὸν Ἀλκιβιάδην ἤδη ἐβαρύνοντο διὰ φθόνου. Ἰσχυσαν οὖν καὶ διεπρά-30 ξαντο τοὺς οἰκοῦντας ἄρχοντας ἐπιστεῖλαι πρὸς Ἰωνίαν, ὅπως ἀποκτείνωσιν αὐτόν. Ὁ δ' ἠσυχῆ προγνοὺς καὶ

φοβηθεὶς τῶν μὲν πράξεων πασῶν ἐκοινώνει τοῖς Λακεδαιμονίοις, τὸ δ' εἰς χεῖρας ἵναί παντάπασιν ἔφρευγε, Τισαφέρην δὲ, τῷ βασιλέως σατράπῃ, δοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἀσφαλείας εὐθύς ἦν παρ' αὐτῷ πρῶτος καὶ μέριστος. 5 Τὸ μὲν γὰρ πολύτροπον καὶ περιττὸν αὐτοῦ τῆς δεινότητος οὐκ ὦν ἀπλοῦς, ἀλλὰ κακοήθης καὶ φιλοπόνηρος, ἐθαύμαζεν ὁ βάρβαρος· ταῖς δὲ καθ' ἡμέραν ἐν τῷ συσκολάζειν καὶ συνδιατάσθαι χάρισιν οὐδὲν ἦν ἄτεγκτον ἦθος οὐδὲ φύσις ἀνάλωτος, ἀλλὰ καὶ δεδιόσι καὶ φθο- 10 νοῦσιν ὅμως τὸ συγγενέσθαι καὶ προσιδεῖν ἐκείνον ἠδο- νήν τινα καὶ φιλοφροσύνην παρεῖχε. Τὰλλ' οὖν ὦν καὶ μισέλλην ἐν τοῖς μάλιστα Περσῶν ὁ Τισαφέρης οὕτως ἐνεδίδου τῷ Ἀλκιβιάδῃ κολακηνόμενος, ὥσθ' ὑπερβάλ- λειν αὐτὸν ἀντικολακεύων ἐκείνος. Ὡν γὰρ ἐκέκτητο 15 παραδείσων τὸν κάλλιστον καὶ ὑδάτων καὶ λειμώνων ὑγραινῶν ἕνεκεν [καὶ] διατριβᾶς ἔχοντα καὶ καταφυγὰς ἡσκημένας βασιλικῶς καὶ περιττῶς Ἀλκιβιάδην καλεῖν ἔθετο· καὶ πάντες οὕτω καλοῦντες καὶ προσαγορεύοντες διετέλου.

20 XXV. Ἀπογνοὺς οὖν ὁ Ἀλκιβιάδης τὰ τῶν Σπαρτιατῶν ὡς ἄπιστα καὶ φοβούμενος τὸν Ἄγιν, ἐκάκου καὶ διέβαλλε πρὸς τὸν Τισαφέρην, οὐκ ἔων βοηθεῖν αὐτοῖς προθύμως οὐδὲ καταλύειν τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ γλί- σχως χορηγοντα θλίβειν καὶ ἀποκναεῖν ἀτρέμα καὶ 25 ποιεῖν ἀμφοτέροισ βασιλεῖ χειροήθεις καὶ καταπόνους ὑπ' ἀλλήλων. Ὁ δ' ἐπέιθετο ῥαδίως καὶ δῆλος ἦν ἀγα- πῶν καὶ θαυμάζων, ὥστ' ἀποβλέπεσθαι τὸν Ἀλκιβιάδην ἐκατέρωθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, τοὺς δ' Ἀθηναίους με- ταμέλεσθαι τοῖς γνωσθεῖσι περὶ αὐτοῦ κακῶς πάσχον- 30 τας, ἄχθεσθαι δὲ κακῶν ἤδη καὶ φοβεῖσθαι, μὴ παν- τάπασι τῆς πόλεως ἀναιρεθείσης ὑπὸ Λακεδαιμονίοις γένηται μισούμενος. Ἐν δὲ τῇ Σάμῳ τότε πάντα τὰ

πράγματα τοῖς Ἀθηναίοις σχεδὸν ὑπῆρχε· κακέειθεν ὁρ- μώμενοι τῇ ναυτικῇ δυνάμει τὰ μὲν ἀνεκτῶντο τῶν ἀφεστῶτων, τὰ δ' ἐφύλαττον ἀμῶς γέ πως ἔτι τοῖς πο- λεμίοις κατὰ θάλατταν ὄντες ἀξιόμαχοι, Τισαφέρην δὲ φοβούμενοι καὶ τὰς λεγομένας ὅσον οὐπω παρεῖναι Φοι- 5 νίσσας τριήρεις πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν οὔσας, ὧν ἀφι- κομένων οὐδεμία σωτηρίας ἐλπίς ὑπελείπετο τῇ πόλει. Ταῦτα δ' εἰδὼς Ἀλκιβιάδης ἔπεμπε κρύφα πρὸς τοὺς ἐν Σάμῳ δυνατοὺς τῶν Ἀθηναίων, ἐλπίδας ἐνδιδοὺς παρέ- ξειν τὸν Τισαφέρην φίλον, οὐ τοῖς πολλοῖς χαριζόμενος 10 οὐδὲ πιστεύων ἐκείνοις, ἀλλὰ τοῖς ἀρίστοις, εἰ τολμή- σειαν ἄνδρες ἀγαθοὶ γενόμενοι καὶ πάνσαντες ὑβρίζοντα τὸν δῆμον αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν σώζειν τὰ πράγματα καὶ τὴν πόλιν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι σφόδρα προσείχον τῷ Ἀλκι- βιάδῃ· τῶν δὲ στρατηγῶν εἰς, Φρύνιχος ὁ Δειραδιώτης, 15 ὑποπτεύσας, ὅπερ ἦν, τὸν Ἀλκιβιάδην οὐδὲν τι μᾶλλον ὀλιγαρχίας ἢ δημοκρατίας δεόμενον, ζητοῦντα δὲ πάν- τως κατελθεῖν ἐκ διαβολῆς τοῦ δήμου προθεραπεύειν καὶ ὑποδύεσθαι τοὺς δυνατοὺς ἀντίστατο. Κρατούμε- νος δὲ τῇ γνώμῃ καὶ φανερῶς ἤδη τοῦ Ἀλκιβιάδου γε- 20 γονῶς ἐχθρὸς ἐξήγγειλε κρύφα πρὸς Ἀστύοχον τὸν τῶν πολεμίων ναύαρχον, ἐγκελευόμενος φυλάττεσθαι καὶ συλλαμβάνειν ὡς ἐπαμφοτερίζοντα τὸν Ἀλκιβιάδην. Ἐλελήθει δ' ἄρα προδότης προδότῃ διαλεγόμενος. Τὸν γὰρ Τισαφέρην ἐκπεπληγμένος ὁ Ἀστύοχος καὶ τὸν 25 Ἀλκιβιάδην ὁρῶν παρ' αὐτῷ μέγαν ὄντα, κατεμήνυσε τὰ τοῦ Φρυνίχου πρὸς αὐτούς. Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης εὐθύς εἰς Σάμον ἔπεμψε τοὺς τοῦ Φρυνίχου κατηγορήσοντας. Ἀγανακτούντων δὲ πάντων καὶ συνισταμένων ἐπὶ τὸν Φρύνιχον, οὐχ ὁρῶν ἑτέραν διαφυγὴν ἐκ τῶν παρόντων 30 ἐπεχείρησεν ἰάσασθαι μείζονι κακῷ τὸ κακόν. Αὐτίς γὰρ ἔπεμψε πρὸς τὸν Ἀστύοχον, ἐγκαλῶν μὲν ὑπὲρ τῆς μηνύ- 26

σεως, ἐπαγγελόμενος δὲ τὰς ναῦς καὶ τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων ὑποχείριον αὐτῷ παρέξειν. Οὐ μὴν ἔβλαψέ γε τοὺς Ἀθηναίους ἢ τοῦ Φρυνίχου προδοσία διὰ τὴν Ἀστυόχου παλιμπροδοσίαν. Καὶ γὰρ ταῦτα 5 κατεῖπε τοῦ Φρυνίχου πρὸς τοὺς περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. Ὁ δὲ Φρυνίχος προαισθόμενος καὶ προσδεχόμενος δευτέραν κατηγορίαν παρὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου, φθάσας αὐτὸς προεῖπε τοῖς Ἀθηναίοις, ὅτι μέλλουσιν ἐπιπλεῖν οἱ πολέμιοι, καὶ παρήνευσε πρὸς ταῖς ναυσὶν εἶναι καὶ περιτει- 10 χίσαι τὸ στρατόπεδον. Ἐπεὶ δὲ πραττόντων ταῦτα τῶν Ἀθηναίων ἤκε γράμματα πάλιν παρὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου φυλάττεσθαι κελεύοντος τὸν Φρυνίχον ὡς προδιδόντα τοῖς πολεμίοις τὸν ναύσταθμον, ἠπίστησαν οἰόμενοι τὸν Ἀλκιβιάδην εἰδότα σαφῶς τὴν τῶν πολεμίων παρα- 15 σκευὴν καὶ διάνοιαν ἀποχρησθαι πρὸς τὴν τοῦ Φρυνίχου διαβολὴν οὐκ ἀληθῶς. Ἵστερον μέντοι τὸν Φρυνίχον ἐνὸς τῶν περιπόλων Ἑρμῶνος ἐν ἀγορᾷ πατάξαντος ἐγχειριδίῳ καὶ διαφθείραντος, οἱ Ἀθηναῖοι δίκης γενομένης τοῦ μὲν Φρυνίχου προδοσίαν κατεψηφίσαντο 20 τεθνηκότος, τὸν δ' Ἑρμῶνα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ συστάντας ἐστεφάνωσαν.

XXVI. Ἐν δὲ τῇ Σάμῳ τότε κρατήσαντες οἱ Ἀλκιβιάδου φίλοι πέμπουσι Πείσανδρον εἰς ἄστὺ κινήσοντα τὴν πολιτείαν καὶ παραδαρνονοῦντα τοὺς δυνατοὺς τῶν 25 πραγμάτων ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ καταλύειν τὸν δῆμον, ὡς ἐπὶ τούτοις τοῦ Ἀλκιβιάδου Τισαφέρην αὐτοῖς φίλον καὶ σύμμαχον παρέξοντος. Αὕτη γὰρ ἦν πρόφασις καὶ τοῦτο πρόσχημα τοῖς καθιστάσι τὴν ὀλιγαρχίαν. Ἐπεὶ δ' ἰσχυσαν καὶ παρέλαβον τὰ πράγματα οἱ πεντα- 30 κισχίλιοι λεγόμενοι, τετρακόσιοι δὲ ὄντες, ἐλάχιστα τῶν Ἀλκιβιάδῃ προσεῖχον ἤδη καὶ μαλακώτερον ἤπτοντο τοῦ πολέμου, τὰ μὲν ἀπιστοῦντες ἔτι πρὸς τὴν μεταβολὴν

ξυνοπαθοῦσι τοῖς πολίταις, τὰ δ' οἰόμενοι μᾶλλον ἐνδῶσειν αὐτοῖς Λακεδαιμονίους ἀεὶ πρὸς ὀλιγαρχίαν ἐπιτηδείως ἔχοντας. Ὁ μὲν οὖν κατὰ τὴν πόλιν δῆμος ἄκων ὑπὸ δέους ἠσυχίαν ἤγε· καὶ γὰρ ἀπεσφάγησαν οὐκ ὀλίγοι τῶν ἐναντιουμένων φανερωῶς τοῖς τετρακόσιοις· οἱ δ' ἐν 5 Σάμῳ ταῦτα πυνθανόμενοι καὶ ἀγανακτοῦντες ὤρμητο πλεῖν εὐθύς ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ, καὶ μεταπεμψάμενοι τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ στρατηγὸν ἀποδείξαντες ἐκέλευον ἡγεῖσθαι καὶ καταλύειν τοὺς τυράννους. Ὁ δ' οὐχ οἶον ἂν τις ἐξαίφνης χάριτι τῶν πολλῶν μέγας γεγονῶς ἔπαθε 10 καὶ ἠγάπησε, πάντα δεῖν εὐθύς οἰόμενος χαρίζεσθαι καὶ μηδὲν ἀντιλέγειν τοῖς ἐκ πλάνητος καὶ φυγάδος αὐτὸν νεῶν τοσοῦτων καὶ στρατοπέδου καὶ δυνάμεως τηλικαύτης ἀποδείξασιν ἡγεμόνα καὶ στρατηγόν, ἀλλ' ὅπερ ἦν ἄρχοντι μεγάλῳ προσῆκον, ἀνθίστασθαι φερομένοις ὑπ' 15 ὀργῆς, κωλύσας ἔξαμαρτεῖν, τότε γοῦν τὰ πράγματα τῇ πόλει περιφανῶς ἔσωσεν. Εἰ γὰρ ἄραντες ἀπέπλευσαν οἴκαδε, τοῖς μὲν πολεμίοις εὐθύς ἔχειν ὑπῆρχεῖ Ἰωνίαν 20 ἄπασαν, Ἑλλήσποντον ἄμαχεῖ καὶ τὰς νήσους, Ἀθηναίοις δὲ πρὸς Ἀθηναίους μάχεσθαι τὸν πόλεμον εἰς 20 τὴν πόλιν ἐμβαλόντας· ὃν μόνος μάλιστα μὴ γενέσθαι διεκώλυσεν ὁ Ἀλκιβιάδης, οὐ μόνον πείθων καὶ διδάσκων τὸ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ καθ' ἕνα τοὺς μὲν ἀντιβολῶν, τῶν δ' ἐπιλαμβανόμενος. Συνέπραττε δ' αὐτῷ καὶ Θρασύβουλος ὁ Στειριεύς ἅμα παρῶν καὶ κεκραγῶς· ἦν γὰρ, 25 ὡς λέγεται, μεγαλοφρονότατος Ἀθηναίων. Ἐκεῖνό τε δὴ καλὸν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ δεύτερον, ὅτι ὑποσχόμενος τὰς Φοινίσσας ναῦς, ἃς προσεδέχοντο Λακεδαιμόνιοι βασιλέως πέμψαντος, ἢ μεταστήσειν πρὸς αὐτοὺς ἢ διαπράξεσθαι μηδὲ πρὸς ἐκείνους κομισθῆναι, διὰ τα- 30 χέων ἐξέπλευσε. Καὶ τὰς μὲν ναῦς ἐκφανείσας περὶ Ἄσπενδον οὐκ ἤγαγεν ὁ Τισαφέρνης, ἀλλ' ἐψεύσατο 26 *

τοὺς Λακεδαιμονίους, τὴν δ' αἰτίαν τοῦ ἀποτρέψαι παρ' ἀμφοτέροις ὁ Ἀλκιβιάδης εἶχε, καὶ μᾶλλον ἔτι παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις, ὡς διδάσκων τὸν βάρβαρον αὐτοὺς ὑφ' αὐτῶν περιορᾶν ἀπολλυμένους τοὺς Ἕλληνας. Οὐ γὰρ ἦν ἄδηλον, ὅτι τοῖς ἑτέροις δύναμις τοσαύτη προσγενομένη τοὺς ἑτέρους ἀφηρηίτο κομιδῇ τὸ κράτος τῆς θαλάττης.

XXVII. Ἐκ τούτου κατελύθησαν μὲν οἱ τετρακόσιοι, τῶν Ἀλκιβιάδου φίλων προθύμως συλλαμβανομένων τοῖς τὰ δήμου φρονούσι· βουλομένων δὲ τῶν ἐν ἄστει καὶ κελυόντων κατιέναι τὸν Ἀλκιβιάδην αὐτὸς ᾤετο δεῖν μὴ κεναῖς χερσὶ μηδὲ ἀπράκτοις οἴκτῳ καὶ χάριτι τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἐνδόξως κατελθεῖν. Διὸ πρῶτον μὲν ὀλίγαις ναυσὶν ἐκ Σάμου περιέπλει τὴν Κνιδίαν καὶ 15 Κῶν θάλασσαν· ἐκεῖ δ' ἀκούσας Μίνδαρον τὸν Σπαρτιάτην εἰς Ἑλλάσποντον ἀναπλεῖν τῷ στόλῳ παντὶ καὶ τοὺς Ἀθηναίους ἐπακολουθεῖν ἠπειύετο βοηθῆσαι τοῖς στρατηγοῖς. Καὶ κατὰ τύχην εἰς τοῦτο καιροῦ συνήνυσσε πλέων ὀκτωκαίδεκα τριήρεσιν, ἐν ᾧ πάσαις ὁμοῦ ταῖς 20 ναυσὶ συμπεσόντες εἰς τὸ αὐτὸ καὶ διαναυμαχοῦντες περὶ Ἄβυδον ἀμφοτέροις τοῖς μὲν ἠττώμενοι μέρεσι, τοῖς δὲ νικῶντες ἄχρι δειλῆς ἀγῶνι μεγάλῳ συνείχοντο. Καὶ παρέσχε μὲν ἐναντίαν δόξαν ἀμφοτέροις ἐπιφανεῖς, ὥστε θαρρεῖν μὲν τοὺς πολεμίους, θορυβεῖσθαι δὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ταχὺ δὲ σημεῖον ἄρας ἀπὸ τῆς ναυαρχίδος φίλιον ᾤρησεν εὐθύς ἐπὶ τοὺς κρατοῦντας καὶ διώκοντας τῶν Πελοποννησίων. Τρεψάμενος δ' αὐτοὺς ἐξέωσεν εἰς τὴν γῆν, καὶ προσκείμενος ἔκοπτε τὰς ναῦς καὶ συνετίτρωσκε, τῶν ἀνδρῶν ἐκνεόντων καὶ Φαρναβάζου περὶ 30 προσβοηθοῦντος αὐτοῖς καὶ μαχομένου παρὰ τὴν θάλατταν ὑπὲρ τῶν νεῶν. Τέλος δὲ τῶν μὲν πολεμίων τριάκοντα λαβόντες, ἀνασώσαντες δὲ τὰς αὐτῶν τρόπαιον

ἔστησαν. Οὕτω δὲ λαμπρῶ χρησάμενος εὐτυχία καὶ φιλοτιμούμενος εὐθύς ἐγκαλλωπίσασθαι τῷ Τισαφέρνῳ, ξένια καὶ δῶρα παρασκευασάμενος καὶ θεραπείαν ἔχων ἠγεμονικὴν ἐπορεύετο πρὸς αὐτόν. Οὐ μὴν ἔτυχεν ὧν προσεδόκησεν, ἀλλὰ πάσαις κακῶς ἀκούων ὁ Τισαφέρνης 5 ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ φοβούμενος αἰτίαν λαβεῖν ἐκ βασιλέως, ἔδοξεν ἐν καιρῷ τὸν Ἀλκιβιάδην ἀφίχθαι, καὶ συλλαβὴν αὐτὸν εἶρξεν ἐν Σάρδεσιν ὡς λύσιν ἐκείνης τῆς διαβολῆς τὴν ἀδικίαν ταύτην ἐσομένην.

XXVIII. Τριάκοντα δ' ἡμερῶν διαγενομένων ὁ Ἀλ- 10 κιβιάδης ἵππου ποθὲν εὐπορήσας καὶ ἀποδράς τοὺς φύλακας εἰς Κλαζομενάς διέφυγε. Καὶ τὸν μὲν Τισαφέρνην προσδιέβαλλεν, ὡς ὑπ' ἐκείνου μεθιμένος, αὐτὸς δὲ πλεύσας εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων καὶ πυθόμενος Μίνδαρον ὁμοῦ καὶ Φαρναβάζου ἐν Κυζίκῳ γε- 15 γονέυει, τοὺς μὲν στρατιώτας παρώρμησεν, ὡς ἀνάγκην οὔσαν αὐτοῖς καὶ ναυμαχεῖν καὶ πεζομαχεῖν καὶ νῆ Δία 207 τειχομαχεῖν πρὸς τοὺς πολεμίους· χρήματα γὰρ οὐκ εἶναι μὴ πάντῃ κρατοῦσι· πληρώσας δὲ τὰς ναῦς καὶ κατάρτας εἰς Προικόννησον ἐκέλευσεν ἐντὸς περιβάλλειν τὰ λεπτὰ 20 πλοῖα καὶ παραφυλάσσειν, ὅπως μηδεμία τοῖς πολεμίοις ἐπιπλέοντος αὐτοῦ γένοιτο μηδαμόθεν προαίσθησις. Ἔτυχεν δὲ καὶ πολὺν ὄμβρον ἐξαίφνης ἐπιπεσόντα καὶ βροντὰς καὶ ζόφον συνεργῆσαι καὶ συνεπικρύψαι τὴν παρασκευὴν. Οὐ γὰρ μόνον τοὺς πολεμίους ἔλαθεν, 25 ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἀθηναίους ἀπεγνωκότας ἤδη ἐμβῆναι κελεύσας ἀνήχθη. Καὶ μετὰ μικρὸν ὃ τε ζόφος διελύθη καὶ κατώφθησαν αἱ τῶν Πελοποννησίων νῆες αἰωρούμεναι πρὸ τοῦ λιμένος τῶν Κυζικηνῶν. Δείσας οὖν ὁ Ἀλκιβιάδης, μὴ διὰ τὸ πλῆθος αὐτὸν προιδόντες εἰς 30 τὴν γῆν καταφύρωσι, τοὺς μὲν στρατηγοὺς ἐκέλευσεν ἡσυχῇ πλείοντας ὑπολείπεσθαι, αὐτὸς δὲ τετρακόντα

ναῦς ἔχων ἐφαίνετο καὶ προῦκαλεῖτο τοὺς πολεμίους. Ἐπεὶ δ' ἐξηπάτηντο καὶ καταφρονήσαντες ὡς ἐπὶ τοσαύ-
 τας ἀντεξήλασαν, αὐτοὶ μὲν εὐθὺς ἐξήπτοντο καὶ συνε-
 πλέκοντο, τῶν δ' ἄλλων ἤδη μαχομένοις ἐπιφερομένων
 ἢ ἐκπλαγέντες ἐφευγον. Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης εἰκοσι ταῖς ἀρί-
 σταις διεκπλεύσας καὶ προσβαλὼν τῇ γῇ καὶ ἀποβάς ἐνέ-
 κειτο τοῖς φεύγουσιν ἐκ τῶν νεῶν καὶ πολλοὺς ἐφθειρε·
 Μινδάρου δὲ καὶ Φαρναβάζου προσβοηθούτων κρατή-
 σας, τὸν μὲν Μίνδαρον ἀνεῖλεν ἐρωμένως ἀγωνιζόμενον,
 10 ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἐφυγε. Πολλῶν δὲ καὶ νεκρῶν καὶ ὄπλων
 κρατήσαντες τὰς τε ναῦς ἀπάσας ἔλαβον, χειρωσάμενοι
 δὲ καὶ Κύζικον, ἐκλιπόντος τοῦ Φαρναβάζου καὶ τῶν Πε-
 λοποννησίων διαφθαρέντων, οὐ μόνον τὸν Ἑλλήσποντον
 εἶχον βεβαίως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης θαλάττης ἐξήλασαν
 15 κατὰ κράτος τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἐάλω δὲ καὶ γράμ-
 ματα λακωνικῶς φράζοντα τοῖς Ἐφόροις τὴν γεγενημέ-
 νην ἀτυχίαν. „Ἐρρει τὰ κἄλα· Μίνδαρος ἀπεσσοῦα·
 πεινῶντι τῶνδρες· ἀπορίομες, τί χρῆ δρᾶν.“

XXIX. Οὕτω δ' ἐπήρθησαν οἱ μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου
 20 στρατευσάμενοι καὶ τοσοῦτον ἐφρόνησαν, ὥστ' ἀπαξιοῦν
 ἔτι τοῖς ἄλλοις καταμινύναι στρατιώταις ἑαυτοὺς πολ-
 λάκις ἠττημένοις ἀηττήτους ὄντας. Καὶ γὰρ οὐ πολλῶ
 πρότερον συνεβεβήκει πταίσαντος περὶ Ἐφεσον τοῦ
 Θρασύλλου τὸ χαλκοῦν ἀνεστάναι τρόπαιον ὑπὸ τῶν
 25 Ἐφεσίων ἐπ' αἰσχύνῃ τῶν Ἀθηναίων. Ταῦτ' οὖν ὠνει-
 διζον οἱ μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου τοῖς μετὰ τοῦ Θρασύλλου,
 μεγαλύνοντες αὐτοὺς καὶ τὸν στρατηγόν, ἐκείνοις δὲ
 μήτε γυμνασίῳν μήτε χώρας ἐν στρατοπέδῳ κοινωεῖν
 ἐθέλοντες. Ἐπεὶ δὲ Φαρνάβαζος ἰππέας τε πολλοὺς ἔχων
 30 καὶ πεζοὺς ἐπῆλθεν αὐτοῖς ἐμβεβληκόσιν εἰς τὴν Ἀβυ-
 δηνῶν, ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἐκβοηθήσας ἐπ' αὐτὸν ἐτρέφατο
 καὶ κατεδίωξεν ἄχρι σκοτόους μετὰ τοῦ Θρασύλλου, καὶ

ἀνεμίγνυντο καὶ κοινῇ φιλοφρονούμενοι καὶ χαίροντες
 ἐπανήεσαν εἰς τὸ στρατόπεδον. Τῇ δ' ὑστεραία στήσας
 τρόπαιον ἐλεηλάτει τὴν Φαρναβάζου χώραν οὐδενὸς
 ἀμύνεσθαι τολμῶντος. Ἰερεῖς μέντοι καὶ ἱερείας ἔλαβε
 μὲν, ἀλλ' ἀφῆκεν ἄνευ λύτρων. Χαλκηδονίοις δ' ἀφε-
 5 σταῶσι καὶ δεδεγμένοις φρουρὰν καὶ ἀρμοστὴν Λακεδαι-
 μονίων ὠρμημένος πολεμεῖν, ἀκούσας δ' ὅτι τὴν λείαν
 πᾶσαν ἐκ τῆς χώρας συναγαγόντες εἰς Βιδυνοὺς ἐκτί-
 θενται φίλους ὄντας ἤκεν ἐπὶ τοὺς ὄρους ἄγων τὸ στρα-
 τευμα καὶ κήρυκα προπέμψας ἐνεκάλει τοῖς Βιδυνοῖς. 10
 Οἱ δὲ δειδόντες τὴν τε λείαν ἀπέδωσαν αὐτῷ καὶ φιλίαν
 ὠμολόγησαν.

XXX. Ἀποτειχιζομένης δὲ τῆς Χαλκηδόνης ἐκ θαλάτ-
 της εἰς θάλατταν ὁ Φαρνάβαζος ἤκεν ὡς λύσων τὴν πο-
 λιορκίαν· καὶ Ἰπποκράτης ὁ ἀρμοστής ἐκ τῆς πόλεως 15
 208 ἐξαγαγὼν τὴν σὺν αὐτῷ δύναμιν ἐπεχείρει τοῖς Ἀθη-
 ναίοις. Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἅμα πρὸς ἀμφοτέροισι ἀντι-
 τάξας τὸ στρατευμα τὸν μὲν Φαρνάβαζον αἰσχροῦς φεύ-
 γειν ἠνάγκασε, τὸν δ' Ἰπποκράτη διέφθειρε καὶ συχνοὺς
 τῶν περὶ αὐτὸν ἠττηθέντας. Εἴτ' αὐτὸς μὲν ἐκπλεύσας 20
 εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἠργυρολόγει καὶ Σηλυβρίαν εἶλεν,
 ἀφειδήσας ἑαυτοῦ παρὰ τὸν καιρὸν. Οἱ γὰρ ἐνδιδόντες
 τὴν πόλιν συνέθεντο μὲν ἀνασχῆσειν πυρσὸν αὐτῷ με-
 σούσης νυκτὸς, ἠναγκάσθησαν δὲ τοῦτο ποιῆσαι πρὸ
 τοῦ καιροῦ τῶν συνωμοτῶν τινα φοβηθέντες ἐξαίφνης 25
 μεταβαλλόμενον. Ἀρθέντος οὖν τοῦ πυρσοῦ μηδέπω τῆς
 στρατιᾶς οὔσης ἐτοίμης, ἀναλαβὼν ὅσον τριάκοντα περὶ
 αὐτὸν ἐπέειγτο δρόμῳ πρὸς τὰ τεῖχη, τοὺς ἄλλους ἔπε-
 σθαι κατὰ τάχος κελεύσας. Ἀνοιχθείσης δὲ τῆς πύλης
 αὐτῷ καὶ προσγενομένων τοῖς τριάκοντα πελταστῶν εἰ- 30
 κοσι παρεισπεσῶν εὐθὺς ἤσθετο τοὺς Σηλυβριανοὺς ἐξ
 ἐναντίας μετὰ τῶν ὄπλων ἐπιφερομένους. Ἐπεὶ δ' ὑπο-

στάντι μὲν οὐκ ἐφαίνετο σωτηρία, πρὸς δὲ τὸ φυγεῖν ἀήττητος ἄχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐν ταῖς στρατηγίαις γεροντῶς φιλονεικότερον εἶχε, τῇ σάλπιγγι σημήνας σιωπὴν ἐκέλευσεν ἕνα τῶν παρόντων ἀνειπεῖν Σηλυβριανοῖς Ἀθηναίους ἐναντία ὄπλα μὴ τίθεσθαι. Τοῦτο τὸ κήρυγμα τοὺς μὲν ἀμβλυτέρους ἐποίησε πρὸς τὴν μάχην, ὡς τῶν πολεμίων ἐνδον ὄντων ἀπάντων, οἱ δὲ ταῖς ἐλπίσιν ἠδίους ἐγένοντο πρὸς τὰς διαλύσεις. Ἐν ᾧ δὲ συστάντες ἀλλήλοις ἐδίδοσαν λόγον, ἐπῆλθεν ἡ στρατιὰ 10 τῷ Ἀλκιβιάδῃ, καὶ τεκμαιρόμενος, ὅπερ ἦν, εἰρηρικὰ φρονεῖν τοὺς Σηλυβριανούς, ἔδεισε μὴ τὴν πόλιν οἱ Θωῶνες διαρπάσωσιν. Ἦσαν δὲ πολλοί, χάριτι τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ δι' εὐνοίαν στρατευόμενοι προθύμως. Ἀπέπεμψεν οὖν τούτους ἅπαντας ἐκ τῆς πόλεως, τοὺς 15 δὲ Σηλυβριανούς δεηθέντας οὐδὲν ἠδίκησεν, ἀλλὰ χρήματα λαβῶν καὶ φρουρὰν ἐγκαταστήσας ἀπῆλθεν.

XXXI. Οἱ δὲ πολιορκοῦντες τὴν Χαλκηδόνα στρατηγοὶ σπονδὰς ἐποίησαντο πρὸς Φαρνάβαζον ἐπὶ τῷ χρήματι λαβεῖν καὶ Χαλκηδουσίους ὑπηκόους πάλιν Ἀθηναίοις εἶναι, τὴν δὲ Φαρναβάζου χάραν μὴ ἀδικεῖν, 20 Φαρνάβαζον δὲ πρέσβεσιν Ἀθηναίων πρὸς βασιλέα πομπὴν μετ' ἀσφαλείας παρασχεῖν. Ὡς οὖν ἐπανελθόντα τὸν Ἀλκιβιάδην ὁ Φαρνάβαζος ἠξίου καὶ αὐτὸν ὁμόσαι περὶ τῶν ὠμολογημένων, οὐκ ἔφη πρότερον ἢ ἐκείνου 25 αὐτοῖς ὁμόσαι. Γενομένων δὲ τῶν ὄρκων ἐπὶ Βυζαντίους ἀφεστῶτας ἦλθε καὶ περιετείχιζε τὴν πόλιν. Ἀναξιλάου δὲ καὶ Λυκούργου καὶ τινων ἄλλων συνθεμένων ἐπὶ σωτηρία παραδώσειν τὴν πόλιν, διαδοὺς λόγον, ὡς ἀνίστησιν αὐτοὺς πράγματα νεώτερα συνιστάμενα περὶ τὴν 30 Ἰωνίαν, ἡμέρας ἀπέπλει ταῖς ναυσὶ πάσαις, νυκτὸς δ' ὑποστρέψας αὐτὸς μὲν ἀπέβη μετὰ τῶν ὀπλιτῶν καὶ προσελθὼν τοῖς τείχεσιν ἠσυχίαν ἤγειν, αἱ δὲ νῆες ἐπὶ

τὸν λιμένα πλεύσασαι καὶ βιαζόμεναι κραυγῇ τε πολλῇ καὶ θορύβοις καὶ ψόφοις ἅμα μὲν ἐξέπληττον τῷ ἀπροσδοκῆτῳ τοὺς Βυζαντίους, ἅμα δὲ τοῖς ἀπτικίζουσι παρέειχον ἐπ' ἀδείας τὸν Ἀλκιβιάδην δέχεσθαι, πάντων ἐπὶ τὸν λιμένα καὶ τὰς ναῦς βοηθούτων. Οὐ μὴν ἀμαχεῖς προσεχώρησαν· οἱ γὰρ παρόντες ἐν τῷ Βυζαντίῳ Πελοποννήσιοι καὶ Βοιωτοὶ καὶ Μεγαρεῖς τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν νεῶν ἐτρέφαντο καὶ καθείρξαν εἰς τὰς ναῦς πάλιν, τοὺς δ' Ἀθηναίους ἐνδον ὄντας αἰσθόμενοι καὶ συντάξαντες 10 ἑαυτοὺς ἐχώρουν ὁμόσε. Καρτέρας δὲ μάχης γενομένης ἐνίκησεν Ἀλκιβιάδης τὸ δεξιὸν κέρας ἔχων, Θηραμένης δὲ τὸ εὐώνυμον, καὶ τῶν πολεμίων τοὺς περιγενομένους ὅσον τριακοσίους ζῶντας ἔλαβε. Βυζαντίων δὲ μετὰ τὴν 209 μάχην οὐδεὶς ἀπέθανεν οὐδ' ἔφυγεν· ἐπὶ τούτοις γὰρ οἱ ἄνδρες παρέδοσαν τὴν πόλιν καὶ ταῦτα συνέθεντο, μηδὲν 15 αὐτοῖς ἴδιον ὑπεξελόμενοι. Διὸ καὶ δίκην προδοσίας ἐν Λακεδαίμονι φεύγων ὁ Ἀναξίλαος ἐφάνη τῷ λόγῳ τὸ ἔργον οὐκ αἰσχύνων. Ἔφη γὰρ οὐκ ὦν Λακεδαιμόνιος, ἀλλὰ Βυζάντιος, οὐδὲ τὴν Σπάρτην κινδυνεύουσαν, ἀλλὰ τὸ Βυζάντιον ὁρῶν, τῆς μὲν πόλεως ἀποτετελι- 20 σμένης, μηδενὸς δ' εἰσαγομένου, τὸν δ' ὄντα σίτον ἐν τῇ πόλει Πελοποννησίων καὶ Βοιωτῶν ἐσθιόντων, Βυζαντίων δὲ πεινῶντων σὺν τέκνοις καὶ γυναῖξιν, οὐ προδοῦναι τοῖς πολεμίοις, ἀλλὰ πολέμων καὶ κακῶν ἀπαλλάξαι τὴν πόλιν, μιμούμενος τοὺς ἀρίστους Λακε- 25 δαιμονίων, οἷς ἐν καλὸν ἀπλῶς καὶ δίκαιόν ἐστι τὸ τῆς πατρίδος συμφέρον. Οἱ μὲν οὖν Λακεδαιμόνιοι ταῦτ' ἀκούσαντες ἠδέσθησαν καὶ ἀπέλυσαν τοὺς ἄνδρας.

XXXII. Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἰδεῖν τε ποθῶν ἤδη τὰ οἴκοι καὶ ἔτι μᾶλλον ὀφθῆναι βουλόμενος τοῖς πολίταις νευ- 30 κημῶς τοὺς πολεμίους τοσαυτάκις, ἀνήχθη, πολλαῖς μὲν ἀσπίσι καὶ λαφύροις κύκλῳ κεκοσμημένων τῶν Ἀττικῶν

τριήρων, πολλὰς δ' ἐφελκόμενος αἰχμαλώτους, ἔτι δὲ πλείω κομίζων ἀκροστόλια τῶν διεφθαρμένων ὑπ' αὐτοῦ καὶ κεκρατημένων. Ἦσαν γὰρ οὐκ ἐλάττους συναμφοτέραι διακοσίων. Ἄ δὲ Δούρις ὁ Σάμιος Ἀλκιβιάδου φάσκων ἀπόγονος εἶναι προστίθησι τούτοις, αὐλεῖν μὲν εἰρεσίαν τοῖς ἐλαύνουσι Χρυσόγονον τὸν πνθιονίκην, κελεύειν δὲ Καλλιπιδὴν τὸν τῶν τραγωδιῶν ὑποκριτήν, στατοῦς καὶ Ξυστίδας καὶ τὸν ἄλλον ἐναγώνιον ἀμπεχομένους κόσμον, ἰστίῳ δ' ἄλουργῶ τὴν ναυαρχίδα προσφέρεσθαι τοῖς λιμέσιν, ὥσπερ ἐκ μέθης ἐπικωμάζοντος, οὔτε Θεόπομπος οὔτ' Ἐφορος οὔτε Ξενοφῶν γέγραφεν, οὔτ' εἰκὸς ἦν οὕτως ἐντροφηῆσαι τοῖς Ἀθηναίοις μετὰ φυγὴν καὶ συμφορὰς τοσαύτας κατερχόμενον, ἀλλ' ἐκεῖνος καὶ δεδιὼς κατήγετο, καὶ καταχθεῖς οὐ πρότερον ἀπέβη τῆς τριήρους, πρὶν σταῖς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἰδεῖν Εὐρυπτόλεμόν τε τὸν ἀνεψιὸν παρόντα καὶ τῶν ἄλλων φίλων καὶ οἰκείων συχνοὺς ἐκδεχομένους καὶ παρακαλοῦντας. Ἐπεὶ δ' ἀπέβη, τοὺς μὲν ἄλλους στρατηγούς οὐδ' ὄραν ἐδόκουν ἀπαντῶντες οἱ ἄνθρωποι, πρὸς δ' ἐκείνον συντρέχοντες ἐβόων, ἡσπάζοντο, παρέπεμπον, ἐστεφάνουν προσιόντες, οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι προσελθεῖν ἄπωθεν ἐθεῶντο καὶ τοῖς νέοις ἐδείκνυσαν οἱ πρεσβύτεροι. Πολὺν δὲ καὶ δάκρυον τῷ χαίροντι τῆς πόλεως ἀνεκέκρατο καὶ μνήμη πρὸς τὴν παρ- οὔσαν εὐτυχίαν τῶν πρόσθεν ἀτυχημάτων λογιζομένοις, ὡς οὔτ' ἂν Σικελίας διήμαρτον οὔτ' ἄλλο τι τῶν προσδοκηθέντων ἐξέφυγεν αὐτοὺς ἐάσαντας Ἀλκιβιάδην ἐπὶ τῶν τότε πραγμάτων καὶ τῆς δυνάμεως ἐκείνης, εἰ νῦν τὴν πόλιν παραλαβὼν ὀλίγου δέουσαν ἐκπεπωκέναι τῆς θαλάττης, κατὰ γῆν δὲ μόλις τῶν προαστείων κρατούσαν, αὐτὴν δὲ πρὸς ἑαυτὴν στασιάζουσαν, ἐκ λυπρῶν ἔτι λειψάνων καὶ ταπεινῶν ἀναστήσας οὐ μόνον γε τῆς

θαλάττης τὸ κράτος ἀποδέδωκεν, ἀλλὰ καὶ περὶ νικῶσαν ἀποδείκνυσι πανταχοῦ τοὺς πολεμίους.

XXXIII. Τὸ μὲν οὖν ψήφισμα τῆς καθόδου πρότερον ἐκεκύρωτο, Κριτίου τοῦ Καλλαισχροῦ γράψαντος, ὡς αὐτὸς ἐν ταῖς ἐλεγείαις πεποίηκεν ὑπομιμνήσκων τὸν Ἀλκιβιάδην τῆς χάριτος ἐν τούτοις·

Γνώμη δ' ἦ σε κατήγαγ', ἐγὼ ταύτην ἐν ἅπασιν εἶπον καὶ γράψας τοῦργον ἔδρασα τόδε.

σφραγὶς δ' ἡμετέρης γλώττης ἐπὶ τοῖσδεσι κεῖται·

τότε δὲ τοῦ δήμου συνελθόντος εἰς τὴν ἐκκλησίαν παρ- 10
ελθὼν ὁ Ἀλκιβιάδης, καὶ τὰ μὲν αὐτοῦ πάθη κλαύσας καὶ ὀλοφυράμενος, ἐγκαλέσας δὲ μικρὰ καὶ μέτρια τῷ δήμῳ, τὸ δὲ σύμπαν ἀναθεὶς αὐτοῦ τινὶ τύχῃ πονηρῆ καὶ φθονερῆ δαίμονι, πλείστα δ' εἰς ἐλπίδας τῶν πολεμίων καὶ πρὸς τὸ θαρρεῖν διαλεχθεῖς καὶ παρορμήσας, 15
στεφάνοις μὲν ἐστεφανώθη χρυσοῖς, ἠρέθη δ' ἅμα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν αὐτοκράτωρ στρατηγός. Ἐψηφίσαντο δὲ τὴν οὐσίαν ἀποδοῦναι αὐτῷ καὶ τὰς ἀρὰς ἀφοσιώσασθαι πάλιν Εὐμολπίδας καὶ Κήρυκας, ἃς ἐποίησαντο τοῦ δήμου προσταξάντος. Ἀφοσιουμέ- 20
νων δὲ τῶν ἄλλων Θεόδωρος ὁ ἱεροφάντης, „Ἄλλ' ἐγώ“ εἶπεν „οὐδὲ κατηρασάμην αὐτῷ κακὸν οὐδέν, εἰ μηδὲν ἀδικεῖ τὴν πόλιν.“

XXXIV. Οὕτω δὲ τοῦ Ἀλκιβιάδου λαμπρῶς εὐημεροῦντος ὑπέδραττεν ἐνίους ὄμως ὁ τῆς καθόδου καιρός. 25
Ἦι γὰρ ἡμέρα κατέπλευσεν ἐδραῖτο τὰ Πλυντήρια τῇ θεῷ. Δραῖσι δὲ τὰ ὄργια Πραξιεργίδαί Θαρρηλιῶνος ἔκτη φθίνοντος ἀπόρρητα, τὸν τε κόσμον καθελόντες καὶ τὸ ἔδος κατακαλύψαντες. Ὅθεν ἐν ταῖς μάλιστα τῶν ἀποφράδων τὴν ἡμέραν ταύτην ἄπρακτον Ἀθηναῖοι νομίζουσιν. Οὐ 30
φιλοφρόνως οὖν οὐδ' εὐμενῶς ἐδόκει προσδεχομένη τὸν Ἀλκιβιάδην ἢ θεὸς παρακαλύπτεσθαι καὶ ἀπελαννεῖν

ἑαυτῆς. Οὐ μὴν ἀλλὰ πάντων γεγονότων τῷ Ἀλκιβιάδῃ κατὰ γνώμην καὶ πληρουμένων ἑκατὸν τριήρων, αἷς αὐθις ἐκπλεῖν ἐμελλε, φιλοτιμία τις οὐκ ἀγεννῆς προσπεσοῦσα κατέσχευεν αὐτὸν ἄχρι μυστηρίων. Ἄφ' οὗ γὰρ ἐπετειχίσθη Δεκέλεια καὶ τῶν εἰς Ἐλευσίνα παρόδων ἐκράτουσι οἱ πολέμιοι παρόντες, οὐδένα κόσμον εἶχεν ἢ τελετὴ πεμπομένη κατὰ θάλατταν, ἀλλὰ καὶ θυσίαι καὶ χορεῖαι καὶ πολλὰ τῶν θρωμένων καθ' ὁδὸν ἱερῶν, ὅταν ἐξελαύνωσι τὸν Ἰακχόν, ὑπ' ἀνάγκης ἐξελείπετο. Καλὸν οὖν ἐφαίνετο τῷ Ἀλκιβιάδῃ καὶ πρὸς θεῶν ὀσιότητα καὶ πρὸς ἀνθρώπων δόξαν ἀποδοῦναι τὸ πάτριον σῆμα τοῖς ἱεροῖς, παραπέμψαντα πεζῇ τὴν τελετὴν καὶ δορυφορήσαντα παρὰ τοὺς πολεμίους· ἢ γὰρ ἀτρεμήσαντα κομιδῇ κολούσειν καὶ ταπεινώσειν τὸν Ἄγιν, ἢ μάχην ἱερὰν καὶ θεοφιλῆ περὶ τῶν ἀγιατάτων καὶ μεγίστων ἐν ὄψει τῆς πατρίδος μαχεῖσθαι, καὶ πάντας ἐξείν μάρτυρας τοὺς πολίτας τῆς ἀνδραγαθίας. Ὡς δὲ ταῦτ' ἔγνω καὶ προεῖπεν Εὐμόλπιδαις καὶ Κήρυξι, σκοποὺς μὲν ἐπὶ τῶν ἄκρων ἐκάθισε καὶ προδρόμους τινὰς ἅμ' ἡμέρᾳ προεξέπεμψεν, ἱερεῖς δὲ καὶ μύστας καὶ μυσταγωγούς ἀναλαβῶν καὶ τοῖς ὅπλοις περικαλύψας ἤγεεν ἐν κόσμῳ καὶ μετὰ σιωπῆς, θέαμα σεμνὸν καὶ θεοπρεπὲς τὴν στρατηγίαν ἐκείνην ἐπιδεικνύμενος, ὑπὸ τῶν μὴ φθονούντων ἱεροφαντίαν καὶ μυσταγωγίαν προσαγορευομένην. Μηδενὸς δὲ τῶν πολεμίων ἐπιθέσθαι τολμήσαντος ἀσφαλῶς ἐπαναγαγῶν εἰς τὴν πόλιν, ἤρθη μὲν αὐτὸς τῷ φρονήματι καὶ τὴν στρατιάν ἐπῆρεν ὡς ἄμαχον καὶ ἀήττητον οὖσαν ἐκείνου στρατηγούντος, τοὺς δὲ φορτικούς καὶ πένητας οὕτως ἐδημαγωγῆσεν, ὥστ' ἔρᾳν ἔρωτα θανμαστὸν ὑπ' ἐκείνου τυραννεῖσθαι, καὶ λέγειν ἐνίους καὶ προσιέναι παρακελευμένους, ὅπως τοῦ φθόνου κρείττων γενόμενος καὶ καταβαλὼν ψηφίσματα καὶ νόμους καὶ φλυάρους ἀπολ-

λύοντας τὴν πόλιν ὡς ἂν πράξη καὶ χρήσεται τοῖς πράγμασι μὴ δεδιῶς τοὺς συνοφάντας.

XXXV. Αὐτὸς μὲν οὖν ἐκεῖνος ἦν εἶχε διάνοιαν περὶ τῆς τυραννίδος ἀδηλόν ἐστιν· οἱ δὲ δυνατώτατοι τῶν πολιτῶν φοβηθέντες ἐσπούδασαν αὐτὸν ἐκπλεῦσαι τὴν ταχίστην, τὰ τ' ἄλλα ψηφισάμενοι καὶ συνάρχοντας οὖς ἐκεῖνος ἠθέλησεν. Ἐκπλεύσας δὲ ταῖς ἑκατὸν ναυσὶ καὶ προσβαλὼν Ἄνδρῳ, μάχῃ μὲν ἐκράτησεν αὐτῶν καὶ Λακεδαιμονίων ὅσοι παρήσαν, οὐχ εἶλε δὲ τὴν πόλιν, ἀλλὰ τοῦτο τῶν κοινῶν ἐγκλημάτων πρῶτον ὑπῆρξε κατ' αὐτοῦ τοῖς ἐχθροῖς. Ἔοικε δ', εἴ τις ἄλλος, ὑπὸ τῆς αὐτοῦ δόξης καταλυθῆναι καὶ Ἀλκιβιάδης. Μεγάλη γὰρ οὖσα καὶ τόλμης καὶ συνέσεως γέμουσα ἀφ' ὧν κατώρθωσεν, ὑποπτον αὐτοῦ τὸ ἐλλεῖπον, ὡς οὐ σπουδάσαντος, ἀπιστία τοῦ μὴ δυνηθῆναι παρῆχε· σπουδάσαντα γὰρ οὐδὲν ἂν διαφυγεῖν. Ἥλιπον δὲ καὶ Χίους ἐαλωκότας ἀκούσεσθαι καὶ τὴν ἄλλην Ἰωνίαν. Ὅθεν ἠγανάκτουσι μὴ ταχὺ πάντα μῆδ' εὐθέως, ὡς ἐβούλοντο, πνυθανόμενοι διαπεπραγμένον, οὐχ ὑπολογιζόμενοι τὴν ἀχρηματίαν, ἀφ' ἧς πολεμῶν πρὸς ἀνθρώπους βασιλέα μέγαν χορηγὸν ἔχοντας ἠναγκάζετο πολλάκις ἐκπλέων καὶ ἀπολείπων τὸ στρατόπεδον μισθοὺς καὶ τροφὰς πορίζειν. Καὶ γὰρ τὸ τελευταῖον ἐγκλημα διὰ ταύτην ἔλαβε τὴν αἰτίαν. Αὐσάνδρου γὰρ ἐπὶ τὴν ναυαρχίαν ἀποσταλέντος ὑπὸ Λακεδαιμονίων καὶ τετρώβολον ἀντὶ τριώβολου τῷ ναύτη διδόντος ἐξ ὧν ἔλαβε παρὰ Κύρου χρημάτων, αὐτὸς ἤδη γλίσχρος χορηγῶν καὶ τὸ τριώβολον ἀπῆρεν ἀργυρολογῆσων ἐπὶ Καρίας. Ὁ δ' ἀπολειφθεὶς ἐπὶ τῶν νεῶν ἐπιμελητῆς Ἀντίοχος ἀγαθὸς μὲν ἦν κυβερνήτης, ἀνόητος δὲ τᾶλλα καὶ φορτικός· ἔχων δὲ πρόσταγμα παρὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου μῆδ' ἂν ἐπιπλέωσιν οἱ πολέμιοι διανναμαχεῖν, οὕτως ἐξύβρισε καὶ κατεφρόνησεν, ὥστε τὴν

αὐτοῦ πληρωσάμενος τριήρη καὶ τῶν ἄλλων μίαν ἐπι-
πλεῦσαι τῇ Ἐφέσῳ καὶ παρὰ τὰς πύλας τῶν πολεμίων
νεῶν πολλὰ καὶ πρᾶττων καὶ φθεγγόμενος ἀκόλαστα καὶ
βωμολόχα παρεξελάυνειν. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον Λύσαν-
δρος ὀλίγαις ναυσὶν ἐπαναχθεὶς ἐδίωκεν αὐτόν, τῶν δ'
Ἀθηναίων ἐπιβοηθούντων πάσαις ἀναχθεὶς καὶ κρατή-
σας αὐτόν τε διέφθειρε τὸν Ἀντίοχον καὶ ναῦς ἔλαβε
πολλὰς καὶ ἀνθρώπους καὶ τρόπαιον ἔστησεν. Ὡς δὲ
ταῦτ' ἤκουσεν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπανελθὼν εἰς Σάμου, ἀν-
10 ἤχθη παντὶ τῷ στόλῳ καὶ προῦκαλεῖτο τὸν Λύσανδρον.
Ὁ δ' ἠγάπα νευικηκῶς καὶ οὐκ ἀντανήγετο.

XXXVI. Τῶν δὲ μισούντων τὸν Ἀλκιβιάδην ἐν τῷ
στρατοπέδῳ Θρασύβουλος ὁ Θράσωνος ἐχθρὸς ὢν ἀπῆρεν
εἰς Ἀθήνας κατηγορήσων. Καὶ τοὺς ἐκεῖ παροξύνας ἔλεγε
15 πρὸς τὸν δῆμον, ὡς Ἀλκιβιάδης διέφθαρε τὰ πράγματα
καὶ τὰς ναῦς ἀπολώλεκεν ἐντροφῶν τῇ ἀρχῇ καὶ παρα-
διδούς τὴν στρατηγίαν ἀνθρώποις ἐκ πότων καὶ ναυτι-
κῆς σπερμολογίας δυναμένοις παρ' αὐτῷ μέγιστον, ὅπως
αὐτὸς ἐπ' ἀδείας χρηματίζεται περιπλέων καὶ ἀκολα-
20 σταίνῃ μεθύσκόμενος καὶ συνῶν ἐταίραις Ἀβυθηναῖς καὶ
Ἰωνίσιν ἐφορμούντων δι' ὀλίγου τῶν πολεμίων. Ἐνεκά-
λουν δ' αὐτῷ καὶ τὴν τῶν τειχῶν κατασκευὴν, ἃ κατε-
σκεύασεν ἐν Θράκῃ περὶ Βισάνθην αὐτῷ καταφυγὴν ὡς
ἐν τῇ πατρίδι μὴ δυνάμενος βιοῦν ἢ μὴ βουλόμενος. Οἱ
25 δ' Ἀθηναῖοι πεισθέντες ἑτέροισ ἐῖλοντο στρατηγοὺς ἐν-
δεικνύμενοι τὴν πρὸς ἐκεῖνον ὀργὴν καὶ κακόνοιαν. Ἄ-
δῃ πυνθανόμενος ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ δεδοικῶς ἀπῆλθεν
ἐκ τοῦ στρατοπέδου παντάπασι, καὶ συναγαγὼν ξένους
ἐπολέμει τοῖς ἀβασιλεύτοις Θραξίν ἰδίᾳ, καὶ πολλὰ χρή-
30 ματα συνήγαγεν ἀπὸ τῶν ἀλισκομένων, καὶ τοῖς Ἑλλήσιν
ἅμα τοῖς προσοικοῦσιν ἄδειαν ἀπὸ τῶν βαρβάρων παρ-
εἶχεν. Ἐπεὶ δ' οἱ περὶ Τυδέα καὶ Μένανδρον καὶ Ἀδεί-

μαντον στρατηγοὶ πάσας ὁμοῦ τὰς ὑπαρχούσας τότε ναῦς
τοῖς Ἀθηναίοις ἔχοντες ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς εἰώθεσαν ἐπι-
πλεῖν τῷ Λυσάνδρῳ ναυλογοῦντι περὶ Λάμψακον ἅμ'
ἡμέρα προκαλούμενοι καὶ πάλιν ἀναστρέφειν ὀπίσω καὶ
διημερεύειν ἀτάκτως καὶ ἀμελῶς, ἅτε δὴ καταφρονοῦν-
12 τες, ἐγγὺς ὢν ὁ Ἀλκιβιάδης οὐ περιεῖδεν οὐδ' ἠμέλησεν,
ἀλλ' ἵππῳ προσελάσας ἐδίδασκε τοὺς στρατηγούς, ὅτι
κακῶς ὁμοῦσιν ἐν χωρίοις ἀλιμένοις καὶ πόλιν οὐκ
ἔχουσιν, ἀλλὰ πόρρωθεν ἐκ Σηστοῦ τὰ ἐπιτήδεια λαμ-
βάνοντες καὶ περιορῶντες τὸ ναυτικόν, ὅταν ἐπὶ τῆς γῆς 10
γένηται, πλανώμενον ὅποι τις θέλοι καὶ διασπειρόμενον,
ἀντεφορμῶντος αὐτοῖς στόλου πρὸς ἐπίταγμα μοναρχι-
κὸν εἰδισμένου σιωπῇ πάντα ποιεῖν.

XXXVII. Ταῦτα δὲ λέγοντος τοῦ Ἀλκιβιάδου, καὶ
παραينوῦντος εἰς Σηστὸν μεθορμίσαι τὸν στόλον, οὐ 15
προσεῖχον οἱ στρατηγοί. Τυδεὺς δὲ καὶ πρὸς ὕβριν ἐκέ-
λευσεν ἀποχωρεῖν, οὐ γὰρ ἐκεῖνον, ἀλλ' ἑτέροισ στρα-
τηγεῖν. Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ὑπονοήσας τι καὶ προδοσίας
ἐν αὐτοῖς ἀπῆει, καὶ τοῖς προπέμπουσι τῶν ἀπὸ τοῦ
στρατοπέδου γνωρίμων ἔλεγεν, ὅτι μὴ προπηλακισθεῖς 20
οὕτως ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ὀλίγαις ἂν ἡμέραις ἠνάγκασε
Λακεδαιμονίους διαναυμαχεῖν αὐτοῖς ἄκοντας ἢ τὰς ναῦς
ἀπολιπεῖν. Ἐδόκει δὲ τοῖς μὲν ἀλαζονεύεσθαι, τοῖς δ'
εἰκότα λέγειν, εἰ Θραῖκας ἐκ γῆς ἐπαγαγὼν πολλοὺς
ἀκοντιστὰς καὶ ἵππεις προσμάχοιτο καὶ διαταράττοι τὸ 25
στρατόπεδον αὐτῶν. Ὅτι μέντοι τὰς ἀμαρτίας τῶν Ἀθη-
ναίων ὀρθῶς συνείδε, ταχὺ τὸ ἔργον ἐμαρτύρησεν. Ἄφνω
γὰρ αὐτοῖς καὶ ἀπροσδοκῆτως τοῦ Λυσάνδρου προσπε-
σόντος ὀκτῶ μόναι τριήρεις ἐξέφυγον μετὰ Κόνωνος, αἱ
δ' ἄλλαι μικρὸν ἀπολείπουσαι διακοσίων ἀπήχθησαν 30
αἰχμάλωτοι. Τῶν δ' ἀνθρώπων τρισχιλίους ἐλὼν ζῶν-
τας ἀπέσφαξεν ὁ Λύσανδρος. Ἐλαβε δὲ καὶ τὰς Ἀθήνας

ὀλίγω χρόνῳ καὶ τὰς ναῦς ἐνέπηρσε καὶ τὰ μακρὰ τεῖχη
καθεῖλεν. Ἐκ δὲ τούτου φοβηθεὶς ὁ Ἀλκιβιάδης ἄρχον-
τας ἤδη καὶ γῆς καὶ θαλάττης τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς
Βιθυνίαν μετέστη, πολλὰ μὲν ἄγων χρήματα, πολλὰ δὲ
5 κομίζων, ἔτι δὲ πλείω καταλιπὼν ἐν οἷς ἦκει τείχεσιν.
Ἐν δὲ Βιθυνίᾳ πάλιν οὐκ ὀλίγα τῶν ἰδίων ἀπολέσας καὶ
περικοπεὶς ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Θρακῶν ἔγνω μὲν ἀναβαίνειν
πρὸς Ἀρταξέρξην, ἑαυτὸν τε μὴ χείρονα Θεμιστοκλέους
πειρωμένῳ βασιλεῖ φανεῖσθαι νομίζων, καὶ κρείττονα
10 τὴν πρόφασιν· οὐ γὰρ ἐπὶ τοὺς πολίτας, ὡς ἐκείνον,
ἀλλ' ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐπὶ τοὺς πολεμίους ὑπουργήσειν
καὶ δεήσεσθαι τῆς βασιλείας δυνάμεως· εὐπορίαν δὲ τῆς
ἀνόδου μετὰ ἀσφαλείας μάλιστα Φαρνάβαζον οἰόμενος
15 παρέξειν ἄχετο πρὸς αὐτὸν εἰς Φρυγίαν καὶ συνδιῆγε
θεραπεύων ἅμα καὶ τιμώμενος.

XXXVIII. Ἀθηναῖοι δὲ χαλεπῶς μὲν ἔφερον καὶ τῆς
ἡγεμονίας ἀποστερηθέντες· ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν ἑλευθερίαν
ἀφελόμενος αὐτῶν ὁ Λύσανδρος ἀνδράσι τριάκοντα
παρέδωκε τὴν πόλιν, οἷς οὐκ ἐχρήσαντο σώζεσθαι δυ-
20 νάμενοι λογισμοῖς, ἀπολωλότων ἤδη τῶν πραγμάτων
συνίεσαν, ὀλοφυρόμενοι καὶ διεξιόντες τὰς ἀμαρτίας αὐ-
τῶν καὶ ἀγνοίας, ὧν μεγίστην ἐποιοῦντο τὴν δευτέραν
πρὸς Ἀλκιβιάδην ὀργήν. Ἀπερρίφη γὰρ οὐδὲν ἀδικῶν
αὐτός, ἀλλ' ὑπηρέτη χαλεπήμαντες ὀλίγας ἀποβαλόντι
25 ναῦς αἰσχροῦς αἰσχιον αὐτοὶ τὸν κράτιστον καὶ πολεμι-
κώτατον ἀφείλοντο τῆς πόλεως στρατηγόν. Ἐτι δ' οὖν
ὄμως ἐκ τῶν παρόντων ἀνέφερε τις ἐλπίς ἀμυδρὰ μὴ
παντάπασιν ἔρρειν τὰ πράγματα τῶν Ἀθηναίων Ἀλκι-
βιάδου περιόντος· οὔτε γὰρ πρότερον ἠγάπησε φεύγων
30 ἀπραγμόνως ζῆν καὶ μεθ' ἡσυχίας, οὔτε νῦν, εἰ τὰ καθ'
ἑαυτὸν ἱκανῶς ἔχει, περιόψεται Λακεδαιμονίους ὑβρί-
ζοντας καὶ τοὺς τριάκοντα παροινούντας. Ταῦτα δ' οὐκ

ἦν ἄλογον οὕτως ὄνειροπολεῖν τοὺς πολλούς, ὁπότε καὶ
τοῖς τριάκοντα φροντίζειν ἐπήει καὶ διαπνυθάνεσθαι καὶ
λόγον ἔχειν πλείστον ὧν ἐκείνος ἔπραττε καὶ διανοεῖτο.
13 Τέλος δὲ Κριτίας ἐδίδασκε Λύσανδρον, ὡς Ἀθηναίων
οὐκ ἔστι δημοκρατουμένων ἀσφαλῶς ἄρχειν Λακεδαι-
5 μονίοις τῆς Ἑλλάδος· Ἀθηναίους δέ, κἂν πράως πάνυ
καλῶς πρὸς ὀλιγαρχίαν ἔχωσιν, οὐκ ἔασει ζῶν Ἀλκι-
βιάδης ἀτρεμεῖν ἐπὶ τῶν καθεστώτων. Οὐ μὴν ἐπέισθη
γε πρότερον τούτοις ὁ Λύσανδρος ἢ παρὰ τῶν οἰκοι τε-
λῶν σκντάλην ἐλθεῖν κελεύουσιν ἐκ ποδῶν ποιήσασθαι
10 τὸν Ἀλκιβιάδην, εἴτε κἀκείνων φοβηθέντων τὴν ὀξύ-
τητα καὶ μεγαλοπραγμοσύνην τοῦ ἀνδρός, εἴτε τῷ Ἀγιδι
χαριζομένων.

XXXIX. Ὡς οὖν ὁ Λύσανδρος ἐπεμψε πρὸς τὸν Φαρ-
νάβαζον ταῦτα πράττειν κελεύων, ὁ δὲ Μαγαίῳ τε τῷ 15
ἀδελφῷ καὶ Σουσαμίθρῳ τῷ θείῳ προσέταξε τὸ ἔργον,
ἔτυχε μὲν ἐν κόμῃ τινὶ τῆς Φρυγίας ὁ Ἀλκιβιάδης τότε
δαιτώμενος, ἔχων Τιμάνδραν μεθ' αὐτοῦ τὴν ἑταίραν,
ὄψιν δὲ κατὰ τοὺς ὕπνους εἶδε τοιαύτην· ἐδόκει περι-
κεισθαι μὲν αὐτὸς τὴν ἐσθῆτα τῆς ἑταίρας, ἐκείνην δὲ 20
τὴν κεφαλὴν ἐν ταῖς ἀγκάλαις ἔχουσαν αὐτοῦ κοσμεῖν
τὸ πρόσωπον ὥσπερ γυναικὸς ὑπογράφουσαν καὶ ψι-
μυδιοῦσαν. Ἔτεροι δὲ φασιν ἰδεῖν τὴν κεφαλὴν ἀπο-
τέμνοντας αὐτοῦ τοὺς περὶ τὸν Μαγαῖον ἐν τοῖς ὕπνοις
καὶ τὸ σῶμα καιόμενον. Ἀλλὰ τὴν μὲν ὄψιν οὐ πολὺν 25
γενέσθαι λέγουσι πρὸ τῆς τελευτῆς. Οἱ δὲ πεμφθέντες
πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐτόλμησαν εἰσελθεῖν, ἀλλὰ κύκλω τὴν
οἰκίαν περιστάντες ἐνεπίμπρασαν. Αἰσθόμενος δ' ὁ Ἀλ-
κιβιάδης τῶν μὲν ἱματίων τὰ πλείστα καὶ τῶν στρωμάτων
συναγαγὼν ἐπέριψε τῷ πυρὶ, τῇ δ' ἀριστερᾷ χειρὶ τὴν 30
ἑαυτοῦ γλαμύδα περιελίξας, τῇ δεξιᾷ σπασάμενος τὸ ἐγ-
χειρίδιον ἐξέπεσεν ἀπαθῆς ὑπὸ τοῦ πυρὸς πρὶν ἢ δια-
27

φλέγεσθαι τὰ ἱμάτια, καὶ τοὺς βαρβάρους ὀφθαλμοὺς διεσκέ-
 δασεν. Οὐδείς γὰρ ὑπέμεινε αὐτὸν οὐδ' εἰς χεῖρας συν-
 ἦλθεν, ἀλλ' ἀποστάντες ἔβαλλον ἀκοντίοις καὶ τοξεί-
 μασι. Οὕτω δ' αὐτοῦ πεσόντος καὶ τῶν βαρβάρων
 5 ἀπελθόντων ἡ Τιμάνδρα τὸν νεκρὸν ἀνείλετο, καὶ τοῖς
 αὐτῆς περιβαλοῦσα καὶ περικαλύψασα χιτωνίσκοις ἐκ
 τῶν παρόντων ἐκήδευσεν λαμπρῶς καὶ φιλοτίμως. Ταύ-
 τῆς λέγουσι θυγατέρα γενέσθαι Λαῖδα τὴν Κορινθίαν
 μὲν προσαγορευθεῖσαν, ἐκ δὲ Ἰκάρων, Σικελικοῦ πο-
 10 λίσματος, αἰχμάλωτον γενομένην. Ἐνιοὶ δὲ τὰ μὲν ἄλλα
 περὶ τῆς Ἀλκιβιάδου τελευτῆς ὁμολογοῦσι τούτοις, αἰ-
 τίαν δὲ φασὶν οὐ Φαρνάβαζον οὐδὲ Λύσανδρον οὐδὲ
 Λακεδαιμονίους παρασχεῖν, αὐτὸν δὲ τὸν Ἀλκιβιάδην
 γνωρίμων τινῶν διεφθαρκότα γύναιον ἔχειν σὺν αὐτῷ,
 15 τοὺς δ' ἀδελφοὺς τοῦ γυναιίου τὴν ὕβριν οὐ μετρίως
 φέροντας ἐμπρῆσαι τε τὴν οἰκίαν νύκτωρ, ἐν ᾗ διαιτώ-
 μενος ἐτύγχανεν ὁ Ἀλκιβιάδης, καὶ καταβαλεῖν αὐτόν,
 ὥσπερ εἴρηται, διὰ τοῦ πυρὸς ἐξαλλόμενον.

20

ΓΑΙΟΣ ΜΑΡΚΙΟΣ.

I. Ὁ Μαρκίαν οἶκος ἐν Ῥώμῃ τῶν πατρικίων πολ-
 λούς παρέσχεν ἐνδόξους ἄνδρας, ὧν καὶ Μάρκιος ἦν
 25 ἄγχος ὁ Νομᾶ θυγατριδοῦς καὶ μετὰ Τύλλον Ὀστίλιον
 βασιλεὺς γενόμενος. Μάρκιος δ' ἦσαν καὶ Πόπλιος καὶ
 Κόιντος οἱ πλείστον ὕδωρ καὶ κάλλιστον ἐν Ῥώμῃ κατα-
 γαρόντες, καὶ Κησωρίνος, ὃν δις ἀπέδειξε τιμητὴν ὁ 214
 Ῥωμαίων δῆμος, εἶτα ὑπ' αὐτοῦ πεισθεὶς ἐκείνου νό-
 30 μον ἔθετο καὶ ἐψηφίσατο μηδενὶ τὴν ἀρχὴν δις ἐξεῖναι
 μετελθεῖν. Γάιος δὲ Μάρκιος, ὑπὲρ οὗ τάδε γέγραπται,
 τραφεὶς ὑπὸ μητρὶ χήρᾳ πατρὸς ὀρφανὸς ἀπέδειξε τὴν

ὀρφανίαν ἄλλα μὲν ἔχουσαν κακά, πρὸς δὲ τὸ γενέσθαι
 σπουδαῖον ἄνδρα καὶ διαφέροντα τῶν πολλῶν οὐδὲν
 ἐμποδῶν οὔσαν, ἄλλως δὲ τοῖς φαύλοις αἰτιασθαι καὶ
 ψέγειν παρέχουσαν αὐτὴν ὡς ἀμελεῖα διαφθείρουσαν.
 Ὁ δ' αὐτὸς ἀνὴρ ἐμαρτύρησε καὶ τοῖς τὴν φύσιν ἡγου- 5
 μένοις, ἐὰν οὔσα γενναία καὶ ἀγαθὴ παιδείας ἐνδεὴς γέ-
 νηται, πολλὰ τοῖς χρηστοῖς ὁμοῦ φαῦλα συναποτίκτειν,
 ὥσπερ εὐγενῆ χώραν ἐν γεωργίᾳ θεραπείας μὴ τυχοῦ-
 σαν. Τὸ γὰρ ἰσχυρὸν αὐτοῦ πρὸς ἅπαντα τῆς γνώμης
 καὶ καρτερὸν ὁρμᾶς τε μεγάλας καὶ τελεσιουργοὺς τῶν 10
 καλῶν ἐξέφερε, θυμοῖς τε αὐτὸν πάλιν χρώμενον ἀκράτοις
 καὶ φιλοεικίαις ἀτρέπτοις οὐ θάδιον οὐδ' εὐάρμοστον
 ἀνθρώποις συνεῖναι παρεῖχεν, ἀλλὰ τὴν ἐν ἡδοναῖς καὶ
 πόνοις καὶ ὑπὸ χρημάτων ἀπάθειαν αὐτοῦ θανμάζοντες
 καὶ ὀνομάζοντες ἐγκράτειαν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀν- 15
 δρείαν, ἐν ταῖς πολιτικαῖς αὐτὸν πάλιν ὁμιλίαις ὡς ἐπαχθῆ
 καὶ ἄχαριν καὶ ὀλιγαρχικὴν ἐδυσχέραινον. Οὐδὲν γὰρ
 ἄλλο Μουσῶν εὐμενείας ἀπολαύουσιν ἄνθρωποι τοσοῦ-
 τον, ὅσον ἐξημερῶσαι τὴν φύσιν ὑπὸ λόγου καὶ παιδείας,
 τῷ λόγῳ δεξαμένην τὸ μέτριον καὶ τὸ ἄγαν ἀποβαλοῦσαν. 20
 Ὅλος μὲν οὖν ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἡ Ῥώμη μάλιστα τῆς
 ἀρετῆς τὸ περὶ τὰς πολεμικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἐκύδαινε
 πράξεις, καὶ μαρτυρεῖ τὸ τὴν ἀρετὴν ὑπ' αὐτῶν ἐν τῷ
 τῆς ἀνδρείας ὀνόματι προσαγορευέσθαι, καὶ τοῦτο τοῦ
 γένους ὄνομα κοινὸν ὑπάρχειν, ᾧ τὴν ἀνδρείαν ἰδίᾳ 25
 καλοῦσιν.

II. Ὁ δὲ Μάρκιος ἐτέρων μᾶλλον ἐμπαθῆς γεγονῶς
 πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας εὐθύς ἐκ παιδὸς τὰ ὄπλα
 διὰ χειρὸς εἶχε, καὶ τῶν ἐπικτητῶν οὐδὲν ἔργον οἰό-
 μενος εἶναι τοῖς μὴ τὸ σύμφυτον ὄπλον καὶ συγγενὲς 30
 ἐξηρτυμένον ἔχουσι καὶ παρεσκευασμένον, οὕτως ἤσκησε
 τὸ σῶμα πρὸς ἅπασαν ἰδέαν μάχης, ὥστε καὶ θεῖν ἐλα-

φρόν εἶναι καὶ βάρος ἔχειν ἐν λαβαῖς καὶ ἐν διαπάλαις πολέμου δυσεκβίαστον. Οἱ γοῦν ἔριν ἔχοντες εὐψυχίας ἀεὶ καὶ ἀρετῆς πρὸς αὐτόν, ἐν οἷς ἐλείποντο, τὴν τοῦ σώματος ἡτιῶντο ῥώμην ἄτρεπτον οὖσαν καὶ πρὸς μηδένα 5 πόνον ἀπαγορεύουσαν.

III. Ἐστρατεύσατο δὲ πρώτην στρατείαν ἔτι μειράκιον, ὅτε Ταρκυνίῳ τῷ βασιλεύσαντι τῆς Ῥώμης, εἶτα ἐκπεσόντι, μετὰ πολλὰς μάχας καὶ ἦττας ὥσπερ ἔσχατον κύβον ἀφιέντι πλείστοι μὲν Λατίνων, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν 10 ἄλλων Ἰταλιωτῶν συνελάμβανον καὶ συγκατήγον ἐπὶ τὴν Ῥώμην, οὐκ ἐκείνῳ χαριζόμενοι μᾶλλον ἢ φόβῳ τὰ Ῥωμαίων αὐξόμενα καὶ φθόνῳ καταβάλλοντες. Ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ πολλὰς τροπὰς ἐπ' ἀμφοτέρα λαμβανούσῃ Μάρκιος ἀγωνιζόμενος εὐρώστως ἐν ὄψει τοῦ δικτάτορος ἄν- 15 δρα Ῥωμαίων πεσόντα πλησίον ἰδὼν οὐκ ἠμέλησεν, ἀλλ' ἔστη πρὸ αὐτοῦ καὶ τὸν ἐπιφερόμενον τῶν πολεμίων ἀμυνόμενος ἀπέκτεινεν. Ὡς οὖν ἐκράτησεν ὁ στρατηγός, ἐν πρώτοις ἐκείνον ἐστεφάνωσε δρυὸς στεφάνῳ. Τοῦτον γὰρ ὁ νόμος τῷ πολίτῃν ὑπερασπίσαντι τὸν στέφανον 20 ἀποδεδῶκεν, εἴτε δὴ μάλιστα τιμήσας δι' Ἀρκάδας τὴν δρυὸν βαλανηφάγους ὑπὸ τοῦ θεοῦ χρησμῷ προσαγορευθέντας, εἴτε ὡς ταχὺ καὶ πανταχοῦ δρυὸς οὖσαν εὐπορίαν στρατευομένοις, εἴτε Διὸς πολιέως ἱερὸν ὄντα τὸν τῆς δρυὸς στέφανον οἰόμενος ἐπὶ σωτηρίᾳ πολίτου δί- 25 δοσθαι πρεπόντως. Ἔστι δὲ ἡ δρυὸς τῶν μὲν ἀγρίων καλλικαρπώτατον, τῶν δὲ τιθασῶν ἰσχυρότατον. Ἦν δὲ καὶ σιττον ἀπ' αὐτῆς ἡ βάλανος καὶ ποτὸν τὸ μελίτειον, ὄψου δὲ παρεῖχε τὰ πλείστα τῶν νεμομένων τε καὶ πτηνῶν, θήρας ὄργανον φέρουσα τὸν ἰξόν. Ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ μάχῃ 30 καὶ τοὺς Διοσκούρους ἐπιφανῆσαι λέγουσι, καὶ μετὰ τὴν 215 μάχην εὐθύς ὀφθῆναι ἴσοις ἰδρῶτι τοῖς ἵπποις ἐν ἀγορᾷ τὴν νίκην ἀπαγγέλλοντας, οὐ νῦν παρὰ τὴν κρή-

νην νεῶς ἐστὶν αὐτοῖς ἰδρυμένος. Ὅθεν καὶ τὴν ἡμέραν ἐπινίκιον οὖσαν, ἐν τῷ Ἰουλίῳ μηνὶ τὰς εἰδούς, Διοσκούροις ἀνιερώκασιν.

IV. Νέων δὲ, ὡς ἔοικεν, ἀνδρῶν ἐπιφάνεια καὶ τιμὴ τὰς μὲν ἐλαφρῶς φιλοτίμους φύσεις πρωταίτερον παρα- 5 γενομένη σβέννυσι, καὶ ἀποπλήμνησι ταχὺ τὸ διψῶδες αὐτῶν καὶ ἀψίκορον· τὰ δ' ἐμβριδῆ καὶ βέβαια φρονήματα αὐξοῦσιν αἱ τιμαὶ καὶ λαμπρύνουσιν ὥσπερ ὑπὸ πνεύματος ἐγειρόμενα πρὸς τὸ φαινόμενον καλόν. Οὐ γὰρ ὡς μισθὸν ἀπολαμβάνοντες, ἀλλ' ὡς ἐνέχυρον δι- 10 δόντες αἰσχύνονται τὴν δόξαν καταλιπεῖν καὶ μὴ τοῖς αὐτοῖς ἔργοις ὑπερβαλέσθαι. Τοῦτο παθῶν καὶ ὁ Μάρκιος αὐτὸς αὐτῷ ζῆλον ἀνδραγαθίας προὔθηκε, καινός τε ἀεὶ βουλόμενος εἶναι ταῖς πράξεσιν ἀριστείας ἀρι- 15 στείας συνηῆπτε καὶ λάφυρα λαφύροις ἐπέφερε, καὶ τοῖς 15 προτέροις ἀεὶ τοὺς ὑστέρους ἠγεμόνας εἶχε περὶ τῆς ἐκείνου τιμῆς ἐρίζοντας καὶ μαρτυρίας ὑπερβαλέσθαι. Πολλῶν γέ τοι τότε Ῥωμαίοις ἀγῶνων καὶ πολέμων γε- 20 νομένων ἐξ οὐδενὸς ἀστεφάνωτος ἦλθεν οὐδ' ἀγέραςτος. Ἦν δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις ἡ δόξα τῆς ἀρετῆς τέλος, ἐκείνῳ 20 δὲ τῆς δόξης ἡ τῆς μητρὸς εὐφροσύνη. Τὸ γὰρ ἐκείνην ἐπαινούμενον ἀκοῦσαι καὶ στεφανούμενον ἰδεῖν καὶ περιβαλεῖν δακρύουσαν ὑφ' ἠδονῆς ἐντιμώτατον αὐτὸν ἐνόμιζε ποιεῖν καὶ μακαριώτατον. Τοῦτο δ' ἀμέλει καὶ τὸν Ἐπαμεινώνδαν φασὶν ἐξομολογήσασθαι τὸ πάθος, 25 εὐτυχίαν ποιούμενον αὐτοῦ μεγίστην, ὅτι τὴν ἐν Λεύκτροις στρατηγίαν αὐτοῦ καὶ νίκην ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ ἔτι ζῶντες ἐπέιδον. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν ἀμφοτέρων ἀπέ- 30 λαυσε τῶν γονέων συνηδομένων καὶ συνενημερούντων, Μάρκιος δὲ τῇ μητρὶ καὶ τὰς τοῦ πατρὸς ὀφείλειν χά- 30 ριτας οἰόμενος οὐκ ἐνεπίμπλατο τῇ Ὀυόλουμνίαν εὐφραίνων καὶ τιμῶν, ἀλλὰ καὶ γυναῖκα βουλομένης καὶ

δεομένης ἔγρημε καὶ τὴν οἰκίαν ᾗκει γενομένων παιδῶν
 ὁμοῦ μετὰ τῆς μητρός.

V. Ἦδη δὲ καὶ δόξαν αὐτοῦ καὶ δύνάμιν ἀπὸ τῆς
 ἀρετῆς ἐν τῇ πόλει μεγάλην ἔχοντας, ἢ βουλή τοῖς πλου-
 5 σίοις ἀμύνουσα πρὸς τὸν δῆμον ἐστασίασε πολλὰ καὶ
 δεινὰ πάσχειν ὑπὸ τῶν δανειστῶν δοκοῦντα. Τοὺς μὲν
 γὰρ κεκτημένους μέτρια πάντων ἀφηροῦντο τῶν ὄντων
 ἐνεχυρασμοῖς καὶ πράσσει, τοὺς δὲ παντελῶς ἀπόρους
 αὐτοὺς ἀπῆγον καὶ τὰ σώματα καθείργνυσαν αὐτῶν
 10 ὡτειλᾶς ἔχοντα τετραμένων πολλὰς καὶ πεπονηκότων
 ἐν ταῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος στρατείαις, ὧν τὴν τελευταίαν
 ἐδέξαντο πρὸς Σαβίνους, τῶν τε πλουσιωτάτων ἐπαγγελ-
 λαμένων μετριάσειν καὶ τῆς βουλῆς τὸν ἄρχοντα Μάρκον
 Οὐαλλέριον ἐγγυήσασθαι ψηφισαμένης. Ἐπεὶ δὲ κάκει-
 15 νην ἀγωνισαμένοις τὴν μάχην προθύμως καὶ κρατήσασι
 τῶν πολεμίων οὐδὲν ἐγίνετο παρὰ τῶν δανειστῶν ἐπιει-
 κές, οὐδ' ἢ βουλή προσεποιεῖτο μεμνησθαι τῶν ὁμολο-
 γημένων, ἀλλ' ἀγομένους πάλιν περιεώρα καὶ ἑυστια-
 ζομένους, θόρυβοι δὲ καὶ συστάσεις ἦσαν ἐν τῇ πόλει
 20 πονηραί, καὶ τοὺς πολεμίους οὐκ ἔλαθε ταραχῶδῶς ἔχων
 ὁ δῆμος, ἀλλ' ἐμβalόντες ἐπυρπόλουν τὴν χώραν, τῶν
 δ' ἀρχόντων εἰς τὰ ὄπλα τοὺς ἐν ἡλικίᾳ καλούντων οὐ-
 δεὶς ὑπήκουεν, οὕτω διέστησαν αἱ γνώμαι πάλιν τῶν ἐν
 τέλει. Καὶ τινες μὲν ᾤοντο δεῖν ὑφλεσθαι τοῖς πένησι
 25 καὶ χαλάσαι τὸ σύντονον ἄγαν καὶ νόμιμον, ἔνιοι δ' ἀν-
 τέτεινον, ὧν ἦν καὶ Μάρκιος, οὐ τὸ τῶν χρημάτων μέ-
 γιστον ἠγούμενος, ἀρχὴν δὲ καὶ πείραν ὕβρεως ὄχλου
 καὶ θρασύτητος ἐπανισταμένου τοῖς νόμοις, εἰ σωφρο-
 νοῦσι, παύειν καὶ σβεννύειν παρακελευόμενος. 216

30 VI. Συνιούσης δὲ περὶ τούτων πολλάκις ἐν ὀλίγῳ
 χρόνῳ τῆς βουλῆς καὶ μηδὲν τέλος ἐκφερούσης συστάν-
 τες οἱ πένητες ἄφνω καὶ παρακαλέσαντες ἀλλήλους ἀπέ-

λιπον τὴν πόλιν, καὶ καταλαβόντες ὄρος, ὃ νῦν ἱερὸν
 καλεῖται, παρὰ τὸν Ἀνίωνα ποταμὸν ἐκαθέζοντο, πρᾶτ-
 τόντες μὲν οὐδὲν βλαιοῦ οὐδὲ στασιαστικόν, ἐκπεπτα-
 κέναι δὲ τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν πλουσίων πάλαι βοῶντες,
 ἄερα δὲ καὶ ὕδωρ καὶ τόπον ἐνταφῆναι πανταχοῦ τὴν
 Ἰταλίαν αὐτοῖς παρέξειν, ὧν πλέον οὐδὲν οἰκοῦσι τὴν
 Ῥώμην ὑπάρχειν αὐτοῖς, ἀλλ' ἢ τιτρώσκεσθαι καὶ ἀπο-
 θνήσκειν ὑπὲρ τῶν πλουσίων στρατενομένοις. Ταῦτ'
 ἔδεισεν ἢ βουλή, καὶ τοὺς ἐπιεικῆς μάλιστα καὶ δημο-
 τικοὺς τῶν πρεσβυτέρων ἐξαπέστειλε. Προηγόρει δὲ 10
 Μενήμιος Ἀγρίππας· καὶ πολλὰ μὲν τοῦ δήμου δεόμε-
 νος, πολλὰ δ' ὑπὲρ τῆς βουλῆς παρρησιαζόμενος τελευ-
 τῶντι τῷ λόγῳ περιῆλθεν εἰς σχῆμα μύθου διαμνημο-
 νεύομενον. Ἔφη γὰρ τοῦ ἀνθρώπου τὰ μέλη πάντα πρὸς
 τὴν γαστέρα στασιάσαι, καὶ κατηγορεῖν αὐτῆς ὡς μόνης 15
 ἀργοῦ καὶ ἀσυμβόλου καθεζομένης ἐν τῷ σώματι, τῶν
 δ' ἄλλων εἰς τὰς ἐκείνης ὀρέξεις πόνους τε μεγάλους καὶ
 λειτουργίας ὑπομενόντων· τὴν δὲ γαστέρα τῆς φύθειας
 αὐτῶν καταγελαῖν ἀγνοούντων, ὅτι τὴν τροφήν ὑπολαμ-
 βάνει μὲν εἰς ἑαυτὴν ἅπασαν, ἀναπέμπει δ' αὐθις ἐξ αὐ- 20
 τῆς καὶ διανέμει τοῖς ἄλλοις. „Οὕτως οὖν“ ἔφη „καὶ τῆς
 συγκλήτου λόγος ἐστίν, ὧ πολῖται, πρὸς ὑμᾶς· τὰ γὰρ
 ἐκεῖ τυγχάνοντα τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας καὶ οἰκο-
 νομίας βουλευμάτων καὶ πράγματα πᾶσιν ὑμῖν ἐπιφέρει
 καὶ διανέμει τὸ χρήσιμον καὶ ἀφέλιμον.“

VII. Ἐκ τούτου διηλλάγησαν, αἰτησάμενοι παρὰ τῆς
 βουλῆς καὶ τυχόντες ἀνδρας αἰρεῖσθαι πέντε προστάτας
 τῶν δεομένων βοηθείας, τοὺς νῦν δημάρχους καλουμέ-
 νους. Εἴλοντο δὲ πρώτους, οἷς ἐχρήσαντο καὶ τῆς ἀπο-
 στάσεως ἠγεμόσι, τοὺς περὶ Βροῦτον Ἰούνιον καὶ Σι-
 κίνιον Βέλλουτον. Ἐπεὶ δ' ἡ πόλις εἰς ἐν ἦλθεν, εὐθύς
 ἐν τοῖς ὄπλοις ἦσαν οἱ πολλοὶ καὶ παρεῖχον αὐτοῖς τοῖς

ἄρχουσι χρῆσθαι προθύμως ἐπὶ τὸν πόλεμον. Ὁ δὲ Μάρκιος οὐτ' αὐτὸς ἠδόμενος οἷς ὁ δῆμος ἴσχυεν ἐνδούσης τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ τῶν ἄλλων πατρικίων πολλοὺς ὁρῶν τὸ αὐτὸ πεπονθότας, ὅμως παρεκάλει μὴ ἀπολείπεσθαι τῶν δημοτικῶν ἐν τοῖς περὶ τῆς πατρίδος ἀγῶσιν, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ μᾶλλον ἢ τῇ δυνάμει φαίνεσθαι διαφέροντας αὐτῶν.

VIII. Ἐν δὲ τῷ Οὐολούσκων ἔθνει, πρὸς οὓς ἐπολέμουν, ἡ Κοριολανῶν πόλις ἀξίωμα μέγιστον εἶχε. Ταύτην οὖν τοῦ ὑπάτου Κορινίου περιστρατοπεδεύσαντος, οἱ λοιποὶ Οὐολούσκοι δεισαντες ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους συνεβόηθον πανταχόθεν, ὡς πρὸς τῇ πόλει ποιησόμενοι μάχην καὶ διχόθεν ἐπιχειρήσοντες αὐτοῖς. Ἐπεὶ δ' ὁ Κορίνιος διελὼν τὴν δύναμιν αὐτὸς μὲν ἀπήντα τοῖς 15 ἔξωθεν ἐπιούσι τῶν Οὐολούσκων, Λάρκιον δὲ Τίτον, ἄνδρα Ῥωμαίων ἐν τοῖς ἀρίστοις, ἐπὶ τῆς πολιορκίας ἀπέλιπε, καταφρονήσαντες οἱ Κοριολανοὶ τῶν παρόντων ἐπεξῆλθον, καὶ προσμαχόμενοι τὸ πρῶτον ἐκράτουν καὶ κατεδίωκον εἰς τὸν χάρακα τοὺς Ῥωμαίους. Ἐνθα 20 δὲ Μάρκιος ἐκδραμῶν σὺν ὀλίγοις καὶ καταβαλὼν τοὺς προσμύξαντας αὐτῷ μάλιστα, τοὺς δ' ἄλλους στήσας ἐπιφερομένους, ἀνεκαλεῖτο μεγάλη βοῆ τοὺς Ῥωμαίους. Καὶ γὰρ ἦν, ὥσπερ ἠξίου τὸν στρατιώτην ὁ Κάτων, οὐ χειρὶ καὶ πληγῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τόνῳ φωνῆς καὶ ὄψει προσ- 25 ὄπου φοβερός ἐντυχεῖν πολεμίῳ καὶ δυσυπόστατος. Ἀθροισομένων δὲ πολλῶν καὶ συνισταμένων περὶ αὐτὸν ἀπεχώρουν οἱ πολέμοι δεισαντες. Ὁ δ' οὐκ ἠγάπησεν, ἀλλ' ἐπηκολούθει καὶ συνήλανεν ἤδη προτροπάδην φεύγοντας ἄχρι τῶν πυλῶν. Ἐκεῖ δ' ὁρῶν ἀποτρεπομέ- 217 30 τούς τοῦ διώκειν τοὺς Ῥωμαίους, πολλῶν μὲν ἀπὸ τοῦ τείχους βελῶν προσφερομένων, τὸ δὲ συνεισπεσεῖν τοῖς φεύγουσιν εἰς πόλιν ἀνδρῶν πολεμικῶν γέμουσαν ἐν

τοῖς ὅπλοις ὄντων οὐδενὸς εἰς νοῦν ἐμβαλέσθαι τολμῶντος, ὅμως ἐπιστὰς παρεκάλει καὶ παρεθάρρυνεν, ἀνεψῆχθαι βοῶν ὑπὸ τῆς τύχης τοῖς διώκουσι μᾶλλον ἢ τοῖς φεύγουσι τὴν πόλιν. Οὐ πολλῶν δὲ βουλομένων ἐπακολουθεῖν, ὠσάμενος διὰ τῶν πολεμίων ἐνήλατο ταῖς 5 πύλαις καὶ συνεισέπεσε, μηδενὸς τὸ πρῶτον ἀντισχεῖν μηδ' ὑποστῆναι τολμήσαντος, ἔπειτα δὲ, ὡς κατείδον ὀλίγους παντάπασιν ἔνδον ὄντας, συμβοηθούτων καὶ προσμαχομένων, ἀναμεριγμένος ὁμοῦ φίλοις καὶ πολε- 10 μίοις ἄπιστον ἀγῶνα λέγεται καὶ χειρὸς ἔργοις καὶ ποδῶν τάχει καὶ τολμήμασι ψυχῆς ἀγωνιζόμενος ἐν τῇ πόλει καὶ κρατῶν ἀπάντων, πρὸς οὓς ὁρούσεις, τοὺς μὲν ἔξωσαι πρὸς τὰ ἔσχατα μέρη, τῶν δ' ἀπεικαμένων καὶ καταβαλόντων τὰ ὅπλα πολλὴν ἄδειαν τῷ Λαρκίῳ παρασχεῖν ἔξωθεν ἐπάγοντι τοὺς Ῥωμαίους. 15

IX. Οὕτω δὲ τῆς πόλεως ἀλούσης καὶ τῶν πλείστων ἐν ἀρπαγαῖς ὄντων καὶ διαφορήσει χρημάτων, ὁ Μάρκιος ἠγανάκτει καὶ ἐβόα, δεινὸν ἠγρούμενος, τῷ ὑπάτου καὶ τῶν σὺν ἐκείνῳ πολιτῶν τάχα που συμπεπτωκότων τοῖς πολεμίοις καὶ διαμαχομένων, αὐτοὺς χρηματίζεσθαι 20 περιόντας ἢ προφάσει χρηματισμοῦ τὸν κίνδυνον ἀποδιδράσκειν. Ἐπεὶ δ' οὐ πολλοὶ προσείχον αὐτῷ, τοὺς βουλομένους ἀναλαβῶν ἐβάδιζε τὴν ὁδόν, ἢ τὸ στρατεύμα προκεχωρηκὸς ἦσθετο, πολλάκις μὲν ἐποτρύνων τοὺς σὺν αὐτῷ καὶ παρακαλῶν μὴ ἐνδιδόναι, πολλάκις 25 δὲ τοῖς θεοῖς εὐχόμενος μὴ ἀπολειφθῆναι τῆς μάχης, ἀλλ' εἰς καιρὸν ἐλθεῖν, ἐν ᾧ συναγωνιέται καὶ συγκινδυνεύσει τοῖς πολίταις. Ἦν δὲ τότε τοῖς Ῥωμαίοις ἔθος εἰς τάξιν καθισταμένοις καὶ μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν καὶ περιζώννυσθαι τὴν τήβεννον ἅμα καὶ 30 διαθήκας ἀγράφους γίνεσθαι, τριῶν ἢ τεττάρων ἐπακούντων ὀνομάζοντας τὸν κληρονόμον. Ταῦτα δη

πράττοντας ἤδη τοὺς στρατιώτας Μάρκιος ἐν ὄψει τῶν πολεμίων ὄντων κατελάμβανε. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐνίοις διετάραξεν ὀφθαλμοὺς μετ' ὀλίγων αἵματος περίπλεως καὶ ἰδρωτῶν· ἐπεὶ δὲ προσδραμῶν τῷ ὑπάτῳ περιχαρῆς τὴν δεξιὰν ἐνέβαλε καὶ τῆς πόλεως ἀπήγγειλε τὴν ἄλωσιν, ὁ δὲ Κομίνιος περιεπτύξατο αὐτὸν καὶ κατησπάσατο, τοῖς μὲν πνυδομένοις τὸ γεγενημένον κατόρθωμα, τοῖς δ' εἰκάσασι θάρσος παρέστη, καὶ βοῇ παρεκάλουν ἄγειν καὶ συνάπτειν. Ὁ δὲ Μάρκιος ἠρώτησε τὸν Κομίνιον πᾶς διακεκόσμηται τὰ τῶν πολεμίων ὄπλα καὶ ποῦ τέτακται τὸ μαχιμώτατον. Ἐκείνου δὲ φήσαντος οἴεσθαι τὰς κατὰ μέσον σπείρας Ἀντιατῶν εἶναι, πολεμικωτάτων καὶ μηδενὶ φρονήματος ὑφιεμένων, „Ἄξιός σε τοίνυν“ ὁ Μάρκιος ἔφη „καὶ αἰτοῦμαι, κατὰ τούτους τάξον ἡμᾶς τοὺς ἄνδρας.“ Ἔδωκεν οὖν ὁ ὑπάτος θαυμάσας αὐτοῦ τὸ πρόθυμον. Ὡς δ' ἦσαν ἐμβολαὶ δοράτων, καὶ τοῦ Μαρκίου προεκδραμόντος οὐκ ἀντέσχον οἱ κατὰ στόμα τῶν Οὐολούσκων, ἀλλ' ὧ προσέμιξε μέρος τῆς φάλαγγος εὐθύς διεκέκοπτο, τῶν δ' ἐκατέρωθεν ἐπιστρεφόντων καὶ περιλαμβανόντων τοῖς ὄπλοις τὸν ἄνδρα, δείσας ὁ ὑπάτος τοὺς κρατίστους τῶν περὶ αὐτὸν ἐξέπεμπεν. Ἰσχυρᾶς δὲ περὶ τὸν Μάρκιον μάχης γενομένης καὶ πολλῶν ἐν ὀλίγῳ νεκρῶν πεσόντων, ἐγκείμενοι καὶ καταβιαζόμενοι τοὺς πολεμίους ἐώσαντο, καὶ τρεπόμενοι πρὸς δίωξιν αὐτῶν τὸν Μάρκιον ἤξιουν ὑπὸ τε καμάτου βαρὺν ὄντα καὶ τραυμάτων ἀναχωρεῖν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. 218 Εἰπὼν δ' ἐκεῖνος, ὅτι νικῶντων οὐκ ἔστι τὸ κάμνειν, ἐφείπετο τοῖς φεύγουσιν. Ἡττήθη δὲ καὶ τὸ λοιπὸν στρατεύμα, πολλῶν μὲν διαφθαρέντων, πολλῶν δὲ ἀλόντων. 30

X. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ τοῦ Λαρκίου παραγενομένου καὶ τῶν ἄλλων ἀθροισμένων πρὸς τὸν ὑπάτον, ἀναβὰς ἐπὶ το

βῆμα καὶ τοῖς θεοῖς τὴν πρόπουσαν ἀποδοῦς ἐπὶ τηλικούτοις κατορθώμασιν εὐφημίαν, πρὸς τὸν Μάρκιον τρέπεται. Καὶ πρῶτον μὲν αὐτοῦ θαυμαστὸν ἐπαινον εἶπε, τῶν μὲν αὐτὸς ἐν τῇ μάχῃ γεγονῶς θεατῆς, τὰ δὲ τοῦ Λαρκίου μαρτυροῦντος. Ἐπειτα, πολλῶν χρημάτων καὶ ἵππων γεγονότων αἰχμαλώτων καὶ ἀνθρώπων, ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐξελεῖσθαι δέκα πάντα πρὸ τοῦ νέμειν τοῖς ἄλλοις. Ἄνευ δὲ ἐκείνων ἀριστεῖον αὐτῷ κεκοσμημένον ἵππον ἔδωκός αὐτο. Τῶν δὲ Ῥωμαίων ἐπαινεσάντων ὁ Μάρκιος προελθὼν τὸν μὲν ἵππον ἔφη δέχεσθαι καὶ χαίρειν τοῖς ἐπαίνοις τοῦ ἄρχοντος, τὰ δὲ ἄλλα μισθόν, οὐ τιμὴν ἠγούμενος ἔαν, καὶ ἀγαπήσειν ὡς εἰς ἕκαστος τὴν νέμησιν. „Ἐξαιρέτον δὲ μίαν αἰτοῦμαι χάριν“ ἔφη „καὶ δέομαι λαβεῖν. Ἦν μοι ξένος ἐν Οὐολούσκοις καὶ φίλος, ἀνὴρ ἐπιεικῆς καὶ μέτριος· οὗτος ἐάλωκε νῦν καὶ γέγονεν ἐκ πλουσίου καὶ μακαρίου δοῦλος. Πολλῶν οὖν αὐτῷ κακῶν παρόντων ἐν ἀφελείῳ ἀρκεῖ, τὴν πρᾶσιν.“ Ἐπὶ τούτοις λεχθεῖσι βοή τε μείζων ἀπήντησε τῷ Μαρκίῳ, καὶ πλείονες οἱ θαυμάζοντες ἐγένοντο τὸ μὴ κρατούμενον ὑπὸ χρημάτων τάνδρος ἢ τὴν ἐν τοῖς πολέμοις ἀνδραγαθίαν. Καὶ γὰρ οἷς φθόνου τι καὶ ζήλου πρὸς αὐτὸν ὑπέκειτο τιμώμενον ἐκπρεπῶς, κάκεινοις τότε τοῦ λαβεῖν μεγάλα τῷ μὴ λαβεῖν ἄξιός ἔδοξε, καὶ μᾶλλον αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν ἠγάπησαν, ἀφ' ἧς κατεφρόνει τηλικούτων, ἢ δι' ὧν ἠξιοῦτο. Τὸ μὲν γὰρ εὖ χρῆσθαι χρημασι κάλλιον ἔστιν ἢ ὄπλοις, τοῦ δὲ χρῆσθαι τὸ μὴ δεῖσθαι χρημάτων σεμνότερον. 25

XI. Ἐπεὶ δὲ ἐπαύσατο βοῆς καὶ θορύβου τὸ πλῆθος, ὑπολαβὼν ὁ Κομίνιος „Ἄλλ' ἐκείνας μὲν“ εἶπεν „ὧ στρατιώται, τὰς δωρεὰς οὐ δύνασθε βιάζεσθαι μὴ δεχόμενον τὸν ἄνδρα μηδὲ βουλόμενον λαβεῖν· ἦν δὲ οὐκ ἔστιν ἐπὶ τούτῳ διδομένην ἀπώσασθαι, δῶμεν αὐτῷ καὶ

ψηφισώμεθα καλεῖσθαι Κοριολανόν, εἰ μὴ καὶ πρὸ ἡμῶν ἢ πράξις αὐτῆ τοῦτο δέδωκεν.“ Ἐκ τούτου τρίτον ἔσχεν ὄνομα τὸν Κοριολανόν. Ὡς καὶ μάλιστα δῆλόν ἐστιν, ὅτι τῶν ὀνομάτων ἴδιον ἦν ὁ Γάιος, τὸ δὲ δεύτερον οἰκίας 5 ἢ γένους κοινόν ὁ Μάρκιος, τῷ δὲ τρίτῳ ὕστερον ἐχρήσαντο πράξεώς τινος ἢ τύχης ἢ ιδέας ἢ ἀρετῆς ἐπιθέτω, καθάπερ Ἕλληνες ἐτίθεντο πράξεως μὲν ἐπώνυμον τὸν Σωτήρα καὶ τὸν Καλλίνικον, ιδέας δὲ τὸν Φύσκωνα καὶ τὸν Γρυπόν, ἀρετῆς δὲ τὸν Εὐεργέτην καὶ τὸν Φιλά- 10 δελφον, εὐτυχίας δὲ τὸν Εὐδαίμονα τῷ δευτέρῳ τῶν Βάττων. Ἐπίοις δὲ τῶν βασιλέων καὶ σκώμματα παρέσχευ ἐπικλήσεις, ὡς Ἀντιγόνῳ τὸν Δώσωνα καὶ Πτολεμαίῳ τὸν Αἰάθυρον. Ἐπὶ πλεον δὲ τῷ γένει τούτῳ καὶ Ῥωμαῖοι κέχρηται, Διαδήματόν τινα τῶν Μετέλλων κα- 15 λίσαντες, ὅτι πολὺν χρόνον ἔλκος ἔχων περιενόστει περιδεδεμένος τὸ μέτωπον, ἕτερον δὲ Κέλερα σπεύσαντα μεθ' ἡμέρας ὀλίγας τῆς τοῦ πατρὸς τελευτῆς ἐπιταφίους μονομάχων ἀγῶνας παρασχεῖν, τὸ τάχος καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς παρασκευῆς θαυμάσαντες. Ἐπίοις δὲ συντυχία 25 γενέσεως μέχρι νῦν καλοῦσι, Πρόκλον μὲν, εἰν ἀποδημούντος πατρὸς γένηται, καὶ Πόστουμον, ἂν τεθνηκός· ὧ δ' ἂν διδύμῳ γενομένῳ συμβῆ περιβιῶναι, θατέρου τελευτήσαντος, Οὐπίσκον. Τῶν δὲ σωματικῶν οὐ μόνον Σύλλας οὐδὲ Νίγρους οὐδὲ Ρούφους, ἀλλὰ 20 καὶ Καίλους καὶ Κλωδίους ἐπωνυμίας τίθενται, καλῶς ἐθίζοντες μῆτε τυφλότητα μῆτ' ἄλλην τινα σωματικὴν 219 ἀτυχίαν ὄνειδος ἡγεῖσθαι μηδὲ λοιδορίαν, ἀλλ' ὡς οἰκείοις ὑπακούειν ὀνόμασιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἕτερον γένει γραφῆς προσήκει.

30 XII. Πανσαμένῳ δὲ τῷ πολέμῳ τὴν στάσιν ἐπήγειρον αὐθις οἱ δημαγωγοί, καινὴν μὲν οὐδεμίαν αἰτίαν ἔχοντες οὐδ' ἐγκλημα δίκαιον, ἃ δὲ ταῖς προτέροις αὐτῶν δια-

φοραῖς καὶ ταραχαῖς ἀναγκαίως ἐπηκολούθησε κακά, ταῦτα ποιούμενοι πρόφασιν ἐπὶ τοὺς πατρικίους. Ἄσπορος γὰρ ἢ πλείστη καὶ ἀγεώργητος ἀπελείφθη τῆς χώρας, ἀγορᾶς δ' ἐπεισάκτου παρασκευῆν διὰ τὸν πόλεμον ὁ καιρὸς οὐκ ἔδωκεν. Ἰσχυρᾶς οὖν ἀπορίας γενομένης 5 ὁρῶντες οἱ δημαγωγοὶ μῆτ' ἀγορὰν ἔχοντα μῆτ', εἰ παρῆν ἀγορά, χρημάτων εὐποροῦντα τὸν δῆμον, ἐνέβαλλον λόγους καὶ διαβολὰς κατὰ τῶν πλουσίων, ὡς ἐκεῖνοι τὸν λιμὸν ἐπάγοιεν αὐτοῖς ὑπὸ μνησικακίας. Ἐκ δὲ τῶν Οὐελιτρανῶν ἦκε πρεσβεία τὴν πόλιν παραδιδόντων 10 καὶ δεομένων ἀποίκους ἀποστέλλειν. Νύσος γὰρ ἐμπεσοῦσα λοιμώδης αὐτοῖς τοσοῦτον ὄλεθρον καὶ φθορὰν ἀπειργάσατο τῶν ἀνθρώπων, ὥστε μόλις τὸ δέκατον τοῦ παντὸς ἀπολειφθῆναι μέρος. Ἐδοξεν οὖν τοῖς νοῦν ἔχουσιν εἰς θεόν γεγενῆσθαι καὶ κατὰ καιρὸν ἢ χρεῖα τῶν 15 Οὐελιτρανῶν διὰ τε τὴν ἀπορίαν κουφισμοῦ δεομένοις, καὶ τὴν στάσιν ἅμα σκεδάσειν ἠλπίζον, εἰ τὸ θορυβοῦν μάλιστα καὶ συνεπηγμένον τοῖς δημαγωγοῖς ὥσπερ περιττωμα τῆς πόλεως νοσερόν καὶ ταραχῶδες ἀποκαθαρθεῖν. Τούτους τε δὴ καταλέγοντες εἰς τὴν ἀποικίαν ἐξέ- 20 πεμπον οἱ ὑπατοὶ, καὶ στρατείαν ἐπήγγελλον ἑτέροις ἐπὶ τοὺς Οὐολούσκους, ἀσχολίαν τε τῶν ἐμφυλίων μηχανώμενοι θορύβων, καὶ νομίζοντες ἐν ὀπλοῖς καὶ στρατοπέδῳ καὶ κοινοῖς ἀγῶσιν αὐθις γενομένους πλουσίους ὁμοῦ καὶ πένητας καὶ δημοτικούς καὶ πατρικίους ἡμερώτερον 25 [ἂν*] διατεθῆναι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἡδίων.

XIII. Ἐνίσταντο δὲ λοιπὸν οἱ περὶ Σικίννιον καὶ Βροῦτον δημαγωγοί, βοῶντες ἔργον ὀμώτατον αὐτοῦς τῷ πραοτάτῳ τῶν ὀνομάτων ἀποικίαν προσαγορεύσαντας ἀνθρώπους πένητας ὥσπερ εἰς βάρβαρον ᾤθεῖν, ἐκ- 30 πέμποντας εἰς πόλιν ἄερος τε νοσεροῦ καὶ νεκρῶν ἀτάφων γέμουσαν, ἀλλοτρίῳ δαίμονι καὶ παλαμναίῳ συνοικι-

ζομένους· εἶτα ὡσπερ οὐκ ἀρκουμένους τοὺς μὲν ὑπὸ
 λιμοῦ διολλύναι τῶν πολιτῶν, τοὺς δὲ λοιμῶ προσβάλ-
 λειν, ἔτι καὶ πόλεμον ἀνθαίρετον ἐπάγειν, ὅπως μηδὲν
 κακὸν ἀπὴ τῆς πόλεως, ὅτι δουλεύουσα τοῖς πλουσίοις
 5 ἀπέειπε. Τοιούτων ἀναπιμπλάμενος λόγων ὁ δῆμος
 οὔτε τῷ καταλόγῳ προσῆει τῶν ὑπάτων πρὸς τε τὴν
 ἀποικίαν διεβέβλητο. Τῆς δὲ βουλῆς διαπορουμένης ὁ
 Μάρκιος ἤδη μεστὸς ὦν ὄγκου καὶ μέγας γεγωναὶς τῷ
 φρονήματι καὶ θαυμαζόμενος ὑπὸ τῶν κρατίστων φανε-
 10 ρὸς ἦν μάλιστα τοῖς δημαγωγοῖς ἀνδιστάμενος. Καὶ τὴν
 μὲν ἀποικίαν ἀπέστειλαν, ἐπιτιμίοις μέγαλοις τοὺς λα-
 χόντας ἐξελεθεῖν ἀναγκάσαντες· πρὸς δὲ τὴν στρατείαν
 παντάπασιν ἀπαγορευόντων, αὐτὸς ὁ Μάρκιος τοὺς τε
 πελάτας ἀναλαβὼν καὶ τῶν ἄλλων ὅσους ἐπεισε κατέ-
 15 ὄραμε τὴν Ἀντιατῶν χώραν. Καὶ πολὺν μὲν σίτον εὐ-
 ρῶν, πολλῇ δὲ λεία θρεμμάτων καὶ ἀνδραπόδων περι-
 τυχῶν, αὐτῷ μὲν οὐδὲν ἐξείλετο, τοὺς δὲ στρατευσαμέ-
 νους πολλὰ μὲν ἄγοντας ἔχων, πολλὰ δὲ φέροντας ἐπαν-
 ἤλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, ὥστε τοὺς ἄλλους μεταμελομένους
 20 καὶ φθονήσαντας τοῖς εὐπορήσασιν ἄχθεσθαι τῷ Μαρκίῳ
 καὶ βαρύνεσθαι τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν, ὡς
 ἐπὶ τὸν δῆμον αὐξομένην.

XIV. Ὀλίγον δὲ χρόνου μετῆει μὲν ὑπατείαν ὁ Μάρ-
 κιος, ἐκάμπτοντο δὲ οἱ πολλοί, καὶ τὸν δῆμον αἰδῶς τις
 25 εἶχεν ἄνδρα καὶ γένει καὶ ἀρετῇ πρῶτον ἀτιμάσαι καὶ
 καταβαλεῖν ἐπὶ τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις εὐεργετήμασι.
 Καὶ γὰρ ἔθος ἦν τοῖς μειοῦσι τὴν ἀρχὴν παρακαλεῖν
 καὶ δεξιούσθαι τοὺς πολίτας ἐν ἱματίῳ κατιόντας εἰς τὴν
 ἀγορὰν ἄνευ χιτῶνος, εἴτε μᾶλλον ἐκταπεινοῦντας ἐαν-
 30 τοὺς τῷ σχήματι πρὸς τὴν δέησιν, εἴτε δεικνύντας οἷς
 ἦσαν ὀφειλά προφανῆ τὰ σύμβολα τῆς ἀνδρείας. Οὐ
 γὰρ ὑποψία δῆπου διανομῆς ἀργυρίου καὶ δεκασμῶν

ἄζωστον ἐβούλοντο προσιέναι καὶ ἀχίτωνα τοῖς πολίταις
 τὸν δεόμενον αὐτῶν· ὅψε γὰρ μετὰ πολὺν χρόνον ἀνῆ
 καὶ πρᾶσις ἐπεισῆλθε καὶ συνειμίγη ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς
 ψήφοις ἀργύριον. Ἐκ δὲ τούτου καὶ δικαστῶν διγοῦσα
 καὶ στρατοπέδων ἢ δωροδοκία περιέστησεν εἰς μοναρχίαν 5
 τὴν πόλιν, ἐξανδραποδισαμένη τὰ ὄπλα τοῖς χρήμασιν.
 Οὐ γὰρ κακῶς ἔοικεν εἰπεῖν ὁ εἰπὼν, ὅτι πρῶτος κατέ-
 λυσε τὸν δῆμον ὁ πρῶτος ἐστιάσας καὶ δεκάσας. Φαίνε-
 ται δὲ κρύφα καὶ κατὰ μικρὸν ὑπορρέον οὐκ εὐθὺς ἐκ-
 δηλον ἐν Ῥώμῃ γενέσθαι τὸ κακόν. Οὐ γὰρ ἴσμεν ὅστις 10
 ἦν ὁ δεκάσας πρῶτος ἐν Ῥώμῃ δῆμον ἢ δικαστήριον·
 Ἀθήνησι δὲ λέγεται πρῶτος ἀργύριον δοῦναι δικασταῖς
 Ἄνυτος ὁ Ἀνθεμίωνος προδοσίας περὶ Πύλου κρινόμενος
 ἐν τοῖς Πελοποννησιακοῖς ἤδη τελευτῶσιν, ὀπηνίκα τὸ
 χρυσοῦν ἔτι γένος καὶ ἀκήρατον ἐν Ῥώμῃ τὴν ἀγορὰν 15
 κατεῖχεν.

XV. Ἀλλὰ τοῦ γε Μαρκίου πολλὰς ὑποφαίνοντος
 ὀφειλὰς ἀπὸ πολλῶν ἀγῶνων, ἐν οἷς ἐπρώτευσεν ἐπτα-
 καίδεκα ἔτη συνεχῶς στρατευόμενος, ἐδυσωποῦντο τὴν
 ἀρετὴν, καὶ λόγον ἀλλήλοις ἐδίδοσαν ὡς ἐκείνον ἀπο- 20
 δείζοντες. Ἐπεὶ δὲ τῆς ἡμέρας, ἐν ἣ τὴν ψῆφον ἔδει φέ-
 ρειν, ἐνστάσης ὁ Μάρκιος εἰς ἀγορὰν ἐνέβαλε σοβαρῶς
 ὑπὸ τῆς βουλῆς προπεμπόμενος, καὶ πάντες οἱ πατρίκιοι
 περὶ αὐτὸν ἐγένοντο φανεροὶ πρὸς μηδὲν οὔτω μηδέποτε
 σπουδάσαντες, ἐξέπεσον αὐθις οἱ πολλοὶ τῆς πρὸς αὐ- 25
 τὸν εὐνοίας, εἰς τὸ νεμεσᾶν καὶ φθονεῖν ὑποφερόμενοι.
 Προσῆν δὲ τῷ πάθει τούτῳ καὶ δέος, εἰ γένοιτο τῆς
 ἀρχῆς κύριος ἀνὴρ ἀριστοκρατικὸς καὶ τοσοῦτον ἔχων ἐν
 τοῖς πατρίκιοις ἀξίωμα, μὴ παντάπασιν ἀφέλοιτο τοῦ
 δῆμου τὴν ἐλευθερίαν. Οὔτω δὲ φθονήσαντες ἀπεψη- 30
 φίσαντο τὸν Μάρκιον. Ὡς δ' ἀνηγορεύθησαν ἕτεροι,
 βαρέως μὲν ἠνεγκεν ἡ βουλή δοκοῦσα προπεπηλακίσθαι

μᾶλλον ἑαυτὴν ἢ τὸν Μάρκιον, αὐτὸς δ' ἐκεῖνος οὐ με-
 τρώως ἔσχευ οὐδ' ἐπεικῶς πρὸς τὸ συμβεβηκός, ἅτε δὴ
 πλείστα τῷ θυμοειδεῖ καὶ φιλονείκῳ μέρει τῆς ψυχῆς,
 ὡς ἔχοντι μέγεθος καὶ φρόνημα, κεχρημένος, τὸ δ' ἐμ-
 5 βριθὲς καὶ τὸ πρᾶον, οὐ τὸ πλείστον ἀρετῆ πολιτικῆ
 μέτεστιν, ἐγκεκραμένου οὐκ ἔχον ὑπὸ λόγου καὶ παιδείας,
 οὐδὲ τὴν ἐρημίαν ξύνοικον, ὡς Πλάτων ἔλεγεν, αὐθά-
 δειαν εἰδὼς ὅτι δεῖ μάλιστα διαφεύγειν ἐπιχειροῦντα
 πράγμασι κοινοῖς καὶ ἀνθρώποις ὁμιλεῖν, καὶ γενέσθαι
 10 τῆς πολλὰ γελωμένης ὑπ' ἐνίων ἀνεξικακίας ἐραστήν.
 Ἄλλ' ἀπλοῦς τις ὢν αἰεὶ καὶ ατενής, καὶ τὸ νικᾶν καὶ κρα-
 τεῖν ἀπάντων πάντως ἀνδρείας ἔργον ἠγούμενος, οὐκ
 ἀσθενείας καὶ μαλακίας, ἐκ τοῦ πονουῦντος καὶ πεπον-
 θότος μάλιστα τῆς ψυχῆς, ὡσπερ οἶδημα, τὸν θυμὸν
 15 ἀναδιδούσης, ἀπῆει ταραχῆς μεστός ὢν καὶ πικρίας πρὸς
 τὸν δῆμον. Οἱ δ' ἐν ἡλικίᾳ τῶν πατρικίων, ὅ τι περ ἦν
 ἐν τῇ πόλει μάλιστα γαυρούμενον εὐγενείᾳ καὶ ἀνθοῦν,
 αἰεὶ τε θαυμαστῶς ἐσπουδάκεσαν περὶ τὸν ἄνδρα, καὶ
 τότε προσκείμενοι καὶ παρόντες οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ τὸν θυ-
 20 μὸν ἐξεργαζίζον αὐτοῦ τῷ συναγανακτεῖν καὶ συναλγεῖν.
 Ἦν γὰρ ἠγεμῶν αὐτοῖς καὶ διδάσκαλος εὐμενῆς τῶν πο-
 λεμικῶν ἐν ταῖς στρατείαις καὶ ζῆλον ἀρετῆς ἄνευ φθό-
 νου πρὸς ἀλλήλους γαυρῶσαι τοὺς κατορθοῦντας.

XVI. Ἐν τούτῳ δὲ σίτος ἦκεν εἰς Ῥώμην, πολὺς μὲν
 25 ὠνητὸς ἐξ Ἰταλίας, οὐκ ἐλάττων δὲ δωρητὸς ἐκ Συρα-
 κουσῶν, Γέλωνος τοῦ τυράννου πέμπαντος. ὥστε τοὺς
 πλείστους ἐν ἐλπίσι γενέσθαι χρησταῖς, ἅμα τῆς ἀπορίας 221
 καὶ τῆς διαφορᾶς τὴν πόλιν ἀπαλλαγῆσεσθαι προσδο-
 κῶντας. Εὐθύς οὖν βουλῆς ἀθροισθείσης περιχυθεὶς ὁ
 30 δῆμος ἔξωθεν ἐκαραδόκει τὸ τέλος, ἐλπίζων ἀγορᾶ τε
 χρήσεσθαι φιλανθρώπων καὶ προῖκα τὰς δωρεὰς νεμή-
 σεσθαι. Καὶ γὰρ ἔνδον ἦσαν οἱ ταῦτα τὴν βουλήν περ-

θοντες. Ὁ μὲντοι Μάρκιος ἀναστὰς σφόδρα καθήψατο
 τῶν χαριζομένων τοῖς πολλοῖς, δημαγωγὸς καὶ προδότας
 ἀποκαλῶν τῆς ἀριστοκρατίας καὶ σπέρματα πονηρὰ θρα-
 σύτητος καὶ ὕβρεως εἰς ὄχλον ἀφειμένα τρέφοντας καθ'
 αὐτῶν, ἃ καλῶς μὲν εἶχε μὴ περιιδεῖν ἐν ἀρχῇ φνόμενα 5
 μηδ' ἰσχυρὸν ἀρχῇ τηλικαύτη ποιῆσαι τὸν δῆμον, ἤδη
 δὲ καὶ φοβερὸν εἶναι τῷ πάντα βουλομένοις αὐτοῖς ὑπάρ-
 χειν καὶ μηδὲν ἄκοντας βιάζεσθαι, μηδὲ πείθεσθαι τοῖς
 ὑπάτοις, ἀλλ' ἀναρχίας ἔχοντας ἠγεμόνας ἰδίους ἄρχου-
 τας προσαγορεύειν. Ἐπιδόσεις μὲν οὖν καὶ διανομάς, 10
 ὡσπερ Ἑλλήνων οἱ κράτιστα δημοκρατούμενοι, καθέ-
 ξεσθαι ψηφίζομένους ἔφη παντελῶς εἰς κοινὸν ὄλεθρον
 τὴν ἀπειθείαν αὐτῶν ἐφοδιάζειν. „Οὐ γὰρ χάριν γε δή-
 που φήσουσιν ἀπολαμβάνειν τῶν στρατειῶν, ἃς ἐγκατέ-
 λιπον, καὶ τῶν ἀποστάσεων, αἷς προήκαυτο τὴν πατρίδα, 15
 καὶ τῶν διαβολῶν, ἃς ἐδέξαντο κατὰ τῆς βουλῆς· ἀλλ'
 ὑφιμένους διὰ φόβον καὶ κολακεύοντας ὑμᾶς ταῦτα
 διδόναι καὶ συγχωρεῖν ἐλπίζαντες, οὐδὲν ἔχουσι πέρας
 ἀπειθείας, οὐδὲ παύσονται διαφερόμενοι καὶ στασιά-
 ζοντες. Ὡστε τοῦτο μὲν ἐστὶ κομιδῆ μανικόν· εἰ δὲ 20
 σωφρονοῦμεν, ἀφαιρησόμεθα τὴν δημαρχίαν αὐτῶν,
 ἀναίρεσιν οὐσαν ὑπατείας καὶ διάστασιν τῆς πόλεως,
 οὐκέτι μιᾶς, ὡς πρότερον, οὔσης, ἀλλὰ δεδεγμένης το-
 μὴν μηδέποτε συμφῦναι μηδ' ὁμοφρονῆσαι μηδὲ παύ-
 25 σασθαι νοσοῦντας ἡμᾶς καὶ ταραττομένους ὑπ' ἀλλή-
 λων ἑάσουσαν.“

XVII. Πολλὰ τοιαῦτα λέγων ὁ Μάρκιος ὑπερφυῶς
 εἶχε τοὺς νέους συνενθουσιῶντας αὐτῷ καὶ τοὺς πλου-
 σίους ὀλίγου δεῖν ἅπαντας, μόνον ἐκεῖνον ἄνδρα τὴν
 πόλιν ἔχειν ἀήττητον καὶ ἀκολάκευτον βοῶντας. Ἐνιοὶ 30
 δὲ τῶν πρεσβυτέρων ἠναντιοῦντο, ὑφορώμενοι τὸ ἀπο-
 βησόμενον. Ἀπέβη δὲ χρηστὸν οὐδέν. Οἱ γὰρ δήμαρχοι

παρόντες, ὡς ἤσθοντο τῇ γνώμῃ κρατοῦντα τὸν Μάρκιον, ἐξέδραμον εἰς τὸν ὄχλον μετὰ βοῆς παρακελευόμενοι συνίστασθαι καὶ βοηθεῖν αὐτοῖς τοὺς πολλούς. Ἐκκλησίας δὲ θορυβάδους γενομένης, καὶ τῶν λόγων, οὗς ὁ Μάρκιος εἶπεν, ἀναγορευθέντων, ὀλίγον ἐδέησεν ἐμπεσεῖν ὑπ' ὀργῆς φερόμενος εἰς τὴν βουλὴν ὁ δῆμος· οἱ δὲ δήμαρχοι τοῦ Μαρκίου τὴν αἰτίαν ἐποιοῦντο, καὶ πέμποντες ἐκάλουν αὐτὸν ἀπολογησόμενον. Ὡς δὲ πρὸς ὕβριν τοὺς πεμφθέντας ἐξήλασεν ὑπηρέτας, αὐτοὶ μετὰ τῶν ἀγορανόμων ἦκον ἄξοντες βία τὸν ἄνδρα, καὶ τοῦ σώματος ἐπελαμβάνοντο. Συστάντες δ' οἱ πατρίκιοι τοὺς μὲν δημάρχους ἀπετρίψαντο, τοῖς δ' ἀγορανόμοις καὶ πληγὰς ἐνέβαλον. Τότε μὲν οὖν ἐσπέρα καταλαβούσα τὴν ταραχὴν διέλυσεν· ἅμα δ' ἡμέρα τὸν δῆμον ἐξηγριωμένον ὁρῶντες οἱ ὕπατοι καὶ συντρέχοντα πανταχόθεν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐδείσαν ὑπὲρ τῆς πόλεως, καὶ τὴν βουλὴν ἀθροίσαντες ἐκέλευον σκοπεῖν, ὅπως ἐπιεικέσι λόγοις καὶ δόγμασι χρηστοῖς πραῦνσιν καὶ καταστήσασιν τοὺς πολλούς, ὡς οὐ φιλοτιμίας οὐσαν ὦραν οὐδ' ὑπὲρ δόξης ἄμιλλαν, εἰ σωφρονούσιν, ἀλλὰ καιρὸν ἐπισφαλῆ καὶ ὄξυν εὐγνώμονος πολιτείας καὶ φιλανθρώπου θεόμενον. Εἰζάντων δὲ τῶν πλείστων προελθόντες ὡς ἐνῆν μάλιστα τῷ δήμῳ διελέγοντο καὶ κατεπράυνον, ἀπολυόμενοι τε τὰς διαβολὰς ἐπιεικῶς καὶ τῷ νουθετοῦντι καὶ δάκνουσι μετρίως χρώμενοι, περὶ δὲ τιμῆς ὠνίων καὶ ἀγορᾶς οὐδὲν διοίσεσθαι πρὸς αὐτοὺς φάσκοντες.

XVIII. Ὡς οὖν ἐνεδίδου τὸ πολὺ τοῦ δήμου καὶ φανερόν ἦν τῷ κοσμίως καὶ σωφρόνως ἀκούειν ἀγόμενον καὶ κηλούμενον, ἀνέστησαν οἱ δήμαρχοι, τῇ μὲν βουλῇ σωφρονούσῃ τὸν δῆμον ἀνθυπεῖξιν ὅσα καλῶς ἔχει φάσκοντες, τὸν δὲ Μάρκιον ἀπολογεῖσθαι κελεύον-

τες, εἰ μὴ φησιν ἐπὶ συγχύσει τῆς πολιτείας καὶ καταλύσει τοῦ δήμου τὴν τε βουλὴν παροξύνειν καὶ καλούμενος ὑπ' αὐτῶν ἀπειθῆσαι, τέλος δὲ τοὺς ἀγορανόμους τύπτων ἐν ἀγορᾷ καὶ προπηλακίζων ἐμφύλιον, ὅσον ἐπ' αὐτῷ, πόλεμον ἐξεργάσασθαι καὶ προαγαγεῖν εἰς ὄπλα τοὺς πολίτας. Ἐλεγον δὲ ταῦτα βουλόμενοι τὸν Μάρκιον ἢ ταπεινὸν ἀποδείξει, παρὰ φύσιν ὑφέντα τὸ φρόνημα καὶ θεραπεύοντα τὸν δῆμον, ἢ τῇ φύσει χρώμενον ἀνήκεστον ἀπεργάσασθαι τὴν πρὸς αὐτὸν ὀργήν· ὁ μάλλον ἤλπιζον ὀρθῶς στοχαζόμενοι τοῦ ἀνδρός. Ἔσθη μὲν γὰρ ὡς ἀπολογησόμενος καὶ παρέσχευεν αὐτῷ σιωπὴν καὶ ἡσυχίαν ὁ δῆμος· ὡς δ' ἤρξατο πρὸς τοὺς ἀνθρώπους δεητικὸν τινα λόγον προσδεχομένους οὐ μόνον ἐπαχθεῖ παρησιᾷ χρῆσθαι καὶ πλείονι κατηγορίᾳ τῆς παρησιᾶς, ἀλλὰ καὶ τόνῳ φωνῆς καὶ διαθέσει προσώπου τὴν ἐγγύς ὑπεροψίας καὶ ὀλιγωρίας ἀφοβίαν ἐπιδεικνύμενος, ὁ μὲν δῆμος ἐξετραχύνθη καὶ φανερός ἦν δυσανασχετῶν καὶ βαρυνόμενος τοῖς λεγομένοις, τῶν δὲ δημάρχων ὁ θρασύτατος Σικίννιος μικρὰ τοῖς συνάρχουσι διαλεχθεὶς, εἶτ' εἰς μέσον ἀναγορεύσας, ὡς θάνατος ὑπὸ τῶν δημάρχων τοῦ Μαρκίου κατέγνωσται, προσέταξε τοῖς ἀγορανόμοις ἀναγαρόντας αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἄκραν εὐθύς ὄσαι κατὰ τῆς ὑποκειμένης φάραγγος. Ἀπτομένων δὲ τῶν ἀγορανόμων τοῦ σώματος ἔδοξε μὲν καὶ τῶν δημοτῶν πολλοῖς φρικτὸν εἶναι τὸ γιγνόμενον καὶ ὑπερήφανον, οἱ δὲ πατρίκιοι παντάπασιν ἐκστάντες καὶ περιπαθήσαντες ὄρμησαν ἀπὸ κραυγῆς βοηθεῖν, οἱ δὲ καὶ χερσὶ τοὺς ἐπιλαμβανομένους ἀνείργοντες καὶ καταμιγνύντες ἑαυτοῖς τὸν Μάρκιον· ἐνιοὶ δὲ καὶ τὰς χεῖρας ὀρέγοντες ἐδέοντο τῶν πολλῶν, ἐπειδὴ λόγου τε καὶ φωνῆς οὐδὲν ἔργον ἦν ἐν ἀκοσμίᾳ τοσαύτῃ καὶ θορύβοις, ἄχρι οὐ συμφρονήσαντες οἱ φίλοι καὶ οἰκεῖοι τῶν δημάρχων, ὡς

ἄνευ φόβου πολλοῦ τῶν πατρικίων οὐκ ἔστιν ἐξαγαγεῖν οὐδὲ κολάσαι τὸν Μάρκιον, ἐπεισαν αὐτοὺς ἀφελεῖν τῆς τιμωρίας τὸ ἀλλόκοτον καὶ βαρὺ, μὴ βία μηδ' ἄκριτον ἀποκτινύντας, ἀλλὰ τῷ δήμῳ ψῆφον ἐπενεγκεῖν ἀπο-
5 δόντας. Ἐκ τούτου καταστάς ὁ Σικίννιος ἠρώτα τοὺς πατρικίους, τί βουλόμενοι τὸν Μάρκιον ἀφαιροῦνται τοῦ δήμου βουλομένου κολάζειν. Ἐκείνων δὲ πάλιν ἀν-
τερωτώντων· „Τί μὲν οὖν διανοεῖσθε καὶ τί βούλεσθε ὑμεῖς, ἄνδρα Ῥωμαίων ἐν τοῖς ἀρίστοις ἄνευ κρίσεως ἐπὶ
10 τιμωρίαν ἄμην καὶ παράνομον οὕτως ἄγοντες;“ „Ἀλλὰ ταύτην μὲν“ εἶπεν ὁ Σικίννιος, „ὑμεῖς μὴ ποιεῖσθε πρό-
φασιν διαφορᾶς καὶ στάσεως πρὸς τὸν δῆμον· ὁ γὰρ ἀξι-
οῦτε, δίδωσιν ὑμῖν, κριθῆναι τὸν ἄνδρα. Σοὶ δὲ, Μάρκιε,
προαγορεύομεν εἰς τρίτην ἀγορὰν παρῆναι καὶ πείθειν
15 τοὺς πολίτας, εἰ μηδὲν ἀδικεῖς, ὡς ψῆφῳ κρινούντας.“

XIX. Τότε μὲν οὖν ἠγάπησαν οἱ πατρικίοι τὴν διά-
λυσιν, καὶ τὸν Μάρκιον ἀσμένως ἔχοντες ἀπῆλθον. Ἐν
δὲ τῷ μεταξὺ χρόνῳ τῆς τρίτης ἀγορᾶς (ἀγορᾶς δὲ ποιοῦσι
Ῥωμαῖοι δι' ἡμέρας ἐνάτης, νουνδίνας καλοῦντες) ἐλπίδα
20 μὲν αὐτοῖς παρέσχε διακρούσεως στρατεία γενομένη πρὸς
Ἀντιάτας, ὡς μῆκος ἔχουσα καὶ χρόνον, ἐν ᾧ χειροθήτης
ὁ δῆμος ἔσται τῆς ὀργῆς ἀπομαρανθείσης ἢ παντελῶς
ἐκπεσούσης δι' ἀσχολίαν καὶ πόλεμον· ἔπειτα δ', ὡς
ταχὺ διαλυσάμενοι πρὸς τοὺς Ἀντιάτας ἐπανῆλθον, ἐγί-
25 νοντο σύνοδοι τῶν πατρικίων πολλάκις, δεδιότων καὶ
σκοπούντων, ὅπως τὸν τε Μάρκιον οὐ προήσονται τὸν
τε δῆμον αὐθις οὐ παρέξουσιν ἔκταράττειν τοῖς δημα-
γωγοῖς. Ἄππιος μὲν οὖν Κλαύδιος αἰτίαν ἔχων ἐν τοῖς
μάλιστα μισόδημος εἶναι διεμαρτύρετο, λέγων τὴν τε
30 βουλήν αὐτοὺς ἀναιρήσειν καὶ προήσεσθαι παντάπασι
τὴν πολιτείαν, εἰ κύριον τῆς ψῆφου κατὰ τῶν πατρικίων
δέξονται γενόμενον τὸν δῆμον· οἱ δὲ πρεσβύτατοι καὶ

δημοτικώτατοι τοῦναντίον ἤξιον οὐ χαλεπὸν οὐδὲ
βαρὺν, ἀλλὰ πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον ὑπὸ τῆς ἐξουσίας
ἔσεσθαι τὸν δῆμον· οὐ γὰρ καταφρονοῦντι τῆς βουλῆς,
ἀλλ' οἰομένῳ καταφρονεῖσθαι τιμὴν καὶ παραμυθίαν
γενήσεσθαι τὴν κρίσιν, ὥσθ' ἅμα τὴν ψῆφον λαβόντας
ἀποδήσεσθαι τὴν ὀργήν.

XX. Ὅρῳν οὖν ὁ Μάρκιος εὐνοία μὲν αὐτοῦ, φόβῳ
δὲ τοῦ δήμου τὴν σύγκλητον ἀπορουμένην ἠρώτησε τοὺς
δημάρχους, τί κατηγοροῦσιν αὐτοῦ καὶ περὶ τίνος κρι-
θησόμενον ἐπὶ τὸν δῆμον ἐξάγουσιν. Εἰπόντων δ' ἐκεῖ-
10 νων, ὅτι τυραννίς ἐστί τὸ ἔγκλημα καὶ τυραννεῖν δια-
νοούμενον ἀποδείξουσιν αὐτόν, οὕτως ἐξαναστάς αὐτὸς
ἔφη πρὸς τὸν δῆμον ἤδη βαδίζειν ἀπολογησόμενος καὶ
μηδένα τρόπον κρίσεως μηδὲ, ἂν ἀλῶ, κολάσεως παραι-
τεῖσθαι· „μόνον ὅπως“ ἔφη „τοῦτο κατηγορήσητε καὶ
15 μὴ ψεύσησθε τὴν βουλήν.“ Ὡς δ' ἁμολόγησαν, ἐπὶ
τούτοις ἡ κρίσις ἐγένετο. Συνελθόντος δὲ τοῦ δήμου
πρῶτον μὲν οὐ κατὰ λόγους, ἀλλὰ κατὰ φύλας ἐβιάζοντο
γίνεσθαι τὴν ψηφοφορίαν, τῶν εὐπόρων καὶ γνωρίμων
καὶ στρατευομένων τὸν ἄπορον καὶ πολυπράγμονα καὶ
20 τοῦ καλοῦ φροντίζοντα μηδὲν ὄχλον ἐπίπροσθεν ταῖς
ψήφοις ποιοῦντες. Ἐπειτα τὴν τυραννίδος ἀφέντες αἰ-
τίαν ἀναπόδεικτον οὖσαν, ἐκείνων πάλιν ἐμέμνητο τῶν
λόγων, οὗς ὁ Μάρκιος πρότερον εἶπεν ἐν τῇ βουλῇ, κω-
λύων μὲν ἐπευωνίσαι τὴν ἀγορὰν, ἀφελέσθαι δὲ τὴν
25 δημαρχίαν τοῦ δήμου κελεύων. Καινὸν δὲ κατηγορήσαν
αὐτοῦ κατηγορήματα τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων, ἃ λαβῶν
ἐκ τῆς Ἀντιατῶν χώρας οὐκ ἀνήνεγκεν εἰς τὸ δημόσιον,
ἀλλὰ διένειμε τοῖς μεθ' αὐτοῦ στρατευομένοις· ὑφ' οὗ
δὴ καὶ μάλιστα λέγεται διαταραχθῆναι τὸν Μάρκιον. Οὐ
30 γὰρ προσεδόκησεν οὐδ' εὐπόρησε πρὸς τὸν ὄχλον ἐκ τοῦ
παραυτικά λόγων πιθανῶν, ἀλλ' ἐπαινοῦντι τοὺς στρα-

τευσαμένους ἐθορύβησαν αὐτῶ πλείονες ὄντες οἱ μὴ στρατευσάμενοι. Τέλος δ' οὖν ταῖς φυλαῖς τῆς ψήφου δοθείσης αἱ καθαιροῦσαι τρεῖς ἐγένοντο. Ἦν δὲ τίμημα τῆς καταδίκης αἰδῖος φυγή. Μετὰ δὲ τὴν ἀναγόρευσιν ὁ μὲν δῆμος οὐδέποτε νικήσας μάχῃ πολεμίους τοσοῦτον ἐφρόνησεν, ὅσον τότε φρονῶν καὶ γεγηθῶς ἀπῆει, τὴν δὲ βουλὴν ἄχος ἔσχε καὶ κατήφεια δεινὴ μεταμελομένην καὶ δυσφοροῦσαν ἐπὶ τῶ μὴ πάντα ποιῆσαι καὶ παθεῖν πρότερον ἢ περιιδεῖν ὑβρίσαντα καὶ χρησάμενον ἐξουσίᾳ 10 τοσαύτῃ τὸν δῆμον. Οὐδὲν δ' ἔδει τότε πρὸς διάγνωσιν ἐσθῆτος ἢ παρασῆμων ἐτέρων, ἀλλ' εὐθύς ἦν δῆλος ὅτι δημότης ὁ χαίρων καὶ ὁ δυσφορῶν ὅτι πατρικίος.

XXI. Πλὴν αὐτὸς ὁ Μάρκιος ἀνέκπληκτος καὶ ἀτα-
 15 κείνωτος καὶ σῆματι καὶ βαδίσματι καὶ προσώπῳ καθε-
 15 στηκῶς ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἐφαίνετο πεπονθόσιν ἀσυμ-
 παθῆς ἑαυτῶ μόνος, οὐχ ὑπὸ λογισμοῦ καὶ πραότητος
 οὐδὲ τῶ φέρειν μετρίως τὸ συμβεβηκός, ἀλλ' ἐμπαθῆς
 ὦν ὑπ' ὀργῆς καὶ βαρυφροσύνης, ὅπερ ἀγνοοῦσιν οἱ
 πολλοὶ λύπην οὔσαν. Ὅταν γὰρ εἰς θυμὸν μεταβάλλῃ,
 20 καθάπερ ἐκπυρωθεῖσα τὸ ταπεινὸν ἀποβάλλει καὶ ἀρ-
 γόν· ἢ καὶ δοκεῖ δραστικὸς ὁ θυμούμενος ὡς θερμὸς ὁ
 πυρέττων, οἷον ἐν σφυγμῶ καὶ διατάσει καὶ ὄγκῳ γενο-
 μένης τῆς ψυχῆς. Ἐδήλωσε δὲ τοῖς ἔργοις αὐτίκα μάλα
 τὴν διάθεσιν ταύτην ὁ Μάρκιος. Εἰσελθὼν γὰρ οἴκαδε,
 25 καὶ τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα μετὰ κλαυθμοῦ καὶ βοῆς 224
 ὀλοφυρομένους ἀσπασάμενος καὶ κελεύσας μετρίως φέρειν
 τὸ συμβεβηκός, εὐθύς ἀπιῶν ἐβάδιζεν ἐπὶ τὰς πύλας.
 Ἐκεῖ δὲ τῶν πατρικίων ὁμοῦ τι πάντων προπεμπόντων
 αὐτὸν οὔτε τι λαβῶν οὔτε τινὸς δεηθεὶς ἀπηλλάττετο,
 30 τρεῖς ἢ τέτταρας πελάτας ἔχων περὶ αὐτόν. Ἡμέρας δ'
 ὀλίγας ἐν τισιν ἀγροῖς αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ὑπὸ πολλῶν
 διενεχθεὶς διαλογισμῶν, οἷους ὁ θυμὸς ὑπέβαλλεν, ὥστ'

οὔτ' εἰς καλὸν οὔτε συμφέρον οὐδὲν, ἀλλ' ἢ τὸ Ῥωμαίους
 μετελθεῖν, ἐγίνωσκε πόλεμόν τινα βαρὺν καὶ ὄμορον
 ἀναστήσαι ἐπ' αὐτούς. Ὄρμησεν οὖν διαπειράσθαι
 πρῶτον Οὐολούσκων, ἀκμάζοντας μὲν εἰδῶς ἐτι καὶ
 σώμασι καὶ χρήμασι, ταῖς δὲ γεγεννημέναις ἐναγχος ἦτ- 5
 ταις οὐ τοσοῦτον ἀπολωλέναι τῆς δυνάμεως, ὅσον ἐγ-
 γεγονένοι φιλονεικίας αὐτοῖς καὶ ὀργῆς οἰόμενος.

XXII. Ἦν δὲ τις ἀνὴρ ἐξ Ἀντίου πόλεως διὰ τε πλοῦ-
 τον καὶ ἀνδρείαν καὶ γένους ἐπιφάνειαν ἀξίωμα βασι-
 λικὸν ἔχων ἐν πᾶσιν Οὐολούσκοις, ὄνομα Τύλλος Ἀμφί- 10
 διος. Ὑπὸ τούτου μισούμενον ὁ Μάρκιος ἑαυτὸν ὡς
 οὐδένα Ῥωμαίων ἐγίνωσκε· πολλάκις γὰρ ἐν ἀπειλαῖς
 καὶ προκλήσεσι κατὰ τὰς μάχας γενόμενοι, καὶ κομπά-
 σαντες διὰ τὸ ἐνάμιλλον, οἷα νεανιῶν πολεμικῶν φι-
 λοτιμίαι καὶ ζῆλοι φέρουσιν, ἴδιον προσεκτήσαντο τῶ 15
 κοινῶ τὸ κατ' ἀλλήλων ἔχθος. Οὐ μὴν ἀλλὰ μέγεθος τι
 φρονήματος ἔχοντα τὸν Τύλλον ὀρῶν, καὶ μάλιστα δὴ
 Οὐολούσκων ἐπιθυμοῦντα Ῥωμαίους λαβὴν παρασχόν-
 τας ἐν μέρει κολουῖσαι, μαρτυρίαν ἀπέλιπε τῶ εἰπόντι·
 „Θυμῶ μάχεσθαι χαλεπόν· ὁ γὰρ ἂν θέλῃ ψυχῆς ἀνεῖ- 20
 ται.“ Λαβῶν γὰρ ἐσθῆτα καὶ σκευὴν, ἐν ἧ μάλιστα μὴ
 δόξειν ὅς ἦν ἔμελλεν ὀρώμενος, ὥσπερ Ὀδυσσεὺς
 Ἄνδρῶν δυσμενέων κατέδν πόλιν.

XXIII. Ἦν δ' ἐσπέρα, καὶ πολλοὶ μὲν αὐτῶ προσε-
 τύγχανον, ἐγνώριζε δ' οὐδεὶς. Ἐβάδιζεν οὖν ἐπὶ τὴν 25
 οἰκίαν τοῦ Τύλλου, καὶ παρεισελθὼν ἄφνω πρὸς τὴν
 ἐστίαν ἐκάθισε σιωπῆ, καὶ τὴν κεφαλὴν ἐγκαλυψάμενος
 ἡσυχίαν ἤγεεν. Οἱ δὲ κατὰ τὴν οἰκίαν θανμάσαντες ἀνα-
 στήσαι μὲν οὐκ ἐτόλμησαν (ἦν γὰρ τι καὶ περὶ αὐτὸν
 ἀξίωμα καὶ τοῦ σῆματος καὶ τῆς σιωπῆς), ἔφρασαν δὲ τῶ 30
 Τύλλῳ περὶ δεῖπνον ὄντι τὴν ἀτοπίαν τοῦ πράγματος.
 Ὁ δ' ἐξαναστάς ἦκε πρὸς αὐτὸν καὶ ἀνέκρινε, τίς ἂν

νων οὐκέτι πίστιν εἶχεν. Ἐκαλεῖτο δὲ φούρκιφερ· ὃ γὰρ οἱ Ἕλληνες ὑποστάτην καὶ στήριγμα, τοῦτο Ῥωμαῖοι φούρκαν ὀνομάζουσιν.

XXV. Ὡς οὖν ὁ Λατίνος ἀπήγγειλε τὴν ὄψιν αὐτοῖς καὶ διηπόρουν, ὅστις ἦν ὁ τῆς πομπῆς τότε προηγούμενος ἀτερπῆς καὶ κακὸς ὄρχηστῆς, ἀνεμνήσθησαν ἔνιοι διὰ τὴν ἀτοπίαν τῆς τιμωρίας ἐκείνου τοῦ θεράποντος, ὃν μαστιγοῦντες ἐξήγαγον δι' ἀγορᾶς, εἰπ' ἐθανάτωσαν. Συμφωνησάντων οὖν τῶν ἱερέων ὃ τε δεσπότης δίκην 10 ἔδωκε, καὶ τῷ θεῷ τὴν πομπὴν καὶ τὰς θείας αὐθις ἐξ ἀρχῆς ἐπετέλουν. Ἔοικεν οὖν ὁ Νομᾶς τὰ τ' ἄλλα τῶν ἱερῶν σοφώτατος ἐξηγητῆς γεγυῖναι, καὶ τοῦτο παγκά- λως γε νομοθετῆσαι πρὸς εὐλάβειαν αὐτοῖς. Ὅταν γὰρ ἄρχοντες ἢ ἱερεῖς πράττωσι τι τῶν θείων, ὃ κῆρυξ πρόεισι 15 μεγάλη φωνῇ βοῶν· Ὁκ ἄγε. Σημαίνει δ' ἡ φωνή· τοῦτο πράττε, προσέχειν κελεύουσα τοῖς ἱεροῖς καὶ μηδὲν ἔργον ἐμβαλεῖν μεταξὺ μηδὲ χρεῖαν ἀσχολίας, ὡς τὰ πλεῖστα τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκαῖον τινὶ τρόπῳ καὶ διὰ βίας περαινόμενα. Θυσίας δὲ καὶ πομπὰς καὶ θείας οὐ μόνον 20 ἐξ αἰτίας τηλικαύτης, ἀλλὰ καὶ διὰ μικρὰς Ῥωμαίοις ἔθος ἐστὶν ἀναλαμβάνειν. Ἴππου τε γὰρ ἑνὸς τῶν ἀγόντων τὰς καλουμένας θήσας ἀτονήσαντος καὶ πάλιν τοῦ ἡνι- 226 ὄχου τῆ ἀριστερᾶ χειρὸς τὰς ἡνίας συλλαβόντος, αὐθις ἐψηφίσαντο τὴν πομπὴν ἐπιτελεῖν. Ἐν δὲ τοῖς κάτω 25 χρόνοις μίαν θυσίαν τριακοντάκις ἐποίησαν, αἰεὶ τινος ἑλλείμματος ἢ προσκρούσματος γίνεσθαι δοκοῦντος. Τοιαύτη μὲν εὐλάβεια πρὸς τὸ θεῖον Ῥωμαίων.

XXVI. Ὁ δὲ Μάρκιος καὶ Τύλλος ἐν Ἀντίῳ τοῖς δυνατωτάτοις κρύφα διελέγοντο, καὶ παρεκάλουν, ἕως 30 στασιάζουσιν οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς ἀλλήλους, τὸν πόλεμον ἐξευεργεῖν. Τῶν δὲ δυσωπουμένων, ὅτι σπονδαὶ διέτειν ἦσαν αὐτοῖς καὶ ἀνοχὰι γεγεννημένοι, πρόφασιν αὐτοῖ

Ῥωμαῖοι παρέσχον ἐκ τινος ὑποψίας ἢ διαβολῆς ἐν θείαις καὶ ἀγῶσι κηρύξαντες ἀπιέναι Οὐολούσκους πρὸ ἡλίου δύνοντος ἐκ τῆς πόλεως. Ἐνιοὶ δὲ φασιν ἀπάτη τοῦ Μαρκίου καὶ δόλῳ γενέσθαι τοῦτο, πέμψαντος εἰς Ῥώ- μην πρὸς τοὺς ἄρχοντας οὐκ ἀληθῆ κατήγορον τῶν Οὐολούσκων, ὡς ἐν ταῖς θείαις διανοουμένων ἐπιδέ- σθαι τοῖς Ῥωμαίοις καὶ τὴν πόλιν ἐμπιπρᾶν. Πάντας μὲν γὰρ αὐτοὺς τὸ κῆρυγμα τοῦτο δυσμενεστέρους ἐποίησε τοῖς Ῥωμαίοις· ὃ δὲ Τύλλος ἐπὶ μείζον αἵρων τὸ πρᾶγμα καὶ παροξύνων τέλος ἐπεισε πέμψαντας εἰς Ῥώμην τὴν 10 τε χώραν ἀπαιτεῖν καὶ τὰς πόλεις, ὅσας ἀφήρηται πο- λέμῳ τῶν Οὐολούσκων. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῶν πρέσβων ἀκούσαντες ἠγανάκτησαν, καὶ ἀπεκρίναντο προτέρους μὲν ἀναλήψεσθαι τὰ ὄπλα τοὺς Οὐολούσκους, ὑστέρους δὲ καταθήσεσθαι Ῥωμαίους. Ἐκ τούτου συναγαγὼν ἐκ- 15 κλησίαν πάνδημον ὁ Τύλλος, ἐπεὶ τὸν πόλεμον ἐψηφί- σαντο, συνεβούλευε τὸν Μάρκιον καλέσαι μηδὲν αὐτῷ μνησικακοῦντας, ἀλλὰ πιστεύσαντας, ὅτι συμμαχῶν ὠφελήσει ὅσα πολεμῶν οὐκ ἔβλαψεν.

XXVII. Ἐπεὶ δὲ κληθεῖς ὁ Μάρκιος καὶ διαλεχθεῖς 20 πρὸς τὸ πλῆθος οὐχ ἤττον ἀπὸ τῶν λόγων ἢ τῶν ὄπλων ἀνὴρ δεινὸς ἐφάνη καὶ πολεμικὸς καὶ τὸ φρονεῖν καὶ τολμᾶν περιττός, ἀποδείκνυται μετὰ Τύλλου στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τοῦ πολέμου. Δεδιώξας δὲ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ παρασκευάσασθαι τοὺς Οὐολούσκους ἔδει, μὴ πολὺς γε- 25 νόμενος τὸν καιρὸν ἀφέληται τῆς πράξεως, τὰ μὲν ἄλλα τοὺς κατὰ πόλιν δυνατοὺς καὶ ἄρχοντας ἐκέλευε συνά- γειν καὶ πορίζειν, αὐτὸς δὲ τοὺς προθυμοτάτους ἄνευ καταλόγου πείσας ἐκόντας αὐτῷ συνεξελεθεῖν ἐνέβαλεν εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων ἄφρω καὶ μηδενὸς προσδοκῶντος. 30 Ὅθεν ἠνύπορησε λείας τοσαύτης, ὅσην ἄγοντας καὶ φέ- ροντας καὶ χρωμένους ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοὺς Οὐο-

λούσκους ἀπειπεῖν. Ἦν δὲ μικρότατον ἔργον αὐτῷ τῆς στρατείας ἐκείνης ἢ εὐπορία καὶ τὸ πολλὰ βλάψαι καὶ κακῶσαι τὴν χώραν· οὐ δ' ἔνεκα ταῦτ' ἔπραττε, μέγα, τὸ τοὺς πατρικίους προσδιαβαλεῖν τῷ δήμῳ. Τὰ γὰρ 5 ἄλλα πάντα λυμαινόμενος καὶ διαφθείρων, τοὺς ἐκείνων ἀγροὺς ἰσχυρῶς ἐφύλαττε, καὶ οὐκ εἶα κακουργεῖν οὐδὲ λαμβάνειν ἐξ ἐκείνων οὐδέν. Ὅθεν ἐν διαβολαῖς ἔτι μᾶλλον ἐγένοντο καὶ ταραχαῖς πρὸς ἀλλήλους, οἱ μὲν πατρικιοὶ τοῖς πολλοῖς ἐγκαλοῦντες ὡς ἄνδρα δυνατὸν 10 ἀδίκως ἐκβαλοῦσιν, ὁ δὲ δῆμος ἐκείνους ἠτιᾶτο διὰ μνησικακίαν ἐπάγειν τὸν Μάρκιον, εἴτα πολεμουμένων ἐτέρων θεατὰς καθῆσθαι, φύλακα τοῦ πλούτου καὶ τῶν χρημάτων ἔξω τὸν πόλεμον αὐτὸν ἔχοντας. Ταῦτα διαπραξάμενος ὁ Μάρκιος, καὶ μεγάλα πρὸς τὸ θαρρεῖν καὶ 15 καταφρονεῖν τῶν πολεμίων τοὺς Οὐολούσκους ὠφελήσας, ἀπήγαγεν ἀσφαλῶς.

XXVIII. Ἐπεὶ δὲ πᾶσα ταχὺ καὶ προθύμως ἢ τῶν Οὐολούσκων δύναμις ἠθροίσθη πολλὴ φανείσα, μέρος μὲν ἔγνωσαν ὑπολιπεῖν ταῖς πόλεσιν ὑπὲρ ἀσφαλείας, 20 μέρει δὲ στρατεύειν ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους· ἐλέσθαι δὲ τῶν ἡγεμονιῶν ὁ Μάρκιος ἔδωκε τῷ Τύλλῳ τὴν ἑτέραν. Ὁ δὲ Τύλλος εἰπὼν, ὡς οὐδὲν ἀρετῇ λειπόμενον αὐτοῦ τὸν Μάρκιον ὄρα, τύχη δὲ βελτίονι κεχηρημένον ἐν ταῖς 22 μάχαις ἀπάσαις, ἐκέλευσεν ἠγεῖσθαι τῶν ἐξιόντων, αὐτὸς δὲ τὰς τε πόλεις ὑπομένων φυλάξειν καὶ τοῖς στρατευομένοις ὑπουργήσειν τὰ πρόσφορα. Μᾶλλον οὖν ἐπιρρωσθεὶς ὁ Μάρκιος ἐχώρει πρῶτον ἐπὶ Κίρκαιον, πόλιν ἀποικίδα Ῥωμαίων, καὶ ταύτην ἐνδοῦσαν ἐκουσίως οὐδὲν ἠδίκησε. Μετὰ δὲ ταύτην ἐπόρθει τὴν Λα- 30 τίνων χώραν, ἐνταῦθα προσμαχεῖσθαι προσδεχόμενος αὐτῷ τοὺς Ῥωμαίους ὑπὲρ τῶν Λατίνων συμμάχων ὄντων καὶ πολλάκις αὐτοὺς ἐπικαλουμένων. Ἐπεὶ δὲ

καὶ τὸ πλῆθος ἀπρόθυμον ἐγένετο καὶ τοῖς ὑπάτοις ὀλίγος ἔτι περιῆν τῆς ἀρχῆς χρόνος, ἐν ᾧ κινδυνεύειν οὐκ ἐβούλοντο, καὶ διὰ ταῦτα τοὺς Λατίνους ἀπέπεμψαν, οὕτως ὁ Μάρκιος ἐπ' αὐτὰς τὰς πόλεις ἦγε, καὶ Τολερί- 5 νους καὶ Λαουικανούς καὶ Πεδανούς, ἔτι δὲ Βωλανούς 5 ἀντιστάντας αὐτῷ κατὰ κράτος ἐλὼν τὰ τε σώματα λείαν ἐποίησατο καὶ τὰ χρήματα διήρπασε. Τῶν δὲ προστιθεμένων ἐπιμέλειαν ἐποιεῖτο πολλήν, ὅπως μὴδ' ἄκοντος αὐτοῦ βλάπτωντο, πορρωτάτω στρατοπεδεύων καὶ τῆς χώρας ἀπεχόμενος. 10

XXIX. Ἐπεὶ δὲ καὶ Βόλλας πόλιν οὐ πλείους σταδίους ἑκατὸν ἀπέχουσαν τῆς Ῥώμης ἐλὼν χρημάτων πολλῶν ἐκράτησε καὶ πάντας ὀλίγου δεῖν τοὺς ἐν ἡλικίᾳ διέφθειρε, τῶν δὲ Οὐολούσκων οὐδ' οἱ μένειν ἐν ταῖς πόλεσι ταχθέντες ἐκατέρουν, ἀλλ' ἐφέροντο σὺν τοῖς 15 ὄπλοις πρὸς τὸν Μάρκιον, ἕνα στρατηγὸν καὶ μόνον ἄρχοντα ἑαυτῶν γινώσκειν ἐκείνον εἶναι λέγοντες, ἦν ὄνομα κατὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν Ἰταλίαν μέγα καὶ δόξα θαυμαστή, τῆς ἀρετῆς ἐνὸς σώματος μεταθέσει τοσοῦτον ἀπεργασαμένης τὸ παράλογον ἐν τοῖς πράγμασι. Τὰ δὲ 20 τῶν Ῥωμαίων οὐδένα κόσμον εἶχε, μάχεσθαι μὲν ἀπεγνωκότων, ἐν δὲ συστάσει καὶ λόγοις στασιαστικοῖς ὁσημέραι πρὸς ἀλλήλους ὄντων, ἄχρι οὗ Λαουῖνιον ἀπηγγέλθη περιτειχιζόμενον ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὅπου καὶ θεῶν ἰσρὰ Ῥωμαίοις πατρῶων ἀπέκειτο καὶ τοῦ γένους 25 ἦσαν αὐτοῖς ἀρχαὶ διὰ τὸ πρῶτην πόλιν ἐκείνην κτίσαι τὸν Αἰνεΐαν. Ἐκ δὲ τούτου θαυμαστή μὲν ἔσχε καὶ ἄθροια μεταβολὴ γνώμης τὸν δῆμον, ἄτοπος δὲ κομιδῇ καὶ παράλογος τοὺς πατρικίους. Ὁ μὲν γὰρ δῆμος ὥρμησε λύειν τὴν τοῦ Μαρκίου καταδίκην καὶ καλεῖν αὐ- 30 τον εἰς τὴν πόλιν, ἢ δὲ βουλὴ συναχθεῖσα καὶ σκοποῦσα περὶ τοῦ βουλευματος ἀπέγνω καὶ διεκώλυσεν, εἴτε

πάντως ἐνίστασθαι φιλονεικοῦσα πᾶσιν οἷς ὁ δῆμος ἐσπούδαζεν, εἴτ' ἄλλως χάριτι τοῦ δήμου τὸν ἄνδρα μὴ βουλομένη κατελθεῖν, εἴτε κάκεινον αὐτὸν ἤδη πεποιημένη δι' ὀργῆς, ὅτι πάντας ἐποίει κακῶς οὐχ ὑπὸ πάντων ἀγνωμονηθεῖς, καὶ τῆς πατρίδος αὐτὸν ἔδειξεν ἐχθρόν, ἐν ἧ τὸ κυριώτατον καὶ κράτιστον μέρος ἐγίνωσκε συμπαθοῦν αὐτῷ καὶ συναδικούμενον. Ἐξενεχθείσης δὲ τῆς γνώμης εἰς τοὺς πολλοὺς ὁ μὲν δῆμος ἄκυρος ἦν τοῦ ψήφου καὶ νόμου τι ποιεῖν ἄνευ προβου-

10 λεύματος,

XXX. ὁ δὲ Μάρκιος ἀκούσας ἔτι μᾶλλον ἐξετραχύνθη, καὶ τὴν πολιορκίαν ἀπολιπὼν ἐπὶ τὴν πόλιν ὑπ' ὀργῆς ἐχώρει, καὶ περὶ τὰς λεγομένας Κλοιλίας τάφρους κατεστρατοπέδευσε τεσσαράκοντα τῆς πόλεως σταδίου 15 ἀφεστῶς. Ὀφθεῖς δὲ φοβερός καὶ πολὺν θόρυβον παρασχὼν ὅμως ἐν τῷ παρόντι τὴν στάσιν ἐπαυσεν· οὐδεὶς γὰρ ἔτι τοῖς πολλοῖς ἐτόλμησεν ἀντειπεῖν οὔτ' ἀρχῶν οὔτε βουλευτῆς περὶ τοῦ τὸν Μάρκιον κατάγειν, ἀλλ' ὀρῶντες ἐν τῇ πόλει διαδρομὰς γυναικῶν καὶ πρὸς ἱεροῖς 20 ἱκεσίας καὶ δάκρυα πρεσβυτῶν καὶ δεήσεις, πάντα δ' ἐνδεᾶ τόλμης καὶ σωτηρίων λογισμῶν, συνέγνωσαν ὀρθῶς τὸν δῆμον ἐπὶ τὰς διαλλαγὰς τοῦ Μαρκίου τραπέσθαι, τὴν δὲ βουλήν τοῦ παντὸς ἀμαρτάνειν, ὅτε παύ- 228 σασθαι καλῶς εἶχεν ὀργῆς καὶ μνησικακίας, ἀρχομένην. 25 Ἐδοξεν οὖν πᾶσι πρέσβεις ἀποστεῖλαι πρὸς τὸν Μάρκιον ἐκείνῳ τε κάθοδον διδόντας εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸν πόλεμον αὐτοῖς λῦσαι δεομένους. Οἱ δὲ πεμφθέντες ἀπὸ βουλῆς ἦσαν μὲν ἐπιτήδειοι τῷ Μαρκίῳ, προσεδέχοντο δὲ πολλὴν περὶ γε τὰς πρώτας ἀπαντήσεις φιλοφρο- 30 σύνην παρ' ἀνδρὸς οἰκείου καὶ συνήθους. Ἐγίνετο δὲ τοιοῦτον οὐδέν, ἀλλὰ διὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν πολεμίων ἀχθέντες ἐνετύγγανον αὐτῷ μετ' ὄγκου καθεζομένῳ

καὶ βαρύντητος οὐκ ἀνεκτῆς. Ἐχων δὲ τοὺς πρώτους τῶν Οὐολούσκων περὶ αὐτὸν ἐκέλευε λέγειν ὧν δεόμενοι τυγχάνουσιν. Εἰπόντων δὲ λόγους ἐπιεικεῖς καὶ φιλανθρώπους ἐν ἧθει τῷ πρέποντι καὶ παυσάμενων, ἀπεκρίνατο τὰ μὲν πικρῶς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ πρὸς ὀργὴν ὧν 5 ἐπαθε, τὰ δ' ὑπὲρ τῶν Οὐολούσκων ὡς στρατηγός, ἀποδοῦναι τὰς πόλεις καὶ τὴν χώραν, ὅσῃν ἀπετέμοντο πολέμῳ, κελύων, καὶ ψηφίσασθαι Οὐολούσκοις ἰσοπολιτεῖαν ἢνπερ Λατίνοις· ἄλλην γὰρ οὐκ εἶναι βέβαιον ἢ τὴν ἐπὶ τοῖς ἰσοῖς καὶ δικαίοις ἀπαλλαγὴν τοῦ πολέμου. 10 Χρόνον δὲ βουλῆς ἔδωκεν αὐτοῖς ἡμέρας τριάκοντα· καὶ τῶν πρέσβων ἀπελθόντων εὐθύς ἀνέβηξεν ἐκ τῆς χώρας.

XXXI. Τοῦτο δὴ πρῶτον αἰτίημα τῶν Οὐολούσκων οἱ πάλαι βαρυνόμενοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ φθοροῦν- 15 τες ἐλάμβανον· ὧν ἦν καὶ ὁ Τύλλος, ἰδίᾳ μὲν ὑπὸ τοῦ Μαρκίου μηδὲν ἀδικούμενος, ἐν δ' ἀνθρωπίνῳ πάθει γεγυῶς. Ἦχθετο γὰρ ἡμαυρωμένος παντάπασι τῇ δόξῃ καὶ παρορῶμενος ὑπὸ τῶν Οὐολούσκων, πάντα μόνου ἡγουμένων αὐτοῖς εἶναι τὸν Μάρκιον, τοὺς δὲ ἄλλους 20 ἀξιούντων, ὅσον ἐκείνος αὐτοῖς μεταδώσει δυνάμειος καὶ ἀρχῆς, ἀγαπᾶν ἔχοντας. Ὅθεν αἱ πρῶται κατηγορίαι κρύφα διεσπείροντο, καὶ συνιστάμενοι πρὸς ἀλλήλους ἡγανάκτου καὶ προδοσίαν ἐκάλουν τὴν ἀνάβηξιν, οὐ τειχῶν οὐδ' ὄπλων, ἀλλὰ καιρῶν, οἷς καὶ τᾶλλα πάντα 25 σώζεσθαι καὶ πάλιν ἀπολλυσθαι πέφυκεν, ἡμερῶν τριάκοντα τῷ πολέμῳ δεδομένων, οὗ μείζονας οὐδὲν ἐν ἐλάττω χρόνῳ λαμβάνειν μεταβολάς. Καίτοι τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Μάρκιος οὐκ ἀργὸν διῆγεν, ἀλλὰ τοὺς 30 συμμάχους τῶν πολεμίων ἐφθειρεν ἐπιῶν καὶ περιέκοπτε καὶ πόλεις ἐπὶ μεγάλας καὶ πολυανθρώπους ἔλαβεν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι βοηθεῖν μὲν οὐκ ἐτόλμων, ἀλλ'

ὄκνου πλήρεις ἦσαν αὐτῶν αἱ ψυχαί, καὶ τοῖς ἐκνεναρκηκόσι κομιδῇ καὶ παραλελυμένοις σώμασιν ὁμοίως διέκειντο πρὸς τὸν πόλεμον. Ἐπεὶ δ' ὁ χρόνος διήλθε καὶ παρῆν αὐθις ὁ Μάρκιος μετὰ τῆς δυνάμεως ἀπάσης, ἐπέμπουσι πρεσβείαν πάλιν τοῦ Μαρκίου δεησομένην ὑφέσθαι τῆς ὀργῆς καὶ τοὺς Οὐολούσκους ἐκ τῆς χώρας ἀπαγαγόντα πράττειν καὶ λέγειν ὅτι ἂν ἀμφοτέροις οἴηται βέλτιον εἶναι· φόβῳ μὲν γὰρ οὐδὲν ἐνδώσειν Ῥωμαίους, εἰ δὲ τινος τῶν φιλανθρώπων οἴηται δεῖν τυχεῖν τοὺς Οὐολούσκους, ἅπαν αὐτοῖς γενήσεσθαι τὰ ὄπλα καταθεμένοις. Πρὸς ταῦθ' ὁ Μάρκιος ἔφη μηδὲν ὡς Οὐολούσκων ἀποκρίνεσθαι στρατηγός, ὡς δὲ Ῥωμαίων ἐτι πολίτης παραινεῖν καὶ παρακαλεῖν μετριώτερα φρονήσαντας ἐπὶ τοῖς δικαίοις ἦκειν πρὸς αὐτὸν ἐν ἡμέραις τρισὶν ἃ προκαλεῖται ψηφισαμένους· εἰ δ' ἔτετρα δόξειε, γιγνώσκειν οὐκ οὔσαν αὐτοῖς ἄδειαν αὐθις μετὰ λόγων κενῶν βαδίξουσιν εἰς τὸ στρατόπεδον.

XXXII. Ἐπανελθόντων δὲ τῶν πρεσβέων ἀκούσασα ἡ βουλή, καθάπερ ἐν χειμῶνι πολλῶ καὶ κλύδωνι τῆς πόλεως, ἄρασα τὴν ἀφ' ἱερᾶς ἀφῆκεν. Ὅσοι γὰρ ἦσαν ἱερεῖς θεῶν ἢ μυστηρίων ὀργιασταὶ ἢ φύλακες ἢ τὴν ἀπ' οἰωνῶν πάτριον οὔσαν ἐκ παλαιῶν μαντικῆν ἔχοντες, τούτους πάντας ἀπιέναι πρὸς τὸν Μάρκιον ἐψηφίσαντο, κεκοσμημένους ὡς ἦν ἐκάστῳ νόμος ἐν ταῖς ἱερουργίαις· λέγειν δὲ ταῦτά, καὶ παρακαλεῖν, ὅπως ἀπαλλάξας τὸν πόλεμον οὕτω διαλέγηται περὶ τῶν Οὐολούσκων τοῖς πολίταις. Ἐδέξατο μὲν οὖν εἰς τὸ στρατόπεδον τοὺς ἄνδρας, ἄλλο δ' οὐδὲν ἔδωκεν οὐδ' ἐπραξεν οὐδ' εἶπε μαλακώτερον, ἀλλ' ἐφ' οἷς πρότερον ἐκέλευε ποιεῖσθαι τὰς διαλύσεις ἢ δέχεσθαι τὸν πόλεμον. Ἐπανελθόντων οὖν τῶν ἱερέων ἔδοξεν ἀτρεμοῦντας ἐν τῇ πόλει τὰ τεῖχη φυλάττειν καὶ προσβάλλοντας ἀποκρούεσθαι τοὺς

πολεμίους, ἐν τῷ χρόνῳ μάλιστα καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς τύχης παραλόγοις τιθεμένοις τὰς ἐλπίδας, ἐπεὶ δι' αὐτῶν γε σωτήριον οὐδὲν ἠπίσταντο πράττοντες, ἀλλὰ ταραχὴ καὶ πτοία καὶ φήμη πονηρὰ τὴν πόλιν κατεῖχεν, ἄχρι οὗ συνέβη τι πρᾶγμα τῶν πολλάκις ὑφ' Ὀμήρου λεγομένων, μὴ πάνυ δὲ πείθον τοὺς πολλούς, ὅμοιον. Λέγοντος γὰρ αὐτοῦ καὶ ἀναφωνοῦντος ἐπὶ ταῖς μεγάλαις πράξεσι καὶ παραλόγοις

Τῷ δ' ἄρ' ἐπὶ φρεσὶ θῆκε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη·
καὶ τὸ

Ἄλλὰ τις ἀθανάτων τρέψεν φρένας, ὅς γ' ἐνὶ θυμῷ
δήμου θῆκε φάτιν,

καὶ τὸ

Ἦ τι οἰσάμενος ἦ καὶ θεὸς ὧς ἐκέλευε·
καταφρονοῦσιν ὡς ἀδυνάτοις πράγμασι καὶ μυθεύμασιν
ἀπίστοις τὸν ἐκάστου λογισμὸν τῆς προαιρέσεως ἀπίστον
καθιστάντος. Οὐ ποιεῖ δὲ τοῦτο Ὀμηρος, ἀλλὰ τὰ μὲν
εἰκότα καὶ συνήθη καὶ κατὰ λόγον περαινόμενα τῷ ἐφ'
ἡμῖν ἀποδίδωσι, καὶ λέγει δήπου πολλάκις

Αὐτὰρ ἐγὼ βούλευσα κατὰ μεγαλήτορα θυμὸν
καὶ

Ὅς φάτο, Πηλείωνι δ' ἄχος γένετ', ἐν δέ οἱ ἦτορ
στήθεσσι λασίοισι διάνδιχα μερμήριζεν,
καὶ πάλιν

ἀλλὰ τὸν οὐ τι

πεῖθ' ἀγαθὰ φρονέοντα δαΐφρονα Βελλεροφόντην,
ἐν δὲ ταῖς ἀτόποις καὶ παραβόλοις πράξεσι καὶ φορᾶς
τινος ἐνθουσιώδους καὶ παραστάσεως δεομέναις οὐκ
ἀναιροῦντα ποιεῖ τὸν θεόν, ἀλλὰ κινουῦντα τὴν προαί-
ρεσιν, οὐδ' ὄρμας ἐνεργαζόμενον, ἀλλὰ φαντασίας ὀρ-
μῶν ἀγωγούς, αἷς οὐδὲ ποιεῖ τὴν πρᾶξιν ἀκούσιον, ἀλλὰ
τῷ ἐκουσίῳ δίδωσιν ἀρχὴν καὶ τὸ θαρρεῖν καὶ τὸ ἐλπί-
PLUT. VII. I. 29

ζειν προστίθῃσιν. Ἡ γὰρ ἀπαλλακτέον ὄλωσ τὰ θεῖα πάσης αἰτίας καὶ ἀρχῆς τῶν καθ' ἡμᾶς, ἢ τίς ἂν ἄλλος εἴη τρόπος, ᾧ βοηθοῦσιν ἀνθρώποις καὶ συνεργούσιν, οὐ τὸ σῶμα δήπου πλάττοντες ἡμῶν οὐδὲ τὰς χεῖρας, ὡς 5 δεῖ, μετατιθέντες αὐτοὶ καὶ τοὺς πόδας, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς τὸ πρακτικὸν καὶ προαιρετικὸν ἀρχαῖς τισι καὶ φαντασίαις καὶ ἐπινοίαις ἐγείροντες ἢ τούναντίον ἀποστρέφοντες καὶ ἰστώντες.

XXXIII. Ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ τότε τῶν γυναικῶν ἄλλαι 10 μὲν πρὸς ἄλλοις ἰεροῖς, αἱ δὲ πλεῖσται καὶ δοκιμώταται περὶ τὸν τοῦ Καπιτωλίου Διὸς βωμὸν ἰκέτευον. Ἐν δὲ ταύταις ἦν ἡ Ποπλικόλα τοῦ μεγάλα καὶ πολλὰ Ῥωμαίους ἐν τε πολέμοις καὶ πολιτείαις ὠφελήσαντος ἀδελφῆ Οὐαλερία. Ποπλικόλας μὲν οὖν ἐτεθνήκει πρότερον, 15 ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γεγραμμένοις ἱστορήκαμεν, ἡ δὲ Οὐαλερία δόξαν εἶχεν ἐν τῇ πόλει καὶ τιμὴν, δοκοῦσα τῷ βίῳ μὴ κατασχύνειν τὸ γένος. Ὅπερ οὖν λέγω πάθος ἐξαπίνης παθοῦσα, καὶ κατ' ἐπινοίαν οὐκ ἀθείαστον ἀψαμένη τοῦ συμφέροντος, αὐτὴ τε ἀνέστη καὶ τὰς ἄλλας 20 ἀναστήσασα πάσας ἤκεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τῆς τοῦ Μαρκίου μητρὸς Οὐολουμνίας. Ὡς δ' εἰσῆλθε καὶ κατέλαβε μετὰ τῆς νουῦ καθεζομένην καὶ τὰ παιδιά τοῦ Μαρκίου πρὸς τοῖς κόλποις ἔχουσαν, ἐν κύκλῳ περιστήσασα τὰς γυναῖκας αὐτῆς. „Αὐταὶ γε ἡμεῖς“ εἶπεν „ὦ Οὐολουμνία, καὶ 230 σὺ, Οὐεργιλία, γυναῖκες ἤκομεν πρὸς γυναῖκας οὔτε βουλῆς ψηφισαμένης οὔτ' ἀρχοντος κελεύσαντος, ἀλλ' ὁ θεὸς ἡμῶν, ὡς ἔοικεν, οἰκτεῖρας τὴν ἰκετείαν, ὁρμὴν παρέστησε δευρὶ τραπέσθαι πρὸς ὑμᾶς καὶ δεηθῆναι σωτηρίαν μὲν αὐταῖς καὶ τοῖς ἄλλοις πολίταις, ὑμῖν δὲ 30 πεισθεῖσαις ἐπιφανεστέραν φέροντα δόξαν ἢς αἱ Σαβίνων θυγατέρες ἔσχον εἰς φιλίαν καὶ εἰρήνην ἐκ πολέμων συναγαγοῦσαι πατέρας καὶ ἄνδρας. Δεῦτε πρὸς Μάρ-

κιον ἰοῦσαι μεθ' ἡμῶν συνάψασθε τῆς ἰκετηρίας, καὶ μαρτυρήσατε τῇ πατρίδι μαρτυρίαν ἀληθῆ καὶ δικαίαν, ὅτι πολλὰ πάσχουσα κακῶς οὐδὲν οὔτ' ἐπραξε δεινὸν οὔτ' ἐβούλευσε περὶ ὑμῶν δι' ὀργὴν, ἀλλ' ἀποδίδωσιν ὑμᾶς ἐκείνῳ κἄν μηδενὸς τυγχάνειν μέλλῃ τῶν ἐπιει- 5 κῶν.“ Ταῦτα τῆς Οὐαλερίας εἰπούσης ἀνεβόησαν αἱ λοιπαὶ γυναῖκες, ἡμείψατο δὲ ἡ Οὐολουμνία. „Καὶ τῶν κοινῶν ἡμῖν συμφορῶν, ὦ γυναῖκες, ἴσον μέτεσσι, καὶ ἰδία πράττομεν κακῶς ἀπολέσασαι τὴν Μαρκίου δόξαν καὶ ἀρετὴν, τὸ σῶμα δ' αὐτοῦ τοῖς τῶν πολεμίων ὄπλοις 10 φρουρούμενον μᾶλλον ἢ σωζόμενον ἐφορῶσαι. Μέγιστον δ' ἡμῖν τῶν ἀτυχημάτων ἐστίν, εἰ τὰ τῆς πατρίδος οὕτως ἐξησθένηκεν, ὥστ' ἐν ἡμῖν ἔχειν τὰς ἐλπίδας. Οὐκ οἶδα γάρ, εἰ τινα ποιήσεται λόγον ἡμῶν ἐκεῖνος, εἴ γε μηδένα ποιῆται τῆς πατρίδος, ἣν καὶ μητρὸς καὶ γυναικὸς καὶ 15 τέκνων προετίμησεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ χρῆσθε ἡμῖν λαβοῦσαι καὶ κομίζετε πρὸς ἐκεῖνον, εἰ μηδὲν ἄλλο, ταῖς ὑπέρ τῆς πατρίδος ἰκεσίαις ἐναποπνεῦσαι δυναμένας.“

XXXIV. Ἐκ τούτου τὰ τε παιδιά καὶ τὴν Οὐεργιλίαν ἀναστήσασα μετὰ τῶν ἄλλων γυναικῶν ἐβάδιζεν εἰς τὸ 20 στρατόπεδον τῶν Οὐολούσκων. Ἡ δ' ὄψις αὐτῶν τό τ' οἰκτρὸν καὶ τοῖς πολεμίοις ἐνεποίησεν αἰδῶ καὶ σιωπῆν. Ἐτυχε δ' ὁ Μάρκιος ἐπὶ βήματος καθεζόμενος μετὰ τῶν ἡγεμονικῶν. Ὡς οὖν εἶδε προσιούσας τὰς γυναῖκας, ἐθαύμασεν· ἐπιγνοὺς δὲ τὴν μητέρα πρώτην βαδίζουσαν 25 ἐβούλετο μὲν ἐμμένειν τοῖς ἀτρέπτοις ἐκείνοις καὶ ἀπαραιτήτοις λογισμοῖς, γενόμενος δὲ τοῦ πάθους ἐλάττων καὶ συνταραχθεὶς πρὸς τὴν ὄψιν οὐκ ἔτλη καθεζομένῳ προσελθεῖν, ἀλλὰ καταβὰς θῦπτον ἢ βάδην καὶ ἀπαντήσας πρώτην μὲν ἠσπάσατο τὴν μητέρα καὶ πλεῖστον χρό- 30 νον, εἶτα δὲ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα, μήτε δακρύων ἔτι

μήτε τοῦ φιλοφρονεῖσθαι φειδόμενος, ἀλλ' ὥσπερ ὑπὸ
φρύματος φέρεσθαι τοῦ πάθους ἑαυτὸν ἐνδεδωκώς.

XXXV. Ἐπεὶ δὲ τούτων ἄθην εἶχε καὶ τὴν μητέρα
βουλομένην ἤδη λόγων ἄρχειν ἤσθετο, τοὺς τῶν Οὐο-
6 λούσκων προβούλους παραστησάμενος ἤκουσε τῆς Οὐο-
λουμνίας τοιαῦτα λεγούσης· „Ὀρᾶς μὲν, ὦ παῖ, κἄν
αὐτὰ μὴ λέγωμεν, ἐσθῆτι καὶ μορφῇ τῶν ἀθλίων σω-
μάτων τεκμαιρόμενος, οἷαν οἰκουρίαν ἡμῖν ἢ σὴ φυγῆ
περιποιήσατο· λόγισαι δὲ νῦν, ὡς ἀτυχεύσεται πασῶν
10 ἀφίγμεθα γυναικῶν, αἷς τὸ ἥδιστον θέαμα φοβερώτατον
ἢ τύχη πεποίηκεν, ἐμοὶ μὲν υἱόν, ταύτη δ' ἄνδρα τοῖς
τῆς πατρίδος τέχεσιν ἰδεῖν ἀντικαθήμενον. Ὁ δ' ἐστὶ
τοῖς ἄλλοις ἀτυχίας πάσης καὶ κακοπραγίας παραμύθιον,
εὐχεσθαι θεοῖς, ἡμῖν ἀπορώτατον γέγονεν. Οὐ γὰρ οἶόν
15 τε καὶ τῇ πατρίδι νίκην ἄμα καὶ σοὶ σωτηρίαν αἰτεῖσθαι
παρὰ τῶν θεῶν, ἀλλ' ἄ τις ἂν ἡμῖν καταράσαιο τῶν
ἐχθρῶν, ταῦτα ταῖς ἡμετέραις ἐνεστὶν εὐχαῖς. Ἀνάγκη
γὰρ ἢ τῆς πατρίδος ἢ σοῦ στέρεσθαι γυναικὶ σῆ καὶ
τέκνοις. Ἐγὼ δ' οὐ περιμενῶ ταύτην μοι διαιτῆσαι τὴν
20 τύχην ζώσῃ τὸν πόλεμον, ἀλλ' εἰ μὴ σε πείσαιμι φιλίαν
καὶ ὁμόνοιαν [ἀντὶ*] διαφορᾶς καὶ κακῶν θέμενον ἀμφο-
τέρων εὐεργέτην γενέσθαι μᾶλλον ἢ λυμεῶνα τῶν ἐτέ-
ρων, οὕτω διανοῦ καὶ παρασκευάζε σεαυτὸν, ὡς τῇ
πατρίδι μὴ προσμῖξαι δυνάμενος πρὶν ἢ νεκρῶν ὑπερ-231
25 βῆναι τὴν τεκοῦσαν. Οὐ γὰρ ἐκείνην με δεῖ τὴν ἡμέραν
ἀναμένειν, ἐν ἣ τὸν υἱὸν ἐπόψομαι θριαμβευόμενον ὑπὸ
τῶν πολιτῶν ἢ θριαμβεύοντα κατὰ τῆς πατρίδος. Εἰ
μὲν οὖν ἀξιῶ σε τὴν πατρίδα σῶσαι Οὐολούσκους ἀπολέ-
σαντα, χαλεπή σοι καὶ δυσδιαίτητος, ὦ παῖ, πρόκειται
30 σκέψις· οὔτε γὰρ διαφθεῖραι τοὺς πολίτας καλὸν οὔτε
τοὺς πεπιστευκότας προδοῦναι δίκαιον· νῦν δ' ἀπαλ-
λαγὴν κακῶν αἰτούμεθα, σωτήριον μὲν ἀμφοτέροις

ὁμοίως, ἐνδοξον δὲ καὶ καλὴν μᾶλλον Οὐολούσκοις, ὅτι
τῷ κρατεῖν δόξουσι δίδοναι τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, οὐχ
ἥττον λαμβάνοντες, εἰρήνην καὶ φιλίαν, ὧν μάλιστα
μὲν αἷτιος ἐστὶ γινομένων, μὴ γινομένων δὲ μόνος αἷτιαν
ἔξεις παρ' ἀμφοτέροις. Ἄδηλος δ' ὧν ὁ πόλεμος τοῦτ' ἔ-
χει πρόδηλον, ὅτι σοὶ νικῶντι μὲν ἀλάστορι τῆς πατρί-
δος εἶναι περιεστὶν, ἠττώμενος δὲ δόξεις ὑπ' ὀργῆς εὐερ-
γέταις ἀνδράσι καὶ φίλοις τῶν μεγίστων συμφορῶν αἷ-
τιος γεγενῆσθαι.“

XXXVI. Ταῦτα τῆς Οὐολουμνίας λεγούσης ὁ Μάρ-10
κιος ἠκροῶτο μηδὲν ἀποκρινόμενος. Ἐπεὶ δὲ καὶ παυσά-
μένης εἰστήκει σιωπῶν πολὺν χρόνον, αὐθις ἢ Οὐο-
λουμνία· „Τί σιγᾶς“ εἶπεν „ὦ παῖ; Πότερον ὀργῇ καὶ
μνησικακίᾳ πάντα συγχωρεῖν καλόν, οὐ καλὸν δὲ μητρὶ
χαρίσασθαι δεομένη περὶ τηλικούτων; ἢ τὸ μεμνησθαι 15
πεπονθότα κακῶς ἀνδρὶ μεγάλῳ προσήκει, τὸ δ' εὐεργε-
σίας, αἷς εὐεργετοῦνται παῖδες ὑπὸ τῶν τεκόντων,
σέβεσθαι καὶ τιμᾶν οὐκ ἀνδρὸς ἔργον ἐστὶ μέγαλον καὶ
ἀγαθοῦ; Καὶ μὴν οὐδενὶ μᾶλλον ἐπρεπε τηρεῖν χάριν,
ὡς σοί, πικρῶς οὕτως ἀχαριστίαν ἐπεξιόντι. Καίτοι 20
παρὰ τῆς πατρίδος ἤδη μεγάλας δίκας ἀπέληφας, τῇ
μητρὶ δ' οὐδεμίαν χάριν ἀποδέδωκας. Ἦν μὲν οὖν
ὀσιώτατον ἄνευ τινὸς ἀνάγκης τυχεῖν με παρὰ σοῦ δεο-
μένην οὕτω καλῶν καὶ δικαίων· μὴ πείθουσα δὲ τί φεί-
δομαι τῆς ἐσχάτης ἐλπίδος;“ Καὶ ταῦτ' εἰποῦσα προσ-25
πίπτει τοῖς ποσὶν αὐτοῦ μετὰ τῆς γυναικὸς ἄμα καὶ τῶν
τέκνων. Ὁ δὲ Μάρκιος ἀναβοήσας· „Οἷα εἰργασαί με,
ὦ μήτερον“ ἐξανίστησιν αὐτὴν καὶ τὴν δεξιὰν πιέσας σφό-
δρα· „Νενίκηκας“ εἶπεν „εὐτυχῇ μὲν τῇ πατρίδι νίκην,
ἐμοὶ δ' ὀλέθριον· ἄπειμι γὰρ ὑπὸ σοῦ μόνῃς ἠττώ-30
μενος.“ Τοῦτο δ' εἰπὼν καὶ βραχέα τῇ μητρὶ καὶ τῇ γυ-
ναικὶ διαλεχθεὶς ἰδίᾳ, τὰς μὲν ἀπέπεμψεν εἰς Ῥώμην πάλιν

αὐτὰς δεομένας, τῆς δὲ νυκτὸς παρελθούσης ἀπήγαγεν Οὐολούσκους, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον οὐδ' ὁμοίως διακειμένους ἅπαντας. Οἱ μὲν γὰρ ἐμέμφοντο καὶ τὸν ἄνδρα καὶ τὴν προᾶξιν, οἱ δὲ οὐδέτερα, πρὸς διάλυσιν καὶ εἰρήνην οἰκείως ἔχοντες, ἔνιοι δὲ δυσχεραίνοντες τὰ πραττόμενα τὸν Μάρκιον ὅμως οὐ πονηρὸν ἐνόμιζον, ἀλλὰ συγγνωστὸν ἐπικλασθέντα τηλικαύταις ἀνάγκαις. Ἄντειπε δ' οὐδεὶς, ἀλλὰ πάντες εἶποντο τὴν ἀρετὴν μᾶλλον αὐτοῦ θαυμάζοντες ἢ τὴν ἐξουσίαν.

10 XXXVII. Ὁ δὲ Ῥωμαίων δῆμος ἐν ὄσφ φόβῳ καὶ κινδύνῳ καθειστήκει τοῦ πολέμου παρόντος, αἰσθήσειν παρέσχε μᾶλλον λυθέντος. Ἄμα γὰρ ἀφεώρων τοὺς Οὐολούσκους ἀναξευγνύοντας οἱ περὶ τὰ τείχη καὶ πᾶν εὐθύς 15 ἱερὸν ἀνεφῶγει στεφανηφορούτων ὥσπερ ἐπὶ νίκη καὶ θυόντων. Μάλιστα δὲ τῇ περὶ τὰς γυναῖκας ἀγαπήσει καὶ τιμῇ τῆς τε βουλῆς τοῦ τε πλήθους ἅπαντος ἐνδηλος ἦν ἡ χαρὰ τῆς πόλεως, καὶ λεγόντων καὶ νομιζόντων γεγονέναι τῆς σωτηρίας περιφανῶς ἐκείνας αἰτίας. Ψηφισαμένης δὲ τῆς βουλῆς, ὃ τι ἂν αὐταῖς ἀξιώσῃσι γενέσθαι πρὸς δόξαν ἢ χάριν, τοῦτο ποιῆσαι καὶ παρασχέιν 20 τοὺς ἄρχοντας, οὐδὲν ἠξίωσαν ἄλλο ἢ Τύχης γυναικείας ἱερὸν ἰδρύσασθαι, τὸ μὲν ἀνάλωμα συμβαλλόμεναι παρ' αὐτῶν, ἱερουργίας δὲ καὶ τιμᾶς, ὅσαι θεοῖς πρέπουσι, δημοσίᾳ τῆς πόλεως ἀναλαβούσης. Ἐπεὶ δὲ ἡ βουλή τὴν 232 25 μὲν φιλοτιμίαν ἐπήνεσε, δημοσίαις δὲ δαπάναις ἐποίησατο τὸν νεῶν καὶ τὸ ἔδος, οὐδὲν ἥττον αὐταὶ χρήματα συνεισενεγκοῦσαι δεῦτερον ἄγαλμα κατεσκεύασαν, ὃ δὴ καὶ φασὶ Ῥωμαῖοι καθιστάμενον ἐν τῷ ἱερῷ φθέγγασθαι τι τοιοῦτον. „θεοφιλεῖ με θεσμῷ γυναῖκες δεδω- 30 κατε.“

XXXVIII. Ταύτην καὶ δις γενέσθαι τὴν φωνὴν μυθολογοῦσιν, ἀγενήτοις ὅμοια καὶ χαλεπὰ πεισθῆναι

πειθόντες ἡμᾶς. Ἰδίοντα μὲν γὰρ ἀγάλματα φανῆναι καὶ δακρυροοῦντα καὶ τινὰς μεθιέντα νοτίδας αἱματωδεῖς οὐκ ἀδύνατόν ἐστι· καὶ γὰρ ξύλα καὶ λίθοι πολλάκις μὲν εὐρῶτα συνάγουσι γόνιμον ὑγρότητος, πολλὰς δὲ χροιάς ἀνιάσιν ἐξ ἑαυτῶν, καὶ δέχονται βαφὰς ἐκ τοῦ 5 περιέχοντος, οἷς ἔνια σημαίνειν τὸ δαιμόνιον οὐδὲν ἂν δόξειε κωλύειν. Ἀδύνατόν δὲ καὶ μυγμῶ καὶ στεναγμῶ φόφον ὅμοιον ἐκβάλλειν ἀγάλματα κατὰ ῥῆξιν ἢ διάστασιν μορίαν βιαιοτέραν ἐν βάθει γενομένην· ἐναρθρον δὲ φωνὴν καὶ διάλεκτον οὕτω σαφῆ καὶ περιττὴν καὶ 10 ἀρτίστομον ἐν ἀψύχῳ γενέσθαι παντάπασιν ἀμηχάνων, εἰ μηδὲ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν θεὸν ἄνευ σώματος ὀργανικοῦ καὶ διηρημοσμένου μέρεσι λογικοῖς γέγονεν ἡχεῖν καὶ διαλέγεσθαι. Ὅπου δ' ἡμᾶς ἡ ἱστορία πολλοῖς ἀποβιάζεται καὶ πιθανοῖς μάρτυσιν, ἀνόμοιον αἰσθήσει πάθος 15 ἐγγινόμενον τῷ φανταστικῷ τῆς ψυχῆς συναναπείθει τὸ δόξαν, ὥσπερ ἐν ὕπνοις ἀκούειν οὐκ ἀκούοντες καὶ βλέπειν οὐ βλέποντες δοκοῦμεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῖς ὑπ' εὐνοίας καὶ φιλίας πρὸς τὸν θεὸν ἄγαν ἐμπαθῶς ἔχουσι καὶ μηδὲν ἀθετεῖν μηδ' ἀναίνεσθαι τῶν τοιούτων δυνα- 20 μένοις μέγα πρὸς πίστιν ἐστὶ τὸ θαυμάσιον καὶ μὴ καθ' ἡμᾶς τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως. Οὐδὲν γὰρ οὐδαμῶς ἀνθρωπίνῳ προσέοικεν οὔτε φύσιν οὔτε κίνησιν οὔτε τέχνην οὔτ' ἰσχύν, οὐδ' εἰ τι ποιεῖ τῶν ἡμῖν ἀποιήτων καὶ μηχανᾶται τῶν ἀμηχάνων, παράλογόν ἐστιν, ἀλλὰ 25 μᾶλλον ἐν πᾶσι διαφέρων πολὺ μάλιστα τοῖς ἔργοις ἀνόμοιός ἐστι καὶ παρηλλαγμένος. Ἄλλὰ τῶν μὲν θείων τὰ πολλά, καθ' Ἡράκλειτον, ἀπιστίῃ διαφυγγάνει μὴ γινώσκεισθαι.

XXXIX. Τὸν δὲ Μάρκιον, ὡς ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Ἄντιον ἀπὸ τῆς στρατείας, μισῶν πάλαι καὶ βαρυνόμενος διὰ φθόνον ὁ Τύλλος ἐπεβούλευεν ἀνελεῖν εὐθύς, ὡς

εἰ νῦν διαφύγοι, λαβὴν ἑτέραν οὐ παρέξοντα. Πολλοὺς
 δὲ συστήσας καὶ παρασκευάσας ἐπ' αὐτὸν ἐκέλευσεν
 εὐθύνας ὑποσχεῖν τοῖς Οὐολούσκοις ἀποδόντα τὴν ἀρ-
 χήν. Ὁ δὲ φοβούμενος ἰδιώτης γενέσθαι τοῦ Τύλλου
 5 στρατηγοῦντος καὶ δυναμένου μέγιστον ἐν τοῖς ἑαυτοῦ
 πολίταις, ἔλεγε τὴν ἀρχὴν ἀποδώσειν Οὐολούσκοις, ἂν
 κελεύωσι, καὶ γὰρ λαβεῖν πάντων κελευόντων, εὐθύνας
 δὲ δίδοναι καὶ λόγον οὐδὲ νῦν παραιτεῖσθαι τοῖς βουλο-
 μένοις Ἀντιατῶν. Γενομένης οὖν ἐκκλησίας οἱ παρ-
 10 εσκευασμένοι τῶν δημαγωγῶν ἀνιστάμενοι παρώξυνον
 τὸ πλῆθος. Ἐπεὶ δ' ἀναστάντι τῷ Μαρκίῳ τὸ μὲν ἄγαν
 θορυβοῦν ὑπ' αἰδοῦς ἐνεδίδου καὶ παρεῖχεν ἀδεῶς λέ-
 γειν, οἱ δὲ βέλτιστοι καὶ μάλιστα χαίροντες εἰρήνη τῶν
 Ἀντιατῶν ἐγένοντο φανεροὶ μετ' εὐνοίας ἀκουσόμενοι
 15 καὶ δικαίως κρινοῦντες, ἔδεισεν ὁ Τύλλος τὴν ἀπολο-
 γίαν τοῦ ἀνδρός. Ἦν γὰρ ἐν τοῖς μάλιστα δεινὸς εἰπεῖν,
 καὶ τὰ πρόσθεν ἔργα μείζονα τὴν χάριν εἶχε τῆς ὕστερον
 αἰτίας, μᾶλλον δ' ὅλως τὸ ἔγκλημα τοῦ μεγέθους τῆς
 χάριτος ἦν μαρτύριον. Οὐ γὰρ ἂν ἔδοξαν ἀδικεῖσθαι
 20 τὴν Ῥώμην ὑποχείριον μὴ λαβόντες, εἰ μὴ τοῦ λαβεῖν
 ἔγγυς ἐγένοντο διὰ Μάρκιον. Οὐκέτ' οὖν ἔδοξε δια- 233
 μέλλειν οὐδὲ πειρᾶσθαι τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἐγκραγόντες
 οἱ θρασύτατοι τῶν συνεστώτων, ὡς οὐκ ἔστιν ἀκου-
 στέον οὐδὲ περιοπτέον Οὐολούσκοις τὸν προδότην τυ-
 25 ραννοῦντα καὶ μὴ κατατιθέμενον τὴν ἀρχήν, προσπε-
 σόντες ἀθρόοι διέφθειραν αὐτόν, καὶ προσήμυνεν οὐδεὶς
 τῶν παρόντων. Ὅτι δὲ τοῖς πλείστοις οὐκ ἐπράχθη κατὰ
 γνῶμην, ἐδήλωσαν αὐτίκα συνδραμόντες ἐκ τῶν πόλεων
 ἐπὶ το σῶμα καὶ θάψαντες ἐντίμως καὶ τὸν τάφον ὄπλοις
 30 καὶ λαφυροῖς κοσμήσαντες ὡς ἀριστέως καὶ στρατηγοῦ.
 Ῥωμαῖοι δὲ τὴν τελευτὴν πνυθόμενοι ἄλλο μὲν οὐδὲν
 ἀπεδείξαντο σημεῖον οὔτε τιμῆς οὔτ' ὀργῆς πρὸς αὐτόν,

αἰτησαμέναις δὲ ταῖς γυναιξὶν ἐπέτρεψαν ἀποπενθῆσαι
 δέκα μῆνας, ὥσπερ ἔθος ἦν ἐκάστη πατέρα καὶ παῖδα καὶ
 ἀδελφόν. Οὗτος γὰρ ἦν ὄρος τοῦ μακροτάτου πένθους,
 ὃν ὥρισε Νομάς Πομπήλιος, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γε-
 γραμμένοις δεδήλωται. Τὸν δὲ Μάρκιον εὐθύς ἐπόθει
 5 τὰ Οὐολούσκων πράγματα. Πρῶτον μὲν γὰρ στασιά-
 σαντες πρὸς Αἰκανοὺς συμμαχοῦς καὶ φίλους ὄντας ὑπὲρ
 ἡγεμονίας ἄχρι τραυμάτων καὶ φόνων προῆλθον· ἔπειτα
 μάχη κρατηθέντες ὑπὸ Ῥωμαίων, ἐν ἧ Τύλλος ἀπέθανε
 καὶ τὸ ἀνδοῦν μάλιστα τῆς δυνάμεως διεφθάρη, δια- 10
 λύσεις αἰσχίστας ἠγάπησαν ὑπήκοοι γενόμενοι καὶ τὸ
 προσταττόμενον αὐτοῖς ποιῆσειν ὁμολογήσαντες.

[ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΚΑΙ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΥ 15 ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

I. Ἐκκειμένων δὲ τῶν πράξεων, ὅσας ἠγούμεθα λό-
 γου καὶ μνήμης ἀξίας εἶναι, τὰς μὲν πολεμικὰς ἐπ' οὐδέ-
 20 τερρον ποιούσας ῥοπὴν μεγάλην ὄραν ἔστιν. Ὁμαλῶς γὰρ
 ἀμφοτέρω ἀμφοτέρω πολλὰ μὲν στρατιωτικῆς ἔργα τόλμης καὶ ἀν-
 δρείας, πολλὰ δὲ καὶ τέχνης καὶ προνοίας στρατηγοῦντες
 ἐπεδείξαντο, πλην εἰ μὴ τις θέλοι τὸν Ἀλκιβιάδην, ὅτι
 καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐν πολλοῖς ἀγῶσι νικῶν
 καὶ κατορθῶν διετέλεσεν, ἀποφαίνειν τελειότερον στρα- 25
 τηγόν· ἐπεὶ τό γε παρόντας καὶ ἄρχοντας ὄρθου ἀεὶ
 προδήλως τὰ οἰκεία καὶ προδηλότερον αὐτὸ πάλιν βλάπτειν
 μεθισταμένους ἀμφοτέροις ὑπῆρξε. Πολιτείαν δὲ τὴν
 μὲν Ἀλκιβιάδου τὴν ἄγαν λαμυρὰν καὶ τὸ μὴ καθαρεῦον
 ἀναγωγίας καὶ βωμολοχίας ἐν τῷ πρὸς χάριν ὁμιλεῖν τοῖς 30
 πολλοῖς οἱ σῶφρονες ἐβδελύττοντο, τὴν δὲ Μαρκίου
 παντάπασιν ἄχαριν καὶ ὑπερήφανον καὶ ὀλιγαρχικὴν

γενομένην ἐμίσησεν ὁ Ῥωμαίων δῆμος. Οὐδετέρων μὲν οὐν ἐπαινετέον· ὁ δὲ δημαγωγῶν καὶ χαριζόμενος τῶν ὅπως οὐ δόξουσι δημαγωγεῖν προπηλακίζοντων τοὺς πολλοὺς ἀμεμπτότερος· αἰσχρὸν μὲν γὰρ τὸ κολακεύειν δῆμον ἐπὶ τῷ δύνασθαι, τὸ δ' ἰσχύειν ἐκ τοῦ φοβερὸν εἶναι καὶ κακοῦν καὶ πιέζειν πρὸς τῷ αἰσχυρῷ καὶ ἄδικόν ἐστιν.

II. Ὅτι τοίνυν ἀπλοῦς τις ὁ Μάρκιος ὑπέληπται τῷ τρόπῳ γεγονέναι καὶ αὐθέκαστος, ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης 10 πανοῦργος ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἀναλήθης, οὐκ ἄδηλόν ἐστι. Μάλιστα δὲ κατηγοροῦσιν αὐτοῦ κακοήθειαν καὶ ἀπάτην, ἣ τοὺς Λακεδαιμονίων πρέσβεις παρακρουσάμενος, ὡς Θουκυδίδης ἱστόρηκε, τὴν εἰρήνην ἔλυσεν. Ἀλλ' αὕτη μὲν ἡ πολιτεία, καίπερ εἰς πόλεμον αὐτὸς ἐμ- 15 βαλοῦσα τὴν πόλιν, ἰσχυρὰν ἐποίησε καὶ φοβεράν, τῆς Μαντινέων καὶ Ἀργείων συμμαχίας δι' Ἀλκιβιάδου προσγενομένης· Μάρκιος δ' ὅτι μὲν ἀπάτη καὶ αὐτὸς ἐξεπολέμωσε Ῥωμαίους καὶ Οὐολούσκους διαβαλὼν ψευδῶς τοὺς ἠκοντας ἐπὶ τὴν θεάν, Διονύσιος ἱστόρηκεν· ἡ δ' 20 αἰτία φαυλότερον ποιεῖ τὸ ἔργον. Οὐ γὰρ ἐκ φιλονεικίας οὐδὲ πολιτικῆς μάχης ἢ ἀμίλλης, ὡς ἐκεῖνος, ἀλλ' ὄργῃ χαριζόμενος, παρ' ἧς οὐδένα φησὶν ὁ Δίων ἀπολαβεῖν 234 χάριν, πολλὰ τῆς Ἰταλίας μέρη συνετάραξε καὶ πολλὰς πόλεις οὐδὲν ἀδικούσας τῷ πρὸς τὴν πατρίδα θυμῷ παρα- 25 ανάλωσε. Καίτοι καὶ Ἀλκιβιάδης δι' ὄργην μεγάλων αἰτίων συμφορῶν κατέστη τοῖς πολίταις. Ἀλλ' ὅτε πρῶτον ἔγνω μεταμελομένους εὐγνωμόνησε, καὶ πάλιν ἀπορριφείς οὐκ ἐφήσθη τοῖς στρατηγοῖς ἀμαρτάνουσιν οὐδὲ παρείδε κακῶς βουλευομένους καὶ κινδυνεύοντας, ἀλλ', 30 ὅπερ Ἀριστείδης ἐπαινεῖται μάλιστα πράξας πρὸς Θεμιστοκλέα, τοῦτ' ἐποίησε, πρὸς τοὺς τότε ἄρχοντας οὐ φίλους ὄντας ἔλθων καὶ φράσας τὸ δέον καὶ διδάξας.

Μάρκιος δὲ πρῶτον μὲν ὄλην κακῶς ἐποίει τὴν πόλιν οὐχ ὕψ' ὄλης παθῶν, ἀλλὰ τοῦ βελτίστου καὶ κρατίστου μέρους συναδικηθέντος αὐτῷ καὶ συναλγήσαντος· ἔπειτα 5 πολλαῖς πρεσβείαις καὶ δεήσεσι μίαν ἰωμένων ὄργην καὶ ἄγνοιαν οὐ τεγγθεῖς οὐδ' εἴξας ἐδήλωσεν ἐπὶ τῷ δια- 5 φθεῖραι τὴν πατρίδα καὶ καταβαλεῖν, οὐχ ὅπως ἀπολάβῃ καὶ κατέλθῃ, βαρὺν πόλεμον καὶ ἄσπονδον ἐπανηρημένος. Τούτῳ δὲ φήσει τις διαφέρειν· Ἀλκιβιάδην μὲν γὰρ ἐπιβουλευόμενον ὑπὸ Σπαρτιατῶν διὰ δέος ἄμα καὶ μίσος αὐτῶν μεταστῆναι πρὸς Ἀθηναίους, Μάρκιον δὲ 10 πάντα δίκαια ποιοῦντας Οὐολούσκους οὐ καλῶς εἶχεν ἐγκαταλιπεῖν. Καὶ γὰρ ἠγεμῶν ἀποδέδεικτο καὶ μεγίστην πίστιν εἶχε μετὰ δυνάμεως, οὐχ ὡς ἐκεῖνος, ἀποχρωμένων μᾶλλον ἢ χρωμένων αὐτῷ Λακεδαιμονίων, ἐν 15 τῇ πόλει περιῶν καὶ κυλινδούμενος αὐτὸς ἐν τῷ στρα- 15 τοπέδῳ τέλος εἰς τὰς Τισαφέρου χεῖρας ἀφήκεν αὐτόν· εἰ μὴ νῆ Δία μὴ φθαρήναι τὰς Ἀθήνας παντάπασι πο- 20 θῶν κατελθεῖν ἐθεράπευε.

III. Χρήματα τοίνυν ὁ μὲν Ἀλκιβιάδης καὶ λαβεῖν οὐκ εὖ πολλάκις ἐκ δωροδοκιῶν καὶ διαθέσθαι κακῶς εἰς 20 τρυφήν καὶ ἀκολασίαν ἱστόρηται· Μάρκιον δὲ σὺν τιμῇ διδόντες οἱ στρατηγοὶ λαβεῖν οὐκ ἐπεισαν. Διὸ καὶ μάλιστα τοῖς πολλοῖς ἐπαχθῆς ἦν ἐν ταῖς περὶ χρεῶν δια- 5 φοραῖς πρὸς τὸν δῆμον, ὡς οὐκ ἐπὶ κέρδεσιν, ἀλλὰ δι' ὕβριν καὶ περιφροσύνην τοῖς πένησιν ἐπηρεάζων. Ἀντί- 25 πατρος μὲν οὖν ἐν ἐπιστολῇ τινι γράφων περὶ τῆς Ἀριστοτέλους τοῦ φιλοσόφου τελευτῆς „Πρὸς τοῖς ἄλλοις“ φησὶν „ὁ ἀνὴρ καὶ τὸ πείθειν εἶχε.“ τὰς δὲ Μαρκίου πράξεις καὶ ἀρετὰς τοῦτο μὴ προσὸν ἐπαχθεῖς ἐποίησεν 30 αὐτοῖς τοῖς εὖ παθοῦσι, τὸν ὄγκον αὐτοῦ καὶ τὴν ἐρημίαν 30 σύνοικον, ὡς Πλάτων εἶπεν, αὐθάδειαν μὴ ὑπομείναν- 35 τας. Τοῦ δ' Ἀλκιβιάδου τούναντιον ἐπισταμένου χρη-

σθαι τοῖς προστυγχάνουσιν οἰκείως, οὐδὲν θαυμαστὸν ἐν οἷς κατώρθου τὴν δόξαν ἀνθεῖν μετ' εὐνοίας καὶ τιμῆς εὐημεροῦσαν, ὅπου καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ἕνια πολλάκις χάριν εἶχε καὶ ὄραν. Ὅθεν οὗτος μὲν οὐ μικρὰ βλάβης οὐδ' ὀλίγα τὴν πόλιν ὅμως ἀπεδείκνυτο πολλάκις ἡγεμῶν καὶ στρατηγός, ἐκεῖνος δὲ μετιῶν ἐπὶ πολλαῖς ἀριστεταῖς καὶ ἀνδραγαθίαις ἀρχὴν προσήκουσαν ἐξέπεσεν. Οὕτω τὸν μὲν οὐδὲ πάσχοντες κακῶς ἐδύναντο μισεῖν οἱ πολῖται, τῷ δὲ περιῆν θαυμαζομένῳ μὴ φι-
10 λείσθαι.

IV. Καὶ γὰρ τοὶ Μάρκιος μὲν οὐδὲν ἀπεδείξατο τῇ πόλει στρατηγῶν, ἀλλὰ τοῖς πολεμίοις κατὰ τῆς πατρίδος Ἀλκιβιάδου δὲ καὶ στρατευομένου πολλάκις καὶ στρατηγούντος ἀπέλαυσαν οἱ Ἀθηναῖοι· καὶ παρῶν
15 ἐκράτει τῶν ἐχθρῶν ὅσον ἐβούλετο, καὶ μὴ παρόντος ἴσχυσαν αἱ διαβολαί· Μάρκιος δὲ παρῶν ὑπὸ Ῥωμαίων κατεδικάσθη, παρόντα δὲ Οὐλοῦσκοι διέφθειραν, οὐ δικαίως μὲν οὐδ' ὀσίως, αἰτίαν δὲ τοῦ εὐλόγου παρέσχεν αὐτός, ὅτι δημοσίᾳ τὰς διαλύσεις μὴ προσδεξάμενος,
20 ἰδίᾳ δὲ πεισθεὶς ὑπὸ τῶν γυναικῶν οὐκ ἔλυσε τὴν 235 ἐχθραν, ἀλλὰ τοῦ πολέμου μένοντος ἀπάλεσε τὸν καιρὸν καὶ διέφθειρε. Πείσαντα γὰρ ἔδει τοὺς πεπιστευκότας ἀπελθεῖν, εἰ τοῦ πρὸς ἐκείνους δικαίου πλείστον ἐποιεῖτο λόγον. Εἰ δὲ μηδὲν ἐφρόντιζεν Οὐλοῦσκων,
25 ἀλλὰ τὴν ὀργὴν ἐμπλήσαι τὴν ἑαυτοῦ βουλόμενος ἐνήγε τὸν πόλεμον, εἴτ' ἔληξεν, οὐ διὰ τὴν μητέρα καλῶς εἶχε φείσασθαι τῆς πατρίδος, ἀλλὰ σὺν τῇ πατρίδι τῆς μη-
τρὸς μέρος γὰρ ἦν καὶ ἡ μητῆς καὶ ἡ γυνὴ τῆς πατρίδος, ἦν ἐπολιόρκει. Τὸ δὲ δημοσίαις ἰκεσίαις καὶ δεήσει
30 πρέσβων καὶ λιταῖς ἱερέων ἀπηνῶς χρησάμενον εἶτα χαρίσασθαι τῇ μητρὶ τὴν ἀναχώρησιν, οὐ τῆς μητρὸς ἦν τιμὴ, ἀλλ' ἀτιμία τῆς πατρίδος οἴκτω καὶ παραιτήσει διὰ

μίαν γυναῖκα σωζομένης, ὡς οὐκ ἀξίας σώζεσθαι δι' αὐ-
τήν. Ἐπίφθορος γὰρ ἡ χάρις καὶ ὠμὴ καὶ ἀχάριστος ἀληθῶς καὶ πρὸς οὐδετέρους ἔχουσα τὸ εὐγνώμον· ἀνε-
χώρησε γὰρ μήτε πεισθεὶς ὑπὸ τῶν πολεμουμένων μήτε πείσας τοὺς συμπολεμοῦντας. Ὡν αἴτιον ἀπάντων τὸ ὀ
ἀνομίμητον τοῦ τρόπου καὶ λίαν ὑπερήφανον καὶ αὐθα-
δες, ὃ καθ' αὐτὸ μὲν ἐπαχθῆς ἐστὶ τοῖς πολλοῖς, τῷ δὲ φιλοτίμῳ προσὸν γίνεται παντάπασιν ἄγριον καὶ ἀπα-
ραίτητον. Οὐ γὰρ θεραπεύουσι τοὺς πολλοὺς ὡς μὴ
δεόμενοι τιμῆς, εἶτα χαλεπαίνουσι μὴ τυγχάνοντες. Ἐπεὶ 10
τό γε μὴ λιπαρῆ μηδὲ θεραπευτικὸν ὄχλων εἶναι καὶ Μέτελλος εἶχε καὶ Ἀριστείδης καὶ Ἐπαμεινώνδας· ἀλλὰ
τῷ καταφρονεῖν ἀληθῶς ὧν δῆμὸς ἐστὶ καὶ δοῦναι καὶ ἀφελῆσθαι κύριος, ἐξοστρακιζόμενοι καὶ ἀποχειροτονοῦ-
μενοι καὶ καταδικαζόμενοι πολλάκις οὐκ ὠργίζοντο τοῖς 15
πολίταις ἀγνωμονοῦσιν, ἀλλ' ἠγάπων αὐτοὺς μεταμελο-
μένους καὶ διηλλάττοντο παρακαλούντων. Τὸν γὰρ ἥμιστα θεραπευτικὸν ἥμιστα πρέπει τιμωρητικὸν εἶναι
τῶν πολλῶν, ὡς τὸ χαλεπαίνειν μάλιστα μὴ τυγχάνοντα
τῆς τιμῆς ἐκ τοῦ σφόδρα γλίχεσθαι φυόμενον. 20

V. Ἀλκιβιάδης μὲν οὖν οὐκ ἠρνεῖτο τιμώμενος χαί-
ρειν καὶ δυσφορεῖν παρορώμενος, ὅθεν ἐπειρᾶτο προσ-
φιλῆς εἶναι τοῖς παροῦσι καὶ κεχαρισμένος· Μάρκιον δὲ
θεραπεύειν μὲν οὐκ εἶα τοὺς τιμᾶν δυναμένους καὶ αὐ-
ξεῖν τὸ ὑπερήφανον, ὀργὴν δὲ καὶ λύπην ἀμελουμένῳ 25
τὸ φιλότιμον παρεῖχε. Καὶ ταῦτ' ἐστὶν, ἃ τις ἂν αἰτιά-
σαιτο τοῦ ἀνδρός· τὰ δ' ἄλλα πάντα λαμπρά. Σωφρο-
σύνης δὲ καὶ χρημάτων ἐγκρατείας ἕνεκα τοῖς ἀρίστοις
καὶ καθαρωτάτοις τῶν Ἑλλήνων ἄξιον αὐτὸν παραβά-
λειν, οὐκ Ἀλκιβιάδῃ μὰ Δία τῷ θρασυτάτῳ περὶ ταῦτα 30
καὶ ολιγοροτάτῳ τοῦ κάλου γενομένῳ.

Lateinisch-deutsches und deutsch-lateinisches
SCHUL-WÖRTERBUCH

VON

Friedrich Adolph Heinichen,

Dr. der Phil. und Licentiaten der Theologie, Gymnasialprorector a. D. und Professor.

Erster Theil:

Zweiter Theil:

Lateinisch-Deutsch.

Deutsch-Lateinisch.

50 Bog. Lex.-8. 1864. geh. 1 Thlr. 24 Ngr.

45 Bog. Lex.-8. 1866. geh. 1 Thlr. 18 Ngr.

Dieses neueste lateinische Wörterbuch ist für den ganzen Cursus des Gymnasial-Unterrichts bestimmt und hat bereits in den meisten Schulen Deutschlands Eingang gefunden. Seine Vorzüge vor ähnlichen compendiösen Wörterbüchern sind allgemein anerkannt.

Wörterbuch

zu

Ovid's Metamorphosen.

Von

Dr. Johannes Siebelis,

Professor am Gymnasium zu Hilburgshausen.

gr. 8. geh. 22½ Ngr.

Der durch seine Ausgabe der Metamorphosen (5. Aufl. 1867) und anderer Schulbücher rühmlichst bekannte Verfasser bietet in diesem Wörterbuche ein neues Hilfsmittel für das Verständnis der Metamorphosen, das den Bedürfnissen der Schule und der Wissenschaft gleichzeitig Rechnung trägt.

Reallexikon des classischen Alterthums

für Gymnasien.

Im Verein mit mehreren Schulmännern herausgegeben

von

Dr. Fr. Lübker.

Dritte durchgängig verbesserte Auflage.

72 Bogen. Lex.-8. Mit vielen Abbildungen. geh. 3 Thlr. 10 Ngr.

Das Buch hat eine so ausserordentlich günstige Aufnahme gefunden, dass drei starke Auflagen rasch hintereinander nöthig wurden. Dasselbe wird vorzugsweise gern zu Prämien benutzt.